

THESAURUS
ANTIQUITATUM
SACRARUM.

THESAURUS
ANTIQUITATUM
SACRARUM
COMPLECTENS
SELECTISSIMA CLARISSIMORUM VIRORUM OPUSCULA,

IN QUIBUS

VETERUM HEBRÆORUM MORES

LEGES, INSTITUTA, RITUS SACRI, ET CIVILES ILLUSTRANTUR:

OPUS

Ad illustrationem utriusque Testamenti, & ad Philologiam sacram, & profanam utilissimum, maximeque necessarium.

VOLUMEN DECIMUMSEXTUM.

AUTORE

BLASIO UGOLINO.

VENETIIS

MDCCLIV.

APUD JOANNEM GABRIELEM HERTHZ, ET SEBASTIANUM COLETTI.

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

EMINENTISSIMO PRINCIPI

CAROLO VICTORIO AMADÆO

CARDINALI DE LANCEIS.

BLASIUS UGOLINUS

FELICITATEM.

NTIQUITATES SACRÆ, *quas jandiu illustrandas exornandasque suscepi, quantum Tibi debent,* EMINENTISSIME PRINCEPS, *quibus fuerit plurimum gratiæ &* *cele-*

celebritatis ex tuis auspiciis impertitum. Tantum enim illis ex tua dignitate & præsidio comparatum est præsidii ac dignitatis, ut sibi ab ea, qua jampridem, sive hominum sive temporum injuria, immerito conflagrarunt, invidia non pertimescant. Cum tanti Viri testimonio atque autoritate muniantur, nihil est, quod aliorum judicium perhorrescant. Nulla Tibi, ut tantum Tibi gloriæ atque autoritatis comparares, vel a natura, vel a fortuna, vel ab ingenio, vel a disciplina præsidia defuere. Domi Tibi aderant monitores quamplurimi ex tua gente, vetustate, imperiis, præfecturis, legationibus, belli domique rerum gestarum vel varietate vel magnitudine in tota fere Europa nobilissima clarissimaque. Aderant Tibi diu noctuque majores tui cum sua, tum patrum & avorum res gestas memorantes, nec patiebantur Te divertere ab ea, qua incesserant via, ubi inviserentur vetera & recentia adhuc impressa vestigia. Tanto rerum tantarum aspectu ac memoria commovebare, ut de Te puero excitata jam spes esset,

futu-

futurum fuisse, ut tantam domesticæ gloriæ, quæ Tibi adeunda obeundaque esset, hereditatem peregregie tuerere. Tanta Adolescens floruisti doctrinæ ac pietatis fama, ut dignus esses & haberere ea, qua BENEDICTUS XIV. *Pontificum omnium, quos adhuc vidimus, aut meminimus, sanctitate & sapientia Optimus Maximusque, incredibili omnium bonorum lætitia, ac gratulatione, insignivit dignitate. Virtutes, quæ Te puerum, atque adolescentem aluerant, atque eduxerant, ex tanta dignitate quammaxime claruere. Excellis plane omnibus, præsertim, quæ Virum Principem quammaxime decent, magnificentia, & liberalitate. Humanitas inprimis celebratur, facta omnibus Tui adeundi conveniendique potestate, præsertim iis, qui a pietate atque a doctrina commendantur: Literis, quæ Tibi puero, atque adolescenti affuerant, nulla abs Te Cardinali studia, atque ornamenta defuere.* ANTIQUITATIBUS SACRIS, *Te rogo obtestorque, ne tua desint præsidia, quæ ceteris literis affuere. Cum vetustate, præstantia, di-*

gni-

gnitate , & Divina , qua celebrantur , origine , ceteras , quas ſovendas , exornandaſque ſuſcepiſti , quammaxime antecellant , dignæ illæ ſunt , quæ tua gratia , atque autoritate præ ceteris muniantur . Vale .

BLA-

BLASIUS UGOLINUS
LECTORI.

NE quid in *Pentateucho* ex antiquissimis Hæbræorum fontibus exponendo exornandoque desideraretur, *Pesictha* quoque nunc primum a nobis ex Hebraico Latine redditum edendum curavimus. Si qui fuerint, qui me reprehendant, quod editis *jam* in superioribus Voluminibus *Mechiltha*, *Siphra* & *Siphri*, vetustissimis atque eruditissimis Philologiæ Sacræ promtuariis, quibus *Exodus*, *Leviticus*, *Numeri*, & *Deuteronomium* satis superque illustrati essent, *Pesichta* quoque vetustum in tres novissimos Pentateuchi libros commentarium edendum curaverimus, intelligant quamplurima in *Pesictha* deprehendi, quæ in superioribus commentariis fere desiderantur: Quod proxime consequetur Volumen dies festos Hebræorum comprehendet, in quo præcipue *Gemaræ Hierosolymitanæ*, *Babylonicæ* vetustate, & rerum præstantia præferendæ, cujus hactenus interpretatio desperata fuerat, tractatus aliquot cum nostra latina versione deprehendentur.

IN-

INDEX

OPUSCULORUM,

Quæ in hoc volumine continentur.

PE-

PESICTHA

Commentarius vetustus & philologicus in *Leviticum*, *Numeros*, & *Deuteronomium*.

NUNC PRIMUM
A BLASIO UGOLINO
Ex Hebraico Latine redditus.

אשה כי תזריע . מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מיהוה . בוא וראה כמה אשה טובה שהרי הכתוב קורא אותה מציאה טובה אם באשה ממש הכתוב מדבר הרי נקראת טוב ; אם בתורת הכתוב מדבר הרי המשילה הכתוב באשה ללמדך שבחה של אשה טובה . וכן הוא אומר אשת חיל מי ימצא . וכן דוד אומר על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא . ודרשו בו רבותינו לעת מצוא אשה . ורבותינו אמרו הרוצה שילמוד תורה בטהרה ישא אשה וילמוד תורה . וכן אמרו בן עשרים ולא נשא אשה כל ימיו בהרהור עבירה. וצריך אדם שישא אשה ההוגנת לו לפי שהבנים הזכרים הולכים אחר האשה והנקבות אחר האיש . וכן הוא

Mulier quando conceperit. Qui invenit mulierem bonam, invenit bonum, & hauriet jucunditatem a Domino: Prov. XVIII. 22. Veni & vide, quam bona sit mulier bona; quia textus eam vocat inventionem bonam: Si de muliere simpliciter textus loquitur, ecce eam appellat bonum: Si de lege textus loquitur, ecce eam assimilat mulieri. Ut doceare laudem mulieris bonæ. Et sic dictum est ibid. XXXI. 7. *Mulierem fortem quis inveniet?* Et similiter David dixit *Psal.* XXXII. 6. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno*: Interpertati sunt sapientes nostri לעת מצוא mulierem. Paritérque sapientes nostri dixerunt. Si quis velit discere legem in puritate, ducat uxorem, & addiscat legem: Et similiter dixerunt: si fuerit filius viginti annorum, & non duxerit uxorem, cunctis diebus suis erit in cogitatione peccati: & necesse est, ut homo nubat mulieri sibi convenienti, quia filii masculi incedunt post mulierem, & fœminæ post vi-

אומר אשה כי תזריע וילדה זכר. ואומר הנה ילדה מלכה גם היא בנים. ובתואל ילד את רבקה. וכתיב ובת כלב עכסה. ואומר ואת דינה בתו. למדנו שהנקבות נתלו באנשים והזכרים נתלו בנשים. לכך נאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וכל כך למה לפי שאם האשה מזרעת תחלה יולדת זכר. האיש מזריע תחלה יולדת נקבה. ואם הזריעו שניהם יולדת התאומים זכר ונקבה. או שתי נקבות או שני זכרים בזמן שהזרע מתחלק לשנים. דבר אחר אשה כי תזריע מה כתיב למעלה מן הענין והתקדשתם והייתם קדושים לאחר שהזהיר הקדוש ברוך הוא את ישראל להיות קדושים והבדילם מן הטמאות משקוצי חיה ועוף ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל נתן להם מצות טהרת גוף ולפי שיש בזכר מצות המילה הקדים הזכר לנקבה לכך נאמר אשה כי תזריע וילדה זכר. וידבר יהוה אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל דיבור אל משה דיבור אל ישראל שליח נאה לשלוחו שלא היה משנה משליחותו. ישראל בענין הזה ואין הגוים בענין הזה לפי שכתוב והזהרתם את בני ישראל מטומאותם ולא ימותו בטמאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם צריך להפריש את היולדות מביאת המקדש לכך נאמר דבר אל בני ישראל. לאמר להזהיר נשותיהן. אשה אחת גיורת ואשה משוחררת ושפחה. כי תזריע. יש לומר שהוא לשון נקבה שהביא הכתוב אשה כי תזריע כמו אשה כי תהיה זבה. ויבא על מדרש שאמרנו למעלה שהוציא הכתוב מצוה זו על לשון אשה כי תזריע כמו אשה כי תזריע ללמד שאם האשה מזרעת ראשון היא יולדת זכר. ויש לומר תזריע לשון זכר כמו תרביע כלאים. ובחבל תשקיע, והיא מצוה

virum : & sic dictum est : *Mulier quando conceperit , & pepererit masculum* : Et dictum est *Genes.* XXII. 20. *Ecce peperit Milcha etiam ipsa filios* : *Et Bethuel genuit Rebeca* : Pariterque scriptum est : *Et filiam Caleb Achsa* : Et similiter scriptum est . *Et Dina filiam suam* . Docemur , quod fœminæ penderent a masculis , & masculi a fœminis : Idcirco dictum est : *Mulier quando conceperit , & pepererit masculum* . Hæc omnia qua de causa ? Quia mulier si a principio concipiat , nascetur masculus ; si vir , nascetur fœmina : Si ambo , nascentur gemelli , masculus & fœmina ; aut duo masculi , aut duo fœminæ ; quando semen impartitur duobus : Alia expositio : *Mulier quando conceperit* . Quid scriptum est supra in subjecto ? *Sanctificamini ego & estote sancti* . Postquam præmonuit Deus S.B. Israelitas , ut sint sancti , & separentur ab immunditiis , quæ abominabiles reddunt animal , & volucrem , & inter animal quod comeditur & inter animal , quod non erat comedendum , dedit illis præcepta puritatis corporis ; & quoniam est in masculo præceptum circumcisionis , præposuit masculum fœminæ : Idcirco dictum est : *Mulier quando conceperit , & pepererit masculum* . *Et locutus est Dominus ad Mosen , dicendo . Loquere ad filios Israel* . Allocutio ad Mosen , & allocutio ad Israelitas . Legatus conveniens erat qui legaretur , ne variaret ab sua legatione : Israelitæ sunt in hoc subjecto , non autem gentiles in hoc subjecto : Quia scriptum est *Levit.* XV. 31. *Separabitisque filios Israel ab immunditiis suis , ne moriantur in immunditiis suis , dum polluerint tabernaculum meum , quod in medio eorum* : Separandæ erant puerperæ ab ingressu sanctuarii : Idcirco dictum est : *Loquere ad filios Israel , dicendo* : Ad præmonendum suas uxores . *Mulier* ; sive fuerit proselyta , sive libertate donata , sive ancilla : *Quando conceperit* : Dicendum est , quod sit genere fœmenino , quod textus adducit : *Mulier quando conceperit* ; Quasi dicat . *Mulier quando fuerit seminiflua : Levit.* XV. 19. Veniet : ad expositionem , de qua diximus supra , quod educat textus hoc præceptum ex significatu : *Mulier quando conceperit* . Quasi dicat : *Mulier quando conceperit* : Ad docendum , si mulier concipiat , primum pariet masculum . Et dicendum est : תזריע genere masculino : Sicuti dictum est : *Marem excipere non facies mistium . Levit.* XIX. 19. *Et fune ligabis linguam ejus ? Job.* XL. 20. Et præceptum incumbit viro : Atque

ideo

על האיש וכן הוא אומר דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תזריע כלומר אם תעבר האשה וילדה זכר . פתח בזכר לפי שעליו מצות המילה . וילדה . כל שתלד . בין בן תשעה ובין בן שמנה ובן שבעה ובין ששה ובן חמשה ובן ארבעה ובן שלשה . ומנין למפלת סנדל או שפיר או שיליא והיוצה מחותך תלמוד לומר כי תזריע וילדה זכר כל זרע שתלד . יכול המפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים תהא טמאה תלמוד לומר זכר מה זכר מיוחד שיש בו מצורת האדם יצא אלו שאין בהם מצורת האדם. יכול המפלת ברית ראש שאינו חתוך ברית גוף שאינו חתוך הואיל ויש בהן מצורת האדם תהא טמאה תלמוד לומר וטמאה שבעת ימים. וביום השמיני ימול בשר ערלתו. מה זה מיוחד שהוא ראוי לברית נשמה המפלת שפיר מלא דם מלא מים מלא גנינים אינה חוששת לולד. אם היה שפיר מרוקם תשב לזכר ולנקבה. פירוש לחומרה בטהרה הזכר שלשים ושלשה של זכר ולא ששים וששה ימים וטומאת הנקבה שבועים ולא שבעת ימים בלבד וצריכה לישב שבועים ברמי טומאה ושלשים ושלשת ברמי טהרה. ואי זה הוא שפיר מרוקם. אבא שאול אומר תחלת בריתו גויתו כעדשה פיו פתוח כחוט השערה שתי עיניו כשני טפין של זבוב ומקורבות זו לזו. ונקבה נדונת כחוט השערה ואין לה חתוך ידים ורגלים. מפורש בקבלה. הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני . עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני . חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי . ואין בודקין אותו במים מפני שהמים עזים וטורדין אותו אלא בודקין אותו בשמן

ideo dictum est: *Loquere ad filios Israel, dicendo: Mulier quando conceperit*. Quasi dicat: Si gravida facta fuerit mulier, & pepererit masculum. Incipit a masculo, quia in eo est præceptum circumcisionis: *Et pepererit*. Quemvis pepererit; sive fuerit filius novem, sive octo, sive septem, sive sex, sive quinque, sive quatuor, sive trium mensium. Et unde probatur, vel si abortierit sandalium, aut schaphir, aut secundinam, & educat concisum? Ex eo quod dictum est: *Quando conceperit, & pepererit masculum*: Quamvis prolem pepererit. Crederem, si abortierit juxta figuram piscium, & locustarum, abominabilium, atque reptilium, quod fuerit polluta? Idcirco dictum est: *Masculum*. Sicut masculus est peculiaris, in quo est figura hominis, excluduntur ista, in quibus non est figura hominis. Crederem, si abortiat creaturam capitis, quod non sit concisa, principium corporis, quod non sit concisum, quoniam in his est figura humana, quod sit polluta? Idcirco dictum est: *Polluta erit septem diebus: Et in die octavo circumcidetur caro præputii ejus*: Sicut hoc peculiare est, & est conveniens principio animæ, excluduntur, hæc quæ non sunt convenientia principio animæ: Si abortiat schaphir plenum sanguine, plenum aquis, plenum frustis carnis (seu variis coloribus) non solicita erit de partu: Si abortiat squamam acupictam, stabit pro masculo, & pro fœmina. Expositio. Ad aggravandum in puritate masculi, tribus & triginta diebus masculi, non autem sex & sexaginta diebus, & polluta erat pro fœmina duabus hebdomadis, neque septem diebus duntaxat; & necesse est, ut stet duabus hebdomadis in sanguinibus immunditiei, non autem triabus & triginta diebus in sanguinibus puritatis: Quænam est hæc squamma acupicta? Aba Saul dicit: In principio creationis suæ ejus corpus est sicut lens, & os ejus minus filo pili, duo ejus oculi sicut duæ guttæ muscæ, quorum alter alteri proximus est: Et foramen corporis sicut filum hordei, eique non est incisura manuum, & pedum. Explicatur in traditione. *Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pelle & carnibus vestisti me, ossibus & nervis compegisti me? Vitam, & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodivit spiritum meum Job.* x. 10. At illum non perscrutantur in aquis, quia aquæ illum indurant, & confundunt, sed perscrutantur in oleo, quia oleum illum emollit, & expolit, ne-

שהשמן רך ומצחצחו ואין רואין אותו אלא בחמה . כיצד בודקין אותו לידע אם זכר הוא אם נקבה היא מביא קיסם שראשו חלק ומנענע באותו מקום מקום התורף אם מסכסך בידוע שהוא זכר ואם לאו בידוע שהיא נקבה . ונקבה כשעורה סדוקה ושני זרועות כשני חוטין של זהורית של שתי ושתי ירכות כשתי חוטין של זהורית. דרש רבי שמלאי למה הוולד דומה במעי אמו מקופל ומניח בפנקס ושני ידיו בין ברכיו פיו סתום וטבורו פתוח אוכל מה שאמו אוכלת ושותה מה שאמו שותה ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו וכיון שיצא לאור העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לעמוד אפילו שעה אחת וכו'. מפורש במסכת נדה תנו רבנן שליא תחלתה דומה כחוט של ערב וסופה דומה כתורמוס וחלולה כחצוצרות ואין שליא פחותה מטפח . רבן שמעון בן גמליאל אומר שליא דומה לקרקבן של תרנגולין שהדקים יוצאים הימנה והיינו דתנן באבות עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מאין באתה ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון . ושלשתן מפסוק הזה וזכור את בוראיך בימי בחורותיך קרי ביה בוראיך שאתה עתיד ליתן דין וחשבון לפניו . וקרי ביה באריך כגון שמלה ושלמה . זה מקומו שבאתה . וקרי ביה בוריך זה הקבר שנאמר ונרוץ הגלגל אל הבור . וילדה זכר לכך נקרא שמו זכר שחייב לזכור את בוראו ואת מצותיו ולידע כי לכך נוצר ולכך נולד ולכך קיים לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם לעשות נחת רוח לקוני . וטמאה שבעת ימים היא טמאה . ואין הוולד טמא . זה הוא שאמר רבי אלעזר הוולד מת בבית הבית טהור יצא מן הבית הוא טהור והבית טמא . וילדה זכר וטמאה שבעת ימים שתספור שבעה

neque incipiunt nisi in sole: Quomodo perscrutantur ad cognoscendum, utrum sit masculus, an fœmina? Adducet festucam, cujus summitas si dispartita, & commovet in illum spatium, spatium vulvæ, si attrahit certum est, quod sit masculus, si minus, certum est, quod sit fœmina: Et fœmina est juxta mensuram lentis, & duo ejus brachia sicut duo fila coccini, bina bina & ejus duo genua sicut duo fila coccini. Exposuit R. Samlai: Cui simile est fœtus in utero matris suæ? Concinnatur, & collocatur in tabella, & duæ ejus manus inter sua genua, & os ejus clausum, & umbilicus apertus; comedit quod ejus mater comedit, bibitque, quod ejus mater bibit, neque ejicit fimum, ne occidat matrem suam; Quando vero egreditur ad lucem mundi, aperitur quod est clausum, & clauditur quod erat apertum; si enim ita non esset, non posset conservari vel una hora. Exponitur in tractatu *Niddah*. Tradiderunt sapientes nostri: Secundina a principio similis est filo subtegminis, & in fine assimilatur lupino, & vacua est ad instar tubarum, neque est minor secundina palmo. Raban Simeon ben Gamaliel dicit: Secundina assimilatur vesiculæ gallinæ, quando intestina ex ea egrediuntur: Et hoc est, quod tradiderunt in *Avoth*. Akabia ben Mallalael dicit: Considera tres res, & non venies in periculum transgressionis: Cognosce, unde veneris, & quo sis abiturus, coram quo tu debueris judicium & rationem dare: Et hæc tria omnia in hoc textu continentur: *Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ*: Lege in hoc; *Creatoris tui*. Quando daturus es judicium & rationem coram eo: Et lege in hoc: באריך: sicut שמלה, & שלמה: Hic est locus, unde venisti: & lege in eo: בוריך: Hoc est sepulcrum: Dictum est enim ibid. *Et confringatur rota super cisternam*. *Et pepererit masculum*. Idcirco vocatur ejus nomen זכר, ut recordetur creatoris sui, & ejus præceptorum, & cognoscat quod hac de causa formatus sit, & natus sit, & conservetur. Ideoque unusquisque dicere debet: Propter me creatus est mundus, ut fiam odor acceptabilis creatori meo. *Polluta erit septem diebus*: Illa polluta erit, at natus non erit pollutus: Hoc est quod dicebat R. Eliefer: Si natus moriatus in domo, domus est pura, si egrediatur de domo, ipse est mundus, & domus est immunda: *Et pepererit masculum; polluta erit septem diebus*; quod numeraret septem dies partus

tus

לוולד האחרון מה שאין כן בנדה שהרי הנדה סופרת מראייה ראשונה שבעת ימים והיולדת סופרת מלידה אחרונה כגון שילדה האחד באחד בשבת והשני בשבת סופרת עוד שבעת ימים משום שנאמר וילדה . וטמאה . שבעת ימים רצופין זה אחר זה . כימי נדת דותה . הקיש ימי נדתה לימי לידתה . מה ימי נדתה אינן ראויין לזיבה ואין ספירת שבעה עולה מהם אף ימי לידתה אינן ראויין לזיבה ואין ספירת שבעה עולה מהם . פירוש שהיולדת זכר אסורה לבעלה שבעה ימים ויום שביעי לערב שהוא אור יום שמיני טובלת ומותרת לבעלה. ואף על פי שראת הדם בכל אלו שבעה ימים אינה קובעת בזיבה שתהא צריכה שבעה נקיים כדין הזיבות אלא מותרת לאלתר ואין סופרת שבעת הימים עולה מהם שאם ילדה בזוב סופרת שבעה ושבעה שבע ללידה ושבעה נקיים אחריהם. ולפי שהיא חולה מן הלידה אינה טובלת לאלתר עד שתבא בכח לפי שסתם יולדות חולות . דוותה תטמא. לרבות את בועלה . דוותה תטמא לרבות את היולדות בזוב שאם היתה זבה קודם הלידה ויולדת בזוב שלא תהא טהורה עד שתביא שבעה נקיים והשופעת מתוך שבעה לאחר שבעה וכן לנקבה בימיה או מתוך שלשים ושלש לאחר שלשים ושלש וכן לנקבה בימיה רב אמר מעין אחד התורה טימאתו והתורה טיהרתו והלכה כדבריו ואף על פי שלא הספיק בין דם טמא לדם טהור או בין הטהור לטמא : בימי טומאה טמא בימי טהרה טהור . וביום השמיני ביום ולא בלילה וביום לרבות כל הנמולין שלא יהו נימולין אלא ביום. וביום השמיני מלמד שכל היום כשר למילה אלא שהזריזים מקדימין למצות שנאמר וישכם אברהם בבקר . השמיני . אפילו בשבת . ימול . זה מצוה על האב למולו לא מלו אביו מצוה על בית דין למולו לא

tus novissimi; quod non ita observatur in menstruata; quia menstruata numerabat a primo aspectu septem dies, at puerpera numerabat ab ultimo partu. e. g. si pepererit unum in prima Sabbathi, & secundum in Sabbatho, numerabit præterea septem dies, eo quod dictum est: *Et pepererit*: *polluta erit*: Septem dies continuantur, alter post alterum: *Juxta dies menstrui doloris sui*: Æquiparat dies menstrui sui diebus puerperii sui; sicut dies menstrui sui non sunt convenientes fluxi neque numerus septem dierum adscendit ex illis, ita pariter dies puerperii sui non sunt convenientes fluxui, neque numerus septem dierum adscendit ex illis: Expositio: Si pepererit masculum, interdicta est marito septem diebus; & die septimo vespera, quæ erat lux diei octavi, lavabat, & licita erat marito! Et licet vidisset sanguinem toto hoc septiduo, non statuitur in fluxu, quia necessarii erant septem dies puri, juxta legem fluxuum; sed statim permissa erat; neque numerus septem dierum ex his adscendebat; Si enim peperisset in fluxu, numerabit septem, & septem septem pro puerperio, & septem puros post eos. Et quoniam erat ægrota ex puerperio, statim non lavabat, donec aquireret vires, quia absolute puerperæ sunt ægrotæ: *Doloris sui*: *Polluta erit*: Ad includendum maritum: *Doloris sui*: *Polluta erit*: Ad includendum eas, qui pariunt in fluxu: Si enim fuerit seminiflua ante puerperium, & pepererit in fluxu, non erit pura, donec advenerint septem dies puri. & effundat sanguinem intra septem, post septem. Ita pariter pro fœmina. *In diebus suis*: Aut intra tres & triginta dies, post tres & triginta dies. Et sic etiam pro fœmina; *In diebus suis*. Rab dicit. Ex uno fonte lex immundat, & lex purificat. Et constitutio est juxta ejus verba. Et licet non sit dubium inter sanguinem immundum, & sanguinem mundum, aut inter mundum, & immundum; In diebus immunditiei est immundus, in diebus puritatis est mundus. *Et die octavo*. Die, non noctu; *Et die*, Ad includendum, quod omnes circumcidendi non circumciderentur nisi interdiu. *Et die octavo*. Docemur, quod totus dies legitimus esset ad circumcidendum. Verum diligentes anticipabant præceptum. Dictum est enim *Genes.* XXI. 14. *Anteluculo surgens Abraham mane*. *Octavo*. Vel in Sabbatho: Præceptum incumbebat patri, ut illum circumcideret;

מלוהו בית דין מצוה עליו לימול את עצמו ואם לאו הרי הוא בכרת שנאמר וערל זכר אשר לא ימול וגו'. מדרש שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי מפני מה אמרה תורה מילה לשמנה שלא יהו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים לפיכך שהה המילה עד שתצא מטומאה לטהרה. דרש רבא מאי דכתיב מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל מלמד שהקדוש ברוך הוא סופר רביעיותיהן של ישראל ואומר מתי תבא טיפה שהצדיק נוצר הימנה. דרש רב יוסף אודך על כי נוראות נפלאתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד. בוא וראה שלא כמידת הקדוש ברוך הוא מידת בשר ודם. בשר ודם צבע נותן צמר ליורה כולן עולין לצבע מין אחד. ואילו הקדוש ברוך הוא צר את העובר במעי אמו כל אחד ואחד עולה למינו. תנו רבנן שלשה שותפין יש בו באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו. אביו מזריע לבן ממנו עצמות וגידים וצפרנים ומוח שבראש ולובן שבעין. אמו מזרעת אדום ממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין. והקדוש ברוך הוא נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים ודעת ובינה והשכל וראיית העין ושמיעת האוזן ודיבור שפתים והילוך הרגלים. עשרה להקדוש ברוך הוא ולאביו ואמו עשרה הכל עשרים כיון שנפטר אדם מן העולם נוטל הקדוש ברוך הוא עשרה ונשארו חמשה לאביו וחמשה לאמו. תנו רבנן שלשה חדשים הראשונים הוולד במדור התחתון אמצעיים במדור האמצעי אחרונים במדור העליון וכיון שהגיע זמנו לצאת מתהפך ויורד וזו היא חבלה של אשה תנו רבנן שלשה חדשים הראשונים תשמיש קשה לאשה וקשה לוולד. אמצעיים קשה לאשה ויפה לוולד. אחרונים יפה לאשה ויפה לוולד. שמתוך כך יוצא הוולד מלובן

ret; Si non circumcidisset Synhedrium; præceptum sibi incunbebat, ut seipsum circumcideret, si se non circumcidisset, excidii reus erat; Dictum est enim ibid. XVII. 14. *Incircumcisus autem masculus si non fuerit circumcisus &c.* Expositio: Postularunt discipuli a R. Simeone ben Jochai: Qua de causa dicit lex; ut octavo die fieret circumcisio? Ne cum omnes lætarentur, ejus pater, & mater dolerent. Idcirco retardabatur circumcisio, donec exiret ab immunditie ad puritatem. Exposuit Raba: Cur scriptum est: *Quis computavit pulverem Jacob, & numerum quartæ partis Israel? Num.* XXXIII. 10. Docemur, quod Deus S. B. numeraverit quartam partem Israel, dicens: Quando veniet gutta, ex qua formandus est justus? Exposuit R. Joseph. *Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es; mirabilia opera tua, & anima mea cognoscit nimis. Psal.* CXXXIX. 14. Veni & vide, quod non sit proprietas Dei S. B. sicut proprietas carnis & sanguinis: Caro & sanguis colorans indit lanam in ollam; Omnia adscendunt in colorem ex specie una: At Deus S. B. format embryonem in utero matris suæ, & unusquisque adscendit juxta speciem suam. Tradiderunt sapientes nostri: Tres associantur in formando homine, Deus S. B. & pater, & mater. Pater ex albo seminat in filio ossa, & nervos, & ungues, & cerebrum, quod est in capite & album, quod est in oculis: Et mater ex se seminat rubrum, pellem, & carnem, & sanguinem, & comam, & nigrum, quod est in oculo: At Deus S. B. indit in eum spiritum, & animam, effigiem vultus, & scientiam, & intellectum, & intelligentiam, & visum oculi, & auditum auris, & locutionem labiorum, & incessum pedum. Decem sunt Deo S. B., & decem patri & matri; & omnia sunt viginti; quando homo discedit a mundo, decem sumit Deus S. B. & quinque relinquuntur patri, totidemque matri. Tradiderunt sapientes nostri: Tribus primis mensibus fœtus est in habitaculo inferiori, mediis in medio, novissimis in habitaculo superiori; Quando advenit tempus, ut egrediatur, & volvatur, & descendat, hic est dolor gravissimus fœminæ; Tradiderunt sapientes nostri: Tribus primis mensibus, ministerium est molestum fœminæ, & est molestum nato: Mediis molestum est fœminæ, & jucundum nato, novissimis jucundum fœminæ, & jucundum nato; quod propterea quod egressus sit natus ex albumi-

ומזורת וכו׳ . מפורש במסכת נדה . נשוב לעניינינו. בשר ערלתו . בשר אף על פי שיש בהם בהרת . אתי עשה ודחי לא תעשה. השמר בנגע הצרעת. ערלתו ודאי דוחה את השבת ספק אין דוחה את השבת . ושלשים ושלש יום מה יום רצוף אף שלשים ושלש רצופין . תשב כמשמע שתהא טמאה בענין. וששת ימים כתיב בדמי טהרה אפילו שופעת דם כנהר טהורה . בכל קדש לא תגע . יכול אפילו במעשר תלמוד לומר ואל המקדש לא תבוא . מה מקדש שיש בו נטילת נשמה אף קודש שיש בו נטילת נשמה יצא מעשר שאינו במיתה . עד מלאת ימי טהרה . לרבות יולדת נקבה עד שלשים ואחד . ואם נקבה מאי נקבה נקי בא נקי מן המצות כנון מצות עשה שהזמן גרמה נשים פטורות . נקבה . שכל המצפה למעשה אשתו אינו רואה סימן ברכה . ואם נקבה . לרבות טומטום ואנדרוגינוס אנדרוגינוס ביצין מבחוץ . טומטום ביצין מבפנים שתהא יושבת עליהן . לזכר או לנקבה הטהורה של זכר והטומאה של נקבה והיינו לחומרא וטמאה שבועים ארבעה עשר יום למדנו שיש אם למקרא אף על פי שאינו כתוב בואו׳ נדרש בואו׳ שבועים ולמה חסר ואו׳ ללמדך שאי איפשר ללמד על המקרא על המסורת אלא על מקראך המסורת לדרשא בעלמא שהרי הנקבה חיסר לה טהרה ששה ימים חוץ מיום מילה וששים יום רצופין. וששת ימים מה ששים סמוכים אף ששת ימים סמוכים תשב על דמי טהרה כדין טהרת הזכר כך דין טהרת הנקבה שאם לא שפע הדם מתוך ימי טוהר לתוך ימי טומאה התורה טיהרה את אלו וטימאה את אלו . תנא חבלי נקבה מרובין מחבלי זכר מפני מה זה כדרך תשמישו בא וזה כדרך תשמישו בא. זה הופך את פניו וזה אינו הופך את פניו . תניא רבי ישמעאל אומר טימא וטיהר בזכר וטימא וטיהר בנקבה בשם

mine, & ex. ortu &c. Explicatur in tractatu *Niddah*? Redeamus ad nostrum subjectum. *Caro præputii ejus*. Caro, vel si in ea fuerit papula. Veniat præceptum affirmativum, & pellat negativum: *Cautus esto in plaga lepræ*. *Præputii ejus*. Certum pellit Sabbathum, dubium non pellit Sabbathum. *Et triginta ac tribus diebus*. Sicut dies est continuatus, ita pariter triginta & tres dies erant continuati. *Sedebit*. Ex sensu literali ut sit polluta juxta subjectum: Et sex diebus scriptum est de sanguinibus puritatis, vel si effundat sanguinem instar fluvii, erit pura: *Quicquam sancti non attinget*: Crederem vel decimam? Idcirco dictum est: *Et ad sanctuarium non veniet*. Sicut sanctuarium est illud, in quo est ablatio animæ, ita pariter sanctum, in quo sit ablatio animæ: Excluditur decima, in qua non est pœna mortis: *Usque ad completionem dierum purificationis ejus*: Ad includendum si pariat fœminam usque ad unum & tricesinum diem. *Quod si fœminam*: Quid significat נקבה Immunis veniat, immunis præceptis; etenim a præceptis, quæ tempus perficit, fœminæ liberæ sunt. *Fœminam*. Si quis exploret opus uxoris suæ, non videbit signum benedictionis. *Quod si fœminam*. Ad includendum obstructum, & androgynum; Androgynus est ille, cui sunt foris testiculi, & obstructus, cui sunt intus testiculi; ut pro illis sedeat: *Pro masculo aut pro fœmina*. Puritas est masculi, & immundities fœminæ: Et hoc inservit ad aggravandum: *Polluta erit duabus hebdomadis*: Quatuordecim diebus: Docemur esse particulam conditionalem in textu licet non scriptum sit ואו׳, exponitur ואו׳ duabus hebdomadis: Cur deest ואו׳? Ad docendum, non esse possibile doceri ex textu de traditione, sed ex textu tuo traditionem juxta expositionem comunem: Quia fœminæ deest puritas sex diebus præter diem circumcisionis. *Et sexaginta diebus*. Continuis: *Et sex diebus*: Sicut sexaginta sunt continui, ita pariter sex erunt continui. *Sedebit in sanguine purificationis suæ*: Juxta legem purificationis masculi erit lex purificationis fœminæ: Si non effundat sanguinem ab diebus puritatis in dies pollutionis; Lex hos purificat, & illos immundat: Traditio: Dolores fœminæ sunt majores doloribus masculi, quia iste invertit os suum, at hæc non invertit os suum: Traditio: R. Ismael dicit: Polluit, & purificat in masculo, & polluit, & purificat in fœmina; sicut quando polluit, & pu-

שטימא וטיהר בזכר יצירתו כיוצא בו אף
כשטמא וטיהר בנקבה יצירתה כיוצא בה
לפיכך נתנה תורה לארבעים יום שתהא
מתקיימת על ידי הזכרים שנוצרים בארבעים
יום. ובמלאת ימי טהרה אינה מביאה תוך
מלאת. לבן או לבת. או לרבות על מפלת
לאור שמנים שהיא חייבת בקרבן כדברי
בית הלל. תביא כבש בן שנתו לעולה.
שנתו ולא שנה למניין עולם שאם נולד
בראש חדש אייר אינו עולה לו שנה עד
אייר הבא. ובן יונה או תור. או זה או
זה לחטאת. שאלו תלמידיו את רבי שמעון
בן יוחאי מפני מה אמרה תורה יולדת
מביאה קרבן אמר להן שבשעה שכורעת
לילד קופצת ונשבעת שלא אזקק לבעלי
לפיכך אמרה תורה תביא קרבן. ולפי
שבזכר הכל שמחים בו והיא מתחרטת
לסוף שבעה טומאתה שבעה בלבד. וזו עד
ארבעה עשר אינה מתחרטת. שאלו
תלמידיו את רבי דוסתאי ברבי ינאי מפני
מה איש פניו בקרקע והאשה פניה כאיש
אמר להם זה ממקום שנברא וזו ממקום
שנבראת לפיכך האיש קולו עבה והאשה
אין קולה עבה ונבראת מן הצלע ולפיכך
האיש מקבל פיוס שלבו רך כקרקע ואין
האשה מקבלת פיוס שלבה קשה כעצם.
אל פתח אהל מועד אל הכהן. מלמד
שהיא מטפלת בהם ומביאה אותם אל
הכהן. והקריבו לפני יהוה. מלמד שאין
אדם מעכב את חבירו ואינו יודע אי זה
אינו מעכב כשהוא אומר וכפר עליה מה
מצאנו בכל מקום כפרה בחטאת אף כאן
כפרה בחטאת. וטהרה. לאכל בזבחין.
ממקור. מלמד שכל דמים שהיא רואה
אינן אלא מן המקור. דמיה. מלמד
שדמים הרבה טמאים בה. האדום והשחור
וכקרן כרכום וכמימי אדמה וכמזג. מפורש

& purificatur in masculo, ejus formatio est illi similis, ita pariter, quando polluit & purificat in fœmina, ejus formatio est illi similis: Idcirco data est lex ad quadragesimum diem, ut per masculus observaretur, qui in quadragesimo die efformantur. *Cum autem completi fuerint dies purificationis suæ*: Non adducet inter complendum. *Pro filio aut pro filia. Aut*. Ad includendum si abortierit octuagesimo die, quod debeat afferre sacrificium juxta verba Scholæ Hillel. *Afferet agnum anni sui in holocaustum. Anni sui*. Non autem anni juxta computum mundi; etenim si natus sit in mense Ijar, non numeratur illi annus usque ad Ijar venturum: *Et filium columbæ, aut turturem*; Aut hanc aut illum: *In sacrificium pro peccato*: Interrogarunt discipuli R. Simeonem ben Jochai; cur dicit lex, ut puerpera afferat sacrificium? Respondit illis: Quia quando se incurvavit ad pariendum, exsiliens juravit: Non coibo cum meo marito. Idcirco dicit lex: *Afferet sacrificium*: Et quia propter masculum omnes lætantur, & illam pœnitet in fine septem dierum, polluta erit septem diebus duntaxat. At non poenitet nisi usque ad quartum decimum diem. Interrogarunt discipuli R. Dostahi bar R. Janhai: Qua de causa facies viri respicit terram, & facies fœminæ respicit virum? Respondit illis: Iste ex loco, unde creatus est, & illa ex loco unde creata est: Ideoque vox viri est crassa, at vox fœminæ non est crassa; & creata est ex costa. Et quia vir recipit deprecationem, cor ejus est tenerum sicut terra; at fœmina, quæ non recipit deprecationem, cor ejus est durum sicut os. *Ad ostium tentorii conventus, ad sacerdotem*. Docemur, quod cum illis se associaret, & adduceret ad sacerdotem. *Qui offeret ipsum in conspectu Domini*. Docemur, quod nemo impediat socium suum: At ignoratur, quidnam sit, quod non impediat: Quando vero dicit: *Et expiabit eam*. Quid ubique invenimus? Quod expiatio esset in sacrificio pro peccato, ita pariter hoc loco expiatio in sacrificio pro peccato. *Et purificabitur*. Ut possit comedere de sacrificiis. *A fonte*. Docemur, omnes sanguines, quos videbat, non fuisse nisi de fonte sanguinis: *Sanguinis sui*. Docemur, quod sanguines multi eam polluerent; ruber, & niger, & splendori croci similis, & qui terrestris, & vini mixti speciem habet: Exponitur in tractatu Niddah. *Hæc est lex parientis masculum, vel fœminam*. Ad in-

במסכת נדה. זאת תורת היולדת לזכר או לנקבה להביא על כל פנים שהפילה. ואם לא תמצא ידה די שה. אין אומרין לה ללוות. יש לה שה ואין לה צרכו כגון נסכיו מנין שתביא קרבן עני תלמוד לומר די שה. ולקחה שתי תורים. שנים מביאה ואינה מביאה שלשה אחד לעולה ואחד לחטאת. בכל מקום חטאת קודמת שנאמר והיה האחד חטאת והאחד עולה. ואומר והקריב את אשר לחטאת ראשונה. וכאן הקדים עולה לחטאת לפי שנתחלפה העולה שנאמר כבש בן שנתו לעולה. וכתיב שתי תורים אחד לעולה לפיכך הקדים העולה לחטאת. וכפר עליה. מלמד שנתכפרה בחטאת. וטהרה. לאכל בזבחים שהרי לבעלה טהורה היתה. והשוטים אשר באו וחדשו דתורת מקרוב באו לא שערום אבותינו זכרונם לברכה וטעו לאמר בכל קדש לא תגע זה בעלה אם כן מה הפרש בין דם טהרה לרמי טומאה ואם בכל קדש לא תגע הא כתיב ואיש כי יקדיש את ביתו וכי אסורה היא ליכנס לתוכו אם הקדיש אדם את ביתו לא תכנס לתוכה ברמי טהרה אלא בכל קדש לא תגע דומיא דמיא דמקדש כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה היא כענין השליל שהוא מותר ומפני אנינות אדעת אינן אוכלין אותו הרבה מן החכמים כן נהגו בדורות אחרונים בדורות שלא לשמש עד מלאת ימי טהרה ולא מפני שהוא אסור אלא הרשות בידו כגון הלחם שהוא מותר והרוצה שלא לאכול אין מי מפצירו לאכול דבר אחר וכפר עליה הכהן וטהרה צריכה טהרה אחרת מלמד שבסוף ארבעים לזכר וסוף שמונים לנקבה אסורה לשמש כדי להפריש בין דמים הראויים לטומאה לרמים שלא היו ראויין לטומאה.

סליק פיסקא

includendum omnes modos, quibus abortierit. *Quod si non attigerit manus ejus valorem agni*. Non dicent illi; ut mutuetur; si illi fuerit agnus, at defuerint quæ illi necessaria erant, e. g. libamina, unde probatur, quod afferat oblationem pauperis? Ex eo quod dictum est: *Valorem agni*. *Accipiet duos turtures*; Duos afferebat, at tres non afferebat; *Unum in holocaustum, & alterum in sacrificium pro peccato*. Ubique sacrificium pro peccato antecedit: Dictum est enim *Levit.* XIV. 22. *Et erit unus in sacrificium pro peccato, & alter in holocaustum*. Pariterque dictum est: *Et offeret, qui est in sacrificium pro peccato primum*. Atqui hoc loco holocaustum præcedit sacrificium pro peccato, quia commutatum est holocaustum. Dictum est enim: *Agnum anni sui in holocaustum*: & scriptum est: *Et duos turtures, unum in holocaustum*. Idcirco præcedit holocaustum sacrificium pro peccato. *Et expiabit eam*. Docemur quod expiaretur sacrificio pro peccato: *Et purificabitur*, ut possit comedere de sacrificiis; quia jam purificata erat marito. Et stulti sunt illi, qui venientes innovarunt decreta, de vicino venerunt non æstimantes patres nostros f. m. & erraruntdicendo: *Quicquam sanctum non attinget*: Hic est ejus maritus: si ita est: Cur distinguit inter sanguinem purum, & sanguines impuritatis? Et si: *Quiquam sanctum non attinget*: Ecce scriptum est *Levit.* XXVII. 14. *Et vir, quum santificaverit domum suam*: Num interdictum est illi in eam ingredi? *Si vir quum sanctificaverit domum suam*; non ingredietur in eam: In sanguinibus puritatis: verum: *Quicquam sanctum non attinget*: Assimilando assimiletur riti sanctuarii sicut exposuerunt sapientes nostri f. m. sicut embrionem, qui est permissus, propter mæstitiam mentis non comedunt; multi ex sapientibus sic facere consueverunt in novissimis seculis, in seculis, quibus non fungebatur ministerio lecti, donec complerentur dies purificationis suæ; non eo quod esset interdictum, sed permissio erat in ejus potestate; e. g. si panem, qui permissus est, nolit comedere, nemo erit, qui illum adigat ad comedendum: Alia expositio: *Et expiabit eam Sacerdos, & purificabitur*: Alia purificatio illi erat necessaria: Docemur, quod in fine quadraginta dierum pro masculo, & in fine octoginta pro fœmina, interdicitur ministerio lecti ut possit distinguere inter sanguines idoneos impuritati, & sanguines non convenientes impuritati:

Finis textus.

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר. הוצרכה הפרשה להאמר אל אהרן לפי שעל פיו מטמא ועל פיו מטהר או על פי אחד מבניו הכהנים וזו אחת מעשר שנידבר למשה ולאהרן. אדם. אמר הקדוש ברוך הוא בראתי את האדם עפר מן האדמה והזהרתיו באזהרות הטומאה להיות פורש מן האשה סמוך לוסתה אם זכה ונזהר הויין לו בנים ראויין אם לא שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר ואם לוקה בצרעת לכך נסמכה פרשה זו לזו. כי יהיה מן הדיבור ואילך פרט למנוגעין קודם לכך. בעור בשרו אף על פי שאינו ראוי לגדל בו שער. שאת מה לשון שאת במראה הצל שהוא גבוה ממראה חמה. בהרת שהיא בהורה יותר מארבע מראות נגעים שתים שהן ארבעה בהרת עזה כשלג. שניה לה כסיד ההיכל שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה. כדברי חכמים שרבי מאיר מחליף שאף על פי שהשאת לבן והבהרת לבנה הימנה שנאמר ואם בהרת לבנה היא ספחת הטיל הכתוב ספחת בין שאת לבהרת לומר לך כשם שיש ספחת לשאת כך יש ספחת לבהרת. ואין ספחת אלא לשון טפילה. וכן הוא אומר ספחני נא אל אחת הכהונות לאכול פת לחם וכן שנינו מראות נגעים שנים שאת ובהרת הם אבות שהם ארבעה התולדות להם והם הספחת של שאת ושל בהרת שאינן לבנות כמו השאת והבהרת. וכן למרנו במסכת שבועות אמר רבי עקיבא משל דרבנן לתרי מלכי ולתרי פרכי מלכו של זה למעלה ממלכו של זה ומלכו של זה למעלה מאפרכו של זה וכו׳. הילכתא כגון מלכא ואלקפתא ורופילא וריש גלותא. פירוש שאלו גדולים זה מזה כך מראות הנגעים לבנים זה מזה. והוא מלמד הוא שמצטרע ממנו לנגע צרעת הנראית לבני אדם ואי זו זו צרעת לפי שפחות מכאן אינה נראית לכל. והובא אל אהרן זה אהרן הכהן לרבות כהנים אחרים. או ל אחד

Et locutus est Dominus ad Mosen, & Abaron, dicendo. Necesse erat, ut lectio diceretur Aharoni, quia ex ore ejus immundabatur, & ex ore ejus purificabatur; aut ex ore alicujus de filiis suis sacerdotibus; & hæc est una ex decem allocutionibus, quæ factæ sunt Mosi, & Aharon. *Homo*. Dixit Deus S. B. Creavi hominem pulverem de terra, eumque premonui monitionibus impuritatis, ut se separaret a muliere prope menstruum, si dignus sit, & præmoneatur, erunt illi filii idonei legi; Dictum est enim: *Fœmina, quando conceperit, & pepererit masculum*; si minus, percutietur lepra; Ideoque hæc sectio est illi proxima. *Cum fuerit*. Ab allocutione & ulterius: Excludit qui ante hoc tempus fuerint plaga affecti: *In cute carnis suæ*: Licet non sit apta, in qua crescat pilus: *Tumor*: sicut tumor significat in aspectu umbram quæ sit eminentior adspectu solis. *Papula*; quod papula sit major præ quatuor adspectibus: Species plagarum sunt sunt duæ, quæ sunt quatuor; papula fortis ut nix; cui secunda est sicut calx palatii; tumor est ut lana alba; cui secunda ut testa ovi; Juxta verba sapientum; Etenim R. Meir immutat: licet tumor sit albus, & papula sit eo candidior: Dictum est enim. *Si vero papula alba sit*: *Et scabies*: Transfert textus scabiem inter tumorem, & papulam dicendo tibi, sicut scabies est tumori, ita pariter erit scabies papulæ. At ספחת non significat nisi accessorium. Dictum est enim 1. *Sam.* 11. 36. *Cannecte me obsecro parti sacerdotali, ut comedam bucellam panis*. Et sic legimus: Aspectus plagarum sunt duo, tumor & papula sunt patres, ex quibus quatuor derivantur & sunt scabies tumoris & scabies papulæ, quæ non albescunt, sicut tumor & papula: Et sic addiscimus in tractatu *Schebuoth*. Dixit R. Akiba: Parabola sapientum nostrorum de duobus regibus, & de duobus præfectis, regnum hujus est superius regno illius, & regnum illius est superius præfectura istius &c. Ratio est, sicut rex, dux, & vicarius, & princeps captivitatis. Expositio: Postularunt viri præstantes, alter ab altero: Ita sunt aspectus plagarum, quæ sunt altera altera candidiores. Et hoc docemur, quod ille dolebit propter plagam lepræ, quæ videatur ab hominibus. Et quænam illa est? *Lepra*; Quia si fuerit hac minor, non monstrabatur omnibus: *Adducetur ad Aharon*: Hic est Aharon: *Sacerdotem*. Ad includendum alios sacerdotes *Aut ad unum e filiis*

מבניו אפילו בעלי מומין. הכהנים להוציא את החללים מכאן אמרו חכם שבישראל רואה את הנגעים ואומר לכהן אף על פי שאינו בקי בהם אמור טמא והוא אומר טמא אמור טהור והוא אומר טהור. והיינו דאמר רבי יוחנן מיום שחרב בית המקדש אין טהרה ממת ואין טומאה ממצורע. פירוש אין טהרה ממת אבל טומאה איכא לפי שאין לנו אפר הפרה להזות אבל טומאה ממצורע ליכא כלל שאין בהם מורה. כהן מלמד שעל פי כהן מטהר ועל פי כהן מטמא. או אל אחד מבניו מלמד שאפילו כהן אחד רואה את הנגעים. וראה הכהן את הנגע שיהא נותן עיניו בו בשעה שהוא רואה את הבשר עמו כאחת כדי להבחין בין לובן הנגע ללובן הבשר. ושער מיעוט שתי שערות בנגע להביא את שבתוך הנגע ושוכב חוצה לו ולהוציא את שחוצה לו ושוכב בתוכו שהכל הולך אחר הנגע לפיכך נאמר ושער בנגע הפך לבן. מכאן אמרו אם בהרת קדמה לשער לבן טמא ואם שער לבן קדם לבהרת טהור ספק טמא. רבי יהושע אומר כהה. פירוש מאי כהה טהור. דבר אחר ושער בנגע הפך לבן שאם עיקרו של שער מלבין ועקרו משחיר. לבן כל שהוא לבן ולא אדום ולא ירוק ולא צהור. ומראה הנגע עמוק אין מראה שער לבן עמוק מעור בשרו שעורו שחור לגבי הנגע כמראה חמה העמוקה מן הצל ומראה הנייר עמוק מן הדיו. וראה שיראהו כולו כאחת. שאם היה בראש חוטמו שופעות אילך ואילך אינו טמא מכאן אמרו עשרים וארבעה איברים באדם אינן מטמאין במחיה ראשי אצבעות ידים ורגלים וראשי אזנים וראש החוטם וראש הגויה וראשי דדים שבאשה לפי שהם חדים ואינו נראה כולו. וטמא אותו על פי הכהן. ואם בהרת לבנה היא מלמד שאין למעלה הימנה בנגעים

liis ejus sacerdotibus. Vel vitiatis. *Sacerdotibus*. Ad excludendum profanatos: Hinc dixerunt. Sapiens qui erat in Israele, inspiciebat plagas, & dicebat sacerdoti: Licet ille non esset peritus in illis; Dic: pollutus est: Et ille dicebat. Pollutus est: Dic: Purus est: & ille dicebat; purus est: Et hoc est quod dicebat R. Jochanam: Abdie, quo diruta est domus sanctuarii, non est purificatio a mortuo, neque pollutio a leproso. Expositio: Non est purificatio a mortuo, sed est pollutio; quia nobis non est cinis vaccæ ad spargendum; Verum pollutio leproso non est, ex eo quod non est in iis, qui doceat: *Sacerdotem*. Docemur, quod ex dicto sacerdotis purificaretur, & ex dicto sacerdotis pollueretur. *Aut ad unum e filiis ejus*. Docemur, quod vel unus sacerdos posset inspicere plagas. *Et aspiciet sacerdos plagam*. Ut in eam intendat oculos suos, quando inspicit carnem cum ea simul; ut possit distinguere inter albedinem plagæ & albedinem carnis. *Si pilus*. Ad minimum duo pili. *In plaga*. Ad includendum quod fuerit in medio plagæ & quod cubat extra illam: & ad excludendum, quod fuerit extra illam, & quod cubat in ejus medio: Quia omnia sequuntur plagam. Idcirco dictum est: *Si pilus in plaga versus fuerit albus*. Hinc dixerunt: Si papula antecedat pilum album, est pollutus, si vero pilus albus antecedat plagam, erit purus; Dubium est utrum sit immundus: R. Jehosua dicit: כהה Expositio: Quid כהה? Mundum est: Alia expositio: *si pilus in plaga versus fuerit albus*. Si radix pili albescat, & radix ejus nigrescat: *Albus*; In quavis quantitate albus; non autem ruber, neque viridiis, neque aureus: *Et aspectus plagæ fuerit profundior*. Non autem quod aspectus pili albi fuerit profundior: *Cute carnis suæ*. Quod pilus niger sit super plaga juxta aspectum solis, profundior umbra & aspectus carnæ profundior atramento. *Et contemplabitur eam*. Totam simul si fuerit in sumitate nasi, & huc illuc diffusa fuerit, non est immundus: Hinc dixerunt; quatuor & triginta membra in homine non polluuntur vitalitate, ut extremitates digitorum, pedum, & manuum, & extremitates aurium, & extremitas nasi, & partis pudibundæ, & in fœmina extremitates, mammarum; quia sunt acuminatæ, & nullo modo videntur; & ille polluetur ex dicto sacerdotis. *Quod si papula alba fuerit*. Docemur, quod nulla sit ei superior in albedine in plagis. Dictum est enim

ולבנוניתה כשלג שנאמר והנה מרים מצורעת כשלג . ואם תאמר הא כתיב שאת לבנה . בבא הא כתיב בהרת לבנה היא ואין כמוה הפתוך בשלג כיין המזוג הפתוך שבסיד כדם המזוג בחלב שאינו לבן כל כך . ושערה כולה ולא מקצתה לא הפך לבן והסגיר הא אם יש בה שער שחור אינו ממעטה והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים תחלה . וראהו הכהן ביום השביעי. ביום ולא בלילה שאין רואין את הנגעים אלא ביום . ואין רואין את הנגעים לא ביום המעונן ולא בין הערבים מפני שכהה נראית עזה. ולא בצהרים מפני שעזה נראית כהה וכל שכן בלילה דכתיב ביום השביעי . אימתי רואין אותן בשלשה שעות בארבעה בחמשה בשבע בשמנה בתשעה . כהן הסומא באחת מעיניו או שכהה מאור עיניו אינו רואה את הנגעים . מה יום שיהא מאורו לא הרבה ולא מעט אף מראה עיני הכהן שלא נתמעט אורו רואה . והנה הנגע עמד בעיניו שאם העז והכהה או כהה והעז . לא פשה הנגע בעור שאם פשה וכנס כאילו לא פשה. והסגירו הכהן שבעת ימים שיום שביעי עולה לו מן המנין בין שלפניו בין מלאחריו . וראה הכהן אותו ביום השביעי שנית כהן שהוא רואהו בראשונה רואהו בשניה . ואם מת רואהו כהן אחר . והנה כהה שאם העז וכהה כאילו לא העז . לא פשה הנגע שאם כנס ופשה כאילו לא כנס הנגע שאם פשה וכנס כאילו לא פשה אם נאמרו בשבוע ראשון למה נאמר בשבוע שני אלא בבגדים העומד בראשון מסגיר ובשני שורף . ובאדם העומד בראשון מסגיר בשני פוטר צריך לומר בשבוע הראשון ובשבוע השני . וטיהרו הכהן מספחת היא אף על פי שנשתנו מראיה . וכבס בגדיו וטהר מלטמא משכב ומושב ומלטמא בביאה וטהר מן הפריעה ומן הפרימה. ומן התגלחת ומן הצפרים . ואם פשה תפשה המספחת בעור אחרי הראותו אל הכהן לטהרתו ונראה שנית אל הכהן ,

enim *Num.* XII. 10. *Ecce Miriam erat alba sicut nix*. Si vero dicas; Ecce scriptum est : *Tumor albus*. Atqui hoc loco scriptum est : *Quod si papula alba fuerit* : neque est illi similis commixtio in nive, ut vinum temperatum, commixtio in calce est ut sanguis lacte temperatus : Quod nihil sit hoc candidius : *Et pilus*. Totus, non pars : *Non versus fuerit albus* ; *Includet*. Ecce si fuerit pilus niger, non diminuet : *Includet sacerdos plagam septem diebus*. In principio. *Et contemplabitur eum sacerdos die septima*. Die non noctu; quia non inspiciunt plagas nisi interdiu; neque inspiciunt in die nubilo, neque inter vesperas, quia contractio videtur fortis; neque meridie, quia fortis videtur contractio : Quando igitur eas lustrant? Hora tertia, quarta, quinta septima, octava, & nona. Sacerdos uno oculo cœcus, aut uno oculo luscus, non lustrat plagas : sicut in die, cujus lux non sit neque multa neque parva, ita pariter in aspectu sacerdotis, quando ejus visus non fuerit diminutus : *Contemplabitur* : *Et en si plaga steterit in colore suo* : Si fuerit clara, & obscuretur, aut si fuerit obscura, & clarescat : *Neque creverit plaga in cute*. Si enim, creverit, & contracta fuerit, reputatur quasi non creverit. *Includet eum sacerdos septem diebus*. Ut dies septimus computetur illi in numero sive antea sive postea. *Et contemplabitur eum sacerdos die septima secunda vice*. Sacerdos, qui prima vice inspexit, secunda quoque inspiciet : si moriatur, alius sacerdos inspiciet : *Et en si contracta fuerit* : Si enim crescat, & contrahatur, reputatur, quasi non creverit : *Neque creverit* : Si contrahatur, & crescat, reputatur quasi non fuerit contracta : *Plaga*. Si creverit, & contrahatur, reputatur quasi non creverit : si dictum est in prima hebdomada; cur dicendum est in hebdomada secunda? Hac de causa; quia si in vestibus consistant in prima, includatur, si in secunda comburet, si consistat in homine in prima includitur, in secunda absolvitur. Idcirco dicendum erat in prima, & in secunda hebdomada : *Et purificabit eum sacerdos* : *scabies est*; vel si variaverit aspectu : *Et lavabit vestes suas, & mundus erit* : ne polluat stratum, & sedile, & ne polluat congressu : *Et mundus erit*. A retectione, laceratione, & tonsione, & avibus, *Si vero crescendo creverit scabies in cute post ostensionem ejus sacerdoti, in purificatione ejus, tum videbitur secunda vice sacer-*

יכול יהא הפשה מטמא בתחלתה
תלמוד לומר אחרי הראותו ﭏ הכהן יכול
אם ראהו כהן שהוא פושה והולך יזקק
לו תלמוד לומר לטהרתו הא אינו נזקק
לו ﭏ משעה שהוא רואה אותו
בראשונה רואהו בשנייה ואם מת רואהו
כהן אחר . וראה הכהן והנה פשתה
המספחת . הרי זה בא ללמד על
הפשיון שאם נשתנו מראיו יהא טמא.
וטמאו הכהן צרעת היא . לימד על
הפשיון שלא יטמא ﭏ בארבעה מראות.
נגע צרעת כי תהיה באדם והובא ﭏ
הכהן . בא ללמד על השאת . שנאמר
וראה הכהן והנה שאת לבנה למדנו
לשאת שהיא מטמא במחיה . דבר
אחר נגע צרעת לפי שאמר למעלה ואם
בהרת לבנה היא בעור בשרו בא ללמד
על השאת שבא בכולו . כי תהיה מן
הדיבר ואילך להביא את הבא בכולו .
וראה הכהן והנה שאת לבנה שתהא
המחיה מטמאתו לפי שאמרו רבותינו
זכרונם לברכה שהנגעים באין על חטא.
ולפי שנראה לו נגע ולא חזר בו מתוסף
לו נגע אחר ומניין שהכהן נזקק לו
לראותו תלמוד לומר וראה הכהן והנה
שאת לבנה . והיא הפכה שהפכתן
כולה כיצד בהרת כחצי גריס ובה שתי
שערות. נולדה בהרת כחצי גריס ובה
שערה אחרת הרי היא להסגיר . ומחית
בשר חי בשאת יכלכל שהוא תלמוד
לומר שער לבן . ומחית בשר חי . מה
שער לבן מקום שתי שערות אף במחיה
מקום שתי שערות. צרעת נושנת היא
צריכה דבר אחר לסעדה . אם כן למה
נאמר שער לבן ומחית מלמד שלא תהא
טמאה עד שיהא בה כדי לקבל שער
לבן ומחיה . יכול שער לבן מצד זה
תלמוד לומר בשאת שתהא מבוצרת
בשאת. נמצאו מקום שתי שערות מימינה
מקום שתי שערות משמאלה וכן למעלה
הימנה וכן למטה הימנה מרובעת
שלשים ושתים שערה נמצא גופה

ſacerdoti; Crederem quod ſcabies in principio pollueret? Idcirco dictum eſt: *Poſt oſtenſionem ſacerdoti*; Crederem ſi vidiſſet ſacerdos, quod diffunderetur, quod illum mundaret? Idcirco dictum eſt: *In purificatione ejus*: Non mundatur, ſed ab hora, qua illum inſpexerit in prima vice, inſpiciet in ſecunda; ſi vero moriatur, inſpiciet alius ſacerdos, *Et contemplabitur ſacerdos, & en ſi creverit ſcabies*; Ecce hoc venit ad docendum de diffuſione, quod ſi mutentur ejus aſpectus erit immundus: *Et polluet eum ſacerdos, lepra iſta*. Docemur de diffuſione, quod non polluat niſi quatuor aſpectibus. *Plaga lepræ quando fuerit in homine, adducetur ad ſacerdotem*. Venit ad docendum de tumore. Dictum eſt enim: *Et contemplabitur ſacerdos, & ecce tumor albus*. Docemur, quod tumor pollueret vitalitate. Alia expoſitio: *Plaga lepræ*. Quia ſupra dictum eſt. *Et ſi papula alba fuerit in cute carnis ſuæ*. Venit ad docendum de tumore, qui in toto veniat. *Fuerit*. Ab allocutione & ulterius: Ad includendum, quod in toto venerit: *Et contemplabitur ſacerdos; & ecce tumor albus*; ut vitalitas illum polluat; Quia dixerunt ſapientes noſtri f. m. quod plagæ veniant propter peccatum; Quia poſtquam apparuit ſibi plaga, non pœnituit, additur illi plaga altera; & unde probatur, quod ſacerdos debeat illum inſpicere? Ex eo quod dictum eſt: *Et contemplabitur ſacerdos; & ecce tumor albus*: *Atque converterit*. Ut convertat totum. Quomodo? Papula in quantitate fabæ, in qua ſint duo pili; Si oriatur papula in quantitate dimidiæ fabæ, & in ea fuerit unus pilus, ecce includitur. *Et vitalitas carnis vivæ in tumore*: Nutriet: Dictum eſt enim: *Pilum album*. *Et vitalitas carnis vivæ*. Sicut pilus albus occupat ſpatium duorum pilorum, ita pariter in vitalitate erit ſpatium duorum pilorum *Lepra vetus eſt illa*. Aliud requiritur in auxilium. Si ita eſt, cur dictum eſt: *Pilum album, & vitalitas*? Docemur, quod non pollueret, niſi quando in eo fuerit ſpatium ſufficiens, quod poſſit capere pilum album, & vitalitatem. Crederem pilum album ab hoc latere? Idcirco dictum eſt: *In tumore*. Ut tumore muniatur: Deprehenditur ſpatium duorum pilorum ad ejus dextram, pariterque ſpatium duorum pilorum ad ejus ſiniſtram; & ſimiliter ſupra, & infra in figura quadrata, eruntque duo & triginta pili; deprehendetur corpus papulæ in quantitate fabæ hoc modo. Ex-

של בהרת כגריס זה.
פירוש לפי שארבעה
פעמים ארבעה לצדדי
המחיה וארבעה פעמים
ארבעה לצדדי השאת
הכל שלשים ושנים
והם מקום גריס פול
מקום שלשים ושנים
שערות מחזיק פול.

וממנו למדנו לכל הנגעים להיות שיעורן כגריס. וטמאו הכהן לא יסגירנו. למדנו שאין מסגירין את המוחלט. כי טמא הוא. למדנו לכל הנקרא טמא אינו זוקק לו. ואם פרח תפרח. אפילו פורחת וחוזרת ופורחת מעט מעט. הצרעת לרבות מיני הצרעת שאם פרחה בכולו טהור. את כל עור הנגע. עור שראוי לקבל נגע כגריס יכול תוך ראשו ותוך רגליו תלמוד לומר מראשו ועד רגליו. מראשו להוציא תוך ראשו. ועד רגליו. להוציא תוך רגליו. לכל מראה עיני הכהן. פרט לבית הסתרים. וראה הכהן והנה כסתה הצרעת בא ללמדנו על כל מיני צרעת שאם פרחה בכולו טהור. את כל בשרו. שלא ישאר בבשרו אפילו כחצי עדשה שאם חזר הראש והזקן ונקרחו השחין והמכוה והקרחת ונעשו צרבת. יכול טמא שנאמר את כל בשרו עד שתפרח בכולו שנאמר כולו הפך לבן טהור הוא לרבות מחיה בין בתחלה בין בסוף. וביום הראות בו בשר חי יטמא הרי זה בא ללמד על ראשי איברים שנתגלו שיהו טמאים יכול כל שהן נאמר כאן בשר חי ונאמר להלן בשר חי. מה להלן בעדשה אף כאן בעדשה. דברי רבי יוסי רבי מאיר אומר גזירת מלך היא אפילו בכל שהוא. וביום. מלמד שנותנין לו שני ימים לביתו שני ולכסותו שני ימים וששה והוא הרי שבעה ימים כדתנן במסכת נגעים חתן שנראה בו נגע נותנין לו

Expoſitio. Si quater quatuor ad latera vitalitatis, & quater quatuor ad latera tumoris; tota ſumma erit duorum & triginta, ſpatium fabæ freſſæ; ſpatium duorum & triginta pilorum comprehendit fabam: Et hinc addiſcimus, quod menſura omnium plagarum ſit in quantitate fabæ: *Et polluet eum ſacerdos, nec includet eum*. Docemur quod non includerent definitum. *Quia pollutus eſt ipſe*: Docemur, quod non mundaret illum, qui vocabatur pollutus. *Si autem florendo floruerit*. Vel ſi floruerit, atque iterum floruerit paulatim. *Lepra*. Ad includendum omnes ſpecies lepræ; Si ubique floruerit, eſt mundus. *Totam cutem plagæ. Cutem*: Quæ ſit apta recipere plagam in quantitate fabæ. Crederem intra caput, & pedes ejus? Idcirco dictum eſt. *A capite ejus, & uſque ad pedes ejus*: *A capite ejus*: Ad excludendum ſi fuerit intra caput. *Et uſque ad pedes ejus*. Ad excludendum ſi fuerit intra pedes ejus. *Per totam apparitionem oculis ſacerdotis*. Excludit locum pudendorum. *Et contemplabitur ſacerdos: Et en ſi apparuerit lepra*. Venit ad nos docendum de omnibus ſpeciebus lepræ, quod ſi per totum floruerit, ſit mundus: *Totam carnem ejus*: Ne relinquatur in ejus carne vel ſpatium quantitatis dimidiæ lentis: Si caput & barba danno calvitium induxerint, & ulcus, & aduſtio, & inflammatio contracta ſint, crederem quod pollueretur? Dictum eſt enim: *Totam carnem ſuam*: Donec in toto floruerit. Dictum eſt enim: *Tota verſa eſt alba, mundus eſt ipſe*: Ad includendum vitalitatem tam in principio quam in fine. *At in die, quo apparuerit in eo caro viva, pollutus erit*. Ecce hoc venit ad docendum de extremitatibus membrorum, quæ apparuerint, quod ſint immunda; Crederem in quavis quantitate? Dictum eſt hic: *Caro viva*; Pariterque ibi dictum eſt: *Caro viva*. Sicut ibi in quantitate lentis, ita pariter hoc loco in quantitate lentis: Verba R. Joſe: R. Meir dicit: Decretum regis eſt; vel quantulumcumque: *Et in die*: Docemur, quod ei concederentur duo dies, domui ſuæ duo dies, & operimento ſuo duo dies, & ſex, & ipſe, ecce ſeptem. Sicuti legimus in tractatu *Negaim*: Sponſo, in quo apparuerit plaga concedunt ſeptem dies convivii,

שבערת ימי המשתה לו ולביתו ולכסותו וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל דאתי בקל וחומר מופינו את הבית בטרם יבא הכהן אם לדבר הרשות כן לדבר מצוה לא כל שכן. הראות בו בשר חי יטמא. בשר חי החוזר טמא אין הבוהק החוזר טמא . וראה הכהן את הבשר החי וטמאו הבשר החי טמא הוא. לרבות אחר פריחת החלט שער לבן בתחלה וכו' ברייתא. צרעת הוא. טמא הוא הבא בכולו לבן שחזרו בו בראשי איברים בין מתוך החלט בין מתוך הסגר: או כי ישוב הבשר החי וגו'. הרי זה בא ללמד על ראשי איברים שנתגלו וחזרו ונתכסו שיהו טהורים . או כי לרבות אפילו פעמים ושלש . ונהפך ללבן. אפילו למראה בוהק. וראה הכהן והנה נהפך הנגע ללבן וכו' . וטמא הכהן אותו ללמד אחר חזירת פריחת החלט שהוא טהור וכו' . ברייתא . ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא . למדה פרשה זו שאם שם את לבו כבשר וחזר בתשובה שהוא נרפא. שחין ונרפא. לא שעשה צלקת אלא נרפא ולא נרפא שקרם בקליפת השום . והיה במקום השחין שאת. שיקרום השחין לשאת לא שתקרום השאת לשחין . שחין שחין לרבות כל מיני שחין בין שלקה בעץ ובאבן בגפת במי טבריא וכל שאינן מחמת האש . או בהרת לבנה אדמדמת. מלמד שהיא מטמאה בפתוך שיכול השאת תטמא חלקה והבהרת תטמא בפתוך תלמוד לומר נגע צרעת . וראה הכהן והנה מראה שפל מן העור שכהה מן העור. ושערה הפך לבן נגע צרעת היא בשחין פרחה . אבל לא בעור הבשר . ואם יראנה הכהן . כולה כאחת ואין בה ולא בחוט היוצא ממנה. והסגירו הכהן שבעת ימים. תנן התם במסכת נגעים שעור הבשר מטמא כשני שבועות בשלשה

vii, & ejus domui, & operimento; & similiter in solennitate concedunt ei omnes dies solennitatis; quod probatur argumento a minori ad majus ab evacuatione domus. *Ante veniet sacerdos:* Si ita propter rem arbitrariam, propter rem præcepti quanto magis? *Contemplabitur carnem vivam, & pollutum reddet illum. Carnem vivam.* Si redeat immundus est; at non lentigo, si redeat, est immundus. *Contemplabitur sacerdos carnem vivam. Et pollluerit illum: Caro viva polluta est:* Ad includendum, postquam floruerit definitus pilus albus in principio &c. Barajetha. *Lepra est ipsa;* Polluta est ipse. Quæ veniat in toto alba, quod innoventur in extremitates membrorum, sive intra tempus definitionis, sive intra tempus inclusionis. *Aut cum reversa fuerit caro viva &c.* Ecce hoc venit ad docendum de extremitatibus membrorum, quæ postquam fuerint detectæ, atque iterum tegantur, quod sint puræ. *Aut cum.* Ad includendum vel bis, & ter. *Et versa fuerit in album.* Vel juxta adspectum lentiginis. *Es contemplabitur sacerdos, & en si couversa fuerit plaga in album &c. Et polluet sacerdos eum.* Docemur, quod postquam floruerit, qui definitus est, erit mundus &c. Barajetha. *Et caro, cum fuerit in ea in cute ejus ulcus, & sanata fuerit.* Docet sectio: Si fuerit ejus cor sicut ejus caro, & pœnituerit, quod sanabitur. *Ulcus, & sanata fuerit.* Non quando faciat cicatricem; sed quando sanata fuerit, quando pelliculam obducit juxta corticem allii: *Et fuerit in loco ulceris tumor.* Quando superinducitur ulcus super tumorem; non autem quando superinducitur tumor super ulcus: *Ulcus, ulcus.* Ad includendum omnes species ulceris, sive adustionem factam ligno, & lapide, & pice, & aquis Tiberiadis, & omnes, quæ non sint adustiones ignis. *Aut papula alba subrufa.* Docemur, quod polluat commixtione: Quia credebam, quod tumor pollueret in albedine & papula commixtione? Idcirco dictum est. *Plaga lepræ. Et contemplabitur illam sacerdos, & ecce fuerit aspectus ejus depressior cute.* Quod sit contractior cute. *Et pilus ejus versus fuerit albus. Plaga lepræ est illa; in ulcere effloruit.* Non autem in cute carnis. *Quod si autem contemplatus fuerit illam sacerdos.* Totam simul. *Et ecce non fuerit in ea.* Non autem in filo ex ea egrediente. *Includet illum sacerdos septem diebus.* Legimus in tractatu *Negaim.* Pilus carnis polluit duabus

סימנין . בשער לבן ובמחירת ובפשיון וכו'. יתנן השחין והמכוה מטמאים בשבוע אחר בשני סימנין בשער לבן ובפשיון . ואם פשה תפשה בעור החליטו בשער לבן . הלך שער לבן וחזר שער לבן וכן במחיה ובפשיון בתחלת בסוף שבוע ראשון בסוף שבוע שני לאחר הפטור הרי הוא כמות שהיה עד שהחליטו בפשיון . הלך הפשיון וחזר הפשיון שנאמר ואם פשה תפשה. וטמא אותו הודאי מטמא ואינו מטמא את הספק . כיצד שנים שבאן אצל הכהן בזה בהרת כגריס ובזה בהרת כסלע . בסוף בשבוע בזה כסלע ובזה כסלע ואין ידוע באי זה מהם פשה טהור. ואם תחתיה תעמוד הבהרת אינה פושה לא בעור הבשר ולא בעור המכוה . צרבת השחין היא . מקומה צרוב שיהא מקומה ניכר . וטהרו הכהן את הודאי הוא מטהר ולא את הספק כיצד וכו'. כענין של מעלה . או בשר כי יהיה בעורו מכות אש . מלמד שאין השחין והמכוה מצטרפין זה עם זה. מכות אש אין לי אלא שנכוה באש בגחלת וברמץ בסיד רותח בגיפסוס רותח מנין תלמוד לומר מכות אש. מכוה ריבה והיתה מחית המכוה וגו'. מלמד שהוא מטמא בפתוך . ומנין לרבות שאר המראות תלמוד לומר או לבנה. וראה אותה הכהן במראה שלם. והנה נהפך שער לבן בבהרת כענין של מעלה וכו'. ואם יראנה הכהן. כולה כאחת . והנה אין בבהרת שער לבן. זהו שאמרו רבותינו לרבות את החוט שיש בו רוחב שתי שערות . במסכת נגעים בפרק רביעי בהרת כגריס וחוט יוצא ממנה אם יש רוחב שתי שערות זוקקה לשער לבן ולפשיון ושפלה איננה מן העור והיא זו היא שאמרו לרבות את השוה לגבוה. וראהו הכהן ביום השביעי אם פשה תפשה בעור אין לי אלא פשיון מטמא אלא בסוף שבוע ומנין לרבות אף לאחר

bus hebdomadis tribus signis; Una hebdomada duabus signis, sc. pilo albo, & diffusione &c. Pariterque legimus. Ulcus, & adustio polluunt una hebdomada duobus signis, sc. pilo albo, & diffusione. *Si vero crescendo creverit in cute*. Definitur pilo albo. Si pilus albus recedat, atque iterum veniat pilus albus, & similiter in vitalitate, & in diffusione in principio in fine septimanæ primæ, & in fine septimanæ secundæ, postquam liber fuerit, ecce illa est, sicut erat; donec definiatur diffusione. Si recedat diffusio, & redeat diffusio. Dictum est enim. *Si vero crescendo creverit* ¦¦ *polluet illum*; Certe polluet, at non dubie polluet. Quomodo? Si duo adeant sacerdotem; iste cum papula in quantitate fabæ; & ille cum papula in quantitate sicli; in fine septimanæ sit papula in isto in quantitate sicli, & in illo in quantitate sicli, & ignoret, in quo fuerit diffusa, erit mundus. *Aut si loco suo steterit papula, nec creverit*. Neque in cute carnis, neque in cute adustionis. *Stigma ulceris est*. Locus adustionis, qui sit locus notus. *Mundum reddet illum sacerdos*. Certe, non dubie erit mundus. Quomodo? &c. Sicut supra dictum est. *Aut caro, cum fuerit in cute ejus stigma ignis*. Docemur, quod ulcus & adustio inter se non conjungerentur: *Stigma ignis*. Non probo nisi de eo, qui aduratur igni, si aduratur prunis, cinere ignito, calce ferventi, & gypso ferventi, unde probatur? Ex eo quod dictum est. *Stigma ignis*. *Stigma*. includit. *Et fuerit vitalitas stigmatis &c.* Docemur, quod pollueret commixtione. Et unde probatur ad includendum ceteros aspectus? Ex eo quod dictum est. *Aut alba*. *Tunc contemplabitur illud sacerdos*. Integro aspectu. *Et en pilus albus versus fuerit in papula*. Sicut supra dictum est &c. *Quod si adspexerit illud sacerdos*. Simul totum. *Et en non fuerit pilus albus in papula*: Hoc est quod dixerunt sapientes nostri; ad includendum filum, in quo sit latitudo duorum pilorum. In tractatu Negaim cap. I v. Papula, si sit in quantitate fabæ, & filum exea exeat, si ejus latitudo fuerit duorum digitorum, convertitur cum pilo albo, & cum diffusione. *Et depressior cute non fuerit*; Et hoc quod dixerunt; ad includendum quod fuerit æquale altitudini: *Et contemplabitur illud sacerdos die septimo*; *Si crevendo creverit in cute*. Non probo nisi quod diffusio non polluat nisi in fine hebdomadæ; unde probatur ad in-

הפטור תלמוד לומר יפשה ואם פשה יפשה החליטו בשער לבן הלך שער לבן וחזר שער וכן בפשיון. וטמא הכהן אותו נגע צרעת היא. מה תלמוד לומר צרעת צרעת ליתן האמור בשחין במכוה ואת המכוה בשחין. ואיש אין לי אלא איש אשה מנין לרבות טומטום ואנדרוגינוס תלמוד לומר איש או אשה כי יהיה בו נגע להביא את שניתק נתק בתוך נתק. בראש או בזקן מלמד שאין הראש והזקן מצטרפין זה עם זה. וראה הכהן את הנגע והנה מראהו עמוק מן העור אין לי עמוק אלא דבר שהוא בידי שמים. ובו להביא את שבתוכו וסובב חוצה לו ושער מועט שער שתי שערות צהוב לא ירוק ולא אדום ולא שחור. דק לקוי קצר. וטמא אותו הכהן נתק הוא אינו מטמא מקום הבהרת. וכי יראה הכהן את נגע הנתק. אמר רבי שמעון מה תלמוד לומר נגע נתק הקיש נגע לנתק מה נגע שער לבן שבו אינו מטמא אלא הפוך אף נתק שער צהוב שבו לא יטמא אלא הפוך. דבר אחר הקיש נגע לנתק מה נגע כגריס אף נתק כגריס. ושער מיעוט שער שתי שערות. דבר אחר ושער לרבות את הירוק והאדום. ואם כן למה נאמר שחור השחור מציל והצהוב אינו מציל. אין בו עד שיהא מבוצר בו. מכאן אמרו שני נתקים זה בצד זה ושיטה של שער מפסקת ביניהם נפסק ממקום אחד טמא ומשני מקומות טהור. כמה יהא בפריצת מקום שתי שערות. והסגיר הכהן את נגע הנתק שבעת ימים תחלה. וראה הכהן את הנגע ביום השביעי ביום ולא בלילה והנה לא פשה הנתק ולא היה בו שער צהוב הא אם קדם הנתק טמא. והתגלח. ג׳מ״ל גדול והתגלח בכל אדם והתגלח בכל דבר. והתגלח אף על פי שהוא נזיר מהו ואת הנתק לא יגלח לימד

includendum, vel poſtquam fuerit dimiſſus? Ex eo quod dictum eſt: *Creſcendo*: *Si creſcendo creverit*: ſi definiatur pilo albo; ſi recedat & redeat pilus albus, & ſimiliter in diffuſione. *Et pollutum reddet illud ſacerdos, plaga lepræ eſt illud*. Cur dictum eſt: *Lepræ, lepræ*? Ut explicetur de aduſtione, quod dictum eſt de ulcere, & de ulcere, quod dictum eſt de aduſtione. *Et vir*. Non probo niſi de viro, & de fœmina: Unde probatur ad includendum obſtructum, & androgynum? Ex eo quod dictum eſt: *Vir aut fœmina*: *Cum fuerit in eo plaga*. Ad includendum qui habeat porriginem intra porriginem. *In capite, aut in barba*. Docemur quod caput & barba inter ſe non conjungerentur: *Tum inſpiciet ſacerdos plagam*; *& ſi aſpectus ejus fuerit depreſſior cute*. Non probo quod fuerit depreſſus niſi per manum Dei: *Et in eo*: Ad includendum quod fuerit intra illam & circa, & extra illam: *Et in ea pilus*: ad minimum pilus continet duos pilos: *Aureus*; non viridis, neque ruffus, neque niger tenuis gracilis & brevis. *Pollutum reddet eum ſacerdos*: *Porrigo ipſa*. Non polluet locum papulæ. *Cum antea contemplatus fuerit ſacerdos plagam porriginis*. Dicit R. Simeon: Cur dictum eſt: *Plagam porriginis*? Æquiparat plagam porrigini; ſicut plagam pilus albus, qui in ea eſt, non polluit, niſi quando convertatur: ita pariter porriginem pilus aureus, qui in ea ut, non polluit, niſi quando convertatur: Alia expoſitio: Æquiparat plagam porrigini; ſicut plaga in quantitate fabæ, ita pariter porrigo in quantitate fabæ: *Et pilus*: Ad minimum pilus continet duos pilos. Alia expoſitio: *Et pilus*: Ad includendum viridem, & ruffum: Si ita eſt; cur dictum eſt: *Niger*? Niger liberat, at aureus non liberat: *Non fuerit in ea*: Donec ab illa circumdatur. Hinc dixerunt: Si duæ ſint porrigines ſibi invicem vicinæ, & linea pilorum eas dividat &, pilus in uno loco diſruptus ſit, immundus eſt, ſi in duobus locis, eſt mundus. At quanta erit diſruptio? locus duorum pilorum: *Et includet ſacerdos plagam porriginis ſeptem diebus*. In principio: *Et inſpiciet ſacerdos plagum in die ſeptimo*. In die non noctu; *Et en ſi non creverit porrigo, nec fuerit in ea pilus aureus*. Ecce ſi antecedat porriginem, immundus eſt. *Tunc radet ſe*. ג׳מ״ל eſt magna: & a quovis abraditur, & omni inſtrumento abraditur. *Et radet ſe*. Vel ſi fuerit Nazyræus. Quid? *Et porriginem non radet*.

שלא תהא תגלחת הנזיר דוחה לתגלחת הנתק בזמן שהוא ספק . דבר אחר ואת הנתק לא יגלח סמוך לנתק לא יגלח הא כיצד מגלח חוצה לו ומניח שתי שערות סמוך לו כדי שיהא ניכר אם פשה. ואת הנתק לא יגלח מלמד על תולש סימני טהרה מתוך הנתק שהוא עובר בלא תעשה. וראה הכהן את הנתק ביום השביעי והנה לא פשה הנתק . וכבס בגדיו וטהר מלטמא משכב ומושב ומלטמא בביאה וכבס בגדיו כל מקום שזוקק לכיבוס זקוק לטבילה. ואם פשה יפשה הנתק בעור אחרי טהרתו לאחר הפטור . וראהו הכהן והנה פשה הנתק לא יבקר הכהן לשער הצהוב שטימא שלא בפשיון . ולפישיון שטימא בשער הצהוב. ואם בעיניו כעניך שראהו בתחלה ושער מיעוט שער שתי שערות שהן מתערבות זו בזו וגימה אחת מתערה. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה במסכת נדה שתי שערות האמורות בפרה ארומה וכן שבבן וכן בנגעים . ושער שחור צמח בו אף על פי מבוצר. נרפא הנתק הלל אומר לא שינתק נתק בתוך נתק טהור הוא יכול יפטר . לך לו תלמוד לומר וטהרו הכהן או טיהרו הכהן על דבר זה עלה הלל מבבל ועל כיוצא בו אמר שלמה אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה . ואיש או אשה לרבות טומטום ואנדרונינוס. וראה הכהן בוהק הוא טהור הוא יכול ולא יטמא משום אום פירוש עיקר אבל יטמא משום פשיון תלמוד לומר בעור טהור הוא . ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא ואין הזקן מעכבו שאם היה בו נתק כגריס ינתק ראשו טהור . יכול יהא הזקן מעכבו כשם שעור הבשר אם יש בו דבר אחר מפסיק מעכבין זה את זה כך הראש והזקן מעכבין זה את זה תלמוד לומר ראשו ראשו ראשו טהור הוא ואין הזקן מעכבו

radet. Docet, quod non radatur : Nazyræus pellit rasionem porriginis, quando sit dubium : Alia expositio : *Et porriginem non radet* : Prope porriginem, *Non radet* : Quomodo? Radet extra illam, & relinquit duos pilos prope eam ut innotescat, utrum se diffuderit : *& porriginem non radet* : Docemur, si avulserit signa puritatis ex medio porriginis, quod trasgrediatur præceptum negativum. *Et inspiciet sacerdos porriginem die septimo; & ecce si non creverit porrigo. Et lavabit vestimenta sua, & purificabitur* : ab immunditie strati & sedilis, & ab immunditie congressus : *Et lavabit vestimenta sua*. Ubicumque requiritur lotio, requiritur etiam lavacrum. *Si autem crescendo creverit porrigo in cute post purificationem suam*. Postquam fuerit dimissus. *Et inspiciet sacerdos, & ecce si creverit porrigo in cute, non requirit sacerdos pilum aureum; pollutus est ipse* : sine diffusione; & in diffusione polluitur pilo aureo. *Quod si in colore suo*. In colore, quem viderit a principio : *Et pilus*. Ad minimum pilus designat duos pilos, qui inter se sunt commixti, & filum unum denudatum : & sic dixerunt sapientes nostri f. m. in tractatu *Niddah*: Duo pili memorati in vacca ruffa, atque ita pariter sunt in filio, & in plagis : *Et pilus niger pullulaverit in eo*; vel si fuerit circumdatus : *Sanata est porrigo*. Hillel dicit : Non quando fuerit porrigo in medio porriginis. *Et mundus est* : Crederem quod dimissus abiret? Idcirco dictum est? *Mundum quoque reddet eum sacerdos* : Aut dicam: *Mundum quoque reddet eum sacerdos*. Hac de causa adscendit de Babylone Hillel, & hujusmodi dicit Salomon *Prov.* II. 4. *Si quæsieris eam quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam*. *Et vir aut fœmina*. Ad includendum obstructum, & androgynum : *Et inspiciet sacerdos vitiliginem* : mundus est *ipse*. Crederem, quod non pollutus esset propter radicem? Expositio est radix: sed pollutus esset propter diffusionem? Idcirco dictum est : *In cute* : *Mundus est ipse* : *& vir, cum effusum fuerit capillitium capitis ejus, calvus est, mundus est ipse* : Neque barba eum impedit, in qua fuerit porrigo in quantitate fabæ in porrigine capitis mundus est : Crederem quod barba impediret, sicut cutis carnis, si aliquid sit, in eo quod discriminet, inter se impediunt, ita pariter caput & barba inter se impedient? Idcirco dictum est : ראשו ראשו *Mundus ste ipse* : At barba non impedit : Tam vir

אחד האיש ואחד האשה בדין הוא או לפי שזכר אשה למעלה ולא הוצרך לומר למטה . ואם מפאת פניו כלפי הפנים . ימרט ראשו אפילו מחמת החולי . גבח הוא . תרגומו גלוש ולהלן הוא אומר שגלשו שנראו שקרקעית הראש נראית כלפי הפנים קרחת בתוך הראש . וכי יהיה בקרחת או בגבחת . כשם שקרחת בידי שמים טהור אף גבחת בידי שמים טהור. תנו רבנן איזה היא קרחת ואיזה היא גבחת . מקדקד שופע לאחוריו זו היא קרחת . מקדקד שופע לפניו היא גבחת . דבר אחר וכי יהיה בקרחת או בגבחת מלמד שאין הקרחת והגבחת מצטרפות זו עם זו מנין שאין מפישות זו לזו תלמוד לומר צרעת הראש או הזקן הוא . נגע לבן אדמדם מלמד שהוא מטמא בפתוך . צרעת מלמד שהיא מטמא במחיה . פורחת מלמד שהיא מטמאה בפשיון . וראה אותה הכהן והנה שאת לבנה אדמדמת . למדנו לשאת שמטמא בפתוך . כמראה צרעת עור בשר . הרי זו בזו מה זו מטמא חלקה שלא פתוך בה . אין לי אלא איש אשה מנין תלמוד לומר צרוע בין איש בין אשה ובין קטן אם כן למה נאמר איש לענין של מטה האיש פורע ופוגם ואין האשה פורעת ופוגמת. טמא הוא . זה טומאתו על פי כהן ולא שאר הטמאות תהא טומאתן על פי כהן. טמא יטמאנו הכהן עד שנראה טומאה לכהן . בראשו נגעו . אף אני מביא את הנתקין שבראשן נגען . טמא יטמאנו . הרי זה מרובה שאר טמאות נגעין שיהו על פי כהן. והצרוע אשר בו הנגע אף על פי שהוא כהן גדול בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע פרומים קרועים . וראשו יהיה פרוע לגדל שער דברי רבי אליעזר רבי עקיבא אומר נאמר הוויה בראש ונאמר הוויה בבגדים מה בגדים חוץ מגופו אף בראש חוץ מגופו.

vir quam fœmina est in argumento. Aut quia super memoravit fœminam; non aut necesse, ut infra memoraret. *Si vero ab angulo faciei ejus*: Versus faciem. *Effusus fuerit crinis capitis ejus*. Vel propter morbum. *Recalvaster est ipse*: ejus Targum : גלוש : sc. *recalvaster*: Et *Cantic.* IV. 1. dictum est : שגלשו Quod viderint, quod fundus capitis appareret versus faciem; calvitium in medio capitis. *Quum vero fuerit in calvitio, aut in recalvatione:* Sicut in calvitio per manum Dei est mundus, ita pariter in recalvatione per manum Dei, est mundus. Tradiderunt sapientes nostri : Quid est calvitium, & quid est recalvatio? Quod a vertice posterius cum declivitate desinit : Et quid est recalvatio? Quod a vertice anterius cum declivitate desinit : Alia expositio : *Quum vero fuerit in calvitio aut in recalvatione* : Docemur, quod calvitium & recalvatio inter se non conjungerentur : Unde probatur, quod hinc inde se non diffunderent? Ex eo quod dictum est. *Lepra capitis, aut barbæ ipsa est* : *Plaga alba subrufa*. Docemur, quod commixtione pollueret : *Lepra*. Docemur, quod vitalitate pollueret : *Reflorescens*. Docemur, quod diffusione pollueret : *Tum inspiciet illum sacerdos* : *Et ecce si fuerit tumor albus subrufus*. Docemur, quod tumor commixtione pollueret. *Sicut aspectus lepræ in cute carnis*. Ecce hic in illo; sicut hic polluit, vel si in eo non fuerit commixtio. Non probo nisi de viro, de fœmina unde probatur? Ex eo quod dictum est : *Leprosus*; sive vir, sive fœmina fuerit, sive puer; si ita est, cur dictum est : *Vir?* Respectu immunditiei vir nudatur, & lacerat, & fœmina non nudatur, neque lacerat : *Pollutus est ipse* : Iste polluitur ex dicto sacerdotis, at ceteræ immundities non polluuntur dicto sacerdotis : *Polluendo polluet ipsum sacerdos*; Donec videatur immundities a sacerdote : *In capite ejus est plaga ipsius*. Ita pariter ego includam porrigines : *In capite ejus est plaga ipsius*. *Polluendo polluet eum* : Ecce hoc includit ceteros immundos plagis, quod ex dicto sacerdotum pulluantur : *Et leprosus in quo fuerit plaga*. Vel si fuerit summus sacerdos : *Vestimenta ejus erunt dissuta & capillitium capitis nutritum*; Dissecta lacerantur. *Et capillitium capitis nutritum*. Ut nutriat comam. Verba R. Eliesér. R. Akiba dicit : Memoratur essentia in capite, & memoratur essentia in vestibus; sicut in vestibus designat opus extra corpus suum, ita pariter in capite designat opus extra cor-

ועל שפם יעטה חופה את ראשו כאבל. מכאן אמרו כל עטיפה שאינה כעטיפת שמעלים אינה עטיפה. וטמא טמא יקרא. מכאן אמרו מי שאירע בו דבר צריך להודיע לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים. וטמא טמא אפילו הזב והזבה שאינה יכולה ליטהר היתה מכרזת להודיע לרבים. כל ימי אשר הנגע בו. לרבות שאם קצץ בהרתו במתכוין שהוא טמא יטמא טמא הוא. שאם קצץ בהרתו אין לו טהרה עד שתפרח בכולו. בדד ישב. לבדד ישב. בדד ישב ולא שני טמאין יחד. מחוץ למחנה מושבו חוץ לשלשה מחנות. מכאן אמרו הטמא יושב תחת האילן והטהור עובר טמא. הטהור יושב תחת האילן והטמא עובר טהור ואם ישב טמא וכן באבן המנוגעת. והבגד. סמך פרשת בגדים לשילוח טמא מכאן אמר רבי יוסי הגלילי מחוץ למחנה מושבו והבגד לימד על הבגדים שהן צריכין שילוח חוץ לשלש מחנות. והבגד יכול השירים והסיריקון הכלך וצמר הגפן וצמר גמלים וצמר ארנבים ונוצה של עזים תלמוד לומר בבגד צמר או בבגד פשתים. או בשתי או בערב. יכול שתי וערב שלנפה ולכברה תלמוד לומר לפשתים ולצמר לא של שער יכול יהו מיטמאין מיד תלמוד לומר בגד מה בגד משתגמר מלאכתו. אי זה היא גמר מלאכת השתי משישרה והערב מיד. ובאונין של פשתן משיתלבנו דברי רבי יהודה. יכול יהו מיטמאין בכל שהן תלמוד לומר בגד מה בגד משיארג בו שלשה על שלשה שתי וערב אפילו כולה ערב. או בעור. להוציא עורות הים דומיא דבגד מה בגד מן הגדל בארץ אף כל מן הגדל בארץ. או בכל מלאכת עור. לרבות עורות אהלים. והיה הנגע ירקרק. יכול כל מראה אדום תלמוד לומר אדמדם אדום שבאדומים. ירקרק

corpus suum. *Et super labium se operiat:* Operiet caput suum sicut lugens: Hinc dixerunt: Omnis obtectio, quæ non sit juxta obtectionem Ismaelitarum, non est obtectio: *Et pollutus, pullutus clamabit:* Hinc dixerunt; Cui aliquid contigerit, debet significare multis, ut multi petant pro eo misericordiam: *Pollutus pollutus:* Vel seminifluus, & seminiflua, qui non possit purificari, proclamabit, ut significet multis: *Omnibus diebus, quibus plaga fuerit in eo:* Ad includendum, si consulto papulam exsciderit, quod sit immundus: *Pollutus erit, pollutus est ipse:* Si exscidat papulam, non est illi purificatio, donec undique effloruerit. *Solus habitabit*, Solus sedebit: *Solus habitabit*; non autem duo immundi simul: *Extra castra erit habitatio ejus*. Extra tria castra: Hinc dixerunt: Si immundus stet sub arbore, & mundus transeat, est immundus; si mundus stet sub arbore, & immundus transeat, est immundus; si vero sedeat, est immundus, & similiter de lapide leproso. *Et vestis:* Proxima est sectio de vestibus dimissioni immundi: Hinc dixit R. Jose Galilæus: *Extra castra erit habitatio ejus: Et vestis:* Docet vestes fuisse emittendus extra tria castra: *Et vestis*. Crederem vestes sericas, & involucrum bombycis, & lanam vitis, & camelorum, & leporum, & pilos caprarum? Idcirco dictum est: *In veste lanæ, aut in veste lini: Aut in stamine, aut in subtegmine*. Crederem stamen & subtegmen, quod est in subcerniculo, & in cribro? Idcirco dictum est: *In lino, & in lana*: Non autem in pilo. Crederem statim fuisse polluta? Idcirco dictum est: *Vestes*. Sicut vestis, postquam perfectum sit ejus opus: Quænam est perfectio ejus operis? stamen, postquam fuerit maceratum, & subtegmen statim; fasciculi lini, ex quo dealbati fuerint: Verba R. Jehuda: Crederem quod quantalacumque pollueruntur? Idcirco dictum est: *Vestis*; sicut in veste ut texi possit de ea mensura trium digitorum super mensuram trium digitorum, staminis & subtegminis licet totum sit subtegmen. *Aut in pelle*. Ad excludendum pelles marinas: Includam pelles quæ sunt similes vestii; sicut vestis crescit in terra, ita pariter omnia, quæ crescunt in terra. *Aut in omni opere pelliceo*. Ad includendum pelles tentoriorum. *Et fuerit plaga viridis:* Crederem omnem aspectum rufum? Idcirco dictum est: אדמדם. Quod sit maxime rufum in rufis. *Viridis aut rufa:* Do-

או אדמדם. מלמד שאינן מטמאין בפתוך. יכול כשם שאינן מטמאין בפתוך לא יצטרפו זה עם זה תלמוד לומר והיה. ומנין לרבות בגד שיש בו שלשה על שלשה טפחים שלש על שלש אצבעות לעשיר ולעני תלמוד לומר נגע צרעת הוא והראה אל הכהן לרבות את כולן. וראה הכהן את הנגע והסגיר את הנגע שבעת ימים. תחלה בשביעי יכול בין ביום בין בלילה תלמוד לומר ימים. וראה את הנגע ביום השביעי כי פשה זה. פשיון הסמוך כל שהוא ומנין לרבות את הרחוק תלמוד לומר בבגד יכול כל שהוא נאמר כאן נגע ונאמר להלן נגע מה להלן כגריס אף כאן כגריס. צרעת ממארת הנגע. יתן בו מארה ואל תהיה בו. ושרף את הבגד או את השתי או את הערב בצמר. יכול יביא גיזי צמר ואניני פשתן וישרפם עמה תלמוד לומר היא. היא באש תשרף. אינה צריכה לישרף עמה. ואם יראה הכהן והנה לא פשה הנגע. הנגע הזכור למעלה. וצוה הכהן. הצווי בכהן והכבוס בכל אדם. וכבסו את אשר בו הנגע. יכול כל הבגד כולו טעון כיבוס תלמוד לומר הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו. והסגירו שבעת ימים שנית. מלמד שיום שביעי עולה לו מן המנין בין מלפניו בין מלאחריו. וראה הכהן אחרי הוכבס את הנגע והנה לא הפך הנגע את עינו. הא אם הפך ולא פשה טמא. באש תשרף. אין לו טהרה בכיבוס. פחתת היא. שהיא בכל מראיה שוקעים. לשון הנס מקול הפחד יפול אל הפחת לשון שקיעה. בקרחתו אלו השחקים. בגבחתו אלו החרשים. מיכן אמרו סגום שנראה בו נגע רבי אליעזר בן יעקב אומר עד שיראה באריג ובמוכין. והמתרגם אומר בשחיקותיה או בחדתותיה לפי שהבגד הישן נקרחה צמרתו והחדש

Docemur, quod non polluerentur commixtione. Crederem quoniam non polluuntur commixtione, quod inter se non conjungerentur? Idcirco dictum est : *Et fuerit* : Et unde probatur ad includendum vestem in mensura trium palmorum in quadrum, & in mensura trium digitorum in quadrum, quæ inserviat diviti, & pauperi? Ex eo quod dictum est : *Plaga lepræ est ipsa ; & ostendet sacerdoti* : Ad includendum omnia. *Et inspiciet sacerdos plagam, includetque plagam septem diebus* : Prima vice : *Septimo*. Crederem tam interdiu quam noctu? Idcirco dictum est : *Diebus*. *Et inspiciet plagam die septimo* : *Quod si creverit plaga* : Diffusio proxima quantalacumque; & unde probatur ad includendum remotam? Ex eo quod dictum est : *In veste*. Crederem quantalancumque? Memoratur hic plaga, & memoratur ibi plaga; sicut ibi in quantitate fabæ, ita pariter hoc loco in quantitate fabæ. *Lepra maledictionis est illa plaga* : Dabit in eam maledictionem, & si in ea non fuerit : *Et comburet vestem, vel stamen vel subtegmen in lana*. Crederem quod adduceret floccos lanæ, & fasciculos lini, ut cum ea combureret? Idcirco dictum est : *Illa* : Illa igni comburatur: At non erat necesse, ut res alia cum ea combureretur. *Si autem viderit sacerdos, & ecce non creverit plaga in veste*; Plaga quæ supra memoratur. *Præcipiet sacerdos*. Præceptum incumbebat sacerdoti, at lotio ab omnibus fieri poterat : *Ut aqua lavent id cui inest plaga* : Crederem totum fuisse lavandum? Idcirco dictum est : *Plaga*. Quomodo? Lavabit de veste cum eo : *Et includet illud septem diebus secunda vice* : Docemur, quod dies septimus illi annumeraretur ex computo sive antea, sive postea : *Et inspiciet sacerdos post lotionem plagæ* : *Et ecce si non mutavit plaga colorem suum* : *Ecce si mutavit, & non creverit, polluta est*. *Igne combures eam*. Non est illi purificatio in lotione : *Detrimentum illud*. Quod omnes ejus aspectus sint profundi juxta phrasin: *Et erit qui fugerit a voce formidinis, cadet in foveam*: *Isai.* XXIIII. 18. Ex significatu profunditatis. *In calvitio* : Hæc sunt veteramenta : *In recalvatione*; Hæc sunt vestimenta : Hinc dixerunt : Si in sago conspiciatur plaga R. Elieser ben Jacob dicit, donec ea conspiciatur in textura, & in lanis mallibus. Et interpres dicit : בשחיקותיה או בחדתותיה, sc. *in vetustate ejus*, *aut in novitate ejus* : Quia in veste veteri calvitium inducitur ejus lanæ & in nova

&

יש לו צמרת ואינה דומה לקרחת ולגבחת האדם לפי שאותו תלוי בפארת פנים וזה בצמרת . ואם ראה הכהן והנה כהה . כהה למראה שני ולא למראה שלישי . וקרע . יכול קרע קטן כדי לקיים בו מצות קריעה תלמוד לומר אותו או אותו יכול ישצפנו וינחנו במקומו תלמוד לומר מן הבגד ינתיקנו מן הבגד וישרפנו באש . ואם תראה עוד בבגד . אין עוד אל מקומו מלמד שהוא טולה עליו מטלית . פורחת היא כמראה ושלא במראה. והבגד או השתי או הערב. יכול יקיים בו מצות כיבוס בלבד תלמוד לומר וסר מהם הנגע יכול מצד זה לצד זה בלבד תלמוד לומר מהם עד שיעקר סכולה . וכבס שנית וטהר השנייה לטהרו והראשונה להסיר את נגעו . זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר וגו' מקישן לבגד מה בגד מטמא בביאה אף כולן מטמאין בביאה . לטהרו או לטמאו . בארץ ובחוצה לארץ לטהרו או לטמאו כשם שמצוה לטהרו כך מצוה לטמאו מיכן אני למד לכל איסור והתר שבתורה שכשם שזה מצוה כך זה מצוה ובלבד שתהא הוראה כהוגן . לטהרו או לטמאו לפי שכתוב למעלה וכבס שנית וטהר . אמר תחלה לטהרו להסמיך טהרה לטהרה.

סליק פיסקא

פרשה זאת תהיה

טעמו וראו כי טוב יהוה אשרי הגבר יחסה בו. מה כתוב למעלה. דרשתי את יהוה ועני ומכל מגורותי הצילני . חונה מלאך יהוה סביב ליראיו ויחלצם . לפי שאין הקדוש ברוך הוא בא בטחניא עם בריותיו ואינו בא בכפישה אלא הכל בצדק שנאמר אלהים שופט צדיק ואומר אל צדיק ומושיע . לכך אמר דוד טעמו

est lana, quæ non assimilatur calvitio, & recalvationi, quia illud pendet ab angulo facie, & hoc a lana. *Quod si viderit sacerdos, & ecce obscura facta est plaga*. In aspectu secundo, non autem in tertio. *Abscindet*. Crederem parva abscissione, ad observandum in ea præceptum abscissionis? Idcirco dictum est: *Eam* : si *eam*, crederem, quod resarcire posset, & recondere in loco suo? Idcirco dictum est : *De veste*. Quod evellat de veste, & igni comburat. *Quod si apparuerit in veste* : Non designat עוד nisi ejus locum : Docemur, quod super eam resarciret de pallio : *Efflorescens est ipsa* : Secundum ejus aspectum, non autem in ejus aspectu. *Vestis autem sive stamen, sive subtegmen* : Crederem in hoc fuisse observandum præceptum lotionis dumtaxat? Idcirco dictum est : *Recesseritque ab eis plaga*: Crederem ab altero ad alterum latus dumtaxat? Idcirco dictum est : *Ab eis* : Donec ab toto evellat : *Et lavabitur secunda vice, & purificabitur* : Secunda ad ejus purificationem, & prima ad removendam ejus plagam. *Ista est lex plagæ lepræ vestimenti lanei* &c. Æquiparat vestem; sicut vestis polluit ingressu, ita pariter omnia ingressu polluunt : *Ad mundandum illud, aut ad polluendum illud* : In terra, & extra terram. *Ad mundandum illud & ad polluendum illud* : Sicut est præceptum, ut mundetur, ita pariter est præceptum ut polluatur. Hinc ego addisco de omnibus interdictis & permissionibus in lege memoratis, sicut hoc est præceptum ita pariter illud est præceptum, dummodo sit lex juxta institutum. *Ad mundandum illud, & ad polluendum illud*. Quia scriptum est supra : *Et lavabitur secunda vice, & purificabitur*. Dicit, in principio : *Ad mundandum illud* : Ut proxima sit purificatio purificationi.

Finis Textus.

Parascha quæ inscribitur : *Ista erit*.

G*Ustate & videte, quoniam bonus est Dominus : beatus vir qui sperat in eo*. *Psal*. XXXIV. 6. Et quod supra scriptum est : *Exquisivi Dominum, & exaudivit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me. Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos*. Quia Deus S. B. venit in fiducia cum suis creaturis & non venit cum dolo, sed omnia cum justitia. Dictum est enim *Psal*. VIII. 12. *Deus judex justus*. Pariterque dictum est : *Deus justus, & liberator* : Idcirco dixit David. *Gu-*

וראו כי טוב יהוה לפיכך צריך אדם להתבונן על כל הבא עליו כענין שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד יהוה ומעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים ומטה ידו ובקש לצאת חוצה לארץ קרא לאשתו אמר לה דע, שבני אדם היו רגילין לבוא אצלי לראות את הנגעים בואי ואני אלמדך שתהא רואה את הנגעים . אם תראי שער האדם שיבש המעין של שער יבש שכל שערה ושערה ברא לה הקדוש ברוך הוא מעין בפני עצמו ואם יבש המעין יבש השער אמרה לו אשתו ומה אם כל שערה ושערה ברא לה הקדוש ברוך הוא מעיין ושותה הימנו אתה שבראך הקדוש ברוך הוא להביר ייחוד ולהללו על אחת כמה וכמה . באותה שעה מנעתו לצאת חוצה לארץ זהו שאמר הכתוב טעמו וראו כי טוב יהוה אשרי הגבר שהקדוש ברוך הוא מספק מזון לכל בריה ומה שאמר הכהן שכל שער שיש לו מעין פסוק מלא הוא . שנאמר ויען יהוה את איוב מן הסערה אמר לו הקדוש ברוך הוא לאיוב אמרת אשר בשערה ישופני והרבה פצעי חנם והלא כל שער ושער של כל בריה אני מונה אותם לתת להם מעיינים וחיותם ואתה אומר בשערה ישופני כלומר רוח סערה עברה לפניו לפיכך מרבה פצעי חנם לא ודאי אשרי הגבר יחסה בו אשרי שמתגבר ביצרו ואינו מהרהר אחר מדת בוראו לא חוסה בו בכל לבו . בוא וראה בפרשת אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת בידוע שאין הקדוש ברוך הוא מביא על האדם אחד מארבעה נגעים הללו לא על ידי עון . מצאנו בבנות ירושלם . כתיב יען כי גבהו מה כתיב אחריו וספח יהוה קדקד בנות ציון נאפילו הכי נתנה לו תורה טהרה שנאמר זאת תהיה תורת המצורע. דבר אחר זאת תהיה תורת המצורע תורת המוציא רע . אתה מוצא שבלעם בן בעור מפני לשונו נרחף שנאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם.

Gustate & videte, quoniam bonus est Dominus. Ideoque necesse est ut homo consideret omnia, quæ sibi contingunt; sicuti dictum est Thren. III. 40. *Scrutemur vias nostras, & quæremus, & revertamur ad Dominum*. Narratur de quodam sacerdote, quod inspiciens plagas polluerit manum suam, & quæsierit egredi extra terram: Tum vocavit uxorem suum, dicens: nosti, quod homines assueverint venire apud me, ut ostendant plagas; veni, & ego te docebo, ut tu plagas inspicias: Si videris pilum hominis, quod aruerit, fons pili erit areactus, quia omnes est singulos pilos creavit Deus S. B. de fonte seorsim; si aruerit fons, arescet etiam pilus: Cui respondit ejus uxor: Si omnes & singulos pilos creavit Deus S. B. de fonte, atque ex eo ebibunt, tu, quem creavit Deus S. B. ad cognoscendum ejus proprietates, & laudes, quanto magis? Tum prohibuit eum, ne egrederetur extra terram; Dicit enim textus? *Gustate & videte quoniam bonus est Dominus beatus vir, qui sperat in eo*: Quia Deus S. B. præbet alimentum cunctis creaturis: & quod dicit sacerdos, quod omnis pilus sit ex fonte textus est plenus. Dictum est enim Job XL. 1. *Respondens autem Dominus Job, de turbine*. Dixit Deus S. B. Job: Tu dicis. *In pilo enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam sine causa*. Ibid. IX. 17. Atqui singulos pilos creaturæ ego numeravi, ut darem illis fontes, & vitam; & tu dicis: *In pilo enim conteret me*; Quasi dicat; ventus turbinis pertransivit coram illo, ideoque: *multiplicabit vulnera mea etiam sine causa*. Sed certe dictum est: *Beatus vir qui sperat in eo*: Beatus vir, qui fortis sit in sua tentatione; neque perscrutetur post proprietatem sui creatoris, sed speret in eo toto corde suo. Veni & vide in sectione: *Homo, quando fuerit in cute carnis suæ tumor, aut scabies, aut papula*. Certum est, quod Deus S. B. non adducat super hominem ullam ex quatuor plagis istis, nisi propter peccatum: Deprehendimus in filiis Hierusalem scriptum *Isai*. III. 17. *Quod elevatæ sunt filiæ Sion*. Quid postea scriptum est? *Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion*. Licet ita data sit illi lex pura; Dictum est enim: *Ista erit lex leprosi*. Alia expositio: *Ista erit lex leprosi*: Lex, quæ educat malum. Tu deprehendes, in Balaam filio Behor, quod propter linguam suam fuerit expulsus. Dictum est enim *Num*. XXIII. 7. *De Aram compulit me Balac* rex

מן רמי עולם הייתי ממחיצורת האבורת הייתי וינחני בלק וזרקו לגיהנם . וכן דואג הארומי מפני לשונו נרחף שנאמר ושם איש מעברי שאול ביום ההוא נעצר לפני יהוה ושמו דואג הארומי אביר הרועים אשר לשאול דכתיב ויען דואג הארומי והוא נצב על עבדי שאול ויאמר ראיתי ארת בן ישי בא נברה אל אחימלך בן אחיטוב . וכתיב ויאמר המלך לדואג סב אתרה ופגע בכהנים . אתרה הלשנתרה אותם אתרה פגע בהם וכן אחיתופל מפני לשונו נטרד שנאמר ואחיתופל ראה כי לא נעשתרה עצתו ויצו אל ביתו ויחנק וימרת . וכן גיחזי מפני פיו נטרד שנאמר חי יהוה אם רצתי אחריו ולקחתי מידו מאומה. וכתיב וצרעת נעמן תדבק בו ובזרעו . אמר רבי פררת ברירת כרותרה נתן הקדוש ברוך הוא בעולמו שכל מי שהוא מפטפט בחבירו לוקרה בצרערת שנאמר זארת תהיה תורת המצורע . המוציא רע . וכן אמר קהלרת אל תתן ארת פיך לחטיא ארת בשרך זרה לשון הרע . דבר אחר אל תתן ארת פיך לשון נקירה דבר הכתוב שלא ישמש עם הנדרה שלא ילקו בצרערת . אמר רבי אחא אם שמש אדם עם אשתו ביום הראשון שבנדתרה הבן הנולד לוקרה בצרערת בן עשר שנים. ביום השני לוקה בן עשרים שנרה ביום השלישי לוקרה בן שלשים ביום ארבע לוקרה בן ארבעים ביום חמישי לוקרה בן חמשים ביום ששי לוקרה בן ששים ביום שביעי לוקה בן שבעים . דבר אחר זארת תהיה תורת המצורע זרה שאמר הכתוב מורת וחיים ביד לשון אם זכרה זכרה לחיים ואם נתחייב נתחייב למיתרה . כיצד אם עסק בתורה זכרה לחיי העולם הבא שהרי התורה נקראת חיים שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה. ובלשון הרע מתחייב

rex Moab, ex montibus orientis: De altitudine mundi fui, & sepimentis patrum: *Compulit me Balac*. Et projecit illum in Gehennam. Ita pariter Doeg Idumæus propter suam linguam expulsus est: Dictum est enim 1. *Sam.* XXI. 7. *Erat autem ibi vir quidam de servis Saul in die illa intus in tabernaculo Domini, & nomen ejus Doeg Idumæus, potentissimus pastorum Saul*. Scriptum est enim ibid. XXII. 9. *Respondens autem Doeg Idumæus, qui assistebat, & erat primus inter servos Saul: Vidi, inquit, filium Isai in Nobe, apud Achimelech filium Achitob*. Pariterque scriptum est ibid: *Et ait rex ad Doeg: Convertere tu, & irrue in sacerdotes*. Tu lingua eos prodidisti, tu illis occurristi: Ita pariter Achitophel propter linguam suam expulsus est: Dictum est enim 2. *Sam.* XVII. 23. *Porro Achitophel videns, quod non fuisset factum consilium suum, & abiit in domum suam, suspendit se, & interiit*. Et similiter Giezi propter dictum suum expulsus est: Dictum est enim 2. Reg. V. 20. *Vivit Dominus, quia curram post eum, & accipiam ab eo aliquid*. Et scriptum est ibid. *Et lepra Naaman adhærebit illi, & semini suo*. Dixit R. Pedath: Pactum excisionis dedit Deus S. B. in mundo suo, quod si quis blateret in socium suum, lepra percutiatur: Dictum est enim: *Ista erit lex leprosi*: Qui educit malum: Et sic dixit *Coheleth* V. 5. *Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam*: Hæc est lingua mala: Alia expositio: *Ne dederis os tuum*; De lingua munda textus loquitur; ne concumbat cum menstruata, ne lepra percutiatur: Dixit R. Acha; si quis concumbat cum uxore sua die primo, quo fuerit menstruata, filius qui nascetur, percutietur lepra anno duodecimo; si die secundo, percutietur lepra anno vigesimo; si die tertio, percutietur lepra anno trigesimo; si die quarto, percutietur lepra anno quadragesimo, si die quinto, percutietur lepra anno quinquagesimo; si die sexto percutietur lepra anno sexagesimo, si die septimo, percutietur lepra anno septuagesimo: Alia expositio: *Ista erit lex leprosi*: Hoc est quod dicit textus *Prov.* XVIII. 20. *Mors & vita, in manu linguæ*: si mereatur, meretur vitam & vitam; si damnetur, damnatur ad mortem. Quomodo? Si operam det legi, meretur vitam seculi futuri, quia lex vocatur vita; Dictum est enim ibid. III. 18. *Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam*: Et propter linguam malam damnatur in anima sua; qui occidit

בנפשו שהרי הורג שלשה הורג את האומרו והורג המקבלו והורג הנאמר עליו ומנין אתה לומר מן דואג שאמר לשון הרע על אחימלך לפני שאול ונהרגו דואג ושאול ואחימלך . אחימלך . ויאמר המלך מות תמות אתה וכל ביתיך : שאול וימת שאול במעלו אשר מעל ביהוה וכן אמר שאול כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי . קטיגוריה של נוב עיר הכהנים אחזני שאין שבץ אלא בגדי כהונה שנאמר ועשית משבצות זהב . דואג נשתרש מן העולם שנאמר גם אל יתצך לנצח וגו׳ . בוא וראה כמה כתיב חץ שחוט לשונם כשם שחץ מכה מרחוק כך לשון הרע מכה וממית מרחוק . ואל יאמר בן אדם אני אדבר מה שאני מבקש ואוציא מפי מה שאני מבקש. אלא ראה הזהירך הכתוב נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה . סור מרע ועשה טוב . ושלמה אמר בחכמתו שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו . קשה לשון הרע שאין אדם מוציאו מפיו עד שכופר בעיקר. שנאמר אשר אמרו ללשונינו נגביר וגו׳ . אמר הקדוש ברוך הוא אני עליהם לגיהנם מלמעלה ואתה עליהם מלמטה שנאמר חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים . אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אם רצונכם שתזכו לעולם הבא הרחיקו עצמיכם מלשון הרע שנאמר מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב . נצר לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו. בוא וראה כמה גדול לשון הרע עונש שהרי מרים דברה במשה אחיה שנאמר ותדבר מרים ואהרן במשה מה כתיב זכור את אשר עשה יהוה אלהיך למרים למעלה כתיב השמר בנגע הצרעת לשמור

cidit tres, occidit, qui ei dixit, & occidit, qui eum accepit, & occidit eum, de quo dictum est : & unde probatur, quod dicas de Doeg, quod locutus sit lingua mala contra Achimelech contra Saul, quod occisus fuerit Doeg, & Saul, & Achimelech? De Achimelech dictum est 2. *Sam.* XXII. 16. *Dixitque rex : Morte morieris tu, & omnis domus tua.* De Saul dictum est 1. *Paral.* X. 13. *Mortuus est ergo Saul propter prævaricationem suam, qua prævaricatus fuit in Dominum* : Et similiter dixit Saul 2. Sam. I. 9. *Quoniam tenent me angustiæ, & adhuc tota anima mea in me est.* Accusatio Nob civitatis sacerdotum tenet me; Quia שבץ non designat nisi vestes sacerdotii : Dictum est enim *Num.* XXVIII. 13. *Facies & palas aureas.* Doeg eradicatus est de mundo : Dictum est enim *Psal.* XLIV. 23. *Exurge, est ne repelles in finem* &c. Veni & vide, quid scriptum sit *Jerem.* IX. 8. *Sagitta vulnerans lingua eorum.* Sicut sagitta eminus vulnerat, ita pariter lingua mala eminus vulnerat. Neque dicat filius hominis : Ego loquar, quæ volo, & pronunciabo ore meo, quæ volo; sed vide, quod te præmoneat textus *Psal.* XXXIV. 14. *Probibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquuntur dolum : Diverte a malo, & fac bonum :* Et Salomon dixit in sapientia sua *Prov.* XXI. 23. *Qui custodit os suum, & linguam suam, custodit ab angustiis animam suam* : Molesta est lingua mala, quia nemo pronunciat ore suo, donec neget fundamentum : Dictum est enim *Psal.* XII. 5. *Qui dixerunt : Linguam nostram magnificabimus,* Dixit Deus S. B. Ego ero super illos ad Gehennam in parte superiori, & tu super illos in parte inferiori : Dictum est enim *Psal.* CXIX. 4. *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis.* Dixit Deus S. B. Israelitis : Si beneplacitum vestrum est, ut digni sitis seculo futuro, removete vos a lingua mala : Dictum est enim *Psal.* XXXIV. 13. *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies bonos? Probibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum; diverte a malo & fac bonum; inquire pacem & persequere eam.* Veni & vide, quanta sit pœna linguæ malæ; eo quod Mirjam locuta fuerit in Mosen fratrem suum, dictum est *Num.* XII. 1. *Et loquuta est Mirjam, & Aharon contra Mosen.* Quid scriptum est? *Memento, quod fecit Dominus Deus tuus Mirjam. Deut.* IV. 9. Et supra scriptum est : *Cautus sis tibi in plaga lepræ, observando diligenter.* At quid dixerunt

ומה דברו במשה אמרו הרק אך במשה דבר יהוה הלא גם בנו דבר כלומר למה פירש מן האשה מיד ויאמר יהוה פתאום. מלמד שהיו צריכין מים אמר להם הקדוש ברוך הוא וכך הייתן מבקשין שהיה משה צריך מים ואני מדבר עמו מיד לקה בצרעת . וכתיב ויחר אף יהוה בם וילך לא שנתרפא אהרן מיד ומרים אחר שבעה ימים לכך נאמר זאת תהיה תורת המצורע . וחנחש הקדמוני לקח בזארת שנאמר ויאמר יהוה אל הנחש כי עשירת זארת ארור אתה מכל הבהמה לפי שדיבר לשון הרע נאמר כאן ארירה ונאמר צרערת ממארת היא לפיכך הנחש יש עליו סלעים כגון צרערת וכל המכות לעתיד לבוא מתרפורת חוץ מן הנחש שנאמר ונחש עפר לחמו . ללמדך במה הוא כח לשון הרע . וידבר יהוה ל משה לאמר זארת תהיה תורת המצורע . תורת. לבירת עולמים . תורת המצורע תורה אחרת לכל המצורעים שיהו מביאין קרבן זה אף על פי שחלוקין בטמאורת אין חלוקין בקרבן. המצורע. שהיה מצורע ונטהר . ביום טהרתו . מלמד בטומאתו וטהרתו ביום . והובא ל הכהן מלמד שטומאתו וטהרתו בכהן . דבר אחר והובא ל הכהן שלא ישהה שאף על פי שהיה מנון לפני רבי עקיבא אם מי פיטרתיו בעמידתו אחזתיו בהליכתו שבעה מי שאחזתיו שבעה אינו דין שאוחזנו בהליכתו שבעה . פירוש מי שפיטרתיו בעמידתו כלומר הזב שהוא פטור מספירת שבעה כל ימי זיבתו ואינו מונה שבעה אלא בהליכתו שנאמר וכי יטהר הזב מזובו וספר . מי שאחזתיו בעמידתו כלומר המצורע שטעון שבעה ימי הסגר אינו דין שימנה שבעה בהליכתו תלמוד לומר והובא ל הכהן מיד . פירוש אחר . ומה מי שפיטרתיו בעמידתו כלומר ומה ימי ספרו

xerunt contra Moſen? *Dixerunt : Numquid ſolummodo per Moſen loquutus eſt Dominus ? Nonne etiam per nos loquutus eſt. Num.* l. c. Quaſi dicat : Qua de cauſa ſe ſeparavit ab uxore ſua? *Statim & dixit Dominus : Egredimini*. Ibid. Docemur, quoniam ipſis neceſſariæ erant aquæ, quod dixerit Deus S. B. Sic vos quæſiſtis, ut Moſe quoque indigeret aquis; at ego cum eo loquar ſtatim percuſſus lepra : Et ſcriptum eſt ibid : *Et excandefacta eſt ira Domini in eos, & diſceſſit*. Sanatus eſt Aharon ſtatim, & Mirjam poſt ſeptem dies : Idcirco dictum eſt : *Iſta erit lex leproſi* : Atque ea percuſſus eſt ſerpens antiquus : Dictum eſt enim *Geneſ.* III. 14. *Tum dixit Dominus ad ſerpentem: Quia feciſti hoc, maledictus tu præ omni animali* : Quia locutus eſt lingua mala: Memoratur hic maledictio, & memoratur *lepra maledictionis* : Idcirco ſuper ſerpente ſunt capilli ad inſtar lepræ; & omnes plagæ in tempore futuro ſanabuntur, excepta plaga ſerpentis : Dictum eſt enim *Geneſ.* l. c. *Et pulverem comedes* : Ut doceare, quanta ſit vis linguæ malæ. *Et locutus eſt Dominus ad Moſen, dicendo : Iſta erit lex leproſi*. *Lex* domui ſeculorum : *Lex leproſi* : Lex una omnibus leproſis, ut afferant hoc ſacrificium, quamvis differant in immunditiis, tamen non differunt in ſuis ſacrificiis : *Leproſi* : Ut ſit leproſus, & purificetur : *In die purificationis ſuæ*. Docemur, quod ejus pollutio & purificatio fieret interdiu : *Adducetur ad ſacerdotem* : Docemur, quod ejus pollutio, & purificatio fieret per ſacerdotem : Alia expoſitio : *Adducetur ad ſacerdotem* : Ne retardet, licet fuerit in ejus conſpectu. R. Akiba dicit : Cujus dimiſſio fieret ſtando, ejus retentio incedendo fiet ſeptimo die ; Cujus apprhenſio fiebat ſeptimo, non erit æquum ut ejus apprehenſio fieret ſeptimo incedendo? Expoſitio : Cujus dimiſſio ſtando fieret : Quaſi dicat; ſeminifluus, qui liber eſt a numeratione ſeptem dierum cunctis diebus fluxus ſui, neque numerat ſeptem niſi propter conſtitutionem: Dictum eſt enim *Levit.* XV. 13. *Cum vero purificatus fuerit ſeminifluus a fluxu ſuo, tunc numerabit* : Cujus fuerit apprehenſio in ſtatione ſua; quaſi dicat; Leproſus, qui debet numerare ſeptem dies incluſionis, non erit æquum, ut numeret ſeptem in ſuo inceſſu? Idcirco dictum eſt : *Adducetur ad ſacerdotem*; Statim : Alia expoſitio: ſicut ejus dimiſſio in ſua ſtatione : Quaſi dicat; ſi in enumeratione dierum levium,

הקלים שאינו מטמא משכב ואינו מטמא בביאה טעון שבעה ימי גמרו החמורים שמטמא משכב ומושב ומטמא בביאה אינו דין שיהא טעון שבעה תלמוד לומר והובא ל הכהן שלא ישהה שאינו צריך עוד שבעה. ויצא הכהן ל מחוץ למחנה כהן שאיפשר לו ליכנס לפנים מן המחנה מטהר את המצורע אבל אין כהן מצורע מטהר מצורע . וראה הכהן והנה נרפא שהלך לו נגעו נגע שהלך לו . שער לבן הצרעת שהלכה לה המחיה אין לי אלא כולם. מנין אין מקצתן תלמוד לומר מן הצרוע להביא את שפרחה בכולו שיטען צפרים . וצוה הכהן ולקח . הצווי בכהן והליקוח בכל אדם. ולקח למטהר. לשם מטהר . בין איש בין אשה בין קטן. מיכן אמרו לקח לאיש כשר לאשה לאשה כשר לאיש . למצורע כשר לבית לבית כשר למצורע . ולקח למטהר שתי צפרים מיעוט צפרים שתים אם כן למה נאמר שתי שיהיו שוות . חיות ולא שחוטות. חיות טהורות ולא טמאות . חיות טהורות ולא טרפות. חיות בריאות : ועץ ארז זו בקעת ארז . אמר רבי יהודה שבתי היה אצל רבי טרפון והלכתי אחריו לביתו אמר לי יהודה בני תן לי סנדלי ונתתי פשט ידו לחלון ונתן לי מקל אמר לי יהודה בני בזה טיהרתי שלשה מצורעים ולמדתי בה שבעה הלכות שהיא של ברות. ובראשה טרף וארכה אמה ועביה טפח ומזין ושונין ומשלשין ומטהרין אפילו שלא בפני הבית ומטהרין בגבולין . ושני זו זהורית טובה רבי יוחנן בן דהבאי אומר ושני תולעת השני שבתולעת ואזוב לא אזוב יון כל שיש לו שם לווי. מדרש שתי צפרים לפי שקולם הולך יבואו לכפרה על לשון הרע. ובעץ ארז שגבוה שהרי על עסק גסות הרוח באה

vium, ubi non polluit stratum, neque polluit ingressu, obligatur ad septem dies; in diebus absolutionis suæ, qui sunt graves, ubi polluit stratum, & sedile, & polluit ingressu, non erit æquum, ut obligetur ad septem dies? Idcirco dictum est: *Et adducetur ad sacerdotem*; Ne tardet, quia septem præterea non requiruntur: *Et egredietur sacerdos extra castra*: Sacerdos, qui postea ingreditur intra castra, purificabit leprosum; at sacerdos leprosus non poterat purificare leprosum; *Videbitque sacerdos; & si sanata fuerit*: Quod recesserit plaga; plaga unde recesserit pilus albus; Lepra, unde recesserit vitalitas; non probo nisi de tota; de ejus parte unde probatur? Ex eo quod dictum est: *A leproso*. Ad includendum, si undique effloruerit, quod requirat passeres. *Præcipietque sacerdos & accipiet*. Præceptum incumbebat sacerdoti, at acceptio ab omnibus fieri poterat: *Et accipiet ad purificandum*: Titulo purificationis: Sive vir, sive mulier, sive puer. Hinc dixerunt si accipiat pro viro, legitimus est pro muliere, si pro muliere, legitimus est pro viro; si pro leproso, legitimus est pro domo, si pro domo, legitimus est pro leproso: *Et accipiet ad purificandum duos passeres*. Ad minimum passeres sunt duo; si ita est, cur dictum est: *Duos?* Ut sint æquales; *Vivos*. Non mactatos: *Vivos puros*. Non immundos. *Vivos puros*. Non autem discerptos. *Vivos*. Sanos. *Et lignum cedrinum*: Hæc est vallis cedrina. Dicit R. Jehuda: Sabbathum agebam prope R. Tarphon, & incessi post eum in ejus domum: mihi dixit, Jehuda fili mi; da mihi meum sandalium. Et dedi. Extendit manum suam ad fenestram, & dedit mihi baculum, mihi dicens: Jehuda fili mi: Cum hoc purificavi tres leprosos. Ex quo percepi septem constitutiones; sc. quod esset buxeus, & in summitate confractus, & ejus longitudo cubitalis, & crassities palmaris; & quod adspergerent atque iterum ac tertio iterarent, & purificarent, vel procul a domo, & purificarent in terminis: *Et coccineum*: Hoc est coccinum optimum. R. Jochanan ben Dabai dicit: *Et coccineum*. Secundum in coccino: *Et hyssopum*: Non autem hyssopum Græcam, neque hyssopum, cui sit epitheton. Expositio: *Duos passeres &c.* Quia vox eorum procedit; Adducatur in ejus expiationem pro lingua mala. *Et lignum cedrinum*: Quod excellit; propter operam superbiæ adducatur. Dictum est enim 2. *Paral.* XXVI. 16.

עליו שנאמר ובחזקתו גבה לבו והצרעת זרחה במצחו ואם השפיל עצמו כאזוב יש לו טהרה לפיכך שוחט צפור אחת ומשלח אחת שאם חזר לסיאורו חוזרת עליו הצרעת ׃ והובא אל הכהן שאין לו מי שיביאנו שהכל רחוקין ממנו . רבי תנחומא דרש על עשרה דברים באין נגעים . על עבודה זרה דכתיב וירא משה את העם כי פרוע הוא כענין וראשו יהיה פרוע על ברכת השם דכתיב בגלית הפלשתי היום הזה יסגרך יהוה בידי. כענין והסגירו הכהן. על גילוי עריות דכתיב וספח יהוה קדקד בנות ציון כענין שאת או ספחת . ועל הגנובות ועל שבועת שוא דכתיב הוצאתיה נאם יהוה אלהים ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע וגו׳ . וכתיב וכלתו ואת עציו ואת אבניו . זו צרעת דכתיב ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ועל לשון הרע המצורע המוציא שם רע. על עדות שקר שהעידו ישראל ואמרו אלה אלהיך ישראל וכתיב כי פרוע הוא . ועל קלקול הדין דכתיב לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה כענין אם פרוח תפרח . ועל הנכנס בתחום שאינו שלו שעוזיהו דכתיב והצרעת זרחה במצחו . ועל משלח מדנים בין אחים זה פרעה שנאמר וינגע יהוה את פרעה נגעים ששלח מדנים בין שרה לאברהם ועל צרת העין שנאמר ובא לו הבית. מי שמיחד לו ביתו סופו שהוא נורז לחוץ שנאמר יגל גבול ביתו נגרות ביום אפו. וצוה הכהן צווי בכהן ושחיטה

Et cum roboratus esset elevatum est cor ejus, Satimque & lepra effloruit in fronte ejus. Si humiliabitur sicut hyssopus, erit sibi purificatio : Idcirco mactabat passerem unum, & alterum dimittebat; si enim rediret ad interdictum suum, redibat quoque lepra. *Et adducetur ad sacerdotem.* Quia nemo erat, qui illum adduceret, etenim omnes se ab illo removebant : R. Tanchuma exponit : Decem rerum causa veniunt plagæ; Propter Idololatriam; scriptum est enim *Exod.* XXXII. 25. *Et vidit Mose populum, quia discoopertus esset* : Sicuti dictum est *Levit.* XIII. 45. *Et capillitium capitis ejus nutritum.* Propter benedictionem nominis Divini : Scriptum est enim 1. *Sam.* XVII. 47. de Goliath Philistæo : *Hodie* יסגרך *secludet te Deus in manu mea* : Sicut scriptum est : *Et includet eum sacerdos* : Propter scortationes : Scriptum est enim *Isai.* III. 17. *Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion* : Sicuti dictum est: *Tumor, aut scabies* : Et propter furta, & propter juramentum vanum : Scriptum est enim Zach. V. 4. *educam illud, dicit Dominus Deus, & veniet ad domum furis, & ad domum jurantis* &c. Pariterque scriptum est ibid : *Et consumet eam, & ligna ejus, & lapides ejus.* Et scriptum est *Levit.* XIV. 45. *Eradicabitque, domum, & lapides ejus, & ligna ejus.* Et propter linguam malam, quia leprosus educit nomen malum : Propter testimonium falsum, quod testati sunt Israelitæ dicentes : *Hi sunt dii tui Israel* : *Exod.* XXXII. 4. Et scriptum est ibid. *Quia discoopertus esset* : Et propter depravationem judicii. Scriptum est enim *Isai.* V. 24. *Propter hoc sicut devorat stipulam lingua ignis, & calor flammæ exurit, sic radix eorum quasi favilla erit, & germen eorum, ut pulvis adscendet.* Sicut dictum est : *Si efflorendo effloruerit* : Et propter illum qui ingreditur in terminum, qui suus non sit : Sicut scriptum est de Uzzia 2. *Paral.* XXVI. 16. *Statimque & lepra effloruit in fronte ejus* : Et propter eum, qui immittit contentiones inter fratres : Iste est Pharao, de quo dictum est *Genes.* XII. 17. *Et sauciavit Dominus Pharaonem plagis maximis.* Eo quod immisisset contentiones inter Sarah & Abraham. Et propter invidiam oculi ; Dictum est enim *Levit.* XIV. 35. *Et veniet ille cui erit domus.* Qui peculiarem sibi facit domum, finis ejus erit, ut foris eradat; Dictum est. *Job* XX. 28. *Apertum erit germen domus illius, detrahetur in die furoris sui. Precipierque sacerdos* : Præceptum

בכל אדם דברי רבי יוסי ברבי יהודה. ושחט את הצפור האחת. האחת שבשתים הברורה שבשתים האחת שאם מתה אחרת מהן או נעשית טרפה יקח זוג לשניה. ﭏ כלי חרש. זו פיאליץ של חרש. על מים חיים. לא מלוחים ולא פושרין ולא מנטפין מה מים שלא נעשה בהם מלאכה אף כלים שלא נעשה בהם מלאכה. את הצפור החיה יקח אותה ואת עץ וכו׳ זו בבלי. ביצה הוא עושה נוטל עץ וארז ואזוב ושני תולעת וכורכן בשירי הלשון ומקיף להם ראשי גפים וראש הזנב וטובל ומזה ברם על המים החיים. מים חיים. שדם צפור נכר בהם שיערו חכמים רביעית נשפך הדם תמות המשתלחת מתה המשתלח. ישפך הדם. והזה על המטהר על מצחו מן הצרעת שבע פעמים מצורע טעון הזית שבע אין טמא מת טעון הזית שבע שבעה פעמים ולא שלישי ושביעי וטיהרו בדברים שבגופו. ושלח ולא יעמוד ביפו וישלח לים שלא יעמוד חוץ לעיר וישלחנה כלפי העיר. ﭏ פני השדה. הא אם שלחה וחזרה לתוך ידו מותרת באכילה. ושלח את הצפור החי מצוה לשלח לא שלח טהור. וכבס המטהר את בגדיו. מלטמא משכב ומושב. וגלח את כל שערו. נאמר כאן כל שערו נאמר בימי ספירו כל שערו מה להלן פרט לבית הסתרים אף כאן פרט לבית הסתרים. ורחץ במים וטהר ואחר יבוא ﭏ המחנה. רחיצת גופו מעכבת ליכנס לפנים מן המחנה אין כיפוריו מעכבין אותו ליכנס לפנים מן המחנה. וישבו מחוץ לאהלו שבעת ימים שיהא כמנודה ואסור בתשמיש המטה. אהלו זו אשתו שנאמר שובו לכם לאהליכם. שבעת ימים שבעת ימי ספרו ולא שבעת ימי חלוטו. דברי רבי יוסי ברבי יהודה רבי יוסי אומר קל וחומר לידי החליטו. אמר

ceptum incumbit sacerdoti; at mactatio ab omnibus fieri poterat: Verba R. Jose bar R. Jehuda. *Et mactabit passerem unum*: *Unum*; qui in duobus fuerit melior: *Unum*: Si unum moriatur, aut fiat discerptus, accipiet compactum pro secundo. *In vase testaceo*: Hæc est phiala testacea: *Ad aquas fontanas*: Non salsas, neque tepidas neque fœtidas: Sicut aquæ, in quibus non factum sit opus, ita pariter vasa, in quibus non facta sit opus. *Passerem autem vivum illum ollet, & lignum* &c. Quomodo faciebat? Sumebat lignum cedrinum, & hyssopum, & coccineum, quæ convolvebat in reliquiis ligulæ, quibus circumdabat extremitates alarum, & extremitatem hyssopi; *Intingetque*: Et spargebat cum sanguine. *Super aquas fontanas*: Aquas vivas. Ut sanguis passeris in illis cognoscatur: metiti sunt sapientes quartarium. Si effundatur sanguis, morietur passer emittendus, si moriatur passer emittendus, effundetur sanguis: *Et stillabit super purificandum*. Super ejus fontem: *A lepra septem vicibus*: Leprosus requirebat septem adspersiones; at immundus mortuo non requirebat septem adspersiones septem vicibus, neque die tertio, & septimo: *Et purificabit eum*. Rebus, quæ sunt in ejus corpore: *Atque emittet*: Ne stans in Japho emittat ad mare, ne stans extra urbem, emittat eum versus urbem. *Super faciem agri*? Ecce si emiserit, & redeat, licitus est ut comedatur. *Et emittet passerem vivum*: Præceptum est, ut emittat; si non emiserit, erit purus. *Lavabitque purificandus vestimenta sua*: Ut polluat strato & sedili. *Ac radet omnem pilum suum*. Memoratur hic: *Omnem pilum suum*. Pariterque memoratur in diebus, inclusionis suæ: *Omnem pilum suum*: Sicut ibi excludit locum pudendorum, ita pariter hoc loco excludit locum pudendorum. *Et lavabit se aqua, & purificabitur*. In aquis lavacri: *Et lavabit se aqua, & purificabitur, & postea veniet ad castra*: Lotio sui corporis impediebat, ut posset ingredi intra castra; at ejus expiatio non impediebat, ut posset ingredi intra castra: *Et sedebit extra tentorium suum septem diebus*: Ut esset quasi excommunicatus, & interdictus esset concubitus Lecti: *Tentorium suum*. Ista est ejus uxor: Dictum est enim *Jos.* XXII. 8. *Revertimini vobis ad tentoria vestram*. *Septem diebus*. Septem diebus numerationis suæ, non autem septem diebus definitionis suæ. Verba R. Jose bar R. Jehuda R. Jose dicit; multo magis propter definitio-

רבי חייא חישבתי לפני רבי והלא למדתנו רבינו שלא היה יותם לעוזיהו לא כימי חולטו . אמר לו אף אני כך אמרתי . מאי טעמא עוזיהו כמה מלך חמשים ושנים שנה ונתננע בעשרים ושבעה לירבעם וירבעם ועוזיהו מלכו כאחת הוו ליה מנונע עשרים וששה שנה ויותם כי שכיב עוזיהו מלך איהו בר כמה שנים הוה בר חמשה ועשרים ועשרים הוה עיבורו אימרת בעשרים ושבעה אשתכח דעיבורו בימי חלוטו ורבי יוסי ברבי יהודה אמר לך מתחלת שנה דעיבורה מקמי הכי הוה ומנא לן דחמשים ושתים שנה עוזיהו במלכו דכתיב בספר מלכים בן ששה עשר שנים היה במלכו ושנים וחמשים שנה מלך בירושלם והוא עזריה הוא עוזיה ונתננע בן עשרים ושבעה לירבעם מלך ישראל מלך עזריה בן אמציה וכתיב וינגע יהוה את המלך ויהי מצורע עד יום מותו וישב בבית החפשית ויותם בן המלך על הבית שפט את עם הארץ . רבותינו דרשו בית החפשית שנעשה חפשי מטלכותו היה מגונע עשרים וששה שנה ויותם כי שכיב עוזיהו אבות מלך איהו . דכתיב וישכב עזריהו עם אבותיו ויקברו אותו עם אבותיו בעיר דוד וימלוך יותם בנו תחתיו . וכתיב בן חמשה ועשרים שנה היה במלכו ושש עשרה שנה מלך בירושלם ויעש הישר בעיני יהוה ככל אשר עשה עוזיהו אביו . והיה ביום השביעי . ביום ולא בלילה יגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו . מה גבות עיניו בנראה אף כל בנראה פרט לבית הסתרים . ראשו מה תלמוד לומר לפי שנאמר תער לא יעבור על ראשו יכול אפילו מנונע תלמוד לומר ראשו . זקנו מה תלמוד לומר לפי שנאמר

tionem suam. Dicit R. Cajah : Sabbathum agebam coram R. Rabi ; atqui docuerunt nos sapientes nostri, quod non fuerit Jothan Uzziæ nisi diebus definitionis suæ : Respondit ei : Ego quoque sic dico. Expositio : Qua de causa Uzzias ? Quamdiu regnavit ? Duos & quinquaginta annis, & plaga percussus est anno septimo & vigesimo Jeroboam, & Jeroboam & Uzzias simul regnarunt, & plaga percussus est anno sexto, & vigesimo; & Jothan quando mortuus est Uzzias rex, quot annus habebat ? Quinque & viginti annos, & viginti habebant quando gravida facta tibi est mater deprehenditur ejus pregnatio fuisse in duabus definitionis suæ : At R. Jose ben R. Jehuda dicit : In principio annui prægnationis suæ sic hoc loco confirmatur : Et unde probatur, quod anno & quinquagesimo Uzzias regnare cœperit ? Ex eo quod scriptum est in libro Regum 2. xv. 2. *Sedecim annorum erat cum regnare cœpisset, & quinquaginta est duobus annis regnavit in Hierusalem* ; Et ipse Azarias erat Uzzias, & plagas percussus est anno vigesimo septimo Roboami ; quia scriptum est 2. Reg. xv. 1. *Anno vigesimo septimo regis Israel regnavit Azarias filius Ananiæ regis Juda*. Pariterque scriptum est ibid. *Percussit autem plaga Dominus regem, & fuit leprosus usque in diem mortis suæ, & habitabat in domo libera ; Jothan vero filius regis gubernabat palatium, & judicabat populum terræ*. Sapientes nostri exponunt בית החפשית, quod factus sit liber a regno, quia fuit leprosus septem, & viginti annis; & Jothan, quia sepeliit Azariam patrem suum, rex fuit : scriptum est enim ibid. *Et dormivit Azarias cum panibus suis & sepelierunt eum cum panibus suis in civitate David, & regnavit Jothan filius ejus pro eo* : Et similiter scriptum est 2. *Paral.* XVII. I. *Viginti sex annorum erat Jothan cum regnare cœpisset in Hierusalem ; fecitque quod rectum erat coram Domino, juxta omnia, quæ fecerat Uzzias pater suus. Et erit in die septimo* : Die, non noctu ; *Eradet omnem pilum carnis suæ, caput suum, & barbam suam, & supercilia oculorum suorum* : Sicut supercilia oculorum suorum conspiciuntur, ita pariter omnia quæ conspiciuntur, excludit locum pudendorum : *Caput suum*. Cur dictum est? Quia dictum est *Num.* VI. 5. *Novacula non transibit super caput ejus*. Crederem vel si esset plaga percussus ? Idcirco dictum est : *Caput suum*. *Barbam suam* : Cur dictum est? Quia

ופארת זקנם לא יגלחו יכול אפילו מנוגע תלמוד לומר זקנו. ולפי שיש בראש מה שאין בזקן ובזקן מה שאין בראש שהראש אסור במספרים כבתער שנאמר ולא תשחית אי זה הוא גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער הראש מותר בכל אדם קסבר הקפת הראש כולו לא שמה הקפה והזקן אסור בכל אדם. ואת כל שערו יגלח . מה תלמוד לומר ליתן אחריות לתגלחת שאם לא גלח בשביעי יגלח בשמיני ובתשיעי ובעשירי . שלשה מגלחין ותגלחתן מצוה הנזיר והמצורע והלוים וכולם שגלחו שלא בתער או ששירו שתי שערות לא עשו כלום . וביום השמיני יביא . שאם גילח בשביעי יביא בשמיני ואם גילח בשמיני מביא בו ביום יביא שני כבשים . מיעוט כבשים שנים אם כן למה נאמר שני שיהו שוין . וכבשה אחת שתהא ברורה אחת מלמד שהוא מביא אחת על נגעים הרבה . בת שנתה לא שנה אחת למנין עולם . ושלשה עשרונים סלת מנחה וגו' . ואפילו לשלשה עשרונים . והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואותם לפני יהוה למדנו שכולן טעונין העמדה לפני יהוה . פתח אהל מועד מעמידין בשערי ניקנור אחוריהן למזרח ופניהם למערב . ולקח הכהן את הכבש האחד והקריב אותו לאשם ואת לוג השמן וגו' תנופה באחת תנופה ולא תנופות. לפני יהוה במזרח . ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העולה בצפון יכול על טבעתן תלמוד לומר במקום הקדש להכשיר את כל הרוח של צפון. כי כחטאת האשם הוא לכהן מה חטאת מן החולין וביום וביד הימנית אף אשם כן ומה חטאת טעונה כלי אף אשם טעון כלי. מה חטאת דם המזבח מתירו אף אשם דם מזבח מתירו. קדש קדשים הוא. לרבות לוג שמן של מצורע . ולקח הכהן מדם האשם שני

Quia dictum est *Levit.* XXI. 5. *Et angulum barbæ suæ non radet* : Crederem vel si esset plaga percussus? Idcirco dictum est *Barbam suam* : Quia est in capite, quod non est in barba, & in barba, quod non est in capite; quia in capite interdictæ sunt forfices, sicut novacula; Dictum est *Levit.* XIX. *Neque corrumpes* : Quænam est ontio, in qua sit corruptio? Hæc est novacula capitis, quæ omnibus permisit est; Putasne totum circuitum capitis? Ejus nomen non est circuitus & barba omnibus interdictum est : *Et omnem pilum suum radet*. Cur dictum est? Ut detur obligatio abrasioni, si enim non raserit in septimo, radet in octavo, in nono, & in decimo : Tres raduntur, & eorum abrasio est ex præcepto, nazyræus, & leprosus, & Levitæ, omnesque sine novercula raduntur, aut si reliqui fuerint duo pili, nihil fecerunt. *Et in die octavo afferret*. Si se abraserit die septimo afferret octavo, si octavo, eo ipso die affert. *Duos agnos*: Ad minimum agni sunt duo. Si ita est? Cur dictum est : *Duos*? ut sint æquales : *Et agnam unam* : Ut sit electa : *Unam*: Docemur, quod afferret unum pro multis plagis : *Anniculam*; non unius anni juxta computum mundi : *Et tres placentas similæ munus* &c. Vel pro tribus decimis. *Statuetque sacerdos purificans virum purificandum*, *& ipsa coram Domino* : Docemur omnia statuenda fuisse coram Domino : *Ad ostium entorii conventus*; Statuebantur in porta Nichanoris, & domo dorsum respiciebat orientem, & facies occidentem. *Et tollet sacerdos agnum unum*, *& offeret illum ignitum*, *& logum olei* &c. *Ventilatione*. Una ventilatione, non autem ventilationibus. *Coram Domino*. In oriente. *Mactabitque agnum in loco*, *ubi mactavit sacrificium pro peccato*, *& holocaustum*. In aquilone : Crederem ad eorum annulas? Idcirco dictum est : *In loco sancto*. Ut fiat legitimum totus latus aquilonare. *Nam sicut sacrificium pro peccato*; *sacrificium pro delicto est sacerdoti*. Sicut sacrificium pro peccato afferrebatur de profanis, & interdiu, & manu dextra; ita pariter sacrificium pro delicto : Sicut sacrificium pro peccato requirebat vas : Ita pariter sacrificium pro delicto requirebat vas: Sicut sacrificium pro peccato sanguis altaris permittebat, ita pariter sacrificium pro delicto sanguis altaris permittebat: *Sanctum sanctarum est*. Ad includendum logum olei leprosi. *Accipietque sacerdos de sanguine sacrificii pro delicto* : Duo sacerdotes ejus sanguinem accipiebant,

כהנים מקבלין את דמו אחד בכלי ואחד ביד זה שקיבל בכלי בא וזרקו על קיר המזבח וזה שקיבל ביד בא לו אצל המצורע ומצורע טבל בלשכת המצורעים ובא ועומד לו בשער ניקנור. ולקח הכהן מדם האשם ונתן על תנוך. זה גדר האמצעי הקריב לגבוה של אוזן. ולקח הכהן מלוג השמן מן המלא ואם חסר ימלאנו. ויצק על כף הכהן מצוה לצוק לכף של חברו ואם יצק לתוך כף עצמו יצא. וטבל הכהן ולא מספג. והזה מן השמן באצבעו שבע פעמים על כל הזאה טבילה. לפני יהוה היה מכוין כנגד בית קדש הקדשים. ומיתר השמן יצק הכהן על מקום דם האשם אין הדם גורם אלא המקום. מכאן אמר רבי אליעזר אין לו בהן יד בהן רגל אוזן ימנית נותן הוא על מקומו ודיו. והנותר בשמן אשר על כפו. וכפר עליו הכהן אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר. ועשה הכהן את החטאת. שיהו כל מעשיה לשם חטאת וכפר על המטהר מלמד שהכפרה בחטאת מטומאתו ולא מזובו. ואחר ישחט את העולה אחר המעשה הזה. והעלה הכהן את העולה ואת המנחה המזבחה אף על פי ששחטה שלא לשמה אף על פי שקדמה לחטאת לפי שבכל מקום איברי חטאת קודמים לאיברי עולה וכן הדין שירצה פרקליט ואחר כך מכניס דורון. ואם דל הוא ואין ידו משגת מפני דלותו ולקח כבש אחד אשם אם נאמר כבש למה נאמר אחד אמר לו לפי שזה מביא בהשיג יד ומטמא מקדש מביא בהשיג יד מה מטמא מקדש מביא שנים תחת אחד. פירוש שתי תורים או שני בני יונה אף זה יביא שנים תחת אחת והעולה תעלה חובה תלמוד לומר אחד וכן מצינו במסכת מגלה ששאל רבי עקיבא את רבי נחוניא אם נאמר כבש למה נאמר אחד ואמר לו מיוחד שבעדר מה שאינו יכול לדרוש כאן

alter vase, & alter manu; qui accipiebat vase, veniebat & spargebat super parietem altaris; qui autem, manu accipiebat, veniebat ad leprosum; & leprosus se lavabat in conclavi leprosorum. & veniebat & stabat in porta Nichanoris. *Et accipiet sacerdos de sanguine sacrificii pro peccato, & dabit super tenue:* Hoc est septem medium, quod est proximum summitati auris. *Et accipiet sacerdos de logo olei* : De pleno, si deficiat, impleatur : *Et fundet in volam sacerdotis* : Præceptum est, ut fundat super volam socii sui : Si autem fundat super volam sui ipsius, debito satisfacit. *Intingetque sacerdos* : Non absterget. *Et stillabit de oleo digito suo septem vicibus*. In singulis adspersionibus intinget. *Coram Domino*. Directe contra domum sancti sanctorum. *Et reliquum olei sparget sacerdos*. Super locum sanguinis : Sanguis non efficiebat, sed locus. Hinc dicebat R. Eliезer; si illi non fuerint pollices manus, & pedis, & auris, dabit super ejus locum, & satis erit. *Et residuum olei, quod erat in vola ejus. Et expiabit eum sacerdos* : Si dederit, expiat, si non dederit, non expiat. *Et faciet sacerdos sacrificium pro peccato*. Ut omnia ejus opera sint nomine sacrificii pro peccato : *Et expiabit purificandum* : Docemur quod sacrificio pro peccato expiaretur : *Ab immunditie sua*; non autem a fluxu suo. *Et postea mactabit holocaustum*. Post hoc opus. *Et offeret sacerdos holocaustum & munus super altare*; vel si mactasset sine suo nomine, vel si anteposuerit sacrificio pro peccato : Quia ubique membra sacrificii pro peccato præcedunt membra holocausti; quia æquum est, ut placet advocatus, & postea introducat donum. *Si autem pauper fuerit, nec fuerit manus ejus attingens* : Propter ejus paupertatem : *Accipiet agnum unum in sacrificium pro delicto* : Si dictum est : *Agnum* : Cur dicendum erat : *Unum*? Respondit illi : Quia iste afferebat juxta potestatem suam, & qui polluerat sanctuarium afferebat juxta potestatem suam; sicut qui polluerat sanctuarium afferebat duos pro uno. Expositio : *Duos turtures, aut duos filios columbæ*. Ita pariter iste afferebat duos pro uno : *Et admovebit ea admotione* : Ex debito : Idcirco dictum est : *Unum*. Et sic deprehendimus in tractatu *Megillah*, quod R. Akiba interrogavit R. Nechoniam : Si dictum est : *Agnum* : Cur dicendum erat : *Unum*? Respondit : Qui esset peculiaris in grege : Quod hoc loco non potest

שהרי דל הוא. לתנופה . לכפר עליו וכי
יש תנופה מכפרת ﭏ מלמד שאם עשה
תנופה שירי מצוה כאילו לא כפר. ועשרון
סולת אחד בלול בשמן למשחה ולוג שמן
מלמד שכל עשרון ועשרון טעון לוג שמן
כדברי חכמים רבי נחמיה בן ﭏיעזר בן
יעקב אומר אפילו מנחה של ארבעה
עשרון אין לה ﭏ לוגה ולוג שמן שהיה
בדין' שיביא העני שלישית הלוג לפי
שהעשיר מביא שלשה עשרונים מביא לוג
אחד אבל העני שהוא מביא עשרון אחד
יביא שלישית הלוג תלמוד לומר לוג שמן
אחד עני ואחד עשיר . ושתי תורים או
שני בני יונה שנים ולא ארבעה שהרי
מטמא מקדש מביא שנים תחת אחת
יכול אף זה כן תלמוד לומר שתי תורים
או שני יונה. אשר תשיג ידו שאם הביא
השמן כשהוא עני והעשיר יכול שיביא
ממין שהתחיל תלמוד לומר אשר תשיג
ידו. והרי השיגה ידו . והיה אחד חטאת
והאחד עולה ממין חטאת תהא עולה .
והביא אותם ביום השמיני לטהרתו מונה
שמנה ימים זה אחר זה. ושחט את כבש
האשם למדנו שהנגעים באים על חטא
וצריכי כפרה שנאמר האשם והזה ונתן
וגו' והנותר וגו' ועשה וגו' כדרך העשיר כך
דרך העני. מאשר תשיג ידו . את אשר
תשיג ידו ולמעלה . אמר אשר תשיג ידו
והא כיצד היה עשיר והעני אחרי כן
קודם שיביא אשמו מביא קרבן עני שנאמר
אשר תשיג ידו והם היה עשיר והביא
אשמו ואחר כך העני יכול יביא כדין
העשיר תלמוד לומר מאשר תשיג ידו חצי
קרבנו עשיר וחצי קרבנו עני ואם הביא
אשמו כשהוא עני והעשיר מנין שיגמור
בעשירות תלמוד לומר את אשר תשיג ידו
והרי השיגה ידו ללמדך שאין התורה חסרה
כלום וללמדך שאין דבר רק בתורה שנאמר

potest exponi, quia pauper erat. *Ventilatione : Ad expiandum illum* : Num ventilatio expiabat? Sed docemur; si consideret expiationem sicut reliquias præcepti, quasi non expiaverit : *Et decimam similæ permistam oleo pro munere, & logum olei* : Docemur, quod singulæ decimæ requirerent logum olei; Juxta verba sapientum : R. Nehemia ben Eliezer ben Jacob dicit : Vel muneri: quatuor decimarum non erit nisi logus: *Et logum olei* : Quia æquum erat, ut pauper afferret tertiam partem logi; quia dives, qui offerebat tres decimas, afferebat unum logum; sed pauper, qui afferebat unam decimam, afferret tertiam partem logi. Idcirco dictum est : *Logum olei*. Tam pauper, quam dives. *Et duos turtures aut duos filios columbæ* : Duos non quatuor; quia qui polluerat sanctuarium, afferebat duos pro uno; crederem etiam iste? Idcirco dictum est : *Duos turtures, aut duos filios columbæ*. *Quod attigerit manus ejus:* Si enim afferebat oleum, quando erat pauper, si ditesceret, crederem quod afferret de specie, ex qua inceperat? Idcirco dictum est : *Quod attigerit manus ejus* : Atqui attigerat manus ejus. *Et erit unus in sacrificium pro peccato, & alter in holocaustum* : De specie sacrificii pro peccato erit holocaustum. *Afferetque ea in die octavo purificationis suæ* : Numerabit octo dies, unum post alterum. *Mactabitque agnum sacrificii pro delicto* : Docemur, quod plagæ advenirent propter peccatum, iisque necessaria esset expiatio : Dictum est enim: *Sacrificium pro delicto, & stillabit, & dabit &c. Et residuum &c.* Quæ ratio erat divitis, eadem erit pauperis : *Quod attigerit manus ejus*. Quomodo? Si fuerit dives, & postea pauper factus sit, priusquam attulerit sacrificium suum pro delicto, afferret sacrificium pauperis; Dictum est enim : *Quod attigerit manus ejus* : Si vero fuerit dives, & attulerit sacrificium suum pro delicto, & postea factus sit pauper, crederem quod afferret juxta consuetudinem divitis? Idcirco dictum est : *Quod attigerit manus ejus* : Dimidium sacrificii sui divitis, & dimidium sacrificii sui pauperis. Si vero attulerit sacrificium suum pro delicto, cum erat pauper, & factus sit dives, unde probatur, quod perficeret in divitia? Ex eo quod dictum est : *Quod attigerit manus ejus* : Et ecce jam attigit manus ejus. Ut doceare, quod lex in nulla re deficiat. Ut docevamur, quod nullum verbum sit vanum in lege : Dictum est enim Deut.

כי לא דבר רק הוא . את האחד חטאת ואת האחד עולה על המנחה שתקדים מנחת בהמה למנחת העוף . זאת תורת אשר בו נגע צרעת מלמד שהעני אם הביא קרבן עשיר יצא יכול אף עשיר הביא קרבן עני יצא תלמוד לומר אשר בו נגע צרעת . רבותינו אמרו אדם מביא קרבן על אשתו שהוא כותב לה אחריות זאת לך עלי מן קדמת דנא.

סליק פיסקא

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן . זה אחד מעשר דברים שנידבר למשה ולאהרן עשרה דברות וחמשים מאמרות. טוביה ברבי אליעזר זכרונו לברכה נתן בהם סימנין אמירה מופת חפניכם החדש דיבור ויצום החיה אדם אחוזתכם זב נשיא אל תכריתו עד מתי הבדלו פרה לפי שאין אתה יכול להוציא את אהרן מתוכם . כי תבואו אל ארץ כנען אל הארץ המיוחדת. אשר אני נותן לכם פרט לעמון ומואב שנאמר כי לבני לוט נתתיה ירושה . לאחוזה עד שיכבשו . ונתתי נגע צרעת בבשורה היא לכם שנגעין באין עליהן רבי שמעון אומר פרט לנגעי אנסין . פירוש נגעי רוחות נגעי כשפים . בבית ארץ פרט לבית הבנו בספינה ועל גבי אכסדרה . אחוזתכם ולא ירושלם לפי שלא נתחלקה לשבטים ובא אשר לו הבית ולא על ידי שלוח אפילו הוא זקן או חולה . דבר אחר אשר לו הבית מי שמיחד ביתו לו שאינו רוצה להשאיל כליו לאחרים . אמר לו השאילני קרדומך אמר אין לי אמר השאילני מגלך אמר אין לי לסוף שהוא מפנה אותם לרשות הרבים והוא בוש וחפר. ובא והגיד לכהן והכהן ידקדק כיצד בא הנגע לביתו. לאמר. יאמר לו הכהן דברי כבושים . בני אין נגעים באין אלא על לשון הרע. רבי שמעון בן אליעזר אומר אף על גסות הרוח שנאמר ובחזקתו גבה

xxxii. 47. *Non enim verbum inane est.* &c. *Unum in sacrificium pro peccato, & alterum in holocaustum super munus*: Quod præcedat munus jumenti munus volucris: *Ista est lex ejus, cui inest plaga lepræ.* Docemur, quod si pauper afferat sacrificium divitis, suo debito satisfaciat; crederem, si dives afferret sacrificium pauperis, suo debito satisfaceret? Idcirco dictum est: *Cui inest plaga lepræ.* Sapientes nostri dixerunt: Si vir afferat sacrificium pro uxore sua, cui scripserit hanc obligationem. Veni mecum coram judice.

Finis textus.

E*T locutus est Dominus ad Mosen & ad Aharon*: Hæc est una ex decem allocutionibus, quæ dictæ sunt Mosi, & Aharon; decem allocutiones, & quinquaginta verba. Tobias bar R. Eliefer, cujus memoria sit in benedictionem dedit in illis signa dictionis מופת חפניכם החדש דיבור ויצום החיה אדם אחוזתכם זב נשיא אל תכריתו usque מתי הבדלו פרה. Quia ab illis tu non potes excludere Aharon. *Cum veneritis in terram Chanaam.* In terram peculiarem. *Quam ego do vobis.* Excludit terram Ammon, & Moab: Dictum est enim *Deut.* II. 19. *Nam filiis Loth dedi illam in hæreditatem*: *In possessionem.* Postquam subegerint. *Dederoque plagam lepræ.* Nunciatum sit vobis, quod plagæ super illas venient. R. Simeon dicit: Excludit plagas per vim illatas: Expositio. Plagæ suburbiorum, plagæ præstigiatorum: *In domo terræ.* Excludit domum ædificatam in navi, & super porticu: *Possessionis vestræ.* Excludit Hierusalem, quæ non est divisa tribubus. *Et veniet ille, cui erit domus.* Non per suum legatum, vel si fuerit senex, & infirmus: Alia expositio: *Cui erit domus*: Cui sit appropriata domus; qui nolit commodare aliis vasa sua: Dicit illi: Commoda mihi securim tuam: Respondit: Non habeo. Commoda mihi falcem tuam: Respondit: non habeo: Finis erit, ut ea evacuet in locum publicum, & ille erubescat, & pudeat. *Veniet, & notum faciet sacerdoti*; Et sacerdos perscrutabitur, quod advenerit plaga in domum suam. *Dicendo.* Dicet illi sacerdos verba exprobationis: Fili mi, plagæ non adveniunt nisi propter maledicentiam. R. Simeon ben Eliefer dicit: Vel propter superbiam. Dictum est enim 2. *Paral.* XXVI. 16. *Sed cum robortus esset, elevatum est cor ejus.* Pariterque scriptum est

לבו וכתיב והצרעת זרחה במצחו . כנגע
מלמד שאפילו הוא תלמיד חכם ויודע
שהוא נגע לא יאמר נגע אלא כנגע
נראה לי ולא לנגי . מכאן אמרו בית
אפל אין פותין בו חלונות לראות את
נגעו . בבית להוציא את היציע ואת
העליה . דבר אחר בבית מתוכו טמא
ואין מטמא מאחריו . וצוה הכהן . הצווי
בכהן . ופנו כל אדם שרוצה . ופנו
אפילו חבילי עצים . בוא וראה אם על
הרשעים חסה תורה על עבדיו ויראיו
לא כל שכן . ואם על כליו חסה תורה
קל וחומר על בניו ובנותיו בטרם יבוא
הכהן לראות את הבית ולא הפנוי
ולא יטמא כל אשר בבית . רבי אומר
אם ממתינין לדבר הרשות לא ימתינו
לדבר מצוה מכאן אמרו חתן נותנין לו
שבעת ימי המשתה לו ולביתו ולכסותו
וכן ברגל נותנין לו כל שבעת ימי
הרגל . וראה את הנגע והנה הנגע
מלמד שאין הבית מטמא אלא בשני
גריסין בקירות הבית הרי שנים ולמטן
אומר בקירות הבית הרי ארבעה מלמד
שאין הבית מטמא אלא בארבעה כתלין
מכאן אמרו בית עגול דיגון טריגון
פינטגין ואינו מטמא מטרגון מטמא .
שקערורות שקועות במראיהן . דבר אחר
שקערורות ירקרקות או אדמדמות ירוק
שבירוקין ואדום שבאדומים . ומראיהן
שפל מן הקיר אפילו בכותל אחד ואפילו
אבן אחת . ושב הכהן ביום השביעי ביום
ולא בלילה . וראה והנה פשה הנגע
נאמר כאן נגע ונאמר להלן נגע מה נגע
האמור באדם בפשיון כגריס אף כאן
כגריס . בקירות הבית ולא האבוס
והמנורה . וצוה הכהן וחלצו הצווי בכהן
וחליצה בכל אדם . וחלצו מלמד ששניהן
חולצין מכאן אמרו אוי לרשע ואוי לשכנו .
והשליכו אתהן שניהן מתעסקין בכותל .
אלא מחוץ לעיר חוץ לעירות מוקפות
חומה . אל מקום טמא שיהא מקומו

est ibid. *Et effloruit lepra in fronte ejus*. *Tanquam plaga*. Docemur, vel si esset discipulus sapiens, & cognosceret esse plagam; Non dicebat. Plaga, sed tanquam plaga *apparuit mihi*; Non autem luci meæ. Hinc dixerunt: Vel si fuerint apertæ fenestræ domus ad inspiciendum ejus plagam: *In domo*. Ad excludendum cubiculum, & cœnaculum: Alia expositio: *In domo*. In ejus medio, non autem in posteriori parte polluit. *Præcipietque sacerdos*; Præceptum incumbit sacerdoti; at evacuatio ab omnibus fieri poterat. *Et evacuabunt*: Vel fasciculos lignorum. Veni & vide, si pro impiis miseretur Deus, pro ejus servis, eumque timentibus, quanto magis? Si pro ejus vasis miseretur lex, quanto magis pro ejus filiis & filiabus? *Priusquam veniat sacerdos ad videndum*. Domum non evacuabit: *Nec pollutum reddat omne quod est in domo*. Rabi dicit: Si expectant pro re arbitraria, non expectabunt pro re præcepti? Hinc dixerunt: Sponso concedebantur septem dies convivii, & domui suæ, & operimento suo; & pariter in solennitate concedebantur illi omnes septem dies solennitatis: *Et videbit plagam, & en si fuerit plaga*. Docemur, quod domus non pollueretur nisi in quantitate duarum fabarum. *In parietibus domus*: Ecce duo: Et infra dictum est: *In parietibus domus*. Ecce quatuor. Docemur, quod domus non pollueretur nisi quatuor parietibus. Hinc dixerunt. Domus rotunda, diagonalis, triangolaris, pentagona non polluitur, triagonalis polluitur; *Valliculis*. Depressioribus in eorum aspectu: Alia expositio: *Valliculis viridibus, aut rubris*. Ut in viridibus sit viridissimum, & in rubris maxime rubrum. *Et adspectus eorum fuerit depressior pariete*. Vel in uno pariete, vel in uno lapide. *Et revertetur sacerdos in die septimo*. Die, non noctu. *Videbitque, & en si creverit plaga*: Memoratur hic *plaga*, & memoratur ibi *plaga*; sicut eo loci, ubi loquitur de homine, in diffusione in quantitate fabæ, ita pariter hoc loco in quantitate fabæ: *In parietibus domus*: Non præsepii, neque cubiculi, neque horrei. *Præcipietque sacerdos, ut removeant lapides*. Præceptum incumbit sacerdoti, at remotio ab omnibus fieri poterat: *Ut removeant*: Docemur, quod ambo removerent: Hinc dixerunt. Væ impio, væ ejus vicino. *Et projiciant illos*. Ambo occupati erunt in pariete. *Extra civitatem*. Extra civitates muro circumdatas. *In locum pollutum*.

טמא. ואת הבית יקציע מבית. מבפנם ולא מבחוץ. סביב ולא מן הקרקע ולא מן הקורות. ולקחו אבנים אחרות והביאו אל תחת האבנים לא יביאו אבן תחת אבנים ולא אבנים תחת אבן לא אבנים תחת אבנים אחרות שלא יטול מצד זה ויביא לצד זה. ועפר אחר יקח וטח את הבית. מלמד שאין חבירו מטפל עמו בטיחה שנאמר וטח את הבית לבדו. ואם ישוב הנגע ופרח בבית כשיחזור הנגע לאותן האבנים. ומנין לרבות את כל הבית תלמוד לומר בבית ופרח במראיו ושלא במראיו. ובא הכהן יכול אם חזר הנגע בו ביום יהא טמא תלמוד לומר ושב הכהן אם ישוב הנגע מה שיבה האמורה להלן בסוף שבוע אף כאן בסוף שבוע מנין אם עמד בראשון ופשט בשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע תלמוד לומר ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע במה הוא מדבר אם בפושה בראשון הרי הוא אמור הא אינו אומר ובא הכהן וראה והנה פשה אלא את שבא בסוף שבוע ראשון ומצאו עומד ובא בסוף שבוע שני ומצאו פושה מה יעשה הרי אני דן מה מצאנו בפושה בראשון חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע הין אם הקל בפושה בראשון הרי היקל בעומד בו נקל בפושה בשני שהרי החמיר בעומד בו תלמוד לומר ובא הכהן ושב הכהן זו היא שיבה זו היא ביאה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע או היא הלכה הנדרשת בגזרה שוה בכל התלמוד דתנא דבי רבי ישמעאל זו היא

tum. Ut ejus locus ſit pollutus. *Domum vero radet intrinſecus*. Intrinſecus, non extrinſecus. *Circumcirca*. Non autem de ſolo, neque de parietibus. *Et accipient lapides alios, inducentque in locum lapidum*. Non adducent lapidem loco lapidum, ſed lapides loco lapidis; neque lapides loco aliorum lapidum; ne tollat ex hoc latere, & adducat ad illud latus; *Et pulverem alium accipiet, & incruſtabit domum*. Docemur quod ejus ſocius ſibi non aſſociaretur, ut in cruſtaret domum. Dictum eſt enim: *Et incruſtabit domum*. Solus. *Quod ſi reverſa fuerit plaga, & effloruerit in domo*. Quando redierit plaga ad ipſos lapides. Et unde probatur ad includendum totam domum? Ex eo quod dictum eſt: *In domo*: *Et effloruerit*. Tam juxta ejus aſpectus, quam præter ejus aſpectus. *Tunc veniet ſacerdos*. Crederem vel ſi eo die redierit plaga, fuiſſe pollutam? Idcirco dictum eſt: *Et revertetur ſacerdos*; *quod ſi reverſa fuerit plaga*; ſicut reverſio ibi dicta in fine ſeptimanæ, ita pariter hoc loco in fine ſeptimanæ. Unde probatur, ſe perſiſtat in prima, & diffundatur in ſecunda, quod debeat removere, & excidere, & incruſtare, & concedere illi debeat ſeptimanam? Ex eo quod dictum eſt: *Tunc veniet ſacerdos*, *& videbit*; *& en ſi creverit plaga*. De qua loquitur? Si de prima diffuſione, ecce jam de illa dictum eſt. Ecce non loquitur: *Tunc veniet ſacerdos*, *& videbit*; *& en ſi creverit*: niſi quod veniens in fine ſeptimanæ primæ inveniat plagam perſiſtentem & veniens in fine ſeptimanæ ſecundæ, inveniat plagam diffuſam, quid faciet? Ecce tibi argumentum: Si inveniat diffuſionem in prima ſeptimana, removebat, excidebat, & incruſtabat, eique ſeptimanam concedebat, ita pariter in diffuſione ſeptimanæ ſecundæ, removebat, excidebat, & incruſtabat, eique ſeptimanam concedebat. Itane? Si allevavit in effuſione in prima ſeptimana, ecce allevavit in ejus conſiſtentia, allevabimus in diffuſione in ſecunda ſeptimana, quando in ejus conſiſtentia aggravavit? Idcirco dictum eſt: *Et veniet ſacerdos*. *& revertetur ſacerdos*: Hæc erat reverſio, & ille erat adventus: Sicut in reverſione removebat, excidebat, & incruſtabat, eique ſeptimanam concedebat, ita pariter in adventu removebat, excidebat, & incruſtabat, eique ſeptimanam concedebat: Aut eſt conſtitutio demonſtrata a pari in tota Gemara. Etenim tradit ſchola R. Iſmael; Hæc eſt reverſio

שיבה זו היא ביאה ואף על גב דלא ראמו אהדדי ילפינן צרעת ממארת בבגדים ונאמר צרעת ממארת בבתים מה בגדים עשה את העומר בשני כפושה בשני . ונתץ את הבית וגו׳ מלמד שאין הבית מטמא בנגעים עד שיהא בו אבנים ועצים ועפר . אבניו . כל אבנים שבונה עמו . עציו. כל עצים שבונה עמו. עפר. כל עפר שבונה עמו . אבניו ולא אבני העליה. עציו ולא עצי העליה. מכאן אמרו נראה נגע בבית נותן את הקורות לבית . אם נאמר לחליצה למה נאמר בנתיצה לפי שבנתיצה נותץ בין אבנים שיש בהן נגע בין שאין בהן נגע. והבא אל הבית עד שיכנס ראשו ורובו ותנן במסכת נגעים הנכנס לבית המנוגע וכליו על כתפיו . וסנדליו בידיו הוא והם טמאים מיד ואם היה מלובש בהם הוא טמא מיד והן טהורין עד שיהא בבית בכדי אכילת פרס. והשוכב בבית יכבס את בגדיו למדנו לשוכב שמטמא בגדים ולא לנכנס שאם נכנס והיה לבוש כליו וסנדליו ברגליו וטבעותיו בידיו שאין מטמאין עד שישהה בבית בכדי אכילת פרס שנאמר והאוכל בבית יכבס את בגדיו . וכמה הוא שעור אכילה כדי אכילת פרס הוא הפרס שפירשתי למעלה פת חטין ולא פת שעורין מיסב ואוכלה בלפתן שהוא שעור האכילה שמטמא בגדים משונה כיבוס זה מכל הכבוסין שבתורה שכל כיבוס בגדים שבתורה להחמיר וזה להקל שאלא לבוש עשרה כלים אינן מטמאין עד שישהא כדי אכילת פרס. ואם בוא יבוא הכהן. וטהר את הבית על פי הכהן נטהר . ולקח לחטא את הבית בבעל הבית הכתוב מדבר. ושחט

versio & ille est adventus ; licet inter se non sint similes, tamen demonstrabimus : memoratur Lepra maledicta in vestibus; & memoratur lepra maledicta in domibus; sicut in vestibus consideratur consistentia in secunda, sicut diffusio in secunda, ita pariter in lepra maledicta dicta in domibus consideranda erit consistentia in prima, sicut diffusio in secunda. *Eradicabitque domum* &c. Docemur ; quod lepra non pollueretur plagis, nisi quando in ea fuerint lapides, ligna, & pulvis *: Lapides ejus :* Omnes lapides, quibuscum fuerit ædificata ; *Ligna ejus*. Omnia ligna, quibuscum fuerit ædificata : *Pulverem*. Omnem pulverem, cum qua fuerit ædificata : *Lapides ejus*. Non autem lapides cœnaculi : *Ligna ejus :* Non autem ligna cœnaculi : Hinc dixerunt : Si plaga conspiciatur in domo, tum tigna concedet cœnaculo; si conspiciatur in cœnaculo, tum tigna concedet domui. Si dictum est de remotione, cur dicendum erat de excisione? Quia in excisione diruebat lapides in quibus esset plaga, & lapides in quibus non esset plaga. *Et veniens in domum*. Donec introducat caput suum, & majorem sui partem. Atqui legimus in tractatu *Negaim*. Si quis domum leprosam intraverit, cum vasis suo humero impositis, & cum sandaliis in manu sua, tam is, quam illa statim polluuntur. Si his indutus sit, is statim polluitur, illa vero sunt munda, donec tamdiu expectaverit in domo, ut dimidium panis comedere possit. *Et dormiens in domo lavabit vestimenta sua :* Docemur quod dormiens pollueret vestes, non autem, ingrediens. Si enim ingrediatur, & fuerit indutus vestibus suis, & habuerit in pedibus sandalia sua, & in manibus annulos suos, hæc non polluuntur, nisi tandiu moretur in domo, ut possit comedere dimidium panis; Hoc est dimidium panis, quod explicavi supra; Dimidium panis triticei, non autem hordeacei ; si accubuerit, atque ea comederit cum opsonio; quia hæc est mensura comestionis, quæ polluit vestes *:* Differt hæc lotio ab omnibus lotionibus in lege memoratis; quia omnes lotiones vestium in lege memoratæ sunt ad aggravandum, & hoc ad allevandum : Si non induat decem vestes, non polluuntur, donec tandiu moretur, ut possit comedere dimidium panis. *Si autem veniendo venerit sacerdos ; mundum reddet domum. Ex dicto sacerdotis purificabitur. Et tollet ad purificandum domum*. De domino domus

textus

את הצפור בכהן מדבר . ולקח את עץ הארז כדרך שהיה עושה במנוגע כך היה עושה בבית המנוגע. והזה על הבית על שקופו וכן הוא אומר במשקוף על הבתים אשר יאכלו אותו בהם והוא השקוף שנאמר והגעתם אל המשקוף . וחטא את הבית בדם הצפור זה צפור דרור אם נאמר במצורע למה נאמר בבתים לפי שיש במצורע מה שאין בבתים שהמצורע טעון קרבן והבית אינו טעון קרבן . זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק ולצרעת הבגד ולבית ולשאת ולספחת ולבהרת. מלמד שכל כהן שאינו בקי בהן ובשמותיהן אינו רואה את הנגעים . להורות ביום הטמא וביום הטהור מלמד שביום הוא מטמא וביום הוא מטהר . ולהורות חנניה בן חכינאי אומר מלמד שצריך שיורנו רב.

סליק פיסקא

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן זה אחד משבעה מקומות שנידבר ל משה ואל אהרן. דברו אל בני ישראל. בני ישרל מטמאין בזיבה ואין הגוים מטמאין בזיבה. ואמרת אליהם לרבות את הגרים ואת העבדים . איש איש לרבות את האשה ואת הקטן . כי יהיה לכשיהיה. דבר אחר פרט לפני הדיבור . זב מבשרו עד שתצא טומאתו חוץ לבשרו מבשרו טמא ולא מחמת דבר אחר. מכאן אמרו בשבעה דרכים בודקין את הזב עד שלא נזקק לזיבה . במאכל ובמשתה במשא ובקפיצה בחולי במראה בהרהור משנזקק לזיבה אין בודקין אותו . זובו טמא הוא אין הארם היוצא מן האמה שלו טמא. כי יהיה זב מבשרו זובו טמא הוא. מנה הכתוב שתים וקרא טמא זובו טמא לקרי ללא שהקרי שהזוב יותר מן הקרי. וזאת תהיה טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשר מזוב טמא הוא . מנה הכתוב שלש וקרא טמא

textus loquitur : *Et mactabit passerem*. De sacerdote loquitur. *Et accipiet lignum cedrinum* : Sicut fecit in leproso, ita pariter faciet in domo leprosa : *Et stillabit super domum*. Super ejus superliminare : Et sic dictum est de superliminare *Exod.* XVI. 7. *Super domos in quibus comedent eum* : Et hoc est superliminari : Dictum est enim ibid. vers. 22. *Et applicabitis superliminari*. *Et purificabit domnum sanguine passeris:* Hic est volucris libertatis : Si dictum est in leproso, cur dicendum erat in domimus? Quia est in leproso, quod non est in domibus ; quia leprosus requirit sacrificium, & domus non requirit sacrificium : *Ista est lex omni plagæ lepræ, & porrigini, & lepræ vestis, & domus, & tumori, & scabiei, & papulæ* : Docemur, quod omnis sacerdos qui non fuerit peritus in illis, & in ejus nomine non inspiceret plagas. *Ad docendum de die polluti, & de die puri*. Docemur, quod ille interdiu pollueret, atque interdiu purificaret. *Ad docendum*: Channajah ben Chachinai dicit : Docemur quod necesse, ut doceat magnopere,

Finis textus.

ET *locutus est Dominus ad Mosen & Aharon* : Hic est unus de septem locis, ubi locutus est ad Mosen & Aharon. *Loquimini ad filios Israel*. Filii Israel fluxu polluuntur, at gentiles fluxu non polluuntur*: Et dices ad eos*: Ad includendum proselytos, & servos*: Vir, vir*: Ad includendum mulierem, & puerum : *Cum fuerit*: Postquam fuerit : Alia expositio*:* Excludit ante allocutionem*: Fluxio e carne sua*. Donec egrederetur ejus immundities extra carnem suam: *E carne sua, pollutus*: Non autem rei alterius causa : Hinc dixerunt : Septem modis inquirunt de seminifluo, antequam fluxui alligatus sit, esu, potu, onere, motu, morbo, visu, cogitatione*:* Postquam fuerit fluxui alligatus, non inquirunt amplius de illo. *Fluxus ipsius pollutus est ipse*: At sanguis, qui polluit de membro virili, non est immundus *: Cum fuerit fluxio a carne sua, fluxus ipsius pollutus est ipse*. Numerat textus duos, & vocat pollutum ejus fluxum, pollutum propter fluxum nocturnum, quod fluxus sit uberior fluxu nocturno : *Hæc erit pollutio ejus in pollutione ipsius; sive expumet caro ejus fluxum suum, sive claudat carnem a fluxione sua, pollutus ejus*: Numerat textus tria, & vocat polluta. Quomodo? Duo ad polluen-

הא כיצד שתים לטומאה שלש אף לקרבן. וזאת לרבות מימי רגליו ורוקו. תהיה טומאתו בזובו אפילו כל שהוא. רר שיצא מן האמה כמו ריריז או החתים שעמד הזוב בפי האמה וחתם פי השתן מחמת הזוב. ואם ראה ראיה גדולה שהיא בשלשה שיעורן בשתי טבילות ושתי סיפוגין הרי זה זב גמור. מזובו אפילו מקצת זובו מטמא משכב ומושב. שאפילו לא ראה אלא שתי ראיות מטמא משכב ומושב. טומאתו הוא מלמד שטומאתו בלובן ואינו מטמא באודם לפי שטומאת האיש בלובן וטומאת האשה בדם. כל המשכב אשר ישכב עליו הזב הראוי למשכב מטמא פרט לששכב על הדלת. משכב מלמד שהוא עושה כל שתחתיו משכב ובלבד שיהא ראוי לשכיבה שהרי אמרה תורה משכב הראוי לשכיבה. וכל הכלי כלי מיוחד לישב פרט לכפה סאה וישב עליה שאינו ראוי לישיבה שהרי אומרין לו עמוד ונעשה מלאכתנו. הזב ולא בעל קרי אין מטמא משכב משכב ומושב. ואיש אשר יגע במשא. האדם הנוגע במשכב מטמא בגדים. אין משכב נוגע במשכבו מטמא בגדים במשכבו מלמד שאם נשבר טהור דאתי בקל וחומר מכלי חרש מפורש בבריתא. והיושב על הכלי אפילו אינו נוגע בו מכאן אמרו שבעה מושבות. זה על גב זה ואפילו על אבן מסמא טמאין. והנוגע בבשר הזב ולא בצואה שעליו. בבשר הזב ולא בעצם הפורש ממנו. וכי ירוק הזב בטהור. וכי ירוק מלמד לרבות כיהו כיהו היוצא מן החזה כמו רוק רירו ונועו ומימי האף. כל המרכב אשר ירכב עליו המיוחד למרכב כגון איכוף ועביט של גמל. וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו תחתיו של זב ולא תחתיו של מרכב. והנושא אותם לרבות את המשכב ואת המושב במרכב. וכל אשר יגע בו הזב ולא הצואה ולא בשום דבר שעליו

luendum, & tria vel ad ſacrificium. *Hæc*. Ad includendum ejus urinas & ſputum: *Erit pollutio ejus in fluxione ipſius*: Vel quantalacunque. *Sive expumet*; Quod defluat de membro virili, ſicut ſputum: *Sive claudat*. Quod conſiſtat fluxus in ora membri virilis, & claudat os urinæ propter fluxum: Si viderit tantum, quantum tribus vicibus videri poteſt; cujus ſpatium eſt, ut bis ſe lavare, & bis ſe abſtergere poſſit, ecce iſte eſt ſeminifluus perfectus: *A fluxu ſuo*. Vel pars fluxus polluit ſtratum & ſedile: *Pollutio ejus eſt*. Vel ſi non videat niſi duas viſiones, polluit ſtratum & ſedile. *Pollutio ejus eſt*. Albedine, non autem rubedine polluit; quia vir albedine, & fœmina ſanguine polluit. *Omne ſtratum, ſuper quo jacuerit ſeminifluus*: Quod ſit conveniens in quo jacere poſſit: *Immundum erit*. Excludit valvam. *Stratum*: Docemur, quod faciat omnia, quæ ſub ipſo ſunt, ſtratum; dummodo ſit conveniens, ubi jacere poſſit; Quia dicit lex: *Sratum*: Quod ſit conveniens ubi jacere poſſit. *Et omne vas*: Vas peculiare, ubi poſſit ſedere. Excludit operculum ſati, ſtratum, in quo ſederit, quod non eſt conveniens, ubi poſſit ſedere; quia dicere poſſunt: Surge, & faciemus opus noſtrum. Seminifluus, non autem, qui ſemine nocturno fuerit pollutus, polluit ſtratum & ſedile. *Et vir qui tetigerit*: Onere. Qui tangit ſtratum, polluit veſtes; at ſtratum quod tangit ſtratum, non polluit veſtes: Docemur, quod ſi rumpatur, ſit mundum. Et hoc demonſtratur argumento a minori ad majus ex vaſe teſtaceo, ut explicatur in Barajetha. *Sedens quoque ſuper vaſe*. Vel ſi non tangat:. Hinc dixerunt: Si fuerint ſeptem ſedilia, alterum alteri impoſitum vel ſuper lapide pavimentali, polluunt: *Tangens carnem ſeminiflui*; Non autem ſtercus, quod in eo fuerit: *Carnem ſeminiflui*. Non autem os, quod ſit ab eo ſeparatum. *Et cum ſalivam jecerit ſeminifluus ſuper purum*. *Et cum ſalivam jecerit*. Docemur ad includendum exſcreationem expulſam de pectore, ſicut ſputum ſalivæ ſuæ, & mucorem & aquas naſi. *Et omne ephippium, ſuper quo equitaverit*: Appropriatum equitationi, ut eſt ſella, & clitellæ cameli: *Et omnis tangens omne, quod fuerit ſubter eum*: Sub ſeminifluo, non autem ſub ephippio. *Et portans ea*; Ad includendum ſtratum & ſedile in ephippio. *Omnis autem, quem tetigerit ſeminifluus*: Non autem ſtercus, neque aliud, quod fuerit ſuper eo:

כמו נזמים וצמידים . וידיו לא שטף במים למה נאמר לפי שנאמר ורחץ את בשרו במים יכול אפילו בית הסתרים תלמוד לומר וידיו לא שטף במים מה ידיו הנראים אף כל גופו הנראה טעון רחיצה פרט לבית הסתרים שבתוך הנקבים והנחירים . דבר אחר וכלי אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים זה בא ללמד אפילו לאחר מאה שנה אם לא רחץ שהוא מטמא וידיו זה גופו כענין שנאמר מחית ידך כלומר מחמת עצמך. דבר אחר וידיו לא שטף במים להביא את הטהור שלא רחץ ידיו ורגליו שהוא טמא . אמר רבי אלעזר בן ערך מכאן סמכו לנטילת ידים מן התורה : וכלי כלי חרס לרבות כלי נתר אשר יגע בו הזב ישבר נאמר כאן אשר יגע ונאמר להלן אשר תבושל בו ישבר מה להלן מאוירו אף כאן מאוירו : וכל כלי עץ ישטף במים לכך נקראים כלי עץ כלי שטף שדינו בשטיפת ידים . וכי יטהר הזב מזובו ולא מנגעו מזובו וסופו לימד על מקצתו זובין כגון שתי ראיות שטעונין ספירת שבעה וספר לו לעצמו שבעת ימים לטהרתו שתהא טהרתו אחת למדנו לשבעת הימים שהיו סמוכין ולא מפוזרין. וכבס בגדיו ורחץ במים מה בשרו בנקיות אף בגדיו בנקיות . במים חיים וטהר הזב טעון מים חיים ולא מצורע. בשרו במים חיים וטהר ולא בגדיו וטהר מלטמא כלי תרש בחסר וזו הלכה . השיב בן עזאי את רבי יוסי הגלילי אמר לו רבי יוסי הגלילי שנהו לי ואמר אין שונין לחכם פרשיהו ואמר אין מפרשין לחכם ופירשו רבי יוסי הגלילי מעצמו . וביום השמיני ולא בלילה. יקח שני תורים ובא לפני יהוה. מלמד שאין הקינים מתפרשות אלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן . וכפר עליו הכהן מזובו מקצת זבין מביאין

eo : *Et manus ſuas non laverit aquis*. Cur dictum eſt ? Quia dictum eſt : *Et lavabit carnem ſuam aquis* : Crederem vel locum pudendorum ? Idcirco dictum eſt : *Et manus ſuas non laverit aquis*. Sicut ejus manus quæ conſpiciuntur, ita pariter totum corpus, quod conſpiciatur, requirit lotionem, excludit locum pudendorum, qui eſt inter foramina, & ſtillationes. Alia expoſitio. *Omnis autem, quem tetigerit ſeminifluus, & manus ſuas non laverit aquis*. Hoc venit ad docendum, vel poſt centum annos, ſi non laverit, quod ſit immundus: *Et manus ſuas*: Hoc eſt ejus corpus; Sicut dictum eſt *Iſai.* LVII. 10. *Vitam manus tuæ*. Quaſi dicat: Propter ſeipſam. Alia expoſitio. *Et manus ſuas laverit aquis* : Ad includendum mundum, ſi non laverit manus & pedes ſuos, quod ſit immundus. Dicit R. Elieſer ben Arach: Hinc demonſtrarunt lotionem manuum ex lege. *Et vas teſtaceum*. Ad includendum vas nitreum; *Quod tetigerit ſeminifluus, confringetur*, Dictum eſt hic: *Quod tetigerit*: Et dictum eſt *Levit.* VI. 28. *In quo coctum fuerit confringetur*. Sicut ibi ab ejus aere, ita pariter hoc loco ab ejus aere. *E omne vas ligneum lavabitur aquis*: Hac de cauſa vaſa lignea vocantur vaſa immerſionis, quorum ratio erit juxta lotionem manuum. *Cum vero purificatus fuerit ſeminifluus a fluxu ſuo*; non autem quando ceſſaverit a fluxu ſuo : Finis ejus eſt ut doceat de parte fluxuum e. g. tres viſiones requirunt numerationem ſeptem dierum. *Et annumerabit ſibi* : Sibimet : *ſeptem dies ad purificationem ſuam* : Ut ejus purificatio ſit una. Docemur ſeptem dies fuiſſe continuos, non ſeparatos : *Et lavabit veſtes ſuas*, & *lavabit carnem ſuam in aquis* : Sicut carnem ſuam in munditie, ita pariter veſtes ſuas in munditie : *In aquis fontanis purificabitur*. Seminifluus requirit aquas fontanas, at leproſus non lavat carnem ſuam aquis fontanis : *In aquis fontanis & purificabitur*. Non autem veſtes ſuas & purificabitur : Ut polluat vas teſtaceum onere : Et hæc eſt conſtitutio. Reſpondit ben Azai R. Joſe Galilæo: Dixit ei R. Joſe Galilæus. Doce me : Reſpondit : Non docent ſapientem : Explica mihi : Et dixit : Non explicant ſapienti: at R. Joſe Galilæus ſeipſum explicavit. *In die vero octavo* : Non noctu. *Accipiet duos turtures, venietque ad conſpectum Domini*. Docemur, quod nidi non ſepararentur, niſi aut acceptione dominorum, aut opere ſacerdotes : *Et expiabit eum ſacerdos a fluxu ſuo* : Pars ſemi-

קרבן . כיצד ראה שלשה מביא ראה שתים אינו מביא . ואיש לרבות בן תשע שנים ויום אחד. כי תצא ממנו עד שתצא טומאתו חוץ לבשרו . מכאן אמרו הזב ובעל קרי שהרגישו אוחזין באמה ובולעין את התרומה. שכבת זרע פרט למעלה. ורחץ במים במי מקוה. את כל בשרו : מים שכל בשרו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום שלשה אמות שיערו חכמים בארבעים סאה . וכל בגד וכל עור לרבות את כל הכלים . אשר יהיה עליו אפילו על מקצתו. שכבת זרע הראויה להזריע. פרט לשנסרחה. מכאן אמר רבי אלעזר בן עזריה הפולטת שכבת זרע ביום השלישי טהורה. רבי ישמעאל אומר פעמים שהן ארבעה עונות פעמים שהן חמשה פעמים שהן ששה . פירוש לפי שהעונה או יום או לילה. ואם שמשה ביום הראשון לעת הערב הרי מקצת יום ראשון ככולו ולילי יום שני ויומו ולילי יום שלישי ויומו הרי ארבעה בשלשה ימים. ואם שמשה בבקר ביום הראשון הרי עונה עד הערב ולילי יום שני ויומו ולילי יום שלישי ויומו והם חמש עונות בשלשה ימים ואם שמשה בתחלת ליל ראשון הרי שש עונות עד יום שלישי לילי ראשון שנים לילי שני ויומו שני ולילי שלישי ויומו שני רבי עקיבא אומר לעולם חמש שאינו מחשב לילי ראשון ואם יצאת מקצת עונה ראשונה שלא שמשה מן הבקר אלא בחצי היום נותנין לו מקצת עונה שיש מלילי רביעי לה שלש חמש עונות שלימות כדי שאם פולטת מכאן ואילך טהורה והלכה זו נדרשת במסכת שבת בפרק רבי עקיבא. ואשה לרבות את הקטנה כי תהיה זבה זו נדה . דם יהיה זובה מלמד שאינה מטמאה אלא כדם. בבשרה מלמד שהיא מטמאה בפנים כבחוץ . שבעת ימים תהיה בנדתה השלמה שבעה ימים תהיה בנדתה מלמד שאינה טובלת ביום אלא בלילה שנאמר שבעת ימים תהיה בנדתה השלמה שבעה ימים תהיה

seminiflua afferebant sacrificium : Quomodo? Si viderit tres visiones, afferebat, si duas non afferebat. *Et vir.* Ad includendum filium novem annorum & unius diei : *De quo egreditur* : Donec egrediatur ejus pollutio extra carnem suam : Hinc dixerunt : seminifluus, & ille, cui semen concubitus velit effluere, apprehendunt membrum virile, & inglutiunt separationem. *Concubitus semen.* Excludit, quod supradictum est. *Et lavabit in aquis.* In aquis lavacri. *Totam carnem suam:* Aquis, quibus tota caro sua tegatur. At quantæ sunt? Cubitus super cubito in altitudine trium cubitorum, metiti sunt sapientes in quadraginta satis : *Et omnem vestem omnemque pellem* : Ad includendum omnia vasa, vel ejus partem : *Concubitus semen.* Conveniens ad seminandum: excludit, quando fuerit corruptum. Hinc dixit R. Elieser ben Azaria : Quæ ejecerit semen die tertio, munda est : R. Ismael dicit. Aliquando quatuor, aliquando sunt quinque, aliquando sunt sex tempora *debiti conjugalis.* Expositio; quia tempus est aut interdiu aut noctu. Si concumbat die primo ante solis occasum, ecce pars diei primi consideratur sicut totus dies, & nox diei secundi, & dies ejus, & nox diei tertii, & dies ejus; ecce quatuor in tribus diebus. Si autem concumbat mane in die primo, ecce tempus usque ad vesperam, & nox diei secundi, & ejus dies, & nox diei tertii, & dies ejus. & illa sunt quinque tempora in tribus diebus : si concumbat in principio noctis primæ, ecce sunt sex tempora usque ad diem tertium, nox prima, duo, nox secunda, & dies ejus, duo, & nox tertia & ejus dies, duo : R. Akiba dicit : semper sunt quinque, quia non computat noctem primam; si præterierit pars temporis primi, quo non concubuerit a mane, sed in meridie, concedunt illi partem temporis, quæ illi sit a nocte quarta, sic erunt quinque tempora perfecta; ut si ejiciat hinc & ulterius semen, sit munda; & hæc constitutio exponitur in tractatu *Schabbath* cap. IX. *Mulier* : Ad includendum parvulum : *Cum fuerit seminiflua* : Hæc est menstruata. *Et sanguis fuerit fluxio ejus.* Docemur, quod non polluat nisi sanguine : *In carne sua.* Docemur, quod intrinsecus sicut extrinsecus pollueret. *Septem diebus erit in menstruo suo* : Septem diebus integris erit in menstruo suo : Docemur, quod non lavaret se interdiu, sed noctu : Dictum est enim : *Septem diebus erit in menstruo suo.* Septem integris diebus erit

בנדתה בנדתה תהיה עד שטבול. כל
הנוגע בה יטמא עד הערב ואינה
מטמא אדם וכלי חרס. וכל אשר
תשכב עליו יטמא וכל אשר תשב עליו
יטמא יכול תטמא משכב שאינו מיוחד
לשכיבה ומושב שאינו מיוחד לשכיבה
תלמוד לומר וכל הנוגע במשכבה יכבס
בגדיו וכתיב וכל הנוגע בכל כלי אשר
תשב עליו יכבס בגדיו מה אלו שני
מקראות האמורות למטן אינה מטמא
אלא משכב המיוחד לשכיבה ומושב
המיוחד לישיבה אף כאן לא תטמא
אלא משכב המיוחד לשכיבה ומושב המיוחד
לישיבה. ואם על המשכב הוא או על
הכלי אשר היא יושבת עליו יש בפסוק
זה לשאול הואיל ונאמר כל הנוגע
במשכבה וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב
עליו מה תלמוד לומר ואם על המשכב
הוא או על הכלי אשר היא יושבת עליו.
תשובה בא ללמדינו על חיבורי טומאה
שאם נגע בכלי טהור בבלי הנדה או
במשכבה שהנוגע בחיבור הטומאה טמא
כדתנן במסכת זבין בפרק אחרון בהלכה
חמישית מקצת הטמא על הטהור
ומקצת הטהור על הטמא חבורי טמא
על הטהור וחבורי טהור על הטמא
טמא והברייתא עד שינשא בו עליו
משובשת שהרי שנינו מקצת טהור על
הטמא ומהו ואם על המשכב הוא פליג.
ואם על המשכב של נדה הוא הכלי
הטהור או על הכלי אשר היא יושבת
עליו בנגעו בו בחיבורים יטמא האדם
עד הערב ואין טעון כיבוס בגדים כמו
שטעון הנוגע במשכבה או בכלי שתחתיה
אם במה שכתוב בו בנגעו בו יטמא עד
הערב הוא טמא ובגדיו טהורין הוא טעון
רחיצה ולא בגדיו כיבוס עד שינשא רובו
עליו מכאן אמרו רוב טמא על הטהור
או מקצת רוב טהור על הטמא או על
מקצתו בזב טמא ובמשכב טהור. ואם שכב

erit in menstruo suo : In menstruo suo erit, donec se laverit : *Omnis tangens eam, pollutus erit usque ad vesperam* : At non polluet hominem, & vas testaceum. *Et omne super quod jacuerit, pollutum erit; & omne super quod sederit, pollutum erit.* Crederem quod pollueret stratum, quod non esset appropriatum ad jacendum, & sedile, quod non esset appropriatum ad sedendum? Idcirco dictum est : *Et omnis attingens stratum ejus, lavabit vestimenta sua* : Et præterea scriptum est : *Et omnis attingens omne vas super quo sederit, lavabit vestimenta sua* : Sicut in his duobus textibus infra memoratis non polluit nisi stratum appropriatum ad jacendum, & sedile appropriatum ad sedendum; ita pariter hoc loco non polluit nisi stratum appropriatum ad jacendum, & sedile appropriatum ad sedendum. *Sive super strato sit, sive super vase in quo ipsa sedet*; Est inquirendi locus in hoc textu. Quoniam dictum est : *Et omnis attingens stratum ejus, & omnis attingens omne vas super quo sederit* : Cur dictum est : *Sive super strato sit, sive super vase, in quo ipsa sedet?* Responsio venit ad nos docendum juncturas immunditiei; si enim tangat vasa, est mundus, si vasa menstruatæ aut stratum ejus, qui tangit juncturam immunditiei, est immundus; sicuti legimus tractatu *Zabim* cap. ultimo constitutione 5. Si quid de immundo positum sit super mundo, & si quid de mundo positum sit super immundo, vel si junctura immundi positæ sint super immundo, est immundus : Et Barajetha: usque dum portet super illo. In hoc est confusio : Quia legimus. Si quid de mundo super immundum : At quid hoc designat : *Sive super strato sit?* Dissentit. *Sive super strato* menstruatæ vas est mundum. *Sive super vase, in quo ipsa sedet, si quis illud attigerit* : Sejuncturas; pollutus erit homo usque ad vesperam; neque debet lavare vestes, sicuti debet, qui tetigerit stratum, aut vas, quod subter eam fuerit : Si de illo, de quo scriptum est : *Si quis illud attigerit, pollutus sit usque ad vesperam.* Ipse pollutus erit, at ejus vestes erunt mundæ; Ipse obligatur ad lotionem, & vestes ejus non obligantur ad lotionem; donec feratur major sui pars super illud. Hinc dixerunt : Si fuerit major pars immundi super mundo, aut pars major mundi super immundo, aut super ejus parte, in seminifluo est immundus, & in strato est mundus. *Quod si concumbendo concubuerit* : Ad includendum

dum

ישכב. לרבות שתי שכיבות. ואם שכב ישכב לרבות את המערה. איש פרט לקטן. ותהי נדתה עליו יכול יעלה לרגליו פירוש שאם בא עליה בתוך ימי נדתה תאמר יטמא בועלה כימים הנותרים לה מטומאתה או אחד או שנים או שלשה תלמוד לומר שבעת ימים בין בתחלת הנדה בין באמצע בין בסוף טעון שבעה ימים. דבר אחר ותהי נדתה עליו מלמד מה היא מטמאה אדם וכלי חרש אף הוא מטמא אדם וכלי חרש. וכל המשכב אשר ישכב עליו שמא נתקו הכתוב מטומאה חמורה ותלאו בטומאה קלה שלא יטמא לא אוכלין ומשקין נמצאת אומר משכבו כמגעו מה מגעו מטמא אחד ופוסל אחד אף משכבו. וטמא שבעת ימים סופר שבעה לביאה האחרונה. וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא עד שינשא רובו עליו. דבר אחר ואם שכב ישכב איש אתה ותהי נדתה עליו כל המשכב אשר ישכב עליו יטמא מכאן אמרו ומטמאה את בועלה לטמא משכב תחתון כעליון תחתונו של בועל נדה כעליונו של זב שהוא טמא ואינו מטמא. ואשה שאין לה וסת אסורה לשמש שכך שנינו כל אשה שאין קובעת לה וסת אסורה לשמש ואין לה לא כתובה ולא פירות ולא מזונות ולא בלאות ויוציא ולא יחזור דברי רבי מאיר רבי חנניה בן אנטיגנס אומר משמשת בשני עדים אחד לפני תשמיש ואחד לאחר תשמיש והן הן עידיה והן הן עותיה והן תיקוליה. משום אבא חנן אמרו אוי לה לבעלה של זו כל אשה שאין לה וסת דיה שעתה ואלו הן וסתות מפהקת מתעטשת וחוששת בפיסי כריסה ושיפולי מעיה וכמו צמר מורות אוחזין אותה וכן כיוצא בהן כל שתבקענה שלש פעמים הרי זה וסת וכן כל כיוצא

dum duos concubitus : *Quod si concumbendo concubuerit* : Ad includendum, qui incipit concubitum : *Vir*. Excludit puerum : *Fueritque menstruum ejus super eum*. Crederem, quod adscenderet ad ejus pedes? Expositio : si cum ea congrediatur intra dies menstrui sui, dices; polluetur ejus maritus sicut in diebus reliquis pollutione, aut uno, aut duobus, aut tribus? Idcirco dictum est: *Septem diebus* : Sive in principio menstrui suæ, sive in medio, sive in fine obligatur ad septem dies : Alia expositio : *Fueritque menstruum ejus super eum*. Docemur; sicut illa polluit homines, & vas testaceum, ita pariter ipse polluit homines, & vas testaceum : *Et omne stratum, super quo dormierit, pollutum erit*. Fortasse avellit eum textus ab immunditie gravi, & transfert ad immunditiem levem; quod non polluat nisi cibos & liquores; Deprehenditur, quod dicas, quod ejus stratum sit sicut ejus tactus; sicut tactu suo polluit unum, & reprobat unum, ita pariter ejus stratum. *Pollutus erit septem diebus*. Numerabit septem; ad includendum ultimum. *Et omne stratum, super quod dormierit, pollutum erit* : Donec major sui pars super illud feratur. Alia expositio : *Quod si concumbendo concubuerit vir cum ea, fueritque menstruum ejus super eum : Et omne stratum super quod dormierit pollutum erit* : Hinc dixerunt : Et polluit eum, qui secum congreditur, ut polluat stratum inferius sicut superius, etenim inferius congredientis cum menstruata, est sicut superius seminiflui, quod polluitur, & non polluit : *Et mulier* : Cui non sit consuetudo menstrui, interdicta est concubitu : Quia sic legimus : Omnis mulier, cui non sit tempus stabile, neque consuetudo menstrui, interdicta est concubitu; & illi non erit dos, neque fructus, neque alimenta, neque veteramenta, & egredietur, & non revertetur. Verba R. Mehir, R. Chananjah ben Antigoni dicit : Postquam concubuerit per duos testes, alterum ante, & alterum post concubitum; Et ista sunt ejus tempora, & ista sunt ejus offendicula. Nomine Aba Chanen dixerunt. Væ marito istius : Mulieri, cui non sit consuetudo menstrui, sufficit hora sua; Hæc vero sunt tempora menstrua, si ea oscitet, sternutet & in ore ventris dolorem sentiat & in declivitate ventris & inferius, & si quasi horrores ipsam prehendant, & his similia : Cui statutum fuerit tempus tribus vicibus, ecce hæc est consuetudo menstrui, & omnia his similia :

בהן. להביא את שראשה כבד ואיבריה כבידין עליה ורותת וכו׳ אלו וסתות של גוף ווסתות שלימים אמרו חכמים היתה לומדת להיות רואה זו חמשה עשר ושינת ליום עשרים זה וזה אסורין פעמים ליום עשרים זה וזה אסורין שלשה פעמים ליום עשרים מותרין יום חמשה עשר ונבקעה לה יום עשרים נשים בבתולות כגפנים יש גפן שיינו אדום ויש גפן שיינו שחור ויש גפן שיינו מרובה ויש גפן שיינו ממועט כל גפן יש בו יין וכל אשה יש בה דמים ושאין בה דורקטי מאי דורקטי דור קטוע. שני רבי חייא כשם שהשאור יפה לעיסה כך דמים יפין לאשה. רבי מאיר אומר כל אשה שדמיה מרובין בניה מרובין. וכל אשה שהיא מרובה בבדיקות משובחת היא בין הנשים שכך שנינו כל היד המרובה לבדוק בנשים משובחת ובאנשים תקצץ ומה טעם בנשים משובחת ובאנשים תקצץ נשים שאינן בני הרגשה משובחת אנשים שהן בני הרגשה תקצץ. ומותיבין ואם אנשים בני הרגשה הן למה הוצרך התנה לומר המרבה לבדוק אפילו אינה מרבה לקצץ שהן בני הרגשה הן ומתרינן אין באנשים אפילו בלא רבוי נמי תקצץ וכששנה התנה המרבה לבדוק בשביל נשים שנה. ואשה כי יזוב זוב דמה בין גיורת בין שפחה בין משוחררת. כי יזוב זוב דמה דמה מחמת עצמה ולא מחמת ולד וכו׳ דהמקשת במסכת נדה. ימים רבים מיעוט ימים שנים רבים שלשה. בלא עת נדתה יכול הרואה שלשה בתחלה תהא זבה תלמוד לומר על נדתה אחר נדתה היא הנקראת זבה אינה נקראה זבה בתחלה אלא נדה. אין לי אלא סמוך לנדתה מופלג מנדתה מנין תלמוד לומר כי תזוב על נדתה. תנן במסכת פסחים אין פתח בטועה פחות משבעה ולא יתר על שבעה עשר טועה שאמרה יום אחד טמא ראיתי פיחת השבעה עשר שני ימים טמא ראיתי פיחתה ששה עשר שלשה ימים טמא ראיתי פיחתה

Ad includendum, si cui fuerit caput, & membra gravia, & tremor &c. Istæ sunt consuetudines menstrui corporis, & consuetudines perfectæ. Dixerunt sapientes si addiscat, ut videat quintodecimo die, atque iterum die vigesimo uterque est interdictus; si duabus vicibus vigesimo, uterque est interdictus, si tribus vicibus die vigesimo, permissi sunt dies quintus decimus, & statuitur illi dies vigesimus: Virgines sunt sicut vites; est vitis, cujus est vinum rubrum, & vitis, cujus vinum est nigrum, & vitis cui est vinum multum, & vitis, cui est vinum paucum: In omni vite est vinum, & in cunctis fœminis sunt sanguines, & in iis non est דורקטי. Quid est דורקטי? Generatio excisa. Docet R. Mehir; sicut fermentum est decens pastæ, ita pariter sanguines sunt decentes fœminæ. R. Meir dicit; Omnis mulieris, cujus sanguines fuerint copiosi, multiplicabuntur filii; Et omnis mulier, quæ multiplicat in inquisitione, laudanda est inter mulieres; Quia sic legimus: Omnis manus, quæ sæpius inquirit in mulieribus, laudanda est, in viris autem excidenda; in mulieribus in quibus non est sensatio, laudanda est; in viris, in quibus est sensatio, excidenda est. At opponunt: Si in viris est sensatio, quid opus habuit doctor dicere: Quæ sæpius inquirit? Vel si sæpius non inquirit, excidenda est, quia in iis est sensatio. At solvimus quæstionem. In viris vel si sæpius non inquiri, excidenda est; & quando docet doctor: Quæ sæpius inquirit; propter mulieres docet: *Mulier autem quum fluxerit fluxus sanguinis ejus*; Sive fuerit proselyta, sive ancilla, sive libertate donata: *Quum fluxerit fluxus sanguinis ejus*: *Sanguinis ejus*: propter seipsum, non propter partum &c. Quod objicitur in tractatu *Niddah*: *Diebus multis*: diebus ad minimum duobus: *Multis*; tribus: *Extra tempus menstrui sui*: Crederem si viderit tribus diebus in principio quod esset seminiflua? Idcirco dictum est: *Ultra menstruum suum*. Post menstruum suum vocatur seminiflua, at non vocatur seminiflua in principio, sed menstruata: Non probo nisi prope menstruum suum, procul a menstruo suo unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Vel quum fluxerit ultra menstruum suum*. Legimus in tractatu: *Pesachim*: Non incipit diminuere minus septem, neque plus septemdecim, si errans dixerit: diem unum immundum, vidi: minuet septemdecim: si duobus diebus pollutionem vidi: diminuet sexdecim: si tribus diebus pollutionem vidi di-

חמשה ששה עשר ימים טמא ראיתי פיחתה ארבעה עשר שבעה ימים טמא ראיתי פיחתה שלשה עשר שמנה ימים טמא ראיתי פיחתה שנים עשר תשעה ימים טמא ראיתי פיחתה אחד עשר עשרה פחתה עשרה אחד עשר פחתה תשעה שנים עשר פחתה שמונה שלשה עשר פחתה שבעה שאין פחת בטועה פחות משבעה ולא יותר על שבעה עשר וכו׳ הילכתא. פירוש יום אחד טמא ראיתי ואיני יודעת אם בימי נדתי אם בימי זיבתי פיחתה שבעה עשר שעד שבעה עשר יום אינה חוזרת לפתחה כפתחה הראשון דאמרינן הך יום טמא דחזרת סוף זיבתה הוא והשתא אתו שבעה ימי נדה שהיא ראויה להיות נדה בהם והדר תלתה יומי זבה והדר שבעה נקיים הרי שבעה עשר נמצא עד שבעה עשר יום חוזרת לפתח כפתח שאר כל הנשים שאם רואה לאחר מכאן שנים או שלשה או ארבעה יום מונה ומוסיפה כל שעה עד שבעה ימים ואפילו ראתה ביום שבעה טובלת לערב ומשמשת מיכאן ואילך שומרת יום כנגד יום עד שתראה שלשה ימים רצופין והדר מונה שבעה נקיים והיינו דרך פתח שאר כל הנשים. ולהאי פתח חוזרת עד שבעה עשר ואף על גב דבהנך שבעה עשר יום נופיהו אית ליה דרך אפילו הכא אתא לאשמועינן דהאי יום טמא שראה חשבינן לה לסוף זיבה לאחמורי עלה. וכי אמרה שלשה ימים טמא ראיתי חשבינן להו לסוף זיבה נמי ואינה משמשת עד שתביא קרבן זיבותה ועד שתעמוד שבעה נקיים דאלו חשבינן להו לסוף זיבה נמי ואינה משמשת עד שתביא קרבן זיבתה ועד שתעמוד שבעה נקיים דאלו חשבינן להו להנך יומי דאמרה יום אחד או שנים או שלשה לימי נדתה לא מנינן אלא ארבעה עליהו וטובלת לערב ומשמשת וטהורה לכל דבריה אלא להכי לא חשבינן להו ליומי נדתה לקולה דספיקה דאוריתא היא

diminuet quindecim, ſi ſex diebus pollutionem vidi: diminuit quatuordecim, ſi ſeptem diebus pollutionem vidi: diminuet tredecim: ſi octo diebus pollutionem vidi, diminuet duodecim: ſi novem diebus pollutionem vidi: diminuet undecim; ſi decem diminuet decem, ſi undecim, diminuet novem, ſi duodecim diminuet octo, ſi tredecim, diminuet ſeptem; quia non incipit in errore minus ſeptem, neque pius ſeptendecim &c. Concluditur: Expoſitio: Diem unum immundum vidi; & ignoro, utrum viderim in diebus mei menſtrui, an in diebus, mei fluxus; diminuet ſeptendecim, quia uſque ad ſeptendecim non redit ad diminuendum juxta primam diminutionem; Quia dicimus. Hic eſt dies immundus, quem vidit in fine fluxus ſui; & nunc adducantur ſeptem dies menſtrui, quia vidit, quod in iis eſſet menſtruata, & poſtea tres dies fluxus, & poſtea ſeptem dies puri, ecce ſeptendecim; deprehenditur uſque ad diem decimum ſeptimum, quod redeat ad diminuendum juxta diminutionem ceterarum omnium mulierum; ſi enim videat hinc & ulterius ſecundo, aut tertio, aut quarto die, numerabit, & addet omne tempus uſque ad ſeptem dies; vel ſi viderit die ſeptimo, lavabit ſe ad veſperam, & concumbet; Hinc & ulterius obſervabit de die in diem, donec viderit tres dies continuos; & poſtea numerabit ſeptem dies puros; & hoc erit juxta diminutionem ceterarum omnium mulierum: & hanc diminutionem reperet uſque ad diem decimum ſeptimum; Vel ſi in ipſo iſto die decimo ſeptimo ſit illi conſuetudo, licet ita ſit, procedit tamen juxta noſtrum ſenſum; quia hunc diem immundum, in quo vidit, illi etiam annumeramus in fine fluxus ſui, ad aggravandum: Si vero dixerit, tres dies immundos vidi: annumerabimus illi in fine fluxus ſui; At non concumbet, niſi poſtquam adduxerit ſacrificium ſui fluxus; & niſi poſtquam conſtituerit ſeptem dies puros; Quia iſtos illi etiam annumeramus in fine ſui fluxus; & non concumbet, niſi poſtquam attulerit ſacrificium ſui fluxus, & niſi poſtquam conſtituerit ſeptem dies puros; Quia eos illi annumeramus iſtis diebus, in quibus dixit; die primo aut ſecundo, aut tertio; Diebus menſtrui ſui non annumeramus, niſi quatuor; & ſe lavabit ad veſperam & concumbet, & pro omnibus rebus erit pura, ſed iſtos non annumeramus illi in diebus menſtrui ſui ad allevandum; quia textus eſt legis. Et ad aggravandum producimus;

&

ולחומרא מפקינן לה ואף על גב דלא
צריך ליה למתני כולי האי שבעת יום
לא תשב שבעה נקיים וסגי לה כדפריך
רב אחא בר אבא לקמן אפילו הכי
איצטרך למתני שבעה עשר יום לאשמועינן
שעד שבעה עשר יום סיימה כל פתח
נדתה וחזרה לתחלת פתחה הראשון
דכולהו הנך יומי דחזת מוקמינן להו בסוף
זיבה ואי אמרה ארבעה אמרינן שלשה
דיומי זיבה והאיך רביעי תחלת שבעת
יום נדתה ועוד מוספת ששה עשר
להשלים שבעה עשר שכן הוא שעור
פתחה בין ימי נדה לימי זיבה כדאמרינן
וכל שהולכת ומוספת בימי טומאה
פוחתת בימי טהרה להשלמת שבעה
עשר לפתחה עד פתחה שבעה שאין
פתח בטועה פחות משבעה שאפילו אם
אמרה ארבעה עשר יום ראיתי ואפילו
חמשה עשר או עד מאה יום או עד אלף
יום אי איפשר לה לחזור לפתחה עד
שבעה ששבעה ימים נקיים היא
צריכה זבה גמורה ולמעלה מזבה
דאיפשר לה להטהר בלא שבעה נקיים
הילכך כל הפחות פחות אינה חוזרת
לפתחה בפחות משבעה נקיים שהיא
מתעכברת לחזור בפתחה אינה מעכברת
יותר משבעה עשר שכן שיעור פתחה בין
נדתה בין זבה לטהרתה ואמר בתורת
כהנים אין לי אלא מופלג מנדתה יום
אחד מנין שנים שלשה ארבעה חמשה
ששה שבעה שמנה תשעה עשרה מה
מצינו ברביעי שהוא כשר לספירה וכשר
לזיבה אף אני ארבה אלו שהן כשרין
לספירה שיהו כשרין לזיבה . בלא עת
נדתה. לרבות אחד עשר לפי שמרבה אני
אחד עשר שהיא סופרת בלא עת נדתה
ומוציא את שנים עשר שאינו בספירת
בלא עת נדתה אין לי אלא הרואה שלשה
שהיא זבה ומנין לרואה שנים תלמוד
לומר ימי זיבה. ומנין שהיא שומרת יום

& licet illi non ſit neceſſe expectare omnes iſtos dies, non ſtabit ſeptem dies puros; ſatis eſt illi ſicut ſupra explicat R. Acha bar Aba; Licet ita ſit, tamen debet expectare diem decimum ſeptimum juxta ſenſum noſtrum, quia uſque ad diem decimum ſeptimum includit omne principium menſtrui ſui, atque iterum incipit diminutionem primam; quia omnes iſtos dies, in quibus vidit, ſtatuimus illi in fine ſui fluxus; ſi vero dicat; quatuor: diximus, tres ex diebus fluxus; quomodo quartus erit principium ſeptimi diei menſtrui ſui? & præterea addet ſedecim dies ad complendum ſeptendecim; quia eſt menſura perſpicua inter dies menſtrui & dies ſui fluxus; ſicuti diximus: Et omnis quæ procedat, atque addat in diebus pollutionis ſuæ, diminuet in diebus puritatis ſuæ ad complendum diem decimum ſeptimum ad diminuendum, donec diminuat ſeptem; quia non incipit in errore minus ſeptem; vel ſi dixerit: Die quarto decimo vidi, vel quinto decimo; aut uſque ad centeſimum aut uſque ad milleſimum diem, non eſt illi poſſibile, ut redeat ad diminuendum uſque ad ſeptimum diem; quia ſeptem dies puri ſunt illi neceſſarii; etenim eſt ſeminiflua perfecta, ut ſupra dictum eſt: A fluxu ſuo; quia non eſt poſſibile, ut purificetur ſine ſeptem diebus puris: Idcirco qui diminuendo diminuit, non iterum incipiet diminuere minus ſeptem diebus puris, quia quod impeditur redire ad diminutionem, non impedit plus ſeptemdecim diebus; Quia hæc eſt menſura inter menſtruatam & ſeminifluam ad ejus purificationem: & dictum eſt in lege ſacerdotum: non probo niſi de uno die procul a ſuo menſtruo, unde probatur de duobus, tribus, quatuor, quinque, ſex, ſeptem, octo, novem, & decem? Quid invenimus in quarto? quod ſit legitimus ad enumerationem, & legitimus ad fluxum; ita pariter ego hos includam, ut ſint legitimi ad enumerationem, & legitimi ad fluxum. *Extra tempus menſtrui ſui*. Ad includendum undecimum. Quia incluſi undecimum, qui eſt in enumeratione: *Extra tempus menſtrui ſui*: Et excludam duodecimum, qui non eſt in enumeratione: *Extra tempus menſtrui ſui*: Non probo niſi de ea, quæ tribus vicibus viderit, quod ſit ſeminiflua, unde probatur de ea, quæ bis viderit? Ex eo quod dictum eſt: *Diebus fluxus*: Et unde probatur, quod obſervare debeat de die in diem? Ex eo quod dictum eſt:

כנגד יום תלמוד לומר טמא יהיה ואף על גב דעיקרי כל הכלי תהיה טומאתו בו לרבות את בעלה. כל המשכב אשר תשכב עליו כל ימי זובה כמשכב נדתה יהיה לה. ולא בימי לידתה. טמא יהיה כבר מפורש לעיל לשומרת יום כנגד יום דעיקרו על הכלי מדבר. וכל הנוגע בה יטמא. כל על ידי חבוריהן. ואם טהרה מזובה. כשתספור מזובה ולא מנגעה מזובה ולא מלידתה. וספרה לה. לעצמה. שבעת ימים רצופין זה לזה. ואחר תטהר. אחר אחר לכולם מלמד שהו סמוכין. וביום השמיני ולא בלילה. תקח לה לעצמה. והביא אותם אל הכהן מלמד שהיא טובלת מבעוד יום שהרי צריכה הערב שמש. ועשה הכהן את האחד חטאת ואת האחד עולה מלמד שאין הקינין מתפרשות שלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן. והזרתם את בני ישראל אין נזירה שלא הפרשה. והזרתם את בני ישראל מטומאתם הרי זו אזהרה. ולא ימותו בטומאתם הרי זה עונש. בטמאם את משכני אשר בתוכם אף על פי שטמאין שכינה ביניהם. זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע. זרע יש שראה ראייה אחת שהוא כבעל קרי טובל ואוכל פסחו לערב. והדוה בנדתה זקנים הראשונים היו אומרין שלא תכחול ולא תפקום כל ימי נדתה עד שבא רבי עקיבא ואמר יביא הדבר לידי איבה ויגרשנה שלא כוחלת ופוקסת ומהו הדוה בנדתה תהא בנדתה עד שתבוא במים. והזב את זובו. מה הזב מטמא במשא אף הזוב מטמא במשא. לזכר. לרבות את המצורע. ולנקבה לרבות היולדת. רבי יוחנן בן קרחה אומר לזכר ולנקבה לזכר כל שהוא ולנקבה כל שהיא. ולאיש אשר ישכב עם טמאה להביא את הבא על שומרת יום כנגד יום שהרי הבא על הנדה למדנו והבא על הזבה

est : *Polluta erit*. Vel sit evellat omnia vasa : *Erit immundities ejus in eo* : Ad includendum maritum : *Omne stratum super quod dormierit cunctis diebus fluxus sui, sicut concubitus menstrui sui erit ei* : Non autem sicut dies partus sui : *Polluta erit*. Jam supra explicatum est de ea, quæ observat de die in diem, quod de fundamentis super vasis loquatur. *Et omnis attingens ea pollutus erit*. Propter eorum juncturas. *Quod si purificata fuerit a fluxu suo*. Quando cessaverit a fluxu suo; non autem a sua plaga : *A fluxu suo*; non autem a partu suo : *Annumerabit sibi*. Sibimet. *Septem dies*. Continuos, alterum post alterum : *Et postea purificabitur : Postea*. Post omnia: Docemur hæc fuisse proxima : *Et in die octava* : Non noctu : *Tollet sibi*. Sibimet : *Afferetque illos ad sacerdotem* : Docemur quod stante die se lavaret : Docemur, quod necessarius esset occasus solis : *Et faciet sacerdos unum in sacrificium pro peccato, & alterum in holocaustum*; Docemur, quod nidi non separarentur nisi aut acceptione dominorum, aut opere sacerdotis : *Et separabitis filios Israel* : Non significat נזירה nisi separationem : *Et separabitis filios Israel a pollutionibus suis*. Ecce hæc est præmonitio : *Ut non moriantur in pollutionibus suis* : Ecce hæc est pœna. *Dum polluerint tabernaculum meum, quod in medio eorum* : Vel si fuerint polluti, tamen Divinitas habitat inter eos. *Ista est lex seminiflui, & ejus ex quo egreditur concubitus semen; semen* : Est qui videt visionem unam, qui erit sicut semine nocturno pollutus, qui se lavabit, & vespera comedet Pascha eorum. *Et pollutæ in menstruo suo*. Prisci senes dixerunt : Se non fucabit stibio, neque se concinnabat cunctis diebus menstrui sui. Donec venit R. Akiba, & dixit: Eo devenerit, ut eam odio habeat, & repudiet; Idcirco se stibio fucabit, & sese concinnabit : Quid designat. *Et pollutæ in menstruo suo?* Donec ingrediatur in aquas : *Et seminiflui in fluxu suo* : Sicut seminifluus polluit onere, ita pariter fluxus polluit onere : *Masculo* : Ad includendum leprosum. *Et Fœminæ*. Ad includendum puerperam. R. Jochanan ben Chorcha dicit : *Masculo & fœminæ. Masculo*; Qualiscunque sit. *Et fœminæ*. Qualiscunque sit. *Et viro qui concubuerit cum polluta*. Ad includendum, qui concubuerit cum ea, quæ observat de die in diem; Quia qui congreditur cum menstruata, jam percepimus; Qui autem congrediatur cum seminiflua venit ad docendum de ea quæ observat de

בא זה ללמדינו על שומרת יום כנגד יום שהוא כיוצא בה.

סליק פיסקא

פרשה אחרי מות

מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. מכריז רבי אלכסנדרי מאן דבאעי חיי מאן דבאעי חיי כטף ואתו כולי עלמא גביה אמרו ליה הב לן חיי אמר להו נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה. התם אמרו רבי ינאי היה יושב ודורש בעליה ושמע קול רוכל מחזר בעיירות צפורי והיה אומר מי שמבקש לקנות סם חיים יבוא ויקח אמר להון רבי ינאי העלוהו לי אמרו לו אין רבי צריך לסם זה ולא שכמותך לפי שיש בידך סמנין הרבה אמר להון אף על פי כן העלוהו לי עלה והוציא ספר תלין והראהו מי האיש החפץ חיים מה כתיב אחריו נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה. אמר רבי ינאי כל ימי הייתי קורא מקרא זה ולא הבנתי להיכן הוא פשוט עד שבא הרוכל הזה והודיעני· וכן שלמה אמר שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. אין צרות אלא צרעת וכן מפורש מדרש זה בזאת החיה זאת תורת המצורע ללמדך שמות וחיים ביד לשון. דבר אחר מי האיש החפץ חיים זה אהרן שנאמר בריתי היתה אתו החיים והשלום. אוהב ימים לראות טוב. כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן. זקן אהרן שיורד על פי מדותיו. נצור לשונך מרע נשפתיך שכיון שראה את בניו מתים באהל מועד ואמר לו משה הוא אשר בקרובי אקדש וידם אהרן. ואף על פי שכתוב בפרשת ויהי ביום השמיני מיתת שני בני אהרן הזר ושנה עליה שנאמר וידבר יהוה אל משה אחרי מות שני בני אהרן. מה היה הדבר להזהיר את אהרן על ביאת

de die in diem; quod sit illi similis.

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur: *Post mortem.*

Quis est homo, qui vult vitam, diligit dies videre bonos. Psal.* xxiv. 13. Proclamavit R. Alexander: Qui quærit vitam, qui quærit vitam ut parvus, & venit totus mundus apud eum dicens: Da nobis vitam: Respondit illis. *Probibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum*. Ibi dixerunt. R. Inai sedens exponebat in cœnaculo, & audivit vocem aromatarii, qui circuibat civitates Tzipporis, dicens; Qui quærit comparare balsamum vitæ, veniat atque emat: Dixit illis R. Inai; Adducite ad me: Cui responderunt, non est tibi necessarium hoc balsamum; Nemo est tui similis; cum sint in manu tua multa balsama; Dixit illis; licet ita sit, tamen eum ad me adducite. Adscendit & eduxit librum Psalmorum, & ostendit: *Quis est homo qui vult vitam*? Quid postea scriptum est? *Probibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum.* Dixit R. Inai; Cunctis diebus meis legi hunc textum, & non intellexi, quo extenderetur, nisi postquam venit iste aromatarius, qui mihi significavit. Et sic Salomon dicit *Prov.* xxi. 23. *Qui custodit os suum, & linguam suam, custodit ab angustiis animam suam*. Non designat צרות nisi lepram. Et sic explicatur hæc allegoria. *Hoc est animal*: *Ista est lex leprosi*: ut doceare quod dictum est ibid. xviii. 21. *Mors & vita in manu linguæ*. Alia expositio: *Quis est homo, qui vult vitam?* Hic est Aharon. Dictum est enim *Malach.* ii. 5. *Pactum meum fuit cum eo vitæ, & pacis. Diligit dies videre bonos?* Sicut oleum bonum, quod *super caput descendens super barbam, barbam Abaron; Quod descendit in oram vestimenti ejus*. *Psal.* cxxxiii. *Probibe linguam tuam a malo, & labia tua*: Quando vidit filios suos mortuos in tentorio conventus, eique dixit Mose: *Hoc est quod locutus est Dominus dicendo*: *In propinquis meis sanctificabor*; *& siluit Abaron*: Licet scriptum sit in sectione. *Et fuit in die octavo, & mortui sunt duo filii Abaron*. Tamen illud repetit; Dictum est enim: *Et locutus est Dominus ad Mosen post mortem duorum filiorum Abaron*: Quid ibi dictum est? Ad præmonendum Aharon de ingressu sanctuarii, quia Aharon

המקדש לפי שהיה אהרן קדוש ובגדיו בגדי קדש ונמשח בשמן הקדש נאה לו לבא אל הקדש לשרת פני קדוש ונורא שמו. אחרי מות שני בני אהרן שמיתת שניהם שוה. בקרבתם לפני יהוה וימותו. רבי יוסי הגלילי אומר על הקריבה מתו ולא על ההקרבה וכן אמר רבי עקיבא בקרבתם לפני יהוה וימותו. וכתיב ויקריבו לפני יהוה אש זרה אשר וגו׳. ללמדך שעל הקריבה מתו ולא על ההקרבה. בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם בהקריבם לפני יהוה אש זרה ללמדך שעל הקריבה מתו ולא על ההקרבה. ויאמר יהוה אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש. והדיבור הראשון מה נאמר לו רבי אלעזר בן עזריה משלו משל לחולה שנכנס הרופא אצלו בראשונה אמר לו אל תשתה צונן ואל תשכב בטחב. ובשניה אמר לו אל תשתה צונן ואל תשכב בטחב שמא תמות כדרך שמת פלוני וזה זירזו יותר מן הראשון לכך נאמר ויאמר יהוה אל משה דבר אל אהרן אחי שאמרתיך עליו הלא אהרן אחיך הלוי. וראך ושמח בלבו. ואל יבוא בכל עת. ואם בא הוא מת כדרך שמתו שני בניו. אחיך בלא יבוא ואין אתה בלא יבוא. דבר אחר אחיך לרבות את הבנים וכן הוא אומר וישמע אברם כי נשבה אחיו והוא לוט בן אחיו. ואל יבא בכל עת זה יום הכפורים. מבית לפרוכת זה לפני לפנים. ולא ימות הרי זה עונש. כי בענן אראה על הכפרת הרי זו אזהרה. ולמה נסמכה מיתת שני בני אהרן לפרשת יום הכפורים ללמדך שמיתת הצדיקים מכפרת ביום הכפורים. בזאת יבא אהרן אל הקדש זה ההיכל. בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה בתחלה כלל ולא פרט שהרי אין דמו של איל במקום דמו של פר. גרסינן במסכת

haron erat sanctus, & vestes ejus vestes sanctitatis, & uncto oleo sanctitatis conveniebat ingredi in sanctum sanctorum ad ministrandum coram sancto, cujus nomen est terribile: *Post mortem duorum filiorum Aharon:* Quod eorum mors æqualis fuerit. *Cum appropinquarent ad conspectum Domini, & mortui sunt.* R. Jose Galilæus dicit. Propter oblationem mortui sunt, at non mortui sunt propter accessionem: Et sic dixit R. Akiba: *Cum appropinquarent coram Domino, & mortui sunt:* Pariterque scriptum est: *Et obtulerunt coram Domino ignem alienum, quod &c.* Ut doceare, quod propter oblationem mortui sunt, at non mortui sunt propter accessionem: Veniat tertius textus, & eos conciliet: *Cum obtulisset coram Domino ignem alienum:* Ut doceare, quod propter oblationem mortui sunt, at non mortui sunt propter accessionem. *Et dixit Dominus ad Mosen: Loquere ad Aharon fratrem tuum; ut non veniat omni tempore in Sanctuarium:* At in prima allocutione quid dictum est illi? R. Eliezer assimilando assimilavit eum ægroto, ad quem ingrediatur medicus dicens prima vice. Ne bibas frigidum, neque dormias in loco frigido. Et secunda vice illi dicit: Ne bibas frigidum, neque dormias in loco frigido, ne moriaris, sicut N. N. mortuus est: Et hæc exhortatio est major prima. Idcirco dictum est: *Et dixit Dominus ad Mosen; Loquere ad Aharon fratrem tuum:* Quia de eo tibi dixi *Exod.* XIV. 14. *Nonne Aharon fratrem tuum Levitam novi? Et videbit te, & lætabitur in corde suo, omni tempore:* Et si veniat, morietur, sicut mortui sunt duo filii sui: *Fratrem tuum:* Præcipitur *ne veniat;* at tu non præciperis; *ne venias:* Alia expositio: *Fratrem tuum:* Ad includendum filios: Et sic dictum est *Genes.* XIV. 14. *Tum audiens Abraham captum esse fratrem suum:* Atqui erat Loth filius fratris sui. *Ut non veniat omni tempore:* Hic est dies expiationum. *Intra velum:* Hoc est adytum: *Ut non moriatur.* Hæc est poena: *Nam in nube apparebo super propitiatorium:* Ecce hæc est præmonitio: Cur proxima est mors duorum filiorum Aharon sectioni diei expiationum? Ut doceare, quod mors justorum expiet sicut dies expiationum. *Cum hoc veniet Aharon in Sanctuarium:* Hoc est templum: *Cum juvenco filio bovis in sacrificium pro peccato, & ariete in holocaustum;* In principio est generale, at non particulare; quia sanguis arietis non est loco sangui-

יומא בזארת יבא אהרן אל הקדש. במה שאמור במלואים אהרן פרש שבעה ושמש יום אחד אף לדורורת מפרישין כהן גדול מביתו שבעת ימים קודם ליום הכפורים בפרקא קמא. כתנרת בד קדש ילבש ומכנסי בד ובאבנט בד יחגור ובמצנפרת בד יצנוף ארבעה פעמים בד שיהו של בוץ בד שיהו כפולין בד שיהו חדשים בד שלא ילבש עמהן אחרין. דבר אחר ארבעה פעמים בד למעט ארבעה כלים שנאמר בהם לפני יהוה ואלו הן חשן ואפוד ומעיל וציץ. חשן שנאמר ונשא אהרן ארת שמורת בני ישראל בחשן המשפט לפני יהוה יכול יכנס בו לפני לפנים תלמוד לומר בד ולא בחשן. באפוד כתיב ונשא אהרן ארת שמותם לפנ יהוה יכול יכנס בו לפני לפנים תלמוד לומר בד ולא באפוד. במעיל כתיב והיה על אהרן לשררת ונשמע קולו בבואו אל הקדש לפני יהוה יכול יכנס בו לפנ לפנים תלמוד לומר בד ולא במעיל. בציץ כתיב והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני יהוה יכול יכנס בו לפני לפנים תלמוד לומר בד ולא בציץ. ומכנסי בד יהיו על בשרו לימד על המכנסים שיהו קודמין לכל הבגדים. בגדי קדש בנין אב לכל הבגדים שיהו משל קדש. ורחץ במים ארת בשרו ולבשם מלמד שהוא טעון טבילה בין בגדי זהב לבגדי לבן ובין בגדי לבן לבגדי זהב. ולבשם כולם בטבילה אחר דיו. ומארת עדרת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת שיהו משל צבור. שעירי שנים ומה תלמוד לומר שני שיהו שוין ואיל אחד לעולה רבי אומר איל אחד הוא האמור כאן הוא האמור בחומש הפקודים בפרשת פנחס בקרבנורת המוספין. רבי אלעזר בר רבי שמעון אומר שני אילים הם אחד האמור כאן ואחד האמור בחומש הפקודים

nis juvenci. Legimus in tractatu *Joma*: *Cum hoc veniet Aharon in sanctuarium*, Quid dictum est in conplementis? Aharon separatus est septiduo, & uno die ministravit, ita pariter in generationibus separabunt summum sacerdotem septiduo ante diem expiationum. In capite primo. *Tunicam lineam sanctitatis induet*, *& femoralia linea*, *& balteo lineo accinget se*, *& cydari linea operiet se*. Quater בד memoratur; בד ut sint vestes byssinæ, בד ut sint duplices, בד ut sint novæ; בד ne cum illis alias induat: Alia expositio: Quater בד memoratur: Ad excludendum quatuor vestes, de quibus dictum est: *coram Domino*; & sunt pectorale, & humerale, & pallium, & lamina: De Pectorali dictum est *Exod.* XXVIII. 12. *Et portabit Aharon nomina filiorum Israel in pectorali judicii coram Domino*. Crederem, quod cum eo in adytum ingrederetur? Idcirco dictum est: בד at non pectorale. De humerali scriptum est ibid. *Et portabit Aharon nomina eorum coram Domino*. Crederem, quod cum eo in adytum ingrederetur? Idcirco dictum est: בד non autem cum humerali: De pallio scriptum est ibid. *Et erit super Aharon inter ministrandum*, *& audietur vox ejus in ingressu suo in sanctuarium coram Domino*. Crederem, quod cum eo in adytum ingrederetur? Idcirco dictum est: בד, non autem cum pallio. De lamina scriptum est ibid. *Et erit super frontem ejus jugiter in placationem pro eis coram Domino*. Crederem, quod cum ea in adytum ingrederetur? Idcirco dictum est בד, non autem cum lamina. *Et femoralia linea erunt super carnem ejus*. Docet, quod femoralia præcederent omnes vestes: *Vestes sanctitatis:* Constitutio principii, quod omnes vestes compararentur de bonis sanctuarii: *Et lavabit aquis carnem suam*, *& induet eas*: Docemur, quod lavaret inter vestes aureas, & vestes albas, & inter vestes albas & vestes aureas. *Et induet eas*: Omnes; Una lotio satis erat. *Et a cœtu filiorum Israel accipiet duos hircos caprarum in sacrificium pro peccato*. Ut comparentur de bonis cœtus. *Hircos*. Duos: Cur dictum est: *Duos*? Ut sint æquales: *Et arietem unum in holocaustum*. Rabi dicit: Aries unus, de quo hoc loco dicitur, est idem de quo dicitur in quinto enumeratorum in Parascha *Pinchas*: In sacrificiis addititiis, R. Eliesser bar R. Simeonis dicit: Duo erant arietes, alter hoc loco memoratus, & alter memoratus in quinto enumeratorum;

וכן בתלמוד במסכת יומא. והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו שלא יביא משל צבור. וכפר בעדו ובעד ביתו זה וידוי דברים. כיצד היה מתודה אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי אנא השם כפר נא סלח נא לעונות לפשעים ולחטאים שעויתי שפשעתי שחטאתי לפניך אני ככתוב בתורת משה עבדך לאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני יהוה תטהרו. והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ולקח את שני השעירים מלמד שהן מעכבין זה את זה והעמיד אותם לפני יהוה פתח אהל מועד מעמידו בשערי ניקנור אחוריהם למזרח ופניהן למערב. ונתן אהרן על שני השעירים גורלות של כל דבר. שיהו שוין. והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל ליהוה. כיון שעלה לשמו מתוך קלפי אף על פי שלא נתן על גביו. ועשהו חטאת. שיאמר ליהוה חטאת. והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאל יעמד חי לפני יהוה. עד מתי הוא זקוק להיות חי עד שיתכפר בשלשם שנאמר וכלה מכפר את הקדש ואת אוהל מועד ואת המזבח והקריב את השעיר החי לכפר עליו כפרה שהיא בגופו לשלח אותו שאם נשפך הדם ימות המשתלח מת המשתלח שפך הדם. לעזאזל. עזאזל למקום קשה שבהרים. המדברה. ולא ביישוב. והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו שלא יביא משל צבור. וכפר בעדו ובעד ביתו זה וידוי דברים והקריב את פר החטאת שנאמר פעמים שהיה מתודה בראשונה בעדו ובעד ביתו ובשנייה היה מתודה בעדו ובעד ביתו ובעד כל הכהנים כיצד היה מתודה אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושך. אנא השם כפר נא סלח נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי שפשעתי

rum; & sic exponitur in Gemara in tractatu *Joma*: *Et offeret Aahron juvencum sacrificii pro peccato, qui pro se*. Ne adducat de bonis cœtus: *Et expiabit pro se & pro domo sua*: Hæc est confessio verborum: Quomodo confitebatur? Obsecro, Domine, deliqui, rebellis fui, peccavi, coram te, ego & domus mea; obsecro Domine, remitte nunc delicta, rebelliones, & peccata, quæ deliqui, & in quibus rebellis fui, & quæ peccavi coram te ego, sicut scriptum est in lege Mosis servi tui dicendo: *Quia in die hac expiabit super vos ad mundandum vos ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini. Et* ipsi respondebant post eum. Benedictum sit nomen gloriosum regni ejus in secula seculorum. *Et accipiet duos hircos*. Docemur, quod inter se impedierent: *Et statues eos coram Domino ad ostium tentorii conventus*. Statuebantur in porta Nichanoris: Dorsum respiciebat orientem, & facies occidentem. *Et dabit Aharon super duos hircos sortes*: Ex quavis materia. *Sortes*. Ut sint æquales. *Et offerret Aharon hircum super quem adscenderit sors pro Domino*. Postquam adscenderit ejus nomini in urna; vel si illi non imposuerit: *Et faciet eum sacrificium pro peccato*: Ut dicat: Domino sacrificium pro peccato. *Et hircus, super quem adscenderit sors pro Azazel; stabit vivus coram Domino*: Quamdiu debet stare vivus? Donec pro tribus hisce expiaverit. Dictum est enim: *Et compleverit expiare sanctuarium, & tentorium conventus, & altare. Et admovebit hircum vivum, ad expiandum super ipso*: Expiationem, quæ sit in ejus corpore: *Ad emittendum eum*. Si effundatur sanguis, morietur emittendus, si moriatur emittendus, effundetur sanguis: *Ad Azazel*. עזואל. Ad locum durum in montibus: *In desertum*. Non in locum habitatum. *Et offeret Aharon juvencum sacrificii pro peccato, qui pro se*: Ne adducat de bonis cœtus. *Et expiabit pro se, & pro domo sua*: Hæc est confessio verborum: *Et offeret juvencum sacrificii pro peccato*: Bis dictum est: Sc. quod in prima confessione confiteretur pro se & pro domo sua, & secunda confiteretur pro se & pro domo sua, & pro omnibus sacerdotibus: Quomodo confitebatur: Obsecro Domine, deliqui, rebellis fui, peccavi coram te, ego & domus mea, & filii Aharon, populus sanctitatis tuæ; Obsecro Domine; expia quæso, remitte quæso, delicta, & rebelliones, & peccata, quæ deliqui, & in quibus rebellis

שחטאתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קדושיך ככתוב בתורת משה עבדך לאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני יהוה תטהרו והם עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ולקח מלא המחתה גחלי אש בכל יום היה חותה בשל כסף ומערה בתוך של זהב והיום חותה בשל זהב ובה היה מכניס וכו' הילכתא במסכת יומא. גחלי אש . יכול עוממות תלמוד לומר אש אי אש יכול שלהבת תלמוד לומר גחלי אש. הא כיצד מן הלוחשות. מעל המזבח מלפני יהוה מצד הסמוך למערב אמר רבי יוסי זה סימן כל הנוטל מבחוץ להנתן בפנים נוטל מן הסמוך בפנים ומלא חפניו הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. וכך היתה מדתו נוטל את המחתה בימינו ואת הכף בשמאלו וכך היתה מידתה קטרת סמים שיהו כל סממניה לתוכה דקה והלא נאמר ושחקת ממנה הדק שתהא דקה מן הדקה כיצד הוא עושה מפריש שלשת מנים מערב יום הכפורים ומחזר למכתשת כדי למלאת חפניו לקיים דקה מן הדקה . ונתן את הקטרת על האש לפני יהוה שלא יתקן מבחוץ שהרי הצדוקים אומרים יתקן מבחוץ ומכניס אמר להן לחכמים והלא כבר נאמר כי בענן אראה על הכפורת השיבום חכמים מלמד שהוא נותן בה מעלה עשן ועולה עשן הקטרת כמקל. איש חיסר אחת מכל סימניה חייב מיתה. לקח מדם הפר נוטלו מיד הממרס בו. והזה באצבעו. נאמר כאן אצבעו ונאמר להלן באצבעו מה אצבעו האמור להלן הימנית אף כאן הימנית. על פני הכפרת קדמה זה בנין אב לכל מקום שנאמר פני הכפרת למזרח . דבר אחר על פני

bellis fui, & quæ peccavi coram te ego & domus mea, & filii Aharon, populus sanctitatis tuæ, sicut scriptum est in lege Mosis servi tui, dicendo: *Quia in die hac expiabit super vos ad mundandum vos, ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini*: Et ipsi respondebant post eum: Benedictum sit nomen gloriosum regni ejus in secula seculorum: *Et accipiet plenitudinem thuribuli prunarum ignis*. In omni die depromsit thuribulo argenteo, & in aureum infundebat, hodie depromsit aureo, & cum eo ingrediebatur &c. Constitutio est in tractatu *Joma*: *Prunarum ignis*: Crederem extinctas? Idcirco dictum est: *Ignis*. Si *ignis*, crederem flammam? Idcirco dictum est: *Prunarum ignis*. Quomodo? Ex ardentibus. *Desuper altari a conspectu Domini*. Ab latere proximo occidenti. Dicit R. Jose: Hoc est signum: Qui tollit de loco exteriori, ut in inferiorem inferat, tollit de loco proximo interiori. *Et plenitudinem pugillorum suorum*: Magnus juxta magnitudinem suam, & parvus juxta parvitatem suam: Et hujusmodi erat ejus consuetudo: Thuribulum dextra accipiebat & cupam sinistra: & hujusmodi erat ejus consuetudo. *Suffitus aromatum*: ut in eo sint omnia ejus aromata. *Comminuti*. Atqui dictum est *Exod.* xxx. 35. *Et conteres ex eo comminutim*. Ut sit comminutum ex comminuto. Quomodo faciebat? Separabat tres minas vespera diei expiationum, & eas restituebat in mortarium juxta plenitudinem pugillorum suorum, ut observaret præceptum: Comminutum de comminuto. *Et dabit suffitum super ignem coram Domino*: Ne foris præparet: Quia Sadducæi dicebant; Præparabit foris, & inferet. Dixerunt Sapientibus: Atqui dictum est: *Nam in nube apparebo super propitiatorio*. Responderunt sapientes: Docemur, quod in eum inderet herbam fumum adscendere facientem: Et adscendebat fumus suffitus instar baculi: Aut si deficeret unum ex cunctis aromatibus, reus erat mortis. *Et accipiet de sanguine juvenci*. Accipiebat de manu ejus, qui illum miscebat. *Et adsperget digito suo*: Dictum est hic *digito suo*, & dictum est ibi *digito suo*. Sicut ibi dextro, ita pariter hoc loco dextro. *Super faciem propitiatorii ad orientem*: Alia expositio: *Super faciem propitiatorii*. Ad orientem: Hæc est constitutio principii: Ubicumque dicitur: *Super faciem propitiatorii*: Intelligitur ad orientem. Alia expositio; *Super faciem propitia-*

הכפורת קדמה אינו מתכוין להזות לא למעלן ולא למטן אלא במצליף ומפורש במסכת יומא. אמר רבי יהודה במנגינא כלומר כאדם שמלקה את חברו מהם על כתיפיו מהם על גבו מהם על הכסלים שאינן לא למעלן ולא למטן. יזה שבע פעמים ולא שבע טפים. שבע פעמים מונה שבע פעמים עם האחת הרי אחת ושבע. וכן היה מונה אחת אחת ואחת אחת ושתים אחת ושלש אחת וארבע אחת וחמש אחת ושש אחת ושבע. אחת לפי שהיה צריך למנות הראשונה עם כל אחת ואחת.

ושחט את שעיר החטאת אשר לעם שלא יהו אחיו הכהנים מתכפרין בו וכמה הן מתכפרין בפרו של אחיהם והביא את דמו אל מבית לפרוכת מלמד שיכנס בו לפני לפנים. ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר מלמד שמכניס דמו לפני לפנים ואחת למעלן ושבע למטן. מדם הפר שנאמר והזה אותו על הכפרת ולפני הכפרת. ובפר על הקדש מטומאות בני ישראל יש לי בענין הזה שלשה טמאות טומאת עבודה זרה שנאמר למען טמא את מקדשי. טומאת גילוי עריות שנאמר לבלתי עשות מחקות התועבות ותטמא הארץ. טומאת שפיכות דמים שנאמר ולא תטמא את הארץ. יכול לכל הטמאות הללו יהא שעיר זה מכפר תלמוד לומר מטומאות לא כל טומאות. מה מצאנו שחלק מכל הטמאות בטומאת מקדש וקדשיו אף כאן בטומאת מקדש וקדשיו. רבי שמעון אומר וכפר על הקדש מטומאות כל טומאות שבקדש ומפשעיהם אלו המרדים וכן הוא אומר אז תפשע לבנה בעת ההיא מחחת ידו לכל חטאתם במחוייבי חטאות וכן יעשה לאהל מועד כשם שעשה לפני לפנים כך הוא עושה בהיכל מה לפני לפנים אחת למעלן ושבע למטן. מדם הפר אף בהיכל אחד למעלן ושבע למטן מדם הפר ומה לפני לפנים אחת למעלן ושבע למטן מדם השעיר אף בהיכל אחד למעלן ושבע למטן מדם השעיר היינו דתנן איזהו מקומן של זבחים פר-

pitiatorii ad orientem : Non intuebatur ad ſpargendum ſurſum aut deorſum, ſed quaſi flagellator. Et explicatur in tractatu *Joma*. Dicit R. Jehuda : Quaſi pulſans; quaſi dicat; ſicuti homo qui verberat ſocium ſuum; Ex verberibus modo verberat ſuper humeros ſuos, modo ſuper dorſum ſuum, modo ſuper ilia ſua; neque intuetur ſurſum, aut deorſum : *Aſperget ſeptem vicibus :* Non ſeptem guttas. *Septem vicibus*. Numerabat ſepties & ſemel; Ecce ſemel & ſepties : *Et mactabit hircum ſacrificii pro peccato, qui pro populo :* Quia per illum non expiabantur fratres ejus ſacerdotes : Quonam expiabantur? Jumento eorum fratris. *Et inferet ſanguinem ejus intra velum :* Docemur, quod cum eo ingrederetur in adytum. *Facietque ſanguini ejus, ſicut fecit ſanguini juvenci :* Docemur, quod inferret ejus ſanguinem in adytum; & ſpargebat ſemel ſurſum & ſepties deorſum. *De ſanguine juvenci :* Dictum eſt enim. *Et ſparget ipſum ſuper propitiatorio, & coram propitiatorio. Et expiabit ſanctuarium a pollutionibus filiorum Iſrael*. Ego invenio in hoc ſubjecto tres immundities, ſc. immunditiem Idololatriæ; dictum eſt enim *Levit.* xx. 3. *Ad polluendum ſanctuarium meum*. Immunditiem ſcortationum; Dictum eſt enim ibid. XVIII. 29. *Ad non faciendum de ſtatutis abominationum*. Immunditiem effuſionum ſanguinum : Dictum eſt enim *: Num.* XXXV. 34. *Et non pollues terram*. Crederem quo iſtas omnes immundities iſte hircus expiaret? Idcirco dictum eſt : *A pollutionibus*. Non autem ab omnibus pollutionibus. Quid invenimus, quod diſtinguat in omnibus pollutionibus? Pollutionem ſanctuarii, & ejus ſanctitatum; ita pariter hoc loco pollutionem ſanctuarii & ejus ſanctitatum. R. Simeon dicit : *Et expiabit ſanctuarium a pollutionibus :* Ab omnibus pollutionibus, quæ fiunt in ſanctuario *: Et a rebellionibus eorum*. Iſtæ ſunt rebelliones : Et ſic dictum eſt 2. *Reg.* VIII. 22. *Tunc rebellavit Libna in tempore illo : Pro omnibus peccatis eorum :* Pro iis, qui tenentur ſacrificiis pro peccato. *Sic quoque faciet tentorio conventus*. Sicut fecit pro adyto, ita ſimiliter faciet pro templo; ſicut in adyto ſemel ſurſum, & ſepties deorſum de ſanguine juvenci, ita pariter in templo ſemel ſurſum, & ſepties deorſum de ſanguine juvenci; & ſicut in adyto ſemel ſurſum & ſepties deorſum de ſanguine hirci, ita pariter in templo ſemel ſurſum & ſepties deorſum de ſanguine hirci. Hoc eſt quod legimus. Quinam eſt locus ſacriſi-

ושעיר של יום הכפורים וכו׳ ודמן טעון הזייה על בין הבדים ועל הפרכת דיליף אהל מועד דיום הכפורים מאהל מועד דפר כהן גדול ופר העדה מה להלן על הכפורת וגו׳ השוכן אתם בתוך טומאותם אף על פי שטמאים שכינה ביניהם. וכל אדם לא יהיה באהל מועד ולא בעזרות. בבואו לכפר בקדש לרבות שילה ובית עולמים. עד צאתו לרבות אפילו ביציאה. וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל. כפרתו קודמת לכפרת כל ישראל. ויצא אל המזבח אשר לפני יהוה היכן היה עובד ומזה לפנים מן המזבח הפנימי. וכפר עליו כפרה שהיא בגופו. ולקח מדם הפר ומדם השעיר בזמן שהן מעורבין. ונתן על קרנות המזבח מתחיל מקרן מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית דרומית מזרחית. והזה עליו על טהרו של מזבח מן הדם שבע פעמים שהיה מונה שבע פעמים ולא אחת ושבע. וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל וטהרו לשעבר וקדשו לעתיד לבוא. וכלה מכפר את הקדש. אם כפר כלה דברי רבי עקיבא כלומר שאם חסר אחת מכל המתנות לא עשה כלום. וכלה מכפר את הקדש. זו לפני לפנים. ואת אהל מועד זה היכל. ואת המזבח כמשמעו. מלמד שכל אחד ואחד כפרה בפני עצמה לפיכך אם גמר מתנות שבפנים ונשפך הדם מביא פר אחר ומתחיל מבחוץ אבל שפיכות יסוד לא מעכב. והקריב את השעיר החי. עד כאן הוא זקוק להיות חי. ואף על גב דאמר רב שמואל בר יהודה אמר רב הלכה כדברי חכמים בענין הוידוי עבדינן כרבי מאיר דההוא דנחית קמיה דרבא עבד כרבי מאיר. אמר ליה שבקת רבנן ועבדת כרבי מאיר. אמר ליה כרבי מאיר סבירא לי דאמר דכתיב בספר אוריתא דמשה והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ומפשעיהם לכל חטאתם.

crificiorum juvenci, & hirci diei expiationum? &c. Et sanguis eorum erat adspergendus inter vectes, & super velo; Explicetur tentorium conventus in die expiationum a tentorio conventus in juvenco summi sacerdotis, & in juvenco cœtus, sicut ibi super propitiatorio &c. *Quod habitat cum eis inter pollutiones eorum.* Quamvis polluti sint, tamen Divinitas habitat inter eos. *Et ullus homo non erit in tentorio conventus.* Neque in atriis. *Cum introierit ad expiandum in sanctuario.* Ad includendum Silo, & domum seculorum. *Usque ad egressum ejus.* Ad includendum vel ejus egressum. *Et expiabit pro se, & pro domo sua, & pro universa congregatione Israel.* Ejus expiatio præcecebat expiationem universi Israel. *Et egredietur ad altare, quod est coram Domino.* Ubi stabat, ut spargeret? In spatio interiori altaris interioris. *Et expiabit super illud*: Ut expiatio fieret in ipso. *Et accipiet de sanguine juvenci, & de sanguine hirci.* Quando erant commixti. *Et dabit super cornua altaris.* Incipiebat a cornu orientali aquilonari, aquilonari occidentali, occidentali australi, australi orientali. *Et sparget super illud.* Super puritatem altaris: *De sanguine septem vicibus*: Ut numeret septies, non semel & septies: *Et purificabit illud, & sanctificabit illud a pollutionibus filiorum Israel. Et purificabit illud.* Pro tempore præterito: *Et sanctificabit illud*: Pro tempore futuro. *Cum autem compleverit expiare sanctuarium.* Si expiaverat, compleverat; verba R. Akiba: Quasi dicat; si una deficeret ex omnibus adspersionibus, nihil fecerat. *Cum autem compleverit expiare sanctuarium.* Hoc est adytum: *Et tentorium conventus*: Hoc est templum: *Et altare.* Juxta sensum literalem. Docemur, quod singula seorsim expiarentur, ideoque si perfecisset adspersiones interiores, & effunderetur sanguis, adducebat alium juvencum, & incipiebat a spatio exteriori; at effusio in fundamentum non impediebat. *Et admovebit hircum vivum*: Usque ad hoc tempus debebat esse vivus. Et licet dicat R. Ismael bar Jehuda: Constitutio est juxta verba sapientum, tamen in subjecto confessionis operamur juxta sententiam R. Meir; quod stans coram Raba fecit juxta sententiam R. Meir. Dixit illi: Deseruisti sapientes, & operatus es juxta sententiam R. Meir: Respondit: Juxta sententiam R. Meir probabilius mihi fuit, qui dicit: Scriptum est in libro legis Mosis: *Et confitebitur super illud omnia delicta filiorum Israel, & omnes rebelliones*

nes

במסכרת יומא בפרק אמר להן הממונה וסמך אהרן את שתי ידיו. מלמד שהסמיכה בשתי הידים זה בנין אב לכל הסמיכות. על ראש השעיר החי זה טעון סמיכה. ואין שעירי עבודה זרה טעונין סמיכה דברי רבי יהודה. והתודה עליו זה וידוי דברים וידוי שלישי ביצד מתודה אנא השם עוו פשעו חטאו לפניך עמך בית ישראל וכו' כי ביום הזה יכפר עליכם. והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. את כל עונות בני ישראל לרבות אונסיהן ספיקותיהן שגגותיהן. ואת כל פשעיהם לכל חטאתם ונתן אותם. לא חייבי חטאות ואשמות ודאין וחייבי אשמות תלויין פטורין. ושלח ביד איש עתי. להכשיר את הזר. עתי. שהוא מזומן. עתי אף בשבת. עתי אף בטומאה. ונשא השעיר עליו. הוא עליו את כל עונותם. אל ארץ גזירה זה הצוק שהיה השעיר מתגזר במורד מן ההר ונעשה חתיכות חתיכות שלא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה איברים איברים לכך נקרא ארץ גזרה. ובא אהרן אל אהל מועד. כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מן הפסוק הזה פירש כדמפורש במסכרת יומא בפרק אמר להם הממונה יבא אהרן אל אהל מועד אף על פי שפסוק זה כתוב קודם מוסף עולתו ועולת התמיד מואחד הוא אחר עולתו ועולת העם ולמה הוא בא אל אהל מועד והלא כבר השלים עבודת היום אלא כדי להוציא כף ומחתה שכל הפרשה נאמרה על הסדר חוץ מפסוק זה שהיה לכתוב לאחר אילו ואיל העם דהיינו לאחר המוספין שכך הוא הסדר ואי אמרת פסוק זה על הסדר נאמר לא משכחת אלא שלשה טבילות וששה קדשים שעל כל טבילה שני קידושים אחד קודם טבילה ואחד לאחר טבילה שהרי תמיד של שחר בבגדי זהב ועבודת היום בבגדי

nes eorum cum omnibus peccatis eorum. In tractatu *Joma* cap. III. *Et imponet Aharon ambas manus suas.* Docemur, quod ambabus manibus fieret manuum impositio : Hæc est constitutio principii pro omnibus manuum impositionibus : *Super caput hirci vivi* : Hic requirebat impositionem manuum, at hirci Idololatriæ non requirebant manuum impositionem. Verba R. Jehuda. *Et confitebitur super illud* : Hæc erat confessio verborum. Et erat confessio tertia. Quomodo confitebatur ? Obsecro Domine, deliquerunt, rebelles fuerunt, peccarunt coram te populus tuus domus Israel &c. Quia in die isto expiabit pro vobis. Et ipse respondebant post eum : Benedictum sit nomen gloriosum regni ejus in secula seculorum. *Omnia delicta filiorum Israel.* Ad includendum eorum violentias, & peccata per dubium & per errorem commissa : *Et omnes rebelliones eorum cum omnibus peccatis eorum. Dabitque illa* : Non autem qui tenentur sacrificiis pro peccato, & sacrificiis pro delicto certo; at qui tenentur sacrificiis pro delicto dubio, liberi sunt. *Et emittet per manum viri parati* : *Parati.* Ut sit præparatus : *Parati.* Vel in Sabbatho. *Parati.* Vel in immunditie. *Et portabit hircus super se.* Illa super se. *Omnia delicta eorum. Ad terram desolatam* : Iste est Zuck, quod hircus abscinderetur in descensu a monte, & in frusta præcideretur; Etenim nondum pervenerat ad dimidium montem, ita ut dimembraretur; Idcirco vocatur ארץ גזירה. *Et veniet Aharon in tentorium conventus* : Tota sectio memorata est juxta ordinem, excepto hoc textu sicut exponitur in tractatu *Joma* cap. III. *Et veniet Aharon in tentorium conventus* : Licet hic textus scriptus sit ante oblationem holocausti sui, & holocausti jugis, post ponendus est post ejus holocaustum, & holocaustum populi : At qua de causa veniebat in tentorium conventus, cum jam perfecisset ministerium diei ? Ut educeret cupam, & thuribulum; Quia tota sectio memorata est juxta ordinem excepto hoc textu, qui scribendus erat post ejus arietem, & arietem populi, qui erant offerendi post addititia; quia iste erat ordo : Si vero dicas : iste textus juxta ordinem scriptus est; non invenies nisi tres lotiones, & sex sanctificationes; quia in cunctis lotionibus duæ erant sanctificationes, altera ante lotionem, & altera post lotionem; Quia sacrificium juge offerebat vestibus aureis, & ministerium hujus diei peragebat

לבן דכתיב כתונת בד קודש ילבש וכתיב
ורחץ במים את בשרו ולבשם . וקא
עביד עבודת היום והכנסת דם פר
ושעיר והכנס כף ומחתה דכתיב והקריב
אהרן את פר החטאת אשר לו וכתיב
בתריה ושחט את שעיר החטאת . וכתיב
בתריה ובא אהרן אל אהל מועד דהיינו
הוצאת כף ומחתה דכל הני עבודות
בבגדי לבן הוו ולא הוה עביד טבילה אלא
אם כן משנה מעבודה לעבודה דפשיט
בגדי זהב ולבש בגדי לבן אי נמי פשיט
בגדי לבן ולבש בגדי זהב . ואי אמרת
פסוק זה כסדר נאמר . לא משכחת לה
אלא שלש טבילות וששה קרושים
כדאמרי אלא ודאי הא דכתיב ובא אהרן
אל אהל מיעד דהיינו להוצאת כף ומחתה
והילכך משכחת לה חמש טבילות ועשר
קידושים תמיד של שחר בבגדי זהב הא
חדא טבילה ועבודת היום בבגדי לבן
חדא טבילה והדר אילו ואיל העם
בבגדי זהב חדא טבילה והדר להוצאת
כף ומחתה בבגדי לבן חדא טבילה והדר
לתמיד של בין הערבים בבגדי זהב הרי
חמש טבילות ועשר קידושים ומנין ששני
קידושין לכל טבילה שנאמר ופשט ורחץ
ולבש את בגדי הבד אשר לבש בבואו אל
הקדש. כלום הוא פושט אלא מה שהוא
לובש. אלא מקיש פשיטה ללבישה . מה
לבישה בקידוש ידים ורגלים . אף פשיטה
בקידוש ידים ורגלים . והניחם שם.
מלמד שהן טעונין גניזה ואינן כשרין ליום
הכפורים הבא . ורחץ את בשרו במים
במקום קדוש . בלשכת בית הפרוה חוץ
מן הראשונה שהיתה בחול על גבי שער
המים . ויצא ועשה את עולתו ואת
עולת העם עולתו קודמת לעולת העם
וכפרתו קודמת לכפרת העם. ואת חלב
החטאת יקטיר המזבחה . אפילו בשבת

agebat vestibus albis : Scriptum est enim : *Tunicam lineam sanctitatis induet. Et lavabit aquis carnem suam, & induet eas.* Et faciebat ministerium diei hodiernum, & inferebat sanguinem juvenci, & hirci, & inferebat cupam, & thuribulum. Scriptum est enim : *Et offeret Aharon juvencum sacrificii pro peccato, qui pro se.* Et postea scriptum est : *Et mactabit hircum sacrificii pro peccato* : Et post hæc scriptum est : *Et veniet Aharon in tentorium conventus* : Ut educeret cupam, & thuribulum; & hæc omnia ministeria peragebat vestibus albis, neque lavabat, nisi variaret a ministerio ad ministerium, quando exuebat vestes aureas, & albas induebat; Atque etiam quaudo vestes albas exuebat, & aureas induebat; si dicas, hunc textum juxta ordinem memoratum esse, non invenies nisi tres lotiones, & sex sanctificationes, sicut dictum est : At certe scriptum est : *Et veniet Aharon in tentorium conventus.* Sc. ad educendum cupam & thuribulum; Atque ita invenies quinque lotiones, & decem sanctificationes. Sacrificium juge matutinum offerebat vestibus aureis : Hæc est una lotio. Et ministerium hodiernum peragebat vestibus albis : Hæc est altera lotio. Et postea offerebat arietem suum, & arietem populi vestibus aureis; hæc erat tertia lotio. Et postea introibat ad educendum cupam, & thuribulum vestibus albis. Hæc erat quarta lotio : Et deinde offerebat sacrificium juge vespertinum vestibus aureis : Ecce quinque lotiones, & decem sanctificationes : Et unde probatur de duabus sanctificationibus in singulis lotionibus? Ex eo quod dictum est. *Et exuet, & lavabit, & induet vestes lineas, quas induerat, quum ingrederetur in sanctuarium.* Num omnes exuebat? Sed illas tantum, quas induerat. Verum æquiparat spoliationem vestitioni; sicut vestitio peragebatur sanctificatione manuum, & pedum, ita pariter spoliatio peragenda erat sanctificatione manuum & pedum. *Et relinquet eas ibi.* Docemur fuisse recondendas, neque fuisse legitimas pro die expiationum futuro. *Et lavabit carnem suam in loco sancto.* In conclavi domus Happarvæ, excepta prima lotione, quæ peragebatur in profano super porta aquarum. *Et egredietur, & faciet holocaustum suum, & holocaustum populi* : Holocaustum suum præcedebat holocaustum populi, & ejus expiatio præcedebat expiationem populi : *Et adipem sacrificii pro peccato adolebit super altare.* Vel in Sabbatho, vel

אפילו בטומאה . והמשלח את השעיר ולא המשלח את המשלח לעזאל אינו מטמא בגדים עד שהוא יוצא חוץ מחוצות ירושלם. ורחץ את בשרו במים ואחרי כן יבא אל המחנה. מפני הטומאה. ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת אשר דם הובא . בניין אבלכל חטאות שדמם לפנים טעונים שריפה ומטמאים בגדים. ושרפו באש את עורותם ואת בשרם ואת פרשם . נאמר כאן עור ובשר ופרש ונאמר להלן עור ובשר ופרש. מה להלן על ידי נתינה אף כאן על ידי נתינה . והשורף . ולא המצית את האליתא . ולא המסדר את המערכה. איזה הוא השורף המסייע בשעת השרפה. והיתה לכם. ולא לאחרים. לחקת עולם לבית עולמים . בחדש השביעי . יכול כולו תלמוד לומר בעשור . תענו את נפשותיכם. יכול ישב בחמה או בצינה בשביל שיצטער תלמוד לומר וכל מלאכה לא תעשו . מה מלאכה שחייבין עליו כרת אף עינוי דבר שחייבין עליו כרת. משום רבי ישמעאל אמרו נאמר כאן תענו. ונאמר להלן ויענך וירעיבך . מה להלן עינוי רעבון אף כאן עינוי רעבון . וכל מלאכה לא תעשו . נאמר כאן מלאכה ונאמר במשכן מלאכה . מה מלאכת משכן מלאכה חשובה אף כאן כיוצא בהם. וכל. לרבות אפילו מקצת מלאכה ארג שני חוטין כתב שני אותיות חייב. האזרח. אזהרה לרבות נשי האזרחים . הגר . לרבות נשי הגרים . בתוככם . לרבות נשים ועברים . כי ביום הזה יכפר עליכם. בקרבנות . לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני יהוה תטהרו. את זו דרש רבי אליעזר בן עזריה במסכת יומא . מכל חטאתיכם לפני יהוה תטהרו . עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר ושבינו לבין חבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו ומי שמרצה את חברו ואין מתרצה עד שלשה פעמים חייב לבקש מטו ממנו שכן

vel in immunditie : *Dimittens autem hircum* : Non autem dimittens dimittentem : *In Azazel* : Non polluebant vestes, nisi postquam egressus esset extra muros Hierosolymæ. *Et lavabit carnem suam aquis, & postmodum veniret in castra*. Propter immunditiem. *Juvencum vero sacrificii pro peccato, & hircum sacrificii pro peccato, quorum illatus fuerit sanguis*. Constitutio principii, omnia sacrificia pro peccato, quorum sanguis in adytum fuerit illatus, fuisse comburenda, & polluisse vestes; *Comburent igne pelles eorum, & carnem eorum, & fimum eorum* : Memoratur hoc loco pellis, & caro, & fimus, & ibi memoratur pellis, caro, & fimus, sicut ibi per dissectionem, ita pariter hoc loco per dissectionem. *Et comburens* : Non qui accendit ignem, neque ille, qui disponit struem : Quinam est comburens? Qui operam præstat tempore combustionis. *Eritque vobis* : Non aliis : *In statutum perpetuum* : Domui seculorum : *In mense septimo* : Crederem toto? Idcirco dictum est : *Decima* : *Affligetis animas vestras* : Crederem; sedebit in sole, aut in frigore, ut affligatur? Idcirco dictum est : *Et omne opus non facietis* : Sicut opus est illud, cujus causa tenentur excidio, ita pariter afflictio est illa, cujus causa tenentur excidio. Nomine R. Ismael dixerunt. Dictum est hic : *Affligetis*; Et dictum est *Deut.* VIII. 3. *Et afflixit te & esurire fecit te*. Sicut ibi designat afflictionem famis, ita pariter hoc loco designat afflictionem famis : Dictum est hic : *Opus* : & dictum est in tabernaculo : *Opus*. Sicut opus memoratum in tabernaculo erat opus æstimationis, ita pariter hoc loco & his similia. *Et omne*. Ad includendum vel dimidium operis; si quis texat duo fila; si scribat duas literas; reus est. *Indigena*. *Indigena* ad includendum uxores indigenarum. *Peregrinus*. Ad includendum uxores peregrinorum. *In medio vestrum*. Ad includendum mulieres, & servos : *Quia in die hac expiabit vos* : Sacrificiis. *Ad purificandum vos ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini*. Hoc exposuit R. Eliezer ben Azaria in tractatu *Joma*. *Ab omnibus peccatis vestris coram Domino mundabimini*. Peccata, quæ sunt inter hominem & Deum, dies expiationum expiat; quæ sunt inter seipsum & socium suum, non expiantur, nisi prius se conciliaverit cum socio suo : Qui vero se conciliare voluerit socio suo, & ille nolit reconciliari, ter debet illum obsecrare; quia sic invenimus in fratribus Joseph:

מצאנו באחי יוסף שנאמר אנא שא נא פשע וגו׳ וכן באיוב אומר ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי וכשם שיום הכפורים אסור באכילה ובשתיה כך אסור ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה לפי שכולם נקראים עינוי נפש. המלך והכלה ירחצו את פניהם ולא כל אדם לא שורין לו מפה מערב יום הכפורים וסוחטה מבעוד יום ולמחר מעבירה על פניו . וההיה תנעול את הסנדל מפני הסכנה . ואם מתלכלך רגלו בטיט או בצואה . רוחץ כדרכו. ובלבד שלא ישפשף ואסור בתשמיש המטה . תנו רבנן ועמך כולם צדיקים בין שאמרו להדליק בליל יום כפורים בין שאמרו שלא להדליק לשום מצוה נתכוונו . להדליק שלא יתיחד עם אשתו ויבא לידי תשמיש. שלא להדליק שמא יסתכל בה ויבא לידי הרהור. וצריך לאכול סעודתו מבעוד יום שנאמר מערב עד ערב . וכפר הכהן אשר ימשח אותו. זה כהן משוח בשמן המשחה . מרובה בגדים מנין פירוש שהרי צלוחית שמן המשחה נגנזה עם הארון מימות יאשיהו המלך ומאותו הזמן כהנים גדולים נקראים מרובה בגדים על שם שמנה כלים שהוא לובש שהרי כהן הדיוט משמש בארבעה כתנת ומכנסים מצנפת ואבנט מוסיף עליהן כהן גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ ולכך אמרנו מרובה בגדים מנין תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו . מלמד שהבן קודם לכל אדם . תחת אביו. בזמן שממלא מקום אביו . ולבש את בגדי הבד בגדי הקדש. בנין אב לכל בוץ שיהא משל קודש. את. לרבות כלים אחרים . שלה בין הערבים שהולך כה לביתו. וכפר את מקדש הקדש. זה לפני לפנים . ואת אהל מועד . זה ההיכל . ואת המזבח כמשמעו. ואת. לרבות העזרות

Dictum eſt enim *Geneſ.* L. 17. *Quæſo, ignoſce jam delicto &c.* Et ſimiliter in *Job* dictum eſt XXXIII. 27. *Reſpicet homines, & dicet : Peccavi, & vere deliqui, & ut eram dignus, non recepi*. Et ſicut in die expiationum interdictus eſt cibus, & potus, ita pariter interdictum eſt ſe lavare, & ungere, & induere ſandalium, & concumbere; quia hæc omnia vocantur afflictio animæ: Rex, & ſponſa poteſt lavare faciem ſuam, non autem reliqui homines. At poteſt madefacere linteum veſpera diei expiationum, & exprimere ſtante die, & poſtridie traducere ſuper faciem ſuam. Et puerpera poterit calceos induere propter periculum: Si ejus pes luto inquinatur, aut ſtercore, lavabit juxta conſuetudinem ſuam: Ita pariter, qui pollutionem nocturnam viderit in nocte expiationum, lavabit juxta conſuetudinem ſuam, dummodo ſe non defricet: & interdictum eſt concumbere cum uxore: Tradiderunt ſapientes; & populus tuus omnes juſti; ſive dicant; ut accendat in nocte diei expiationum, ſive dicant, ne accendat: Propter præceptum intenderunt, ut accendat, ne ſolus ſecedat cum uxore, & veniat in periculum, ut cum ea concumbat: Ne accendat; ne illam inſpiciat, & eo deveniat, ut perſcrutetur. Et neceſſe eſt ut ſtante die comedat: Dictum eſt enim: *A veſpera ad veſperam*: *Et expiabit ſacerdos, quem unxerit*. Hic eſt ſacerdos unctus oleo unctionis; De veſtibus multiplicato unde probatur? Exponitur, quod ampulla olei unctionis abſcondita fuerit cum arca a diebus Joſiæ regis; at ab eo tempore ſummi ſacerdotes vocati ſunt veſtibus multiplicati, propter octo veſtimenta, quæ induebat; quia ſacerdos vulgaris miniſtrabat quatuor veſtibus ſc. tunica, & femoralibus, cydari, & balteo. Ad hæc addebat ſummus ſacerdos pectorale, humerale & pallium, & laminam; ideoque dicimus; de veſtibus multiplicato unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Et qui impleverit manum ſuam ad miniſtrandum loco patris ſuo*. Docemur quod filius omnes præcederet: *Loco patris ſui*. Quando impleat locum patris ſui. *Induetque veſtes lineas, veſtes ſanctitatis*. Conſtitutio principii, quod omnis byſſus compararetur de bonis ſanctuarii: את. Ad includendum ceteras veſtes ſc. eas, quibus inter veſperas abibat domum ſuam: *Et expiabit ſanctuarium ſanctitatis*: Hoc eſt adytum: *Et tentorium conventus*: Hoc eſt templum: *Et altare*: Juxta ſenſum literalem: ואת. Ad includendum

הכהנים . אלו הכהנים ועל כל עם אלו ישראל . יכפר . לרבות את הלוים. והיתה זאת לכם לחוקת עולם . אף על פי שאין קרבנות . יום הכפורים מכפר. לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה . להוציא שאר ימים טובים. ויעש כאשר צוה יהוה את משה . מלמד שכל הפרשה נאמרה על הסדר . דבר אחר ויעש כאשר צוה יהוה את משה. שהיה אהרן שומע מפי משה כשומע מפי הגבורה . וכן הכתוב משבחו תורת אמת היתה בפיהו.

סליק פיסקא

וידבר יהוה אל משה לאמר . דבר אל אהרן ואל בניו לפי שצורך קרבנותיהם לפיכך היה הדיבור מפי משה רבינו אל אהרן ואל בניו . ואל כל עדת בני ישראל שישראל מוזהרין ולא הגוים . דבר אחר אזהרה על אהרן על הבנים . והבנים על כל ישראל. ואמרת אליהם. לרבות את הגרים והעבדים . זה הדבר אשר צוה יהוה . מה תלמוד לומר לגזירה שוה לפי שנאמר בראשי המטות זה הדבר אף כאן ראשי המטות. אשר צוה יהוה. מלמד שהפרשה נאמר בכה בנין אב לכל הפרשיות שיהו בכה אמר יהוה. ואיש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה וגו׳ . הקיש המחנה למחוץ למחנה מה מחוץ למחנה מיוחד שאינו כשר לשחיטת כל זבח אף מחנה שאינו כשר לשחיטת כל זבח יצא השוחט חטאת בדרום שהוא כשר לשחיטת קדשים קלים . או אשר ישחט. לרבות העוף. ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן ליהוה· הכשרין ולא הפסולין יצאו בעלי מומין . לפני משכן יהוה · הראויין ליקרב עכשיו ולא הראויין לאחר זמן. כגון מחוסרי זמן. דם יחשב לאיש ההוא . ולא לשלוחו . דם שפך. אחרי ששפך חייב שנים ששחטוהו פטורין לפי

dum atrium *Sacerdotes*. Isti sunt sacerdotes : *Atque universum populum :* Iste est Israel. *Expiabit*. Ad includendum Levitas. *Eritque hoc vobis statutum perpetuum* : Vel si non adsint sacrificia, dies expiationum expiabat. *Ad expiandum filios Israel ab omnibus peccatis eorum, semel in anno* : Ad excludendum reliquos dies festos. *Et fecit sicut præcepit Dominus Mosi*. Docemur, quod tota sectio ex ordine memorata sit. *Et fecit, sicut præcepit Dominus Mosi*: Quod Aharon audiret ex ore Mose, quasi audiret ex ore Dei : Atque ideo textus eum laudavit. *Lex veritatis fuit in ore ejus. Malach.* II. 6.

Finis textus.

ET *locutus est Dominus ad Mosen dicendo : Alloquere ad filios Israel :* Propter opus eorum sacrificiorum, ideoque fuit allocutio ex ore Mosis magistri nostri ad Aharon, & ad filios ejus: *Et ad universam congregationem Israel :* Quia Israelitæ præmonebantur, non autem Gentiles. Alia expositio : Præmonitio fuit Aharon pro filiis, & filiis pro cunctis Israelitis : *Et dices ad eos*. Ad includendum proselytos & servos : *Hoc est verbum quod præcepit dominus* : Cur dictum est? A pari : Quia dictum est de principibus tribuum : *Hoc est verbum*; Ita pariter hoc loco de principibus tribuum. *Quod præcepit Dominus*. Docemur, quod sectio dicta sit cum particula : *Sic*. Constitutio principii pro omnibus sectionibus quod in iis dictum sit : *Sic dicit Dominus. Vir vir de domo Israel, qui mactaverit bovem, aut agnum, aut capram in castris* &c. Æquiparat castra locis, quæ sunt extra castra; sicut spatium extra castra est peculiare, quod non est legitimum, ut ibi mactaretur omne sacrificium, ita pariter castra non sunt legitima, ut ibi mactarentur omnia sacrificia : Excluditur, qui mactaverit sacrificium per peccato in austro, ubi legitime poterant mactari sanctitates leves. *Aut qui mactaverit*. Ad includendum volucrem. *Et ad ostium tentorii conventus non adduxerit ad offerendum oblationem Domino* : Legitima, non illegitima ; Excluduntur vitiata : *Coram tabernaculo Domini :* Quæ decentia erant, ut tum offerrentur, non autem quæ decentia essent, quæ alio tempore offerrentur; e.g. quæ temporis indigebant : *Sanguis imputabitur viro illi :* Non ejus legato : *Sanguinem effudit*. Si unus effundat, reus est; si duo mactareot, liberi sunt : Quia ma-

שלא נעשה שחיטה אלא על ידי אחד מהן כיוצא בו במלאכת שבת. בעשותה. יחיד שעשאה חייב. שנים שעשאוה פטורין. ונכרת האיש ההוא. המזיד ולא השוגג ולא המוטעה. מקרב עמו. ועמו שלום. למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם. אמרו רבותינו בתורת כהנים שעד כאן הוא מדבר בקדשים שהקדישו בשעת התר הבמות. ופסוק זה מדבר בקדשים שהקדישו בשעת אסור הבמות כגון הקמת המשכן שנאמר למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם המותרין להם ככר. על פני השדה. מלמד שכל הזובח בבמה בשעת איסור הבמות כזובח בשדה. והביאום ליהוה. זו מצות עשה. לא תעשה מנין תלמוד לומר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים. וזרק הכהן את הדם זריקת כהן במזבח יהיה ואין זריקת כהן בבמה שאפילו גרים נשים ועבדים כשרין לבמה. על מזבח יהוה פתח אהל מועד. מלמד שאין מזבח בבמה. אלא שאפילו על הסלע ועל האבן. לריח ניחוח ליהוה. אין ריח ניחוח בבמה. ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים. אין שעירים אלא שדים שנאמר ושעירים ירקדו שם. אשר הם זונים אחריהם. לרבות את שאר עבודה זרה. חוקת עולם. לבית עולמים. תהיה. אפילו בזמן הזה זאת להם ואין חייבין עליהן כרת. לדורותם. שינהג איסור הדם לדורות. ואליהם תאמר. כל האמור בענין. איש איש מבית ישראל. להביא שנים שהעלו זו דברי רבי ישמעאל. וחכמים אומרים דברה התורה כלשון בני אדם. ומן הגר אשר יגור בתוכם. לרבות נשי הגרים בתוכם. לרבות נשים ועבדים. אשר יעלה עולה או זבח. לרבות כל הזבחים. ואל פתח אהל מועד לא יביאנו. להביא כל

mactatio non perficitur nisi per unum: His similia sunt in opere Sabbathi; *In eo faciendo*. Si unus illud faciat reus est, si duo faciant, liberi sunt: *Et excidetur vir ille*: Qui per impudentiam faciat, non autem qui faciat per ignorantiam, aut per errorem: *De medio populi sui*. Et populus suus in pace. *Propterea quod afferant filii Israel victimas suas*. Dixerunt sapientes nostri in lege sacerdotum: Hactenus locutus est de sanctitatibus, quæ sanctificatæ erant tempore permissionis excelsorum: At hic textus loquitur de sanctitatibus, quæ sanctificatæ essent tempore interdicti excelsorum. Postquam enim erectum est tabernaculum: Dictum est enim: *Propterea quod afferant filii Israel victimas suas*: Quæ sibi jam permissæ essent. *Super faciem agri*. Docemur: Si quis offerat in excelso tempore interdicti excelsorum, reputatur perinde ac offerat in agro. *Et offerant Domino*: Hoc est præceptum affirmativum. Præceptum negativum unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et non immolabunt ultra victimas suas dæmonibus*: *Et sparget sacerdos sanguinem*: Sparsio sanguinis per sacerdotem erat in altari Domini, at non erat sparsio sanguinis per sacerdotem in excelso. Etenim proselyti, mulieres, & servi legitimi erant pro excelso. *Super altare Domini ad ostium tentorii conventus*: Docemur non fuisse altare in excelso: Sed etiam vel super saxo, & super lapide. *In odorem acceptabilem Domino*: At non erat odor acceptabilis in excelso. *Et non immolabunt ultra victimas suas dæmonibus*: שעירים non designant nisi dæmones: Dictum est enim *Isai.* XIII. 21. *Et Senghirim*, sc. *dæmones saltant ibi*: *Post quos scortati sunt*. Ad includendum reliquas species Idololatriæ: *Statutum perpetuum*: Domui seculorum: *Erit*: Hoc tempore: *Hoc*. Illis: Et eorum causa non tenentur excidio: *Generationibus suis*: Ut interdictum sanguinis observetur in generationibus: *Et ad eos dices*. Omne quod dictum est in subjecto. *Vir vir de domo Israel*. Ad includendum duos, qui offerent. Verba R. Ismael: At sapientes dicunt: Juxta consuetudinem humanam lex loquitur. *Aut de peregrino, qui peregrinatus fuerit in medio eorum*. Ad includendum uxores peregrinorum; *In medio eorum*. Ad includendum mulieres, & servos: *Qui obtulerit holocaustum aut victimam*: Ad includendum omnia sacrificia. *Et ad ostium tentorii conventus non adduxerit*: Ad includendum omnia, quæ decentia essent, ut

הראוי לבא . ונכרת האיש ולא הצבור · ההוא . אחר שהעלה חייב . ואיש איש מבית ישרﭏ ומן הגר . לרבות נשי הגרים בתוכם. לרבות נשים ועבדים. אם כן למה נאמר איש איש אמר רבי ﭏעזר ברבי שמעון להביא ולד ישראל מן הגוי ומן העבד . אשר יאכל כל דם . להביא דם התמצית בחולין. ונתתי פני. פונה אני ﭏיו לרעה. בנפש. ולא בצבור . האוכלת את הדם . אין הדם והחלב מצטרפין זה עם זה. והכרתי אותה מקרב עמה. ועמה שלום. כי נפש הבשר בדם הוא . להגיד מה שגרם. לא תאכל הנפש עם הבשר. ואני נתתיו על המזבח לכפר על נפשותיכם לא על קרקעו של מזבח. כי הדם הוא בנפש יכפר. למדנו שאם נתן דם התמצית לא כיפר. על כן אמרתי לבני ישרﭏ כל נפש מכם לא תאכל דם. להזהיר הגדולים על הקטנים. והגר הגר בתוככם לא יאכל דם. שחפץ בו הקדוש ברוך הוא כאחד מכם . ואיש איש מבני ישרﭏ . שלשה פעמים אמר למעלה מן הענין הזה מבית ישרﭏ כדי להכליל הכל מפני שהשוה הקדוש ברוך הוא האשה לאיש לכל איסורין שבתורה ופרשה זו נאמרה מבני ישרﭏ אלו הזכרים שאין דרך הנשים לצוד. ומן הגר . אלו הגרים. אשר יצוד ציד חיה או עוף. תאמר שאינו חייב לכסות אלא הניצודים בשדות במדבר ובכרמים. אווזין ותרנגולין מנין תלמוד לומר אשר יצוד ציד מכל מקום ﭏא למה נאמר אשר יצוד לימדתך התורה דרך ארץ שלא יהא אדם אוכל בשר ﭏא בהזמנה . אשר יאכל. אף חיה הנאכלת. יוצא עוף הטמא שאינו נאכל . חיה או עוף . כדין עוף כך דין חיה מה עוף אשר יאכל אף חיה הנאכלת. חיה או עוף בין מרובה בין ממועט מכאן אמרו ושחט מאה חיה במקום אחד כסוי

ut adducerentur : *Et excidetur vir*. Non cœtus : *Ille* : Si unus offerat, reus est. *Vir vir de domo Israel*, & *de peregrino* : Ad includendum uxores peregrinorum : *In medio eorum*. Ad includendum mulieres & servos : si ita est, cur dictum est : *Vir vir?* Dicit R. Elieser bar R. Simeon : Ad includendum Israelitam natum ex gentili, & ex servo : *Qui comederit ullum sanguinem*. Ad includendum sanguinem expressum in profanis : *Dabo faciem meam* : Me convertam ad illum ad malefaciendum : *In animam* : Non in cœtum. *Comedentem sanguinem*: Sanguis & adeps non coalescunt inter se : *Et excidam illam de medio populi sui*. Et populus suus in pace. *Quia anima carnis in sanguine est*. Ad ostendendum quænam sit causa. *Non comedetur anima cum carne*. *Ego autem dedi illum vobis super altare ad expiandum animas vestras*. Non autem super pavimentum altaris. *Quia sanguis ipse pro anima expiabit* : Docemur, quod si adsperserit sanguinem expressum, non expiabit : *Quapropter dixi filiis Israel* : *Omnis anima ex vobis non comedet sanguinem*. Ad præmonendum majorennes pro minorennibus : *Et peregrinus, qui peregrinatur inter vos, non comedet sanguinem*. Quia eo delectatur Deus S. B. sicut unus ex vobis. *Et vir vir de filiis Israel*. Ter supra dixit ex hoc subjecto : *De domo Israel* : Ut omnes complectatur ; quia æquiparavit Deus S. B. fœminam viro in cunctis interdictis in lege memoratis; at in hac sectione dictum est : *De filiis Israel*. Isti sunt masculi ; quia mulieres venari non consuescunt. *Et de peregrino*. Isti sunt proselyti. *Qui venatus fuerit venationem animalis, aut avis*: Dices, quod non debeat tegere nisi sanguinem animalium, quæ venari solent in agro, & in deserto, & in vineis, de anseribus & gallinis unde probatur? Ex eo quod dictum est. *Qui venatus fuerit venationem*. Omnimode. Verum qua de causa dictum est : *Qui venatus fuerit?* ut te more humano lex doceat, quod nemo debeat comedere carnem nisi præparatam : *Quæ comedatur*. Etiam fera comeditur. Excluditur avis immunda, quæ non comeditur. *Animalis, aut avis* : Eadem est ratio avis, quæ animalis : Sicut volucris, qui comeditur, ita pariter fera, quæ comeditur : *Animalis aut avis*. Sive multa sive pauca fuerint. Hinc dixerunt : Si mactet centum feras in loco uno, una obtectio erit pro omnibus : Centum aves in loco uno, una obtectio erit pro omnibus :

אחד לכולם . מאה עופות במקום אחד כסוי אחד לכולם . וכן השוחט כמה עופות ררכה אחת לכולן. ובלבד שלא ישיח. ואם שח צריך לחזור ולברך . רבי יהודה אומר שחט חיה יכסה ואחר כך ישחוט את העוף שנאמר חיה או עוף אשר יאכל אמרו לו והלא כבר נאמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא . ושפך וכסה במה ששפך יכסה לא יכסנו ברגל שלא יהו המצות בזויות עליו . ושפך וכסה מי ששפך יכסה. מעשה באחד ששחט ולא כסה ובא חבירו וכסה וחייבו רבי מאיר עשרה זהובים . ושפך וכסה מצוה שיכסנו הוא. כסהו ונתגלה פטור מלכסות. כסתו הרוח חייב לכסות. את דמו וכסה. מלמד שכל דמו חייב לכסות דם הניתז ושעל הסכין חייב לכסות. אמר רבי יהודה אימתי בזמן שאין דם לא הוא אבל יש דם אחר פטור מלכסות . וכסהו . יכול יכסה יכפה עליו את הכלי או אבנים תלמוד לומר עפר . כללו של דבר בכל דבר שסופו להיות עפר מכסה זבל דק חול דק ובסיד ולבינה ובנסורת של חרשין דקה אבל לא בקמח ובסובין ובמורסן. מה עפר שמגדל צמחין אף כל שמגדל צמחין מכסין בו . בעפר . מכאן אמרו השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה . כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא להגיד מה גרם . ואומר לבני ישרא ולא חששתי על שאר אומה ולשון . כי נפש כל בשר דמו הוא שלשה דמים נאמרו בפסוק לדם התמצית ולדם הקזה ולדם האיברין . כל אוכליו יכרת . חזר לדם הנפש . הוא יכרת ולא המאכיל שהרי הגדולים מוזהרין על הקטנים אבל כרת אין לא על האוכל בלבד . וכל נפש. יכול אף הנוי בכלל תלמוד לומר באזרח ובגר מה אזרח בן ברית אף גר בן ברית זה גר צדק . אשר תאכל . אין אכילה פחותה מכזית . נבלה וטרפה. פרט לחרטום לצפרנים ולכנפים

bus : Ita pariter ſi mactet innumeras aves, una benedictio erit pro omnibus; dummodo non fabuletur; ſi autem fabuletur, debet iterum benedicere. R. Jehuda dicit: Si mactet feram, teget, & poſtea mactabit volucrem. Dictum eſt enim. *Animalis aut avis, quæ comedatur* : Dixerunt illi. Atqui jam dictum eſt : *Quia anima omnis carnis ſanguis ejus in anima ejus ille. Effundet ſanguinem ejus, & operiet* : Quo effundit, teget; Non teget pede; ne in eo deſpiciantur præcepta : *Et effundet, & operiet*. Qui effundit, operiet. Narratur de quodam, qui mactavit, & non operuit, venit ejus ſocius & operuit; & eum damnavit R. Mehir decem aureorum. *Et effundet, & teget*: Præceptum eſt, ut illum tegat; ſi operuerit, & diſcooperiatur, abſolvitur a tegendo : Si operuerit ventus, tegere debet; *Sanguinem ejus, & operiet*. Sanguis diſperſus, & qui ſuper cultrum eſt, contegi debet. Dicit R. Jehuda : Quando? Quando non ſit alius ſanguis niſi ille, at ſi fuerit alius ſanguis, liber eſt a contectione. *Et operiet*. Crederem licuiſſe tegere vaſis, & lapidibus? Idcirco dictum eſt : *Pulvere* : Regula generalis eſt; omni re, cujus finis eſt, ut fiat pulvis, operiet, e. g. ſtercore minuto, & arena minuta, & calce, & teſta, & latere, & fragmentis teſtaceis minutis : non autem farina, neque furfuribus, neque contrito : Sicut pulvis eſt ille, quo propagat plantas, ita pariter tegunt rebus omnibus, quibus propagat plantas : Pulvere: Hinc dixerunt: Qui mactat, debet dare pulverem tam infra quam ſupra. *Quia anima omnis carnis ſanguis ejus in anima ejus ille* : Ad oſtendendum, quænam ſit cauſa. *Itaque dixi filiis Iſrael* : Neque fui ſolicitus de reliquis nationibus, & linguis. *Quia anima omnis carnis ſanguis ejus ille* : Tres ſanguines in textu memorantur; ſc. ſanguis expreſſus, & ſanguis pectoris, & ſanguis membrorum. *Omnis comedens eum excidetur*. Repetit ſanguinem animæ, *Ille excidetur*; non autem qui faciat comedere : Ut præmoneantur majorennes pro minorennibus: At excidii pœna non eſt niſi contra illum, qui comedit. *Et omnis anima*. Crederem vel gentilem comprehendi? Idcirco dictum eſt : *In indigena, & in peregrino*. Sicut indigena ut filius fœderis, ita pariter peregrinus eſt filius fœderis; iſte eſt proſelytus juſtitiæ: *Qui comederit* : Comeſtio non eſt minor quantitate olivæ. *Cadaver & diſcerptum*. Excludit roſtrum, & ungulas, & alas,

&

ולנוצה. וכבס בגדיו ורחץ במים . במי מקוה. אינה מטמאה בגדים לא בתוך מעיו ולא בתוך הפה. אלא בבית הנפש וזו היא בית הבליעה. וכן מפורש במסכת וכי ימות מן הבהמה . ומה בא לחדש חיוב כרת . ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו . פסוק זה נאמר כגון שנכנס במקדש או שאכל קדשים בטומאה שנאמר עונש ואזהרה על ידי טומאה וחייב קרבן על ידי טומאה מה קרבן שחייב להלן על ידי טומאה בטומאת מקדש וקדשיו אף עונש ואזהרה על ידי טומאת מקדש וקדשיו.

סליק פיסקא

וידבר יהוה ﭏ משה לאמר דבר אל בני ישרﭏ ואמרת ﭏיהם דיבור ואמירה להזהיר גדולים על הקטנים. אני יהוה ﭏהיכם. אני הוא שקבלתם מלכותי על הר סיני כשאמרתי אנכי יהוה ﭏהיך. אני הוא שאמרתי והיה העולם . אני דיין ומלא רחמים . אני דיין להפרע . אני נאמן לשלם שכר. כמעשה ארץ מצרים מלמד שהתעיבי המצרים מעשיהם על על כל אומה. וביותר מקום שהיו ישרﭏ יושבין שנאמר אשר ישבתם בה. וכמעשה ארץ כנעז מלמד שהתעיבו הכנענים מעשיהם מכל אומה . וביותר מקום שבאו בני ישרﭏ שנאמר אשר אני מביא אתכם שמה . ובחוקותיהם לא תלכו מלמד שחוקות הגוים הבל הם . וכן ירמיהו אומר כי חוקות העמים הבל המה תנו רבנן ובחוקותיהם לא תלכו לא אמרתי ﭏא בחוקי תועבותיהם . ומה היו עושין האיש נושא לאיש ואשה נושאת אשה והאשה נישאת לשנים . והאיש נושא אשה ובתה. דבר אחר ובחוקותיהם לא תלכו . ﭏו שמנו חכמים שהם מדרכי האמורי. את משפטי תעשו. אלו הדינין. ואת חקותי תשמרו ללכם בהם . לא המדרש הוא העיקר ﭏא המעשה . אני

& ingluviem . *Et lavabit veſtimenta ſua, & lavabit aquis* : Aquis lavacri : Non polluit veſtes, dum eſt in ejus viſceribus, & in ejus ore, ſed tantum quando erit in loco animæ; & hic eſt locus deglutionis. Et ſic exponitur in ſectione, quæ inſcribitur : *Cum vero mortuum fuerit de jumento. Levit.* XI. 39. Quid venit ad innovandum? Ut reus ſit excidii. *Quod ſi non laverit, & carnem ſuam non abluerit, portabit peccatum ſuum.* Hic textus memoratur e. g. de eo, qui ingrediatur in ſanctuarium, aut comedat ſanctitates in immunditie; memoratur enim pœna, & præmonitio propter immunditiem, & obligatur ad ſacrificium propter immunditiem; ſicut ibi obligatur ad ſacrificium propter immunditiem ſanctuarii, & ejus ſanctitatum, ita pariter memoratur pœna, & præmonitio propter immunditiem ſanctuarii, & ejus ſanctitatum.

Finis textus.

E*T locutus eſt Dominus ad Moſen dicendo : Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos*. Allocutio, & dictio eſt ad præmonendum majorennes pro minorennibus : *Ego Dominus Deus veſter*. Ego ſum ille, cujus regnum accepiſtis ſuper monte Sinai, quando dixi : *Ego Dominus Deus tuus*: Ego ſum, qui dixi : & fuit mundus : Ego judex, & plenus miſerationum : Ego judex ad ulciſcendum; Ego fidelis ad compenſandam mercedem. *Juxta opus terræ Ægypti*. Docemur quod abominabiles facti ſint Ægyptii in operibus ſuis præ omnibus gentibus, & multo magis, ubi habitarunt Iſraelitæ : Dictum eſt enim: *In qua habitaſtis* : *Et juxta opus terræ Chanaan* : Docemur quod abominabiles facti ſint Chananæi in operibus ſuis præ cunctis gentibus, & multo magis in locis, quo venerunt filii Iſrael : Dictum eſt enim : *Quo ego introducturus ſum vos* : *Et in ſtatutis eorum non ambulabitis* : Docemur, quod ſtatuta gentium vana eſſet. Et ſic *Jeremias* dixit x. 3. *Quia ſtatuta populorum vana ſunt* : Tradiderunt ſapientes noſtri : *Et in ſtatutis eorum non ambulabitis*. Quid faciebant? Vir nubebat viro, & fœmina nubebat fœminæ, & fœmina nubebat duobus; Et vir nubebat mulieri, & ejus filiæ. Alia expoſitio : *Et in ſtatutis eorum non ambulabitis* : Hic numerarunt ſapientes, quod eſſent inſtituta Amorrhæorum : *Judicia mea facietis*: Hæc ſunt judicia. *Et ſtatuta obſervabitis, ut ambuletis in eis* : Meditatio non eſt fundamentum, ſed operatio. *Ego*

Domi-

יהוה אלהיכם נאמן לשלם שכר. ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ליתן שמירה ועשייה למשפטים. וחי בהם לעולם הבא. אני יהוה. נאמן לשלם שכר. דבר אחר ושמרתם את חקותי אלו מצות הדעת. ואת משפטי אלו שאומות העולם משיבין עליהן כגון לבישת שעטנז וכלאים ואכילת חזיר. איש איש להביא הגוים שהן מוזהרין על העריות כישראל. לא תקרבו לגלות. אחד האיש ואחד האשה מוזהרין על העריות דבר אחר לא תקרבו לגלות קריבה של גלוי עריות אסור אבל שאינה של גלוי עריות מותר. שהרי אדם מנשק ומחבק את אחותו ואת דודתו ואת אמו. עולא אמר אפילו שום קריבה אסור. לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב. אני יהוה שאם אין מכיר בו אלא בוראו הוא פורע ממנו שנאמר וסתר פנים ישים כלומר יישב בסתר עליון פנים ישים. אני יהוה לשלם שכר טוב לשומרי מצותי. ואלו הן העריות שחייבין עליהן כרת. אמו ואשת אביו. ואחותו בין מן האב בין מן האם. בתו. בת בנו. בת בתו. בת אשתו. בת בנה. ובת בתה. חמותו. ואם חמותו. ואם חמיו. ואחות אביו. ואחות אמו בין מן האב בין מן האם. ואשת אחי האב מן האם. וכלתו. ואשת אחיו בין מן האב בין מן האם. ואחות אשתו בין מן האב בין מן האם. הבא על אחת מכל העריות האלה הוולד ממזר ועשאה זונה. ופסולת לכהונה ואינה צריכה הימנו גט לפי שאין תופשין בה קידושין. ערות אביך וערות אמך. אביך ממש מלמד שחייב עליו שתים משום זכור

Dominus Deus veſter : Fidelis ad compenſandam mercedem. *Et obſervabitis ſtatuta mea, & judicia mea, quæ ſi fecerit homo, vivet in eis*. Ut tribuatur obſervatio & operatio ſtatutis, & obſervatio, & operatio judiciis. *Et vivet in eis*. In ſeculo futuro. *Ego Dominus*. Fidelis ad compenſandam mercedem: Alia expoſitio : *Et obſervabitis ſtatuta mea*. Hæc ſunt ſtatuta ſcientiæ : *Et judicia mea*. Iſta ſunt, de quibus diſputant nationes, e. g. de induendo lana & lino, de heterogeneis, & de comedendo porco. *Vir vir*. Ad includendum gentiles, qui, ſicut Iſraelitæ præcepto præmonentur : *Non accedetis ad detegendum*. Tam vir quam fœmina de inceſtibus præmonentur : Alia expoſitio : *Non accedetis ad detegendum* : Acceſſo inceſtuum interdicta eſt, verum ſi non fuerit acceſſio inceſtus cauſa, permiſſa eſt. Etenim poteſt homo oſculari, & amplexari ſororem & amitam, & matrem ſuam. Ela dicit : Vel cauſa acceſſionis terdictum eſt : Veni veni, & dic Nazyræo; circumcirca vineam non accedes. *Ego Dominus* : Si non cognoſcat in eo niſi creatorem ſuum, ipſe de illo ulciſcetur. Dictum eſt enim : *Job* XXIV. 15. *Et operiat vultum ſuum*. Quaſi dicat : ſedens in abſcondito Excelſus faciem ponet : *Ego Dominus*. Ad ſolvendum mercedem; bonum erit obſervantibus præcepta mea. Iſti ſunt inceſtus, quorum cauſa rei ſunt excidii : Si concubuerit cum matre ſua, & uxore patris ſui, & cum ſorore ſua tam ex patre, quam ex matre, ſi cum filia ſua, & filia filii ſui, & filia filiæ ſuæ, & filia uxoris ſuæ, cum ſocru ſua, & matre ſocrus ſuæ, & cum matre ſoceri ſui & cum ſorore patris ſui & cum ſorore matris ſuæ tam ex patre, quam ex matre, & cum uxore fratris patris ex matre, & cum ejus ſponſa, & cum uxore fratris tam ex patre, quam ex matre, & cum ſorore uxoris ſuæ tam ex patre quam ex matre ; ſi quis cum aliqua ex his inceſtibus congrediatur, filius eſt ſpurius, & illa fit meretrix, & illegitima eſt ſacerdotio, neque repudium neceſſarium eſt, quia in ea non comprehenduntur ſponſalia : *Nuditatem patris tui, & nuditatem matris tuæ*. *Patris tui* ; abſolute. Docemur, quod in hoc bis teneatur; propter; *Memento*; & propter nuditatem patris: *Matris tuæ*. Hæc eſt mater. *Non deteges* : Tam vivo quam mortuo patre : *Mater tua eſt ipſa* : Propter matrem tu obligaris, at bis non obligaris propter matrem, & propter uxo-

ומשום ערות אב. וערות אמך זו האם. לא תגלה בין בחיי האב בין אחר מיתת האב. אמך היא. משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו שתים משום אמו ומשום אשת האב. דברי רבי יהודה. דבר אחר אמך היא בין מן האירוסין בין מן הנישואין. ערות אשת אביך זו אשת האב אף על פי שנתגרשה הימנו לא תגלה ערותה. ערות אביך היא אפילו לאחר מיתת אביך. ערות אחותך בת אביך או בת אמך זו בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו. מולדת בית או מולדת חוץ והוא מפורש על בת אביך או בת אמך. דבר אחר מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרין לאביך הוציא כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכו'. דבר אחר מולדת בית או מולדת חוץ בין מן הנישואין בין מן האירוסין אסורה משום אחות שאף על פי שאנס אביו אשה וילדה לו בלא קידושין אסורה היא לזה משום אחותו. ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה. ולא זכר בתו אלא למדנו בתו מגזרת שוה. כתיב הכא כי ערותך הנה. וכתיב שארה הנה זמה היא. מה להלן שלשה דורות בתה ובת בתה ובת בנה אף כאן שלשה דורות. בתו ובת בתו ובת בנו תדע שהרי בעונש לא אמר הכותוב איש אשר יקח את אשה ואת בתה זמה היא אלא אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא. אלא ללמד מהם גזירה שוה בתו ובת אשתו מה להלן שלשה דורות אף כאן שלשה דורות. ומה שלשה דורות למטה בת אשתו ובת בתה אף שלשה דורות למעלה חמותו ואם חמותו ואם חמיו. ערות בת אשת אביך מולדת אביך. מה בא ללמדינו אם על אחותו בת אביו שלא בת אמו או בת אמו שלא בת אביו הרי כבר נאמר ערות אחותך בת אביך או בת אמך אלא זו היא בת אשת אביו מאביו שהיא בת אמו מאביו ומהו אשת אביך שיש לה אישות ממנו לכך נאמר אחותך היא שהיא אחותך

uxorem patris. Verba R. Jehuda: Alia expositio: *Mater tua est ipsa:* sive fuerit ex desponsatis, sive ex nuptis. *Nuditatem uxoris patris.* Hæc est uxor patris; Vel si ab eo fuerit repudiata, *Non deteges nuditatem ejus. Nuditas patris tui est ipsa.* Vel post mortem patris tui: *Nuditatem sororis tuæ, filiæ patris tui, aut filiæ matris tuæ:* si sit filia patris sui, at non matris suæ, aut filia matris suæ, at non patris sui. *Nata domui, vel nata foris:* Et hæc est expositio de filia patris tui, aut de filia matris tuæ: Alia expositio: *Nata domui, aut nata foris:* Vel si dicant patri tuo: Excludatur, e. g. vidua summo sacerdoti, repudiata, & quæ calceum exuit, sacerdoti vulgari &c. Alia expositio: *Nata domui, aut nata foris:* Sive fuerit ex nuptis, sive ex desponsatis, interdicta est titulo sororis, vel si pater coegerit uxorem & nata sit sine sponsalibus, interdicta est illi titulo sororis. *Nuditatem filiæ filii tui, aut filiæ filiæ tuæ non deteges nuditatem earum, quia nuditas tua est earum:* Non memorat filiam suam, nisi ut doceamur de filia sua a pari. Scriptum est hic. *Quia nuditas tua est earum.* Pariterque scriptum est. *Propinquæ sunt; scortatio est illa:* Sicut ibi intelligitur de tribus generationibus, sc. de filia sua, & de filia filiæ suæ, & de filia filii sui, ita pariter hoc loco de tribus generationibus, sc. de filia sua, de filia filiæ suæ, & de filia filii sui. Scito, quod in pœna non dixerit textus; *Vir qui acceperit mulierem, & filiam ejus: Scortatio est illa:* Sed hoc dixit: *Vir qui acceperet mulierem, & matrem ejus: Scortatio est illa:* Ut ex his doceat a pari de filia sua, & de filia uxoris suæ. Sicut ibi memorantur tres generationes, ita pariter hoc loco tres generationes: Sicut tres generationes infra dictæ comprehendunt filiam uxoris suæ, & filiam filiæ suæ, ita pariter tres generationes supradictæ comprehendent socrum suam, & matrem socrus suæ, & matrem soceri sui. *Pudorem filiæ uxoris patris tui, natæ patris tui.* Quid venit ad nos docendum? si de sororem sua filia patris sui, quæ non sit filia matris suæ, aut de filia matris suæ, quæ non sit filia patris sui; Ecce jam scriptum est: *Nuditatem sororis tuæ filiæ patris tui, aut filiæ matris tuæ.* Verum hæc est filia uxoris patris sui ex patre tuo, quod sit filia matris suæ ex patre suo: Quid significat: *Uxoris patris tui?* Ut sit illi ex eo matrimonium: Idcirco dictum est: *Sororis tuæ.* Ut sit illa absolute tua soror;

ממש ללמדך שאין מזהירים מדין קל וחומר לומר אם על אחותו ברת אביו שלא ברת אמו ברת אמו שלא בת אביו חייב ברת אמו וברת אביו לא כל שכן אלא לומר שאין מזהירין מן הדין . ולכך הפריד בין האחיורת ללמדך כשם שאין בתו נלמדת מדין קל וחומר אלא בפירוש. ובתו אתיא ליה מדרשא כדרבא דאמר רבא אתיא הנה הנה מה להלן שלשה דורות אף כאן שלשה דורות אתיא זמה זמה לגבי עונש כתב הכא שארה הנה זמה היא וכתיב בעונש באש ישרפו אותו ואתהן מה להלן בשריפה אף כאן בשריפה אבל ברת אביו שלא בת אביו מותרת לו . ערורת אחורת אביך וגו׳ . ערורת אחורת אמך וגו׳. שאר אביך היא כי שאר אמך היא לפי שיצאו מבשר אחד נקראין שאר על שם ואשר אכלו שאר עמי וגו׳ . כי אמיתרת שאר הוא בשר לפיכך אמרו שארו זו אשתו שהיא בשר אחד עם בעלה שנאמר והיו לבשר אחד . ערורת אחי אביך זה דודו וחייב עליו שתים משום זכור ומשום דוד. אל אשתו לא תקרב דודתך היא . למדנו לעניין עריורת שהאשה כבעלה וכן אמרו רבותינו במסכרת סנהדרין דודתך היא בהמיהה. אשרת דודו היא אלא מלמד שהאשה כבעלה. ערורת כלתך. זו אשת הבן . אשרת בנך היא שחייב עליה בין בחיי בנו בין לאחר מיתרת בנו . ערורת אשרת אחיך ערורת אחיך היא . פרט לשמורת אחיו בלא בן . ערורת אשרת ובתה. שיש לה אישורת הימנו. שארה הנה זמה היא. ללמד מכאן גזרה שוה לחמותו ואם חמיו ואם חמותו שלשה דורות למעלה משלשה דורות למטה. ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לא אותה ולא את צרתה. לגלות ערותה

ror; ut doceare, quod argumento a minori ad majus non præmonerentur. Si propter sororem suam filiam patris sui, quæ non sit filia matris suæ, aut sit filia matris suæ, eaque non sit filia patris sui, reus est, pro filia matris suæ, & filia patris sui quanto magis? Sed dicit, quod argumento a minori ad majus non præmoneantur. Ideoque distinguit inter sorores; ut doceare, sicut filia sua non demonstratur argumento a minori ad majus, sed tantum explicatione. Et filia sua probetur demonstratione juxta sententiam Raba; dicit enim Raba; adducatur הנה הנה; sicut ibi comprehendit tres generationes, ita pariter hoc loco tres generationes: Adducantur זמה זמה: De pœna scriptum est hoc loco. *Propinquæ sunt, scortatio est illa*: Et in pœna scriptum est *Levit. xx. 14. Et igne combures illum, & illas*: Sicut ibi combustione, ita pariter hoc loco combustione. Verum filia uxoris patris sui, quæ non sit filia patris sui, illi permissa est. *Nuditatem sororis patris tui* &c. *Nuditatem sororis matris tuæ* &c. *Propinqua patris tui est ipsa; quia propinqua matris tuæ est ipsa*; Quia ex una carne egressæ sunt, vocantur propinquæ; Ex eo quod dictum est *Mich. III. 3. Qui comederunt carnem populi mei* &c. Quia vere שאר est caro. Ideoque dixerunt; Caro sua; hæc est ejus uxor, quia est una caro cum suo marito: Dictum est enim *Genes. II. 24. Eruntque in carnem unam*: *Nuditatem fratris patris tui*: Hic est ejus patruus, & bis pro eo tenetur; propter præceptum: *Memento*; & propter patruum. *Ad uxorem ejus non accedes*: *Amita tua est ipsa*: Docemur respectu incestuum, quod uxor consideretur sicut maritus; & sic dixerunt sapientes nostri f. m. in tractatu *Sanhedrin*: *Amita tua est ipsa?* Cum admiratione: *Uxor patrui est ipsa*. Sed docemur, quod uxor consideretur sicut maritus. *Nuditatem nurus tuæ*: Hæc est uxor filii: *Uxor filii tui est illa*; ut pro illa reus sit tam vivo, quam mortuo filio. *Nuditatem uxoris fratris tui non deteges*: *Nuditas fratris tui est illa*. Excludit, si ejus frater sine filiis mortuus fuerit: *Nuditatem mulieris, & filiæ ejus*: Quæ sibi nupta sit: *Scortatio est illa*: Ut hinc doceat de socru sua, de matre soceri sui, & de matre socrus suæ; Ut demonstrentur tres generationes supra dictæ a tribus generationibus infra memoratis: *Et mulierem cum sorore sua non accipies, ad æmulandum*: Non ipsam, neque ejus æmulam. *Ad detegendum nuditatem ejus*

supe

עליה . עליה מה תלמוד לומר לפי שנאמר יבמה יבא עליה שומע אני אפילו במקום ערוה שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח שאם נשאו שנים אחים שתי אחיות ומת אחד מהן בלא בן אסור לישא את אחותה ואפי צרת אחות אשתו אסורה לו שנאמר לצרור לא היא ולא צרתה. מכאן אמרו חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף כל הדורות. ושאר כל העריות למדין מאחות אשה. מה אחות אשה ערוה ופוטרת צרתה מן החליצה ומן היבום אבל לאחר מיתתה מותר באחותה . אף כל העריות ששנינו במסכת יבמות בתו ובת בתו וכו' פוטרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום. בחייה. אסור אבל לאחר מיתתה מותר באחותה. שלא אסרה תורה אלא בזמן שנעשו צרות זו לזו ושאמר שתי נשים בעלמא אסורות. בידוע שאין להם לא דת ולא חוק. שהרי כמה צדיקים נשאו שתי נשים כגון אלקנה ודוד ושלמה. ובדברי הימים כמה בשתי נשים . אלא ודאי כשם שטעו בשתי נשים כך טעו בשתי אחיות בכי ישבו אחים יחדו שגם אלו אחיות. ורבותי חקרו ודרשו התורה על בוריה כנתינתה מהר סיני . ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב לגלות ערותה. טוביהו ברבי אליעזר אמר למה נסמכה גלוי עריות נדה לאחות אשה אלא לומר לך מה נדה יש לה התיר לאחר זמן אף אחות אשה יש לה התיר לאחר זמן מיתת אשתו. כיוצא בדבר הזה אמרו רבותינו זכרונם לברכה ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא כנדה . מה נדה יש לה היתר לאחר זמן לאחר טהרתה. אף אשת אחיו יש לה התיר כגון שאין לו בן . לגלות ערותה מלמד שהערארה כגמר ביאה. ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה. בניין

super eam, super eam : Cur dictum est? Quia dictum est *Deut.* xxv. 5. *Levir ejus ingredietur ad eam*. Crederem vel in incestu? Idcirco dictum est : *Et mulierem cum sorore non accipies* : Si duo fratres duxerint duas sorores, & unus ex iis mortuus fuerit sine filiis, prohibetur ducere ejus sororem, vel æmula sororis uxoris interdicta est. Dictum est enim: *Ad æmulandum* : Neque illam, neque ejus æmulam. Hinc dixerunt : Quindecim mulieres liberant æmulas suas & æmulas æmularum suarum a discalceatione, & a leviratu usque ad finem omnium generationum : Et reliqui omnes incestus demonstrantur a sorore uxoris, sicut uxor uxoris est propter incestum interdicta, & liberat æmulam a discalceatione, & a leviratu, tamen post ejus mortem licita est ejus soror, ita pariter in reliquis incestibus de quibus legimus in tractatu *Jevamoth*, filia sua, & filia filiæ suæ &c. liberant æmulas a discalceatione, & a leviratu; in vita interdicitur, at post ejus mortem, permissa est ejus soror; quia lex non interdixit, nisi quando fieri possunt inter se æmulæ, & quando dicit; duæ mulieres communiter interdictæ sunt, constat, quod illis nec sit decretum, neque statutum; Etenim quam multi justi duxerunt duas uxores! e.g. Elcana, David, & Salomon; & in *Paralipomenis* quam multi duxerunt duas uxores; verum certum est, sicut scortati sunt in duabus mulieribus, ita pariter scortati sunt in duabus sororibus; Ex quo habitarunt fratres, simul cum iis fuerunt sorores, & sapientes nostri optime perscrutati sunt, & investigarunt legem, sicut data est de monte Sinai. *Et ad mulierem in menstruo pollutionis suæ non accedes, ad detegendum nuditatem ejus.* Tobias bar R. Eliéser dicit : Qua de causa proxima est detectio nuditatis menstruatæ sorori uxoris? Nisi quod tibi dicat; sicut menstruatæ est permissio post tempus, ita pariter sorori uxoris est permissio post tempus mortis uxoris suæ. Huic simile dixerunt sapientes nostri f. m. *Et vir qui acceperit uxorem fratris sui*, נדה *abominatio illa*; quasi menstruata est. Sicut menstruatæ est permissio post tempus, sc. post suam purificationem, ita pariter uxori fratris est permissio, quando non fuerit illi filius: *Ad detegendum nuditatem ejus* : Docemur, quod incipiens habeatur perinde ac perfecerit concubitum. *Et uxori popularis tui non dabis concubitum tuum ad genituram, ut polluaris per eam*. Constitutio principii, quod omnes scortariones

אב לכל העריות שנקראין טומאה. ומזרעך לא תתן להעביר למולך . כל שהמליכו עליו אפילו צרור ואפילו קיסם . להעביר כדרך שהיו עושין בתופת וגי בן הנם מדורות אש ומעבירים בניהם בהם. ולמה נסמך העברת מולך לאשה איש ללמדך שכל הבא על אשת חבירו ומוליד בן סופו שהבן הולך ועובד עבודה זרה לכך נאמר לא תתן נאמר במולך ומזרעך ונאמר באשת איש לזרע. ולא תחלל את שם אלהיך. מלמד שטומאת עבודה זרה חילול השם. שכל הכופר בעבודה זרה מקדש את השם כדרך שקידשו את השם דניאל חנניה מישאל ועזריה בשעה שיצאו מתוך הכבשן . עליהם אמר שלמה זאת קומתך דמתה לתמר. פירוש . שלא כפפו קומה לעבודה זרה וקומתן זקופה כתמר. אני יהוה נאמר לשלם שכר טוב לעתיד לבוא. ואת זכר לא תשכב . לא תשכב משכבי אשה. קריבה לא תשכב מלמד שאחד השוכב ואחד הנשכב במשמע אף הנשכב בעונשין . משכבי אשה . מלמד ששני משכבות באשה והבא עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב . לפיכך הוצרך לומר משכבי אשה מיעוט משכבי שנים . ודרך אברים פריצותא היא . תועבה היא . תועה בה שהרי אין לו ממנו זרע אנשים. דבר אחר תועבה היא התעיבו הכתוב יותר מן החמור . שהחמור אינו בא על החמור אלא על החמורה. וזה התעיב דרכו יותר מן החמור ומן כל שאר בהמה ועוף . ובכל בהמה . בין בהמה בין חיה בין עוף בין שחוטין בין חיים . לא תתן שכבתך שאחד הרובע ואחד הנרבע במשמע. לטמאה בה. אבל אין בה זרע . ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה תבל הוא . תבלין של טומאה הוא . תנן התם במסכת עריות המקדש את הרי זה אסור בשבעה עריות הקרובות לאשתו . אמה ואם אמה ואם אביה. בתה ובת בתה ובת בנה ואחותה

vocentur immundities : *Et do semine tuo non dabis ad traducendum Molech* : Omnes qui pro illo adducunt vel fasciculum, vel festucam. *Ad traducendum Molech*; sicut fecerunt in Tophet, & in valle ben Hinnon ascendebat ignis, per quem traduxerunt, filios suos : Cur proxima est traductio Molech uxori viri? Ut doceare; si quis congrediatur cum uxore socii sui, & pariat filium, finis erit ut filius abiens serviat Idololatriæ : Idcirco dictum est : *Non dabis* : Dictum est in Molech : *Et de semine tuo*. Et dictum est in uxore viri : *Ad genituram. Neque profanabis nomen Dei tui* : Docemnr quod immundities Idololatriæ sit profanatio nominis Domini. Etenim qui negat Idololatriam, sanctificat nomen Dei, sicut sanctificarunt nomen Dei Daniel, Chananjah, Misahel, & Azarias, quando egressi sunt de fornace : De illis dixit Salomon *Cantic.* VII. 7. *Statura tua assimilata est palmæ*. Expositio : Quia non incurvarunt staturam suam Idololatriæ, & eorum statura erecta fuit sicut palma. *Ego Dominus* : Fidelis ad retribuendam mercedem bonam in seculo futuro. *Et cum masculo non concumbes*, *non concumbes concubitu mulieris* : De illo legitur. *Non concumbes* : Docemur; quod comprehendatur tam iniens, quam initus; etiam initus in pœna comprehenditur. *Concubitu mulieris* : Docemur duas esse species concubitus in muliere; sive juxta consuetudinem sive præter consuetudinem cum ea comgrediatur, reus est : Ideoque dicendum erat : *Concubitu mulieris*. Ad minimum duo sunt concubitus : & consuetudo membrorum lascivia est illa : *Abominatio est illud* : Errat cum illa, qui ex illa sibi non est semen hominum. Alia expositio. *Abominatio est illud*. Eo quod consideret textus præ asino magis abominabilem; quia asinus non congreditur cum asino, sed cum asina; & iste reddit consuetudinem suam magis abominabilem quam asinus, & reliqua omnia jumenta, & volucres; *Et omni jumento* : Sive fuerit jumentum, sive fera, sive volucris, sive fuerint mactata, sive viva. *Non dabis concubitum tuum*; Etenim tam iniens quam initum comprehenditur : *Ut polluaris per illud* : At in illo non est semen. *Et mulier non stabit coram jumento ad marem excipiendum : flagitium est illud* : Flagitia immunditiei illa sunt. Legimus in tractatum incestuum. Si quis desponset mulierem, ecce sibi sex propinquæ uxori suæ interdictæ sunt; sc. mater sua, & mater matris suæ, & mater patris sui; filia

כל זמן שהיא קיימת ואם בא על אחת מאלו אשתו לא נפסלה לו . הנבעלת באונס מותרה לחזור לו ברצון אסורה בכל האסורות. איסור ערוה שבא עליהן אינן צריכות הימנו גט חוץ מאחות אשתו ואשת אחיו ואשת איש שצריכות גט הימנו לפי שיש להן התר לאחר זמן. אלו הן העריות אמו . ואשת אביו . ואחותו בין מן האב בין מן האם. בתו ובת בתו. אשתו ובתה ובת בתה . חמותו . ואם חמותו ואם חמיו ואחות אביו ואחות אמו בין מן האב בין מן האם ואחות אשתו בחייה ואשת איש והנדה. ואלו הן השניות אם אביו ואם אמו ואשת אביו ואשת אבי אמו ואשת בן בנו ואשת אחי אמו ואשת אחי אביו מאמו אם אבי אביו ואם אבי אמו כל השניות שמנו חכמים אם נישאת הוולד כשר ואין בהם משום ערוה. ואשת אחי אמו שנייה בין מן האב בין מו האם הולד כשר וצריכה גט. אשת חמיו ואשת חורגו אסורה מפני מראית העין . בת חורגו אסורה לו . וחורגו מותר . אבל אמרו חכמים בת הגדילה בין האחים אסורה מפני מראית העין. הסוטה אסורה לזה ולזה ולזה . הנותן רשות לשלוחו לקדש ולא חזר השליח נאסר זה בכל הנשים שבעולם עד שימצא אשה שאין לה לא אם ולא אחות ולא בת ולא אחת משבע עריות שאמרנו למעלה דחיישינן שמא שלוחו קידש אחת מהן אל תטמאו בכל אלה . בין בכולם בין במקצתם . כי בכל אלה נטמאו הגוים אשר אני משלח אותם מפניכם . לפי שלא זכו לארץ ישראל אני משלח אותם מפניכם . כלומר הזהרו בכם פן גם אשלח אתכם מתוכה . ותטמא הארץ מלמד שהארץ מטמאה על ידי דברים הללו . ואפקוד עונה עליה . כיון שאני

filia sua, & filia filiæ suæ, & filia filii sui, & ejus soror; quando fuerit consistentia: si cum aliqua ex his congrediatur, ejus uxor non fit illi illegitima: Si per vim concubitum passa fuerit, licet ad eum redire in beneplacito, ejus interdictum est sicut reliqua interdicta: Si quis incestu interdictus congrediatur cum illis, non opus habet ab illis libello repudii, excepta sorore uxoris suæ, & uxore fratris sui, & uxore viri, quæ opus habent libello repudii, quia illis post aliquod tempus est permissio. Isti sunt incestus: mater sua, & uxor patris sui, & soror sua tam ex patre, quam ex matre, filia sua, & filia filiæ suæ, uxor sua, & filia sua, & filia filii sui, socrus sua, & mater socrus suæ, & mater soceri sui, & soror patris sui, & soror matris suæ tam ex patre, quam ex matre, & soror uxoris suæ; dum vivit, & uxor viri, & menstruata. Et istæ sunt secundariæ, mater patris sui, & mater matris suæ, & uxor patris sui, & uxor patris matris suæ, & uxor filii filii sui, & uxor fratris matris suæ, & uxor fratris patris sui ex matre, mater patris patris sui, & mater patris matris suæ. De cunctis secundariis, quas numerarunt sapientes, si nubat, filius est legitimus, & in illis non est incestus; Et uxor fratris matris suæ est secundaria tam ex patre, quam ex matre, filius est legitimus, & opus habet libello repudii: Uxor soceri sui, & uxor privigni sui interdicta est propter aspectum oculi; Filia privigni sui sibi interdicta est, & ejus privignus licitus est. Verum dixerunt sapientes; Filia quæ adoleverit inter fratres, interdicta est propter aspectum oculi; Mulier adulterii suspecta interdicta est huic, illi, atque illi; si dederit facultatem legato desponsandi, & non redierit legatus, iste interdictus est ab omnibus mulieribus, qui sunt in mundo, donec inveniatur mulier, quæ non habeat neque matrem, neque sororem, neque filiam, neque ullam ex septem incestibus, de quibus supra diximus; Etenim dubitamus, quod forsasse ejus legatus aliquam ex iis desponsaverit: *Ne polluamini in omnibus his*. Sive in omnibus, sive in earum parte. *Etenim in omnibus his pollutæ sunt gentes, quas ego expulsurus sum a conspectu vestro*. Qui non digni habiti sunt terra Israel, ego eos expulsi a conspectu vestro. Quasi dicat; præmoniti sitis, ne vos quoque expellat. *Nam polluta est terra*. Docemur, quod per hæc polluta fuerit terra. *Et visitavi peccatum ejus super*

פותח ארת הפנקס מיד אני גובה ארת הכל. ותקיא הארץ ארת יושביה. כארם שהוא מקיא ארת מזונו. ושמרתם אתם ולכם נאה לשמור. וכן שלמה אומר גל נעול אחותי כלה גן נעול מעין חתום גן נעול אלו הבחורים. גל נעול אלו הבתולורת כענין טרוקו גלי. ולא תעשו מכל התועבורת האלה. אלה בכררת ולא עון מרורת בכררת. האלה לא מהם ולא ממקצתם. האזרח. לרבות נשי האזרחים הגר. לרבורת נשי הגרים. בתוככם. לרבורת נשים ועבדים. כי את כל התועבורת האל. אל בכל מקום קשה. וכן הוא אומר וארת אילי הארץ לקח. ולא תקיא הארץ אתכם. מלמד שהארץ מתחייברת גלורת על ידי הדברים הללו. כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה אפילו ממקצתן. ונכרתו הנפשורת העושות לרבורת הנשים לכררת. העושורת. ולא הקריבורת. מקרב עמם. ועמם שלום. ושמרתם ארת משמרתי. עשו משמררת למשמרתי. אלו השניורת שגזרו עליהן חכמים. דבר אחר ושמרתם את משמרתי. להזהיר בירת דין על כך. לבלתי עשורת מחוקורת התועבות אשר נעשו וגו׳. מלמד שכל העריורת נקראו טומאה. אני יהוה אלהיכם. הוא שאמרנו שהעריורת פתח בהם ביו״ד ה״א וחתם ביו״ד ה״א.

סליק פיסקא

פרשת קדושים תהיו

סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו: שלא יאמר אדם הואיל ונצרתי לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה. אלך ואינרה בשינה תלמוד לומר ועשה טוב אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. בקש שלום אין שלום אלא תורה שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ואומר

super eam : Quando ego aperio librum, statim ego omnia exigo. *Evomitque terra habitatores suos*. Sicut homo, qui evomit alimentum suum. *Et custodire vos* : Et vobis convenit, ut custodiatis : Et sic Salomon dixit *Cantic.* IV. 12. *Acervus conclusus, soror mea, sponsa, hortus conclusus, fons signatus* : *Hortus conclusus* : Isti sunt juvenes : *Acervus conclusus* : Istæ sunt virgines, juxta subjectum : Claudite januans. *Et ne faciatis ex omnibus abominationibus istis*. *Istis* : Excidio At delictum mensurarum non punitur excidio : *Istis*. Non autem ex illis, neque ex earum parte. *Indigena*. Ad includendum uxores indigenarum. *Peregrinus*: Ad includendum uxores peregrinorum : *In medio vestri*. Ad includendum mulieres, & servos. *Omnes enim abominationes istas*. אל ubique significat fortem. Et sic dictum est *Ezech.* XVII. 13. *Et fortes terræ tollet* ; *Ne evomat terra vos*. Docemur, quod terra obligaretur ad captivitates harum rerum causa. *Nam omnis qui fecerit de omnibus abominationibus illis* ; Vel de earum parte. *Excidentur animæ facientes*. Ut includantur mulieres in excidio. *Facientes*. Non autem accedentes : *De medio populi sui*. Et populus suus in pace. *Et custodietis custodiam meam*. Facite custodiam custodiæ meæ. Istæ sunt secundariæ, quas de illis decreverunt sapientes : Alia expositio : *Et custodietis custodiam meam*. Ut de hoc præmoneatur Synhedrium : *Ad non faciendum de statutis abominationum, quæ factæ sunt* &c. Docemur omnes incestus appellari immunditiem. *Ego Dominus Deus vester* : Hoc est quod diximus, quod in incestibus inceperit cum nomine יו״ד ה״א & cessaverit cum nomine יו״ד ה״א sc. nomine ineffabili.

Finis textus.

Parascha, quæ inscribitur. *Sancti estote*.

Diverte a malo, & fac bonum, inquire pacem, persequere eam. Psal. XXXIV. 15. Nequis dicat : Quoniam ; prohibui linguam meam a malo, & labia mea a dolo, ibo & meditabor in somno. Idcirco dictum est : *Et fac bonum*. Non significat *bonum* nisi legem : Dictum est enim *Prov.* IV. 2. *Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis*. *Inquire pacem* : Pax non designat nisi legem : Dictum est enim ibid. III. 17. *Viæ ejus viæ pulchræ, & omnes semitæ illius pacificæ*. Pariterque dictum est ibid. II. 4. *Si quæsieris eam quasi*

אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה
ורדפהו . במקום אחר . כדתנן הוי גולה
למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא
אחריך שחביריך יקיימוה בידך ואל בינתך
אל תשען . דבר אחר סור מרע ועשה
טוב סור מרע אלו עריות שנקראו רע
שנאמר יד ליד לא ינקה רע וכו׳. אמרו
רבותינו כל המרצה מעות מידו ליד
אשה כדי להסתכל בה לא ינקה מדינה
של גיהנם . ומנין שהפסוק הזה מדבר
בזונה שנאמר אחריו נזם זהב באף חזיר
אשה יפה וסרת טעם . ולפי שלמעלה
מן הענין אמר איש איש אל כל שאר
בשרו לא תקרבו וגו׳ ונאמר אל תטמאו
בכל אלה לכך אמר דוד סור מרע ועשה
טוב. ואומר למען סור משאול מטה
ואין שאול אלא זונה . שנאמר בעמקי
שאול קרואיה. ועשה טוב. לקדש עצמך
אפילו במותר לך שנאמר קדושים תהיו
כי קדוש אני יהוה אלהיכם. שהרי הנמלט
מן הזונה נקרא טוב שנאמר טוב לפני
האלהים ימלט ממנה. בקש שלום. בקש
להתקדש להביא עליך שלום שהרי הרשע
אין לו שלום שנאמר אין שלום אמר
אלהים לרשעים ׃ ורדפהו . שתהא כובש
את יצרך וכן הוא אומר אשרי איש ירא
את יהוה במצותיו חפץ מאד . אשרי איש
ולא אשרי אשה אמר רבי אליעזר אשרי
איש שמתגבר ביצרו כשהוא איש כלומר
בבחורתו . וכן הוא אומר וזכור את
בוראך בימי בחורותיך. במצותיו חפץ מאד.
ולא בשביל שקיבל שכר המצות. הוא
היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין
את הרב על מנת לקבל פרס וכו׳ עד
ויהי מורא שמים עליכם . וידבר יהוה
אל משה לאמר . דבר אל כל עדת בני
ישראל מלמד שהפרשה נאמרה בהקהל
מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. ואמרת
אליהם אזהרה לבית דין: קדושים תהיו.

quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam. Et persequere eam. In loco alio. Sicut legimus: Erit captivitas in loco legis; Et ne dicas, quod veniat post te, quod comitetur te, conservabitur in manu tua, & juxta intellectum tuum non facies. Alia expositio: *Diverte a malo, & fac bonum. Diverte a malo.* Isti sunt incestus, qui vocantur malum: Dictum est enim *Prov.* XI. 21. *Manus in manu, non erit innocens malus* &c. Dixerunt sapientes nostri. Qui numerat pecunias de manu in manum mulieris, ut eam contempletur, non erit immunis a judicio Gehennæ. Et unde probatur, quod hic textus loquatur de scorto? Ex eo quod dictum est: *Circulus aureus in manibus suis; mulier pulchra & fatua.* Et quoniam in subjecto supra dictum est. *Vir vir, ad omnem propinquam carnis suæ non accedetis.* &c. *Ne polluamini omnibus istis.* Idcirco dixit David: *Diverte a malo, & fac bonum.* Pariterque dictum est Prov. XV. 24. *Ut declinet de inferno novissimo*: At שאול non designat nisi scortum. Dictum est enim *Prov.* IX. 18. *Et in profundis inferni convivæ ejus. Et fac bonum.* Ut teipsum sanctifices: Vel in permisso. Dictum est enim: *Sancti estote, quia sanctus sum ego Dominus Deus vester.* Etenim qui liberatur a scorto, vocatur bonus. Dictum est enim *Eccles.* VII. 27. *Qui placet Deo, effugiet illam. Inquire pacem*: Quære ut sanctificeris, ut possis adducere super te pacem; quia impio non est pax. Dictum est enim *Isai.* XLVIII. 22. *Non est pax impiis, dicit Dominus. Et persequere eam*: Ut subigas concupiscentiam tuam. Et sic dictum est *Psal.* CXII. 1. *Beatus vir, qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis. Beatus vir,* non autem beata mulier. Dicit R. Eliezer: Beatus vir, qui dominatur in concupiscentia sua; Quando est vir, quasi dicat in juventute sua: Et sic dictum est *Eccles.* XIIII. *Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ. In mandatis ejus volet nimis*: Non ea de causa, ut recipiat mercedem præceptorum: Ecce ille dicit: Ne sitis sicut servi, ministrantes domino cum conditione, ut recipiant præmium: Usque ad locum: Et sit timor cœlorum super vos. *Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo: Loquere ad universam congregationem filiorum Israel.* Docemur quod hæc sectio dicta fuerit in congregatione, propterea quod maxima pars fundamentorum legis ab ea dependeat: *Et dices ad eos.* Præmone Synhedrium: *Sancti estote.*

פרושים תהיו. כי קדוש אני יהוה אלהיכם שאם מקדשים אתם עצמכם מעלה אני עליכם כאלו קדשתם אותי. ואף על פי כי קדוש אני יהוה אלהיכם בין מקדישים אתם בין שאין מקדשין. איש. אין לי אלא איש אשה מנין תלמוד לומר תיראו שנים. אלא מה תלמוד לומר איש לפי שהאיש יש בידו יכולת והאשה אינה מפסקת מפני שרשות אחרים עליה. אמו ואביו. גלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא שהבן מתירא מן האב יותר מן האם לפיכך הקדים הכתוב מורא האם למורא האב. תיראו. אי זה הוא מורא לא ישב במקומו ולא מדבר במקומו ולא סותר את דבריו ולא מכריעו. את שבתותי תשמרו. מלמד שאם אמר לו אביו ואמו חלל את השבת יכול ישמע להן תלמוד לומר ואת שבתותי תשמרו. כולכם חייבין. בכבודי ובמוראי. מוראי קידם לאב ולאם. מכאן אתה למד לכל המצות שלא ישמע אדם לאביו ולאמו לעבור על אחת מכל המצות. אל תפנו אל האלילים. עשרה שמות מגונים לעבודה זרה. אלילים לשון חלולים: פסל שנפסלין. מסכה לפי שנסכת. מצבות על שעומדים ולא זזים. עצבים שנעשים פרקים. תרפים על שמתרקבין. גלולים על שהם געולים. שקוצים שהן משוקצים. חמנים על שהן עומדין בחמה. אשרין שהן מתאשרין מאחרים. אל תפנו אפילו להביט אליהם להסתכל בדמותם אסור. וכי תזבחו זבח שלמים ליהוה מה בא ללמדינו והלא תורת השלמים נאסרה בפרשת צו זאת תורת זבח השלמים אלא ללמד לרצונכם על דעתכם זבוחו תזבחוהו לשם אותו הזבח. ביום זבחכם יאכל וממחרת. בא ללמד שתחלת הזביחה לא תהא אלא על מנת לאכל לשני ימים. ואם האכול יאכל אחד אכילת אדם ואחד מזבח שהכל מפגל בה שאם שחטו על מנת לאכלו חוץ

estote. Separati sitis: *Quia sanctus ego sum Dominus Deus vester*. Si enim vosmetipsos sanctificaveritis, ego vobis imputabo perinde ac, vos me sanctificaveritis: Licet *sanctus ego Dominus Deus vester*, sive vos sanctificaveritis, sive non sanctificaveritis. *Vir*: Non probo nisi de viro, de fœmina unde probatur? Ex eo quod dictum est. *Timeatis*. Duo. Verum cur dictum est: *Vir*? Quia in viro est potestas; sed in muliere non est sufficientia, quia est in aliorum potestate: *Matrem suam*, *& patrem suum*: Perspicuum manifestum est coram Deo S. B. quod filius debeat magis timere patrem, quam matrem, ideoque textus anteponit timorem matris timori patris: *Timeatis:* Quinam est hic timor? Non sedebit in ejus loco, neque loquetur in ejus loco, neque impugnabit ejus verba, neque ejus argumenta. *Et Sabbatha mea observate*: Docemur; Si ei dicat ejus pater, & mater; Profana Sabbathum, crederem quod eis deberet auscultare? Idcirco dictum est: *Et Sabbatha mea observate*: Omnes obligati estis ad me honorandum & timendum. Timor præcedit patrem & matrem. Hinc tu percipis de omnibus præceptis, quod nemo debeat auscultare patri & matri suæ, ut nullum de cunctis præceptis transgrediatur: *Ne respiciatis ad idola*. Decem nominibus vituperatur Idololatria: אלילים, quia sunt profana: פסל; quia sunt profanata: מסכה, quia sunt exsculpta; מצבות, quia statuta sunt, & non moventur; עצבים, quia membratim facta sunt: תרפים, quia marcescunt: גלגלים, quia sunt abominabilia: שקוצים, quia sunt detestabilia: חמנים, quia in sole collocata sunt: אשרים, quia beatificantur ab aliis: *Ne respiciatis*: vel ad ea respicienda; considerare eorum imagines vetitum est. *Et quando immolaveritis victimam pacificorum Domino*. Quid venit ad nos docendum? Atqui lex pacificorum memorata est in sectione, quæ inscribitur: *Præcipe*: *Hæc est lex victimæ pacificorum*. Sed venit ad docendum. *Juxta beneplacitum vestrum*; juxta mentem vestram ejus victimam immolate, nomine ipsius victimæ. *Quo die mactaveritis, comedetur*; *& altera die*. Venit ad docendum, quod principium immolationis non sit nisi cum conditione, ut comedatur duobus diebus: *Quod si comedendo comedetur*: Comprehendit tam comestionem hominis, quam comestionem altaris; quod omne fiat abominabile. Si enim mactetur cum conditione, ut comeda-

לזמנו או חוץ למקומו שפוגל . ואוכליו עונו ישא כי את קדש יהוה חלל . זה בנין אב בכל שהוא קודש ועשהו פיגול חייבין עליו כרת . ובקצרכם את קציר ארצכם פרט לשקצרוה לסטים קרסמוה נמלים שברחה הרוח . מיכאן אמרו נכרי שקצר את שדהו ואחר כך נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה והפיאה. רבי יהודה מחייב בשכחה שאין שכחה אלא בשעת העימור כדמפורש במסכת זרעים . לא תכלה פאת שדך. אין פאה אלא מחמת הכלוי אין פיאה אלא מחמת בסוף . שדך לא שדה אחרים . שדך. לחייב על כל שדה מכאן אמרו אלו מפסיקין לפיאה הנחל והשלולית וכו׳ . ולקט קצירך לא תלקט לא תסייע את העני . וכרמך לא תעולל . אפילו כולו עוללות. ופרט כרמך לא תלקט . שלא יניח כלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר וכן הוא אומר אל תסג גבול עולם אשר וגו׳. לעני ולגר. מה עני מחוסר ובן ברית אף כולן חסרין ובני ברית הנח לפניהם והם יבזבזו ואפילו תשעים ותשעה אומר לחלק ואחד אומר יבזבז ואפילו ידיו רפות לזה שומעין שאמר כהלכה שנאמר תעזוב . אני יהוה אלהיכם. אמר הקדוש ברוך הוא איני גובה מכם אלא נפשות שנאמר אל תגזל דל. וכתיב כי יהוה יריב ריבם . וקבע את קובעיהם נפש. לא תגנובו אזהרה לגנב לא תגנובו על מנת למיקט . פירוש. לצערו לפי שראהו שאינו משמש כליו שלא כהוגן וזה גונבו לצערו ולהחזירו לו אסור. בן בג בג אומר לא תגנוב את שלך מאחר הגנב שלא הראה גנב . ולא תכחשו ולא תשקרו. אפילו כל שהוא . איש בעמיתו. לרבות אפילו איש באשה. או אשה באיש . מלמד שאם גנב סופו

medatur extra tempus suum, & extra locum suum, erit abominabili. *Et comedens illam, peccatum sum portabit, quia sanctum Domini profanavit*. Hæc est constitutio principii in omni sanctitate, quæ facta sit abominabilis, quod teneantur excidio. *Et cum messueritis messem terræ vestræ*. Excludit quam demessuerint latrones, quam populaverint formicæ, quam contriverit ventus: Hinc dixerunt; si alienigena messuerit agrum suum, & postea fiat proselytus, liber est a spicilegio, & a manipulo prætermisso, & ab angulo: R. Jehuda obligat ad manipulum prætermissum. Quia non est prætermissio, nisi quando manipulos faciat, sicut exponitur in tractatu Zeraim. *Non finies angulum agri tui*. Non est angulus nisi propter absolutionem; non est angulus nisi in fine. *Agri tui*. Non agri alieni. *Agri tui:* Ad obligandum totum agrum. Hinc dixerunt: Hæc disterminant quoad angulum, fluvius, & rivus &c. *Et collectionem agri tui non colliges*: Non opem præstabis pauperi: *Et vineam tuam non racemabis*: Vel si tota racemaria fuerit. *Et grana vineæ tuæ non colliges:* ne supponat canistrum viti tempore vindemiæ: Et sic dictum est *Prov. XXII. 28. Ne transgrediaris terminos antiquos, quos* &c. *Pauperi & peregrino*. Sicut pauper est indigens, & filius fœderis, ita pariter omnes indigentes, & filii fœderis. *Relinques*. In eorum conspectu; ut ipsi diripiant; Vel si novem & nonaginta dicant dividendum esse; & unus dicat; diripiatur; vel si ejus manus fuerint robustæ; huic auscultant, quia loquitur juxta constitutionem: Dictum est enim: *Relinques: Ego Dominus Deus vester*. Dicit Deus S. B. non exigam a vobis nisi animas vestras; Dictum est enim *Prov. XII. 22. Non rapies pauperi*. Pariterque scriptum est ibid. *Quia judicabit Dominus causam ejus, & configet eos, qui confixerunt animam ejus*. *Furtum non facietis:* Hæc est præmonitio de furto; *Furtum non facietis:* Cum conditione negotiandi Expositio: Ut eum mœrore afficiat; Quia eum vident, quod non utatur vasis suis præter consuetudinem: Qui furatur, ut mœrore dominum afficiat, atque ut ei restituat, interdictum est: Ben Bag bag dicit: Non furaberis quod tuum est a fure, ne furari videaris. *Neque denegabitis; neque mentiemini*: Vel quantulumcumque. *Vir in popularem suum*. Ad includendum in viro vel mulierem, aut mulierem in viro. Domulierem, aut mulierem in viro. Dociet; si furetur, finis erit, ut falso juret,

להשבע בשקר. וחללת את שם אלהיך. מלמד ששבועת שוא היא חלול השם. דבר אחר וחללת אתה נעשה חולין לחיה ולבהמה וכן הוא אומר על כן אלה אבלה ארץ וגו׳. לא תעשוק את רעך. זה הכובש שכר שכיר. ולא תגזול כמשמעו. לא תלין פעולת שכיר. אפילו שכר בהמה ושכר הכלים. אתך. בזמן שתבעו. לא תבעו אינו עובר. עד בקר. שכיר יום גובה כל הלילה. שכיר לילה גובה כל היום. לא תקלל חרש. מרבה אפילו בר ישראל שאינו שומעך. קל וחומר לפניו. ולפני עור לא תתן מכשול. למי שהוא עור בדבר שלא להאכיל את חבירך דבר האסור ושלא להורות לו דבר שלא כהוגן. ושלא ליתן כוס יין לנזיר והוא סבור שכר תמרים ותפוחים הוא וכן כיוצא בהם. היה נוטל עמך עצה לא תתן לו עצה שאינה הוגנת לו. ויראת מאלהיך אני יהוה. לא תעשו עול במשפט מלמד שהדיין שמקלקל את הדין נקרא עול וגורם לטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם. לא תשא פני דל. רבותינו אמרו שלא תאמר הואיל וזה עני יש לו דין עם העשיר אזכנו כדי שיהא מתפרנס בכבוד תלמוד לומר לא תשא פני דל. ולא תהדר גדול. שלא תאמר היאך אביישנו בדין לחייבו תלמוד לומר לא תהדר פני גדול. בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד אומר כל צרכו ואחר אומר לו קצר דבריך ושלא יהא אחד יושב ואחד עומד. דבר אחר בצדק תשפוט עמיתך. מכאן אמרו הוי דן את כל האדם לכף זכות. לא תלך רכיל. שלא תהא רך לזה וקשה לזה. דבר אחר לא תהיה כרוכל המטעים דברים והולך. וכן אמר שלמה הולך רכיל מגלה סוד. ולא תעמוד על דם רעיך. שלא תראה את חבירך שהיה נוררתו או לסטים באין עליו ועומד לפי שאתה חייב להצילו. אני יהוה בדבר שבלב

ret : *Et profanabis nomen Dei tui*. Docemur, quod juramentum vanum sit profanatio nominis Divini. *Et profanabis*. Tu fies profanus feræ, & bestiæ : Et sic dictum est *Isai.* XXIV. 6. *Propter hoc maledictio vorabit terram* &c. *Neque injuriaberis proximum tuum*. Hæc est abscissio mercedis mercenarii. *Neque rapies* : Juxta sensum literalem: *Nec pernoctabit opus mercenarii* : Vel merces jumenti, & merces vasorum : *Tecum*. Quando eam postulaverit; si non postulaverit, non peccat : *Usque ad mane* : Mercenarius diurnus potest exigere tota nocte, & mercenarius nocturnus potest exigere toto die. *Non maledices surdo*. Includam vel Israelitam, vel si te non audiat, multo magis in ejus conspectu. *E coram cœco non dabis offendiculum* : Coram illo, qui sit cœcus in eo, ut nolit nutrire socium suum, quod est interdictum, neque docendum est quod non est juxta consuetudinem; ne det calicem vini Nazyræo, & ille credat esse syceram palmarum, & malorum; & his similia : Si abs te sumat consilium, non dabis illi consilium, quod non sit illi conveniens. *Et timebis a Domino Deo tuo. Ego Dominus. Non facietis iniquitatem in judicio*. Docemur; si judex pervertat judicium, vocatur iniquus, & facit, ut polluatur terra, & profanatur nomen Divinum, & removeatur Divinitas, & faciat cadere Israel gladio, eosque faciat exulare a terra sua. *Non accipies facies pauperis*, Sapientes nostri dixerunt : Ne dicas : Quoniam iste est pauper, qui contendit cum divite, eum absolutam, ut cum decore nutriatur. Idcirco dictum est : *Non accipies facies pauperis. Et non honorabis facies potentis* : Quomodo ego illum pudore suffundam in judicio, ut eum condemnem? Idcirco dictum est : *Et non honorabis facies potentis. In rectitudine judicabis popularem tuum* : Ne alter dicat, omnia, quæ sibi sunt necessaria, & alteri dicat : Brevis esto in sermone tuo; ne alter, sedeat, & alter stet. Alia expositio : *In rectitudine judicabis popularem tuum*. Hinc dixerunt : Unusquisque judicandus est juxta sua merita. *Non incedes detractor* : Ne sis huic benignus, & illi difficilis : Alia expositio : Ne sis quasi detrahens in verbis fallaciæ, & incedas. Et sic dicit Salomon *Prov.* XI. 13. *Qui ambulat fraudolenter, revelat arcana. Nec stabis contra sanguinem proximi tui*. Ne consistas, cum videris socium tuum, quod rapetur, aut cum latrones illum adoriantur; sed debas illum salvare. *Ego Dominus*. In re quæ dicitur in corde suo. *Ego Dominus* :

נאמר בו אני יהוה. לא תשנא את אחיך בלבבך. יכול לא תכנו ולא תסטרינו ולא תקללנו. תלמוד לומר בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר. הוכח תוכיח. אפילו ארבעה או חמשה פעמים ומנין שאתה מוכיחו ופניו משתנות תלמוד לומר לא תשא עליו חטא. תניא אמר רבי טרפון תמה אני אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח טול קיסם מבין שיניך אומר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי יוחנן בן נורי מעיד אני עלי שמים וארץ שכמה פעמים לקה עקיבא בן יוסף על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל בי רבי. וכל שכן שהוסיף בו אהבה שנאמר הוכח לחכם ויאהבך. עד היכן תוכחה רב אמר עד הכאה. ושמואל אמר עד קללה. ורבי יוחנן אמר עד נזיפה. ושלשתן מקרא אחד דרשו ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות וכתיב ויטל שאול את החנית עליו להכותו למאן דאמר עד הכאה דכתיב להכותו. ומאן דאמר עד קללה דכתיב לבשתך. ומאן דאמר עד נזיפה דכתיב ויחר אף שאול. לא תקום. אמר לו השאילני מגלך ולא השאילו למחר אמר לו הלא השאילני קרדומך ואמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה. למחר אמר ליה הילך איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שהרי נטר בלבו. ולא תטור את בני עמך. אבל נוקם אתה לאחרים. ואהבת לרעך כמוך. מכאן אמרו הלל הזקן דע לך סאני לחברך לא תעביד. אני יהוה כל דבר המסור ללב נאמר בו אני יהוה. את חוקותי תשמרו. רבנן אמרי חקים שנחקקו כבר היכן נחקקו

minus : Odio non habebis fratrem tuum in corde tuo. Crederem quod non deberet eum percutere, neque cædere, neque maledicere? Idcirco dictum est. *In corde tuo* : De odio quod est in corde, textus loquitur : *Sed monendo monebis* : Vel quater vel quinquies : Unde probatur, quod non monere debeas, vel si facies ejus mutetur? Ex eo quod dictum est : *Et non feres super illo peccatum.* Traditio : Dicit R. Tarphon; Ego miror, si sit vir in hac generatione, qui posset reprehendere. Tolle festucam de oculis tuis : Respondebit illi. Tolle trabem de oculis tuis. Dicit R. Jochanan ben Nuri. Testo ego super me cœlum & terram : sæpissime vapulavit Akiba ben Joseph, quod de eo conquestus fuerim coram Raban Gamaliel ben Rabi; atque eo magis auctus est in eo amor. Dictum est enim *Prov.* IX. 8. *Argue sapientem, & diliget te.* Quousque arguet? Rab dicit : Usque ad percussionem. Et Samuel dicit : usque ad maledictionem : & R. Jochanan dicit : Usque ad increpationem. Et tria hæc omnia in uno textu exponuntur. I. *Sam.* XX. 30. *Iratus autem Saul adversum Jonathan, dixit : Fili mulieris virum ultro rapientis.* Pariterque scriptum est ibid. *Et arripuit Saul lanceam, ut percuteret eum.* Juxta sententiam illius, qui dicit : Usque ad percussionem : Scriptum est enim : *Ut percuteret eum.* Et juxta sententiam illius, qui dicit : Usque ad maledictionem : Scriptum est enim : *In confusionem tuam* : Et juxta sententiam illius, qui dicit. Usque ad increpationem : scriptum est enim : *Iratus autem Saul* : *Non ulcisceris.* Si si dicat : Commoda mihi falcem tuam; Eique non commodat : Postridie ei dicit : Commoda mihi securim tuam; Eique respondeat; Non commodabo; sicut tu non commodasti mihi : Hæc est vindicta. Postridie ei dicit commoda mihi falcem tuam : Si respondeat : Ego non sum tui similis, qui mihi noluisti commodare. Hoc est odium; Quia conservat in corde suo; *Neque indignationem cconcipies in filium populi tui* : At potes indignatione in alienos concipere. Et diliges proximum tuum sicut teipsum. Hinc dixerunt : Hillel senior dicebat : scito : odium socio tuo non facies. *Ego Dominus.* De cunctis, quæ recondita sint in corde dictum est : *Ego Dominus. Statuta mea observabitis* : Sapientes dixerunt. Statuta quæ decreta sunt. At ubi decreta sunt? *Jumentum juxta speciem suam,*

את הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו . מכאן שנאסרו בני נח בכלאים. בהמתך לא תרביע כלאים. אבל להעמיד בהמה לפני הזכר מין במינו מותר . שדך לא תזרע כלאים. מנין אפילו אם היו לא יקיים תלמוד לומר לא. כלאים. לא אמרתי אלא משום כלאים . ובגד כלאים . לרבות הלבדין. שעטנז. שוע טווי ונוז. דבר אחר שעטנז זה הצמר שמעטה את הצאן ונוז זה נוץ של פשתן שהוא נץ מן הארץ . רבי ישמעאל אומר הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם ופרט לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתים אף כל צמר ופשתים. דכתיב בבגד צמר או בבגד פשתים . לא יעלה עליך . יכול לא יפשילו במקל אחוריו תלמוד לומר לא תלבש. אין לי אלא שלא ילבש מנין שלא יכסה . תלמוד לומר לא יעלה עליך מותר אתה להציעו תחתיך אבל אמרו חכמים לא יעשה כן שלא תעלה נימא על בשרו . ואיש. פרט לקטן. כי ישכב את אשה. פרט לקטנה. שכבת זרע. פרט למערה . והיא שפחה . יכול בשפחה כנענית הכתוב מדבר תלמוד לומר והפדה. אי והפדה יכול כולה תלמוד לומר לא נפדתה . הא כיצד פדויה ושאינה פדויה שחציה שפחה וחציה בת חורין במאורסת לבן חורין הכתוב מדבר . דבר אחר והפדה לא נפדתה. בכסף. או חופשה לא ניתן לה . ולהלן הוא אומר וכתב לה ספר כריתות מה להלן בשטר אף כאן בשטר. בקורת תהיה . מלמד שהיא לוקה יכול אף הוא ילקה תלמוד לומר תהיה. היא לוקה והוא אינו לוקה . דבר אחר בקורת תהיה שני קראי תהא דתנו רבנן במסכת מכות גדול שבדיינין קורא והשני מכה והשלישי אומר הכהו. מאי קורא אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה

suam, & omne reptile terræ juxta speciem suam Genes. I. 25. Hinc Noachidis interdicta fuerunt heterogenea. *Jumentum tuum marem excipere non facies mixtim:* At licet statuere jumentum coram mare, qui sit de sua specie. *Agrum tuum non seres mixtim:* Unde probatur, quod conservare non liceat? Et ex eo quod dictum est: *Non mixtim.* Non dixi nisi propter heterogenea. *Et vestis mixta.* Ad includendum lanam compactam. שעטנז. Quod sit carminatum, netum, & textum. Alia expositio: שעטנז Hæc est lana, qua diminuitur ovis, & נוז. Hoc est germen lini, quod germinat ex terra. R. Ismael dicit: Quoniam memorantur vestes in lege simpliciter, & specificat tibi textus in earum aliqua lanam, & linnm, ita pariter includitur omnis lana & linum. Scriptum est enim. *Vestis lanea, aut vestis linea. Non adscendet super te.* Crederem, quod ad dorsum non possit baculo suspendere? Idcirco dictum est: *Non indues.* Non probo nisi quod non possit induere, unde probatur quod non possit se tegere? Ex eo quod dictum est. *Non adscendet super te.* Licet tibi sub te extendere: Sed dixerunt sapientes. Non ita faciet ne filum adscendet super carnem suam. *Et vir.* Excludit puerum. *Qui concubuerit cum muliere.* Excludit parvulam. *Concubitu seminis:* Excludit, qui non perficit concubitum: *Et fuerit ancilla:* Crederem quod de ancilla Chananæa textus loquatur? Idcirco dictum est: *Et redemta. Si redimendo:* Crederem integra libertate donatam? Idcirco dictum est: *Redemta non fuerit.* Quomodo redemta, & non redemta? Quod sit partim partim ancilla, & partim libera. De desponsata libero textus loquitur. Alia expositio: *Et redimendo redempta non fuerit. Argento. Aut libellus libertatis non datus fuerit ei:* Et *Deut.* XXIV. 3. scriptum est: *Et scripserit ei libellum abscissionis:* Sicut ibi scriptura, ita pariter hoc loco scriptura. *Obnoxia flagellationi erit.* Docemur, quod illa vapularet; Crederem, quod ipse quoque vapularet? Idcirco dictum est: *Erit.* Illa vapulabat, at ipse non vapulabat. Alia expositio: *Obnoxia flagellationi erit:* Duo sunt textus: Quia tradiderunt sapientes in tractatu *Macoth:* Maximus inter judices legebat, & secundus flagellabat, & tertius dicebat; Percute eum. Quid legebat? *Si non observaveris ut facias omnia verba legis hujus &c. Deut.* XXVIII. 58. Eique dicebant. Obnoxia sit, ut flagel-

הזאת וגו׳. ואמרי לה בקורת ברצועות של בקר כדתנן ורצועה של עגל בידו כפולה אחת לשתים ושתים לארבעה ושתי רצועות עולות ויורדות בה . לא יומתו כי לא חופשה. הא אם חופשה הרי אלו חייבין מיתה . כל העריות עושה בהם מערה כגומר. ובשפחה חרופה לא עשה בה מערה כגימר . כל העריות האיש והאשה שוין בקרבן ובמכות . ובשפחה היא לוקה והוא אינו לוקה . הוא מביא קרבן והיא אינה מביאה קרבן. כל העריות בחטאת והשפחת באשם כל העריות בנקבה והשפחה בזכר. פירוש בפרשת ויקרא שעירת עזים נקבה או כשבה . בשפחה איל זכר . וכשפחה המזיד כשוגג . והביא את אשמו ליהוה . נאמר כאן איל אשם ונאמר להלן אשם בערכך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם. מה איל אשם אמור להלן בכסף שקלים אף כאן בכסף שקלים . וכפר עליו הכהן באיל האשם וגו׳. מלמד שהוא מביא אחת על דברים הרבה . ונסלח לו מחטאתו . לעשות את המזיד כשוגג . כל העריות אחר האיש ואחר האשה שוין במכות ובקרבן . ובשפחה חרופה היא לוקה והוא אינו לוקה . הוא מביא קרבן והיא אינה מביאה קרבן. כל העריות לא עשה כהן את המזיד כשוגג ובשפחה חרופה עשה בה את המזיד כשוגג.

סליק פיסקא

וכי תבאו ל הארץ. המיוחדת. ונטעתם פרט לשנטעו גוים עד שלא באו ישרא ונטעתם. פרט לעולה שאיליו . כל עץ

flagelletur loro bovis. Sicut legimus: Manu tenens lorum vitulinum duplicatum, primo ut ex ſimplici ſit duplex, & ex duplici fiat quadruplex; In illo duo lora ſunt, quæ adſcendant, & deſcendant. *Non interficietur, quia non eſt libertate donata.* Ecce ſi fuiſſet libertate donata, iſti rei fuiſſent mortis: In ſingulis ſcortationibus conſideratur incipiens ſicut perficiens concubitum; at in ancilla libertate donata non conſideratur incipiens ſicut perficiens: In ſingulis ſcortationibus tam vir quam fœmina pares ſunt in ſacrificio, & in flagellatione; At in ancilla, ipſa vapulat, at ille non vapulat: Ille afferebat ſacrificium, at ipſa non afferebat ſacrificium. In ſingulis ſcortationibus afferebatur ſacrificium pro peccato, at in ancilla afferebatur ſacrificium pro delicto: In ſingulis ſcortationibus afferebatur ſacrificium de fœminis, at in ancilla de maribus: Exponitur in Paraſcha]: *Et vocavit: Capellam caprarum fœminam, aut agnam.* At in ancilla afferebatur aries maſculus. Et in ancilla conſideratur, tam qui per impudentiam, quam qui per errorem operatur: *Et afferet ſacrificium pro delicto Domino.* Memoratur hic aries pro delicto, & memoratur *Levit.* v. 15. *Sacrificium pro delicto juxta æſtimationem tuam argenti ſiclorum in pondere ſanctuarii pro delicto.* Sicut ibi argento ſiclorum, ita pariter hoc loco argento ſiclorum. *Et expiabit eum ſacerdos ariete ſacrificii pro delicto &c.* Docemur, quod unum pro multis rebus afferret: *Et remittetur ei a peccato ſuo:* Ut conſideretur tam qui per impudentiam, quam qui per errorem operatur. In ſingulis ſcortationibus pares ſunt tam vir quam fœmina in flagellatione, & in ſacrificio: At in ancilla libertate donata, illa vapulabat at ipſe non vapulabat; ipſe afferebat ſacrificium, at illa non afferebat ſacrificium: In ſingulis ſcortationibus non conſideratur qui operatur per impudentiam æque ac qui per errorem operatur, at in ancilla libertate donata conſideratur tam qui per impudentiam, quam qui per errorem operatur.

Finis textus.

C*UM autem veneritis in terram*: Peculiarem. *Et plantaveritis.* Excludit ſi plantaverint gentiles, antequam adveniſſent Iſraelitæ. *Et plantaveritis.* Excludit, quod ſponte creſcit. *Omnem arborem fructiferam.* Non autem arbo-

מאכל. ולא עץ סרק. עץ מאכל. פרט לנוטע לסייג ולקורות. מאימתי הוא מונה משעת נטיעתו. וערלתם ערלתו. ערלה בכל מקום מאוסה ערלה. שהגוים נתגנו בה שנאמר כי כל הגוים ערלים. וכאן הוא אומר וערלתם ותרחקון. עיקר ערלח מאוס. את פריו. פרט לעלין ולולבין. שלש שנים יהיה לכם ערלים. לרבות את שלאחר שלשה שנים שבאו מתוך שלש שנים שהן אסורין. לא יאכל. אפילו בהנאה. ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש. להביא שלשים יום לפני ראש השנה שהוא בכלל שנה. קדש הלולים. מלמד שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריו. מיכאן אמר רבי עקיבא במסכת ברכות לא יטעום אדם כלום קודם שיברך. ובשנה החמישית פעמים שבחמישית וחייבין עליו משום רביעית. להוסיף לכם תבואתו. אמר רבי עקיבא שלא יאמר אדם ארבע שנים אני מצטער בו חנם. לפיכך נאמר להוסיף לכם תבואתו. מלמד שאינו נפדה אלא תבואה. מכאן אמרו אין פודין את הרביעי עד שיבוא עונת המעשרות. לא תאכלו על הדם. מכאן לאוכל מן הבהמה עד שלא תצא נפשה עובר בלא תעשה. דבר אחר לא תאכלו על הדם מכאן שאין מברין על הרוגי בית דין. וחכמים אומרים לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. דבר אחר לא תאכלו על הדם כענין שנאמר בשאול הנה העם חוטאים ליהוה לאכל על הדם. לא תנחשו. כגון אלו שמנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים וכן ביוצא בהם. לא תעוננו. אלו אוחזי העינים. רבי עקיבא אומר לא תעוננו אלו מחשבי העתים היום יפה ליקח למחר יפה ליתן אל תתחיל כי שחרית הוא ראש חדש הוא מוצאי שבת הוא כל אלו וביוצא בהן. לא תקיפו. אחד המקיף ואחד הניקף. פאת ראשיכם. סוף הראש אלו הצדעין מיכן ומיכן. ולא תשחית את פאת זקניך. אין השחתה

arborem sylvestrem. *Arborem fructiferam.* Excludit si plantet pro sepe, aut pro tignis. Unde numerat? A tempore plantationis suæ. *Derelinquetis præputium in præputio.* Ubique rejicit præputium, quia in eo consueverunt gentiles; Dictum est enim *Jerem.* IX. 26. *Quia omnes gentes habent præputium.* Et hoc loco dictum est: *Et relinquetis.* Et depelletis: Fundamentum præputii est rejiciendum. *Fructus ejus.* Excludit frondes, & pampinos. *Tribus annis erit vobis rejectaneus.* Ad includendum, si post tres annos ingrediantur in tres annos, quod duo ex iis sint interdicti: *Non comedetur.* Vel ex eo utilitatem percipere vetitum est. *Et anno quarto erit universus fructus ejus sanctitas*: Ad includendum triginta dies ante principium anni, quod comprehendant annum: *Sanctitas laudum Domino.* Docemur, quod antea, & postea requirat benedictionem: Hinc dixit R. Akiba in tractatu *Berachoth*: Nemo aliquid gustat, nisi prius benedicat. *Et anno quinto.* Aliquando in quinto obligantur propter quartum. *Ad augendum vobis proventum ejus.* Dicit R. Akiba: Ne quis dicat quatuor annis ego in eo gratuito affligor: Idcirco dictum est: *Ad augendum vobis proventum ejus.* Docemur, quod non redimeretur nisi in proventu. Hinc dixerunt; Non redimunt plantam anni quarti, donec pervenerit ad tempus decimarum. *Non comedetis super sanguine*: Hinc probatur; si quis comedat de jumento, priusquam exeat ejus anima, transgrediatur præceptum negativum. Alia expositio: *Non comedetis super sanguine.* Hinc dixerunt, Non cibant pro interfectis a Synhedrio. Et sapientes dicunt. *Non comedetis super sanguine.* Non comedetis, antequam oretis super sanguine vestro. Alia expositio: *Non comedetis super sanguine.* Sicuti dictum est de Saul I. *Sam.* XIV. 33. *Quod populus peccassent Domino comedens super sanguine. Non auguramini.* Sicut illi, qui augurantur per mustelam, & per aves, & per stellas, & his similia: *Non observabitis tempora.* Isti sunt, qui decipiunt oculos: R. Akiba dicit: *Non observabitis tempora.* Isti sunt qui computant tempora: Hodie conveniens est emere; cras conveniens est dare: Ne incipias, quia dies matutinus est principium mensis, vigilia Sabbathi est: Ista omnia, & his similia. *Non radetis*: Tam qui radit, quam qui raditur. *Angulum capitis vestri.* Extremitatem capitis. Ista sunt tempora hinc inde. *Neque corrumpes angulum barbæ tuæ*: Non est corruptio nisi novacu-

אלא בתער הא אם נלח במספרים פטור. פאת זקניך סוף זקניך מכאן אמרו חייב על הראש שתים אחת מכאן ואחת מכאן . ועל הזקן שנים מכאן ושנים מכאן ואחת באמצע מלמטן . ואלו הם פירושם שתי שבולי הזקן התלויים על מדותיו ושני ראשי השפתים באמצע מלמטן שתחת השפה על סנטרו . ושרט לנפש. יכול אם שרט על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים יהא חייב תלמוד לומר לנפש . לא אמרתי אלא פריטה על מת . לנפש . על כל מת ומת . וכתבת קעקע . עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכחול ובכל דבר שהוא רושם . אני יהוה . אמר רבי שמעון אינו חייב עד שיכתוב את השם . אל תחלל את בתך להזנותה . זה המוסר את בתו פנויה שלא לשם אישות. ולא תזנה הארץ. שמלמדין זנות לעולם . [ומלאה הארץ זמה. אין מעשה יחידי כלום אלא [על שמחטיאין את הרבים כגון ירבעם בן נבט. רבי אליעזר בן יעקב אומר מתוך שהוא בא על נשים הרבה ואין ידוע על איזה מהן בא. מלאה הארץ זמה. וכן היא שקיבלה מאנשים הרבה ואין ידוע מאי זה מהן קיבלה ושגג והשיא לבנו את בתו או הוא עצמו בא על בתו נמצא נשוי לבתו ובנו נשוי לאחותו נמצא ממלא את כל העולם ממזרין ועל זה נאמר מלאה הארץ זמה מאי זמה זו מה תקנה יש בה שמעוות לא יוכל לתקון. דבר אחר ומלאה הארץ זמה מלמד שהבא על נשים הרבה כאילו בא על אשה ובתה או על אשה ואמה. נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה היא . את שבתותי תשמרו . מה שבת לא מן השבת אתה מתירא אלא ממי שפיקד את השבת אף המקדש לא מן המקדש אתה מתירא אלא ממי שפיקד על המקדש . אי זו הוא מורא לא יכנס אדם להר הבית במקלו ובמנעלו ובאפונדתו

vacula, ecce si radat forficibus, liber est: *Angulum barbæ tuæ*: Extremitatem barbæ tuæ: Hinc dixerunt; Duabus poenis tenetur pro capite, una hinc, & altera illinc. *Et* pro barba duabus hinc, & illinc duabus, & una in medio ad inferiorem partem; Et hæc est eorum explicatio: Duæ spicæ barbæ appensæ ad ejus oras, & duæ extremitates labiorum in medio ab inferiori parte, quæ est sub labio super ejus mento. *Et incisionem pro anima*: Crederem, si se incideret pro sua domo, quæ ceciderit, pro sua navi, quæ demersa fuerit in mari, quod teneretur? Idcirco dictum est: *Pro anima*: Non dixi nisi de incisione pro mortuo. *Pro anima*. Pro omnibus mortuis. *Et scripturam sculpturæ*: Donec scribat, & sculpat atramento, & stibio, & quavis re alia, quæ signet: *Ego Dominus*. R. Simeon dicit; Non tenetur donec scribat nomen Dei: *Non profanabis filiam tuam, ut scortari eam facias*. Iste est qui tradit filiam suam liberam sine titulo nuptiarum; Ita pariter siqua se tradat sine titulo nuptiarum; *Ne scortetur terra*: Quod doceant scortationem in perpetuum: *Ut impleatur terra scortatione*: Nihil detrimenti facit factum peculiare, nisi quod peccare faciant multos, sicut Jeroboam filius Nebat. R. Elieser ben Jacob dicit; Propterea quod congreditur cum mulieribus, & ignorat, cum qua ex illis fuerit congressus: *Impleatur terra scortatione*: Et similiter si concipiat ex multis viris, & ignoret ex quo conceperit, per errorem nubet filius suus filiæ suæ, aut ipsemet congredietur cum filia sua, deprehendetur, quod nupserit filiæ suæ, & filius suus nupserit sorori suæ, deprehendetur universus mundus plenus spuriis: Et hac de causa dictum est: *Ut impleatur terra scortatione*: Qui est זמה*?* Iste cujus est? Quasi dicat: Sicut correctio, si in ea sit perversitas, corrigi non potest. Alia expositio: *Ut impleatur terra scortatione*. Docemur: Si quis congreditur cum mulieribus, reputatur perinde ac congrediatur cum muliere & ejus filia, aut cum muliere, & ejus matre. Memoratur hic זמה, pariterque dictum est *Levit.* xx. 14. זמה *illa*. *Et Sabbatha mea observabitis*: Sicut Sabbathum non propter Sabbathum tu vereris, sed propter illum, qui præcepit Sabbathum; ita parter sanctuarium tu non vereberis propter sanctuarium, sed propter illum, qui præcepit sanctuarium. Quinam est hic timor? Nemo ingredietur in montem domus cum baculo, & calceo, & mar-

ובאבק שעל גבי רגליו ולא יעשנו קפנדריא
ורקיקה מקל וחומר . ומה לפני מלך
בשר ודם אינו רשאי לרוק לפני מלך מלכי
המלכים על אחת כמה וכמה . ולמה
הסמיך שמירת שבת למורא מקדש
ללמדך מה שבת בין בזמן שבית המקדש
קיים בין בזמן שאין בית המקדש קיים.
אף מקדש בין בזמן שהוא קיים בין בזמן
שאין קיים . וכן הוא אומר והשמותי את
מקדשיכם אף על פי ששממו קדושתם
עליהם. אל תפנו אל האובות ואל הידעונים .
אוב זה פיתוס המדבר משחיו וכן הוא
אומר והיה כאוב מארץ קולך . ידעוני זה
המדבר בפיו שמניח עצם ידוע בפיו ומדבר
מאיליו ידוע מן חיה הרי אלו בסקילת
והנשאל בהן באזהרה . אל תבקשו לטמאה
בהם. מלמד שאין באין על האדם אלא
אם כן הפנה דעתו להן ונטמא להן .
מפני שיבה תקום . יכול מפני אשמי
תלמוד לומר זקן. ואין זקן אלא חכם שנאמר
אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. רבי
יוסי הגלילי אומר זקן זה שקנה חכמה
מלמד שצריך אדם לעמוד בפני רבו
מובהק כמלא עיניו. והדרת פני זקן. יכול
יהדרנו בממונו תלמוד לומר תקום והדרת.
מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור
שאין בו חסרון כיס . אי זה הוא הידור
תוך ארבעה אמות. ויראת מאלהיך. שלא
יעצים עיניו כאילו לא ראהו והדבר הזה
מסור ללב. רבי שמעון בן אליעזר אומר מנין
לזקן שלא יטריח תלמוד לומר זקן ויראת
מאלהיך ואי מקיף שלא להטריח מאריך חיי.
וכי יגור אתך גר. אם בא ואמר לך גר
אני יכול תקבלנו תלמוד לומר אתך במוחזק
לך . לא תונו אותו . באונאת דברים
הכתוב מדבר שלא תאמר לו אתמול היית
עובד עבודה זרה ועכשיו נכנסת תחת
כנפי השכינה . הפה שאכל נבילות
וטרפות היאך יקרא קרית שמע. כאזרח

marsupio, & pulvere super pedibus suis: Neque faciet in eo viæ compendium, & multo magis non expuet. Si coram rege carnis & sanguinis non licet exspuere, coram rege regum regum quanto magis? Cur proxima est observatio Sabbathi reverentiæ sanctuarii? Ut doceare: Sicut Sabbathum observatur tam stante, quam non stante domo sanctuarii; ita pariter sanctuarium metuendum est tam stante, quam non stante domo. Et sic dictum est *Levit.* XXVI. 31. *Et desolabo sanctuaria vestra*. Vel si fuerint desolata, eorum sanctitas in illis erit. *Non respicietis ad pythones, & hariolos* אוב est Python, qui loquitur ex ejus axillis; Et sic scriptum est. *Isai.* XXIX. 4. *Et eris sicut Python, de terra vox tua*. ידעוני est, qui loquitur ore suo; sc. quod recondat os notum in ore suo, & sponte loquatur; constat esse speciem feræ: Isti lapidantur; & qui eos consulit, præmonetur. *Non consuletis polluendo vos in illis*. Docemur, quod non veniant super hominem, nisi mentem suam ad eos converterit, ut illis polluatur. *A conspectu cani assurges*: Crederem vel si esset iniquus? Idcirco dictum est: *Senis*. At senex non est nisi sapiens; Dictum est enim *Num.* XI. 16. *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel*. R. Jose Galilæus dicit: Senex iste, qui acquisivit sapientiam. Docemur, quod quis debeat stare coram magistro suo insigni juxta plenitudinem oculorum suorum: *Et honorabis faciem senis*. Crederem, quod opibus honorare eum deberet? Idcirco dictum est: *Assurges, & honorabis*: Sicut in assurrectione non est defectus marsupii, ita pariter in reverentia non erit defectus marsupii: Quænam est reverentia? Intra quatuor cubitos: *Et metues a Domino Deo tuo*: Ne claudat oculos suos quasi eum non videat; Et hoc in corde reconditum est: R. Simeon ben Eliezer dicit: Unde probatur, quod non sit molestia exhibenda seni? Ex eo quod dictum est: *Senis: Et metues a Deo tuo*; si circumeat, ut eum ne defatiget, producit vitam. *Cumque peregrinatus fuerit tecum peregrinus*: Si veniens tibi dicat; ego sum proselytus, crederem quod eum recipere debeas? Idcirco dictum est: *Tecum*: Quando tibi fuerit confirmatus: *Non vexabitis illum*: De reverentia verborum textus loquitur: Heri serviebas Idololatriæ, nunc ingressus es sub alas Divinitatis: Os quod comedebat cadavera, & discerptum quomodo leget. *Audi Israel?* Tamquam indi-

מכם . מה אזרח שקיבל עליו כל דברי תורה שאם קיבל עליו כל דברי תורה כולה חוץ מדקדוק סופרים אינו גר . יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך . כשם שנאמר בישראל ואהבת לרעך כמוך . כך נאמר בגרים . כי גרים הייתם בארץ מצרים . מנפשכם . דעו את נפש הגר . לא תעשו עול במשפט. אינו אומר לדיין שכבר נאמר למעלה לא תעשו עול במשפט. לא תשא פני דל . אלא מלמד שהמודד נקרא דיין . שאם שקר במדה במשקל ובמשורה נקרא עול שנוי משוקץ חרם ותועבה וגורם לו דברים שאמורים למעלה בדיין. במדה. זו מדת הארץ . פירשו רבותינו בתלמוד שלא ימדוד לאחד בימות החמה ולאחר בימות הגשמים לפי שהחבל שהוא מודד בו פעמים נמשך ופעמים נקפץ. במשקל. זו טרטני . פירשו חכמים בבבא בתרא בפרק המוכר את הספינה . תנו רבנן נפש מאזנים תלויה באויר שלשה טפחים וזהו לשון המאזנים וגבוה מן הארץ שלשה טפחים וקנה ומתנה שלה שנים עשר טפח של צמרים וזו היא טורטני גדולה. וקטנות אינן תלויין אלא שני טפחים וגבוה מן הארץ טפח וקנה ומתנה שלה הוא החבל וכו׳. דבר אחר במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח כדי שיכבדו . ובמשורה. זו מדת הלח שמוכר בו יין ומהו עול שלה שלא ירתיח. שאם מלא את הכלי בזריזות הרי הוא מתמלא קצף ומתחסר מקחו של חבירו. בוא וראה כמה גדול עונשו של גזלן ומה משורה ששיערו חכמים אחד משלשים ושלשה בלוג הקפידה עליו קל וחומר להין וחצי ההין ושלישית ההין ורביעית ההין וכו׳ . דבר אחר ובמשורה זו המחק . פירש העץ שהוא מוליך ומביא על האיפה להשוותו. תנו רבנן אין עושין את המחק לא של דלעת מפני שהוא מיקל וצף על האיפה ולא של מתכת מפני שהוא מכביד ומוריד את התבואה אבל עושה הוא של זית ושל אגוז ושל שקמה . תנו רבנן אין עושין את המחק צידה אחת עבה וצדת

indigena ex vobis. Sicut indigena recepit super se omnia verba legis, ita pariter proselytus recipiet super se omnia verba legis: Si enim recipiat omnia verba universæ legis, exceptis considerationibus scribarum, non erit proselytus: *Erit vobis peregrinus peregrinans vobiscum*: Sicut dictum est de Israelita: *Et diliges proximum tuum sicut teipsum*. Ita pariter dictum est de proselytis: *Quia peregrini fuistis in terra Ægypti*: Ex animabus vestris cognoscite animam proselyti: *Non facietis iniquitatem in judicio*: Non dictum est judici, quia jam dictum est supra: *Non facietis iniquitatem in judicio. Non feres facies pauperis*. Sed docemur, quod metiens vocetur judex. Si enim adulteret dimensionem, pondus, & mensuram, vocatur iniquus, odiosus, detestabilis, excommunicatus, & abominabilis; & sibi efficit ea, quæ supra dicta sunt in judice. *In dimensione*. Hæc est mensura terræ: Exposuerunt sapientes nostri in Gemara, ne mensuret alteri æstivo, & alteri hyberno tempore; quia funiculus, quo mensurat, aliquando attrahitur, & aliquando exsilit: *Pondere*: Hæc est trutina: Exposuerunt sapientes in *Bava Batra cap. v. Corpus bilancium appendetur* in aere per tres palmos; & hic est significatus bilancium, quod extollat a terra tres palmos, & canna & ligula erit duodecim palmorum lanarum, & hæc est trusina magna; At parvas non suspendunt nisi duobus palmis; & extollet de terra unum palmum, & canna, & ligula sua, & hic est funiculus &c. Alia expositio: *Pondere*. Ne inquinentur ejus pondera sale, ut fiant graviora: *Et mensura*. Hæc est mensura liquidi, qua emit vinum: Et quænam in ea est iniquitas? Ne ebulliat: Si enim impleat vas triticis contusis, ecce implebitur spuma, & deficiet emtio socii sui. Veni & vide; quanta sit pœna rapinæ, & quæ sit mensura, qua metiti sunt sapientes: De una & tribus & triginta partibus in logo solicita fuit lex; quanto magis de Hin, de dimidio Hin, de triente Hin, quartario Hin, &c. Alia expositio: *Et mensura*: Hæc est abrasio: Exponitur lignum, quod deducitur & reducitur super Epham, ut illa æquetur. Tradiderunt sapientes: Non faciunt abrasionem ex ficu, quia allevat proventum neque ex metallo, quia aggravat, & deprimit proventum; sed faciet ex olea, & nuce, & sycomoro. Tradiderunt sapientes: Non faciunt abrasionem ex uno latere crassam, & ex altero brevem, quia est

אחרת קצר מפני שהוא מרמה בה ולא
ימחוק בברת אחרת שהמוחק בברת אחרת
רע למוכר ויפה ללוקח ולא ימחוק מעט
מפני שרע ללוקח ויפה למוכר . ועל כולן
אמר רבי יוחנן בן זכאי אוי לי אם אומר
אוי לי אם לא אומר אוי לי אם אומר
שמא ילמדו הרמאים אוי לי אם לא
אומר שלא יאמרו הרמאין אין תלמידי
חכמים בקיאין במעשה ידינו ואף על פי
כן אמרה משום שנאמר כי ישרים דרכי
יהוה וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו
בם. חניא לא יעשה אדם מדה חסרה
בתוך ביתו ואפילו הוא עביט של מימי
רגלים. מאזני צדק . צדק את המאזנים
יפה . אבני צדק . צדק את המשקולות
יפה . איפת צדק . צדק את האיפות
יפה . הין צדק . צדק את ההינין יפה .
מכאן אמרו הסיטון מקנח את מדותיו
אחת לשלשים יום ובעל הבית לשנים
עשר חדש. החנוני מקנח את מדותיו אחת
פעמים בשבת וממחה את משקלותיו
פעם אחת בשבת וחייב להכריע לו טפח
שנאמר מאזני צדק צדק משלך ותן לו .
מדרש מכיון שאמר איפת צדק למה ל'
הין צדק אלא שיהא הין שלך צדק ולאו
שלך צדק כלומר אם תאמר הין או לאו
קיים דבריך. יהיה לכם. מלמד שיעמיד
אגרדמים על המדות ולא על השערים
דבר אחר יהיה לך אם יהיה לך איפת
צדק והין צדק. יהיה לך ממון. אני יהוה
אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים
על מנת שתקבלו עליכם המצות. ושמרתם
את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם
אותם. ליתן שמירה ועשייה לחוקים
ושמירה ועשייה למשפטים. אני יהוה
נאמן לשלם שכר. את כל. שלא יאמר
אדם הואיל ושמרתי ועשיתי מצות הרבה
דיי תלמוד לומר את כל חוקותי ואת
משפטי. אני יהוה נאמן ליתן שכר על
כל אחת ואחת וכן הוא אומר יהוה
חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

סליק פיסקא

ואל בני ישראל תדבר ואל בני ישראל תאמר.
אמור אל בני ישראל. דבר אל בני ישראל. צו

est defraudatio in ea, neque abraditur una vice; etenim qui abradit una vice, malum est vendenti, & bonum ementi. Neque parum abradet, quia hoc ementi malum est, & bonum vendenti : Et de his omnibus dicit Raban Jochanan ben Zachai. Væ mihi; si dicam; væ mihi si non dicam. Væ mihi si dicam : Fortasse addiscent hæretici : Væ mihi, si non dicam. Ne dicant hæretici : Discipuli sapientum non sunt experti in opere manuum nostrarum. Licet dicat; Ex eo quasi dictum sit. *Ose.* XIV. 10. *Quia rectæ viæ Domini, & justi ambulabunt in eis; prævaricatores vero corruent in eis*. Traditio : Nemo faciet mensuram deficientem intra donum suam, quamvis illa sit matula urinæ. *Statera justa*. Fac justam stateram: *Ephæ*, *lapis justus*. Fac justa pondera Ephæ. *Epha justa* : Fac justas mensuras Ephæ. *Et Hin justum* : fac mensuras justas Hin : Hinc dixerunt : Negotiator purificat mensuras suas semel trigesimo quoque die, & paterfamilias semel singulis duodecim mensibus. Caupo purificat mensuras sua. bis in hebdomadâ, & lavat pondera sua semel in hebdomada, atque etiam debet præponderare palmum : Dictum est enim : *statera justa* : Fac justa ex tuo, & illi da. Expositio : Postquam dictum est : *Epha justa* : Cur dicendum erat : *Hin justum*? Ut tua affirmatio sit justa, & tua negatio sit justa : quasi dicat : Si dices sic, ait non, confirmetur verba tua : *Erit vobis*. Docemur, quod constituet præsides dimensionibus, non autem mensuris. Alia expositio : *Erit tibi* : si erit tibi *Epha justa*, *& Hin justum*, erunt tibi opes : *Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi vos de terra Ægypti*. Cum conditione, ut super vos reciperetis præcepta : *Et observabitis omnia statuta mea, & omnia judicia mea & facietis illa* : Ut explicetur observatio & operatio de statutis, & observatio & operatio de judiciis : *Ego Dominus* : Fidelis ad rependendum mercedem : *Omnia*. Ne quis dicat; quoniam observavi, & feci præcepta multa, satis est mihi. Idcirco dictum est : *Omnia statuta mea, & judicia mea*. *Ego Dominus* : Fidelis ad rependendam mercedem singulis : Et sic dictum est Isai. XLII. 21. *Dominus voluit, ut sanctificaret eum, & magnificaret legem & extolleret*.

Finis textus.

ET ad filios Israel loqueris. Et ad filios Israel dices. Dic filiis Israel. Lo-

את בני ישרﭏ . ואתה תצוה את בני ישרﭏ. רבי יוסי אומר דברו תורה בלשונות הרבה וכולן צריכין לידרש . תדבר על עשיית המצוה ההיא לאתר. אמור אל בני ישרﭏ על אזהרת מצוה. אמור כגון אמור ﭏיהם לדורותיכם. דבר ﭏ בני ישרﭏ לשון זרוז מיד. ואתה תצוה לשון נופל במקום חסרון כיס . וﭏ בני ישרﭏ תאמר לשון עונש ואזהרה. איש איש . להביא את הנשים. מבני ישרﭏ ומן הגר. להביא דין הגר כדין ישרﭏ. הגר בישרﭏ. לרבות נשי הגרים. אשר יתן מזרעו למולך. כל שהמליכו עליו נקראת עבודה זרה לפי שהזהיר למעלה ומזרעך לא תתן להעביר למולך לפיכך בא להענישו שאם מסר את בנו לכומרים והעבירוהו באש חייב שנאמר כאן העברה ונאמר להלן לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש. מות יומת. בבית דין. ומנין שאם אין כח בבית דין שעם הארץ מסייעין אותם תלמוד לומר עם הארץ ירגמוהו באבן ולמה נקראו ישרﭏ עם הארץ עם שבגינן נברא הארץ · ואני אתן את פני. פונה אני מכל עסקי ועוסק בו. באיש. ולא בצבור. ההוא לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה . והכרתי אותו מקרב עמו. ועמו שלום. כי מזרעו אפילו מזרע זרעו. למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי להודיע מה גרם. ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מלמד שאם העלימו בדבר סוף שהם מעלימים דברים אחרים הרבה. בתתו מזרעו למולך. כל זרע שיש לו בין כשר בין פסול. לבלתי המית אותו בכל מיתה שירצו. ושמתי אני את פני באיש ההוא· פונה אני מכל עסק ועוסק בו ובאיש ההוא ובמשפחתו . אמר רבי שמעון וכי מה חטאת המשפחה ﭏא ללמדך שאין

Loquere ad filios Israel; Præcipe filiis Israel : & tu præcipies filii Israel. R. Jose dicit : multis modis loquitur lex, & omnes sunt exponendi. *Loqueris* : De præcepto, quod statim faciendum esset : *Loquere ad filios Israel* : De præmonitione præcepti. *Dic* e. g. *Dic ad eos : In generationibus vestris. Loquere ad filios Israel* : Festinanter; Confestim. *Et tu præcipies :* Per modum casus : In loco defectus marsupii : *Et ad filios Israel dices.* Ex significatu pœnæ, & præmonitionis : *Vir, vir* : Ad includendum fœminas : *De filiis Israel, & de peregrino.* Ad includendum quod fuerit judicium peregrini juxta judicium Israelitæ. *Peregrinante in Israel.* Ad includendum uxores peregrinorum : *Qui dederit de semine suo Molech.* Omne, quod de eo consulitur, vocatur Idololatria; Quia supra præmonuit: *Et de semine tuo non dabis ad traducendum Molech.* Idcirco venit ad puniendum, si tradat filium suum sacrificulis, eumque traduxerint per ignem, reus est. Memoratur hic traductio, & ibi memoratur *: Non invenietur in te, traducens filium suum, & filiam suam per ignem. Interficiendo interficietur.* In Synhedrio : Et unde probatur, si non fuerit potestas in Synhedrio; quod ei populus terræ auxilietur? Ex eo quod dictum est *: Populus terræ lapidabunt eum lapidibus.* Et cur vocatur Israel populus terræ? Quia eorum causa creata est terra. *Et ego dabo furorem meum in virum illum :* Cessabo ego ab omnibus meis occupationibus, & in eo occupabor. *In virum.* Non autem in cœtum *: Illum.* Non coactum, neque errantem, neque deceptum. *Et excidam illum de medio populi sui.* Et populus suus in pace. *Quia de semine suo.* Vel de semine seminis sui. *Ad polluendum sanctuarium meum, & ad profanandum nomen sanctum meum.* Ad significandum quænam sit causa. *Quod si operiendo operuerit populus terræ oculos suos.* Docemur, quod si ipsi rem operuerint, finis erit, ut illis abscondantur multa alia. *Quod si operiendo operuerit.* Quod si operuerit unum Synhedrium, finis erit, ut abscondatur multis Synhedriis. *Cum dederit de semine suo Molech.* De omni semine, quod sibi fuerit, legitimum, sive illegitimum. *Non interficiendo illum* : Qua morte voluerit : *Tunc ego ponam faciem meam in virum illum*: Cessabo ego ab omni occupatione, & in eo occupabor. *In virum illum, & in familiam ejus.* Dicit R. Simeon : Quid peccavit ejus familia? Sed ut doceare; quod

משפחה שיש בה מוכס שאין כולן מוכסין.
שיש בה לסטים שאין כולם לסטים
מפני שמחפין עליו וכן מתרגם ובסעודוהי.
ואף על פי כן והכרתי אותו. אותו בהכרת
ואין משפחתו בהכרת שלא בייסורין. ואת
כל הזונים אחריו בטעות ההוא.] לזנות
אחרי המולך. לרבות שאר עבודה זרה
בהכרת מקרב עמם ועמם שלום. והנפש
אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים.
העושה מעשה ולא תאוחז את העינים.
ואף על פי שהוא אסור לעשות. להתלמד
מותר שנאמר לא תלמד לעשות אבל
אתה למד להבין ולהורות. והתקדשתם
והייתם קדושים. אם מקדשים אתם
עצמכם מעט אני מקדש אתכם הרבה
מלמד ששאלת אוב וידעוני נקראו טומאה
מפני שרוח הטומאה שורה עליו וכן הוא
אומר ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ.
ושמרתם את חוקותי ועשיתם אותם
מלמד שהתלמוד מביא לידי מעשה שנאמר
ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם. כי
איש איש. לרבות את האשה. אשר
יקלל שקיללם בשם יהוה. את אביו.
ולא אבי אביו. ואת אמו. ולא אם
אמו. אביו הודאי ולא הספק. אמו הודאי
ולא הספק: אביו ואמו אין לי שלא אביו
ואמו. אביו בלא אמו. ואמו בלא אביו
מנין תלמוד לומר אביו קלל אמו קלל
אפילו אחד מהן. דמיו בו. בסקילה. דבר
אחר אביו ואמו קלל מלמד שחייב על
הקללה אפילו לאחר מיתה זה חומר
במקלל יותר מבמכה. ואיש אשר ינאף
את אשת איש. לרבות העוקף אחר
המנאף את אשת איש. זו שנכנסה
לחופה שהיא בדין הזה במיתת חנק
שנאמר מות יומת. נאמרה מיתה בידי
אדם סתם ונאמרה מיתה בידי שמים
סתם מה מיתה האמורה בידי שמים
מיתה שאין בה רושם אף מיתת האמורה

quod nulla ſit familia in qua ſit publicanus, in qua non ſint omnes publicani; & in qua ſit latro, quod in ea omnes ſint latrones, quibus operiuntur. Et ſic eſt ejus Targum ובסעודוהי: Et licet dictum ſit: *Et excidam illum*: Illum excidio. At ejus familia non punitur excidio, ſed caſtigationibus: *Et omnes ſcortantes poſt illum*. In errore illo. *Ad ſcortandum poſt Molech*. Ad includendum ceteras ſpecies Idololatriæ, quod puniantur excidio: *De medio populi ſui*. Et populus ſuus in pace. *Et anima, quæ reſpexerit ad Pythones, & ariolos*. Si faciat opus; non autem ſi decipiat oculos; Licet ſit vetitum fieri, tamen licet addiſcere; Dictum eſt enim *Deut.* XVIII. 9. *Non diſces facere*. Verum tu poteris addiſcere ad intelligendum, & ad docendum. *Sanctificamini ergo, & eſtote ſancti*: Si voſmet parum ſanctificabitis ego vos multum ſanctificabo: Docemur, quod conſulens Pythonem & ariolos vocetur immunditiès, quia ſpiritus immundus in illo habitat: Et ſic dictum eſt *Zachar.* XIII. 2. *Et ſpiritum immundum auferam de terra*: *Et cuſtodietis ſtatuta mea, & facietis ea*. Docemur, quod doctrina adducat ad operationem: Dictum eſt enim: *Et addiſcetis ea, & cuſtodietis ad faciendum ea*: *Nam vir vir*: Ad includendum mulierem: *Qui maledixerit*: Quando maledixerit nomine Domini: *Patri ſuo*. Non autem patri patris ſui. *Et matri ſuæ*: Non autem matri matris ſuæ: Patri ſuo certo, non autem incerto: matri ſuæ certæ, non autem incertæ. *Patri ſuo, & matri ſuæ*. Non probo niſi de patre ſuo, & de matre ſua; De patre ſuo ſine matre ſua, & de matre ſua ſine patre ſuo unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Patri ſuo maledixerit*; *matri ſuæ maledixerit*: Vel uni ex iis. *Sanguines ejus in eo*. Lapidatione. Alia expoſitio: *Patri ſuo maledixerit, matri ſuæ maledixerit*: Docemur quod teneretur propter maledictionem vel poſt ejus mortem: Gravior eſt maledictio quam percuſſio: *Vir autem qui adulterium commiſerit cum uxore viri*. Ad includendum qui doloſe egerit, poſtquam adulterum commiſerit cum uxore viri: Hæc eſt, quæ ingreſſa fuerit in thalamum; Quod in iſto judicio erat ſupplicium ſtrangulationis: Dictum eſt enim: *Interficiendo interficietur*. Memoratur mors ſimpliciter per manum hominis, & memoratur mors ſimpliciter per manum Dei: ſicut in morte per manum Dei non erat ſignum, ita pariter in morte per manum

בידי אדם מיתה שאין בה רושם ואי זו זו זו חנק כדתנן מצות הנחנקין היו משקעין אותו בזבל עד ארכבותיו ונותנין סודר קשה לתוך הרכה זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שנפשו יוצאת לכך נאמר את אשת איש שהרי הארוסה יצאת לידון בסקילה שנאמר והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלוה וגו׳. דבר אחר את אשת איש פרט לאשת קטן מלמד שאין קידושיו כלום . אשר ינאף את אשת רעהו פרט לאשת אחרים שהרי הבא על הנויה אינו בכרת שנאמר בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם כי חלל יהודה קדש יהוה ובעל בת אל נכר . וכי בת יש לו לאל נכר אלא זה הבא על הגויה ונעשה חתן לעבודה זרה וכתיב בתריה יכרת יהוה לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה ליהוה . אם תלמיד חכם הוא לא יהא לו ער בחכמים ועונה בתלמידים. ואם כהן עם הארץ לא יהא לו בן מגיש מנחה. וכן אמרו רבותינו הבא על הגויה חייב עליה משום אשה נדה שפחה גויה זונה . וכן אמר לו פנחס למשה רבינו אחי אבי אבא לא כך למדתנו ברדתך אל הר סיני הבועל ארמית קנאין פוגעין בו . לכך נאמר את אשת רעהו בחנק הא אשת אחרים בהיכרת כדאמרינן. הנואף והנואפת לפי שאמר למעלה ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה זו אזהרה הוצרך לומר עונש דינם כמה . מות יומת הנואף והנואפת לרבות את העובר וכן הוא אומר במשנה תורה ומתו גם שניהם לרבות העובר . ואיש אשר ישכב את אשת אביו . משמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו. מות יומתו שניהם דמיהם בם. בסקילה. כל מקום שנאמר דמיהם

num hominis non erat signum. Et quænam erat? Strangulatio; sicuti legimus: Institutum de strangulandis hoc est: Damnatus fimo usque ad genua immergitur; tum collo ejus circumdatum linteum durum, molli involutum, hinc alter, & illinc alter ad se trahit, donec exeat anima. Idcirco dictum est: *Cum uxore viri*: Quia desponsata exibat, ut lapidaretur. Dictum est enim *Deut.* XXII. 21. *Et educent puellam ad ostium patris sui, & lapidabunt eam* &c. Alia expositio: *Cum uxore viri*. Excludit uxorem pueri: Docemur quod ejus sponsalia nihil valeant: *Qui adulterium commiserit cum uxore proximi sui*: Excludit uxorem alienigenarum; Quia si congrederetur cum gentili, non puniebatur excidio: Dictum est enim *Malach.* II. 11. *Trangressus est Juda, & abominatio facta est in Israel, & in Hierusalem, quia contaminavit Juda sanctificationem Domini, & habuit filiam dei alieni*. Num erat filia, quæ esset deo alieno? Sed hic est, qui congreditur cum gentili, & fit sponsus Idololatriæ. Et infra scriptum est: *Disperdet Dominus virum, qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculis Jacob, & offerentem munus Domino*: Si discipulus sapiens erat, non erit illi magister in sapientibus, & discipulus in discipulis; Si autem erat sacerdos populus terræ, non erit illi filius, qui admoveret munus, & sic dixerunt sapientes nostri; Si quis congrediatur cum gentili, tenetur propter fœminam menstruatam, & ancillam, & gentilem & meretricem. Et sic dixit Pinchas Mosi magistro nostro: Frater patris patris mei; Non ita nos docuisti in tuo descensu ex monte Sinai: Qui congreditur cum Aramæa, & Zelorypi illi occurrunt? Idcirco dictum est: *Cum uxore proximi sui*: strangulatione; Si cum uxore alienigenarum congrederetur, puniebatur excidio, sicuti diximus. *Adulterans & adulterata*. Quia supra dictum est: *Et in uxorem popularis tui non dabis concubitum tuum ad genituram, ad polluendum*. Hæc est præmonitio: Memoranda erat pœna, qua damnabantur. *Interficiendo interficietur adulterans, & adulterata*. Ad includendum fœtum. Et hoc est quod dictum est in *Deut.* XXII. 22. *Interficientur ambo ipsi*: Ad includendum fœtum. *Et vir qui concubuerit cum uxore patris sui*. Comprehendit tam uxorem patris sui, quæ fuerit ejus mater, quam uxor patris sui, quæ non fuerit ejus mater. *Interficiendo interficientur ambo ipsi: Sanguines eorum in eis*: Lapidatione: Ubicumque dicitur:

בם דמיו בו בסקילה. ואיש אשר ישכב את כלתו. זו אשת בנו בן בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו. תבל עשו. שתיבלו את החוט ודומה לו על תכליתם והיא תועבותם לשון בלבול. דמיהם בם בסקילה. ואיש אשר ישכב את זכר. בין קטן בין גדול. משכבי אשה. זה בא ללמד ונמצא למד מגיד ששני משכבות לאשה לחייב כל העריות מיתה בשני משכבות בין כדרכה בין שלא כדרכה. תועבה עשו. שלא נהגו אפילו מנהג הבהמות שהבהמות אין הזכר בא על הזכר וזה התעיב את דרכו יותר מן הבהמה. דמיהם בם. בסקילה. ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה שארה הנה זמה היא מה באזהרה שלשה דורות למטה לבתה ובת בתה ובת בנה אף בעונש שלשה דורות למעלה חמותו ואם חמותו ואם חמיו מה כאן בשריפה שנאמר באש ישרפו אותו ואתהן אף להלן בשריפה זה היא ששנינו במסכת סנהדרין אלו הן הנשרפין חמותו ואם חמותו ואם חמיו. בתו ובת בתו. ובת בנו. בת אשתו. בת בתה. ובת בנה. באש ישרפו. יכול שריפה ממש בשריפת פרים הנשרפים. נאמר כאן שריפה ונאמר בעדת קרח שריפה שנאמר אשר הקריבו השרופים. מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים דכתיב בנפשותם שנפשותם נשרפים וגופם קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים זו היא ששנינו במסכת סנהדרין מצות הנשרפים שוקעים אותו בזבל עד ארכבותיו. ומסקאנא ופותח את פיו בצבת ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את

citur : *Sanguines eorum in eis* : *Sanguines ejus in eo*. Intelligitur pœna lapidationis : *Et vir qui concubuerit cum nuru ſua* : Hæc eſt uxor filii ſui, ſive in vita filii ſui, ſive poſt mortem filii ſui. *Flagitium perpetrarunt* : Quia confuderunt filum, & ſimile erit illi de eorum orbitate, & eorum abominatio exprimitur per confuſionem. *Sanguines eorum in eis*. Lapidatione. *Et vir*, *qui concubuerit cum maſculo* : Sive cum puero, ſive cum majorenni : *Concubitu mulieris*. Hoc venit ad docendum, & deprehenditur, quod addiſcat. Oſtendit duos eſſe concubitus in muljere; ut reus ſit mortis in ſcortationibus propter duos concubitus, ſive juxta, ſive præter conſuetudinem. *Abominationem fecerunt*. Quod non fecerint vel juxta conſuetudinem jumenti, quia in jumento maſculus non concumbit cum maſculo. At iſte præ jumento conſuetudinem ſuam fecit abominabiliorem. *Sanguines eorum in eis*. Lapidatione. *Et vir qui acceperit mulierem*, *& matrem ejus* : *Scortatio illa*. Memoratur hic זמה, & memoratur זמה *Levit*. XVIII. 17. *Propinquæ ſunt*; *ſcortatio illa* : Sicut in præmonitione comprehendit tres generationes deſcendentes, ſc. filiam ſuam, & filiam filiæ ſuæ, & filiam filii ſui, ita pariter in pœna comprehendit tres generationes adſcendentes, ſc. ſocrum ſuam, & matrem ſocrus ſuæ, & matrem ſoceri ſui. Sicut hoc loco puniebantur combuſtione : Dictum eſt enim : *Igne comburent illum & illas*. Ita pariter ibi combuſtione. Hoc eſt quod legimus in tractatu *Sanhedrin*. Iſti ſunt qui comburebantur, ſocrus ſua, & mater ſocrus ſuæ, & mater ſoceri ſui, filia ſua, & filia filiæ ſuæ, & filia filii ſui, filia uxoris ſuæ, filia filiæ ſuæ, & filia filii ſui. *Igne comburent*. Crederem igne ſimpliciter juxta combuſtionem juvencorum comburendorum? Memoratur hic combuſtio, & memoratur in congregatione Kore combuſtio; Dictum eſt enim *Num*. XVI. 39. *Quæ attulerant combuſti*. Sicut ibi combuſta eſt anima, & corpus fuit conſervatum : Scriptum eſt enim : *In animabus eorum*. Quod earum animæ combuſtæ fuerint, & eorum corpus fuerit conſervatum; ita pariter hoc loco anima comburebatur, & corpus conſervabatur. Hoc eſt quod legimus in tractatu *Sanhedrin* : Hoc erat præceptum de comburendis. Damnatus fimo immergitur uſque ad genua : Concluditur. Aperit os ejus forcipe, & metallum candens illiquant, quod in viſcera ejus deſcendens inteſtina ejus uſtulet.

בני מעיו. אותו ואתהן. את אחת מהן
שהרי אם בא על חמותו לא נתחייבה
אשתו שריפה. ואם בא על בת אשתו
לא נתחייבה אשתו שריפה. ולמה הוציאו
הכתוב בלשון אתהן שמשמע את שתיהן
כדי ללמדך על שתיהן דין אחד באשה
וכאמה באשה ובבתה והוא הדין שניתוספו
עליהן בת בתה ובת בנה. ואיש אשר
יתן שכבתו בבהמה. בין גדולה בין קטנה.
מות יומת ואת הבהמה תהרוגו. כדין
סבהמה כן דין הנרבע נאמר כאן תהרוגו
ונאמר להלן כי הרג תהרגנו ידך תהיה
בו בראשונה להמיתו מה להלן בסקילה
אף כאן בסקילה. ואשה אשר תקרב ל
כל בהמה לרבעה אותה. והרגת את
אשה ואת הבהמה. מפני מה אמרה
תורה להרוג את הבהמה שלא תהא
בהמה עוברת בשוק ויאמרו בהמה זו
נסקל פלוני על ידיה. דמיהם בם.
בסקילה. ואיש אשר יקח את אחותו.
אטו בראיה תליא מלתא לא עד שיתארו
בו שיראוהו טעמו של דבר. מכאן בניין
אב לכל המומתין שצריכין התראה. חסד
הוא. שהרי קין נשא אחותו שנאמר
אמרתי עולם חסד יבנה. ואף על פי כן
חסד הוא. מתרגם קלנא הוא. ודומה
לו משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו.
כלומר חרפתם עבודה זרה שלהם ועבודה
זרה נקראת בושת שנאמר הלא בן
ירובשת והוא היה ירובעל. ונכרתו.
הנפשות העושות ולמה יצאת לדונה
בכרת ולא במלקות. עונו ישא. למדנו
שכל מקום שנאמר עונו ישא. למדנו
הוא בכרת. ואיש אשר ישכב את אשה
דות. ממשמע את הנדה ואת הזבה
ואת היולדת ואת שומרת יום כנגד
יום שנאמר דוה כל שהוא. וגלה את
ערותה את מקורה הערה. למדנו
חומרה על כל העריות שהרי גילה בה

let. *Illum & illas*: Unum ex illis. Si enim concumbat cum socru sua, ejus uxor non erat comburenda; si autem concumbat cum filia uxoris suæ, non erat comburenda ejus uxor: Cur autem educit textus per phrasin: *Illas*; quibus ambæ comprehenduntur? Ut doceare, unum de ambabus esse judicium, sc. de uxore sua, & matre sua, de uxore sua, & filia sua; & erat similis ratio in generationibus, ut cum iis conjungantur filia, & filia sua, & filia filii sui. *Et vir, qui dederit concubitum suum in jumentum*: Sive magnum, sive parvum. *Interficiendo interficietur. Et jumentum occidetis.* Quale erat judicium jumenti, tale erat judicium illius, qui concubitum perficiebat. Dictum est hic. *Occidetis*. Et dictum est *Deut.* XIII. 9. *Sed occidendo occides eum; manus tua erit in illum prius ad interficiendum ipsum*. Sicut ibi lapidatione, ita pariter hoc loco lapidatione. *Et mulier, quæ accesserit ad omne jumentum, ut cum eo concumbat*: *Et occides mulierem, & jumentum.* Cur dicit lex, ut occidatur jumentum, quod non peccavit in foro? Et dicent: jumentum hoc loco lapidavit N. N. manu sua. *Sanguines eorum in eis*. Lapidatione. *Et vir, qui acceperit sororem suam*. Inclusit creator tertiam rem; donec illuminentur, & rei rationem videant. Hinc constitutio principii, quod omnibus interficiendis sententia erat necessaria misericors ille: Quia Cain nupsit sorori suæ; Dictum enim *Psal.* LXXXIX. 3. *Quoniam dixisti: Mundus in misericordia ædificabitur*: Licet sit misericors: Ejus Targum: קלנא הוא Hinc simile dictum est *Jona* II. 9. *Qui custodiunt vanitates frustra, misericordiam suam derelinquunt*. Quasi dicat. Exprobatur eorum Idololatriæ; & Idololatria vocatur verecundia dictum est enim. *Atqui filius Jerubosçet, & ipse erat Jerubaal. Et excidentur*: Ejus soror comprehenditur in genere omnium incestuum. Scriptum est enim: *Et excidentur animæ facientes*. Cur exiit? Ut judicaretur excidio, non autem flagellatione. *Peccatum suum portabit*: Docemur: Ubicumque dicitur; *Peccatum suum portabit*: Ecce ille punitur excidio. *Et vir qui concubuerit cum muliere menstruata*: Comprehendit menstruatam, & seminifluam, & puerperam, & quæ observat de die in diem: Dictum est enim: *Menstruata*: Quantalacumque: *Et detexerit nuditatem ejus, fontem ejus prodidit*: Docemur, quod præ omnibus scortationibus aggravet; quia detexit illam tam qui incipiat, quam

שהמערה בה כנומר ואי זו היא העראה זו נשיקת האבר לפי שאי אפשר לה בלא מיעוך ומכאן אתה למד לכל העריות שהערארה כנמר ביאה . ונכרתו שניהם מקרב עמם ועמם שלום. וערות אחות אמך ואחות אביך . יצאו אלו בכרת דכתיב עונם ישאו. ואיש אשר ישכב את דודתו. זו אשת אחי אביו . ערות דודו גלה עשה נקיבות כזכרים. ערירים ימותו. שאם יש להם בנים קוברין אותם כעניך כתבו את האיש הזה ערירי. ואיש אשר יקח את אשת אחיו. בזמן שיש לו בן. נדה היא . למה יצאת בלשון נדה. לומר לך מה נדה יש לה התיר . אף אשת אחיו יש לה התיר . כגון שמת ובן אין לו שמקיים בה מצות יבום. ערירים יהיו. שאינן זוכין לבנים. ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי. ליתן שמירה ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים. ולא תקיא אתכם הארץ . אני איני מביא אתכם על מנת לירש . ולא תלכו בחוקות הגוים . אלו המצרים וכן הוא אומר או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי וגו אשר אני משלח מפניכם אלו הכנעניים . כי את כל אלה עשו מלמד שהיו הכנענים שטופים במעשה זמה. ואקוץ בם כארם שהוא קץ ממזונו. ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם. אתם נאים שתרשו אותה ואני אתננה לכם לרשת אותה לפי שהיא לכם ירושה משם בן נח שהרי היא היתה חלקו של שם בן נח. שנאמר ומלכי צדק מלך שלם . ואלו הכנענים הם ביניהם ולא היו יושבין בה אלא כדי לטייבה עד שתבואו ותירשו. אני יהוה אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים. ראו כמה ביניכם ולאומות שהבדלתי אתכם לשם קדשי . והבדלתם בין הבהמה הטמאה לטהורה . לא בין חמורה לפרה אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט

quam qui perficiat concubitum. Et quænam ut hæc detectio? Hæc est osculatio membri, quia non potest fieri sine compressione mammarum: Et hinc tu percipis in cunctis scortationibus, quod qui incipit consideratur sicut ille, qui perficit concubitum. *Et excidentur ambo illi de medio populi sui*; Et populus suus in pace: *Et nuditatem sororis matris tuæ, & sororis patris tui:* Excluduntur isti, qui puniuntur excidio; Scriptum est enim. *Peccatum suum portabunt*: *Et vir qui concubuerit cum uxore patrui sui*. Hæc est uxor fratris patris: *Nuditatem patrui sui detegit*: Considerantur fœminæ sicut masculi: *Infœcundi morientur*. Si enim habeant filios, eos sepelient; sicut dictum est *Jerem.* XXII. 30. *Scribe virum istum sterilem*: *Et vir qui acceperit uxorem fratris sui*: *Quando habuerit filium*: *Pollutio est illud*. Cur exiit per phrasin נדה? Ut tibi dicat: Sicut menstruatæ est permissio, ita pariter uxori fratris sui est permissio. e. g. si moriatur, & filius non fuerit illi: Ut observet præceptum leviratus: *Infœcundi erunt*: Quod non acquirent filios: *Et custodietis omnia præcepta mea, & omnia judicia mea*. Ut explicetur custodia & operatio in statutis, & custodia & operatio in judiciis: *Et non evomet vos terra*. Ego non adducam vos cum conditione, ut hæreditetis: *Non ambulabitis in statutis gentium*: Isti sunt Ægyptii: Sicuti dictum est *Deut.* IV. 34. *Vel an miraculum fecerit Deus veniendo ad capiendum tibi gentem?* &c. *Quem ego expulsurus sum a conspectu vestro*. Isti sunt Chananæi: *Omnia enim ista fecerunt*: Docemur, quod Chananæi immersi essent in operibus scortationnum: *Et pertæsus sum illorum*: Sicut homo, quem tædet alimenti sui. *Et dixi vobis*: *Vos hæreditabitis terram eorum*. Vos dignis estis, qui illam hæreditetis; *Et ego dabo eam vobis*. Ad hæreditandum: Quia vobis in hæreditatem data est a Sem filio Noe, quia illa fuit pars Sem filii Noe. Dictum est enim *Genes.* XIV. 18. *Et Melchisedech rex Salem*. Et Chananæi fuerunt inter eos, neque eam habitarunt, nisi ad eam præparandam, donec vos veniretis, & eam hæreditaretis. *Ego Dominus Deus vester, qui separavi vos a populis*. Videte, quantum sit discriminis inter vos & gentes, a quibus vos separavi nomine sanctitatis meæ. *Et separabitis inter jumentum immundum, & mundum*. Non autem inter asinum, & vaccam: Sed inter mundum tibi & immundum tibi; inter illud, quod in majori parte calami

רובו של קנה בין שנשחט חציו. וכמה
בין חציו לרובו מלא שערה. ולא תשקצו
את נפשותיכם בבהמה ובעוף וגו'. מצוה
זו עליכם לטמא ולאסר. והייתם לי
קדושים כי קדוש אני יהוה ואבדיל
אתכם וגו'. אם מובדלים אתם מן
העמים הרי אתם לשמי ואם לאו הרי
אתם לאומות העולם. דבר אחר להיות
לי שלא לחבר עמדי אחר שנאמר בלתי
ליהוה לבדו. דבר אחר להיות עוסקים
בתורתי הנתונה מנין לעשרה ימים.
דבר אחר להיות לי שתקבלו עול מלכותי
עליכם. ואיש או אשה. לרבות טומטום
ואנדרוגינס. כי יהיה בהם אוב. העושה
מעשה ולא הנשﭏ בהם: מכאן אמרו
העושה מעשה במיתה והנשﭏ בהם
באזהרה. אוב. זה פיתום המדבר משחיו
וכן הוא אומר והיה כאוב מארץ קולך
וגו'. ידעוני. המניח עצם ידוע בפיו ומדבר
מאיליו. מות ימתו באבן ירגמו אותם
דמיהם בם. זה בניין אב לכל דמיהם
בם דמיו בו שהוא בסקילה. ולמה
נסמכה פרשת אוב וידעוני לפרשה לטומאת
מת כגון לנפש לא יטמא בעמיו. לפי
שרוח אוב וידעוני ודורש ﭏ המתים דומים
זה לזה והלא דברים קל וחומר ומה
המרעיב עצמו שתשרה עליו רוח טומאה
הרי היא שורה עליו. המרעיב עצמו
שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה
וכמה שתהא רוח הקדש שורה עליו.
מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר תורה מביאה
לידי מעשים טובים וכו' חסידות מביאה
לידי רוח הקדש.

סליק פיסקא

פרשת אמור אל הכהנים

כי מי אשר יבחר ﭏ כל החיים יש
בטחון כי לכלב חי טוב מן האריה המת.
כי מי אשר יחבר קרי כלומר מי הוא אשר
בחר בו הקדוש ברוך הוא ונתחבר לו
ההיות ודומה לו אמר דוד מי גבר יחיה

mi mactatum sit, & inter illud, quod in dimidio mactatum sit. Et quantum erat discriminis inter dimidium, & majorem partem? Plenitudo pili: *Nec abominabiles reddetis animas vestras in jumento, & in volucri* &c. Præceptum hoc sit vobis ad polluendum, & ad interdicendum. *Et eritis mihi Sancti; quia sanctus sum ego Dominus, & separavi vos* &c. Si separati eritis a populis, ecce vos eritis Deo, si minus, eritis nationibus mundi. Alia expositio: *Ut essetis mihi*; Ne alteri serviatis. Dictum est enim. *Nisi Domino duntaxat*. Alia expositio: *Ut essetis* occupati in lege mea; Quod data fuerit decem diebus unde probatur? Alia expositio: *Ut essetis mihi*. Ut acciperetis jugum regni mei super vos. *Vir autem aut mulier*: Ad includendum obstructum, & androgynum. *Cum fuerit in eis Hob*: Qui fecerit opus, non autem qui eos consuluerit. Hinc dixerunt; Qui facit opus, reus est mortis, & qui eos consulit, præmonetur. אוב. Hic est Python, qui loquitur ex ejus axillis: Et sic dictum est *Isai.* XXIX. 4. *Et erit quasi Pythonis de terra*] *vox tua* &c. *Ariolus*: Qui recondit os notum in ore suo, & sponte loquitur: *Interficiendo interficientur: Lapidibus lapidabunt illos; Sanguines eorum in eis*. Hæc est constitutio principii; Ubicunque dicitur: *Sanguines eorum in eis; Sanguis ejus in eo*. Quod puniantur lapidatione: Et qua de causa proxima est sectio Pythonis, & arioli sectioni immuditiei mortui? Dictum est enim: *Pro anima non polluetur in populis suis*. Quia spiritus Pythonis, & arioli & inquisitio per mortuos sunt inter similes: Et ecce argumentum a minori ad majus: Si quis ardeat desiderio, ut in se habitet spiritus immundus, ecce in eo habitat; Qui ardet desiderio, ut in se habitet spiritus purus, quanto magis in eo habitabit Spiritus sanctus? Hin dicebat R. Pinchas ben Jahir: Lex adducit ad opera bona &c. Pietas adducit ad Spiritum sanctum.

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur:
Alloquere ad sacerdotes.

QUis est, qui electus sit tota vita, *& qui bujus rei habeat fiduciam? Melior est canis vivus leone mortuo. Eccles.* IX. 4. Nemo est, qui electus sic tota vita. Lege; quasi dicat: Quis est, quem elegerit Deus S. B., & electus sit in vita? Et huic simile

ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול
סלה. דבר אחר כי מי אשר יחבר אל כל
החיים יש בטחון פירושו כל זמן שהאדם
בחיים יש בטחון לחזור בתשובה ומשמת
אין לו דרך לעשות תשובה ומעשים טובים
שנאמר במתים חפשי כיון שמרת אדם
נעשה הפשי מן המצות. ואומר לא המתים
יהללו יה. ואומר אהללה יהוה בחיי אזמרה
לאלהי בעודי . כי לכלב חי הוא טוב מן
האריה המת. רבותינו אמרו תינוק בן יומו
חי מחללין עליו את השבת חלל עליו
שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה .
מן האריה המת. דוד מלך ישראל מת אין
מחללין עליו את השבת. תנן התם
במסכת ידים אמרו צדוקין קובלין אנו
עליכם פרושים שאתם אומרים כתבי
הקדש מטמאין את הידים . אמר רבן
יוחנן בן זכאי וכי אין לנו מן הפרושים
אלא זו בלבד הרי הן אומרים עצמות
חמור טהורין שנאמר ובנבלתם לא תגעו
פרט לעצמות שאינן קרויין נבלה. ועצמות
יוחנן כהן גדול טמאים שנאמר או במת
או בעצם אדם או בקבר . אמרו לו כפי
חיבתן הן טמאין שלא יעשה אדם עצמות
אביו ואמו תרוודות . אמר להן אף כתבי
הקדש לפי חיבתן היא טמאתן . וספרי
המוכסין אינן חבובין ואין מטמאין את
הידים. והקדוש ברוך הוא קידש את ישראל
במצותיו ואמר להן קדושים תהיו אבל
לא הזהיר מליטמא למתים אלא הכהנים
שנאמר ויאמר יהוה אל משה אמור אל
הכהנים בני אהרן. בני אהרן הוזהרו ולא
שאר ישראל הוזהרו. בני אהרן הוזהרו ולא
בנות אהרן. הכהנים. להוציא את החללים
בני אהרן. להביא את הקטנים . ואמרת
אליהם. להזהיר הגדולים על הקטנים. לנפש
לא יטמא. להביא רביעית דם שתצא
מן המת שהוא בל יטמא לו . לפי
שישראל מיטמאין למתים הזהיר הקדוש

dixit David *Psal.* LXXXIX. 48. *Quis est homo, qui vivet, & non videbit mortem eruet animam suam de manu inferi?* Alia expositio: *Quis est qui electus sit tota vita, & hujus rei habeat fiduciam?* Exposuerunt: Quamdiu homo vivit, habet fiduciam, ut faciat pœnitentiam. Postquam mortuus est; non est illi ratio faciendi pœnitentiam, & opera bona: Dictum est enim *Psal.* LXXXVIII. 6. *Inter mortuos liber*: Postquam moritur homo, fit liber a præceptis. Et pariter dictum est *Psal.* CXV. 17. *Non mortui laudabunt Dominum*. Et pariter dictum est *Psal.* CXLVI. 2. *Laudabo Dominum in vita mea; psallam Deo meo, quandiu fuero. Melior est canis vivus leone mortuo*. Sapientes nostri dixerunt. Propter puerum filium unius diei vivum profanant Sabbathum unum, ut ille observet multa Sabbatha: *Leone mortuo*: David rex Israel mortuus est, at ejus causa non profanarunt Sabbathum. Legimus in tractatu *Jedaim*: Dixerunt Sadducæi. Querimus de vobis, Pharisæi, quod dicatis quod scripturæ sanctæ polluant manus; at libri publicanorum non polluunt manus. Dixit Raban Jochanan ben Zacai; Num hæc tantum habemus a Pharisæis? Ecce illi dicunt: Ossa asini sunt munda: Dictum est enim *Levit.* XI. 8. *Et ad cadaver eorum non accedetis*. Excludit ossa, quæ non sunt cadaver: Et ossa Jochanan summi sacedotis fuerunt immunda. Dictum est enim *Num.* XIX. 15. *Aut ad mortuum, aut ad os hominis, aut ad sepulcrum.* Dixerunt illi: Propter eorum amorem illi sunt immundi. Ne quis faciat ossa patris, & matris suæ cochlearia. Respondit illis: Ita pariter scripturis sanctis, propter eorum amorem erit immundities: Et libri publicanorum non sunt amabiles, neque polluunt manus. Et Deus S. B. sanctificavit Israelitas præceptis suis, dicens: *Sancti estote*. Sed eos non præmonuit de pollutione mortuorum, sed sacerdotes tantum: Dictum est enim: *Et dixit Dominur Mosi: Loquere ad sacerdotes filios Aharon:* Filii Aharon præmonentur, at reliqui Israelitæ non præmonentur. Filii Aharon præmonentur, at filiæ Aharon non præmonentur. *Sacerdotes*. Ad excludendum profanatos: *Filios Aharon*. Ad includendum pueros. *Et dices ad eos*: Ut præmoneantur majorennes pro minorennibus. *Pro anima non polluetur*. Ad includendum quartarium sanguinis, quod exeat de mortuo, quod interdicitur præcepto: *Non polluetur*. Quia Israelitæ polluebantur mortuis, præmonuit Deus

ברוך הוא לכהנים שלא ליטמא בהם שהם קרובין לעבודת הקרש· בעמיו. בזמן שעמיו שם. כלומר בזמן שיש לו למת קוברין. בעמיו. שעושין מעשה עמיו. ומתעסקין בו מלמד שמיטמא הכהן למת מצוה. ואי זה הוא מת מצוה שהכהן מיטמא לו כל שקורא ואין מי עונהו. ומת מצוה קנה מקומו ואין אדם רשאי לפנותו. כהן שמטמא במזיד לוקה משום דכתיב לא יטמא יש שניטמא ואינו לוקה. כי אם לשארו הקרוב אליו. שארו זו אשתו וכן הוא אומר גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי. וכתיב עוכר ביתו ינחל רוח מה זה באשתו מדבר אף זה באשתו מדבר. דבר אחר שארו בשרו דכתיב והיו לבשר אחד לכך אמרו רבותינו שארו זו אשתו וכן הוא אומר שאר אביך אחות אביך. הקרוב אליו. אליו שבעה קרובים שבפסוק. דבר אחר הקרוב ולא הארוסה. מכאן אמרו אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה מתה אינו יורשה. מת הוא גובה כתובתה מנכסי הבעל. אליו. ולא הגרושה. לבנו. מי שיש לו בן מכל מקום ואפילו ממזר הרי בנו לכל דבר חוץ ממה שיש לו מן השפחה ומן הנכרית שהבן הולך אחר האם בשפחה ובנכרית. ואם תאמר הקרוב לשון זכר הארוסה נקיבה היא והיאך אתה דורש ולא ארוסה תשובתו משום שארו שהוא לשון זכר אמר הקרוב ודומה לו אותו ואת בנו משום אותו אמר בנו הוא פירושו שפחה ונכרית הבנים הולכין אחריהם. שפחה דכתיב האשה וילדיה תהיה לאדוניה. נכרית דכתיב כי יסיר את בנך מאחרי בנך הבא מן הגוי קרוי בנך ואין בנך מן הגויה קרוי בנך לא בנה. כל שמטמא להם קורע

Deus S. B. ſacerdotes, ne illis polluerentur, eo quo accederent ad miniſterium ſanctuarii. *In populis ſuis*: Quando populi ſui ibi eſſent: Quaſi dicat; Quando adſtent mortuo, qui eum ſepeliant. *In populis ſuis*: Quod faciant opera populi ſui, atque in iis occupentur; Docemur, quod ſummus ſacerdos polluatur mortuo præcepti: Et quinam eſt mortuus præcepti, quem ſummus ſacerdos debet ſepelire? Qui clamet, & nemo ſit qui illi reſpondeat: Et mortuus præcepti acquirit ſibi locum, & nemo poteſt illum evacuare. Si ſacerdos de induſtria polluatur, vapulat. Quia ſcriptum eſt: *Non polluetur*; Si alter eum polluat, non vapulat. *Niſi in propinquo ſuo proximo*: Iſte propinquus non eſt niſi ejus uxor: Et ſic dictum eſt *Prov.* XI. 17. *Benefacit animæ ſuæ vir miſericors, qui autem crudelis eſt, etiam propinquos abjicit.* Pariterque dictum eſt ibid. *Qui conturbat domum ſuam, poſſidebis ventos.* Sicut hic loquitur de uxore ſua, ita pariter ibi loquitur de uxore ſua. Alia expoſitio: שארו ſignificat carnem ſuam: Scriptum eſt enim *Geneſ.* II. 24. *Eruntque in carnem unam*: Idcirco dixerunt ſapientes noſtri: שארו eſt ejus uxor: Et ſic dictum eſt *Levit.* XVIII. 12. *Propinqua patris tui, ſoror patris tui. Proximo ſibi*: Sibi ſunt ſeptem propinqui, qui in textu memorantur. Alia expoſitio: *Proximo*. Non autem deſponſata: Hinc dixerunt: Pro uxore ſua deſponſata non lugebit, neque polluetur; ſi moriatur, ab ea non hæreditat; Si ille moriatur, exigit dotem ſuam de facultatibus mariti. *Sibi*: Non autem repudiata: *Et filio ſuo*. Qui omnimode habeat filium, vel ſi fuerit ſpurius, erit ſibi omnino filius, excepto filio, quem habuerit ab ancilla, & a gentili; quia filius ſequitur matrem in ancilla & in gentili: Si vero dicas: הקרוב exprimitur genere maſculino; & deſponſata eſt fœmina; Quomodo tu expones: Non autem deſponſata? Reſpondetur; quia שארו exprimitur genere maſculino, dicit הקרוב; & huic ſimile eſt: אותו ואת בנו ſc. *ipſum*, & *filium ejus*. Propter אותו dicit בנו: Hoc expoſuerunt; In ancilla & in gentili filii ſequuntur poſt eas. De ancilla ſcriptum eſt *Exod.* XXI. 4. *Uxor & filii ejus erunt hero ſuo*. De gentile ſcriptum eſt *Deut.* VII. 4. *Avertet enim filium tuum a poſt me*. Filius tuus qui procedit de gentili, vocatur filius tuus, at filius tuus, qui procedit de fœmina gentili, non vocatur filius tuus, ſed filius illius.

עליהם וחולץ ומתאבל . לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו . פתח הכתב באמו לפי שהיא ודאי אבל אביו שהוא מחמת חזקה שהבנים בחזקה שהן כן אביהם תאמר לא יטמא לו . לפיכך נאמר לאמו ולאביו. ולבנו ולבתו. לפי שיש בבן מה שאין בבת . שהבן האב מחוייב בו מצות הרבה למולו ולפדותו אם בכור הוא. וללמדו תורה ואומנות . לפיכך הקדים הבן לבת . והקדים האב והאם לבן ולבת לפי שהאם והאב חייב בכבודם מה שאין כן לא בבן ולא בבת. ולאחיו ולאחותו . הקדים את הבן ואת הבת לאחיו ולאחותו שהרי הבן חייב בו האב במצות שאמרנו והבת האב זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפר נדריה . מה שאין כן לא באחיו ולא באחותו. והקדים הכתוב אחיו לאחותו שהרי הבן שאחיו מת מיטמא לו בין שהוא נשוי בין שאינו נשוי אבל אחותו לפנויה מיטמא לו לנשואה. שנאמר הבתולה הפנויה. ולא הנשואה. דבר אחר ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו מה בנו ובתו שהם יורשיו אף אחיו ואחותו שהם יורשיו יצא אחיו ואחותו מאמו שאינן יורשין אותו. ולאחותו הבתולה. פרט לאנוסה ומפותה . הקרובה לרבות את הארוסה שהיא עדין קרובה לו שהרי אין הבעל מיטמא לה ואינו יורשה לפיכך היא קרובה לאח . אליו . לרבות את הבוגרת שהוא מיטמא לה הואיל ולא נבעלה מאיש . אחיה כהן מיטמא לה. לה יטמא . מצוה לא רצה מטמאים אותו בעל כרחו. מעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב הפסח ולא רצה ליטמא לה ודחפוהו חכמים וטמאוהו בעל כרחו. דבר אחר לה יטמא. שלא יאמר הואיל ונטמאתי לה יטמא גם באחרים תלמוד לומר לה יטמא . דבר אחר לה יטמא ואינו מיטמא לאיבריה. לא יטמא בעל בעמיו . מה תלמוד לומר לפי שמצאנו שהוא מיטמא לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו ולאחותו

lius. *Et patre suo , & filio suo , & filia sua , & fratre suo , & sorore sua* : Incipit textus in matre sua, quod sit certa, sed pro patre suo, qui sit per præsumtionem, quia filii ex patribus sunt per præsumtionem, dices, quod non polluatur: Quia dictum est : *Pro matre sua, & pro patre suo, & filio suo, & filia sua* : Quia est in filio, quod non est in filia; Quia in filio obligatur pater ad multa præcepta; sc. debet circumcidere, & redimere, si fuerit primogenitus, & docere legem , & artificia . Idcirco filium anteponit filiæ; & anteponit matrem & patrem filio , & filiæ; quia debent honorare matrem , & patrem; quod ita contingit in filio, & in filia; *Et pro fratre suo , & sorore sua*. Anteponit filium & filiam fratri & sorori; quia in filio pater obligatur ad præcepta de quibus diximus; Et in filia acquirit pater ejus inventa, & opus manuum suarum, & dissolutionem suorum votorum; quod non ita contingit in fratre, & in sorore. Et anteponit textus fratrem sorori; quia filius, cujus frater mortuus sit, pro eo polluitur, sive nupserit, sive non nupserit; At pro sorore cælibe , non pro nupta polluitur: Dictum est enim: *Virgine*. Cælibe , non nupta . Alia expositio: *Pro filio suo, & filia sua, & pro fratre suo , & sorore sua*. Sicut filius, & filia sunt , a quibus hæreditant, ita pariter frater & soror sunt , a quibus hæreditant; excluduntur frater , & soror ex matre , a quibus non hæreditant . *Et pro sorore sua virgine* . Excludit coactam, & seductam. *Proxima*. Ad includendum desponsatam, quæ sibi erat proxima, pro qua maritus non polluitur , neque ab ea hæreditat; ideoque proxima est fratri. *Sibi*. Ad includendum adultam, ut pro ea polluatur. *Quæ non fuerit viro*. Frater ejus sacerdos pro ea polluetur: *Pro ea polluetur*. Præceptum est, si nolit, ut eum polluant vel invitum. Narratur de Joseph sacerdote , cui mortua est uxor in vespera Paschatis , nolebat se polluere, coegerunt sapientes, ut vel invitus se pollueret . Alia expositio: *Pro ea polluetur*. Pro certa , non autem pro dubia polluetur : Alia expositio: *Pro ea polluetur*. Ne dicat, quoniam pro ea pollutus sum , pro aliis quoque polluar. Idcirco dictum est: *Pro ea polluetur*: *Pro ea polluetur*: Non autem se polluet pro ejus membris. *Non polluet se maritus in populo suo*. Cur dictum est? Quia deprehendimus, quod se pollueret pro matre sua, & patre suo, & pro filio suo, & filia sua , & pro fratre suo, & sorore sua,

בין שהן כשרין בין שהן פסולין יכול אף
לאשתו יטמא לה בין שהיא כשרה בין
שהיא פסולה תלמוד לומר לא יטמא
בעל. יש בעל שמיטמא ויש בעל שאינו
מיטמא הא כיצד מטמא הוא לאשתו
כשרה ואין מיטמא לאשתו פסולה
בעמיו. שלבעל של מעלה שאמר
מיטמא הוא לכשרה ואינו מטמא
לאשתו פסולה. ומנין שנאמר בעמיו בזמן
שהן עושין מעשה עמיו. ולא בזמן
שפירשו מדרכי צבור. שני פעמים כתובים
בעמיו. הראשון בזמן שעמו שם. כלומר
בזמן שיש לו קוברים לא יטמא הא
אם אין עמיו שם יטמא כהן גדול.
והשני בעמיו יטמא לקרוביו שאם עושין
מעשה עמיו מיטמא להן בין כשרין בין
פסולין הא פרשו אבותיו מדרכי צבור אין
מיטמא להן להחלו. מלמד שאם לא
נוהג במצוה הזאת הרי הוא חולין. דבר
אחר לא יטמא בעל בעמיו שאינו מטמא
לנשיא. להחלו. בזמן שהוא מתעסק בו
הרי הוא חולין. פירוש וטבל והזה הרי
הוא בקדושתו. לא יקרחה בה״א כתיב
מלמד שאם סך בחמשה אצבעות או
בדבר המסיר את השער ועשה חמש
קרחות בבת אחת חייב על כל קרחה
וקרחה. בראשם. מה תלמוד לומר לפי
שנאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה
בין עיניכם. יכול לא יהא חייב לא
על בין העינים בלבד תלמוד לומר
בראשם לרבות את כל הראש. והוא
הדין לישראל שהרי נאמר כאן קרחה. לא
יקרחה קרחה בראשם. ונאמר להלן לא
תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם
למת. מה כאן חייב על כל הראש אף
להלן חייב על כל הראש. ופאת זקנם
לא יגלחו. ולהלן כתיב ולא תשחית את
פאת זקניך. אי זה הוא גילוח שיש בו
השחתה הוי אומר זה תער ומה להלן
על חמש פאות אף כאן כיוצא בהם
שתים מכאן ושתים מכאן ואחת באמצע
ובבשרם לא ישרטו שרטת. חייב על
כל שריטה. קדושים יהיו לאלהיהם. על

sua, sive essent legitimi sive illegitimi, crederem quod se pollueret etiam pro uxore, sive esset legitima, sive illegitima? Idcirco dictum est: *Non polluet se maritus*. Est maritus, qui se polluit, & est maritus, qui se non polluit. Quomodo? Polluet se pro uxore legitima, at se non polluet pro uxore illegitima. *In populis suis*: Maritus, de quo supra dictum est, se polluet pro legitima, at se non polluet pro illegitima. Et unde probatur, quod dictum sit: *In populis suis*: Quando faciant opera populi sui, neque se separent ab institutis cœtus? Bis dictum est: *In populis suis*: Primum; quando populi sui ibi fuerint; quasi dicat; quando ibi fuerint propinqui, non polluetur, si ibi non fuerint sui populi, se polluet summus sacerdos: Atque iterum dictum est: *In populis suis*: Se polluet pro propinquis suis; quando faciant opera populi sui, se polluet pro illis, sive fuerint legitimi, sive illegitimi; si se separaverint eorum patres ab institutis cœtus, se pro illis non polluet: *Ad profanandum se*. Docemur; quod si non observet hoc præceptum, profanetur. Alia expositio: *Non polluet se maritus in populis suis*: Ne se polluat uxore: *Ad profanandum se*: Quando in illa occupatur, est profanus: Si se separet, & se lavet, & adspergat, tum erit in sua sanctitate. *Non facient calvitiem*. Cum ה״א scriptum est: Docemur, quod si se ungat cum quinque digitis, aut re, qua abradat comam, & faciat una vice quinque calvitia, quod pro singulis teneatur. *In capite suo*. Cur dictum est? Quia dictum est *Deut.* XIV. 1. *Non incidetis vos, neque ponetis calvitium inter oculos vestros*. Crederem quod non teneretur nisi inter oculos duntaxat? Idcirco dictum est: *In capite vestro*. Ad includendum totum caput. Atque eadem erit ratio pro Israelitis; Quia dictum est hic *Calvitium. Non faciet calvitium in capite suo*: Et scriptum est ibi: *Non incidetis vos, neque ponetis calvitium inter oculos vestros pro mortuo*. Sicut hic tenetur pro toto capite, ita pariter ibi tenetur pro toto capite: *Et angulum barbæ suæ non radent*: Et *Levit.* XIX. 27. scriptum est: *Neque corrumpes angulum barbæ tuæ*: Quænam est abrasio, in qua sit corruptio? Ecce dictum est: Novacula; Et sicut ibi in quinque angulis, ita pariter in hoc loco, duobus hinc, & totidem illinc, & uno in medio. *Et in carne sua non incident incisionem*: Tenetur pro singulis incisionibus. *Sancti erunt Deo suo*:

כרחו. ולא יחללו את שם אלהיהם כי את אשי יהוה וגו'. הם מקריבים ולא הלוים. והיו קדש. לרבות בעלי מומין: אשה זונה. רבנן אמרי אין זונה אלא גיורת ומשוחררת לפי שלא היתה בחזקת שימור ושנבעלה בעילת זנות. וחללה זו שנתחללה שבא אביה על אחת מן הפסולות לו. כהן שנשא גרושה או חלוצה בנה חלל ובתו חללה. לא יקחו ואשה גרושה מאישה. לרבות את החלוצה. את זו דרש רבי אליעזר בן מתיה מאישה שתהא גרושה מאישה ולא שתהא גרושה מאיש שאינו אישה שאם הלך בעלה למדינת הים ואמרו לה מת בעליך ונתקדשה לאחר ואחר כך בא בעלה קודם שנבעלה אף על פי שטעונה גט מאחרון הואיל ואינה גרושה מאישה לא נפסלה. לא יקחו. שתי פעמים מלמד שאף האשה מוזהרת על ידי האיש. כי קדוש הוא לאלהיו. להגיד מה גרם. וקדשתו. בעל כרחו ואם אינו רוצה דפנו כלומר הכריחהו. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה במסכת כתובות אין מעשים אלא לפסולות כגון מאן אמר רב יהודה אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין. וכל הפוסל את עצמו ומחלל את זרעו ראוי לנדותו ולשמתו שנאמר וקדשתו בעל כרחו. קדוש יהיה לך. אף על פי שאין קרבנות להקריב. דבר אחר קדוש יהיה לך אפילו בעלי מומין. כי קדוש. להזהיר בית דין על כך. אני יהוה מקדשכם. ובת איש כהן כי תחל לזנות. יכול אם חללה שבועה תשרף תלמוד לומר לזנות שחללתה זנות ולא דבר אחר. דבר אחר כי תחל שתחלת ביאתה בזנות כגון נערה ארוסה ומנין לרבות נערה והיא נשואה בוגרת והיא ארוסה בוגרת

suo: Vel inviti. *Et non profanabunt nomen Dei sui quia igitur Domini* &c. Isti offerebant, at Levitæ non offerebant: *Et erunt sancti*. Ad includendum vitiatos. *Mulierem meretricem:* Sapientes dixerunt. Non est זונה nisi peregrina, & libertate donata; quia non est præsumtio, quod se custodierit, atque inita sit concubitu meretricio: *Et profanatam*. Hæc est profanata, quod ejus pater concubuerit cum aliqua ex iis, quæ sibi sint illegitimæ: Si sacerdos nubat repudiatæ, aut illi, quæ calceum exuerit, filius ejus & filia ejus sunt profanati: *Non accipient: Et mulierem repudiatam a marito suo:* Ad includendum, quæ calceum exuerit. Hoc est quod exposuit R. Eliezer ben Matthia: *A marito suo*. Quæ fuerit repudiata a marito suo, non autem, quæ fuerit repudiata a viro, qui non esset suus maritus; etenim si abeat maritus in provinciam maritimam, eique dicant: Mortuus est maritus tuus: Et alteri desponsata fuerit, & veniat maritus, priusquam nupserit, licet requiratur repudium ab ultimo, tamen quoniam non est repudiata a marito suo, non profanatur. *Non accipient:* Bis dictum est: Docemur, quod etiam uxor per maritum præmoneatur. *Quia sanctus est ipse Deo suo*. Ad significandum, quænam sit causa. *Et sanctificabis eum:* Vel invitum: Si enim nolit; percutiunt eum; quasi dicat: Cogunt eum. Et sic dixerunt sapientes nostri f. m. in tractatu *Chetuboth*: Non faciunt nisi pro illegitimis; sicut dixit R. Jehuda. Vidua summo sacerdoti, repudiata, & quæ calceum exuerit sacerdoti vulgari, & Nethinæa Israelitæ, filia Israelitæ spurio, & Nethinæo: Et qui se reddit illegitimum, & profanat semen suum, dignus est excommunicatione, atque anathemate. Dictum est enim. *Et sanctificabis eum*. Vel invitum. *Sanctus erit tibi:* Vel si sacrificia non offerat. Alia expositio: *Sanctus erit tibi:* Vel vitiati: *Quia sanctus:* Ut de hoc præmoneatur Synhedrium. *Ego Dominus sanctificans vos: Et filia viri sacerdotis, quando profanaverit se scortando:* Crederem, si profanaret sabbathum, aut juramentum, fuisse comburendam? Idcirco dictum est: *Scortando:* Quod se scortatione, non autem alia re profanaverit. Alia expositio: *Quando profanaverit*. Quando se profanaverit concubitu meretricio: e. g. puella desponsata; Unde probatur ad includendum puellam quæ fuerit nupta, adolescentem, quæ fuerit desponsata, & adolescentem, quem fuerit nupta,

vel

והיא נשואה. ואפילו הזקנה תלמוד לומר ובת איש כהן מכל מקום. את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול. אומרין ארור שזה ילד ארור שזה גידל ארור שזו יצאת מחלציו. אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא לרשיעא בר צדיקא. כמאן כי האי תנא. באש תשרף. היא בשריפה ואין בועלה בשריפה אל זוממיה בשרפה אל זוממיה בכלל מיתת בועלה הן במיתת חנק. והכהן הגדול. זה כהן גדול שנמשח בשמן המשחה. הגדול מאחיו. שיהא גדול מאחיו. בנוי בכבוד בעושר ובחכמה. דבר אחר מאחיו אין לו ממון גדלהו מאחיו כמעשה דרבי פנחס איש הבתה שמצאוהו חוצב ומילו עליו את המחצב זהב. אשר יוצק על ראשו שמן המשחה. אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת. ומלא את ידו. אפילו נטיבה יום אחד ואפילו שעה אחת. את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום. כדרך שבני אדם פורעין ופורמים על מיתיהן. ביצד כהן גדול פורם מלמטה וההדיוט מלמעלה. ועל כל נפשת. חסר ו'יו מלמד שאפילו רביעית דם שיצא משני מתים מטמא באהל. לא יבא. חייב בבל יבוא ובל יטמא. לאביו ולאמו לא יטמא. אבל מטמא הוא למת מצוה. ומן המקדש לא יצא. מקדושתו לא יצא הא ביצד הן נכסין והוא נגלה. ויוצא עמהן עד פתח העיר דברי רבי מאיר. ולא יחלל את אלהיו. מלמד שהכהן אונן מחלל. כי שמן משחת אלהיו עליו. לרבות מרובה בגדים שהיה בבית שני משנגנז שמן המשחה. עליו אני יהוה. להגיד מה גרם. והוא. הוא ולא מלך. הוא ולא נזיר. והוא. לרבות כהן משוח מלחמה. אשה בבתוליה יקח פרט לבוגרת שכלו בתוליה ואי זו זו זו

vel vetulam? Ex eo quod dictum est: *Et filia viri sacerdotis*. Omnimode: *Patrem suum ipsa profanat*: Si in eo observatur sanctitas, observatur profanatio. Dixerunt: Maledictus iste, qui genuit maledictum, maledictus iste, qui nutrivit maledictum; maledictus iste, qui eressus est ex discalceata. Dixit R. Asse; sicuti vocamus impium filium impii, & impium filium justi, juxta sententiam istius doctoris. *Igni comburetur*. Illa puniebatur combustione; at qui cum ea concubuit, non puniebatur combustione; illa puniebatur combustione, at ejus falsi testes non puniebantur combustione; Etenim ejus falsi testes quovis supplicii genere puniebantur; & qui cum ea concubuit, supplicio strangulationis. *Et sacerdos maximus*: Hic est sacerdos summus, qui ungebatur oleo unctionis: *Maximus de fratribus suis*: Ut præ fratribus suis esset maximus forma, decore, opibus, & sapientia. Alia expositio: *De fratribus suis*. Si ei non essent opes, dabantur de bonis fratrum suorum. Sicut narratur de Pinchas viro de Bata, quod eum invenerint sculpentem, eique sculpturam auro impleverint. *Super cujus caput fusum fuerit oleum unctionis*: Vel die uno, vel una hora. *Et impleverit manum suam*. Vel si impleverit uno die, vel una hora. *Caput suum non aperiet, & vestes suas non lacerabit*; Sicut reliqui homines solent caput aperire, & lacerare vestes pro suis mortuis: Quomodo? Sacerdos summus lacerabat ab inferiori parte & vulgaris a superiore: *Et ad omnem animam*. Deest ויו. Docemur, quod vel quartarium sanguinis, quod defluat ex duobus mortuis, polluat in tentorio. *Non veniet*. Tenetur propter præceptum: *Non veniet*: Et propter præceptum: *Non polluetur*. *Pro patre suo & matre sua non polluetur*: Sed se polluet mortuo præcepti. *Et a sanctuario non egredietur*. A sanctitate sua non egredietur. Quomodo? Isti se tegebant, & ille se detegebant. Egrediebatur cum illis usque ad portam civitatis; Verba R. Mehir. *Et non profanabit Deum suum*. Docemur, quod sacerdos lugens profanaretur. *Quia oleum unctionis Dei sui super eo*. Ad includendum multiplicatum vestibus qui erat in domo secunda, postquam absconditum fuit oleum unctionis. *Super eo*; *Ego Dominus*. Ad testandum, quænam sit causa. *Et ipse: Ipse*, non rex; *ipse*, non Nazyreus: *Et ipse*: Ad includendum unctum belli: *Uxorem in virginitatibus suis accipiet*: Ad excludendum adultum, cujus virginitates absumtæ sunt.

Et

יתירה על שנים עשרה שנה שהרי
שנים עשרה יתרין שלא אמר בתולה
אלא בבתוליה . אלמנה. על שם מנה .
מלמד שכתובתה מנה . ולפי שהותרה
לכהן הדיוט הוצרך הכתוב לאסרה לכהן
גדול ללמדך שאין בנו ממנה ממזר אלא
חולין בארת. אלמנה להחמיר עליה שאף
על פי שמותרת לכהן הדיוט לכהן גדול
זרעו ממנה חולין ובאת גרושה להקל
עליה שאף על פי שאסורה לכהן הדיוט
אין ממנה ממזר לכהן גדול אלא חולין
כדין כהן הדיוט. וחללה זו שנולדה מאחד
מן הפסולין. זונה. לגזירה שוה מה זונה
אמורה בכהן גדול עשה זרעו מן מפסולין
ממנה חולין אף כהן הדיוט כן . את אלה
לא יקח ולא יחלל . אין זרעו מן הנדה
חולין ואף על פי שהיא בכרת. כי אם
בתולה מעמיו מלמד שהוא מצוה על
הבתולה מעמיו להביא בת גיורת ועמונית
שתהא כשרה לכהונה. יקח אשה שאם
ארס את האלמנה ונתמנה להיות כהן
גדול יכניסנה . כמעשה דיהושע בן גמלא
שקידש את מרים בת בעתוס . מפורש
בפרקא קמא במסכת יומא תרקבה דדינארי
עיילא ליה מרים בת בעתוס לינאי מלכא
לעיולי ליהושע בן גמלא לכהן גדול. יקח
אשה. ולא יבמה. ולא יחלל זרעו בעמיו.
להביא את האשה שמתחללה כשם שזרעו
מתחלל. אני יהוה מקדשו . להגיד מה
גרם. ויאמר יהוה אל משה לאמר . דבר
אל אהרן לאמר. אמר רבי אלעזר ברבי יוסי
תינוק פסול לעבודה אף על פי שהוא
תמים מאימתי עבודה כשרה משיביא
שתי שערות . אבל אין אחיו הכהנים
מקריבין אותו לעבודה עד שיהא בן עשרים
שנה משום שנאמר איש מזרעך ולא כל
זרעך עד שיהא הגון לעבודה . אשר יהיה
בו מום . בין ממעי אמו בין שנולד בו
לאחר מיכן. לא יקרב להקריב לחם אלהיו
אלו הקרבנות. שנאמר את קרבני לחמי
לאשי ומנין לרבות שאר הקרבנות תלמוד

Et quænam hæc est? Quæ superet ætatem duodecim annorum; Quia duodecim superflui sunt; Non enim dixit virginem, sed *in virginitatibus suis*. *Viduam*. Propter numerationem. Docemur, quod dos numeraretur. Et quia permissa est sacerdotio vulgari, debuit textus prohibere sacerdoti summo; ut doceare; si filius ex eo nascatur, non est spurius, sed profanus: Veniat Vidua ad aggravandum, quæ licet sit permissa sacerdoti vulgari, proles quæ nascatur ex ea sacerdoti summo, est profana. Et veniat repudiata ad allevandum, quæ licet sit interdicta sacerdoti vulgari, proles quæ ex ea nascatur summo sacerdoti non sit spuria, sed profana, juxta rationem sucerdotis vulgaris: *Et profanam*. Ista est quæ nata sit ex aliquo de illegitimis: *Meretricem*. A pari: Sicut meretrix memorata in summo sacerdote facit prolem ex iis, quæ sibi sunt interdictæ, profanam, ita pariter in sacerdote vulgari: *Istas non accipiet*; *Et non profanabit*: At proles ex menstruata non est profana; vel si puniatur excidio: *Sed virginem de populis suis*: Ad includendum proselytam, & Ammonitidem, ut legitima sit sacerdotio: *Accipiet uxorem*. Si desponset viduam, & præficiatur ut sit summus sacerdos, potest cum ea congredi. Sicut narratur de Jehosua ben Gamla, quæ desponsavit Mirjam filiam Baithus: Exponitur in cap. 1. tractatus *Joma*; quod modium denariorum intulerit Mirjam filia Baitus Jannai regi, ut extolleret Jehosua ben Gamla ad summum sacerdotium. *Accipiet uxorem*. Non autem leviratu accipiet: *Et non profanabit semen suum in populis suis*. Ad includendum, quod mulier profanaretur, sicut profanatur ejus proles: *Ego Dominus sanctificans eum*: ad testificandum, quænam sit causa. *Et dixit Dominus ad Mosen. Loquere ad Aharon, dicendo*: Dicit R. Eliefer bar R. Jose: Puer illegitimus est ad ministerium, vel si fuerit perfectus: Quando ejus ministerium, erit legitimum? Postquam produxerit duos pilos; at fratres ejus sacerdotes eum non admovebant ad ministerium, nisi postquam esset filius viginti annorum, ex eo quod dictum est: *Vir de semine suo*. Donec sit idoneus ad ministerium: *In quo fuerit vitium*: Sive ab utero matris suæ, sive postea natum fuerit. *Non accedet ad offerendum panem Dei sui*: Ista sunt sacrificia: Dictum est enim: *Oblationem meam, panem meum, ignitum meum*. Et unde probatur ad includendum reliquas oblationes? Ex

לומר להקריב. וכן הוא אומר ויקריבו בני אהרן לחם מה לחם שהוא מיוחד לעבודה. כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. בין מום קבוע בין מום עובר. איש עור. בין סומא בשתי עיניו בין סומא באחת מעיניו. חוורור הקבוע בעין המים הקבועין בעין כדמפורש במסכת בכורות. הכל בכלל עור. או פסח. בין בשתי רגליו בין ברגלו אחת. רגלו חלולה עקומה דומה למגל הכל בכלל פיסח. או חרום. שחוטמו שקע חוטמו בלום חוטמו סולד. חוטמו נוטף. הכל בכלל חרום. או שרוע. שעקוביו יוצא לאחוריו. או איש אשר יהיה בו שבר רגל. לרבות שנתעקל רגלו. או שבר יד. לרבות שאצבעותיו מורכבות זו על גבי זו. או גבן או שגבונים שוכבים רבי חנניה בן אנטיגנוס אומר כל שיש לו שני גבונין ושתי שזרות הקצה דוק שבעין או תבלול בעינו זה לבן הנכנס בשחור. בעינו. את שעינו אחת למעלה ואחת למטה ורואה את החדר ואת העליה כאחת. או גרב. זה החרס. ילפת זה חזזית. או מרוח אשך. זה שרוח באשכיו. רבי חנניה בן אנטגנוס אומר זה שמראיו חשכים. כל איש. לרבות שאר המומין פרט לשעבר מומו. לא יגש. שלשה פעמים לעבור עליו בשלשה לאוין על ההגשה ובשני לאוין על ההקרבה שנאמר לא יקרב לא יקרב שני פעמים. לחם ﭏהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל. למה נאמר מקדשי הקדשים ומן הקדשים שאילולי כן הייתי אומר בקדשים קלים יאכל. ולא בקדשי קדשים. לכך נאמר ומן הקדשים ומקדשי הקדשים. אך ﭏ הפרכת. זה לפני לפנים. וﭏ המזבח. אף על פי שהוא מבחוץ. לא יגש כי מום בו. הרי שלשה פעמים לא יגש ושני פעמים לא יקרב כנגד חמש מקומות שנאסרו בעלי מומין ליכנס׳ כדתנן במסכת טהורות. עשר קדושות הן וכו׳ בין האולם למזבח מקודש ממנ׳ שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסין לשם

Ex eo quod dictum est : *Ad offerendum. Et non accedet :* Sive fuerit vitium stabile, sive instabile ; *Vir cœcus.* Sive fuerit uno, sive fuerit cœcus ambobus oculis : Albugo fissa in oculo, & aquæ fissæ in oculo, sicut exponitur in tractatu *Bechoroth*; Omnia hæc comprehendentur in cœco : *Aut claudus* : sive ambobus sive uno pede : Si pes ejus fuerit concavus, aut tortosus, aut similis falci; omnia hæc comprehenduntur in claudo; *Vel simus*. Cujus nasus sit depressus, aut obstructus, aut retroactus, aut destillans; Omnia hæc comprehenduntur in simo. Aut שרוע; Si ejus calcaneus posterius prodierit. *Aut vir in quo fuerit fractura pedis* : Ad includendum, cui fuerit pes tortuosus : *Aut fractura manus* : Ad includendum, si ejus digiti alter alteri imponantur : Aut גבן : Si ejus supercilia desiderant: R. Chananjah ben Antigoni dicit; Cui fuerint duo dorsa, & duæ spinæ dorsi Fortasse quæ sit tela in ejus oculo, aut suffusio in ejus oculo. Hoc est album, quod se diffundit in sira : *In oculo suo*. Si oculus habeat, alterum superius, & alterum inferius, & videat simul conclave, & cœnaculum : Aut גרב : Hæc est scabies sicca. ילפת : Hæc est impetigo. *Vel inflatus testiculo* Hic est, qui sit inflatus in suis testiculis. R. Chananjah ben Antigoni dicit : Hic est, cui color est obscurus. *Omnis vir*. Ad includendum reliqua vitia. *Vitium*: Excludit cui præterierit vitium. *Non accedet* : Tribus vicibus. Ut hujus causa transgrediatur tria præcepta negativa, propter accessionem, & duo propter oblationem : Dictum est enim : *Non offeret, non offeret* : Duabus vicibus. *Panem Dei sui de sanctitatibus sanctitatum, & de sanctitatibus comedet:* Cur dictum est : *De sanctitatibus sanctitatum, & de sanctitatibus ?* Si enim non dictum esset, dixissem de sanctitatibus levibus comedet, de sanctitatibus sanctitatum non comedet. Idcirco dicendum erat : *Et de sanctitatibus sanctitatum, & de sanctitatibus*. *Verumtamen intra velum non veniet* : Hoc est adytum. *Et ad altare*. Vel si foris fuerit : *Non accedet, quia vitium est in eo* : Ecce dictum est tribus vicibus : *Non accedet*; Et duabus vicibus : *Non offeret*. Contra quinque loca, quo ingredi vitiatis erat interdictum : Sicuti legimus in tractatu *Thabaroth*. Decem sanctitates sunt &c. Spatium inter Ulam & altare, erat illo sanctius, quo non poterant ingredi vitiati, neque capite detecti, spatium inter Ulam & altare,

בין האולם ולמזבח והמזבח וההיכל והפרכת ובית קדש הקדשים הרי אלו חמש קרושות שמובדלין מהן בעלי מומין. וחמש של מעלה הרי עשר קרושות. ולא יחלל את מקרשי. מלמד שאם עבר ועבד עבודתו כשרה אלא שחילל. וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. הזהיר את אהרן על ידי הבנים. וינזרו. זו הפרשה. וכן הוא אומר נזורו אחור. מקרשי בני ישראל. ולא מקרשי הגוים. מלמד שאין חייבין על קרשי הגוים משום פיגול ונותר וטמא. ולא יחללו את שם קדשי. מלמד שהשם מתקרש בקרשי בני ישראל. אשר הם מקדישים. להביא את קדשי הכהנים עצמם. לי אני יהוה. לרבות את כולם אני יהוה משלם גמול לרשעים. אמור אליהם. אלו העומדים בפני הר סיני. לדורותיכם. שינהוג הדבר הזה לדורות. כל איש אלו הזכרים. אשר יקרב מכל זרעכם. לרבות הנקבות. אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל ליהוה וטומאתו עליו ונכרתה. ללמדך כרת על הקדשים. דבר אחר אשר יקרב. הכשר ליקרב. את שיש לו מתירין עד שיקרבו מתירין ואת שאין לו מתירין עד שקדש בכלי. וטומאתו עליו. בטומאת הגוף הכתוב מדבר ולא בטומאת בשר. ונכרתת הנפש ההיא מלפני אני יהוה. מכל מקום שילך שם ידי תשיגהו. מלפני. שכל העולם כולו שלי. איש איש. בין גדול בין קטן בין איש בין אשה. מזרע אהרן. בין כשר בין פסול. והוא צרוע או זב. למדנו שטומאתו האמורה בתורה בפסוק של מעלה בטומאת גופו הכתוב מדבר. בקדש לא יאכל עד אשר יטהר. אוכלין הן במעשר. עד אשר יטהר. זה הערב השמש. וכן הוא אומר ובא השמש וטהר מיכן אמרו טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה. הביא כפרתו אוכל בקרשים. והנוגע בכל טמא

inter altare & templum, & velum, & domum ſancti ſanctorum, ecce quinque ſanctitates, unde ſeparabantur vitiati; & quinque ſupra memoratæ, ecce decem ſanctitates. *Et non profanabit ſanctitates meas*. Docemur quod ſi tranſgrediens miniſtret, ejus miniſterium eſſet legitimum, ſed profanaretur. *Et locutus eſt Moſe ad Aharon, & ad filios ejus, & ad omnes filios Iſrael*. Præmonetur Aharon per filios. *Ut ſeparent ſe*: Hæc eſt ſeparatio: Et ſic dictum eſt *Iſai*. 1. 4. *Et ſeparati ſunt retrorſum*. *A ſanctificationibus filiorum Iſrael*. Non autem a ſanctificationibus gentilium. Docemur, quod non tenerentur in ſanctitatibus gentilium abominando reſiduo, & immundo. *Et ne profanent nomen ſanctitatis meæ*. Docemur quod nomen Dei ſanctificaretur ſanctitatibus filiorum Iſrael. *Et quod ſanctificant*: Ad includendum ſanctitates ipſorum ſacerdotum: *Mihi*. *Ego Dominus*: Ad includendum omnia. *Ego Dominus* rependens retributionem impiis. *Dic illis*. Iſti ſteterunt coram monte Sinai: *In generationibus veſtris*: Quod res hæc obſervetur in generationibus: *Omnis vir*: Iſti ſunt maſculi: *Qui acceſſerit de omni ſemine veſtro*. Ad includendum fœminas: *Ad ſanctificationes, quas ſanctificaverint filii Iſrael Domino, & immundities ſua fuerit ſuper ipſo, excidetur*. Ut doceare, quod ſit pœna excidii in ſanctitatibus. Alia expoſitio: *Qui acceſſerit*: Quod legitimum poſſit offerri: Si illi ſint permittentia, donec offerat permittentia; ſi non ſint illi permittentia, donec ſanctificaverit in vaſis. *Et immundities ſua fuerit ſuper ipſo*. De immunditie corporis textus loquitur, non autem de immunditie carnis. *Excidetur anima illa a meo conſpectu; Ego Dominus*. Quocumque abierit manus mea illum aſſequetur. *A conſpectu meo*: Quia univerſus mundus meus eſt. *Vir, vir*: Sive magnus, ſive parvus, ſive vir, ſive mulier. *De ſemine Aharon*: Sive fuerit legitimus, ſive illegitimus: *Qui fuerit leproſus, aut ſeminifluus*. Docemur, quod de immunditie memorata in lege in ſuperiori textu, de immunditie corporis textus loquatur. *De ſanctificationibus non comedet, donec fuerit purificatus*: At poſſunt comedere de decima. *Donec fuerit purificatus*. Hic eſt occaſus ſolis: Et ſic dictum eſt. *Cum autem occiderit ſol, tunc purus erit*: Hinc dixerunt; Se lavabit, & adſcendet & comedet de decima. Si ſol ejus occiderit, comedet de ſeparatione. Poſtquam attulerit expiationem ſuam, comedet de ſanctitatibus. *Attingens omnem immunditiem animæ*. Non

נפש. אין טמא נפש אלא מגע. או איש אשר יגע בכל שרץ. לרבות את הנבלה. או באדם אשר יטמא לו. לרבות כל טומאת האדם. טומאת מת וטומאת זבין וזבות ונדות ויולדות. לכל טומאתו. לרבות בועל נדה. נפש אשר תגע בו. ולא במסעות. וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים. אלו קדשי תרומה מן הקדשים. פרט למעורבים לפחות מסאה. כי אם רחץ בשרו במים. ולא אבר אבר: ובא השמש וטהר. ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומה. נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. את שאין לה טומאה אלא אכילתה יצאת נבלת בהמה שהיא מטמאה עד שלא יאכלנה. מיכן לנבלת עוף טהור שהיא מטמא בגדים בבית הבליעה. וכל זר. אחד ממזר ואחד ישראל ואחד לוי. לא יאכל קדש. אין אכילה פחותה מכזית. קדש. מקדשי הגבול הכתוב מדבר. תושב. זה קנוי קניין עולם. שכיר. זה קנוי קניין שנים. ואם תאמר יאמר תושב ואל יאמר שכיר. ואני אומר קניין עולם אינו אוכל קנוי קניין שנים לא כל שכן אלא לגזירה שוה הוא נאמר כאן תושב שכיר ונאמר תושב שכיר בפסח מה תושב שכיר אומר בפסח פסל בו את הערל אף תושב ושכיר האמור כאן פסל בו את הערל דברי ישמעאל. וכהן כי יקנה נפש קניין כספו. שאם נשא אשה או קנה עבדים אוכלין בתרומה. ומנין לעבד עברי שלא יאכל בתרומה תלמוד לומר קניין כספו. יצא עבד עברי שאינו שוה כסף. דבר אחר קניין כספו פרט לשחציו עבד ושחציו בן חורין. ויליד ביתו. אף על פי שאינו שוה כלום ומנין לבן שיאכיל את אמו

Non est immundities animæ nisi tactu. *Aut vir, qui tetigerit omne reptile*. Ad includendum cadaver. *Aut hominem, in quo polluantur*. Ad includendum omnes immundities hominis sc. immunditiem mortui, & immunditiem seminifluorum, & seminifluarum, & menstruatarum, & puerperarum. *In omni pollutione ejus* : Ad includendum, qui concubuerit cum menstruata. *Anima quæ tetigerit ipsum*. Non autem, qui ipsum moveat : *Polluta erit usque ad vesperam, & non comedet de sanctificationibus* : Istæ sunt sanctitates separationis: *De sanctificationibus* : Excludit commestiones, & quod minus sit sato. *Nisi laverit carnem suam aquis* : Non autem membratim. *Cum autem occiderit Sol*; Occasus solis impedit, quominus possit comedere de separatione; at ejus expiatio non impedit, quominus possit comedere de separatione. *Cadaver & discerptum non comedet ad polluendum se* : Cui non sit immundities nisi in ejus comestione, excluditur cadaver jumenti, quod polluit priusquam comedatur. Hinc dixerunt de cadavere volucris mundi, quod polluat vestes dum est in oesophago. *Et omnis alienigena* : Vel spurius, vel Israelita, vel Levita. *Non comedet sanctificationem* : Non est comestio minor quantitate olivæ : *Sanctificationem*. De sanctitatibus termini textus loquitur. *Inquilinus* : Hic est acquisitus acquisitione perpetua. *Mercenarius*. Hic est acquisitus acquisitione annorum. Si fuisset memoratus inquilinus, & non fuisset memoratus mercenarius, dixissem; Si acquisitus acquisitione perpetua non comedit, acquisitus acquisitione annorum quanto minus? Sed explicandum est a pari : Memoratur hic inquilinus & mercenarius, & memoratur inquilinus & mercenarius in Paschate, sicut inquilinum & mercenarium memoratum in Paschate reprobat præputium; ita pariter inquilinum & mercenarium hoc loco memoratum præputium reprobabit : Verba Ismaelis : *At sacerdos quum emerit animam emtione argenti* : Si duxerit uxorem, aut emerit servos, comedent de separatione. Et unde probatur de servo Hebræo, quod non comedat de separatione? Ex eo quod dictum est : *Emtione argenti*. Excluditur servus Hebræus, quod non comparatur argento. Alia expositio: *Emtione argenti*. Excludit, si fuerit partim servus, & partim liber : *Et natus domi suæ*. Vel si nihil valeat : Et unde probatur, quod filius faciat comedere matrem suam de separatione? Et probatur argumento. Si con-

בתרומה ודין הוא אם עשה את הזרע כאב לפסול לא נעשה את הזרע כאב להאכיל כגון בת ישראל שנישאת לכהן ונתאלמנה ולה זרע ממנו אוכלת בעד הבן . הם יאכלו בלחמו לרבות את הבהמה בלחמו לא תאכל הבהמה אבל היא תאכל ביום שני תרומה. ובת כהן כי תהיה לאיש זר . אחד ממזר אחד ישראל אחד לוי . דבר אחר לאיש זר פרט לאלמנה לכהן גדול גרושה וחללה לכהן הדיוט שאף על פי שהיא כהנת לא תאכל בתרומה מפני שהוא זר בקדשים שאינו מאכיל . הוא בתרומת הקדשים לא תאכל. אבל אמה אוכלת . כיצד בת ישראל שנשאת לכהן וילדה ממנו בת נישאת הבת לאחד מן הפסולין היא אינה אוכלת אבל אמה אוכלת . ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה . בין שנישאת בת כהן לישראל או אלמנה וגרושה או זרע [אין לה מפני שיצאת מקרושתה להיות חולין. וזרע אין לה. לא זרע ולא זרע זרע . מיכן אמרו בת כהן שנישאת לישראל וילדה הימנו בת הלכה הבת ונשאת לכהן וילדה הימנו בן הרי זה ראוי להיות כהן גדול עומד ומשמש על גבי המזבח ומאכיל את אמו ופוסל את אם אמו וזו אומרת לא כבן בתי שפוסלני מן התרומה. וזרע אין לה. בין כשר בין פסול. ושבה אל בית אביה פרט לשומרת יבם . כנעוריה. פרט למעוברת. מלחם אביה תאכל. בקדשי הגבול. ואיש כי יאכל קודש . בשגגה. איש פרט לקטן. כי יאכל . אין אכילה פחות מכזית . קדש . בקדשי הגבול . בשגגה. פרט למזיד . ויסף חמישיתו עליו. שיהא הוא וחומשו חמשה. ונתן לכהן. את הקדש. שישלם מן היפה. ולא יחללו את קדשי בני ישראל להביא את הסך ואת השותה. דבר אחר ולא יחללו את קדשי בני ישראל חייב חומש ולא קדשי הגוים. אשר ירימו ליהוה. על המורם

consideratur proles sicut pater, ad reprobandum, non erit consideranda proles sicut pater, ut faciat comedere? e. g. si filia Israelitæ nupserit sacerdoti, & vidua facta fuerit, neque fuerit proles, comedet pro filio. *Ipsi comedent de pane ejus*. Ad includendum jumentum. *De pane ejus* non comedet jumentum, at ipsa comedet in die secundo de separatione. *Filia vero sacerdotis cum fuerit viro alieno*; Sive fuerit spurius, sive Israelita, sive Levita. Alia expositio : *Viro alieno*. Excludit viduam pro summo sacerdote, repudiatum & profanam pro sacerdote vulgari; vel si fuerit ipsa sacerdos, non comedet de separatione. Alienus in sanctitatibus non potest facere comedere. *Ipsa de separatione sanctitatum non comedet* : Sed ejus mater comedet : Quomodo? Si filia Israelitæ nubat sacerdoti, atque ex eo pariat filiam, & ejus filia nubat alicui ex illegitimis, illa non comedit, sed ejus mater comedit; *Et filia sacerdotis cum fuerit vidua, & repudiata* : Postquam nupserit filia sacerdotis Israelitæ, aut fuerit vidua, & repudiata, aut proles non fuerit ei; quia exiit de sua sanctitate, ut sit profana. *Et proles non fuerit ei* : Neque proles, neque proles prolis. Hinc dixerunt : Si filia sacerdotis nubat Israelitæ, atque ex eo pariat filiam, & veniat filia, & nubat sacerdoti, atque ex eo pariat filium; iste dignus est, ut sit summus sacerdos, qui stet & ministret super altare; & facit comedere matrem suam, & reprobat matrem matris suæ; Et ista dicit; non sicut filius filiæ meæ, qui me reprobavit a separatione. *Et proles non fuerit ei* : Sive legitima sive illegitima; *Et reverterit ad domum patris sui* : Excludit expectantem Levirum : *Sicut in pueritiis suis*. Excludit gravidam. *De pane patris sui comedet*. De sanctitatibus termini. *Et vir cum comederit sanctificationem per errorem*. *Vir*; Excludit puerum. *Cum comederit*. Comestio non est minor quantitate olivæ : *Sanctificationem*. De sanctitatibus termini. *Per errorem*. Excludit, qui de industria comederit : *Addet quintam partem ejus super eam*. Ut illa & quinta ejus pars sint quinque partes : *Et dabit sacerdoti sanctificationem*. Ut ex optimo rependat : *Et non profanabit sanctificationes filiorum Israel*. Ad includendum ungentem, & bibentem: Alia expositio: *Et non profanabit sanctificationes filiorum Israel*. In his debet quintam partem, non autem in sanctitatibus gentilium. *Quas separant Domino* : Propter eorum separationem tenen-

הן חייבין לא חייבין על הטבל. והשיאו אותם עון אשמה. מלמד שאף על הטבל הן חייבין מיתה. באכלם את קדשיהם פרט לזורע ולמטמא. כי אני יהוה מקדשם. להגיד מה גרם. וידבר יהוה אל משה לאמר. דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. הזהיר אלו על אלו. איש איש מבית ישראל ומן הגר בישראל. לרבות נשים ועבדים. ואם כן למה נאמר איש איש להביא את הגרים שיהו נודרים בנדרים ובנדבות כישראל לכל נדבותם פרט לנזירות שאין נזירות לגוים. לרצונכם. אין כופין את הצבור על כרחן. תמים זכר. תמות וזכרות בבהמה. אין תמות וזכרות בעופות. כל אשר בו מום. לרבות מום עובר. לא תקריבו אפילו לא תקדישום. כי לא לרצון. מלמד שאינן מרצין. ואיש כי יקריב. היחיד מקריב שלמים נדבה אין הצבור מביא שלמים נדבה. לפלא נדר. לרבות את הנזירות. תמים יהיה לרצון זו מצות עשה. כל מום לא יהיה בו. זו מצות לא תעשה. דבר אחר כל מום לא יהיה בו שלא יגרום בו מום. עורת בין בשתי עיניו בין באחת מעיניו. או שבור אפילו שבר זנב או שבור צלע. חרוץ. זה ריס עין שניקב ושניפגם ושנסדק. וכן שפה. שניקבה ושנפגמה ושנסדקה חוטין של שנים שנפגמו ושנגממו ולכך נאמר חרוץ יבלת. זו בעל יבולת. גרב זה החרס. ילפת. זה חזזית מצרית נאמר כאן גרב ילפת ונאמר באדם גרב ילפת לגזירה שוה מה להלן דק או תבלול אף כאן דק או תבלול. לא תקריבו לא תשחטו. לא תקריבו אלה אבל אתה מקריב את שנתעבדה בה עבודה. ואשה לא תתנו מהם אלו החלבים. מהם אפילו מקצתם. על המזבח. זה הדם. ליהוה. לרבות שעיר המשתלח. שור ושה שרוע וקלוט. שנשמטה יריכו. וקלוט. שפרסות רגליו רומות של סוס ושל חמור שאינן

nentur, non autem propter indecimatum. *Et portabunt peccatum delicti sui*: Docemur, quod etiam propter indecimatum rei essent mortis: *Dum comederint sanctificationes eorum*: Excludit serentem, & polluentem. *Quia ego Dominus sanctificans eos*. Ad ostendendum quænam sit causa. *Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo: Loquere ad Aharon, & ad filios ejus, & ad omnes filios Israel*: Illi de istis præmonentur: *Vir vir de domo Israel, & de peregrino in Israel*. Ad includendum mulieres & servos: Si ita est, cur dictum est: *Vir vir*? Ad includendum peregrinos, quod potuerint offerre vota & spontanea, sicut Israelitæ. *Pro omnibus votis suis, & omnibus spontaneis suis*. Excludit Nazyræum, quia non sunt Nazyræatus in gentilibus. *Ad beneplacitum vestrum*: Non cogunt per vim cœtum. *Perfectum mascula*: Perfecta & mascula in jumento; non autem perfecti & masculi in volucribus. *Omne in quo fuerit vitium*: Ad includendum vitium instabile: *Non offeretis*: Ne ipsa quidem sanctificabitis: *Nam in beneplacitum*. Privatus offerebat pacifica spontanea, at cœtus non offerebat pacifica spontanea: *Ad declarandum votum*. Ad includendum Nazyræatus. *Perfectum erit in beneplacitum*. Hoc est præceptum affirmativum. *Ullum vitium non erit in eo*: Hoc est præceptum negativum. Alia expositio: *Ullum vitium non erit in eo*. Ne faciat in eo vitium. *Cœcum*. Sive ambobus, sive uno tamen oculo. *Aut fractum*. Sive illi fuerit fracta cauda, aut latus. חרוץ. Hæ sunt palpebræ oculi, quæ perforatæ, læsæ sint; paritérque labium si profanatum, læsum, & fissum fuerit; si gingivæ dentium si læsæ & fissæ fuerint. Et idcirco dictum est חרוץ. *Verrucosum*. Hoc est verrucosum; *Impetiginosum*. Hæc est impetigo. *Scabiosum*. Hæc est scabies Ægyptiaca. Dictum est hic: *Impetiginosum, & scabiosum*, & dictum est in homine; *Impetiginosum, & scabiosum*. Sicut ibi dicitur de panniculo, & suffusione, ita pariter hoc loco de panniculo, & suffusione. *Non offeretis*. Non mactabitis. *Non offerretis*. At poteris offerre illud, in quo factum sit opus: *Et ignitum non dabitis ex eis*. Isti sunt adipes. *Ex eis*. Vel ex eorum parte. *Super altare*. Hic est sanguis. *Domino*. Ad includendum hircum emissarium. *Bovem & agnum abundantem, & deficientem membro*: Si ejus femur dissolutum sit. *Et* קלוט: Si ungulæ suorum pedum sint similes ungulis equi, & asini,

סרוקורת . נדברה תעשה אותו . לבדק הבית . ולנדר לא ירצה . זה קידוש מזבח שנאמר בו ונרצה לו לכפר עליו . ומעוך וכתות ונתוק וכרות . בגיד . לא תקריבו . ליהוה . שלא יקבל הדם . ובארצכם לא תעשו . כל שבארצכם לא תעשו. אפילו התרנגול אפילו הכלב מיכן שאין מקבלין שקלים מן הגוים , שמהן היו מקריבין תמידין . ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה כי משחתם וגו' לא שהמום פוסל בו דבר ערוה ועבודה זו פוסלת בו לא ירצו לכם מלמד שאינן מרצין . וידבר יהוה אל משה לאמר . שור או כשב או עז כי יולד. פרט לכלאים . כי יולד פרט ליוצא דופן. והיה שבעת ימים . פרט למחוסר זמן. תחת אמו . פרט ליתום . ומיום השמיני והלאה. מנין שביום שמיני עצמו מותר. נאמר כאן תחת אמו ונאמר להלן בבכור שבעת ימים יהיה עם אמו וביום השמיני תתנו לי . מה להלן יום שמיני מותר אף כאן יום שמיני מותר . ומה כאן משמיני והלאה אף בבכור משמיני והלאה ומצאנו או למידין קרשים מבכור ובכור מקרישים . ושור או שה אותו ואת בנו . את שבנו כרוך עליו יצא הזכר שאין בנו כרוך עליו . אותו ואת בנו . אותו ואת אמו מנין תלמוד לומר לא תשחטו ביום אחד . דבר אחר לא תשחטו להביא שנים ששחטו. כיצד בא אחד ושחט את הפרה ובא אחר ושחט את אמה ובא אחר ושחט את בתה שנים האחרונים חייבין. אותו ואת בנו. לא אותה ואת האחים . אם שחט חמשה אחים ואחר כך שחט את האם אינו חייב. אינו אלא אחת. אותו ואת בנו. לא אותה ואת אם אמה. ולא אותה ואת בת בתה שחטה את בת בתה שכן רשאי ואחר כך שחט את האמצע' סופג ארבעים . סומכוס אומר משום רבי מאיר סופג שמונים ; שור או שה יש

ni, sc. quod non sint fissæ : *Spontaneum facias eum :* Instaurationi domus. *Ac pro voto non acceptabitur*. Hæc est sanctitas altaris : Dictum est enim in eo : *Et acceptabitur ei ad expiandum eum : Et contritum, & contusum, & evulsum, & excisum*. In nervo. *Non offeretis Domino*. Ne accipiat sanguinem : *Et in regione vestra non facietis*. Omnia quæ sunt in terra vestra, non facietis. Vel gallinam, vel canem : Hinc probatur non fuisse accipiendos siclos a gentilibus; quia ex illis offerebantur sacrificia jugia. *Et de manu filii extranei non offeretis panem Dei vestri ex omnibus istis, quia corruptio eorum est in ipsis* &c. Non, quia vitium illud reprobat, obscœnitas, & opus illud reprobat : *Non acceptabuntur vobis*. Docemur, quod non acceptarentur. *Et locutus est Dominus dicendo : Bos, aut agnus, aut capra, cum natus fuerit* : Excludit heterogenea. *Cum natus fuerit*. Excludit, quod ex latere egrediatur : *Erit septem diebus* : Excludit si deficiat tempore. *Sub matre sua*: Excludit pupillum : *Et a die octavo, & eo ulterius* : Et unde probatur, quod die ipso octavo sit permissus? Dictum est hic : *Sub matre sua :* & dictum est ibi de primogenito : *Septem diebus erit cum matre sua, & die octavo dabitis mihi*. Sicut ibi die octavo est permissus, ita pariter hoc loco die octavo est permissus. Et sicut hoc loco a die octavo, & ulterius, ita pariter in primogenito a die octavo & ulterius : Et deprehendimus, quod doceamur de sanctitatibus a primogenito, & primogenitum a sanctitatibus. *Et bovem, aut agnum ipsum, & filium ejus* : Filium, qui sit ei alligatus. Excluditur masculus, quia non est filius illi alligatus. *Ipsum & filium ejus*. Et de ipso & de matre sua unde probatur? Ex eo quod dictum est : *Non mactabitis in die uno*: Alia expositio : *Non mactabitis*. Ad includendum si duo mactaverint. Quomodo? Si veniat alter, & mactet vaccam, & veniat alter, & mactet ejus matrem, & veniat alter, & mactet ejus filiam, duo novissimi rei sunt. *Ipsum & filium ejus* : Non autem ipsum & ejus fratres : Si mactet quinque fratres, & postea mactet matrem, non tenetur, nisi pro uno. *Ipsum & filium ejus*: Non autem ipsam & matris ejus matrem. Non autem ipsam, & filiam suæ filiæ; si enim mactet filiam filiæ suæ, quod permissum est; & postea mactet mediam, quadraginta verberibus vapulat. Simmachus dicit nomine R. Meir; octoginta vapulat : *Bovem, aut agnum*. In genere

בכלל שור פרה . בכלל שהנקבה וכן
הוא אומר כי יגנוב איש שור או שה
וטבחו או מכרו וכן כיוצא בו לכך נאמר
אותו ואת בנו . תנן התם אותו ואת בנו
נוהג בארץ ובחוצה לארץ בחולין ובמוקדשין
וכו׳ אותו ואת בנו הנולד ויצא לאויר
העולם שנאמר לא תשחטו דבר הנוהג
שחיטה ולא שמרת מחמרת שחיטת אמו.
שהרי אמרה תורה מות יומת הנואף
והנואפת ואפילו היא מעוברת ואין העובר
בכלל נפש אלא מת אגב אמו. לא תשחטו.
להביא השוחט לגוים ולכלבים . ביום
אחר היום הולך אחר הלילה נאמר כאן
יום אחד ונאמר במעשה בראשית יום
אחד מה להלן היום הולך אחר הלילה
אף כאן היום הולך אחר הלילה . וכי
תזבחו זבח תודה ליהוה לרצנכם תזבחו.
מלמד שאף תחלת זביחתן לא יהא על
מנת לאכל ביום אחד . ואף על פי
שאותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה
לעניין אכילת קדשים בין שנאכלין לשני
ימים בין שנאכלין ליום אחד הלילה
הולך אחר היום היינו דתנן התודה ואיל
נזיר וכו׳ נאכלין ליום אחד ולילה עד
חצות . וכן הוא אומר לא תותירו ממנו
עד בקר אני יהוה דברים שבלב כן אני
יהוה מעיד עליו . ושמרתם מצותי אלו
נזירותי שאין אתה רשאי להרהר עליה .
ועשיתם אותם . ליתן שמירה ועשייה
למצותי . אני יהוה . נאמן לשלם שכר
טוב. ולא תחללו את שם קדשי . זה
ייחוד השם . ונקדשתי בתוך בני ישראל .
מסור אתה עצמך למיתה להקדיש את
שמי בתוך בני ישראל . במרובין . מכאן
אמרו כל המוסר עצמו על מנת לעשות
לו נס אין עושין לו נס . ושלא לעשות לו
נס עושין לו נס שכך מצאנו בחנניה מישאל
ועזריה שאמרו לנבוכדנצר לא חשחין אנחנא
על דנא פתגם להתבותך. המוציא אתכם
מארץ מצרים להיות . על מנת כן
הוצאתי אתכם ממצרים שתמסרו עצמכם

nere bovis est vacca; In genere agni est agna. Et sic dictum est *Exod.* XXI. 37. *Cum furatus fuerit vir bovem, aut agnum, & mactaverit eum, aut vendiderit*: Et his similia. Idcirco dictum est: *Ipsum & filium ejus*: Legimus ibi: *Ipsum & filium ejus*: Quod observetur in terra, & extra terram in profanis, & in sanctificatis &c. *Ipsum & filium ejus*. Natum & egressum in lucem mundi. Dictum est enim: *Non mactabitis*: In quo fuerit observata mactatio; non autem si mortuus fuerit propter mactationem matris suæ. Quia dixit lex: *Interficiendo interficietur adulterans, & adulterata*. Vel si fuerit gravida: Neque enim embryo comprehenditur in anima, sed moritur propter matrem suam: *Non mactabitis*: Ad includendum, si mactet gentilibus, & canibus. *In die uno*: Dies sequitur noctem: Dictum est hic: *Die uno*; & dictum est in opere creationis: *Dies unus*. Sicut ibi dies sequitur noctem, ita pariter hoc loco dies sequitur noctem. *Et quum immolaveritis sacrificium Eucharisticum Domino, in beneplacitum vestrum immolabitis*: Docemur quod vel principium immolationis non sit nisi cum conditione, ut uno die comedatur. Et licet sit in præcepto: *Ipsum & filium ejus*: dies sequitur noctem respectu comestionis sanctitatum, sive duobus diebus sive uno comedatur, pariter dies sequitur noctem: Hoc legimus: Sacrificium Eucharisticum, & aries Nazyræi &c. comedebantur uno die, & nocte usque ad mediam noctem. Et sic dictum est *Exod.* XII. 10. *Neque relinquetis ex eo usque ad mane*: *Ego Dominus*: De rebus quæ sunt in corde; *Ego Dominus* testabor in eum. *Et observabitis præcepta mea*. Isti sunt Nazyræatus, de quibus tibi scrutari non licet. *Et facietis ea*. Ut observetur custodia, & operatio in præceptis meis. *Ego Dominus*. Fidelis ad rependendum mercedem bonam. *Et non profanabitis nomen sanctum meum*: Hoc est nomen peculiare: *Et sanctificabor in medio filiorum Israel*: Trade te ipsum morti, ut sanctifices nomen meum. *In medio filiorum Israel*, In multis. Hinc dixerunt: Si quis tradat seipsum, ut fiat sibi miraculum, non fiet illi miraculum; Si quis tradat seipsum, ne sibi fiat miraculum, fiet illi miraculum; Quia sic invenimus in Chananjah, Misael, & Azaria, qui dixerunt Nebuchdnezar: *Non oportet nos de hac re respondere tibi*. *Dan.* III. 16. *Qui eduxi vos de terra Ægypti, ut sim*. Cum hac conditione eduxi vos de terra Ægypti, ut traderetis

לקדש את שמי. להיות לכם לﭏהים . על כרחכם. אני יהוה . אני יהוה נאמן לשלם שכר . רבותינו זכרונם לברכה כתבו מעשה בפפוס ולוליינוס אחיו שהרגם טראיינוס בלודקיא. אמר להם אם מעמם של דניﭏ חנניה מישﭏ ועזריה אתם יבוא ﭏהיכם ויצילכם מידי וכו׳ ואני כותב להיות זכרון מעשה שעשו קרושי עליון קהל מגנצא שמסרו עצמם ואת נשיהם ובניהם ובנותיהם ביום אחד בפרס חג שבועות ונשחטו כאיש אחד על קירוש שם ﭏהי ישרﭏ בשנת דתתנ״ו לבריאת כשנתנו יד יושבי הארץ לעלות לרשת משכני עליון. ועליהם ועל ביוצא בהם הכתוב אומר וניקתי דמם לא נקיתי תחת הנחשת אביא זהב וגו׳ תחת דם הצדיקים מה יביא . אני יהוה . נאמן לשלם שכר טוב .

סליק פיסקא

וידבר יהוה ﭏ משה לאמר . דבר ﭏ בני ישרﭏ שיהו ישרﭏ מקרשין את המועדות. ואמרת ﭏיהם. להזהיר בית דין על כך· מועדי יהוה. מלמד שהקדוש ברוך הוא חפץ לקרשם. אשר תקראו אותם מקראי קרש . מלמד שמסר להם קידוש ימים טובים שנאמר מקראי קרש אשר תקראו אותם. ﭏה מועדי יהוה. שמעבריו את השנה מפני כך הוצרך. תנן התם במסכת סנהדרין עיבור החדש בשלשה עיבור שנה בשלשה. דברי רבי מאיר רבי שמעון אומר בשלשה מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין וכו׳ בשבעה וכו׳ תניא ביצד אמר רבן שמעון בן גמליﭏ בשלשה מתהילין וכו׳ תנו רבנן על שלשה סימנין מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה . על האביב שאם ראו ישרﭏ שאין אביב בא ליקרב הימנו את העומר בששה עשר בניסן מעברין את השנה ועושין את אדר השני כדי שיבוא האביב בעתו . ועל פירות האילן שצריך להביא מהם בכורים בעצרת . ועל התקופה כגון שראו בית דין שהתקופה

retis vos ad sanctificandum nomen meum. *Ut sim vobis Deus. Ego Dominus* : Ego fidelis ad rependendam mercedem : Sapientes nostri f.m. scripserunt historiam Papos, Luliani fratrum; quos interfecit Trajanus in Laodicæa : Dixit illis: Si vos estis de populo Danielis, Channanjah, Misael, & Azariæ, veniet Deus vester, & liberabit vos de manu mea &c. Et ego describam, ut sit memoriale, factum, quod fecerunt sancti Excelsæ congregationis Moguntiæ, qui tradiderunt se, & uxores suos, & filios, & filias suas in die uno in medio solemnitatis hebdomadarum, & mactati sunt quasi vir unus propter sanctificationem nominis Dei Israel anno 4806. Creationis mundi, quando dederunt potestatem incolæ terræ ad adscendendum, & hæreditandum tabernacula Altissimi; & de eis, eisque similibus dicit textus *Joel* III. 21. *Et mundabo sanguinem, quem non mundaveram : Pro ære afferam aurum* &c. *Isai.* LX. Pro sanguine justorum; quid afferam? *Ego Dominus* : Fidelis ad rependendam mercedem bonam.

Finis textus.

ET *locutus est Dominus ad Mosen dicendo. Loquere ad filios Israel.* Ut Israelitæ sanctificent solemnitates : *Et dices ad eos*: Ut de hoc præmoneatur Synhedrium : *Conventus Domini*; Docemur, quod Deus S. B. delectetur eorum sanctificatione; *Quas convocabitis, convocationes sanctæ* : Docemur, quod iis tradiderit sanctificationem dierum festorum. Dictum est enim : *Convocationes sanctæ, quas convocabitis vos, isti sunt conventus mei*. Quod hujus rei causa intercalarunt annum : Legimus in tractatu *Sanhedrin* : Intercalatur mensis a tribus, pariterque a tribus intercalatur annus; Verba R. Meir: R. Simeon dicit : Tres incipiunt, & quinque deliberant, & communicant &c. *Septem*; Traditio : Quomodo? Dicit Raban Simeon ben Gamaliel : Tres incipiunt &c. Tradiderunt sapientes: Propter tria signa intercalabunt annuum, propter spicam, & propter fructus arboris, & propter æquinoctium. Expositio. Propter spicam; si videant Israelitæ, quod spica non proveniat, ut ex ea possit offerri manipulus in die decima sexta Nisan, intercalant annum, & faciunt Adar secundum, ut spica proveniat in tempore suo. Et propter fructum arboris, quod ex iis essent afferenda primitiva in Pentecoste; & propter æquinoctium; e. g. si videat Synhedrium, quod æquinoctium

הבאה בתשרי נמשכת עד אחר חג הסוכות והתורה אמרה וחג האסיף תקופת השנה. והיינו פלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי במסכת סנהדרין . וכן מצאנו בשלמה שנאמר ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו חדש בשנה יהיה על האחד לכלכל ונציב אחד בארץ כנגד חדש העבור ולא יהיו ישראל כצאן אשר אין להם רועה זה עושה פסח בחדש זה וזה עושה פסח בחדש זה. אלא אמר הכתוב אשר תקראו אותם מקראי קודש בכם הדבר תלוי לקרוא מועדי יהוה . אלה הם מועדי . לא שיהו כל ישראל עולין וחוגגים בירח אדר פרט לשבדא ירבעם מלבו לכך כתיב מלבד מועדי יהוה. אבל על צורך תיקון ישראל מעברין ומקדשין . ועכשיו אין מעברין לא על האביב ולא על פירות האילן לפי שבטלו מנחת העומר והבכורים אבל מעברין ישראל על תיקון השנים שנת החמה על שנת הלבנה כמשפט גו״ח אחד עשר ארבעה עשר שבעה עשר תשעה עשר אלו שבעה שני עיבורים בכל מחזור של תשעה עשר שנים שאילולי כן אתה מוצא הפסח בא מסובב כל חדשי השנה כדרך דת ישמעאלים שאין להם פסח קבוע בדתם אלא מסובב . והתורה אמרה שמור את חדש האביב עשה לו שמירה שיבא עשיית זמן הפסח בזמנו וזהו על תיקון העיבור . ואם יבא אדם לשנות ולעשות שני חג המצות אם כן חייב הוא לקיים דברי שניהם גם עצרת וסוכה כל השנים כדרך שמתחיל ואם לא עשה כן אם כן מראה הוא לעולם שאין במעשיו כלום . וכל מי שעושה מעשה בלא עלה אינו נקרא חכם ואין דתו דת לפיכך אין לך לשנות על דברי חכמים זכרונם לברכה . ששת ימים תעשה מלאכה . ומה ענין השבת אצל המועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות

ctium veniat in Tiſri, & protrahatur poſt ſolemnitatem Tabernaculorum; Atqui lex dicit *Exod.* XXXIV. 22. *Et feſtum collectionis in reverſione anni*. Hæc eſt diſſenſio R. Jehuda, & R. Joſe in tractatu Sanhedrin. Et ſic invenimus in Salomone; Dictum eſt enim I. *Reg.* IV. 7. *Et habebat Salomon duodecim præfectos ſuper omnem Iſrael, qui præbebant annonam regi, & domui ejus; per ſingulos enim menſes in anno ſinguli neceſſaria miniſtrabant*: Et præfectus unus in terra pro menſe intercalari. Et Iſraelitæ non erant ſicut oves, quibus non ſit paſtor; quod iſte faceret Paſcha iſto menſe, & ille illo menſe faceret; Sed dixit textus: Quos convocabitis vos, *convocationes ſanctæ*: A vobis res pendet ut vocetis conventus Domini; *Iſtæ, ſunt conventus mei*: Non autem, quod omnes Iſraelitæ adſcendant, & faciant ſolemnitatem in menſe Adar: Excludit, quod commentus eſt Jeroboam in corde ſuo. Idcirco ſcriptum eſt: *Præter ſolemnitatem Domini*: Verum propter neceſſitatem præparationis Iſrael intercalant, & ſanctificant: At hoc tempore non intercalant neque propter ſpicam, neque propter fructum arboris, quia abolitum eſt munus manipuli, & primitiva; Sed intercalant Iſraelitæ propter diſpoſitionem annorum, anni ſolaris, & anni lunaris, juxta inſtitutum; ſc. octavus, undecimus, decimus quartus, decimus ſeptimus, & decimus nonus. Iſti ſunt ſeptem anni, qui intercalantur in quolibet cyclo novemdecim annorum, ſi enim ita non fieret, tu deprehenderes, quod Paſcha circuiret omnes anni menſes, juxta ſententiam Iſmaelitarum, quibus non eſt Paſcha ſtabile in eorum lege, ſed circumfertur. Atqui lex dicit *Deut.* XVI. I. *Obſerva menſem ſpicarum*. Fac illi cuſtodiam, ut quando veniat, facias tempus Paſchatis in tempore ſuo; Et hoc fit per diſpoſitionem intercalationis: Si vero quis veniat ad mutandum, & ad celebrandum duas ſolemnitates azymorum; ſi ita faciat, debebit quoque obſervare duas ſolemnitates Pentecoſtis, & Tabernaculorum ſingulis annis; ſicut incepit; ſi hoc non faciat, oſtendet mundo, quod nihil ſit in ſuis operibus; & qui faciat opus ſine æſtimatione, non vocatur ſapiens, neque ejus decretum eſt decretum; ideoque tibi non licet mutare verba ſapientum f. m. *Sex diebus fiet opus*: Qua de cauſa deprehenditur ſubjectum Sabbathi prope ſolemnitates? Ut doceare: Si quis profanet ſolemnitates, reputatur perinde ac profanet Sabbathum:

O Et

כאילו מחלל השבת . וביום השביע׳ שבת שבתון מקרא קדש . מהו שבת שבתון ללמדך שכל המועדות נקראו שבתון. יום טוב ראשון של פסח נקרא שבת שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת. יום טוב של עצרת נקרא שבת שנאמר עד ממחרת השבת השביעית זה יום טוב של עצרת שמתקדש מן הלילה ומחרתו יום חמשים. ראש השנה נקרא שבתון שנאמר באחד לחדש יהיה לכם שבתון. יום הכפורים שבת שבתון. סוכות ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון. לכך נקראת השבת שבת שבתון ללמוד הימנו. כל המועדים מהם נקראו שבת שבתון . פירוש שבות לפי שיש דברים שאינה מלאכה והזהירה תורה בהם משום שבות לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ואמירה לגוי שבות היא ולא דחי שבת זהו שבת שבתון. שהרי אמר הכתוב כל מלאכה לרבות אמירה לגוי. שבת היא ליהוה. מכלל ששבת שבתון האמור למעלה לדרשה הוא בא. בכל מושבותיכם. אפילו בחוצה לארץ. אלה מועדי יהוה מקראי קדש . למעלן הוא מדבר בעיבור השנה וכאן הוא אומר בקידוש החדש. אשר תקראו אותם במועדם . שאין מעברין את החדש אחר שנראה בזמנו. אשר תקראו אותם בבית דין הדבר תלוי לקדשו שאם היה מולדו קודם לכאן אינו מקודש לישראל אלא בקידוש בית דין . שנאמר אשר תקראו אותם מיכן סמכו רבותינו זכרונם לברכה לומר לא אד״ו ראש השנה . ולא בד״ו פסח לא גה״ז עצרת לא זב״ד פורים שנאמר אשר תקראו אותם במועדם שהרי בשבת כתיב שבת שבתון מקרא קדש. ומועדם כתיב אשר תקראו אותם בקידוש בית דין הדבר תלוי:

Et in die ſeptimo quieta ceſſatio, convocatio ſancta : Quid ſignificat שבת שבתון? Ut doceare, quod omnes ſolemnitates appellentur ceſſatio. Dies primus feſtus Paſchatis vocatur Sabbathum : Dictum eſt enim *Levit.* XXIII. 15. *Et numerabitis vobis ab altero die Sabbathi* : Dies feſtus Pentecoſtis vocatur Sabbathum : Dictum eſt enim ibid. *Uſque ad alterum diem ſeptimanæ ſeptimæ* : Hic eſt dies feſtus Pentecoſtis, qui a nocte ſanctificatur, & dies ſequens erat quinquageſimus. Principium anni vocatur שבתון; Dictum enim ibid. *Prima menſis erit vobis ceſſatio* : Dies expiationum vocatur שבת שבתון : In feſto Tabernaculorum in die primo dicitur שבתון, & in octavo pariter dicitur שבתון : Idcirco appellatur השבת שבת שבתון, ut ex eo doceatur; Omnes ſolemnitates, aliæ appellantur שבת, & aliæ שבתון, & aliæ שבת שבתון : Expoſitio : Quieſcendum eſt, quia nonnulla ſunt, in quibus non eſt opus, de quibus tamen lex præmonuit quietis cauſa. Non adſcendant in arborem, neque equitabunt in jumento, neque natabunt in ſuperficie aquam, collocutio cum gentili ceſſatio erat, & non pellit Sabbathum : Hoc eſt שבת שבתון : Quia dixit textus : *Omne opus.* Ad includendum collocutionem cum gentili : *Ceſſatio eſt Domino.* Conſequitur, quod שבת שבתון ſupra memoratum ad exponendum venerit. *In omnibus habitationibus veſtris.* Vel extra terram. *Iſtæ, ſunt conventus Domini convocationes ſanctæ.* Supra dixit de intercalatione anni, & hoc loco loquitur de ſanctificatione menſis. *Quas convocabitis iſtæ ſtatis temporibus ſuis* : Quia non intercalant menſem, poſtquam apparuerit in tempore ſuo. *Quas convocabitis iſtæ* : A Synhedrio hoc dependet, ut ſanctificetur; ſi enim ante hoc tempus concludant, non eſt ſanctificatum Iſraeli, niſi fuerit ſanctificatum in Synhedrio : Dictum eſt enim : *Quas convocabitis* : Hinc confirmati ſunt ſapientes noſtri f. m. Non אד״ו ſc. die primo hebdomadæ, neque quarto, neque ſexto principium anni, neque בד״ו ſc. neque ad ſecundo, neque quarto, neque ſexto Paſcha, neque גה״ז ſc. neque tertio, neque quinto, neque ſeptimo Pentecoſtes, neque זב״ד ſc. neque ſeptimo neque ſecundo, neque quarto Purim : Dictum eſt enim : *Quas convocabitis ſtatis temporibus ſuis.* Quia in Sabbatho ſcriptum eſt : *Quieta ceſſatio convocatio ſancta* : Et in ſolemnitatibus ſcriptum eſt : *Quas convocabitis* : Hoc dependet a ſanctificatione Synhedrii : *In menſe pri-*

בחודש הראשון זה ניסן שהוא ראשון לכל החדשים וראשון לרגלים. בארבעה עשר יום בין הערבים משיפנה היום לערוב משש שעות ולמעלן אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר אוי לנו כי פנה היום לערוב כי ינטו צללי ערב. שמשש שעות ולמעלן צללי הכתלים נוטים כלפי מזרח וחמשה עשר יום לחדש הזה חג המצות זה טעון מצה ואין חג הסוכות טעון מצה. והקרבתם אשה ליהוה שבעת ימים כענין האמור בפרשת פינחס. וידבר יהוה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ. אל הארץ המיוחדת. ולא ארץ בני עמון ומואב. וקצרתם את קצירה אין מצות קצירה בכהן. והבאתם את עומר. מצוה לקצור. ולהביא. קצירכם ולא קצירנו. קצירכם ולא של בירת השלחים ולא של בירת העמקים. קצירכם. ולא הקטניות. והבאתם את עומר הוא שלש סאין שלשה שמות יש לו עומר קמה עומר שבלים עומר תנופה. והניף את העמר לפני יהוה לרצנכם. אין כופין את הצבור על כרחן. ממחרת השבת. ממחרת יום טוב שהוא ששה עשר בניסן. יניפנו הכהן. בניין אב לכל התנופות שיהו בכהן. ועשיתם ביום הניפכם את העומר. מלמד ששלוחו של אדם כמותו שהרי הכהן מניף וכתיב הניפכם. ועשיתם ביום הניפכם. אין תנופה אלא ביום. כבש תמים בן שנתו. שנתו של כבש ולא שנה למנין עולם. לעולה ליהוה. שיהא כליל. ומנחתו שני עשרונים. אף על פי שהכבשים מנחתם עשרון אחד לכבש אחד יצא זה בשני עשרונים. יכול כשם שנכפלה סולתו כך יכפיל יינו תלמוד לומר ונסכו יין רביעית ההין. יכול לא יכפיל יינו שאין ההין בכלל עם הסולת תלמוד לומר ונסכו יין רביעית כל נסכיו יהיו רביעית לכך כתוב בהא

primo : Hic est Nisan, qui erat primus omnibus mensibus, & primus diebus festis. *Decima quinta die inter vesperas* : Et in declinatione diei ad vesperam ab sexta hora & ultra. Licet non sit rei demonstratio, est tamen rei monimentum : Dictum est enim *Jerem.* VI. 4. *Væ nobis, quia declinavit dies ad vesperam, & se extenderunt umbræ vesperæ*. Quia ab sexta hora & ultra umbræ parietum inclinant ad orientem. *Et decimaquinta mensis hujus erit festum azymorum* : Hoc requirebat azyma, at festum tabernaculorum non requirebat azyma. *Et offeretis ignitum Domino septem diebus* : Sicuti dictum est in Parascha Pinchas. *Et locutus est Dominus: Loquere ad filios Israel, & dices ad eos. Cum veneritis in terram* : In terram peculiarem; non autem terram Ammon & Moab; *Et messueritis messem*. Non præcipiebatur sacerdoti, ut meteret : *Tunc afferetis manipulum* : Præceptum erat, ut meteretur, & adduceretur : *Messis vestræ* : Non autem messis nostræ. *Messis vestræ* : Non autem agri siticulosi, neque vallis. *Messis vestræ*. Non autem leguminum. *Et afferetis manipulum*. Qui constabat tribus satis. Tribus nominibus appellatur manipulus, sc. manipulus farinaceus, manipulus spicarum, & manipulus ventilationis. *Et ventilabit manipulum coram Domino in beneplacitum vestrum*. Non cogebant per vim cœtum. *Ab altera die Sabbathi* : Ab altera die festi, quæ erat decima sexta Nisan; *Ventilabit illum sacerdos*. Constitutio principii, omnes ventilationes a sacerdote faciendas. *Et facietis in die ventilationis vestræ manipuli* : Docemur, quod legatus hominis erat sicut ipse. Etenim sacerdos ventilabat, licet scriptum sit : *Ventilationis vestræ*. *Et facietis in die ventilationis vestræ* : Non facienda erat ventilatio nisi interdiu. *Agnum filium anni sui*. Anni sui agni, non autem anni juxta computum mundi. *In holocaustum Domino*. Ut sit integrum. *Et munus ejus duas decimas* : Licet munus agnorum pro singulis agnis constat una decima, excipitur hoc quod constabat duabus decimis. Crederem, sicut ejus simila duplicatur, fuisse quoque ejus animum duplicandum? Idcirco dictum est? *Et libamen ejus vini quartam partem Hin*. Crederem non fuisse duplicandum vinum, quia vinum non includebatur in simila? Idcirco dictum est : *Et libamen ejus vini quartam partem* : Omne ejus libamen erat quarta pars. Idcirco scriptum est cum הא & legitur cum ואו, ut omnia libamina ex

וקרי בוא׳ו שיהו כל נסוכי מצות העומר שוין. וצריכין אנו לידע תיקון מנחת העומר כיצד ובאי זה חרש. ובכמה בחדש והיאך קציר העומר. והיאך הנפתו והקרבתו. אם חטים ואם שעורים אם קטניות ואם היה כולו נשרף או כולו נאכל. ואם הקומץ נשרף והשירים נאכלין לכהנים. ואם היה לו לבונה. ואם נדיש היה קריב. ואם סלת לקיים מה שנאמר גל עיני ואביטה נפלאות ונו׳ וכבר מודעת זאת בכל הארץ כי תורת אלהינו תמימה אין להוסיף ואין לגרוע הימנה והכתובין מתקנין זה את זה כענין משפטי יהוה אמת צדקו יחדו. וכבר אמר לנו משה רבינו לא בשמים היא ולא מעבר לים היא כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך. בזמן שבפיך ובלבבך לעשותו כי לא דבר רק הוא. ואם רק הוא מכם. שאין דעת להבין. ותימה גדול על אנשים אשר לא ראו תיקון הקרבנות וההקרבות וההגשות ומנחת העומר ומנחת נסכים ומנחת כהן וכהנת ומנחת נזיר ומנחת סוטה ומנחת חריבה ובלולה והיאך היו היציקות והבלילות והקמיצות והתנופות ולא נתעסקו בהן ולא בספר תיקוניהן ולא היה דעתם כי אם להפוך דברי אלהים חיים ומלך עולם להעמיד דבריהם תהו ולומר כי כן התורה ואם חכמים המה ואם תורת אלהינו היתה כמו שאומר למה לא דרשו התורה על מתכונתה כדרך חכמי ישראל שקיבלו מאבותיהם ומרבניהם דור אחר דור חכם ששמע מרבו ורבו מרבו עד הנביאים חגי זכריה ומלאכי שקבלו מן הנביאים הראשונים שקיבלו מן הזקנים שקיבלו מן יהושע בן נון שקיבלו מפי משה רבינו שקיבל מהר סיני. והלא מצות העומר אחת משש מאות. ושלש עשרה מצות. והדבר צריך דרשה לחקור ולהודיע לישראל התיקון שהיה נקצר בלילה

præcepto sint æqualia ; Et nobis necesse est, ut addiscamus præparationem muneris manipuli quomodo, & quo mense, & quo die mensis, & quomodo meteretur manipulus, & ventilaretur, & offerretur, & utrum esset triticeum an hordeaceum, an ex leguminibus, an totum combureretur, an totum comederetur, an pugillus combureretur, & reliquiæ comederentur a sacerdotibus, an commisceretur oleo, an haberet thus, utrum accumulatus offerretur; utrum esset similagineum, ad observandum quod dictum est Psal. cxix. 18. *Revela oculos tuos, & considerabo mirabilia* &c. Et jam notum est in universa terra, quod lex Dei nostri sit perfecta neque sit illi addendum, neque detrahendum ; & scripturæ disponuntur altera post alteram, sicuti dictum est *Psal.* xix. 10. *Judicia Domini vera justificata in semetipsa.* Et jam dixit nobis Mose magister noster : *Non in cœlo est, neque ultra transitum maris est illud, sed propinquum est tibi verum valde, in ore tuo, & in corde tuo ad faciendum illud. Deut.* xxx. 12. Quia non est verbum inane illud : Si vero sit inane vobis; Ratio est, quia non est scientia ad intelligendum : Magna subit admiratio de viris, qui non viderunt ordinationem sacrificiorum, & admotionum, & agitationum, & muneris manipuli, & muneris sacerdotis, & sacerdotis fœminæ, & muneris Nazyræi, & muneris mulieris adulterii suspectæ, & muneris sicci, & oleo commixti, & quomodo fierent effusiones, & commixtiones, & pugillationes, & ventilationes, neque in iis operam impenderunt, neque in libro earum ordinationum, neque eorum mens alio intendit, nisi ad pervertendum verba Dei viventis, & regis mundi, ad statuendum verba sua in vanitate, ut dicant ; ita se habet lex; si vero sapientes isti sunt, & lex Dei nostri ita est, sicut dicitur, cur non exposuerunt legem juxta hanc intentionem, sicut sapientes Israelis acceperunt a patribus suis, & a magistris suis, generatio post generationem, sapiens, qui audivit a magistro suo, & magister suus a magistro suo usque ad prophetas Haggæum, Zachariam, & Malachiam, qui acceperunt a prioribus prophetis, qui acceperunt a senioribus, qui acceperunt a Josue filio Nun; qui accepit a Mose nostro magistro, qui accepit a monte Sinai? Atqui præceptum manipuli est unum ex sexcentis tredecim præceptis. Et res perpendenda est, ut investigetur, & significetur Israeli ordinatio, quod meteretur nocte diei sexti decimi in Nisan, & offerretur die

de-

של ששה עשר בניסן וקרב ביום ששה עשר בניסן. כדתנן במסכת מנחות מצות העומר להביא מן הקרוב לירושלם לא בכר הקרוב מביאין אותו מכל מקום וכו׳ פירש מפני מה אמרו מצות העומר להביא מן הקרוב למה משום שנאמר בפרשת ויקרא ואם תקריב מנחת ביכורים ליהוה אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב. וצריך להיות רך מל היה מביא אותו מן הקרוב לירושלם היו מביאין מכל מקום. ותנן כיצד היו עושין שלוחי בית דין יוצאין מבעוד יום ועושין אותו כרוכות במחובר לקרקע כדי שיהא נוח לקצור כל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהא נקצר בעסק גדול כמו שנאמר ברב עם הדרת מלך וגו׳ ואומר אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש. ותנן כיון שחשבה יום טוב של ששה עשר בניסן אמר להן הממונה לקצור בא השמש אמרו לו הין שלשה פעמים מגל זו אמר הין. קופה זו אמר הין קופה זו אמר הין קופה זו אמר הין. אקצור והן אומרין לו קצור שלשה פעמים על כל דבר ודבר אומרין לו הין הין הין על כל דבר ודבר. כך למה על כל דבר ודבר הן אומרין הין. מפני הביתוסין שהיו אומרין אין קצירת העומר במוצאי יום טוב שחל שבת להיות אחריו. אבל לאחר שבת בראשית. לפיכך היו אומרין שלש פעמים הין הין על כל דבר ודבר להודיע לכל שאחר יום טוב הוא נקצר ואפילו הוא סבת קצרוהו ונתנוהו בקופות הביאוהו לעזרה שנאמר והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן. [היו מהבהבין אותו באור. כדי לקיים בו מצות קלי שנאמר אביב קלוי באש. נתנוהו באבוב והאבוב היה מנוקב כדי שיהא האור שולט בכולן. שטחוהו בעזרה והרוח מנשבת בו. נתנוהו לריחים של גרושות שנאמר גרש כרמל. והוציאו ממנו עשרון שמנופה

decima sexta Nisan; Sicut legimus in tractatu *Menachoth*; Præceptum manipuli est, ut afferatur de loco proximo Hierosolymæ, si non esset in proximo, afferebatur ab omni loco &c. Expositio: Qua de causa dixerunt; Præceptum manipuli erat, ut afferretur de proximo: Quid dictum est in Parascha: *Et vocavit. Si vero obtuleris munus primitiarum Domino humidam spicam tostam igne, comminutionem spicæ plenæ offeres. Levit.* II. 14. Et necesse est ut sit spica tenera & friabilis: Afferet de loco proximo Hierosolymæ, si jam non posset deprehendi in loco proximo Hierosolymæ, afferrebant ex omni loco. Et legimus: Quomodo faciebant? Legati Synhedrii interdiu exibant, & fasciculos colligebant: Ex eo quod terræ adherebat, ut facilius demeti posset manipulus: Ex omnibus urbibus finitimis conveniebunt incolæ in eum locum, ut summo studio demeteretur; Dictum est enim *Prov.* XIV. 28. *In multitudine populi dignitas regis*: Pariterque dictum est *Psal.* LV. 15. *Qui simul mecum dulces capiebant cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu*. Et similiter legimus: Postquam obortæ essent tenebræ in festo diei decimæ sextæ Nisan, dicebat illis præfectus, ut demeteretur: Occiditne, sol? At ille respondebat; ita: tribus vicibus: An hac falcæ? Respondebat: ita: An hoc canistro? Respondebat: ita: An hoc canistro. Respondebat: ita: An hoc canistro? Respondebat: ita: Metamne? Et illi respondebant: Mete: Tribus vicibus ad singula respondebant ei ita, ita, ita. At qua de causa ad singula respondebant: ita? Propter Baitusæos dicentes, non fuisse demetendum manipulum exeunte die festo, cui succedat sabbathum, sed post sabbathum creationis. Ideoque dicebant tribus vicibus; ita, ita, ita ad singula, ut omnibus innotesceret, quod post diem festum demeteretur, vel si fuisset sabbathum. Demetebant ipsum, atque in canistra reponebant & ad atrium adducebant; Dictum est enim: *Et afferetis manipulum principii messis vestræ*. Et ad ignem ipsum torrebant ut, & observaretur in eo præceptum de tosto: Dictum est enim: *Humidam spicam tostam igne*: Et imponebatur Avubh, & Avubh erat perforatum, ut undique ignis dominaretur; & ventus eum efflabat, quum in atrio expansus esset: Atque indebatur molæ fabariæ: Dictum est enim: גרש כרמל: Atque inde decimam educebant tredecim cribris cribratam:

Di-

בשלשה עשר נפה. שנאמר את עמר. אין עומר פחות מעשרון . שנאמר והעומר עשירית האיפה הוא . והשאר נפדה ונאכל לכל אדם בא לו לעשרון . ונותן שמנו ולבונתו שנאמר ונתת עליה שמן ושמת עליה לבונה מנחה היא . יצק ובלל הניף והגיש. שנאמר והניף את העומר לפני יהוה משקרב העומר יוצאין ומוציאין שווקי ירושלם שמלאים קמח סלת קלי משקרב העומר הותר החדש מיד לפי שאין בית דין מתעצלין בו לפיכך היו מותרין בחדש . והיה מתיר במדינה לעם הארץ לאכל בחדש . ושתי הלחם של עצרת היו מתירין במקדש להביא מנחה מתבואה חדשה . והעומר היה בא שעורין שנאמר אביב למדנו אביב שהוא שעורין דכתיב כי השעורה אביב ולפי שהוא צורך גבוה היה בשבת שנאמר ועשיתם ביום הניפכם את העומר . וכתיב וביום השמיני ימול מה להלן אפילו בשבת אף כאן אפילו בשבת . זה הכלל כל דבר שהוא בא מחובה צורך גבוה דוחה שבת כגון התמידין והמוספין . והפסח . סידור לחם הפנים. אכתוב בו ביום השבת ביום השבת יעריכנו שזה הוא יום לפני יהוה תמיד לפי שאמר הכתוב מצות העומר אחר מצות חג הפסח עד ממחרת השבת . ידענו שזה יום ראשון מקרא קדש של חג המצות שמחרתו הוא ששה עשר והנפתו היתה ביום שנאמר ביום הניפכם. אבל קצירתו בלילה כדי לזרז להיות מתוקן מן הבקר להתיר לעם לאכל בחדש שנאמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה. היתה המנחה הזו נקמצת ונקטר הקומץ . והשאר לכהנים שנאמר והקריב הכהן את אזכרתה מגרשה ומשמנה וגו׳ .

Dictum est enim : *Manipulum*. At manipulus non erat minor decima. Dictum est enim *Exod.* XVI. 36. *Et Homer decima pars Ephæ est*. Et reliquum redimebatur, & ab omnibus comedi poterat: Veniebat ad decimam, eique indebat oleum suum, & suum thus : Dictum est enim *Levit.* II. 15. *Et dabis super eam oleum, & pones thus super eam, munus est ipsa :* Effundet, & commiscebit, ventilabit, & admovebit : Dictum est enim : *Et ventilabit manipulum coram Domino* : Postquam erat oblatus manipulus, egrediebantur & inveniebant plateas Hierusalem plenas farina, & simila tosta ; Quum oblatus esset manipulus, statim proventus nocens erat permissus; Et Synhedrium non erat negligens; ideoque permiserunt proventum novum; Et illud permittebat in provincia populo terræ, ut de recenti comederet. Et duo panes Pentecostis permittebant in sanctuario ut posset afferri munus de proventu novo : Et manipulus afferebatur ex hordeo : Dictum est enim : אביב : Docemur אביב fuisse hordeum : Dictum est enim *Exod.* IX. 31. *Quia hordeum erat humidum in spica* : Et quia hoc necessarium erat Deo, offerebatur in Sabbatho. Dictum est enim : *Et facietis in die ventilationis vestræ manipuli :* Pariterque dictum est *Levit.* XII. 3. *Et die octavo circumcidetur*. Sicut ibi vel in sabbatho, ita pariter hoc loco vel in sabbatho : Hæc est regula generalis; Omne quod venit ex debito necessario Deo, pellit sabbathum; e. g. sacrificia jugia, & additia, & Pascha, ordinatio panis facierum ; Scriptum est enim *Levit.* XXIV. 8. *In die Sabbathi disponet illum coram Domino jugiter* : Quia dixit textus præceptum manipuli post præceptum solemnitatis Paschatis ; *Usque ad alterum diem Sabbathi* : Cognoscimus, quod hic dies fuerit primus convocationis sanctæ solemnitatis Azymorum, quia posterior dies erat dies decimus sextus, & ejus ventilatio in die perficiebatur: Dictum est enim: *In die ventilationis vestræ*. At ejus demessio noctu fiebant, ut promte crastino die disponeretur, ut permitteretur populo, ut posset comedere de proventu novo. Dictum est enim : *Panem vero, & tostum & spicam plenam non comedetis usque ad ipsum diem istum*: Hoc munus pugillabatur, & pugillus adolebatur, & reliquum cedebat sacerdotibus, Dictum est enim *Levit.* 12. 16. *Offeretque sacerdos memoriale ejus, de comminutione ejus, & pinguedine ejus &c.* Parirerque *Levit.* VI. 9. scriptum

וכתיב במקום אחר והנותרת מן המנחה יאכלו אהרן ובניו למדנו לכל המנחות ששיריהם לכהנים. דתנן אלו מנחות נקמצות ושיריהם לכהנים מנחת הסלת והמחבת. והמרחשת והחלות והרקיקים וכו׳ . ולחם וקלי וכרמל . אין לי אלא חטים שהן קרויות לחם בענין שנאמר ממושבותיכם תביאו לחם תנופה . מנין לרבות את השעורין ואת הכוסמין ושבולת שועל ושיפון. תלמוד לומר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ושמא תאמר היום גורם . תלמוד לומר עד הביאכם את קרבן אלהיכם . זה העומר . מלמד שבהבאת העומר . הדבר תלוי ולא ביום. חקת עולם. לבית עולמים. ובחוצה לארץ . אמר רבי שמעון שלשה דברים תלויין בארץ ובחוצה לארץ החדש והערלה והכלאים. החדש אסור מן התורה בכל מקום הערלה והכלאים מדברי סופרים. וספרתם לכם . כל אחד ואחד . ממחרת השבת . ממחרת יום טוב . שאם אתה אומר שבת בראשית אם שבת שלפני החג ואם שבת שבתון בהחג ואם שבת שאחר החג והתורה אמרה תספרו חמשים יום ולא אחד וחמשים יום ולא שנים וחמשים ולא שלשה וחמשים ולא ארבעה וחמשים ולא חמשה וחמשים ולא ששה וחמשים. הא מה אני מקיים ממחרת השבת . ממחרת יום טוב . שכן מצאנו ליום טוב נקרא שבתון. ואין הפרש בין שבת שבתון לשבתון שנאמר ביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון ואומר וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש רבי יהודה בן בתירה אומר . ממחרת שבת . ממחרת יום טוב שנאמר שבעה שבועות תספר לך . ספירה התלויה בבית דין. יצאת שבת בראשית שספירתה בכל אדם . רבי יוסי אומר נאמר כאן ממחרת השבת. ונאמר להלן עד ממחרת השבת השביעית. מה להלן רגל. ותחלת רגל. אף כאן תחלת רגל.

ptum est. *Et reliquum de munere comedent Aharon, & filii ejus*: Docemur, quod reliquiæ munerum cederent sacerdotibus: Etenim legimus: Hæc sunt munera, quæ pugillabantur, & quorum reliquiæ cedebant sacerdotibus, munus similagineum, munus sartaginis, & cacabi, & munus placentarum, & laganorum &c. *Panem vero & tostum, & spicam plenam*: Non probo nisi de triticis, quæ vocantur panis; Sicuti dictum est: *Ex habitaculis vestris afferetis panem ventilationis*. Unde probatur ad includendum hordea, & legumina, & avenam, & speltam? Ex eo quod dictum est: *Panem vero, & tostum, & spicam plenam non comedetis*: Si forsasse dicas, quod dies sit causa. Idcirco dictum est: *Donec attuleritis oblationem Dei vestri*: Hic est manipulus: Docemur, quod ab adductione manipuli, non autem a die res dependeret: *Statutum perpetuum*. Domui seculorum. Et extra terram. Dicit R. Simeon: Tria dependent a terra, & a locis extra terram; sc. proventus novus, & præputium arborum atque heterogenea: Proventus novus ex lege ubique interdictus est, & præputium arborum, atque heterogenea ex verbis scribarum. *Et numerabitis vobis*: Singuli: *Ab altero die Sabbathi*: Ab altero die solennitatis: Si vero dicas Sabbathum creationis, si Sabbathum ante solennitatem, si Sabbathum cessationis in solennitate, si Sabbathum post solennitatem; Atqui lex dicit: *Numerabitis quinquaginta dies*. Non autem unum & quinquaginta, neque duos & quinquaginta, neque tres & quinquaginta, neque quatuor & quinquaginta, neque quinque & quinquaginta, neque sex & quinquaginta: Quomodo ego explicabo: *Ab altero die Sabbathi?* Ab altero die solennitatis: Quia sic deprehendimus diem festum appellatum esse שבתון; Et non distinguit inter שבת שבתון & שבתון: Dictum est enim: *in die primo* שבתון, *& in die septimo* שבתון; Pariterque dictum est. *Et in die septimo* שבת שבתון *convocatio sancta*: R. Jehuda ben Bethera dicit: *Ab altera die Sabbathi*: Ab altera die solennitatis: Dictum est enim: *Septem septimanas numerabis tibi*: Numeratio dependebat a Synhedrio. Excluditur Sabbathum creationis, quod ab omnibus numerari posset: R. Jose dicit: Dictum est hic: *Ab altera die Sabbathi*; Et dictum est ibi: *Usque ad alteram dierum septimanæ septimæ*: Sicut ibi loquitur de festo, & de principio festi, ita pariter hoc loco loquitur

רבי אליעזר אומר כתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר שבעת ימים מצות תאכלו. הא כיצד מצה שאין אתה יכול לאכלה כל שבעה מן החדש. תאכלה ששה מן החדש. ויום הראשון של פסח תאכלנה מן הישן. מיום הביאכם תספרו. יכול יקצור ויביא ויספור אימתי שירצה. תלמוד לומר מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבועות. מיום הביאכם. מלמד שקצירתו מבערב והבאתו ביום. שבע שבתות תמימות תהיינה. זו תשובה השיב רבן יוחנן בן זכאי לאותו ביתוס כתוב א׳ אומר תספרו חמשים יום. וכתוב אחד אומר שבע שבתות תמימות תהיינה. הא כיצד כאן ביום טוב שחל להיות באמצע השבת שאם חל להוות ביום טוב הראשון של פסח הרי שבע שבתות תמימות תהיינה. ואם חל להיות שבת בחולו של מועד מכל מקום תספרו חמשים יום. ממחרת יום טוב, וכן מצאנו בראש השנה כתוב אחד אומר יום תרועה וכתוב אחד אומר זכרון תרועה כאן שחל להיות באמצע השבוע יום תרועה בשופר. חל להיות בשבת זכרון תרועה. שבע שבתות תמימות תהיינה. אימתי הן תמימות בזמן שמתחיל מבערב יכול יקצור בלילה ויביא בלילה תלמוד לומר מיום הביאכם. אין הבאה אלא ביום הא כיצד קצירה וספירה בלילה והבאה ביום. עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום. והוא שאמר רבי יוסי ברבי יהודה כל ספירתך לא תהא אלא חמשים יום. תספרו חמשים יום. יכול יספור חמשים ואחד תלמוד לומר שבע שבתות תמימות תהיינה יכול יספור ארבעים ושמנה ויקדש ארבעים ותשעה תלמוד לומר תספרו חמשים יום הא כיצד מונה ארבעים ותשע ומקדש יום חמשים כיובל. טוביהו בנו של רבי אליעזר הרב זכרונו לברכה אמר מצאנו לשבת שנקראת שבוע של יוצאי השבת עם באי השבת והם

tur de festo, & de principio festi: R. Eliefer dicit: Alter textus dicit: *Sex diebus comedes azyma;* Et alter dicit: *Septem diebus azyma comedetis*. Quomodo? Azymum, quod non possis comedere septem diebus de recenti, comedes sex de recenti; Et die primo Paschatis poteris comedere de veteri: *A die, quo attuleritis numerabitis*: Crederem, quod posset metere, & adducere, & numerare quando voluerit? Idcirco dictum est *Deut.* XVI. 9. *Ab inceptione falcis in messe, incipies numerare septem hebdomadas. A die quo obtuleritis*: Docemur, quod ejus demessio vespera fieret, & adductio in die. *Septem hebdomadæ perfectæ erunt:* Hoc est responsum, quod respondit Raban Jochanan ben Zachai illi Baithusæo. Alter textus dicit: *Numerabitis quinquaginta dies*: Et alter dicit: *Septem hebdomadæ perfectæ erunt*: Quomodo? Hoc loco dicitur de die festo, qui cadit in medium hebdomadam; si enim cadat in diem primum festum Paschatis; Ecce *septem hebdomadæ perfectæ erunt*: Si vero cadat Sabbathum in diem intermedium festum solennitatis, semper. *Numerabitis quinquaginta dies* ab altero die festi: Et sic deprehendimus in principio anni: Alter textus dicit: *Dies clangoris*. Et alter dicit: *Memoriale clangoris*: Hoc loco dicitur, quando cadit in mediam hebdomadam, *dies clangoris* cum cornu; Si cadat in Sabbathum; *memoriale clangoris*: *Septem hebdomadæ perfectæ erunt*. Quando erunt perfectæ? Quando inceperit a vespera. Crederem, quod posset metere in nocte, & in nocte adducere? Idcirco dictum est: *Ab die quo obtuleritis*: Non erat adductio nisi in die: Quomodo? Demessio & numeratio in nocte, & adductio in die. *Usque ad alterum diem septimanæ septimæ numerabitis quinquaginta dies*. Hoc est quod dicebat R. Jose bar R. Jehuda; Tota tua numeratio non erit nisi quinquaginta dierum. *Numerabitis quinquaginta dies*. Crederem quod unum & quinquaginta numeraret? Idcirco dictum est: *Septem hebdomadæ perfectæ erunt*: Crederem quod numeraret quadragesimum octavum, & quadragesimum nonum sanctificaret? Idcirco dictum est: *Numerabitis quinquaginta dies*. Quomodo? Numerabat nonum & quadragesimum, & sanctificabat quinquagesimum, sicut in Jubilæo. Tobias ben R. Eliefer f. m. dicit: Invenimus, quod Sabbathum appelletur septimana ab exitu Sabbathi ad adventum Sabbathi; & istæ sunt custodiæ, quæ renova-

המשמרות המתחדשות בכל שבוע וכן
בעניין יובלות אומר וספרת לך שבע
שבתות שנים כל שבעה שנים נקרא
שבת . וכן כל שבעה ימים נקראים
שבת . ונקראים שבוע . שנאמר מלא
שבוע זאת . והם שבעת ימי המשתה
של לאה . לפי שאין מערבין שמחה
בשמחה. אמר לו לבן מלא שבוע זאת:
שהרי אחד עשר שבטים ודינה אחותה
נולדו בשבע שנים השניים . השניים.
כמו שמפורש בפרשת ויצא יעקב . אמר
הכתוב כאן שבע שבתות ולהלן הוא אומר
שבעה שבועות תספר לך . ללמדך זהו
שבת זהו שבוע. אלא בזמן שמזכיר לשון
שבועות מוציאו בלשון זכר שבעה. ובזמן
שמזכיר לשון שבת מוציאה בלשון נקבה
שבע ללמדך שאינן שבתות ממש
הנקדשים אלא שבועות כל שבעת ימים
הן שבת והן שבוע . וכן המתרגם אימר
שבע שבוען. עד ממחרת השבת השביעית
עד מבתר שבועתא שביעתא . לפיכך
אמר הכתוב שבע שבתות. מיום שהתחיל
למנות הן שבע שבתות. שבע שבועות:
כדי לאמת שני המקראות ולא יהו שני
שני הכתובין מכחישין זה את זה משפטי
יהוה אמת צדקו יחדו. ואומר עד ממחרת
השבת השביעית. היא השלמת השבוע
השביעי. ולפי שזכר למעלה שבע שבתות
לשון נקבה . אבל הדעת נותן שאינו
מדבר אלא בסוף שבוע שביעי למנין העומר
כי אי אפשר לומר שמחרת השבת הוא
שבת בראשית למה שאם חל יום
ארבעה עשר של ניסן להיות בשבת א'
אפשר להביא העומר ביום ראשון של
פסח שאין השבת בחג המצות אלא קודם
חג המצות. וקצירת העומר אימתי היתה
אם קודם לשבת הרי הוא בשלשה עשר
בניסן ואחר שתרחוהו מתוך חג המצות
הריני מדחה אותו לכל התורה כולה.
ואם תאמר יביא העומר ליום ראשון
הבא שהוא קרוב . יום עשרים ושנים
כבר יצא חג המצות . ואם תרחוהו מן
חג המצות אני אריחהו לכל מחרת
השבת של כל השנה כולה . עוד
קצירת העומר אימתי . אם בחולו של
מועד ביום עשרים בניסן וקרב באחד

vabantur ſingulis hebdomadis: Et ſimiliter reſpectu Jubilæorum dictum eſt: *Et numerabis tibi ſeptem hebdomadas annorum*; Singuli ſeptem anni vocantur Sabbathum; Et ita pariter omnes ſeptem dies vocantur Sabbathum, & vocantur hebomadæ. Dictum eſt enim: *Geneſ.* XXIX. 27. *Exple hebdomadam illius*. Et iſti ſunt ſeptem dies convivii Lea, quia non commſcetur, gaudium cum gaudio. Dixit illi Laban: *Exple hebomadam illius*. Quia undecim tribus, & Dina ſoror ejus natæ ſunt in duabus hebdomadis annorum: Sicut exponitur in Paraſcha: *Et egreſſus eſt Jacob*. Dixit textus hoc loco: *Septem hebdomadæ*: Et ibi dictum eſt: *Septem hebdomadas numerabis tibi*: Ut doceare, quod hoc ſit Sabbathum, & illa hebdomadam. Verum quando memorat ex ſignificatu hebdomadam, eduxit genere maſculino; & quando memorat ex ſignificatu Sabbathi, educit genere fœminino. Ut doceare, quod abſolute ſeptimanæ non ſanctificaretur, ſed ſeptimanæ ſinguli ſeptem die erant Sabbathum, & erant hebdomada: Et ſic Targum dicit שבועתא שביעתא: *Septem hebdomadæ*. Idcirco dicit textus: *Septem hebdomadæ*. Ut verificetur duo textus; ne inter ſe duo textus deſtruant: *Judicia Domini vera juſtificata ſemetipſa*. *Pſal.* XIX. 10. Et dictum eſt: *Uſque ad alterum diem ſeptimanæ ſeptimæ*: Ut impleatur ſeptimana ſeptima. Quia ſupra memoravit: *Septem hebdomadæ*: Genere fœminino. Verum ex ratione conſtat, quod non loquatur niſi de fine ſeptimanæ juxta computum manipuli; Etenim dici non poteſt; quod poſtridie Sabbathi ſit Sabbathum creationes: Qua de cauſa? Si enim cadat dies decimus ſextus Niſan in Sabbathum, non poterat adduci manipulus in die primum Paſchatis, quia Sabbathum non erat in ſolennitate Paſchatis, ſed ante ſolennitatem azymorum. Et demeſſio manipuli quando erat? Si ante Sabbathum, ecce erit in die decimo tertio Niſan; Et poſtquam eum expulſiſti de medio ſolennitatis azymorum, ecce ipſe expelletur juxta univerſam legem: Si vero dicas: Afferatur manipulus in diem primum proxime futurum; in die vigeſimo ſecundo jam completur ſolennitas azymorum: Si tu expelles a ſolennitate azymorum, ego expellam ab omni die altero totius anni. Præterea: Demeſſio manipuli quando erat? Si in die pro feſto iterum die ſolennitatis, in die vigeſimo Niſan, qui ſit proximus alicui Sabbathi,

בשבת שהוא יום עשרים ושנים אם כן מה נעשה על מהחל חרמש בקמה תחל לספור לפיכך אמרתי אין לך ﭏא מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה ממחרת השבת ממחרת יום טוב. ועוד מה שנאמר ביהושע ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח היאך לא אמר ממחרת השבת. ﭏא ללמדך שהוא מחרת יום טוב בששה עשר בניסן . שאם תאמר ממחרת הפסח הוא חמשה עשר בניסן. והיתה השבת בארבעה עשר בניסן ביום ששי בשבוע והתורה אמרה מהחל תחל הא אין לך לומר ﭏא ממחרת הפסח ממחרת השבת שהוא מחרת יום טוב יום ששה עשר בניסן . וﭏ תתמה על מחרתו של פסח שלפי שהפסח נאכל ליל חמשה עשר נקרא יום ששה עשר מחרתו לפי שיש מחרת יום השני לו והוא מחרת ללילה ויום. כגון כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת ויש מחרת לשני ימים כגון ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם ואין דומה ספירת שבעה שבועות לספירת שבע שבתות שנים שהרי שבע שבתות השנים אין לפניהן קדושה ﭏא מונה שבע שבתות השנים ומקדש השמיטה והיובל שנת ארבעים ותשע ויום חמשים ﭏא יום חמשים בלבד ומהו ממחרת השבת השביעית ממחרת השבוע השביעית. וספירת השמיטה מסורה לבית דין שנאמר וספרת לך אבל ספירת שבעה שבועות על כל ישרﭏ שנאמר וספרתם לכם . לכם בעמידה שנאמר מהחל חרמש בקמה כלומר בקומה וממנו אנו למידין על כל מצוה שנאמר בה לכם כגון מילה וציצית . המול לכם כל זכר . והיה לכם לציצית שכולם מצותם בקומה זקיפה וזה מדרש וזה הלכה . נחזור

thi, qui sit dies vigesimus secundus; Si ita sit quomodo explicabimus : *Ab inceptione falcis in messe incipies numerare?* Idcirco dixi tibi. Tu non potes explicare nisi juxta sententiam, quam dixerunt sapientes nostri f. m. *Ab altero die Sabbathi* : Ab altero die festi: Et præterea quid dictum est in *Jos.* v. 11. *Et comederunt de fructibus terræ a die altero Paschatis?* Quare non dicit: *Ab altero die Sabbathi*: Nisi quod te doceat, quod dies alter sit dies festus in decima sexta Nisan : Si vero dicas : *Ab altero die Paschatis*; quod fuerit dies decimus quintum Nisan, & fuerit Sabbathum in decima quarta Nisan in die sexto hebdomadæ; Verum lex dicit: *Ab inceptione incipies* : Ecce non potes dicere; *Nisi ab altero die Paschatis, ab altero die Sabbathi*, qui erat dies posterior festi, dies decimus sextus Nisan: Ne mireris, quod dicat: *Ab altero die paschatis* : quia Pascha comedebatur nocte quinta decima, ideoque dies decimus quintus vocatur posterior, quia erat posterior diei, qui illi erat secundus, & erat posterior nocti, & diei : Sicuti dictum est *Exod.* x. 13. *Tota die illa & tota nocte, & tota die mane fuit.* Et est tempus unum matutinum duobus diebus : Sicuti dictum est 1. *Sam.* xxx. 17. *Et percussit eos David usque ad vesperam alacrorum dierum* : At non est similis numeratio septem hebdomadarum numerationi septem Sabbathum annorum; quia septem Sabbathis annorum non erat sanctificatio, sed numerabat septem Sabbatha annorum, & sanctificabat annuum intermissionis, *sc. septimum*, & Jubilæum, annuum nonum, & quadragesimum, & diem quinquagesimum, sed diem quinquagesimum tantum : Et quid significat : *Ab altero die Sabbathi septimi?* Ab altero die septimanæ septimæ: Et numeratio anni intermissionis tradita ex Synhedrio : Dictum est enim: *Et numerabis tibi*. At numeratio septem hebdomadarum perficiebatur ab omnibus Israelitis : Dictum est enim: *Et numerabitis vobis*: *Vobis* stantibus: Dictum est enim : *Ab inceptione falcis in messe*. Quasi dicat: Stando; Et hinc nos docemur de cunctis præceptis, ubi dictum sit : *Vobis* : e. g. Sicut in circumcisione, & in fimbriis: *Circumcidetur vobis omnis masculus*. *Genes.* XVII. 12. *Et erit vobis in fimbriam*. *Num.* XV. 39. Quod omnia præcepta statura erecta perfici debeant: Hæc est expositio allegorica, & illa est constitutio. Redeamus ad subjectum

הבכורים ﭏא על קצירת העומר והבאתי ללמדך שהוא סמוך עליהם יום טוב הראשון של פסח שביום שמתחיל ספירת העומר בו ביום יום הבכורים וסימניך ב"ש לפיכך הוצרך לומר בו וידבר יהוה ﭏ משה לאמר . דבר ﭏ בני ישרﭏ לאמר . להזהיר את ישרﭏ בכל דור ודור להיות דורשין בכל דור ודור בהילכות המועדים בכל שנה ושנה. בחדש השביעי . הוא תשרי שביעי לניסן . יהיה לכם [שבתון זכרון. רבי ﭏיעזר אומר שבתון זה קדושת היום. זכרון. ﭏו הזכרונות. תרועה . אלו השופרות . מקרא קדש . קדשהו מכל מקום שהוא זקוק לומר זכרונות צריך לומר מלכיות לפני הזכרונות שנאמר והיו לכם לזכרון לפני ﭏהיכם אני יהוה ﭏהיכם. כיצד סדר התקיעות אומר אבות וגבורות וקרושת השם וכולל מלכיות עמהם ואינו תוקע זכרונות ותוקע שופרות ותוקע ואומר עבודה והודאה וברכת כהנים ומגיזן שהתרועה הזאת בשופר שנאמר והעברת שופר תרועה מה להלן תרועה בשופר אף כאן תרועה בשופר . ושלשה כתובין הן . והעברת שופר תרועה. זכרון תרועה. יום תרועה . ונלמדין זה מזה מיכן אמרו סדר תקיעות שלש של שלש שלש כלומר שלש תרועות וכל אחד פשוטה לפניה ולאחריה הרי שלש של שלש שלש. ומפני שאמיתת התרועה אנחנו למדין אותה מן התרגום שתרגם תרועה יבבא ונאמר בעד החלון נשקפה ותיבב . לפיכך נהגו ישרﭏ לתקוע תקיעה שברים תרועה תקיעה . תקיעה שברים תקיעה . תקיעה תרועה תקיעה שלשה פעמים כדאתקין רבי אבהו במסכת ראש השנה ואף על פי שיש תרועה בפה כמו ויריעו כל העם ויאמרו יחי המלך והואיל וכתיב והעברת שופר תרועה בענין

ctum textus. *Et offeretis munus novum Domino*: Ut sit novum Domino, ut sit primum ex omnibus muneribus. *Ex habitaculis vestris*: Non ex locis extra terram: *Afferetis panem ventilationis*: Isti sunt duo panes, qui in Pentecoste afferebantur, & de tritico adducebantur: *Duo ex duabus decimis*. Ut sint duo: *Similæ erunt; fermentatæ coquentur*: Fermentum diffindebat eos, atque fermentabat. Verba R. Meir: R. Jehuda dicit: Fermentum afferet & indet mensuræ, eamque implebit &c. Sicut exponitur in tractatu *Menachoth*: *Primitiæ Domino*. De bonis cœtus: *Et offeretis super pane*. Propter debitum panis: *Septem agnos perfectos; erunt holocaustum Domino*. Nomini Divino; Et eorum nomine mactentur: *Et facietis hircum caprarum, unum in sacrificium pro peccato*: Septem agni, & hirci hoc loco memorati non sunt septem agni & hircus memorati in Parascha Pinchas; quia hic memoratur juvencus unus, & arietes duo, & ibi aries unus, & juvenci duo; Ut doceare, quod isti afferantur propter panem, & illi adducantur propter diem: In tractatu *Menachoth* tradiderunt sapientes nostri: *Et offeretis super pane*: Propter debitum panis. Crederem, quod septem agni hoc loco memorati sint septem agni memorati in quinto enumeratorum? Et convenit postqnam explicatus est eorum ordo, hinc intelligitur; Ultimi illi sunt, illi afferuntur propter panem, & isti per se afferuntur: Et hinc nos percipimus: quoniam non memorat in quinto enumeratorum duos agnos Pentecostis sacrificiorum pacificorum, & juvencum, & duos arietes, & septem agnos, & hircos, qui afferebantur propter panem, idcirco repetuntur septem agni. Et sic dixerunt in tractatu *Menachoth*; sacrificia memorata in Parascha: *Loquere ad sacerdotes*: Non memorantur in Parascha *Pinchas*; quia illi non obtulerunt in deserto cunctis illis quadraginta annis; Et propterea quod dictum est. *Cum veneritis in terram*: Sacrificia memorata in Parascha *Pinchas* oblata sunt in deserto cunctis illis quadragiuta annis: Et præterea quia non memorat unum ex omnibus sacrificiis solennitatum, e. g. sacrificia principii anni, & diei expiationum, & solennitatis taernaculorum, sed agnum qui aferebatur cum manipulo, & agnos, qui adducebantur cum pane; ut doceare non fuisse ex sacrificiis memoratis in Paræscha *Pinchas*, & in iis non fuisse propter id quod dicitur *Num.* XXIX.

בפינחס ואין בהם משום מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד כי זהו מפורש מהו עולת הבקר כלומר אשר לעולת התמיד מלמד שלא יקדים דבר לעולת התמיד ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים. אמר רבי שמעון על מה שני כבשי עצרת מכפרין על טומאת מקדש וקדשיו. ואם כיפר הראשון על מה השני בא על טומאה שאירעה בין זה לזה. והניף הכהן. תנו רבנן והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה לפני יהוה יכול יניח כבשים על גבי הלחם תלמוד לומר על שני כבשים. יכול לחם על גב כבשים תלמוד לומר על לחם הבכורים ישתקל הכתוב ואיני יודע אם על לחם גבי כבשים ואם כבשים על גבי הלחם מה מצאנו בכל מקום לחם למעלה אף כאן לחם למעלה כי הא אמר רב פפא במילואים רבי יוסי בן המשולם אומר כבשים למעלה ומה אני מקיים על שני כבשים להוציא שבעה רבי אומר מניח זה בצד זה ומניף ונמצא מקיים שני מקראות ומאי על בסמוך. וכן הוא אומר וסכות על הארון ואת הפרוכת. תנופה לפני יהוה. מוליך ומביא מעלה ומוריד. אמר רבי חייא בר אבא מוליך ומביא למי שהרוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו. וכן הלולב. העומר היה בא עשרון משלשה סאין לפי שהיה שעורים. שתי הלחם שני עשרונים משלש סאין לפי שהיו מן החטים ואין בהן סובין ומורסן. קדש יהיה ליהוה לכהן. מיכן אמרו שתי הלחם ולחם הפנים לכהנים ואין בהם למזבח בזה יפה כח לכהנים מכח המזבח. שתי הלחם. אין בהם לא שמן ולא לבונה כדין מנחת חוטא. תנו רבנן זבחי שלמי צבור לכהן מתנה. וקראתם בעצם היום הזה. זה יום חמשים זה יום עמידת ישראל לפני הר סיני לקבל התורה לפי שקיבלו אבותינו התורה לסוף חמשים יום לצאתם ממצרים נתן להם יום

17. *Præter holocaustum juge matutinum*; quod jugiter offerebatur: Quia hoc exponitur: Quid holocaustum matutinum? Quasi dicat; quod jugiter offeratur; docemur, quod nihil præcederet holocaustum juge; *Et duos agnos anniculos in sacrificium pacificorum*. Dicit R. Simeon: Quid expiabant duo agni Pentecostis? Immunditiem sanctuarii & ejus sanctitatum. Si primus expiabat; qua de causa offerebatur secundus? Propter immunditiem, quæ accidere potuerit inter unum & alterum. *Et ventilabit sacerdos*: Tradiderunt sapienres: *Et ventilabit sacerdos illos super pane primitiarum ventilatione coram Domino*: Crederem impositos fuisse agnos pani? Idcirco dictum est: *Super duobus agnis*. Crederem panem impositum fuisse agnis? Ideirco dictum est: *Super pane primitiarum*: Æquilibratus est textus, & ego ignoro, utrum panis imponeretur agnis, an agni pani. Quid ubique invenimus? Panem supra impositum, ita pariter panis supra erit imponendus. Quia dicit R. Papa in complementis: Dicit R. Jose ben Meshulam: Atqui supra imponebantur: Quomodo ego explicabo: *Super duobus agnis?* Ad excludendum septem. Rabi dicit. Collocabat hunc in hoc latere, & ventilabat, & deprehenduntur confirmati duo textus: Quid significat? In proximo: Et sic dictum est [Exod. XL. 3. *Et operies arcam velo*. *Ventilatione coram Domino*. Deducebat, & reducebat, & elevabat, & demittebat. Dicit R. Chjah bar Aba: Deducebat & adducebat ei, cujus sunt venti: Et elevabat, & demittebat ei, cujus sunt cœli & terra: Et sic fiebat in Lulab: In manipulo adducebatur decima ex tribus satis, quia erat hordeaceus; Duo panes, & panis facierum erant duæ decimæ ex tribus satis, quia afferebatur ex tritico, in quibus non erant furfures: *Sancta erunt Domino pro sacerdotes*: Hinc dixerunt: Duo panes & panis facierum cedebant sacerdotibus, & nihil de iis debebatur altari; In hoc melior erat conditio sacerdotum, quam conditio altaris. In duobus panibus non erat neque oleum neque thus juxta rationem muneris peccatoris: Tradiderunt sapientes: Sacrificia pacifica dono dabantur sacerdoti. *Et convocabitis in ipso die isto*: Hic est dies quinquagesimns; Hic est dies, quo constiterunt Israelitæ coram monte Sinai ad accipiendam legem; quia patres nostri acceperunt legem in fine quinquaginta dierum, postquam egressi sunt de Ægypto datus est illis dies primitiarum in

הביכורים לסוף חמשים יום ליום טוב הראשון של חג המצות לכך נקראו ישראל ביכורה כענבים במדבר מצאתי ישראל . ואומר כתפוח בעצי היער כן דודי בן הבנים כשם שהתפוח הזה מוציא פרי לחמשים יום משיוציא. כך ישראל קבלו את התורה לקץ חמשים יום לצאתם ממצרים שהרי כל המועדים על שום יציאת מצרים . הפסח על שם שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים . יום תרועה הוא זכרון שתוקעין בו ישראל להודיע יום שמתכפרין בו עונותיהם זה יום הכפורים יום שניתנו לוחות אחרונים שהרי מששה בסיון עד יום הכפורים מאה ועשרים ושנים יום חוץ מיום שעלה בו ויום שירד בו מאה ועשרים ארבעים ימים כראשונים וארבעים יום בתפלה דכתיב ואתנפל לפני יהוה ארבעים יום וארבעים לילה׃ וארבעים אחרונים דכתיב ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים לפיכך הוקבע יום הכפורים בעשור לחדש השביעי יום מחילה וסליחה וכפרה לישראל . והם זכר ליציאת מצרים של סוף חמשים יום ליציאת מצרים נתנו עשר הדברות׃ וזהו שבעה בסיון . שנאמר בשבועותיכם בחומש הפקודים מלא בששה על זכר ששה בחדש . מקרא קדש יהיה לכם. קדשהו בבית דין . ובקוצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך וגו׳ אמר רבי אורדומוס ברבי יוסי ולמה נקרא שמו אורדומוס שהיו פניו דומין לורד אמר מה ראה הכתוב ליתנה למצוה הזאת באמצע הרגלים פסח ועצרת מיכאן. ראש השנה ויום הכפורים מיכן. אלא מלמד שכל מי שהוציא לקט ושכחה ופאה ומעשרות עניים מעלה עליו הכתוב בית המקדש קיים והוא מקריב קרבנותיו לתוכו . לעני ולגר תעזוב אותם. הנח לפניהם אני יהוה אלהיכם שמשלם לכם שכר טוב . ויאמר יהוה אל משה לאמר . למה לא נאמר וידבר יהוה אל משה לאמר על יום חג

in fine quinquaginta dierum festum primum solemnitatis azymorum : Idcirco Israelitæ vocati sunt primitiæ : *Quasi uvas in deserto inveni Israel*. *Ose.* IX. 10. Pariterque dictum est *Cantic.* II. 3. *Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios*. Sicut malus iste producit fructus quinquagesimo die, postquam productus est, ita pariter Israelitæ acceperunt legem in fine quinquaginta dierum, postquam egressi sunt de Ægypto; Quia omnes solemnitates institutæ sunt propter exitum Ægypti : Pascha, quia transiliit Deus S. B. super domos patrum nostrorum in Ægypto; Dies clangoris erat memorialis, quo clanxerunt Israelitæ ad demonstrandum diem, quo expiata sunt eorum peccata; Hic est dies expiationum; in quo datæ fuerunt tabulæ novissimæ : Quia a sexta die mensis Sivan usque ad diem expiationum sunt centum & viginti duo dies, detrahatur dies quo adscendit, & dies quo descendit, reliqui erunt centum & viginti, quadraginta dies sicuti primi, & quadraginta dies in precibus; scriptum est enim *Deut.* IX. *Et procidi coram Domino, quadraginta diebus, & quadraginta noctibus*. Et quadraginta dies posteriores; scriptum est enim ibid. *Et steti in monte sicut diebus prioribus*. Idcirco statutus est dies expiationum in decima mensis septimi dies veniæ, & remissionis, & expiationis Israelitis, & illi sunt memoriale exitus Ægypti : In fine quinquaginta dierum datus est Decalogus; quod contigit die sexta Sivan : Dictum est enim *Num.* XXVIII. 26. *In hebdomadibus vestris* : Complevit in sexto propter memoriam sexti mensis : *Convocatio sancta erit vobis*. Ut sanctificetur in Synhedrio. *Et cum messueritis messem terræ vestræ, non consummabis angulum agri tui* &c. Dicit R. Ordamos bar R. Jose; & cur vocatur nomen ejus אורדמוס? Quia facies ejus assimilantur rosæ. Dicit : Quid vidit textus, ut poneretur hoc præceptum in medio festorum, ut hinc esset Pascha, & Pentecostes, & illinc principium anni, & dies expiationum? Ut doceat; si quis relinquat spicilegium, & manipulum oblivione relictum, & angulum, imputatur illi ab textu perinde ac conservaretur domus sanctuarii, & ipse in ea offerret sacrificia sua. *Pauperi & peregrino relinques ea* : Relinque coram illis. *Ego Dominus Deus vester*, qui rependam vobis mercedem bonam. *Et dixit Dominus ad Mosen, dicendo* : Cur non dictum est : Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo in die solemnitatis

לענין הפסוק והקרבתם מנחה חדשה ליהוה. שתהא חדשה ליהוה שתהא ראשונה לכל המנחות . ממושבותיכם . ולא בחוצה לארץ. תביאו לחם תנופה. אלו שתי הלחם הבאים בעצרת שהן באין מן החטים. שתים . שני עשרונים שיהו שנים . סלת תהיינה חמץ תאפינה. השאור בודה להן . ומחמץ דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר מביא את השאור ונותן המדה וממלא את המדות וכו׳ כדמפורש במסכת מנחות בכורים ליהוה משל צבור. והקרבתם על הלחם. חובה ללחם שבעת כבשים תמימים . יהיו עולה כליל ליהוה . לשם . שישחטו לשמן. ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת שבעת כבשים ושעירים האמורין כאן . אינן שבעת כבשים ושעיר האמור בפרשת פינחס פרים ואילים האמורין כאן אינן האמורין בפרשת פינחס שהרי כאן פר אחד ואילים שנים להלן איל אחד ופרים שנים ללמדך שאלו באין בגלל הלחם ואלו באין בגלל היום במסכת מנחות. תנו רבנן והקרבתם על הלחם חובה על הלחם יכול הן הן שבעה כבשים האמורין כאן הן הן כבשים האמורים בחומש הפקודים ומסקאנא מדאשתני סדרן שמע מיניה אחריני נינהו הללו באין בגלל הלחם והללו באין בגלל עצמן. ומזה אנו למדין כשם שלא הזכיר בחומש הפקודים שני כבשי עצרת של זבחי שלמים ופר ושני אילים ושבעת כבשים ושעירים הבאים בגלל לחם כך נשתנו השבעה כבשים . וכן אמרו במנחות הקרבנות האמורין בפרשת אמור אל הכהנים אין האמורות בפרשת פינחס שאילו לא קרבו במדבר כל אותן ארבעים שנה משום שנאמר כי תבואו אל הארץ : של פרשת פינחס קרבו במדבר כל אותן ארבעים שנה ועוד כי לא זכר אחד מכל קרבנות המועדות כגון של ראש השנה ושל יום הכפורים ושל חג הסוכות אלא כבש הבא עם העומר וכבשים הבאים עם הלחם ללמדך שאינן מן הקרבנות הנזכרות

tatis primitiarum, sed tantum in demessione manipuli? Ut doceare, quod his proximus esset dies primus festus Paschatis; quia in die, quo incipiebat numeratio manipuli, erat dies primitiarum; & signum tibi sit בֹּ״שׁ : Idcirco ibi dicendum erat : *Et locutus est Dominus ad Mosen, dicendo. Loquere ad filios Israel dicendo* : Ut præmoneantur Israelitæ in cunctis generationibus, ut in cunctis generationibus meditarentur in constitutionibus solemnitatum singulis annis : *In mense septimo*. Hic erat Tisri septimus respectu Nisan *: Erit vobis cessatio, memoriale* : R. Elieser dicit : שבתון : Hæc est sanctificatio diei: *Memoriale*. Istæ sunt memoriæ. *Clangoris*: Ista sunt cornua : *Convocatio sancta* : Omnimode debes sanctificare. Quia memorandæ erant memoriæ, memoranda erant regna ante memorata : Dictum est enim *: Et erunt vobis in memoriale coram Deo vestro; Ego Dominus Deus vester* : Qualis erat ordo clangorum? Dicat (orationem) patrum, fortitudinum, & sanctificationis Dei, in quibus comprehendet (sectionem) de regno Dei, & non clanget : Post sectionem memorationis clanget, post sectionem cornuum clanget, & recitabit sectionem de ministerio, & de confessione, & de benedictione sacerdotum; & unde probatur cornu fuisse clangendum? Ex eo quod dictum est *Levit.* xxv. 9. *Et transire facies cornu clangoris*. Sicut ibi cornu, ita pariter hoc loco clangore cornu. Et tres sunt textus. *Et facies transire cornu clangoris, memoriale clangoris; dies clangoris* : Et inter se explicantur. Hinc dixerunt : Ordo clangorum ter repetitur; & singulus ordo ex tribus componitur : quasi dicat: tres clangores erunt, & in singulis erit antea & postea socrus protractus. Ecce ter repetitur, & singulus ordo ex tribus componitur. Et de veritate clangoris nos docemur ex Targum, quia Targum interpretatur : יבבא *clangoris*; & dictum est *Judic.* v. 28. *Per fenestram respiciens plaudebat, & vociferabatur*. Ideoque solent Israelitæ clangere תשׁרת תשׁת תרת tribus vicibus, sc. prima vice edunt sonitum continuum, fractum cum tremulo, & continuum; secunda vice edunt sonitum simplicem, aut continuum, & fructum & continuum; tertia vice edunt sonitum simplicem, & tremulum & simplicem sicut disposuit R. Abau in tractatu *Roschasana* : Et licet sit clangor ore, sicuti dictum est 1. *Sam. Et clamavit omnis populus, & ait : Vivat rex* : Tamen quia scriptum est *: Et facies transire cornu clangoris* : in sub-

היובל בחדש השביעי ביום הכפורים. אנו למידים כל תרועות של חדש השביעי שיהו בשופר וילמוד סתום ממפורש והוא יסוד לזכרון על יום הכפורים להחזיר את ישראל בתשובה עשרה ימים קודם יום הכפורים ולהזכיר עקידת יצחק אבינו כדי שנזכר לפני אבינו שבשמים לטוב שיעור השופר שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן טפח כשם שתוקעין ומריעין מעומד. והלכה כרבן שמעון שאמר בחבר עיר כשהוא שומען שומען אפילו שלא על סדר ברכות. כלומר בשעה ששליח צבור יורד ואין צריך לתקוע בשעת תפילה לחש. ומה שנהגו לתקוע בלחש על אלה המצות ועל כיוצא בהם. ועל כאלה שלא בתורת שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. שהם קבלה בישראל דור אחר דור היאך היו ישראל נוהגין בתקיעות השופר ובנענוע הלולב ובשחיטה ובבדיקה ובנוקוי הבשר ובתיקון שטרות ובחליצה ויבומין וגטין וציצת ומזוזות ותפלין ותפלה. ועל עופות שלא כתובין שמן בתורה ואנחנו אוכלין אותה כל אלה קבלה הן בישראל שלא נחלקו חכמי ישראל עליהן ומי שאינו חס על כבוד קונו ורוצה לדבר תהפוכות הרי הוא חומס נפשו ועליו נאמר עוכר ביתו ינחל רוח. ואומר גוזל אביו ואמו חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל ואין אלו המצות ממצות אנשים מלומדה אלא קבלה ממשה רבינו מפי הגבורה שאין לסור מהן ימין ושמאל שהרי חכמים הראשונים מסרום לחכמים האחרונים רבי דוסא ראה את חגי הנביא ואמר מעיד אני עלי שמים וארץ וכו'. לדאיתא במסכת יבמות. והקרבתם אשה ליהוה. כענין האמור בחומש הפקודים. אך. כל מקום שנאמר אך רק מיעוט. מה מיעוט

ſubjecto Jubilæi in die ſeptimo in die expiationum nos docemur omnes clangores menſis ſeptimi fuiſſe cornu; & explicetur inexplicatum ab explicato, & ſit fundamentum memoriali in die expiationum, ad præmonendum Iſrael pœnitentiam decem diebus ante diem expiationum, & ad memorandam ligationem Iſaac patris noſtri, ut memoretur coram patre noſtro, qui eſt in cœlis in bonum: Menſura cornu ea ſit, ut manu apprehendi poſſit, & hinc inde conſpiciatur in quantitate palmi; ſicut clangunt, & ſonitum edunt ſedentes, ita pariter clangunt, & ſonitum edunt ſtantes: Et conſtitutio eſt juxta ſententiam Raban Simeonis dicentis: Prope civitatem quaſi audiat, & audiat vel non juxta ordinem benedictionum: Quaſi dicat: Quando legatus cœtus deſcendit, non clangendum eſt tempore orationis muſſitando; & ſicut ſolent clangere muſſitando in his præceptis, & his ſimilibus; & in præceptis hujuſmodi conſuetudo non eſt juxta legem. *Interroga patrem tuum, & notum faciet tibi, ſenes ſuos, ac dicent tibi Deut.* XXXII. 7. Quæ ſunt traditiones in Iſrael in generatione & generationem, quomodo ſoleant ſe gerere Iſraelitæ in clangoribus cornu, & in agitatione Lulab, & in mactatione, & in exploratione, & in puritate carnis, & in diſpoſitione contactuum, & in diſcalceatione, & in levirationibus, & in divortiis, & in fimbriis, & in Mezuza, & in Thepilin, & in precibus, & in volucribus, quorum nomina non ſcripta ſunt in lege, quos nos comedimus; Hæc omnia traditio ſunt Iſraeli, in quibus non diſſentiunt ſapientes Iſraelis; qui vero non parcat gloriæ creaturis ſui, & velit loqui perverſitates, vim inferet animæ ſuæ; Et de illo dictum eſt *Prov.* XI. 29. *Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos.* Pariterque dictum eſt ibid. XXVIII. 24. *Qui rapit aliquid patri ſuo, & matri ſuæ, particeps & ſocius erit ille viro corruptionis.* Socius erit Jeroboamo, qui corrupit Iſrael; Atque hæc præcepta non ſunt ex præceptis, quæ homines docuerint, ſed traditio ex Moſe magiſtro noſtro ex ore Dei; a quibus non licet recedere neque ad dextram, neque ad ſiniſtram: Quia priſci ſapientes tradiderunt ſapientibus poſterioribus: R. Doſa vidit Haggæum prophetam; & dixit: Teſtor ego ſuper me cœlum & terram &c. Sicut adducitur in tractatu *Jevamoth*. *Et offeretis ignitum Domino*: Sicut dictum eſt in quinto Enumeratorum. אך Ubicumque dicitur אך רק eſt excluſio: Quid exclu-

מיעוט אכילה ושתיה משאר ימים טובים כדאמרי רבנן וקראת לשבת עונג זו שבת בראשית. לקדוש יהוה מכובד. זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתיה. כבדהו. בכסות נקייה. בעשור לחדש השביעי הזה. תלאו על חדש השביעי האמור למעלה. יום כפורים הוא. אף על פי שאין קרבנות. מקרא קודש יהיה לכם. בין בארץ בין בחוצה לארץ. ועניתם את נפשותיכם. זו אזהרת עינוי. והקרבתם אשה ליהוה. כענין האמור בפרשת פינחס. וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה. זו אזהרה למלאכה. כי כל הנפש אשר לא תעונה. זה עונש עינוי. וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה והאבדתי. זה עונש מלאכה. למדנו אזהרה ועונש למלאכה. ואזהרה ועונש לעינוי. הרי זו עונש. והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה. למדנו לכרת בכל מקום שאינו ﭏא אבדן. כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדורותיכם מה בא ללמדינו אם לאזהרה למלאכה כבר נאמר וכל מלאכה לא תעשו. ﭏא ההוא נאמר בעצם היום הזה ופסוק זה נאמר על תוספת מלאכה. מלמד שהוזהרו ישרﭏ על תוספת מלאכה מבערב בכל היום עצמו. שבת שבתון היא לכם. מלמד שאין הפרש בין יום הכפורים לשבת על מלאכת עבודה. שנאמר כאן שבת שבתון. ונאמר להלן שבת שבתון. ועניתם את נפשותיכם. זה עינוי חמישי שהרי חמשה עינויין כתובין בפרשת יום הכפורים שנים בפרשה הזו׳. הנה בפרשת אחרי מות בעשור לחדש תענו את נפשותיכם ועניתם את חקת עולם. ושלשה בפרשה זו ועניתם את נפשותיכם והקרבתם. כי כל הנפש אשר לא תעונה. ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב כנגד חמשה ענויין שאמרו רבותינו במשנתינו אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה. ואם תאמר ששה הם. אכילה ושתיה אחד הם. דבר אחר ריש לקיש מנין לשתיה שהיא בכלל אכילה

excludit? Excludit cibum, & potum ab reliquis diebus festis, sicut dixerunt sapientes; *Et vocabit Sabbathum delicatum*. Hoc est Sabbathum creationis: *Et sanctum Domini gloriosum*: *Isai.* LVIII. 13. Hic est dies expiationum, in quo non est cibus neque potus: *Et glorificaveris eum*: Ibid. vestimento mundo: *Decima mensis septimi hujus*: Dependet a mense septimo quod dictum est supra: *Dies expiationum erit*: Vel si non adsint sacrificia: *Convocatio sancta erit vobis*. Tam in terra, quam extra terram: *Et affligetis animas vestras*: Hæc est præmonitio afflictionis: *Et offeretis ignitum Domino*. Sicut dictum est in Parascha: *Pinchas*: *Et omne opus non facietis in ipso die isto*: Hæc est præmonitio de opere: *Nam omnis anima quæ non afflicta fuerit*; Hæc est pœna afflictionis. *Et omnis anima, quæ fecerit omne opus, excidam*. Hæc est pœna operis: Percepimus præmonitionem & pœnam pro opere, & præmonitionem & pœnam pro afflictione: Hæc est pœna: *Et excidam animam illam de medio populi sui*: Percepimus, quod ubique excidium non sit nisi perditio: *Omne opus non facietis. Statutum perpetuum generationibus vestris*. Quid venit ad nos decendum? Si pro monitione operis, jam dictum est: *Et omne opus non facietis*: Sed quod dictum est: *In ipso die isto*; textus iste dictus est de additamento operis. Docemur, quod præmonerentur Israelitæ de additamento operis ab vesperis quasi esset totus dies ipse: *Quieta cessatio erit vobis*. Docemur, quod non distinguat interdictum expiationum & Sabbathum pro opere ministerii: Dictum est hic: שבת שבתון, & dictum est ibi שבת שבתון: *Et affligetis animas vestras*: Hæc est afflictio quinta; quia quinque afflictiones scriptæ sunt in Parascha diei expiationum, duæ in hac sectione, ecce in Parascha: *Post mortem*: *Decima mensis affligetis animas vestras*; *&* *affligetis animas vestras*: *Statutum perpetuum*. Et tres in hac sectione: *Et affligetis animas vestras, & offeretis*. *Quia omnis anima, quæ non afflicta fuerit*; *Et affligetis animas vestras nona mensis vespera*: Contra quinque afflictiones, de quibus dixerunt sapientes nostri in nostris Misnajoth; Interdictus est cibus, & potus, & unctio, & vestitio calcei, & concubitus: Si vero dicas sex esse; sc. quod cibus & potus unus & idem sit: Alia expositio: Risch Lakisc dicit; Unde probatur, quod potus comprehendat cibum? Ex eo quod dictum est: *Et* come-

שנאמר ואכלת לפני יהוה אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהריך. תירוש חמרא הוא וקארי ליה ואכלת . מצאנו לאכילה ושתיה שאם חסרו נקראו עינוי שנאמר ויענך וירעיבך ויאכילך . וכתיב ברחיצה מים קרים על נפש עייפה ולא כתיב בנפש אלא על נפש. מלמד שהנמנע מן הרחיצה נפשו עייפה. ובנעילת הסנדל שנאמר כי אמרו העם רעב ועיף וצמא במדבר . ובדוד הוא אומר ודוד עולה במעלה הזתים עולה ובוכה וראש לו חפוי והוא הולך יחף מנעיל הסנדלת ונקרא עינוי תלמוד לומר יען אשר התענית בכל אשר התענה אבי רעב מלחם . וצמא ממים . עינוי מנעילת הסנדל . מניעת תשמיש המטה נקרא עינוי ואמור רבנן ויענונו זו פרישות דרך ארץ כמה שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. ואף על פי שיש עוד ענויים במקרא כגון ענה בדרך כחי קצר ימי וכגון ענו בכבל רגלו . אין זה דרך יום הכפורים להיות מהלך בדרך או להיות יושב בתוך הכבל . ולא עינויין שנוהגין בשאר תעניות . כמו שאמר דוד עניתי בצום נפשי ותפלתי על חיקי תשוב. הא אין לך למנות אלא ששה ענויים שבמשנתינו כגון חמשה עינויים שבתורה בתשעה לחדש יכול יתחיל ויתענה בתשעה תלמוד לומר בערב אי בערב יכול משחשכה תלמוד לומר בתשעה. הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום שכן מוסיפין מחול ומתענה מבעוד יום שכן מוסיפן מחול על הקדש . לאחריו מנין תלמוד לומר מערב עד ערב. למדנו על מקום שנאמר שביתה מוסיפין מחול על קודש. ויאמר יהוה אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחדש הזה. הזכור למעלה זה תשרי שביעי לניסן. חג הסוכות . מה חג אסור בהנאה אף סוכה אסורה בהנאה מיכן אמרו עצי סוכה

comedes coram Domino Deo tuo decimam tritici tui, & muſti tui, & olei tui: תירוש eſt merum; tamen de eo legitur: *Et comedes*: Deprehendimus, quod ſi deficiat cibus & potus, vocetur afflictio: dictum eſt enim: *Deut.* VIII. 3. *Afflixit te, famelicum habuit te, & cibavit te*: Et ſcriptum eſt in lotione. *Aqua frigida* על נפש *animæ ſitienti*: *Prov.* XXV. 25. Non ſcriptum eſt in anima, ſed ſuper animam. Docemur, quod ſi removeatur ab lotione, ejus anima ſit ſitiens: Et de veſtitione ſandalii; dictum eſt enim 2. *Sam.* XVII. 29. *Etenim dixerunt populum fame & ſiti fatigari in deſerto*: Et de David dictum eſt 2. *Sam.* XV. 30. *Porro David adſcendebat clivum olearum ſcandens & flens nudis pedibus incedens* &c. Inceſſit nudis pedibus: Et inceſſio nudis pedibus vocatus afflictio: Idcirco dictum eſt: 1. *Reg.* II. 26. *Et afflictus es in omnibus, in quibus afflictus fuit pater meus*. Eſuriens panis, & ſitiens aquæ afflictio veſtitione calcei. Pariterque remotio a concubitu vocatur afflictio: & dixerunt ſapientes; & afflictiones juxta conſuetudinem humanam expreſſæ quam multæ ſunt! ſicuti dictum eſt *Exod.* I. 21. *Omnem filium natum in flumen projiciendum*: Et licet præterea memorentur afflictiones in Scriptura, e. g. *Pſal.* CII. 24. *Afflixit in via virtutis ſuæ paucitatem dierum meorum*. Et ibid. CV. 18. *Et afflixerunt in compedibus pedes meos*: At hæc non erat conſuetndo diei expiationum, ut incederet per viam, aut eſſet in compedibus; neque ceteræ afflictiones, quæ obſervabantur in reliquis afflictionibus; ſicuti dixit David *Pſal.* XXXV. 13. *Affligebam in jejunio animam meam, & oratio mea in ſinu meo convertetur*. Ecce tibi non ſunt numerandæ niſi ſex afflictiones, quæ ſunt in noſtris Miſnajoth, ſc. quinque afflictiones, quæ memorantur in lege. *Nona menſis*: Crederem quod inciperet & affligeretur in nona? Idcirco dictum eſt. *Veſpera*: Si veſpera, crederem poſt obortas tenebras? Idcirco dictum eſt: *Nona*. Quomodo? Incipiet affligi ipſo die; quia addunt de profano ad ſanctum. Poſt illum unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *A veſpera ad veſperam*. Docemur, quod ubi dicitur ceſſatio, addant de profano ad ſanctum: *Et dixit Dominus ad Moſen: Loquere ad filios Iſrael dicendo: Quinta decima die menſis hujus*: Qui ſupra memoratus eſt, hic eſt Tiſri ſeptimus menſi Niſan: *Solennitas tabernaculorum*: Sicut ex feſto non licet utilitatem percipere, ita pariter ex tabernaculo non licet uti-

אסורין כל שבעת חג הסוכות שבעת ימים ליהוה. ביום הראשון מקרא קדש. קדשהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. שבעת ימים תקריבו אשה. כענין האמור באומש הפקודים. ביום הראשון מקרא קדש. קדשהו כדרך שקידש יום ראשון במאכל ובמשתה ובכסות נקיה. וכן בעזרא אומר אכלו משמנים ושתו ממתקים למדנו שאסור בתענית שהרי זה הפסוק על אחד בחדש השביעי נאמר ומיכן ארת למד לכל המועדים שאסורין בתענירת. והקרבתם אשה ליהוה בענין האמור בחומש הפקודים. ﭏה מועדי יהוה. מה בא ללמדינו. אם לימים טובים כבר אמורים למעלה. אשר תקראו אותם. במועדם. ﭏא להביא ימי חולי של המועדים שאסורים בעשיית מלאכה כגון מלאכה שיש בה טורח אבל מלאכת עבודה שאסורה ביום טוב מותרת. וצרכי הרבים מותרין במועד. כדתנן במועד קטן ועושין כל צרכי הרבים לאיתויי מאי לאיתויי חפירה. להקריב אשה ליהוה עולה ומנחה. מלמד שהעולה קודמת למנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו. שכל התדיר מחבירו קודם את חבירו. - מלבד שבתות יהוה. מלמד שמוספי שבת קריבים עם אימורי הרגל. ומלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם. מלמד שכל קרבנות היחיד וקרבנות הצבור שהוקדשו ברגל שיבואו ברגל. אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי. אך ממעט. מה בא למעט. בית שמאי אומרים חגינה שיהא אדם מביא חגיגתו במועד ולא ביום טוב. ומהו אך. ביום טוב אתה חוגג ואין אתה חוגג בשבת באספכם את תבואת הארץ. באסיפת כל הפירות מדבר מלמד שכל הפירות נקראין תבואת הארץ. תחוגו את חג יהוה שבעת ימים. מלמד שיש לו תשלומות כל שבעה. מיכן אמרו מי שלא חל ביום טוב הראשון

utilitatem percipere. Hinc dixerunt; ligna tabernaculi interdicta sunt integro septiduo solennitatis tabernaculorum: *Septem diebus Domino*. *In die primo convocatio sancta*: Sanctifica illam cibo, potu, & vestimento mundo: *Septem diebus offeretis ignitum*. Sicuti dictum est in quinto enumeratorum. *In die primo convocatio sancta*: Sanctificabit, sicut sanctificat diem primum cibo, potu, & vestimento mundo: Et sic in Ezra dictum est: *Comedite pinguia, & bibite mulsum 2. Ezra* VIII. 10. Docemur interdictum fuisse jejunium; quia hic textus de prima in mense septimo memoratus est: Et hinc tu addiscis in cunctis solennitatibus interdictum fuisse jejunium. *Et offeretis ignitum Domino*; Sicuti dictum est in quinto enumeratorum. *Isti sunt conventus Domini*. Quid venit ad nos docendum? Si de diebus festis, jam supra memorati sunt: *Quas convocabitis in statis temporibus suis*: Sed venit ad includendum dies profanos solennitatum, in quibus est opus interdictum, in quo sit defatigatio, at opus ministerii, quod est interdictum in die festo, est permissum; & quæ populo necessaria sunt, permissa sunt in solennitate, sicuti legimus in tractatu *Moed Katon*: Et faciunt omnes necessitates publicas ad deducendum: Quid לאיתויי? Fossa. *Ad offerendum ignitum Domino, holocaustum & munus*. Docemur, quod holocaustum præcederent munus, sacrificium, libamina. *Statutum diei in die suo*: Qui præstantior est socio suo, præcedit socium suum. *Præter Sabbatha Domini*. Præter additia Sabbathi, quæ offerebantur cum adipibus festi: *Et præter munera vestra, & præter omnia dona vestra*, Præter omnia sacrificia privati, & sacrificia cœtus, quæ si fuissent sanctificata in festo, afferenda erant in festo. *Veruntamen quinta decima die mensis septimi*: אך Excludit. Quid venit ad excludendum? Schola Schammai dicit: Sacrificium solenne, quod homo afferre debeat sacrificium suum solenne in die intermedio, non autem in festo: Quid significat אך? In festo tu poteris offerre sacrificium solenne, at non poteris offerre in Sabbatho: *Quando congregaveritis proventum terræ*: De collectione omnium fructuum textus loquitur, quia omnes fructus vocantur proventus terræ. *Celebrabitis festum Domino septem diebus*. Docemur, fuisse illi compensationem toto septiduo: Hinc dixerunt; Si quis non obtulerit sacrificium solenne in primo die festo solennita-

של חג חוגג את כל הרגל ויום טוב
האחרון. ביום הראשון שבתון וביים השני
שבתון. שבות בהם . ולקחתם לכם . רבי
יוסי אומר נאמר כאן לקיחה ונאמר להלן
ולקחתם אגודת אזוב. מה להלן אגודה אף
כאן אגודה . מלמד שהלולב צריך אגד.
לכם . משלכם פרט לגזל . לכם שתהא
לקיחה מיד כל אחד ואחד אם רצה נותנו
לחבירו וחבירו לחבירו ואפילו הן מאה.
ומעשה ברבן גמליאל והזקנים שהיו באין
בספינה ולא נמצא לולב אלא ביד רבן
גמליאל בלבה שלקחו באלף זוז להודיעך
חובת הראשונים במצות וכו' במסכת סוכה.
ביום . ולא בלילה . ביום הראשון . אפילו
בשבת אלא גזירה שמא יעבירנו ארבע
אמות ברשות הרבים ואינו ניטל בשבת
בגבולין . פרי עץ הדר . פרי שטעם עצו
דומה לו . הדר באילנו שעומד משנה
לחברתה זה אתרוג. כפות תמרים זה לולב.
וענף עץ עבות . זה הדס . וערבי נחל.
שיהו דליות . ושמחתם לפני יהוה אלהיכם
שבעת ימים . משחרב בית המקדש התקין
רבן יוחנן בן זכאי שיהא הלולב ניטל
במדינה שבעה זכר למקדש . רבי תנחומא
דרש: ולקחתם לכם. בשביל לזכות אתכם.
פרי עץ. מה טיבן של ארבעת מינין הללו
מהן עושין פירות ומהן אין עושין פירות.
אמר הקדוש ברוך הוא יאגדו אלו עם אלו
כדי שיזכו אלו עם אלו ואין שכינה מתעלה
אלא לישראל כאגודה אחת שנאמר הבונה
בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה
אימתי הוא מתעלה בזמן שהן אגודה
אחת. ולקחתם לכם ביום הראשון . לפי
שמראש השנה ועד יום הכפורים כל
העולם נידון וביום הכפורים נחתם דינם
כיון שישראל יוצאים זכאין מנענעין
לולביהן בחג הסוכות . לולב דומה לשדרו
של אדם. הדס דומה לעין האדם. ערבה
דומה לפה. ואתרוג דומה ללב. אלו ארבעה
איברים שבאדם שאין בגוף גדול וחשוב

nitatus , poterit offerre toto festo , & die festo ultimo . *Die prima erit cessatio, & die octava cessatio* . Feriare in illis . *Sumetisque vobis* . R. Jose dicit. Memoratur hic acceptio, & dictum est *Exod.* XII. 22. *Et accipietis fasciculum hysopi*. Sicut ibi fasciculum , ita pariter hoc loco fasciculum . Docemur, quod Lulab appelletur fasciculus: *Vobis:* De bonis vestris : Excludit raptum. *Vobis*: Ut sit acceptio per manum singulorum : Si velit, poterit dare socio suo, & socius suus socio suo, vel si essent centum. Narratur de Raban Gamaliele, & de senioribus , qui navigabant in navi, & non inventa est palma nisi tantum in manu Raban Gamalielis, quam emerat mille Zusis; ut cognoscas dilectionem veterum in præceptis &c. In tractatu *Succha*: *Die*. Non noctu: *Die primo*. Vel in Sabbatho : Sed decretum fuit; Fortasse transferent eam quatuor cubitos in locum publicum. At non sumet in Sabbatho in provinciis. *Fructum arboris decoræ* : Fructum, cujus ligni gustus sit ei similis : Decoræ in suo arbore , quod consistat de anno in alterum annum: Hoc est malum citreum : *Et spatulas palmarum:* Hæc est palma. *Et ramum arboris myrti* : Hæc est myrtus: *Et salicem fluviatilem:* Ut sint propagines: *Et lætabimini coram Domino Deo vestro septem diebus* : Postquam diruta est domus sanctuarii, constituit Raban Jochanan ben Zachai, ut sumeretur palma in provincia septem diebus in memoriam sanctuarii. R. Tanchuma exponit : *Sumetisque vobis*: Ut vobis mereamini: *Fructum arboris* : Quæ utilitas est in his quatuor speciebus, quarum aliæ producunt, & aliæ non producunt fructus? Dicit Deus S. B. Componantur istæ cum illis, ut istæ mereantur cum illis . Et Divinitas non exaltatur , nisi quando Israelitæ sint in uno fasciculo : Dictum est enim *Amos* IX. 6. *Qui ædificat in cœlo ascensionem suam , & fasciculum suum super terram fundavit* . Quando exaltatur? Quando sint unus fasciculus. *Sumetisque vobis die prima* : Quia a principio anni usque ad diem expiationum universus mundus judicatur, & in die expiationum obsignatur ejus judicium ; Quum Israelitæ justificati egrederentur, agitabant palmas suas in festo tabernaculorum : Palma assimilatur spinæ dorsi hominis ; Myrtus assimilatur oculo hominis ; Salix assimilatur ejus ori, & malum citreum assimillatur cordi: Ista sunt quatuor membra , quibus in corpore humano non deprehendun-

מהן ואם תאמר הנה אמר בעזרא צאו ההר והביאו עץ וגו׳ענף עץ עבות · שהוא הדס כך פירשו רבותינו זכרונם לברכה הדס שוטה לסוכה ועץ עבות ללולב. וחגותם אותו חג ליהוה . מלמד שאינו טעון חגיגה אלא יום אחד . שבעת ימים בשנה . לתשלומין שאם לא הביא חגיגתו ביום הראשון מביא כל שבעת הימים. חקת עולם לדורותיכם . לבית העולם . בחדש השביעי תחוגו אותו. להביא יום טוב האחרון לתשלומין. בסכות תשבו : מיכן אמרו בסוכות ולא בסוכה שתחת הבית ולא בסוכה שתחת האילן ולא בסוכה שעל גבי סוכה . תשבו. אין תשבו אלא כעין תדורו . מיכן אמרו אוכל ושותה בסוכה וישן בסוכה ומטייל בסוכה ומעלה כלים נאים בסוכה וקורא בסוכה. שבעת ימים . נאמר כאן שבעת ימים ונאמר במילואים ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים . מה להלן עשה לילות כימים אף כאן עשה לילות כימים . מיכן אמרו ארבע עשר סעודות צריך אדם לאכול בסוכה אחת ביום ואחת בלילה וצריך לברך לישב בסוכה בכל פעם ופעם. כל האזרח . לרבות את הקטנים . בישראל . לרבות את הגרים והעבדים והמשוחררין . ישבו בסוכות . בסוכה מן כל דבר ואפילו נסרין ובלבד שלא יהו רחבין ארבעה טפחים . ישבו בסוכות . לרבות הדפנות . וכן הוא אומר וסכות על הארון את הכפורת. דופן הוא והוא יוצא בלשון סכך אלא שהדפנות במצעות ובאבנים ובקרשים והסכך בדבר שאינו מקבל טומאה. למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי . רבי אליעזר אומר סוכות ממש היו · רבי עקיבא אומר סוכות ענני כבוד היו . בהוציאי אותם מארץ מצרים׃ מלמד שאף הסוכה זכר ליציאת מצרים׃ וידבר משה את מועדי יהוה. מלמד שהיה משה אומר להן לישראל הלכות המועדים כענינם .

tur majora, & præstantiora. Si vero dicas: Ecce dictum est in Ezra: *Egredimini in montem, & afferte arborem* &c. 2. *Ezra* VIII. 16. *Et ramum arboris myrti*: Quæ erat myrtus: Sic exposuerunt sapientes nostri f. m. Myrtus aspernabilis est tabernaculo, & arbor myrti pro palma. *Et celebrabitis ipsum festum Domino*. Docemur, quod non requireert sacrificium solenne nisi dies unus. *Septem diebus in anno*. Ad compensandum; si non attulerit sacrificium suum solenne in die primo, poterit afferre toto septiduo. *Statutum perpetuum generationibus vestris*. Domui seculorum. *In mense septimo celebrabitis ipsum*: Ad includendum diem festum ultimum ob compensationem. *In tabernaculis habitabitis*. Hinc dixerunt: In tabernaculis; non autem in tabernaculo, quod sit sub domo, aut sub arbore, neque in tabernaculo, quod sit super tabernaculo, *Habibitis*: תשבו non significat nisi תדורו i. e. habitabitis: Hinc dixerunt: Comedet & bibet in tabernaculo, & dormiet in tabernaculo, & deambulabit in tabernaculo: *Septem diebus*. Dictum est hic: *Septem diebus*: Et dictum est in complementis. *Et ad ostium tentorii conventus habitabit die & nocte septem diebus*. Sicut ibi considerantur noctes sicut dies, ita pariter hoc loco considerandæ erunt noctes sicut dies. Hinc dixerunt: Quatuordecim convivia debet homo celebrare in tabernaculo, alterum interdiu, & noctu alterum; & debet benedicere quando sedet in tabernaculo singulis vicibus: *Omnis indigena*. Ad includendum pueros. *In Israel*. Ad includendum proselytos, & servos, & libertinos. *Habitabunt in tabernaculis*: In tabernaculo, quod qualibet materia constet, vel tabulis: dummodo ne sint latæ quatuor palmos: *Habitabunt in tabernaculis*. Ad includenda latera. Et sic dictum est *Exod.* XL. 3. *Et operiet arcam propitiatorio*. Latus erat, & explicatur phrasi סכך. Verum hoc designat quod latera possint construi mediantibus lapidibus, & asseribus; at conteget materie, quæ non recipiat immunditiem: *Ut sciant generationes vestræ, quod in tabernaculis habitare feci*: R. Eliefer dicit: Tabernacula simpliciter sunt intelligenda. R. Akiba dicit: Tabernacula erant nubes gloriæ. *Cum educeret eos e terra Ægypti*: Docemur, quod etiam tabernaculum memoret exitum Ægypti: *Et locutus Mose solennitates Domini*. Docemur, quod Mose diceret Israelitis constitutiones solennitatum secundum sua

sub-

רבי אומר וידבר משה את מועדי יהוה׃ מה בא ללמד לפי שלא למדנו ﭏא על הפסח ועל התמיד שהן דוחין את השבת לפי שנאמר במועדיו . עומר והקרב עמו . שתי הלחם והקריבים עמם. מנין תלמוד לומר וידבר משה את מועדי יהוה קבע הדבר לכולם .

סליק פיסקא

ויאמר יהוה ﭏ משה לאמר צו את בני ישרﭏ. אין צו ﭏא זירוז מיד . ויקחו ﭏיך . אתה גזבר לדבר . שמן זית זך. שמן שומשמין ולא שמן אגוזין ולא שאר שמן. זית זך. מיכן אמרו שלשה זתים הן ובהן שלשה שמנים וכו כדתנן במסכת מנחות עד הראשון שבראשון אין למעלה הימנו וכן מפורש בפרשת ואתה תצוה. זך. שיהא נקי . כתית כתיש . להעלות נר . שתהא הדלקת שלהבת נר המערבית עולה תמיד שממנו יהא מתחיל ובו יהא מסיים ובשעה שהכהנים נכנסין להשתחות הוא היה מקדים לפניהם. כדתנן במסכת תמיד נכנס ומצא שחי נרות מזרחים דולקין מדשן את המזרחי ומניח את המערבי דולק שממנו מדליק את המנורה בין הערבים מצאו שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה תמיד אפילו בשבת . מחוץ לפרכת העדות מה תלמוד לומר לפו שנאמר וישם את המנורה באהל מועד ואיני יודע אם סמוכה לפרכת ואם סמוכה לפתח האהל לפיכך הוצרך לומר מחוץ לפרכת העדות מלמד שהיא סמוכה לפרוכת יותר מן הפתח . העדות . יערוך אותו אהרן . ובואתה תצוה אומר יערוך אותו אהרן ובניו . שלא יהא כהן אחד נכנס בשבעה נרות ולא שבעה כשבעה נרות . מערב עד בקר. דבר אחר מערב

subjecta. Rabi dicit : *Et locutus Mose solennitates Domini* : Quid venit ad docendum? Quia non percepimus nisi de Paschate, & de sacrifirio jugi, quod pellerent Sabbathum : Ex eo quod dictum sit : *In statis temporibus suis* : De manipulo, & quod cum eo offertur, & de duobus panibus, & quæ cum iis offerebantur, unde probatur? Ex eo quod dictum est : *Et locutus Mose solenitates Domini* : Statuitur hoc de omnibus.

Finis textus.

ET *locutus est Dominus ad Mosen, dicendo : Præcipe filiis Israel* : Non significat צו nisi statim, extemplo. *Ut accipiant tibi* : Tu eris rei thesaurarius. *Oleum olivæ purum* : Non autem oleum sesaminum, neque oleum nucum, neque cetera olea, *Olivæ purum* : Hinc dixerunt : Tres olivæ species sunt, & in iis tres oleorum species &c. Sicut legimus in tractatu *Menachoth* usque ad primum; Oleo quod erat in prima specie, nihil erat præstantius : Et sic exponitur in Parascha : *Et tu præcipies* : *Purum* : Ut sit mundum. כתית contusum. *Ad accendendum lucernam* : Ut sit accensa; quod flamma lucernæ occidentalis ardeat semper : Quia ab ea incipiebat, & in ea cessabat; & quando sacerdotes ingrediebantur ad adorandum; præcedebant coram facie eorum; sicut legimus in tractatu *Tamid* : Ingrediebatur, quando inveniebat duas lucernas orientales ardentes, decinerabat orientalem, & sinebat occidentalem ardere, quia ab ea accendebat candelabrum inter vesperas : Quando inveniebat extinctam, decinerabat, & accendebat ab altari holocausti. *Jugiter*. Vel in Sabbatho. *Extra velum testimonii*. Cur dictum est? Quia dictum est *Exod.* XL. 24. *Posuitque candelabrum in tentorio conventus* : At ignoratur, utrum fuerit velo, an portæ tentorii propinquius : Idcirco dicendum erat : *Extra velum testimonii* : Docemur fuisse propinquius velo quam portæ: *Testimonii* : Testimonium omnibus venientibus in mundum quod Divinitas habitaret in Israel : *Disponet eam Aharon* : Et in Parascha : *Tu præcipies*. Dictum est : *Disponet Aharon, & filii ejus* : Ne unus sacerdos ingrediatur cum septem lucernis, neque septem sacerdotes cum septem lucernis : *A vespera usque ad mane* : Ut ardeant a vespera usque ad mane : Alia expositio : *A vespera usque ad mane*. Ne sit aliud ministerium a vespera usque ad mane ni-

עד בקר שלא תהא להם עבודה מערב
עד בקר ﭏ היא . לפני יהוה תמיד ·
אף בשבת . חקת עולם לדורותיכם .
לבית עולמים . על המנורה הטהורה
יערוך את הנרות . על טהרה של
מנורה שלא יסמכם בקסמים ובצרורות.
יערוך את הנרות לפני יהוה . שלא
יתקן מבחוץ ויכניס . תמיד . כתוב כאן
תמיד אחד אף בשבת ואחד תמיד אף
בטומאה לפי שאין טומאה בצבור שהרי
הציץ היה מרצה. ואחד למחתה. אם
אינו עניין למחתה. תנא דבי רבי ישמעﭏ
כל פרשה שנאמרה ונשנית ﭏא מפני
שנתחדשה בה דבר ופרשה זו נאמרה
מהר סיני שנאמר ואתה תצוה את בני
ישרﭏ ונשנית באהל מועד. ללמדנו לפני
יהוה תמיד שלא יתקן מבחוץ ויכניס
וללמדנו על המנורה הטהורה ושלא
יסמכם בכלום דבר . וללמדנו תמיד
במחתה . אבל צריכין אנו לידע למה
נסמכה פרשת הנרות למועדים ללמדך
דברי רבותינו שאמרו הדלקת הנר בשבת
מצוה . לפיכך נסמכה למצות שבתות
ומועדי יהוה ולפי שנאמר ואת המנורה
ﭏ נכח השלחן . סמך תיקון לחם הפנים
למנורה. ולקחת סלת שתהא נלקחת
מתרומת הלשכה . סלת . מן החטין ·
ואפית אותה. בתנור של מתכת ﭏו הן
הקערות שנאפה בהם לחם הפנים
כדמפורש במסכת מנחות . שתים עשרה
חלות שיהו שוות . שני עשרונים יהיה
שיעור החלה האחת . ושמת אותם
מלמד שהן נכנסין ליטפס כשהן בצק·
ובתנור היה להן טיפוס וכשהורידן נותנן
ליטפס כדי שלא יתקלקלו . שתים
מערכות . יכול שמנה וארבע תלמוד
לומר שש המערכת שכל סדר שש . יכול
שש ושש ושש תלמוד לומר שתים עשרה
חלות. יכול ארבע וארבע וארבע תלמוד
לומר שתים מערכות. יכול שמנה וארבע
תלמוד לומר שש המערכת שכל סדר
שש . יכול שש ושש ושש תלמוד לומר
שתים עשרה חלות . יכול ארבע
וארבע וארבע תלמוד לומר שתים
מערכות. שש המערכת. שכל סדר שש
הרי שתים מערכות משש שש שתים

nisi istud : *Coram Domino jugiter*. Vel in Sabbatho : *Statutum perpetuum generationibus vestris*. Domui seculorum. *Super candelabrum purum disponet lucernas*. Super puritatem candelabri; ne illud ligni fragmentis, & lapillis fulciat : *Disponet lucernas coram Domino*: Ne disponat extrinsecus, & ingrediatur. *Jugiter*. Scriptum est hic : *Jugiter* : Semel; Vel in Sabbatho; Atque iterum; *Jugiter* : Vel in immunditie: Quia non habebatur ratio immunditiei in cœtu : Quia lamina expiabat : Et tertio in thuribulo : Si non potest explicari de candelabro, explicetur de thuribulo : Docet R. Ismael; Omnis sectio, quæ memorata sit, atque repetatur, non repetitur, nisi quod aliquid in ea innovatum sit; Atqui hæc sectio dicta est in monte Sinai : Dictum est enim : *Et tu præcipies filiis Israel* : Et repetitur in tentorio conventus; Ut doceamur : *Coram Domino jugiter* : Ne disponat extrinsecus, & ingrediatur : Atque ut doceamur : *Candelabrum purum*. Ne ulla re fulciatur. Atque ut doceamur : *Jugiter* : In thuribulo : Verum nobis necesse est, ut cognoscamus, qua de causa proxima sit sectio candelabri sectioni solemnitatum : Ut percipias verba sapientum nostrorum, qui dixerunt, quod accensio lucernæ in Sabbatho sit ex præcepto; ideoque proxima est præcepto Sabbathorum, & solemnitatum Domini : Et quia dictum est *Exod.* XL. 24. *Candelabrum e regione mensæ*: Proxima erat ordinatio panis facierum candelabro : *Et accipies similam*. Quod comparetur de separatione conclavis : *Similam*: Triticeam : *Et coques ex ea* : In clibano metallino : Istæ erant scutellæ, quibus coquebat sacerdos panem facierum, sicut exponitur in tractatu *Menachoth* : *Duodecim placentas* : Ut sint æquales : *Duarum decimarum erit mensura placentæ unius* : *Et pones eas*: Docemur, quod ponerentur in formis: Tres formæ ibi erant. Ponebant eas in forma, quando erant pasta; pariterque in furno erat illis alia forma, & quando eos demittebant, ponebant eas in forma, ne corrumperentur. *Duobus ordinibus*. Crederem octo, & quatuor? Idcirco dictum est : *Sex in ordine*: Quia omnis ordo continebat sex. Crederem sex, & sex, & sex? Idcirco dictum est: *Duodecim placentas* : Crederem quatuor, & quatuor, & quatuor? Idcirco dictum est : *Duobus ordinibus* : *Sex in ordine*: Quod omnis ordo sex contineat. Ecce erant duo ordines, quorum unusquisque sex continebat : *Duodecim placentas*; *super*

per

עשרה חלות . על השלחן הטהור לפני יהוה. על טיהורו של שלחן כלומר על גוף השלחן שלא יהו הסניפין מגביהין את הלחם מעל השלחן מיכן אמרו ארבע סניפין של זהב היו מופצלין מראשיהן שיהו סומכין בהם שנים לסדר זה ושנים לסדר זה ועשרים ושמנה קנים חצי הקנה חלול ארבעה עשר לסדר זה וארבעה עשר לסדר זה וכו' מפורש במסכת מנחות . ונתת על המערכת שתהא ברורה. והיתה ללחם. חובה ללחם. והיתה ללחם אינה על גבי הלחם שלא נותנה לשני בזיכין הם הכפורת . בזיכין שיש להם שולים כדי שלא יבצעו את הלחם . ללחם לאזכרה. מיכן למדנו שיעור הלבונה נאמר כאן לאזכרה ונאמר להלן אזכרתה ליהוה מה להלן מלא קומץ אף כאן מלא קומץ. מלמד שיהא נותן שם מלא קומצים קומץ לסדר זה וקומץ לסדר זה. אשה ליהוה מלמד שהוא מקטיר את הלבונה על גבי המזבח והלחם נאכל לכהנים כמותר המנחה אחר שנקמצה . ביום השבת ביום השבת . היה עורך החדשה ומניחו בשבת היה מקטיר הישנה. יערכנו. הלחם ולא הקנים שלא מערב שבת יכנס ושומטן ונותנן לאורכו של שלחן . ואחר השבת היה נכנס ועורך שלשה תחת כל אחת ואחת שתים תחת העליונה ושתים תחת התחתונה אף על פי שאין עליה משוי ולמה היו כדי שלא יתעפשו החלות שהרי היו חמין וסידור הקנים לא היה דוחה את השבת ולא נטילתם. אשר יוסך בהן. שלו הקנים תמיד שני כהנים נכנסין ובידיהן סדרין של לחם הפנים ושנים היו נוטלין ושלו נוהגין לקיים תמיד . מאת בני ישראל. מרצין בני ישראל. ברית עולם. ממי שהברית שלו . והיתה לאהרן ולבניו . לאהרן שלא במחלוקת ולבניו במחלוקת. במקום קדוש . אבל לישתן ועריכתן אפילו בבית פגי. כי קדש קדשים הוא לו. ללמדך שכל החולקין על דין הכהונה מועל בקדשי קדשים . מאישי יהוה. אין להם שלא לאחר מתנות האשים לאחר שנקטרת הלבונה . חק

per menſam puram coram Domino : Super puritate menſæ; quaſi dicat ſuper ipſa menſa; ne furculæ deſuper menſa panem extollerent : Hinc dixerunt : Quatuor furculæ erant fiſſæ in ſummitatibus ſuis, quibus ſuſtentabant, duæ erant pro hoc, totidemque pro altero ordine, & viginti octo cannæ inſtar dimidiæ cannæ perforatæ, quatuordecim pro altero, totidemque pro altero ordine &c. Exponitur in tractatu *Menachoth*. *Dabiſque ſuper ordinem*. Ut ſit purum : *Eritque pro pane* : Propter debitum panis : *Eritque pro pane* : Non autem ſuper panem; Sed ponebat inter duas acertas, quæ ſunt הכפות : A cerræ habebant fundum, ne frangerent panem : *Pro pane in memoriale* : Hinc addiſcimus menſuram thuris. Dictum eſt hic : *In memoriale* : Pariterque ibi dictum eſt : *Memoriale ejus coram Domino* : Sicut ibi erat plenitudo pugilli, ita pariter hoc loco plenitudo pugilli, Docemur, quod ibi poneret plenitudinem duorum, pugillorum, pugillum unum pro hoc, & pugillum alterum pro altero ordine. *Ignitum Domino* : Docemur, quod adoleret thus ſuper altare, & panis comederetur a ſacerdotibus juxta reliquias muneris, poſtquam fuerit pugillatum : *Per ſingulos dies Sabbathi diſponet* : Novum & relinquebat, in Sabbatho, & vetus adolebat : *Diſponet illum*. Panem, non autem cannas : Sed a veſpera Sabbathi ingrediens eas demittebat, & collocabat ad longitudinem menſæ : Et poſt Sabbathum ingrediens diſponebat tres ſub ſingulis, & duas ſub ſuperiori, & duas ſub inferiori; ne ſuper eſſet onus : Ex qua de cauſa ponebantur? Ne muſcecerent placentæ, quia erant calidæ; Et diſpoſitio cannarum non pellebat Sabbathum, neque earum demiſſio : *Quibus tegetur*. *Exod*. xxv. 29. Iſtæ ſunt cannæ : *Jugiter* : Duo ſacerdotes ingredientes manu tenebat ordines panis facierum & duo accipiebant, & alii imponebant, ad obſervandum quod dictum eſt : *Jugiter*: *A filiis Iſrael*. Ex beneplacito filiorum Iſrael. *Pacto æterno*. Ex eo cujus eſt pactum. *Et erit Aharon, & filiis ejus*: Aharon ſine diviſione, & filiis ejus cum diviſione : *In loco ſancto* : At eorum depſio, & diſpoſitio fieri poſſunt vel in Bet-Phage : *Quia ſanctitas ſanctitatum eſt ei*. Docemur, quod omnis, qui paratem habeat in ſtatuto ſacerdotii, prævaricari poſſe in ſanctitatibus ſanctitatum. *De ignitis Domini* : Non eſt illis portio, donec data ſit pars igni : Poſt adolitionem thuris : *Statutum perpetuum*. Domui

עולם. לבית עולמים . ויצא בן אשה ישראלית. זה מעשה היה במדבר סיני שנאמר וחנו בני ישראל איש על מחנהו . ולמה נסמכה פרשה זו לענין של מעלה לומר לך ומה זה שלא חלק אלא על נטיעת אהלו שבא ליטע אהלו במחנה שלא כראוי גרם לעצמו סקילה. החולק על הכהונה לא כל שכן . שהרי אמר הכתוב קדש קדשים הוא לו וכו׳ . ויש אומרים ויקוב את השם ויקלל את משה. שהרי כתוב למעלה איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו. וכתיב ונקב שם יהוה מות יומת ומשמע אלהיו דיינו . כענין שנאמר אלהים לא תקלל זו אזהרה . עונש מנין תלמוד לומר ונשא חטאו. אבל הואיל וכתיב הוצא את המקלל מכלל זהו מקלל זהו נוקב . ויצא . מנין יצא מבית דינו של משה רבינו שבא ליטע אהלו בתוך מחנה דן . אמר לו מה טיבך ליטע אהלך בתוך מחנה דן אמר להן מבית דן אני אמר לו הא כתיב איש על דגלו באותות לבית אבותם נכנס לבית דין של משה רבינו מחוייב ועמד ונרף ללמדך מה גרמה לו גאותו וללמדך שישראל היו כשרין ולא נמצא בהם פסול אלא אחד ונתרפפסם מלמד שהרשעים פיהם מכשילם . בן אשה ישראלית . והוא בן איש מצרי . שנבעלה למצרי בתוך בני ישראל . מלמד שנתנייר . וינצו במחנה . מלמד שמצותם על עסקי המחנה. בן הישראלית ואיש הישראלי זה שכנגדו. ויקב בן האשה הישראלית את השם. זה שם המפורש ששמע מסיני · ויקלל . לא אמר ויברך ברך נבות ברך אלהים אלא ויקלל . מיכן אמרו חכמים אין הורגין בכינויים אלא עד שישמעו מפי העדים מפורש. רבי יהושע בן קרחה אומר בכל היום יהיו דנים את העדים בכנוי יכה יוסי את יוסי נגמר הדין

mui seculorum. *Et egressus est filius mulieris Israelitidis* : Hoc contigit in deserto Sinai : Dictum est enim *Num.* I. 52. *Et castrametabuntur filii Israel quisque in castris suis* : Et cur hæc sectio proxima est subjecto superiori ? Ut tibi dicat; Sicut iste, qui non dissentit nisi in plantatione tentorii sui, quod venerit ad plantandum tentorium suum in castris contra convenientiam, causa sibi fuit suæ lapidationis, qui dissentit Divinitati, quanto magis? Quia dixit textus: *Quia sanctitas sanctitatum est ei* &c. Et alii dicunt, quod blasphemaverit Deum, & maledixerit Mosi. Quia textus infra dixit : *Vir qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum*. Pariterque scriptum est *Levit.* XXIV. 17. *Qui blasphemaverit nomen Domini interficiendo interficietur* : At Deus suus comprehendit judicem suum : Sicuti dictum est: *Judicibus non maledices*. Hæc est præmonitio; pœna unde probatur? Ex eo quod dictum est : *Et portabit peccatum suum*. Verum quoniam textus educit maledicentem ex genere, hic est maledictus, & ille blasphemus : *Et egressus est* : Unde probatur, quod exierit de Synhedrio Mosis magistri nostri, eo quod venerit ad plantandum tentorium suum in castris Dan? Dixit illi. Quæ tua est utilitas ut plantes tentorium tuum in castris Dan? Respondit illis. De domo Dan ego sum : Dixit illi : Atqui scriptum est *Num.* II. 2. *Unusquisque juxta vexillum suum juxta signa domus patrum suorum*. Ingressus in Synhedrium Mosis magistri nostri convictus fuit, & stans blasphemavit; Ut doceare, quid illi effecerit sua superbia, atque ut doceare, quod Israelitæ essent recti, & non fuerit in iis inventus profanus nisi unus, & fuerit publicatus; Docemur, quod impii propter dicta sua labantur. *Filius mulieris Israelitidis, qui erat filius viri Ægyptii*. Quæ nupsit Ægyptio. *In medio filiorum Israel*. Docemur, quod proselytus factus fuerit : *Et contenderunt in castris* : Docemur eorum controversiam fuisse de lite castrorum : *Filius Israelitidis, & vir Israelita* : Iste qui se illi opposuit : *Et blasphemavit filius Israelitidis nomen*. Hoc est nomen expositum, quod audivit de monte Sinai : *Et maledixit* : Non autem dixit : & benedixit : *Benedixit Naboth Deo*. I. Reg. XXI. 13. Sed : *Et maledixit* : Hinc dixerunt sapientes : Non occidunt propter cognomina, nisi postquam manifesto audierint ex ore testium. R. Jehosua ben Chorcha dicit toto die testes examinant per cognomen : *Percutiat Jose Josen*.

לא היו הורגין בכנוי שלא מוציאין את כל האדם לחוץ ומשיירין את הגדול שבעדים אומרין לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין ולא מאחין והכל מפורש במסכת סנדרין . והשני אומר אף אני כמוהו . ויביאו אותו אל משה . ושם אמו . גנאי לו גנאי לאמו גנאי לשבטו . גנאי למשפחתו . וכנגדו לשבח ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן . שבח לו . שבח לשבטו . שבח למשפחתו שיוצא ממנו . ויניחהו במשמר . לא הניחו את המקושש עמו אף על פי ששניהם היו בפרק אחד יודעים היו במקושש שהוא במיתה שנאמר מחלליה מות יומת . אבל לא היו יודעין אי זו מיתה שנאמר כי לא פורש מה יעשה לו . אבל במקלל כתוב לפרוש להם על פי יהוה שלא היו יודעין אם חייב מיתה הוא או דינו בידי שמים לכך נאמר לפרוש להם . ראויה היתה פרשה זו להכתב אלא שנתגלגלה על ידי זה . וכן ראויה היתה פרשת נחלות ליכתב אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידיהן . מיכן אמרו חכמים מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב . וידבר יהוה אל משה לאמר . דבור זה לשון קשה . הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה . מלמד שבית דין מבפנים ובית הסקילה מבחוץ . ואמרו רבותינו זכרונם לברכה מאי טעמא אי בעית אימא כי היכי דתהוי ליה זכותא ואי בעית אימא כי היכי דלא מתחזו בית דין רוצחין . וחוץ לשלוש מחנוש הוה ואי נפיק בית דין חוץ לשלשה מחנות עבדי להו בית הסקילה חוץ לשלשה מחנות . וסמכו כל השומעים . אלו העדים . כל . אלו הדיינים . וסמכו כל השומעים את ידיהם על . סומכין את ידיהם עליו ואומרים לו דמך בראשך אתה גרמת לכך ירגמו אותו . ערום היה נסקל . אותו ולא האשה . כל העדה . במעמד כל העדה וכן נאמר בעכן וכל ישראל עמו כדי ליראם . ואל בני ישראל תדבר לאמר .

Perfecto judicio, non occidunt propter cognomen, sed exactis omnibus retinent maximum natu testium, dicentes illi; edissere, quod expresse audisti; & illo dicente judices stantes lacerabant vestes, quæ non erant resarciendæ; & omnia explicantur in tractatu Sanhedrin: Et secundus dicebat; ego quoque sicut ille. *Et adduxerunt eum ad Mosen: Et nomen matris ejus*: Ignominia fuit illi & stirpi matris suæ & turpe tribui suæ, & turpe familiæ suæ. Et contra in laudem fuit illi: *Akoliab filius Achisamach de tribu Dan*; Exod. XXXVIII. 23. Laudabile illi, laudabile tribui suæ, laudabile familiæ suæ, quod ex ea natus fuerit: *Et posuerunt eum in custodiam*: At cum eo non posuerunt colligentem ligna, licet ambo eodem tempore fuerint; Quia sciebant colligentem ligna morte puniendum fuisse: Dictum est enim: *Profanans illud interficiendo interficietur*: A nesciebant, qua morte esset puniendus; Dictum est enim Num. *Quia non erat expositum, quid faciendum esset ei*. At de maldicente expresse scriptum est ex ore Dei; quia nesciebant, utrum reus esset mortis, an a Deo pœna illi infligeretur. Idcirco dictum est: *Ut exponeretur eis*. Conveniens erat, ut hæc sectio scriberetur; nisi quod per eum involveretur. Et similiter conveniens erat ut sectio hæreditatis scriberetur; sed dignæ factæ sunt filiæ Zelophchad, ut earum causa scriberetur: Hinc dixerunt sapientes; Involvitur meritum per merentem, & demeritum per demerentem: *Et locutus est Dominns ad Mosen dicendo*: Hæc allocutio phrasi dura facta fuit: *Educ maledictorem extra castra*: Docemur Synhedrium intus fuisse situm, & foris locum lapidationis: Dixerunt sapientes nostri f. m. Qua de caussa? Si dicas, quod hic sit illi justificatio; aut si dicas, quod illic non apprehenderit Synhedrium homicidas; Et extra tria castra erat; Si vero egrediatur Synhedrium extra tria castra, faciendus erat illi locus lapidationis extra tria castra. *Ponantque omnes auditores*: Isti sunt testes: *Omnes*. Isti sunt judices: *Ponantque omnes auditores manus suas super*: Ponebant manus suas super illum, & dicebant: Sanguis tuus super caput tuum; tu tibi hac effecisti: Idcirco: *Lapidabunt eum*: Nudus lapidabatur: *Eum*; Non fœminam: *Universa congregatio*: Adstante tota congregatione: Et sic dictum est in Achan: *Et universus Israel cùm eo*, ut timerent. *Et ad filios Israel loqueris dicendo*. Ut observe-

יהא מנהג לדורות . איש מה תלמוד לומר איש להביא גוים שיהו נהרגין על ברכת השם . כי יקלל אלהיו . אפילו בכינויים דברי רבי מאיר וחכמים אומרים על שם המיוחד במיתה ועל שאר הכנויים באזהרה . ונשא חטאו . ולהלן הוא אומר חטאו ישא מה להלן בכרת אף כאן בכרת. ונוקב שם יהוה מות יומת . שאם אין אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו. רגום ירגמו בו כל העדה. בעלי דבב לו . כגר כאזרח . לרבות נשיהן. בנקבו שם . למדנו לנוקב שהוא מקלל וכן הוא אומר מה אקוב לא קבה אל קו״ף ובי״ת עיקר המילה . ואיש לרבות את האשה. כי יכה כל נפש אדם. עד שיכה כל נפשו להביא את שהכה ויש לו כדי להמית ובא אחר והמית הרי זה חייב. ומכה נפש בהמה ישלמנה. הכל לפי מה שהזיק. ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו . להביא צרם אזנו. תלש שערו. רקק והגיע בו הרוק. העביר טליתו ממנו. פרע ראשה של אשה. שבר תחת שבר. יכול ממש הרי שהיה סומא וסימא איך אני מקיים בו עין תחת עין אין לי אלא ממון שנאמר כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו . נאמר כאן נתינה ונאמר להלן ונתן בפלילים . מה להלן ממון אף כאן ממון. וכן הוא אומר ולא תקחו כפר לנפש רוצח . רוצח לא אבל לאיברין אתה לוקח כופר . ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת . ולמה הוא נאמר לא להקיש בהמה לאדם ואדם לבהמה ואדם עד שיכוין לו שנאמר וארב לו וקם עליו והכהו אף בהמה שיכוין לה. ומה בהמה עד שיעשה בה חבורה אף אדם

servetur in generationibus : *Vir*. Cur dictum est : *Vir*? Ad includendum gentiles, quod occiderentur propter benedictionem Dei. *Qui maledixerit Deo suo*. Vel cognominibus : Verba R. Mehir : At sapientes dicunt : Propter nomen appropriatum puniebatur morte, at propter reliqua cognomina præmonebatur: *Portabit peccatum suum*. Et ibi dictum est : *Peccatum suum portabit* : Sicut ibi pœna erat excidium, ita pariter hoc loco excidium. *Et exponens nomen Domini interficiendo interficietur* : Si non poteris interficere morte in eo descripta, interficies quavis morte, qua poteris interficere. *Lapidando lapidabunt eum universa congregatio*. Inimici. *Sicut peregrinus, sic indigena* : Ad includendum eorum uxores : *Cum exposuerit nomen*. Docemur, quod exponens sit maledicens. Et sic dictum est *Num.* XXIII. 8. *Quid maledicam, quum non maledixit Deus*? קו״ף & בי״ת fundamentum res. *Et vir*. Ad includendum mulierem. *Quum percusserit omnem animam hominis* : Donec percutiat totam ejus animam : Ad includendum si percusserit eo modo, ut mori possit, & veniat alter, & interficiat, ecce iste erit reus. *Et percutiens animum jumenti, rependet illam*. Omne juxta damnum, quod intulerit : *Et vir qui dederit maculam in populari suo, quemadmodum fecit, sic fiet ei*. Ad includendum si ejus aures vellat, si ejus capillos evellat, si exspuat, & sputum eum attingat, si pallium ei detrahat, si detegat caput mulieris. *Fracturam pro fractura*. Crederem absolute? e. g. si ejus oculum excæcavit eum fuisse excæcandum: Quomodo ergo explicabo : *Oculum pro oculo*? Non probo nisi de vitio; Dicebant enim: *Quemadmodum dederit vitium in homine, sic dabitur in eo*. Memoratur hic datio, pariterque memoratur *Exod.* XXI. 22. *Et dabit per judices* : Sicut ibi agitur de pecunia, ita pariter hoc loco. Et sic dictum est *Num.* XXV. 31. *Non accipietis expiationem pro anima homicidæ* : *Homicidæ*; at pro membris tu accipies expiationem : *Et percutiens jumentum, rependet illud, & percutiens hominem occidetur*. Cur dictum est? Ad æquiparandum jumentum homini, & hominem jumento, & hominem, donec in illum intenderit. Dictum est enim *Deut.* XIX. 11. *Et insidiatus fuerit ei, atque insurrexerit in eum, & percusserit animam* : Ita pariter in jumento, donec in illud intendat : Sicut in jumento donec ei vulnus inflixerit : Sicuti dictum est : *Exod.* XXI. 15.

עד שיעשה בו חבורה כגון מכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהם חבורה. ומה מכה בחמה בחייה ולא במותה אף מכה אדם בחייו . זהו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה חומר במקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב. והמכה לאחר מיתה פטור . משפט אחד יהיה לכם. למדנו לדיני ממונות שהם בחקירה ובדרישה כדיני נפשות . מה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין . אני יהוה המתועד בסוד בית דין שלכם וכן הוא אומר אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט . שלשה שמות בפסוק זה מכאן לשלשה שיושבין בדין שכינה שרויה ביניהם . וידר משה אל בני ישראל. הזהירם על הדבר כדי לקדש את השם ויוציאו את המקלל שבית הסקילה היה חוץ לבית דין . וירגמו אותו אבן . מיכן שאם מת באבן אחת יצא . דבר אחר אבן לשון רבים כגון ויהי לי שור וחמור. וגו׳. דבר אחר אבן מיכן אמרו אבן היתה שם משוי שני אנשים נוטלה ונותנה על לבו וכו׳ הילכתא ובני ישראל עשו. לסמיכה ולרחייה ולתלייה ולבל תלין נבלתו על העץ. כאשר צוה יהוה את משה . אוי להם לרשעים שמאבדין את העולם על דבר קל ועליהם אמר שלמה בחכמתו וחוטא אחד יאבד טובה הרבה . אבל הצדיקים אשריהן שקונין להם חיי העולם הבא ועליהם הכתוב אומר טובה חכמה מכלי קרב . כאשר צוה יהוה את משה . לא שינו מציוויו של משה רבינו דבר.

סליק פיסקא

פרשת בהר סיני

טובה חכמה מכלי קרב וחוטא אחד יאבד טובה הרבה . ראה שלמה בן דוד בחכמתו שהחכמה טובה לו לאדם לפיכך

15. *Qui percusserit patrem suum, & matrem suam*: Non tenetur, donec ei vulnus inflixerit: Sicut percutiens jumentum quando vivum percussit, ita pariter qui percutiat hominem vivum. Hoc est quod dixerunt sapientes nostri: Gravius est in maledicente, quam in percutiente; quia maledicens post mortem tenetur, at percutiens post mortem liber est. *Jus unum erit vobis*. Docemur in iis quod judicia pecuniaria exercerentur investigatione, & perscrutatione, sicut judicia capitalia: Qua de causa dixerunt, quod judicia pecuniaria requirerent inquisitionem, & perscrutationem? Ne clauderetur porta mutuantibus. *Ego Dominus*. Qui testificabor in fundamento Synhedrii vestri: Et sic dictum est *Psal.* LXXXII. 1. *Deus stetit in cœtu deorum, in medio autem deos dijudicans*: Tria nomina sunt in hoc Textu. Hinc dixerunt: Si tres sedeant in judicio, Divinitas habitat inter eos. *Et locutus est Mose ad filios Israel*. Ut de hoc præmoneantur, ut nomen Divinum sanctificaretur. *Et eduxerunt maledictorem*. Quod locus lapidationis situs esset extra Synhedrium. *Et lapidarunt eum lapide*. Hinc dixerunt si uno lapide moriatur, satisfacit ufficio suo: Alia expositio: *Lapide*: Ex significatu multorum: Sicuti dictum est *Genes.* XXXII. 5. *Sunt mihi boves & asini* &c. Alia expositio: *Lapide*: Hinc dixerunt: Lapis ibi erat, ita magnus quantum duo homines portare possent, accipiens immitebat in pectus &c. Constitutio. *Et filii Israel fecerunt*: Sc. impositionem manuum, & impulsionem, & suspensionem, & præceptum: *Non pernoctabit cadaver ejus*; *sicut præceperat Dominus Mosi*. Væ impiis, qui perdiderunt mundum propter rem levem; Et de iis dixit Salomon in sapientia sua *Eccles.* IX. 18. *Et qui in uno peccaverit, multa bona perdet*. At sapientes beati sint, qui acquirunt sibi vitam seculi futuri de quibus textus dicit ibid. *Melior est sapientia quam arma bellica*. *Quemadmodum præceperat Dominus Mosi*: Nihil immutarunt de præceptis Mosis magistri nostri.

Finis textus.

Parasha quæ inscribitur: *In monte Sinai*.

M*elior est sapientia, quam arma bellica, & qui in uno peccaverit multa bona perdet*: Vidit Salomon filius David in sapientia sua bonam esse homini

לא שאל מלפני בוראו ﭏא החכמה שנאמר ויאמר ﭏהים שאל מה אתן לך. וכתיב ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפוט את עמך הרב הזה. וזהו הכובד לפי שלבות בני האדם אינן שוין כי יוכל לעשות דבר ויאמרו הכל זה טוב הוא וגו'. וכתיב הנה עשיתי כדברך והנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך לא יקום כמוך וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד וגו'. ולא יפה אמר טובה חכמה מכלי קרב שהרי כל המלחמות שעשו ישרﭏ למען בואם ﭏ ארץ כנען לא יכלו לכבוש כל העולם תחת ידם כאשר נכבש תחת שלמה בחכמתו. וכן הוא אומר כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסה ועד עזה. וחוטא אחד יאבד טובה הרבה שנאמר ויתאנף יהוה בשלמה כי נטה לבבו מעם יהוה וגו'. ויאמר יהוה ﭏ שלמה יען אשר היתה זאת עמך ולא שמרת בריתי וחוקיתי וגו' בוא וראה שרצה הקדוש ברוך הוא ונתן להם ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים אמר הקדוש ברוך הוא זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעי שהארץ שלי ואני נתתיה לכם מורשה שנאמר כי תבואו ﭏ הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה. וחוטא אחד יאבד טובה הרבה והן לא עשו כן ﭏא חטאו ולא שבתו שמיטות ויובלות וגרמו להם גלות שנאמר כל ימי השמה תשבות. יאבד טובה הרבה כמה טובות איבדו ישרﭏ עד שיערה עליהם רוח ממרום עד ישוב עד יכונן עד ישים את ירושלם תהלה בארץ. ויאמר יהוה ﭏ משה. ומה ענין שמיטה לענין הר סיני. והלא כל המצות נאמרו מסיני ﭏא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני אף כולם מסיני. דבר ﭏ בני ישרﭏ ואמרת ﭏיהם

mini ſapientiam; Idcirco non quæſivit coram creatore niſi ſapientiam: Dictum eſt enim 1. *Reg.* III. 5. *Et dixit Deus: Poſtula quod vis*: Et ſcriptum eſt ibid. *Et dabis ſervo tuo cor docile, ut populum tuum judicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum; quis enim poterit judicare populum iſtum, populum tuum hunc multum?* Et hæc eſt gloria, quia gradus hominum non ſunt æquales; qui rem poteſt facere, & omnes dicunt; hoc bonum eſt &c. Et ſcriptum eſt ibid. *Ecce feci tibi ſecundum ſermones tuos, & dedi tibi cor ſapiens & intelligens, ut nullus ante te ſimilis tui fuerit, neque poſt te ſurrecturus ſit; ſed & hæc, quæ non poſtulaſti, dedi tibi divitias ſcilicet, & gloriam* &c. Nonne optime dixit: *Melior eſt ſapientia quam arma bellica*? Quia omnia bella fecerunt Iſrrelitæ, ut ingrederentur in terram Chanaan; non potuerunt ſubigere univerſum mundum, ſicut ſubactus eſt ſub Salomone ſua ſapientia: Et ſic dictum eſt l. c. IV. 24. *Ipſe enim obtinebat omnem regionem quæ erat trans flumen a Thapſa uſque ad Gaza. Et qui in uno peccaverit, multa bona perdet*: Dictum eſt enim l. c. XI. 9. *Et iratus eſt Dominus Salomoni, quod averſa eſſet mens ejus a Domino* &c. *Et dixit Dominus Salomoni: Quia habuiſti hoc apud te, & non cuſtodiſti pactum meum, & ſtatuta mea* &c. Veni & vide, quod voluerit Deus S. B. dare illis *terram deſiderabilem hæreditatem præclaram exercituumgentium: Jerem.* III. 19. Dixit Deus S. B. Seminate ſex annis, & intermittite in ſeptimo, ut cognoſcatis, quod terra mea ſit, & ego dabo vobis in hæreditatem: Dictum eſt enim: *Quum veneritis ad terram, quam ego do vobis; & ceſſabit terra ceſſatione Domino: Et qui in uno peccaverit, multa bona perdet*: Et illi non ita fecerunt, ſed peccarunt, & non intermiſerunt intermiſſiones, & annos Jubilæos, & ſibi excitarunt captivitates: Dictum eſt enim: *Multa bona perdet*: Quam multa bona perdiderunt Iſraelitæ donec manifeſtus eſt ſuper illos Spiritus ex cœlo donec revertatur, & conſtituat, & ponat Jeruſalem laudem in terram. *Et dixit Dominus ad Moſen*: Cur ſubjectum intermiſſionis conſequitur ſubjectum montis Sinai? Atqui jam omnia præcepta dicta ſunt in monte Sinai: Verum ſicut in intermiſſione memoratæ ſunt omnia generaliter & particulariter, ita pariter omnia quæ dicta ſunt a Sinai. *Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos*: Ad generationes: *Quum vene-*

לדורות . כי תבואו אל הארץ . אל הארץ
המיוחדת . אשר אני נותן לכם . ולא
עמון ומואב. ושבתה הארץ שבת ליהוה.
להודיע כי ליהוה הארץ . ברא את עולמו
בששה ימים ונח ביום השביעי . נתן
הארץ ליחרש וליזרע שש שנים ולשבות
שביעית . שש שנים אין מונין לשמטין
וליובלות אלא לאחר ארבעה עשר שנה
לאחר שכיבשו וחלקו ונטל כל אחד ואחד
חלקו שנאמר שש שנים תזרע שדך ושש
שנים תזמור כרמך עד שיהא כל אחד
ואחד מכיר את כרמו נמצא אתה אומר
כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו
בחלה ובערלה ובחדש הגיע ששה עשר
בניסן נתחייבו בעומר לסוף חמשים יום
נתחייבו בשתי הלחם . לארבעה עשר
שנה נתחייבו במעשרות התחילו מונין
לשמיטה לעשרים ואחת שנה עשו
שמיטה לששים וארבעה עשו יובל.
ואספת את תבואתה . מהו את תבואתה
אם תבואת השדה היה צריך לומר את
תבואתם אלא לכך נאמר את תבואתה
של שנה ששית שנכנסת לשביעית
שאם הביא התבואה מלפני ראש השנה
אתה כונסה בשביעית. ובשנה השביעית
שבת שבתון יהיה לארץ . מהו שבת
שבתון להביא את שנחנטו פירותיהן
בשביעית ולא נגמרו עד שנה שנייה
או שלישית שאתה נוהג בהן דין שביעית
והן חייבין בפירות בשביעית שנאמר שבת
שבתון יהיה לארץ מיכן אמרו במסכת
שביעית בנות שוח שביעית שלהן שנייה
לשלש שנים . פירוש בנות שוח תאיני
חיורתי ואינן יפות כשאר כל התאנים .
והא אם נחנטו בשביעית אין פירות
להיאכל עד שנת שנייה לשמיטה הבאה
מהן עושות שלש השנים שביעית וראשונה
ושנייה. ולכל האילנות היא שנה שנייה
וחייבין פירותיהן במעשר ופטורין מן הביעור
ואלו בנות שוח נוהג בהן בשנה שנייה
דין שביעית פטורין הן מן המעשר וחייבין

veneritis in terram: In terram peculiarem: *Quam ego do vobis*: Non autem terram Ammon & Moab: *Tunc cessabit terra cessatione Domino*. Ad cognoscendum, quod Domino sit terra. Creavit mundum suum sex diebus, & septimo quievit: Dedit terram ad arandum, & ad serendum sex annis, & ad quiescendum in septimo. *Sex annis*! Non numerarunt annos Sabbathicos, & Jubilæos nisi post quatuordecim annos, postquam subegerunt, & diviserunt, & unusquisque partem suam accepit: Dictum est enim: *Sex annis seminabis agrum tuum*, & *sex annis putabis vineam tuam*. Postquam singuli cognoverunt vineam suam; Deprehenditur, quod dicas; Postquam transierunt Israelitæ Jordanem, obligati sunt ad placentam, & ad præputium arborum, & ad proventum novum. Postquam advenit dies decima sexta Nisan, obligati fuerint ad manipulum; In fine quinquaginta dierum obligati fuerunt ad duos panes; Anno quarto decimo obligati fuerunt ad decimas: Inceperunt numerare annos Sabbathicos, anno vigesimo primo fecerunt annum Sabbathicum, & sexagesimum quartum fecerunt Jubilæum: *Et colliges proventum ejus*: Quid significat: *Proventum ejus*? Si erat proventus agri, dicendum erat: proventum eorum. Verum idcirco dictum est: *Proventum ejus*; sc. proventum anni sexti, qui ingrediatur in septimum; si enim produxerit proventum ante ptincipium anni, tu debes inducere in septimum. *Anno antem septimo quieta cessatio erit terræ*. Quid שבת שבתון? Duæ cessationes; ad includendum; si condierit fructus suos in septimo, qui non perfecti fuerint usque ad secundum, aut tertium, quod in iis debeas observare jus anni septimi; & illi obligantur sicut fructus anni septimi: Dictum est enim: *Quieta cessatio erit terræ*: Albarum ficum annus earum septimus est secundus, quia triennio fructum producunt. Expositio: בנות שוח sunt ficus albæ, neque sunt bonæ sicut ceteræ ficus. Et ecce si condiantur in septimo, ejus fructus non possunt comedi nisi usque ad annum secundum intermissionis venturæ, quia producunt triennio septimi anni & in primo, & in secundo; & cunctis arboribus est annus secundus, & earum fructus obligantur ad decimam, at liberi sunt a remotione. Et in ficis albis anno secundo observatur jus anni septimi, liberæ sunt a decima, & obligantur ad remotionem; Dictum est enim: *Quieta*

בביעור שנאמר שבת שבתון יהיה לארץ וכן אמר רבי יהודה בפרסיות שביעית שלהם מוצאי שביעית שהן עושין לשתי שנים. שבת ליהוה. להודיע חמר השביעית שהרי שבת בראשית נאמרה בה שבת ליהוה ושביעית נאמר בה שבת ליהוה. שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור כל מלאכה שבשדך וכל מלאכה שבכרמך כגון החרישה והעידור והניכוש והכיסות והביקוע ואין מאבקין ואין מפרקין ואין מזבלין ואין מקרסמין ואין מזרדין ואין מפסלין באילן כל מלאכות שצורך השדה והכרם אסור ושאר מלאכות של בית דין מותרין . את ספיח קצירך לא תקצור . מלשון ונספחו על בית יעקב טו שעלו מאיליהן. לא תקצור. והא כתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה . טא לא לקצור כדרך הקוצרים . ואת ענבי נזירך לא תבצור. מן השמור בארץ אבל אתה בוצר מן המופקר . לא תבצור כדרך הבוצרים. מיכן אמרו תאינים של שביעית אין קוצים אותם במקץ אבל קוצהו בחורבה. ואין דורכן אותן בגת אבל דורך הוא בעריבה ואין עושין בבד אבל כותש כל שהוא ומכניס לבודדיה . שנת שבתון יהיה לארץ. להביא פירות שביעית שהן אסורין עד חמשה עשר בשבט שהוא ראש השנה לאילן כדברי בית הלל . והיתה שבת הארץ לכם לאכלה . מן השבות בארץ אתה אוכל ולא מן השמור. לכם. ולא לאחרים. לאכלה. ולא לסחורה. לאכלה . ולא להביא ממנה מנחות ונסכין. לך ולעבדך ולאמתך אפילו עשירים אוכלין פירותם ספיחין . אם כן למה נאמר ואכלו אביוני עמך . מלמד שאין העשירים אוכלין אחר הביעור אבל העניים אוכלין אפילו לאחר הביעור. ולשכירך ולתושבך טו שכירים ותושבים מן הגוים . הגרים עמך . לרבות את האכסניים. ולבהמתך. הראוי לאדם לאדם לבהמה לבהמה . ולחיה אשר בארצך ומה אם חיה שאינה ברשותך אוכלת שהיא ברשותך לא כל שכן. טא למה נאמר ולחיה . שלא תכניס תבואה מן

ta cessatio erit terræ : Et sic dixit R. Jehuda : Persearum annus septimus in exitum septimi, quia biennio fructum producunt. *Cessatio Domino*: Ad cognoscendum gravitatem anni septimi, quia Sabbathum creationis vocatur *cessatio Domino*; Pariterque in septimo anno dicitur : *Cessatio Domino : Agrum tuum non seminabis, & vineam tuam non putabis* : Omne opus in agro tuo, & omne opus in vinea tua; e. g. aratio, sarritio, & runcatio, amputatio & abscissio. Non terra obtegunt radices arborum, neque frondant, neque stercorant, neque succidunt, neque amputant, neque effodiunt in arbore; omne opus, quod necessarium sit agro, & vineæ, est interdictum, & reliqua opera Synhedrii sunt permissa. *Sponte nascens messis tuæ non metes :* Justa phrasin : *Et adnascetur domui Jacob. Isai.* XIV. 2. Ista sunt quæ sponte nascuntur : *Non metes* : Ecce scriptum est : *Et erit vobis cessatio terræ in cibum*. Sed non metet juxta morem metentium : *Et uvam vineæ tuæ non præcides* : De custodiat in terra, at poteris præcidere ex communi : *Non præcides* : Juxta morem præcidentium : Hinc dixerunt : Ficus anni septimi non præcidunt falce, sed cultro, neque calcant in torculari, sed in mactra; neque faciunt oleas trapeto, sed tundere possunt quantulucumque, & prælo subdere. *Annus cessationis terræ*. Ad includendum fructus anni septimi, quod sint interdicti usque ad quintum decimum diem Schevath, qui est principium anni arboribus, juxta verba Scholæ Hillel : *Et erit cessatio terræ vobis in cibum*. Ex eo quod quiescit in terra, tu poteris comedere, at non comedes de custodito. *Vobis*. Non aliis : *In cibum*. Non autem in mercaturam. *In cibum*. Non ut ex eo adducantur munera, & libamina : *Tibi, & servo tuo, & ancillæ tuæ*. Vel divites comedunt fractus sponte nascentes : Si ita est, cur dictum est : *Et comedent mendici tecum*? Docemur, quod divites non comederent post remotionem, sed mendici comedebant vel post remotionem : *Mercenario tuo, & inquilino tuo*. Isti sunt mercenarii, & inquilini ex gentilibus: *Peregrinantibus tecum*. Ad includendum hospites. *Et jumento tuo*. Quod conveniens est nomini, sit homini, quod conveniens est jumenro, sit jumento, *Et feræ quæ est in terra tua*; si fera quæ non est in tua potestate, comedit, quæ fuerit in tua potestate, quanto magis. Sed cur dictum est : *Et feræ*? Ne inferas proventum ex sponte nascentibus:

הספיחים ותהא בהמתך אוכלת והולכת לעולם שלא יהו טוענין ﭏ פירות הרוייקא. לאדם אבל מאכל בהמה תאמר כן וכן מותרין לאצרם ורהאכילם לבהמתך כל השנה כולה תלמוד לומר ולבהמתך ולחיה . כל זמן שהיה אוכלת מן השדה אוכלת מן הבית כלה לחיה הן השדה כיון שירד השלג כלה לחיה מן השדה כלה לבממתך מן הבות, הפירות הנותרות טעונות ביעור . אשר בארצך. מה שבארצך אתה אוכל ולא שתוציא חוץ לארץ. תהיה כל תבואתה לאכול להביא הדלקת הנר . תבואתה . ולא שחת מלמד שאינו אוכל ﭏ עד שיהו תבואתה לאכול . ולא לעשות ממנח זילוף ומלוגמא ומשרה וכביסה . וספרת לך. בבית דין הדבר תלוי. שבע שבתות שנים. יכול השבתות של שבע שנים יספור . תלמוד לומר שבע שנים . שבע פעמים. ﭏו שבעה שמיטין. מלמד שצריך לומר יש לנו היום שבע שנים שהוא שבוע אחד. וכן כל שבע שבתות השנים והיו לך ימי ﭏו השנים . וכן הוא אומר ויהיו ימי אדם אשר חי מלמד שסופר שני היובל. והעברת שופר. שמא תאמר שיעביר השופר בידו תלמוד לומר תרועה שיתקע בשופר תרועה שמא תאמר שיעביר השופר. תרועה יבבא . בחדש השביעי בעשור לחדש. למדנו מזה שתרועה שיתקע בשופר. התרועה הנאמרה בחדש השביעי באחד לחדש שהיא בשופר מגזירה שוה כתיב הכא בחדש השביעי ולהלן בחדש השביעי למדנו לכל תרועה של חדש השביעי לא יהו ﭏ בשופר. והעברת זו תקיעה לפניה . תעבירו. זו תקיעה לאחריה . למדנו שכל מקום שנאמר תרועה יש תקיעה לפניה ולאחריה ומנין שלשון והעברת ותעבירו הם לשון הכרזה

bus : *Et jumento tua*. Semper perget comedere ; quia non erunt removendi niſi fructus convenientes homini , ſed de cibo jumenti dices ita atque ita licuiſſe recondere, ut de eo veſci poſſet toto anno jumentum tuum. Idcirco dictum eſt : *Et jumento tuo, & feræ*. Quamdiu fera comedet ex agro, jumentum comedet ex agro, quando ceſſaverit cibus feræ ex agro, e. g. quando deſcenderit nix, ceſſat cibus feræ ex agro: ceſſabit cibus jumento tuo ex domo : Fructus, qui reliqui fuerint, requirunt remotionem. *Quæ eſt in terra tua*. Ex eo quod eſt in terra tua, tu cibare potes non autem quod extrahitur ex locis extra terram : *Erit omnis proventus ejus ad comedendum*. Ad includendum accenſionem lucernæ : *Proventus ejus* : Non autem pabulum recens reſectum : Docemur, quod non comederet niſi quamdiu fuerit proventus : *Ad comedendum* : Non autem ex eo faciendæ erunt diſtillationes, neque malgama, neque medicamina ad vomendum, neque macerationes, neque lotiones : *Et numerabis tibi*. Res pendet a Synhedrio : *Septem hebdamadas annorum*: Crederem quod numeraret hebdomadas ſeptem annorum? Idcirco dictum eſt : *Septem annos* : Septem vicibus ſunt ſeptimanæ intermiſſionum : Docemur dicendum eſſe diem ſeptem annorum , quæ erat una hebdomada : Atque ita pariter omnes ſeptem hebdomadæ annorum. *Et erunt tibi dies*. Iſti ſunt anni. Et ſic dictum eſt *Geneſ*. v. 5. *Et fuerunt dies Adam , quibus vixit*. Docemur, quod numeraverit duos Jubilæos : *Et tranſire facies cornu*. Fortaſſe dices, quod manu ſua tranſire faceret cornu. Idcirco dictum eſt. *Clangoris*. Ut clangat cornu : *Clangoris* : Fortaſſe dices, quod faceret tranſire cornu clangoris jubilationis. *Menſe ſeptimo decima menſis*. Docemur ex hoc loco, quod clangorem clangeret cornu, quod clangor memoratus menſe ſeptimo prima menſis fieret cornu. A pari : Scriptum eſt loco : *Menſe ſeptimo*; Et ibi pariter ſcriptum eſt : *Menſe ſeptimo*; Docemur, quod clangor menſis ſeptimi non fieret niſi cornu : *Et facies tranſire* : Hic eſt clangor, qui antecedebat : *Facietis tranſire*. Hic eſt clangor qui conſequebatur. Docemur, quod ubicumque dicitur תרועה; eſſet clangor antea & poſtea : Et unde probatur ſignificatum והעברת ותעבירו eſſe ex ſignificatu pubblicationis? Dictum eſt enim *Exod*. XXXVI. 6. *Et præcipiente Moſe tranſire fecerunt vocem per caſtra*. Et hæc fuit proclamatio; quia

שנאמר ויצו משה ויעבירו קול במחנה׃ וזו היתה הכרזה. כי התקיעה נמשכת בקולה כקול ההכרזת ביום . ולא בלילה . הכפורים . שהוא דוחה את השבת שנאמר בעשור לחדש ואפילו בשבת וקדשתם את שנת החמשים . זה יובל מה תלמוד לומר שנה הואיל ואמר שנת החמשים אלא מלמד שמתקדשת והולכת מתחלת השנה מאחד בתשרי מיכן אמר רבי יוחנן בן ברוקה מראש השנה עד יום הכפורים היו עבדים יושבין וממתינין מתי יגיע יום הכפורים. תקעו בית דין בשופר מיד נפטרין לבתיהן. וקראתם דרור. דרור לשון חירות שרשותו בכל מקום שירצה ומוביל סחורה בכל הדירות בארץ בזמן שהדרור נוהג בארץ נוהג גם בחוצה לארץ. לכל יושביה . בזמן שיושביה עליה למדנו שכיון שגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט המנשה בטלו יובלות . יובל היא מכל מקום אף על פי שלא תקעו . אף על פי שלא שלחו עבדים . פלוגתא דרבי יוסי ורבי יהודה וחכמים אומרים שלשתן מעכבות בו תקיעת שופר ושלוח עבדים והשמטת קרקעות. לפי שמקרא נדרש לפניו לפני פניו ולאחריו . פירוש לפניו דכתיב וקראתם דרור בארץ יובל היא. לפני פניו למעלה מזה הפסוק כתוב והעברת שופר תרועה . ולאחריו כתוב לא תזרעו ולא תקצרו. מכלל ששלשתן מעכבות. ושבתם איש אל אחוזתו . זה שנרצע לפני היובל שהיובל מוציאו. איש אל אחוזתו. ואיש אל משפחתו תשובו. למה שהוחזקה משפחתו הוא שב לשררה שהיה בה. יובל היא. על שם השופר שיוביל הקול נקרא יובל . וחשבון אותיות יובל עולין ארבעים ותשע שנת החמשים שנה לא שתהא נמשכת והולכת עד יום הכפורים הבא . אלא מראש השנה ועד ראש השנה . לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה . כשם שנאמר בשביעית כן נאמר ביובל. כי יובל היא קדש תהיה לכם . מה קדש תופש את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה.

quia clangor protrahebatur sonitu suo juxta sonitum proclamationis. *Die*. Non noctu. *Expiationum*: Quod pelleret Sabbathum: Dictum est enim: *Decima mensis*. Vel in Sabbatho. *Et sanctificabitis annum quinquagesimum*: Hic est annus Jubilæus: Cur dictum est: *Annum*; Cum jam dictum sit: *Annum quinquagesimum?* Docemur quod sanctificaretur a principio anni a primo die Tisri: Hinc dicebat R. Jochanan ben Beroka: A principio anni usque ad diem expiationem servi sedentes expectabant, postquam advenerat dies expiationum, clangebant Synhedrium cornu, statim dimittebantur in domos suas. *Et proclamabitis libertatem*: דרור significat libertatem; ut possit habitare, ubicumque voluerit, & circuire per omnes habitationes. *In terra*; Quo tempore observatur libertas in terra, observatur extra terram: *Omnibus habitationibus ejus*: Quando habitatores ejus fuerint in ea. Docemur, postquam transmigrarunt tribus Ruben, & tribus Gad, & dimidia tribus Manasse, abolitus fuisse Jubilæos: *Jobel erit*: Omnimode: Vel si non clanxerint; Vel si non dimiserint servos: Dissensio R. Jose & R. Jehuda: At sapientes dicunt; hæc tria impediunt, sc. clangor cornu, & dimissio servorum & intermissio agrorum; Quia scriptum exponitur, ex eo quod ante, & ex eo quod ante illud, & postea dictum est. Expositio: Ante illud scriptum est: *Et proclamabitis libertatem*; *Jobel ipse*. Ante illud supra dictum est ex hoc textu: *Et facies transire cornu clangoris*: Et postea scriptum est: *Non seretis, neque metetis*. Concluditur, quod tria hæc impedirent: *Et revertemini quisque ad possessionem suam*; Hic est qui fuit aure perfossus ante Jubilæum, quem Jubilæus liberabat. *Quisque ad possessionem suam, & quisque ad familiam suam revertemini*. Quid *possessionem familiæ suæ?* Quod reverteretur ad suam pristinam dignitatem. *Jobel ipse*. Ex nomine cornu cujus sonitus inflatio vocatur Jobel; Et ex literis יובל exoritur numerus novem & quadraginta annorum: *Quinquagesimus annus*: Ne pergat & protrahatur usque ad diem expiationum futurum; Sed a principio anni usque ad principium anni: *Non seretis, neque metetis sponte nascens ejus neque amputabitis vineam ejus*: Sicut, dictum est in anno septimo, ita pariter dictum est in Jubilæo. *Quia Jobel est, sanctus erit vobis*. Sicut sanctitas comprehendebat nummos suos, ita pariter annus septimus comprehendebat num-

כיצד לקח בפירות שביעית . בשר אלו ואלו מתעברין בשביעית בבשר דגים בשר נחפש נחפשו דגים . ברגים שמן יצאו דגים ונתפש השמן האחרון אחרון נתפש בשביעית. והפירות עצמן אסורות· תהיה לכם להימנות ממנה. מן השדה תאכלו את תבואתה . כל זמן שאתה מוציא בשדה אתה אוכל ממה שאצרת בבית מן השביעית . כלה מן השדה אין אתה אוכל ממה שהכנסת בבית. מיכן אמר רבי אלעזר הכובש שלשה כבשים בחבית אחת כגון כרוב וקשואים גדולים וקשואין קטנים אף על פי שכלה מן השדה אחד מהן אוכל והולך עד שיכלה מין האחרון שבחבית אבל הלכה כרבן גמליאל שאמר שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית. בשנת היובל הזאת . זאת מוציאה עבדים ואין שביעית מוציאה הנרצעים שנאמר בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו . לרבות את המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שתחזור לאביו ביובל. וכי תמכרו ממכר לעמיתך. או קנה מיד עמיתך . לימדה תורה דרך ארץ שלא תהא מוכר אלא לעמיתך ולא תהיה קונה אלא מיד עמיתך . מפני שהגוים אנסים הם ומתעללים עלילות ברשע . לא תונו איש את אחיו . מיכן אמרו אין אונאה לקרקעות . שנאמר מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד . מיכן אמרו אלו דברים שאין להם אונאה הקרקעות והעבדים והשטרות . קרקעות שנאמר מיד עמיתך הנקנה מיד ליד. עבדים שהרי הוקשו לקרקעות . שנאמר והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה. השטרות דכתיב ממכר דבר שגופו מכור יצאו שטרות שאין נופן מכור אלא הראיות לפיכך המוכר שטרותיו לבסם יש למו אונאה שהרי גופן מכור לכסות על פי צלוחיותיו. לא תונו איש את אחיו. באונאת ממון הכתוב מדבר . ובמה היא אונאה

nummos ſuos ; Quomodo? Si emat fructibus anni ſeptimi carnem, tam illi quam hæc removendi erant in ſeptimo anno, ſi carne emat piſces, caro liberatur ſi piſcibus oleum, liberantur piſces, & oleum comprehenditur ; quod eſt omnium noviſſimum comprehenditur in anno ſeptimo; Et fructus ipſi interdicti ſunt. *Erit vobis*. Ut ex eo numeretur. *Ex agro comedetis proventum ejus*: Quamdiu invenies in agro, tu poteris comedere, ex eo quod reconditum eſt in domo ex anno ſeptimo; ſi ceſſaverit ex agro, tu non potes comedere ex eo, quod introductum ſit in domum : Hinc dicebat R. Elieſer : Si quis terna ſalgama condierit in eadem fidelia, e. g. ſiliquas, & cucumeros magnos, & parvos, vel ſi ceſſaverit ex agro, unam ſpeciem ex iis comedet, & perget donec ceſſaverit ſpecies ultima, quæ eſt in fidelia ſed conſtitutio eſt juxta ſententiam Raban Gamaliel dicentis, ſi ceſſaverit ejus ſpecies ex agro, removebit ejus ſpeciem ex fidelia. *Anno Jobel iſto*. Iſte liberabat ſervos, at annus ſeptimus non liberabat ſervos. Dictum eſt enim : *Anno Jobel iſto revertimini quiſque ad poſſeſſionem ſuam* : Ad includendum, qui vendiderit agrum ſuum, & qui vendiderit in ſervum filium ſuum, & redemerit, quod revertatur ad patrem ſuum in Jubilæo. *Quumque vendideritis venditionem populari tuo vel emendo a manu popularis tui*. Docet lex juxta conſuetudinem humanam; ne vendas niſi populari tuo, neque emas niſi a manu popularis tui ; quia gentiles ſunt violenti, & ingrediuntur cum fraude & impietate: *Ne vexeris quiſque fratrem ſuum*. Hinc dixerunt non eſſe dolum agris : Dictum eſt enim : *A manu popularis tui* ; Res quæ ematur de manu in manum : Hinc dixerunt : Hæc ſunt illa, quibus non eſt dolus ſc. fundi, & ſervi, & chirographi : De fundis probatur ex eo quo dictum eſt : *A manu popularis tui*; Quod ematur de manu in manum ; De ſervis, quod æquiparantur fundis : Dictum eſt enim *Levit*. xxv. 46. *Et poſſidendos dabitis eos poſt vos in hereditariam poſſeſſionem*: De chirographis ex eo quod ſcriptum eſt; *Venditionem* : Quod ipſa venditur, excluduntur chirographi, quod ipſi non venduntur ſed ſunt probationes ; Idcirco ſi quis vendat ſuos chyrographos aromatario; eſt in hoc dolus, quia res ipſa venditur ad tegendum vaſcula : *Ne vexeris quiſque fratrem ſuum* : De dolis nummorum textus loquitur : Et quantus erit dolus? Quatuor argenteorum num-

ארבעה כסף מארבעה ועשרים כסף לסלע שתות למקח. עד אימתי מותר להחזיר עד כדי שיראה לתגר או לקרובו. אחד הלוקח ואחד המוכר יש להם אונאה. כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר. איש את אחיו. מכל מקום בין אשה בין איש. במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך. מלמד שאין לו רשות לגאול פחות משתי שנים. אחר היובל. כמספר שני תבואות ימכר לך. לא שנת שדפון ולא שנת ירקון ולא שביעית עולה לו מן המניין לפי שאין ראויות לתבואה. לפי רוב השנים וגו'. מלמד שבין סמוך ליובל בין מופלג הוא מן היובל הוא גואל אלא הכל לפי חשבון השנים. כי מספר תבואות הוא מוכר לך. להודיע מה גרם. ולא תונו איש את עמיתו כיצד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מה היו מעשיך הראשונים. אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מה היו מעשה אבותיך. היו חלאים באין עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו לו חביריו של איוב הלא יראתך כסלתך וגו' זכר נא מי הוא נקי אבד וגו' רבי יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח ויאמר לו בכמה חפץ זה ואינו רוצה ליקח. ויראת מאלהיך אני יהוה אלהיכם. להודיעך כח אונאת דברים. מיכן אמרו גדול אונאת דברים מאונאת ממון שהממון יש בו בחזירה ואונאת דברים אינן בחזירה. ועשיתם את חוקותי ואת משפטי תשמרו ליתן שמירה על החקים ושמירה על המשפטים. וישבתם על הארץ. עליה לבטח ולא מופחדים. ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשובע שיהא אדם אוכל קימעא ושובע. וישבתם לבטח עליה. ולא מופחדין עליה ולא גולים. וכי תאמרו מה נאכל. עתידים אתם לומר מה נאכל אם אין אנו זורעין מה אנו אוספין שנאמר הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו. וצויתי את ברכתי לכם בשנה השביעית. לשביעית וליובל ולמוצאי יובל. וזרעתם את השנה השמינית זו שמינית של אחר השמטה וכשהוא

nummorum de viginti quatuor in sela, sextarius in emtione. Quandiu licebit reddere? Donec ostendat mercatori, aut proximo suo: Tam in emente quam in vendente potest esse dolus; sicut idiotæ est dolus, ita pariter est dolus negotiatori. *Quisque fratrem suum*. Omnimode; Tam mulier, quam vir. *Secundum numerum annorum post Jobel emes a populari tuo*. Docemur, quod illi non liceat redimere nisi post duos annos. *Post Jobel; Juxta numerum annorum proventuum vendet tibi*: Non autem annus uredinis, neque annus rubiginis; Neque annus septimus ingreditur in numerum, quia non sunt convenientes proventui. *Secundum multitudinem annorum*: Docemur, quod tam prope quam procul a Jubilæo possit redimere, sed omnia juxta supputationem annorum. *Quoniam numerum proventuum ipse vendit tibi*: Ad cognoscendum quænam sit causa. *Ne igitur vexetis quisque popularem suum*. Quomodo? Si fuerit pœnitens; non dicet illi; Recordare quæ fuerint tua opera priora; Si fuerit filius proselytorum, non dicet illi: Recordare quæ fuerint opera patrum tuorum. Si morbis affligeretur, & castigationes illi advenirent, non dicet illi, sicut dixerunt socii *Job* IV. 6. *Ubi est timor tuus, spes tua?* &c. *Recordare, obsecro te, quis umquam innocens periit* &c. R. Jehuda dicit; Neque suspendet oculos suos super emtione, dicens; Quantum de hoc desideras? quando nolit emere: *Sed timebis a Deo tuo: Ego Dominus Deus vester*: Ad cognoscendum magnitudinem doli verborum. Hinc dixerunt; Major est dolus verborum præ dolo pecuniarum; quia in dolo nummorum est restitutio at in dolo verborum non est restitutio: *Et facite statuta mea, & judicia mea custodite*; Ut sit custodia in statutis, & custodia in judiciis: *Et habitabitis in terra vestra*. Super ea: *Cum confidentia*: Non autem cum pavore. *Et dabit terra fructum suum, & comedetis ad saturitatem*; Ut homo parum comedens saturetur; *Et habitabitis cum confidentia in ea*. Non cum pavore, neque exulabitis. Quod si dixeritis: *Quid comedemus:* Vos dicturi estis: Quid comedemus? Si non seremus, quid colligemus? Dictum est enim: *Ecce non seremus, neque colligemus proventum nostrum*. *Tunc mandabo benedictioni meæ præ vobis in anno septimo*: In anno septimo, & in Jubilæo, & in exitu Jubilæi, *Seretisque anno octavo*. Hic est octavus post intermissionem: Quando vero dicit: *Anno*: Hic est nonus post Jubi-

אומר שנה. זו תשיעית של אחר היובל. ואכלתם מן התבואה ישן זו שנה תשיעית של אחר שמינית . עד בא תבואתה תאכלו ישן . שתי פעמים ישן זה נושן בן שלשה שנים . והארץ לא תמכר לצמיתות . לחלוטין. כי לי הארץ . ואל תרע עינך בה כי גרים ותושבים אתם. אל תעשו עצמכם עיקר . וכן דוד אומר כי גר אנכי עמך תושב ככל' וגו'. כל זמן שאתם בה שכינתי בתוכה נסקתלתם מתוכה שכינתי מסתלקת . ובכל ארץ אחוזתכם לרבות ביתם ועבד עברי. וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו . זהו שאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה על שום שנשא ונטל בפירות שביעית מוכר מטלטלין . לא הרגיש מכר מאחוזתו אלו שדותיו . מיכן למדנו שאין אדם רשאי למכור את שדהו אלא אם כן העני . מאחוזתו . ולא כל אחוזתו . ובא גואלו הקרוב אליו . מלמד שהקרוב קודם. וגאל את ממכר אחיו . לרבות את הנותן מתנה. ואיש כי לא יהיה לו גואל . וכי יש אדם בישראל שאין לו גואל אלא אין לו קרוב כשהוא גואל. והשיגה ידו יד עצמו. ומצא כדי גאולתו שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב ברע ויגאול ביפה ולא ילוה ויגאל. כדי גאולתו . ולא יגאל לחציים . וחשב את שני ממכרו . מנין אתה למד מכרה לראשון במנה ומכר הראשון לשני במאתים מנין שאינו מחשב אלא עם הראשון תלמוד לומר לאיש אשר מכר לו מכרה לראשון במאתים ומכר הראשון לשני במנה מנין שאין מחשב אלא עם האחרון כלומר לאיש שהוא בתוכה דכתיב ושב לאחוזתו לא דברתי במוכר למוכר אלא על אחוזה . ואם לא מצאה ידו די השיב לו . אינו גואל לחציים . והיה

Jubilæum . *Et comedetis de proventu veteri:* Hic est annus nonus post octavum: *Usque ad adventum proventus ejus comedetis veterem* : Bis memoratur *vetus*. Hic est vetus ex veteri trium annorum: *Terra vero non vendetur in excisionem* . Absolute. *Quia mea est terra* . Ne delectetur oculus tuus in ea. *Perigrini enim & hospites estis mecum:* Ne consideretis vos fundamentum. Et sic dictum est 1. *Paral.* XXIX. 15. *Peregrini enim sumus coram te , & advenæ, sicut omnes patres nostri*. Et similiter David dixit *Psal.* XXXIX. 13. *Quoniam peregrinus ego sum apud te , & advena sicut omnes* &c. Quandiu vos eritis in ea , Divinitas mea habitabit in ea , si ab ea recedetis, Divinitas mea ab ea recedet. *In universa autem terra possessionis vestræ*. Ad includendum domos & servum Hæbræum . *Quum depauperatus fuerit frater tuus, vendideritque de possessione sua* . Hoc est quod dictum est *Eccles.* IX. 18. *Et qui in uno peccaverit, multa bona perdet*. Quia sumsit, & obtulit de fructibus anni septimi, vendet bona mobilia . Non commovebitur venditor a possessione sua: Isti sunt agri: Hinc docemur , nemini licuisse vendere agrum suum, nisi fuerit pauper: *De possessione sua:* Non autem de tota possessione sua: *Tunc veniet redemtor ejus propinquus ipsi* . Docemur, quod propinquus præcedat: *Et redimet venditionem fratris sui :* Ad includendum, si dono dederit. *Vir autem , quum non fuerit ei redemtor*. Num est in Israel , cui non sit redemtor ? Sed non sit illi propinquus, qui possit redimere: *Sed attigerit manus ejus* . Manus suiipsius: *Inveneritque juxta valorem redemtionis suæ*: Ne vendat procul dissitum, & redimat proximum , nec malum ut redimat bonum, neque mutuetur , ut redimat: *Juxta valorem redemtionis suæ*: Ne per dimidia redimat . *Tum supputabit annos venditionis suæ* : Unde probatur, quod dicas , quod si vendiderit primo mina , & vendiderit primus secundo ducentis, unde probatur, quod non supputet nisi cum primo ? Ex eo quod dictum est : *Viro , cui venditum fuerit* . Si vendiderit primo ducentis, & vendiderit primus secundo mina , unde probatur , quod non supputet nisi cum ultimo ? Quasi dicat : *Viro:* Qui sit in agro . Scriptum est enim: *Et revertetur ad possessionem suam*: Non dixi de vendente vendenti , sed de possessione sua . *Quod si non invenerit manus ejus valorem restituendi ei* : Non redimet per dimidia. *Tunc erit venditio*

ממכרו ביד הקונה אותו עד שנת היובל אמר רבי שמעון מה טעם לפי שבהדיוט אם הגיע יובל ולא נגאלה חוזרת היא השדה לבעליה ובהקדש אם הגיע יובל ולא נגאלה חלוטה היא השדה להקדש. עד שנת היובל. שלא יכניס בה כלום. ויצא ביובל. אף מן ההקדש. ושב לאחוזתו. לרבות את האשה. ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה. שמוקפות חומה מימות יהושע בן נון לא שהקיפוה מיכן ולהבא אלו הן בתי חומה שלשה חצרות וכו' במסכת עירובין. אמר רבי ישמעאל למה מנו חכמים את אלו בסוף מסכת עירובין. והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו ולא שנה למניין עולם. ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה לראשון ולא לשני שאם מכרה לראשון ועמד ומכרה לשני ועמד ואינו יודע אם שנה לראשון ואם שנה לאחרון לכך נאמר עד מלאת לו שנה תמימה שלש מאות וששים וחמשה ימים כמנין ימות החמה דברי רבי וחכמים אומרים שנים עשר חדש ואם נתעברה שנה נתעברה לו. הבית. ולא הראויה לדירה יצאו שדות שאינן בני דירה. אשר בעיר אשר לו חומה. פרט לבית הבנוי לחומה דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר כותל החיצון היא חומתו רבי אלעזר ברבי יוסי אומר. אשר לו חומה. הא לא חומה כתיב כלומר אף על פי שאין עכשיו והיה לו קודם לכאן. לצמיתות לחלוטין דומה לו צמתו בבור חיי כלומר גמרו חיותי וכן צמתתני קנאתי כלומר נמרתני ואין בי עוד כח לצמיתות לגמרי. לקונה אותו לדורותיו לו ולדורותיו. ובתי החצרים. אלו הכפרים. אשר אין להם חומה. ולא שור אנר פירש שאם היו הבתים של חצרים נתפסים זה בזה בעינול כל הכפר וכל הגגות של בתים להם. כעין חומה ומגדלין כשאין מוקפין

tio ejus in manu ementis illam usque ad annum Jobel: Dicit R. Simeon: Qua de causa? Quia in privato si advenerit Jnbilæus, & non fuerit redemtus, restituitur ager domino suo; at in sancto, si advenerit Jubilæus, & non fuerit redemtus, appropriatur ager sanctuario: *Usque ad annum Jobel*. Ne ullus dies ipsius in eum ingrediatur: *At egredietur in Jobel*: Vel de sancto. *Et revertetur ad possessionem suam*: Ad includendum mulierem. *Vir autem quum vendiderit domum habitationis suæ in urbe circundata muro*. Quæ fuerit muro circumdata a diebus Josue filii Nun. Non autem quæ fuerit muro circumdata hinc & ulterius. Istæ sunt domus muro circumdatæ, quibus tria sint atria &c. Sicut exponitur in tractatu *Erbubin*. Dicit R. Ismael: Cur has numerarunt sapientes in fine tractatus *Erbubin*? *Erit redemtio ejus usque ad completionem anni venditionis ejus*: Non autem anni juxta computum mundi. *Quod si non redimetur donec impleatur ei annus integer*. Primo non autem secundo. Si enim vendiderit primo, & constituerit, & vendiderit secundo, & constituerit, & ignoraverit utrum fuerit annus primo, an annus secundo. Idcirco dictum est: *Usque ad completionem anni perfecti*. Qui constet 365. diebus juxta computum dierum solis: Verba Rabi; at sapientes dicunt; Duodecim menses; Si autem intercaletur annus, illi intercalatur. *Domus*: Quæ sit conveniens ut habitetur; Excluduntur agri, qui non habitantur. *Quæ in urbe, cui fuerit murus*. Excludit domum, quæ ædificata fuerit in muro. Verba R. Jehuda. R. Simeon dicit: Paries exterior est ejus murus: R. Elieser bar R. Jose dicit: Ecce, *Cui non fuerit murus*: scriptum est quasi dicat; vel si hoc tempore non sit, satis est, quod olim fuerit. *In excisionem*. Absolute; Huic simile dictum est *Thren.* III. 18. *Lapsa est in lacum vita mea*. Quasi dicat: Consumta est vita mea: Et sic dictum est *Psal.* CXIX. 130. *Tabescere me fecit zelus meus*: Quasi dicat; consumtus sum, & non est amplius robur in me: *In excisionem*. Absolute: *Ementi eam in generationibus suis*: Ei & generationibus suis: *Domus autem pagorum*. Istæ sunt villæ; *Quibus non est murus*: Non autem murus tecti: Expositio; si urbes atriorum conjungantur inter se in circuitum, omne pugi, & omnia tecta domorum erunt illis; e. g. murus, & turres, quando non circumdantur, computantur; Etenim

חשובין . דבעינן חומה ולא שור אגר ׳ סביב . פרט לטבריה שימה חומה לה שאם יש להם שלש שורות מוקפות חומה ובצד אחרים או מצולה או אגם אין זה מוקף חומה סביב . על שדה הארץ . מה שדה הארץ יצא ביובל בגרעון כסף אף זה כן תלמוד לומר גאולה תהיה לו מיד. וביובל יצא. אלו שלשה כחות יפות יוצא בגרעון כסף וביובל ומותר לגאול פחות משתי שנים . וערי הלוים בתי ערי אחוזתם מה תלמוד לומר לפי שאמר גאולת עולם ולא גאולת שנים . ואשר יגאל מן הלוים ואפילו לוי מן לוי . מן הלוים. לא כל הלוים כמו לנתין ולממזר . ויצא ממכר בית. ולא עבדים ולא מטלטלין . ועיר אחוזתו ביובל. ולא לוי שירש אבי אמו ישראלית. כי בתי ערי הלוים . עד שיהא לוי. היא אחוזתם בתוך בני ישראל . להגיד מה גרם . דבר אחר כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם שלא לשנות. מיכן אמרו אין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה ולא מגרש עיר ולא עיר מגרש . אמר רבי אלעזר במה דברים אמורים בערי הלוים אבל בערי ישראל עושין שדה מגרש למה שלא להחריב את ערי ישראל. ושדה מגרש עריהם לא ימכר ממכר עולם . וכי ימוך אחיך . אמר רבי יוסי ברבי יהודה בוא וראה כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר מטלטלין לא הרגיש לסוף מוכר שדותיו שנאמר ומכר מאחוזתו לא באת לידו בסוף שהוא נוטל בריבית. לא באת לידו סופו מוכר את עצמו שנאמר כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך עד שהוא נמכר לעקר משפחת גר וכו׳ הילכתא במסכת ערכין . וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך . אל תניחהו שיפול למה זה דומה למשוי על גבי חמור עוזרהו במקומו אחד תופש בו והוא מעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו .

Etenim requirunt murum, non autem murum tecti. *Circumcirca*; Excludit Tiberiadem, cui mare est murus; Si enim sint illis tres series muro circumdatæ & in lateribus aliis fuerit profunditas, aut stagnum; hæc non est muro circumdata. *Cum agro terræ*. Sicut ager terræ egrediebatur in Jubilæo cum diminutione argenti, ita pariter & hoc: Idcirco dictum est: *Redemtio erit ei. Statim*. *Et in Jobel egredietur*: Ista sunt tria jura bona; egrediebatur cum diminutione argenti, & in Jubilæo, & licebat redimere ante duos annos: *Urbes vero Levitarum, & domos urbium possessionis eorum*. Cur dictum est? Quia dictum est: *Redemtio perpetua*: Non autem redemtio annorum: *Et qui redemerit a Levitis*: Vel Levita a Levita. *A Levitis*: Non ab omnibus Levitis; e. g. si fuerit Nethinæus, & spurius. *Egredietur venditio domus*: Non autem servi, & bona mobilia; *Ac urbis possessionis ejus in Jobel*: non autem Levita, qui hæreditet a patre matris suæ Israelitidis: *Quia domus urbium Levitarum sunt possessio ipsorum*; Ne mutentur. Hinc dixerunt: Non licebat facere ex agro suburbium, neque ex suburbio agrum, neque ex suburbio urbem neque ex urbe suburbium. Dicit R. Elieser: De quo hæc dicta sunt? De urbibus Levitarum; Sed in civitatitibus Israelitarum licebat facere ex agro suburbium. Qua de causa? Ne vastarentur urbes Israelitarum. *Ager autem ambitus urbium ipsorum non vendetur*: Venditione perpetua. *Quum vero depauperatus fuerit frater tuus*. Dicit R. Jose bar R. Chananjah: Veni & vide quam molestus sit pulvis anni septimi; Si quis auferat, & det de fructibus anni septimi, eo deveniet, ut tandem vendat bona sua mobilia; non commovetur, donec vendat agrum suum: Dictum est enim: *Et vendiderit de possessione sua*: Non venit in ejus manuum, donec tandem auferat in usura non eo deveniat ut tandem vendat seipsum: Dictum est enim: *Quum depauperpatus fuerit frater tuus, & venditus fuerit tibi*; Donec vendita fuerit stirps familiæ suæ. *Peregrinus* &c. Constitutio est in tractatu *Erhubin*. *Quum depauperatus fuerit frater tuus, & declinavit manus ejus apud te*; Non deseres eum ut cadat: Cui hoc simile est? Simile est oneri imposito asino, auxiliatur ei uno in loco, apprehendit illum, & erigit; Cadit in terram quinquies, non erigunt eum: Dictum est enim: *Fortiter apprehendit illum*. *Peregrinus*. Hic est pro-

נאמר והחזקת בו. גר זה גר צדק. ותושב זה אוכל נבילות. וחי עמך. חייך קודמין לחיין. ﭏ תקח מאתו נשך. ממנו אין אתה לוקח אבל אתה נעשה לו ערב . ובלבד שיעמידנו אצל הגוי. נשך ותרבית אי זהו נשך ואיזה הוא ריבית. נשך המלוה סלע בחמשה דינרין . וסאתים חטין בשלש מפני שהוא נושך. תרבית. המרבה בפירות כיצד לקח ממנו חטין מדינר אחד לכור וכך השער עמדו חטים בשלשים דינר אמר לי תן לי חטאי שאני מוכרן ולוקח לי בהן יין אמר לו הרי חטיך עלי עשויות בשלשים דינר והרי לך אצלי בהן יין ויין אין לו ואם יש לו חייב ליתן שאין זה רבית ﭏ סחורה היא אבל אם אין לו שכר המתנה היא ואסור . וחי אחיך עמך. דרש בן פטורי. שנים שהיו מהלכין בדרך או במדבר ואין ביד האחד ﭏ כוס מים אם שותהו לבדו מגיע ליישוב והוא חי ואם שותין אותו שניהן מתים מוטב שישתו שניהן וימותו שנאמר וחי אחיך עמך. אבל רבי עקיבא דרש וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך. את כספך לא תתן לו בנשך . תנן התם בבא מציעא. וﭏו עוברין בלא תעשה המלוה והלוה והערב והעדים . וחכמים אומרים אף הסופר. עוברין על בל תתן לו ועל בל תקח מאתו ועל לא תהיה לו כנשה ועל לא תשימון עליו נשך ועל ולפני עור לא תתן מכשול. את כספך לא תתן לו בנשך בלווה הכתוב מדבר שלא יתן לו כספו בשביל רבית ובשביל מרבית הפירות לא יתן לו פירותיו . תנא רבי ישמעﭏ בן ﭏעזר אומר מלוי רביות יותר ממה שמרויחין הם מפסידין ולא עוד ﭏ שמשימין משה רבינו חכם ותורתו אמת ואומרים אילו היה משה יודע ריוח בדבר ﭏ היה כותבו. אתא רב דימי אמר מנין לנושה בחבירו מנה ויודע בו שאין לו שאסור לעבור לפניו כדי שלא לביישו תלמוד לומר לא תהיה לו כנושה . בוא

proselytus justitiæ. *Et inquilinus:* Hic est qui comedit cadavera *: Et vivat tecum.* Vita tua ejus vitam præcedit. *Non accipies ab eo usuram* : Ab eo tu non accipies usuram, at poteris illi fieri fidejussor, dummodo eum constituat prope gentilem. נשך תרבית Quid est נשך? Et quid est תרבית? נשך si quis mutuo dederit selam pro quinque denariis, & duo sata tritici pro tribus, quia mordet. תרבית est si quis multiplicaverit fructus. Quomodo? Si emerit ab ipso pro denario uno corum tritici & sic fuerit pretium, & postea adscenderit triticum triginta denariis, dicat ei: Ecce mihi triticum tuum, æstimetur a me triginta denariis, & ecce tibi apud me vinum; & ei non sit vinum; si autem illi fuerit, debet illi dare, quia hoc non est usura, sed mercatura est; at si illi non fuerit, merces doni est, & hoc est interdictum. *Et vivat frater tuus tecum*. Exposuit filius Pituri: Si duo incedant per viam aut per desertum, & non sit in manu alterius nisi calix aquæ, si ipse solus bibat, perveniet ad locum habitatum, & vivet, si ambo bibant, morientur; melius est ut ambo bibant & moriantur: Dictum est enim: *Et vivet frater tuus tecum*. At R. Akiba exponit. *Et vivet frater tuus tecum*: Tua vita præcedet vitam socii tui. *Argentum tuum non dabis ei pro usura*. Legimus in *Bava Metzia*: Et isti transgrediuntur præceptum negativum, mutuo dans, & mutuo accipiens, & fidejussor, & testes: Et sapientes dicunt: Vel scriba; Transgrediuntur præceptum negativum: *Argentum tuum non dabis ei*. Est præceptum negativum: *Non accipies ab eo*: *Levit.* xxv. 37. Est præceptum negativum: *Non eris ei tamquam fœnerator*: *Exod.* XXII. 25. Est præceptum negativum: 14. *Argentum tuum non dabis ei pro usura:* De mutuo dante textus loquitur, ne det illi argentum suum propter usuram, & propter incrementum fructuum non dabit fructus suos: Traditio: R. Ismael ben Eliesez dicit: Si quis mutuo det cum usura plus quam conveniat, isti amittunt; & præterea hoc imposuit Mose magister noster sapiens, & lex ejus veritas; Et dicunt; si Mose cognovisset lucrum in se, non scripsisset. Venit R. Dimi dicens; unde probatur; si quis dederit socio suo minam, & cognoverit, quod non habeat, quod interdictum sit transgredi coram eo, ne pudore suffundatur? Ex eo quod dictum est: *Non eris tanquam fœnerator*. Veni & vide quantus sit pulvis usuræ;

וראה עד כמה אבק רבית שאף על פי שאמר הדר בחצר חבירו שלא ברשות אין צריך להעלות לו שכר ואם הלוהו צריך להעלות לו שכר . אמר שמעון בן יוחאי מנין לנושה בחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום תלמוד לומר נשך כל דבר אשר ישך אפילו דיבור אסור . רבית קצוצה יוצאה בדיינין אבק רבית אינו יוצא בדיינין . תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר כל שיש לו מעות ומלוה אותם בלא רבית עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך . הא למדת כל מלוה בריבית הללו מתמוטטין ועולין והללו שוב אין עולין . והילכתא מעות של יתומים אסור [להלוותן ברבית אבל קרוב לשכר ורחוק להפסד מותר . וכן אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת בבבא מציעא והילכתא מרבין על השכר ואין מרבין על המכר בשכר . אגרנטר לי אני יהוה אלהיכם . מיכן אמרו כל המקבל עליו עול רבית מקבל עליו עול מלכות שמים וכל הפורק מעליו עול רבית פורק ממנו עול מלכות שמים . אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי . על תנאי כן הוצאתי אתכם כדי שתקבלו עליכם כל המצות למדנו שכל הכופר בעול רבית כופר ביציאת מצרים. לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים . מיכן אמרו כל היושב בארץ ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים. וכי ימוך אחיך אינו נמכר אלא אם כן העני . ונמכר לך הא לך והא נמכר בתחלה ולא לגוי וכן הוא אומר כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה דבר אחר וכי ימוך אחיך . אף על פי שנתמכמך תנהוג בו מנהג אחוה עמך שלא תתנאה עליו. ונמכר לך עונותיו גורמין לו לימכר ואף על פי כן לא תעבוד בו עבודת עבד שלא יטול לפניך כלים למרחץ . דבר אחר לא תעביד בו עבודת עבד בו אין אתה עובד עבודת עבד אבל בבן חורין אתה עובד עבודת עבד. מיכן אמרו כל עבודה שהעבד עובד תלמיד עושה

uſuræ; vel ſi dicat, ut habitet in atrio ſocii ſui ſine facultate, non eſt neceſſe ut ei æquiparet conductionem, ſi vero mutuo accipiat, debet ei æquiparare conductionem. Dicit Simeon ben Jochai; unde probatur; Si det ſocio ſuo minam, neque ille ſoleat eam præcedere ſalutatione, quod interdictum ſit quod præveniat ſalutatione? Ex eo quod dictum eſt? נשך. Ubicumque ſit uſura, vel allocutio interdicta eſt. Uſura ex pacto determinata producitur in judiciis, at pulvis uſuræ non producitur in judiciis. Traditio: R. Simeon ben Elieſer dicit: Si quis habeat nummos, & eos mutuo det ſine uſura, de eo dixit textus *Pſal.* xv. 5. *Et argentum ſuum non dedit ad uſuram*. Ecce doceris; ſi quis mutuo det cum uſura. Iſti declinant, & adſcendunt, & illi amplius non adſcendunt. Et conſtitutio: Nummos pupillorum interdictum eſt mutuo dare cum uſura, ſed qui cum eſt præmium, & procul a damno, licet. Et ſic dicit R. Joſeph bar Chama; dicit R. Seſath in *Bava Metzin*. Multiplicant ſuper mercedem conductam, at non multiplicant ſuper venditionem: In pretio merces cuſtoditur mihi: *Ego Dominus Deus veſter*. Hinc dixerunt ſi quis in ſe recipiat jugum uſuræ, accipit jugum regni cœlorum; & quicumque abrumpit jugum uſuræ, abrumpſit jugum regni cœlorum: *Ego Dominus Deus veſter, qui eduxi*. Cum hac conditione eduxi vos, ut reciperetis ſuper vos omnia præcepta; Docemur; ſi quis neget jugum uſuræ, negat exitum Ægypti: *Ad dandum vobis terram Chanaan, ut ſim vobis in Deum*. Hinc dixerunt: Qui habitat in terra Iſrael, recipit ſuper ſe jugum regni cœlorum: *Cum autem depauperatus fuerit frater tuus*: Non ſe vendet, niſi fuerit pauper: *Vendideritque ſe tibi*. Ecce tibi a principio ſe vendet, at gentili ſe non vendet: Et ſic dictum eſt: *Quum vendiderit ſe tibi frater tuus Hebræus, aut Hebræa*: Alia expoſitio: *Quum autem depauperatus fuerit frater tuus*; Licet ſit depauperatus, tamen obſervabis in eo jura fraternitatis: *Apud te*: Ne ſuperbias in illum: *Vendideritque ſe tibi*: Ejus peccata fecerunt, ut ſe venderet: Licet ita ſit: *Non ſervire eum facias ſervitutem ſervi*. Illum non poteris faciem ſervire ſervitutem ſervi, at poteris liberum facere ſervire ſervitutem ſervi: Hinc dixerunt: Omne ſervitium, quod ſervit ſervus, faciet diſcipulus magiſtro ſuo, ſed excipitur veſtitio

לרבו חוץ מהנעלת הסנדל ורחיצת פניו ידיו ורגליו . ודברים הללו במקום שאין מכירין התלמיד שהוא בן חורין . אבל במקום שהתלמיד ידוע לרבים והכל יודעין מחמת כבוד רבו הוא עושה מותר . ולכן אמרו לא ירחץ תלמיד עם רבו במרחץ אלא אם כן צריך לו . כשכיר כתושב . מה שכיר ביומו תתן שכרו אף זה ביומו תתן שכרו. מה תושב בטוב לו לא תוננו. יהא עמך . עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות נקייה שלא תהא אתה אוכל פת נקייה והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש אתה ישן על כרים והוא ישן על התבן. עד שנת היובל יעבוד עמך. שלא תמסור אומנותו לאחר . מיכן אמר רבי אסור לאדם לירד לאומנות חבירו . ויצא מעמך . שלא תהא אתה בכרך והוא בכפר. הוא בכרך ואשה בכפר. הוא ובניו עמו . מה הוא . רבו חייב במזונותיו אף אשתו ובניו רבו חייב במזונותיהם . ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב . זה שנמכר שנה או שתים לפני היובל שהיובל מוציאו. ישוב לרבות את האשה . כי עבדי הם . שטרי קודם עליהן ראשון ואין רשות לשום אדם עליהן לשעבדם . אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים . על מנת כן ועל תנאי שלא ימכרו ממכרת עבד. דבר אחר לא ימכרו ממכרת עבד שלא יעמידנו על אבן הלקח כמשפט העבדים שנלקחין מן האומות . לא תרדה בו בפרך . שלא תאמר לו החם לי המים הזה ואין אתה צריך. ויראת מאלהיך. דברים שבלב הם שאם תאמר לו עדור לי תחת הגפן עד שאבוא ואין אתה צריך לכך נאמר ויראת מאלהיך. ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. מגיד לך הכתוב שתזכה ויעבדוך עבדים ושפחות. מאת הגוים אשר סביבותיכם מהם תקנו. להביא ישראל שבא על שפחתו וילדה ממנו בן שאתה מותר להשתעבד בו. עבד

tio calcei, & lotio faciei, & pedum, & manuum: At hæc ubi non cognoscatur, quod discipulus sit liber; sed ubi notus sit multis, & omnes cognoscant, quod hoc faciat propter honorem magistri permissum est: Idcirco dixerunt; non lavabit se discipulus cum magistro suo, nisi illi hoc fuerit necesse. *Tanquam mercenarius, tanquam hospes*: Sicut mercenario in die suo dare debes mercedem, ita pariter in die suo isti dare debes mercedem: Sicut hospitem in bono non debes decipere, ita pariter istum in bono non debes decipere: *Erit tecum*: *Tecum* in cibo, *tecum* in potu, *tecum* in vestimento mundo; ne tu comedas panem purum, & ille comedat panem furfureum; ne tu bibas vinum vetus, & ille bibat vinum recens; ne tu dormias super pulvinari, & ille dormiat super palea: *Usque ad annum Jobel serviet apud te*: Ne alteri tradas ejus artificium. Hinc dixit Rabi. Interdictum est homini negotiari de artificiis socii sui. *Tunc egredietur abs te*. Ne tu habites in urbe, & ille in pago, & ille in urbe, & tu in pago. *Ille & filii ejus cum eo*: Sicut illi dominus debet alimenta sua, ita pariter ejus uxori, & filiis dominus debet alimenta. *Et revertetur ad familiam suam, & ad possessionem patrum suorum revertetur*: Iste est qui se vendidit anno aut biennio ante Jubilæum, quem Jubilæus liberat. *Revertetur*. Ad includendum ejus uxorem. *Nam servi mei sunt ipsi*: Meus chirographus illos præcedit; neque licet ulli illis servitutem imponere. *Quos eduxi de terra Ægypti*. Cum hoc pacto & conditione: *Non vendentur venditione servitutis*. Alia expositio: *Non vendentur venditione servitutis*: Ne statuantur super lapide venditionis, sicut servi, qui emuntur ex nationibus. *Non dominaberis illi in duritie*: Ne illi dicas; Calefac mihi aquas calidas; quæ tibi non sint necessariæ. *Timebis a Deo tuo*. Intelligitur de eo quod recondatur in corde. Si enim illi dicas; Sarri sub vite donec veniam; licet hoc tibi non sit necessarium. Idcirco dictum est: *Et timebis a Deo tuo*. *Servus autem tuus, & ancilla tua, qui erunt tibi*. Ostendit tibi textus, quod possis acquirere, & subigere tibi servos, & ancillas: *De gentibus, quæ erunt in circuitu vestro emetis*. Ad includendum Israelitam, qui concumbat cum ancilla sua, ex qua nascatur filius, quod tibi liceat illi servitutem imponere; *Servos & ancillas*: Sicut an-

ואמה. מה אמה אין לה קידושים אף עבד אין לו קדושים. וגם מבני התושבים הגרים עמכם אלו בניהם ובנותיהם. הם עצמם מניז תלמוד לומר מהם תקנו. וממשפחה אשר עמכם. להביא אחד מן האומות שבא על הכנענית וילדה ממנו בן שמותר אתה לקנותו עבד שהוא ממשפחת האומות שהמשפחה אחר הזכר. אשר הולידו בארצכם. להביא אחד מן הכנענים שבא על אחת מכל האומות וילדה ממנו בן שאתה מותר לקנותו בעבד. שהרי האשה ילדה אותו והיא משאר האומות שלא נאסר אלא שבע אומות בלבד. אבל שאר האומות הותרו. והיו לכם לאחוזה. מה אחוזה נקנית בכסף ובשטר ובחזקה אף עבדים נקנים בכסף ובשטר ובחזקה. והתנחלתם אותם. אותם אתם מנחילין לבניכם ואין אתם מנחילין בנותיכם לבניכם. מיכן אמרו אין אדם מוריש זכות בתו לבנו. לבניכם אחריכם שבנו של אדם אחריו בחזקת בנו. לרשת אחוזה מה אחוזה אין לה אונאה אף עבדים אין להם אונאה. והיא עצמו מניז תלמוד לומר או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד. יצאו קרקעות לעולם בהם תעבודו. אין לך בהם אלא העבודה בלבד. ובאחיכם בני ישראל איש להביא את האשה. לא תרדה בו בפרך בו אין אתה רודה אבל אתה רודה בבן חורין כענין של מעלה. וכי תשיג יד גר ותושב עמך. מי גרם לזה שיעני דבקו לגוי. ונמכר לגר זה גר צדק. תושב זה גר אוכל נבלות. אי לעקר משפחת גר להביא את הנמכר לעבודה זרה עצמה. אחרי נמכר גאולה תהיה. שאם בא ואמר לך הריני נמכר לא תזקק לו אלא אחרי נמכר שלא יהי כל אדם אומר כן גאולה תהיה לו מיד אל תניחהו שיטמא. אחד מאחיו יגאלנו. מלמד שאחיו מאביו קודם לאחיו

ancillæ non ſunt ſponſalia, ita pariter ſervo non ſunt ſponſalia. *Et etiam de filiis hoſpitum peregrinantium vobiſcum.* Ad includendum ſi quis ex nationibus concumbat cum Chananæa, & ex ea naſcatur filius, quod tibi liceat illum in ſervum emere; qui ſit ex familia gentium, quin familiam unam memorat. *Qui nati ſunt in terra veſtra*: Ad includendum, ſi quis de Chananæis congrediatur cum aliqua ex cunctis nationibus, & ex ea naſcatur filius, quod tibi liceat illum in ſervum emere; Quia mulier illum parit, & illa eſt ex reliquis nationibus; etenim non ſunt interdictæ niſi ſeptem nationes duntaxat; At reliquæ nationes ſunt permiſſæ: *Erunt vobis in poſſeſſionem.* Sicut poſſeſſio acquiritur argento, chirographo, & apprehenſione, ita pariter ſervi aquiruntur argento, chirographo, & apprehenſione. *Et poſſidentes dabitis eos.* Eos in hæreditatem relinquetis filiis veſtris, at eos in hæreditatem non relinquetis filiabus veſtris: *Filiis veſtris*: Hinc dixerunt. Nemo poteſt in hæreditatem relinquere jura filiæ ſuæ filio ſuo. *Filiis veſtris poſt vos*: Quia filius hominis poſt eum præſumitur eſſe ſuus filius: *In hæreditariam poſſeſſionem*: Sicut in poſſeſſione non eſt dolus, ita pariter in ſervis non eſt dolus? Et de ſeipſo unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Vel emendo de manu popularis tui.* Quod emitur de manu in manum? Excluduntur fundi: *In perpetuum pro ſervis utemini.* Non eſt tibi in illis niſi ſervitium duntaxat. *At fratribus veſtris filiis Iſrael vir.* Ad includendum mulierem: *Non dominaberis in duritie*: Illi non dominaberis in duritie; at poteris dominari in duritie libero, juxta rationem, de qua ſupradictum eſt. *Quod ſi aſſequatur manus peregrini, & inquilini, qui tecum eſt*: Quid fecit, ut iſte diteſceret, & aſſequeretur manus ejus? Conjunctio tecum. *Et depauperatus fuerit frater tuus apud eum.* Quid fecit, ut iſte pauper fieret? Conjunctio cum gentili. *Et vendiderit ſe peregrino*: Iſte eſt proſelytus juſtitiæ. *Inquilino.* Iſte eſt inquilinus comedens cadavera. *Aut ſtirpi familiæ peregrini*: Ad includendum, qui ſe vendiderit ipſi Idololatriæ. *Poſt venditionem redemtio erit ei*: Si enim eat, & dicat tibi; Ecce me vendam; Non obligatur pro illo, niſi poſtquam ſe vendiderit, ne quiſque ſic dicat: *Redemtio erit illi.* Statim; Ne ſinas, ut polluatur. *Unus de fratribus ejus redimet eum*: Docemur, quod frater ex patre præcedat fratrem

מאמו . או דודו או בן דודו . זה אחי אביו או בן דודו זה בן אחי אביו או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו . מלמד שהקרוב קודם . או השיגה ידו ונגאל יד עצמו . ומה תלמוד לומר יגאלנו יגאלנו שלשה פעמים לרבות הגאולות שיהו כסדר זה . וחשב עם קונהו ודקדק עמו . עמו הוא מחשב ואינו מחשב עם הראשון משנת המכרו לו . עד שנת היובל . ואינו יוצא בשש . והיה כסף ממכרו . בכסף הוא נגאל ואינו נגאל בתבואה וכלים. אם עוד רבות בשנים לפיהן ישיב גאולתו . מלמד שהוא יוצא בגרעון כסף . ומנין שאינו מחשב אלא מנה תלמוד לומר מכסף מקנתו שמכר לו במאתים ואינו יפה אלא מנה אינו מחשב עמו אלא מנה שנאמר כפי שניו ישיב גאולתו . ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היובל וגו׳. שעבד עמו כפי שניו כפי שהוא שוה שאם נפל מדמיו אינו נותן לו לגוי כפי שניו. כשכיר שנה בשנה נאמר כאן בנמכר לגוי שכיר ונאמר בנמכר לישראל שכיר מה שכיר האמור לגוי כשהוא נגאל ידו על העליונה לענין כפי שניו ולענין לפיהן ישיב את גאולתו מכסף מקנתו כדמפורש למעלה. לא ירדנו בפרך לעינך . לעיניך אין אתה מצוה אלא לעיניך . ואם לא יגאל באלה בקרובים לשחרור שאם גאלוהו קרובים משחררין אותו ובשאר כל אדם לשיעבוד רבי עקיבא אומר חילוף הדברים במסכת קידושין מפורש אין זה מדבר בגוי שישנו תחת ידך אם כן החמירה תורה על גזילו של גוי קל וחומר על גזילו של ישראל . ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו מלמד שבגוי שישנו תחת ידך הכתוב מדבר . כי לי בני ישראל וגו׳ . על תנאי

fratrem ex matre. *Aut patruus ejus, aut filius patrui ejus* : Hic eſt frater patris ſui : *Aut filius patrui ejus* : Hic eſt filius fratris patris; *Aut aliquis de reliquis propinquis, de familia ejus redimet eum* : Docemur, quod propinquior præcederet; *Vel attingente manu ejus, redimet quidem ſeipſum* : Cur dictum eſt : *Redimet eum, redimet eum, redimet eum* ; Tribus vicibus? Ut ſit juxta hunc ordinem : *Et ſupputabit cum ementa ſuo* : Ut ſubtiliter diſcutiat cum eo. Cum eo ſupputabit, at non ſupputabit cum primo; *Ab anno venditionis ſuæ uſque ad annum Jobel* : At non egreditur anno ſexto : *Et erit argentum venditionis ejus*. Argento redimitur, at proventu, & vaſis non redimitur. *Si adhuc multi fuerint anni, ſecundum rationem eorum reſtituet redemtionem ſuam*. Docemur, quod egrederetur diminutione argenti : Et unde probatur, quod non ſupputet niſi mina? Ex eo quod dictum eſt : *Emtionis ſuæ*. Si enim ſe vendiderit ducentis minis, & non valeat niſi mina, non ſupputabit cum eo niſi mina: Dictum eſt nim : *Secundum rationem annorum reſtituet redemtionem ſuam* : *Quod ſi pauci reliqui fuerint ex annis uſque ad annum Jobel* &c. Quod ſerviat apud eum juxta rationem annorum, juxta valorem ſuum, ſi enim diminuatur de pretio ſuo, non dabit gentili juxta rationem annorum ſuorum. *Tanquam mercenarius anni in annum*. Memoratur hoc loco in vendente ſe gentili *mercenarius*, & memoratur in vendente ſe Iſraelitæ *mercenarius*; Sicut in mercenario memorato gentili, quando redimitur, manus ejus eſt ſuperior tam in eo quod dicitur; *ſecundum rationem annorum* : quam *ſecundum rationem eorum reſtituet redemtionem ſuam de argento emtionis ſuæ* : Sicut ſupra explicatur. *Non dominaberis ei in duritie in oculis tuis*. *In oculis tuis* : Tibi non præcipitur niſi in oculis tuis. *Si vero non egrediatur per hæc*. Per propinquos egrediebantur ad libertatem; Si enim redimerent propinqui, liberabatur; at per ceteros homines egrediabatur ad ſerviendum: R. Akiba dicit : Commuta verba; In tractatu Kidduſcin exponitur; Hoc non loquitur de gentili, qui ſit ſub poteſtate tua : Si ita aggravat lex rapinam gentiles, quanto magis rapinam Iſraelitæ? *Egrediatur anno Jobel ipſe, & filii ejus cum eo*. Docemur, quod de gentili, qui ſit ſub poteſtate tua, textus loquatur : *Quia mibi filii Iſrael* &c. Cum hac conditione

כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים שלא תשתעבדו. אני יהוה אלהיכם מלמד שהכל המשתעבד בהן למטה מעלין עליו כאלו הוא משתעבד בהן מלמעלה. לא תעשו לכם אלילים זה אחד מעשרה שמות שנתגנית בהן עבודה זרה. ופסל ומצבה לא תקימו לכם. זה המרקוליס שעל גבי הדרכים. והחמנים שבראשי הגגות. ואבן משכית. זו רצפת אבנים. לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה. אבל אתה משתחוה על האבנים של בית המקדש. כי אני יהוה אלהיכם. את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו. למה נסמכו שני הפסוקין לענין של מעלה שלא יאמר זה הואיל ונמכר לגוי ורבו מחלל שבתות אף הוא כן. לכך נאמר אלו שני הפסוקים. כלומר אף על פי שנמכר לגוי לא תעשו לכם אלילים. את שבתותי חשמרו אני יהוה. הזהירך הקדוש ברוך הוא על כל התורה שלא תחללה ושלא תשנה מכל המצות וגם יש לדמותה דונמא שעל בני הגלות נאמרה פרשה זו. וכי תשיג יד גר ותושב עמך אלו ערי יהודה וירושלם שנאמר היו צריה לראש. ומך אחיך עמו מה גרם לאחיכם להשתעבד על שנתחברו עמו אף על פי כן אחרי נמכר גאולה תהיה לו. שנאמר כי פדה יהוה את יעקב וגאלו. או דודו או בן דודו. דודי לי ואני לו. או בן דודו זה מלך המשיח שנאמר בו אני היום ילדתיך. או השיגה ידו ושבת עד יהוה אלהיך. ושב יהוה אלהיך את שבותך. ואם לא ינאל באלה ויצא בשנת היובל. והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. כי לי בני ישראל עבדים לא בני ישראל עבדים לאומות העולם. כי לא לעולם אריב. אני יהוה אלהיכם על כרחכם. וכן הוא אומר והעולה על רוחכם וגו׳. חי אני נאם יהוה אלהים אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה אמלך עליכם. לא תעשו לכם אלילים את שבתותי תשמרו אף על פי

ne eduxi vos de terra Ægypti, illis ut non dominaremini: *Ego Dominus Deus vester*; Docemur; si quis eis dominetur in terra, imputatur illi perinde ac eis dominetur in cœlo. *Non facietis vobis Idola*: Hoc est uuum ex decem nominibus, quibus vituperatur Idololatria: *Et sculptile & statuam non erigetis vobis*: Hic est Markolis, seu Mercurius, qui statuebatur in viis: Et Chamanim statuebantur in summitate tectorum. *Et lapidem pictum*: Hoc est pavimentum lapidum: *Non ponetis in terra vestra ad adorandum versus eum*: At tu poteris te incurvare super lapidibus domus sanctuarii: *Quia ego Dominus Deus vester*: *Sabbatha mea observabitis, & sanctuaria mea timebitis*. Cur proximi sunt duo textus subjecto superiori? Ne hoc dicat: Quoniam venditus est gentili, & dominus suus profanat Sabbatha, ipse etiam sic faciat? Idcirco memorantur hi duo textus; Quasi dicat: Licet venditus sit gentilis, tamen. *Non facietis vobis Idola*; *Sabbatha mea observabitis*: *ego Dominus*: Te præmonet Deus S. B. de universa lege, ne eam profanes, neque varies ab omnibus præceptis; Atque etiam simile est exemplum, quo de filiis captivitatis dicta sit hæc sectio. *Quod si assequatur manus peregrini & inquilini*: Istæ sunt urbes Juda & Hierusalem: Dictum est enim *Thren.* I. 5. *Facti sunt hostes ejus in capite*: *Et depauperatus fuerit frater tuus cum eo*. Quid fecit fratribus vestris, ut servirent? Quod se associaverint cum eo. Licet ita sit, tamen: *Post venditionem redemtio erit ei*. Dictum est enim *Jerem.* XXXI. 2. *Redemit enim Dominus Jacob*. *Aut patruus ejus, aut filius patrui ejus*: *Dilectus meus mihi, & ego illi*. *Cantic.* II. 16. *Aut filius patrui ejus*. Hic est rex Messias: Dictum est enim: *Ego hodie genui te*. *Vel attingente manu ejus*. *Et reverteris ad Dominum Deum tuum*. *Tunc reducet Dominus Deus tuus captivitatem tuam*: *Deut.* XXX. 3. *Si vero non redimatur per hæc, egredietur anno Jobel*: *Et erit*: *in die illa clangetur in tuba magna*. *Isai.* XXVII. 13. *Quia mihi sunt filii Israel servi*: Non autem filii Israel servi nationibus mundi: *Non enim in sempiternum litigabo*. *Isai.* LVII. 16. *Ego Dominus Deus vester*; Vel invitis dominabor: Et sic dictum est *Ezech.* XX. 32. *Neque cogitatio mentis vestræ fiet &c. Vivo ego*: *dicit Dominus*; *Quoniam in manu forti, & in brachio exemto & in furore effuso regnabo super vos*: *Non facietis vobis Idola*; *Saabatha mea observabitis*.

Vel

שגליתם לבין האומות לא תעשו כמעשיהם שנאמר אל תשמח ישראל אל גיל בעמים אף על פי שפנית אליהם אל תעשו כמעשיהם והשבתות תשמורו ובבתי כניסיות ובבתי מדרשות תקבצו. אני יהוה. נאמן לשלם שכר.

סליק פיסקא

פרשת אם בחקתי תלכו

טוב יהוה לקויו לנפש תדרשנו : אמר ירמיהו הנביא טוב יהוה לקויו שהרי הבטיח הקדוש ברוך הוא את ישראל ואמר להם ואתה תשוב ושמעת בקול יהוה וגו'. והותירך יהוה אלהיך וגו'. לנפש תדרשנו . וכן הוא אומר אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו שהרי כתב משה בתורה אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמורו ונתתי גשמכם. לכך נאמר טוב הארץ תאכלו . אם בחקתי תלכו . מלמד שהקדוש ברוך הוא מתאוה שיהו ישראל עמלים בתורה ובמצות וכן הוא אומר לו עמי שומע לי . ואומר לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומיך וגו' ויהי כחול זרעך וגו'. אם בחקתי תלכו שתהו עמלין בתורה וכן הוא אומר לכו לחמו בלחמי. ואת מצותי תשמרו. שתהא יראת תורה על מנת שתשמור המצות. בעתם ברביעיות. דבר אחר ונתתי גשמיכם בעתם בלילות . לפי שכל הלילה יורד הגשם ובבקר הרוח מנשב ומתפזרין העבים והאדם יוצא לפעלו . ונתתי גשמיכם . ולא גשמי כל הארצות. ומה אני מקיים והתברכו בזרעך כל גויי הארץ שבזכות ישראל השמים נותנין טלם והארץ נתנה יבולה שנאמר גם יהוה יתן הטוב. וכשהן חוטאין השמים נעצרין. דבר אחר ונתתי גשמיכם בלילי שבתות . ומעשה בימי שמעון בן שטח ובימי שלמצו המלכה

Vel si exulaveritis inter gentes ; Non facietis juxta opera earum; Dictum est enim *Ose.* IX. I. *Noli lætari Israel , noli exultare in populis , quia fornicatus es Deo* . Non facietis juxta opera earum; *Et Sabbatha mea observabitis*: Et Synagogas , & academias congregate: *Ego Dominus* ; fidelis ad rependendum mercedem.

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur:
Si in statutis meis ambulaveritis.

Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Thren.* III. 13. Dicit *Jeremias* propheta : *Bonum est Dominus sperantibus in eum* ; Quia confidere fecit Deus S. B. Israelitas, dicens : *Reverteris itaque , auscultabisque voci Domini* &c. *Et augebit te Dominus Deus tuus* &c. *Deut.* XXX. 8. *Animæ quærenti illum:* Et sic dictum est *Isai.* I. 19. *Si volueritis , & audieritis me, bona terræ comedetis*: Quia scripsit Mose in lege . *Si in statutis meis ambulaveritis , & præcepta mea observaveritis ; Tunc dabo pluviam* . Idcirco dictum est: *Bona terræ comedetis* . *Si in statutis meis ambulaveritis* . Docemur, quod Deus S. B. desideraverit , ut Israelitæ operarentur in lege & in præceptis: Et sic dictum est *Isai.* XLVIII. 18. *Utinam attendisses mandata mea . facta fuisset sicut flumen pax tua* &c. *Et fuisset quasi arena semen tuum* &c. *Si in statutis meis ambulaveritis* : Ut operemini in lege : Et sic dictum est *Prov.* IX. 5. *Venite, comedite panem meum* : *Et præcepta mea observaveritis:* Ut timeas legem , ut observes præcepta: *In tempore suo* . In pluviis: Alia expositio: *Tunc dabo pluvias vestras in tempore suo* : In noctibus : Quia singulis noctibus descendebat pluvia, & ventus perflabat, & dispergebantur nubes, & homo egrediebatur ad opus suum: *Tunc dabo pluvias vestras*. Non autem pluvias omnibus terris : Quomodo ego explicabo: *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ? Genes.* XXII. 18. Propter merita Israelitarum , cœli dabunt rores suos: *Et terra dabit proventum suum*: Dictum est enim *Psal.* 85. 13. *Etenim Dominus dabit benignitatem*. At quando peccant , cœli obstipantur; Alia expositio : *Tunc dabo pluvias vestras* : In noctibus Sabbathorum. Narratur historia, quæ contigit in diebus Simeonis ben Sciatah , & in diebus Salmazo reginæ , quod pluviæ descen-

de-

שהיו גשמים יורדין בלילי שבתות עד שנעשו חטין ככליות ועדשים כדינרי זהב . וצררו מהם חכמים והניחום לדורות הבאים . להודיע כמה החטא גורם. ונתנה הארץ יבולה. כדרך שנתנה בבריית עולם . ועץ השדה יתן פריו . כדרך שנתן בתחלת העולם לקיים מה שנאמר זכר עשה לנפלאותיו. והשיג לכם דיש. שתהו עסוקים בדיש עד שיגיע זמן הבציר. ובציר ישיג את זרע. שתהו עסוקין בבציר עד שיגיע זמן הזרע . ואכלתם לחמכם לשובע. לא שיאכל אדם הרבה וישבע אלא יאכל קימעא וישבע מפני שמתברך במיעיו . וישבתם לבטח בארצכם. שתהו יושבים לבטח בארץ ובחוצה לארץ. ונתתי שלום בארץ. מלמד שהשלום כנגד הכל. ושכבתם ואין מחריד . אינכם יראים מכל בריה . והשבתי חיה רעה מן הארץ . רבי שמעון אומר משביתן שלא יזיקו. כלומר יהו חיות אבל לא יזיקו. וכן הוא אומר וגר זאב עם כבש . ופרה ודוב תרענה. ושעשע יונק. מלמד שהתינוק מישראל משעשע באצבעו לתוך גלגל עינו. וחרב לא תעבור בארצכם . אפילו חרב של שלום כגון פרעה שעבר בימי יאשיהו ורדפתם את אויביכם ונפלו . שיהו נופלין איש בחרב רעהו . ורדפו מכם חמשה מאה. החלש שבכם. שהרי בגבורים כתיב איכה ירדוף אחד אלף . ומאה מכם רבבה ירדופו . שהרי לחמשה מאה. יבואו חמשים לאלף וחמשים לאלף אלא מה הוא ומאה מכם רבבה ירדופו הם הגבורים שהם אחד למאה שהרבבה מאה מאות. דבר אחר חמשה מאה ומאה רבבה לפי רוב העם הגבורה . וכן לענין התורה לא דומין המרובין העוסקין בתורה למעוטין. וכן הוא אומר ברב עם הדרת מלך. ואומר הן אל כביר ולא ימאס . ואומר

derent noctibus Sabbathorum, ita ut tritica fierent sicut renes & lentes sicut denarii aurei; Et ex his colligarunt sapientes, & reliquerunt generationibus venturis, ad significandum quantum effecerit peccatum. *Et dabit terra proventum suum*: Sicut dedit in creatione mundi. *Et arbor agri dabit fructum suum*: Sicut dedit in principio mundi, ad confirmandum quod dictum est *Psal.* cx. *Memoriam fecit mirabilium suorum*. *Et attinget vobis tritura vindemiam*; Quod operam dabitis trituræ, priusquam adveniat vindemia; *Et vindemia attinget sementem*. Quod operam dabitis vindemiæ, priusquam adveniat tempus sementis: *Et comedetis panem vestrum ad saturitatem*: Non comedet homo multum, ut saturetur, sed parum, & saturabitur, quia benedicetur in visceribus suis. *Et habitabitis cum confidentia in terra vestra*: Quod habitabitis confidenter in terra & extra terra. *Et dabo pacem in terra*: Docemur, quod pax æquiparetur omnibus: *Et dormietis, & non erit tremefaciens*: Non timebitis ab ulla creatura. *Et cessare faciam feram malam de terra*: R. Simeon dicit; Cessare faciet, ne amplius lædant; Quasi dicat: In mundo erunt feræ, sed non lædent: Et sicut dictum est *Isai.* xi. 6. *Habitabit lupus cum agno, & vacca & ursus pascentur; & delectabitur infans ab utero*. Docemur, quod puer ex Israel immttet digitum suum intra orbem oculi illius. *Et gladius non transibit per regionem vestram*. Vel gladius pacis; sicut Pharao, qui transivit diebus Josiæ. *Et persequemini inimicos vestros & cadent*: Quod quisque cadat gladio proximi sui: *Persequentur quinque ex vobis centum*: Ex vobis qui fuerit maxime imbecillis: Etenim de fortibus scriptum est *Deut.* xxxii. 30. *Quomodo persequetur unus mille? Et centum ex vobis myriadem persequentur*: Dicendum erat: Centum ex vobis duo millia persequentur; quia centum pro quinque. Veniant quinquaginta pro mille, & quinquaginta pro mille: Sed cur dictum est: *Centum ex vobis myriadem persequentur?* Erant fortes, ex quibus unus pro centum, quia myrias comprehendit centies centum: Alia expositio: *Quinque centum, & centum myriadem*: Quia major populi erat fortis: Atque ita respectu legis: Non sunt similes multi, qui operam dant legi, paucis. Et sic dictum est *Prov.* xiv. 28. *In multitudine populi dignitas regis*. Pariterque dictum est *Job* xxxiv. 5. *Deus potentes non abjiciet*: Et simili-

ואומר כי ברבים היו עמדו . אינו דומה אחד שיושב ועוסק בתורה לשנים שיושבין ועוסקין בתורה . ופניתי אליכם איפנה מכל האומות שאחר שאיפנה מן האומות אשוב אליכם לשלם שכרכם הטוב לכך נאמר ופניתי אליכם . דבר אחר ופניתי אליכם. שלא יהא לי עסק באומה אחרת כי אם בכם . והפרתי אתכם. בפריה ורביה. והקימותי את בריתי אתכם. לא כברית הראשונה אשר הפרתם אותה שנאמר אשר המה הפרו בריתי ברית חרשה כי לא תופר . שנאמר לכן הנה ימים באים נאום יהוה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה . ואכלתם ישן נושן . מלמד שכל המתישן נאה מחבירו . וישן מפני חדש תוציאו . שיהו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן ואתם מפקידים היאך נוציא ישן מפני חדש. ונתתי משכני בתוככם . זה בית המקדש . ולא תגעל נפשי אתכם. ומשאני נואל אתכם שוב איני מואס אתכם . והתהלכתי בתוככם . לעתיד לבוא שנאמר כי עין בעין יראו בשוב יהוה . והייתי לכם לאלהים. שיהא מוראי עליכם. אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי. אני הוא שעשיתי עמכם כל הנסים במצרים . מהיות להם עברים . יכול שיהו עבדים לעבדים תלמוד לומר להם עבדים היו למלכים ולא עבדים לעבדים . ואשבור מוטות עולכם . המשיל הכתוב את ישראל לפרה שחורשין בה יותר מדאי ובא בעל הפרה ושיבר את העול וקיצץ את הסימלון . כך ישראל שלטון זה בא ומשתעבד והולך לו ושלטון זה בא משתעבד והולך לו והמענה ארוכה שנאמר על גבי חרשו חורשים עד שהקדוש ברוך הוא ישקיף משמי קדשו . ואולך אתכם קוממיות. רבי יהודה אומר בקומה זקופה ולא יראים מכל בריה. ואם לא תשמעו לי. למדרש חכמים . ולא תעשו את כל המצות האלה. מה שכתוב בתורה. ואם לא תשמעו לי ולא תעשו. לא למדין ולא עושין:

liter dictum est *Psal.* LV. 19. *Quoniam inter multos erant mecum*. Non est similis unus qui sedens operam det legi, duobus qui sedentes operam dent legi. *Et respiciam ad vos*. Me avertam ab omnibus nationebus; postquam me avertero ab nationibus convertam me ad vos ad rependendum mercedem vestram bonam. Idcirco dicendum erat: *Et respiciam ad vos*. Alia expositio: *Et respiciam ad vos*. Non ero occupatus in alia gente, sed tantum in vobis: *Et fœtificabo vos*. Fœtificatione, & multiplicatione: *Et statuam pactum meum vobiscum*: Non juxta fœdus primum, quod irritum fecistis; Dictum est enim *Jerem.* XXXI. 31. *Quod irritum fecerunt pactum meum*. Pactum novum, quod non fiet irritum: Dictum est enim *Jerem.* XXXI. 31. *Ecce dies venient; dicit Dominus; & feriam domui Israel, & domui Juda pactum novum*. *Et comedetis vetus inveteratum*: Docemur, quod alterum altero esset vetustius, fuisse præstantius: *Et vetus præ novo educetis*; Quod areæ implerendæ essent veteri, & horrea novo; Et vos eritis soliciti. Quomodo educemus vetus præ novo? *Et dabo tabernaculum meum in medio vestri*. Hæc est domus sanctuarii. *Neque reprobabit vos anima mea*. Postquam vos redemero, non respuam vos amplius: *Sed ambulabo in medio vestri*. Pro tempore futuro dictum est *Isai.* LII. 8. *Quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion, Eroque vobis in Deum*; Ut sim terribilis vobis: *Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti*: Ego sum, qui feci vobis omnia miracula in Ægypto: *Ne essetis ei servi*: Crederem fuisse servos servorum? Idcirco dictum est: *Eis*. Servi erant regibus non autem servi servis: *Et confregi vinculum jugi vestri*: Assimilat textus Israelem vaccæ, cum qua arant plusquam sit conveniens; Venit dominus vaccæ, confringit jugum, & præcidit lorum. Ita pariter in Israel; Princeps iste venit, & postquam eum servire fecit, & abit, & princeps alius venit, & postquam servire eum fecit, abit; & sulcus est longus: Dictum est enim *Psal.* CXXVIII. 3. *Supra dorsum meum araverunt arantes*: Donec Deus S. B. respiciat de cœlo sanctitatis suæ: *Et duxi vos erectos*: R. Jehuda dicit: Statura erecta; & non timebunt ab ulla creatura: *Si autem non audieritis me*: Expositionem sapientum. *Nec feceritis omnia mandata ista*. Quid scriptum est in lege? *Si autem non audieritis, nec feceritis*: Sc. si non doceant, neque faciant.

ואם בחקותי תמאסו . לסוף שאתם מבזים את החכמים . לבלתי עשות את כל מצותי . לסוף שהוא מונע את אחרים מלעשות . להפרכם את בריתי . לסוף שהוא כופר בעיקר וכופר במצות שנאמרו בסיני . אף אני אעשה זאת . באף אני בא עליכם . אשר בניתי אני אהרוס ואשר נטעתי אני אתוש . מידכם היתה זאת לכם . אין הרעה יוצאה מלפני לעולם שנאמר מפי עליון לא תצא וגו׳ והפקדתי עליכם עד שהראשונה פקודה אצלכם אביא אחרת ואסמכה לה . בהלה . המבהלת את הבריות זה מכת מותן . את השחפת ואת הקדחת . מלמד שהוא נשחף בצונן ונקדח באש . שלא יהא לו מנוח על משכבו . מכלות עינים שלא יהא סבור בעצמו שיחיה ומדיבות נפש . שאפילו אחרין לא יהו סבורין עליו שיחיה . והם דואבים עליו . וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם׳ . כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שתהא עמל בהן ומגדלן והחטא באוכלין . וכן הוא אומר אשר טפחתי ורביתי . דבר אחר וזרעתם לריק זרעכם . שתזרעו ואינה צומחת . ואכלוהו שאפילו תצמח אויביכם אוכלין אותה . ונתתי פני בכם . לא זכיתם שאהיה פונה עליכם לטובה . ופניתי אליכם לרעה . משל למלך שאמר לעבדו פונה אני מעסקי ועוסק בך לרעה . ונגפתם לפני אויביכם . שיהא המות הורג אתכם מבפנים והאויב מקיף אתכם מבחוץ . וכן הוא אומר מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה . ורדו בכם שונאיכם כלומר מכם ובכם יהיו שונאיכם שיחפשו מטמונות שלכם . ונסתם . מפני אימה . ואין רודף אתכם . מבלי כח . ואם עד אלה לא תשמעו . רבי אליעזר אומר אין הקדוש ברוך הוא מביא פורענות לישראל עד שהוא מעיד בהם תחלה שנאמר ואם עד אלה . דבר אחר ואם עד אלה שלא יאמרו כלו המכות . עוד יש לי אחרות מאלה וכאלה . ויספתי

ciant. *Et si statuta mea rejeceritis*: Finis erit ut vos contemnatis sapientes. *Non faciendo omnia mandata mea*: Finis erit, ut prohibeatis alios quo minus illa faciant. *In dissolvendo pactum meum*. Finis erit, ut abneget fundamentum, & abneget præcepta, quæ dicta sunt in Sinai. *Etiam ego faciam vobis*: Cum furore irruam contra vos: Quod ego ædificavi, ego destruam, quod plantavi, ego evellam: A manibus vestris erit hoc vobis; Malum non egredietur a conspectu meo in æternum. Dictum est enim *Thren.* III. 38. *Ex ore Altissimi non egredietur* &c. *Faciam, ut visitet vos*; Dum vos prima visitabit, immittam aliam, & erit illi proxima. *Percussio*: Quænam est percussio, quæ perterrefacit homines? Percussio mortis. *Febris frigida, & febris calida*. Docemur, quod frigore frigescet, & igne ardebit; Ut illi non sit quies in suo lecto; *Consumentes oculos*: Ut ipse non credat vivere; *Et dolor animæ*: Ut etiam alii non credant, quod possit vivere; ita ut ejus causa dolore afficiantur. *Seretisque in vanum semen vestrum; nam comedent illud inimici vestri*. De filiis & filiabus textus loquitur; sc. quod laborabit pro illis, eosque nutriet, & deinde peccatum veniet, eosque absumet. Et sic dictum est *Thren.* II. 22. *Quos educavi, & enutrivi*. Alia expositio: *Seretisque in vanum semen vestrum*; sc. seret, at non germinabit: *Non comedent illud*: Vel si germinabit: *Inimici vestri comedent illud*. *Et dabo facies meas in vos*. Non merebimini, vel si se convertat super vos in bonum; me convertam vobis in malum. Parabola de rege, qui dicat servo suo; Divertam ab occupationibus meis, & occupabor contra te in malum. *Et plagas accipietis coram inimicis vestris*: Ut mors occidat vos intus, & hostis vos foris circumdet: Et sic dictum est *Thren.* I. 20. *Foris interficit gladius*: *Et de conclavibus terror*. *Et dominabuntur vobis osores vestri*. Quasi dicat; ex vobis & in vobis osores vestri perscrutabuntur quæ a vobis recondita sunt: *Et fugietis*. A conspectu pavoris: *Cum nemo sit persequens vos*: Cum vobis deficient vires: *Quod si usque ad hæc non audieritis me*. R. Elieser dicit: Deus S. B. non adducit pœnam super Israel, nisi prius illis testificerur, Dictum est enim: *Quod si usque ad hæc*. Alia expositio: *Quod si usque ad hæc*: Ne dicat: consumtæ sunt percussiones: Sunt mihi aliæ præterea ex istis, & sicut istæ;

Ad-

ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם. אתם עברתם לפני שבע עבירות בואו קיבלו עליכם שבע פורעניות. דבר אחר שבע לשון מרובה. כגון כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו. וכמו כי שבע יפול צדיק וקם. דבר אחר שבע כחטאתיכם פירוש שבע עבירות מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים. וכנגד שבעה פעמים הכתובים בפרשה ואם. ואם לא. ואם בחוקותי. ואם עד אלה. ואם לא. ואם באלה. ואם בזאת. אם בחקותי. שמכלל לאו אתה שומע הין. ושברתי את גאון עוזכם. זה בית המקדש שנאמר הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם ומחמד עיניכם ומחמד נפשכם. רבי עקיבא אומר אלו הגבורים. ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה. זו קשה מן האחרונה שבאחרונה הוא אומר והיו שמיך וגו'. שיהו השמים מזיעים כדרך שהנחשת מזיע והארץ לא תהא מזיעה כדרך שהברזל אינו מזיע. והיא משמרת פירותיה. אבל כאן הוא אומר ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה שלא יהו השמים מזיעין והארץ תהא מזעת כנחשת שהוא מזיע והיא מאבדת פירותיה. ותם לריק כחכם. זה יגיעו של אדם שמחסר את הכח שיהו משיאין כלות קטנות והן מיתות וקובר את בתו ומאבד את ממונו. ולא תתן ארצכם את יבולה. מה שאתה מוביל לה שאתה זורעה אינה נותנת. ועץ השדה יתן פריו שלא יהיה העץ חובט את פירותיו ובשעה שהוא מפרה נושרין פירותיו. ואם תלכו עמי קרי. לשון קשוי. דבר אחר לשון מקרה כלומר עשיתם דיני עראי בעולם ולא עשיתם אותם קבע. אף אני אעשה אתכם עראי בעולם. ולא תאבו לשמוע לי. מודים לי ואף על פי שאתם מכירין אותי אתם חוטאין לי. ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם כדרך שנאמר למעלה. והשלחתי

Addam castigare vos septies pro peccatis vestris: Vos peccastis coram me septem peccata; Venite, accipite super vos septem pœnas: Alia expositio: שבע ex significatu plurali. Sicuti dictum est *Prov.* XXVI. 25. *Quando submiserit vocem suam, ne crediderís ei, quoniam septem nequitiæ erunt in corde illius.* Et sicut dictum est ibid. XXIV. 16. *Septies enim cadet justus, & resurget*: Alia expositio: *Septies secundum peccata vestra*. Expositio: Septem peccata: *Tempus observans & omen capiens, & præstigias faciens; & incantans incantamenta, & interrogans Pythonem, atque Ideoni, & quærens a mortuis. Deut.* XVIII. 10. Contra septem vices descriptas in hac sectione: *Et si*; *Si autem non*; *Et si in statutis meis*; *Quod si usque ad hæc*; *Si autem non*: *Quod in his*; *Quod si in hoc*: *Et si in statutis meis*. Ex negatione tu deducis affirmationem. *Et frangam magnitudinem fortitudinis vestræ*: Hæc est domus sanctuarii; Dictum est enim *Ezech.* XXIV. 21. *Ecce polluam sanctuarium meum, superbiam imperii vestri, & desiderabile oculorum vestrorum, & desiderabile animarum vestrarum*. R. Akiba dicit: Isti sunt fortes. *Et dabo cœlum vestrum sicut ferrum, & terram vestram sicut æs*: Hoc est molestius ultimo, quia in ultimo dictum est: *Et erunt cœli mei* &c. Quod cœli sudabunt sicut æs, quia æs sudat, at terra non sudat, sicut ferrum non sudat, & ipsa recondet fructus suos: At hoc loco dictum est: *Et dabo cœlum vestrum sicut ferrum, & terram vestram sicut æs*: Sc. quod cœli non sudabunt, & tera sudabit sicut æs, quod sudat, & ipsa perdet fructus suos: *Et consumetur in vanum robur vestrum*: Hæc est defatigatio hominis, cui deficit robur, qui desponsat filias parvas, & præmoriuntur, & sepelit filiam suam, & ammittit facultates suas. *Neque dabit terra vestra proventum suum*: quod tu adduxisti in illam; Quod seminasti, non dabit: *Et arbor agri non dabit fructum suum*: Quod arbor non protrudet fructus suos, & tempore fructificationis, decident ejus fructus. *Si autem incesseritis mecum fortuito*. Ex significatu molesto. Alia expositio: Ex significatu accidentali: Quasi dicat: Consideratis judicia mea accidentia in mundo nata, ita pariter ego considerabo vos sicut accidentia in mundo: *Nec volueritis auscultare mihi*. Confitemini mihi, licet vos me agnoscatis, tamen in me peccastis. *Addam super vos percussionem septies secundum peccata vestra*: Sicuti supra dictum est: *Immittamque in vos*

se-

בכם את חית השדה . שאפילו שאין דרכה להזיק תהא מזקת . ושכלה אתכם· אלו הקטנים . והכריתה את בהמתכם מבחוץ . והמעיטה אתכם . מבפנים . ונשמו דרכיכם מבלי עובר. ואם באלה . שינה הכתוב בדבורו אלה לשון קשה. לא תוסרו לי · כענין שנאמר הכיתה אותם ולא חלו כליתם מאנו קחת מוסר. והלכתי אף אני. כענין של מעלה . בקרי. אתם עשיתם מצותי עראי אף אני אעשה אתכם עראי בארץ. והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית . על שעברתם בריתי הכרתי אתכם. ונאספתם אל עריכם מפני המצור. ושלחתי דבר בתוככם ונתתם ביד אויב . שיהא המות הורג אתכם מבפנים ושונאים מקיפין מבחוץ . ואם מוציאין את המת לקברו הם ניתנים ביד אויב . בשברי לכם מטה לחם . להביא כל מסעד לחם כגון הפולין והעדשין וכל מיני קטניות שהם סעד ללחם . ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד . מבלו עצים . והשיבו לחמכם במשקל . שתהא הפת פת ניפולין יהו יושבות ומשקלות אותו. דבר אחר והשיבו לחמכם במשקל. רבי יוסי בן דורמסקית אומר משל ביד אדם איסר או פרוטה והוא יושב ומשקלו בדעתו מה אקח שאשבע אם אקח לחם אוכל ואשבע או אקח לי תמרים שמא אוכל ולא אשבע ואף על פי כן ואכלתם ולא תשבעו . ואם בזאת שאין אחריה אזהרה אחרת . והלכתי עמכם בחמת קרי. כל המאוחר במכה קשה מחברתה כענין והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמר אליהם כה אמר יהוה אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב וגו׳ ואמר רבא כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו לכך נאמר כאן בחמת קרי. ואכלתם בשר בניכם. כמעשה שיהיה בשומרון על האשה אשר צעקה אל יהורם בן אחאב מלך ישראל לאמר הושיעה אדני המלך . והמעשה שהיה בדואג בן יוסף בבית שני. ובשר בנותיכם

feram agri: Vel si fera non solita fuerit lædere, tamen lædet: *Et orbatos reddet vos*: Isti sunt pueri: *Et vastabit jumenta vestra*. Foris. *Et diminuet vos*. Intus. *Et desertæ erunt viæ vestræ*. Ut nemo pertranseat. *Quod si in his*. Repetit textus allocutione אלה significatu molesto: *Doctrinam non recipietis a me*. Sicuti dictum est *Jerem*. 5. 3. *Percussisti eos, & non doluerunt, attrivisti eos, renuerunt accipere disciplinam*. *Et Tunc incedam etiam ego*: Sicuti supra dictum est: Vos considerastis præcepta mea sicut accidentia, ita pariter ego considerabo vos sicut accidentia in terra. *Atque inducam super vos gladium ulciscentem ultionem fœderis*: Quia abrupistis fœdus meum, excidam vos. *Et congregabimini ad urbes vestras*: Propter obsidionem: *Et immittam pestilentiam inter vos, & dabo vos in manum inimici*: Ut mors vos intus occidat, & osores vos foris circumdent; Et si eduxerint mortuum ad suum sepulcrum, tradentur in manum inimici. *Cum confregero vobis virgam panis*: Ad includendum omnia, quæ comedantur cum pane; e. g. fabas, & lentes, & omnes species leguminum, quæ comeduntur cum pane. *Tunc coquent decem mulieres panem vestrum in furno uno*. Sine lignis: *Et reddent panem vestrum in pondere*: Quod pasta cocta deciderit, & stante eam ponderabunt: Alia expositio: *Et reddent panem vestrum in pondere*. R. Jose ben Dormaskit dicit; Parabola de viro, qui habeat in manu assarium, aut prutam; & ipse sedens mente sua supputet; Quid emam, ut saturer? Si emam panem, comedam & saturabor; Si emam dactylos, fortasse comedam, at non saturabor; Licet ita sit, tamen dictum est: *Et comedetis, at non saturabimini*. *Quod si in hoc*: Quia post hoc est alia præmonitio. *Incedam etiam ego vobiscum*: Per accidens: Quod consequitur ex plaga, est altero molestius. Sicuti dictum est *Jerem*. XV. 2. *Quod si dixerint ad te*: *Quo egrediemur? Dices ad eos*: *Qui ad mortem, ad mortem, & qui ad gladium ad gladium, & qui ad famem ad famem* &c. Et dicit Raba: Quod consequitur in hoc textu, est altero molestius; Idcirco dictum est hoc loco, per accidens: *Et comedetis carnem filiorum vestrorum*: Juxta historiam, quæ contigit. Narratur in Samaria de muliere, quæ exclamavit ad Joram filium Achabi regem Israel, dicendo: Salva Domine rex: Et præterea narratur de Doegh filio Joseph in domo secunda: *Et carnem filiarum vestrarum* co-

תאכלו. להביא בנים שאכלו את אבותם
שנאמר לכן אבות יאכלו בנים וגו.
והשמדתי את במותיכם. אלו בתי עבודה
זרה. והכרתי את חמניכם. אלו המנחשים
והקוסמים שבישראל. ונתתי את פגריכם
על פגרי גלוליכם. במסכת סנהדרין אמרו
פעם אחת מצא אליהו תינוק מוטל באשפה
אמר לו מאי זו משפחה אתה אמר לו
ממשפחת פלונית אמר לו כלום נשתייר
ממשפחה הזאת אמר לו לאו אלא הוא
אמר לו רצונך שאלמדך דבר אחד שאתה
חי בו אמר לו הין. אמר לו אמור בכל
יום שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד
מיד צעק ואמר לו חס כי לא להזכיר
בשם יהוה ומיד הוציא יראתו מחיקו
ומחבקה ומנשקה עד שכריסו נבקעת
ונפלה יראתו לארץ ונפל הוא עליה
לכך נאמר ונתתי פגריכם על פגרי
גלוליכם. וגעלה נפשי אתכם זו הגולה
ויש אומרים זה סילוק השכינה. ונתתי
את עריכם חרבה. לרבות דרכים
ומזוזות. והשמותי את מקדשיכם ולא
אריח בריח ניחוחכם. אלו הקרבנות. והשמותי
אני את הארץ. שלא יהו ישראל גולין
הימנה והיא בטובתה. ושממו עליה.
אויבים שלא ימצאו בה קורת רוח.
ואתכם אזרה בגוים. לא תהיו רואין
זה את זה ומתנחמין זה את זה אלא
ואזרם במזרה לכל רוח. ויש אומרים
לטובתן של ישראל נזורו בכל המקומות
שאם היו מקובצים היו האומות עולין
עליהן למלחמה ולפי שהן משועבדים תחת
האומות ומפוזרין אינם כלין. והרקתי
אחריכם חרב. שאינה חוזרת במהרה.
כמים הנשפכין במורד. והיתה ארצכם
שממה ועריכם יהיו חרבה. לפי שכל
אדם שחוזר מהרה לביתו כאילו אין
ביתו חרב. אלא מפני אורך הגלות נחשבו
עריהן חרבה וארצם שממה. אז תרצה
הארץ את שבתותיה. אמר הקדוש ברוך
הוא אני אמרתי שתהיו זורעין שש ושומטין
אחת כדי שתדעו שהארץ שלי ואתם לא

comedetis : Ad includendum quod filii comedent patres ſuos. Dictum eſt enim *Ezech.* v. 10. *Ideo patres comedent filios* &c. *Et deſtruam excelſa veſtra.* Iſtæ ſunt domus Idololatriæ: *Et excidam ſolaria veſtra* : Iſti ſunt augures, & arjoli in Iſrael. *Daboque cadavera veſtra ſuper cadavera abominationum veſtrarum.* In tractatu *Sanhedrin* dixerunt Aliquando invenit Elias puerum ambulantem in ſterquilinii eique dicit: Ex qua familia tu es? Reſpondit ex familia N. N. Dixit illi: Reſiduine omnes ſunt ex iſta familia? Reſpondit illi; minime; ſed illi dixit: Placetne tibi, ut te doceam rem quamdam, qua tu vivas? Reſpondit: Maxime. Dixit illi: Dic quotidie: *Audi Iſrael: Dominus Deus noſter, Deus unus:* Statim exclamans dixit: Abſit, ut memoretur nomen Domini: Et extemplo educens terriculamentum ſuum de ſinu ſuo, amplexus, & oſculutus eſt illud, donec ejus venter ſinderetur, & ejus terriculamentum in terram caderet, & ipſe ſuper illud laberetur. Idcirco dictum eſt: *Daboque cadavera veſtra ſuper cadavera abominationum veſtrarum; Et reprobabit vos anima mea.* Hæc eſt deportatio: Et alii dicunt: Hæc eſt remotio Divinitatis. *Et dabo civitates veſtras in deſolationem.* Ad includendum vias, & ſuperliminaria: *Et deſolabo ſanctuaria veſtra; Nec odorabor odorem acceptabilem veſtrum.* Iſta ſunt ſacrificia. *Et vaſtabo ego terram*: Ne Iſraelitæ ab ea exulent, & ipſa ſit in ſtatu ſuo: *Ita ut obſtupeſcant ſuper eam inimici veſtri*: Ut in ea non inveniant quietem ſpiritus. *Et vos diſpergam inter gentes*: Ut inter ſe videre non poſſint, neque invicem ſe conſolari; ſed diſpergendo diſpergam ad omnia plagas: Alii dicunt: Propter bonum Iſraelitæ diſpergentur in cunctis locis; ſi enim congregentur, gentes adſcendent contra eos bellum; & quoniam poſtquam ſubacti ſunt ſub gentibus, ſi diſpergentur, non peribunt. *Et evaginabo poſt vos gladium.* Qui cito non revertetur: Sicut aquæ, quæ effundatur in ventilabrum. *Et erit terra veſtra devaſtata, & civitates veſtræ erunt deſolatæ*: Quia unuſquiſque revertetur cito in domum ſuam, quaſi non fuerit ejus domus deſolata, ſed propter diuturnitatem exiliorum exiſtimabuntur civitates eorum devaſtatæ, & eorum terra deſolata. *Tunc complacebit terra in ceſſationibus ſuis.* Dicit Deus S. B. Ego dixi, ut ſex annis ſereretis, & uno intermitteretis, ut innoteſceret meam eſſe terram; At vos non ita feciſtis, ſed

עשיתם כן לא עבדתם וגליתם עתה תהא שומטת מאליה כל שמטים שהיא חייבת לי . אז תשבת הארץ . להביא שמטים ויובלות. כל ימי השמה תשבות . כנגד ימים שעברתם על השמיטות תשבות בשוממותה . והנשארים בכם והבאתי מורך בלבבם . זו אימה ופחד דאגה ויראה . ורדף אותם קול עלה נידף שאפילו העלין נדפין כסבורין שהאויבים באין עליהן כמעשה שהיה בימי רבי יהושע בן יהודה . ונפלו ואין רודף מבלי כח . וכשלו איש באחיו . איש בעונות אחיו . מלמד שכל ישראל ערבין זה לזה. ולא תהיה לכם תקומה זו שעה שנלכדה ירושלם. ואבדתם בגוים. אין אבדן אלא גולה . וכן הוא אומר תעיתי כשה אובד בקש עבדך . ואכלה אתכם ארץ אויביכם . כענין שנאמר אבלני הממני נבוכדנצר . ואינה אכילה לגמרי אף כאן אינה אכילה לגמרי: והנשארים בכם ימקו בעונם . אלו רשעי ישראל שמוסיפין עונות בגלות . ואף בעונות אבותם מלמד שבזמן שאוחזין מעשה אבותיהם בידיהן הן נידונין עליהן והתודו את עונם ואת עון אבותם. לעת התשובה הן הדברים . כיון שהם מתודים על עונותיהם אני רחום ומרחם עליהם . אף אני אלך עמם בקרי . זו מדה טובה לישראל שלא יהו אומרין הואיל וגלינו בין האומות נעשה כמעשיהם . אבל איני מניחם אלא מעמיד אני נביאי עליהן ומחזירם אותם תחת כנפי השכינה שנאמר והעולה על רוחכם וגו׳. או אז יכנע לבבם הערל . לצד התשובה . שכיון שמכניעין את לבם וחוזרין בתשובה מיד אני מרחם עליהם . ואז ירצו את עונם . מרצים הן את עונותיהן . וזכרתי את בריתי יעקב . כדאי הוא יעקב אבינו שיתלה זכותו להגן עלינו . ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר . ביצחק לא

ſed coluiſtis, & exulaſtis; nunc ſponte intermittet omnes intermiſſiones, quas mihi debet: *Tunc otiabitur terra*: Ad includendum annos Sabbathicos, & Jubilæos: *Omnibus diebus deſolationis ſuæ otiabitur*: Contra dies, quibus præteriiſtis intermiſſiones; *Otiabitur*: In deſolationibus ſuis. *Et qui reliqui erunt inter vos, inducam pavorem in cor eorum*: Hic eſt pavor, metus, anxietas, & timor: *Et perſequetur eos vox folii impulſi*; Vel ſi adſcendant, impellentur, tanquam putantes, quod hoſtes eos perſequantur, ſicut narratur hiſtoria in diebus R. Jehoſua ben Jehuda: *Cadentque cum nemo ſit perſequens: Sine viribus*: *Et impingentur quiſque in fratrem ſuum*. Quiſque propter peccata fratris ſui: Docemur, quod Iſraelitæ inter ſe commixti eſſent: *Neque erit vobis ſurrectio*: Hoc fuit tempus, cum capta eſt Hieruſalem. *Et diſperdemini inter gentes*: Non ſignificat diſperſio niſi deportationem; Et ſic dictum eſt *Pſal.* CXIX. 176. *Erravi ſicut ovis, quæ periit; quære ſervum tuum*: *Perdetque vos terra inimicorum veſtrorum*. Sicuti dictum eſt *Jerem.* LI. 34. *Comedit me, devoravit me Nebuchdnezar*. At non fuit conſumtio abſoluta, ita pariter hoc loco non erit conſumtio abſoluta. *Et qui reliqui erunt inter vos, liqueſient propter peccata ſua*. Iſti ſunt impii inter Iſraelitas, qui addiderunt peccata in captivitate: *Et etiam propter peccata patrum ſuorum*: Docemur; quando manibus ſuis apprehendant opus patrum ſuorum, eorum cauſa condemnabuntur. *Et confitebuntur peccatum ſuum, & peccatum patrum ſuorum*: Hoc de tempore pœnitentiæ dicitur: Quando illi confitebantur peccata ſua, ego amabo, & miſerebor illis. *Etiam ego ambulabo cum illis fortuito*: Hæc eſt proprietas boni Iſraelitis: Ne dicant; quoniam exulavimus inter gentes, faciemus juxta opera eorum. At ego non eos deſeram, ſed ſuſcitabo illis prophetas, qui eos reducent ſub alas Divinitatis: Dictum eſt enim *Ezech.* XX. 32. *Neque cogitatio mentis veſtræ* &c. *Vel quum erit fractum cor eorum præputiatum*. Propter pœnitentiam. Poſtquam fregerint cor eorum, & redierint ad pœnitentiam, ſtatim ego miſerebor illis. *Et tum placabunt pro peccatis ſuis*: Placabunt pro peccatis ſuis. *Et recordabor pacti mei cum Jacob*. Dignus erat Jacob, ut appenderetur ejus meritum, ut eſſet nobis conveniens: *Et etiam pacti mei cum Iſaach & etiam pacti mei cum Abraham recordabor*. In Iſaach non memo-

נאמר זכירה לפי שאפרו של יצחק נזכר
לפני הקדוש ברוך הוא תדיר ואין צריך
לומר בו זכירה שכבר זכור ועומד . ביעקב
לא נאמר בו אף לפי שהיתה מטתו
שלימה. ולמה פתח ביעקב לפי שהיה
לו צער גדול בנים ולפי שישראל נקראו
בשם יעקב הנקרא ישראל . ומנין לרבות
זכות האמהות שנאמר את את את וכן
הוא אומר שמה קברו את אברהם ואת
שרה אשתו וגו' . ומנין שהברית כרותה
לארץ שנאמר והארץ אזכור . והארץ תעזב
מהם ותרץ את שבתותיה . בוא וראה
כמה קשה אבק של שביעית שהרי אומר
ענין פסוק זה למעלה אז תשבת הארץ
והרצת את שבתותיה . ועוד חזר ואמר
ותרץ את שבתותיה וכל כך למה לפי
שהוא כופר במי שאמר והיה העולם שהרי
אמר הקדוש ברוך הוא כי לי הארץ זרעו
שש והשמיטו שביעית כדי שתדעו שהארץ
שלי היא. ועוד שהוא אומר וכי תאמרו
מה נאכל. וצויתי את ברכתי לכם . יען
וביען. מדה כנגד מדה יען על מה שעשו
כל אלה . וביען על אשר עזבו את ברית
יהוה וגו' . במשפטי מאסו . אלו הדינין.
ואת חוקותי געלה נפשם . אלו המדרשות
בפרשת אם בחוקותי . ברכם הקדוש ברוך
הוא מאלף ועד תי״ו שנאמר אם בחוקותי
ועד קוממיות. שהם עשרים ושנים אותיות
והאלות הם שמנה מן ו״ו עד מ״ם . ואם
לא תשמעו לי ועד געלה נפשם . ושל
משנה התורה הברכות בשמנה מן והיה
עד לעבדם . מן ו״ו עד מ״ם הם שמנה
אותיות . והאלות הם עשרים ושנים מן
ו״ו עד ה״א והיה אם לא תשמע עד ואין
קונה . ואף גם זאת . עון המדבר . אף
לרבות עון בעל פעור . גם לרבות עון
האמורי . בהיותם בארץ אויביהם לא
מאסתים ולא געלתים לכלותם וכי מה
נשתייר להם והלא נמאסו ונגעלו וכל
המתנות הטובות שנתנו להם ניטלו מהם

moratur memoria, quia cinis Isaach memoratur coram Deo S. B. jugiter; neque in eo memoria erat memoranda; quia jam memoratur, & consistit; In Jacob non dictum est *etiam*. quia ejus lectus fuit perfectus: At cur incipit ab Jacob? Quia fuit illi magna solicitudo filiorum, & quia Israelitæ vocati sunt nomine Jacob, qui appellatus est Israel. Et unde probatur ad includendum merita matrum? Ex eo quod dictum est: את את את. Et sic dictum est *Genes.* xxv. 10. *Ibi sepultus est Abraham & Sarah uxor ejus* &c. Et unde probatur, quod etiam cum terra pactum sit fœdus? Ex eo quod dictum est: *Et terræ recordabor*. *Et terra relinquetur ab eis, & conplacebit in cessationibus suis*: Veni, & vide, quam sit molestus pulvis anni Sabbathici; Quia jam supra dictum est: *Tunc otiabitur terra, & complacebit in cessationibus suis*. Et præterea iterum dictum est: *Et conplacebit in cessationibus suis:* At hæc omnia qua de causa dicta sunt? Quia negavit eum, qui dixit: Et fuit mundus. Quia dicit Deus S. Quia mea est terra; ut eam sex annis sererentis, & in septimo intermitteretis, ut cognosceretis, quod mea esset terra: Et præterea dictum est *Levit.* xxv. 20. *Quod si dixeritis: Quid comedamus? Tunc mandabo benedictioni meæ pro vobis*: יען וביען *Quoniam, & quoniam*: Mensura contra mensuram: יען *quoniam fecerunt omnia ista*: וביען *quoniam deseruerunt pactum Domini* &c. *Propterea quod judicia mea rejecerunt*? Ista sunt judicia: *Et statuta mea reprobavit anima eorum*: Benedixit eis Deus S. B. ab אלף usque ad תיו: Dictum est enim: *Si statuta mea*: Usque ad: *Statura erecta*: Quæ sunt duæ & viginti literæ: Et maledictiones sunt octo ab ו״ו usque ad מ״ם: *Quod si non audieritis me*: Usque ad: *reprobavit anima eorum*: Et in Deuteronomio benedictiones sunt octo ab loco ubi dicitur: *Et erit*: Usque locum: *Ad colendum eum*. *Deut.* XXVIII. 14. Ab ו״ו usque ad מ״ם sunt octo literæ. Et maledictiones sunt duæ & viginti ab ו״ו usque ad ה״א Dictum est enim: *Si autem non audieritis*: Usque ad locum *At non emet*. *Et etiam simul hoc*: Peccatum deserti: *Etiam*. Ad includendum peccatum Baal Pehor; *Simul*; Ad includendum peccatum Amorræi. *Cum fuerint in terra inimicorum suorum, non rejiciam eos, usque reprobabo eos ad perdendum eos*; Quid illis reliquum fuit? Nonne rejecti, & reprobati fuerunt omniaque dona bona, quæ illis data sunt, ablata sunt eis? Si non relictus es-

אילולי ספר תורה נשתייר להם לא היו משונים מאומות העולם . אלא לא מאסתים בימי כשדיים ולא געלתים בימי יוונים . לכלותם בימי רומיין . להפר בריתי אתם במלחמת גוג ומגוג . כי אני יהוה אלהיכם . לעתיד לבא שנאמר כי חלק יהוה עמו וגו׳ : וזכרתי להם ברית ראשונים. מלמד שהברית כרותה לשבטים. אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים . וכן הוא אומר הלוך וקראת באזני ירושלם וגו׳ . להיות להם לאלהים אני יהוה . ברית הוא לישראל שלא יכפרו בשם הנכבד . וכן דוד אומר כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שקרנו בבריתך . אלה החקים והמשפטים והתורות. חוקים אלו המדרשות . המשפטים אלו הדינין. והתורות. אלו התורות הנאמרות בתורת כהנים תורת העולה . תורת החטאת תורת המנחה . תורת השלמים. תורת האשם. תורת המצורע . תורת הזב. תורת היולדת. תורת לזכר ולנקבה. אשר נתן יהוה בינו ובין בני ישראל. זכה משה רבינו להעשות שליח בין בני ישראל לאביהן שבשמים . בהר סיני ביד משה מלמד שניתנה התורה הלכות ודקדוקין ופירושין על ידי משה רבינו מסיני.

סליק פיסקא

וידבר יהוה אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל. בני ישראל מעריכין ולא הגוים כיצד הערך אמר ערכי עלי כערך האמור בתורה או ערך פלוני עלי כערך האמור בתורה שאם אמר דמי עלי שמין אותו כעבד הנמכר בשוק . חרש שוטה וקטן נערך אבל לא מעריך . רבי יהודה אומר בני ישראל נערכין ואין הגוים נערכין . ואמרת אליהם לרבות הגרים ואת העברים איש פרט לקטן. כי יפליא ביורע להפליא. נדר בערכך. הקיש נדרים לערכים. מה נדרים בלא תאחר לשלמו . אף ערכין

esset illis liber legis, non distinguerentur ab nationibus mundi? Verum non fuerunt rejecti diebus Chaldæorum, neque reprobati sunt diebus Græcorum: *Ad perdendum eos* diebus Romanorum: *Dissolvendo pactum meum cum eis*: In bello Gog & Magog: *Quia ego Dominus Deus vester*: In tempore futuro: Dictum est enim *Deut.* XXXII. 9. *Pars enim Domini est populus ejus &c. Sed recordabor propter eos pacti priorum.* Docemur, pactum fuisse cum tribubus: *Quos eduxi de terra Ægypti, in oculis gentium*: Et sic dictum est *Jerem.* II. 2. *Vade & clama in auribus Hierusalem &c. Ut essem istis in Deum*: *Ego Dominus*: Pactum illud Israeli, ne abnegarent nomen præstantissimum: Et sic David dixit *Psal.* XLIV. 18. *Hæc omnia venerunt super vos, nec obiti sumus te, & inique non egimus in pacto tuo*: *Hæc sunt statuta, & judicia, & leges*: *Statuta*. Istæ sunt expositiones allegoricæ; *Judicia*: Ista sunt judicia: *Et leges*: Istæ sunt leges memoratæ in lege sacerdotum; *Lex holocausti, lex sacrificii pro peccato, lex muneris, lex pacificorum, lex sacrificii pro delicto; Lex leprosi, lex seminiflui, lex puerperæ, lex viro & fœminæ*: *Quas dedit Dominus inter se & filios Israel*: Dignus fuit Mose magister noster, ut fieret legatus inter filios Israel & eorum patrem, qui in cœlis est: *In monte Sinai per manum Mosis*: Docemur, quod datæ fuerint in lege constitutiones, & explicationes subtiles, & expositiones per manum Mosis magistri nostri ab Sinai.

Finis textus.

ET *locutus est Dominus ad Mosen dicendo. Loquere ad filios Israel.* Filii Israel æstimant, at gentiles non æstimant: Quomodo æstimabit? Si dicat: Estimatio mei super me juxta æstimationem in lege memoratam, aut æstimatio N. N. super me juxta æstimationem in lege memoratam: Si vero dicat: Pretium mei super me; statuit seipsum quasi servum venditum in foro. Surdus, stultus, & puer æstimatur, at non æstimat. R. Jehuda dicit: Filii Israel æstimantur, at gentiles non æstimantur: *Et dices ad eos*: Ad includendum proselytos, & servos. *Vir*. Excludit puerum. *Quum declaraverit*: Qui sciat declarare: *Votum juxta æstimationem tuam*. Æquiparat vota æstimationibus: Sicut vota jubentur præcepto: *Non tardabis solvere illud*: *Deut.* XXIII. 22. Ita pariter æstimationes jubentur præ-

בלא תאחר לשלמו . בערכך . ערך כולו הוא נותן ואינו נותן ערך איבריו. נפשת. יכול אם העריך דבר שהנשמה תלויה בו כגון שהעריך ראשו או כבידו או אחד מאיבריו שהנשמה תלויה בו לא יהא ערך תלמוד לומר נפשות . דבר אחר נפשות. להוציא את המת. דבר אחר נפשות שאם העריך אפילו מאה נפשות צריך ליתן דמי ערכם. דבר אחר נפשות להביא את האשה מעריכין אותה שהיא בכלל נפש . דבר אחר נפשות שאינן בכלל דמים כגון מוכה שחין. יכול לא יהיו בכלל ערכים. תלמוד לומר נפשות. מכל מקום ישנן בכלל הערכה. והיה ערכך הזכר . לא טומטום ואנדרוגינס . מכאן אמרו במסכת ערכין טומטום ואנדרוגינס נידרין ונודרין ומעריכין. אבל לא נערכין. מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה. שנת עשרים בשנת ששים מה שנת ששים כלמטה הימנה. והיה ערכך. אין הטומטום בכלל ערכים. אבל ישנו בכלל דמים. חמשים שקל כסף. פתח הכתוב בגדול שבערכים. תנן התם אין בערכים פחות מסלע ולא יותר על חמשים סלעים. כיצד נתן סלע והעשיר אינו נותן כלום . פחות מסלע והעשיר נותן חמשים סלעים . ואמרינן בתלמוד מנא לן דכתיב וכל ערכך יהיה בשקל הקדש . כל ערכין שאתה מעריך לא יהו פחותין משקל ולא יתיר מחמשים דכתיב חמשים שקל כסף . ואם נקבה. הרי נקבה וראית היא פרט לטומטום ואנדרוגינס . ואם מבן חמש שנים ועד בן עשרים שנה. נאמר כאן שנה ונאמר בששים שנה לגזרה שוה. מה להלן שנת ששים כלמטה אף בעשרים שנת עשרים כלמטה . ואף על פי שהוא לקולא . ואם מבן חדש למדנו לערכין שאינו בפחות מבן חדש מכאן אמרו כל שלא שהה שלשים יום כאדם הרי זה נפל . תנו רבנן והמעריך פחות מבן

præcepto : *Non tardabis solvere illud*: *Juxta æstimationem tuam* . Æstimationem totam dabit, at non dabit æstimationem membri sui. *Animarum* : Crederem, si æstimet rem, unde pendet anima, e. g. si æstimet caput suum, aut jecur suum, aut unum ex membris, unde pendet anima, non fuisse æstimationem? Idcirco dictum est: *Animarum*. Alia expositio: *Animarum :* Ad excludendum mortuum : Alia expositio: *Animarum* : Vel si æstimet centum animas, debet dare pretium earum æstimationis. Alia expositio: *Animarum*: Ad includendum mulierem quod eam æstiment illa, quia comprehenditur in anima. Alia expositio: *Animarum* : In quo non sit pretium, e.g. percussum ulcere, crederem non fuisse inclusum in æstimatione? Idcirco dictum est : *Animarum*. Omnimode legimus fuisse inclusum in æstimatione. *Et erit æstimatio masculi*: Non autem obstructi , & androgyni: Hinc dixerunt in tractatu *Erachin*: Obstructus & androgynus vovent, & voventur, & æstimant, at non æstimantur: *A viginti annis & usque ad sexaginta annos*: Annus vigesimus sicut annus sexagesimus; Sicut annus sexagesimus est sicut inferior, ita pariter annus vigesimus est sicut inferior : *Erit æstimatio tua*: Obstructus non comprenditur in æstimatione; sed legimus, quod comprehendatur in pretio: *Quinquaginta siclorum argenteorum :* Incipit textus ab maxima æstimatione : Ibi legimus: Non est in æstimationibus minus siclo, neque plus quinquaginta siclis. Quomodo? Dabit siclum, & dives non dabit amplius. Minus siclo, & dives dabit quinquaginta siclos. At dicimus in Gemara: Unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et omnis æstimatio tua erit pondere sanctuarii*. Omnes æstimationes, quas tu æstimabis, non erunt minores siclo, neque plures quinquaginta siclis: Scriptum est enim : *Quinquaginta siclorum argenteorum* : *Quod si fœmina* ; Ecce fœmina certa erit : Excludit obstructum & androgynum. *Si autem a quinque annis & usque ad viginti annos*. Memoratur hic annus, & memoratur annus in sexaginta a pari : Sicut ibi annus sexagesimus est sicut inferior, ita pariter in viginti annus vigesimus ipse erit sicut inferior; Vel si fuerit ad gluem. *Si autem a mense* : Docemur in æstimationibus non fuisse minus mense: Hinc dixerunr ; Qui non habeat triginta dies in homine , est abortus: Tradiderunt sapientes : Qui estimat minus mense, dabit æstimationem pretii:

חדש נותן ערך דמין . ואם מבן ששים שנה ומעלה אם זכר והיה ערכך חמשה עשר שקל ולנקבה ערכך עשרה שקלים. כל זמן שהאיש והאשה בבחרותם ערך האיש קרוב להיות כפול מערך האשה אבל משהזקינו אין ערך האיש כפול לערך האשה ואף לא קרוב שהאשה בזקנותה עבודתה קרובה לאיש . ואם מך הוא מערכך והעמידו. מלמד שצריכין העמדה והערכה פרט למת שאינו עומד על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו הכהן. המטלטלין בשלשה רבי יהודה אומר ואחד מהן כהן והלכה זו בפרק ראשו בסנהדרין. איש כי יפליא. תינוק ותינוקת שנדרו על עצמן או שהקדישו אם באה התינוקת יום אחד בשנים עשר שנה והתינוק בא יום אחד בשלשה עשר שנה בודקין אותם אם אומרין יודעין אנו לשם מי נדרנו ולשם מי הקדשנו נדריהן נדר והקדישם הקדש קודם הזמן הזה אף על פי שאמרו יודעין אנו לשם מי נדרנו ולשם הקדשנו אין נדריהן נדר ואין הקדישם הקדש . לאחר הזמן הזה אף על פי שאמרו אין אנו יודעין לשם מי נדרנו ולשם מי הקדשנו נדריהן נדר והקדשם הקדש . וכן לענין שום עונש אינו קרוי איש עד שיהא בן שלשה עשר שנה ויום אחד ומעת לעת . והוא שהביא שתי שערות צריכות שיהא גומרת בעיקרן וזו הלכה לענין כל העונשין ולענין גטין ומיאונין ונדרים . ואם בהמה אשר יקריב ממנה קרבן ליהוה. אם אמר רגלה של בהמה זו עולה יכול תהא כולה עולה תלמוד לומר אשר יתן ממנה ליהוה יהיה קדש אין כולה קדש. כיצד יעשה ימכיר לחיובי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותה הרגל. דברי רבי מאיר. רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אומר כולה קדש שנאמר כל אשר יתן ממנה ליהוה כלומר אפילו כל שהוא אם הקריש יהיה קדש ליהוה הכל . לא יחליפנו . בשל אחרים . ולא ימיר אותו . בשלו . היכי

tii: *At si a sexaginta annis & supra, si masculi, erit æstimatio tua quindecim siclorum, fœminæ vero decem siclorum.* Quando vir & fœmina sunt in sua pubertate, æstimatio viri prope duplicatur æstimatione fœminæ; postquam senuerint, æstimatio viri non duplicatur præ æstimatione mulieris, atque etiam non est proxima, quia fœminæ in senectute sua ministerium est proximum viri ministerio: *Quod si pauperior fuerit æstimatione tua, statuet illum.* Docemur fuisse statuendum, & æstimandum; Excludit mortuum, quod statui non potest: *Juxta valorem ejus, quod attigerit manus voventis, æstimabit eum sacerdos:* Bona mobilia in tribus: R. Jehuda dicit; & unus ex his erit sacerdos; & hæc constitutio exponitur in cap. 1. *Sanhedrin: Vir cum declaraverit*: Puer & puella, qui per se voverint, aut sanctificaverint: Si fuerit puella duodecim annorum, & unius diei, & puer tredecim annorum & unius diei, perscrutantur illos; si dicant; Scimus nos cujus nomine vovimus, & cujus nomine sanctificavimus, eorum vota sunt votum, & eorum sanctificationes sunt sanctificatio; Si ante hoc tempus vel si dicant; Scimus cujus nomine vovimus & cujus nomine sanctificavimus; eorum vota non sunt votum, neque eorum sanctificationes sanctificatio: Post hoc tempus, vel si dicant; Nescimus cujus nomine vovimus, & cujus nomine sanctificavimus; eorum vota sunt votum, & eorum sanctificationes sunt sanctificatio; Atque ita pariter ratione pœnæ non vocatur vir nisi fuerit filius tredecim annorum & unius diei, & de tempore in tempus; & eduxerit duos pilos, & eduxerit duos pilos ante hoc tempus; & duo pili necesse est ut sint profundi in sua radice. Et hæc constitutio est ratione pœnarum, & repudiorum, & denegationum, & votorum. *Si autem jumentum fuerit, de quo offerant oblationem Domino:* Si dicat, pes hujus jumenti sit holocaustum, crederem totum fuisse holocaustum? Idcirco dictum est: *Quod ex eo dabit Domino, erit sanctum.* At totum non erit sanctum. Quomodo faciet? Vendet socio suo holocaustum, & ejus pretium erit profanum, excepto pretio ipsius pedis: Verba R. Meir: R. Jehuda, & R. Jose, & R. Simeon dicit: Totum erit sanctum; Dictum est enim: *Omne quod ex eo dabit Domino:* Quasi dicat: Vel quantulucumque si sanctificaverit, erit sanctum Domino: Omne: *Non mutabit illud*: Bonis aliorum: *Neque permutabit ipsum*: Bonis suis:

דאמי . אי הקדיש מאחרים ותמורה שלו לא מצי למימר דאין אדם עושה תמורה בדבר שאינו שלו. ואי הקדיש שלו ותמורה של אחרים אין הקדשה תמורה דכתיב ואיש כי יקדיש את ביתו מה ביתו ברשותו אף כל דבר שברשותו אמר אביי לעולם הקדש של אחרים ותמורה שלו ובאמר אותו אחר כל הרוצה להמירו יבוא וימיר. ומאי משמע דלא יחליפנו בשל אחרים חליפין משמע תצא זו ותכנס זו הינו דקא נפיק של אחרים מן לא יחליפנו דקא נפיק הקדש דאחרים לדילהו . תמורה ממיר לדיליה. טוב ברע או רע בטוב. אי זהו טוב. שקדם הקדישו את מומו . ולא שקדם מום קבוע להקדישו . אמר אביי ויכתוב קרא טוב ברע . או רע בטוב אמאי כתיב הכי קאמר טוב מעיקרו עושה תמורה רע מעקרו אין עושה תמורה . וכן אמר טוב קדמאה וטוב בתראה תרויהו מותרין שכתב קרא לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב קדמאה ובטוב בתראה תרויהו למאי כתובין חד בטוב דלא ימיר. וחד בטוב מעקרו עושה תמורה רע מעקרו אין עושה תמורה. ואביי אמר משיב קל וחומר רע בטוב דקא מפיק רע ומייתי טוב לא ימיר. טוב בטוב דתרויהו בהדדי נינהו לא כל שכן. ורבא אמר לך אין עונשין מן הדין ואביי סבר גלויי מילתא בעלמא הוא . ואם המר ימיר בהמה בבהמה מכאן שממירין מן הבקר על הצאן ומן הצאן על הבקר ומן הכשבים על העזים ומן העזים על הכשבים . ומן הזכרים על הנקבות ומן הנקבות על הזכרים ומן תמימים על בעלי מומין ומבעלי מומין על התמימים ובלבד שלא יקדים מום קבוע להקדישו שנאמר

suis : Ubi erit pretium ? Si sanctificet de bonis aliorum, & commutatio fuerit de suis facultatibus, non poterit commutare, quia nemo potest facere commutationem re, quæ sua non sit; si vero de suis bonis sanctificet, & commutatio sit de facultatibus aliorum, non sanctificatur commutatio. Scriptum est enim : *Et vir quum sanctificaverit domum suam*; Sicut domus est in sua potestate, ita pariter omne quod fuerit in sua potestate. Dicit Abai : Semper sanctificabit de bonis aliorum, & permutatio erit de suis : Et quod dicat : *Ipsum*: Post omne quod voluerit permutare, adducat, & permutet : Et quid eruitur ex eo quod dictum est : *Non mutabit illud*? De bonis aliorum commutabunt : Eruitur, quod egrediatur illud, & istud ingrediatur : Sc. quod educat quod aliorum est ex eo quod dictum est : *Non mutabit illud* : Sc. quod educat sanctum aliorum per illud : *Commutatione* : Commutet pro illa : *Bonum pro malo, & malum pro bono* : Quid est hoc bonum? Cujus sanctificatio præcesserit ejus vitium; non autem quod præcesserit vitium stabile ejus sanctificationem : Dicit Abai : Atqui textus vocat : *Bonum pro malo, & malum pro bono*. Cur ita scriptum est? Hoc dicit; Quod a principio bonum est, facit commutationem, si malum sit a principio non facit commutationem : Et sic dictum est bonum in principio, & in fine bonum; ambo permissa sunt; Quia textus legit : *Non mutabit illud; neque permutabit ipsum*: *Bonum pro malo, & malum pro bono*. Pro bono in principio, & pro bono in fine; Duo cur scripta sunt? Unum *pro bono* : *Neque permutabit*; & alterum *pro bono*; Bonum in principio facit commutationem; Malum in principio non facit commutationem : At Abai opponit argumento a minori ad majus : *Malum pro bono*: Quod educat malum, & adducat bonum : *Neque permutabit*; *Bonum* pro bono; quando ambo inter se eadem sint quanto magis? At Raba tibi dicit; Non puniunt ex rei argumenti : Et Abai putat manifestam rem esse ex sensu vulgari : *Quod si commutando commutaverit jumentum pro jumento* : Hinc possunt commutare bovem pro ove, & ovem pro bove, & agnos pro capris, & capras pro agnis, & masculos pro fœminis, & fœminas pro masculis, & vitiata pro perfectis, & perfecta pro vitiatis, dummodo vitium stabile non præcesserit ejus sanctificationem : Dictum est enim : *Non mutabit*

לא יחליפנו ולא ימיר אותו. רבי שמעון אומר אין ממירין אלא אחד באחד. יהיה קדש. מה הוא מיוחד אף תמורתו מיוחדת תנן התם הכל ממירין אחד אנשים ואחד נשים לא שאדם רשאי להמיר אלא שאם המיר מותר וסופג את הארבעים וכו׳ הילכתא במסכת תמורה. ואם כל בהמה יכול בבהמה טמאה הכתוב מדבר כשהוא אומר ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך הרי בבהמה טמאה אמור הא אינו מדבר אלא בפסולי המוקדשים שיפדו. יכול יפדו על מום עובר תלמוד לומר אשר לא יקריבו ממנה קרבן ליהוה. יצא מום עובר שהוא כשר ליקרב למחר. טמאה לרבות את המתה יכול אפילו אמר הרי זה הקדש ומתה תפדה תלמוד לומר והעמיד והעריך. את שיש לו העמדה יש לו הערכה. ואת שאין לו עמידה אין לו עריכה. והעמיד את הבהמה לפני הכהן. הבהמה נפדית. ואין העוף והעצים והלבונה וכלי שרת נפדין. והעריך הכהן אותה בין טוב ובין רע אין פודין את הקרשים אכסרה פירוש דבר שאינו מדוד ולא שקול ויש אומרים כערכך הכהן כן יהיה אחד אומר הרי הוא עלי בעשר סלעים ואחד אומר בעשרים ואחד אומר בשלשים ואחד אומר בארבעים ואחד אומר בחמשים ואחר כך חזר בו של חמשים ממשכנין מנכסין עד עשר חזר בו ארבעים ממשכנין מנכסין עד עשר. חזר בו של עשרים מוכרין אותה בשוה ונפרעין משל עשר המותר. ואם גאול יגאלנה לרבות את האשה. ואם גאול יגאלנה לרבות את היורש. ויסף חמשיתו עליו. מה מצאנו בגאולות האמורות למנין הבעלים מוסיפין חומש אף

bit illud, neque permutabit ipsum: R. Simeon dicit: Non commutant nisi unum pro uno: *Erit sanctum.* Sicut ipsum est peculiare, ita pariter ejus commutatio erit peculiaris: Ibi legimus: Omnes possunt commutare tam viri quam fœminæ; Non quod homini liceat commutare; Verum sit commutarit, permissum erit; sed vapulabit quadraginta verberibus &c. Et constitutio est in tractatu *Themura*. *Si autem omne jumentum.* Crederem quod de jumento immundo textus loquatur? Quando vero dicit: *Quod si de jumento immundo, redimet juxta æstimationem tuam*: Ecce dictum est de jumento immundo: Ecce non loquitur, nisi quod quæ de sanctificatis fuerint profanata, fuerint redimenda: Crederem quod redimeret propter vitium instabile? Idcirco dictum est: *De quo non offerant oblationem Domino.* Excluditur vitium stabile, quod legitimum erat, ut postero tempore offerretur. *Immundum:* Ad includendum mortuum. Crederem, vel si diceret: Ecce hoc sit sanctum, & moriatur, quod deberet redimere? Idcirco dictum est: *Statuet, & æstimabit*: Cui est subsistentia, erit etiam æstimatio; Cui non sit subsistentia, non erit æstimatio: *Et statuet jumentum coram sacerdote.* Jumentum redimitur, at volucris, & ligna, & thus, & vasa ministerii non redimuntur. *Et æstimabit sacerdos ipsum inter bonum ac inter malum.* Non redimunt sanctificata æstimatione ex æquo. Expositio: Res, cui non sit mensura, & pondus: Et alii dicunt: *Secundum æstimationem tuam, sacerdos, sic erit.* Si quis dicat: Ecce illud super me decem siclis; & alter dicat viginti; & alter dicat triginta; & alter dicat quadraginta; & alter dicat quinquaginta; & postea pœnituerit, qui dixerit quinquaginta: oppignerant ejus facultates usque ad decem siclos; Si pœnituerit, qui dixerit quadraginta, oppignerant facultates ejus usque ad decem siclos; Si pœnituerit, qui dixerit triginta: oppignerant facultates ejus usque ad decem: Si pœnituerit, qui dixerit viginti: oppignerant facultates ejus usque ad decem: Si pœnituerit, qui dixerit viginti: vendunt pretio ipsorum, & residuum exigunt ex decem: *Quod si redimendo redemerit illud:* Ad includendum mulierem. *Quod si redimendo redemerit illud:* Ad includendum hæredem. *Addet quintam partem ejus super illud.* Quid invenimus in redentionibus memoratis in supputationibus? Quod domini addant quin-

נאולות האמורות כאן הבעלים מוסיפין חומש ואין כל אדם מוסיף חומש. ואיש כי יקדיש את ביתו קדוש ליהוה. כשהוא אומר יגאל את ביתו הרי ביתו אמור הא מה אני מקיים יקדיש את ביתו מקדיש הוא מנכסיו. יקדיש ליהוה. מלמד שסתם הקדשות לבדק הבית. והעריכו הכהן בין טוב ובין רע. אין פודין את ההקדשות אכסרה. כאשר יעריך אותו הכהן כן יקום. הבעלים אומרים בעשרים וכל אדם בעשרים הבעלים קודמין מפני שהן מוסיפין חומש. אמר אחד הרי היא עלי בעשרים ואחד סלע הבעלים נותנין עשרים ושש ואין הבעלים מוסיפים חומש על עילוי של זה וכו׳ הילכתא. ואם המקדיש. לרבות את האשה. יגאל את ביתו. לרבות את היורש. ויסף חמישיתו כסף ערכך עליו וקם לו. מלמד שאם נתן את הכסף הרי הוא שלו ואם לאו אינו שלו. ואם משדה אחוזתו יקדיש איש בחמשים שקל כסף. הרי היא גזרת מלך אחד המקדיש פסולת המחוז ואחד המקדיש בפרדיסות סבסבטי כלומר בין בקרקע עושה הרבה בין בקרקע שאינו עושה אלא מעט נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף ופונדיון לכל שנה שהן ארבעים ותשע שקל וארבעים ותשע פונדיון. טוביהו ברבי אלעזר אמר קולבון הינו פונדיון דתניא במסכת שקלים וכמה הוא קולבון מעה כסף דברי רבי מאיר וחכמים אומרים חציו קולבון לפרוטרוט בא לפרש לנו דברי רבותינו שהוא חצי מעה. ומה טיבו של פונדיון הזה קולבון לפרוטרוט שהרי סלע לסלע של הקדש ארבעים ושמנה פונדיון שהסלע ארבעה דינרין שש מעה כסף דינר. מעה שני פונדיונין. אם משנת היובל יקדיש שדהו. כלומר זה האמור שיהא ארכו חמשים שקלים בזמן שמשנת היובל יקדיש שדהו שאם הקדישו מופלג מן היובל. בערכך

tam partem, ita pariter in redemtionibus hoc loco memoratis domini addebant quintam partem, at nemo præter illos addebat quintam partem: *Vir autem quum ſanctificaverit domum ſuam, ſanctificationem Domino*. Quando vero dicit: Redemerit domum. Ecce de ejus domo dictum eſt: Quomodo ego explicabo: *Quum ſanctificaverit domum ſuam?* Quando ſanctificaverit facultates ſuas: *Sanctificationem Domino*. Docemur, quod abſolute ſanctificata cederent inſtaurationi domus. *Et æſtimabit eam ſacerdos inter bonum, ac inter malum*: Non redimunt ſanctitates æſtimatione ex æquo: *Sicut æſtimaverit eam ſacerdos, ſic confirmabitur*. Si domini dicant: viginti; & reliqui homines dicant: viginti: Domini præcedunt, quia addunt quintam partem: Si quis dicat: Mea eſt pro viginti & uno ſiclis; domini dabunt viginti & ſex: neque domini addent quintam partem ad æſtimationem iſtius &c. Conſtitutio: *Si autem ſanctificans*. Ad includendum mulierem: *Redemerit domum ſuam*: Ad includendum hæredem: *Addet quintam partem argenti æſtimationis tuæ ſuper eam, & confirmabitur ei*: Docemur; Si det argenteum, erit illius, ſi minus non erit illius; *Si autem de agro poſſeſſionis ſuæ ſanctificaverit vir in quinquaginta ſiclis argenti*: Ecce hoc eſt decretum regis: Sive ſanctificet rejectitium in circuitu civitatis, ſive in hortis Sebaſti; quaſi dicat; ſive agrum, qui multum producat, ſive agrum, qui parum producat, dabit pro ſemine Homer hordei quinquaginta ſiclos argenti, & obolum pro ſingulis annis, qui ſunt novem & quadraginta ſicli, totidemque oboli. Tobias bar R. Elieſer f. m. dicit: Collybum, id eſt pondion: Extat enim traditio in tractatu *Sekalim*. Quantum erat collybum? Obolus argenteus: Verba R. Meir; At ſapientes dicunt: Dimidium collybi in minutiſſimis nummis: Venit ad explicandum nobis verba ſapientum noſtrorum, quod fuerit dimidium oboli: Quænam erat pondion utilitas? Hoc eſt collybum in nummis minutiſſimis, quia ſiclus juxta ſiclum ſanctuarii continebat octo & quadraginta pondion, quia ſiclus coſtabat quatuor denariis, & denarius ſex obolis argenteis, & obolus duobus pondiolis. *Si ab anno Jobel ſanctificaverit agrum ſuum*. Quaſi dicat; Hoc dicit; quod ejus æſtimatio ſit quinquaginta ſiclorum; quando ab anno Jubilæi ſanctificaverit agrum ſuum; Si enim ſanctificabit procul a Jubilæo: *Secundum æſtimationem tuam confirmatus erit*:

יקום. לפי חשבון של זרע חומר שעורים. ואם אחר היובל יקדיש שדהו. שאם הקדישו מופלג מן היובל. שדהו. שאם היו שם נקעים פחות מעשרה טפחים או סלעים נמוכין מעשרה טפחים הרי הן נמדדין עם השדה אבל יותר מכן אין נמדדין עמו וכו׳ לענין מקח וממכר. וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים. מלמד שאין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים. ולא גואלין לאחר היובל פחות משתי שנים. דבר אחר על פי השנים מלמד שאין מחשבין חדשים להקדש. ונגרע מערכך. שאם אכלה ההקדש שנה או שתים לפני היובל שאתה נותן סלע ופונדיון בכל שנה ושנה. ואם גאל יגאל איש. לרבות את האשה. ואם גאל יגאלנו. לרבות את היורש. את השדה. מה תלמוד לומר לפי שנאמר זרע חמר. בא לרבות בית לתך בית סאה ואפילו בית קב. ויסף חמישית כסף ערכך עליו וקם לו. אם נתן את הכסף הרי הוא שלו ואם לאו אינו שלו. ואם לא יגאל את השדה. בבעלים הכתוב מדבר. ואם מכר את השדה. הגזבר. לאיש אחר. ולא לבן. פירוש האח נקרא אחר אבל הבן לא נקרא אחר. ומה ראית לרבות את הבן. מרבה אני את הבן שהוא קם תחת אביו ליעידה ולעבד עברי והלכתא זו במסכת קידושין ובמסכת ערכין. וקשיא התם אדרבה מרבה אני את האח שכן הוא קם תחת אביו ליבום. כלום יש יבום לא במקום שאין בן הא יש בן אין יבום מכלל דבן עדיף. ולא יגאל עוד. לכמות שהיה אינה נגאלת אבל לוקחה מיד הגזבר שתהא לפניו כשדה מקנה. והיה השדה בצאתו ביובל. מלמד שהשדה קרוי לשון זכר. קדש ליהוה כשדה החרם. מלמד שהכהנים נכנסין לתוכו ונותנין דמיו דברי רבי יהודה. רבי שמעון אומר נכנסין לתוכו אבל לא נותנין דמיו רבי אליעזר אומר לא נכנסין ולא נותנין והוא נקרא שדה רטושין. לכהן תהיה אחוזתו. מלמד ששדה שהוא יוצא לכהנים ביובל ונגאלו אחה

erit: Juxta ſupputationem ſeminis Homer hordei: *Si vero poſt Jobel ſanctificaverit agrum ſuum*: Si procul a Jubilæo eum ſanctificaverit: *Agrum ſuum*. Si illic ſint foveæ minores decem palmis, aut lapides humiliores decem palmis, menſurantur cum agro, ſi ampliores, non menſurantur cum eo &c. Reſpectu ementis & vendentis. *Tum computabit ei ſacerdos argentum juxta annos*. Docemur, quod non ſanctificarent ante Jubilæum minus biennio. Neque redimunt poſt Jubilæum minus biennio. Alia expoſitio: *Juxta annos*: Docemur, quod non computaverint menſes ſanctuario. *Et diminuetur de æſtimatione tua*: Si enim abſumſerit ſanctuarium annum, aut biennium ante Jubilæum, tu dabis ſiclum & pondion pro ſigulis annis. *Si autem redimendo redimat vir* Ad includendum mulierem. *Si autem redimendo redimat eum*: Ad includendum hæredem. *Agrum*. Cur dictum eſt? Quia dictum eſt: *Semen Homer*: Venit ad includendum ſpatium dimidii Homer, ſpatium ſati, vel ſpatium cabi. *Addet quintam partem argenti æſtimationis tuæ ſuper eam, & confirmabitur ei*: Si dabit argentum, illius erit, ſi minus, illius non erit. *Si vero non redemerit agrum*. De dominis textus loquitur: *Et ſi vendiderit agrum*. Theſaurarius: *Viro alteri*: Non autem filio. Expoſitio: Frater vocatur alter, & filius non vocatur alter; Quid vidiſti, ut includeres filium? Incluſi ego filium; quia conſiſtit loco patris ſui ad deſponſandum, & in ſervo Hebræo; & hæc conſtitutio eſt in tractatu *Kiduſchin*, & in tractatu *Erachin*. At ibi eſt objectio: E contrario includam ego fratrem, quia ſtatuitur loco patris ſui reſpectu leviratus: At non leviratum exercet, niſi quando non fuerit filius, ſi fuerit filius, leviratum non exercet; Conſequitur, quod filius præcellat: *Non redimetur ultra*: Non poterit redimere ſicuti eſt, at poterit emere de manu theſaurarii, quod ſit coram eo quaſi ager emtionis: *Sed erit ager, quum egredietur in Jobel*: Docemur, quod ager appellatur genere maſculino: *Sanctus Domino, ſicut ager anathematis*: Docemur, quod ſacerdotes in eum ingrediantur, & dent ejus pretium: Verba R. Jehuda; R. Simeon dicit: Ingrediuntur in eum, at non dant ejus pretium: R. Elieſer dicit: Non ingrediuntur in eum, neque dant pretium, ſed vocatur ager deſertus. *Sacerdoti erit poſſeſſio ejus*: Docemur, quod ager cedat ſacerdotibus in Jubilæo; Si eum re-

מן הכהנים שלא יאמר הואיל והוא יוצא לכהנים ביובל הרי הוא שלי תלמוד לומר כשדה החרם לכהן תהיה. אחוזתו של כהן שלו ואין זה שלו לא יוצא לכל אחיו הכהנים. תהיה. לשון נקבה. ושב אל האחוזה שהשדה נקרא לשון זכר. ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו. להוציא את הלוקח שדה מאביו ומת אביו. ואחר כך הקדישה שאינה שדה מקנה לפי שהיא שדה אחוזתו דברי רבי מאיר. רבי יהודה ורב׳ שמעון אומר הלוקח שדה מאביו והקדישה ואחר כך מת אביו יכול תהא לפניו כשדה מקנה תלמוד לומר ואם משדה מקנתו ולא משדה אחוזתו יצא זה שהוא ראוי להיות שדה אחוזה. ושדה מקנה אינו יוצא לכהנים ביובל שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. וחשב לו הכהן את מכסת. זו הדמים מלמד שהוא נותן את שויו וכמה שויו בענין האמור למעלה זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף. ונתן את הערכך ביום ההוא מלמד שלא ישהה שאפילו מרגלית ברמים קלים אין לה לא מקומה ושעתה. בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו וגו׳. יכול לגזבר הקונה ממנו תלמוד לומר לאשר לו אחוזת הארץ. יכול אם יצא שדה לכהנים ביובל ומכרו הכהן והקדישו הלוקח כשיגיע היובל השני יכול יחזור לבעלים הראשונים תלמוד לומר לאשר קנהו מאתו. וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. מכאן אמרו אין בערכין פחות מסלע. דבר אחר בשקל הקדש. פרט לעבדים ולשטרות ולקרקעות שאין פודין בהם. עשרים גרה יהיה השקל. לימדך כמה הוא הסלע. אך בכור אך מיעוט לפי שאמר למעלה ואם המר ימיר בבהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קדש. הוצרך לומר אך בכור שאין תמורת בכור קריבה. אשר יבכר ליהוה. מלמד שהבכור קדוש מעצמו ואינו צריך להקדישו : בבהמה

dimat unus ex sacerdotibus, ne dicat; quoniam cessit sacerdotibus in Jubilæo, meus erit: Idcirco dictum est: *Sicut ager anathematis sacerdoti erit*: Possessio sacerdotis ipsius erit, at hic ipsius non erit, sed egredietur ad omnes fratres ejus sacerdotes: *Erit*. Genere fœminino: *Et revertetur ad possessionem*. Quod ager vocatur genere masculino. *Si vero ager emtionis suæ, qui non est de agro possessionis suæ*: Ad excludendum, qui emat agrum a patre suo, si moriatur pater, & postea sanctificaverit illum, non erit ager emtionis, quia est ager possessionis suæ; Verba R. Meir: R. Jehuda, & R. Simeon dicit: Si emat agrum a patre suo, & eum sanctificaverit, & postea moriatur pater, crederem fuisse coram eo quasi agrum emtionis? Idcirco dictum est: *Si vero de agro emtionis suæ*: Non autem de agro possessionis suæ: Excluditur iste, qui conveniens est, ut sit ager possessionis; at ager possessionis non egreditur sacerdotibus in Jubilæo; quia nemo sanctificat rem, quæ sua non sit. *Tum computabit ei sacerdos numerum*: Hoc est pretium: Docemur quod dare debeat ejus pretium. Quantum erat ejus pretium? Sicuti supra dictum est: *Semen Homer hordei in quinquaginta siclis argenti*: *Dabitque æstimationem tuam in die illo*: Ne tardet; Vel si se assuefaciat in pretio vili, non est illi nisi ejus locus, & hora. *In anno Jobel revertetur ager ad eum, a quo emerat ipsum &c.* Crederem quod thesaurarius emeret ab eo? Idcirco dictum est: *Ad eum, cujus erat possessio terræ*: Crederem, si egreditur ager ad sacerdotes in Jubilæo, eumque vendiderit sacerdos, & emtor sanctificaverit, quando advenerit Jubilæus secundus, crederem, quod restitueretur primis proprietariis? Idcirco dictum est: *Ad eum, qui emerat ab ipso. Et omnis æstimatio tua erit juxta siclum sanctuarii*: Hinc dixerunt non est in æstimationibus minus siclo. Alia expositio: *Juxta siclum sanctuarii*: Excludit servos, & chirographos, & agros, quibus non redimunt: *Viginti obolorum erit siclus*: Ut doceare, quantus esset siclus. *Tantummodo primogenitum*. אך Excludit: Quia dictum est supra: *Quod si commutando commutaverit jumentum pro jumento ipso, & commutatio ejus erit sancta*. Dicendum erat: *Tantummodo primogenitum*: Quia commutatio primogeniti non offerebatur. *Quod primogenitum fiet Domino*: Docemur, primogenitum per se sanctificatum fuisse, neque fuisse necesse, ut sanctificaretur. In-

לא יקריש איש אותו . לא הבעלים ולא אחרים . אם שור אם שה ליהוה הוא. להביא שאר הקרשים שאין משנין אותם מקרושה לקרושה. ליהוה היא קריבה ואין תמורתו קריבה . ומה אני מקיים כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש ליהוה אלהיך. מצוה לקדשו לשום בכור ואם לא הקדישו מרחם הוא קדוש מעצמו . אבל לשנותן לקדושה אחרת כגון הקדש מזבח לא לכך נאמר לא יקריש איש אותו לא לענין שנאמר את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר והבשר נאכל לכהנים . וכי יהיה בו מום לא תזבחנו ליהוה . לא נאכל במומו לכהנים שנאמר בשעריך תאכלנו ומותר גם לבעלים. דבר אחר לפי שנאמר ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן ליהוה כל אשר יתן ממנו ליהוה יהיה קרש . הוצרך לומר אך בכור אשר יבוכר ליהוה בבהמה לא יקדיש איש אותו . רבי ישמעאל ורבי עקיבא אומר בתורת כהנים שאינו מקריש הקדש מזבח לפי שאין משנין בקדשים . ואם בבהמה הטמאה ופרה בערכך מה בא ללמדינו והלא כבר נאמר ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריב וגו׳ . לא בא ללמדינו לרבות המטלטלין שפודין בהן שנאמר ופרה בערכך בכל דבר חוץ מן העברים ומן השטרות ומן הקרקעות ובלבד שהוא צריך לשום בכסף שנאמר וכל ערכך יהיה בשקל הקדש . ויסף חמישיתו עליו. שיהא הוא וחומשו חמשה ואם לא יגאל לבעלים . ונמכר בערכך . לכל אדם . אך כל חרם אשר יחרים איש ליהוה מכל אשר לו ולא כל אשר לו׳. וכן אמרו המבזבז מנכסיו לא יבזבז יותר מחומש . מאדם ולא כל אדם. מלכה

Inter jumenta non sanctificabit vir ipsum: Neque domini, neque alii: *Sive sit bos, sive agnus, Domino illud*: Ad includendum reliquas sanctitares, quæ non mutantur de sanctitate in sanctitatem: *Domino illud* offeratur, at non offeratur ejus commutatio: Quomodo ego explicabo : *Omne primogenitum, quod nascatur in bobus tuis, & in ovibus tuis, masculum sanctificabis Domino Deo tuo?* Præceptum erat, ut sanctificaretur nomine primogeniti, si autem non sanctificaretur, ab utero per se erat sanctificatum: Sed non poterat mutari ad aliam sanctitatem, e. g. ad sanctitatem altaris ; Idcirco dictum est : *Non sanctificabit vir ipsum*: Verum juxta id, quod dictum est *Num.* XVIII. 17. *Sanguinem eorum sparges super altare, & adipem eorum adolebis*. Et caro comedetur a sacerdotibus : *Quod si fuerit in eo vitium, non immolabis illud Domino*. Sed comedatur a sacerdotibus cum suo vitio . Dictum est enim *Deut.* XV 22. *In portis tuis comedet illud* . Et permissum est etiam proprietariis . Alia expositio : Quia dictum est *Levit.* XXVIII. 9. *Si autem jumentum fuerit, de quo offerant oblationem Domino, quicquid ex eo dabit Domino, erit sanctum*. Dicendum erat: *Tantummodo primogenitum, quod primogenitum fiet Domino inter jumenta, non sanctificabit vir ipsum*. R. Ismael, & R. Akiba dicit: Dictum est in lege sacerdotum, quod non sanctificatetur sanctitate altaris, quia non mutant in sanctitatibus: *Quod si fuerit ex jumentis immundis, redimet juxta æstimationem tuam*: Quid venit ad nos docendum, cum jam dictum sit : *Si autem fuerit omne jumentum immundum, de quo non offerant?* &c. Sed venit ad nos docendum, ut includat mobilia, quibus possint redimere: Dictum est enim : *Redimet juxta æstimationem tuam*: Qualibet re, exceptis servis, & chirographis, & agris, dummodo sit necesse titulo argenti: Dictum est enim : *Et omnis æstimatio tua erit secundum siclum sanctuarii : Et addet quintam partem ejus super ipsum*; Ut ipsum & quinta ejus pars siut quinque partes; *Et si non redimatur*. A dominis: *Vendatur juxta æstimationem tuam*: Omni homini. *Verumtamen omne anathema, quod devovet vir Domino, ex omnibus, quæ habet* : Non autem omnia, quæ habet : Et sic dixerunt: Qui erogat *in pauperes* facultates suas, non erogabit plus quinta parte: *De homine*: Non autem omnes homines: Docemur, quod homo possit san-

שהאיש מקריש עבדו ושפחתו הכנעניים ולא עבדו ושפחתו העבריה לפי שאין גופן קנוי. ומבהמה. ולא כל בהמה. ומשדה. ולא כל שדה. יכול אם החרים אדם את כולם יהיו מוחרמים לכך נאמר אך למעט דברי רבי אליעזר. אמר רבי אליעזר בן עזריה ומה אם להקדש אין אדם רשאי להחרים כל נכסיו. קל וחומר שיהא אדם חס על נכסיו. לא ימכר. לגזבר. ולא יגאל. לבעלים. כל חרם קדש קדשים הוא ליהוה. אמר רבי יהודה בן בתירה מכאן שסתם חרמים לבדק הבית אבל אם פרש לכהן הרי הוא של כהן. רבי שמעון אומר הכהנים אין מחרימין לפ שהחרמים שלהם. הלוים מחרימין שאין החרמים שלהם. תנן התם במסכת נדרים כל כנוי חרמים בחרמים חרק חרך חרף כנויים לחרם. כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה. מלמד על מחוייבי מיתות לאחר שאמר ערכי עלי שהוא בלא יפדה. כי מות יומת. כשנגמר דינו למיתה הכתוב מדבר רבי חנניה בן עקיבא אומר נערך מפני שדמיו קצובים אבל אין נידר לפי שאין דמיו קצובין. וכל מעשר הארץ. לרבות זרע השום והשחליים והגרגר. מזרע. ולא כל זרע להוציא זרעונים שאינן נאכלין כגון זרע לפת וזרע צנונות. מפרי העץ. לרבות כל פירות האילן ומנין לרבות את הירקות למעשר דכתיב וכל מעשר. ואם גא יגאל. לרבות את האשה ואת היורש. איש. פרט לקטן. ממעשרו. ולא מעשר חבירו. דבר אחר ממעשרו. ולא כל מעשרו. פרט למעשר שנכנס לירושלם ויצא. חמישיתו יוסף עליו שיהא הוא וחומשו חמשה. וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט. מכאן שאין מעשרין מן הבקר על הצאן ולא מן הצאן על הבקר אבל כבשים מתעשרין על העזים שהן בכלל צאן. ומנין שאין מתעשרין מן

sanctificare servum suum, & ancillam suam Cananæos, non autem servum & ancillam suam Hebræos; quia ipsi non sunt acquisitio: *Ex jumento*: Non autem omnia jumenta: *Et de agro*. Crederem, si quis devoveret omnia, fuisse devota? Idcirco dictum est. אך ad excludendum. Verba R. Eliefer. Dicit R. Eliefer ben Azaria; Si quis non potest dovovere omnes facultates suas, multo magis parcet facultatibus suis. *Non vendetur*. Thesaurario. *Neque redimetur*: A dominis: *Omne anathema sanctitas sanctitatum erit Domino*. Dicit R. Jehuda ben Bethera; Hinc probatur, quod anathemata simpliciter cederent instaurationi domus; At si definiat sacerdotem, ecce erunt sacerdoti: R. Simeon dicit: Sacerdotes non vovent, quia anathemata illorum sunt. Levitæ vovent, quia anathemata illorum non sunt: Legimus in tractatu *Nedarim*: Omne cognomen anathemathum est anathemata; חרק חרך חרף sunt cognomina anathematis: *Omne anathema quod devovebitur ab homine non redimetur*; Docemur de interficiendis, quod postquam dixerit; Æstimatio mea super me, quod jubentur præcepto: *Non redimetur*. *Interficiendo interficietur*: Postquam absolutum sit judicium, ut interficiatur, textus loquitur, R. Chananjah ben Akiba dicit: Poterunt æstimari, quia ejus pretium erat definitum, at non poterat vovere, quia ejus pretium non erat definitum. *Omnis autem decima terræ*: Ad includendum semen allii, & nasturtii, & erucæ; *Ex semine*. Non autem omne semen; ad excludendum semina, quæ non comeduntur, e. g. semen cæpæ, & semen raphani. *De fructu arboris*. Ad includendum omnes fructus arboris. Unde probatur ad includendum olera ad decimandum? Ex eo quod scriptum est. *Omnis autem decima*. *Si vero redimendo redemerit*: Ad includendum fœminam, & hæredem. *Vir*. Excludit puerum. *De decima sua*: Non autem de decima socii sui. Alia expositio: *De decima sua*: Non autem de omni decima sua: Excludit decimam, quæ sit ingressa Hierosolymam, & exierit: *Quintam partem ejus addet super eum*: Ut ipsa & quinta ejus pars sint quinque partes. *Et omnis decima bovum, & ovium, omnium, quæ transeunt sub virga*: Hinc probatur non fuisse decimandum de bobus pro ovibus, neque de ovibus pro bobus: Sed agni decimabantur pro capris, quia comprehendebantur in ovibus: Et unde probatur non fuisse decimandum de

החדש על הישן שנאמר היוצא השדה שנה שנה דברי רבי עקיבא. כל אשר יעבור תחת השבט פרט לטרפה שאינה עוברת. העשירי יהיה קדש. בין מנאן בשבט בין מנאן רבוצים או עומדין אף על פי שלא עברו. דבר אחר העשירי יהיה קדש ואפילו מעוברת אין מונים את העובר למנין הצאן אלא הוא ירך אמו ועולה בחשבון עשירי עם אמו מכאן יבינו ההדיוטים. כי אין העובר נחשב בחשבון אותו ואת בנו. דבר אחר העשירי יהיה קדש ליהוה אף על פי שלא קרא שמו עשירי. ואם קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ואחד עשר עשירי שלשתן מקודשין שנאמר העשירי יהיה קדש. כיצד יעשה התשיעי נאכל במומיו. והעשירי מעשר. ואחד עשר קרב שלמים. ועושה תמורה דברי רבי מאיר אמר לו רבי יהודה וכי יש תמורה עושה תמורה אמר רבי מאיר אילו היה תמורה לא היה קרב. אמר רבא אפילו רבי רענוותנה הוא אמר משום רבי מאיר אמר רבי מאיר לא אמר בסוף מסכת הוריות. לא יבקר בין טוב לרע. שאף על פי שמצוה להביא מן המובחר שנאמר וכל מבחר נדריכם אשר תדרו ליהוה. יכול יהא מחפש ומוציא היפה תלמוד לומר לא יבקר בין טוב לרע. שהרי בבעלים מצוה זו תלויה להביא מן המוכחר אבל לא בכהן שיכנס לעדרו של בקר הטוב שבצאן והמובחר ויטלנו שנאמר לא יבקר בין טוב לרע למדנו שאם המיר סופג את הארבעים מפני שהוא בלאו. ואם המר ימיר לרבות את האשה ואת היורש. והיה הוא ותמורתו בבכור הוא אומר לא יפדה והוא נמכר ובמעשר הוא אומר לא יגאל ואינו נמכר לא חי ולא שחוט ולא בעל מום. פירוש לפי שמצאנו גאולה נקראת קנייה כענין שנאמר אם יגאלך טוב יגאל. ממשמע

de novo pro veteri? Ex eo quod dictum est *Deut.* XIV. 22. *Egrediente agro quotannis*. Verba R. Akiba. *Omnium quæ transeunt sub virga*. Excludit discerptum, quod non transit. *Decimum erit sanctum*: Sive numeretur virga, sive recumbentes, aut stantes numerentur. Vel si non transeat: Alia expositio: *Decimum erit sanctum*; Vel si gravida fuerit, non numerat fœtum in computo ovium, sed erit sicut latus matris suæ, & adscendet in computum dacimi cum matre sua; Hinc intellexerunt vulgares, quia fœtus non computetur in computo, juxta præceptum de quo dicitur: *Ipsum, & filium ejus*. Alia expositio: *Decimum erit sanctum Domino*: Vel si non vocaverit decimum; Si vero nonum vocaverit decimum, & decimum nonum, & undecimum decimum, tria hæc sanctificantur; Dictum est enim: *Decimum erit sanctum*: Quomodo faciet? Nonus comedetur cum vitio suo; & decimum decimabitur, & undecimum offeretur in pacifica; & faciet commutationem: Verba R. Meir. Respondit ei R. Jehuda: Num est commutatio, quæ faciat commutationem? Dixit illi R. Meir: Si fuerit commutatio, non offeretur. Dicit Raba; Etiamsi Rabi humilis sit, dicit nomine R. Meir: Dicit R. Meir; Non dicit in fine *Horajoth*. *Non disquiret inter bonum & malum*: Vel si præceptum sit, ut afferat de optimo; Dictum est enim *Deut.* XII. 11. *Et omnem electionem votorum vestrorum, quæ vovebitis Domino*: Crederem, quod perscrutari debeat, & educere optimum? Idcirco dictum est: *Non disquiret inter bonum & malum*: Quia præceptum a dominis pendet, ut offeratur ex optimo, tamen non ingredietur sacerdos in gregem, ut disquirat bonum, quod sit in ovibus, & seligat, & accipiat. Dictum est enim. *Non disquiret inter bonum & malum*: Docemur; si commutet, quod vapulet quadraginta verberibus, quia transgreditur præceptum negativum. *Quod si commutando commutaverit illud*. Ad includendum mulierem, & hæredem: *Et commutatio ejus*. De primogenito dictum est: *Non redimetur, & vendetur*. Et de decimo dictum est: *Non redimetur*; Et non vendetur neque vivum, neque mortuum, neque vitiatum: Expositio: Quia deprehenditur redemtionem vocari acquisitionem; Dictum est enim *Ruth* III. 13. *Si te voluerit redimire, bene erit, redimat*: Eruitur ex sensu literali,

quod

שאינו נמכר. אלה המצות. שאין נביא רשאי לחדש דבר עוד מעתה רבי אומר מכאן שמעשר בהמה בעמוד ועשר. אשר צוה יהוה את משה אל בני ישראל. כדאי הוא השליח לשלוחו וכדי השליח למי שנשתלח אצלם אל בני ישראל. דבר אחר אל בני ישראל. זכות ישראל גרמה להם שהרי הוא התחיל לידור במעשרות שנאמר וידר יעקב נדר לאמר. וכתיב וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. בהר סיני מלמד שכולם מסיני נאמרו. סיני כנגד שני חיי משה ועשרת הדברים.

quod non vendatur. *Ista sunt præcepta.* Quæ prophetæ ex hoc tempore non licet innovare: Rabi dicit: Hinc probatur; quod decima jumenti jubeatur præcepto; Surge, & decima: *Quæ præcepit Dominus Mosi ad filios Israel.* Sufficiens ipse fuit legatus ut legaretur, & sufficiens fuit legatus ut legaretur ad filios Israel. Alia expositio: *Ad filios Israel*: Digni fuerunt Israelitæ, ut eos perficeret, quia inceperunt vovere ab decimis: Dictum est enim *Genes.* XXVIII. 20. *Vovitque Jacob votum, dicendo*. Pariterque scriptum est ibid. *Et omne, quod dederis mihi, decimando decimabo illud tibi. In monte Sinai.* Docemur omnia a Sinai memorata fuisse. סיני Contra secundam vitam Mosis, & decem verba.

PESICTHA

Commentarius vetustus in *Numeros*.

NUNC PRIMUM
A BLASIO UGOLINO
Ex Hebraico Latine redditus.

במדבר הללויה כי טוב יהוה זמרו לשמו כי נעים כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו : טוב הוא הקדוש ברוך הוא לכל באי העולם וביותר עם ישראל שלא שלא בחר בכל אומה ולשון כי אם בישראל שנאמר כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. כשם שהסגולה חביבה לו לאדם יותר מכל ירושה ונחרה כך ישראל חביבין לפני הקדוש ברוך הוא יותר מכל העולם כולו . וכן הוא אומר רק באבותיך חשק יהוה להאבה אותם וגו׳ לפיכך אמר דוד הללויה כי טוב יהוה זמרו לשמו לי נעים, אף על פי שהטובות של הקדוש ברוך הוא במלא הילולינו אין אנו מפסיקין להללו כפי טובותיו . וכן הוא אומר מי ימלל גבורות יהוה ישמיע כל

N deserto. Laudate Dominum, quia bonus Dominus; psallite nomini ejus, quoniam suave; quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel peculium sibi. Psal. CXXXV. 3. Bonus est Deus S. B. omnibus venientibus in mundum, at magis Israelitis, quia ex omni lingua & natione non elegit nisi Israelitas. Dictum est enim: *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in peculium sibi*. Sicut homini amabilius est peculium suum præ omni hæreditate & possessione, ita pariter Israelitæ amabiles sunt Deo S. B. præ universo mundo: Et sic dictum est *Deut.* X. 15. *Tantummodo in patribus tuis delectatus est Dominus ad diligendum eos* &c. Idcirco dixit David: *Laudate Dominum, quia bonus Dominus; psallite nomini ejus, quoniam suave*: Licet beneficentia Dei S. B. sit in plenitudine laudationum nostrarum, tamen nos sumus sufficientes ad eum laudandum juxta ejus beneficentiam: Et sic dictum est *Psal.* CVI. 2. *Quis loquetur potentias Domini; auditas faciet omnes* lau-

תהלתו לפיכך נאמר הללויה כי טוב יהוה זמרו לשמו . שהוא מזכיר שמו הנכבד והנורא על כל מצוה ומצוה ואחר כך מודיע שבחן של ישרﭏ שלא בחר באומה אחרת זולתם כי יעקב בחר לו יה ישרﭏ לסגולתו . בוא וראה מה כתיב בסוף ספר ויקרא ﭏה המצות אשר צוה יהוה את משה ﭏ בני ישרﭏ . והתחיל בספר רביעי וידבר יהוה ﭏ משה במדבר סיני שאו את ראש כל עדת בני ישרﭏ . הרי כי יעקב בחר לו יה ישרﭏ לסגולתו. וידבר הפסיק הענין של מעלה . וידבר לשון זריזות . וידבר יהוה ﭏ יהושע תנו לכם את ערי המקלט . יהוה . השם הנכבד והנורא אשר לא קריאתו ככתבו כענין זה שמי לעלם . ﭏ משה . כדי הוא השליח לשלוחו. במדבר סיני באהל מועד . בתחלה דבר הקדוש ברוך הוא למשה בסנה ואחר כך במדין. ואחר כך שנאמר ויאמר יהוה ﭏ משה במדין. ואחר כך במצרים שנאמר וידבר יהוה ﭏ משה וﭏ אהרן בארץ מצרים. ואחר בסיני שנאמר וידבר ﭏהים ﭏ משה את כל הדברים הﭏה לאמר. משהוקם המשכן לא נדבר עמו ﭏא מאהל מועד בצניעות . באחד לחדש השני בשנה השנית. ומה ראה הדיבר לומר באיזה זמן באיזה מקום בכמה בחדש באיזה חדש באיזה שנה. טוביהו ברבי ﭏיעזר זכר צדיק לברכה אמר באיזה זמן דכתיב במדבר סיני בזמן שהיו במדבר סיני ולא בזמן שהיו באחד מן המסעות אשר מרעמסס ועד ירחו אלא בזמן שהם במדבר סיני. ומה בא ללמדינו שזה ספר רביעי שהרי נמנו בתחלת ירידת יעקב אבינו עם בניו במצרים . להודיע כי בשבעים נפש ירדו אבותינו מצרים. ובשנייה נמנו בעלותם ממצרים . אלא שקיצר היחוס ולא נתיחסו ﭏא עד משה ואהרן שנאמר וידבר יהוה ﭏ משה וﭏ

laudes ejus? Idcirco dictum est. *Laudate Dominum, quia bonus Dominus; psallite nomini ejus*: Quod memoret nomen ejus gloriosum & terribile in omnibus præceptis, & postea ostendat laudem Israelis, quod non elegerit aliam nationem præter illos: *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in peculium sibi*: Veni, & vide, quid scriptum sit in fine libri *Levitici*: *Ista sunt præcepta, quæ præcepit Dominus Mosi ad filios Israel*; Et incipit in libro quarto: *Et locutus est Dominus ad Mosen in deserto Sinai: Numerate capita totius cœtus filiorum Israel*: Ecce: *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in peculium sibi*: *Et locutus est*: Finit subjectum superius. *Et locutus est*: Ex significatu excitationis: *Et locutus est Dominus ad Josue: Date vobis urbes refugii. Jos.* xx. 2. *Dominus*. Nomen gloriosum & terribile, quod non legitur, sicut scriptum est. Juxta hoc subjectum: Nomen meum occultum *Ad Mosen*; Sufficiens errat legatus, ut legaretur: *In deserto Sinai, in tentorio conventus*: In principio locutus est Deus S. B. Mosi in rubo, & postea in Midian. Dictum est enim: *Et dixit Dominus ad Mosen in Midian*: Et deinde in Ægypto: Dictum est enim: *Et locutus est Dominus ad Mosen, & Aharon in terra Ægypti*: Et posthæc in Sinai: Dictum est enim: *Et locutus est Dominus ad Mosen omnia verba hæc, dicendo*. Postquam erectum est tabernaculum, non locutus est cum eo nisi de tentorio conventus in abscondito. *Una mensis secundi, anno secundo:* Et quid vidit locutio, dicendo, quo tempore, quo loco, quo die mensis, quo mense, & quo anno? Tobias bar R. Elieser, (memoria justi sit in benedictionem,) dicit; Quo tempore scriptum est? *In deserto Sinai*: Quo tempore erant in deserto Sinai, non autem quando erant in aliquo ex itineribus, quibus incesserunt a Ramesses ad Jericho; sed quo tempore erant in deserto Sinai: Quid venit ad nos docendum iste liber quartus? Quod numerati fuerint in principio, quando descendit Jacob pater noster cum filiis suis in Ægyptum. Ad ostendendum, quod in septuaginta animabus descenderint patres nostri in Ægyptum: Et secunda vice numerati sunt, quando adscenderunt de Ægypto: Sed abbreviavit genealogiam, neque recensiti sunt per gentes nisi usque ad Mosen & Aharon: Dictum est enim. *Et locutus est Dominus ad Mosen & Aharon*: *Et mandavit* eos

אהרן ויצום אל בני ישראל וכתיב אלה ראשי בית אבותם. לבסוף הכליל המנין שנאמר ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי ללמדך כמה פרו ורבו ישראל במאתים ועשר שנים. ובשלישית נמנו בעשיית המשכן שנאמר וידבר יהוה אל משה לאמר. כי תשא את ראש בני ישראל וגו׳ וכתיב בקע לגלגלת . וכתיב ויהי מאת ככר הכסף וגו׳ . וזה היה בשנה הראשונה אחרי שנשתברו הלוחות דכתיב ויפל מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש . ושהה עד שמנים יום עד שניתנו לוחות השניים ואחרי כן נאמרה פרשת ויקהל ואז ניתנו השקלים ומהם נתנו לצקת הארנים . והשקלים ההם נקראו כפר. והמשכן הוקם בשנה השנית באחד לחדש הראשון וזה היה באחד לחדש הראשון וזה היה באחד לחדש השני בשנה השלישית שלא תאמר זהו שנאמר בכי תשא את ראש בני ישראל. אלא אותו החשבון היה לצורך הייחוסין שבכל פרשה שהקדוש ברוך הוא מגדל את ישראל מפרסם בה באיזה עת גדלם וכן הוא אומר במתן תורה בחדש השלישי לצאת בני ישראל . וכן בהקמת המשכן וכן בפעם הראשון דכתיב ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וכן לפי שהוא מודיע טהרת יוחסין הזכיר באיזה זמן ובאיזה מקום היה הדיבור. באהל מועד. וכן הוא אומר ונודעתי לך שם וגו׳ בכמה בחדש באחד . להודיע שזה המעשה היה קודם שנעלה הענן מעל המשכן ליסע. באיזה חדש לשנה השנית . להודיע שאין מוקדם ומאוחר בתורה שהרי כתיב ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו שנאמר בפרשת בהעלותך והדיבור היה בשנה השנית בחדש הראשון למדנו שלא ניתנה התורה אלא לידרש. לצאתם מארץ מצרים . שלא תאמר להקמת המשכן הוא המניין . דבר אחר

eos ad filios Iſrael. *Exod.* VI. 13. Paritérque ſcriptum eſt: *Duces domus patrum ſuorum*: *Num.* VII. 2. In fine abſolvit computum : Dictum eſt enim *Exod.* XII. 37. *Et profecti ſunt filii Iſrael a Rameſſes ad Succhoth quaſi ſexcenta millia peditum*. Ad te docendum, quod multiplicati fuerint Iſraelitæ ducentis & decem annis : Et tertio numerati ſunt in factura tabernaculi : Dictum eſt enim : *Et locutus eſt Dominus ad Moſen: Quando recenſebis capita filiorum Iſrael*. Ibid. XXX. 12. Paritérque ſcriptum eſt ibid. XXXVIII. 26. *In capitum computatione* : Et ſimiliter ſcriptum eſt ibid. *Fuerúntque centum talenta argenti* &c. Et hoc fuit in anno primo, poſtquam fractæ fuerunt primæ tabulæ: Scriptum eſt enim ibid XXXII. 28. *Et ceciderunt de populo die illo fere tria millia hominum*: Et tardavit uſque ad octoginta dies priuſquam darentur tabulæ ſecundæ ; & poſtea memorata eſt Paraſcha: *Et congregavit* . Et tum dati ſunt ſicli, & ex his dati ſunt ad conflandum baſes: Et ſicli iſti vocantur expiatio: Et tabernaculum erectum fuit anno ſecundo prima menſis primi; & hoc fuit prima menſis ſecundi anno tertio; Ne dicas ; hoc eſt de quo dictum : *Quando recenſebis capita filiorum Iſrael* : Sed ipſum tabernaculum neceſſarium fuit genealogiis ; quia in omni ſectione, in qua Deus S. B. magnificat Iſraelitas , manifeſtat quo tempore eos magnificet: Et ſic dictum eſt , quando data fuit lex.: *Menſe tertio egreſſus filiorum Iſrael*: Et ſimiliter in erectione tabernaculi, paritérque in prima vice, ſcriptum eſt enim: *Et fuit anno ſecundo, menſe ſecundo, vigeſima menſis*. Et ſimiliter, ut oſtenderet puritatem genealogiarum, memorat quo tempore & loco fuerit locutus : *In tentorio conventus*: Et ſic dictum eſt *Exod.* XXV. 21. *Et conveniam te illic* &c. Quo menſe ? uno . Ad oſtendendum , quod hoc contigerit , antequam adſcenderit nubes ſuper tabernaculum , ad proficiſcendum ; quo menſe anni ſecundi: Ad oſtendendum non eſſe præmiſſum & poſtpoſitum in lege , quia ſcriptum eſt *Num.* IX. 2. *Facient filii Iſrael Paſcha in tempore ſuo*: Dictum eſt enim in Paraſcha: *Quando accendes*. Et allocutio fuit anno ſecundo , menſe primo. Ut doceamur, quod lex non data fuerit niſi ad diſſerendum : *Egreſſus eorum de terra Ægypti* . Ne dicas ad erectionem tabernaculi fuiſſe enumerationem. Alia expoſitio: *Egreſſus eorum de terra Ægypti* : Eorum egreſſus de

מארץ מצרים יציאתם מארץ שצרים נרמה להתיחסם לרגלים. באותה שעה אמר לו לך אמור להם לישראל. שאו. פתח במשה לבדו וחזר ואמר שאו. אלא מתוך שאמר אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן ידענו שאהרן היה עמו אבל הדיבור לא היה אלא למשה וזה מניין רביעי והחמישי על ידי משה ואלעזר הכהן אחרי המגפה. משל לרועה שהיה רועה את עדרו ובא זאב וטרף מהם ורצה בעל הצאן למנות את עדרו. והוא נקרא חומש הפקודים. שאו. בלשון גלולה וכן הוא אומר נשא אויל מרודך את ראש יהויכין מלך יהודה ויוצא אותו מלך בבל בשתים מלכותו מבית הכלא. שאו את ראש. עשו להם הרמת ראש להודיע לכל באי העולם שהם מתיחסים מכל אומה ולשון. וכן הוא אומר גן נעול אחותי כלה וגו׳. כל עדת. מלמד שכולם נתיחסו ולא נמצא בהן פסול חוץ מבן הישראלית שנתפרסם. למשפחותם לבית אבותם. מלמד שמשפחת אב קרויה משפחה שישראל מתיחסים לאבות בכל מקום ואומות העולם מתיחסים לאומותם כענין שנאמר ארבעה אלה יולדו להרפה בגת היא ערפה היא הרפה שהיו דשים פלשתים בתשמישתה כריפות לכך לא נזכרו שמות אבותיהן של גוים כי אם במקומות ידועים והם כענין פר בן בקר אף על פי שאין לבהמות יחס אמר פר בן בקר. במספר שמות שהיו קוראין להם בשמותם. כל זכר לגולגלותם. שהיה מעביר אחר אחר. מבן עשרים שנה ומעלה. שאין שנות עשרים מן המניין תפקדו אותם לצבאותם אתה ואהרן. הוא שאמר שאו את ראש. ואתכם יהיו איש איש למטה. כדי ליתן גדולה לכל שבט ושבט. וכן מצאנו שאין לך מן השבטים שלא העמידו מלכים ונביאים. איש ראש לבית אבותם הוא. שלא יתגדל נשיא שבט זה על שבט זה.

terra Ægypti causa fuit, ut recenserentur per vexilla: Eo tempore dixit illi. Veni, dic illis, sc. Israelitis: *Numerate*. Incipit a Mose duntaxat, atque iterum dicit: *Numerate*: Verum postquam dixit: *Hi sunt numerati, quos enumeravit Mose & Aharon*: Percipimus, quod Aharon fuerit cum eo, sed allocutio non fuit nisi ad Mosen; & hæc est enumeratio quarta, & qninta per Mosen & Eleazarum sacerdotem post plagam: Parabola de pastore, qui pascit gregem suum, & venit lupus, & ex eo discerpit, & vult dominus ovium numerare gregem suum; Et vocatur quintus ænumeratorum. *Numerate*: Ex significatu magnificentiæ 2. Reg. XXV. 27. *Sublevavit Evil-Merodach caput Joachin regis Juda; Et eduxit eum rex Babylonis anno secundo regni sui de domo carceris. Numerate capita*: Facite illis celsitudinem capitis, ut innotescat omnibus venientibus in mundum, quod recenseantur in familias suas ex omni natione, & lingua: Et si dictum est *Cantic.* IV. 12. *Hortus conclusus soror mea sponsa* &c. *Totius cœtus*: Docemur quod omnes fuerint recensiti in familias suas, & nemo in iis inventus fuerit profanus, excepto filio Israelitidis, qui manifestatus fuit. *Per familias suas, per domos patrum suorum*: Docemur, quod familia patris vocetur familia; eo quod Israelitæ recenseantur per patres suos; in omni loco & natione recensentur per matres suas, sicuti dictum est 2. *Sam.* XXI. 22. *Hi quatuor nati sunt de Arapha in Gath*. Erat ערפה eadem ac הרפה, quam conculcabant Philistæi in concubitu suo tamquam in mortario? Idcirco non memorantur nomina patrum gentium, nisi in locis notis, sicuti dictum est: *Juvencum filium bovis*: Vel si jumento non sit genealogiam, tamen dicit: *Juvencum filium bovis*: *Juxta numerum nominum*: Quod vocarentur suis nominibus: *Omnis masculus per capitis computationes eorum*: Ut singuli fuerint concepti. *A viginti annis & supra*: Qui non erant viginti annorum ex numero; *Numerabitis eos per excercitus suos tu & Aharon*: Hoc est quod dictum est: *Numerate capita*: *Et vobiscum sint vir vir pro tribu*: Ut magnificentur omnes tribus: Et sic invenimus, quod nulla sit tibi ex tribubus, quæ non præfecerit reges, & prophetas: *Quisque princeps per domum patris sui sit*: Ne præcellat princeps tribus hujus super principem tribus illius: *Hæc autem*

sunt

ואלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם.
אתם עקר להם . לראובן אליצור בן
שדיאור וגו' עד לנפתלי אחירע בן עינן.
אין אתה מוצא השבטים נמנין בכל מקום
שוין אלא פעם מקדים זה ופעם מקדים
זה ללמדך שכולם שוין לפני הקדוש ברוך
הוא וכן הוא אומר כל אלה שבטי ישראל
שנים עשר . שבטו של לוי לא נפקד
עם שאר השבטים לפיכך לא היה ללוי
נשיא שבט בפקוד בני ישראל . לבני יוסף
לאפרים אלישמע בן עמיהוד . במרגלים
ובנשיאים ייחס את יוסף על אפרים .
וכמרגלים ובחלוק הארץ ייחס את יוסף
על מנשה. זהו שאמר יעקב גם הוא יהיה
לעם וגם הוא יגדל ואולם וגו'. שפקודי
בני אפרים ארבעים אלף וחמש מאות
ופקודי בני מנשה שנים ושלשים אלף
ומאתים. ובגדולה מתחילין מן הגדול .
ובחילוק הארץ נתיחס יוסף על בני מנשה
לפי שנתרבתה נחלתם . וכן הוא אומר
ויפלו חבלי בני מנשה עשרה מפני בנות
צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן
מנשה לכך נתיחס יוסף על בני מנשה
בנחלות . אלה קריאי העדה . ביו"ד כתיב
מלמד שכולם היו צדיקים והם היו
בנתינת עשרת הדברות . שהרי בויקח
קרח קריאי מועד חסר יו"ד על שהיו
רשעים. ויקח משה ואהרן. מלמד שמשכן
בדברים להודיע גדולתו של משה שביום
שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה בו ביום
כינסן אף הם לא נתעכבו . אשר נקבו
בשמות כתיב חסר ואו מלמד שכל
הצדיקים כל זמן שגדולה מתוספת עליהן
הם משפילין את עצמם . ואת כל
העדה הקהילו כולם שוין ברציון אחד .
באחד לחדש השני . היה הדיבור למשה
רבינו . באחד לחדש השני . היה המעשה
להודיעך זריזותם . ויתילדו על משפחותם
לבית אבותם . ויתיחסו וכן הוא אומר
אלה תולדות השמים והארץ. כאשר צוה
יהוה את משה ויפקדם במדבר סיני. לא
שהיה שואל לו אמור כמה במשפחתך אלא
היו עוברין בכבוד בחיילות של בית

sunt nomina virorum, qui stabunt vobiscum. Vos eritis fundamentum illis. *Pro Ruben Elisur filius Shedeur* &c. Usque ad locum: *Pro Nepthali Abira filius Enan*: Tu non deprehendis tribus numeratas in omni loco fuisse æquales, sed aliquando hæc, & alliquando illa antecessit; Ut doceare omne fuisse pares coram Deo S. B. Et sic dictum est: *Omnes istæ tribus Israel, duodecim.* Tribus Levi non fuit numerata cum reliquis tribubus, ideoqne non fuit Levi princeps tribus in enumeratione filiorum Israel. *Pro filiis Joseph, pro Ephraim, Elishama filius Ammihud.* In Exploratoribus, & in principibus recensitus est Joseph in Ephraim; Et in Exploratoribus, & in divisione terræ recensitus est Joseph in Manasse: Hoc est quod dixit Jacob *Genes.* XLVIII. 19. *Etiam ipse erit in populum, atque etiam ipse magnus erit* &c. Qui numerati filii Ephraim fuerunt qnadraginta millia, & quingenti, & numerati filiorum Manasse fuerunt duo & triginta millia, & ducenti. *Et* in excellentia a præstantiori incipiunt: Et in divisione terræ recensetur Joseph in filiis Manasse, quia multiplicata fuit eorum hæreditas: Et sic dictum est *Jos.* XVII. 5. *Et ceciderunt funiculi filiorum Manasse decem*: Propter filias Zelophecad filii Hepher, filii Galaad, filii Machir, filii Manasse. Idcirco recensitus est Joseph in filiis Manasse in hæreditatibus. *Hi sunt convocati cætus*: Cum יו"ד scriptus est: Docemur omnes fuisse justos, & fuisse, quando datus fuit decalogus; Etenim *Num.* XVI. Ubi dicitur: *Dissidium fecit Corah*: *Convocati cætus*: Deest יו"ד quia fuerunt impii; *Et accepit Mose & Aharon.* Docemur, quod eos attraxerit verbis, ad ostendendum præstantiam Mosis quod eo die, quo dixit Deus S. B. Mosi, ipsos introduxerit, ipsique non impedierint. *Qui egressi sunt nominibus:* Scriptum est sine ואו Docemur quod omnes justi, quando præstantia eos apprehendit, se humilient: *Et universam cœtum congregarunt*: Omnes erant pares in una voluntate; *Una mensis secundi.* Fuit allocutio ad Mosen magistrum nostrum; *Una mensis secundi*: Contigit factum: Ut cognoscas eorum alacritatem: *Et genealogizati sunt per familias domus patrum suorum*: Et sic dictum est: *Istæ sunt generationes cœli & terræ. Sicut præcepit Mosi; Et numeravit eos in deserto Sinai.* Non interrogabat, dicens; Quanta est familia tua; sed transibant cum honore per turmas domus

Da-

דוד. ויהיו בני ראובן בכור ישראל. במספר שמות מלאין. ראובן שמעון גד ומנשה לפי שנתהלקו מנחלת ארץ ישראל ונטלו נחלתם בעבר הירדן ונתגאו בעשרם ובשמעון ולוי כתיב אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל צא מיכן לוי נשאר שמעון כדרך ראובן גד ומנשה. בני נפתלי תולדותם: כולם כתוב בהן לבני וכאן בני. מלמד שהיו כל בניהם זכרים ולא היו להם נקבות. אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל שנים עשר איש. כדי לזכור להם זכות יעקב אבינו שנאמר בברכתו כל אלה שבטי ישראל שנים עשר איש. לבני שמעון תולדותם למשפחותם פקודיו. מה נשתנה שמעון שנאמר בו פקודיו מלמד שהיו עתידין להפקד משבטו שהרי חסרו בחומש הפקודים שלשים ושבעה אלף ומאה. ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים. ולהלן הוא אומר בקע לגולגלת מחצית השקל בשקל הקדש לשש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים למדנו שכל זמן שהיו ישראל עסוקין במלאכת המשכן לא חסרו מהם נפש אחת. שבמלאכת המשכן נמצאו שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים ובשנה השנית נמצאו החשבונות שוות. אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא כתוך בני ישראל. אבל אתה נושא את שמותם לגדולה אחרת לצורך המשכן. ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות ועל כל כליו ועל כל אשר לו. המה ישאו את המשכן. במדבר. והמה ישרתוהו. בארץ ישראל. וכן הוא אומר ברוד כי למבראשונה לא פרץ יהוה פרץ בעוזא כיון שפשט עוזא ידו לאחז בארון מיד מת כי ראה כי שמטו הבקר וסביב למשכן יחנו. זה באהל מועד במדבר. והלוים יחנו סביב למשכן העדות

David. *Et fuerunt filii Ruben primogeniti Iſrael, in numero nominum*. Quatuor in numero nominum ſunt pleni, Ruben, Simeon, Gad, Manaſſe, quia eorum portio fuit ex hæreditate terræ Iſrael, & acceperunt eorum hæreditatem trans Jordanem, & ſuperbierunt in divitiis ſuis; & de Simeone & Levi ſcriptum eſt *Geneſ.* XLIX. 7. *Dividam eos in Jacob, & diſperdam eos in Iſrael*. Educ hinc Levi, remanet Simeon ſicut Ruben, Gad, & Manaſſe. *Filii Nephtali per generationem ſuam*: De omnibus ſcriptum eſt: *De filiis*. at hoc loco dictum eſt: *Filii*: Docemur omnes eorum filios fuiſſe maſculos, neque iis fuiſſe fœminas: *Iſti ſunt numerati, quos numeravit Moſe & Aharon, ac principes Iſrael duodecim viri*; Ut in iis memorentur merita Jacob patris noſtri. Dictum eſt enim in ejus benedictione: *Omnes iſtæ tribus Iſrael, duodecim viri. De filiis Simeon per generationem ſuam per familiam ſuam, numerati ejus*. Cur variatum eſt in Simeon, de quo dictum eſt: *Numerati ejus?* Docemur, futurum fuiſſe, ut numerarentur ab ſua tribu, quia defecerunt in quinto enumeratorum ſeptem & triginta millia & centum: *Fuerunt omnes enumerati ſexcenta & tria millia, & quingenti & quinquaginta*. Et *Exod.* XXXVIII. 26. *In capitum computatione dimidium ſicli in ſiclo ſanctuarii in ſexcentis & tribus millibus, & quingentis & quinquaginta*: Docemur, quod quandiu Iſraelitæ occupati fuerint in opere tabernaculi, non defecerit ex eis vel una anima; Quia in opere tabernaculi deprehenduntur ſexcenta & tria millia, & quingenti & quinquaginta, & anno ſecundo deprehenduntur computationes pares. *Tantum tribum Levi non numerabis, & capita eorum non computabis in medio filiorum Iſrael*: At tu computabis eorum nomina ad magnificentiam alteram propter opus tabernaculi: *Sed tu recenſe Levitas ſuper tabernaculum teſtimonii, & ſuper omnia vaſa ejus, & ſuper omne, quod pertinet ei: Ipſi portabunt tabernaculum*. In deſerto: *Et ipſi miniſtrabunt illi*: In terra Iſrael: Et ſic dictum eſt de David; quod a principio non percutiendo percuſſit Deus Ozam; Poſtquam extendit manum ſuam ut apprehenderet arcam, ſtatim mortuus eſt, quia vidit, quod boves declinarent. *Et in circuitu tabernaculi caſtrametabuntur*: Hoc fuit in tentorio conventus in deſerto: *Et Levitæ caſtrametbuntur in circuitu tabernaculi* te-

זה בית עולמים . דהנן במסכת תמיד בשלשה מקומות כהנים משמרין בבית המקדש בבית אבטינס . בבית הניצוץ . בבית המוקד וכו׳ . ויעשו בני ישראל כאשר צוה יהוה את משה . להיות הלוים חונים סביב למשכן כך עשו להזהיר עצמם שלא ליקרב למשכן . וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר . זה אחד מעשרה מקומות שנדבר למשה ולאהרן איש על דגלו באותות לבית אבותם . חיבה יתירה היתה למלך מלכי המלכים על ישראל והשרה אותם בדגלים כדי שלא יהו מעורבין . בוא וראה כשהסתכל בהם בלעם וראה אותם חונים לשבטיהם לא היה לו פתחון פה עליהם שנאמר וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו . וכן מצאנו באבינו יעקב כשבא ליפטר מן העולם קרא לבניו ובירכם וצום שלא תהא בריה מנעת במטתו אלא בניו כיצד יהודה ויששכר וזבולן למזרח . אפרים מנשה ובנימן למערב . ראובן שמעון גד לדרום . דן אשר ונפתלי לצפון . וכן הוא אומר אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי . מהו יהיו לי . לצרכי לשאת את מטתי . דוגמה הם לבניהם שהן עתידין להקיף בחנייתם את המשכן כזה הענין לפיכך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו שלא לשנות מטכסיס שנתן להם אביהם . שכשם שהקיפו את מטת אביהן כך יקיפו את משכני . וכן היו הלוים חונים סביבות המשכן שנאמר והלוים יחנו סביב למשכן העדות . משה ואהרן ובניו וסמוך להם יהודה יששכר וזבולון שנאמר והחונים קדמה דגל מחנה יהודה בני קהת מן הדרום וסמוך להם ראובן ושמעון וגד . בוא וראה שהשבטים הסמוכים למשה ולאהרן כולם גדולים בתורה . יהודה לא יסור שבט מיהודה .

testimonii : Hæc est domus seculorum. Etenim legimus in tractatu *Tamid*. In tribus locis sacerdotes custodiebant in domo sanctuarii, in domo Abtines, in domo Nitzoz, & in domo incendii &c. *Et fecerunt filii Israel, sicut præceperat Dominus Mosi* : Ut Levitæ castrametarentur in circuitu tabernaculi: Sic fecerunt ut se præmonerent, ne accederent ad tabernaculum . *Et locutus est Dominus ad Mosen, & Abaron dicendo*: Hic est unus ex decem locis, in quibus locutus est Mosi & Aharon : *Vir juxta vexillum suum, juxta signa domus patrum suorum*: Amor magnus fuit regi regum regum super Israel & eos ordinavit in vexillis , ne commiscerentur : Veni , & vide , quando consideravit Balaam, & vidit castrametatos per tribus suas , non oblucutus est contra illos; Dictum est enim *Num.* XXIV. 2. *Et sublatis oculis suis vidit Israelem habitantem per tribus suas* : Et sic deprehendimus in patre nostro Jacob, quando eo venit, ut discederet de mundo, vocavit filios suos , eisque benedicens jussit, ne ulla creatura attingeret lectum suum, nisi sui filii : Quomodo? Jehuda, & Issachar, & Zabulon ad orientem, Ephraim, Manasse, & Benjamin ad occidentem, Ruben, Simeon & Gad ad austrum , Dan , Asser , & Nephtali ad aquilonem : Et sic dictum est *Genes.* XLVIII. 5. *Ephraim , & Manasse sicut Ruben & Simeon mei erunt* : Quid significat : *mei erunt*? Ad necessitatem portandi meum lectum : Exemplar illi fuerunt filiis eorum, qui futurum erat, ut circumdarent castrametationibus tabernaculum juxta hanc similitudinem: Idcirco dixit Deus S. B. Mosi: *Vir juxta vexillum suum juxta signa domus patrum suorum castrametabuntur*. mutarent ordines , quos dedit illis eorum pater: Sicut enim circumdederunt lectum patris sui, ita pariter circumdabunt tabernaculum meum : Et sic Levitæ castrametati sunt in circuitu tabernaculi: Dictum est enim : *Levitæ vero castrametabuntur in circuitu tabernaculi testimonii*: Mose & Aharon, & ejus filii , & prope eos Juda , Issachar , & Zabulon: Dictum est enim : *Et castrametantes ad orientem , vexillum castrorum Juda*. Filii Cehath ab austro , & prope eos Ruben , & Simeon, & Gad: Veni & vide , quod tribus proximæ Mosi & Aharon præ omnibus in lege fuerint præstantiores : De Juda dictum est *Genes.* l. c. *Non recedet imperium a Juda* : De Issachar scriptum est 1. *Paral.*

יששכר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים. ומזבולון מושכים בשבט סופר. על שהיו שכנים לתורה היו כולם בני תורה אבל השלשה השבטים הסמוכים לבני קהת שהיו בניו בני מחלוקת דכתיב ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי נכנסו עמם במחלוקת שהרי און בן פלת מבני ראובן היה. וגם בחרו להם ארץ הגלעד. ושמעון יצא ממנו זמרי בן סלוא. בני גרשון מן המערב. וסמוכין להם אפרים ומנשה עמם ארבעה מארבע רוחות וארון וענן הולך דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה: וענן שכינה שהיה ביניהן ואחד מסיך על גביהן שנאמר וענן יהוה עליהם יומם. הענן שהיה הולך לפניהם היה הורג נחשים ועקרבים ומשוה להם הדרך. והמסיך עליהן מפני השרב ומפני הצינה. סימן היה למשה רבינו כשמסתלק הענן אשר על המשכן היה אומר קומה יהוה ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך כיון שהיה הענן מסתלק מיד היו מתקנין את עצמן למסע. ומשוים כליהם על הבהמה תקע בחצוצרות נסע יהודה ודגלו. תחלה הנשיא ושבטו אחריו ואשר חונים אחריו עמו יששכר וזבולון וסימניות לכל דגל ודגל מפה צבועה והעננים היו עומדין על גביהן וכמין קורה היה יוצא מתוך הענן שהיו יודעין לאיזה רוח הן הולכין וכך היה מסען לכל דגל ודגל. ברגל יהודה היה מצוייר בו ארי על שם גור אריה יהודה. דגל ראובן שני לו עם שמעון וגד מצוייר בו דודאים דמות אדם על שם וימצא דודאים. ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות. היו הלוים מורידין את היריעות ומקפלין. ומשימין את הקרשים על העגלות ושאר כל כלי הקדש היו נושאין בכתף ברגל מחנה אפרים שלישי. עליו מנשה ובנימין מצוייר בו דמות שור על שם בכור שורו הדר לו. דגל מחנה בני דן באחרונה שהיו גבורים במעמדם

ral. XII. 33. *De filiis quoque Issachar viri eruditi, qui noverunt singula tempora*. Et de Zabulon dictum est *Judic.* V. 14. *Et de Zabulon, qui exercitum ducerent ad bellandum*. Quia proximi erant legi, idcirco omnes fuerunt filii legis; At tres tribus, quæ fuerunt proximæ Cehath, fuerunt eorum filii filii dissensionis: Scriptum est enim *Num.* XVI. 1. *Dissidium autem fecit Corah filius Ishar filii Cehath, filii Levi*: Ingressi sunt cum illis in contentionem, quia Hon filius Peleth fuit de filiis Ruben, etiam cum illis elegerunt Gilead: Et de Simeone egressus est Zimri filius Salu. *Filii Gershon ad occidentem*: Eisque proximi erant Ephraim, & Manasse, quatuor ad quatuor latera, & arca, & nubes tridui via præcedebat eos ad præparandum quietem; & nubes Divinitatis erat inter eos; & una eos operiebat: Dictum est enim *Num.* X. 34. *Et nubes Domini erat super eos interdiu*. Nubes, quæ illos præcedat, occidebat serpentes & scorpiones, eisque vias æquabat, eosque operiebat propter æsum & figus: Signum erat Mosi magistro nostro, quando recedebat nubes desuper tabernaculo, dicebat: *Surge Domine, & dispergantur inimici tui, fugiantque osores tui, a conspectu tuo. Num.* X. 35. Quando recedebat nubes, omnes se præparabant ad iter, & imponebant jumentis vasa sua; Clangebatur buccinis proficiscebatur Juda, & ejus vexillum; a principio princeps, & post eum ejus tribus, & reliqui castrametantes post eum, Issachar, & Zabulon; & signa erant singulis vexillus ex aspectu coloris sui, & nubes stabant super eos, & quasi signum de nube prominebat, ut scirent, quo incedere deberent; & sic erat incessus singulis vexillis: In vexillo Juda erat pictus Læo. Quia: *Catulus Leonis Juda. Genes.* XLIX. 8. Vexillum Ruben secundum illi erat, cum Simeone & Gad, in quo picti erant Dudaim similes homini, ex eo quod: *Invenit mandragoras: Genes.* XXX. 17. *Et proficiscebatur tentorium conventus de castris Levitarum de medio castrorum*; Levitæ demittebant anulæa, & duplicabant, & imponebant asseres curribus, & reliqua vasa sanctuarii portabunt humeris; In vexillo castrorum Ephraim tertio, in quo comprehendebatur Manasse & Benjamin picta erat imagis bovis: Quia dictum est *Genes.* XXXIII. 17. *Primogenitus bovis ejus decor ei*. Vexillum castrorum filiorum Dan novissimum erat, quia

ועליו אשר ונפתלי מצוייר בו נשר על שם
כנשר יעיר קנו שהיה שבט בני דן מאסף
לכל המחנות והיה מעידם ומזרזם .
ארבעה דגלים כנגד ארבעה חיות אשר
תחת כסא הכבוד בארבעה פנים . וכך
היו הולכין עד מקום שהיה רצון הקדוש
ברוך הוא שיחנו . עמדו להם ענני הכבוד
התחילו להעמיד אהליהם . ענן השכינה
שהיה מהלך על המשכן היה מהלך על
מחנה לויה באמצע המחנות הוא היה
עומד תחלה . כיון שהיה עומד לו היו
בני קהת ובני לוי מעמידין את המשכן
קודם לכל המחנות. וחונים כל אחד
ואחד במקומו. וזו היתה גדולה ביד משה
שלא היה ענן השכינה יורד למשכן עד
שהיה משה אומר שובה יהוה רבבות
ﭏפי ישרﭏ מיד היו ענני כבוד באים
ומקיפים אותם כך כיבדם הקדוש ברוך
הוא ונתן טכסיס לכל אומה ולשון. יהי
רצון מלפני אבינו שבשמים לחדש ימינו
כקדם ולקיים עלינו מקרא שכתוב בימי
צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות
וכתיב עוד אושיבך באהלים כימי מועד.
דבר אחר מאסף לכל המחנות שכל מי
שנמשך אחריהן מתקנים המחנות היה
נאסף ﭏ מחנה דן לפי שהיה אחרון.
דבר אחר מאסף לכל המחנות לא היו
מתאספין עד שהיה בא דגל מחנה דן.
והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל
מועד מזרחה משה אהרן ובניו כדי שיהו
קרובים לתפלה . ויעשו בני ישרﭏ ככל
אשר צוה יהוה את משה כן עשו
לרגליהם וכן נסעו . מלמד שלא מפקידין
זה על זה ﭏא שלום ורעות היה
ביניהם. איש למשפחותיו על בית אבותיו.
מלמד שלא היה בהם פסול. וﭏה שמות
בני אהרן . פתח במשה ומפרש שמות
בני אהרן. מיכן אמר רבי שמוﭏ בר נחמני

quia fortissimi erant in statione sua, & cum eo erat Asser & Nephtali, & in eo picta erat aquila quia scriptum est *Deut.* XXXII. 11. *Sicut aquila evigilat pro nido suo*. Quia tribus filiorum Dan erat colligens omnia castra, & pro illis evigilabat, & solicita erat. Quatuor vexilla contra quatuor animalia, quæ sunt sub throno gloriæ in quatuor faciebus: Et sic incedebant usque ad locum, ubi volebat Deus S. B. ut castrametarentur: Statuebantur illis nubes gloriæ a principio, ut statuerent tentoria sua: Nubes Divinitatis, quæ incedebat super tabernaculo, incedebat cum castris Levitarum in medio castrorum, ipsa prius consistebat: Quando consistebat, tum filii Cehath & filii Levi statuebant tabernaculum ante omnia castra, & singuli in suis locis castrametabantur; & hæc fuit excellentia per manum Mosis, quod non descenderet nubes Divinitatis super Tabernaculum, donec Mose diceret: *Revertere Domine ad miriades millium Israel*. *Num.* XI. 32. Statim nubes gloriæ advenientes illos circumdabant; Sic eos honoravit Deus S. B. deditque ordines omni nationi & linguæ. Sit beneplacitum coram patre nostro, qui est in cœlis, ut innoventur dies nostri sicut antiquitus, & confirmetur in nobis textus *Mich.* VII. 15. *Secundum dies egressionis tuæ de terra Ægypti ostendam ei mirabilia*. Pariterque scriptum est *Ose.* XII. 9. *Adhuc sedere te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festivitatis*: Alia expositio: *Colligens omnia castra*: Quia omnes, qui post eum attrahebantur, disponebant castra, colligebantur ad castra Dan, quia erat arca. Alia expositio: *Colligens omnia castra*: Non colligebantur, nisi prius adduceretur vexillum castrorum Dan. *Et castrametabuntur coram Tabernaculo ad orientem, ad anteriora tentorii conventus ad orientem Mose & Aharon filiique ejus*. Ut proximi essent orationi: *Et fecerunt filii Israel juxta omnia, quæ præceperat Dominus Mosi, sic fecerunt juxta vexilla sua, & sic profecti sunt*. Docemur, quod inter se non fuerint numerati, sed pax & amica societas fuit inter eos. *Vir per familiam suam, secundum domum patrum suorum*. Docemur non fuisse inter eos profanum. *Et hæc sunt nomina filiorum Aharon*: Quod omnibus æquipararentur. *Et hæc sunt nomina filiorum Aharon*: Incipit a Mose & Aharon, & exponit nomina filiorum Aharon: Hinc dixit Samuel ben Nachmani: Qui docet filium so-

כל המלמד את בן חבירו תורה כאילו הוא ילדו שנאמר ואלה תולדות אהרן ומשה. וכתיב ואלה שמות בני אהרן הכהנים המשוחים. הגונין וראויין למשיחה וגדולה. וימת נדב ואביהוא לפני יהוה ובנים לא היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר. מלמד שאם היה להם בנים בניהן קודמין לאחיהם. על פני אהרן אביהם. שמלאו מקום אביהם בחיי אביהם. הקרב את מטה לוי והעמדת אותו לפני אהרן הכהן ושרתו אותו. תנו רבנן ונלוו עליך וישרתוך בעבודתו הכתוב מדבר אתה אומר בעבודתו הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא בעבודתם כשהוא אומר ונלוו עליך ושמרו הרי בעבודתם אמור. הא מה אני מקיים ונלוו עליך וישרתוך בעבודתך הכתוב מדבר. מיכן אמרו הכהנים שומרים בבית המקדש. בבית אבטינס. ובבית הניצוץ. ובבית המוקד. והלוום בעשרים ואחד מקומות חמשה על חמשה שערי הבית. ארבעה על ארבע פנותיו חמשה על חמשה שערי עזרה. וארבעה על ארבע פנותיו מבחוץ אחד בלשכת הקרבן. ואחד בלשכת הפרכת. ואחד אחרי הפרכת. מנא הני מילי, אמר רב יהודה מסורא זאמרי לה במתניתא למזרחה ליום ששה לצפונה ליום ארבעה לנגבה ליום ארבעה ולאסופים שנים עשר לפרבר למערב למסלה ליום אמרינן במסכת תמיד האי דאפרבר חד הוא אחרינא הוא דאזיל ויתיב נביה משום דקאי אבראי. מאי לפרבר אמר רבא בר רב שילה כביאן דאמר כלפי בר. ושמרו את כל כלי אהל מועד ואת משמרת בני ישראל לעבוד את עבודת המשכן וכן אמר למעלה לעבוד את עבודת המשכן. חד בשירה וחד בהפשט וניתוח. ונתת את הלוים לאהרן ולבניו נתונים נתונים. חסר יו״ד מלמד שומסרו כולם כאיש אחד ולמה שתי פעמים אחד למשכן. ואחד לבית העולמים. המה לו מאת בני ישראל.

cii sui legem, habetur perinde ac ipsum generaverit: Dictum est enim: *Hæ autem sunt generationes Aharon & Mose*. Pariterque scriptum est: *Et hæc sunt nomina filiorum Aharon sacerdotum cunctorum*. Convenientes & digni fuerunt, ut ungerentur, & magnificarentur. *Et mortuus est Nadab & Abihu coram Domino; & filii non fuerunt eis. Et ministravit Eleazar, & Ithamar*. Docemur, si fuissent illis filii, quod eorum filii precessissent suos fratres: *Coram Aharon patre suo*: Quod impleverint locum patris sui, vivente patre suo: *Applica tribum Levi, & statues eam coram Aharon Sacerdote, & ministrabunt ei*. Tradiderunt sapientes: *Et adjungantur tibi, ministrenque tibi*. Num. XVIII. 2. De ejus ministerio textus loquitur; Tu dicis, quod de ejus ministerio textus loquatur; aut non loquitur nisi de eorum ministerio: Quando vero dicit: *Et adjungantur tibi, & custodient*: Ecce dictum est de eorum ministerio: Quomodo ego explicabo: *Et adjungantur tibi, ministrenque tibi?* De tuo ministerio textus loquitur. Hinc dixerunt: Sacerdotes custodiebant in domo sanctuarii, & in domo Abtines, & in domo Nitzotz, & in domo incendii: Et Levitæ in uno & viginti locis, quinque ad quinque portas domus; Quatuor ad quatuor ejus angulos: Quinque ad quinque portas atrii, & quatuor ad quatuor ejus angulos extrinsecus, & unus in conclavi oblationis, & unus post velum. Unde hac probatur? Dixit R. Jehuda; ab traditione; Et dictum est in Misna: *Ad orientem quotidie Levitæ sex, ad septentrionem quotidie quatuor, ad meridiem quotidie quatuor; & ad Asuphim bini*: Apud Parbar ad occidentem quatuor pro semita quotidie *Paral*. XXVI. 17. Dicitur in tractatu, Tamid: Quid significat אברבר: unus erat, alius erat, qui ibat & stabat apud eum, quia erat in spatio exteriore: Quid significat לפרבר? Dicit Raba bar R. Scila: Quasi dicat כלפי בר Extra. *Et custodient omnia vasa tentorii conventus, & custodiam filiorum Israel, ad mistrandum ministerium tabernaculi*: Et sic dictum est supra: *Ad ministrandum ministerium tabernaculi*: Altero loco agitur de cantico, & altero de excoriatione, & dissectione: *Et dabis Levitas Aharon, & filiis ejus, dati, dati sunt*: Deest: יו״ד Docemur, quod omnes dati fuerint quasi vir unus: Et cur dictum est bis? Semel pro tabernaculo; & iterum pro domo seculorum. *Ei a filiis Israel*. Quod ingressi fuerint Le-

vitæ

שנכנסו לוים לעבוד את הקדש . תחת כל בכור בבני ישראל . ואת אהרן ואת בניו תפקוד . תמנה . ושמרו את כהנתם . קדשי קדשים . והזר הקרב יומת . זה עונש . ואני הנה לקחתי את הלוים מתוך בני ישראל. זה שאמר הכתוב בעת ההיא הבדיל יהוה את שבט הלוי: תחת כל בכור פטר רחם מבני ישראל . דוקא שיפטר מיכן לויה שביכרה בנה פטור מחמש סלעים . כי לי כל בכור בשלשה מקומות קידשו בכורות. לישראל במצרים ובמדבר ובכניסתן לארץ . במצרים מה הוא אומר קדש לי כל בכור. במדבר הוא אומר כי לי כל בכור , בכניסתן לארץ הוא אומר. והיה כי יביאך יהוה אלהיך . והעברת כל פטר רחם ליהוה. ביום הכותי כל בכור , להגיד מה גרם. לי יהיו כהויתן יהו . עשרים וארבעה מתנות כהונה הם . וכולם לאהרן ולבניו בכלל ופרט וברית מלח . ואלו הן עשר במקדש: וארבע בירושלם . ועשר בגבולין . עשר במקדש חטאת וחטאת העוף . אשם ודאי. אשם תלוי . וזבחי שלמי צבור. ולוג שמן של מצורע . ומותר העומר . ושתי הלחם. ולחם הפנים . ושירי מנחות. וארבעה בירושלם הבכורה. והביכורים. ומורם מתודה ואיל נזיר. ועורות קדשים. ועשר בגבולין תרומה. ותרומת מעשר. וחלה. וראשית הגז . ומתנות . ופדיון הבן . ופדיון פטר חמור. ושדה אחוזה . ושדה חרמים. וגזל הגר . פירושם חטאת. כגון חטאת יולדת וחטאת מצורע וחטאת נזיר ושאר חטאות כגון האוכל חלב ודם בשוגג או מחלל את השבת בשוגג על אחת המצות שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת כל חטאת שניתן דמה בחוץ . אבל חטאות הפנימיות כגון פר ושעיר של

vitæ ad ministrandum pro omni primogenito in filiis Israel. *Aharon autem & filiis ejus præcipies* : Præficies : *Ut custodiant sacerdotium suum* : Sanctitates sanctitatum : *At extraneus accedens interficietur* : Hæc est pœna : *Ego autem ecce tuli Levitas e medio filiorum Israel*: Hoc dixit textus, quando separavit Dominus tribum Levi: *Loco omnis primogeniti, apertionis vulvæ a filiis Israel* . Præcise liber est : Hinc Levitis, quæ pariat filium primogenitum, absolvitur a quinque siclis. *Quia mihi est omne primogenitum* : In tribus locis sanctificata sunt primogenita, in Ægypto, & in deserto, & in ingressu in terram : In Ægypto quid dictum est? *Sanctifica mihi omne primogenitum* : In deserto, dictum est : *Quia mihi est omne primogenitum*: In eorum ingressu in terram dictum est : *Et erit, quum introduxerit te Dominus Deus tuus, transferes omnem apertionem vulvæ ad Dominum* ; *Eo die quo percussi omne primogenitum.* Ad demonstrandum quænam sit causa. *Mihi erunt* : Juxta eorum essentiam. Quatuor & viginti sunt dona sacerdotii, & omnia data sunt Aharon & filiis ejus generaliter & particulariter & in fœdere salis: Et hæc sunt, decem in sanctuario, & quatuor Hierosolymæ, & decem in terminis. Decem in sanctuario sunt sacrificium pro peccato; & sacrificium pro peccato volucris, sacrificium pro delicto certo, & sacrificium pro delicto dubio, & sacrificia pacifica cœtus, & logus olei leprosi, & residuum manipuli, & duo panes, & panis facierum, & reliquiæ munerum ; & quatuor Hierosolymæ, sc. primogenitum, & primitiva, & ablatio sacrificii Eucharistici, & aries Nazyræi, & pelles sanctitatum : & decem in terminis, sc. separatio, & separatio decimæ, & placenta, & principium lanæ, & dona, & redemtio filii, & redemtio apertionis asini, & ager possessionis, & ager anathematum, & rapina proselyti: Eorum expositio : Sacrificium pro peccato ; e. g. sacrificium pro peccato puerperæ, & sacrificium pro peccato leprosi, & sacrificium pro peccato Nazyræi, & reliqua sacrificia pro peccato ; e. g. si quis comedat adipem & sanguinem per errorem, aut profanat Sabbathum per errorem in uno ex præceptis, quorum causa per contumaciam tenentur excidio, & per errorem sacrificio pro peccato : Hoc intelligitur de omnibus sacrificiis pro peccato, quorum sanguis foris adspergebatur; at sacrificia pro peccato interiora, e. g. juvencus, & hircus diei expiationum,

יום הכפורים ושל כהן משיח ופר העלם דבר של צבור לשריפה הן עומדין. חטאת העוף. כיצד היה מולק אותו חותך השדרה ומפרקת כולה עד שמגיע לושט או לקנה הגיע לושט או לקנה חותך סימן אחד או רובו ורוב בשר עמו. ובעולה שנים או רוב שנים ומזה מדמה על קיר המזבח והבשר נאכל לכהנים. אשם ודאי. ואשם נזיר. אשם מצורע. אשם מעילות. נפש כי תמעול מעל. אשם שפחה חרופה שנאמר ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע. והיא שפחה נחרפת לאיש והביא את אשמו מכל טו מקריב את הדם ואת האימורים והנותר נאכל לכהנים לזכרים שנאמר זאת תורת האשם כל זכר בכהנים יאכל אותה. אשם תלוי כגון שהיו לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן ואכל אחת מהן ואינו יודע איזה מהן אבל זהו אשם תלוי מקריב את הדם. והאימורין והבשר לכהנים. זבחי שלמי צבור. טו כבשי עצרת שנאמר ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים. הדם והאימורין נקטר והשאר ובשר לכהנים. לוג שמן של מצורע. מצורע שנתרפא מביא כבש אשם ולוג שמן עמו מזה ממנו שבע פעמים ונותן על בוהנות ידיו ורגליו של מצורע ועל תנוך אזנו והנותר מן הלוג נוטלו הכהן. מותר העומר הנקרב בששה עשר בניסן קומץ ממנו מלא קומצו למזבח והנותר לכהנים. שתי הלחם של עצרת ולחם הפנים מצה נאפים מערב שבת ונערכים בשבת. ולשבת הבאה מביאין אחרים ונאכלין הראשונים. שירי המנחות של מנחת מחבת ומנחת מרחשת וכן חלות וכן רקיקים מביאין לכהן וקומץ מלא קומצו למזבח והנותר נאכל לכהנים.

num, & ſacerdotis uncti, & juvencus propter ignorantiam rei cœtus, comburebantur: Sacrificium pro peccato volucris; quomodo ipſum ungueſecabat? Abſcindebat ſpinam dorſi, & totam ſeparabat, donec perveniebat ad ingluviem, aut ad cannam; quando pervenerat ad ingluviem aut ad cannam, abſcindebat unum ſignum, aut majorem ejus partem, & majorem partem carnis cum ea; Et in holocauſto duo, aut majorem partem duorum, & de ſanguine ſpargebat ſuper parietem altaris, & caro comedebatur a ſacerdotibus: Sacrificium pro delicto certo, & ſacrificium pro delicto Nazyræi, ſacrificium pro delicto leproſi, ſacrificium pro delicto prævaricationum; *Anima quæ prævaricando prævaricata fuerit*. Sacrificium pro delicto ancillæ deſponſatæ; Dictum eſt enim; *Vir autem cum concubuerit cum muliere concubitu ſeminis, & fuerit ancilla deſponſata viro; afferet ſacrificium pro delicto ſuo*. Levit. XIX. 20. Ex iſtis omnibus offerebatur ſanguis & adipes, & reſiduum comedebatur a ſacerdotibus maſculis: Dictum eſt enim: *Hæc eſt lex ſacrificii pro delicto; omnis maſculus in ſacerdotibus comedet ipſum*: Sacrificium pro delicto dubio: e. g. Si fuerint in ejus conſpectu duo fruſta, alterum adipis, & alterum pinguedinis, & de his alterum comedat, & ignoret de quo comederit: Hoc eſt ſacrificium pro delicto dubio: Offerebatur ſanguis, & adipes, & caro erat ſacerdotibus: Sacrificia pacifica cœtus erant agni Pentecoſtis; Dictum eſt enim: *Et duos agnos anniculos in ſacrificium pacificorum*: Sanguis, & adipes adolebantur, & caro erat ſacerdotibus: Logus olei Leproſi: Leproſus poſtquam ſanatus fuerat, afferebat agnum in ſacrificium pro delicto, & cum eo logum olei, & de eo ſpargebat ſepties, & dabat ſuper pollices manuum, & pedum Leproſi, & ſuper tenue auris, & reſiduum logi tollebatur a ſacerdotibus: Reſiduum manipuli offerebatur die decima ſexta Niſan; Pugillabat plenitudinem pugilli ſui altari, & reſiduum erat ſacerdotibus: Duo panes Pentecoſtis fermentati & panis facierum: Azymi coquebantur a veſpera Sabbathi, & ordinabantur in Sabbatho, & Sabbatho futuro adducebantur alii, & priores comedebantur: Reliquiæ munerum, muneris ſartaginis, & cacabi, ita pariter placentæ, & lagana afferebantur ad ſacerdotem, de quibus pugillabat altari plenitudinem pugilli ſui, & reſiduum comedebatur a ſacerdotibus. Quatuor Hie-

ארבעה בירושלם הבכור. בכור בהמה טהורה בעררו. ואפילו לכהן היה מקריב חלבו ודמו במזבח. והבשר נאכל לכהנים בירושלם כשהוא תם. אבל בעל מום נאכל לכהן בכל מקום שירצה. ואם רוצה להאכיל ממנו לישראל מותר. הביכורים היה יורד לתוך שדהו ודשנו גמר הפרי מביאין בטנא ואם היה רחוק מירושלם מיכשן. דתנן הקרובים מביאין ותאנים וענבים והרחוקים מביאין גרוגרות צמוקים. וקורא מן הגרתי היום. עד ושמחת בכל הטוב. נאכלין לכהנים. המורם מן התודה מי שהתנדב תודה סתם היה מביא כבש ומביא עשרים עשרונות עשרה חמץ ועשרה מצה שלשת מינין חלות. ורקיקין ורבוכה. הכל ארבעים חלות נותן מהן ארבעה לכהנים שנאמר והקריב ממנה אחר מכל קרבן. ומן הכבש נותן חזה ושוק לכהנים. והנותר מן החלות. ומן הכבש נאכל לבעלים. ומורם מאיל נזיר שסתם נזירות שלמים. ובמלאות ימי נזרו מביא קרבן חלות. ורקיקים. ומבשל מן האיל ברוד שנאמר ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל וחלת מצה אחת מן הסל ורקיק מצה אחד ומניחן על כפי הנזיר. ומניח כהן ידו תחת יד בעלים ומניף ונאכלין לכהנים עם חזה ושוק של איל. עורות קדשים. עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה. וכן עורות תודה ושלמים ומעשר ופסח. עשרה בנבולין תרומה גדולה תרי ממאה. תרומות מעשר אחד מעשרה שהיה תלוי נותן לכהן מעשר מן המעשר. החלה הנפרשת מן העיסה משיעור ארבעים ושלשה בצים וחומש ביצה. ראשית גז צאנך תתן לו. שיעור משקל חמש סלעים ביהודה שהם עשר בגליל המתנות. שנאמר וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם מאת זובחי הזבח.

Hierosolymæ, sc. primogenitum, primogenitum jumenti mundi in grege suo; licet a sacerdote offerretur adeps & sanguis in altari, caro comedebatur a sacerdotibus in Hierosolyma, quando erat perfectum: Et vitiatum comedebatur a sacerdote quo loco libuerit; Si vero voluerit illud dare ad comedendum Israelitæ, permissum est. Primitiva: Descendebat in agrum suum, & pinguedinem suam, definiebat fructum. Adducebat in canistro; si vero erat remotus ab Hierosolyma, afferebat siccos: Etenim legimus: Propinqui afferebant ficus & uvas, & longinqui adducebant caricas, & uvas exsiccatas: Et legebat a loco ubi dicitur: *Denuncio hodie*: Usque ad locum: *Et lætaberis in omni bono*. Comedebantur a sacerdotibus: Ablatio de sacrificio Eucharistico; quando voverit sacrificium Eucharisticum simpliciter, afferebat agnum, & viginti decimas, decem fermentatas, & decem azymas, tres species, sc. placentas, & lagana, & oleo commixtas; Omnes erant quadraginta placentæ, de quibus quatuor dabat sacerdotibus: Dictum est enim: *Et offeret ex ea unam ex omni oblatione*. Et de agno dabit pectus, & armum sacerdotibus, & residuum de placentis & de agno comedebatur a sacerdotibus: & oblatio arietis Nazyræi, quia simpliciter Nazyræatus comprehendit triginta dies. Et in complendis diebus Nazyræatus sui afferebat oblationem placentarum, & laganorum, & decoctum de ariete in olla: Dictum est enim *Num.* VII. 19. *Et sumet sacerdos brachium coctum de ariete, & placentam azymam unam e canistro, & laganum azymum unum, & dabit super manum Nazyræi*. Et supponebat sacerdos manus suas manui dominorum, & ventilabat; & comedebantur a sacerdotibus cum pectore & armo arietis. Pelles sanctitatum: *Pellis holocausti, qui offeret, sacerdoti ipsi erit*: Et similiter pelles sacrificii Euchatistici, & pacificorum, & decimi, & Paschatis. Decem in terminis: Separatio magna; duæ partes ex centum. Separatio decimæ, una pars ex decem, quia Levita dabat sacerdoti decimam ex decima: Placenta separata est pasta, cujus mensura est quadraginta ovorum, & quintæ partis ovis: *Principium lanæ ovium tuarum dabis ei*. Mensura ponderis est quinque siclorum in Judæa, qui sunt decem in Galilæa; Dona: Dictum est enim *Deut.* XVIII. 3. *Istud autem erit jus sacerdotum a populo, ab immolantibus victimam*. Redem-

פריון הבן . שכל מי שנולד לו בן זכר מאשה בתולה ואף על פי שיש לו בנים חייב לפרותו בחמש סלעים שנאמר ופרוייו מבן חדש תפרה ולאחר שנטלן הכהן ורוצה להחזירם הרשות בידו. פריון פטר רחם שנאמר ופטר חמור תפרה בשה . ואם אינו פורהו עורפהו בקופיץ מאחוריו . שנאמר ואם לא תפרה וערפתו ואחר שעורפו קוברו . ולמה עורפו אמרו חכמים הוא רוצה לאבד ממון הכהן לפיכך יאבד ממונו . שדה אחוזה. שהמקדיש שדה אחוזה שירש מאבותיו ורוצה לפרותה קודם היובל כל שדה שנזרעת כור שעורים היה פורה בחמשים שקל כסף ואם פחותה אם יתירה היה נותן לפי חשבון זה ואם עבר היובל ולא פרה נעשה לכהנים. שדה חרמים שאם היה אחד מישראל אומר שדה זה יהיה בחרם שוב לא היה לו למכרה או לפרותה שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה. ונאמר כל חרם אשר יחרים איש ליהוה מכל אשר לו וגו׳ גזל הגר כגון שגזל ארם לגר ותבעו לדין ונשבע לו ומת הגר ואחר כך נורע לו שנשבע לשקר חייב להחזיר הגזל לכהן שנאמר ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו. האשם המושב ליהוה לכהן וגו׳ זה הממון . כל אלו נאמרו בברית מלח. שנאמר כל תרומות הקדשים אשר יקדישו בני ישראל וגו׳. ברית מלח עולם הוא בכלל שנאמר ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומות . כלל המתנות פרט אלו המפורשות שכתבנו ארבעה ועשרים מתנות כהונה . סליקו . פקוד את בני לוי. בתחלה אמר אך את מטה לוי לא תפקוד וגו׳. וחזר ואמר פקוד את בני לוי. אלא מלמד שירע הקדוש ברוך הוא שישראל חוטאין והוא גוזר עליהן במדבר הזה יתמו ושם ימותו ובקש להוציאן מן הגזרה . כל זכר מבן חדש ומעלה תפקדם . חיבה נוספה להן שישראל נמנו מבן עשרים שנה ומעלה

demtio filii : Cui natus fuerit filius maſculus ex uxore virgine, vel ſi ei fuerint filii, debet illum redimere quinque ſiclis : Dictum eſt enim *Num.* XVIII. 16. *Et redemtionem ejus ab ætate menſis redimes* : Poſtquam accepit ſacerdos, ſi reddere voluerit, licitum eſt : Redemtio aperturæ aſini : Dictum eſt enim *Exod.* XIII. 13. *Omnem autem apertionem aſini redimes agno* : Si autem non redimat, cum ſecuri ad poſteriorem capitis partem decollabat : Dictum eſt enim ibid. *Et ſi non redemeris, abſcindes illi cervicem* : Cur autem decollabat? Dixerunt ſapientes : Ipſe voluit perdere opes ſacerdotis, ideoque perduntur ejus opes : Ager poſſeſſionis : Si quis ſanctificet agrum poſſeſſionis, quem a patribus ſuis hæreditaverit, & voluerit redimere ante Jubilæum, ſi ager contineat ſementem cor hordei, ejus redemtio erit quinquaginta ſiclis argenti, ſi fuerit minor, aut major, dabit juxta hanc ſupputationem; Si vero præterierit Jubilæus, & non redemerit, cedebat ſacerdotibus : Ager anathematum : Si aliquis ex Iſraelitis dicat : Hic ager ſit in anathemate, non erit illi amplius ad venditionem, aut ad redemtionem : Dictum eſt enim. *Omne anathema in Iſrael tibi erit* : Dictum eſt enim. *Omne anathema, quod devovet vir Domino ex omnibus, quæ habet* &c. Rapina proſelyti : e. g. Si quis rapiat proſelyto, & poſtuletur in judicio, eique juret, & moriatur proſelytus, & poſt hæc innoteſcat, quod falſo juraverit, debet reſtituere rapinam ſacerdoti : Dictum eſt enim *Num.* V. 8. *Quod ſi non fuerit viro redemtor, cui raſtituat delictum, delictum reſtitutum Domino, ſacerdoti* &c. Hæ ſunt facultates : Hæc omnia memorantur in fœdere ſalis : Dictum eſt enim *Num.* XVIII. 19. *Omnem ſeparationem ſanctificationum quas ſanctificarunt filii Iſrael &c. Pactum ſalis æternum eſt* : In genere dictum eſt : *Et ecce ego dedi tibi cuſtodiam ſeparationum mearum*. Generalia donorum particulariter explicata ſunt, quæ deſcripſimus eſſe quatuor & viginti. *Numera filios Levi*: In principio dixit : *Tantumodo tribum Levi non numerabis* : Atque iterum dicit : *Numera filios Levi*. Sed docet, quod Deus S. B. ſciverit, quod Iſraelitæ peccaturi eſſent in deſerto, & obſignandum fuiſſet in eos decretum in deſerto, ibique morituri eſſent; & quæſierit educere ex decreto : *Omnem maſculum a filio menſis & ſupra numerabis*. Peccatum additum eſt illis, quod Iſraelitæ numeraverint ab ætate viginti anno-

והלוים מבן חדש . ויפקוד אותם משה בוא וראה בפרטן של לוים אתה מוצא עשרים ושנים אלף ושלש מאות שהרי לגרשון משפחת הגרשוני פקודיהם שבעת אלפים ושש מאות . ולקהת משפחת העמרמי ומשפחת היצהרי במספר כל זכר מבן חדש ומעלה שמנת אלפים ושש מאות . למררי משפחת המחלי ומשפחת המושי כל זכר מבן חדש ומעלה ששת אלפים ומאתים . הכל עשרים ושנים אלף ושלש מאות וכתב כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן ונו' שנים ועשרים אלף . שאלה זו שאל קונתקוס הגמון את רבן יוחנן בן זכאי אמר לו שלש מאות אלו שלא הזכירם בכלל הלוים היו בכורות ואין בכור מפקיע בכור שכבר היה קודם . במסכת בכורות בתחלת המסכתא . ונשיא נשיאי הלוי . זה אמרכלא מאי אמרכלא אמר כולא על פיו היו עושין כל דבר ודבר . והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו. משה בחד מקום . אהרן בחד מקום . ובניו בחד מקום . מכאן אמרו בשלשה מקומות כהנים שומרים בית המקדש וכו' . כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן. אהרן נקוד לפי שהדיבור תחלת הפרשה למשה לבדו ואהרן נצטרף עמו אחריכן . ויאמר יהוה אל משה פקוד כל בכור זכר . מכן אמרו כהנים ולוים פטורים לעולם שהרי פטרו את כל ישראל במדבר לא פטרו את של עצמן. ואת פרויי השלשה והשבעים והמאתים . שהרי עשרים ושנים אלף בכורות ישראל יצאו תחת עשרים ושנים אלף לוים עדפו בכורי ישראל שלשה ושבעים ומאתים שהוצרכו לתת חמשה שקלים ויפקוד אותם משה על פי יהוה. רבי יהודה הלוי בן שלום אומר מלמד שהיה משה הולך ועומד לו על פתח אהליהם והשכינה מקדמת ואומרת לו יש באהל זה כך. וכך יש באהל זה. שנאמר על פי יהוה. מאת בכור בני ישראל לקח את הכסף . אמר משה רבינו כיצד אעשה אם אומר לישראל תן לי פריון בנך אמר לי כבר פדאו בן לוי . מה עשה משה הביא שנים ועשרים אלף פיטקין וכתב

rum & supra, & Levitæ a filio mensis : *Et de Cehath familia Amremitica, & familia Ischarithica, & familia Hebraitica; in numero omnis masculi a filio mensis & supra octo millia & sexcenti. De Merari familia. Mahlitica, & familia Mushitica, omnis masculus a filio mensis & supra sex millia & ducenti* : Omnes duo & viginti millia & trecenti : At scriptum est : *Omnes numerati Levitarum quos numeravit Mose, & Aharon &c. duo & viginti millia.* Quæsivit quæstionem hanc contentiosus præfectus a Raban Jochanan ben Zachai, dicens : Trecenti isti, qui non sunt memorati in genere Levitarum, sunt primogeniti : At non est primogenitus, qui circumagat primogenitum, quia jam præcessit : In tractatu *Bechoroth* in principio Misnæ. *Et princeps principum Levitarum* : Iste est præfectus : Quid significat אמרכלא? Dicit : Omnia ex ejus dicto fiunt. *Et castrametabuntur coram tabernaculo ad orientem, coram tentorio conventus ad orientem Mose, & Aharon, & filii ejus.* Mose in loco uno, Aharon in loco uno, & filii ejus in loco uno : Hinc dixerunt : In tribus locis sacerdotes custodiebant domum sanctuarii. *Omnes numerati Levitarum, quos numeravit Mose & Aharon* : אהרן punctatum est, quia allocutio a principio exposita est Mosi duntaxat, & postea cum eo associatus est Aharon : *Et dixit Dominus ad Mosen : Numera omnem primogenitum masculum* : Hinc dixerunt : Sacerdotes & Levitæ in perpetuum liberi sunt, quia liberarunt omnes Israelitas in deserto, qui non liberarunt seipsos suos. *Et redemtorum ducentorum & septuaginta trium.* Quia duo & viginti millia primogenitorum Israel satisfecerunt pro duobus & viginti millibus Levitarum : Redundarunt primogeniti Israel in numero ducentorum septuaginta trium, qui coacti sunt dare quinque siclos : *Et numeravit eos Mose ex dicto Domini* : R. Jehuda Levita ben Sallum dicit : Docemur, quod Mose incedens constiterit ad portam eorum castrorum, & Divinitas præcedens dixerit : Ita est in isto tabernaculo; Ita est in isto tabernaculo : Dictum est enim : *Ex dicto Domini. Ex primogenitis filiorum Israel accepit argentum.* Dixit Mose magister noster : *Quomodo faciam?* Si dicam Israelitæ : Da mihi redemtionem filii tui: Dicet mihi : Jam eum redemit filius Levitæ. Quid fecit Mose? Attulit viginti duo millia schedarum, in quibus scripsit : *Filius Levitæ* : Et in ducen-

עליהם בן לוי. ומאתים ושבעים ושלשה כתב עליהם חמשה שקלים בללם ונתנם בקלפי ואמר להם בואו טלו פתקיכון כל מי שעלה בידו בן לוי אומר לו כבר פדאך בן לוי. וכל מי שעלה בידו חמשת שקלים אומרים לו תן פריונך וצא. ויתן משה את כסף הפדוים לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו. על פי יהוה. זו אחת מעשרים וארבע מתנות כהונה. נשוא את ראש בני קהת מתוך בני לוי מפני כבודם של משה ואהרן. וכן אמר לו משה לקרח המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל ובקשתם גם כהונה. לפיכך נבדלו בני קהת לעבוד עבודת קדש הקדשים כמו שאומר בענין ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה והורידו את פרוכת המסך וכסו בה את ארון העדות. כל אלו הבגדים שהיו מכסין בהן כלי הקדש נקראים בגדי שרד. ובני קהת נושאים בכתף ישאו. אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי. שלא ימותו בלא זמנם. ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו. רבותינו אמרו בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהם. ודומה כבלע את הקדש שהוא לשון כסוי כלומר בשעת שיכסו אותם. כמו ותבלענה השבלים הדקות שהיו מכסים את השבלים הטובות.

סליק פיסקא

פרשת נשא את ראש.

טוב יהוה למעוז ביום צרה ויודע חוסי בו. בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם אם מורדת בו מדינה הוא עושה מלחמה עליה והורג את הרעים ואת הטובים. אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן אלא בזמן שהוא כועס על מכעיסיו הוא מאבד את הרשעים וממלט את הצדיקים שנאמר ויודע חוסי בו. שהרי חטאו דור אנוש איבד אותם והציל את נח. חטאו הסדומיים איבד אותם והציל

tis septuaginta scripsit : *Quinque siclos*. Commiscuit eas & posuit in urna, dicens illis : Venite, accipite schedas: In cujus manum adscendebat : *Filius Levitæ* : Dicebat : Jam te redemit filius Levi : In cujus manum adscendebat : Quinque sicli : Dicebat illi : Da redemtionem tuam, & abi : *Et dedit Mose argentum redemtionis Aharon, & filiis ejus*. Dimidium Aharon, & dimidium filiis ejus : *Ex dicto Domini*. Hoc est unum ex quatuor & viginti donis sacerdotii. *Numera capita filiorum Cehath de medio filiorum Israel* : Recensitus est Cehath inter filios Levi propter honorem Mosis & Aharon. Et sic dixit Mose ad Kove : *Num minus est vobis, quod separavit Dominus Israel vos de congregatione Israel; Ambitis etiam sacerdotium?* *Num.* XVI. 9. Idcirco separati sunt filii Cehath ad ministrandum ministerium sancti sanctorum, sicut in subjecto dicitur : *Veniet autem Aharon & filii ejus, quum movenda sunt castra, & demittent velum interstitii, & tegent arcam testimonii* : Omnia ista instrumenta, quibus tegebant vasa sanctuarii, vocantur vestes : Et filii Cehath portabant humeris; sicuti scriptum est *Num.* VIII. 9. *Filiis vero Cehath non dedit, quia ministerium sanctuarii erat super eos, ut humero portarent*. *Ne excidatis tribum familiarum Cehathitarum* : Ne moriantur præter tempus suum : *Ne veniant ad videndum inter operiendum sanctuarium, & moriantur* : Sapientes nostri dixerunt : Quomodo introducit vasa in eorum narthecium? videtur quasi absorbeat sanctuarium, quod exprimitur significatu tegendi, quasi dicat, quando ea tegunt. Sicuti dictum est *Genes.* XLI. 24. *Et deglutierunt spicæ tenues septem spicas bonas*.

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur: *Multa capita*:

Bonus Dominus & confortans in die tribulationis, & sciens sperantes in se. *Nachum* I. 7. Veni & vide, quod non sit juxta proprietatem Dei S. B. proprietas carnis & sanguinis: Proprietas carnis & sanguinis, si in eam rebellet provincia, facit in eam bellum & occidit impios, & bonos: Verum Deus S. B. non ita facit; etenim quando irascitur indignatione, perdit impios & salvat justos; Dictum est enim: *Et sciens sperantes in se*: Etenim peccavit generatio Enos, perdidit illos, & salvavit Enoch : Peccavit generatio diluvii, perdidit illos, & salvavit Noe. Peccarunt Sodomæi, perdidit illos, & sal-

את לוט . חטאו המצרים הביא עליהם חשך. ולכל בני ישראל היה אור במושבותם הרי ויורע חוסי בו . חטאו ישראל במדבר פרע מהם חוץ משבטו של לוי . שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי . אמר הקדוש ברוך הוא יורע אני מי נשתתף לעגלם ומי לא נשתתף. אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי מתוך הלוים. וכן הוא אומר אך את מטה לוי לא תפקוד ואת ראשם לא תשא בתוך בני ישראל. כדי להוציאם מן הגזירה שראה הקדוש ברוך הוא שעתידין ישראל להכעיס במדבר והוא נוזר עליהם במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה. .יצאו חלוים שהיו פקודיהם מבן חדש ומעלה . לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות ועל כל כליו : ועל הכל בני קהת שהיו קרובין לשכינה שנאמר ומשמרתם הארון והשלחן והמנורה והמזבחות. ושניים להם בני גרשון נושאי יריעות המשכן ומכסהו שנאמר נשא את ראש בני גרשון גם הם נשיאות ראש היה להם להיות עובדים לעני. וכן הוא אומר אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך . מבן שלשים שנה ומעלה. בחמשה זמנים הלוים נמנים מבן חדש מבן שלשים שנאמר מבן שלשים מבן חדש להיות פוטרין את בכורי ישראל מבן שלשים ליטול מניות הלוים דכתיב בדברי הימים בפרשת חזקיהו המלך דכתיב מלבד התיחס לזכרים מבן שלש שנים ולמעלה לכל הבא לבית יהוה לדבר יום ביומו לעבודתם במשמרותם במחלקותיהם . מבן חמש ועשרים שנה מתחנכין לעבודה ולומדין כל חמש . ומבן שלשים היו מתחילין לעבוד. ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה. מבן שלשים שנה ומעלה עד בן חמשים שנה כל הבא לצבא צבא לעבוד עבודה באהל מועד . איזו

salvavit Lot: Peccarunt Ægyptii, adduxit super eos tenebras, & cunctis filii Israel erat lux in habitationibus suis: Ecce dictum est: *Et sciens sperantes in se*: Peccarunt Israelitæ in deserto, ultus est in eos excepta tribu Levi: Dictum est enim *Exod.* XXXII. 26. *Et congregati sunt ad eum omnes filii Levi*: Dixit Deus S. B. Scio ego qui se associaverit vitulis, & qui se non associaverit: *Ne excidatis tribum familiarum Cebathitarum de medio Levitarum*: Et sic dictum est: *Tantummodo tribuum Levi non numerabis, & capita eorum non recensebis in medio filiorum Israel*: Ut educerentur ex decreto; quia vidit Deus S. B. fore ut Israelitæ ad iram se provocarent in deserto, & ipse in eos decerneret: *In deserto isto cadent cadavera vestra, & omnes numerati vestri per omnes numeros vestros a filio viginti annorum & supra*. *Num.* XIV. 29. Excluduntur Levitæ quorum numerati erant a filio mensis & supra. Idcirco dixit Deus S. B. *Sed recense Levitas super tabernaculum testimonii, & super omnia vasa ejus*. *Num.* I. 50. Et de cunctis filiis Cehath, quia proximi erant Divinitati, dictum est. *Custodia autem eorum erit arca, & mensa, & candelabrum, & altaria*: Et secundi post eos erant filii Gherson, qui portabant cortinas tabernaculi, & ejus tegumenta: Dictum est enim: *Numera capita filiorum Gherson*. Illis quoque erunt recensiones capitum, ut ministrent coram me: Et sic dictum est *Psal.* LXV. 5. *Beatus quem elegisti, & assumsisti, inhabitabit in atriis tuis*. *A filio triginta annorum & supra*: Quinque temporibus Levitæ numerantur: A filio mensis, a filio triginta: Dictum est enim: *A filio triginta*. *A filio mensis*; Ut liberent primogenitos Israelitarum: A filio triginta, ut sumant præfecturam Levitarum: Scriptum est enim 2. *Paral.* XXXI. 16. in sectione Ezechiæ regis: *Exceptis maribus a filio trium annorum & supra; cunctis qui ingrediebantur in templum Domini, & quicquid per singulos dies conducebat in ministerio atque observationibus juxta divisiones suas*: Ab anno quinto & vigesimo initiabantur ministerio, & integro quinquennio addiscebant: Ab anno trigesimo incipiebant ministrare; *Ab ætate autem quinquaginta annorum revertetur a militia ministerii*. *Num.* VIII. 28. *A filio triginta annorum & supra usque ad filium quinquaginta annorum, omnem venientem recenseri in exercitu ad ministrandum ministerium in tentorio* con-

היא עבודה שהיא צריכה עבודה הוי אומר זה השיר . כדתנן במסכת ערכין אין פוחתין משנים עשר לוים העומדין על הדוכן . ואמרינן בגמרא כנגד מי אמר רב פפא כנגד תשעה כנורות ושנים נבלים וצלצל שהם שנים עשר שנאמר בדברי הימים הוא ובניו ואחיו שנים עשר וכתיב ויעמד יהושע הוא ובניו אחריו וקדמיאל . לא היו אומרין לא בנבל ולא בכנור אלא בפה כדי ליתן הקול בנעימות ותנן במסכת תמיד שהיה לנסך הניף בסודרין . הקיש בן ארזא בצלצל . ודברו הלוים בשיר . השיר שהיו הלוים אומרים בבית המקדש וכו׳ יהי רצון שיבנה במהרה בימינו . כיצד נמנו ישראל והלוים ביום אחד מלמד שקרא משה רבינו לשרי האלפים ושרי האלפים לשרי המאות ושרי המאות לשרי העשרות ולוים ביום אחד תרע שהרי בימי דוד לא שב יואב מלמנות את ישראל עד תשעה חדשים ועשרים יום לפי שהיו ישראל מפוזרין בערים . אבל במדבר היו כולם מקובצים לפיכך נמנו ביום אחד . מכן למדנו שאין מעבירין על המצות שאף על פי שלא מצאנו הקדוש ברוך הוא שאמר לו למשה למנותם בו ביום אחד מצוה הבאה בידי אקיימנה . וכן דוד אומר חשתי ולא התמהמתי וגו׳ .

סליק פיסקא

וידבר יהוה אל משה לאמר . כיון שנתיחסו ישראל איש על דגלו ואיש על מחנהו . מיד צוה לשלח מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש . פרה אדומה נשרפה בשנים בניסן וטיהר כל ישראל בשנה השנית . בארבעה עשר שחטו ישראל פסחיהן ויום השבת היה כדתנן בסדר עולם . צו אין צו אלא זירוז מיד ולדורות . וישלחו מן המחנה צו אזהרה שהרי כתיב ואיש אשר יטמא ולא יתחטא וגו׳ . כל צרוע וכל זב וכל טמא

conventus: Ibid. IV. 23. Quodnam erat ministerium, quod opus haberet ministerio? Hic erat cantus: Sicuti legimus in tractatu *Erachin*. Non diminuunt de duodecim Levitis stantibus in suggestu: Et diximus in Gemara. Contra quæ? Dicit R. Papa; Contra novem cytharas, & duo nablia, & cymbalum, quæ sunt duodecim; Dictum est enim I. *Paral.* XXV. *Ipse, & filii ejus, & fratres ejus duodecim*. Pariterque scriptum est *Esdr.* III. 9. *Stetitque Josue, & filii ejus, & fratres ejus, & Cedmiel:* Non canebant nablio neque cythara, sed voce, ut daretur voci suavitas: Et legimus in tractatu *Tamid*: Ad libandum agitabat sudaria. Achis ben Arza cymbalum pulsabat, & Levitæ dicebant canticum, canticum, quod Levitæ dicebant in domo sanctuarii &c. Sit beneplacitum, ut cito ædificetur in diebus nostris. Quomodo numerati sunt Israelitæ & Levitæ in die uno? Docemur, quod vocaverit Mose magister noster principes millium, & princeps millium in principibus centum, & principes centum in principibus decem, & Levitas in die uno: Scito quod diebus David non reversus sit Joab ab numerandis Israelitis nisi post novem menses & viginti dies, quia Israelitæ dispersi erant in urbibus; At in deserto omnes erant congregati, ideoque uno die fuerunt numerati: Hinc percipimus non esse commiscenda præcepta; licet non inveniamus, quod Deus S. B. dixerit Mosi ut eos uno die numeraret, tamen præceptum venit, ut observetur. Et sic David dicit *Psal.* CXIX. 60. *Paratus sum & non sum turbatus*.

Finis textus.

Et locutus est Dominus ad Mosen, dicendo: Postquam recensiti fuerunt Israelitæ, vir juxta vexillum suum, & vir juxta contra suam, stationem præcepit, ut emitterentur de castris omnis leprosus, & omnis seminifluus, & omnis immundus anima: Vacca rufa combusta fuit die secunda Nisan, & purificatus fuit universus Israel anno secundo; quartadecima die mactarunt Israelitæ sua Paschata, & dies Sabbathi fuit, sicut legimus in *Seder Olam*. *Præcipe*: Non significat צו nisi festinanter, statim, & in generationibus. *Ut emittant de castris*: *Præcipe*: Est præmonitio; quia scriptum est: *Et vir, qui pollutus fuerit, & non fuerit expiatus* &c. *Omnem leprosum, & omnem seminifluum, & omnem immundum anima*. Eadem erit ratio

לנפש. והוא הדין לשאר הטמאים שהרי ביולדת כתיב ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה. אלא אמר אלו והוא הדין לשאר הטמאין. רבי יהודה בן בתירה אומר הציווי לשון זירוז הוא שנאמר וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו מכאן אמרו אין מחזקין אלא למחוזקין. ואין מזרזין אלא למזורזין. וישלחו מן המחנה. במחנה שכינה. מלמד שאין עונשין מן הדין שהרי אם נדחו טמאים ממחנה ארון הקל קל וחומר ממחנה שכינה. כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש. לא שלשתן במקום אחד במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו. כל שהזב מטמא צרוע מטמא. חמור מצורע שמטמא בביאה כל שטמא מת הזב מטמא חמור הזב שהוא מטמא תחת אבן מסמא כל שטבול יום מטמא טמא מת מטמא חמור טמא מת שהוא מטמא את האדם. חמור טבול יום ממחוסר כפורים שהוא פוסל את התרומה. וישלחו מן המחנה בכל אדם הכתוב מדבר. מזכר עד נקבה תשלחו. אחד גדולים ואחד קטנים במשמע. אלא שלא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר שנאמר ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה מכל מקום מצוה לשלחם הא מה תלמוד לומר מזכר עד נקבה תשלחו. להביא מחנה שנייה. אל מחוץ למחנה תשלחום להביא מחנה שלישית: מלמד שאין עונשין מן הדין. שאם ממחנה ארון משתלחין קל וחומר ממחנה שכינה. לפיכך הוצרך לומר שלש מחנות. אל מחוץ למחנה תשלחום. להביא טומטום ואנדרוגינוס. דבר אחר אל מחוץ למחנה תשלחום: להביא כלים הטמאים. דבר אחר מזכר עד נקבה תשלחו. מה זכר ונקבה מיוחדין לעשות אב הטומאה. ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם. מיכן אמרו שלש מחנות הן. מחנה ישראל מחנה לוייה מחנה שכינה מפתח ירושלם עד פתח הר הבית מחנה

ratio de ceteris immundis; quia de puerpera scriptum est *Levit.* XII. 4. *Et ad sanctuarium non veniet usque ad completionem dierum purificationis suæ*: Nisi quod dicat ista erit ratio de ceteris immundis. R. Jehuda ben Bethera dicit: Præceptum exprimitur significatu exhortationis: Dictum est enim *Deut.* III. 28. *Præcipe item Josue, & fortifica eum, & corrobora eum*. Hinc dixerunt: Non fortificant nisi fortes, neque excitant nisi strenuos: *Ut emittant de castris*. De castris Divinitatis: Docemur, quod argumento non puniant; quia si expelluntur immundi de castris arcæ, quod est leve, quanto magis de castris Divinitatis? *Omnem leprosum, & omnem seminifluum, & omnem immundum anima*: Tres isti non habitabunt in eodem loco; De Leproso dictum est: *Solus habitabit, extra castra erit habitatio ejus*: Quod seminifluus polluit, leprosus polluit: Gravior est leprosus, quod polluit ingressu: Quod immundus mortuo polluit, seminifluus polluit; Gravior est seminifluus, eo quo polluat sub Lapite pavimentali: Quod lotus diei polluit, immundus mortuo polluit, gravior est immundus mortuo, qui polluit hominem: gravior est lotus diei præ indigente expiationum, quia reprobat separationem: *Ut emittant de castris*: De cunctis hominibus textus loquitur. *A masculo usque ad fœminam emittetis*. Tam magni quam parvi comprehenduntur. At non punit textus, nisi postquam præmonuerit: Dictum est enim: *Et vir, qui pollutus fuerit, & non fuerit expiatus, excidetur*. Ubique præceptum est, ut emittantur; Cur igitur dictum est: *A masculo usque ad fœminam emittetis*? Ad includendum secunda castra: *Extra castra emittetis eos*: Ad includendum tertia castra: Docemur quod non puniant ex argumento: Etenim si de castris arcæ emittuntur, quanto magis de castris Divinitatis? Idcirco memoranda erant tria castra: *Extra castra emittetis eos*: Ad includendum vasa immunda: *Extra castra emittentis eos*: Ad includendum obstructum & androgynum. Alia expositio: *A masculo usque ad fœminam emittetis*. Sicut masculus & fœmina sunt proprii, ut fiant pater immunditiei, & emittendi erant, ita pariter omnia, quæ fieri poterant patres immunditiei: *Ne polluant castra eorum, in quorum medio ego habito*: Hinc dixerunt, tria fuisse castra, sc. castra Israelitarum, castra Levitarum, & castra Divinitatis: a porta Hierusalem usque ad portam, montis domus erant castra Israelitarum,

ישראל. מפתח הר הבית עד פתח העזרה ולפנים מחנה שכינה. אשר אני שוכן בתוכם. חביבין ישראל שאף על פי שהן טמאין שכינה ביניהם. וכן הוא אומר השוכן אתם בתוך טומאותם. אמר רבי יוסי הגלילי בוא וראה כמה החטא גורם שבתחלה לא היו ישראל לא זבין ולא מצורעין ומשפשטו ידיהם בעבירה אירעו. כתב ומראה כבוד יהוה כאש אוכלת בראש ההר. לא יראים ולא מזדעזעים אבל מי שחטאו מה כתיב וירא אהרן וכל בני ישראל את פני משה כי קרן עור פניו וייראו מגשת אליו. ויעשו כן בני ישראל. להודיע שבחן של ישראל שכשם שאמר להם משה כן עשו. כאשר דבר יהוה אל משה כן עשו בני ישראל. מה בא ללמד. ללמד שאף הטמאין לא עיכבו. וידבר יהוה אל משה לאמר. איש או אשה כי יעשו. למה נאמרה פרשה זו למד על גזל הגר בפרשת ויקרא כתיב נפש כי תחטא ומעלה מעל ביהוה וכחש בעמיתו בפקדון וגו׳. מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אותו בראשו וחמישיתו יוסף עליו. זהו שחייב אשם מעילות בא הכתוב ללמד על הגוזל את הגר ונשבע לו שישלם קרן וחומש לכהנים ואשם למזבח שכל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא אם כן נתחדש בה דבר. איש או אשה. השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. למעול מעל ביהוה. מלמד שכל המשקר בחבירו כאילו שקר בבוראו. אין מעילה בכל מקום אלא שיקור. ואשמה הנפש ההיא. לרבות טומטום ואנדרוגינוס. דבר אחר ואשמה הנפש ההיא. הגוזל את הגר ונשבע לו והלך להביא את הכסף ואת האשם ולא הספיק להביא עד שמת. היורשין פטורין מן האשם. אבל חייבין את הקרן. והתודו את חטאתם אשר עשו. רבי נתן אומר זה בניין אב לכל המומתין שיטענו וידוי. דבר אחר והתודו

a porta montis domus usque ad portam atrii & interius erant castra Divinitatis : *In quorum medio ego habito*: Amabiles sunt Israelitæ, qui licet sint immundi, tamen Divinitas habitat inter eos : Et sic dictum est *Levit.* XVI. 16. *Habitanti apud eos in medio pollutionum eorum*. Dicit R. Jose Galilæus: Veni & vide, quid efficiat peccatum; quod a principio non fuerint Israelitæ neque seminiflui, neque leprosi; postquam vero extenderunt manus suas ad peccatum, hæc obvenerunt : Scriptum est enim *Exod.* XXIV. 17. *Et aspectus gloriæ Domini erat sicut ignis comburens in vertice montis* : Non timuerunt, neque expavescunt. Sed postquam peccarunt; quid scriptum est? *Et vidit Aharon, & omnes filii Israel faciem Mosis, quod coruscaret cutis vultus sui, timueruntque appropinquare ei. Exod.* XXXIII. 29. *Et fecerunt sic filii Israel* : Ad testificandum laudem Israelitarum ; qui sicut dixerat Mose, sic fecerunt : *Sicut dixerat Dominus Mosi, sic fecerunt filii Israel*. Quid venit ad docendum? Vel si peccarent, non impediebant : *Et locutus est Dominus ad Mosen, dicendo: Vir aut mulier quum fecerint* : Cur memoratur hæc Parascha? Docet de rapina proselyti : Quia in Parascha : *Et locutus est* : Scriptum est *Levit.* VI. 2. *Anima quum peccaverit, & prævaricata fuerit prævaricationem in Dominum, & negaverit populari suo in deposito* &c. *Ex omnibus quibus juraverit in mendacio, tunc restituet illud in summa sua, & quintam partem illius addet super illud*: Hic est qui obligatur ad sacrificium pro delicto prævaricationum ; venit textus ad docendum de eo, qui rapuerit proselyto, eique juraverit, quod debeat restituere sortem, & quintam partem sacerdotibus, & debeat offerre sacrificium pro delicto altari ; Etenim omnis sectio, quæ dicta sit, & repetatur, non repetitur nisi aliquid in ea innovetur : *Prævaricando prævaricationem in Dominum* : Docemur; si mentiatur in socium suum perinde habetur ac si mentiatur in creatorem suum. Non significat ubique prævaricatio nisi mendacium : *Et deliquerit anima illa*. Ad includendum obstructum & androgynum: Alia expositio : *Et deliquerit anima illa*: Raptor, non autem ejus filius. Hinc dixerunt : Si rapiat proselyto & ei juraverit, & abierit, ut afferat argentum, & sacrificium suum pro delicto, & priusquam adducat, moriatur, hæredes liberi sunt a sacrificio pro delicto, sed tenentur restituere sortem : *Et fatebun-*

את חטאתם אשר עשו . ולא עשה אביו. והשיב את אשמו בראשו. זה הקרן שנקרא אשם ולפי שנשבע עליו לשקר. וחמישיתו יוסף עליו . חומשו של סלע שיהא הוא וחומשו חמשה . וזהו חומש מלגיו. ונתן לאשר אשם לו. להביא שליח בית דין והשליח והיורש . רבי נתן אומר ונתן לאשר אשם לו . לבעל חובו של נגזל . שאם היה חייב לחבירו מנה ונמצא בעל חובו של נגזל מוציאין מזה ונותנין לזה. ואם אין לאיש גואל אמר רבי ישמעאל וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל. והלא נחלה ממשמשת עד ראובן משום דגמירי דלא כלי שבטא. לא מה הוא ואם אין לאיש גואל בגוזל את הגר הכתוב מדבר שאם גזל את הגר ונשבע לו שישלם קרן וחומש לכהנים ואשם למזבח . רבי נתן אומר להשיב האשם אליו. להביא את האשה. האשם המושב ליהוה . בכסף הכתוב מדבר כלומר הממון שגזל ונשבע עליו נקרא אשם שכן הוא אומר למעלה למעול מעל ביהוה ואשמה הנפש ההיא . ולפי שאין לאיש גואל ליקח הממון נקרא האשם המושב ליהוה. ונותנו לכהן שבאותו משמר. מלבד איל הכפורים. והוא האשם הנקרב דמו על גבי המזבח שגם הוא נאכל לכהן כדתנן בבבא קמא בפרק הגוזל מתן כסף ליהויריב ואשם לידעיה . אשם ליהויריב וכסף לידעיה. אם קיים האשם יקריבוהו בני ידעיה . ואם לאו יחזור ויביא אשם אחר. שהמביא גזלו קודם שיביא אשמו יצא. אשמו עד שלא הביא גזלו לא יצא . אשר יכפר בו עליו את שמכפרין עליו ואלו הן אנשי משמר . וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן לו יהיה. מלמוד שהתרומה

tebuntur peccatum suum, quod fecerunt. R. Nathan dicit: Hæc est constitutio principii, quod omnes interficiendi debeant confiteri: Alia expositio: *Et fatebuntur peccatum suum, quod fecerunt*: Non autem quod fecit ejus pater: *Et restituet delictum suum in summa sua*: Hæc est sors, quæ vocatur delictum; & quoniam ei juravit in falsum: *Et quintam partem ejus rependet ei*: Quintam partem sicli; ut ipsa & quinta ejus pars sint quinque partes: Et hæc est quinta pars facultatum suarum. *Dabitque illi in quem deliquerit*: Ad includendum legatum Synhedrii, & legatum hæredis. R. Nathan dicit: *Dabitque illi, in quem delinquerit*: Creditori raptoris. Si enim debeat socio suo minam, & deprehendatur debitor raptoris, ab eo educunt, eique dant: *Quod si non fuerit viro redemtor.* Dicit R. Ismael. Estne aliquis in Israel, cui non sit redemtor? Atqui hæreditas usurpatur, & procedit usque ad Ruben sit peritura ulla tribus. At cur dictum est: *Quod si non fuerit redemtor*: De rapina proselyti textus loquitur. Si enim rapiat proselyto, eique juraverit reddet sortem & quintam partem sacerdotibus, & sacrificium pro delicto altari: R. Nathan dicit: *Cui restituat delictum*: Ad includendum fœminam. *Delictum restitutum Domino.* De argento textus loquitur; quasi dicat: Pecunia, quam rapuit, & de ea juraverit, vocatur delictum; Etenim dictum est: supra. *Prævaricando prævaricationem in Dominum, & deliquerit anima illa.* Et quia non est viro redemtor, qui accipit pecuniam, vocatur *delictum restitutum Domino*: Et dabitur sacerdoti, qui erit in ea custodia. *Præter arietem expiationum*: Et sacrificii pro delicto sanguis offerebatur super altare, quia illud quoque comedebatur a sacerdotibus; Sicuti legimus in *Bava Chama* cap. IX. 12. Si argentum dederit Jojaribo, & sacrificium pro delicto Jedajæ, si sacrificium pro delicto Jojaribo, & argentum Jedajæ, si superfit sacrificium pro delicto, offerent illud posteri Iedajæ; Si minus, iterum afferet alterum sacrificium pro delicto; Si enim afferat rapinam suam, antequam attulerit sacrificium suum pro delicto, satisfacit debito suo. Si attulerit sacrificium suum pro dedelicto, antequam afferat rapinam suam, non satisfacit debito suo: *Quo expiabit pro eo.* Qui illum expiabunt, & isti sunt viri custodiæ. *Et omnis separatio ex omnibus sanctificationibus filiorum Israel, quam offerent sacerdoti, ejus erit.* Do-

נוהגת בכל . רבי ישמעאל אומר וכי תרומה מביאין לכהן אלא ·לפי שנאמר ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך אבל לא שמענו מה יעשה בהן לכך נאמר אשר יקריבו לכהן לו יהיה לימד הכתוב שהבכורים לכהן. ואיש את קדשיו לו יהיו. אלו תודה ושלמים ופסח ומעשר שני ונטע רבעי ,שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים ליהוה. קדש לבעלים וזה הדין דן רבי ישמעאל מעשר שני טעון הבאת מקום והוא של בעלים שהרי הוקש נטע רבעי למעשר שני בשלשה דברים שנקרא נטע רבעי קדש וטעון הבאת מקום ופדיון. דבר אחר ואיש את קדשיו לו יהיו . מכאן שטובת נתינה לבעלים שאף על פי שאמר הכתוב כל תרומות הקדשים אשר ירימו בני ישראל ליהוה אין נוטלין אותו בזרוע. אלא הרי הן ברשות בעלים ליתנם למי שירצה . איש אשר יתן לכהן לו יהיה . שאם פדה את בנו לאחר שלשים יום ומת הבן אין האב יכול להוציא פדיונו מיד הכהן. דבר אחר איש אשר יתן לכהן לו יהיה. כדתנן בפרק הגוזל נתן את הכסף לאנשי משמר ומת. אין היורשין יכולין להוציא מידו . דבר אחר איש אשר יתן לכהן לו יהיה . זוכה ויהיה לו ממון הרבה . ולמה נסמכה פרשת קדשים לסוטה לומר לך שאם לא זכה להביא קדשים לכהן סוף הוא מביא אשתו לכהן להשקותה . וידבר יהוה אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם. לדורות. איש איש אחד כהן ואחד ישראל. כי תשטה אשתו . רוח שטות נכנסה בה. אשתו. הראויה לו פרט לאלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין. ומעלה בו מעל. זה דבר ערוה . ושכב איש אותה . פרט לקטן

Docemur, quod in omnibus observetur separatio. R. Ismael dicit: Num separationem afferebant sacerdoti? Verum quia dictum est: *Principium primitivorum terræ tuæ adduces ad domum Domini Dei tui*: At non audivimus, quid de illis esset faciendum. Idcirco dictum est. *Quam offerent sacerdoti ejus erit*: Docet textus, quod primitiva darentur sacerdoti: *Et cujusque sanctificata, ipsius erunt*: Ista sunt sacrificium Eucharisticum, & pacifica, & Pascha, & decima secunda, & planta anni quarti: Dictum est enim *Levit.* XIX. 24. *Anno autem quarto erit universus fructus ejus sanctitas laudum Domino*. Sanctitas dominis: Et hoc est argumento, quo disseruit R. Ismael; Decima secunda erat adducenda ad locum, & erat dominorum; quia æquiparat plantarum anni quarti decimæ secundæ in tribus rebus; Etenim vocatur planta anni quarti sanctitas, & erat adducenda ad locum, & redimenda: Alia expositio: *Et cujusque sanctificata, ipsius erunt*: Hinc dixerunt, quod bonum sit dare dominis, licet dicat textus. *Num.* XVIII. 19. *Omnem separationem sanctificationum, quas separaverint filii Israel Domino*. Non accipiunt in semine; sed licet dominis dare eas cui libuerit: *Quisque quod dederit sacerdoti, illius erit*: Si enim redemerit filium suum post trigesimum diem, & moriatur filius, non poterit pater educere ejus redemtionem de manu sacerdotis: Alia expositio: *Quisque quod dederit sacerdoti, illius erit*. Sicut legimus cap. IX. *Bava Kama*: Si dederit argentum viris custodiæ, & moriatur, hæredes non poterunt illud educere ex ejus potestate: Alia expositio: *Quisque quod dederit sacerdoti, illius erit*: Dignus est, ut sibi sint multæ opes: Cur proxima est Parascha sanctitatem sectioni mulieris adulterii suspectæ? Tibi dicit, si enim, non mereatur, ut adducat sanctitates sacerdoti, finis erit, ut adducat uxorem suam ad sacerdotem, ut potetur? *Et locutus est Dominus ad Mosen, dicendo: Loquere ad filios Israel, & dices ad eos*: In generationibus: *Vir vir*. Tam sacerdos, quam Israelita: *Quum declinaverit uxor ejus*. Spiritus zelotypiæ ingredietur in eum: *Uxor ejus*: Quæ sit illis conveniens: Excludit viduam summo sacerdoti, repudiatam & quæ calceum exuit, sacerdoti vulgari, spuriam & Nethinæam Israelitæ, filiam Israelitæ spurio, & Nethinæo. *Et prævaricata fuerit in eum prævaricationem*: Hæc est obscœnitas: *Et concubuerit cum ea vir*.

שאינו איש. אותה. ולא אחותה כלומר אם שכב איש אותה נאסרה על בעלה אבל אם בא הוא עצמו על אחות אשתו לא נאסרה אשתו על עצמו. ואף על פי שהיה בדין שתהא אשתו אסורה עליו כשבא הוא על אחותו אשתו מדין קל וחומר שאם כשבא איסור הקל על איסור הקלה זה הנואף שבא על הנואפת ולמה קוראהו איסור הקל לפי שאינו איסור כל ימיו שאם מגרשה בעלה מותרת לזה. מה שאין כן באחות אשתו שאם גירש את אשתו אחותה אסורה. ויהא איסור הקל אוסר אף אוסריו כלומר אסר הנואף את הבעל באשתו שהוא אוסריו מתחלה שכיון שקדש אדם את האשה אסורה היא על כל העולם אסר הבועל את הבעל שהוא אוסריו. כשבא איסור חמור האיש שהוא איסור חמור מתחלה שכיון שקידש אדם את האשה אסורה היא אסור חמור. אחות אשתו שאינה ניתרת בגט. אינו דין שתהא אשתו אסורה עליו בביאת אחותה שיהא אוסר את אוסריו כלומר האשה תהא אוסרת את אחותה בבעל עצמה שמחמת קידושיה נאסרה אחותה על הבעל והיה הדין שתאסר אשתו עליו מחמת ביאת אחותה תלמוד לומר אותה. ולא את אחותה. וכן ולא את חמותה ולא את הערוה של עולם לא אסר את אשתו אפילו בא על חמותו. ונעלם מעיני אישה. הא אם ידע בעלה אינו רשאי להערים עליה להשקותה. ונסתרה והיא נטמאה. כמה שיעור סתירה כדי טומאה כלומר כדי ביאה וכמה כדי הקפת דקל. ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה. אין עדים לטומאה אבל יש עדים לסתירה. ועד אין בה. עדות אין בה שכל מקום שנאמר ועד אין בה הרי שנים אמור עד שיפרוט לך הכתוב אחר כגון ועד אחד לא יענה בנפש

vir. Excludit puerum, qui non est vir: *Cum ea*. Non autem cum ejus sorore: quasi dicat, si vir cum ea concumbat, interdicta est marito suo; si vero congrediatur cum sorore uxoris suæ, non est illi interdicta sua uxor: Licet sit argumentum, quod sua uxor sibi sit interdicta, quando congreditur cum sorore uxoris suæ; quod probatur argumento a minori ad majus; quando venit interdictum leve super interdictum leve. Hic est adulter, qui congreditur cum adultera: Et cur vocatur interdictum leve? Quia non est interdictum cunctis diebus suis: Si enim eam repudiaverit maritus, huic permissa est; quod fieri non potest in sorore uxoris suæ; etenim si repudiet uxorem suam, ejus soror est interdicta: Et si interdictum leve interdicit etiam ejus inter dicentia; quasidicat; interdicit adulter marito uxorem suam, quia erat ejus interdictus a principio: Etenim postquam homo desponsaverit uxorem suam, interdicta est universo mundo, interdicit concumbens maritum, quia est ejus interdicens: Quando venit interdictum grave; Vir, qui erat interdictum grave a principio; etenim postquam homo desponsavit uxorem suam, interdicta est illa interdicto gravi; Soror uxoris suæ quæ non est permissa libello repudii, non erit æquum ut ejus uxor eum interdicat a congressu sororis suæ, quæ interdicit ejus interdicentes? Quasi dicat: Uxor interdicit sororem suam ipsi marito, quia propter sua sponsalia interdicta est ejus soror marito; & erit æquum, ut sibi sit interdicta ejus uxor, propter congressum cum ejus sorore: Idcirco dictum est: *Cum ea*; non autem cum ejus sorore; atque ita pariter ejus socrus & non turpitudo mundi non interdicit ejus uxorem, vel si congrediatur cum ejus socru. *Et obtectum fuerit ab oculis mariti ejus*: Ecce si cognoverit ejus maritus non licet calliditate uti, & eam potare: *Et absconditum fuerit, ipsaque polluta fuerit*: Quanta erit mensura, ut pollui possit? Quasi dicat; Tantum spatii, ut ingrediatur, & circumagat palmam. *Et absconditum fuerit, ipsaque polluta fuerit, & testis non fuerit in eam*. Non sunt testes pollutioni, at sunt testes absconsioni: *Et testis non fuerit in eam*: Et testimonium non fuerit in eam; Ubicumque dicitur: *Et testis non fuerit in eam*: Ecce duo; Dic, donec definiat tibi unum textus; e.g. *Testis vero unus non testetur in animarum, ad interficiendum. Num.* xxxv. 30. Docemur, quod

non

למורה. למדנו דעדות שלימה אין בה. והיא לא נתפשה . הא אם נתפשה כלומר אם נאנסה לא נאסרה על בעלה אבל בכהנת דין אחר בין נתפשה בין שלא נתפשה שהרי הגרושה אסורה לכהונה ומותרת לישרא׳. סוטה חמורה לא כל שכן. דבר אחר ועד אין בה אף על פי שהצריכה תורה שני עדים לכל דבר כאן די בעד אחד שאם קנא לה ונסתרה משקה על פי עד אחד מפני שרגלים לדבר. ואם יש בה עד אחד שנטמאה אין משקה אותה. ועבר עליו רוח קנאה . מה לשון קנאה לשון התראה כענין שנאמר ויקנא יהוה לארצו. כלומר התרה בהם באומות העולם שלא לשחת ארצו . דבר אחר רוח קנאה. שראה אותה מדברת עם השכנים וקפד בה ומנעה שלא לדבר עמם ומביא עליה קנאה מפני שמנעה לדבר עמו. כתמול שלשום . וקנא את אשתו רשות . דברי רבי ישמעא . רבי אלעזר אומר חובה . מפורש במסכת סוטה . והיא נטמאה. או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו. רבי עיקבא אומר מה תלמוד לומר נטמאה נטמאה שלשה פעמים טמאה לבעלה ולבועלה ולתרומה רבי ישמעא אומר והיא נטמאה . והיא לא נטמאה . מיכן שאין משקין אלא על הספק ומיכן אתה דן לשרץ לספק טומאה ברשות היחיד שספיקו טמא. מה סוטה רשות היחיד וספיקו טמא אף בשרץ כן. והביא האיש את אשתו אל הכהן. רבותינו אמרו מוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבוא עליה בדרך ומתרין בו. רבי יהודה אומר בעלה יהא נאמן עליה מקל וחומר מדנה שבעלה נאמן עליה. אמרו לו נחשדו על הסוטות ולא נחשדו על הנדות לפי שהיא ערוה חמורה ופורשין ממנה . והביא את קרבנה עליה. אינו מקיץ לה מכתובתה אלא משלו וכן כל קרבן שעליה. עשירית

non fuerit in eam testimonium perfectum. *Neque ipsa fuerit deprehensa*: Ecce si fuerit deprehensa; quasi dicat; si fuerit coacta, non erit interdicta marito: At ratio erit diversa in sacerdote foemina, sive fuerit, sive non fuerit deprehensa; quia repudiata interdicta est sacerdotio, & permissa Israelitæ, mulier adulterii suspecta, quæ gravior est, quanto magis? Alia expositio: *Et testis non fuerit in eam*: Licet lex requirat duos testes in cunctis rebus, tamen hoc loco testis unus satis est; etenim si fuerit in eam zelotypus, & occultata fuerit, potatur ex dicto unius testis, quia sunt in hoc assueti: Si vero fuerit in eam testis unus, quod fuerit polluta, non potatur. *Et transierit super eum spiritus zelotypiæ*. Quid significat קנאה? Præmonitionem: Sicut dictum est *Joel* 11. 18. *Zelatus est Dominus in terram suam*. Quasi dicat; præmonuit nationes mundi, ne devastarent terram suam: Alia expositio. *Spiritus zelotypiæ*: Quod eam viderit colloquentem cum vicinis, eique jusserit, & prohibuerit, ne cum iis colloqueretur, & adduxerit super eam zelotypiam, ex eo quod prohibuerit, ne cum eo colloqueretur. Quasi heri, & die tertio: *Et zelotypiam tulerit in uxorem suam*. Ex arbitrio: Verba R. Israelis: R. Eliesér dicit: Ex debito: Exponitur in tractatu *Sotah*: *Et ipsa fuerit polluta, vel transierit super eum spiritus zelotipiæ; Et zelotypiam tulerit in uxorem suam*: R. Akiba dicit: Cur dictum est: *Polluta, polluta* tribus vicibus? Quod fuerit polluta marito, adultero, & separationi: R. Ismael dicit: *Et ipsa fuerit polluta; & ipsa fuerit polluta*: Hinc probatur non fuisse potatas nisi propter dubium; & hinc tu dicis quod reptile propter dubium polluat in loco privato, quia ejus dubium polluit sicut mulier adulterii suspecta in loco privato, & ejus dubium polluit, ita pariter in reptili: *Et adducet uxorem suum ad sacerdotem*. Sapientes nostri dixerunt: Tradebant illi duos discipulos sapientes; fortasse cum ea in via congredietur, eumque premonebant: R. Jehuda dicit: Maritus erat fide dignus argumento a minori ad majus ex menstruata, in qua maritus erat fide dignus: Dixerunt illi: Suspecti sunt in muliere adulterii suspecta, at non sunt suspecti in menstruatis, quia gravior erat ejus turpitudo, & ab ea se saparabant: *Et afferet oblationem ejus pro ea*: Non detrahet de ejus dote, sed de suis bonis afferet; atque ita pariter omnes oblationes pro illa. *Decimam*

האיפה. שיעור שלשים ושלשה ביצים וחומש ביצה. קמח שעורים. אף על פי שמנחת חוטא באה סולת זו באה שעורים שלא יהא קרבנה מהודר. שעורים שהיא עושה מעשה בהמה לפיכך קרבנה מאכל בהמה. דברי רבן גמליאל הזקן. לא יצוק עליו שמן ולא יתן עליו לבונה. מגיד שאם נתן עליה שמן ולבונה עובר בלא תעשה. כשם שעובר על שמנו כך עובר על לבונתו. כי מנחת קנאות היא. להודיע מה גרם. מנחת קנאות שתי קנאות. כשם שקינא לבעל כך קינא לבועל בשם שקינא למטה כך קינא למעלה. מנחת זכרון. כל הזכרונות שבתורה לטובה וזו לרעה. דבר אחר מנחת זכרון אף זו לטובה. כענין שנאמר ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא. מזכרת עון לרעה. כענין שנאמר והיתה אם נטמאה. יש אומרים פותחין לטוב תחלה לזכות והכות תולה לה במים המרים שנים עשר חדש דברי רבי ישמעאל זכר לדבר לכן מלכא מלכי ישפר עלך וגו'. וכתיב כולא מטא על נבוכדנצר מלכא. והקריב אותה הכהן. אותה לבדה. מיכן שאין משקין שתי סוטות כאחת. והעמידה לפני יהוה. שלא יעמדו עמה לא עבדיה ולא שפחותיה מפני שלבה גס כהן ולא חזרה. לפני יהוה בשער ניקנור. מכאן אמרו ראש המעמד מעמיד את הטמאים בשער ניקנור ששם משקין את הסוטות. ולקח הכהן מים קדושים אין קדושים אלא שקדשו בכלי. ואלו הן מי כיור בכלי חרש ולמה מים בכלי חרש מלמד שאם היתה טהורה נחשבה כמים טהורים. ואם נטמאה נחשבה ככלי חרש שאין בו ממש שכיון שנשבר שוב אין לו תקנה. ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן. ואפילו אם לא היה שם עפר מביא עפר ממקום אחר

cimam Ephæ : Mensuram ex tribus & viginti ovis, & ex quinta parte ovi : *Farinæ hordeaceæ*. Vel si munus peccatoris afferebatur ex simila, tamen hujus munus afferebatur ex hordeo, quia non erat oblatio decens : *Hordeaceæ* ; Quia fecit opus belluarum, ideoque ejus oblatio afferebatur ex cibo belluarum. Verba Raban Gamalielis senioris. *Non fundet super eam oleum, neque dabit super eam thus* : Ostendit ; quod si det super eam oleum & thus transgrediatur præceptum negativum ; sicut transgreditur propter ejus oleum, ita pariter transgreditur propter ejus thus : *Quia munus zelotypiarum est*. Sed ostendendit, quænam sit causa : *Munus zelotypiarum*. Duæ zelotypiæ ; Sicut zelotypiam exercet in maritum, ita pariter zelotypiam exercet in adulterum ; sicut zelotypiam exercet in terra, ita pariter zelotypiam exercet in cœlo. *Munus recordationis* : Omnes recordationes in lege in bonum, & hæc in malum. Alia expositio : *Munus recordationis* : Hoc quoque in bonum : Sicuti dictum est : *Quod si non polluta est mulier, sed munda est*. *Commemorans peccatum*. In malum : Sicuti dictum est : *Et erit, si polluta est*. Sunt qui dicunt : quod inceperint a bono in principio ut mereretur, & meritum suspendebat illi virtutem aquarum amararum duodecim mensibus. Verba R. Ismael; est rei monimentum : *Ideo Rex meum consilium placebit tibi*. Pariterque scriptum est *Dan.* IV. 26. *Post finem mensium duodecim* &c. Et similiter scriptum est ibid. *Omnia contigerunt Nabucdnezezari regi* : *Et adducet eam sacerdos* : Ipsam solum : Hinc probatur non fuisse simul potandas duas mulieres : *Statuetque eam in conspectu Domini* : Ne cum ea statuantur ejus servi, & ancillæ, quia in iis confidebat & non pœnitebat : *In conspectu Domini*. In porta Nikanoris : Hinc dixerunt; princeps stationis statuebat pollutos in porta Nikanoris, ubi mulieres adulterii suspectæ potabantur. *Accipietque sacerdos aquas sanctitatum*. Non sanctificabantur, nisi in vase sanctificarentur : Et istæ erant aquæ labri. *In vase testaceo* : Cur aquæ in vase testaceo ? Docemur si esset pura, quod aquis puris probaretur. Si vero esset polluta probabatur vase testaceo, in quo non est soliditas; si enim frangerentur, non erat illi amplius aptatio : *Et de pulvere, qui fuerit in solo tabernaculi*. Vel si non esset ibi pulvis, afferebant pulverem ex alio loco, & sancti-

ומקדשו. איסי בן יעקב אומר להביא קרקע בירת עולמים. וכן אמרו רבותינו במסכת סוטה היה מביא כלי של חרס חרשה ונותן לתוכו חצי לוג מים מן הכיור. רבי יהודה אומר רביעית לוג. אמר רבה מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה שאם היתה טהורה נזרעת זרע כאברהם שאמר ואנכי עפר ואפר. ואם לאו חוזרת לעפרה שנאמר כי עפר אתה ו׳ עפר תשוב. נכנס בהיכל ופנה לימינו ומקום היה שם אמה על אמה וטבלת של שיש וטבעת קבועה בה כשהוא מגביהה נוטל עפר מתחתיה ונותן כדי שיראה על פני המים. שנאמר ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן וגו׳. שלשה דברים בתורה כדי שיראו. רוק יבמה. ואפר הפרה. ועפר סוטה. רבי ישמעאל אומר אף דם הצפור. והעמיד הכהן את האשה לפני יהוה. מקום שמעמידה בתחלה. שם מעמידה בסוף. ופרע את ראש האשה. כהן פונה לאחוריה ופורעה כדי לקיים בה מצות פריעה דברי רבי ישמעאל. רבי יהודה אומר אם היה בית חליצתה נאה לא היה מגלחו ואם היה שערה נאה לא היה סותרו. היתה מכוסה לבנים מכסה שחורים. היו עליה כלי כסף וכלי זהב קטליות ונזמים. מסלקה הימנה כדי לנוולה. וכל הרוצה לראות רואה חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה סמוך בהן. שנאמר ונוסרו כל הנשים ולא תעשנה כזמתכנה. היא גילת שערה לנואף. לפיכך כהן פורע את ראשה. ונתן על כפיה את מנחת הקנאות. אבא חנן אומר משום רבי אליעזר כדי ליגעה שמא תחזור בה. ואם כן חס הקדוש ברוך הוא על עוברי רצונו. מנחת קנאות היא. תנן התם מביא את מנחתה בכפיפה וסופה בכלי שרת וכו׳ מתניתא. וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים. מלמד שביד הכהן נהפכים להיות מרים. דבר אחר המרים נקראו

ficabat: Hissi ben Jacob dicit: Ad includendum pulverem domus seculorum. Et sic dixerunt sapientes nostri in tractatu *Sotah*: Afferebat vas testaceum novum in quo indebat dimidium logi aquarum ex labro: R. Jehuda dicit: Quartarium logi. Dicit Raba: Cur dicit lex, quod afferret pulverem pro muliere adulterii suspecta? Eo quod si esset pura, produceret semen sicut Abraham; Dictum est enim *Genes.* XVIII. 27. *Sed ego sum pulvis, ac cinis*: Si minus, revertebatur in cinerem: Dictum est enim: ibid. III. 40. *Quia cinis es, & in cinerem reverteris*. Ingrediebatur in templum, & se convertebat ad dextram, & ibi locus erat patens cubitum quaquaversum, & tabula marmorea ibi erat, in qua erat fixus annulus; postquam extulerat, sumebat sub ea pulverem & dabat ex ea tantum, ut posset conspici in superficie aquarum: Dictum est enim: *Et de pulvere qui fuerit in solo tabernaculi*: Tria sunt in lege, quæ videnda erant; sputum fratriæ, cinis Vaccæ, & pulvis mulieris adulterii suspectæ: R. Ismael dicit: Vel sanguis passeris. *Et statuet sacerdos mulierem coram Domino*: In loco, ubi in principio statuta fuerat, in fine statuebatur. *Et denudabit caput mulieris*: Sacerdos se convertebat ad ejus dorsum, & denudabat, ut in ea observaretur præceptum denudationes. Verba R. Ismael: R. Jehuda dicit: Si sinum haberet venustum, non revelabat, si comam haberet decoram, non dissolvebat; si albis induta esset vestibus, nigris induebatur; si ornata esset ornamentis argenteis, & aureis, monilibus & inauribus, auferebat hæc ab ea, ut deturparetur. Et qui spectare volebat, spectare licebat, exceptis ejus servis, & ancillis, quia prope eos confidebat: Dictum est enim *Ezech.* XXIIII. 14. *Ut erudiantur omnes fœminæ ne faciant secundum scelus vestrum*: Quia denudavit comam suam adultero, idcirco ejus comam denudabat sacerdos: *Dabitque super manus ejus munus zelotypiarum*. Aba Chanen dicit nomine R. Elieser: Ut defatigaretur, fortasse pœnitebit: Si ita miserebatur Deus S. B. trangredientibus voluntatem suam, quanto magis suam voluntatem facientibus? *Munus zelotypiarum est*. Ibi legimus: Afferebat munus suum in canistro, & finis ejus erat, ut poneretur in vase ministerii &c. Misna: *Et in manu sacerdotis erunt aquæ amaræ maledicentes*: Docemur quod in manu sacerdotis converterentur, ut fierent amaræ. Alia expositio. Amaræ vocabantur, quia earum

על שם סופן שממררין את הגוף. המאררים מניינו כנגד איברים של בני אדם רמ״ח רמ״ח ללמדך שכשם שהיו בודקין את האשה כך היו בודקין את הבועל שלא יהא חוטא נשכר. והשביע אותה הכהן. הכהן משביעה ואינה נשבעת מאיליה. ואמר הכהן. בכל לשון שהיא שומעת. במסכת סוטה ואלו נאמרין בכל. לשון פרשת סוטה וכו׳ ואמרינן בתלמוד מנא לן דכתיב ואמר הכהן לאשה. בכל לשון שהוא אומר. תנו רבנן מודיעין אותה בכל לשון שהיא שומעת על מה שהיא שותה ועל מה שהיא נטמאת ובמה נטמאת. על מה היא שותה על עסקי קנוי וסתירה ובמה היא שותה במקדה של חרש. על מה נטמאת על עסקי שחוק וילדות. ובמה היא נטמאת בשוגג או במזיד באונס או ברצון וכל כך למה כדי שלא להוציא לעז על מי המרים. אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה. מיכן אמרו פותחין בדיני נפשות בתחלה לזכות. ואומר לה בתי הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכנים הרעים עושים. אל תגרמי לשמו של הקדוש ברוך הוא שנכתב בקדושה שימחה על המים. אומרים לפניה דברי הגדה מעשה שאירע בכתובים הראשונים. כגון אשר חכמים יגידו ולא כיחדו מאבותם. ואומר לפניה דברים שאינו כראי לשמען היא ובית אביה וכל משפחתה. רבי ישמעל אומר מודיעין אותה כוחן של מי המרים. אומרים לה הן דומין לסס יבש שנתון על גבי בשר חי ואינו מזיקו כשהוא מוצא מכה התחיל מחלחל. אם טמאה את שתי וחנקי. ואם טהורה את הנקי ממי המרים. ואת כי שטית תחת אישך. זו ביאה כדרכה. וכי נטמאת. זו ביאה שלא כדרכה. ויתן איש בך את שכבתו. להביא את הסריס. מבלעדי אישך. להביא את הסריס. מבלעדי אישך. להביא את אשת הסריס. על הכל מתנה עמה. דבר אחר ואת כי שטית. וכי יש אשה מזנה תחת בעלה אלא זו המשמשת עם בעלה ודעתה על אחר. וכן הוא אומר האשה

rum finis erat, ut amaritudine afficerent corpus: *Maledicentes:* Eorum numerus contra membra duorum hominum sc. 248.-248. Ut doceare: Sicut illæ explorabant mulierem, ita pariter explorabant adulterum, ne peccator lucraretur: *Et adjurabit eam sacerdos:* Sacerdos eam adjurabat, at sponte non jurabat: *Ac dicet mulieri:* Ea lingua quam intelligat: In tractatu *Sotha.* Hæc qualibet lingua dicuntur; sc. Sectio Sotha &c. Et dicimus in Gemara: Unde probatur? Ex eo quod scriptum est: *Ac dicet sacerdoti mulieri:* Qualibet lingua, qua loquatur. Tradiderunt sapientes: Testificantur eam qualibet lingua, quam intelligat; quare bibat, & quare & quomodo polluta fuerit: Quare bibat; sc. ob zelotypiam, & occultationem; & in quo bibat; sc. in vase testaceo, & quare polluta fuerit; sc. ob petulantiam, & juventam; & quomodo polluta fuerit; Utrum per errorem, an ex industria, an coacta, an libens; At hæc omnia, qua de causa? Ne educeret irrisionem super aquas amaras: *Si non concubuit vir tecum, & si non declinasti ad immunditiem:* Hinc dixerunt: Exempla adducebant in judiciis capitalibus in principio ob meritum: Atque ei dicebat: Filia mea, multum vinum facit, multum petulantia, multum juventus, multum vicini impii. Ne efficias ut nomen Dei S. B. quod scriptum est in sanctitate, deleatur in aquis: Et dicebat coram ea verba allegorica; historiam sc. quæ contigit in scripturis antiquis: Sicuti dictum est *Job* xv. 18. *Sapientes confitentur, & non abscondunt patres suos:* Et dicebat coram ea, quæ non erant convenientia, ut audiret ipsa, & domus patris sui, & omnis sua familia: R. Ismael dicit: significabant ei vim aquarum amararum, dicentes: Similes sunt istæ aquæ pharmaco sicco, quod imponatur carni vivæ, quod non lædit, si inveniat vulnus, tum incipit perforare: Si immunda es, bibe, & strangularis si es pura, sis libera ab aquis amaris: *Tu vero cum declinasti sub marito tuo:* Hic est concubitus juxta consuetudinem: *Quumque polluta es.* Hic est concubitus contra consuetudinem: *Deditque vir concubitum suum.* Ad includendum eunuchum: *Præter maritum tuum:* Ad includendum uxorem eunuchi. De his omnibus eam interrogabat: Alia expositio: *Tu vero quum declinasti.* Num est ulla mulier, quæ scortatur sub marito suo? Sed hæc est, quæ concumbat cum marito suo, & ejus mens ad alium conversa sit: Et sic di-

המנאפת תחת אישה תקח זרים. והשביע הכהן. מכאן אתה דן לכל השבועות שבתורה שלא יהו אלא באלה. יתן יהוה אותך ביו״ד ה״א. לאלה ולשבועה מכאן לעשות השבועה אלא מה שבועה ביו״ד ה״א אף אלה ביו״ד ה״א. בתוך עמך. בין במקום שמכיר בין במקום שאין מכיר דבר אחר בתוך עמך ועמה שלום׳. בתת יהוה את ירכך נופלת. תנן התם במדה שאדם מודד בה מודדין לו. היא קשטה עצמה לעבירה לפיכך מנוולה לכך מצאנו בשוטה שבמדה שמדדה בה מודדין לה. היא עמדה על פתח ביתה להראות לו יפיה. כהן מעמידה בשערי ניקנור ומראה קלונה. היא פרשה לו סודרין נאין על ראשה. לפיכך כהן נוטל סודר מעל ראשה ומניחה תחת רגליה. היא קישטה לו פניה. לפיכך פניה מוריקות. היא כחלה לו עיניה. לפיכך עיניה בולטות היא קלעה לו שערה. לפיכך כהן סותרו. היא הראה לו אצבעותיה. לפיכך צפרניה נושרות. היא חגרה לו בצלצול. לפיכך כהן מביא חבל מצרי וקושרו למעלה מדדיה. היא פשטה לו ירכה לפיכך בתת יהוה את ירכך נופלת. היא קיבלתו על כריסה לפיכך וצבת בטנך צבה. היא האכילתו מעדנים. לפיכך קרבנה מאכל בהמה. היא השקתו יין משובח בכוסות משובחין לפיכך כהן משקה אותה מי המרים במקידה של חרש. היא עשתה בסתר. יושב בסתר עליון שם בה פנים שנאמר ועין נאף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים. דבר אחר היא עשתה בסתר והקדוש ברוך הוא מפרסמה בגלוי שנאמר תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל. ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפיל ירך. רבי יוסי אומר זה בטנו וירכו של בועל. מלמד

ctum est *Ezech.* XVI. 32. *Mulier adultera quæ sub marito suo inducit alienos. Et adjurabit sacerdos* : Hinc tu argumentaris de omnibus juramentis in lege memoratis quod non fuerint facta nisi cum maledictione : *Det te Dominus*. Cum nomine יו״ד ה״א : *In maledictionem, & in juramentum* : Hinc probatur considerandum fuisse juramentum sicut maledictionem : sicut juramentum cum nomine יו״ד ה״א ita pariter maledictio cum nomine יו״ד ה״א. *In medio populi tui* : Tam in loco, quo cognoscitur, quam in loco, in quo non cognoscitur : Alia expositio : *In medio populi tui* : Et populus suus in pace. *Quum dederit Deus femur tuum cadens*. Ibi legimus mensura, qua homo metitur, metiuntur illi : Quia se inclinavit ad peccatum, idcirco sacerdos eam deturpat : Idcirco deprehendimus in muliere adulterii suspecta, quod ea mensura, qua metitur, metiantur illi : Quia stetit ad portam domus suæ ad ostentandam pulchritudinem suam, sacerdos eum statuebat in porta Nikanoris, & ostendebat ejus vilitatem : Illa extendit pulchra vela super caput suum, idcirco sacerdos removebat velum a capite suo, & deponebat sub ejus pedibus. Illa ornavit ei faciem suam, ideoque facies ejus squallebant : Illa fucavit ei oculos suos, ideoque ejus oculi protuberabant : Illa disposuit ei comam suam, ideoque sacerdos dissolvebat. Illa ostendit ei digitos suos, ideoque ejus ungulæ decidebant. Illa præcinxit ei cingulum, ideoque sacerdos afferebat funem Ægyptiacum, quem ei ligabat super ejus ubera : Illa porrexit ei femur suum ideoque : *Quum dederit Deus latus tuum cadens*. Illa eum recepit super suum ventrem; ideoque. *Cum intumuerit Venter tuus*. Illa eum cibavit cibis suavibus, ideoque ejus oblatio erat ex cibo bellucarum : Illa potavit eum vino pretioso in cyathis pretiosis, ideoque sacerdos eam potabat aquis amaris in vase testaceo : Illa in occulto operata est : *Qui habitat in adjutorio Altissimi* : Posuit in eam faciem : Dictum est enim *Job.* XXIV. 15. *Oculus adulteri observat caliginem dicens : Non me videbit oculus, & operiet vultum suum*. Alia expositio : Illa in occulto operata est, & Deus S. B. palam publicavit : Dictum est enim *Prov.* XXVI. 26. *Qui operit odium fraudulenter, revelabitur malitia ejus in concilio. Et veniant aquæ amaræ maledicentes in ventrem tuum ad immorem ventris, & dejectionem femoris*. R. Jose dicit : Hic est venter, & femur adulteri : Docemur; sicut pœna eam

שכשם שפורענות פוקרתה כך פוקרתו. ואמרה האשה אמן אמן. אמן אם לא נטמאתי ואמן אם נטמאתי יבואו בה: אמן מאיש זה אמן מאיש אחר. אמן שלא שטיתי ארוסה ושומרת יבם וכנוסה. מיכן לגלגול שבועה מן התורה. וכתב את האלות האלה הכהן בספר. על ספר. על המגלה אמר רבה מגלת סוטה שכתבה בלילה פסולה. כתוב הכא ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת וכתיב התם על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה. מה משפט ביום אף מגלת סוטה ביום. האלה שלא יכתבנה למפרע. תנן התם בא לו לכתוב את המגלה מאי זה מקום הוא מתחיל וכותב. אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך וכי נטמאת לא היה מפסיק. דברי רבי יוסי הגלילי. ומחה אל מי המרים. בדבר הנימוח הוא כותב. מכאן אמרו אין כותב לא על לוח ולא על הנייר אלא על המגלה כתיב על ספר. והלא דברים קל וחומר ומה אם להטיל שלום בין איש לאשתו אמר הקדוש ברוך הוא השם שנכתב בקדושה ימחה על פני המים. ספרי המינים שמטילין איבה על אחת כמה וכמה שימחו מן העולם. ומחה ל מי המרים מגיד הכתוב שעושה המים מרים. והשקה את ראשה. מלמד שאם נמחקה מגלה ואמרה איני שותה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה. נמחקה המגלה ואמרה טמאה אני המים נשפכין ומנחתה מתפזרת בבית הדשן. ואין מגלתה כשרה להשקות בה שוטה אחרת משום דבעינן וכתב לשמה. ולקח הכהן מיד האשה ולא מיד שלוחה. מיד האשה שאם פירשה נדה לא היתה שותה. את מנחת הקנאות והניף את המנחה מוליך ומביא מעלה ומוריד. לפני יהוה במזרח. והקריב אותה אל המזבח. לימד על מנחת שוטה שטעונה הנפה והגשה. וקמץ הכהן מן המנחה את אזכרתה והקטיר המזבחה. שהקטרת הקומץ קראו הכתוב אזכרה. ואחר ישקה את האשה את המים. שלש השקאות כתוב בשוטה.

eam visitabat, ita pariter illum visitavit: *Et respondebit mulier; amen, amen*; Amen si non fuerim polluta; amen, si fuerim polluta, veniant in eam: Amen a viro; Hoc est amen a vir alieno: Amen quod non declinaverim desponsata, & expectans levirum, & introducta in thalamum: Hinc probatur devolutio juramenti ex lege: *Et scribet maledictiones istas sacerdos in libro*. Super libro; super volumine: Dicit Raba: Volumen mulieris adulterii suspectæ si noctu fuerit descriptum erit illegitimum: Scriptum est hic: *Et faciet ei sacerdos totam legem istam*; & scriptum est *Deut*. XVIII. *Juxta legem quam docuerint; & juxta judicium, quod dixerint tibi facies*: Sicut judicium interdiu, ita pariter volumen mulieris adulterii suspectæ interdiu: *Istas*: Ne eas describat ad lacerandum: Ibi legimus. Venit ad scribendum volumen; a quo loco incipiet describere? *Et quia declinasti sub marito tuo; & quum polluta es*: Non est dubium: Verba R. Jose Galilæi: *Et deleat Deus aquas amaras*: Re, qua deleri possit scriptura: Hinc dixerunt: Non scribet super tabula, neque super charta; sed super volumine scribet, super libro: Ecce argumentum a minori ad majus: Si ad inducendum pacem inter virum & ejus uxorum, dicit Deus S. B. quod nomen scriptum in sanctitate deleatur in superficie aquarum, libri hæreticorum, qui inducunt inimicitiam quanto magis delendi erunt de mundo? *Et delebit aquis amaris*: Ostendit textus, quod aquæ fierent amaræ: *Et potabit mulierem*: Docemur, quod si deleatur volumen, & dicat: Nolo bibere: Cogant eam & faciant eam bibere vel invitam: Si deletum sit volumen; & illa dicat: Polluta sum: aquæ effunduntur, & munus dispergitur in loco cineris; Et volumen est legitimum, quo potetur alia mulier adulterii suspecta; quia ejus nomine describendum est: *Et accipiet sacerdos de manu mulieris*: non autem de manu ejus legati: *De manu mulieris*: Si enim declaretur menstruata, non bibit: *Munus zelotypiarum, & ventilabit munus*: Deducebat & reducebat, elevabat & demittebat: *Coram Domino in oriente*: *Et offeret illud super altare*: Docet munus mulieris adulterii suspectæ fuisse ventilandum, & admovendum: *Et pugillabit sacerdos de munere recordationis, & adolebit super altare*: Adolitionem pugilli vocat textus recordationem: *Et postquam potaverit mulierem aquis*. Tres potationes describit in muliere adulterii suspe-

והשקה את האשה. והשקה את המים· ואחר ישקה את האשה את המים. מיכן אמרו שלשה דברים מעכבין בסוטה עד שלא קרב הקומץ ועד שלא נמחקה המגלה ועד שלא תקבל עליה שבועה . והשקה את המים. רבותינו אמרו במסכת סוטה בפרק היה נוטל והשקה קמא לגופו. שמשקה ואחר כך מקריב את קרבנה. ואחר ישקה את האשה מיבעי ליה לשרישומו ניכר שצריך למחקה כראוי. והשקה בתראה שאם נמחקה המגלה ואמרה איני שותה משקין אותה על כרחה . והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה. בין כדרכה בין שלא כדרכה. ובאו בה. בכל נופה. תנן התם אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת גידים והוא אומר הוציאוה שמא תטמא את העזרה אם יש לה זכות תולה לה . מדרש רבי תנהומא שהסוטה עוברת על עשרת הדברות. כופרת באנכי ולא יהיה לך . ונשבעת לשקר על כבד כיצד הבן הנולד הימנה מקלל את אביו כסבור הוא שאינו אביו. לא תרצח גורמת לבעלה לרציחה. נואפת ונונבת . שנאמר מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם . על לא תענה מעידה שקר על בעלה ואומרת ממך אני מעוברת חומדת שאינו בעלה. על השבת כיצד הרי שהיה בעלה כהן ובועל הזר ובנה מקריב בחזקת שהוא כהן הרי חיללה גם זכור את יום השבת לקדשו . לכך נאמר אשר היא מצודים וחרמים. מצודים בשדה וחרמים בעיר . צדה בכל מקום טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא וגו׳ . אמרו מעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו באה להשקותה בעלה ושנת את בגדיה . באחותה השקו את הטהורה ולא לקת ובחזירתה נשקתה וכיון שהריחה מים המרים מיד מתה הטמאה לקיים מה שנאמר ולא ימלט רשע את בעליו. המים המאררים מפי כהן מתאררים.

ſuſpecta : *Et potabit mulierem, & potabit aquis* : *Et poſtquam potavit mulierem aquis* : Hinc dixerunt : Tria impediunt in muliere adulterii ſuſpecta : Antequam non oblatus ſit pugillus, priuſquam non ſit deletum volumen, priuſquam ab ea non fuerit ſuſceptum juramentum : *Et potabit aquis*. Sapientes noſtri dicunt in tractatu *Sotah* in cap. III. Et potabit prius ejus corpus; poſtquam potavit, poſtea offeret ejus oblationem; & poſtea potabat mulierem; neceſſe erat ut innoteſcerent ejus ſigna, quia delendum erat ſicut conveniebat : Et in fine potabat : Si enim deletum eſſet volumen, & illa diceret: Nolo bibere; vel invitam eam faciunt bibere : *Et erit ſi fuerit polluta, & prævaricata fuerit prævaricationem in maritum ejus*. Sive juxta ſive contra conſuetudinem : *Et venient in eam*. In totum ejus corpus : Ibi legimus : Non ceſſabant potare donec palleſcerent ejus facies, & ejus oculi protuberarent, & venis repleretur; Et ille dicebat : educite eam : Fortaſſe polluet atrium; ſi in ea eſſet meritum ſuſpendebat : Expoſitio R. Tanchuma; quod mulier adulterii ſuſpecta decem præcepta tranſgrediatur : Negat id quod dictum eſt : *Ego, & non erit tibi* : Et jurat in vanum contra decus : Quomodo? Filius qui naſcetur ab ea, maledicet patri ſuo, credens non eſſe patrem ſuum : *Non occides* : Efficiet, ut ejus matris earum occidat. Mœchatur, & furatur. Dictum eſt enim *Prov.* IX. 17. *Aquæ furtivæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuavior* : Quia falſo teſtata eſt marito ſuo, dicens : Ex te gravida facta ſum; honorat qui non eſt ſuus maritus : In Sabbathum quomodo? Ecce ſi fuerit ejus maritus ſacerdos, & adulter alienus & ejus filius offerat, ex preſumtione, quod ſit ſacerdos; Ecce profanat id quod dictum eſt : *Memento diei Sabbathi ad ſanctificandum eum* : Idcirco dictum eſt *Eccleſ.* VIII. 27. *Quæ loqueus venatorum eſt & ſagena*. *Laqueus venatorum* in agro, & *ſagena* in civitate : *Qui placet Deo effugiet illam, qui autem peccator eſt* &c. Dixerunt : Hiſtoria de duabus ſororibus inter ſe ſimilibus, venit ad bibendum nupta, & cum ſorore ſua mutavit veſtes; Cum ſorore potarunt puram, & non paſſa eſt; Atque iterum potarunt & quando olfecit aquas amaras, ſtatim mortua eſt polluta; ad confirmandum, quod dictum eſt *Eccleſ.* VIII. 8. *Neque ſalvabit impietas impium*. *Aquis amaris* : Ex dicto ſacerdotis fiebant ama-

למרים מלמד . שהיו נהפכין למרים . וצבתה בטנה. וכן הוא אומר לצבות בטן ולנפיל ירך ומהו שאמר למעלה בתת יהוה את ירכך נופלת ואת בטנך צבה. שהיתה רצה אחר הזמה . וכן הוא אומר כי רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפוך דם. פעם בחוץ פעם ברחובות. הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה׃ והיתה האשה לאלה . שיהו בני אדם אומרים יארעוך כשם שאירע לפלונית . ולמעלה הוא אומר לאלה ולשבועה שיהו הכל נשבעין בה אומרים יארעהו כשם שאירע לפלונית אם כן וכן. ובקבלה הוא אומר והנחתם שמכם לשבועה . ובקללה כתב ולוקח משם קללה לכל גלות יהודה . אבל בצדיקים כתיב והתברכו בזרעך כל גויי הארץ. שיהו אומרים מי שבירך את אברהם יברכך שנאמר בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה . ונברכו בך כל משפחות האדמה . מי שבירך את אברהם יברכך.. ואומר והתברכו בו גוים ובו יתהללו . ואם לא נטמאה האשה. מכלל שהיא טהורה. מהו וטהורה היא אלא מגיד הכתוב שיצא עליה שם רע אסורה לבעלה לפיכך צריך לומר ואם לא נטמאה האשה לא מפני שזכות תולה לה אלא מפני שטהורההוא לגמרי. דבר אחר ואם לא נטמאה האשה. וטהורה היא . לבעל . וטהורה היא. לתרומה. ונקתה . מן האלות . ונזרעה זרע . שאם היתה עקרה נפקדת דברי רבי עקיבא. רבי ישמעאל אומר לא . אלא שאם היתה יולדת בצער מקודם יולדת בריוח . נקבות יולדת זכרים׃ שחורים יולדת לבנים. קצרים יולדת ארוכים. דבר אחר ונזרעה זרע. לפי ששותה עפר המשכן זוכה להזריע צדיק כאברהם שנאמר ואנכי עפר ואפר. זאת תורת הקנאות שתהא מצוה לדורות׃ אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה. דבר אחר תחת אישה. היאך אשה מזנה תחת בעלה ממש כגון שמשמשת עם

amaræ; Docemur, quod in amaras convertantur. *Et intumescet venter ejus:* Et sic dictum est: *Ad tumorem ventris, & dejectionem femoris*: Et cur dictum est supra: *Quum dederit Dominus femur tuum cadens, & ventrem tuum tumescent?* Quod cucurrerit post scortationem: Et sic dictum est *Isai.* LIX. 7. *Pedes eorum ad malum currunt, & festinant, ut effundant sanguinem*: Aliquando extrinsecus, & aliquando in plateis: *Quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis*: *Prov.* VII. 11. *Eritque mulier in maledictionem*: Ut homines dicant; Contingat tibi, sicut contigit N. N. Et supra dictum est: *In maledictionem, & juramentum*. Omnes per eum jurabunt, dicentes; contingat illi, sicut contingit N. N. Et in traditione dictum est *Isai.* LXV. 15. *Et dimittetis nomen vestrum in juramentum*: Et in maledictionem scriptum est *Jerem.* XXXIX. 22. *Et assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi Juda*: At de justis scriptum est *Genes.* XXII. 18. *Et benedicentur in semine tuo omnes populi terræ*: Ut dicant; Qui benedixit Abraham tibi benedicat: Dictum est enim *Genes.* XLVIII. 20. *In te benedictus erit Israel dicendo; Ponat te Deus sicut Ephraim, & sicut Manasse*. *Et benedicentur in te omnes familiæ terræ*: Qui benedixit Abraham, tibi benedicat: Pariterque dictum est *Jerem.* IV. 2. *Et benedicent eum gentes ipsumque laudabunt*. *Quod si non polluta est mulier*: Consequitur, quod sit pura: Quid significat: *Sed munda est*? Ostendit textus; Si exierit in eam nomen malum, erit interdicta marito: Idcirco dicendum erat: *Quod si non polluta est mulier*; Non quod meritum suspendat, sed quod absolute sit pura. Alia expositio: *Quod si non polluta est mulier, sed munda est*: Marito, & munda separationi. *Tunc immunis erit*. A maledictionibus. *Et producet prolem*: Sicut sterilis, visitabatur: Verba R. Akiba: R. Ismael dicit: minime: Sed si antea pariebat cum dolore, facile pariet, si fœminas, pariet masculos, si nigros, pariet albos; si humiles, pariet proceres: Alia expositio: *Et producet prolem*. Quia bibit pulverem tabernaculi, & digna fit, ut pariat justum, sicut Abraham: Dictum est enim: *Et ego pulvis & cinis*. *Hæc est lex zelotypiarum*: Quæ mandata est generationibus: *Quum declinaverit mulier sub marito suo*: Alia expositio: *Sub marito suo*: Quomodo mulier scortatur sub marito suo simpliciter? E. g. si

בעלה ודעתה על אחר להביא אשת חרש שבבית דין מקנין לה. תחת אישה. להוציא את הארוסה. או איש אשר תעבור עליו רוח קנאה וקנא את אשתו. מלמד שאף על פי שקינוי רשות כיון שקינא חובה עליו להשקותה. לפיכך אמרו אסור לקנות בזמן הזה שמא תסתתר ואין כהן להשקותה והעמיד את האשה לפני יהוה כמו שאמרו חכמים במזרח בשער ניקנור. ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת. ונקה האיש מעון וכו׳ אם עשה ניקה ואם לאו לא ניקה. ונקה האיש מעון שלא יאמר אוי לי שהרגתי את בת ישראל אוי לי שהייתי משמש עם הטמאה לכך נאמר ונקה לפי שאין הקדוש ברוך הוא בא עם בריותיו בטרוניא ולא נתן להם חוקים כדי לינען וכדי לטרדן מן העולם אלא משפטים ישרים ותורות אמת. ואין הקדוש ברוך הוא מביא את האדם בדין אלא על דבר שנצטוה ובידו כח לעשות כדי שידו מגעת. שהרי הקרבנות לא אמר לישראל להביא איל וצבי ויחמור אלא מן הגדילים בעדרו. וכן הנביא אומר עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי. דבר אחר ונקה האיש מעון כשהיא מנוקה מעון משהרגיש בה. האשה ההיא תשא עונה. וכן הנביא אומר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל בנותיכם כי תנאפנה. אמר להם הואיל ואתם רודפים אחר הזנות אין המים בודקין אותם.

סליק פיסקא

וידבר יהוה אל משה לאמר. רבותינו זכרונם לברכה אמרו במסכת סוטה לומר לך שכל הרואה שוטה בקלקולה הזיר עצמו מן היין שלא גרם לה כל אלו אלא היין. דבר אל בני ישראל. מלמד שהגוים אין להם נזירות. ואמרת אליהם. להיות נוהג לדורות מה בין נדר לנזירות לשאר דברים שאם

si concumbat cum marito, & ejus mens ad alium convertatur: Ad includendum uxorem surdi, pro qua zelotypiam exercent in Synhedrio. *Sub marito suo*: Ad excludendum desponsatam. *Aut viri, super quem transierit spiritus zelotypiæ, & zelotypiam tulerit in uxorem suam*: Docemur licet ex arbitrio possit zelotypiam exercere, tamen postquam zelotypus factus est, debet illum potare: Ideoque dixerunt: Interdictum est hoc tempore zelotypiam exercere: Fortasse occultabitur, & non est sacerdos, qui eum potet: *Et statuerit uxorem suam coram Domino*: Sicut dixerunt sapientes; in oriente in porta in Nikanoris: *Ac fecerit in ea sacerdos universam legem hanc*: *Et immundus erit vir a peccato* &c. Si faciet, erit immunis, si minus, non erit immunis: *Et immunis erit vir a peccato*: Ne dicat: Væ mihi, qui occidi filiam Israelitæ: Væ mihi, qui concubui cum polluta: Idcirco dictum est: *Et immunis erit*. Quia Deus S. B. non venit cum creaturis suis in tyrannide, neque dedit illis statuta, ut eas defatigaret, & affligeret; sed judicia justa & legem veritatis. Neque Deus S. B. adducit hominem in judicium nisi propter præceptum, quod possit observare, ut manus ejus attingat. Etenim in sacrificia non dixit Israelitis, ut afferrent cervum, & capram, ut aggravaret, sed eos, qui nascebantur in eorum grege: Et sic propheta dicit: *Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi Mich.* VI. 3. Alia expositio: *Et immunis erit vir a peccato*: Tum vir erit immunis a peccato, quando exclamaverit in illam: *Mulier autem ipsa portabit peccatum suum*. Et sic propheta dicit: *Non visitabo super filias vestras cum fuerint fornicatæ*. *Ose.* IV. 14. Dicit illis; quoniam vos persequimini post scorta, aquæ illas non scrutabuntur.

Finis textus.

ET *locutus est Dominus ad Mosen dicendo*: Sapientes nostri f. m. dixerunt in tractatu *Sotah*: Cur proxima est sectio *Nazir* sectioni *Sotah*? Ut tibi dicatur; si quis videat mulierem adulterii suspectam in depravatione sua, se abstinebit a vino; quia hæc omnia illi non fecit nisi vinum: *Loquere ad filios Israel*: Docemur gentilibus non fuisse Nazyreatus: *Et dices ad eos*: Ut hoc observetur a generationibus. Quod est discrimen inter votum, & Nazyreatus in ceteris rebus? Si enim vo-

נדר יום או יומים או שלשה ימים אינו אסור אלא במה שנדר ואינו אסור אלא באותו המין שנדר. אבל נדר עליו נזירות אפילו שעה אחת אסור לשתות יין שלשים יום ולטמא למתים . ואסור בתגלחת ובחרצן ובמזג ומשרת ענבים כגון שטובל פתו ביין לכך נאמר פרשה זו איש או אשה לעשות נשים כאנשים. איש או אשה. להוציא את הקטנים. כי יפליא . להביא את מי שיודע להפליא . פירש שידעו לומר לשם מי נדרו ועל מי נדרו. מכאן אמרו במסכת נדרים בן שלשה עשר שנה נדריו קיימין . כי יפליא . לרצונו ולא אנוס . כי יפליא לנדור נדר נזיר . ולא שנדר בקרבן עד שידור בנדרו של נזיר . להזיר עצמו מן היין הוא מזיר לא את אחרים׳. ומהו נדר נזיר להזיר. לעשות כינויי נזירות כנזירות. דתנן במסכם נזיר. כנוי נזיח פזיח . דבר אחר נדר נזיר מקיש נדרים לנזירות. ונזירות לנדרים מה בנזירות עשה כינויי נזירות כנזירות אף בנדרים עשה בהם כנוי נדרים כנדרים ומה בנדרים עובר בבל יחל ובל תאחר. אף בנזירות כן . ומה בנדרים האב מפר נדרי בתו והאיש מפר נדרי אשתו אף בנזירות כיוצא בהן. להזיר ליהוה . מצוה להזיר לשם . אמר שמעון הצדיק מימי לא אכלתי אשם נזירות אלא כשבא אחד מן הדרום יפה ענים וטוב רואי וקוצותיו מסודרות תלתלים. נמתי לו בני מה ראית להשחית שער זה הנאה. אמר לי רועה הייתי בעירי והלכתי למלאת מים מן העין נסתכלתי בבואה שלי פחז יצרי עלי בקש לטרדני מן העולם . נמתי לו רשע מפני מה נתגאית בדבר שאינו שלך שסופו להיות רמה ותולעה. העבודה שאני מקדישך לשמים . מיד גלחתי את ראשי . ונשקתיו על ראשו. ונמתי לו בני ירבו כמותך עושין רצון המקום בישראל

voveat uno, aut duobus, aut tribus diebus; non est interdictum, nisi quandiu voverit, neque interdicta est nisi illa species, de qua voverit: Verum si voveat Nazyreatum vel una hora, vetitum est bibere vinum triginta diebus, & se polluere mortuis, & interdictum est a tonsura, & a nucleo acinorum, & cortice, & maceratione uvarum; e. g. Si intingat panem suum in vino: Idcirco dicit hæc sectio; *Vir aut fœmina*; Ut considerentur mulieres, sicut viri: *Vir aut fœmina*: Ad excludendum pueros: *Cum declaraverit*: Ad includendum, qui sciat declarare: Exponitur; Qui sciat dicere; cujus nomine voveat, & super quo voveat: Hinc dixerunt in tractatu *Nedarim*: Filii tredecim annorum vota rata sunt. *Cum declaraverit*; Libens, non coactus: *Cum declaraverit votum, vovendo votum abstinentiæ*: Non quando voverit oblationem; donec voverit votum Nazyræi: *Ad abstinendum*: Seipsum a vino abstinebit, non autem alios: Quid significat: *Vovendo votum abstinentiæ ad abstinendum*? Ut considerentur cognomina Nazyræatus sicut Nazyræatus: Etenim legimus in tractatu *Nazir*: Cognomina נזיח פזיח. Alia expositio. *Votum abstinentiæ*. Æquiparat vota Nazyræatibus, & Nazyræatus votis: Sicut in Nazyræatibus considerantur cognomina Nazyræatus sicut Nazyræatus, ita pariter in votis considerantur cognomina, sicut vota: Sicut in votis transgreditur præceptum: *Non profanabit*; *& non tardabit*: Ita pariter in Nazyræatibus: Et sicut in votis pater dissolvit vota filiæ suæ, & maritus dissolvit vota uxoris suæ, ita pariter in Nazyræatibus: *Ad astinendum Domino*: Præceptum est, ut abstineat Deo: Dixit Simeon justus: In diebus meis non comedi sacrificium pro delicto Nazyræatus, nisi quando quidam venit ex austro pulcher oculis, & venustus aspectu, ejusque coma erat cincinnis disposita: Ei dixit fili mi, quid vidisti, ut corrumperes hanc comam venustam? Respondit mihi: Pastor eram in mea civitate, abiisque ad hauriendas aquas ex fonte, & me in meo accessu consideravi; subsiliens in me figmentum meum, quæsivit me expellere de mundo. Ei dixi: Impium quare superbisti in re quæ tua non est, cujus finis est, ut sit vermis? Per sacrificium, quod ego te sanctificabo Deo: Statim abrasi caput meum; Et osculatus sum ejus caput, ei dicens: Fili, mi multiplicentur tui similes facientes voluntatem Dei in Israel: De te confirmatur,

עליך נתקיים איש או אשה כי יפליא ונו'
שהרי נזירתך היתה לשמים . מיין ושכר
יזיר. לעשות יין מצוה כגון קדוש היום .
כיין הרשות. יין ושכר. הוא יין הוא שכר
לפי שהיין משכר אלא שדברה תורה שני
לשונות כאחר. וכן שחיטה וזביחה אחת
היא וכן הרמה וקמיצה אחת היא .
וכן בנגע. שפלה היא עמוקה אלא שדברה
תורה בשני לשונות. וכן אות או מופת
אחד הוא. רבי אלעזר הקפר אומר יין זה
מזוג. שכר זה חי . והתרגום אומר חדת
ועתיק. יזיר זו פרישה. וכן הוא אומר
וינזרו מקדשי בני ישראל . חומץ יין וחומץ
שכר. מלמד שעשה בו חומץ כשכר. וכל
משרת ענבים לא ישתה. שאם שרה
ענבים במים שהם בנותן טעם . מכאן
אתה דן לכל איסורין שבתורה . דבר
אחר וכל משרת ענבים זה השורה
פתו ביין. וענבים זה פרי עצמו מלמד
שאין עונשין מן הדין. לחים. להביא את
הבוסר . ויבשים להביא כל יבשין . כל
ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן היין .
מלמד שאם אכל כזית מכולם סופג
את הארבעים. מכל אשר יעשה מגפן
היין. יכול אף העלין והלולבים במשמע.
תלמוד לומר מחרצנים ועד זג לא יאכל.
תנן תתם במסכת נזיר בפרק שלשה מינין
אסורין בנזיר הענבים הזוגין והחרצנים
אסורין לנזיר חזוגין אלו הפנימים חרצנים
אלו החיצונים . כל ימי נדר נזרו . הרי
הכתוב מוציאו מכלל יין ובא לו ללמד
על התגלחת. כל ימי נדר נזרו . נדרו
תלוי בנזירתו . ולא נזירותו תלוי בנדרו .
כלומר שאפילו לא נדר אלא יום אחד
או שעה אחד סופר שלשים יום שנאמר
קדוש יהיה. יהי'ה בגמטריא שלשים הוי.
תער לא יעבור על ראשו. לעשות התגלחת
כמגלח . עד מלאת הימים אשר יזיר
ליהוה. שאם אמר הריני נזיר יום אחד
וגלח בתוך שלשים יכול יצא . תלמוד
לומר עד מלאת עדיין לא מלאו . כל

tur, quod dictum est : *Vir aut fœmina quam declaraverit* &c. Quia tuus Nazyræatus erit Domino. *A vino & inebriamento abstinebit*. Ut consideretur vinum præcepti, sicut sanctificatio diei sicut vinum arbitrarium : *Vino, & inebriamento*; Est vinum, & inebriamentum : Quia vinum inebriat : Sed loquitur lex simul duabus phrasibus : Et sic שחיטה זביחה & unum idemque est; & similiter הרמה קמיצה unum idemque est; Pariterque in plagis lepræ; עקומה & שפלה : Sed loquitur lex simul duabus phrasibus : R. Eliefer Chephar dicit : *Vino*. Hoc est vinum temperatum : *Inebriamento* : Hoc est merum : & Targum dicit : *Novo, & veteri* : *Abstinebit* : Hæc est separatio : Et sic dictum est : *Et separabunt se a sanctitatibus filiorum Israel* : *Acetum vini, & acetum inebriamenti* : Docemur, quod consideret acetum sicut inebriamentum : *Et omnem macerationem uvarum non bibet* : Si enim maceret uvas in aquis, si in iis fuerit sapor : Hinc tu disseris de omnibus interdictis in lege memoratis : Alia expositio : *Et omnem macerationem uvarum* : Hic est qui madefacit panem suum in vino : *Et uvas* : Hic est ipse fructus : Docemur, quod non puniant ex argumento : *Recentes* : Ad includendum emphacem : *Et siccas* : Ad includendum omnia sicca : *Diebus abstinentiæ suæ, ex omni quod fiet ex vite vini* ; Si comedit in quantitate olivæ ex omni, vapulat quadraginta verberibus : *Ex omni, quod fiet ex vite vini*? Crederem frondes, & pampinos comprehendi? Idcirco dictum est : *Ab acino & usque ad pelliculum non comedet* : Legimus in tractatu *Nazir* cap. VI. Acini & pelliculæ; Acini sunt interiores, & pelliculæ exteriores : *Omnibus diebus voti abstinentiæ suæ* : Ecce textus eum educit ab genere vini, & venit ad docendum de tonsura. *Omnibus diebus voti*. Ejus votum dependet ab ejus Nazyræatu, & ejus Nazyræatus non dependet ab ejus voto : Quasi dicat : vel si non voveat, nisi uno die aut una hora, numerabit triginta dies; Dictum est enim : Sanctus יהיה : At יהי'ה in Gemetria sunt triginta : *Novacula non transibit super caput ejus* : Ut consideretur abrasus, sicut abradens : *Usque ad complementum dierum, quibus abstinet Domino* : Si enim dicat ; Ecce ego sum Nazyræus die uno; & se radat intra trigesimum, crederem, quod satisfaceret officio suo? Idcirco dictum est : *Usque ad complementum*. Nondum completi sunt : *Omnibus diebus abstinentia*

ימי הזירו ליהוה. להביא את נזיר עולמו על נפש מת לא יבא שלשה כתובים הם. כל ימי הזירו מכל אשר יעשה. וכתיב כל ימי נדר נזרו תער. וכתיב כל ימי הזירו ליהוה וכו׳ ומיכן אמרו במשנה במסכת נזיר שלשה מינין אסורין בנזיר הטומאה והתגלחת והיוצא מן הגפן. תנן התם מה בין נזיר עולם לנזיר שמשון שאם אמר הריני נזיר כשמשון בן מנוח כבעל דלילה כמי שעקר דלתות עזה הרי זה נזיר שמשון. ומה בין נזיר שמשון לנזיר עולם. נזיר עולם הכביד שערו מיקל בתער. ואם נטמא מביא קרבן טומאה. נזיר שמשון אינו מיקל ונטמא אינו מביא קרבן. לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם. למעלה אומר ועל כל נפשת מת לא יבא שומע אני אפילו בנפש בהמה תלמוד לומר לאביו. מה אביו אדם אף כל אדם ולאמו למה נאמר והלא זכיתי מן הדין אם לאביו אינו מטמא קל וחומר לאמו. נאמר כאן אמו ונאמר בכהן גדול אמו מה אמו האמורה להלן בכהן גדול מיטמא בנגעם ובזיבתן אף אמו האמורה כאן בנגען ובזיבתן. לאחיו ולאחותו זה חומר בנזיר מכהן הדיוט. ואף על פי שקדושת נזיר לפי שעה אינו מטמא לקרוביו אבל מטמא הוא למת מצוה. לבנו ולבתו. לא נאמר שכבר למדנו. ולמה נאמר כאן לאחיו ולאחותו לומר לך לאחותו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. אבל לבנו ולבתו לא נאמר שכבר למדנו מן הדין מלאביו ולאמו. דבר אחר לבנו ולבתו למה לא נאמר לומר לך שאין הקטנים נזורין. לא יטמא להם במותם אבל מטמא הוא לנגיעתן ולזיבתן. דבר אחר במותם אינו מטמא אבל עומד הוא בהספד ובשורה. כי נזר אלהיו על ראשו בין שיש לו שער בין שאין לו שער

tiæ suæ Domino. Ad includendum Nazyræum perpetuum : *Ad animam mortui non veniet* : Tres sunt textus : *Omnibus diebus abstinentiæ suæ* ; *Ex omni, quod fiet* ; Pariterque scriptum est : *Omnibus diebus voti abstinentiæ suæ novacula*. Et similiter scriptum est : *Omnibus diebus abstinentiæ suæ Domino* &c. Hinc dixerunt : In Misna, in tractatu *Nazir*. Tres species interdictæ sunt Nazyræo, immundities, & tonsura, & exiens ex vite : Ibi legimus : Quod est discrinuta inter Nazyræum perpetuum, & Nazyræum Samsonis? Si dicat : Ecce ego Nazyræus, sicut Samson Filius Manue sicut maritus Dalilæ, sicut ille, qui transtulit portas Gazæ; Ecce iste erit sicut Nazyræus Samsonis : Et quodnam est discrimen inter Nazyræum Samsonis & Nazyræum perpetuum ? Nazyræus perpetuus, si ejus coma fuerit aggravata, poterit allevare novacula, & si se polluerit, afferet sacrificium immunditiei : *Patre suo, & matre sua, fratre suo, & sorore sua non polluetur*: supra dictum est : *Et ad omnes animas mortui non veniet*. Crederem vel animam jumenti comprehendi ? Idcirco dictum est : *Patre suo*. Sicut ejus pater est homo, ita pariter omnes sunt homo : *Et matre sua*. Cur dictum est? Atqui demonstravi ex argumento : Si per patre non polluitur, multo minus pro matre. Memoratur hoc loco : *Matre sua* ; & memoratur in summo sacerdote : *matre sua* : Sicut in matre sua ibi memorata potest pollui eorum plagis, & fluxu, ita pariter in matre sua hoc loco dicta poterit pollui eorum plagis & fluxu. *Fratre suo, & sorore sua*: Hoc gravius est in Nazyræo præ sacerdote vulgari : licet sanctitas Nazyræi sit ad tempus, tamen non poterat pollui propinquis suis, at potuit pollui mortuo præcepti : Filio suo, & filia sua, non dictum est, quia jam percepimus: Et cur dictum est hoc loco : *Fratre suo & sorore sua*? Tibi dicit: Sorore sua non polluetur, at polluetur mortuo præcepti : At filio suo, & filia sua non dictum est, quia jam percepimus ex argumento deducto ex patre suo, & matre sua : Alia expositio : filio suo, & filia sua, cur non dictum est? Tibi dicit; quod pueri non voveant Nazyræatum. *Non polluetur eis in eorum morte*: At poterit pollui eorum plagis & fluxu. Alia expositio : *In eorum morte* : Non polluetur, at consistet in luctu, & in serie : *Quia corona Dei sui est super capite ejus* : Sive ei fuerit, sive non fuerit coma. *Omnibus diebus abstinen-*

כל ימי נזרו קודש הוא ליהוה. להביא את נזיר עולם שלא קצב לו זמן. קדוש הוא. זו קדושת הגוף. וכי ימות מת עליו בפתע פתאום]. להוציא את הספק פתע להביא את האונס. פתאום להביא את השוגג. במסכת ערכין תנו רבנן פתע זה שוגג. שנאמר ואם בפתע בלא איבה. פתאום זה מזיד. וכן הוא אומר ערום ראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונענשו. ומהו עליו להביא את המאהיל עליו שאם איהל עליו ועל המת ניטמא נזרו. תנן התם על אלו [הטמאות הנזיר מגלח על המת ועל כזית מן המת על מלא תרווד רקב על השדרה ועל הגולגולת. על מגען ועל משאן ועל אהלן ועל עצם כשעורה על מגעו ועל משאו ועל אהלו. לכך נאמר כי ימות מת כל דהוא. עליו להביא האהילות והמשאות וטמא ראש נזרו במי שהיה טהור וניטמא הכתוב מדבר. וגלח ראשו הוא מגלח ואין מגלח את כל בשרו. ביום טהרתו ביום הזאתו ביום השביעי שנאמר וביום השביעי יגלחנו להביא את שלא גילה ביום השביעי מגלח אפילו לאחר מיכן שנאמר יגלחנו מכל מקום. דבר אחר יגלחנו ואפילו בלילה. מכאן אמרו תגלחת טומאה כיצד מגלח ואחר כך מביא ואם הביא ואחר כך מגלח לא יצא וביום השמיני. להוציא את השביעי. אבל משמיני ואילך מותר להביא. אלא שמצוה בזמנה. ועוד נאמר כאן שמיני ונאמר להלן שמיני שנאמר ויום השמיני והלאה. יביא שתי תורים או שני בני יונה. שלא יביא שתי תורים כנגד בני יונה ולא בני יונה כנגד תורים. ﭏ הכהן ﭏ פתח אהל מועד. מלמד שהוא חייב בטיפול הבאתן עד שיביאם ﭏ הכהן אל פתח אהל מועד. ועשה הכהן אחד

nentiæ suæ sanctus est ipse Domino : Ad includendum Nazyræum perpetuum, cui non definitur tempus ; *Sanctus est ipse* : Hæc est sanctitas corporis : *Cum vero mortuus fuerit mortuus juxta eum inopinato incuria* : Ad includendum dubium : *Inopinato* : Ad includendum coactum. *Incuria*. Ad includendum errantem. In tractatu *Erachim* tradiderunt sapientes: פתע hic est errans. Dictum est enim *Num.* XXXV. 22. *Si autem subito absque inimicitia* ; פתאום hic est qui industria operatur. Et sic dictum est *Prov.* XXVII. 12. *Astutus videns malum, absconditus est, & parvuli transeuntes sustinuerunt dispendia* : Quod significat : עליו ? Ad includeudum quod faciat tentorium super eo; si enim faciat tentorium super eo, & super mortuo, polluitur ejus Nazyræatus ; Ibi legimus ; His immunditiis polluitur Nazyræus, si tondeatur super mortuo, & super quantitate olivæ, ex mortuo, & super cochleari putredinis, super spina dorsi, & super cranio, super eorum tactu, & onere, & tentorio, & osse in quantitate hordei, super ejus tactu onere, & tentorio : Idcirco dictum est : *Cum vero mortuus fuerit mortuus*. Quicumque sit : עליו : Ad includendum tentoria, & onera ; *Et pollutum fuerit initium abstinentiæ ejus*. De eo, qui erat purus, & pollutus est, textus loquitur : *Tum radet caput suum* : Caput suum radet, at non radet totam carnem suam : *In die purificationis suæ* : In die adspersionis suæ ; In die septimo : Dictum est enim ; *In die septimo radet illud* ; Ad includendum, si non radat die septimo, quod radat vel in posterum : Hinc dictum est : *Radet illud*. Omnimode ; Alia expositio ; *Radet illud* : Vel nocte ; Hinc dixerunt : Tonsura immunditiei quomodo? Radet, & postea adducet ; si adducat & postea radat ; non satisfacit officio suo. *Et die octavo* ; Ad excludendum septimum. At ab octavo & ulterius licet adducere. Sed præceptum est, ut fiat in tempore suo : & præterea dictum est hoc loco ; *Octavo* ; Et ibi dictum est ; *Octavo* : Dictum est enim : *Et a die octavo, & ultra* : Sicut ibi ab octavo & ulterius ita pariter hoc loco, ab die octavo & ulterius? *Adducet duos turtures, aut duos filios columbæ*. Ne adducat turtures contra filios columbæ, neque filios columbæ contra turtures : *Ad sacerdotem ad ostium tentorii conventus* : Docemur, quod in eorum adductione iis debeat adhærere, donec adducat ad sacerdotem ad ostium tentorii conventus : *Et faciet sacerdos unum in*

לחטאת ואחר לעולה שיפרישם לפי
שאין הקנין מתפרשין אלא או בלקיחת
בעלים או בעשיית כהן. וכפר עליו מאשר
חטא על הנפש. רבי ישמעאל אומר בנזיר
טמא הכתוב מדבר שנטמא למתים. וקידש
את ראשו ביום ההוא. מלמד שמתחיל
למנות מיום שגילח. והזיר ליהוה את
ימי נזרו. כל אשמות שבתורה מעכבין
את הכפרה חוץ מזה. דברי רבי ישמעאל
אומר אף זה מעכב שנאמר והביא כבש
בן שנתו לאשם. אימתי והזיר בזמן שהביא
שנתו. ולא למנין עולם והימים הראשונים
יפלו ומתחיל למנות נזירות לכתחלה.
הראשונים. שאם נדר מאה יום וניטמא
אפילו באמצע המאה אפילו שני ימים
לכתחלה או קרוב לסופם מתחיל למנות
נזירותו מתחלה אבל אם נטמא ביום
מאה אינו סותר את המאה שנאמר והימים
הראשונים יפלו מי שיש לו אחרונים מותר.
יצאו אלו שאין להם אחרונים שהרי ביום
מאה נטמא וכבר עבר ימי נזירותו. כי
טמא נזרו. הטומאה סותרת את הכל
ואין תגלחת סותרת את הכל. דבר
אחר והזיר ליהוה את ימי נזרו לעשות
ימים של אחר נזירותו כימים שבתוך
נזירותו עד הבאת קרבן וכו׳ ברייתא.
וזאת תורת הנזיר. אחד נזיר ימים ואחד
נזיר עולם לקרבן טהרה. יביא אותו.
במה הכתוב מדבר אם בקרבן הא כתיב
והביא את קרבנו ליהוה אלא מהו יביא
בנזיר עצמו שיביא את עצמו. ודומה לזה
והשיאו אותם עון אשמה מה משיא
אותם אלא הם עצמן משיאין עצמם. וכן
ויקבור אותו בגיא אלא הוא קבר עצמו.
אלה שלשה אחים שהיה רבי עקיבא דורש
בתורה. והקריב את קרבנו ליהוה כבש
בן שנתו תמים. להוציא את בעל מום
וכבשה אחת בת שנתה תמימה לחטאת
ואיל אחד תמים לשלמים. למד לנזיר
שיטען שלש בהמות. וסל מצות סלת
חלות בלולות בשמן. פרט. אין בכלל

in sacrificium pro peccato, & alterum in holocaustum; Ut separentur, quia nidi non separantur nisi acceptione dominorum, aut operatione sacerdotis; *Et expiabit eum de eo quod peccavit super anima*: R. Ismael dicit. De Nazyræo polluto textus loquitur, qui pollutus fuerit mortuis; *Sanctificabitque caput ejus in die illa*: Docemur, quod inciperet numerare ab die, quo se raderet: *Et abstinebit Domino dies abstinentiæ suæ*: Omnia sacrificia pro delicto in lege memorata impediebant, excepta hoc Verba Rabi: R. Ismael dicit: Hoc quoque impediebat: Dictum est enim: *Et adducet agnum filium anni sui pro delicto*. Quomodo; *Et abstinebit*? Quando adduxerit agnum filium anni sui; non autem anni juxta computum mundi: *Et dies priores decident*: Et incipiet numerare Nazyræatum suum a principio. *Priores*: Si enim voveat centum dies, & polluatur vel in medio centum, vel duobus diebus a principio aut prope eorum finem, incipiet numerare Nazyræatum suum a principio: At si polluatur die centesimo, non destruet centum: Dictum est enim: *Et dies priores decident*: Qui habet posterioret destruet; Excluduntur isti, qui non habent posteriores; quia in die centesimo polluitur, & jam præteriit dies Nazyræatus sui. *Quoniam polluta fuit abstinentia ejus*. Immundities destruit omnes; tonsura non destruit omnes: Alia expositio: *Et abstinebit Domino dies abstintiæ suæ*: Ut considerentur dies qui sunt post ejus Nazyræatum, sicut dies in suo Nazyræatu, donec afferat sacrificium &c. Barajetha: *Et hæc est lex Nazyræi*: Tam Nazyræi dierum, quam Nazyræi perpetui respectu sacrificii puritatis. *Adducet eum*. De quo textus loquitur? Si de sacrificio: Ecce scriptum est; *Oblationem suam Domino*; At quid significat; *Adducet*? Quod ipse Nazyræus seipsum adducat; Et huic simile est *Levit.* XXII. 16. *Et portabunt ipsi peccatum delicti sui*; Sed qui erant portatio ipsorum? Nisi quod ipsi se ipsos portarent; Et similiter dictum est; *Et sepeliit ipsum in valle*. Sed ipse se ipsum sepeliit; Hæc sunt tria mysteria, de quibus in lege disseruit R. Akiba. *Et offeret oblationem suam Domino agnum filium anni sui perfectum*. Ad excludendum vitiatum; *Et agnam unam filiam anni sui perfectam in sacrificium pro peccato, & arietem unum perfectum in pacifica*. Docet de Nazyræo, quod debeat afferre tria jumenta. *Et canistrum azymorum similæ, placentas* mixtas

אלא מה שבפרט. והקריב הכהן לפני יהוה ועשה את חטאתו ואת עולתו. חטאת קודמת לעולה בכל מקום. ואת האיל יעשה זבח שלמים ליהוה על סל המצות איל היה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל מה איל מיוחד שהוא בא בנדר ובנדבה וטעון נסכים אף כל הבא בנדר ובנדבה טעון נסכים. יצאו חטאת ואשם שאינן באין בנדר ובנדבה שלא יטענו נסכים מפני שהיה בכלל ויצא לידון בלהם והחזירו הכתוב לכללו. וגלח הנזיר פתח אהל מועד את ראש נזרו. לפי שאין דרך כבוד שהוא מגלח פתח אהל מועד בשלמים הכתוב מדבר. ושחטו פתח אהל מועד שאין דרך כבוד שיהא מגלח פתח אהל מועד אלא מקום שהיה מבשל שם היה מגלח. וזה שאמר פתח אהל מועד מלמד שאין הנזיר מגלח עד שיפתח פתח אהל מועד. ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש. מכל מקום אפילו בנבולין זבח השלמים להביא אפילו תחת חטאת ותחת האשם. ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל. אין בשלה אלא שלימה. רבי שמעון בן יוחאי אומר שנתבשלה עם האיל. וחלת מצה אחת מן הסל. שאם נפרסה או חסרה פסולה. ורקיק מצה שאם נפרש או חסר פסול. ונתן על כפי הנזיר אחר התגלחו את נזרו. אין קרבנותיו אחר התגלחו את נזרו. והניף אותם הכהן תנופה לפני יהוה. מוליך ומביא מעלה ומוריד. לפני יהוה במזרח. קדש הוא לכהן על חזה התנופה ועל שוק התרומה. שהם מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם ויצא זה מכללם שיטענו הפרשת זרועו. ואחר

mixtas cum oleo ; Particulare ; Non est in generali, nisi quod sit in particulari ; *Et offeret sacerdos coram Domino, & faciet sacrificium ejus pro peccato, & holocaustum ejus* ; Sacrificium pro peccato præcedit holocaustum in omni loco. *Et arietem faciet sacrificium pacificorum Domino super canistro azymorum.* Aries erat in genere, & exiit ex genere ad docendum de genere ; Sicut aries est peculiaris, & adducitur tam ex voto, quam ex oblatione spontanea, & requirit libamina, ita pariter omne, quod adducitur ex voto & ex oblatione spontanea, requirit libamina ; Excluduntur sacrificium pro peccato & sacrificium pro delicto, quæ non adducuntur ex voto neque oblatione spontanea, idcirco non requirent libamina ; Quoniam erat in genere, & exiit ad dissendum de illo, iterum reducit textus ad genus. *Et radet Nazyræus ad ostium tentorii conventus caput abstinentiæ suæ* ; Quia non erat institutum decorum, ut se raderet ad ostium tentorii conventus, de pacificis textus loquitur ; *Et mactabit eum ad ostium tentorii conventus* : Quia non erat institutum decorum, ut raderet ad ostium tentorii conventus ; sed ubi coquebat, ibi radebat ; & hoc est quod dicit : *Ad atrium tentorii conventus* ; Docemur, quod Nazyræus non raderet se, nisi fuerit apertum ostium tentorii conventus ; *Capietque cæsariem capitis Nazyræi, & dabit super ignem* : Omnimode, vel in terminis. *Victimam pacificorum* : Sub pacificis non dictum est, sed : *Subter victimam pacificorum* ; Ad includendum vel subter sacrificium pro peccato vel subter sacrificium pro delicto : *Et capiet sacerdos brachium coctum de ariete* : Non significat בשלה nisi perfectum : R. Simeon ben Jochai dicit ; Quod coctum sit cum ariete : *Et placentam azymam unam de canistro*. Si enim fuerit fracta, aut deficiens, erat illegitima : *Et laganum azymum* : Si enim fuerit fractum, aut deficiens, erat illegitimum. *Et dabit super manum Nazyræi, postquam raserit abstinentiam suam* ; sc. postquam raserit abstinentiam suam ; at ejus sacrificia non afferetur postquam raserit abstinentiam suam : *Et ventilabit ea sacerdos ventilatione coram Domino* ; Adducebat & reducebat, elevabat, & demittebat : *Coram Domino*. In oriente ; *Sanctum est sacerdoti ultra pectusculum ventilationis, & crus separationis* ; *quæ sunt ex filiis Israel de victimis pacificorum eorum* : At hæc excluduntur ex genere illorum, quæ requirunt separationem brachii sui. *Et*

ישתה הנזיר יין. אחר כל המעשים דברי רבי אליעזר. זאת תורת. לא בא מקרא זה אלא לחדש כלום. לומר לך זאת תורת הנזיר לדורות. אשר ידר קרבנו ליהוה על נזרו. ולא נזרו על קרבניו. ליהוה. על נזרו. ולא קרבן אחרים. על נזרו. מלבד אשר תשיג ידו כפי נדרו אשר ידר. מלמד שאם אמר הריני נזיר ע"מ לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים קורא אני עליו כפי נדרו לפי שהן קדשים שבנדר ושבנדבה אבל לא על תוספות חטאות ואשמות לפי שאינן בנדר ונדבה. דבר אחר כפי נדרו אשר ידור הרי שאמר עלי חמשה נזירות שאגלח תגלחת אחת ואעלה לכולם קורא אני עליו כפי נדרו אשר ידר תלמוד לומר יעשה על תורת נזרו. כלומר כמשפט סדר קרבן הנזיר כן יעשה לכל נזירות ונזירות. ברייתא שאלו רבי אליעזר ורבי יוחנן הסנדלר. אמר רבי שמעון בן יוחאי הרי שהיה נזיר ומצורע מהו שיעלה תגלחת אחת ותעלה לו לנזרו ולצרעתו אמר ליה וכי היאך איפשר זה מצורע מגלח להעברת שער וזה נזיר מגלח לגדל שער. היאך תעלה לו תגלחת אחת לנזרו ולצרעתו. ומסקאנא לא עולה בימי גמרו עולה בימי ספרו לא עולה בטהור לפי שאינן שוין. אבל עולה בטמא לפי שהן שוין. רבותינו אמרו במסכת נזיר שלשים נדר נזיר יזיר נזרו להזיר הנזיר נזיר. כתובין בפרשה זו זו כנגד ימים של סתם נזירות. ולמה נסמכה פו"שה זו לפרשת כהנים לפי שקדושת נזיר כקדושת כהן גדול.

סליק פיסקא

וידבר יהוה אל משה לאמר. דבר אל אהרן ואל בניו לאמר. לפי שכל מעשה

Et postea bibet Nazyræus vinum : Postquam hæc omnia facta fuerint : Verba R. Eliefer. *Hæc est lex*. Non venit hic textus nisi ad innovandum totum: Tibi dicit ; *Hæc est lex Nazyræi* : In generationibus : *Qui voverit oblationem suam Domino super abstinentia sua* : Non autem abstinentia sua super oblationibus suis : *Domino super abstinentia sua* : Non autem oblationem aliorum : *Super abstinentia sua* : *Præter id quod attigerit manus ejus* ; *pro ratione voti sui quod voverit*. Docemur : Si dicat : Ecce ego sum Nazyræus, ut radar centies, pro centum holocaustis, pro centum pacificis; Legam ego de eo ; *Pro ratione voti sui, quod voverit*. Quia sunt sanctitates, quæ afferuntur ex voto, & ex oblatione spontanea, non autem pro additamentis sacrificia pro peccato & pro delicto, quia non afferruntur ex voto ; atque ex oblatione spontanea. Alia expositio ; *Pro ratione voti sui, quod voverit* : Ecce si dicat : Super me quinque Nazyræatus ; si unam radet abrasionem, quod inserviat pro omnibus; Ego de illo legam : *Pro ratione voti sui, quod voverit*. Idcirco dictum est : *Faciet secundum legem abstinentiæ suæ*: Quasi dicat: Juxta institutum ordinis oblationis Nazyræi, sic faciet in omnibus Nazyræatibus : Barajetha. Quæsivit R. Eliefer, & R. Jochanan calcearius : Dixit R. Simeon ben Jochai : Ecce si fuerit Nazyræus, & leprosus quid faciet ? Quod una inserviat tonsura, & inserviat sibi pro suo Nazyræus & pro sua lepra ? Respondit illi: Quomodo fieri potest ut leprosus se radat removendam comam, & Nazyræus se radat, ad nutriendam comam. Quomodo inserviet sibi una tonsura pro suo Nazyræatu, & pro sua lepra ? Potest concludi si non inservit diebus completionis suæ, inserviet diebus enumerationis suæ; si non inservit pro mundo; quia non sunt pares, inserviet pro immundo, quia sunt pares. Sapientes nostri dixerunt in tractatu *Nazir* ; Triginta dierum est votum abstinentiæ ad abstinendum Votum abstinentiæ ad abstinendum ; Nazyræus, Nazyræus scripta sunt in hac sectione contra dies simplicis Nazyræatus. Et quare proxima est hæc sectio sectioni sacerdotum? Quia sanctitas Nazyræi est sicut sanctitas summi sacerdotis.

Finis textus.

E*T locutus est Dominus ad Mosen, dicendo: Loquere ad Aharon & ad filios ejus dicendo*; Quia omnis operatio expo-

הפרשה באהרן ובניו . הביא את אהרן ואת בניו בכל דיבור . זה כלל בתורה שכל זמן שדיבר בכהנים מעשה בכהנים. בישרא׳ מעשה בישראל . ואם דיבר בישרא׳ ומעשה בכל אדם צריך להביא את הגרים. כה תברכו את בני ישרא׳. בלשון הקדש. שכל מקום שנאמר ענייה בכה ואמירה בכה בלשון הקדש. וגמרינן במסכת סוטה נאמר כאן אמור להם ונאמר להלן וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישרא׳ קול רם. מה להלן בלשון הקדש . והתם מנא לן דכתיב קול רם. וכתוב התם משה ידבר והאלהים יעננו בקול . רבי יהודה אומר אינו צריך להביא גזרה שוה שהרי כבר נאמר כה תברכו עד שיאמרו בלשון הזה. תנו רבנן כה תברכו את בני ישרא׳ בעמידה. כתיב הכא כה תברכו וכתיב התם אלה יעמדו לברך את העם. רבי נתן אומר הרי הוא אומר לעמוד לפני יהוה לשרתו ולברך בשמו. מה שירות בעמידה אף ברכה בעמידה . ושרות בעמידה דכתיב ושרת בשם יהוה אלהיו ככל אחיו הלוים העומדים שם לפני יהוה . כה תברכו את בני ישראל בנשיאות כפים . נאמר כאן כה תברכו ונאמר להלן וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. דבר אחר כה תברכו את בני ישרא׳. איקלי אלא ישרא׳ גרים ונשים ועבדים משוחררין מנין תלמוד לומר אמור להם דבר אחר כה תברכו את בני ישרא׳ פנים בפנים. שנאמר אמור להם כאדם שאומר לחבירו דבר פנים כנגד פנים. אמור להם שיהא כל הקהל שומע ולא בלחש . אמור להם שיהא החזן קורא הברכה והוא עונה אחר החזן. זהו ששנינו העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמן מפני הטירוף שצריך דעת החזן שיהא מכוין להקראת

exponitur in Aharon, & in filiis ejus, includam Aaharon, & filios ejus in omni allocutione. Hæc est regula generalis in lege; quando loquitur de sacerdotibus, operatio erit in sacerdotibus; de Israel operatio erit in Israel; Et si loquatur de Israel, & operatio fiat a cunctis hominibus, includendi sunt peregrini: *Sic benedicetis filiis Israel*. Lingua sancta: Etenim ubicunque memoratur responsio: *Sic*. Et allocutio: *Sic*: Erit lingua sancta. Et percipimus in tractatu *Sotha*: Dictum est hic: *Dic ad eos*: Et dictum est *Deut*. XXVI. 14. *Et responderunt Levitæ, & dixerunt omni viro Israel voce elata*. Sicut ibi lingua sancta, ita pariter hoc loco lingua sancta: At ibi unde probatur? Ex eo quod scriptum est. *Voce elata*. Pariterque scriptum est: *Mose locutus est, & Levitæ responderunt voce*. *Exod*. VII. 17. R. Jehuda dicit: Non est adducendum argumentum a pari, quia jam dictum est: *Sic benedicetis*: Donec dicant hac lingua sancta. Tradiderunt sapientes. *Sic benedicetis filiis Israel*: Stantes; Scriptum est hic: *Sic benedicetis*. Et ibi scriptum est: *Illi steterunt ad benedicendum populo*. R. Nathan dicit: Ecce dictum est: *Ad standum coram Domino ad ministrandum ei, & benedicendum in nomine ejus*: Sicut ministerium stando peragendum erat, ita pariter benedictio stando erat peragenda. Quod ministerium stando perageretur unde probatur? Ex eo quod scriptum est: *Et ministrabit in nomine Domini Dei sui, sicut omnes fratres ejus Levitæ stantes ibi coram Domino*: *Sic benedicetis filiis Israel*: Elevatione manuum: Dictum est hic: *Sic benedicetis*; Et ibi dictum est: *Et elevavit Aharon manus suas ad populum, & benedixit eis*. Alia expositio: *Sic benedicetis filiis Israel*: Non probo nisi de Israelitis; de proselytis, de mulieribus, & de libertinis unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Dic ad eos*. Alia expositio; *Sic benedicetis filiis Israel*: Facie ad faciem: Dictum est enim: *Dic ad eos*: Sicut homo, qui dicit socio suo: Loquere facie ad faciem: Dictum est enim: *Dic ad eos*: Ut omnis congregatio audiat, non autem submissa voce. *Dic ad eos*: Ut minister legat benedictionem, & ipse respondeat post ministrum; Hoc est quod legimus: Si transeat coram arca, non respondebit post sacerdotes Amen, ne abstrahat mentem, qui necesse est, ut mens ministri intenta sit ad prælegendum sacerdotibus benedictionem; Etenim si mi-

הכהנים את הברכה . ואם יענה החזן אמן יבא להתיאש מן ההקראה ויטעה את הכהנים . והילכתא כאביי שאמר לשנים קורא כהנים לאחד אין קורא כהנים. שבשם שנאמר אמור להם משמע לשנים ולא לאחד. ואמור רבנן הילכתא כוותיה דאביי בי״על קנ״ס והני מילי בפלוגתא דאביי ורבא . אבל בלא רבא הלכה כאביי במילי רברבי . ואף על גב דאמר רב חסדא לשנים קורא כהנים ואפילו לאחד קורא כהנים אין הלכה כדבריו ואין הלכה כרב חסדא שאמר כהן קורא כהנים ישרא׳ אין קורא כהנים . אבל הלכה כאביי שאמר אפילו ישרא׳ קורא כהנים בזמן שהכהנים שעולין לדוכן הן שנים. והילכתא ברכת כהנים נקראים ולא מתרגמין. תנן התם במסכת סוטה בפרק אלו נאמרין בכל לשון ברכת כהנים כיצד במדינה אומר שלשה ברכות כדרך שכתוב בתורה יברכך יאר ישא ועונין אמן על ברכה וברכה. ובמקדש ברכה אחד . במקדש אומר השם ככתבו ביו״ד ה״א . ובמדינה בכנויו אל״ף דל״ת. וכהן בעל מום לא ישא את כפיו . וכן כהן שנשתמד . ואם היו ידיו צבועות ורוב אנשי העיר אומנותם בכך מותר לישא את כפיו ואם לאו אסור מפני שרוב העם מסתכלין בו. ואסור להסתכל בכהנים בשעה שנושאין את כפיהם . ומחלק כפיו לשש חלקים שנאמר שש כנפים שש כנפים לאחד. במדינה כהנים נושאין את כפיהן כנגד כתפותיהן וכו׳. אמר רבי שמעון בן לוי מנין שהקדוש ברוך הוא מתאוה לברכת כהנים שנאמר ושמו את שמי על בני ישרא׳ . אמר רבי שמעון בן לוי כל כהן שמברך מתברך. ולמה הכהנים עולים ברצה לפי שהיא ברכת עבודה. וישא אהרן את ידיו ל׳ העם ויברכם. וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים. ועם שאחר הכהנים אינן בכלל ברכה.

minister respondeat amen, eo veniet, ut divertatur a lectione, & faciat errare sacerdotes: Et constitutio est juxta mentem Abai, qui dicit: Quoniam dictum est: *Dic ad eos*. Comprehendit duos non unum: *Et dic*. Constitutio sapientum est juxta Abai בי״על קנ״ם: Et hæc deprehenduntur in dissensione Abai & Raba; Verum præter Raba constitutio est juxta mentem Abai in rebus cœtus: Vel si dicat R. Chasda: Duos appellat sacerdotes, vel si unum vocet sacerdotes; Constitutio non statuitur juxta ejus verba; neque deciditur juxta mentem R. Chasda, qui dicit: Sacerdos prælegebat sacerdotibus, at Israelita non prælegebat sacerdotibus: Sed constitutio est juxta mentem Abai, qui dicit: Vel Israelita leget sacerdotibus; quando sacerdotes adscendebant in suggestum, erant duo. Et constitutio: Benedictionem sacerdotum legebant non autem interpretabantur. Ibi legimus in ttactatu *Sotha* in cap. VII. Quomodo? In provincia recitabat tres benedictiones, sicut scriptum est in lege: *Benedicat tibi. Illuminet. Extolle*. Et respondebat amen ad singulas benedictiones: Duos vocat sacerdotes, unum non vocat sacerdotes: in sanctuario una benedictio; Et in sanctuario pronunciabat nomen Dei sicut scriptum est, cum יו״ד ה״א at in provincia cognomine אל״ף דל״ת. Et sacerdos vitiatus non elevabat manus, pariterque sacerdos, qui fuerit idololatra: Si autem ejus manus fuerint coloratæ, & majoris partis incolarum urbis sit hujusmodi artificium, licet elevare manus; si minus, interdictum est, quia major pars populi animum advertent in eum; Et interdictum est considerare sacerdotes, quando elevant manus suas; Et dividet manus suas in sex partes; Dictum est enim: *Sex alæ, sex alæ unicuiquæ*. In provincia sacerdotes elevabant manus contra humeros suos &c. Dicit R. Simeon ben Levi, unde probatur, quod Deus S. B. desideret benedictionem sacerdotum? Ex eo quod dictum est: *Et ponent nomen meum super filios Israel*: Dicit R. Simeon ben Levi: Omnis sacerdos, qui benedicit, benedicitur: Et cur sacerdotes adscendunt cum beneplacito? Quia benedictio erat ministerium: *Et elevavit Aharon manus suas ad populum, & benedixit eis. Et descendit a faciendo sacrificium pro peccato, & holocaustum, & pacifica*. Atque etiam postquam sacerdotes non comprehenduntur in benedictione, necesse est benedicere;

וצריך לברך כדאמר רבי זירא אמר רב' חסדא ברוך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציונו לברך את עמו ישראל באהבה. כי עקר כרעיה למיסק אומר יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל באהבה לא ימצא בה כשלון ועון וכי מהדר אפיה מצבור מאי אמר . אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש רבונו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו. אמר רב חסדא אין הכהנים רשאין לכוף קטרי אצבעותיהן עד שיחזירו פניהם מן הצבור . אמר רבי זירא אמר רב חסדא אין הקורא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור . ואין הצבור רשאין לענות אמן עד שתכלה ברכה מפי כהן . ואין הכהנים רשאין להחזיר פניהם מן הצבור עד שיתחיל שליח צבור ואין הכהנים רשאין לעקור רגליהן ולילך עד שיגיע שליח צבור לסוף ברכת שים שלום . יברכך יהוה בברכה מפורשת ברוך אתה בעיר. ברוך טנאך. ברוך אתה בבואך. ובאו עליך כל הברכות האלה. יברכך בנכסים . וכן הוא אומר ויברך יהוה את בית המצרי בגלל יוסף . טוביהו ברבי אליעזר אומר יברכך יהוה בבנים כענין שנאמר הנה כי כן יבורך גבר ירא יהוה . יברכך יהוה במשא ובמתן כענין מעשה ידיו ברכת מלמד שכל הנוטל פרוטה מאויב מתברך. יברכך יהוה שיהו הכל מתברכין בך כענין שנאמר באבינו אברהם והתברכו בזרעך כל גויי הארץ שיהו בני אדם אומרים מי שבירך את אברהם הוא יברך אותך וכן הוא אומר בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה . יברכך יהוה בזקנה כענין שנאמר ואברהם זקן בא בימים ויהוה בירך את אברהם בכל . יברכך יהוה בתלמידים כענין שנאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי בתלמידים .

cere; ſicut dicit R. Zira; dicit R. Chaſda : Sit benedictus, qui ſanctificavit nos ſanctitate Aharon, & præcepit nobis benedicere populo ſuo Iſrael cum amore; quia incurvavit genua ſua ad abeundum; Dicit: ſit beneplacitum & miſeratio coram te Dominus Deus noſter, ut ſit hæc benedictio, quam præcepiſti benedicere populo tuo Iſrael cum amore: non deprehenſum eſt in eo offendiculum & peccatum? Num convertet faciem ſuam a cœtu, quid dicit? Contradicit R. Chaſda a R. Achaba, & exponit: Domine mundi: Fecimus, quod decreviſti de nobis, fac nobiſcum, quod ſperavimus. Dicit R. Chaſda. Non licet ſacerdotibus incurvare nodos digitorum donec converterint facies ſuas ab cœtu : Dicit R. Zira; dicit R. Chaſda: Legenti non licet prælegere ſacerdotibus, priuſquam abſolutum ſit amen ex ore cœtus: Neque cœtui licet reſpondere amen, donec abſoluta ſit benedictio ex ore ſacordotis: Neque ſacerdotibus licebat convertere facies ſuas ab cœtu, donec inceperit legatus cœtus: Neque licebat ſacerdotibus incurvare pedes ſuos, & abire, priuſquam perveniret legatus cœtus ad finem benedictionis: *Pone pacem*. *Benedicat tibi Dominus*: Benedictione expreſſa: *Benedictus tu in civitate*: *Benedictum caniſtrum tuum*. *Benedictus tu in ingreſſu tuo*: *Et veniant ſuper te omnes benedictiones iſtæ*: *Benedicat te* in facultatibus: Et ſic dictum eſt: *Et benedixit Dominus domui Ægyptii propter Joſeph*. Tobias bar R. Elieſer dicit: *Benedicat tibi Dominus*. In filiis: Sicuti dictum eſt *Pſal.* CXXVI. 7. *Ecce ſic benedicetur homo qui timet Dominum*: *Benedicat tibi Dominus* in onere, & in dono, ſicut opus manum ſuarum ſit benedictio. Docemur: Si quis ſumat prutam ab inimico benedicetur: *Benedicat tibi Dominus*: Ut omnes in te benedicantur: Sicuti dictum eſt in patre noſtro Abraham: *Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ*: Ut omnes dicant: Qui benedixit Abraham, tibi benedicat: Et ſic dictum eſt *Geneſ.* XLVIII. 20. *In te benedicat Iſrael dicendo: Ponat te Deus ſicut Ephraim, & ſicut Manaſſe*. *Benedicat tibi Dominus*: In ſenectute: Sicuti dictum eſt: *Et Abraham ſenex proceſſerat in diebus, ac Deus benedixerat ipſi Abraham in omnibus*: *Genſ.* XXXIV. 1. *Benedicat tibi Dominus*: In diſcipulis: Sicuti dictum eſt. *Si benedicens benedixerit mihi, & dilataverit terminos meos*: *Paral.* IIII. 10.

וישמרך. כענין שנאמר ושמר רגלך מלכד
וישמרך. טוביהו אומר שמירת הנפש
כענין שנאמר ושמר את נפשו. וישמרך.
מן המזיקין כענין שנאמר יהוה ישמרך
מכל רע. מיצר הרע כענין שנאמר וכל
יצר מחשבות לבו רק רע כל היום. דבר
אחר ישמרך מכל רע. מגיהנם שנאמר
כל פעל יהוה למענהו וגם רשע ליום
רעה. וישמרך. מן הלסטים כענין שנאמר
כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך:
וישמרך. כענין שנאמר יהוה ישמר צאתך
ובואך. רבותינו אמרו וישמרך וישמר לך
ברית אבות כענין שנאמר ושמר יהוה
ﭏהיך לך את הברית ואת החסד אשר
נשבע לאבותיך. וישמרך. שלא יסלק
שכינתו מאתך כענין שנאמר אם יהיה
ﭏהים עמדי ושמרני בדרך וגו'. דבר אחר
וישמרך ישמור נפשך בשעת מיתה כענין
שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור
החיים. דבר אחר וישמרך. שיכתוב זכותך
כענין שנאמר רגלי חסידיו ישמור. דבר
אחר וישמרך. לעולם הבא כענין שנאמר
וקויי יהוה יחליפו כח. הרי שלש תיבות
כנגד אברהם יצחק ויעקב. כך אמר
טוביהו ברבי ﭏיעזר זכרונו לברכה. יאר
יהוה פניו ﭏיך יתן לך מאור עינים. רבי
נתן אומר יתן לך מאור שכינה כענין
שנאמר קומי אורי כי בא אורך. ואומר
ועליך יזרח יהוה וכבודו עליך יראה. דבר
אחר יאר יהוה זה מאור תורה וכן הוא
אומר כי נר מצוה ותורה אור. טוביהו
ברבי ﭏיעזר אומר זה חכמה. וכן הוא
אומר חכמת אדם תאיר פניו. דבר אחר
יאר יהוה פניו ﭏיך. זו ישועה וכן הוא

discipulis: *Et cuſtodiat te*. Sicuti dictum eſt *Prov.* 3. 10. *Et implebuntur borrea tua ſaturitate*: *Et cuſtodiat te*. Tobias dicit: Cuſtodia animæ: Sicuti dictum eſt: *Et cuſtodivit animam ſuam*: *Et cuſtodiat te*. A damnis: Sicuti dictum dſt: *Dominus cuſtodiat te ab omni malo*. At non eſt malum niſi damnum: Sicuti dictum eſt *Iſa.* XLV. VII. *Faciens pacem*, & *creans malum*. Alia expoſitio: *Cuſtodiat te ab omni malo*. Sicuti dictum eſt *Geneſ.* VI. 5. *Omneque figmentum cogitationum cordis ejus tantum malum eſſe tota die*, Alia expoſitio: *Cuſtodiat te ab omni malo*. A Gehena: Dictum eſt enim *Prov.* XVI. 4. *Univerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus impium quoque ad diem malum*. *Et cuſtodiat te*. Ab latronibus: Sicuti dictum eſt *Pſal.* XC. V. *Quoniam Angelis ſuis mandavit de te*, *ut cuſtodiat te in omnibus viis tuis*. *Et cuſtodiant te*: Sicuti dictum eſt *Pſal.* CXX. 8. *Dominus cuſtodiant exitum tuum*, & *ingreſſum tuum*: Sapientes noſtri dixerunt. *Et cuſtodiat te*. Et cuſtodiat tibi pactum patrum; Sicuti dictum eſt *Deut.* VII. 12. *Itaque cuſtodiet Dominus Deus tuus tibi pactum*, & *beneficentiam de qua juravit patribus tuis*. *Et cuſtodiat te*. Ne removeat Divinitatem ſuam abs te. Sicuti dictum eſt *Geneſ.* XXVIII. 20. *Si fuerit Deus mecum*, & *cuſtodierit me in via* &c. Alia expoſitio. *Et cuſtodiat te*. Cuſtodiat animam tuam in hora mortis. Sicuti dictum eſt. *Et erit anima Domini mei in faſciculo vitæ*. Alia expoſitio. *Et cuſtodiat te*. Ut ſcribatur meritum tuum; Sicuti dictum eſt. I. *Sam.* II. 9. *Pedes ſanctorum ſuorum ſervabis*. Alia expoſitio, *Et cuſtodiat te*. In ſeculo futuro; Sicuti dictum eſt *Iſai.* XL. 31. *Qui autem ſperant in Domino mutabunt robur*. Ecce tres dictiones contra Abraham, Iſaach, & Jacob. Sic dixit Tobias bar R. Elieſer f. m. *Illuminet Dominus faciem ſuam tibi*. Det tibi viſum oculorum. R. Nathan dicit. Det tibi lucem Divinitatis; Sicuti dictum eſt *Iſai.* LX. I. *Surge illumina*, *quia venit locum tuum*; Et ſcriptum eſt Ibid. LX. 2. *Super te autem orietur Dominus*, & *gloria ejus in te videbitur*. Alia expoſitio. *Illuminet Deus*. Hæc eſt lux legis. Et ſic dictum eſt. *Quia lucerna præceptum*, & *lex lux*. Tobias bar R. Elieſer dicit: Hæc eſt ſapientia. Et ſic dictum eſt: *Sapientia hominis illuminabit facies ejus*. Alia expoſitio. *Illuminet Dominus faciem ſuam tibi*. Hæc eſt ſalus: Et ſic dictum eſt *Pſal.* 30. 17. *Illumi-*

אומר האירה פניך על עבדך. דבר אחר
יאר יהוה פניו אליך . אלו חיים שנאמר
באור פני מלך חיים. דבר אחר יאר יהוה
פניו אליך. זו הסבורת פנים כעניך שנאמר
אל יהוה ויאר לנו . ואומר יאר פניו אתנו
סלה . ויחנך . במשאלותך וכן הוא אומר
וחנותי את אשר אחון . דבר אחר ויחנך .
יתן חנך בעיני בריותיו כעניך שנאמר ומצא
חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם . דבר
אחר ויחנך . יחננך דעת בתלמוד תורה
כעניך שנאמר תתן לראשך לוית חן . כי
לוית חן הם לראשך. דבר אחר ויחנך .
יחננך במתנות חנם כעניך שנאמר כן
עינינו אל יהוה אלהינו עד שיחננו ואומר
חננו יהוה חננו . ואומר יהוה חננו לך
קוינו . טוביהו ברבי אליעזר אומר ויחנך .
בבנים כעניך שנאמר הילדים אשר חנן
אלהים עבדך . כעניך שנאמר ושמעתי כי
חנון אני. דבר אחר ויחנך. שישמע תפלתך
כעניך שנאמר חנון יחנך לקול זעקך. דבר
אחר ויחנך . יתן לך חנינה בעולם . וכן
הוא אומר קרית חנה דוד . ויחנך. כעניך
שנאמר חונה מלאך יהוה סביב ליראיו
ויחלצם. הרי בברכה שנייה חמש תיבות
שהם עשרים אותיות . חמש תיבות
כנגד חמשה חומשי תורה שניתנו לזרע
אברהם הנבחר לסוף עשרים דור. ישא
יהוה פניו אליך . בשעה שאתה עומד
ומתפלל וכן הוא אומר הנה נשאתי
פניך. ואם תאמר הא כתיב לא ישא
פנים לא קשיא כאן קודם גזר דין ישא.
לאחר גזר דין לא ישא. כזו העניך לשנים
כתובים המכחישים זה את זה

mina faciem tuam super servum tuum: Alia expositio: *Illuminet Dominus faciem suam tibi*: Hæc est vita: Dictum est enim *Prov.* XVI. 15. *In hilaritate vultus regis vita*: Alia expositio: *Illuminet Dominus faciem suam tibi*: Hæc est conversio faciei: Dictum est enim *Psal.* CXVIII. 27. *Deus Dominus, & illuxit nobis*. Pariterque dictum est Ibid. *Illuminet faciem suam nobis in æternum*. *Et gratificetur tibi*: In postulationibus tuis: Et sic dictum est *Exod.* XXXIII. 19. *Et miserebor cujus miserebor*: Alia expositio: *Et gratificetur tibi*. Det gratiam tuam in oculis creaturarum tuarum: Sicuti dictum est *Prov.* III. 4. *Et invenieus gratiam, & disciplinam bonam, coram Deo, & hominibus*. Alia expositio: *Et gratificetur tibi*. Gratificetur tibi scientiam in studio legis: Sicuti dictum est Ibid. IV. 9. *Dabit capite tuo augumenta gratiarum*. Pariterque scriptum est Ibid. I. 9. *Ut addatur gratia capiti tuo*. Alia expositio. *Gratificetur tibi*. Gratificetur tibi in donis gratiæ; Sicuti dictum est *Psal.* CXXII. 2. *Sic oculi nostri ad Dnminum Deum nostrum donec misereatur nostri*: Pariterque dictum est Ibid. *Miserere nostri Domine miserere nostri*. Pariterque dictum est *Isai.* XXXIII. 2. *Domine miserere nostri te expectavimus*. Tobias bar R. Eliezer dicit: *Et gratificetur tibi*. In filiis; Sicuti dictum est *Genes.* XXXIII. 5. *Pueri sunt quos donavit Deus servo tuo*. Sicuti dictum est *Exod.* XXII. 26. *Exaudiam, nam misericors sum ego*. Alia expositio: *Et gratificetur tibi*. Ut audiat orationem tuam; Sicuti dictum est *Isai.* XXX. 19. *Miserens miserebitur tui, ad vocem clamoris tui*. Alia expositio: *Et gratificetur tibi*. Det tibi gratiam in mundo: Et sic dictum est *Isai.* XXIX. 1. *Civitas, quam expugnavit David*. *Et gratificetur tibi*; Sicuti dictum est *Psal.* CXXXIII. 8. *Immitet Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos*. Sunt in benedictione secunda quinque dictiones, quæ constant viginti literis: Quinque dictiones contra quinque libros legis, qui dati sunt semini Abraham electi ad finem viginti generationum: *Elevet Dominus faciem tuam ad te*: Quando stans oraveris. Et sic dictum est: *Genes.* XIX. 21. *En honestavi vultum tuum*. Si vero dicas: Ecce scriptum est: *Non elevabit faciem*: Non est oppositio: Hoc loco, priusquam statuatur judicium; *Elevet*. Postquam statutum fuerit judicium: *Non elevabit*: Juxta hoc subjectum deprehenditur in duobus testibus, qui inter se denegant;

e. g.

כנון שומע תפלה וסכות בענן לך. קרוב יהוה לכל קוראיו וגו׳. וכתיב למה יהוה תעמוד ברחוק. מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. וישקד יהוה על הרעה ויביאה. כבסי מרעה. וכתיב אם תכבסי בנתר. דרשו יהוה בהמצאו. וכתיב אם אדרש לכם. כי לא אחפוץ במות הרשע. וכתיב כי חפץ יהוה להמיתם. כל אלו הפסוקים נדרשין כאן קודם חיתום גזר דין. כאן לאחר חיתום גזר דין. טוביהו ברבי אליעזר אומר ישא יהוה פניו אליך. כענין שנאמר ופניתי אליכם והפרתי אתכם וגו׳. דבר אחר ישא יהוה פניו אליך. יתן לך נשיאות פנים כענין שנאמר ונשוא פנים יותר בה שנושא לדוד בשביל זכותו. וישם לך שלום. שלום בכניסתך שלום ביציאתך. שלום עם כל אדם. רבי חנניה סגן הכהנים אומר וישם לך שלום. שלום בביתך. רבי נתן אומר זה שלום מלכות בית דוד שנאמר למרבה המשרה ולשלום אין קץ. דבר אחר וישם לך שלום. זה שלום תורה. שנאמר יהוה עוז לעמו יתן יהוה יברך את עמו בשלום. גדול השלום ששינה קודש מפני השלום. גדול השלום ששינה מלאך מפני השלום. גדול השלום שהשם שנכתב בקדושה אמר הקדוש ברוך הוא ימחה על המים להטיל שלום בין איש לאשתו. גדול השלום. שנטעו הנביאים בפי כל הבריות לשאול איש בשלום חבירו. גדול השלום שבו חותם הברכות שנאמר וישם לך שלום. גדול השלום. שאפילו במלחמה פותחין בשלום שנאמר וקראת אליה לשלום. וכן הוא אומר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל וגו. דברי שלום לאמר גדול השלום. שאפילו המתים צריכין אותו שנאמר בשלום תמות. ואומר ואתה תבוא אל אביתיך בשלום. גדול הוא

e. g. *Exaudi orationem Psal.* LXIV. 3. *Opposuisti nubem tibi Thren.* III. 44. *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum Psal.* CXLIII. 18. &c. Et scriptum est : *Usquequo Domine, oblivisceris me in finem? Psal.* XII. 1. *Ex ore Altissimi non egredientur nec mala, nec bona. Mich.* III. 38. *Et vigilavit Dominus super malitia, & adduxit eam. Dan.* IX. 14. *Lava a malitia. Jerem.* IV. 14. *Si laverit nitro : Ibid.* II. 22. *Quærite Dominum dum inveniri potest : Isai.* XLV. 6. Et scriptum est : *Numquid ad interrogandum vos? Ezech.* XXVI. 3. *Nolo mortem impii: Ibid.* XXXIII. 11. *Quia voluit Dominus occidere eos* 1. *Sam.* II. 25. Omnes isti textus exponuntur. Hoc loco priusquam obsignatur judicium ; Et ibi postquam obsignatur judicium. Tobias bar R. Eliezer dicit : *Elevet Dominus faciem suam tibi* : Sicuti dictum est. *Levit.* XXVI. 9. *Et respiciam ad vos, & faciam crescere a vos* &c. Alia expositio : *Elevet Dominus faciem tuam tibi*. Det tibi elevationem manuum ; sicuti dictum est. *Isai.* III. 9. *Respiciat vultum*, plusquam quam respexit David propter meritum suum. *Et ponat tibi pacem*. Pacem in ingressu tuo, & pacem in exitu tuo, pacem cum omnibus hominibus: R. Chananjah segen sacerdotium dicit : *Et ponat tibi pacem*. Pacem in domo tua. R. Nathan dicit : Hæc est pax regni domus David : Dictum est enim *Esai.* IX. 7. *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis*. Alia expositio *Et ponat tibi pacem*. Hæc est pax legis : Dictum est enim : *Psal.* XXX. 11. *Dominus virtutem populo suo dabit, Dominus benedicet populo suo in pace* : Magna est pax, quia mutatur statuitur propter pacem. Magna est pax. Quia mutatus est : Angelus propter pacem. Magna est pax, quia nomen, quod scriptum est in sanctitate, dicit Deus S. B. quod deleatur in aquis, ad inducendam pacem inter virum & uxorem. Magna est pax, quod plantarunt prophetæ in ore omnium creaturarum, ad interrogandum virum in pace socii sui. Magna est pax, quia in ea obsignatæ fuerunt benedictiones : Dictum est enim : *Et ponat tibi pacem*. Magna est pax, quod vel in bello incipiant a pace : Dictum est enim : *Et vocabis eam ad pacem*. Et similiter dictum est *Deut.* II. 26. *Et misit legatos a deserto Cedemoth el.* &c. *Verba pacis dicendo*: Magna est pax, quod etiam mortui ea opus habeant: Dictum est enim : *In pace morieris*. Et pariter dictum est : *Et tu venies ad patres tuo in pace*. Magna est

השלום. שלא ניתן בחלק של רשעים שנאמר אין שלום אמר אלהים לרשעים נדול הוא השלום. שניתן לצדיקים שנאמר יבוא שלום ינוח על משכבותם. נדול הוא השלום. שניתן לאוהבי תורה שנאמר שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול. וכתיב וכל בניך למודי יהוה ורב שלום בניך. נדול הוא השלום. שניתן לעושי צדקה שנאשר והיה מעשה הצדקה שלום. רבי חנניה סגן הכהנים אומר נדול השלום ששקול כנגד מעשה בראשית שנאמר המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. טוביהו ברבי אליעזר אומר וישם לך שלום. שאפילו אויביו משלימים עמו כענין שנאמר כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך. וישם לך שלום מן המלחמות. שנאמר כי שלמה יהיה שמו ושלום יהיה בימיו. ברצות יהוה דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. דבר אחר וישם לך שלום. מן החיות ומן המזיקין שנאמר כי שלמה יהיה שמו ושלום יהיה בימיו. דבר אחר וישם לך שלום שנאמר וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחות שאננות. הרי כאן ברכה שלישית ויש בה שבעה תיבות שהם עשרים וחמש אותיות. של שבעה שבעה השבת שביעי קודש. השמטה שביעית. שבעת ימי נדה. שבעת ימי לידה. שבעת ימי מצה. שבעת ימי סוכה. וכן כיוצא בהן שניתנו על ידי משה רבינו שעמד לאחר עשרים חמשה דורות. עשרים עד אברהם אבינו. אדם. שת. אנוש. קינן. מהללאל. ירד. חנוך. מתושלח. למך. נח. שם. ארפכשד. שלח. עבר. פלג. רעו. שרוג. נחור. תרח. אברהם. יצחק. יעקב. לוי. קהת עמרם. הרי חמשה ועשרים דורות. ואחר כך עמד משה רבינו ועליהם אמר דוד עשרים וששה הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו שהיה העולם עומד כל אותן הדורות בחסד הבורא בלא תורה

est pax quia non datur in parte impiorum: Dictum est enim: *Non est pax, dixit Dominus, impiis*. Magna est pax, quia data est justis: Dictum est enim: *Veniat pax, & requiescat in habitatiunculis eorum*. Magna est pax, quia data est diligentibus legem: Dictum est enim: *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum*. Et scriptum est, *Isai.* LIV. *Universos filios tuos doctos a Domino, & multitudinem pacis filiis tuis*. Magna erit pax, quia data est facientibus justitiam. *Ibid.* XXXII. 17. *Et erit opus justitiæ suæ*. R. Chananjah Segen sacerdotum dicit: Magna est pax, quæ æquiparatur operi creationis. Dictum est enim *Job.* XXI. 2. *Potestas, & terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis*. &c. Tobias bar R. Eliezer dicit: *Et ponat tibi pacem*: Vel ejus inimici sint pacifici cum eo: Sicut dictum est. *Ibid.* v. 23. *Sed cum lapidibus regionum pactum tuum, & bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. Et ponat tibi pacem*. A bello: Dictum est enim: *Quia Salomon erit nomen ejus, & pax erit in diebus ejus. Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad ad pacem Prov.* XVI. 7. Alia expositio: *Et ponat tibi pacem*. A fera & a damnis: Dictum est enim: *Quia Salomon erit nomen ejus, & pax erit in diebus ejus*. Alia expositio: *Et ponat tibi pacem*. Dictum est enim *Isai.* XXXII. 18. *Et sedebit populus quas in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ & in requie opulenta*. Ecce hoc loco memoratur benedictio tertia, in qua sunt septem dictiones, quæ continent quinque & viginti literas; septem ex septem. In Sabbatho dies septimus sanctus, intermissio anni septimi, septem dies menstruatæ, septem dies puerperæ, septem dies azymorum, septem dies tabernaculorum; & his similia, quæ data sunt per manum Mosis magistri nostri, qui fuit post quinque & viginti generationes: Viginti usque ad Abraham patrem nostrum; Adam, Seth Enos, Chainan, Mahalael, Jaret, Enoch, Mathusalem, Lamech, Noe, Sem, Arpacsad, Salach, Eber, Peleg, Reu, Serug, Nachor, Terach, Abraham, Isaach, Jacob, Levi, Cheath, Amram: Ecce quinque, & viginti generationes; Et posthæc stetit Mose magister noster: Et de his dixit David sex, & viginti: *Confitemini Domino, quoniam in seculum misericordia ejus*. Quia mundus stetit cunctis his generationibus in misericordia creatoris sine lege, quæ vocatur misericordia. Et contra benedictio-

שנקראת חסד וכנגד ברכת כתנים שהם נהו׳ ושבעה תיקנו חכמים זכרונם לברכה וקורין בתורה בשני ובחמישי שלשה וחמשה ביום טוב . ושבעה בשבת . וכנגד אלו האותיות חילק יחזקאל המנה יהיה לכם וכנגד שלש יודין יברכך יאר ישא כותבין את השם בשלשה יודין. ושמו את שמי על בני ישראל. זהו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במקדש אין מברכין בשם המפורש. ואני אברכם. לרבות את הגרים ואת העבדים . דבר אחר ואני אברכם . חזר על הכהנים שאין יברכך בכהנים לכך נאמר ואני אברכם . הברכה במי שאמר והיה העולם . דבר אחר שמא יאמרו ישראל ברכותינו תלויות בכהנים לכך נאמר ואני אברכם . הברכה במי שאמר והיה העולם. דבר אחר שלא יאמרו הכהנים בנו תלוי לברך את ישראל תלמוד לומר ואני אברכם . וכן הוא אומר כי יהוה אלהיך ברכך ואומר ברוך תהיה מכל העמים.

סלוק פיסקא

ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן זה היה ביום החדש הראשון בשנה השנית באחד לחרש הוקם המשכן וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו וגו׳ . ומצינו למדים שבעשרים ושלשה באדר התחילו אהרן ובניו למשוח המשכן וכל הכלים בראש חדש הוקם . בשני שרף אלעזר בן אהרן את הפרה. בשלישי הזה הימנה הזייה. שנייה גילחו הלוים דכתיב והעבירו תער על כל בשרם . בו ביום שהוקם שרת השכינה שנאמר ולא יכול משה לבא אל אהל מועד. בו ביום הקריבו הנשיאים שנאמר ויהי המקריב ביום הראשון אין ראשון אלא ראשון לכל ימות השנה . בו ביום ירדה אש מן השמים ואכלה את הקרבנות . בו ביום הקריבו בני אהרן נדב ואביהוא . בו ביום מתו. שנאמר וימותו לפני יהוה . מיתתן לפנים ונפילתן בחוץ . כך מפורש בענין

dictionem sacerdotum, qui sunt נהו׳ & septem, statuerunt sapientes nostri f. m. ut legant in lege die secundo & quinto tres, & quinque in die festo, & septem in Sabbatho. Et contra istas literas, divisit *Ezech.* XLV. 12. *Mina erit vobis*. Et contra tres יודין. *Benedicat tibi. Illuminet. Elevet*. Scribunt nomen Dei tribus Jod. *Et ponant nomen meum super filios Israel*, Hoc est quot dixerunt sapientes nostri f. m. In sanctuario non benedicebant nomine exposito: *Et ego benedicam eis*. Ad includendum proselytos, & mulieres, & servos: Alia expositio: *Et ego benedicam eis*. Repetit de sacerdotibus, quia non benedicet tibi in sacerdotibus: Idcirco dictum est: *Et ego benedicam eis*. Benedictio in eo, qui dixit: Et fuit mundus, Alia expositio: Fortasse dicent Israelitæ. Benedictiones nostræ dependent a sacerdotibus: Idcirco dictum est: *Et ego benedicam eis*: Benedictio in eo, qui dixit: Et fuit mundus: Alia expositio: Ne dicerent sacerdotes: A nobis dependet benedictio Israelis: Idcirco dictum est: *Et ego benedicam eis*: Et sic dictum est: *Quia Dominus Deus tuus benedicet tibi*. Pariterque dictum est: *Benedictus eris ex omnibus populis*.

Finis textus.

Et fuit in die quo finiit Mose erigere tabernaculum. Hoc fuit in die mensis primi anno secundo, prima mensis erectum fuit tabernaculum: *Et unxit ipsum, & sanctificavit ipsum, & omnia vasa ejus*. &c. Deprehendimus, quod doceamur, quod vigesima tertia Adar inceperint Aharon & filii ejus ungere tabernaculum, & omnia vasa: in principio mensis erectum fuit. In secunda die combussit Eleazar filius Ahaton vaccam. In tertia adspersit ex ea. In secunda abrasi fueruut Levitæ. Scriptum est enim: *Et facient transire novaculam super omnem carnem ejus*: Et die, quod erectum fuit, habitavit in eo Divinitas: Dictum est enim: *Et non poterat Mose ingredi in tentorium conventus*. Eo ipse die obrulerunt principes: Dictum est enim: *Et fuit, obtulit in die primo*: Non est primus nisi primus cunctis anni diebus. Eo ipso die descendit ignis de cœlo, & combussit sacrificia: Eo ipso die obtulerunt filii Aharon Nadab & Abihu: Eo ipso die mortui sunt: Dictum est enim: *Et mortui sunt coram Domino*. Eorum mors fuit intrinsecus, & casus extrinsecus. Sic exponitur in subjecto com

המלואים. וימשחם ויקדש אותם מלמד שלא חלה בהם קדושה עד שנתקדשו כולם. דבר אחר וימשחם משיחה מבפנים ומבחוץ. רבי יאשיהו אומר שלש מדות הללו נמשחו מבפנים ומבחוץ כגון הקשוות של ניסוך. ומדות של שמן והמזרקות ומדות היבש לא נמשחו אלא מבפנים. דבר אחר וימשחם ויקדש אותם. הוא שאמרו רבותינו כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן. מכאן ואילך עבודה מחנכתן. שנאמר וימשחם ויקדש אותם אותם במשיחה ולא לדורות. במשיחה אלא בעבודה. ויקריבו נשיאי ישראל שמא תאמר לפי שעה נתמנו תלמוד לומר ראשי בית אבותם. שמא תאמר לא היו ראשי השבטים תלמוד לומר הם נשיאי המטות. הם שהיו ממונים עליהם במצרים. הם העומדים על הפקודים הנזכרים בראש הספר. ואתכם יהיו איש איש למטה. ליהודה נחשון בן עמינדב וכו' ויביאו את קרבנם לפני יהוה בנראה הביאום. שש עגלות צב. רבי אומר אין צב אלא מחופין. וכן הוא אומר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה ליהוה בסוסים וברכב ובצבים וגו' שש עגלות צב שמא תאמר עגלה לנשיא תלמוד לומר עגלה על שני הנשיאים ושור לאחד. שני שוורים לעגלה. ויאמר יהוה אל משה לאמר. קח מאתם מלמד שבאו ועמדו לפני המשכן ולא קבל מהם משה עד שנאמר לו מפי הגבורה קח מאתם והיו לעבוד את עבודת אהל מועד. מלמד שנחה עליהם רוח הקדש שהרי הסכימה דעתם לדעת העליונה. רבי נתן אומר מה ראו הנשיאים להתנדב כאן ובמלאכת המשכן לא נתנדבו. אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו הצבור ומה שחסרים אנו משלימין כיון שראו שהמלאכה היתה דיים לעשות אותה והותר אמרו מה לעשות מיד והנשיאים הביאו את אבני השוהם ואת אבני המלואים ואחר כך

complementorum: *Et unxit ea, & sanctificavit ea*: Docemur, quod in ea non ceciderit sanctitas, nisi postquam cuncta fuerint sanctificata. Alia expositio: *Et unxit ea*. Unctione intrinsecus & extrinsecus. R. Josias dicit. Tres istæ mensuræ unctæ fuerunt intus & foris, sc. cochelaria libaminis, & mensuræ, olei, & crateres, at mensuræ aridi non unctæ fuerunt nisi intrinsecus: Dictum est enim: *Et unxit ea, & sanctificavit ea*. Hoc est quod dixerunt sapientes nostri. Omnium vasorum, quæ fecit Mose, eorum unctio fuit sanctificatio: Hinc & ulterius ministerium ea consecravit: Dictum est enim: *Et unxit ea, & sanctificavit ea*: Ea unctione, non autem in generationibus non unctione, sed ministerio: *Et obtulerunt prinipes Israel*. Fortasse dicas: Juxta tempus, quo fuerunt præfecto: Idcirco dictum est: *Capita domus patrum suorum*. Fortasse dicas: Non fuerunt capita tribuum. Idcirco dictum est: *Isti principes tribuum*: Isti erant, quos sibi præfecerant in Ægypto. Isti constituti sunt super enumeratos memoratos in ptincipio libri. *Et vobis erunt vir vir tribuum Jehuda Nachson filius Aminadab* &c. *Et obtulerunt oblationes suas coram Domino*, Ex oblatione spontanea adduxerunt: *Sex plaustra tecta*. R. dicit; Non significat צב nisi tectum. Et sic dictum est *Isai.* LVI.20. *Et adduxerunt omnes fratres vestros, ex cunctis gentibus munus Domino in equis, & in quadrigis, & in lecticis* &c. *Sex plaustra tecta*. Fortasse dicas. Plaustrum pro principe: Idcirco dictum est: *Plaustrum pro duobus principibus, & bovem pro uno*. Duos boves pro plaustro. *Et locutus est Dominus ad Mosem dicendo: Sume ab eis*. Docemur, quod venerint, & steterint coram tabernaculo; & ab eis Mose non accepit, nisi postquam ei dictum fuit ex ore Dei. *Sume ab eis. Et erunt ad ministrandum ministerium tentorii conventus*. Docemur, quod super eis quieverit Spiritus sanctus, qui attraxit eorum mentem ad mentem superiorem. R. Nathan dicit: Quid viderunt principes, ut hoc loco sponte offerrent, cum sponte non obtulerint in opere tabernaculi? Verum sic dixerunt principes: Sponte offerat cœtus & in quo defecit, nos compensabimus. Postquam viderunt, opus satis esse ad omne opus ad faciendum ipsum, & residuum esse, dixerunt: Quid faciendum est? Statim principes attulerunt lapides Schoam, & lapides impletionum, & postea cognoverunt, impossibile esse,

quod

ידעו שאי אפשר לקרשי המשכן להנשא בכתף והביאו שש עגלות צב . ויקח משה את העגלות ואת הבקר ויתן אותם אל הלוים. נטלן וחילקן לפי דעתו. את שתי העגלות ואת שמנת הבקר נתן לבני מררי כפי עבודתם שבני גרשון נשיאתם יריעות המשכן . והמכסאות וקלעי החצר אבל בני מררי פקודתם על עבודת משא קרשי המשכן ובריחיו ועמודיו ואדניו ועמודי החצר ואת ארניה ויתדותיה ומיתריה . לפי כובד המשא היו העגלות . ביד איתמר בן אהרן הכהן. שהיה ממונה על בני גרשון ועל בני מררי. ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו. אמר רבי נתן בדבר זה נכשל עוזא שנעלם מדויד והרכיב את ארון האלהים על העגלה . וכתיב ויחר אף יהוה בעוזא וגו׳ ולאחר שנודעלו לדוד מה כתיב ויקרא דוד לצדוק ולאביתר הכהנים וגו׳ . ויאמר להם אתם ראשי האבות ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון האלהים וגו׳ . כי למבראשונה לא אתם פרץ יהוה אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט. וכתיב ויתקדשו הכהנים והלוים. ויקריבו הנשיאים באו ועמדו לפני המזבח . ויאמר יהוה אל משה נשיא אחד ליום נשיא אחד ליום. לימד שלא היה יודע משה רבינו אם כולם יקריבו כאחד אם בזה אחר זה עד שאמר לו להקריב איש יומו נשיא אחד ליום שלא יאמר נחשון לפי שהוא ראש למסעות אקריב עם כל אחד ואחד. ויהי המקריב אף על פי כן שהיה ראובן ראש לתולדות יעקב הקריב יהודה שהוא ראש למסעות . ביום הראשן ראשון לכל ימות השנה. נחשון בן עמינרב למטה יהודה. יחסו הכתוב על שם שבטו וקרבנו קערת כסף. קרבנו שלו היה ולא שגבה משבטו . קערת כסף אחת . מתחלת עשייתה לשם קרבן נעשית . מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש . עונה על הקערה ועל המזרק מה מזרק בשקל הקדש אף קערה בשקל הקדש . אלא שהקערה שלשים ומאה והמזרק שבעים

quod humeris potuerint portari asseres tabernaculi, idcirco adduxerunt sex plaustra tecta. *Et accepit Mose plaustra, & boves, & dedit eos Levitis*. Accepit eos, & divisit juxta mentem suam. *Duo plaustra & octo boves dedit filiis Merhari juxta ministerium eorum*. Quia filii Gherson ferebant cortinas tabernaculi, & operimenta, & vela atrii. At filios Merhari numeravit super ministerio ad ferendos asseres tabernaculi, & axes, & columnas, & capitella, & columnas atrii, & capitella, & paxillos: juxta pondus oneris erant plaustra: *Sub manu Ithamar filii Aharon sacerdotis*. Quod fuerit præfectus filiis Gherson, & filiis Merhari: *Et filiis Cheath non dedit, quia ministerium sanctuarii super eos, ut humeris ferrent*. Dicit R. Nathan: Hoc est peccatum Uza quod absconditum fuit David, quod imposuerit arcam Domini plaustro: Et scriptum est 2. *Sam.* VI. 7. *Iratusque est indignatione Dominus contra Uza* &c. Et postquam innotuit David, quid scriptum est 1. *Paral.* XV.? *Et vocavit David Zadoch, & Abiathar sacerdotes* &c. *Et dixit ad eos: Vos capita patrum Levitarum, sanctificamini vos & fratres vestrarum afferte arcam Domini* &c. *Ne ut a principio percutiat nos Dominus Deus noster, sic & nunc fiat illicitum quid nobis agentibus*. Pariterque scriptum est: *Sanctificati sunt ergo Sacerdotes, & Levitæ* &c. *Et obtulerunt principes*: Venerunt, & steterunt coram altari. *Et dixit Dominus ad Mosen*: *Princeps unus in die, princeps unus in die*. Docet, quod ignoraverit Mose magister noster utrum omnes simul offerrent, an alter post alterum, donec illi dixerit; *Ut offerret vir in die suo, princeps unus in die*: Ne diceret Nachson, eo quod esset princeps in itineribus: offeram cum singulis. *Et fuit offerens*: Vel si esset Ruben primus in generationibus Jacob, obtulit Juda quia erat princeps in itineribus: *In die primo*; primo cunctis anni diebus: *Nachson filius Aminadab in tribu Juda*: Designavit eum textus nomine tribus suæ: *Et obtulerunt craterem argenteum*. Oblatio de bonis suis fuit, non autem exegit de tribu sua. *Crater argenteus unus*: A Principio operationis nomine oblationis factus fuit: *Cyathus unus argenteus septuaginta siclorum juxta pondus sanctuarii*. Repetit de cratere & cyatho, sicut cyathus in pondere sanctuarii, ita pariter crater in pondere sanctuarii; Verum crater erat centum & triginta siclorum, & cyathus septuaginta: *Ambo pleni*

שניהם מלאים סלת . מלמד ששניהן שוין במדה שאף על פי שלא שוין. ומה הפרש בן קערה למזרק. קערה גולדה עבה . ומזרק גולדו דק . סלת בלולה בשמן למנחה. זו נדבה . כף אחת עשרה זהב. רבותינו אמרו בתלמוד שעושת כל טה שבכף אחת לענין טומאה שהכלי מצרף כל מה שבתוכו . עשרה זהב היא זהב ומשקלה שלשים שקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל. וכן הוא אומר כל זהב הכפות עשרים ומאה. מלמד שהם שקלי הכסף בשקל הקדש. מלאה קטרת זו נדבה. פר אחד. המיוחד בעדרו . איל אחד שלא היה כמוהו . כבש בן שנתו לעולה מלמד שכשרו השלמים להקריב עולה. שעיר עזים אחד לחטאת . מה בא זה לכפר על קבר התהום טומאה לא נודעה מעולם שהרי כל העולם בחזקת טומאה ממיתי המבול . והיא נקראת קבר התהום שכשם שאין אדם יודע מה שבתהום כך אין אדם יודע על הטומאה ההיא לפיכך הקריבו שעיר עזים אחד לחטאת. ולזבח השלמים בקר שנים אין אילו מן הפרים שהקריבו עם העגלות . אלים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה . כולם לזבח השלמים וילמד תחתון מן העליון. זה קרבן נחשון בן עמינדב . משלו הביאם ולא גבה מן השבט. דבר אחר זה קרבן נחשון בן עמינדב זה מביא קרבן נדבה. אין היחיד מביא קטרת נדבה. דבר אחר זה קרבן נחשון בן עמינדב זה דוחה את השבת ואת הטומאה . ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר. הקריב את קרבנו שני פעמים למה לא מלמד שבא ראובן וערער ואמר דיי שיקדימני יהודה למסעות אקריב אני לתולדות. אמר לו משה רבינו מפי הקדוש ברוך הוא נאמר לי שיקריב יהודם וכל אשר עמו בדגלו לפיכך זכה שבט יששכר להיות יודעי בינה לעתים

ni simila. Docemur ambos fuisse in pondere pares: Licet non essent æquales: Et quodnam est discrimen inter craterem, & cyathum? Crateris crusta erat crassa, & cyathi crusta tenuis: *Simila mixta oleo in munus*. Hæc est oblatio spontanea: *Cochleare unum decem aureorum*: Sapientes nostri dixeruut in Gemara, quod consideretur omne, quod sit in uno cochleari respectu immunditiei, quia vas comprehendit quod in ejus medio sit: *Decem aureorum*. Erat aurum & ejus pondus triginta siclorum in pondere sanctuarii: *Viginti obolorum siclus*: Et sic dictum est: *Omne aurum cochlearium viginti & centum*. Docemur fuisse siclos argenteos in pondere sanctuarii: *Plenum suffitu*: Hæc est oblatio spontanea: *Juvencum unum*. Optimum in grege. *Arietem unum*: Cui nemo fuerit similis. *Agnum filium anni sui in holocaustum*: Docemur, quod pacifica legitima essent ut offerrentur in holocaustum. *Hircum caprarum unum in sacrificium pro peccato*. Quid venit iste ad expiandum? Sepulcrum abyssi, immunditiam nemini cognitam; quia universus mundus est in præsumtione immunditiei ex mortuis diluvii & illud vocatur sepulchrum abyssi; sicut homo ignorat quid sit in abysso, ita pariter homo ignorat hanc immunditiem: Idcirco offerebant hircum caprarum unum in sacrificium pro peccato: *Et in sacrificium pacificorum boves duos*. Isti non erant ex juvencis, qui oblati sunt cum plaustris: *Arietes quinque pingues, quinque agnos anniculos*: Omnes in sacrificium pacificorum. Explicetur inferius a superiori: *Hæc est oblatio Nachson filii Aminadab*. De bonis suis attulerunt, non autem exegerunt de tribubus suis: Alia expositio: *Hæc est oblatio Nachson filii Aminadab*. Iste attulit oblationem spontaneam: At privatus non potest offerre suffitum spontaneum. Alia expositio: *Hæc est oblatio Nachson filii Aminadab*. Hæc pellit Sabbathum, & immunditiem: *Die secundo obtulit Nathanael filius Suar princeps Issachar*: Obtulit oblationem suam duabus vicibus: Qua de causa? Nisi ut doceamur, quod venerit Ruben, & Arahar dicens; satis sit, ut me antecedat Juda in itineribus, offeram ego juxta generationes: Respondit ei Mose magister noster; ex ore Dei S. B. dictum est mihi, ut offerret Juda, & omnes, qui cum eo sunt in vexillo suo: ideoque digna facta est tribus Issacar, ut cognoscerent scientiam temporum; Dictum est enim 1. *Paral.* XII. 32. *At*

שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו׳ וכתיב ושרי בישׂשכר. ובמצרים נאמר לישוב משפחת הישובי שהיו מישבין את הדין ומדברין בישיבה. וכן הוא אומר שמח זבולון בצאתך ויששכר באוהליך. ונתנאל בן צוער נתן להם העצה לפיכך הקריב שני ליהודה. ביום שנים עשר יום מה יום רצוף אף שנים עשר יום רצופים מיכן שדחו את השבת. אם הקריב אפרים ביום השביעי מנשה ביום השמיני. מכאן נהגו לומר בשעת המילה יהי אח לשבעה וגם לשמונה לקיים מה שנאמר בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה זאת חנכת המזבח ביום המשח אותו. שנמשח בו ביום הקריבו מאת נשיאי ישראל. מלמד שכשם ששוו כולם בעצה כך שוו כולם בזכות. קערות כסף. מלמד שלא אירע בהם פסול אלא הם הם שהקדישו והם הם שהקריבו. מזרקי כסף שנים עשר כפות זהב שתים עשרה. לא נפסלה אחת מהן. שלשים ומאה הקערה האחת כסף ושבעים המזרק האחד. כל הכלים אלפים וארבע מאות בשקל הקדש זה בא ללמד. בוא וראה שהדיוט שוקל אחד אחד ושוקלן כאחד פעמים מרבה ופעמים ממעט אבל בשקל הקדש בין בכלל בין בפרט לא ריבה ולא מיעט. כפות והב שתים עשרה מלאות קטורת עשרה עשרה הכף בשקל הקדש כל זהב הכפות עשרים ומאה. זהו שאמר היא של זהב ומשקלה של כסף בשקל הקדש. כל הבקר לעולה שנים עשר. שלא נפסל אחד מהן. וכל בקר זבח השלמים. הם הם שנתנדבו ולא אירע בהם פסול. וצריכין אנו לידע היאך יהו ארבעים ושמנה קלשים על שש העגלות כדמפורש במסכת שבת בפרק הזורק. לפי שארבעים אבות מלאכות חסר אחת של שבת מן מלאכת המשכן למדנו. שכל מלאכה חשובה

32. *Et ex filiis quoque Iſſachar viri eruditi qui noverunt ſingula tempora* &c. Pariterque ſcriptum eſt. *Et principes Iſſachar* : Et in Ægypto dictum eſt *Num.* XXVI. 24. *Nec Jaſhub familia Jaſhubitarum* : Quia efficiebant ut conſideret judicium, & loquebantur in academia & ſimiliter dictum eſt *Deut.* XXXIII. 18. *Lætare Zabulon in egreſſu tuo, & Iſſachar in tentoriis tuis* : *Et Nathanael* filius Suar dedit eis conſilium, atque obtulit ſecundus poſt Judam. *In die duodecimo die*. Sicut dies eſt continuus, ita pariter duodecim dies continui : Hinc probatur, quod pellerent Sabbathum : Si obtulit Ephraim in die ſeptimo, Manaſſe in die octavo. Hinc conſueverunt dicere : Tempore circumciſionis erit frater in ſeptimo atque etiam in octavo ad confirmandum, quod dictum eſt *Geneſ.* XLVII. 20. *In te benedictus erit Iſrael dicendo : Ponat te Deus ſicut Ephraim, & ſicut Manaſſe* : *Hæc eſt initiatio altaris in die ungendi illud*. Poſtquam unctum eſt, ipſo die in eo obtulerunt ex oblationibus principum Iſrael : Docemur; Sicut omnes fuerunt pares in conſilio, ita pariter omnes fuerunt pares in meritis : *Crateres argentei* : Docemur, quod in iis non contigerit profanatio; Sed illi, qui ea ſanctificarunt, ipſi iidem ea obtulerunt : *Cyathi argentei duodecim, cochlearia aurea duodecim* : Nullum ex iis profanatum eſt. *Centum ac triginta ſiclorum erat crater unus, & ſeptuaginta cyathus unus* : *Omne argentum vaſorum bis mille & quadringenti in ſiclo ſanctuarii*. Hoc venit ad docendum : Veni & vide, quod privatus ſigillatim ponderet, & pondus eorum ſimul factum, aliquando augetur, aliquando minuitur, at in pondere ſanctuarii ſive generaliter ſive particulariter non augetur, neque diminuitur. *Cochlearia aurea duodecim plena ſuffitu, dena, dena cochlearia pondere ſanctuarii*; *omne aurum cochlearium centum & viginti* : Hoc eſt quod dictum eſt : Illud erat ex auro, & pondus ejus argenti juxta pondus ſanctuarii : *Omnes boves in holocauſtum duodecim* : Quorum nemo fuit profanatus : *Et omnes boves in ſacrificium pacificorum* : Iſti fuerunt oblati in oblationem ſpontaneam, & in iis non contigit profanatio. Et nobis neceſſe eſt, ut cognoſcamus, quomodo fuerint octo & quadraginta aſſeres pro ſex plauſtris, ſicut exponitur in tractatu *Schabbath* cap. XI. Quia quadraginta patres operum, minus uno Sabbathi, ex operibus tabernaculi addiſcimus; Etenim omne opus æſtimabile in tabernaculo vocatur opus reſpe-

במשכן קרויה מלאכה לענין שבות וזריקה והושטה למדנו מן העגלות שבמדבר כדתנן שתי גזוצטראות זו כנגד זו ברשות הרבים המושיט והזורק מזו לזו פטור היו שתיהם בדיוטה אחת וכו׳ שתי עגלות זו אחר זו ברשות הרבים מושיטין את הקרשים מזו לזו אבל לא זורקין . וגמרינן אמר רב משום רבי חייא עגלות תחתיהן וביניהם רשות הרבים ובין כל עגלה לעגלה כמלא ארך עגלה . וכמה ארך עגלה חמש אמות וכו׳ ופירוש שש עגלות צב היו במשכן לעבודת הלוים והיו נושאות קרשי המשכן שהם ארבעים ושמנה קרשים כיצד שתי העגלות פורקי המשכן מושיטין לטו בעגלה עצמה בין שתי הדפנות זו על גבי זו. וכן עגלה שנייה שבין שתי דפנות היה מושיב שלשה . ועל שלשה עוד שלשה. ועליהם עוד שלשה ועוד שלשה הכל עשרים וארבע בשתי העגלות הרי שנים עשר לכל עגלה והילוך העגלות שתים בראשונה זו בצד זו ושתים שנייה להם ושתים אחריהם כי ארבע הן כענין הציור . פירוש כיצד הן אותו ריוח שבין גלגל העגלה ודופניה חמש אמות למה לו ארך עגלה חמש . בארבע סגיא האי דמותיב הכי סבר ליה . דשלש קרשים הוו מותבי אפותייהו דהוו ארבע ופלגא כי היכי דלא לידחקו קרשים הוו להו חמש . צידי עגלה מה שבין דפני עגלה לגלגלים משתי רוחותיה קרו ליה צידי . וצד זה אמה וטפח ומחצה וזה השני כמו כן שהם שתי אמות ומחצה כלומר רוחב העגלה זהו רוחב שבין שתי דופנות העגלה למה לי רוחב העגלה שתי אמות ומחצה באמתא ופלגא סגיא ברחב הקרש ומתרץ שלא יהו הקרשים מתעכבין בהוצאה ובהכנסה דרך רשות הרבים ששה עשר אמה כיצד חמיסרי שהעגלה רחבה שתי אמות ומחצה ושתי צדדיה חמשת אמות . ובין עגלה לעגלה חמש

reſpectu Sabbathi, & ſparſionem & porrectionem percipimus ex plauſtris quæ erant in deſerto, ſicuti legimus : Duæ trabes altera e regione alterius in loco publico, ſi porrigat & ſpargat de hac in alteram, liber eſt, ſi ambæ fuerint in tabulato uno &c. Duo plauſtra alterum poſt alterum in loco publico, poterant porrigere aſſeres de hoc in alterum, at non poterant ſpargere : Atqui percipimus. Dicit Rab nomine R. Chjah : Si ſubter eos fuerint plauſtra, & inter eos locus publicus, & inter ſingula plauſtra ſpatium quaſi plenitudinis longitudinis plauſtri & quanta erat longitudo plauſtri ? Quinque cubitorum &c. Et exponitur. Sex plauſtra tecta erant in tabernaculo propter miniſteria Levitarum & illi portabant aſſeres tabernaculi: Et quadraginta erant aſſeres. Quomodo? Duos plauſtra portabant tabernaculum, porrigebant ipſis ſuper ipſum plauſtrum inter duo latera alterum ſuper alterum : Et ſimiliter ſuper plauſtrum ſecundum, quod erat inter duo latera collocabat tres, & ſuper tres etiam tres; & ſuper illis etiam tres, & præterea tres; omnes aſſeres quatuor, & viginti in duobus plauſtris, ecce duodecim in ſingulis plauſtris, & in inceſſu plauſtrorum duo in principio alterum in latere alterius, & duo poſt ea & duo poſt ea, quia quatuor erant, juxta formam. Expoſitio. Quomodo erant? Spatium inter rotam plauſtri, & ejus latera erat quinque cubitorum. Cur longitudo plauſtri erat quinque cubitorum? Quatuor ſatis erat : Qui diſputat, ita credit quod tres aſſeres poſitieſſent in ejus latitudine, quod eſſent quatuor cum dimidio, quod non eſſent neceſſarii aſſeribus quinque. Latera plauſtri quid erant? Quod erat inter latera plauſtri & rotas ab duobus ejus angulis, vocabant latera. Et hoc latus patebat cubitum & palmum cum dimidio, & hoc ſecundum ita erat, quod eſſent duo cubiti cum dimidio inter duo latera, & inter duo etiam duo cubiti cum dimidio : Quaſi dicat; latitudo plauſtri, (hæc erat latitudo, quæ erat inter duo latera plauſtri) cur latitudo plauſtri erat duorum cubitorum cum dimidio? Cubitus cum dimidio ſatis erat in latitudine aſſeris; & ſolvitur quæſtio : Ne aſſeres impedirent in eductione, & inductione in loco publico ſexdecim cubitis. Quomodo quindecim? Quia plauſtrum erat latum duos cubitos cum dimidio, & ejus duo latera quinque cubitos, & inter plauſtrum & plauſtrum erat ſpatium quinque cubitorum, atque ita pariter in

אמות. וכן לעגלה שנייה חמש אמות הרי חמשה עשר אמות. ואמה לבן לוי שהיה מסבב לעגלות לתקן הקרשים שמקום אדם אמה. פירוש אטבי בזמן שלא היו הקרשים על העגלות והיו עליהם אטבי והם עמודי ברזל שסומכין עליהם את הקרשים כמו צואר של קורות משום הכי הוו רשות הרבים שלא היו על העגלות אלא אלו השפודים בלבד אבל אם הונחו הקרשים בין העגלות רשות היחיד הוה אלא יש מלבנות העגלה. כלומר שלא היתה העגלה מקורה. אמר רב עגלות תחתיהן וביניהן וציריהן רשות הרבים. אמר אביי בין עגלה לעגלה כמלא ארך עגלה וכמה ארך עגלה חמש והקשינו עלה כיון ששלשה קרשים מונחים בדרא בתראה על כל עגלה. והקרשים מונחין לרחבן. כל קרש רחבו אמה וחצי הרי אלו ארבע אמות ומחצה למה לי למהוי ארך עגלה חמש אמות. בארבע ופלגא סגיא. כי היכי דלא נדחקו קרשים הרויח להם חצי אמה. אמר רבא וצירי עגלה כמלא רוחב עגלה וכמה רוחב עגלה שתי אמות ומחצה. וארך הקרשים מוטלין לרוחב עגלה נמצא הקרש שתי אמות ומחצה על עגלה זו מלא ורוחבה וחמש אמות מן הקרש בין עגלה לעגלה. כי עשר אמות אורך הקרש ולפי זאת הקשינו למה לי למהוי שתים ומחצה רוחב עגלה בפחות מיכן סגיא כי איפשר שיהא הקרש אמה אחת מיכן על זו ושתי אמות על זו וכו' הילכתא

וכן צורת העגלות.

ורוחב זה שתי צידי
הפנסמים חמש אמות
ובין עגלה לעגלה
חמש אמות הכל
חמש עשרה אמות
הקרשים נתונים
ארכם לרוחב שתי
העגלות. ארך
הקרש עשר אמות

טול חמשה שבין עגלה לעגלה ושתי אמות ומחצה מן עגלה זו ושתי אמות ומחצה מן עגלה זו הרי לך מקום הקרשים נשארו עגלה וצד החיצון שכלפי המדבר וחצי עגלה החיצון שכלפי המדבר שהם

in plaustro secundo quinque cubiti, ecce quindecim cubiti; & cubitus pro Levita, qui circumibat plaustra, ad disponendos asseres; etenim spatium hominis est cubitus: Expositio: Columnæ, quando non erant asseres super plaustro, & erant super eos columnæ, & illæ erant columnæ ferreæ, quæ fulciebant super eas asseres sicut collum tignorum; Quia hoc modo erat locus publicus, quia non erant super plaustra, nisi ista ferra cuspidata duntaxat; Verum si ponantur asseres inter plaustra, erit locus privatus: sed erant tabulæ quadratæ plaustri; quasi dicat; ne sit plaustrum ex tignis. Dicit Rab: Subter plaustra, & inter ea, & eorum latera erat locus publicus. Dicit Abai: Inter plaustrum & plaustrum quasi plenitudo longitudinis plaustri: At quanta erat longitudo plaustri? Quinque cubitorum. At opponimus: Postquam tres asseres ponantur in situ secundo super singulis plaustris, & asseres ponantur ad eorum latitudinem; singulorum asserum latitudo erat cubiti cum dimidio, ecce erunt quatuor cubiti cum dimidio. Qua de causa longitudo plaustri erat quinque cubitorum? In quatuor cum dimidio satis erat: Etenim non erat necesse ut asseres occuparent spatium dimidii cubiti. Dicit Raba; & latera plaustri juxta plenitudinem latitudinis plaustri; & quanta erat latitudo plaustri? Duorum cubitorum cum dimidio. Et longitudo asserum positi erant ad latitudinem plaustri. Deprehenditur ex assere spatium duorum cubitorum cum dimidio super plaustrum; Hæc est plenitudo, & ejus latitudo, & quinque cubiti ex assere inter plaustrum & plaustrum: Quia decem tubitorum erat longitudo asseris; Et quid hoc opponimus? Qua de causa duo cubiti cum dimidio? Pro latitudine plaustri minus hoc satis erat, quia impossibile est, ut asser sit unius cubiti: Hinc probatur cubitus super hoc & cubitus super illo, aut duo cubiti super hoc & duo cubiti super illo &c. Constitutio: Et sic erat forma plaustrorum. Et latitudo ista duorum laterum erant rastella quinque cubitorum; totum erat quindecim cubitorum. Longitudo asserum statuebatur ad latitudinem duorum plaustrorum. Longitudo asseris erat decem cubitorum, detrahe quinque qui erant inter plaustrum, & plaustrum, & duos cubitos, cum dimidio ex hoc plaustro, totidemque ex altero plaustro; Ecce erit tibi spatium asserum: remanebant plaustrum, & latus exterius e regione deserti, & dimidium plaustri exterioris e regione deserti, quæ comprehendebant quinque cubi-

חמשה אמות והם רשות הרבים . הכל חמשה עשר אמות וטול מהם מקום בן לוי שמהלך סביבות העגלות אמה הרי לך ששה עשר אמה מיכן לרשות הרבים ששה עשר אמה . ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו . יכול מאהל מועד ממש תלמוד לומר ונודעתי לך שם ודברתי אתך מעל וגו׳ ומה תלמוד לומר מאהל מועד מגיד הכתוב שהיה משה נכנס ועומד באוהל מועד והקול יורד משמי שמים לבין שני הכרובים ומשה היה שומע את הקול מדבר אליו מבפנים לכך נאמר ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וגו׳ . רבי יהודה בן בתירא אומר שלשה עשר מיעוטין מיעט אהרן מכל הדברות ואלו הן ובבא משה וגו׳ ונודעתי לך שם . ודברתי אתך . אשר אועד לך שמה . לדבר אליך . ביום צוותו . את אשר יצוה . את כל אשר אצוה אותך . ואחד במצרים ואחד בסיני ואחד באהל מועד . במצרים כתיב ויהי ביום דבר יהוה אל משה בארץ מצרים . בסיני כתיב ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר יהוה אל משה בהר סיני, באוהל מועד כתיב ויקרא אל משה וידבר יהוה אליו מאהל מועד לאמר הרי שלשה עשר . וישמע את הקול שמא תאמר קול נמוך תלמוד לומר קול רם . בכח אלא להודיעך שבחו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

סליק פיסקא

פרשת בהעלותך את הנרות

ומתוק האור וטוב לעינים לראות את השמש אמר טוביהו ברבי אליעזר זכרונו לברכה הזרתי על כל המקרא כולה ולא מצאתי מתוק יותר מדברי תורה שנאמר ומתוקים מדבש ונפת צופים . ולפי שראה קהלת בן דוד חכמת התורה שהיא יתרה על כל המדות והמצות יתרון לכל דבר שבעולם אמר ומתוק האור וטוב לעינים ומה כתיב למעלה מזה בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידיך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או

cubitos, qui erant locus publicus: summa omnium erat quindecim cubitorum; detrahe ab his locum pro Levita, qui incedebat circum plaustra, unius cubiti, ecce sexdecim cubiti; Hinc loco publico erant sexdecim cubiti : *Et quum ingrederetur Mose in tentorium conventus ad loquendum cum eo*. Crederem, de tentorio conventus simpliciter? Idcirco dictum est : *Et conveniam te illic, & loquar tecum desuper* &c. Et cur dictum est: *In tentorium conventus?* Ostendit textus, quod Mose consisteret in tentorio conventus, & vox descenderet de cœlo cœlorum inter duos Cherubim, & Mose audiret vocem, quando secum loquebatur ex adyto. Dictum est enim ; *Et quum ingrederetur Mose in tentorium conventus ad loquendum cum eo* &c. R. Jehuda ben Bethera dicit ; Tredecim exclusiones excluserunt Aharon ab omnibus allocutionibus: Et illæ sunt : *Et quum ingrederetur Mose* &c. *Et conveniam te illic, & loquar tecum. Ubi conveniam te. Ad loquendum tecum. In die quo præcepit : Quod præceperit : Omnia quæ præcipiam tibi*. Et semel in Ægypto : Atque iterum in Sinai. Et rursus in tentorio conventus: De Ægypto scriptum est ; *Et fuit in die quo locutus est Dominus ad Mosen in terra Ægypti*. In Sinai scriptum est: *Et istæ sunt generationes Aharon, & Mosis in die quo locutus est Dominus ad Mosen in monte Sinai*. De tentorio conventus scriptum est : *Et vocavit Mosen, & locutus est Dominus ad eum de tentorio conventus dicens*. Ecce tredecim : *Et audivit vocem*; Fortasse dices vocem demissam ; Idcirco dictum est ; *Voce elata*. Ut cognoscas laudem regis regum regum Dei S. B.

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur:
Quum accendes lucernas;

D*ulce lumen, & delectabile est oculis videre solem*. Dicit Tobias bar R. Eliezer f. m. Perlegi universam scripturam, & nihil inveni dulcius verbis legis : Dictum est enim; *Et dulciora super mel & favum*. Et quia vidit Ecclesiastes filius David sapientiam legis, quod esset præstantior præ omnibus conditionibus, & præcepta præstantiora præ omni re, quæ sit in mundo, dixit; *Dulce lumen & delectabile est oculis*. At quid supra scriptum est? *Mane semina semen tuum & vespere ne cesset manus tua, quia nescis quid magis oriatur, hoc aut illud, &*

זה ואם שניהם כאחד טובים . אם למדת תורה בילדותך . לעת זקנתך ﭏ תנח ידיך . אם עסקת בילדותיך לעת זקנתך ﭏ תנח ידיך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם טובים׃ וגם בהרבה מקומות ובהרבה ענינים יש לפרש דברי קהלת מפני רוחב לשונו אשר לימד דעת את העם ואיזן וחיקר תקן משלים הרבה . לכך אמר ומתוק האור . אור זה תורה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר . וספרי שלמה בן דוד מפרשים זה את זה . אמר קהלת ומתוק האור אור התורה ואין למעלה הימנו . וטוב לעינים . ﭏו מעשים טובים שנאמר אמרו צדיק כי טוב . לעינים . שיהא אדם מעיין במעשיו . כדתנן במסכת אבות איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. לראות את השמש . כלומר עד שהוא רואה את השמש בימי בחורותיו עד אשר לא תחשך השמש והאור והירח והכוכבים מלמד שאין עסיקות המצות לעולם הבא כדתנן טובה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה לחיי העולם הבא. ויש אומרים מכל חיי העולם הבא . שכיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות . בוא וראה חיבה יתירה שחיבב הקדוש ברוך הוא את עמו ישרﭏ שנתן להם התורה המתוקה מכל דבר המשולה באור הקרויה טוב . שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי ﭏ תעזובו . ואף על פי שנאמר הוא גלה עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרי . וכל העולם כולו לאורו משתמשין שנאמר ויעש ﭏהים את שני המאורות הגדולים . דכתיב ויתן אותן ﭏהים ברקיע השמים . ואף על פי כן כדי לזכות את ישרﭏ הרבה להם תורה ומצות וצוום להעלות לפניו נרות שנאמר בהעלותך את הנרות . דבר אל אהרן לפי שכל מעשה הפרשה הזו באהרן הביא את אהרן לכל דיבור זה ואמרת ﭏיו . הרי זו אזהרה . בהעלותך את הנרות . לשון הדלקה כענין ויפנו אנשי העיר אחריהם ויראו והנה עלה עשן העיר השמימה ולא היה בהם ידים

& si utrumque simul melius erit. Si didicisti legem in juventute tua, in senectute tua ne remittas manum tuam. Si occupatus fuisti in juventute tua, in senectute tua ne remittas manum tuam, quia nescis, utrum magis rectum sit hoc & illud, an ambo simul. Atque etiam in multis locis, & multis subjectis est expositio verbis Ecclesiastes propter varios modos, quibus docuit mentem populi, & audivit, & investigavit, & constituit multas parabolas: Idcirco dictum est. *Dulce lumen*. Lux ista est lex. Dictum est enim *Prov.* VI. 23. *Et lex lux, & via vitæ increpatio disciplinæ*. Et libri Salomonis filii David inter se exponuntur: Dixit enim Ecclesiastes: *Dulce lumen*. Lux est lex; & nihil est illa præstantius. *Et delectabile oculis*. Hæc sunt opera bona; Dictum est enim *Isa.* III. 10. *Dicite justo quoniam bene*. *Oculis*: Ut homo consideret opera sua. Sicut legimus in tractatu *Avoth*: Quænam est via recta, quam eligit homo? Quæ decora est facientibus, & decora pro homine; *Videre solem*: Quasi dicat, donec videat solem in diebus juventutis suæ; donec obscuretur sol, & lux, & luna, & stellæ: Docemur, quod non occupentur in præceptis in seculo futuro; sicuti legimus: melior est hora una in pœnitentia, & in bonis operibus in hoc seculo, quam vita seculi futuri: Et alii dicunt; Præ tota vita seculi futuri: etenim postquam mortuus est homo, liber est a præceptis: Veni & vide amorem singularem, quo amavit Deus S. B. Israelitas, quibus dedit legem re omni dulciorem; & quia assimilatur luci, vocatur bona: Dictum est enim: *Partem bonam dedi vobis, legem meam non deseretis*: Et licet dictum sit *Dan.* II. 22. *Ipse revelat profunda, & abscondita, & novit in tenebris constituta, & lux cum eo est*. Et universus mundus ejus luce utitur. Dictum est enim *Genes.* I. 16. *Et fecit Deus duo luminaria magna*. Et scriptum est: *Et posuit ea Deus in firmamento cœli*: Licet ita sit, ut mereri faceret Israelitas, multiplicavit eis legem & præcepta, eisque præcepit, ut extollerent coram eo lucernas: Dictum est enim: *Quum accendes lucernas*. *Loquere ad Aharon*: Quia tota hæc sectio est pro Aharon in tota hac allocutione: *Et dices ad eum*: Ecce hæc est præmonitio: *Quum accendes lucernas*. Ex phrasi accendendi: Sicuti dictum est *Jos.* VIII. 20. *Viri autem civitatis, respicientes, & videntes fumum nubis ad cœlum usque conscendere, non potuerunt*

huc

לנוס הנה והנה והעם הנס אל המדבר נהפך אל הרודף. רבותינו אמרו בהעלותך. עשה לך מעלות. מיכן אמרו אבן היתה בפני המנורה ובה שלש מעלות שעליה הכהן עומד ומדליק ומטיב את הנרות. ולא נאמרה פרשה זו אלא לחדש בה דברים שהרי הוא אומר והעלה את נרותיה והאיר על עבר פניה. יכול לכל הרוחות תלמוד לומר אל מול פני המנורה שיהו הנרות מקבילין את המנורה. כיצד שלש כלפי מזרח. ושלש כלפי מערב. ואחד באמצע מיכן אמר רבי נתן האמצעי מכובד. יאירו שבעת הנרות. אמר הקדוש ברוך הוא הבא שמן זית זך שלא יהו צריכין חיזוק ותיקון בכל שעה. אלא כיון שהדליקו יהו מאירין והולכין. מיכן אמרו רבותינו בהדלקת נר שבת שצריך פתילה נאה ושמן נאה כמו ששנו חכמים במסכת שבת בפרק במה מדליקין. אמר רבא פתילות שאמרו חכמים מה טעם אין מדליקין בהם מפני שאין נמשכין אחר הפתילה. אמר ראמי בר חמא פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהם מפני שאין מדליקין בהן במקדש. שנאמר להעלות נר תמיד. שתהא שלהבת עולה מאיליה. ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר. אמר רב הונא הרגיל בנר הווין לו בנים תלמידי חכמים מצאנו לפרשת שמן זך ולפרשת המנורה שנאמרו ונישנו הן צריכין להדרש על הסמוכים. למה נאמר ויקחו אליך שמן זית זך לפרשת המועדים מלמד שהיו ישראל עתידין לחדש יום טוב להם על עסק השמן. ואיזה זה זו חנוכה. ולמה נסמכה פרשת בהעלותך לענין של מעלה דכתיב ובבא משה אל אהל מועד. ולהלן הוא אומר ובבוא משה לדבר אתו יסיר את המסוה. נסמכה פרשת בהעלותך לפסוק ובבא משה לומר לך שאין הקדוש ברוך הוא צריך לאורן של ישראל שהרי משה רבינו קרן עור פניו בדברו אתו. אלא לזכות ישראל הרבה להם תורה ומצות.

huc illucque diffugere, *& populus fugiens ad desertum se convertet ad persequentem*. Et sapientes nostri dixerunt: בהעלותך Fac tibi gradus: Hinc dixerunt: Lapis erat coram candelabro, ubi erant tres gradus, in quibus sacerdos insistens accendebat, & mundabat lucernas. Et non dicta est hæc sectio, nisi ad res innovandum. Dictum est enim *Exod.* XXV. 36. *Accendes lucernas ejus*, *& illuminabunt e regione faciei ejus*: Crederem ad omnia latera? Idcirco dictum est: *E regione candelabri*. Ut lucernæ comprehenderent candelabrum. Quomodo? Tres ad orientem, & tres ad occidentem, & una in medio: Hinc dixit R. Nathan: Media fuit præstantior? *Et lucebunt septem lucernæ*: Dixit Deus S. B. Affer oleum Olivarum purum, ne sit necessaria corroboratio & præparatio qualibet hora; sed postquam eas accenderit, pergent lucere: Hinc dixerunt sapientes nostri; In accendenda lucerna Sabbathica necessarium erat ellychnium decens, & oleum decens, sicut docent sapientes in tractatu *Schabbath* in cap. II. Dicit Raba: Ellychniis, de quibus dixerunt sapientes, non accendunt: Qua de causa? Quia lux tegitur ab eis. Et oleis, de quibus dixerunt sapientes, qua de causa non accedunt? Quia non attrahuntur ellychnium. Dicit Damai bar Chama: Ellychniis, de quibus dixerunt sapientes, non accendunt, quia iis non accedunt in sanctuario. Dictum est enim *Exod.* XXVII. 20. *Ad accendendum lucernam jugiter*. Ut flamma sponte accendatur; non autem per aliud accendatur. Dicit R. Huma; Qui diligens erit in lucerna erunt illi filii discipuli sapientum: Deprehendimus in sectione olei puri, & in sectione candelabri: Etenim memorari atque iterum memorati sunt. Et illi debent exponi & confirmari: Cur dictum est: *Et sument tibi oleum olivæ purum?* Propter sectionem solemnitatum: Docemur, quod Israelitæ innovaturi erunt sibi diem festum propter opus olei: Et quinam est? Chanucha. Et cur proxima est sectio: *Quum accendes*: Subjecto superiori ubi scriptum est: *Quum ingrederetur Mose in tentorium conventus?* Et dictum est *Exod.* XXXIV. 34. *Conveniebat Mose ad loquendum cum eo exuebat velamentum*. Proxima est sectio: *Quum accendes* textui: *Quum ingrederetur Mose*. Ut tibi dicat, quod Deus S. B. non indigeat luce Israelis, quia lucebat cutis Mosis magistri nostri, quum loqueretur cum eo: Sed ut mereri faceret Isaelitas, multiplicavit illis legem

&

מיכן אמר רבי חנניה בן עקשיא אומר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדירו ויעש כן אהרן . להודיע שבחו של אהרן שכשם שאמר לו כן עשה. אל מול פני המנורה עשה לה מול ופנים שהיו השלשה פונים אל השלשה. וששתן פונין אל האמצעי העלה. עשה לה מעלות . כאשר צוה יהוה את משה . חצי לוג לכל נר . וזה מעשה המנורה . כלומר שנתקשה בה משה רבינו והראה לו הקדוש ברוך הוא למשה . מקשה זהב . תרגם נגידה כלומר מעשה אומן מעשה קורנס לא שהיתה יצוקה במעבה האדמה לא מעשה אומן . ולא כענין שנאמר בשלמה בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה לא מעשה אומן . עד ירכה עד פרחה. למה לי ללמדינו במסכת מנחות בפרק הקומץ רבה נמצאו גביעים עשרים ושנים. כפתורים אחד עשר פרחים תשעה . בשלמא גביעים שנים ועשרים דכתיב ובמנורה ארבעה גביעים . תמניסר דקנים וארבעה דידה הרי שנים ועשרים . כפתורים נמי אחד עשר דכתיב כפתוריה אחד עשר . לא פרחים תשעה היכא . הא כתיב פרחים תרי דידה וששה דקנים תמניא הוו. אמר רב שלמן עד ירכה עד פרחה תוסיף פרח אחד הרי תשעה. מקשה היא. עוד למה לי מלמד שאם עשאה מן הגרוטאות פסולה שאינה נעשית לא מן העשת וכו׳ הילכתא . מקשה מן קשה . כמראה אשר הראה יהוה את משה כן עשה את המנורה. רבי נתן אומר הראה לו הקדוש ברוך הוא למשה כלים עשויין וכינורה עשויה . וכן עשה בצלאל את המנורה לרבות משמשי המנורה.

סליק פיסקא

וידבר יהוה אל משה לאמר . קח את הלוים. חיבה יתירה חיבב הקדוש ברוך הוא את הלוים שקירבם לשרתו ולברך בשמו. קח את הלוים. זהו שאמר הכתוב בעת ההיא הבדיל יהוה את שבט הלוי.

& præcepta. Hinc dixit R. Chananjah ben Achasia : Voluit Deus S. B. mereri facere Israelitas, ideoque multiplicavit eis legem, & præcepta : Dictum est enim *Isai.* XLII. 21. *Et Dominus voluit, ut sanctificaret eum, & magnificant legem, & extolleret* : *Et fecit sic Aharon*. Ad significandam laudem Aharon, quod sicut sibi præceperat, ita fecerit : *Regione faciei candelabri*. Fecit ei spatium ex adverso, & facies, ut tres ad tres respicerent, & sex respicerent ad mediam : נגידה. Fecit illi gradus : *Sicut præceperat Dominus Mosi* : Dimidium logi pro singulis lucernis : *Et hoc est opus candelabri* : Docemur, quod difficile hoc fuerit Mosi magistro nostro, & ostenderit Mosi Deus S. B. massam auri Targum העלה Quasi dicat; opus artificis, opus mallei : Non quod effuderit in terra argillosa; Sed opus artificiis : Non autem sicut dictum est in Salomone 1. *Reg.* VII. 46. *In campestri regione Jordanis fudit ea rex in argillosa terra*. Non autem opus artificis. *Usque ad basim, usque ad florem*. Cur hoc memoratur? Ut doceamur : In tractatu *Menachoth* cap. III. invenimus cyathos duos & viginti, & globulos undecim, & flores novem. Recte cyathi sunt duo & viginti : Scriptum est enim *Exod.* XXI. 34. *Et in candelabro erunt quatuor cyathi* : Octodecim in cannis, & quatuor in ipso, ecce duo & viginti. Et globuli undecim : Scriptum est enim : *Et globuli ejus* : Undecim : At ubi novem flores? Ecce scriptum est : *Flores* : Duo, & sex in castris, octo sunt : Dicit R. Salmon : *Usque ad basin, usque ad florem* : Addit florem unum : Ecce novem. *Massa erat* : Præterea quid probat? Docemur si faceret ex scrutis, erit illegitimum; quia fieri non potest nisi ex massa &c. Constitutio : מקשה species solida. *Juxta speciem quam ostenderet Dominus Mosi, sic fuit candelabrum* : R. Nathan dicit : Ostendit Deus S. B. Vasa facta, & candelabrum factum, & sic fecit Bezaleel candelabrum, ad includendum vasa inservientia candelabro.

Finis textus.

ET *locutus est Dominus ad Mosen dicendo : cape Levitas* : Amore singulari dilexit Deus S. B. Levitas, quod eos admoverit ad suum ministerium & benedixerit in nomine suo : *Cape Levitas* : Hoc est quod dicit textus : *In tempore illo separavit Dominus tribuum Levi* : *De medio filiorum Israel &* puri-

מתוך בני ישראל וטהרת אותם . וכה תעשה להם לטהרם . מיכן אמרו שפרה אדומה נשרפת בשנים בניסן בשנה השנית . והלוים הוזו בין שנפקדו באחד לחרש השני בשנה השנית. והעבירו תער על כל בשרם. פרט לבית הסתרים . וכבסו בגדיהם והטהרו. זו טבילה שנאמר ורחץ את בשרו במים . ולקחו פר בן בקר ומנחתו סלת . והלא כל חטאת קודמת לעולה הבא עמהם . ועשה את אשר לחטאת ראשונה . ומהו ופר שני בן בקר תקח אלא פר בן בקר בן שתי שנים. והקרבת את הלוים. מיכן אמרו צריך אדם שיהא עומד על קרבנו לפיכך תיקנו מעמדות. מפורש במסכת תעניות. והקהלת את כל עדת בני ישראל . להודיע לכל קרושת הלוים. והקרבת את הלוים לפני יהוה. במזרח . וסמכו בני ישראל את ידיהם על הלוים . זה קידוש שנתקדשו הלוים תחת בכורי ישראל . וכן אמרו במסכת סנהדרין יכול ידיו ממש . לא הכי סמכו ליה בשמא קרין ליה רבי ויהבין ליה רשותא למידן דיני קנסות. והכא נמי בשמא סמכי להו . והניף אהרן מעבירן אחד אחד . והלוים יסמכו את ידיהם. זה קידוש שנתקדשו הלוים . תחת כל בכור בבני ישראל . את האחד חטאת ואת האחד עולה . מלמד שכל חטאת קודמת לעולות הבאים אחריהם . והעמדת את הלוים לפני אהל מועד זה שרות. והבדלת את הלוים . והיו לי הלוים . חביבין הלוים לפני הקדוש ברוך הוא שקירבם לפניו . ואחרי כן יבואו הלוים. מלמד שכל האמור בפרשה מעכב בהם. כי נתונים נתונים המה לי. הרי שנים ולמטה אומר ואתנה את הלוים נתונים לאהרן ולבניו . הרי שלשה נתינות כנגד שלשה מקומות שקידשו הבכורות במצרים ובמדבר ובביאתן לארץ . כי לי כל בכור.

purificabis illos : Sic autem facies illis ad purificandum illos : Hinc dixerunt, quod vacca rufa combusta fuerit die secunda Nisan anno secundo. Et Levitæ adspersi fuerunt, dum numerati sunt die prima mensis secundi anno secundo. *Et transire faciant novaculum super totam carnem suam.* Excludit locum pudendum : *Laventque vestimenta tua, & purificentur:* Hæc est lotio, de qua dictum est : *Et lavabit carnem suam aquis. Et capiant juvencum filium bovis, & munus ejus similam* : Atqui omne sacrificium pro peccato antecedit holocaustum, quod cum eo adducitur : *Et faciet eum, qui est in sacrificium pro peccato, priorem : Levit.* v. 8. Cur igitur dictum est : *Et juvencum secundum filium bovis capies in sacrificium pro peccato?* Nisi quod dicat *juvencum filium bovis* biennem : *Et admovebis Levitas.* Hinc dixerunt, necesse esse, ut homo adstet sacrificio suo. Ideoque statuerunt stationes, sicut exponitur in tractatu *Tanajoth. Et congregabis cœtum filiorum Israel* : Ut omnibus innotesceret sanctitas Levitarum: *Et admovebis Levitas coram Domino.* In oriente. *Et imponent filii Israel manus suas super Levitas* : Hæc est sanctificatio, qua sanctificati fuerunt Levitæ pro primogenitis Israel: Et sic dixerunt in tractatu *Sanhedrin* : Crederem manus simpliciter? Non ita manus imponebant, sed nomine appellabant Rabi, & dabant facultatem judicandi judicia mulctarum : Atque hoc loco etiam nomine imponebant manus. *Et ventilabit Aharon.* Sigillatim traducebat. *Et Levitæ imponent manus suas* : Hæc est sanctificatio, qua sanctificati fuerunt Israelitæ pro cunctis primogenitis filiorum Israel : *Unum in sacrificium pro peccato, & alterum in holocaustum* : Docemur, quod omnia sacrificia pro peccato præcederent holocausta, quæ post ea erant adducenda : *Et statues Levitas coram Domino.* Hæc statio erat ministerium : *Et separabis Levitas, eruntque mihi Levitæ.* Amabiles sunt Levitæ coram Deo S. B. quod in ejus conspectu admoveantur : *Et postea venient Levitæ* : Docemur, quod omnia, quæ dicta sunt in sectione, impediant. *Quia dati, dati illi sunt mihi.* Ecce bis dictum est; & infra dictum est : *Et dedi Levitas datos Aharon, & filiis ejus*: Ecce tres dationes contra tria loca, in quibus sanctificati fuerunt primogeniti, sc. in Ægypto, & in deserto, & in eorum ingressu in terram : *Quia mihi omne primogenitum* : In Ægypto acqui-

במצרים לקחתים לי לקיים שנאמר זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום יהוה. ואתנה את הלוים מתוך בני ישראל כתב בפסוק מלמד שהעבודה כנגד תורה שניתנה בחמשה חומשין . ואתנה את הלוים . מלמד ששבט הלוי מקודש היה מקודם לכן . יעקב אבינו קדשו . שנאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך זה לוי שהוא עשירי קודש למפרע . ויעש משה . זה פיקודי הלוים שפדו בכורי ישרﭏ . ויתחטאו הלוים מיכן אמרו כל מקום שטעון הזאה טעון טבילה . ואחרי כן באו הלוים . מלמד שבתחלה היתה העבודה בבכורות . כן עשו להם . זהו שאמר למעלה ﭏ תכריתו את שבט משפחות הקהתי . ושמו אותם איש איש על עבודתו . שלא ישם מעבודה לעבודה שלא יהו השוערים משוררים ולא המשוררים שוערים . זאת אשר ללוים שנים פוסלין בלוים ואין המום פוסל בהם . רבי נתן אומר כתוב אחד אומר מבן חמש ועשרים שנה . וכתוב אחד אומר ומבן שלשים שנה כיצד יתקיימו שני פסוקין הללו ﭏא מבן חמש ועשרים לתלמוד ומבן שלשים לעבודה . מיכן אמרו כל תלמיד שלא ראה סימן ברכה במשנתו בחמשה שנים שוב אינו רואה. ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא עוד יעבוד מפני שכחו מתיש . ושרת את אחיו . מלמד שחוזר לנעילת שערים תניא עד שלא נכנסו לארץ . היו הלוים כשרים מבן שלשים ועד בן חמשים . והכהנים משיביא שתי שערות ועד עולם אבל משנכנסו לארץ אין פוסל בלוים ﭏא קלקול מפני השירה.

סליק פוסקא

לצאתם מארץ מצרים מלמד שהיו מונים ישרﭏ ליציאת מצרים . משבאו לארץ התחילו מונין לביאתן לארץ . ובנה

siti mihi sunt : Dictum est enim *Psal.* cxi. 4. *Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors, & miserator Dominus. Et dabo Levitas de medio filiorum Israel.* Scriptum est in textu : Docemur quod ministerium esset pro lege, quæ data est in quinque libris : *Et dabo Levitas :* Docemur, quod antea fuerit sanctificata tribus Levi : Jacob eam sanctificavit : Dictum est enim *Genes.* xxviii. 22. *Et omne quod dederis mihi, decimando decimabo & illud tibi.* Hic est Levi, quis fuit decimus sanctificatus inverso ordine : *Et fecit Mose.* Hæc est enumeratio Levitarum, qui redemerunt primogenitos Israel. *Et purificati sunt Levitæ :* Hinc dixerunt; Ubicumque requiritur adspurio, requiritur etiam lotio : *Et posthæc verserunt Levitæ.* Docemur, quod a principio perageretur ministerium a primogenitis. *Sic fecerunt eis.* Hoc est, quod supra dictum est *Num.* iv. 18. *Ne excidatis tribum familiæ Cheathitarum : Ut fungerentur quisque ministerio suo :* Ne variaret de ministerio in ministerium; sc. ne janitores essent cantores, neque cantores, janitores : *Hoc est quod de Levitis :* Anni reprobabant Levitas, at vitium non reprobabat Levitas : R. Nathan dicit : Alter textus dicit : *Ab ætate viginti quinque annorum ;* Et alter dicit : *Et ab ætate triginta annorum :* Quomodo conciliantur isti duo textus? Ab ætate viginti annorum pro disciplina ; & ab ætate triginta annorum pro ministerio : Hinc dixerunt : Omnis discipulus, qui non viderit signum benedictionis in suo studio in quinque annis, amplius non videbit. *Ab ætate autem quinquaginta annorum revertetur a militia operis, neque opus faciet ultra.* Quia ejus vis infirmatur. *Sed ministrabit fratribus suis :* Docemur, quod reverteretur ad claudendas portas : Traditio : Priusquam ingrederentur in terram, Levitæ legitimi erant a trigesimo usque ad quinquagesimum annum, & sacerdotes, postquam adduxernit duos pilos, in perpetuum : Verum postquam ingressi sunt in terram, vitium non depravabat Levitas, sed tantum depravatio propter cantum.

Finis textus.

EGressus eorum de terra Ægyptis. Docemur Israelitas numerasse ab exitu Ægypti : Postquam venerunt in terram, inceperunt numerare ab ingressu in terram : Postquam ædificata fuit domus; inceperunt numerare ab ædificatio-

הבית. התחילו מונין למניין הבית. שנאמר
ויהי מקצה עשרים שנה אשר בנה
שלמה את שני הבתים את בית יהוה
ואת בית המלך . חרב הבית היו מונין
לחרבנו. עד שהתחילו מונין למלכי האומות
ובשנת אלף וארבע מאות ושמנה
למלכות יונים אנחנו בזמן הזה ובתחלת
זמן אלף וארבע מאות שנה שנפסקה
הנבואה . יהי רצון לחדש ימינו כקדם.
בחדש הראשון . וכבר אמר בתחלת הספר
באחד לחדש השני . ללמדך שאין מוקדם
ומאוחר בתורה וללמדך ששהו ישראל
לפני הר סיני אחד עשר חדש . ויעשו בני
ישראל את הפסח מה בא ללמדינו על
ערב הפסח שחל להיות בשבת ששחיטת
הפסח והקטרת אימורים דוחה את
השבת שנאמר בהן במועדו . ונאמר בתמיד
במועדו מה להלן דוחה את השבת אף
כאן דוחה את השבת . [בארבעה עשר
יום . למה אמר עוד במועדו . מלמד
שכשם שדוחה את השבת כך דוחה
את הטומאה . ככל חוקותיו לא מצות
שבגופו. שה תמים זכר בן שנה. וככל
משפטיו לא מצות שעל גופו למצה
ומרורים . וביעור חמש . וידבר משה אל
בני ישראל. אמר להם שמרו הפסח בזמנו
נמצאו המועדות בזמנן. ויעשו את הפסח
בראשון . מלמד שלא עשו במדבר לא
פסח זה בלבד. וכן הוא אומר הזבחים
ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה
בית ישראל . כי מולים היו כל העם
היוצאים וכל העם הילודים במדבר בדרך
בצאתם ממצרים לא מלו . וכתיב כל
ערל לא יאכל בו . ככל אשר צוה יהוה
את משה לא סרו מדבריו . ויהי אנשים
אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו
לעשות הפסח ביום ההוא . שחל יום
שביעי שלהם להיות ערב הפסח של
דברי האומרים נושאי ארונו של יוסף היו
ולדברי האומרים מישראל היו . כולן היו
יכולין ליטהר . לא נראין הדברים שאמר

catione domus : Dictum est enim I. *Reg.* IX. 10. *Expletis autem annis viginti postquam ædificaverat Salomon duas domos, id est domum Domini, & domum regis*. Postquam diruta fuit domus, numerarunt ab ejus excidio, donec inceperunt numerare ab regibus gentium: Et anno 1408. regni Græcorum nobis hoc tempore, & in principio temporis 1408. quo cessavit prophetia : Sit beneplacitum ut innoventur dies nostri, sicut antiquitus : *Mense primo*. Atqui in principio libri, jam dictum est : *Mense secundo*. Ut doceare nihil esse præmissum, & postpositum in lege : atque etiam ut doceare, quod morati fuerint Israelitæ coram monte Sinai undecim mensibus : *Et fecerunt filiis Israel Pascha*. Quid venit ad nos docendum? De vespera Paschatis, quæ si cadat in Sabbathum, quod mactatio Paschatis, & adolitio adipum pellat Sabbathum : De his enim dictum est : *In tempore suo* : Et in sacrificio jugi dictum est : *In tempore suo*. Sicut ibi pellit Sabbathum ita pariter hoc loco pellit Sabbathum: *Quartadecima die* : Cur præterea dictum est : *In tempore suo?* Docemur, quod sicut pellit Sabbathum, ita pariter pellat immunditiem : *Juxta omnia statuta ejus*. Hæc sunt præcepta, quæ sunt in ejus corpore sc. quod debeat esse agnus, perfectus, masculus, anniculus. *Et juxta omnia judicia ejus* : Hæc sunt præcepta, quæ sunt super ejus corpus, sc. azyma, & herbæ amaræ, & remotio fermenti : *Et locutus est Mose ad filios Israel*. Dixit eis : Observate Pascha in tempore suo, ut deprehendantur solemnitates in temporibus suis : *Et fecerunt Pascha in mense primo*. Docemur non fecisse in deserto nisi hoc Pascha dumtaxat : Et sic dictum est *Amos* v. 25. *Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel?* Quia circumciens erat universus populus, qui egressus est de Ægypto, & populus, qui natus est in deserto in via in eorum egressu de Ægypto, non erat circumcisus : Et scriptum est *Exod.* XII. 48. *Omnis præputiatus non comedet ex eo*. *Juxta omne, quod præceperit Dominus Mosi*. Non recesserunt ab ejus verbis. *Et fuerunt quidam, qui erant polluti in anima hominis, & non potuerunt facere Pascha die ipsa* : Quod eorum dies septima caderet in vesperam Paschatis juxta verba dicentium, quod isti essent, qui portarent arcam Joseph; & juxta verba dicentium, quod Israelitæ essent; omnes poterant purificari ; sed probabilia viden-

הכתוב למרת מצוה נטמאו . ויקרבו לפני
משה ולפני אהרן . אבא חנן אומר משום
רבי אליעזר בבית המדרש היו ובאו ועמדו
לפניהם ביום ההוא הצורך היתה השאלה
ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו
טמאים לנפש אדם . מלמד שהיו בני
אדם כשרים וצדיקים וחרידים על המצות .
ויאמרו האנשים ההמה . שלא הודיעוהו
על ידי שליח אלא הם בעצמם מלמד
שאין שואלין אלא לבעל המעשה . אנחנו
טמאים וכי לא היו יודעין שהטמא אסור
בפסח . ומה היתה שאלתם . אמר רבי
חידקא שמעון השוקמני היה לי חבר
מתלמידי רבי עקיבא ואמר יודע היה
משה שאין טמאין אוכלין את הפסח ועל
מה היתה שאלתם אם יזרוק הדם ואם
יזרוק הדם ואם לאו כלומר יזרק הדם
בשבילם והבשר יאכל לטהורים כדי
להוציא ידי חובתן . אמר להם לא שמעתי
כאדם שאומר אשמע מפי רבי אשרי ילוד
אשה שכך היה מובטח שכל זמן שהיה
רוצה מדבר עם השכינה . ויאמר אליהם
משה עמדו ואשמעה ראויה היתה פרש' טמאים
שתאמר אלא שזכו טמאים שתאמ' על ידם מלמד
שמגלגלין זכות על ידי זכאי . דבר אל
בני ישראל לאמר לדורות . למה נאמר שני
פעמים מלמד ששאל משה רבינו ללמוד
לשעה לדורות . איש איש נדחה לפסח
שני . ואין צבור נדחין לפסח שני . ואם
תאמר מעשה חזקיהו המלך לא הודו לו
חכמים שנאמר כי מרבית העם רבת
מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא הטהרו
כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל
חזקיהו עליהם יהוה הטוב יכפר בעד .
כי יהיה טמא לנפש . זה דבר ששאל
או בדרך רחוקה לכם זה מה שלא שאלו
שהרי לא היו אלו האנשים בדרך רחוקה
אלא נטמאו לנפש . אבל אנב שאלה אחת
הושב על כל שאלות הילכות הנדחים
לפסח שני כמו דין בנות צלפחד . שלא
היתה השאלה אלא על הבנות אם יטלו
במקום שאין בן . ובא משפט כל הנחלות
האמורות בפרשה . דבר אחר איש איש

dentur verba quod dicat textus, quod mortuo præcepti polluti essent: *Et accesserunt coram Mose, & Aharon.* Aba Chanan dicit nomine R. Eliefer: In academia erant, & venerunt & steterunt coram eis; Die ipsa necessaria fuit interrogatio: *Et dixerunt homines illi. Nos sumus polluti in anima hominis.* Docemur fuisse homines rectos, & justos, & solicitos in præceptis. Non significarunt per legatum, sed ipsimet; docemur quod non interrogent nisi autorem operis: *Nos sumus polluti.* Num ignorabant, quod polluto esset interdictum Pascha? Et quæ non fuit eorum interrogatio? Dicit R. Chidca; Simon Asuchmani erat mihi socius ex discipulis R. Akiba; qui dixit: Sciebat Mose, quod immundi non possent comedere Pascha: Et de quo fuit eorum interrogatio? Utrum aspergendus esset sanguis, an non. Quasi dicat; Propter eos adspergatur sanguis, & caro cumedatur a puris, & satisfiat eorum officio. Et dixit eis: Non intellexi: Quasi homo qui dicat: Audiat ex ore mei magistri: Beaus natus muliere quod ita confideret, & quoties vellet, colloqueretur cum Divinitate: *Et dixit ad eos Mose: State, & audite*; Conveniens erat, ut memoraretur sectio immundorum, ut immundi mererentur, quod eorum causa diceretur; Docemur, quod per merentem meritum involvatur. *Loquere ad filios Israel dicendo*: Generationibus: Cur bis dictum est? Docemur quod quæsierit Mose magister noster, ut doceret pro eo tempore, & pro generationibus. *Vir.* Vir pellitur ad Pascha secundum, at cœtus non pellitur ad Pascha secundum: Si vero referas historiam Ezechiæ regis, ei non sunt assensi sapientes. Dictum est enim 2. *Paral.* xxx. 18. *Magna enim pars populi de Ephraim, & Manasse, & Isachar, & Zabulon, quæ purificata non fuerit, comedit Pascha, non juxta quod scriptum est, & oravit pro eis Ezechias dicens: Dominus bonus propitiabitur. Cum fuerit pollutus in anima*: Hoc quæsivit: *Vel in via longinqua ex vobis.* Hoc non quæsivit; quia non erant homines in via longinqua, sed tantum immundi in anima: Verum juxta quæstionem unam responsum fuit ad omnes quæstiones, quibus pellantur ad Pascha secundum, sicut judicium filiarum Zelophead; quia non quæsivit nisi de filiabus, utrum acciperent quando non esset filius, & venit judicium omnium hæreditatum, quæ memorantur in sectione. Alia expositio: *Vir vir cum fue-*

כי יהיה טמא לנפש להביא שאר הטמאות במה הצד מה טמא נפש יש בדרך שלא עשה הראשון יעשה השני או בדרך רחוקה. למה נקוד על ההא כלומר רחוק מקום. מיכן אמר רבי אליעזר נאמר ריחוק מקום במעשר שנאמר כי ירחק ממך המקום. ונאמר ריחוק מקום בפסח מה במעשר חוץ למקום אכילתו ואי זה זה מפתח ירושלם ולחוץ· רבי יהודה אומר חוץ למקום הכשרו. ואי זהו מקום הכשרו מפתח העזרה ולפנים מלמד שרחוק מקום חוץ לעזרה שהיא נקראת אסקופה. רחוקה נקוד על חמש אפילו בדרך קרובה וזה אחד מחמשה עשר נקודות שבתורה. ישפוט יהוה ביני ובינך למה נקוד שלא אמרה אלא על הגר בלבד. ויש אומרים על המטילין מריבה בינו לבינה. איה שרה אשתך למה נקוד יודעין היאך היא ובקומה למה שבשכבה לא ידע ובקומה ידע. וישקהו שלא נשקו בכל לבו. רבי שמעון בן יוחאי אומר באותה שעה נשקו בכל לבו לכך נקוד. את צאן אביהם שלא הלכו לרעות אלא את עצמן. אשר פקד משה ואהרן שלא היה אהרן מן המנין. עד מידבא שאף מלהלן היה. עשרון עשרון. מלמד שלא היה אלא עשרון אחד בלבד ולא היה במקדש שני כלים למוד בהן את העשרון. והנגלות לנו ולבנינו למה נקוד אמר להם אם עשיתם בגלוי אף אני אודיע לכם הנסתרות או לדורותיכם. שנוהג הדבר הזה לדורות. בחדש השני. על מצות ומרורים יאכלוהו אלו מצות שעל גופו. לא ישאירו ממנו עד בקר זו מצות שבגופו. ועצם לא ישברו בו בטהור ולא בטמא. מיכן אמרו המותיר בטהור והשובר בטמא אינו לוקה את הארבעים. ככל חקת הפסח יעשו אותו. חוקת הפסח הנעשה בניסן. במצות שבגופו הכתוב מדבר ולא שיהא צריך. וביעור חמץ ואכילת מצה כל שבעה

fuerit pollutus in anima. Ad includendum reliquos immundos. Quomodo? sc. quod pollutus in anima sit in ea ratione, ut si non fecerit primum, faciat secundum : *Aut in via longinqua*. Cur punctatum est super ההא? Quasi dicat : Locus longinquus. Hinc dixit R. Eliezer : Memoratur locus longinquus in decima : Dictum est enim *Deut.* XII. 21. *Cum procul fuerit a te locus* : Et memoratur longinquitas loci in Paschate : Sicut in decima extra locum suæ comestionis : Et quinam est? Ex porta Hierusalem & exterius : R. Jehuda dicit : Extra locum, ubi sit legitima : Et quinam est locus ubi sit legitima? Ex porta atrii & interius : Docemur, quod longinquitas loci extra atrium appelletur limen? *Longinqua* : punctatum est super ה vel in via proxima : Et hoc est unum ex quindecim, quæ punctata sunt in lege : *Dijudicet Deus inter me, & te*. Cur punctatum est? Ne diceret nisi de Hagar dumtaxat. Et alii dicunt; quod de mobilibus nata sit lis inter eum & illam : *Ubi est Sara uxor tua*? Cur punctatum est? Sciebant quod ipsa esset. Ibid. 18. 9. *Cum surgeret*. Cum concumberet non cognovit; at cum surgeret, cognovit. Ibid. 19. 33. *Et osculatus est eum*. Quod non sit osculatus toto corde suo. R. Simeon ben Jochai dicit : Eo tempore osculatus est toto corde suo; Ideoque punctatum est. *Et oves patris eorum*. Sc. quod non se contulerint ad pascendum nisi seipsos : *Quos numeravit Mose & Aharon*. Quia Aharon non erat ex enumeratis. *Usque ad medeba* : Quod vel antea erat. *Decimam decimæ*. *Num.* XXVIII. 21. Docemur non fuisse nisi unam decimam duntaxat, neque fuisse in sanctuario duo vasa, quibus metirentur decimam. *Et manifesta nobis & filiis nostris*. *Deut.* XXIX. 29. Cur punctatum est? Dixit illis; si palam facietis, ego pariter vobis manifestabo occulta. *In generationibus vestris*. Ut res observetur in generationibus. *Mense secundo. Cum azymis, & amaris comedent illud*. Hæc sunt præcepta super ejus corpus. *Non relinquent ex eo usque ad mane*. Hæc sunt præcepta in ejus corpore : *Et os non confringent in eo*. In mundo non autem in immundo ; Non dixerunt ; Permittit in puro ; Si frangat in immundo, non vapulat quadraginta verberibus : *Juxta omne statutum Paschatis facient ipsum* : Statuta Paschatis celebrati in Nisan. De præceptis in ejus corpore textus loquitur ; non quod sit necesse; & remotio fermenti, & comestio azymorum integro septiduo;

sed

אלא במצות שבגופו בלבד . והאיש אשר הוא טהור. יחיד עושה פסח שני וחדל לעשות הפסח. שיכול לעשות ואין עושה שיערו חכמים כל שהיה. בשעת שחיטת הפסח מן המודיעית ולפנים ובמדה זו לכל רוח . ונכרתה הנפש ההיא כמזיד. דברי רבי עקיבא . מעמיה. ועמה שלום. כי קרבן יהוה לא הקריב במועדו . זה בא ללמד על פסח שני שדוחה את השבת אבל אם דוחה את הטומאה נחלקו חכמים במסכת פסחים שהרי אינו נדחה מפסח ראשון אלא מפני הטומאה· והיאך יעשהו בטומאה. ויש אומרים אף על פי שנדחה מפני טומאה אם לא זכה לעשות אותו בטהרה יעשהו בטומאה חטאו ישא להוציא את האשה . וכי יגור אתכם גר . שמא תאמר יעשה פסח מיד כשיתגייר תלמוד לומר כחוקת הפסח וכמשפטו. כן יעשה. בזמן שישראל עושין יעשה. וכדין שישראל עושין יעשה. חוקה אחת יהיה לכם ולגר ולאזרח הארץ . אמר רבי שמעון בן אלעזר הרי שנתגייר בין שני פסחים . יכול יעשה פסח שני תלמוד לומר חקה אחת יהיה לכם ולגר מה אתם לא עשה את הראשון יעשה את השני בזמן שנדחה מפני הטומאה . יצא זה שנתגייר בין ארבעה עשר בניסן לארבעה עשר באייר שלא היה לו רשות לעשות את הראשון הואיל וכן לא יעשה את השני . ולאזרח הארץ . בא הכתוב והשוה את הגר לאזרח ולכל מצות שבתורה . וביום הקים את המשכן לאהל העדות . עדות היא לכל באי העולם שהשכינה בישראל· כן יהיה תמיד הענן יכסנו . אפילו בשעת המסעות אלא שהיה נתלה הענן כעין היפה על נושאי המשכן ועל כל מחנה הלוים. ומראה אש לילה. מלמד שאם היה מלבין היו יודעין שהאיר המזרח.

ſed de præceptis in ejus corpore dumtaxat. *Vir autem qui eſt mundus*. Privatus facit Paſcha ſecundum, at cœtus non facit Paſcha ſecundam : *Et deſtiterit facere Paſcha* ; Crederem quod facere potuerit, & non fecerit? Supputarunt Sapientes quantulumcumque, tempore mactationis Paſchatis a Modiit & interius, & juxta hanc menſuram in cunctis lateribus. *Excidetur anima illa*. Quæ de induſtria fecerit. Verba R. Akiba. *De populo ſuo*. Et populus ſuus in pace. *Quia oblationem Domini non obtulit ſtato tempore ſuo*. Hoc venit ad docendum, quod Paſcha ſecundum pellat Sabbathum. Utrum pelleret immunditiem, diſſentiunt ſapientes in tractatu *Peſachim*; Qui non pellitur a primo Paſchate niſi propter immunditiem; quomodo faciet illud in immunditie? Et alii dicunt ; Licet pellatur propter immunditiem, ſi non meritus eſt ut faceret in puritate, faciat illud in immunditie. *Peccatum ſuum portabit vir ille*. Ad excludendum mulierem. *Et quum peregrinatus fuerit apud vos peregrinus*. Fortaſſe dices. Faciet Paſcha ſtatim ac proſelytus factus fuerit. Idcirco dictum eſt : *Juxta ſtatutum Paſchatis & juxta ritum ejus ſic faciet* : Tempore, quo Iſrael faciebat, faciebat, & juxta inſtitutum, quo faciot Iſrael, faciet. *Statutum erit vobis, tam peregrino, quam indigenæ terræ*. Dicit R. Simeon ben Elieſer : Ecce ſi fiat proſelytus inter duo Paſchata, crederem quod faceret Paſcha ſecundum? Idcirco dictum eſt; *Statutum unum erit vobis, & peregrino*. Sicut ex vobis ſi. quis non faciat primum, faciet ſecundum, quando pellatur propter immunditiem; Excluditur iſte, qui proſelytus fiat inter quartam decimam Niſan, & quartam decimum Jiar, quia ſicut illi non permittitur facere primum, ſic non faciet ſecundum : *Quam indigenæ terræ*. Venit textus, & æquiparat peregrinum indigenæ in cunctis præceptis in lege memoratis. *Die autem erigendi tabernaculum*. Hic fuit primus dies Niſan. *Operuit nubes tabernaculum verſus tentorium teſtimonii* : Teſtimonium illud omnibus venientibus in mundum, quod Divinitas habitaret in Iſrael. *Sic erit jugiter: Nubes operiet illud:* Vel tempore itinerum appenſa erat nubes quaſi ſpecies fornicis ſuper portantes tabernaculum, & ſuper omnia caſtra Levitarum. *Et ſpecies ignis noctu*. Docemur, vel ſi albeſceret, ſcirent, quod oriens illuxiſſet; ſi vero rubeſceret cogno-

ואם היה מארים היו יורעין ששקעה החמה. ולפי העלות הענן מעל האהל. שהיה נתלה ומסוכך עליהם . על פי יהוה יסעו בני ישראל. לא עשה כן לכל גוי . ובהאריך הענן . ושמרו בני ישראל. נאמר כאן שמירה ונאמר בשבת שמירה מה להלן חייב מיתה אף כאן חייב מיתה. וכן הוא אומר ויעפילו לעלות אל ראש ההר וכתב וירד הכנעני היושב בהר ההוא לקראתם ויכום ויכתום . ויש אשר יהיה הענן ימים מספר . אלו חרשי השנה או יומים או חודש או ימים . זו שנה תמימה. שנאמר ימים תהיה גאולתו. על פי יהוה ביד משה . מלמד שלא היו רשאין ליסע עד שהיה משה גוזר עליהם וכן הוא אומר ביהושע עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשת ימים אתם עוברים את הירדן הזה לבוא לרשת את הארץ אשר יהוה אלהיכם נותן לכם לרשתה . וידבר יהוה אל משה לאמר. עשה לך שתי חצוצרות כסף משלך . דברי רבי יאשיה. רבי יוחנן אומר משל צבור . ומהו עשה לך. כלומר בזמן שאין עושין רצוני בך אני רוצה איני רוצה משלהן . עשה לך לפי שאמר למעלה על פי יהוה ביד משה לכך נאמר כאן עשה לך שתי חצוצרות כסף שעל פיך מסעם וחנייתם . דבר אחר עשה לך שתי חצוצרות כסף. אתה משתמש בחצוצרות הללו אבל לא יהושע שכן מצאנו ביהושע שנשתמש בשופרות דכתיב וירע העם ויתקעו בשופרות. דבר אחר עשה לך . והיו לך . ובדומה לך זה דוד דכתיב ויעמדו הלוים על עמדם השיר משורר והחצוצרות מחצרים. שתי חצוצרות שיהו שוין במראה ובארך ובנוי. מקשה תעשה אותם . שיהו של עשת ולא של גרוטאות. מקשה. מן קשה . מעשה אומן מעשה קורנס. והיו לך למקרא העדה: שתהא מזמן בהן את הערה. ולמסע את המחנות. זהו שאמר הכתוב על פי יהוה

gnoscerent, quod occubuisset sol: *Et juxta rationem adscensus nubis desuper tentorium*: Sc. quod penderet, & fulciret super eos. *Juxta mandatum Domini proficiscentur filii Israel*. Non ita fecit omnibus nationibus. *Quum vero longum protraxerit nubes, tunc observabunt filii Israel*. Memoratur hic observatio, & memoratur in Sabbatho observatio; Sicut ibi tenetur morte, ita pariter hoc loco tenetur morte: Et sic dictum est *Num.* xiv. 44. *Et ausi sunt adscendere in caput montis* &c. Pariterque dictum est ibid. *Et descendit Chananæus habitans in monte isto, & percusserunt eos, & transfixerunt eos*. *Et sic est cum fuerit nubes diebus numeri*: Isti sunt menses anni: *Aut diebus*: aut diebus, hic est annus perfectus: Dictum est enim *Levit.* xxv. 29. *Anno erit redemtio ejus*. *Juxta mandatum Domini*. Per manuum Mosis: Docemur illis non licuisse proficisci, nisi prius de illis Mose decrevisset: Et sic dictum est in *Josue* I. 10. *Transite per medium castrorum & imperate populo ac dicite*: *Præparate vobis cibaria; quoniam post diem tertium transibitis Jordanem, & intrabitis ad possidendum terram, quam Dominus Deus vester daturus est vobis in hæreditatem*. *Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo*. *Fac tibi duas tubas argenteas*. De tuis bonis. Verba R. Josia. R. Jochanan dicit: De bonis cœtus. Et quid significat: *Fac tibi*? Quasi dicat: Quando non faciunt voluntatem meam, in te complacebor, at non complacebor in eorum bonis. *Fac tibi*. Quia dictum est supra: *Juxta mandatum Dei*. Per manum Mosis: Dictum est hic: *Fac tibi duas tubas argenteas*; Quia juxta mandatum tuum proficiscentur, & castrametabuntur. Alia expositio: *Fac tibi duas tubas argenteas*. Tu uteris his tubis, non autem Josue; quia invenimus, quod usus sit cornibus: Scriptum est enim *Jos.* vi. 20. *Igitur omni populo vociferante, & clangentibus buccinis*. Alia expositio: *Fac tibi*. *Eruntque tibi*. Et ad similitudinem tui faciet David. Scriptum est enim 2. *Paral.* xxix. 28. *Steteruntque Levitæ tenentes instrumenta cantici, & tubis clangebant*. *Duas tubas*: Ut aspectu sint æquales & longitudine & forma. *Ex massa facies eas*: Ut sint ex massa, non autem ex scrutis: מקשה. Ex specie solida: Opus artificis, opus mallei: *Et erunt tibi ad convocandum cœtum*. Ut cum iis invites cœtum: *Et ad promovenda castra*: Hoc est quod dicit textus: *Juxta mandatum Domini*; Per manum

ביד משה. למסע. ולא לחנייה. ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד מלמד שלא היו תוקעין אלא בפתח אהל מועד. ותקעתם תרועה. תקיעה בפני עצמה· ותרועה בפני עצמה. תרועה יתקעו. למדנו שתוקע ומריע ותוקע. נאמר כאן תרועה ונאמר להלן תרועה מה כאן תוקע אף להלן תוקע. תרועה יתקעו למסעיהם. שלש לכל רוח ורוח. כדרך שהיה עושה למזרח ולדרום. ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו. זהו שאמר למעלה. ותקעו בהן בשתיהן אבל לא מריעין. מזה למדנו שזה האמור בראש השנה יום תרועה יהיה לכם אינו בפה אלא בכלי. וכבר אמר ותקעתם תרועה ונסעו המחנות ולא הוצרכו חכמים לדרוש אמיתת תרועה באי זה קול אם במנענע אם במשבר הקול ולכן אנו מריעים בשני הקולות תשׂרת תשׂת תרׂת. ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות בין תמימים בין בעלי מומין. דברי רבי טרפון. רבי עקיבא אומר תמימים בין בעלי מומין שנאמר הכהנים הראויין לכהונת עבודה. אמר לו רבי טרפון אני ראיתי שמעון אחי אמה חיגר ברגלו אחת וחצוצרתו בידו. אמר רבי עקיבא רבי שמא בהקהל שבעלי מומין כשרין בהקהל ביום הכפורים וביובל. אמר לו רבי טרפון העבודה שלא בידיתה אשריך אברהם אבינו שעקיבא יוצא מחלציך טרפון ראה ושכח עקיבא דורש מעצמו מסכים להלכה. הא כל הפורש ממך כפורש מחייו. והיו לכם לחקת עולם לדורותיכם לחקה ולא לדורות שלא היו ירושה לבניו. וכי תבאו מלחמה בארצכם וגו׳ משמע בין שאתם יוצאין עליהן בין שהן באין עליכם דכתיב וכי תבאו מלחמה דבר אחר על הצר הצורר אתכם. להביא על כל הצרה שתבוא על הצבור. כגון דבר שדפון וירקון ומפולת בתים וחיה רעה כענין ששנינו במסכת תעניות שצריכין

num Mosis, ad proficiscendum, non autem ad castrametandum: *Quumque clangent eis, tum congregabuntur ad te tota congregatio ad ostium tentorii conventus*: Docemur non clanxisse, nisi in ostio tentorii conventus. *Quod si clanxeritis jubilo*: Clangor seorsim, & Terua seorsim. *Jubilo clangent*; Docemur quod clangeret sonitum tremulum, & clangeret. Memoratur hic תרועה, & memoratur ibi תרועה, Sicut hic clangitur, ita pariter ibi. *Jubilo clangetis ad profectionem eorum*. Tres clangores ad singula latera; sicut fecit ad orientem, & ad austrum: *Et in congreganda congregatione clangetis, non autem jubilabitis*: Hoc est quod dictum est supra *Et clangetis eis*: Ambabus, non autem jubilabitis: Hinc percipimus, quod id quod dicitur in principio anni: *Dies clangoris erit vobis*: factum fuisse ore, non autem instrumento. Et jam dictum est: *Quum clanxeritis jubilo, proficiscentur castra*. Neque obligarunt sapientes ad disserendum de veritate jubilationis, quo sonitu fieret, utrum continuato an fracto; ideoque nos jubilamus duplici sonitu תשׂרת sc. sonitu continuo fracto cum tremulo, & continuo; תשׂת sc. continuo, fracto, contiuuo: תרׂת sc. simplici, tremulo, & simplici. *Et filii Aharon sacerdotes clangent tubis*. Tam perfecti quam vitiati. Verba R. Tarphon. R. Akiba dicit. Perfecti non vitiati: Dictum est enim: *Sacerdotes*. Idonei ad ministrandum in sacerdotio. Dixit illi R. Tarphon. Ego vidi Simeonem fratrem matris meæ uno pede claudum habentem tubam in manu sua. Respondit R. Akiba; Rabi fortasse in congregatione, quia vitiati legitimi sunt in cungregatione in die expiationum, & in Jubilæo. Dixit ei R. Tarphon. Per ministerium, non est in ejus potestate: Beatus tu Abraham pater noster quod Akiba exierit de lumbis suis; Tarphon vidit & oblitus est; Akiba per se disseruit, & confirmavit constitutionem. Ecce qui se abs te separat, quasi se separet a vita sua. *Et erit vobis in statutum perpetuum in generationibus vestris*: In statutum non autem generationibus, ne sit hæreditas filiis suis. *Et quum exieritis ad bellum in terra vestra*. Comprehenditur sive vos exeatis adversus illos, sive illi incedant contra vos. Scriptum est enim: *Et quum exieritis ad bellum*. Ad includendum omnem angustiam, quæ venerit super cœtum; e. g. pestilentiam, rubiginem; & uredinem, & excidium domorum, & feram malam, sicuti legimus

התרעה שנאמר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני יהוה אלהיכם. וכי חצוצרות מזכרות אלא שאם יכולין להריע ולא הריעו מעלה עליהם כאילו לא הוזכרו לפני המקום . ונזכרתם לפני יהוה אלהיכם ונושעתם מאויביכם . מלמד שכל זמן שנזכרין אין נזכרין אלא לתשועה . וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם אלו שבתות . ומועדיכם אלו רגלים . ובראשי חדשיכם כמשמעו . רבי נתן אומר אלו תמודין. ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם בשל צבור. והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם לזכרון ניתנו ולא ניתנו להכשר קרבן שאם לא תקעו עליהם לא נפסלו. אני יהוה אלהיכם זו מלכות שמים דבר אחר ותקעתם בחצוצרות זו תקיעת שופר של ראש השנה . והיו לכם לזכרון אלו זכרונות . לפני יהוה אני יהוה אלהיכם אלו מלכיות. ואף על נב שאין המקרא יוצא מידי הקרבנות בא מגזירה שוה כתב כאן ונזכרתם וכתב בראש השנה זכרון מה כאן מלכיות זכרונות ושופרות אף להלן מלכיות זכרונות ושופרות כענין האמור בראש השנה . ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש. מלמד שעשו ישראל במדבר שנים עשר חדש פחות עשרה ימים שנאמר בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני . ויסעו בראשונה על פי יהוה ביד משה. שנים וארבעים מסעות נסעו ישראל. ויסע דגל מחנה בני יהודה בראשונה על פי יהוה ביד משה. שנים וארבעים מסעות נסעו ישראל . ויסע דגל מחנה בני יהודה בראשונה זהו שאמר הכתוב כי יהודה גבר באחיו . והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני מררי נושאי המשכן. האהל והקרשים והפרכת לא בכתף אלא בעגלות שנאמר את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר נתן לבני גרשון . ואת ארבע העגלות ואת שמנת הבקר וגו . ונסע דגל מחנה ראובן. אחר נסיעת העגלות . ונסעו הקהתים

mus in tractatu *Tanajoth*, quod clangere teneantur: Dictum est enim. *Contra hostem qui affligit vos, & clangetis tubis, & memorabimini coram Domino Deo vestro*. Num tubæ memorabant? Verum si possent clangere, & non clangerent, imputatur illis perinde ac non memorarentur coram Deo. *Et memorabimini coram Domino Deo vestro, & salvabimini ab inimicis vestris*. Docemur, quod quando memorantur, non memorentur nisi ad salvandum. *Et in die lætitiæ vestræ, & in statis temporibus vestris, & in noviluniis vestris:* Ista sunt Sabbatha: *Et in statis temporibus vestris*. Istæ sunt solennitates: *Et in noviluniis vestris*. Juxta sensum literalem. R. Nathan dicit: Ista sunt sacrificia jugia: *Et clangetis super holocausta vestra, & super sacrificia pacifica vestra:* Cœtus. *Et erunt vobis in memoriam coram Deo vestro*. In memoriam datæ sunt, at non datæ sunt ad approbanda sacrificia, super quibus si non clangant, non reprobantur: *Ego Dominus Deus vester:* Hoc est regnum cœlorum. Alia expositio: *Et clangetis tubis:* Hic est clangor buccinæ in principio anni: *Et erunt vobis in memoriam*. Istæ sunt memoriæ. *Coram Domino Deo vestro*. Ista sunt imperia. Et licet textus non egrediatur ex subjecto sacrificiorum, tamen venit ad differendum a pari: Dictum est hic: *Et memorabimini*. Et scriptum est in principio anni: *Memoriale*. Sicut hic imperia, memoriæ, & cornua, ita pariter ibi imperia, memoriæ, & cornua, sicuti dictum est in principio anni. *Et fuit anno secundo, mense secundo, vigesima mensis*. Docemur, quod exegerint Israelitæ in deserto duodecim menses, minus decem diebus. Dictum est enim: *Mense tertio post egressum filiorum Israel de terra Ægypti*. Die isto venerunt in desertum Sinai: *Et profecti sunt in primo juxta mandatum Domini*. Per manum Mosis: Duabus & quadraginta profectionibus profecti sunt Israelitæ. *Et profectum est vexillum castrorum filiorum Juda in principio*. Hoc est quod dicit textus, quod Juda fortior esset fratribus suis; *Deposito autem tabernaculo, & profecti sunt filii Gherson, & filii Merari portantes tabernaculum*; Tentorium, & asseres, & vela non humeris, sed plaustris portabantur: Dictum est enim: *Duo plaustra, & quatuor boves dedit filiis Gherson, & quatuor plaustra, & octo boves &c. Et profectum est vexillum castrorum Ruben*. Post profectionem plaustrorum. *Et profecti sunt Cheathaitæ portantes taberna-*

נושאי המשכן . אלו נושאי בכתף . שנאמר ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו . המקדש . זה הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש והקימו את המשכן כלומר הקימו בני גרשון ובני מררי. עד בואם . אלו בני קהת נושאי המקדש . שאין דרך כבוד להיות הארון ממתין עד שיקימו המשכן. ונסע רגל מחנה בני אפרים . זהו שאמר הכתוב ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו . ונסע רגל מחנה בני דן מאסף לכל המחנות . וכן הוא אומר ביהושע והמאסף הולך אחריהם הלוך ותקוע בשופר . ומשה קראו גור אריה שנאמר דן גור אריה. אלה מסעי בני ישראל ולצבאותם ויסעו שלא מסעות מעולם ויאמר משה לחובב בן רעואל זה יתרו . ולמה נקרא שמו יתר שהותיר פרשה אחת שנאמר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל . חובב : על שחיבב את התורה . בן רעואל המדיני ולהלן הוא אומר ותבאנה אל רעואל אביהן . מלמד שקורין התינוקות לאבי אביהן אבא . חתן משה · זה יפה לו מכולם שנקרא חותן משה . נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר יהוה . יודע היה משה שאין עובר את הירדן ולמה שיתף עצמו עם כלל ישראל ואמר נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר יהוה כדי שלא יהו ישראל אומרים אם משה הוציאנו ממצרים ועשה לנו נסים וגבורות אינו נכנס והוא אומר לו והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא וגו׳ אל המקום אשר אמר אמר יהוה אותו אתן לכם מלמד שאין לגרים בו חלק . ומה אני מקיים . והיה השבט אשר גר הגר וכו אם אינו ענין לירושה תנהו ענין לכפר . שאם היה הגר בשבט יהודה או בשבט בנימן מתכפר לו. דבר אחר אם אינו ענין לירושה תנהו ענין לקבורה ניתן קבורה לגרים בארץ ישראל . לכה אתנו והטבנו לך וגו׳ . מלמד שפיקד הקדוש ברוך הוא את ישראל

bernaculum. Isti portabant humeris: Dictum est enim: *Et filii Cheath non dedit, quia ministerium sanctuarii erat super eos, ut humeris portarent sanctuarium:* Hæc est arca, & mensa, & candelabrum, & altaria, & vasa sanctuarii: *Et erigent tabernaculum*. Quasi dicat: Erigant filii Gherson & filii Merari. *In adventum suorum*. Isti sunt filii Cheath portantes tabernaculum; Quia non erat decorum, ut arca expectaret, donec erigerent tabernaculum. *Et proficiscetur vexillum castrorum filiorum Ephraim*. Hoc est quod dicit textus *Genes*. XLVIII. 19. *Sed quidem frater ejus parvus, major erit quam ipse. Et proficiscetur vexillum castrorum filiorum Dan, in collectione omnium castrorum*. Et sic dictum est in *Josue* VI. 13. *Et colligens ibat post eos incedens, & clangens cornu*; Et Mose eum vocavit catulum leonis: Dictum est enim: *Dan catulus leonis. Istæ sunt profectiones filiorum Israel, juxta exercitus suos. Et profecti sunt*, juxta profectiones mundi. *Et dixit Mose ad Hobab filium Reguel*. Hic est Jethro. Et cur vocatum est nomen ejus Jethro? Quia addidit unam sectionem legi: Dictum est enim *Exod*. XVIII. 2. *Elige autem e populo viros virtutis. Hobab*. Quia amavit legem: *Filium Rebuel Midianitam*. Et dictum est: *Et adduxit eas ad Rebuel patrem suum*. Docemur, quod pueri vocant patrem patris sui patrem: *Socerum Mosis*: Hoc fuit præ omnibus decorum, quod vocaretur socer Mosis: *Proficiscemur nos ad locum, quem dixit Dominus*: Sciebat Mose, quod non esset transiturus Jordanem; Cur igitur se associavit cum genere Israelitarum, & dixit: *Proficiscemur nos ad locum, quem dixit Dominus*? Ne Israelitæ dicerent; Si Mose, qui nos eduxit de Ægypto, & fecit nobis prodigia & miracula, non ingreditur, & ipse dicit: *Et erit, si veneris nobiscum, & benefacimus tibi* &c. *Ad locum, quem dixit Dominus daturum vobis*. Docemur non fuisse in eo partem proselytis. At quomodo ego explicabo. *Et erit tribus in qua peregrinus peregrinabitur* &c. Si non potest explicari respectu hæreditatis, explicetur respectu expiationis: Si enim fuerit proselytus in tribu Juda, aut in tribu Benjamin, in ea expiabitur. Alia expositio: Si non potest explicari respectu hæreditatis, explicetur respectu sepulturæ, quod concedenda sit sepultura proselytis in terra Israel. *Veni, dabimus, & benefaciemus tibi* &c. Docemur, quod præceperit Deus S. B. Israe-

להיטיב לגרים ולנהוג ענוה לגרים . ויאמר אליו לא אלך כי אל ארצי ואל מולדתי אלך. אמר לו יש אדם שיש לו ארץ ואין לו נכסים ארץ ונכסים ואין לו משפחה. אני יש לי ארץ ונכסים ומשפחה ודיין הייתי בעירי. ויאמר אל נא תעזוב אותנו. אין נא אלא לשון בקשה עכשיו יאמרו ישראל כסבור היה יתרו שיש ירושה לגרים בארץ כיון שראה שאין להם חלק בארץ הניח לו והלך . כי אתה ידעת חנותינו במדבר. והנסים והגבורות שנעשו לנו. והיית לנו לעינים . אמר לו בבקשה ממך אל תנעול דלת בפני הגרים הבאים לומר אם יתרו חתן משה לא קיבל עליו קל וחומר שאר כל אדם אל והיית לנו לעינים. פתח עינים לגרים . דבר אחר כי אתה ידעת חנותינו במדבר לו אחד שלא ראה הניסים והגבורות שעשה לנו אהינו במדבר היה הולך . אבל אתה ידעת חנותינו במדבר שראית אל תניחנו ותלך לך . דבר אחר והיית לנו לעינים שתהא יושב עמנו בסנהדרין ותהא מורה כדברי תורה . דבר אחר והיית מאיר עינינו בדבר שיתעלם ממנו בענין שנאמר ואתה תחזה מכל העם. דבר אחר והיית לנו לעינים הימים שהיינו במדבר היינו שכבדין אותך ומחבבין אותך כבת עינינו. והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא . ומה טובה הטיבו לו אמרו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ הניחו דושנה של יריחו חמש מאות אמה כל מי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטול דושנה של יריחו שהיא חמש מאות שהיא לשם השמרות כדמתרגמינן במסכת תעניות : תנו רבנן ארבעה ועשרים משמרות היו שנים עשר ביריחו ושנים עשר בירושלם. הגיע זמן המשמר חצי המשמר היה עולה לירושלם וחצי המשמר היה ביריחו שהיו מספקין מים ומזון לאחיהן נתנוהו לבני יונדב בן רכב חלק בראש. והיו אוכלין אותו ארבע מאות וארבעים שנים שנאמר ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה צא מהם

Israelitis, ut benefacerent proselytis, & observarent benignitatem proselytis. *Et dixit ad eum: Non ibo, sed ad terram, meam, & ad nativitatem meam ibo:* Dixit ei: Est homo, cui est terra, & non sunt facultates, est terra, & facultates, at non est ei familia; at mihi est terra, & facultates, & familia, & judex sum in civitate mea: *Et dixit. Ne quæso derelinquas nos*: Non significat נא nisi phrasim obsecrationis: Nunc dicent Israelitæ. Quando putavit Jethro esse hæreditatem proselytis in terra; postquam vidit non esse illis partem in terra, deserit illum, & abit: *Nam ideo nosti habitare nos in deserto*. Et nobis facta sunt portenta & miracula: *Erisque nobis pro oculis*. Dixit illi. Oro abs te, ne claudas portam coram proselytis, qui venient ad dicendum; Si Jethro socer Mosis non accepit super se, multo minus reliqui homines: Sed *eris nobis pro oculis:* Aperies oculos proselytis: Alia expositio: *Nam ideo nosti habitare nos in deserto*: Iste, qui non vidit portenta & miracula, quæ fecit nobis Deus noster in deserto, abit: Sed tu *nosti habitare nos in deserto*. Quia vidisti; Ne deseras nos, & abeas. Alia expositio. *Erisque nobis pro oculis*; Sedebis nobiscum in Synhedrio, & docebis verba legis: Alia expositio: *Erisque*: Illuminabit oculos nostros in eo quod nobis fuerit absconditum; Sicuti dictum est *Exod.* XVIII. 21. *Elige autem de omni populo*. Alia expositio: *Erisque nobis pro oculis*. Tempore quo erimus in deserto, honorabimus te, & amabimus sicut pupillam oculorum nostrorum: *Et erit si veneris nobiscum, & benefaciemus tibi*. At quo bono benefecerunt ei? Quando Israelitæ divident terram, reliquentur pinguedinem Jericho quingentis cubitis: qui ædificaverit domum electam in sua portione, accipiet pinguedinem Jericho, quæ patebat quingentis cubitis ut sit propter custodias; Sicut interpretamur in tractatu *Tanajoth*. Tradiderunt sapientes: Quatuor & viginti erant custodiæ; Duodecim in Jericho, totidemque Hierosolymæ. Quando advenerat tempus custodiæ, dimidia custodia adscendebat Hierosolymam, & dimidia custodia stabat in Jericho, ut subministraret aquas & alimenta fratribus suis; dederunt filiis Jonadab filii Rahab portionem in principio: Et de ea comederunt quadringentis & quadraginta annis: Dictum est enim 1. *Reg.* VII. *Et fuit quadringentesimo octogesimo anno*: Detrahe ab his quadraginta annos, in qui-

ארבעים שנה שהיו במדבר נשארו ארבע
מאות וארבעים ; וכששרת השכינה
בחלקו של בנימן באו בני בנימן ליטול
חלקם עמדו ופינו אותו מפניהם שנאמר
ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים
את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב
ערד וילך וישב את העם . דבר אחר
והיה הטוב ההוא ולהלן הוא אומר
וישלח משה את חותנו . רבי אלעזר
המודעי אומר אמר לו אתה נתת לי
עצה טובה והקדוש ברוך הוא הסכים
על ידיך . אל נא תעזוב אותנו . אמר לו
כלום הנר מהנה אלא במקום החשך .
אתה כאור החמה . ואהרן כאור הלבנה .
מה יעשה הנר במקום חמה ולבנה .
אלך לארצי ואגייר כל בני עירי ובני
משפחתי ואקרבם תחת כנפי השכינה
וכן עשה שנאמר ובני קיני חתן משה עלו
מעיר התמרים את בני יהודה מדבר
יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם .
וכתיב ומשפחות סופרים יושבי ועבץ
תרעתים שמעתים סוכותים המה הקינים
הבאים מחמת אבי בית רכב . מלמד
שהניחו את יריחו בארץ ישראל והלכו
להם אצל יעבץ ללמוד תורה ממנו
שנאמר ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר
אם ברך תברכני והרבית את גבולי והיתה
ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי ויבא
אלהים את אשר שאל . הם היו חסרים
ממי ילמדו והוא היה חסר למי ילמד
והקדוש ברוך הוא זיוגם יחד ועל כיוצא
באלו אמר שלמה רש ואיש תככים
נפגשו . והשאר תמצא בפרשת וישמע
יתרו . ויסעו מהר יהוה דרך שלשת ימים
וגו אמר רבי שמעון בן יוחאי ארון ברית
יהוה אינו אומר כאן אלא וארון ברית
יהוה מלמד שהשכינה מהלכת ומקדמת
לפניהם ומתקנת להם מקום חנייתם
שנאמר לתור להם מנוחה . מכן אמרו
שתי ארונות היו אחד היה יוצא עמהן
למלחמה בוספר תורה שנאמר וארון
ברית יהוה ומשה לא משו מקרב

quibus fuerunt in deserto : Reliqui sunt quadringenti & quadraginta ; quando habitavit Divinitas in portione Benjamin venerunt filii Benjamin ad accipiendam eorum partem : Surgentes converterunt facies suas : Dictum est enim *Judic.* 1. 16. *Et filii Keni soceri Mosis adscenderunt de civitate palmarum cum filiis Juda in desertum Juda, quod est ad meridiem Arad & ivit & stetit cum eo.* Alia expositio : *Et erit bonum illud*; Et ibi dixit : *Et dimisit Mose soccerum suum*. R. Elieser Amadai dicit : Ei dixit : Tu dedisti mihi consilium bonum, & Deus S. B. anticipavit super manu tua. *Ne quæso deseras nos.* Dixit ei : Lucerna non prodest nisi in loco tenebrarum; Tu autem es sicut lumen solis & Aharon sicut lux lunæ : Quid facit lucerna in loco solis, & lunæ? Ibo in terram meam, & faciam proselytos omnes incolas civitatis meæ, & filios familiæ meæ, eosque admovebo subter alas Divinitatis ; Et sic fecit : Dictum est enim : *Et filii Keni soceri Mosis adscenderunt de civitate palmarum cum filiis Juda, in desertum Juda, quod est ad meridiem Arad, & ivit, & stetit cum eo*: Et scriptum est 1. *Paral.* 2. 55. *Cognationes quoque Scribarum habitantium in Jabes, canentes, atque resonantes, & in tabernaculis commorantes, hi sunt Kinei, qui venerunt de Calore patris domus Rechab.* Docemur quod reliquerint Jericho in terra Israel, & se contulerint apud Jabes, ut addiscerent ab eo legem : Dictum est enim Ibid. 4. 10. *Invocavit vero Jabes Deum Israel, dicens : Si benedicens benedixeris, & dilataveris terminos meos, & fuerit manus tua mecum, & feceris me a malitia non oprimi. Et præstitit Deus quæ precatus est.* Et isti minores erant eo a quo addiscebant, & ille erat minor eo a quo didicerat : at Deus S. B. simul conjunxit : Huic simile dixit Salomon. *Prov.* 29. 12. *Princeps, qui libenter audit verba mendacii*. Et reliquum deprehendes in Parascha : *Et audivit Jethro. Et profecti sunt a monte Domini itinere trium dierum.* Dicit Simeon ben Jochai : Arca fœderis Domini ; non dictum est hoc loco; sed : *Et arca fœderis Domini.* Docemur, quod Divinitas incederet, & præcederet eos, ut eis præpararet locum castrorum. Dictum est enim : *Ad præparandum illis quietem.* Hinc dixerunt : Duæ erant arcæ, altera cum eis incedebat ad bellum, in qua erat liber legis. Dictum est enim, *Et arca fœderis Domini, & Mose non recesserunt de medio castrorum.*

rum.

המחנה. וענן יהוה עליהם יומם. ועננך עומד עליהם. ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם. ובהאריך הענן על המשכן. ובהעלות הענן. ואם לא יעלה הענן. כי ענן יהוה על המשכן יומם. הרי שבעה עננים. ארבע מארבע רוחות ואחד מלמעלה ואחד מלמטה ואחד הולך לפניהם. דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה. הגבוה ממיכו והנמוך מגביהו ומכה הנחשים והעקרבים. דבר אחר וענן יהוה עליהם על הזבים ועל המצורעים שחוצה למחנה מיכן אמרו אחד מישרﭏ שהיה נמשך אחריו עד שעה שחוזר. עליהם. ולא על שאר אומות העולם. רבי שמעון בן אﭏעזר אומר מנין אתה אומר שכל ארבעים שנה שהיו ישרﭏ במדבר לא הוצרכו לנר אפילו אדם נכנס חדר לתוך החדר עמוד האש נכנס עמו ומאיר שנאמר בכל מסעיהם. ן ויהי בנסוע הארון. מלמעלה ומלמטה נון הפוכין שהן דומין לכף ולר״ש. פירוש אך רק כל מקום שאמר אך ורק מיעט מה בא למעט לומר שאין זה מקום הפרשה הזו. רבי אומר מפני שהוא ספר תורה בפני עצמה מיכן אמרו ספר שנמחק ונשתייר בו שמנים וחמשה אותיות בפרשת ויהי בנסוע הארון מטמא את הידים בספר תורה שלימה. וכן אמרו שבעה ספרים הן. בראשית. ואלה שמות. ויקרא. וידבר. ויהי בנסוע. ויהי העם כמתאוננים. אלה הדברים. שבעה ספרים הן כנגד שבעת ימי בראשית. ויאמר משה קומה יהוה כתוב אחד אומר על פי יהוה יסעו וכתוב אחד אומר על פי יהוה ביד משה. ﭏא מלמד שהיה משה אומר קומה יהוה ויפוצו איביך אלו המנוסין. וינוסו משנאיך מפניך אלו הרודפנין. משנאיך. מלמד שכל מי ששונא ישראל כאלו שונא למי שאמר והיה העולם. וכן

rum. Et nubes Domini ſuper eos interdiu. Et nubes tua ſtabat ſuper eos: Et in columna nubis tu incedebas ante eos. Quum vero longum protraxerit nubes ſuper tabernaculum. Et quum adſcenderet nubes. Si non adſcenderit nubes. Quia nubes Domini ſuper tabernaculo interdiu. Ecce ſeptem nubes, quatuor ad quatuor latera, & altera deſuper, & altera infra, & altera ante eos: *Itinere trium dierum ad præparandum illis quietem*: Excelſa humiliabat, & humilia elevabat, & percutiebat ſerpentes, & ſcorpiones. Alia expoſitio: *Et nubes Domini ſuper eos*. Super ſeminifluos, & leproſos, qui erant extra caſtra. Hinc dixerunt; Si aliquis Iſraelita abſtraheretur de ſubter nube, nubes illum attrahebat, donec reverteretur. *Super eos*. Non autem ſuper reliquas nationes mundi: R. Simeon ben Elieſer dicit: Unde probatur, quod dicas, quod cunctis quadraginta annis, quibus Iſraelitæ fuerunt in deſerto, non opus habuerint luce? Vel ſi quis ingrederetur in conclave, quod altero conclavi eſſet interius, columna ignis ingrediebatur cum eo, & illuminabat. Ex eo quod dictum eſt: *In cunctis profectionibus eorum. Et fuit cum proficiſceretur arca*. Signatum eſt ſuperiori & inferiori parte *Nun* inverſus, qui aſſimilatur *Caph*, & *Reſc*. Expoſitio: אך רק. Ubicumque dicitur אך רק excludit; Quid venit ad excludendum? Tibi dicit; quod iſte non ſit locus hujus ſectionis: Rabi dicit: Quia iſte eſt liber legis ſeorſim. Hinc dixerunt: Liber in quo deletæ ſint aut relictæ quinque & octoginta literæ in ſectione: *Et fuit cum proficiſceretur arca*: Polluat manus ſicut liber legis integer: Et ſic dicunt: ſeptem ſunt libri: *In principio*: *Et iſta ſunt nomina. Et vocavit. Et locutus eſt: Et fuit cum proficiſceretur. Et fuit populus ſicut murmurantes. Iſta ſunt verba*. Septem ſunt libri contra ſeptem dies creationis; *Et dixit Moſe: Surge Domine*. Et alter textus dicit: *Juxta mandatum Domini proficiſcentur*: Et alter dicit: *Juxta mandatum Domini per manum Moſis*. Sed docemur, quod Moſe dixerit: *Surge Domine*; Et ſtatim nullus adſcendebat: Surge Domine. *Et diſpergantur inimici tui*. Iſti ſunt fugientes: *Et fugiant oſores tui a conſpectu tuo*: Iſti ſunt perſequentes *Oſores tui*. Docemur; ſi quis oderit Iſraelitas, imputatur illi perinde ac oderit illum, qui dixit: Et fuit mundus: Et ſic dictum eſt *Pſal.* LXXIV. 23. *Voces inimicorum tuorum, ſuper-*

הוא אומר קולי צורריך שאון קמיך. וכל העוזר לישראל כאלו עוזר למי שאמר והיה העולם. לעזרת יהוה בגבורים. ובנחה יאמר שובה יהוה רבבות אלפי ישראל. ךּ מלמד כשהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מקופל ועומד עד שמשה אומר קומה יהוה. וכשהיו חונים היה עמוד הענן מקופל עד שמשה אומר שובה יהוה. ויש אומרים שובה מלשון ישיבה כענין שנאמר בגדליה בן אחיקם אם שוב תשובון בארץ הזאת. דבר אחר שובה יהוה רבבות אלפי ישראל. כשם שנאמר למעלה רכב אלהים רבותים אלפי שנאן יהוה בם סיני בקדש. כך נאמר למטה שובה יהוה רבבות אלפי ישראל מלמד ששיכן הקדוש ברוך הוא שכינתו על ישראל כדרך ששיכן על מלאכי השרת מדרש תיבות ובנחה יאמר. שבעה תיבות כנגד בראשית ברא אלהים שבעה תיבות. ויהי בנסוע הארון שנים עשר תיבות כנגד ולכל היד החזקה. הרי שבעה כנגד שבעה כוכבים והשנים עשר כנגד שנים עשר מזלות. ויהי. אין ויהי לא כלום דבר נתקלקל. מלמד שהיו מקולקלין וחזרו לקלקולן הראשון. העם. רוב מקומות שאמר העם רשעים הם וכן הוא אומר מה אעשה לעם הזה עוד מעט. עד אנה ינאצוני העם הזה. העם הזה הרע המאנים לשמוע את דברי כה אמר יהוה לעם הזה כן אהבו לנוע. וכשהוא קורא אותם עמי אין עמי לא כשרים. שנאמר שלח עמי ויעבדוני. עמי מה עשיתי לך. כמתאוננים כמבקשים תואנה ועלילה להתפרש מאחרי המקום וכן הוא אומר ביורם בן אחאב כי אך דעו נא וראו כי מתאנה הוא לי ובשמשון הוא אומר כי תואנה הוא מבקש ויצא כמתאוננים מלשון מתעוללים. לפי שאלף תחת עיין ונון תחת למד. על הנער. אל הנער. האבן הגדולה

superbia eorum, qui te oderunt. Et qui auxiliatur Israelitis, imputatur illi perinde ac auxilietur illi, qui dixit: Et fuit mundus: Dictum est enim *Judic.* v. 25. *In adjutorium Domini fortissimorum*. *Quando vero resideret, diceret: Revertere Domine ad myriades millium Israel*. Docemur: Quando Israelitæ proficiscebantur, nubes duplicabatur, donec Mose diceret: *Surge Domine*. Et quando castrametabantur, columna nubis duplicabatur, donec Mose diceret: *Revertere Domine*. Et alii dicunt: שובה ex phrasi confessus: sicut dictum est in Gedalia *Jerem.* LXII. 10. *Si manendo manseritis in terra ista*. Alia expositio. *Revertere Domine ad myrjades millium Israel*. Sicut supra dictum est: *Psal.* LXVIII. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex millia lætantium: Dominus in eis in Sina in Sancto*; Ita pariter dictum est: *Revertere Domine ad myrjades millium Israel*: Docemur, quod fecit habitare Deus S.B. Divinitatem suam super Israel, sicut habitat super Angelis ministerii: Expositio: Dictiones. *Quando vero resideret diceret*. Septem dictiones contra id quod dictum est: *In principio creavit Deus*: Septem dictiones. *Et fuit cum proficisceretur arca*: Duodecim dictiones contra id quod dictum est *Deut.* XXXIV. 12. *Et in omni robore manus fortis*. Ecce septem contra septem stellas, & duodecim contra duodecim planetas: *Et fuit*. Non significat: *Et fuit*: Nisi depravationem: Docemur, quod fuerint depravati, & redierint ad primam depravationem: *Populus*: In plurimis locis, ubi memoratur populus, sunt impii: Et sic dictum est. *Quid faciam populo huic adhuc paululum? Quandiu reijcient me populus iste, populus iste malus qui rejiciant audire verba mea? Sic dicit Dominus populo huic qui dilexit movere*. *Jerem.* 14. 10. Quando eos vocat populum meum; populus meus non designat nisi rectos. Dictum est enim. *Exod.* VIII. 1. *mimitte populum meum ut serviat mihi*. *Popule meus quid fecit tibi?* כמתאוננים. Quasi quærentes desiderium, & occasionem, ut se separarent a Deo. Et sic dictum est in Joram filio Achab: *Animadvertite & videte, quoniam insidietur nobis* 1. *Reg.* XX. 7. Et in Sanson sic dicit. *Et quærent occasionem contra Philistim*. *Judic.* XIV. 4. Et egressus est: כמתאוננים ex significatu prætextum quærentium, quia Aleph est sub Ain, & Nun sub Lamed על הנער אל האבן הנער הגדולה אבל גדולה: Et sic interpretamur:

אבל גדולה. וכן מתרגמינן כך מסתפקין׃
ולהלן הוא אומר שם עלילות דברים
תסקופי מלין. רע באזני יהוה. אין רע
אלא עבודה זרה. שנאמר כי תעשו הרע
בעיני יהוה להכעיסו במעשה ידיכם.
וישמע יהוה ויחר אפו. משל לאחד שהיה
מקלל את המלך והית המלך עומד אמרו
לו שתוק שמא ישמע המלך אמר להן
ולכך אני מתכוין. וישמע יהוה ויחר אפו
ותבער בם אש יהוה. אש ירדה מן
השמים והיתה קופלת בהם והולכת
עד שלא עמד לא לבין החיים ולא לבין
המתים. ותאכל בקצה המחנה. במוקצים
שבהם בקצינים. ויצעק העם אל משה.
לא נאמר אל יהוה אלא אל משה. משל
למלך שכעס על בנו והלך לו הבן אצל
אהובו של מלך לבקש עליו רחמים׃
ויתפלל משה אל יהוה לאמר. לא
עיכב ולא נתרשל בדבר. ותשקע האש.
שקעה האש במקומה. שאם הלכה לאחת
מן הרוחות היתה חוזרת עליהם אלא
שקעה במקומה. ויקרא שם המקום
ההוא תבערה כי בערה בם אש יהוה.
אמר להם אם עשיתם תשובה תהא
שוקעת ואם לאו תהא בוערת בהם
שנאמר כי בערה בם אש יהוה. והאספסף
אשר בקרבו. אלו הגרים המוספין ממקומות
אחרות. ערברבין שבהן שהיו מרגילין את
ישראל לדבר עבירה. מיכן אמרו אין
הפורענות באה לעולם. אלא בשביל
עמי הארץ. התאוו תאוה. על דבר
שטעמו נתרעמו על המן שהיה יורד להם
בכל יום. וישובו ויבכו בני ישרא׳ שהרגילו
את ישראל על תרעומותיהן. ויאמרו
מי יאכילנו בשר. וכי על בשר היו מתרעמין
והא כתיב וגם ערב רב עלה אתם וצאן
ובקר. ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני
גד עצום מאד אלא מבקשי עלילה היאך
ליפרש מאחרי המקום. זכרנו את הדגה.
וכי דגין היו ניתנין להם במצרים חנם
והא תבן לא היי נותנין להם במצרים
אלא חנם מן המצות. הקשואים ואת
האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים
ואת השומים. מפני מה טעמו במן בכל
מיני מאכל חוץ מחמש מינים הללו מפני

mur: *Si murmuratores Deut.* XXXI. 29. Et dictum est *Deut.* XXII. 14. *Et posuerit in eam prætextus verborum captantes verba* : *Malum in auribus Domini* : Non est malum nisi Idololatria: Dictum est enim: *Quum feceritis malum in oculis Domini*, *ita ut iram concipiat in opus manuum vestrarum*. *Et audivit Dominus*, *&* *excandit ira ejus*: Parabola de quodam, qui maledicit regi, & rex consistit: Dicunt illi: Tace. Fortasse audiret rex: Respondit illis: Hac de causa ego intentionem habeo. *Et audivit Dominus*, *&* *excanduit ira ejus*, *&* *exarsit ignis Domini*. Ignis descendit de cœlo, & duplicatus est, & processit, donec stetit neque inter vivos neque inter mortuos: *Et absumsit in fine castrorum*. Illustres inter eos præstantes: *Et clamavit populus ad Mosen*. Non dictum *ad Dominum*, sed *ad Mosen*. Parabola de rege, qui indignatur in filium adit filius amicum regis, ut imploret pro se misericordiam: *Et oravit Mose Dominum dicendo*. Non moratus est, neque fuit remissus in re. *Et demersus est ignis*. Demersus est in locum suum: Si enim processisset ad unum ex lateribus, renovatus fuisset in eos: Sed demersus est in locum suum. *Et vocavit nomen loci illius incendium*, *quia axarsit in eos ignis Domini*; Dixit illis: Si facietis pœnitentiam; demergetur, si minus, exardescet. Dictum est enim. *Quia exarsit in eos ignis Domini*. *Et promiscui qui erant in medio ejus*. Isti sunt peregrini in aliis locis collecti: *Commixti cum illis*. Quod assuefacerent Israelitas in peccato. Hinc dixerunt: Supplicium non venit in mundum nisi propter populum terræ. *Concupierunt concupiscentiam*. Propter rem quam gustarunt, tumultuati sunt, sc. propter mannam, quæ quotidie illis descendebat. *Et sederunt & fleverunt cum filiis Israel*. Quod assuefecerit Israelitas ad suas murmurationes. Et dixerunt: *Quis cibabit nos carne?* Num propter carnem murmurarunt? Atqui scriptum est. *Et etiam mistio multa ascendit cum eos*, *&* *oves*, *&* *boves*. *Et greges multi fuerant filiis Ruben*, *&* *filiis Gad valde admodum*. *Exod.* 12. 38. Sed quærebant occasionem, ut se separarent a Deo. *Recordamur piscium*. Num pisces illis gratuito dabantur in Ægypto? Atqui ne palea quidem data est illis in Ægypto gratuito, sed gratis a præceptis: *Et cucumerum*, *&* *peponum*, *&* *porrorum*, *&* *ceparum r* *&* *alliorum*. Quia gustarunt in manna omnes species eduliorum, exceptis his quinque speciebus, quia molesta

שהן קשין לתלמוד : ועתה נפשנו יבשה אין כל . אמרו עתיד המן ליתפח בתוך מעיהם כלומר יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא שנאמר לחם אבירים אכל איש . לחם שנבלע במאתים ושמנה וארבעים איברים . אמרו לו לרבי שמעון מה אתה מקיים ויתד תהיה לך על אזניך. אמר להם מתגרי גוים שמוכרין להם. אין כל בלתי אל המן עינינו . שאף על פי שהיו טועמין במן כל מיני מאכל וכל מיני משקה לפי שלא היו רואין היה בעיניהם כאין שנאמר בלתי אל המן עינינו. והמן כזרע גד הוא . ורוח הקדש אומרת ראו על מה אלו מתרעמין והמן כזרע גד הוא עגול כזרע גד ולבן כמרגלית שנאמר ועינו כעין הבדולח. ולהלן הוא אומר וזהב הארץ ההיא טוב שם הבדולח . רבותינו דרשו במסכת יומא כזרע גד שהיה מגיד להן לישראל . כיצד עבד איש פלוני נמצא ביד חברו זה אומר עבדי גנבת וזה אומר עבדי אתה מכרתו לי באו לפני משה לדין אמר להם לבקר משפט. למחר אם נמצא העומר ביד רבו ראשון בידוע שהוא גנבו . ואם נמצא בבית רבו שני בידוע שרבו ראשון מכרו וכן אשה שמרדה על בעלה אם נמצא עומרה בבית אביה שהוא מרד . ואם נמצא עומרה בבית בעלה בידוע שהיא מרדה בו . שטו העם ולקטו הצדיקים היה נמצא להם פתח אהליהם. והרשעים היו שוטים על פני המדבר ולוקטים. וטחנו בריחים. והלא לא היה צריך ליטחן ולא לירד לריחים מעולם אלא מלמד שנשתנה להם לכל הנטחנין. או דכו במדוכה והלא לא ירד במדוכה מעולם לפי שלא היה צריך להידוך . אלא נשתנה להם לדברים הנדוכים במדוכה: מיכן אמרו תכשיטי נשים ירדו לישראל עם המן. מלמד שכל מיני בשמים היו להם כמן שלא היו נשים צריכות למיני

lesta erant in doctrina : *Et nunc anima nostra arida est non est quicquam* Dixerunt ; Futurum est ut manna infletur in eorum visceribus : Quasi dicat : Erit natus mulieris , qui introducet , at non educet . Dictum est enim : *Psal.* 7. 1. *Panem fortium comedet homo*: Panem qui absorbebitur ad ducentis & quadraginta octo membris . Dixerunt R. Simeoni ; quomodo tu explicabis . *Clavus item erit super arma tua Deut.* 23. 13. Respondit illis : Mercatores præstantiores gentilium , qui illis vendebant: *Non est quicqeam præter manna ob oculos nostros* . Licet gustarent in manna omnes species eduliorum , & potuum , quia non videbat , erat in oculis eorum ut nihil : Dictum est enim : *Non est quicquam præter manna ob oculos vestros*: *Et manna sicut semen coriandri* : Et Spiritus sanctus dixit ; Videte de quo murmurent. *Et manna sicut semen coriandri*; erat rotunda sicut semen coriandri , & alba sicut Margarita ; Dictum est enim. *Et color ejus sicut color Cristalli*. Et dictum est *Genes*. 11. 12. *Et aurum illius terræ præstans , ibi crystallum*. Sapientes nostri exposuerunt in tractatu *Joma*. *Sicut semen coriandri* : Quod ostenderetur Israelitis . Quomodo ? Servus NN. deprehenditur in potestate socii sui : Iste dicit : Servum meum furatus es; Et ille respondit : Servum vendidisti mihi ; Veniunt coram Mose in judicium : Dicit illis. Mane erit judicium. Mane si deprehendatur manipulus in potestate prioris domini , certum est, quod fuerit furatus ; si deprehendatur in domo domini secundi , certum est quod prior dominus vendiderit : Ita pariter mulier, quæ rebellaverit in maritum suum , si deprehendatur manipulus in domo patris sui , certum est quod rebellaverit ; si vero deprehendatur manipulus in domo mariti , certum est, quod rebellaverit in maritum : *Circumeuntes populus collegerunt* : Justis deprehensa fuit ad ostium suorum tentoriorum : At impii inclinasti super faciem deserti , collegerunt ; *Et moluerunt in molis* : Atqui non erat commolendum; neque descendebat in molas ; sed docemur , quod illis mutaretur in omnia commolita : *Aut tutuderunt pistillo*. Atqui numquam demissa est in mortarium quia non erat necesse, ut attenuaretur, sed mutabatur illis in ea, quæ commolita erant in mortario. Hinc dixerunt: aromata mulierum descenderunt Israelitis cum manna : Docemur in ea fuisse cunctas species armomatum ; neque mulieres opus habuerunt speciebus aromatum,

בשמים ﭏא מן המן היו מתקשטות
שנאמר זה ארבעים שנה יהוה ﭏהיך
עמך לא חסרת דבר. ובשלו בפרור׃
והלא לא ירד לקדירה מעולם לפי שלא
היה צריך בישול ﭏא מלמד שנשתנה
להן לכל מיני תבשילין. ועשו אותו עוגות.
והלא לא ירד לתנור מעולם ﭏא מלמד
שנשתנה להם לכל הנאפים בתנור.
לקטו. שנשתנה להם לכל דבר שמתלקט
בשדה. כשהיה אדם מתאוה לאכול
ענבים טועם כמו טעם ענבים תאנים
גם כן וכן לכל דבר שבעולם. והיה
טעמו כטעם לשד השמן. לישה שמן
ודבש שמתהפך לכל דבר. דבר אחר לשד
השמן מה שד שהתינוק טועם בו כל
מיני מתיקה כך המן לישרﭏ. ומה השד
לתינוק אחר כל מאכלו שהוא עקר והכל
טפילה לו כך היה המן עיקר והכל טפילה
לו. דבר אחר. מה השד שהתינוק יונק
ואפילו כל היום יונק אינו מזיקו כך המן
אפילו כל היום אוכלין לא היה מזיקן׃
דבר אחר מה השד הזה מין אחד משתנה
לכמה טעמים כך היה המן לישרﭏ משתנה
לכל דבר שרוצין. דבר אחר מה השד
הזה תינוק מצטער עליו בשעה שפורש
ממנו כך ישראל מצטערין בשעה שפורשין
מן המן. שנאמר וישבות המן ממחרת
באכלם מעבור הארץ. הא אם היה להם
מן לא היו צריכין לתבואת הארץ. משל
לאדם שאומר לו מפני מה אתה אוכל
פת שעורים אמר להם לפי שאין לי פת
חטים. וברדת המן על המחנה לילה׃
היה הטל יורד תחלה ונעשה כגליד
כדי שלא יתכלכך המן ואחר כן היה בא
טל מלמעלן מפני השרצין והזבובין כדי
שלא יהו שוכבין עליו שנאמר ותעל שכבת
הטל. והיה דומה שמונח בתוך דלוסמקא.
והיה אדם משכים ומתפלל ויוצא
לפתח ביתו ומלקט פרנסתו ופרנסת ביתו
ואחר כך וחם השמש ונמס. וישמע משה
את העם בוכה למשפחותיו. פשטיה של
פסוק משמע על עסק הנזכר למעלה
התאוו תאוה. וכן הוא אומר למטה מאין
לי בשר׃ רבי יהודה אומר על עסק משפחות
היו מצטערים על שהפרישם מן העריות

tum, sed ex manna condiebant : Dictum est enim : *Quadraginta annis, quibus Dominus Deus tuus fuit tecum, nihil defuit : Et coxerunt in olla.* Atqui non descendit in ollam, quia non erat necesse ut coqueretur, sed illis mutabatur in omnes species coctorum *: Et fecerunt eam in placentas.* Atqui non descendit in furnum, sed docemur quod illis muteretur in omnia, quæ coquerentur in furno. *Et collegerunt* : Quod illis mutaretur in omnia, quæ colligebantur in agro. Quando quis desiderabat comedere uvas, gustabat quasi gustum uvarum, ita pariter ficus, & omnia, quæ sunt in mundo. *Et erat ejus gustus uberis olei* : Pasta olei & mellis, quod in omnia convertitur. Alia expositio *: Uberis olei* : Sicut in ubere lactans gustat omnes dulcedines, ita pariter manna erat Israetitis : Sicut uber lactanti post omnem suum cibum est fundamentum, & reliqua sunt illi accessoria, ita pariter manna fuit fundamentum, & reliqua accessoria, Alia expositio: Sicut uber, de quo lactat puer, vel si lactet toto die, non lædit, ita pariter vel si comederent toto die, non lædebat; sicut in hoc ubere una species mutabatur in plurimos gustus, ita pariter manna mutabatur in omnia, quæ vellent. Alia expositio. Sicut in hoc ubere mœrore afficitur puer, quando ab eo separatur, ita pariter Israelitæ mœrebant, quando separabantur a manna : Dictum est enim *Josue* 5. 12. *Et cessavit manna proindeque comederunt de proventu terræ*: Ecce si fuisset eis Manna, non opus habuissent proventibus terræ : Parabola de homine, cui dicatur : Qua de causa tu comedis panem hordeaceum? Respondit; quia non est mihi panis triticeus *: Et quum descenderet manna super castra noctu.* Ros in principio descendebat, & fiebat quasi pellicula ne depravaretur manna, & postea ros desuper descendebat, propter reptilia & muscas ne illi incumberent; Dictum est enim : *Cum ascendisset diffusio nocturni roris. Exod.* 16. 14. Et videbatur quasi impositum in medio atrii. Et homo mane surgebat, & orabat, & egrediebatur ad portam suam & colligebat alimentum suum & alimentum domui suæ : Et postea incalescebat Sol & liquefiebat. *Et audivit Mose populum flentem per familias suas.* Sensus textus comprehenditur in eo quod supra memoratur : *Concupierant concupiscentiam* : Sic infra dictum est: *Unde mihi carnes?* R. Jehuda dicit : Propter opus familiarum mœrebant, quod separati essent a scortatio-

איש לפתח אהלו מלמד שהחציפו והיו ממתינין את משה שיצא מפתח בית המדרש והיו מתרעמין. ויחר אף יהוה מאד ובעיני משה רע׳. כאן הקדוש ברוך הוא ממיך ומשה מגביה אבל במעשה העגל הקדוש ברוך הוא מגביה ומשה ממיך. ויאמר משה אל יהוה למה הרעות לעבדך ולמה לא מצתי חסר אלף על מצות בני ישראל שנאמר האנכי הריתי וגו׳. כי תאמר אלי שאהו בחיקך. היכן אמר לו בשעה שאמר לו לך נחה את העם הנחם בנחת. כאשר ישא האומן את היונק. מיכן לאזהרה לדיין שיסבול את הצבור ויש אומרים כי תאמר אלי שאהו בחיקך. היכן אמר לו במצרים שנאמר ויצום אל בני ישראל. אמר להם היו יודעין שבני ישראל סרבנין וטורחנין הן אלא על מנת כן מובלין תהו אותם והם מקללים וסוקלין אתכם באבנים. מאין לי בשר. וכי אחד הוא או שנים שאני יכול לסבלו לא אוכל אנכי לברי וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה. ואם ככה את עושה לי. טוביהו בר רבי אליעזר אמר לא נאמר אתה לפי שלשון אתה לשון אהבה כענין שנאמר אתה הוא יהוה האלהים אשר בחרת באברם. אתה לשון רחמנות שנאמר אתה תקום תרחם ציון. אתה לשון קדושה שנאמר ואתה קדוש. אתה לשון פלאות שנאמר אתה האל עושה פלא אתה לשון גדולה שנאמר אתה החלות להראות את עבדך ואת גדלך. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אם ככה אתה עתיד להביא סדר פורענות על עמך ישראל ואת עתיד לסלק שכינתך מביניהם שמצאנו ה״א לתוספת שהיא שריית שכינה כענין שנאמר אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים לכך נאמר הרגני נא הרוג. היה רבי שמעון אומר משל לאדם שהוציא אותו ואת בנו ליהרג בבקשה אמר הרגוני עד שלא אראה הריגת בני כענין שנאמר בצדקיה ואת עיני צדקיהו עור. כך אמר משה רבינו רבונו של עולם יפה לי שתהרגני תחלה ואל אראה בפורענות העתידה

tationibus. *Vir ad ostium tentorii*: Docemur, quod impudentes essent, expectantes Mosen, ut egrederetur de Academia, & murmurarent: *Et excanduit ira Dei valde; in oculis Mosis malum fuit*: Hoc loco Deus S. B. se humiliat, & Mose se extollit; at in opere vituli Deus S. B. se extulit, & Mose se humiliavit. *Et dixit Mose ad Dominum: Cur malefecisti servo tuo, & cur non inveni?* Deest Aleph super præceptis filiorum Israel. Dictum est enim: *An esse concepi &c. Quod dicis mihi: porta eum in sinu tuo*: Ubi dixit? Quando ei dixit: *Nunc ergo vade, duc populum*. Ibid. 32. 34. Duc illum cum quiete. *Quemadmodum portat nutrix lactantem*: Hinc est præmonitio judici, ut ferat cœtum: Et alii dicunt: *Quod dicis mihi, porta eum in sinu tuo*: Ubi dixit? In Ægypto: Dictum est enim: *Et præcipe filiis Israel*. Dixit illis: Vos scitis, quod filii Israel sint rebelles, & molesti. Cum hac conditione feretis illos & illi maledicent, & lapidabunt vos lapidibus: *Unde mihi carnes?* Num unus, aut duo sunt, quos ego ferre possim? *Non potero ego solus*. Et sic dixit Salomon: *Quis enim poterit judicare populum tuum multum istum?* 1. *Reg.* III. 9. *Et si ita facies mihi*. Tobias bar R. Elieser dicit: Cur dictum est: *Tu*? Quia phrasis אתה designat phrasin amoris: Sicuti dictum est: *Tu es Dominus Deus, qui elegisti Abraham*: אתה: designat phrasin miserationis. Dictum est enim Psal. 101. *Tu exurgens misereberis Sion*. אתה designat sanctitatem: Dictum est enim: *Et tu sanctus*: אתה designat mirabilia; Dictum est enim: *Deus faciens mirabilia*. אתה designat magnificentiam: Dictum est enim: *Tu incepisti ostendere servo tuo magnificentiam tuam*: Dixit Mose coram Deo S, B. Domine mundi; Si ita tu adducturus es ordinem suppliciorum super populo tuo Israel, & remoturus Divinitatem tuam de medio eorum; quia invenimus ה״א superadditum, quod habitaret Divinitas: Sicuti dictum est: *Qui elegisti Abraham & eduxisti eum de ur Chaldæorum*: Idcirco dictum est: *Occide nunc me occide*: *Num.* 11. 15. R. Simeon dicit: Parabola de quodam, qui educatur cum filio suo ad mortem, orans dicit: Interficiar priusquam videam occisionem filii mei: Sicuti dictum est in Ezechia: *Et oculis Ezechiæ effondit* 2. vers. 25. 7. Sic dixit Mose magister noster; Domine mundi; Bonum mihi erit, ut me interficias a principio, ne videam supplicium, quod erit adducendum super

לבוא עליהם . ואם לכך נוקפך והלא שבעים זקנים כבר הופרשו ממצרים שנאמר לך ואספת את זקני ישראל . ואומר ויעל משה ואהרן נדב ואהביהוא ושבעים מזקני ישראל אלא מלמד שהרגום על עסק העגל שנאמר וירא אהרן מה ראה שהרגו את חור ואת הזקנים . ויש אומרים כמתאוננים. לפיכך העמיד אחרים תחתיהם וכך אומר ואף אלהים חרה בעם בעם ויהרוג במשמניהם ובחורי ישראל הכריע אלו שבעים זקנים שהיו בחורי ישראל . ויאמר יהוה אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל . לשמי שתהא סנהדרין לשמי בכל מקום . שנאמר לי מקודש לשם. וכיהנו לי . והיו לי הלוים. כי לי בני ישראל. כי לי כל הארץ. כי לי כל בכור. ועשו לי מקדש . מזבח אדמה תעשה לי. שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם . בישראל כתיב כי ראיתי בבניו לי מלך . הוי בכל מקום מקודש לשם . שבעים איש כנגד שבעים נפש שירדו למצרים . שבעים איש שתהא סנהדרין של שבעים. ומהו לשון סנהדרין סין זה תורה שניתנה מהר סיני. הדרין שמהדרין התורה במדרשה ומיפים ומישרין הכתוב זה עם זה . איש. שיהיו בעלי תורה בעלי חכמה. אמר רבי אבא אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי מראה בעלי חכמה בעלי זקנה בעלי כשפים ויודעין בשבעים לשון כדי שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן. בעל כשפים שאם יעשה בעל דין כלום בכשיפות יתירו אותו הם . מזקני ישראל . מלמד שחלק הקדוש ברוך הוא כבוד לזקנים . במצרים הוא אומר לך ואספת את זקני ישראל . במדבר הוא אומר ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל . ויה' ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל . וכן באברהם כתיב ואברהם זקן . ביצחק כתיב ויהי כי זקן יצחק . וכן לעתיד לבוא ונגד זקניו כבוד . אמר רבי שמעון בן יוסי בוא וראה היאך הקדוש

super eos : Et si cor tuum tibi colliditur Atqui septuaginta seniores jam separati fuerunt in Ægypto : Dictum est enim: *Vade, & congrega seniores Israel* : Pariterque dictum ; est : *Et adscendit Mose & Aharon, Nadab & Abihu, & septuaginta de senioribus Israel*. Sed docemur, quod eos occidit propter opus vituli : Dictum est enim : *Et vidit Aharon*. Quid vidit? Quæ occidit Har, & seniores : Et alii dicunt : *Quasi murmurantes* : Ideoque pro eis alios constituit. Et sic dictum est *Psal*. LXXVIII. 31. *Et ira Dei adscendit super eos* : *Et occidit pingues eorum, & electos Israel impedivit*. Isti sunt septuaginta seniores, qui erant electi Israel. *Et dixit Dominus ad Mosen : Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel*. Nomini meo ; ut sit Synhedrium nomini meo ubique : Dictum est enim : *Mihi sanctificatum*. Deo : *Et ministrabunt mihi. Et erunt mihi Levitæ* : *Quia mihi sunt filii Israel. Quia mihi omnis terra*: *Quia mihi omne primogenitum. Et facient mihi Sanctuarium. Altare terrenum facies mihi. Oleum unctionis sanctum erit istud mihi in generationibus vestris*. In Israel scriptum est : *Quia vidi in filiis ejus mihi regem* : Sic in omni loco sanctificatur Deo. *Septuaginta viros*. Contra septuaginta animas, quæ descenderunt in Ægyptum : *Septuaginta viros*; Ut Synhedrium constet septuaginta. Quid significat סנהדרין? סין hæc est lex quæ data fuit de monte Sinai. הדרין Quia decorabant legem in sua accademia & illustrabant, & requirebant textum inter se : *Viros* : Ut sint legis periti, & sapientes. Dicit R. Aba; Non considebant in Synhedrio, nisi timentes Deum, sapientes, & senes, & præstigiatores & callentes septuaginta linguas, ne Synhedrium audiret ex ore interpretis; Præstigiatores; ut si fieret Judex, nihil superesset de præstigiis : *De senioribus Israel*. Docemur, quod impartiverit Deus S. B. honorem senibus. In Ægypto dictum est : *Vade congrega mihi seniores Israel*. In deserto dictum est. *Et adscendit Mose, & Aharon, Nadab & Abibu, & septuaginta de senioribus Israel? Et fuit in die octavo, vocavit Mose Aharon, & filios ejus, & seniores Israel*. Et sic de patribus scriptum est : *Et Abraham erat senex*. De Isaac scriptum est : *Et fuit cum senuisset Isaach*. Et similiter in tempore futuro : *Et in conspectu senum suorum fuerit glorificatus Isai*. XXIV. 23. Dicit R. Simeon ben Jose veni & vide, quomodo Deus S. B. curam habeat de honore

ברוך הוא חושש על כבוד הזקנים שנאמר בירושלם על זקן הכבדת עולך מאד. אשר ידעת. צריך אתה לידע אם ברורים לפני כי הם זקני העם ושוטריו מלמד שאין אדם צריך להיות יושב בישיבה של מטה אלא אם כן יושב בישיבה של מעלה עד שהבריות אומרים כשר איש פלוני חסיד ונאה להיות זקן ודיין מיכן אמרו חכמים אפילו ריש גרגותא מן שמיא מוקמי ליה. ושוטריו. אלו שנאמר בהם ויכו שוטרי בני ישראל. אמר הקדוש ברוך הוא הואיל וראו עצמן בצער של מצרים יבואו ויראו בריוח ובכבוד שנאמר ולקחת אותם אל אהל מועד. לקחם. בדברים. אמור להם. דברי שבח. אשריכם שנתמניתם. ועוד חזור ואמור להם היו יודעין שישראל סורבנין וטורחנין. אלא על מנת כן שתהו מקבלין עליכם. שיהו מקללים אתכם וסוקלין אתכם באבנים כמה שהתניתי עמך התנה עמהן. והתיצבו שם עמך. שתכניסם עמך ויהיו ישראל נוהגים בהם כבוד. וירדתי ודברתי עמך שם. אתך הדיבור ולא עמהם. ואצלתי מן הרוח. לא שתהא אתה חסר כלום אלא מנרות המודלקות מנר המונח על גבי המנורה שהם נדלקו והנל הגדיל לא חסר כלום מאורו. ונשאו אתך. בדומין לך ולא תשא אתה לבדך. ואל העם תאמר התקדשו. התקדשו. והזמינו עצמכם לפורענות כענין שנאמר והקדישם ליום הריגה. ואומר וקדשתי עליך משחיתים. לא יום אחד תאכלון ולא יומים. עד חדש ימים. הרי אלו חמשה זמנים כנגד חמשה מינים. את הקשואים ואת הבטיחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים. הכשרים היו מתמצים על מטותיהן ואחר כך מתים. אבל הרשעים הבשר עודנו בין שיניהם. והיה לכם לזרא. שתהיו מרחיקין אותו יותר ממה שהייתם מקרבין אותו. יען כי מאסתם את יהוה אשר בקרבכם וגו'. לא די לכם ששיכנתי שכינתי ביניכם אלא מרגיזין אתם אותי בדבריכם. ויאמר משה שש מאות אלף רגלי. הם המירו במצרים הם המירו על הים הם המירו בעשר מקומות לכך נאמר שש מאות אלף

re senum. Dictum est enim *Isai.* XLVII. 6. *Super senem aggravasti jugum tuum valde. Quos nosti*. Necesse est & tu cognoscas, utrum sint puri coram me necne. *Quod sint seniores populi & ministri ejus*. Docemur, quod homo non debeat sedere in consessu terrestri, nisi prius sederit in consessu cœlesti, donec creaturæ dicant; Vir N. rectus est, pius est, & conveniens, ut sit senex & judex: Hinc dixerunt sapientes. Etiam præfectus cisternis cœlitus constituitur. Et שוטריו Isti sunt de quibus dictum est *Exod.* I. 14. *Et verberati sunt principes filii Israel*. Dicit Deus S. B. Quoniam viderunt semetipsos in afflictione in Ægypto veniant & videant in quiete, atque in decore: Dictum est enim: *Et capies eos ad tentorium conventus:* Cape eos verbis: *Dic ad eos*. Verba laudis Beati vos, qui præfecti estis: Et praeterea dic illis: Scitote, quod Israelitæ sint rebelles, & molesti, cum hac conditione suscipite super vos, ut vobis maledicant, & vos lapident lapidibus; sicut pactus sum tecum, ita paciscar cum illis: *Et congregentur ibi tecum*: Ut ingrediantur tecum, eosque Israelitæ colere assuescant: *Et descendam, & loquar tecum ibi:* Tecum loquar, non autem cum illis: *Et augebo de inspiratione*. Non quod tibi diminuatur; sed sicut lucernæ accenduntur ex lucerna posita super candelabro, quæ licet accendantur, tamen lucernæ magnæ nihil minuitur de sua luce. *Et portabunt tecum:* Similes erunt tibi: Non autem tu solus portabis: *Et ad populum dices; sanctificamini*: Et præparate vos ad pœnam: Sicut dictum est *Jerem.* 12. 3. *Et sanctifica nos in die occisionis*. Pariterque dictum est: *Jerem.* XXII. 7. *Et sanctificabo super te interficientem*: *Non die uno comedetis neque duobus diebus. Usque ed mensem dierum*: Ecce sunt quinque tempora contra quinque species. *Cucumerum, & peponum, & pororum, & ceparum & alliorum*. Justi deprehendebantur in suis lectis, & postea moriebantur; Et in impiis caro adhuc erat inter eorum dentes: *Et sit vobis abominationi*. Ut removeamini magis quam fuistis admoti: *Quia respuistis Dominum, qui est in medio vestri* &c. Non satis est vobis, quod Divinitas mea habitet inter vos, sed excitatis ad iram verbis vestri: *Et dixit Mose*: *Sexcenta millia peditum*: Isti sunt qui rebellarunt in Ægypto, isti sunt, qui rebellarunt super mare, isti sunt qui rebellarunt in decem locis: Idcirco dictum est: *Sexcenta millia pedi-*

רגלי העם וגו׳. הצאן ובקר ישחט להם: רבי שמעון בן יוחאי אומר אפילו אתה מכניס כל צאן ובקר אין אומרים די להם לפי שתואנה הם מבקשים לפרוש מאחרי התורה שהרבה צאן ובקר יש להם שנאמר הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם ואומר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר. וכתיב ומקנה רב היה לבני ראובן. אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם. אפילו אתה מכניס להם כל דגים שבים אין אומרים די לנו שהרי הבאר עמנו היה מעלה להם דגים שמנים יותר מצרכן שלא שהם מבקשים עלילה היך לפרוש מאחרי המקום. ויאמר יהוה אל משה היד יהוה תקצר. וכי משה לא היה יודע כי לא קצרה יד יהוה שלא כאן שאמר לו הקדוש ברוך הוא ואל העם תאמר התקדשו למחר אמר משה רבינו רבונו של עולם יודע אני שאתה מספק להם אבל הם לא יאמרו די לנו לעולם שנאמר הצאן ובקר ישחט להם. אמר לו הקדוש ברוך הוא ולכך תהא פורענותם ממני שנאמר והיה לכם לזרא יען כי מאסתם את יהוה אשר בקרבכם. אמר לפניו רבונו של עולם אם סדר פורענות עתידה לבוא עליהם מה הנאה יש להם מן הבשר שתתן להם תאותם ותהרגם. משל אומר אם אומר לחמור קח אלף כורים שעורים ויחתכו את ראשו וכן אומר לאדם טול ככר זה בו תרד שאול מיד אמר וירד יהוה אל משה. למה הפסקה זו לפי שביקש משה המתנה לילך ולפייס ואולי יחזרו בתשובה. אמר לו הקדוש ברוך הוא היד יהוה תקצר. יודע אני שאין שומעין לך. אמר לפניו רבונו של עולם אף על פי כן אלך ואומר להם אמר לו לך אבל ,עתה תראה היקרך דברי אם לא. מיד ויצא משה וידבר אל העם את דברי יהוה שאמר התקדשו למחר. ומה כתיב בהם וינסו אל בלבבם לשאול אכל לנפשם. וידברו באלהים לאמר אמרו היוכל אל לערוך שלחן במדבר. הן

deditum populus &c. *Num oves & boves mactabuntur illis?* R. Simeon ben Jochai dicit: Vel si congreges omnes oves, & boves, non dicent: Satis est: Quia cum desiderio quærunt ut se separent a lege; quia multitudo ovium & bovum est illis: Dictum est enim: *Num oves & boves mactabuntur illis, & satis erit illis?* Et similiter dictum est *Exod.* XII. 38. *Et etiam mistio multa ascendit cum eis & oves, & boves*. Et scriptum est ibid. *Et greges multi fuerunt filiis Ruben:* Ibid. *Si omnes pisces maris congregaveris illis, num satis erit illis?* Vel si congreges illis omnes pisces maris, non dicent: Satis est nobis: Quia jam fons præbet illis pisces pinguiores quam sit necesse; Sed illi quærunt causam, qua se separent a Deo: *Et dixit Dominus ad Mosen: Numquid manus Domini abbreviata est?* Num Mose ignorabat, quod non esset abbreviata manus Domini? Sed hoc loco dixit Deus S. B. *Et ad populum dices: Sanctificamini in diem posterum.* Dicit Mose, magister noster: Domine mundi: Ego scio, quod tu omnia illis sis præbiturus; at illi nunquam dicent: Satis est nobis: Dictum est enim: *Num oves & boves mactabuntur illis?* Dixit illi Deus S. B. Idcirco erit ex me eorum pœna. Dictum est enim: *Et sit vobis abominationi, eo quod respuistis Dominum, qui est in medio vestri:* Dixit coram eo: Domine mundi: Si ordo suppliciorum adducendus erit super illos, quæ utilitas illis ex carne, quam dabis illis concupiscentibus, si eos occideris? Parabola: si quis dicat asino: Accipe mille coros hordeaceos, ut præcidatur ejus caput: Et sic dixit Adamo: Accipe hunc panem, & descende in fossam. Statim dixit: *Et descendit Dominus ad Mosen*. Cur ista intermissio? Quia quæsivit Mose conditiones, ut iret ad placandum illos & redirent ad pœnitentiam: Dixit illis Deus S. B. *Nunquid manus Domini abbreviata est?* Ego scio, quod tibi non auscultabunt: Dixit coram eo: Domine mundi; Licet vadam, & dicam illis; Respondit illi vade; Verum: *Nunc videbis utrum supervenerit tibi verbum meum, sive non.* Statim: *Et egressus est Mose, & locutus est ad populum verba Domini:* Quod dixerit: *Sanctificamini in diem posterum:* Et quid scriptum est de illis *Psal.* LXXVIII. 18.? *Et tentaverunt Deum in cordibus suis; ut peterunt escas animabus suis.* Ibid. *Et male locuti sunt de Deo dixerunt: Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?* Ibid. *Quoniam percussit*

הכה צור ויזובו מים. הגם לחם יוכל תת
אם יכין שאר לעמו. וירד יהוה בענן וידבר
אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו. ויאצל
וינדל כענין שנאמר ואל אצילי בני ישראל
וכן ביהושע ונתת מהודך עליו. ויהי כנוח
עליהם הרוח ויתנבאו מה היו מתנבאים
על השליו. עלה שליו ולא יספו שנפסקה
נבואתם. וישארו שני אנשים במחנה. יש
אומרים בקלפי נשארו. בשעה שאמר לו
הקדוש ברוך הוא למשה אספה לי
שבעים איש. אמר משה כיצד אעשה. אם
אברור שש שש מכל שבט נמצאו שנים
יתרים אם אברור חמשה חמשה מכל
שבט נמצא עשרה חסרים. אם אברור
ששה משבט זה וחמשה משבט זה אני
מטיל קנאה מן השבטים. מה עשה
משה בירר לו ששה והביא שבעים ושנים
פיטקין על שבעים כתב זקן והניח שני
חלקים בללם ונתנם בקלפי אמר להם בואו
וטולו פיטקיכם וכל מי שעלה בידו זקן
אומר לו כבר קידשך הקדוש ברוך הוא
וכל מי שעלה בידו חלק אמר לו לא חפץ
בך אני מה אעשה לך לכך נאמר והמה
בכתובים שהיו בתוך הקלפי בין הכתובים
זקן. ועלה בידם נייר חלק כי לא אמר
והמה כתובים אלא והמה בכתובים. רבי
שמעון אומר במחנה נשתיירו שבשעה
שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה
אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אלדד
ומידד אמרו אין אנו ראויין לאותה הגדולה
הלכו והטמינו עצמם היינו דכתיב והמה
בכתובים. מלמד שכתב משה שמות שבעים
וזקנים ששה מכל שבט ואלדד ומידד לא
יצאו האהלה ויתנבאו במחנה לפי שמיעטו
עצמן. אמר להם הקדוש ברוך הוא הואיל
ומיעטתם עצמכם הרי אני מוסיף גדולה
על גדולתכם. שכל הנביאים נתנבאו ולא
יספו אבל הם מתנבאים והולכים ומה
נבואה נתנבאו. משה מת ויהושע מכניס
ישראל לארץ. רב נחמן אמר על עיסקי

cuſſit petram, & fluxerunt aquæ. Ibid. *Numquid, & panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo. Et deſcendit Dominus in nube, & locutus eſt ad eum, auxitque de inſpiratione, quæ in eo. Auxitque*, & magnificavit. Sicuti dictum eſt *Exod.* xxiv. 11. *In principes autem filiorum Iſrael.* Et ſic in Joſue *Et dabis de decore tuo ſuper illum: Auxitque de inſpiratione quæ in eo. Et prophetarunt.* Et quid prophetarunt? De coturnicibus. Adſcendit coturnix, at non addiderunt, ut ceſſaret prophetia. *Et remanſerunt duo viri in caſtris.* Alii dicunt: In urna remanſerunt. Quando Moſi dixit Deus S. B. *Congrega mihi ſeptuaginta viros.* Dixit Moſe: Quomodo faciam? Si eligam ſex ſex de ſingulis tribubus, deprehendentur duo ſupereſſe; ſi eligam quinque de ſingulis tribubus, deprehendentur deeſſe decem; ſi eligam ſex de hac tribu, & quinque ex illa tribu, ego inducam zelotypiam inter tribus: Quid fecit Moſe? Elegit ſex, & attulit duas & ſeptuaginta ſchedas; ſuper ſeptuaginta ſcripſit: Senex, & reliquit duas albas ſine nomine, & poſuit in urna. Dicit illis. Venite, & ſumite veſtras ſchedas; & omnis in cujus manum adſcendebat ſcheda, in qua ſcriptum erat: *Senex.* Dicebat illi: Jam ſanctificavit te Deus S. B. In cujus manum adſcendebat ſcheda alba dicebat ei: Hoc complacuit in te. Quid ego faciam? Idcirco dictum eſt: *Et iſti in deſcriptis*: Quod eſſent in urna inter deſcriptos: *Senex.* Et adſcendebat in eorum manus charta alba; quia non ſcriptum eſt: Et iſti deſcripti: Sed: *Et iſti in deſcriptis* R. Simeon dicit: In caſtris remanſerunt; quod eo tempore, quo dixit Deus S. B. Moſi: *Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenioribus Iſrael*: Eldad, & Medad dixerunt: Nos non ſumus digni hac excellentia; Abierunt & ſe abſconderunt. Hoc eſt quod ſcriptum eſt: *Et ipſi in deſcriptis*: Docemur, quod ſcripſerit Moſe nomina duorum & ſeptuaginta ſeniorum, ſex de ſingulis tribubus; & Eldad & Medad non exierunt cum illis; *Et prophetarunt in caſtris.* Qui ſe ipſos humiliarunt. Dixit illis Deus. S. B. Quoniam voſmet humiliaſtis, ecce ego augebo dignitatem ſuper eorum dignitatem; quia omnes prophetæ prophetarunt, at non aggregati fuerunt: ſed illi prophetarunt, & abierunt. At quam prophetiam prophetarunt? Moſe morietur, & Joſue introducet Iſrael in terram. R. Nachman dicit: De iis quæ ſpectabant Gog & Ma-

נוג ומגוג הנתבאו שנאמר כה אמר יהוה אלהים האתה הוא אשר דברתי מימים קרמונים ביד עברי נביאים . יש שנים להביא אותך עליהם נוג. אל תיקרי שנים אלא שנים . אלו שני נביאים שנתנבאו בפרק אחד הוי אומר אלדד ומידד . וירץ הנער וינד. רבי שמעון אומר הואיל וכתיב ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו מכלל שזה שאמר וירץ הנער אינו הוא. ויען יהושע בן נון משרת משה . כבוד ליהושע שנקרא משרת משה . מיכן אמרו גדול שימושה יותר מלימודה . וכן הוא אומר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו. וכן אמרו חכמים אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה בור. מבחוריו . אינו כמו מנעוריו ופירושו מבחורותיו כי לא אמר מבחוריו כי יהושע מת בן מאה ועשר צא מהם השנים שהיה בארץ ישראל תמצא אותו קרוב לארבעים שנה בצאתו ממצרים . ארני משה כלאם . אמר לו ארוני משה בני אדם שבשרוני שאין אתה נכנס עמי לארץ כלם מן העולם . רבותינ אמרו במסכרת סנהדרין במה כלאם הטיל עליהם צרכי צבור והם כלין מאיליהן. ויאמר לו משה המקנא אתה לי פסוק הזה משמע בשני עניינים משמע שאמר לו המקנא אתה לי אתה עושה אותי שאני מקנא. יהושע אין אני מקנא בהם הלואי בני כיוצא בך . והלואי כל ישראל כיוצא בך. ומי יתן כל עם יהוה נביאים מיכן אמרו בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו . בנו מדוד. דכתיב ויגדל יהוה את כסאו מכסאיך. תלמידו ממשה שאמר ליהושע ומי יתן יהוה כל עם יהוה נביאים . ויש אומרים מאליהו שאמר ויהי נא פי שנים ברוחך אלי וגו׳ כי יתן יהוה את רוחו עליהם . בוא וראה גרולה ענותנותו של משה רבינו

Magog, prophetarunt: Dictum est enim. *Ezech.* XXXVIII. 17. *Hæc dicit Dominus Deus : Tu ergo ille es, de quo locutus sum in diebus antiquis, in manu servorum meorum prophetarum, & adducerem te super eos.* Ne legas annos, sed duos : Isti sunt duo prophetæ, qui prophetarunt in tempore uno : Et isti sunt Eldad, & Medad : *Et cucurrit puer, & significavit.* R. Simeon dicit: Quoniam scriptum est : *Et respondit Josue filius Nun minister Mosis. Ex juvenibus ejus.* Consequitur quod ille dixerit est ; *Et cucurrit puer* ; Non erat ipse. *Et respondit Josue minister Mosis.* Gloriosum erat Josue, ut vocaretur minister Mosis : Hinc dixerunt : Major est qui ministrat quam qui docet : Et sic dictum est : 2. *Reg.* III. 11. *Est hic Eliseus filius Saphat, qui fundebat aquam super manus Eliæ.* Et sic dicunt sapientes : Vel si legat & repetat, si non ministret discipulis sapientum vocatur stultus; *Ex juvenibus ejus*: Non quasi ex pueris ejus ; Et exponunt : A juventute ejus : Quia non dixit; Ex juvenibus ejus : Quia Josue mortuus est in ætate centum & decem annorum ; Detrahe ex his quibus vixit in terra Israel, deprehendetur fuisse proximus quadraginta annis, quando egressus est de Ægypto : *Domine mi Mose restringe eos.* Dixit ei : Domine mi Mose; filii hominis significarunt mihi quod tu nunquam sis introducturus populum meum in terram perde eos de mundo. Sapientes nostri dixerunt in tractatu *Sanhedrin* : In quo *restringes eos?* Sumsit super eos opera cœtus, & per se absumti fuerunt : *Et dixit ei Mose : Nunquid tu mulieris mihi?* Hic textus explicatur duobus modis ; Explicatur quod illi dixerunt ; *Nunquid tu æmularis mihi?* Tu facies mihi, ut ego æmulor. Josue ego non æmulabor illis; utinam meus filius esset tibi similis! Atque utinam universus Israel esset tibi similis? *Et quis dabit, ut omnes populus Dei sint prophetæ?* Hinc dixerunt : Cunctis hominibus æmulabor, excepto ejus filio, & ejus discipulo, filio ejus ex David : Scriptum est enim 1. *Reg.* I. 47. *Amplificat Deus nomen Salomonis super nomen tuum, & magnificet thronum ejus super thronum tuum.* Discipulo suo ex Mose, quod dixerit Josue: *Num dabis ut omnis populus sint prophetæ?* Et alii dicunt de Elia Dictum est enim 2. *Reg.* II. 9. *Obsecro, ut fiat in me duplex spiritus tuus* &c. *Quum dederit Dominus spiritum suum illis?* Veni & vide magnitudinem humilitatis Mosis magistri

שהעיד הכתוב עליו והאיש משה ענו מאה
וגו׳ . ויאסף משה אל המחנה הוא וזקני
ישראל. מלמד שלא הביא עליהם הפורענות
עד שנכנסו כל הצדיקים אל המחנה.
ורוח נסע מאת יהוה . מלמד שהיתה
פורחת ועולה כנדין של צמר שעולין
זה אחר זה בשעה שמכה בקשת
ומניחו על הבגד החדש. ויגז שלוים. בסין
כתיב ובסמך קרי . אמר רבי יוסי ברבי
חנינה לרשעים נדמה להם כסלונים.
ולצדיקים נדמה להם בשלוה. והם אוכלין
אותו בשלוה. אמר רב חנן בראבא ארבע
מיני שלוהן. ואלו הן שיכלי. כיכלי. פסיוני.
ושלו מעליא דכולהו. שכלא. גריעא דכולהו
שלוי . וכציפרתא הויא ושטחן ליה ומותבין
לי בתנורא ותפח עד דעלי תנותא ומסקין
ליה ומנח ליה אתליסרי ריפתי ותחתונה
אינה נאכלת אלא על ידי תערובת וכו׳
במסכת יומא בפרקא בתרא . דבר
אחר ויגז שלוים למה שליו לפי שאמר
משה הצאן ובקר ישחט וגו׳. אמר הקדוש
ברוך הוא הרי איני מגיז להם שלו
שאינו לא צאן ובקר ולא דגי הים. להודיע
בני האדם גבורותיו . דבר אחר שלו
הדומים לצאן ובקר ולדגי הים שטעון
שחיטה ולא לגמרי אלא בסימן אחד
נטהרה שחיטתו. יש להם סנפיר כדגים.
ויטוש על המחנה כדרך יום כה וכדרך
יום כה . כלפי דרום . וכאמתים על
פני הארץ. מלמד שהיתה פורחת באויר
ברום אמתים ועולה לדרום מן הארץ.
כדי שלא יהו מצטערין עליה בעת לקיטתה
אלא מגערת עד הטבור מקום פשיטת יד
אדם ולא כאמתים זה על זה שיהו
חונקין זה את זה אלא פורחת באויר
ברום אמתים בשני חלקי האדם. ויקם
העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל
יום המחרת . למדנו מלמחרת שהיום
הוא מחרת לילו . הממעיט אסף עשרה
חמרים. והחמר עשר איפות. הרי מאה
איפות לממעיט . ללמדך רעבתנותם. שאם
הממעיט שהם העצלים והקטיעים שבהם

gistri nostri, quod de eo textus sit testatus: *Et vir Mose humilis valde* &c. *Et congregavit Mose in castris illum & seniores Israel*. Docemur, quod non adduxerit super eos pœnam, donec ingressi essent omnes justi in castra. *Et ventus exiit a Domino*: Docemur, quod volaret, & adscenderet sicut floci lanæ, qui adscendunt alter post alterum, quando percutit cum arcu, & & imponunt vestimento novo: *Et volare fecit coturnicem*: cum סין scriptum est cum סמך legitur. Dicit R. Jose bar R. Chanina: Impiis visa fuit sicut spinæ, & justis sicut quies. Et illi eam comedebant cum quiete: Dicit R. Chanan bar Raba. Quatuor sunt species cotornicum, & istæ sunt שיכלי, כיכלי פיסיוני, & coturnix præstantior est omnibus, & שיכלא deterior est omnibus. Quia omnes sunt coturnices, & sicut avicula erat, & mactabant illi, & ponebant in furno, & inflabatur, dum esset in furno, & extrahebant, eique imponebant duodecim panes, & inferior non poterat comedi, nisi propter commixtionem &c. In tractatu *Joma* cap. ultimo. Alia expositio: *Et volare fecit coturnices*: Cur coturnices? Quia dixit Mose: *Num oves & boves mactabuntur illis?* &c. Dixit Deus S. B. Ecce ego volare faciam coturnices, quæ non sunt oves & boves, & pisces maris. Ut ostenderet hominibus fortitudinem suam: Alia expositio: Coturnices similes erant ovibus & bobus, & piscibus maris, qui requirebant perfectam mactationem, sed in uno tantum signo mactatio purificabat; & deprehenditur in iis ala sicut in piscibus; *Et descenderunt super castra, tanquam itinere diei sic, & tanquam itinere diei sic*: Ad plagam australem. *Et tanquam duobus cubitis super faciem terræ*; Docemur, quod volaret in aere in altitudine duorum cubitorum, & adscenderet in altitudinem de terra: Ne molestia afficerentur tempore collectionis, sed perveniret usque ad umbilicum, locum extensionis manus hominis: Non autem in duobus cubitis, altero super altero, ne inter se strangularentur, sed volabat in aere in altitudine duorum cubitorum quasi in spatio duarum partium hominis: *Et surgens populus toto die isto, & tota nocte, & toto die altera*. Docemur a postero, quod dies esset posterus ejus nocti: *Pauciores colligens decem Homer*: Et Homer constabat decem Ephis: Ecce ad minimum centum Ephæ: Ut doceare de eorum fame: *Num abbreviata est?* Si pigri & mutili collegerint

כנסו להם מאה איפות . מה אתם
אומרת במשתרלין . וישטחו להם שטוח
רבי יהושע בן קרחה אומר מהו וישטחו
להם שטוח מלמד שהן טעונין שחיטה.
רבי אומר וישטחו להם שטוח מלמד
שהיתה עשויה משטיחין משטיחין סביבות
המחנה. הבשר עודנו בן שניהם. מלמד
שלא זכו ליהנות ממנו שכיון שמרפא
לתוך פיו לא היה מספיק לאכלו עד
שנשמתו יוצאה . כענין שאמר דוד לא
זרו מתאותם עוד אכלם בפיהם ואף
ﭏהים חרה בהם וגו'. שכיון שאמר להם
משה חזרו בתשובה שהרי נתן לכם המן
והשקה לכם מי באר אמרו פשרה היא זו
אין בו כח ליתן לנו שאלתינו . שנאמר
הן הכה צור ויזובו מים לכן שמע יהוה
ויתעבר ואש נשקה ביעקב וגו' . וגם
מעשה תבערה דכתיב ואף ﭏהים עלה
בהם ויהרג במשמניהם. זהו שאמר ואף
יהוה חרה בעם ויך יהוה בעם וגו' .
מלמד שלא הביא עליהם מכה קשה
מזו מיום עלותם מארץ מצרים. ויקרא שם
המקום. על שם המעשה שאירע נקרא
שם המקום . ותדבר מרים דיבור בכל
מקום לשון קשה הוא וכן הוא אומר
דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות.
וידבר העם באלהים ובמשה ותדבר מרים
ואהרן במשה מלמד ששניהם דברו ﭏא
שמרים פתחה בדבר וכן אמר רבי נתן
מרים היתה בצד צפורה בשעה שבא
הנער ואמר ﭏדד ומידד מתנבאים במחנה
אמרה צפורה אוי לנשותיהן של אלו
אמרה מרים ולמה . אמרה צפורה
שכיון שנתנבאו פורשין בעליהן מהן . מיד
ידעה מרים והגידה לאהרן ושניהם דברו
במשה ﭏא מלמד שהנשים דברניות הן.
ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה
לגנאי ﭏא לשבח כדי להרבות בפריה
ורביה כך . המלשין בחבירו לגנאי על
על אחת כמה וכמה . על אודות
האשה הכושית אשר לקח. מלמד שכל
הרואה אותה היה מודה לנוייה בענין

rint sibi centum Ephas: Quid ibi dictum est de solicitis? *Et mactarunt sibi mactationem*. R. Jehosua ben Chorcha dict: quid: *Mactarunt mactationem*? Docemur fuisse mactandas. Rabi dicit; *Et mactarunt sibi mactationem*. Docemur, quod ipsæ fierent mactationes mactationes circum castra. *Caro adhuc erat interdentes eorum*. Docemur, quod non fuerint digni, ut perciperent utilitatem. Et est etenim postquam salus intra os ejus, non sufficiebat ad ejus cibum donec ejus anima egrederetur; Sicuti dixit David *Psal.* LXXVIII. 30. *Non sunt fraudati a desiderio suo, adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum. Et ira Dei excanduit in illos* &c. Postquam eis dixit Mose: Convertimini ad pœnitentiam; quia dabit vobis Mannam, & potabit vos aquis fontis: Dixerunt; Interpretatio est: Non est in eo vis, ut det nobis postulata nostra. Dictum est enim l. c. *Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ: Idcirco audivit Dominus, & distulit, & ignis accensus est Jacob* &c. Et etiam opus incendio scriptum est enim: *Et ira Domini adscendit in eos, & occidit in pingues eorum*. Hoc est quod dixit: *Et ira Domini excandefacta est in populum, persit Dominus populum* &c. Docemur, quod Deus S. B. non adduxerit super eos plagam molestam ab die, quo eduxit de terra Ægypti. *Et vocavit nomen loci*. Ex nomine operis, quod contigit, vocatum est nomen loci: *Et locutus est Mirjam*: Allocutio ubique designat duritiem: Et sic dictum est *Genes* XLII. 30. *Locutus est vir dominus terræ dura. Et locutus est populus in Deum, & in Mosen: Et locuta est Mirjam & Aharon, in Mosen*. Docemur, quod ambo locuti fuerint, sed Mirjam incepit loqui: Et sic dicit R. Nathan: Mirjam erat ad latus Zephoræ quando venit puer, & dixit: Eldad & Medad prophetant in castris. Zephora dixit: Væ eorum uxoribus: Dixit Mirjam; Qua de causa? Respondit Zephora: Etenim quando prophetant, eorum mariti se ab eis separant. Statim cognovit Mirjam, & significavit Aharon, & locuti sunt in Mosen: Hoc docet, quod mulieres sint loquaciores: Si Mirjam, quæ non habuit intentionem loquendi in fratrem suum in dedecus, sed in laudem, ut operam daret fructificationi, & multiplicationi, sic contigit, qui loquitur in socium suum in dedecus, quanto magis? *Causa mulieris Æthiopissæ quam acceperat*: Docemur, quod omnes, qui eam viderent, faterentur ejus pulchritudinem;

שנאמר אבי מלכה ואבי יסכה. יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שהכל סכין ביפיה שנאמר ויראו אותה שרי פרעה ויהללו אותה אל פרעה. כן היתה צפורה הכל צופים ורואים ביפיה. דבר אחר הכושית והלא המדינית היתה שנאמר ולכהן מדין שבע בנות. אלא מה כושי זה משונה בעורו כך צפורה משונה במעשיה הטובים. ומשונה בנוי. כיוצא בו על דברי כוש זה קיש יו״ד במקום וו׳ כמו שפו ואונם קוף תחת כף כמו איזן וחקר תקן. מי תכן את רוח יהוה כיוצא בו וישמע עבד מלך הכושי זה ברוך בן נריה משונה במעשיו שהיה עבד למלך צדקיהו. ויש אומרים על צדקיה שהיה חסיד גדול. אשר לקח בראשונה וריחקה הימנו. כי אשה כושית לקח. שנית למה נאמר לפי שיש בה מעשים טובים ונאה בנוי שיש אשה נאה בנוי ואין נאה במעשה אבל זו נאה בנוי ובמעשה. ויאמרו הרק אך במשה דבר יהוה. כלומר רק מיעוט אך מיעוט. והלא באבות העולם דבר ולא פירשו עצמם מפריה ורביה לכך נאמר הרק אך במשה דבר יהוה וכענין שנאמר רק באבותיך חשק יהוה לאהבה אותם. אך בשביל עצמם שלא פירשו מפריה ורביה לכך נאמר הלא גם בנו דבר להביא שבעים זקנים. וישמע יהוה. רבי נתן אומר אף משה רבינו שמע שנאמר וישמע יהוה. והאיש משה ענו מאד. הכל ענו בזה שמשה ענו מאד. שמא תאמר ענו בגופו שהיה חלש תלמוד לומר ועשית לו כאשר עשית לסיחון מלך האמורי. ירד על סיחון והרגו ירד על עוג והרגו. שמא תאמר ענו בחכמה שלא היה חכם תלמוד לומר גם האיש משה גדול מאד לא ענו בדעת שהיה שפל ברך מכל האדם אשר על פני האדמה. שלא נשתבח משה רבינו לא

nem: Sicuti dictum eſt: *Pater Milcha, & pater Iſcha. Iſcha* hæc eſt Sarah, & cur appellatur ejus nomen Iſcha? Quia omnes ſpectabant ejus pulchritudinem: Dictum eſt enim: *Et viderunt eam principes Pharaonis, & laudarunt eam Pharaoni*: Atque ita erat Zephora: Omnes videbant, & adſpiciebant ejus venuſtatem: Alia expoſitio: *Æthiopiſſæ*. Atqui Midianitis erat: Dictum eſt enim: *Et ſacerdoti Midian ſeptem filiæ*: Sd hoc deſignat, ſicut Æthiops iſte variat in cute ſua, ita pariter Zephora variabat in operibus bonis, & variabat in pulchritudine: Huic ſimile dictum eſt: *Super verba Cus*. Hic eſt קיש *Jod* pro *Vau*: Et ſimiliter *Sepho & Onam*. קוף ſub כף: Et pariter איזן וחקר תקן. *Quis diſpoſuit ſpiritum Domini?* Huic ſimile. *Et audivit ſervus regis Æthopis*. Iſte eſt Baruch filius Neria qui variabat in operibus ſuis; eo quod eſſet ſervus regi Sedekiæ: Et alii dicunt: Præ Sedekia præſtabat pietate: *Quam acceperat*: In principio; & ſe ab ea removerat; *Quia mulierem Æthiopiſſam acceperat*: Iterum cur dictum eſt? Quia in ea erant opera bona, & venuſta forma; Etenim eſt mulier, quæ eſt venuſta forma, at non eſt venuſta in operibus: at iſta erat venuſta forma, & venuſta operibus. *Et dixerunt*: Numquid *ſolummodo per Moſen locutus eſt Dominus?* Quaſi dicat: רק excludit, אך excludit. Atqui de patribus mundi dictum eſt: Et non ſe ſepararunt a multiplicatione, & fructificatione: Idcirco dictum eſt: *Numquid ſolummodo per Moſen locutus eſt Dominus?* Sicuti dictum eſt *Deut*. x. 14. *Tantummodo in patribus tuis delectatis eſt Dominus ad diligendum eos*: אך Propter ſeipſos, quia ſe non ſeparaverint a fructificatione & multiplicatione: Idcirco dictum eſt. *Atqui etiam in nobis re locutus eſt*: Ad includendum ſeptuaginta ſeniores: *Et audivit Dominus*. R. Nathan dicit: Etiam Moſe Magiſter noſter audivit: Dictum eſt enim: *Et audivit Dominus; & vir Moſe humilis valde*. Omnes reſponderunt, quod Moſe eſſet humilis valde, Fortaſſe dices: Humilis in corpore ſuo. quod eſſet infirmus: Idcirco dictum eſt *Deut*. III. 2. *Et facies illi, ſicut feciſti Sichon regi Amorhæi*: Irruit ſuper Sichon, & occidit, irruit ſuper Gog, & occidit: Fortaſſe dices: Humilis in ſapientia, quod non eſſet ſapiens: Idcirco dictum eſt *Exod*. 11. 3. *Etiam vir Moſe magnus erat valde*. Quod licet humilis fuerit benedictus præ cunctis hominibus ſuper faciem terræ; neque fuit laudatus Moſe Magiſter noſter

על חכמתו ולא על תורתו ולא בגבורתו ﭏא בענותנותו . מיכן אמר רבי פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי מעשים טובים מביאה לידי זהירות וכו׳ עד ענוה מביאה לידי חסידות . ופלינא דרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי ענוה גדולה מכולם שנאמר רוח יהוה ﭏהים עלי יען משח יהוה ﭏהים אותי וגו׳ . וכן שלמה אומר תועבת יהוה כל גבה לב ואומר ורמי הקומה גדועים והגבוהים ישפלו . וכן כיוצא בדם שכל המתיהר כאלו עובד עבודה זרה שנאמר ורם לבבך ושכחת את יהוה ﭏהיך . אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה . ויאמר יהוה פתאום ﭏ משה . מהו פתאום שהיו בלא טבילה אמר להם רצונכם שיהא משה כמותכן ואני מדבר עמו בכל עת . וכן הוא אומר לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא צאו שלשתכם . מלמד ששלשתן נקראו משה ואהרן ומרים . בדיבור באחד מה שאי אפשר לפה לדבר . ואי אפשר לאוזן לשמוע . וירד יהוה בעמוד ענן . בוא וראה מדת בשר ודם כשהוא יוצא למלחמה יוצא בעם רב וכשהוא יוצא לשלום לבדו אבל הקדוש ברוך הוא כשהוא יוצא לשלום יוצא בעם רב דכתיב רכב ﭏהים רבותים אלפי שנאן . וכשהוא יוצא למלחמה כתיב יהוה איש מלחמה יהוה שמו . לכך נאמר וירד יהוה בעמוד ענן ויעמד פתח האהל ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם . מפני מה לא יצא עמהם משה שלא יהו ישרﭏ אומרים אף משה עמהן בכלל הכעס . דבר אחר ויקרא אהרן ומרים ללמדך דרך ארץ שהרוצה לדבר עם חבירו מושבו למה שהוא רוצה לדבר עמו ולא שיאמר לקרב ﭏיך . דבר אחר שלא ישמע בגנותו של אהרן שאין אומרין ﭏא מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו כענין שנאמר בנח כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה . וכתיב נח איש צדיק תמים היה

non propter suam sapientiam, neque propter suam legem, neque propter suam fortitudinem, sed propter suam humilitatem: Hinc dixit R. Pinchas ben, Ijar. Lex adducit ad opera bona, & opera bona adducunt ad lucem &c. Donec humilitas adducat ad quietem: Et dissensit R. Jehosua ben Levi; Dicit enim: R. Jeosua ben Levi: Humilitas præstantior est omnibus: Dictum est enim; *Isai.* LXI. 1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me &c.* Et sic Salomon dicit *Prov.* XVI. 4. *Abominatio Domini est omnis arrogans*: Et similiter dictum est *Isai.* X. 33. *Et excelsi statura succidentur, & sublimes humiliabuntur*: Et his similes; Etenim qui secernitur quasi serviat Idololatriæ: Dictum est enim *Deut.* VIII. 14. *Tum elevetur cor tuum & oblivisearis Domini Dei tui. Beatus homo qui invenit sapientiam, & homo qui affluit intelligentia. Et dixit Dominus repente ad Mosen.* Quid פתאום? Quod non essent loti: Dixit illis; Voluntas vestra est, ut Mose sit similis vobis. At ego loquar cum eo omni tempore: Et sic dictum est: *Non sic servus meus Mose, in tota domo mea fidelis est ipse. Egredimini omnes tres*: Docemur, quod omnes tres vocati fuerint, sc. Mose, Aharon & Mirjan in una allocutione, quod impossibile est ori loqui, & auri audire. *Et descendit Dominus in columna nubis*; Veni & vide proprietatem carnis & sanguinis; quando egreditur ad bellum, egreditur cum populo multo, & quando ad pacem, egreditur solus: At Deus S. B. quando egreditur ad pacem, egreditur cum populo multo scriptum est enim *Psal.* LXVIII. 18. *Currus Dei decem millibus multiplex.* At quando egreditur ad bellum scriptum est; *Dominus vir bellator, Dominus nomen ejus.* Idcirco dictum est: *Et descendit Dominus in columna nubis, & stetit ad ostium tentorii, & vocavit Aharon, & Mirjan: & egressi sunt ambo ipsi.* Cur non exiit Mose cum eis? Ne dicerunt Israelitæ: Etiam Mose cum eis comprehenditur in indignatione. Alia expositio: *Et vocavit Aharon & Mirjan.* Ut doceare juxta hominum consuetudinem, ut si quis velit colloqui cum socio suo, se attrahat ad eum cum quo velit loqui, neque dicat; Ut accedat ad te: Alia expositio: Ne audiret dedecus Aharon, quia non dicunt nisi partem laudis hominis in ejus conspectu, at non omnem in ejus conspectu: Sicuti dictum est in Noe *Genes.* VII. 1. *Te enim vidi justum coram*

בדורותיו. ויאמר שמעו נא דברי. אין נא
לא לשון בקשה קל וחומר לבשר ודם
לדבר דבריו בתחנונים. רבי שמעון בן
יוחאי אומר שמעו נא. מלמד שבקשו
ליכנם בדבריו של הקדוש ברוך הוא ואמר
להם המתינו לי עד שאחריש מיכן שלא
יכנס אדם לתוך דברי חבירו. אם יהיה
נביאכם. אף על פי שבחרתי בנביאים
הרבה אני מדבר עמהן במראות ובחלומות
אבל למשה פה אל פה אדבר בו.
ודבר יהוה אל משה פנים אל פנים וגו׳.
ומהו פירושו. שדיבר עמו שלא בתרדמה
ושלא בחלום. ומראה ולא בחידות. יכול
מראה שכינה ממש תלמוד לומר ויאמר
לא תוכל לראות פני. ולא די לנביאים
שאינם רואים אלא שאין יודעין אנה
הולכים שנאמר ותשאני רוח אלא מהו
ומראה שהיה מסתכל בספקלריאה המאירה
שכבר נאמר ביחזקאל ומראה המראה אשר
ראיתי כמראה אשר ראיתי בבואי לשחת
העיר ומראות כמראה אשר ראיתי אל
נהר כבר הרי תשעה מראות מפני שמראות
נחשבות שנים וששה הרי עשר מראות.
ומשה היה רואה מתוך ענן אחד. ושאר
הנביאים כל אחד ואחד לפי כוחו לכך
נאמר וביד הנביאים ארמה. ולא בחידות
לפי שנאמר ביחזקאל בן אדם חוד חידה
לפי שהקדוש ברוך הוא עם שאר הנביאים
היה מדבר בחידה ובמשל אבל לא כן
עבדי משה. ומראה ולא בחידות ותמונת
יהוה יביט. זה מראה אחורים או אינו
אלא מראה פנים תלמוד לומר והסירותי
את כפי ופני לא יראו. פירוש אמיתת
יום הדין לא יראו אלא וחנותי את אשר
אחון ורחמתי את אשר ארחם. ודומה לזה
מה שנאמר ויפרוש אותה לפניו והיא
כתובה פנים ואחור. פנים בעולם הזה
ואחור בעולם הבא. דבר אחר והיא
כתובה פנים ואחור. פנים זה שלוותן
של רשעים ויסורן של צדיקים בעולם
הזה. ואחור זה מתן שכרן של צדיקים.

coram me in generatione hac. Paritérque scriptum est ibid. VI. 9. *Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis*. Et dixit: *Audite quæso verba mea*. Non designat נא nisi phrasim precationis; multo magis in carne & sanguine, quod loqui debeat verba sua cum precatione. R. Simeon ben Jochai dicit. *Audite quæso*. Docemur quod quæsierint ingredi in verba Dei S. B. Et dixit eis; Expectate me, donec taceam. Hinc probatur, quod nemo ingredi debeat in verba socii sui. *Si fuerit propheta*. Vel si elegerim prophetas multos, ego loquor cum eis in visione & in somnio: At cum Mose loquar ore ad os: *Et locutus est Dominus ad Mosen ore ad os* &c. Et quomodo exposuerunt? Quod cum eo loqueretur sine visione & sine somnio; *Atque visione & non per ænigmata*. Crederem visionem Divinitatis simpliciter? Idcirco dictum est *Exod.* XXXIII. 20. *Et dixit. Non poteris videre faciem meam*. Et prophetæ non videbant, neque sciebant quo incederent; Dictum est enim *Ezech.* XLIII. 5. *Et elevavit me spiritus*: At quid significat: ומראה? Quod intellexerit in speculo visionis: Etenim jam dictum est in *Ezechiele* ibid. *Et vidi visionem secundum visionem quam videram quando venit ut disperderet civitatem, & visionem secundum visionem quam videram juxta fluvium Chobar*. Ecce novem visiones, quia visiones supputantur duæ & sex, ecce decem visiones: At Mose videbat intra nubem unam: At reliqui prophetæ unusquisque juxta vires suas; Idcirco dictum est; *Et per manum prophetarum terræ*: *Et non per ænigmata*. Quia dictum est in *Ezechiele* XVII. 2. *Fili hominis propone ænigma*. Quia Deus S. B. loquebatur in ænigmate & parabola. Verum: *Non sic servus meus Mose*: *Atque visione, & non per ænigmata; Et similitudinem Domini contemplabitur*. Hæc est visio dorsi, aut non est nisi visio faciei: Idcirco dictum est *Num.* XXXIII. 23. *Et removebo manum meam, & videbis posteriora anteriora autem mea non apparebunt*: Expositio: Finis veritatis dies judicii: *Non apparebunt*: Sed: *Et gratificabor, cui gratificabor, & miserebor, cujus miserebor*. *Exod.* XXXIII. 19. Et huic simile est quod dictum est *Ezech.* II. 9. *Et expandit illum coram me, qui erat scriptus in parte anteriori & posteriori*: *Anteriori*: Hæc est quies impiorum, & castigatio justorum in hoc seculo: *Et posteriori*. Hæc est merces justorum, & pœna impio-

ופורענות של רשעים לעולם הבא: וכתיב אליה קינים והגה והי. קינים לרשעים כעניין שנאמר קינה היא וקוננוה. והגה לצדיקים כעניין שנאמר עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכינור. והי לרשעים שנאמר הוה על הוה וגו'. ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה. לא דברתם בעבדי במשה אלא בו. ויחר אף יהוה בם וילך. כיון שהודיען סורחנן אחר כך גזר עליהם נידוי מיכן לימדתך התורה שלא יכעוס אדם על סורחנו של חבירו עד שיודיענו סורחנו רבי נתן אומר מפני מה הודיעם סורחנן שלא יאמר כדרך שאמר איוב הודיעני על מה תריבני. והענן סר מעל האהל. משל למלך שאמר לפדגוגו אל תכה את בני בפני לפי שרחמי האב רבים על הבן קל וחומר אם כך מרחם הקדוש ברוך הוא על הצדיקים בשעת הכעס כל שכן בשעה שעושין רצונו שנאמר כה אמר יהוה בעת רצון עניתיך. והנה מרים מצורעת כשלג. ויפן אהרן אל מרים. מלמד שכל זמן שהיה אהרן רואה אותה היתה פורחת בה. ויאמר אהרן אל משה בי אדוני. אמר לו אדוני אם שוגגין היינו אל תשת עלינו חטאת. כמזידים לא נתכוונגו אלא מפני פריה ורביה. אל נא תהי כמת. מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה. אמר אהרן נמצאתי מפסיד לאחותי שאיני יכול לא להסגירה ולא לטהרה ולא לטמאה לפי דרכנו למדנו שהיה אבין דורש אין אדם רואה נגעים של קרוביו וכן הוא אומר ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע מקיש נגעים לריבים מה ריבים שלא בקרובים. אף נגעים שלא בקרובים, אשר בצאתו מרחם אמו. מרחם אמנו היה צריך אלא שכינה הכתוב. ויאכל חצי בשרו. בשרינו היה צריך לומר כעניין שנאמר כי אחינו בשרינו הוא, אלא שכינה

piorum in seculo futuro: *Et scriptæ erant in eo lamentationes, & canticum, & væ: Lamentationes* impiis: Dictum est enim *Ezech.* XXVII. 32. *Carmen lugubre & plangent te: Et canticum* justis: Sicuti dictum est *Psal.* XCII. 4. *In decbachordo psalterio, in cantico & in citbara*. Væ impiis. Dictum est enim *Ezech.* VII. 26. *Conturbatio super conturbationem* &c. *Quare non timuistis loqui contra servum meum Mosen?* Non locuti estis contra servum meum Mosen, sed contra me: *Et excandefacta est ira Domini in eos & discessit*. Postquam notum fecit eorum delictum, decrevit in eos excommunicationem: Hinc te docet lex, quod nemo irascatur contra delictum socii sui, donec notum fecerit ejus delictum. R. Nathan dicit: Qua de causa publicandum est eorum delictum? Ne dicat, sicut dixit *Job* X. 2. *Indica mihi, cur me ita judices? Et nubes recessit desuper tabernaculum*. Simile est regi, dicenti pedagogo: Ne percutias filium meum in conspectu meo, quia multum pater miseretur filio, Argumentum a minori ad majus: Si miseretur Deus S. B. justis tempore indignationis, quanto magis quando facient voluntatem ejus? Dictum est enim *Isai.* XLIX. 8. *Sic dicit Dominus: In tempore beneplaciti exaudivi te. Et ecce Mirjam erat leprosa sicut nix, respexitque Aharon ad Mirjan*. Docemur; quando Aharon aspiciebat suam sororem, florebat in ea: *Et dixit Aharon ad Mosen; Obsecro Domine mi*. Dixit illi: Domine mi; si per ignorantiam peccavimus; *Ne ponas super nos peccatum*: Si de industria peccavimus; non habuimus intentionem nisi propter fructificationem & multiplicationem. *Ne nunc sit sicut mortuum*: Sicut mortuum polluit ingressu, ita pariter leprosus polluit ingressu; Dixit Aharon: Deprehendor quod lædam sororem meam, quod non possim includere, neque purificare, neque polluere; Quia juxta nostrum institutum percepimus quod intelligens non possit inspicere plagas propinqui sui. Et sic dictum est *Deut.* XXI. 5. *Et juxta dictum eorum erit omnis lis & omnis plaga*. Æquiparat plagas litibus: Sicut lites non judicabantur a propinquis, ita pariter plagæ non definiebantur a propinquis. *Quod dum egreditur ex utero matris suæ*: Ex utero matris nostræ, dicendum erat; nisi quod statuerit textus: *En excussum est dimidium carnis suæ*: Carnis nostræ, dicendum erat; sicuti dictum est *Genes.* XXXVII. 26. *Quia frater noster caro nostra est ipsa*: Nisi quod constitue-

הכתוב. ויצעק משה אל יהוה לאמר ﭏ
נא רפא נא לה. מהו לאמר לימד
לדורות שכל זמן שאדם מבקש שאלותיו
צריך שיאמר שנים או שלשה תחנונים
ואחר כך מבקש צרכיו וכן הוא אומר
ואתחנן ﭏ יהוה בעת ההיא לאמר. יהוה
ﭏהים אתה החלות וגו'. וכתיב אעברה
נא ואראה. דבר אחר לאמר השיבני
אם אתה מרפא אותה עד שהשיבו
שנאמר ויאמר יהוה ﭏ משה ואביה ירוק
ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים.
וכן אתה מוצא ויאמר משה ﭏ יהוה
לאמר יפקוד יהוה ﭏהי הרוחות. השיבני
אם אתה ממנה עליהם איש ואם לאו
עד שהשיבו קח לך את יהושע בן נון
בכולם אמר לפני הקדוש ברוך הוא השיבני
אם הין ואם לאו ומפני מה לא האריך
בתפלה שלא יאמרו ישרﭏ בשביל שהיא
אחותו עומד ומרבה בתפלה. דבר אחר
מפני מה לא האריך בתפלה שלא יאמרו
ישרﭏ אחותו נתונה בצער והוא עומד
ומרבה בתפלה למדנו שיש עת לקצר
ועת להאריך בתפלה. ושניהם ממשה
רבינו שנאמר ואתנפל לפני יהוה את
ארבעים היום ואת הארבעים הלילה
וכאן הוא אומר אל נא רפא נא לה.
ויאמר יהוה ﭏ משה ואביה ירוק ירק
בפניה ﭏו אביה שהוא בשר ודם נזפה
כראי היתה שתכלם שבעת ימים קל
וחומר לשכינה ארבעה עשר יום ﭏא
דיו לבא מן הדין להיות כנדון. מה לאביה
שבעה אף לשכינה שבעה. לכך נאמר
שתי נזיפות. ותסגר מרים שבעת ימים.
הקדוש ברוך הוא הסגירה הקדוש ברוך
הוא טמאה. הקדוש ברוך הוא טיהרה.
ותסגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים
היא המתינה למשה שעה אחת דכתיב
ותתצב אחותו מרחוק וגו'. לפיכך עיכבו
לה שכינה ומשה ואהרן וישרﭏ שבעת
ימים מלמד מדה כנגד מדה כמי שמפורש
במסכת סוטה. ואחר נסעו העם מחצרות
ולמעלה מן הענין אמר מקברות התאוה
נסעו העם חצרות ויהיו בחצרות. דמשמע

tuerit textus: *Et clamavit Mose ad Dominum dicendo: Deus quæso sana quæso illam*: Cur dictum est: *Dicendo*? Ad docendum generationes; quando quis petit postulata sua, dicere debet duas aut tres precationes, & posthæc postulabit, quæ sibi necessaria sunt; Et sic dictum est *Deut.* III. 23. *Et oravi ad Dominum tempore illo dicendo: Deus tu cœpisti* &c. Pariterque scriptum est ibid. *Transeam, quæso, & videam*; Alia expositio: *Dicendo*. Responde mihi, utrum illam sis sanaturus donec respondit: Dictum est enim: *Et locutus est Dominus ad Mosen: Si pater ejus conspuendo conspuisset in faciem ejus, absque pundore suffunderetur septem diebus*: Et sic tu deprehendis *Num.* XXVII. 16. *Præficiat Dominus Deus spirituum*. Responde mihi utrum sis illis præfecturus virum necne: Donec responderit: *Lege tibi Josue filium Nun*. Ibid. Dixit coram Deo S. B. Responde mihi; utrum annuas an non. Et cur non produxit orationem suam? Ne dicerent Isaelitæ; Propter sororem suam stans produxit orationem suam. Alia expositio: Cur non produxit orationem suam? Ne dicerent Israelitæ: Cum sit ejus soror in tribulatione, stans produxit orationem suam: Docemur, esse tempus abbreviandi, & tempus producendi; & ambo ex Mose magistro nostro: Dictum est enim: *Et oravit coram Domino quadraginta diebus, & quadraginta noctibus*. Et hoc loco dictum est: *Deus quæso, sana, quæso illam. Et dixit Dominus ad Mosen: Si pater ejus conspuendo conspuisset in faciem ejus*. Hic est ejus pater, qui est caro & sanguis fuit damno quod perficiat septem dies, multo magis pro Divinitate quatuordecim dies: Sed satis est, ut deductum sicut deducens: sicut prophano septem, ita pariter pro Divinitate septem; idcirco memorantur duo; *Et inclusa fuit Mirjan septem diebus*: Deus S. B. inclusit Deus S. B. immundavit, & Deus S. B. purificavit: *Et inclusa fuit Mirjan extra castra septem diebus*: Ipsa expectavit Mosen una hora: scriptum est enim *Exod.* 2. 4. *Stabat autem soror ejus longe*: Idcirco retinuit Divinitatem, & Mosen, & Aharon, & Israel septem diebus: Docemur mensuram contra mensuram, sicut exponitur in tractatu *Sotah*: *Et profecti sunt populus de Haseroth*: Et supra in subjecto dictum est: *De sepulcris concupiscentiæ profecti sunt populus de Haseroth, & fuerunt in Haseroth*: Ex sensu literali eruitur: *Et fuerunt*

in

ויהיו בחצרות אחרו בחצרות. שבעת ימי ההסגר . וכאן אמר ואחר נסעו העם מחצרות. מלמד שכיון שנסעו ישראל ללכת לא הפסיקו ליסע עד ששמעו שנצטרעה מרים וחזרו וחנו בחצרות שנאמר ויהיו בחצרות לפי שמעשה מרים שדברה במשה בקברות התאוה היה כי לשם נאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל על עסק הבשר וזה גרם לדבר במשה שצפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו לפיכך יש לומר כי חזרו וחנו בחצרות לכך נאמר ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן משם נשתלחו המרגלים שנאמר וישלח אותם משה ממדבר פארן על פי יהוה כולם אנשים ראשי אלפי ישראל הם.

סליק פיסקא

פרשת שלח לך אנשים.

שוחר טוב יבקש רצון ודורש רעה תבואנו. אמר טוביהו ברבי אלעזר פסוק זה נדרש ראשיתו על כל צדיק וצדיק. וסופו נדרש על כל רשע ורשע שבכל דור ודור הצדיק שוחר טובתן של ישראל ומבקש רצון מלפני בורא הכל כדי לזכות את ישראל. וסופו נדרש על כל רשע ורשע שהוא נכשל במעשה ידיו. ודורש רעתן של ישראל תבואנו . בוא וראה משה רבינו היה שוחר טוב על ישראל שנאמר כי יהוה אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עיינות ותהומות וגו' . יבקש רצון שנאמר ובמה יודע איפה כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך וגו' וכן הוא אומר ויהוה הולך לפניהם יומם בעמוד ענן וגו'. ודורש רעה תבואנו כיון שבאו ישראל למדבר באותה שעה קירבם לפני משה רבינו שנאמר ותקרבון אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים וגו' . וכן דוד אומר לא האמינו לדברו. ואומר ובתורתו מאנו ללכת.

in Haseroth : Quod morati fuerint in Haseroth . *Septem diebus inclusa fuit* : Et hoc loco dictum est *: Et postbæc profecti sunt populus de Haseroth:* Docemur ; Postquam profecti sunt, ut incederent, non cessarunt proficisci , donec audierint, quod leprosa facta esset Mirjan, & reversi castrametati sunt in Haseroth : Dictum est enim : *Et fuerunt in Haseroth* : *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel* : Propter opus nuncii ; Et hoc fecit, est loqueretur in Mosen, eo quod Zephora dixerit : Væ uxoribus istorum : Idcirco dici potest, quod reversi castrametati fuerint in Haseroth : Idcirco dictum est : *Et postbæc profecti sunt populus de Haseroth*, *& castrametati sunt in deserto Pharan* . Inde missi sunt exploratores : Dictum est enim : *Et misit eos Mose* , *ex deserto Pharan ex dicto Domini* : Omnes erant viri præfecti millibus Israel .

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur . *Mitte tibi viros*.

B*Ene consurgit diluculo* , *qui quærit bonum* , *qui autem investigator malorum est opprimetur ab eis Prov.* XI. 27. Dicit Tobias bar R. Eliefer. Hujus textus principium exponitur de singulis justis ; & finis exponitur de singulis impiis. Quia in omnibus generationibus justus desiderat bonum Israelitarum , & quærit beneplacitum coram eo, qui creavit omnia, ut faciat mereri Israelitas *:* Et finis exponitur de omnibus impiis qui impingunt in opus manuum suarum. Qui autem investigati malum Israel & opprimetur ab eis. Veni , & vitæ Mosen magistrum nostrum, qui desideravit bonum Israelis; Dictum est enim : *Quia Dominus Deus tuus adducet te in terram bonam*, *terram torrentium aquarum* , *fontium*, *& abyssorum* &c. *Qui quærit bonum* : Dictum est enim *Exod.* XXXIII. 16. *Et in quo cognoscetur* , *quod invenerint gratiam in oculis tuis ego* , *& populus tuus* &c. Et sic dictum est : *Et Dominus incedebat ante eos interdiu in columna nubis* &c. *Qui autem investigator malorum est*, *apprimetur ab eis* . Venient Israelitæ in desertum Pharan & ipsa hora accesserunt coram Mose Magistro nostro : Dictum est enim : *Et accessistis ad me omnes vos*, *& dixistis*: *Mittamus vires* &c. Et sic David dixit *Psal.* CVI. 25. *Non crediderunt verbo ejus*. Pariterque dictum est : *Et in lege ejus noluerunt incedere*. Idcirco non

meriti

לפיכך לא זכו ליכנס לארץ ישראל . הוי ודורש רעה תבואנו . במדבר הזה יפלו פגריכם. וידבר יהוה אל משה לאמר. שלח לך אנשים. זה היה בעשרים ותשעה בסיון שנאמר ויהי בשנה השנית בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדות. ויסעו מהר יהוה דרך שלשת ימים. באו לקברות התאוה בעשרים ושלשה באייר ישבו בקברות התאוה שלשים יום. שנאמר עד חדש ימים . נסעו מקברות התאוה ובאו לחצרות בעשרים ותשעה בסיון. הם היו ימי בכורי ענבים עד שחזרו לסוף ארבעים יום הוא יום תשעה באב במזומן לפורענות . וכיון שאמרו ישראל נשלחה אנשים לפנינו אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה יודע אני מה הם מבקשים הואיל והדבר כן שלח לך. יקראו שלוחיך ולא שלוחי . אין אדם בוחר חלק רע לעצמו. הזקנים היו צדיקים והגונים לפני הקדוש ברוך הוא נאמר בהם אספה לי שבעים איש אבל המרגלים ראה אותם שהן עתידין להעד עדות שקר לא קראם על שמו. וכן הוא אומר בישראל כי עבד הם. והוצאתי את עמי בני ישראל מתוכם. וכיון שחטאו הוא אומר לך רד כי שחת עמך. וכאן נאמר שלח לך אנשים לפיכך נסמכה פרשת שלח לך לפרשת מרים שבמרים הוא אומר ותדבר מרים ואהרן במשה. ומה כתיב והנה מרים מצורעת כשלג. כדי שיראו המרגלים ויאמרו ומה מרים שלא נתכוונה אלא כדי שלא יתבטל אחיה מפריה ורביה כך. הם שהוציאו דבת הארץ על חנם כדי למנוע את ישראל שלא יעלו לארץ ישראל על אחת כמה וכמה . שמא תאמר לא שלח הגונים תלמוד לומר שלח לך אנשים. ואומר בחר לנו אנשים. ואומר והאיש בימי שאול זקן בא באנשים . ואומר ונתת לאמתך זרע אנשים. מלמד שאנשים חכמים ונבונים היו אלא שעשו עצמם כסילים שנאמר ומוציא דבה הוא כסיל. ויתורו את ארץ כנען. כדי לבשר את ישראל שהיא טובה

meriti sunt, ut ingrederentur in terram Israel. *Qui autem investigator malorum est opprimetur ab eis. In deserto isto cadent cadavera vestra. Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo. Mitte tibi viros.* Hoc contigit nona & vigesima die Sivan; Dictum est enim *: Et fuit anno secundo vigesima mensis adscendit nubes desuper tabernaculum testimonii : Et profecti sunt de monte Domini itinere trium dierum* : Venerunt ad sepulcra concupiscentiæ & vigesima tertia Jiar steterunt in sepulcris concupiscentiæ triginta diebus: Dictum est enim *: Usque ad mensem dierum*. Profecti sunt de sepulcris concupiscentiæ, & venerunt in Haseroth non vigesima die Sivan: *Dies autem illi erant dies primitivarum uvarum*, donec reversi sunt in fine quadraginta dierum; hic erat dies nonus Ab destinatus ad pœnam : Et quando dixerunt Israelitæ *: Mittamus viros ante nos*. Dixit Deus S. B. Scio ego, quid illi quærant; quoniam sic dictum est : *Mitte tibi* : Appellentur missi tui, non missi mei. Nemo eligit sibi partem malam : Seniores erant justi, & recti coram Deo S. B. idcirco de his dixerunt: *Congrega mihi septuaginta viros* : At exploratores, quia vidit, quod testaturi essent falsum testimonium, non vocavit suo nomine. Et sic dictum est de Israel eo quod essent servi : *Educam populum meum filios Israel de medio eorum*. Et postquam peccarunt, dictum est Exod. XXXII. 7. *Vade descende, quia corrupte egit populus tuus*. Et hoc loco dictum est : *Mitte tibi viros* : Ideoque proxima est sectio: *Mitte tibi* : Sectioni Mirjam; Quia de Mirjan dictum est *: Et locutus est Mirjam, & Aharon in Mosen* : Et cur dictum est *: Et ecce Mirjam erat leprosa sicut nix?* Ut viderem exploratores & dicerent, si Mirjan, quæ non habuit intentionem, nisi ut ejus frater non cessaret a fructificatione, & multiplicatione, sic contigit; isti, qui eduxerunt malam famam de terra gratuito, ut cohiberent Israelitas, ne adscenderent in terram Israel, quanto magis? Fortasse dicas; non misit rectos. Idcirco dictum est *: Mitte tibi viros*. Pariterque dictum est: *Elige nobis viros*. Pariterque dictum est I. Sam. XVII. 12. *Et erat vir in diebus Saul senex, & grandævus inter viros*. Pariterque dictum est ibid. I. 11. *Dederisque servæ tuæ semen virorum* : Docemur fuisse viros sapientes, atque intelligentes, sed fecerunt semetipsos stultos : Dictum est enim *Prov*. X. 18. *Qui profert contumeliam insipiens est* : *Ut explorent terra Chanaan*. Ut nunciarent Israelitis esse

ורחבה ארץ זבת חלב ודבש . אשר אני נותן לבני ישרﭏ. לכם לﭏ נאמר שﭏ לבני ישרﭏ זהו מגיד מראשית אחרית. איש אחד איש אחד למטה אבותיו תשלחו כל מה שאתה יכול לבחור מיוחדין שבהם בחור לך. כל נשיא בהם. גדולים שבהם. וישלח אותם משה ממדבר פארן. זה היה בתשעה ועשרים בסיון . על פי יהוה שהיתה בחירתם על פי יהוה ולﭏ שאמר להם הקדוש ברוך הוﭏ שלחו מרגלים . ואם תאמר למה לﭏ מנעם הקדוש ברוך הוﭏ מלשלח כדי להוציﭏ תאותם ולשלם להם גמולם . וכדי לשלם שכר טוב ליהושע וכלב . וכן הוﭏ אומר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע. היינו דתנן הכל צפוי והרשות נתונה ומצודה פרושה על כל החיים. החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוחה והיד כותבת וכו׳ בﭏ ליטהר מסייעין אותו בﭏ ליטמא פותחין לו כענין שאמר יחזקﭏ אנכי פתתי הנביﭏ ואומר ונתתי מכשול לפניכם ללמדך שאין מוליכין את האדם שﭏ בדרך שהוא רוצה שנאמר אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן. הלא תראה בבלעם בתחלה נאמר לו לﭏ תלך עמהם לﭏ תאור את העם כי ברוך הוﭏ . ולבסוף אמר לו קום לך אתם וכן כלל כל אדם שהביﭏ הקדוש ברוך הוﭏ בעולמו אף על פי שגלוי וידוע לפניו שהכל לﭏ ישמרו משמרתו הביאם לעולם הזה. הזוכה זוכה לעצמו . והחוטﭏ חוטא לעצמו. ואלה שמותם. יש ששמותם נאים ומעשיהם נאים כגון האבות והשבטים וכיוצא בהן. ויש ששמותם כעורים ומעשיהם נאים כגון בעלי גולה בני ברקום בני סיסרא ויש שמותם נאים ומעשיהם כעורים כגון מלכי ישרﭏ. ואלו המרגלים יש מהן שמות כעורים ומעשיהם כעורין כגון סתור בן מיכﭏ שסתר דברי בוראו. נחבי שהחביא דברי בוראו . ויקרﭏ משה להושע בן נון יהושע. אמר לו יה יושיעך מעצת המרגלים דבר אחר יהושע הוסיף לו יו״ד שנטל שכר עשרה המרגלים. שבט לוי לﭏ שלח מרגלים מפני שלא נטלו חלק בארץ בתוך בני ישרﭏ . וישלח אותם משה . מקדש

bonam, & ſpatioſam terram fluentem lacte & melle. *Quam ego do filiis Iſrael*. Vobis non dictum eſt, ſed *filiis Iſrael*. Hoc oſtenditur a principio. *Virum unum, virum unum pro tribu patrum ſuorum miſerunt*. Omnes, quos potes eligere præſtantiores, elige tibi. *Omnes principes in eis*. Præſtantiores in eis. *Et miſit eos Moſe ex deſerto Pharan*. Hoc contigit nona & vigeſima die Sivan. *Ex dicto Domini*. Quod eos elegerit ex dicto Domini. Non autem eis dixit Deus S. B. Mittite exploratores: Si vero dicas; Cur non prohibuit Deus S. B. ut mitterent exploratores? Ut ſatisfaceret eorum deſiderio, & perficeret eis eorum opus, atque ut rependeret mercedem bonam Joſuæ & Caleb. Et ſic dictum eſt: *Vide, dedi coram te hodie vitam & bonum, mortem & malum*. Hoc eſt quod legimus: Omnia prævisa ſunt, & libertas data eſt, & rete extenſum eſt ſuper omnes viventes: Officina aperta eſt, & tabernarius fidem habet, liber eſt apertus, manus ſcribit &c. Si venit ad ſe mundandum, ei auxiliantur, ſi venit ad ſe polluendum, illi blandiuntur: Sicut dixit *Ezechiel* XIV. 9. *Ego Dominus decepi prophetam*: Pariterque dictum eſt ibid. III. 20. *Ponam offendiculum coram eo*. Hoc viſum fuit in Balaam: In principio dictum eſt: *Non ibis cum eis, non maledices populo, quia benedictus eſt*. Et in fine dictum eſt: *Surge vade cum eis*. Et ſic contingit generaliter in omni homine, quem adducit Deus S. B. in mundum ſuum, licet notum & manifeſtum ſit, quod omnes non cuſtodiant cuſtodiam ſuam, tamen eos adducit in hunc mundum: merens ſibi meretur, & peccans ſibi peccat: *Et hæc nomina eorum*: Sunt nomina quæ ſunt decora, atque etiam opera decora. E. g. patres, & tribus, & his ſimiles; & ſunt nomina eorum, quæ ſunt turpia, & opera decor: E. g. dominii captivitatis, filii aſini, filii Siſera: Et ſunt nomina quæ ſunt decora, & opera turpia. E. g. Reges Iſrael. Et iſti ſunt exploratores, in quibus nomina ſunt turpia, & opera turpia. E. g. Setur filius Michael quia occultavit verba creatoris ſui: Naḥbi quia abſcondit verba creatoris ſui. *Et vocavit Moſe Joſue filium Nun* יהושע: Salva te a conſilio exploratorum: Alia expoſitio: יהושע addidit illi Jod, quod acceperit mercedem decem exploratorum. Tribus Levi non miſit exploratores, quia non acceperunt partem in terra in medio filiorum Iſrael. *Et miſit eos Moſe*: Ex Kades miſſi fuerunt:

נשתלחו שנאמר בן ארבעים שנה אנכ׳ היום בשלוח אותי משה עבד יהוה מקדש ברנע. ומהו ממדבר פארן לפי שהמדבר היה מדבר. והמקום היה שמו קדש ברנע. כמו לתור את ארץ כנען. ויבא עד חברון. ויאמר אלהם עלו זה בנגב. מהו עלו זה. אמר להם לא תלכו בדרך המלך אלה בשביל של יחיד מפני עוברים ושבים. ואף על פי ששכינה עמהם היו צריכין ללכת בחכמה בסתר כדרך המרגלים. וראיתם את הארץ מה היא. אם זבת חלב ודבש היא כדרך שהבטיח אתכם הקדוש ברוך הוא לפי שאינו דומה רואה לשומע. ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה. המעט הוא אם רב. לא היו צריכין לכך שכבר הבטיחם הקדוש ברוך הוא והמותי את כל העם אשר תבוא בהם וגו׳. אלה לימדה להם התורה דרך המרגלים. ומה הארץ אשר הוא יושב בה. אם ארץ בריאה היא כדי להטיב לכם וכדי לבשר את ישראל כדי שיעלו שמחים וששים. ומה הערים אשר הוא יושב בהנה וגו׳. ואם הם יושבי פרזות כמו בתי החצרים אשר אין להם חומה סביב. עשרה דברים אמר להם כנגד עשרה המרגלים מוציאי דבה. הארץ מה היא ואת העם החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב ומה הארץ היש בה עץ אם אין והתחזקתם מלמד שיש ארץ שצריך חיזוק. ולקחתם מפרי הארץ. אלו רימונים. והימים ימי בכורי ענבים זה ספור הסדרן להודיע שבחה של ארץ ישראל. ויעלו ויתורו את הארץ ממדבר סין. הוא צין הוא סין. הוא פארן. הוא קדמות. צין שנצטוו שם ישראל על המצות. סין שבו באת שנאה לאומות העולם. פארן שבו פרו ישראל. קדמות שבו קבלו את התורה שהיא קדומה לעולם. שנאמר יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. ויעלו בנגב ויבאו למדנו שארץ ישראל היא בנגב וכן הוא אומר והטף אל דרום והנבא אל מקדשים ויבא עד חברון. פתח בלשון רבים ואמר בלשון יחיד למדנו מזה שהכתוב מדבר ויבא עד חברון על השביל. כלומר מה

runt : Dictum eſt enim *Joſ.* XIV. 7. *Filius quadraginta annorum erunt, quando miſit me Moſe ſervus Domini de Kades Barne* : Et cur dictum eſt : *Ex deſerto Pharan?* Quia deſertum erat deſertum : Et nomen loci Kades Barne : *Ad explorandum terram Chanaan* : *Et venit uſque ad Hebron* : *Et dixit ad eos* : *Adſcendite hac per meridiem*. Quid ſignificat ; *Aſcendite hac?* Dixit illis : Ne incedatis per viam regiam, ſed per ſemitam privatam euntium & redeuntium cauſa; Et licet Divinitas incederet cum illis neceſſe erat, ut prudenter & occultet incederent ex more exploratorum : *Et videte terram qualis ſit* : Utrum ſit fluens lacte & melle, ſicut vobis fecit ſperare Deus S. B. quia non eſt ſimilis viſus auditui. *Et populum habitantem ſuper eam, ſi validus ſit ipſe vel debilis, ſi paucus ſit vel multus.* Hæc non erant neceſſaria, ſic enim eis fecerat ſperare Deus S. B. *Et occidam univerſum populum, ad quem venies* &c. Sed eos docuit lex morem exploratorum. *Qualis ſit terra, in qua habitat.* Utrum ſit terra ſalubris, ut bene ſit vobis, ut nuncietur Iſraelitis, ut adſcendant quinquaginta & ſexaginta. *Et quales ſint urbes in quibus habitat* &c. Utrum ſint habitationes amplæ ſicut domus atrii ſunt, quæ non ſunt muro circumdatæ. Decem verba eis dixit contra decem exploratores, qui infamiam eduxerunt : *Terram, qualis ſit, & populum ſi validus ſit ipſe, vel debilis, ſi paucus ſit vel multus.* Et qualis terra; *Si ſint in ea arbores necne*; *& confortabatur.* Docemur fuiſſe terram, quæ requirant corroborationem : *Et tollite de fructibus terræ* : Iſta ſunt malogranata : *Dies autem illi erant dies primitivarum uvarum* : Hic narratur eorum ordo : Ad oſtendendam laudem terræ. *Et adſcenderunt, & explorarunt terram a deſerto Sin* ; Erat צין & קדמות צין & סין & פארן, quod ibi fuerint mandata præcepta Iſraelitis : סין ; Quod inde venerit odium ad nationes mundi. פארן Quod ibi fructificaverint Iſraelitæ. קדמות quod ibi acceperint legem, quæ eſt antiquior mundo : Dictum eſt enim *Prov.* VIII. 22. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuorum, antequam quicquam faceret a principio. Et aſcenderunt per meridiem & inceſſerunt.* Docemur terram Iſrael fuiſſe in auſtro. Et ſic dictum eſt *Ezech.* XXI. 2. *Et ſtilla ad auſtrum, & propheta ad ſanctuaria. Et venit uſque ad Hebron.* Incipit numero plurali, & dicit ſingulari : Hinc percipimus, quod textus loquatur : *Et*

שאמר משה עלו זה בנגב הוא שמספר הכתוב ויעלו בנגב ויבא עד חברון הלכו באותו המשעול . ורבותינו אמרו במסכת סוטה ויבא עונה על כלב בן יפונה שנפרד מן המרגלים ובא עד קברי אבות בחברון מלמד שהלך ונשתטח על קברם אמר אבותי בקשו עלי רחמים שהרי יהושע בקש עליו משה רחמים ואמר לו יה יושיעך מעצת המרגלים אני מה יהי עלי לכך נאמר ויבא עד חברון. ושם אחימן. אמר רבי ברכיה ברבי כשהם עולים מצאו שלשה בני הענק ולמה נקראו שמו אחימן אין בעולם אח לו בגבורה . דבר אחר אחימן מיומן שבאחיו. ששי שהוא בריא כשיש תלמי שהיה הולך ועושה תלמים בארץ. ילידי הענק שהיו עונקין את החמה בקימתן. פירוש שמרוב גבהו היתה החמה מגעת לו עד ירכותיו. וכיון שראו אותם המרגלים נתיראו מיד הלכו ואמרו כי חזק הוא ממנו. וחברון שבע שנים נבנתה . מאי נבנתה אי לימא נבנתה ממש איפשר אדם בונה בית לבנו קטן קודם שיבנה לבנו הגדול . שנאמר ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען לא שהיתה מבונה על אחת משבעה בצוען . ואין לך טרשים בכל ארץ ישרא יותר מחברון משום דקברי ביה שכבי. ואין לך מעולה בכל הארצות יותר מצוען שנאמר כי היו בצוען שריו . ואפילו הכי מבונה היתה חברון על אחת משבעה בצוען ללמדך שאפילו הגדות של תורה צריכין תלמוד. ואפילו קוץ אחת של תורה כולו מלא הלכות ואפילו שמות הכתובים בתורה נדרשים ואין בהם דבר רק . ויבאו עד נחל אשכול. על שם המעשה נקרא נחל אשכול. וכן הוא אומר על אודות האשכול. ויכרתו משם זמורה. זו זמורת הנפן. ואשכול ענבים אחד. שבו הענבים

venit usque ad Hebron : Super via. Quasi dicat : Hoc est quod dixit Mose : *Ascendite hac per meridiem*. Narrat textus : *Et adscenderunt per meridiem. Et venit usque ad Hebron*. Incesserunt per eam semitam. Et sapientes nostri dixerunt in tractatu *Sotah*: Et venit responsum ad Caleb filium Jephunneh, & venit usque ad sepulcra patrum in Hebron. Docemur, quod veniens se extenderit super eorum sepulcris, dicens. Patres mei implorate mihi misericordiam, quia super Josue Mose imploravit misericordiam dicens : Deus servet te a consilio exploratorum : Quid erit mihi? Idcirco dictum est : *Et venit usque ad Hebron : Et ibi erat Achiman*. Dicit R. Barachia, ben Rabi. Quando adscenderunt, invenerunt tres filios Anak. Et cur appellarunt nomen ejus *Achiman*? Quia non erit illi frater in mundo in fortitudine. Alia expositio : *Achiman* : Robustior fratribus suis : *Shesbai :* Quod esset robustus sicut marmor : תלמי, quod incedens faceret sulcos in terra. *Nati Anak* : Quod æquipararent solem eorum statura. Expositio : Quod ex majori parte altitudinis sol pertingeret usque ad ejus genua : Et quando viderunt exploratores, perterriti statim abeuntes dixerunt : Quod fortior sit nobis : *Et Hebron septem annis ædificata est*. Quid : *ædificata est?* Si dicas : *ædificata est* : Simpliciter : Fieri non poterat, ut homo ædificet domum filio suo minori, priusquam ædificet filio suo majori. Dictum est enim *Genes.* x. 6. *Et filii Cham, Chus, & Mitzraim, & Phut, & Chanaan* : Nisi quod fuerit ædificata in uno ex septem præ Soan. En tibi non sunt lapides duriores in universa terra Israel quam in Hebron, quod ibi sepulti jacerent : Et tibi nulla est præstantior in cunctis terris Ægypto : Dictum est enim *Genes.* XIII. 10. *Sicut hortus Domini, sic terra Ægypti*. Et nulla est tibi in cunctis terris præstantior præ Soan : Dictum est enim. *Quia erant in Soan principes ejus*. Licet ita sit, ædificata fuit Hebron præ singulis septennio præ Soan : Ut doceare, quod vel Aguret. Legis opus habeant doctrina. Vel apex unus in lege plenus sit constitutionibus; Vel ipsa nomina scripturarum explicanda sunt; & in iis non est verbum vanum. *Et processerunt usque ad torrentem Eschol:* Ex nomine facti appellatus fuit torrens Eschol : Et sic dictum est : *Et abscinderunt inde palmites, & botrum uvarum unum*. In quo appensæ erant

uvæ;

תלויים להניד שבחה של ארץ. וישאוהו במוט בשנים . אמר רבי יצחק טורטני וטורטנו דטורטני. הא כיצר שמונה נשאו אשכול דכתיב וישאוהו הרי שנים. במוט. שנים הרי שנים בשנים הרי עוד שנים הכל שמונה . וכמה שיעור האשכול למדנוהו מן אבנים שהוציאו בני ישראל מן הירדן דכתיב והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי בני ישראל. אמר רבי יהודה אבא חלפתא. ואלעזר בן מתתיה וחנניה בן חכינאי עמדו על אותם האבנים ושערום וכל אחת ואחת משא ארבעים סאה וכל משא שמגביה אדם על כתיפינ שליש מן המשא שמגביהים לו אחרים שאם אדם מגביה לעצמו ארבעים סאה אחרים מגביהין לו יכול לקבל משא מאה ועשרים סאה ומיכן אתה מחשב לאשכול שנאמר וישאוהו במוט בשנים ממשמע שנאמר בשנים במוט איני יורע שבשנים היו נושאים את המוט אלא בשני מוטות איני יודע שבשנים היו נושאים את המוט אלא בשני זוגות כזה. אבא מארי פירשו שלא יהא טורח לנושאים להלך אלא הכל זה אחר זה ולא תתמה הרי טורטני וטורטני דטורטני שלשים ושמנה אנשים וששים סאה להעלותו עד תשעים מאות וששים . ואל תתמה על האשכול הזה אלא ממה שראו את עיניחם אבנים שנשאו מן הירדן שיערום ארבעים סאות. ואמר רב חסדא מאי דכתיב ואתן לך את ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים מה צבי אין עורו מחזיק את בשרו מאחר שנפשט עורו אינו מחזיק העור את בשרו מפני שהוא נקבע כך ארץ ישראל אינה מחזקת את פירותיה . תניא אמר רבי יוסי מעשה באחר בשיחין שהניח לו אביו שלשה ברי חררל ונפשח אחת מהן וחבטוהו נמצאו תשעה קבין חרדל ומענפיו סיכבו בו סוכת יוצרים. אמר רבי שמעון בן חלפתא קלח של כרוב הניח לי אבא והיינו עולים בו

uvæ; ad oſtendendam laudem terræ: *Et portarunt illum vectabulo inter duos*: Dixit R. Iſaach vectabulum, vectabulum vectabuli; Quomodo? Octo portarunt botrum; Scriptum eſt enim: *Et portarunt*: Ecce duo: duo: *Vectabulo*: Ecce duo: *Duo*: Ecce duo: *Inter duos*: Ecce præterea duo: Omnes erant octo: At quanta erat menſura botri? Docemur ex lapidibus, quos eduxerunt filii Iſrael de Jordane; Scriptum eſt enim *Joſ.* IV. 5. *Et elevate inde vobis lapides ſingulos ſuper humeris ejus veſtri juxta numerum tribuum filiorum Iſrael*. Dicit R. Jehuda Aba Chalphata, & Elieſer ben Mathia, & Chananjah ben Achinai; Steterunt ſuper ipſos lapides, & metiti ſunt, & ſingulorum pondus erat quadraginta ſatorum; & omne onus, quod extollit homo ſuper humeros ſuos, eſt tertia pars oneris, quod alii illi imponunt: Si enim homo ſibi imponit quadraginta ſata, alii illi imponere poſſunt accipere onus centum & viginti ſatorum: & hinc tu poteris ſupputare botrum: Dictum eſt enim: *Et portaverunt vectabulo inter duos*: Et ſenſu literali: Dictum eſt enim: *In vectabulo inter duos*: Ignoro; quod in duobus portarent vectabulum, ſed in duobus vectabulis; Ignoro, quo in duobus portarent vectabulum, ſed in duobus paribus juxta hanc formam. Abba mare exponit; non fuiſſe moleſtum portantibus in incedendo, ſed iſte poſt illum incedebat: Et ne mireris; ecce vectabulum, vectabulum vectabuli. Octo & triginta viri & ſexaginta ſati, ut elevarent illum uſque ad 960. Et ne mireris de hoc botro; poſtquam viderunt eorum oculi lapides, quos extulerunt de Jordano; quorum menſura erat quadraginta ſatorum. Et dicit R. Chaſda: Quid ſcriptum eſt *Jerem.* III. 10. *Et dabo tibi terram* deſiderabilem, hæreditatem: præclaram exercituum gentium ſicut capreæ pellis non poteſt comprehendere ejus carnem; poſtquam enim detracta eſt pellis, non poteſt comprehendere ejus carnem; eo quod exſiliat; Ita pariter terra Iſrael non continebat fructus ſuos. Traditio: Dicit R. Joſe: Narratur hiſtoria de quodam in Sichim, cui pater reliquit tres ramos Sinapi, quorum unius diffiſus & dejectus eſt, deprehenſi ſunt in eo novem cabi ſi- ex ejus foliis fixerunt tabernaculorum napi, & obtogulorum; Dicit R. Simeon ben Chalphata: Caulem ſi liquæ reliquit mhi pater meus, & ecce aſcendebant per eum in ſcala: *Et de malo-*

בסולם . ומן הרמונים ומן התאנים שמונה נשאו אשכול ואחד נשא רימון ואחד נשא תאנה. יהושע וכלב לא נשאו כלום דבר מפני שלא היו באותה עצה. למקום ההוא קרא נחל אשכול. מלמד שהמקום נקרא על שם המעשה. וכן הוא אומר ויקרא למקום ﭏ בית ﭏ כי שם נגלו ﭏיו הﭏהים. ואומר ויקרא שם המקום מסה ומריבה וגו׳ · וכן כיוצא בהם . וישובו מתור הארץ וגו׳ . כל ארבעים יום היו מחשבים מה להשיב דבר כדי שיהו דבריהם נמשכין באזני וילכו ויבאו ﭏ משה. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מקיש הליכה לביאה מה הליכה בעצה רעה אף ביאה בעצה רעה. ﭏ משה ואל אהרן וﭏ כל עדת בני ישרﭏ. מצאום כולם מקובצים ובאו לפניהם ﭏ מדבר פארן קדשה . ולפיכך הוא אומר במקום אחר . וישלח אותם משה ממדבר פארן. ובמקום אחר אומר בשלה יהוה אתם מקדש ברנע . וישיבו אותם דבר ואת כל העדה. הם העיקר וכל העדה טפלה להם ויראום את פרי הארץ . אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר כל לשון הרע שאין דבר אמת בתחלתו אינו מתקיים בסופו . ויספרו לו ויאמרו באנו ﭏ הארץ אשר שלחתנו. ולהלן הוא אומר וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר וגו׳ . וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה . שהיה הדבש זב מן האילנות והעזים רועות תחתיהן וחלב של עזים זב מתחתיהם והדבש והחלב מתערב יחד. וזה פריה. האשכול ורמונים והתאנים. אפס כי עז העם . זה הוא שאמר רבי יוחנן כל לשון הרע שאין דבר אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו. לפיכך התחילו המרגלים לומר דבר אמת בתחלה ולשבח את הארץ כדי שיקבלו דבריהם. באחרונה. אפס כי עז העם. עזים וקשים לעמוד במלחמה. עמלק יושב בארץ הנגב. התחילו להזכיר את עמלק לפי שהיה ראשית גוים והוא שבא על ישראל במדבר תחלה שנאמר ויבא עמלק וילחם עם ישרﭏ וגו׳ . ושמא נאמר נלך שפת

malogranatis, *& de ficubus*: Octo portarunt botrum; & unus portavit malogranatum, & alter portavit ficum: Josue & Caleb nihil portarunt, quia non fuerunt in hoc consilio: Locum illum, vocavit torrentem *Eshchol*: Docemur, quod locus fuerit vocatus ex nomine facti: Et sic dictum est; *Et vocavit locum: Domus Dei*. Quod ibi sibi apparuerit Deus. Pariterque dictum est *Exod*. XVII. 7. *Et vocavit nomen loci Massah*, *& Meribah* &c. Et his similia: *Et reversi sunt ab explorando terram* &c. Cunctis quadraginta diebus cogitarunt, quid responderent, ut eorum verba attrahent aures populi. *Et abierunt*, *& venerunt ad Mosen*: Dicit R. Jochanan nomine R. Simeonis ben Jochai. Æquiparat discessum reditui, sicut discessus fuit cum consilio malo, ita pariter reditus fuit cum consilio malo: *Ad Mosen & Aharon*, *& ad omnem congregationem filiorum Israel*: Deprehensi sunt omnes congregati, & venerunt in eorum conspectum: *In desertum Pharan in Cadesh*: Atque ideo in alio loco dicit: *Et misit eos Mose ex deserto Pharan*. Et *Deut*. IX. 23. *Et cum misisset Dominus vos de Cadesh Barne*. *Et retulerunt eis verbum*, *& universo cœtui*: Isti erant fundamentum, & universa congregatio accessorium erat illis: *Ostenderuntque eis fructum terræ*. R. Meir dicit: Omnis lingua mala, in cujus principio non sit veritas, non confirmatur in suo fine: *Narraveruntque illis dicentes*. *Pervenimus ad terram*, *ad quam misisti nos*: Et *Deut*. I. 23. *Et placuit in occulis meis verbum*, *cæpique ex vobis duodecim viros* &c. *Atque etiam fluit lacte & melle*, *& iste est fructus ejus*: Quod mel flueret de arboribus, & capræ sub eas pascerent, & lac caprarum flueret subter eas, & mel & lac simul miscerentur: *Et iste est fructus ejus*: Sc. botrus, & malogranata & ficus: *Nisi quod fortis est populus*. Hoc est quod dicit R. Jochanan: Omnis lingua mala, in cujus principio non sit veritas, non confirmatur in suo fine. Idcirco inceperunt exploratores dicere veritatem in principio, & laudare terram, ut in fine acciperent eorum verba: *Nisi quod fortis est populus*: Fortes & robusti sunt ut consistant in bello. *Amalec habitat in terra meridiana*; Inceperunt memorare Amalec, quia erat principium gentium, & ipse princeps venit contra Israel in desertum; Dictum est enim: *Et venit Amalec*, *& pugnavit contra Israel*: Et fortasse dicere poterant: Incedemus per declivitatem montis;

ההר. והחתי והיבוסי והאמורי יושב בהר. ושמא נאמר נלך דרך שפת הים. והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן כלומר דרך ביאת הים הם יושבין דרך ביאת הירדן הם יושבין דרך ביאת הארץ והיאך נלך אליהם. ויהס כלב את העם אל משה. אמר רבא שהסיתן בדברים פתח יהושע קא משתעי אמרו ליה ריש קטיעא ימלל. פירוש לפי שלא היה לו בן היו קורין אותו ריש קטיעא. ומנין שלא היה לו בן שכך כתוב בדברי הימים נון בנו יהושע בנו. ומיהושע ואילך אינו מונה. אמרו לו מה לך לדבר. אינך חושש אם תחיה או תמות. אין לך בנים ולא בנות. אלא הם מתפחדים על נשיהם ועל טפיהם ומיד השתיקוהו. אמר כלב בן יפונה אם אפתח ומשתעינא להו מירי יאמרון מלתא וחסמין לי. מה עשה להשתיקן לשמוע את דבריו עמד במקום גבוה וצעק ואמר וכי זו בלבד עשה לנו משה מיד שתקו כולם כסבורים היו שהוא רוצה לדבר בגנותו. אמר להם הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והאכילנו את המן וכמה טובות עשה לנו אם יאמר לנו [עשו סולמות ועלו לרקיע נעלה. עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. ויהס כלב כמו הס כל בשר לשון שתיקה. והאנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו. אף על פי שלא מצאנו בכל המקרא ממנו רפא אלא הכל דגשין בין שיאמר ממנו מפלוני בין שיאמר ממנו מעצמו הכל נקראין ברגש מכל מקום בזה יש בו מדרש שכן אמרו חכמים זכרונם לברכה דאמר רבי חנינא בר פפא דבר גדול אמרו המרגלים באותה שעה כי חזק הוא ממנו אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא את כליו משם. ויוציאו דבת הארץ אשר תרו אותה לאמר. מלמד שלא היה בה שום דופי והם הוציאו אל בני ישראל לאמר כלומר השיבו לנו תשובה אם תשמעו אלינו

tis: *Et Hitæus & Jebusæus, & Emoræus habitat in monte*: Et fortasse dicere poterant: Incedemus viam declivitatis maris: *Et Chananæus habitat juxta mare, & ad ripam Jordanis*. Quasi dicat: In via, qua inceditur ad mare, habitant, in via, qua inceditur ad Jordanem, habitant, in via, qua inceditur ad terram, habitant, quomodo proficiscemur ad eos? *Et tacere fecit Chaleb populum ergo Mosen*. Dicit Raba: Fecit eos tacere verbis: Incepit Josue: Quid quæris? Dixerunt principium abscissionis loquetur. Expositio: Quia non erat ei filius, appellarunt principium abscissionis: Et unde probatur non fuisse ei filium? Ex eo quod scriptum est 1. *Paral.* VII. 27. *De quo ortus est Nun, qui habuit filium Josue*. At ab Josue & ultra non numerat: Dixerunt illi. Quid tua interest loqui, cum tibi nulla sit cura utrum vivas an moriaris, cum tibi non sint filii neque filiæ? At illi metuebant pro uxoribus, & parvulis; & statim eum silere fecerunt. Dixit Caleb filius Jephanneh: Si incipiam & requiram de illi, nihil dicent, & me tacere faciant. Quid fecit ut eos silere faceret, ut ejus verba audirent? Stans super loco excelso, clamavit dicens. Quid? Num hoc unum fecit nobis Mose? Statim tacuerunt omnes putantes, quod vellet loqui in ejus dedecus. Dixit illis: Eduxit nos de Ægypto, & consolidavit nobis mare, & cibavit nos manna, & quam multa bona fecit nobis? Si dicet nobis: Facite scalas, & adscendite in firmamentum, adscendemus: *Adscendendo adscendemus, & hæreditabimus eam, nam valendo valebimus in eam. Et tacere fecit Caleb*: Sicuti dictum est Zachar. II. 13. *Sileat omnis caro*. Ex phrasi tacendi. *At viri, qui adscenderunt cum eo, dixerunt: Non poterimus adscendere ad populum, quia fortior est ipse nobis*. Licet non invenimus in tota scriptura ממנו leniter sed omnia punctata sunt sive dicat ממנו præ N. N. sive dicat ממנו præ seipso, omnia leguntur cum Dagesch in omni loco; In hoc est expositio; Quia dixerunt sapientes f. m. quod dixerit R. Chanina bar Papa: Rem magnam dixerunt exploratores eo tempore: *Quia fortior est ipse nobis*: Vel pater familias non potest inde educere vasa sua. *Et protulerunt infamiam terræ, qui exploraverant eam, dicendo*. Docemur, quod ibi non esset refutatio; & illi protulerunt ad filios Israel dicendo; Quasi dicat: Referte nobis responsum: si intellexistis voluntatem

רצונכם. ואם לאו הארץ אשר עברנו בה לתור אותה ארץ אוכלת יושביה היא. אמר הקדוש ברוך הוא אני חשבתיה לטובה והם חשבוה לרעה. אני חשבתיה לטובה דכל היכא דהוו מטו מרגלים הוה מייתי חשיבי דאמתא כי היכי דניטרדו ביה בני מאתא ולא נישיילו אבתריהו והם אמרו ארץ אוכלת יושביה היא. איכא דאמרי איוב נח נפשיה בההוא יומא דאתו לחברון ואיטרח כולי עלמא בהספידא והם אמרו ארץ אוכלת יושביה היא. לפיכך יש דורשים היש בה עץ אם אין. וכי יש לך ארץ שאין בה עץ אלא זה איוב שהיו ימיו ושנותיו מרובין כעץ. דבר אחר שמגין על דורו כעץ. וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. אנשים גבוהים בקומה. כענין שנאמר אבנה לי בית מדות ועליות מרווחים כמדת היכל וכותליו. ושם ראינו את הנפילים שכל הרואה אותם נופל מאימתם. בני ענק. שם אביהם ענק. שהיו עונקים את החמה בקומתן. מן הנפילים. היו בארץ בימים ההם וכתיב המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם. ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם. מנא הוו ידעין גמירי דכי הוו מברי תותי גופנין הוו מברי ואכלי וכי חזינהו מרגלים הוו מסתפו מיניהו הוו סלקי ויתבי באילני והוו שמעין דקא אמרי חזינא אינשי דדאמו לקמצי באילני. ותשא כל העדה ויתנו את קולם וגו׳. אמר רבי יוחנן תשעה באב היתה אותה הלילה. אמר הקדוש ברוך הוא הם בכו בכייה של חנם ואני אקבע אותה להם לדורות. דאמר מר בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשנייה לפי שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב. לפי ש.ש מזומן לפורענות. וילונו על משה ועל אהרן כל בני ישראל. לרבות כל הניתוספים עמהם. כל העדה. להביא שאפילו שהיו צדיקים עד עתה נכנסו עם המתלוננים. לו מתנו בארץ מצרים. ולא

tatem nostram; si minus: *Terra per quem transivimus ad explorandum eam, terra devorans habitatores suos est ipsa* Dixit Deus S. B. Ego existimavi illam bonam, & vos existimastis illam malam. Ego existimavi illam bonam, quia ad omnem locum, quo pervenerunt exploratores, occidi proceres civitatis, ut expellerentur filii civitatis, & nihil postea inquirerent, & alii dixerunt: *Terra devorans habitatores suos est ipsa*. Alii dicunt: Job mortuus est eo die quo venerunt in Hebron, & molestia affectus est universus mundus proper ejus luctum, & alii dixerunt: *Terra devorans habitatores suos est ipsa*. Idcirco nonnulli exponunt: *Si sint in ea arbores, necne*. Num est tibi terra, in qua non sint arbores? Sed iste est Job, cujus dies & anni multiplicantur sicut arbor. Alia expositio: Quod protegeret super sua generationes sicut arbor. *Et omnis populus quem vidimus in medio ejus, sunt viri mensuræ:* Viri statura proceres: Sicuti dictum est *Jerem.* XXII. 14. *Ædificabo mihi domum latam, & cœnacula spatiosa*. Juxta mensuram templi, & ejus parietum. *Et ibi vidimus gigantes*. Quia unusquisque qui eos videat, cadit ex eorum terrore: *Filii Anach*: Nomen eorum patris erat Anach, quod æquipararentur soli sua statura: *Ex gigantibus*: *Isti fuerunt in terra in diebus illis*: *Genes.* VI. 4. Pariterque scriptum est Ibid. *Isti sunt potentes, qui ab æterno viri nominis. Eramusque in oculis nostris sicut locustæ, sicque eramus in oculis eorum;* Unde scimus? Scimus, quod comederent sub vitibus, & pranderent, & comederent, & quando viderunt exploratores, ab eis timuerunt & abeuntes steterunt in arboribus, & audieruut dicentes: Videmus homines similes locustis in arboribus. *Et elevavit omnis congregatio, & dederunt vocem suam &c.* Dicit R. Jochanan; Nona dies Ab fuit in illa nocte: Dixit Deus S. B. Flendo flere gratuito, at ego statuam illum in generationibus: Dicit enim Mor: In nona die Ab diruta est prima domus, & secunda, quia involvitur meritum per merentem, & demeritum per demerentem, quia erat dies præparatus ad pœnam: *Et murmuraverunt adversum Mosen, & Aharon omnes filii Israel*. Ad includendum omnes qui se consociarunt cum eis: *Universa congregatio*. Ad includendum, vel si erant justi, eo tempore congregati sunt cum murmurantibus: *Utinam mortui fuissemus in terra Israel*; Et non fuissemus

היינו מתבזים במדבר. או במדבר הזה לו מתנו. ולא היינו נופלים בחרב. ולמה יהוה מביא אותנו אל הארץ הזאת וגו'. ואותם הטפים שאמר עליהם שנאמר וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה. ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע הם יבאו שמה. וגו'. ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה. באותה שעה כפרו בעקר מיד ויפל משה ואהרן על פניהם ויהושע בן נון וכלב בן יפונה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם. מיכן אמרו אדם הגון שרואה פירוק המצות חייב לקרוע. ויאמרו אל כל עדת בני ישרﭏ אם חפץ בנו יהוה. אך ביהוה אל תמרודו. אין הדבר תלוי ﭏא בכם וכן משה אומר ועתה ישרﭏ מה יהוה ﭏהיך שוﭏ מעמך כי אם ליראה את יהוה ﭏהיך סר צלם מעליהם. נשלמה חוקם והגיע זמן שאמר לאברהם אבינו ודור רביעי ישובו הנה וגו'. דבר אחר סר צלם מעליהם זה מלאך הממונה עליהם שהוא מגין עליהם שאין הקדוש ברוך הוא נפרע מן האומה עד שמפיל שריה מן השמים שנאמר יפקד יהוה על צבא המרום במרום וגו'. ויהוה אתנו אל תראום. מפני שהקדוש ברוך הוא המבליג שוד על עז ושוד על מבצר יבא. ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים וכבוד יהוה נראה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן מלמד שהיו זורקין אבנים כלפי מעלה והענן היה מקבלן. דבר אחר וכבוד יהוה נראה כדי לבהלם וליראם כדי שינוחו מריגום האבנים. ויאמר יהוה ﭏ משה עד אנה ינאצוני העם הזה וגו'. כאדם הנלאה מחבירו. ועד אנה לא יאמינו בי. כנגד עד אנה ועד אנה עד מתי לעדה הרעה. ועד אנה מאנתם בפרשת ויהי בשלח הרי ארבעה לארבעה דגלים. וכנגדם אמר דוד שיהו ישרﭏ צועקים בגלות עד אנה יהוה תשכחני נצח עד אנה תסתיר את

ſpoliati in deſerto; *Aut in deſerto hoc utinam mortui eſſemus* : Ne caderemus in gladio : *Et quare Dominus adduxit nos in terram hanc* &c. Et ipſos infantes ; De quibus dictum eſt *Deut.* I. 39. *Et infantes veſtri , de quibus dixiſtis, in rapinam erunt , & filii veſtri, qui non ſciunt hodie bonum, & malum, ipſi intrabunt illuc* &c. *Dixeruntque quiſque ad fratrem ſuum*: *Præficiamus nobis ducem, & revertamur in Ægyptum*: Eo tempore abnegarunt fundamentum : *Et cecidit Moſe & Aharon in facies ſuas; Et Joſue filius Nun & Caleb filius Jephunneh de exploratoribus terræ , ſciderunt veſtimenta ſua* : Hinc dixerunt : Vir rectus , ſi videat violationem præcepti, debet ſcindere veſtimenta . *Et dixerunt ad univerſum cœtum filiorum Iſrael: Si complacitum fuerit in nobis Domino: Tantum in Dominum ne rebelletis*: Res non pendet niſi a vobis : Et ſic Moſe dixit : *Nunc ergo Iſrael quid Dominus Deus tuus requirit a te , niſi ut timeas Dominum Deum tuum*? *Deut.* X. 12. *Receſſit umbra eorum deſuper eos* : Abſolutum eſt decretum , & advenit tempus , quod dictum fuit Abrahamo patri noſtro: *Et ætate quarta revertentur huc* &c. *Geneſ.* I. 16. Alia expoſitio : *Receſſit umbra eorum deſuper eos*: Hic eſt Angelus , qui illis præfectus fuit, quod eos protegeret, quia Deus S. B. non ulciſcitur de ulla natione, niſi prius amoveat ejus principem de cœlo. Dictum eſt enim *Iſai.* XXIV. 21. *Viſitabit Dominus ſuper militiam cœli in excelſo* &c. *Et Dominus eſt nobiſcum ne timeatis ab eis* : Eo quod Deus S. B. eſt ille: *Qui ſubridet vaſtitatem ſuper robuſtum , & depopulationem ſuper potentem affert. Amos* V. 9. *Et dixerunt univerſa congregatio ad lapidandum eos lapidibus , & gloria Domini apparuit*. Dicit R. Chijah bar Aba dicit R. Jochanan: Docemur, quod jecerint lapides verſus partem ſuperiorem, & nubes eos exceperit: Alia expoſitio : *Et gloria Domini apparuit* : Ut eos detereret & perterrefaceret , ut deponerent lapidantes lapides: *Et dixit Dominus ad Moſen : Quamdiu rejicient me populus iſte* &c. Sicut homo, qui defatigatus eſſet a ſocio ſuo: *Et quando non credent in me*? Contra ועד אנה & עד אנה: *Quamdiu congregationem malam iſtam*? *Uſquequo nolueritis*? In ſectione: *Et fuit cum miſiſſet*: Ecce quater contra quatuor vexilla: Et contra hæc dixit David , quod palam Iſraelitæ exclamaverint : *Uſquequo Domine oblaviſceris me in finem*? *Uſquequo avertis a me faciem tuam*? *Quamdiu* ponam

פניך ממני . עד אנה אשית עצות בנפשי ינון בלבבי יומם עד אנה ירום אויבי עלי בכל האותות אשר עשיתי בקרבו . אשר לא עשיתי בכל גוי . דבר אחר אשר עשיתי בקרבו ידעתי מה היה ברעתם ומה הם שואלים ומביא להם . אכנו בדבר ואורישנו וגו' . ואף על פי שלא נתקיים המעשה למחות את ישראל מכל מקום התנאי נתקיים שנאמר ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו שנאמר בדברי הימים ובני משה גרשום ואליעזר ובני גרשום רחביה ובני רחביה רבו למעלה כלומר למעלה מששים רבוא. ויאמר משה אל יהוה. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפני כעסך כסא של רגל אחת היאך יכול לעמוד ולא עוד אלא ושמעו מצרים כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו ומה תעשה לשמך הגדול. ואמרו אל יושב הארץ הזאת . יאמרו על מלך אחד היתה גבורתו על שלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד. שמעו כי אתה יהוה בקרב העם הזה . אשר דברת עמהם משמים. אשר חזו מחזה אלהים בעיניהם נראה כבודך להם וידעו כי אתה יהוה וענך עומד עליהם. והמתה את העם הזה כאיש אחד . ואמרו הגוים אשר שמעו שמעך . אלו הזכורים בפרשת אז ישיר אז נבהלו אלופי אדום. וגו' . מבלתי יכולת יהוה . אמר משה רבונו של עולם עתה יאמרו אינו יכול לפרנסם כענין שנאמר ושלמה נתן לחירם מכולת לביתו ואין מכולת אלא פרנסה. ועתה יגדל נא כח יהוה כאשר דברת לאמר. אמרו כשעלה משה למרום מצאו להקדוש ברוך הוא כותב יהוה ארך אפים ורב חסד . אמר לפניו רבונו של עולם רשעים יאבדו. אמר לו יבוא זמן שאתה מצטרך לדבר זה. וכן היה . בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא אכנו בדבר ואורישנו אמר משה ועתה יגדל נא כח יהוה וגו'. ומה הוא הדיבור. יהוה ארך אפים

ponam consilia in anima mea, *dolorem in corde meo per diem? Usquequo exaltabitur inimicus meus super me?* *Psal.* XIII. I. *In omnibus signis quæ feci in medio ejus?* Quæ non feci in omni gente. Alia expositio: *Quæ feci in medio ejus?* Scio quid sit in eorum mente, & quod petunt, adducam super illos: *Percutiam eum peste, expellamque eum &c.* Licet non fuerit confirmatum factum, ut percuteret undique Israelem, tamen conditio confirmatur: Dictum est enim: *Et faciam te in populum magnum & robustiorem eo*: Dictum est enim I. *Paral.* XXIII. 16. *Et filii Mosis Ghersom & Eliezer*, *& filii Ghersom Robobia*, *& filii Robobia multiplicati sunt nimis*: Quasi dicat super sexaginta myriades: *Et dixit Mose ad Dominum*. Dixit Mose coram Deo S. B. Domine mundi: Sicut solium trium graduum non potest consistere coram ira tua, solium unius gradus quomodo poterit consistere? Et præterea: *Audent Ægyptii* (*nam eduxisti in fortitudine tua populum istum de medio ejus*) Et quid facies nomini tuo magno? *Et dicent habitatoribus terræ hujus*: Dicent contra regem unum fuit ejus fortitudo; at non potuit consistere contra unum & triginta reges: *Qui audierunt*, *quod tu Domine in medio populi istius*: Cum quo locutus es de cœlo: *Cui oculo ad oculum conspectus es tu Domine*, *& nubes tua stet super eos*. Qui viderunt visionem Dei; oculis suis apparuit gloria sua, & noscent: *Quod tu Dominus*, *& nubes tua stet super eos*: *si occides populum istum tamquam virum unum*; *dicent gentes quæ audierunt famam tuam*. Isti memorati sunt in sectione: *Tum cecinit*: *Tum pavore percussi sunt principes Edom &c.* *Quod non esset potestas Domino*: Dixit Mose: Domine mundi: nunc dicent: non potest eos alere; sicuti dictum est I. *Reg.* V. II. *Et Salomon præbebat Hiram in cibum domui suæ*. Hic מכולת non significat nisi alimentum. *Et nunc magnificetur*, *quæso fortitudo Domini*, *sicut locutus es*, *dicendo*. Dixerunt: Quando Mose adscendit in excelsum, invenit Deum S. B. scribentem: *Dominus longus ad iram*, *& multus misericordia*. Dixit coram illo. Domine mundi: Impii perdantur. Respondit ei: Veniet tempus, in quo tu dolebis de verbo isto; & sic fuit; quando ei dixit Deus S. B. *Percutiam eum peste*, *expellamque eum*. Dixit Mose: *Et nunc magnificetur*, *quæso fortitudo Domini &c.* Et quænam fuit ejus allocutio? *Dominus longus ad iram*, *& mul-*

ורב חסד וגו' . דבר אחר כאשר דברת לאמר אלו שלשה עשר מדות שהורה לו שנאמר ויעבור יהוה על פניו ויקרא יהוה יהוה שיהו אומרים ישראל אלו המדות בשעה שחוטאין והקדוש ברוך הוא מוחל להם . ונקה לא ינקה . מנקה הוא לשבים ואינו מנקה למי שאינן שבין. על שלשים ועל רבעים . בשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהן . סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים ועד הנה תנן התם עשרה נסיונות נסו אבותינו להקדוש ברוך הוא שנאמר וינסו אותי זה עשר פעמים. וכן היה רבי יהודה אומר עשרה פעמים ניסו אבותינו את הקדוש ברוך הוא במדבר שנים בים . אחד בירידה ואחד בעליה . בירידה כתיב ויאמרו אל משה המבלי אין קברים וגו'. בעליה כתיב וימרו על ים בים סוף . מלמד שהמרו על הים ואמרו כשם שעלינו אנו מצד זה כך עלו המצרים מן הצד אחר . עד שאמר הקדוש ברוך הוא לשר של ים פלוט אותם ליבשה שנאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים . ושנים במים . ושנים במן. ושנים בשלו . שנים בשלו . שנים במים. אחד במרה שנאמר ויבאו מרתה ולא יכלו וגו' . וכתיב וילונו כל העדה ואחד ברפידים. ויחנו ברפידים ואין מים לשתות העם . שנים במן איש אל יותר ממנו עד בקר. וכתיב ויותירו אנשים ממנו . היום לא תמצאוהו בשדה וכתיב יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו . שנים בשליו . בשליו ראשון ובשליו שני . שלו ראשון בשבתנו על סיר הבשר. שלו שני דכתיב והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה הרי שמונה. ובעגל הרי תשעה . ובמדבר פארן כמו

multus misericordia. Alia expositio: *Sicut locutus es, dicendo*. Istæ sunt decem proprietates, quas eum docuit: Dictum est enim *Exod.* XXXIV. 6. *Et transiens Dominus coram eo vocavit; Domine mine*. Quia dicent Israelitæ: Istæ sunt proprietates, quando peccant, & Deus S. B. ignoscit illis: *Et justificando non justificat*: Justificat, qui convertuntur, at non justificat, qui non convertuntur. *In tertiam, & in quartam generationem*: Quando inspiciunt opus patrum suorum in manibus suis. *Dimitte nunc peccatum populi hujus secundum magnitudinem misericordiæ tuæ, & quemadmodum remisisti populo huic ab Ægypto & huc usque*: Ibi legimus: Decem tentationibus tentarunt patres nostri Deum S. B. Dictum est enim: *Et tentaverunt me his decem vicibus*: Et sic dixit R. Jehuda: Decem tentationibus tentarunt patres nostri Deum S. B. in deserto: Bis in mari; semel in descensu, & semel in adscensu: In descensu dictum est *Exod.* XIV. 11. *Et dixerunt ad Mosen: An de eo quod non essent sepulcra? &c.* In adscensu scriptum est *Psal.* CVI. *Et irritaverunt adscendentes in mare, mare Suph*. Docemur quod rebellaverint super mare, dicentes; sicut nos adscendimus ex altero, ita pariter Ægyptii adscendent ex altero latere, donec dixerit Deus S. B. principi maris, ut eos reciperet in aridam: Dictum est enim ibid. vers. 30. *Viditque Israel Ægyptios mortuos super litus maris*. Et bis in aquis, totidemque in Manna, & bis in coturnicibus: Bis in aquis, semel in Marah: Dictum est enim ibid. XV. 23. *Et venientes in Marah non potuerunt &c. Et murmurarunt omnis congregatio &c.* Atque iterum in Rephidim: Dictum est enim ibid. XVII. 1. *Et castrametati sunt in Rephidim, & non erat aqua populo ad bibendum*. Bis in Manna: Dictum est enim ibidem XVI. 19. *Nemo relinquat ex eo*. Pariterque scriptum est ibid. *Et reliquerunt quidam ex eo usque mane; Hodie non invenietis in agro*. Pariterque scriptum est ibid. *Egressi sunt de populo ad colligendum, & non invenerunt*. Bis in coturnicibus; In coturnicibus primis, & in coturnicibus secundis: De primis dictum est ibid. XVI. 3. *Quando sedebamus juxta ollas carnis*: De coturnicibus secundis dictum est *Et colligens, qui erat in medio ejus, concupiverunt concupiscentiam*. Ecce octo tentationes: & in vitulo: Ecce novem; Et in deserto Pharan: Ecce decem: Scriptum est enim: *Fleveruntque populus*

שכתוב ויבכו העם בלילה הוא. הרי עשרה פעמים . לכך נאמר וכאשר נשארת לעם הזה ממצרים ועד הנה . ויאמר יהוה סלחתי כדבריך . עתידין אומות העולם לומר . ואולם חי אני וימלא כבוד יהוה את כל הארץ . אלו ישראל שנקראו כבוד יהוה שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו . מיכן שנגזרה גזרה על ישראל שיהו גולים בין אומות העולם וכן אמר דוד וישא ידו להם להפיל אותם במדבר וגו׳ . דבר אחר ואולם חי אני וימלא כבוד וגו׳ . כי מתוך שישראל חוטאין לפני ואני סולח להם ימלא כבוד יהוה את כל הארץ שיהו אומות העולם אומרין אשרי העם שככה לו אשרי העם שיהוה אלהיו . כי כל האנשים הרואים את כבודי ואת אותותי : אינו דומה רואה למי שאינו רואה שאפילו הם מזידים . אם יראו את הארץ מלמד שכל אותם ארבעים שנה היו מתקנין להם קברות וישנים בתוכם מי שקם קם . ומי שמרת הוא נשאר בתוכו . וכל מנאצי לא יראוה מלמד שדיבר הכתוב על דברי הגלות שנאמר מארץ מגוריהם אוציא אותם ואל אדמת ישראל לא יבאו . ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו . הוא שאמרו רבותינו שהלך לחברון ונשתטח על קברי אבות ואמר להם אבותי בקשו עלי רחמים . והעמלקי והכנעני יושב בעמק משל לחזן שבא לבית הספר ורצועה על כתיפיו כיון שרואה התינוק את הרצועה או שומע אזכרה הרצועה מיד רותת . כך משל התינוק עמלק . היה מזכיר להם העמלקי . דרך ים סוף . כדי להסבבם . וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר . עד מתי לעדה הרעה הזאת : על שנועדו להתלונן על עצת מרגלים נקראו עדה רעה . אמור אליהם חי אני נאם יהוה זו שבועה . אם לא כאשר דברתם כן אעשה לכם . זה שאמרו או במדבר הזה לו מתנו . במדבר הזה יפלו פגריכם וגו׳ . יצאו שבטו של לוי שלא היה מספר

lus nocte illa: Ecce decem vicibus: Idcirco dictum est: *Et quemadmodum remisisti populo huic ab Ægypto huc usque: Et dixit Dominus: Remisi secundum verbum tuum:* Futurum est, ut dicant nationes mundi: *Veruntamen vivo ego, & replebitur gloria Domini universa terra.* Isti sunt Israelitæ qui appellantur gloria Domini: Dictum est enim *Isai.* XLIII. 7. *Et omnem qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum:* Hinc statuit decretum, ut Israelitæ exularent inter nationes mundi. Et sic dixit David *Psalm.* CVI. 26. *Et levavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto &c.* Alia expositio. *Verumtamen, vivo ego, & replebitur gloria &c.* Etenim postquam peccaverint Israelitæ coram me, ego ignoscam illis; *Replebitur gloria Domini universa terra:* Eo quod nationes mundi dicent: Benedictus populus, cui sic contingit, benedictus populus, cui Dominus Deus suus. *Quia omnes viri videntes gloriam meam, & signa mea.* Non est similis videns non videnti, vel si faciant per industriam: *Si viderint terram.* Docemur, quod cunctis quadraginta annis præparaverint sibi sepulcra, & in eis dormiverint; Qui surgebat, surgebat; & qui moriebatur in eo remanebat: *Omnes rejicientes me, non videbunt eam:* Docemur, quod textus loquatur de captivitatibus: Dictum est enim *Ezech.* XX. 38. *Et de terra incolatus eorum educam eos, & in terram Israel non ingredientur. At servum meum Chaleb (in mercedem, quia fuit inspiratio altera apud eum).* Hoc est quod dixerunt sapientes nostri, quod processerit ad Hebron, & prostratus ad sepulcra patrum, dixerit illis: Implorate super me misericordiam; *& Amalecita, & Chananæus habitat in valle:* Simile est ministro, qui se conferat in domum libri, & sit corrigia super ejus humeros; quando vidit puer corrigiam, aut audit memoriale corrigiæ, statim contremiscit: Ita erat similis puero Amalec: Memorabat eis Amalecitam: *Via maris Suph.* Ut eos circumiret. *Et locutus est Dominus ad Mosen, & ad Aharon dicendo: Quandiu congregationem malam istam:* Quia convenerunt, ut penderent a consilio exploratorum, vocati sunt congregatio mala: *Dic illis: Vivo ego, dicit Dominus:* Hoc est juramentum: *Si non quemadmodum locuti estis, sic fecero vobis:* Hoc est quod dixerunt: *Aut utinam in deserto isto mortui essemus. In deserto isto cadent cadavera vestra &c.* Excluditur tribus Levi quæ non fuit ex numero enumeratorum ab ætate viginti annorum, sed

פקודיו מבן עשרים אלא מבן חדש . ומבן חמש ועשרים ומבן שלשים . וראיה לדבר שהרי אלעזר בן אהרן נכנס . וכן אחיה השילוני ראה את עמרם שהוא אחד מששה שקפלו את כל העולם. מתושלח ראה את אדם הראשון. שם ראה את מתושלח . יעקב ראה את שם. עמרם ראה את יעקב . אחיה השלוני ראה את עמרם . אליהו ראה את אחיה השילוני . ועדין הוא קיים שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא. אם אתם תבאו אל הארץ . יצא שבט לוי . וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה. כלומר מה שאמרתם לבז יהיה לא יהיה לבז אלא הם יעברו את הירדן וידעו את הארץ אשר מאסתם בה . ויאמרו ראו מה עשו אבותינו כי מאסו בארץ חמדה כזאת. ובניכם יהיו רועים במדבר. יהיו מתאחרים במדבר ארבעים שנה במספר הימים אשר תרתם את הארץ יום לשנה יום לשנה . מיכן אמרו חכמים כל העוסק בתורה יום אחד בשנה כאילו כל השנה כולה עבר . ארבעים שנה כנגד ארבעים יום שבהם נתנה התורה כנגד ארבעום יום של יצירת הולד . אני יהוה דברתי אם לא זאת אעשה· במדבר הזה יתמו ושם ימותו . מיכן ליום הדין מן התורה . והאנשים אשר שלח משה לתור את הארץ. משה שלח והקדוש ברוך הוא לא שלח שנאמר שלח לך אנשים ואומר ואקח מכם שנים עשר אנשים . וילונו וילינו קרי להוציא דבה על הארץ . מלמד שאף שאר העם הוציא דבת הארץ רעה . אמר רבי שמעון בן לקיש מלמד שמתו מיתה משונה . אמר רבי חנינא דרש רבי שליא איש כפר תמרתה מלמד שנשתרבב לשונם ונפל על טבורם והיו תולעין יוצאים ממנו ונכנסות לטבורם ומטבורם עד לשונם· רב נחמן אמר באסכרה מתו . אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרה מאי דכתיב מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה. אמר הקדוש ברוך הוא ללשון כל איבריו של אדם זקופין ואתה מוטל כל איבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים

sed ab ætate mensis, & ab ætate viginti quinque, & ab ætate triginta annorum: & est rei monimentum; quia Eleazar filius Aharon ingressus est; & sic Achia Selonitis vidit Amram, qui fuit unus ex sex, qui duplicarunt universum mundum. Metuselah vidit primum hominem: Sem vidit Methuselah: Jacob vidit Sem, Amram vidit Jacob, Achia Selonitis vidit Amram: Elias vidit Achiam Selonitim, & adhuc vivit: Dictum est enim: *Ecce ego mitto ad vos Eliam prophetam. Si vos veneritis in terram*: Excluditur tribus Levi. *At infantes vestri, quos dixistis, in prædam erunt:* Quasi dicat: Quod vos dixistis in prædam erunt, non erunt in prædam, sed transibunt Jordanem: *Et cognoscent terram, quam rejecistis:* Et dicent: Videte, quid fecerint patres nostrii, qui rejecerunt terram desiderabilem, sicut istam. *Et filii vestri erunt pascentes in deserto:* Morabuntur in deserto quadraginta annis: *Juxta numerum dierum quibus explorastis terram quadraginta diebus, singulis diebus pro singulis annis:* Hinc dixerunt sapientes: Qui occupatur in lege die uno in anno, imputatur perinde ac toto anno occupetur: Et qui peccat peccatum unum in anno, imputatur perinde ac peccet toto anno: *Quadraginta annis*. Contra quadraginta dies, quibus data est lex; Contra quadraginta dies formationis fœtus. *Ego Dominus locutus sum: si istud non fecero: In deserto isto consumentur, & ibi morientur:* Hinc probatur dies judicii ex lege: *Et viri quos miserat Mose ad explorandam terram*. Mose misit, at Deus S. B. non misit. Dictum est enim: *Mitte tibi viros*. Pariterque dictum est: *Et cepi ex vobis duodecim viros. Et murmurarunt*; וילינו lege. *Proferendo infamiam de terra*. Docemur, quod reliquus populus protulerit infamiam terræ malam. Dicit R. Simeon ben Lakisc; Docemur quod varia morte occiderint. Dicit R. Chanina; exponit R. Selia vir de pago Tamratha: Docemur, quod amplificata fuerit eorum lingua, & ceciderit super eorum umbelicum, & vermes ex ea egredientes ingrederentur in eorum umbilicum, & ex eorum umbilico in eorum linguam. R. Nachman dicit: Ex angina mortui sunt. Dicit R. Jochanan nomine R. Jose Zamra. Quid scriptum est *Psal. cxx. 3. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Dicit Deus S. B. linguæ: Omnia membra erecta sunt, & tu extensa omnia membra hominis extrinsecus, at tu intrinsecus:

Et

ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות אחת של עצם ואחת של בשר. מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה. אמר רבי יוחנן כל המזכיר לשון הרע כפר בעקר שנאמר אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי ארון לנו. זהו שאמר הכתוב מות וחיים ביד לשון. מה יד ממית אף לשון ממית אלא שהלשון ממית מרחוק שנאמר חץ שחוט לשונם. בוא וראה כמה כח לשון הרע ומה מרגלים שלא דברו אלא על העצים ועל האבנים כך המספר לשון הרע על חברו על אחת כמה וכמה ואסור לקבלו אבל ראוי לו לחוש בדבר שאם אמר פלוני מבקש להרגך ראוי לחוש בדבר ראיה ממעשה גדליה בן אחיקם ואמר רבה בר בר חנה כל מילתא דמיתאמרא באפילו תלתא לית בה משום לישנא בישא. ויהושע בן נון וכלב בן יפונה. מלמד ששקולין זה בזה שיהו שוין. וידבר משה את כל הדברים האלה אל כל ישראל. דיבור קשה האלה קשה. קשה היה להם הדיבור הזה בלבד. וישכימו בבקר כסבורין בדעתם שמשכימין לדבר מצוה. ויאמר משה למה זה אתם עוברים את פי יהוה והיא לא תצלח. כבר אמר להם והעמלקי והכנעני יושב בעמק. כי העמלקי והכנעני בסוף המלחמות. ויעפילו. ויאפילו לדרך חשך וכן הוא אומר הנה עופלה לא ישרה נפשו בו. וארון ברית יהוה ומשה לא משו וגו'. מלמד שלא נתקו יתידות מחנה לוים. ויאמר יהוה אל משה לאמר. כי תבואו אל ארץ מושבותיכם בכל מקום נאמר ארץ כנען וכאן נאמר ארץ מושבותיכם הבטיחם שמושבותיכם היא ירושה מאבותיהם שנאמר קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. אמר רבי ישמעאל בא הכתוב ללמדך שלא נתחייבו ישראל בנסכין. אלא מביאתן לארץ ואילך.

Et præterea te circumdedi duobus sepimentis altero osseo, & altero carneo. *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Dicit R. Jochanan. Omnis, qui memorat lingua mala, abnegat fundamentum: Dictum est enim *Psal.* XII. 5. *Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quia noster Dominus est.* Hoc est quod dicit textus: *Mors & vita in manu linguæ.* Sicut manus occidit, ita pariter lingua occidit; at lingua eminus occidit. Dictum est enim *Jerem.* IX. 8. *Sagitta vulnerans lingua eorum.* Veni & vide, quanta sit vis linguæ malæ; Si exploratoribus, qui non locuti sunt nisi de arboribus, & de lapidibus, sic contigit, qui loquitur lingua mala in socium suum quanto magis? Interdictum est eum recipere, sed est conveniens, ut de hoc dubitetur: Si enim dicat NN. Quæro te occidere; conveniens est, ut de hoc dubitetur: Argumentum est in historia Gedaliæ filio Achicham. Et dicit Raba bar bar Chana: Omne quod dicitur per tertium, non dubitandum est esse linguam malam. *Et Josue filium Nun, & Chaleb filium Jephunneh.* Docemur, quod inter se æquipararentur, quod essent æquales: *Et locutus est Mose omnia verba ista.* Allocutio molesta; ista molesta: Molesta erat hæc allocutio illis duntaxat. *Et surrexerunt mane:* Putantes mentibus suis, quod surrexerint propter præceptum: Et dixit Mose: *Cur transgressi estis mandatum Domini? Hoc non erit prosperum.* Jam illis dixerat: *Amalecita, & Chananæus habitat in valle.* Quia Amalecita, & Chananæus fuit in fine bellorum: *Et ausi sunt:* Et tenebræ fuerunt in via obscura: Et sic dictum est *Habac.* II. 4. *Ecce qui incredulus est; non erit recta anima ejus in semetipso: Et arca fœderis Domini & Mose non recesserunt.* Docemur quod non avulsi fuerint claviculi de castris Levitarum. *Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo: Quando veneritis in terram habitationum vestrarum:* Ubique dictum est: *Terram Chanaan.* At hoc loco dictum est: *Terram habitationum vestrarum:* Fecit eos confidere, quod eorum habitationes essent hæreditas eorum patrum. Dictum est enim *Genes.* XIII. 17. *Surge & ambula per terram per longitudinem ejus, & per latitudinem ejus, nam tibi daturus sum eam.* Dicit R. Samuel: Venit textus ad te docendum, quod Israelitæ non fuerint obligati ad libamina, nisi postquam ingressi fuerunt in terram & ulterius: *Terram habitationum vestrarum, quam* ego

ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם׃ לאחר ישיבה וירושה הכתוב מדבר . ומה עניין פרשה נסכים לעניין של מעלה לפי שהוא אומר וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה והבאתי אותם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה. ובמשנה תורה מבאר זה הפסוק . וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבואו שמה ולהם אתננה והם יירשוה . וכיון שקבע זמן לביאתן לארץ מיד נתן להם מצות הנהוגות בארץ והמצוה הזאת תלויה לאחר ירושה וישיבה לכך נסמכה פרשת נסכין לעניין של מעלה. ועשיתם אשה ליהוה. שומע אני כל הקרב לאשים יטען נסכים תלמוד לומר עולה. אין לי אלא עולה מנין לרבות את השלמים תלמוד ,לומר או זבח . ולהלן הוא אומר ואם זבח שלמים קרבנו לפלא נדר או לנדבה. לא אמרתי אלא קדשים הבאים בנדר ובנדבה יצאו חטאת ואשם׃ או במועדיכם להביא עולת חובה הבאה ברגלים . לעשות ריח ניחוח ליהוה מן הבקר או מן הצאן . יצאת עולת העוף שלא תטען נסכים. דברי רבי יאשיה . מן הבקר או מן הצאן מלמד שמביא מזה בפני עצמו ומזה בפני עצמו. והקריב המקריב . אין לי אלא איש אשה מנין תלמוד לומר המקריב מכל מקום. קרבנו ליהוה מנחה סולת עשרון בלול ברביעית ההין שמן . רבי נתן אומר בנין אב לכל המתנדב מנחה שלא יפחות מעשרון . ויין לנסך רביעית ההין . שמן לבולה ויין לנסוך . תעשה על העולה או לזבח· מלמד שמביא לזה בפני עצמו ולזה בפני עצמו . לכבש האחד . רבי נתן אומר להביא את עולה יולדת שתיטען נסכים שלא שמענו בכל התורה כולה . או לאיל תעשה מנחה. בא הכתוב לחלוק בין נסכי כבש לנסכי איל שיהו נסכי איל שלישית ההין . ונסכי כבש רביעית ההין.

ego do vobis: Post habitationem, & hæreditatem textus loquitur. At qua de causa subjectum sectionis libaminum proximum est subjecto superiori? Quia dictum est: *Et infantes vestri, quos dixistis; in prædam erunt; & adducam eos, & cognoscent terram, quam rejecistis.* Et in *Deuteronomio* declaratur hic textus: *Et infantes vestri, quos dixistis; in prædam erunt; & filii vestri, qui non cognoscunt bodie bonum & malum, illi ingredientur illuc, & illis dabo eam, & illi hæreditabunt eam;* Et quando statutum fuit tempus eorum ingressus in terram, statim dedit illis præcepta observanda in terra; & hoc præceptum observandum erat post hæreditatem, & habitationem: Idcirco proxima est sectio libaminum subjecto superiori. *Et facietis ignitum Domino.* Crederem, quod omne quod ignitum offerebatur, requireret libamina? Idcirco dictum est: *Holocaustum.* Non probo nisi de holocausto; unde probatur ad includendum pacifica? Ex eo quod dictum est: *Aut sacrificium.* Et ibi dictum est: *Si autem sacrificium pacificorum fuerit oblatio ejus ad declarandum votum, aut spontaneum:* Non dixi nisi de sanctitatibus, quæ ex voto aut sponte afferebantur: Excluduntur sacrificium pro peccato, & sacrificium pro delicto: *Aut in solennitatibus vestris:* Ad includendum holocaustum ex debito, quod afferebatur in diebus festis. *Ad faciendum odorem acceptabilem Domino: De bobus, aut de ovibus:* Excluditur holocaustum volucris, quod non requirat libamina. Verba R. Josia. *De bobus aut de ovibus:* Docemur, quod hinc seorsim & illinc seorsim adducat: *Et offerens obtulerit.* Non probo nisi de viro, de muliere unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Obtulerit.* Omnimode: *Oblationem suam Domino munus similagineum decimam mixtam quartario Hin olei.* R. Nathan dicit: Constitutio principii de cunctis, qui sponte offerunt munus, ne minuant de decima. *Et vini ad libandum quartarium Hin.* Oleum ad miscendum, & vinum ad libandum. *Facies super holocaustum, aut super sacrificium.* Docemur quod ex hoc seorsim, & pro illo seorsim adduceret: *Pro agno uno.* R. Nathan dicit: Ad includendum holocaustum puerperæ, quod requireret libamina, quod nondum audivimus in universa lege: *Aut pro ariete facies munus.* Venit textus ad dividendum inter libamina agni, & libamina arietis; Libamina arietis continebant tertiam partem Hin, & libamina agni continebant quartarium Hin: *Et vi-*

וייז לנסך רבועית ההין שמן לבילה ויין לנסוך, תקריב ריח ניחוח ליהוה. נחת רוח לפני יהוה שאמר ונעשה רצונו. וכי תעשה בן בקר. בן בקר היה בכלל ויצא מן הכלל ללמוד על הכלל כולו. מה בן בקר שהוא בא בנדר ונדבה וטעון נסכים אף כל הבא בנדר ובנדבה טעון נסכים. יצאו חטאת ואשם שאין באין בנדר ונדבה שלא יטענו נסכים. רבותינו זכרונם לברכה אמרו עולה או זבח מלמד שמביא לזה בפני עצמו ולזה בפני עצמו. והקריב על בן הבקר מנחה סלת שלשה עשרונים בלולה בשמן חצי ההין. רבותינו אמרו שנתות היו בהין עד כאן לפר עד כאן לאיל עד כאן לכבש. ויין תקריב לנסך חצי ההין. שמן לבילה ויין לניסוך. אשה ריח ניחוח ליהוה על גבי ספלים אתה אומר. או אינו אלא על גבי האישים תלמוד לומר אש תמיד תוקד על המזבח. ואם כן אתה מכבה את האש. אלא אשה ריח ניחוח ליהוה על גבי ספלים. אשה ריח ניחוח ליהוה. נחת רוח למי שאמר והיה העולם. שאמר ונעשה רצונו. ככה יעשה לשור האחד. מלמד שלא חלקה תורה בין נסכי עגל לנסכי שור ואף על פי שחלקה תורה בין כבש לאיל לשלישית ההין לרביעית ההין. לגבי בן בקר ושור לא חלקה. או לאיל האחד מלמד שאף על פי שחלק בין בן שתים לבין בן שלש. לפי שמיכן ואילך נקרא איל. או לשה בכשבים או שה קטן לשה גדול. או בעזים מקיש גדול שבעים לקטן שבכשבים מה זה שלשה לוגין אף זה שלשה לוגין למדנו שאין חלוק בין נסכי גדול לנסכי קטן. למדנו שנסכין אין פוחתין משלשה לוגין שהיא רביעית ההין. לפי שהיו שנים עשר לוגין ומפורש במסכת מנחות. כמספר אשר תעשו שלא ימעט. ומנין שאם רצה לרבות שלא ירבה תלמוד לומר ככה תעשו לאחד כמספרם דברי רבי יאשיה. רבי נתן אומר כל האזרח יעשה ככה. שלא ימעט ושלא ירבה מכאן אמרו

vini ad libandum quartarium Hin; Oleum ad miscendum & vinum ad libandum: *Offeres odorem acceptabilem Domino*. Odorem acceptabilem coram eo, qui dixit; Et fiat voluntas ejus: *Et quum feceris filium bovis*. Filium bovis erat in genere, & exiit de genere, ad docendum de toto genere: Sicut filius bovis, qui offertur ex voto & sponte, requirit libamina, ita pariter omne, quod ex voto & sponte offertur, requiret libamina; Excluduntur sacrificium pro peccato, & sacrificium pro delicto, quæ quoniam neque ex voto neque sponte afferuntur, non requirent libamina. Sapientes nostri f. m. dixerunt: *Holocaustum, aut sacrificium*: Docemur, quod pro hoc seorsim, & pro illo seorsim adduceret. *Et offeret super filio bovis munus similagineum, tres decimas mixtas oleo, dimidium Hin*. Sapientes nostri dixerunt; quod signa essent in Hin, usque ad hoc spatium pro juvenco, usque ad hoc spatium pro ariete, usque ad hoc spatium pro agno: *Et vini offeres ad libandum dimidium Hin*: Oleum ad miscendum, & vinum ad libandum. *Ignitum odorem acceptabilem Domino*. Super pelves tu dicis; Aut non nisi super ignita. Idcirco dictum est: *Ignis perpetuus accendetur super altare*: Si ita est, tu extingues ignem: Verum *ignitum odorem acceptabilem Domino*: Super pelves. *Ignitum odorem acceptabilem Domino*. Odorem acceptabilem ei, qui dixit: Et fuit mundus: Qui dixit: Et fiat voluntas ejus: *Sic faciet pro bove uno*. Docemur, quod non distinguat lex inter libamina vituli, & libamina bovis, licet lex distinguat inter agnum, & arietem inter tertiam, & quartam partem Hin, tamen pro filio bovis & bove non distinguit. *Aut pro ariete uno*. Docemur; licet distinguat inter biennem, & triennem, quia hinc & ulterius vocatur aries: *Aut pro agno de agnis, aut agno parvo, agno magno, aut de capris*; Æquiparat maximum in capris minimo in agnis; Sicut iste requirit tres logos, ita pariter ille requirit tres logo: Docemur, quod non distinguat inter libamina magni, & libamina parvi: Docemur, quod libamina non minuerentur de tribus logis, qui erant quartarium Hin, quia erant duodecim logi; & exponitur in tractatu *Menachoth*. *Juxta numerum quem facietis*: Ne diminuat, & si velit augere, ne augeat: Idcirco dictum est: *Sic facietis pro uno juxta numerum eorum*. Verba R. Josia: R. Nathan dicit: *Omnis indigena faciet sic*: Ne minuat, neque augeat: Hinc dixerunt in tra-

במסכת מנחות מערבין נסכי פרים עם נסכי פרים וכו׳ אבל אין מערבין נסכי פרים עם כבשים נסכי כבשים עם אלים. מיכן אמרו האומר הרי עלי לוג לא יביא שנים שנים יביא שלשה שלשה שכן נסכי רביעית ההין שהוא שלשה לוגין יביא ארבעה שכן נסכי איל שלישית ההין. חמשה לא יביא שאינו לא נסכי כבש ולא נסכי איל. ששה יביא שכן נסכי בן בקר חצי ההין. מכאן ואילך יביא שכשם שהצבור מביא חובה כך היחיד מתנדב נדבה. כל האזרח יעשה ככה את אלה. מלמד שישראל מביא נסכים ואין הגוי מביא נסכים. שנאמר ומעוך וכתות. ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה אבל אתה מקבל מהם שלמים. יכול שכשם שהגוי מביא עולה כך יביא נסכים תלמוד לומר כל האזרח יעשה ככה את אלה ולא הגוי. מיכן אמרו במסכת שקלים גוי ששילח עולתו ממדינת הים ולא שלח נסכיה עמה יקריבו נסכיה משל צבור. וכי יגור אתכם גר. אין לי אלא המתגייר. שנתגייר כבר מנין תלמוד לומר או אשר בתוככם לדורותיכם. ועשה אשה ריח ניחח ליהוה. כאשר תעשו כן יעשה. רבי אומר מה ישראל לא באו לברית אלא בשלש דברים במילה ובטיבילה ובהרצאת קרבן אף הגרים כיוצא בהם. אי מה ישראל בדם עולה ובזבחי שלמים אף הגרים בדם עולה ובזבחי שלמים. תלמוד לומר ועשה אשה ליהוה שאין מביא אלא עולת עוף דבר אחר כאשר תעשו כן יעשה הגר את נסכיו. מה אתם ששה לפר וארבעה לאיל ושלוש לכבש אף הגרים כיוצא בהם. הקהל חוקה אחת אין לי אלא אנשים נשים מנין תלמוד לומר הקהל חוקה אחת לכם ולגר הגר בכל מקום שמעשה בישראל צריך להביא את הגרים. חקת עולם

tractatu *Menachoth*: Miſceri poterant libamina juvencorum libaminibus juvencorum &c. At non poterant miſceri libamina juvencorum cum libaminibus agnorum, neque libamina agnorum cum libaminibus arietum. Hinc dixerunt: Si quis dicat: Ecce ſuper me logus, non adducet duos, ſi duos, adducet tres, quia ita erant libamina quartarium Hin; ſi tres logos; adducet quatuor, quia libamina arietis continebant tertiam partem Hin. Quinque non adducet, quia non erant neque libamina agni, neque libamina arietis: Sex adducet, quia libamina filii bovis continebant dimidium Hin. Hinc & ulterius poterit adducere; Etenim ſicut cœtus afferebat debitum, ita pariter privatus ſponte offerebat: *Omnis indigena faciet ſic iſta*. Docemur quod Iſraelitæ afferrent libamina, at gentilis non afferebat libamina. Dictum eſt enim *Levit.* XXII. 24. *Et pertritum & contuſum, & de manu filii alienigenæ non offeretis panem Dei veſtri ex omnibus iſtis*: At poteris ab eis accipere pacifica: Crederem quod ſicut gentilis afferebat holocauſtum, ita pariter afferret libamina? Idcirco dictum eſt; *Omnis indigena faciet ſic iſta*: Non autem gentilis: Hinc dixerunt in tractatu *Sekalim*: Gentilis ſi mittat holocauſtum ſuum de provincia maritima, & non mittat cum eo libamina ſua, offerentur ejus libamina de bonis cœtus: *Et quum peregrinabitur vobiſcum peregrinus*: Non probo niſi antequam factus ſit proſelytus; poſtquam factus ſit proſelytus, unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Aut fuerit in medio veſtri, in generationibus veſtris: Et fecerit ignitum odorem acceptabilem Domino, ſicut feciſtis, ſic faciet*. Rabi dicit: Sicut Iſraelitæ non ingreſſi ſunt in fœdus niſi tribus rebus, ſc. circumciſione, & lotione, & acceptatione ſacrificii, ita pariter proſelyti hujuſmodi rebus: Aut ſicut Iſraelitæ ſanguine holocauſti, & ſacrificiis pacificis, ita pariter proſelyti ſanguine holocauſti, & ſacrificiis pacificis. Idcirco dictum eſt: *Faciet ignitum Domino*. Quod non adducat niſi holocauſtum volucris: Alia expoſitio: *Sicut facietis, ſic faciet* peregrinus libamina ſua. Sicut vos ſex logos pro juvenco, & quatuor pro ariete, & tres pro agno, ita pariter proſelyti: *Congregatio, ſtatutum unum*: Non probo niſi de viris, de mulieribus unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Congregatio, ſtatutum unum vobis, & peregrino*. Ubi agitur de Iſraelita, includendi ſunt proſelyti: *Statutum perpetuum in generationibus veſtris*:

לדורותיכם. שינהוג הדבר לדורות. ככם כגר יהיה לפני יהוה. להביא הציץ שמרצה על ישראל שנאמר והיה לכם לזכרון. כך מרצה על הגוים. תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם. השווה הגר לאזרח בכל המצות האמורות בתורה. וידבר יהוה אל משה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם לדורותיכם פרשה זו ללמד על החלה. בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה. אמר רבי ישמעאל למה נשתנית ביאה זאת מכל ביאות שבתורה שהוא אומר בכל מקום כי תבואו אל הארץ והיה כי יביאך. וכאן הוא אומר בבואכם אל הארץ כיון שנכנסו לארץ מיד נתחייבו בחלה. מיכן אמר במסכת קידושין גדולה תורה שקדמה לחלה ארבעים שנה ולמעשרות חמשים וארבע ולשמטים ששים ואחת וליובלות מאה ושלש. תנו רבנן ימי יושבת שבמדבר ארבעים שנה חסר אחת וליובלות מאה ושלש. ימי אהל מועד שבגלגל ארבע עשרה שנה שבע שכיבשו ושבע שחילקו דכתיב בן ארבעים שנה אנכי בשלוח אותי משה עבד יהוה מקדש ברנע לרגל את הארץ ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמנים שנה. כי עבריה לירדן בר כמה הוה בר תמניך נכי תרתי וקאמר בן חמש ושמונים שנה למימרא דבשבע כיבשו ובשבע חילקו. אי בעית אימא מדשבע כיבשו שבע נמי חלקו ואי בעית אימא מהכא ארבע עשרה שנה אחר שהוכתה העיר. וכן מצאתי בסדר עולם שמונה מאות וחמשים שנה עשו ישראל בארץ משנכנסו בה ועד שיצאו מתוכה שהן ארבעה עשר יובלות ואומר ביחזקאל בעשרים וחמש שנה לגלותינו אימתי נאמר לו בתחלת היובל ואם ששה עשר יובלים הם היאך חסרין ארבעה עשר שנים אמור מעתה שבע שכבשו ושבע שחילקו עולין לחשבון היובל אבל

stris: Ut res observetur in generationibus; *Sicut vobis sic peregrino erit coram Domino*. Ad includendum laminam, quæ sicut expiabat Israelitas: Dictum est enim: *Et erit vobis in memoriam*. Ita pariter expiabat proselytos: *Lex una, & judicium unum erit vobis, & peregrinanti vobiscum*. Æquiparat peregrinum indigenæ in cunctis præceptis in lege memoratis. *Et locutus est Dominus ad Mosen: Loquere ad filios Israel: & dic eis: In generationibus vestris:* Hæc sectio docet de placenta; *Quum veneritis in terram, ad quam ego duco vos*. Dicit R. Ismael. Cur diversus est hic ingressus ab omnibus adventibus in lege memoratis? Etenim ubique dictum est: *Quando veneritis ad terram. Et erit, quando adduxerit te*. At hoc loco dicit: *Quum veneritis in terram*. Postquam ingressi sunt in terram, statim obligati fuerunt ad placentam: Hinc dixerunt in tractatu *Kiduschin:* Præstantissima est lex, quæ præcessit placentam quadraginta annis, & decimas quatuor & quinquaginta, & annos Sabbathicos uno & sexaginta, & Jubilæos tribus & centum: Tradiderunt sapientes: Tempus habitationis in deserto fuit quadraginta annorum minus uno, & pro Jubilæis centum & trium annorum; tempus tentorii conventus in Gilgal quatuordecim annorum, septem, quibus subegerunt, & septem quibus diviserunt; Scriptum est enim *Jos.* XIV. 7. *Filius quadraginta annorum ego eram, quando misit me Mose servus Dei de Kades Barne ad explorandam terram, & nunc ecce ego hodie sum filius quinque & octoginta annorum:* Quando transiit Jordanem qua ætate erat? Octoginta duorum: & dictum est: *Quinque & octoginta annorum*; Ut dicat quod septem annis subegerint, & septem diviserint; Si velis, dicam: Quoniam septem subegerunt, septem quoque diviserunt: Et si velis dicam; Hinc probatur de quatuordecim annis postquam percussa est civitas; Et sic inveni in *Seder Olam:* Quod octingentis annis fuerint Israelitæ in terra, postquam eum subegerunt, & postquam ex ea abierunt, qui sunt quatuordecim Jubilæi; Et dictum est in *Ezechiele* VIII. 16. *Vigesimo & quinto anno transmigrationis nostræ:* De quo tempore loquitur? De principio Jubilæi. Si vero sint sexdecim Jubilæi, quomodo desunt quatuordecim anni? Dic igitur; septem anni quibus subegerunt, & septem quibus diviserunt, adscendunt in computum Jubilæi, sed eos non memorarunt. Ante quam subegerunt, & diviserunt, non numerarunt

לא מנו אותם. שעד שכיבשו וחילקו לא
מנו שמטים ויקהלו כל עדת בני ישראל
שילה וישכינו שם את אהל מועד והארץ
נכבשה לפניהם. באותה שעה התחילו
למנות למעשרות ולשמטים וליובלות.
טוביהו ברבי אליעזר זכרונו לברכה נתישב
על כיביש של הלכה זו אמרו רבותינו
במסכת זבחים שאם אין אתה אומר
שבע שכיבשו ושבע שחילקו אין אתה
מוצא ארבעה עשר שנה אחר אשר הוכתה
העיר דכתיב בספר יחזקאל בעשרים וחמש
שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחדש
בארבע עשרה שנה אחרי אשר הוכתה
העיר בעצם היום הזה היתה עלי יד
יהוה ויבא אותי וגו׳. שמא באותו הזמן
ראה יחזקאל בניין הבית שיבנה במהרה
בימינו אמר בעשרים וחמש שנה לגלותינו
שהיה יחזקאל מונה לגלות יכניה לפני
גלות צדקיה אחד עשר שנה ובגלות
צדקיה הוכתה העיר טול אחד עשר
מיכניה לצדקיה וארבעה עשר אחר
צדקיה משהוכתה העיר הרי עשרים
וחמש שנים מיכניה אמר הכתוב בראש
השנה בעשור לחדש ואי זהו עשור לחדש
שהוא ראש השנה ליובליות זה יום
הכפורים דכתיב ביום הכפורים תעבירו
שופר בכל ארצכם. למדנו שנבואה זו
ביום הכפורים היתה בתחלת היובל
שכן הוא קורא אותו ראש השנה וכן
מצאנו באהל מועד דכתיב ויקהל משה
את כל עדת בני ישראל וציום על
הכנות המשכן ביום הכפורים היה. מאה
ועשרים ימים לעשרת הדברות. וכן
חינוך בית עולמים שעשה שלמה ביום
הכפורים בא. וכן ליחזקאל העתיד לבוא
נראה ביום הכפורים שמא בעשרה
באב היה מפני גלות יכניה. דע כי לא
היה יחזקאל מונה לגלות צדקיה אלא
לגלות יכניה לא היה בעשרה באב
ולא השנים שעשו ישראל בארץ תתנו
תמ משנכנסו עד שנבנה הבית דכתיב
ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה
ויבן הבית ליהוה צא מהם ארבעים
שהלכו במדבר נשארו ת״מ והבית עמד

runt annos Sabbathicos. *Congregatique sunt omnes filii Israel in Silo, ibique erexerunt tabernaculum testimonii, & fuit eis terra subjecta: Jos.* XVIII. I. Tum inceperunt numerare decimas, & annos Sabbathicos, & Jubilæos. Tobias bar R. Elieser f. m. Statutum est de subactione hujus constitutionis. Dixerunt sapientes nostri f. m. in tractatu *Zevachim*; si non dicas septem, quibus subegerunt, & septem, quibus diviserunt, non invenies quatuordecim annos post excidium domus: Scriptum est enim in libro *Ezechielis* VIII. 16. *Vigesimo & quinto anno captivitatis nostræ in principio anni decima mensis quartodecimo anno postquam percussa est domus in ipso die isto fuit super me manus Domini, & venit ad me &c.* Fortasse eo tempore vidit Ezechiel ædificium domus, quæ cito ædificetur in diebus nostris: Dicit: *Vigesimo & quinto anno captivitatis nostræ:* Quod Ezechiel numeraverit captivitatem Jechoniæ ante captivitatem Sedekiæ undecim annis, & in captivitate Sedekiæ percussa est domus; Transfer undecim annos a Jekonia ad Sedekiam, & quatuordecim post Sedekiam, postquam percussa est domus, ecce quinque & viginti anni ab Jekonia: Dicit textus: *In principio anni decima mensis:* Quod esset principium anni Jubilæis; Hic est dies expiationum; Scriptum est enim: *In die expiationum facietis transire cornu in cunctis terris vestris:* Docemur, quod hæc prophetia in die expiationum fuerit in principio Jubilæi; quia sic appellat ipsum principium anni: Et sic invenimus in tentorio conventus; Scriptum est enim *Exod.* XXV. I. *Et congregavit Mose universam congregationem filiorum Israel, & præcepit eis de dispositione tabernaculi.* In die expiationum fuit: Centum & viginti dies pro decalogo: Et similiter dedicatio domus seculorum, quam fecit Salomon, in die expiationum futuro. Atque ita pariter Ezechieli apparuit pro tempore futuro in die expiationum: Fortasse in die decima Ab fuit ante captivitatem Jekoniæ: Scito, quod Ezechiel non numeraverit captivitatem Sedekiæ, sed captivitatem Jekoniæ, non fuit in die decima Ab; atqui anni, quibus fuerunt Israelitæ in terra, fuerunt 856: 440 postquam ingressi sunt, priusquam ædificata est domus; Scriptum est enim I. *Reg.* VI. I. *Et fuit octuagesimo anquadringentesimo anno, & ædificavit domum Domino.* Detrahe ab his quadraginta, quibus incesserunt in deserto, reliqui erunt 440: & domus stetit 410.

תי הרי תתנ שהם שבעה עשר יובלות והיה ראוי להיות יובל כשהוכתה העיר שתתנ שנים השלמת שבעה עשר יובלות והיאך בא היובל ארבע עשרה שנים אחר שהוכתה העיר אלה ארבעה עשר שנים חסרו מן תתנ שלא היו מונים ליובלות . ואלו שבע שכיבש ושבע שחילקו לפיכך באו ארבע עשרה שנה אחר שהוכתה העיר. אם היו מחשבים משנכנסו לארץ היה בא היובל בתחלת הגלות של צדקיהו לא פחות ארבעה עשר שנים היו שבעה עשר יובלות עד שנת דף סו לבריית העולם שהוא אלול שבעה לחרבן בית שני שהוא אתיז להפסקת נבואה למימי אלכסנדרוס מוקדון למלכות יוונים שהוא משהוכתה העיר בימי צדקיהו המלך אתקכז . נשוב לענייננו אל ענין הפסוק שאמר בבואכם . אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה מיכאן אמרו חוצה לארץ שנכנסו לארץ חייבין בחלה. והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה ליהוה נאמר כאן לחם ונאמר להלן לחם מה לחם האמור להלן חמשת המינים שנאמר שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני וכתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה. ואלו הן חטה ושעורה וכוסמת ושבולת שועל ושיפון . יצא רוחן ואורז והפרגין והשומשמים שאין באין לידי מצה וחמץ לא לידי סרחון. תרומה. חובה ליהוה בתרומה גדולה הכתוב מדבר מלמד שצריכין ישראל להפריש תרומה גדולה ותרומת חלה ועכשיו אנחנו בגלות בעונותינו מפרישין חלת האור במקום תרומה גדולה וזורקה לאור וחלה נותנה לכהן. ומברכת האשה אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש חלה. וחלת הפסח מפרישין ככר מעשרים וארבע ככרות . ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה. משתתערב הקמח בעריבה. מיכן אמרו אוכלין עראו מן העיסה עד שתתגלגל שאין מפרישין קמח חלה לא עיסה ובלבד שיהא בשיעור

Ecce 850. qui sunt septemdecim Jubilæi, & conveniens erat ut esset Jubilæus quando percussa est civitas, quia 850. anni perficiunt septendecim Jubilæos anno quartodecimo postquam percussa est domus: Verum quatuordecim anni desunt ex 850; quos non numerarunt pro Jubilæis. Et isti sunt septem, quibus subegerunt, & septem quibus diviserunt; ideoque veniunt quatuordecim anni postquam percussa est civitas. Si supputassent ab ingressu in terram, venisset Jubilæus in principium captivitatis Sedekiæ, sed detractis quatuordecim annis, erunt septendecim Jubilæi usque ad annum 4066. creationis mundi, qui fuit in Elul mense septimo excidii domus secundæ, & summa est 1417. ad cessationem prophetiæ in diebus Alexandri Macedonis in regno Græcorum, quando percussa est civitas diebus Sedekiæ regis 1527. Redeamus ad nostrum subjectum, sc. ad subjectum textus, ubi dicitur: *Quum veneritis ad terram, ad quam ego adduco vos*. Hinc dixerunt; Si fructus extra terram introducantur in terram, obligantur ad placentam: *Et erit, quum comederitis de pane terræ, separabitis separationem Domino:* Memoratur hic panis, & memoratur ibi panis; sicut panis ibi memoratus erat ex quinque speciebus; Dictum est enim *Exod.* XIII. 6. *Septem diebus comedes super eo azyma, panem afflictionis:* Pariterque scriptum est *Levit.* XXXIII. 14. *Et panem & tostum & spicam recentem non comedetis usque ad ipsum diem istum:* Et ista sunt triticum, & hordeum, & spelta, secale, & avena; excluditur millium, oryza, papaver, & sesamum, quæ non fiunt azyma, neque fermentant, sed putrescunt. *Separationem:* Ex debito: *Domino*. De separatione magna textus loquitur; Docemur, quod deberent separare separationem magnam, & separationem placentæ; At hoc tempore nos in captivitate in afflictione nostra separamus placentam igni, pro separatione magna, & projicitur in ignem, & placenta datur sacerdoti: Et benedicet mulier: Qui sanctificavit nos præceptis suis, & mandavit, ut separaremus placentam: Et placentam Paschatis separamus frustum ex quatuor & viginti frustis. *Principium pastarum vestrarum placentam separabitis separationem:* Postquam commixta fuerit farina in mactra. Hinc dixerunt: Comedunt accidentaliter ex pasta, priusquam involvatur, quia ex farina non separant placentam, sed ex pasta, dummodo sit juxta mensuram placentæ, juxta mensuram

חלה בשיעור ארבעים ושלשה ביצים וחומש ביצה . כתרומת גורן כן תרימו אותה. מה תרומה אחת . אף חלה אחת. מראשית עריסותיכם תתנו ליהוה תרומה לדורותיכם. למה נאמר לפי שהוא אומר ראשית עריסותיכם . שומע אני ראשונה שבעסות תלמוד לומר מראשית עריסותיכם מקצתה ולא כולה . דבר אחר חלה תרימו תרומה פרט לעיסת תרומה ולעיסת מעשר לפי שאין השאר חולין והתורה אמרה חלה תרימו את שמורם קדש והשאר חולין ולא שזה וזה קודש . תתנו ליהוה תרומה ליהוה . עד שיבוא בה שעור כדי מתנה לכהן. מיכן אמרו שיעור חלת בעלת הבית אחת מעשרים וארבעה . והנחתום מארבעים ושמנה. אמר רבי יהודה מפני מה אמרו בעל הבית אחד מעשרים וארבעה . והנחתום אחד מארבעים ושמנה לפי שהאיש עינו יפה והאשה עינה רעה וכשתפחות לא תפחות מארבעים ושמנה . לדורותיכם. להביא עסה שביעית שחייבת בחלה . וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה . בעבודה זרה הכתוב מדבר אתה אומר בעבודה זרה הכתוב מדבר או אינו אלא באחת מכל המצות שבתורה תלמוד לומר והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה ייחד הכתוב מצוה זו אמורה בפני עצמה ואי זו זו עבודה זרה. דבר אחר וכי תשגו ורא תעשו את כל המצות האלה באו כל המצות ללמד על מצוה אחת . מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה אף כל העובד עבודה ורה פורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה שנאמר לעבור בריתו . ואין ברית אלא תורה שנאמר אלה דברי הברית וגו' . אשר צוה יהוה את משה מלמד שכל המודה בעבודה זרה כופר בעשרת שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר. את כל אשר צוה יהוה את משה מן היום אשר צוה יהוה והלאה לדורותיכם . להביא אף דברי הנביאים שכל המודה בעבודה זרה כאלו כופר בכל

ram trium & quadraginta ovorum & quintæ partis ovi; *Juxta ſeparationem areæ ſic ſeparabitis eam*. Sicut ſeparatio una, ita pariter placenta una. *De principio paſtarum veſtrarum dabitis Domino ſeparationem in generationibus veſtris*. Cur dictum eſt? Quia dictum eſt: *Principium paſtarum veſtrarum*. Crederem primam in paſtis? Idcirco dictum eſt: *De principio paſtarum veſtrarum*: De parte, non de toto. Alia expoſitio: *Placentam ſeparabitis ſeparationem*. Excludit paſtam ſeparationis, & paſtam decimæ, quia reliquum non eſt profanum: Atqui lex dicit; *Placentam ſeparabitis*: Quod ſeparatur, eſt ſanctum, & reliquum eſt profanum, non autem hoc & illud eſt ſanctum: *Dabitis Domino ſeparationem; Domino*: Donec adducat in eam menſuram, ut detur ſacerdoti; Hinc dixerunt; Menſura placentæ patrisfamilias erat una ex quatuor & viginti partibus; & piſtoris una ex octo & quadraginta partibus. Dicit R. Jehuda: Cur dixerunt; Patris familias una ex quatuor & viginti partibus, & piſtoris una ex octo & quadraginta partibus? Quia viri oculus eſt bonus, & mulieris malus; & quando minuit, non minuet de octo & quadraginta partibus. *In generationibus veſtris*. Ad includendum paſtam anni Sabbathici, quod obligetur ad placentam; *Si autem erraveritis, & non feceritis omnia præcepta iſta*. De Idololatria textus loquitur; tu dicis; quod de Idololatria textus loquatur, aut non loquitur niſi de aliquo ex omnibus præceptis in lege memoratis. Idcirco dictum eſt: *Et erit, ſi ab oculis congregationis fiat per errorem*. Specificat textus præceptum iſtud ſeorſim memoratum; quodnam eſt? Idololatria. Alia expoſitio: *Si autem erraveritis & non feceritis omnia præcepta iſta*. Veniant omnia præcepta ad docendum de præcepto uno: Sicut qui tranſgreditur omnia præcepta, abrumpit jugum, & violat pactum, & proterve agit contra legem; ita pariter, qui ſervit Idololatriæ, abrumpit jugum, & violat pactum, & proterve agit contra legem: Et pactum non eſt niſi lex: Dictum eſt enim: *Hæc ſunt verba fœderis &c. Quod præcepit Dominus Moſi*. Docemur; Si quis fateatur Idololatriam, negat decalogum; Dictum eſt enim: *Et locutus eſt Dominus omnia verba iſta dicendo*. Omne quod præcepit Dominus Moſi. *A die quo præcepit Dominus, & eo ulterius infra generationibus veſtris*: Ad includendum etiam verba prophetarum; Etenim qui confitetur Idololatriam, impu-

מה שנצטוו הנביאים. וכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי ומודה בכל התורה ובכל המצות דכתיב איתי גובריך יהודאין וגו׳. ואם מעיני העדה נעשתה לשגגה וגו׳. כגון שהורו בית דין בדבר מותר ואינן חייבין לא עד שיורו בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת כגון זיבוח וקיטור וניסוך והשתחויה. ועשו כל העדה. מלמד שהוראה תלויה בבית דין ומעשה תלוי בקהל. פר בן בקר אחד לעולה לריח ניחח ליהוה ומנחתו ונסכו כמשפט. ושעיר עזים אחד לחטאת. כסדר האמור שלשה עשרונים לפר ולא פר לחטאת לפי שבפרשת ויקרא כתיב ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר וגו׳ כגון שהורו בחלב או בדם כדמפורש בתורת כהנים ובמסכת הוריות. והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת. יכול יביאו על שגגת עבודה זרה פר לחטאת תלמוד לומר פר בן בקר אחד לעולה. ושעיר עזים אחד לחטאת. ומפני מה חטאת עבודה זרה חסרה אף שכל קרבנות חטאת קודמת לעולה וכאן עולה קודמת לחטאת. וכפר הכהן על כל עדת בני ישראל. זה כהן משוח. בשמן המשחה. יכול בין שוגגין בין מזידין תלמוד לומר ונסלח להם כי שגגה היא. רבי אומר מנין אתה אומר שאם היו מקצת צבור שוגגין ומקצתן מזידין שיהו לפניו כשגגה שנאמר כי שגגה היא. והם הביאו את קרבנם. לפני יהוה. זו עולה. וחטאתם לפני יהוה. זו חטאת. על שגגתם. מה שגגתם לכל המעשים אף חטאתם לכל המעשים. כדכתיב ונסלח לכל עדת בני ישראל. אחד אנשים ואחד נשים. ולפי שהיה מעשה בישראל צריך להביא את הגרים. כי לכל העם

putatur perinde ac neget omnia, quæ præceperunt prophetæ: Et qui negat Idololatriam, vocatur Judæus, & fatetur totam legem, & omnia præcepta: Scriptum est enim: *Veni ad viros Hebræos &c. Si ab oculis congregationis fiat per errorem &c.* E. g. si doceant Synhedrium rem licitam, non tenentur, nisi donec doceant rem, cujus causa per contumaciam excidio, & per errorem teneantur sacrificio pro peccato. E. g. si immolet, & adoleat, & libet, & adoret: *Et fecerint universa congregatio:* Docemur, quod doctrina penderet a Synhedrio, & opus a congregatione: *Juvencum filium bovis unum in holocaustum in odorem acceptabilem Domino, & munus ejus juxta institutum. Et hircum caprarum unum in sacrificium pro peccato.* Juxta ordinem memoratum; Tres decimas pro juvenco; non autem juvencum in sacrificium pro peccato; Quia in Parascha: *Et vocavit.* Scriptum est: *Si autem universa congregatio Israel erraverint, & abscondita fuerit res &c.* E. g. si doceant de adipe, aut de sanguine, sicut exponitur in lege sacerdotum, & in tractatu *Horajoth*. *Et offerent congregatio juvencum filium bovis in sacrificium pro peccato:* Crederem quod afferrent propter errorem Idololatriæ juvencum in sacrificium pro peccato? Idcirco dictum est: *Juvencum filium bovis unum in holocaustum; & hircum caprarum unum in sacrificium pro peccato:* Et cur in sacrificio pro peccato Idololatriæ deest *Aleph*? Quia omnia sacrificia pro peccato præcedunt holocaustum; at hoc loco holocaustum præcedit sacrificium pro peccato. *Et expiabit sacerdos universam congregationem filiorum Israel.* Hic est sacerdos unctus oleo unctionis: Crederem sive ex contumacia, sive per errorem operaretur? Idcirco dictum est: *Et remittetur eis, quia error est illud.* Rabi dicit; Unde probatur, quod dicas, quod si pars cœtus per errorem, & pars cœtus per contumaciam operentur, quod considerentur coram eo, quasi per errorem fecerint? Ex eo quod dictum est: *Quia error est illud. Et ipsi afferent sacrificium suum coram Domino:* Hoc est holocaustum: *Et sacrificium pro peccato eorum coram Domino.* Hoc est sacrificium pro peccato: *Propter errorem eorum:* Sicut propter errorem eorum pro cunctis operibus, ita pariter sacrificium pro peccato eorum pro omnibus operibus: Sicuti scriptum est: *Et remittetur universæ congregationi filiorum Israel:* Tam viris quam mulieribus: Et quia agitur de Israele, includendi sunt prosely-

בשגגה. להוציא כהן משוח שיצא מדין
כל העם שאף על פי של ענין שימור
המצות דין כהן משוח כדין צבור בפר ·
לענין עבודה זרה אין דינו כצבור . שצבור
בפר והמשיח כיחיד. ואם נפש אחת תחטא
בשגגה והקריבה עז בת שנתה לחטאת .
כבר למדנו בפרשת ויקרא על כל המצות
מביא וכאן הוציא הכתוב עבודה זרה
לידון בית דין בפר לעולה ושעיר לחטאת
והיחיד והמשיח והנשיא לידון בשעיר .
ואם נפש אחת הם . תחטא בשגגה .
בשגגת עבודה זרה לפי שדנין יחיד כצבור
וילמד מתחתון עליון. בשגגה. להוציא את
האזרח. והקריבה עז בת שנתה לחטאת.
בניין אב בכל מקום שנאמר עז בת שנתה
וכפר הכהן על הנפש השוגגת בחטאה
בשגגה לפני יהוה . חטאין שבידו גורמין
לו לביאת החטאת. בחטאה בשגגה.
להוציא את דקוקי עבודה זרה . לכפר
עליו. להוציא את הספק. ונסלח. סליחה
גמורה ככל הסליחות שבתורה . ונסלח
לכל עדת בני ישרא. האזרח בבני ישראל
לפי שנאמר כל האזרח בישראל ישבו
בסוכות להוציא את הנשים ולא למדנו
מנין תלמוד לומר כאן האזרח בבני ישרא
להיות בניין אב שכל מקום שנאמר אזרח
בזכרים הכתוב מדבר . דבר אחר האזרח
בבני ישרא. בני ישראל מביאין על שגגת
עבודה זרה ואין הגוים מביאין על שגגת
עבודה זרה. תורה אחת יהיה לכם. ליחיד
ולנשיא ולמשיח . לעושה בשגגה . מה
עבודה זרה מיוחדת שחייבין על זדונה
כרת ועל שגגתה חטאת אף כל העשוי
בשגגה תעשה על שחייבין על זדונו
כרת ועל שגגתו חטאת . והנפש אשר
תעשה ביד רמה. זה המגלה פנים בתורה

selyti; *Quia universo populo per errorem:* Ad excludendum sacerdotem unctum, qui excluditur ab judicio universi populi. Licet respectu observandi præcepta ratio sacerdotis uncti sit juxta rationem cœtus in juvenco; At respectu Idololatriæ ejus ratio non erat juxta rationem cœtus; quia cœtus expiatur juvenco, & unctus expiatur sicut privatus: *Si autem anima una peccaverit per errorem, offeret capellam anniculam in sacrificium pro peccato.* Jam percepimus in Parascha: *Et vocavit:* Quod afferret pro omnibus præceptis, at hoc loco educit textus Idololatriam, ad differendum, at Synhedrium afferet juvencum in holocaustum, & hircum in sacrificium pro peccato, & privatus, & unctus & princeps damnantur ad offerendum hircum: *Si autem anima una:* Sive princeps, sive privatus, sive unctus omnes comprehenduntur in genere: *Si autem anima una peccaverit per errorem:* Per errorem Idololatriæ; quia judicatur privatus sicut cœtus: & ab inferiori docetur superius: *Per errorem:* Ad excludendum indigenam. *Offeret capellam anniculam in sacrificium pro peccato.* Constitutio principii, quod ubique capella sit annicula: *Et expiabit sacerdos animam quæ peccaverit per errorem coram Domino:* Peccata quæ sunt in ejus manu efficiunt, ut afferat sacrificium pro peccato: *Quæ peccaverit per errorem.* Ad excludendum subtilitates Idololatriæ: *Ad expiandum super eo.* Ad excludendum dubium: *Et remittetur:* Remissio perfecta, sicut omnes remissiones in lege memoratæ. *Et remittetur universæ congregationi filiorum Israel. Indigena in filiis Israel.* Quia dictum est *Levit.* XXIII. 42. *Omnis indigena in Israel habitabunt in tabernaculis.* Ad excludendum mulieres: At non percepimus, unde probari possit: Probatur ex eo, quod hoc loco dictum est: *Indigena in filiis Israel:* Ut sit constitutio principii; quod ubicunque dicatur *indigena*, de masculis textus loquatur: Alia expositio: *Indigena in filiis Israel.* Filii Israel afferebant propter errorem Idololatriæ, at gentiles non afferebant propter errorem Idololatriæ: *Lex una erit vobis:* Privato, & principi, & uncto: *Facienti per errorem:* Sicut Idololatria erat peccuiiaris, cujus causa per contumaciam excidio, & per errorem tenebantur sacrificio pro peccato: Ita pariter in ceteris operibus quorum causa per contumaciam excidio, & per errorem tenentur sacrificio pro peccato. *Et anima, quæ fecerit manu elata:* Hic est, qui proterve agit in legem,

כמנשה בן חזקיהו שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי . אומר לא היה לו למשה לכתוב בתורה וילך ראובן בימי קציר חטים ואחות לוטן תמנע . ועליו מפורש בדברי קבלה תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי . אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך כסבור אתה שכדרך בשר ודם דרכי. בא ישעיה ופרשם עליו הוי מושכי העון בחבלי השוא. כך דרכו של חטא תחלתו של יצר הרע דומה לחוט של בוכיא אבל סופו כעבותות העגלה חטאה . רבי אומר העושה מצוה אחת ישמח שסופו גורר למצות הרבה והעובר עבירה אחת ידאג שסופו גורר עבירות הרבה שמצוה גוררת מצוה ועברה גוררת עבירה. את יהוה הוא מגדף. זה הכופר בעקר. ונכרתה זו הפסקה. הנפש ההיא. המזידה. מקרב עמה. ועמה שלום. כי דבר יהוה בזה אלו צדוקים וכל הדומין להם. ואת מצותו הפר. זה המפר ברית . דבר אחר כי דבר יהוה בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר . זה אפיקורוס מיכן אמר רבי אלעזר המודעי המחלל את הקדשים והמגלה פנים בתורה והמפר בריתו של אברהם אבינו אף על פי שיש בידו מעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. רבותי אמרו אפילו אמר כל התורה אני מקבל עלי חוץ מדבר אחד זה דבר יהוה בזה ואת מצותו הפר. זה האומר כל התורה אמר משה מפי הקדוש ברוך הוא חוץ מדבר זה שאמרו מפי עצמו זהו כי דבר יהוה בזה. רבי מאיר אומר כי דבר יהוה בזה זה הלמד תורה ואינו מלמד לאחרים רבי נתן אומר כי דבר יהוה בזה . זה שיכול ללמוד ואינו למד . רבי ישמעאל אומר כי דבר יהוה בזה בעבודה זרה הכתוב מדבר שבזה דיבור ראשון שנאמר למשה מפי הקדוש ברוך הוא אנכי יהוה אלהיך וגו'. הכרת תכרת . בעולם הזה ולעולם הבא דברי רבי עקיבא . רבי ישמעאל אומר דברה תורה כלשון בני

gem, ficut Manaffe filius Ezechiæ, qui fedens differuit de Agadot refutationis dicens: Non debebat Mofe fcribere in lege: *Et abiit Ruben in diebus meffis triticeæ*. Genef. XXX. 14. *Et foror Lotan Timna*. Ibid. XXXVI. 22. Et de hoc exponitur in verbis traditionis Pf. L. 20. *Sedens adverfum fratrem tuum loquebaris, & adverfus filium matris tuæ ponebas fcandalum: Hæc fecifti & tacui; exiftimafti inique, quod ero tui fimilis, arguam te, & ftatuam contra faciem tuam*. Putas vias tuas, qui es caro & fanguis, effe vias meas: Venit Ifaias, & expofuit de eo: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis*. v. 18. Sic eft confuetudo peccatoris; principium figmenti mali fimile eft filo araneæ, at ejus finis eft ficut funis plauftri. Rabi dicit: Qui facit præceptum unum, lætabitur, quod finis ejus erit, ut trahat præcepta multa; & qui facit peccatum unum, dolebit, quia finis ejus erit, ut trahat peccata multa. *Dominum blafphemavit*: Hic eft qui negat fundamentum: *Et excidetur*. Hoc eft decretum *Anima illa*: Quæ fecerit per contumaciam: *De medio populi fui*: Et populus fuus in pace. *Quia verbum Domini fprevit*. Ifti funt Sadducæi, & omnes his fimiles: *Et præceptum ejus irritum fecit*. Hic eft qui violat pactum: Alia expofitio: *Quia verbum Domini fprevit*: Hic eft qui proterve agit in lege: *Et præceptum ejus irritum fecit*. Hic eft Epicuræus: Hinc dixit R. Eliefer Amodai: Qui profanat fanctitates, & proterve agit in lege, & violat pactum Abraham patris noftri, licet fint in ejus manu opera bona, non erit illi pars in feculo futuro. Sapientes noftri dixerunt; vel fi dicat: Univerfam legem ego recipio excepta hac una re: *Verbum Domini fprevit, & præceptum ejus irritum fecit*. Hic eft qui dicit; Univerfam legem dixit Mofe ex ore Dei S. B. excepto hoc verbo, quod dixit ex ingenio fuo, de hoc dictum eft; *Quia verbum Domini fprevit*. R. Mehir dicit. *Quia verbum Domini fprevit*: Hic eft qui difcit legem, at alios non docet. Rabi Nathan dicit: *Quia verbum Domini fprevit*: Hic eft qui poteft difcere, at non difcit. R. Ifmael dicit: *Quia verbum Domini fprevit*. De Idololatria textus loquitur, quod fpernat allocutionem primam, quæ dicta eft Mofi ex ore Dei S. B. *Ego Dominus Deus tuus &c. Excidendo excidetur*: In hoc feculo, & in feculo futuro. Verba R. Akiba: Rabi Ifmael dicit: Loquitur lex juxta confuetudinem hominum; quia fcriptum eft fu-

אדם שהרי כתוב למעלה ונכרתה והלא אין שלשה עולמות אלא אומר דברה תורה כלשון בני אדם שאף על פי שכל המתים מתכפרין אבל זו עונה בה שנאמר ותהי עונותם על עצמותם . דבר אחר עונה בה . כל זמן שעונה בה הא אם עשה תשובה מתכפר . רבי שמעון בן אליעזר אומר . עונה בה לעתיד לבוא ליום הדין מיכן שבשתי ספרי מינין שהיו אומרים אין עולם אלא אחד.

סליק פיסקא

ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים. תולש היה בקרקע ולהלן הוא אומר לקושש קש לתבן שהיו תולשים מן הקרקע ועושין תבן. איש . ושמו לא נזכר לפי שלא היה צריך . רבי יהודה בן בתירה אומר מן המעפילין היה שנאמר ויעפילו לעלות אל ראש ההר . וימצאו איש מקושש עצים. מגיד שמינה משה שומרים ומצאו איש מקושש. ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים . מלמד שהתרו בו ולא רצה לקבל התראה עליו מיכן לכל חייבי מיתות שצריכין לקבל התראה . אל משה ואל אהרן ואל כל העדה . אבא חנן משום רבי אליעזר אומר בבית המדרש באו ועמדו לפניהם. ויניחו אותו במשמר מלמד שכל חייבי מיתות נחבשין . כי לא פורש מה יעשה לו . יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר מחלליה מות יומת. ומאי כי לא פורש. באי זו מיתה הוא נהרג . ויאמר יהוה אל משה מות יומת האיש לדורות. רגום אותו באבנים לשעה . כל העדה . במעמד כל העדה הוא נהרג. מחוץ למחנה . מיכן אמרו בית הסקילה היה חוץ לבית הדין. ויוציאו אותו כל העדה אל מחוץ למחנה וירגמו אותו באבנים וימת. ולמעלה הוא אומר רגום אותו באבנים . מכאן אמרו בסנהדרין בית הסקילה היה גבוה שתי

ſupra ; *Et excidetur ;* Atqui non ſunt tres mundi ; ſed loquitur lex juxta conſuetudinem hominum ; Licet omnes mortui expientur ; at de hoc : *Peccatum in ea* . Dictum eſt enim *Ezech.* XXXII. 27. *Et erunt peccata eorum ſuper oſſibus eorum :* Alia expoſitio : *Peccatum in ea :* Quando erit peccatum in ea , ſi agat pœnitentiam , expiabitur . Rabi Simeon ben Eliezer dicit : *Peccatum in ea :* In tempus futurum in die judicii : Hinc probatur , quod ſint confuſi libri hæreticorum , qui dicunt ; Non eſt ſeculum niſi unum .

Finis textus.

ET *fuerunt filii Iſrael , & invenerunt virum colligentem ligna* . Evellebat de ſolo ; Et dictum eſt *Exod.* v. 12. *Ad colligendum ſtipulam pro palea* . Quod evellerent de ſolo , & facerent ſtramen . *Virum* . At ejus nomen non memoratur, quia non erat neceſſe . R. Jehuda ben Bethera dicit : Ex audacibus fuit : Dictum eſt enim : *Et auſi ſunt adſcendere verticem montis : Et invenerunt virum colligentem ligna :* Docemur quod præfecerit Moſe cuſtodes ; *Et invenerunt virum colligentem : Et admoverunt eum , qui ipſum invenerunt colligentem ligna* . Docemur , quod eum præmonuerint , & noluerit accipere præmonitionem : Hinc probatur , quod omnes interficiendi deberent recipere præmonitionem ; *Ad Moſen & Abaron , & ad univerſam congregationem* . Aba Chanen nomine R. Elieſer dicit : In academiam venerunt , & ſtatuerunt eum coram illis ; *Et poſuerunt eum in cuſtodia* . Docemur omnes reos mortis fuiſſe vinciendos : *Quia non erat expreſſum , quid eſſet faciendum ei* . Sciebat Moſe magiſter noſter fuiſſe interficiendum colligentem ligna ; Dictum eſt enim ; *Profanans illud interficiendo interficietur* . Quid autem illi non erat expreſſum ? Qua morte interficeretur : *Et dixit Dominus Moſi : Interficiendo interficietur in generationibus : Lapidabunt eum lapidibus :* Pro eo tempore : *Omnis congregatio* . Adſtante univerſa congregatione occidetur . *Extra caſtra* . Hinc dixerunt : Locus lapidationis erat extra Synhedrium : *Et eduxerunt eum univerſa congregatio extra caſtra , & lapidarunt eum lapidibus , & mortuus eſt* . At ſupra dictum eſt : *Et lapidabunt eum lapidibus :* Hinc dixerunt in tractatu *Sanbedrin* . Locus lapidationis eminebat duabus ſtaturis hominis ; Et unus ex teſtibus eum impellebat ſuper lumbos ſuos , ſi moreretur

קומות . ואחד מן העדים דוחפו על
מתניו אם מת בה יצא ואם לאו עד
האחר נוטל את האבן ונותנה על לבו
אם מת בה יצא וכן עד השני ואם לאו
רגימתו בכל ישראל שנאמר יד העדים
תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם
באחרונה . כאשר צוה יהוה את משה .
צוה מצות תלייה . והיכן צוה וכי יהיה
באיש חטא משפט מות והומת ותלית
אותו על עץ . ויאמר יהוה אל משה
לאמר. למה נסמכה פרשת ציצית לפרשת
מקושש לפי שהיו אומרין לו למקושש
מפני מה חללת שבת לא שמעת מחלליה
מות יומת אמר להם שמעתי ושכחתי
אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה דבר ﭏ
בני ישרﭏ ואמרת ﭏיהם ועשו להם ציצית
לשון סימן לשון ציון כדי שיהו ישרﭏ זוכרין
את המצות. וכן הוא אומר וזכרתם את
כל מצות יהוה. דבר ﭏ בני ישרﭏ. פרט
לנשים. ואמרת ﭏיהם . להיות נוהגין
לדורות. ועשו להם ציצית . שתהא
עשויה לשמה. להם. משלהם פרט לגזול
ועשו להם ציצית. אין ציצית ﭏא דבר
היוצא . וכן הוא אומר ויקחני בציצית
ראשי . ועשו להם ציצית . שומע אני
ועשו חוט אחד בפני עצמו תלמוד לומר
גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך
אין גדיל פחות משלשה. דברי בית הלל.
בית שמאי אומר שלשה של צמר וארבעה
של תכלת והלכה כבית שמאי במה
דברים אמורים בתחלתיה אבל שיריה
וגרדומיה כל שהוא . אמר ציצית ואמר
גדילים . הא כיצד שתהא גדילה מן
הכנף וציצית מן הגדילה . על כנפי
בגדיהם . ולהלן הוא אומר על ארבע
כנפות כסותך אשר תכסה בה . הטלית
והרדיד לדורותם . בין בארץ בין בחוצה
לארץ . ונתנו על ציצית הכנף פתיל
תכלת. שהוא פותל את הצמר ולא
שיעשה כמות שהוא ﭏא שיהא טווי
ושזור שנאמר פתיל תכלת. מה תכלת
טווי ושזור אף לבן טווי ושזור ונותנו על
האריג ולא על מקום הפתיל . על

satisfecerat officio suo, si minus, alter testis sumebat lapidem, & projiciebat super ejus cor, si moreretur satisfecerat officio suo, & similiter testis secundus; si minus, lapidabatur ab omnibus Israelitis. Dictum est enim Deut. XVII. 7. *Manus testium erit in illum primum ad interficiendum illum, & manus universi populi postremo. Sicut præceperat Dominus Mosi*. Præcepit præceptum suspensionis. At ubi præcepit? *Si autem fuerit in viro peccatum judicii interfectionis & interfectus fuerit, & suspenderis eum in ligno: Deuter.* XXI. 21. *Et dixit Dominus Mosi dicendo*. Cur proxima est sectio fimbriæ sectionis colligentis ligna? Quia dixerunt colligenti ligna, cur profanasti Sabbathum? Non audisti: *Profanans illud, interficiendo interficietur?* Respondit illis: Audivi, & oblitus sum: Dixit Deus S. B. Mosi: *Loquere ad filios Israel, & dices eis: Ut faciant sibi fimbriam*. Ex significatu signi, ex significatu præcepti, ut Israelitæ recordarentur præcepta: Et sic dictum est: *Videbitisque eam, & recordabimini omnium præceptorum Domini. Loquere ad filios Israel:* Excludit mulieres: *Et dices eis:* Ut observetur in generationibus. *Ut faciant sibi fimbriam:* Ut suo nomine fiat: *Sibi:* De bonis suis: Excludit surreptam: *Ut faciant sibi fimbriam*. ציצית non designat nisi rem prominentem: Et sic dictum est *Ezech.* VIII. 3. *Apprehendit me in cincinno capitis mei*. Crederem quod seorsim facerent funiculum unum? Idcirco dictum est *Deuter.* XXII. 12. *Fimbrias facies tibi in quatuor laciniis operimenti tui*. גדיל non constat minus tribus: Verba Scholæ Hillel: Schola Schammai dicit: Tria fila lanea, & quartum hyacinthinum: & constitutio est juxta mentem Scholæ Schammai. De quo hæc dicta sunt? De ejus principio, sed ejus extremitates & frusta quantalacunque: Dictum est ציצית & dictum est גדילים. Quomodo? Ut sit filum ex lacinia; & fimbria ex filo. *In laciniis vestimentorum suorum:* Et ibi dictum est: *In quatuor laciniis operimenti tui, quo amicieris*. Pallium, & velum. *In generationibus suis*. Sive in terra sive extra terram. *Dabuntque super fimbriam laciniæ filum hyacinthinum*. Ut contorquat lanam; non autem fiat sicut est, sed ut sit neta, & contorta: Dictum est enim: *Filum hyacinthinum:* Sicut filum hyacinthinum netur & contorquetur, ita pariter album erit nendum & contorquendum: *Dabuntque:* Super texturam, non autem super locum fili. *In quatuor*. Non autem

מקום הפתיל . על ארבעה ולא על שמונה . מיכאן שאם נתנו על הקרן פסולה. דבר אחר ונתנו על ציצית הכנף ולא שיארגיה נימא לא ונתנו על הכנף מאחר שנהיה כנף יתנו . יכול יקשרנה עמה תלמוד לומר ועשו פתיל תכלת . אמר רבי שמעון בן לעזר למה נקרא שמה תכלת על שם שנתכלו המצרים בבכוריהם. דבר אחר תכלת על שם שנתכלו המצרים על הים. ולמה נקרא שמה ציצית על שם שהציץ הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים שנאמר משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים . והיה לכם לציצית וראיתם אותו ביום ולא בלילה. יכול שתהא כסות סומא לפי שישנה בראיה אצל אחרים . דבר אחר וראיתם אותו. רבי מאיר אומר כל המקיים מצות ציצית כאילו מקביל פני שכינה. שהתכלת דומה לים והים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא וגו׳ . וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יהוה ועשיתם אותם . זו פרשת שמע שיש בה מלכות שמים ומיעט בה עבודה זרה . תנן התם במסכת ברכות אמר רבי יהושע בן קרחה למה קדמה קרית שמע לוהיה אם שמוע. כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות . והיה אם שמוע לויאמר שוהיה אם שמוע נוהג ביום ובלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום שמצות ציצית נוהג ביום ולא בלילה. דבר אחר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יהוה . מגיד שבל המקיים מצות ציצית כאילו קיים כל התורה כולה . וכן מנין ציצית שש מאות ושלשה עשר. ציצית. שש מאות. ושמנה חוטין וחמשה קשרים שבהן הרי שש מאות ושלש עשרה מנין תוֹרה עם אנכי ולא והיה לך וכן בריות מניינו עם המילה , ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. אחרי לבבכם

tem in octo . Hinc probatur : Si dent ſuper angulo, eſt illegitimum: Alia expoſtio : *Dabuntque ſuper fimbriam laciniæ* . Non quod texatur filum ; ſed dabunt in lacinia; poſtquam facta ſit lacinia, dabunt : Crederem cum ea fuiſſe alligandum ? Idcirco dictum eſt . *Et facient filum hyacinthinum* . Dicit R. Simeon ben Eliezer: Cur ejus nomen vocatur תכלת? Quia orbati fuerunt Ægyptii primogenitis ſuis: Alia expoſitio : תכלת. Quia abſumti ſunt Ægyptii in mare: Et cur vocatur ejus nomen ציצית? Quia reſpexit Deus S. B. ſuper domos patrum noſtrorum in Ægypto : Dictum eſt enim *Cantic.* 11. 9. *Reſpiciens per feneſtras, proſpiciens per cancellos. Et erit vobis in fimbriam ; videbitiſque eam* . Interdiu , non noctu . Crederem operimentum cœci fuiſſe liberum a fimbria? Idcirco dictum eſt: *Et erit vobis in fimbriam , videbitiſque eam* . Ad includendum operimentum cœci ; quia mutatur ejus creatio apud alios. Alia expoſitio : *Videbitiſque eam* . R. Meir dicit : Qui obſervat præceptum fimbriæ imputatur perinde ac recipiat faciem Divinitatis ; Quia hyacinthus aſſimilatur mari , & mare ſimile eſt firmamento , & firmamentum ſimile throno gloriæ : Dictum eſt enim *Ezech.* 1. 26. *Et ſuper firmamentum , quod erat imminens capiti eorum , quaſi adſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo throni , & ſuper ſimilitudinem throni &c. Videbitiſque eam , & recordabimini omnium præceptorum Domini , & facietis ea:* Hæc eſt ſectio *Audi* in qua eſt regnum cœlorum , & in ea excluditur Idololatria : Legimus in tractatu *Berachoth* . Dicit R. Jehoſua ben Chorka . Cur præcedit ſanctificatio nominis ſectionem : *Et erit ſi audieris* ? Ut accipiat ſuper ſe jugum regni cœlorum in principio , & poſtea accipiat ſuper ſe præcepta : *Et erit ſi audieris* præcedit ſectionem : *Et dixit :* Quia ſectio : *Et erit ſi audieris :* Obſervatur tam die quam nocte : *Et dixit :* Non obſervatur niſi interdiu ; quia præceptum fimbriæ obſervatur interdiu, non autem noctu: Alia expoſitio: *Videbitiſque eam , & recordabimini omnium præceptorum Domini :* Oſtendit ; ſi quis obſervet præceptum fimbriæ, imputatur perinde ac obſervet totam legem: Et ſimiliter numerus ציצית eſt 613. ציצית 600. & octo fila , & quinque nodi ecce 613. numerus תוֹרה cum textu: *Ego, & non erit ;* & ſimiliter ברית numeramus cum circumciſione . *Et ne ſuggeratis vobis poſt corda veſtra, & poſt oculos veſtros. Poſt corda veſtra :* Hæc eſt hæreſis ; Et ſic di-

זו מינות . וכן הוא אומר ומוצא אני
מר ממות את האשה זו דת מינות אשר
היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה
שמתעים את האדם כאשה זונה . וכן
אמר שלמה הרחק מעליה דרכך וﭏ תקרב
אל פתח ביתה. ואחרי עיניכם זו זנות .
וכן שמשון אומר אותה קח לי כי היא
ישרה בעיני. אשר אתם זונים אחריהם.
זו עבודה זרה בענין שנאמר ויזנו אחרי
הבעלים. רבי נתן אומר שלא יהא שותה
בכוסו וחושב בכוס של חבירו. דבר אחר
ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם
כולמר שעיניו של אדם הולכות אחר הלב.
רבי ישמעאל אומר ולא תתורו אחרי
לבבכם שנאמר שמח בחור וגו׳ . לכך
נאמר אחרי לבבכם. דבר אחר אחרי לבבכם
מלמד ששני לבבות יש לאדם יצר טוב
ויצר רע. אבל לעתיד לבוא לא יהא
לאדם אלא יצר טוב בלבד שנאמר וראיתם
ושש לבכם כל מקום שנאמר כלפי מעלה
אינו אלא לב אחד אבל בבני אדם שני
לבבות . למען תזכרו ועשיתם. לעשות
זכרון כמעשה. גדול הוא זכרון. שנאמר
זכרו תורת משה עבדי ואומר זכרו מרחוק
את יהוה כל אפסי ארץ . ואומר זכר
אלה יעקב . ועשיתם את כל מצותי.
מלמד שהזכירה מביאה לידי מעשה. והייתם
קדושים לאלהיכם. זו קדושת ציצית. מגיד
שהציצית מוספת קדושה לישרﭏ. שלשה
פעמים כתיב ועשו להם ציצית . ונתנו
על ציצית. והיה לכם לציצית. כשתחלק
שלשים עשרה לאחד עשרה לאחד עשרה
לאחד יהיו כולם מלאים כי כולם ציצית
חסר יו׳ד כתובים . אמר רבי חנינא בן
אנטיגנס כל המקיים מצות ציצית מה
הוא אומר כי בימים ההמה אשר יחזיקו
עשר אנשים מכל לשונות הגוים בכנף
איש יהודי מלמד שכל אחד ואחד מישרﭏ
עתידין לשמשו עבדים ﭏפים ושמנה
מאות. אני יהוה ﭏהיכם אשר הוצאתי
אתכם מארץ מצרים. מה ענין יציאת
מצרים לענין ציצית אומר לך שאם יצבע
אדם קלא אילן הוא מיני תכלא ויאמר
תכלת הוא מי מודיע עלי בגלוי אומר
לו הקדוש ברוך הוא אני יהוה ﭏהיכם

dictum est *Eccles.* VII. 27. *Et inveni amariorem morte mulierem.* Hoc est statutum hæreseos. *Quæ laqueus venatorum est, & sagena cor ejus, vincula sunt manus illius:* Quæ decipit hominem sicut mulier meretrix: Et sic dixit Salomon *Prov.* V. 8. *Longe fac ab ea viam tuam: Et ne appropinques foribus domus ejus: Et post oculos vestros:* Istæ sunt scortationes: Et sic Samson dixit *Judic.* XIV. 3. *Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis. Post quos vos erratis;* Hæc est Idololatria; Sicuti dictum est: *Et deviarunt post Baalim.* R. Nathan dicit; Ne bibat in suo calice, & cogitet de calice socii sui: Alia expositio: *Et ne suggeratis vobis post corda vestra, & post oculos vestros:* Docemur, quod oculi hominis sequantur cor: R. Ismael dicit: *Et ne suggeratis vobis post corda vestra &c.* Dictum est enim *Eccles.* XI. 9. *Lætare ergo juvenis &c.* Idcirco dictum est: *Post corda vestra:* Alia expositio: *Post corda vestra:* Docemur duo esse corda in homine, desiderium bonum, & desiderium malum; Sed in tempore futuro non erit homini nisi desiderium bonum duntaxat; Dictum est enim *Isai.* XVI. 14. *Et videbitis ea & gaudebit cor vestrum.* Ubicunque dicitur de loco superiori, non est nisi cor unum; at in hominibus duo sunt corda. *Ut recordemini & faciatis:* Ad considerandum memoriam sicut factum: Magna est memoria: Dictum est enim. *Mementote legis Mosi servi mei. Malach.* III. 22. Pariterque dictum est *Jerem.* LI. 50. *Recordamini procul Domini omnes fines terræ.* Et similiter dictum est *Isai.* XLIV. 21. *Mementoborum Jacob. Et faciatis omnia præcepta mea.* Docemur quod memoria adducat ad opus: *Et sitis sancti Deo vestro.* Hæc est sanctitas fimbriæ. Ostendit, quod fimbria addat sanctitatem Israeli. Ter scriptum est: *Ut faciant sibi fimbriam. Dabuntque in fimbria: Et sit vobis in fimbriam.* Quando dividitur in triginta, decem uni, decem uni, & decem uni. Ut omnes sint pleni fimbriis: Quia omnes ציצת sine Jod scribuntur. Dicit R. Chanina ben Antigoni. Qui observat præceptum fimbriæ, quid de eo dictum est? Docemur, quod singuli ex Israelitis usuri sint servis mille, & octingentis. *Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti.* Quid subjectum egressus Ægypti cum subjecto fimbriæ? Ut doceare, quod si quis tingat colore cæruleo, qui est species hyacinthi, & dicat, quod iste sit hyacinthus; Quis manifestabit? Dicit illi Deus S. B.

Ego

דעו מה עשיתי במצרים שהבחנתי בין
טפה של בכור לטפה שאינה של בכור
אם בין טפה לטפה הבחנתי בין תכלת
לקלא אילן לא כל שכן. דבר אחר אשר
הוצאתי אתכם מארץ מצרים. מזכיר
יציאת מצרים על כל מצוה ומצוה
כלומר עבדי אתם על מנת כן הוצאתי
אתכם מארץ מצרים שתקבלו מלכותי
ושתשמרו את מצותי לטוב לכם כל הימים
יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר
אלו שלש מצות שנאמרו בזה אחר זה
פרשה עבודה זרה ופרשת מקושש עצים
ופרשת ציצת. לפי שכל הכופר בעבודה
זרה כאילו קיים כל התורה כולה. וכל
המשמר את השבת כאילו קיים כל
התורה כולה שנאמר ראו כי יהוה נתן
לכם השבת. ובתורה כתיב ויתן אל משה
ככלותו לדבר אתו. וכל המקיים מצות
ציצית כאילו קיים כל התורה כולה הרי
אלו שלש מצות חמורות יחד בזה אחר
זה. אני יהוה אלהיכם על כרחכם.
כענין שנאמר ביחזקאל והעולה על רוחכם
היו לא תהיה וגו'. ואומר חי אני נאם
יהוה אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה
אמלוך עליכם. דבר אחר חי אני נאם
יהוה. רבי נתן אומר אין לך כל מצוה
שבתורה שאין מתן שכרה בצדה. צא
ולמד ממצות ציצית. מעשה באדם
אחד שהיה זהיר במצות ציצית ושמע
שיש זונה בכרכי הים ונוטלה ארבע
מאות זהובים בשביל שכרה וגו'. כיון
שהגיע לאותו מעשה באו ארבע ציציותיו
ונדמו לו כארבעה עדים וטפחו לו בפניו
מיד פרש וישב לו על גבי קרקע וכו' עד
שהודיע לה למה נשמט וישב לו בקרקע
כתב לה שמו ושם עירו ושם רבו הלכה
ובזבזה כל נכסיה שליש למלכות ושליש
לעניים ושליש נטלה ובאת לבית מדרשו
של רבי חייא אמר ליה זכי במקחך מצעות
שהצעת לו באיסור תציעי לו בהתיר. תנו
רבנן וראיתם אותו וזכרתם ראה מצוה

Ego Dominus Deus vester: Cognoscite, quid fecerim in Ægypto, quod exploraverim inter guttam primogeniti, & inter guttam, quæ non erat primogeniti: Si inter guttam exploravi, inter hyacinthinum & colorem cæruleum, nonne multo magis? Alia expositio: *Qui eduxi vos de terra Ægypti.* Commemorat exitum Ægypti in singulis præceptis, quasi dicat; Vos servi mei estis, cum hac conditione eduxi vos de terra Ægypti, ut acciperetis regnum meum, & custodiretis præcepta mea ut benefacerem vobis cunctis diebus: *Et Dominus voluit, ut sanctificaret eum, & magnificaret legem, & extolleret Isai.* XLII. 21. Ista sunt tria præcepta, quorum alterum post alterum memoratum est, sc. lectio Idololatriæ, lectio colligentis ligna, & lectio fimbriæ: Quia omnis, qui abnegat Idololatriam imputatur illi perinde ac observet totam legem: Et qui observat Sabbathum imputatur illi perinde ac observet totam legem: Dictum est enim *Exod.* XVI. 29. *Videte, quod Dominus dederit vobis Sabbathum:* Et in lege scriptum est ibid. XXXI. 18. *Et dedit Mosi, cum perfecisset loqui cum eo.* Et qui observat præceptum fimbriæ, imputatur illi perinde ac observet totam legem: Ecce tria præcepta simul memorata alterum post alterum: *Ego Dominus Deus vester.* Vel invitis: Sicuti dictum est in *Ezechiele* XX. 33. *Neque cogitatio mentis vestræ fiet.* Pariterque dictum est ibid. *Vivo ego dicit Dominus, nonne manu forti, & brachio extenso regnabo super vos?* Alia expositio: *Vivo ego dicit Dominus:* Rabi Nathan dicit: Non est tibi præceptum in lege, in cujus latere non sit merces: Egredere & addisce ex præcepto fimbriæ. Narratur de quodam, qui erat diligens in præcepto fimbriæ, qui cum audisset esse meretricem in urbe maritima, sumsit quadringentos nummos aureos propter ejus mercedem &c. Quando se admovit ad hoc opus, supervenerunt quatuor ejus fimbriæ, sibique similes apparuerunt quatuor testibus, & percusserunt ejus faciem, statim se separavit, & consedit in solo &c. donec illi significaverit, qua de causa exiliisset, & consedisset in solo: Scripsit ei nomen suum, & nomen urbis suæ, & nomen magistri sui; abiens divisit omnes facultates suas tertiam partem regno, & tertiam pauperibus, & tertiam accepit, & venit in Scholam R. Chijah: Dixit ei: Mereare in tua acquisitione; Lectos, quos ei stravisti in interdicto, sterne cum permissione. Tradiderunt sapientes: *Videbitisque eam, & recordabimini:* Qui videt

זו וזכור מצוה אחרת התלויה בה ואי זו זו מצות קרית שמע שכך שנינו במסכת ברכות מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן. כלומר בין תכלת שבה ללבן שבה . דבר אחר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יהוה רואה מצוה זו וזוכר מצוה אחרת הסמוכה לה ואי זו זו כלאים שנאמר לא תלבש שעטנז וסמיך ליה גדילים תעשה לך. דבר אחר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות יהוה כיון שנתחייב בכל המצות מלמד ששקולה זו כנגד כל המצות. דבר אחר וראיתם אותו וזכרתם ראיה מביא לידי זכירה וזכירה מביאה לידי מעשה. חביבין ישר׳ שסיבבן הקדוש ברוך הוא במצות, ציצית בבגדיהם תפלין בראשיהם תפלין בזרועותיהן מזוזה בפתחיהם ועליהם אמר דוד שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. כיון שנכנס למרחץ וראה עצמו ערום מכל המצות נתקררה דעתו כיון שהוא נזכר את המילה מיד נתישבה דעתו כשיצא אמר למנצח על השמינית זו מילה שניתנה בשמיני אמר רבי אליעזר בן יעקב כל שתפלין בראשו תפלין בזרועו ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחזקת שלא יחטא . תניא רבי יהודה אומר חייב אדם לברך במאה ברכות בכל יום שלא עשיתני גוי שלא עשיתני עבד שלא עשיתני אשה. והלכה סומא חייב בציצית והלילה פטור מן הציצית והלובש טליתו בלילה אינו מברך וכשיאיר היום מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית ועטיפתו כעטיפת ישמעאלים ויש אומרים צריך לברך מעומד דכתיב והיה לכם לציצית ויליף לכם, לכם מן וספרתם לכם מה ספירה מעומד אף עטיפה מעומד והתם

det hoc preceptum, & recordatur alterius, quod ab hoc dependet: Et quodnam est? Sanctificatio nominis: Quia legimus in tractatu Berachoth. Quando mane legunt *Audi?* Quando distinguat inter hyacinthinum & album. Quasi dicat inter hyacinthinum quod ibi est, & album, quod ibi est: Alia expositio: *Videbitisque eam, & recordabimini omnium præceptorum Domini:* Qui videt hoc præceptum, recordatur alterius, quod huic sit proximum; Et quodnam est? Heterogenea: Dictum est enim: *Non indues misturam lanæ, & lini simul.* Et prope illud: *Fimbrias facies tibi.* Alia expositio: *Videbitisque eam, & recordabimini omnium præceptorum Domini.* Quoniam ad omnia præcepta obligatur; docemur, quod hoc æquiparetur omnibus præceptis: Alia expositio: *Videbitisque eam, & recordabimini:* Visus adducit ad memoriam, & memoria adducit ad opus. Amabiles sunt Israelitæ, quod eos Deus S. B. circumdederit præceptis, sc. fimbriis in eorum vestibus, Thephilin in eorum capitibus, & Thephilin in eorum brachiis, & mezuzis in eorum portis: Et de his dixit David *Ps.* CXIX. 164. *Septies in die laudem dixi tibi super judicia justitiæ tuæ.* Quando ingressus est in balneum, & conspexit se nudum ab omnibus præceptis, perturbata est ejus mens; quando vero recordatus est circumcisionis, statim quievit ejus mens, quando egressus est dixit ibid. XII. 1. *Victori pro octava.* Hæc est circumcisio, quæ data est die octavo: Dicit R. Eliezer ben Jacob; Qui habeat Thephilin in capite, & Thephilin in brachio, & fimbriam in veste, & mezuzam in porta, roboratur ne peccet. Traditio: R. Jehuda dicit: Debet homo quotidie benedicere centum benedictionibus, quod me non fecisti gentilem, quod me non fecisti servum, quod me non fecisti mulierem: Et extat constitutio: Cœcus obligatur ad fimbriam, & noctu liber est a fimbria; & qui induit pallium in nocte, non benedicet, & quando illucescit dies, benedicet: Qui sanctificavit nos præceptis suis, & præcepit nobis, ut nos amiciremus fimbria; & ejus amiculum erit simile amiculo Ismaelitarum: Et nonnulli dicunt; stans debet benedicere; Scriptum est enim: *Et erit vobis in fimbriam;* & docebitur vobis. *Vobis* probatur ex eo quod dictum est; *Et numerabitis vobis;* Sicut numeratio stando erat peragenda, ita pariter velatio stando erat peragenda; & ibi unde probatur? Ex eo quod scriptum est. *Ab in-*

מנא לן דכתיב מהחל חרמש בקמה. וכן מילה דכתיב המול לכם כל זכר וכשמקבצין הציצית בשעת קרית שמע ומעבירין על גבי עיניהם אף על פי שנראין הדברים שמשום חבובי מצוה מכל מקום לא נתחייבו ישראל בזה שאם כן היו ממשמשין גם בתפלין בשעה שקורא וקשרתם לא מנהג בעלמא הוא ואין בדבר איסור והתיר . והמתעטף צריך לעיין בציציותיו ואחר כך יתעטף שמא נחתך מהם וצריך תקון . והיוצא בשבת בטלית שאינה מצויינת כל צרכה הוא חייב חטאת ועכשיו הייב מלקות . וטלית של תלמידי חכמים צריך שיראה בגדו מתחתיו טפח . וטלית שאינו צריך לה והיא בתוך הקופסא אינה צריכה ציצית. וטלית של שלש קרנות פטורה מן הציצית שנאמר על ארבע כנפות כסותך אבל טלית של חמש קרונות חייבת לפי שיש בכלל חמש ארבע ואין בכלל שלוש ארבע וכן הלכה . תנו רבנן עשאה לציצית מן הסיסין או מן הקבורין שהם לבית לצורך תפירה וארינה. מן הקוצין. או שחותכין מן הבגדים של צמר אחר גמר מלאכתן כדי לנאותן מן הנימין או חוטין שבראש היריעה של צמר ולפי שלא היתה טוייתן לשם ציצית פסולין דבעינן ועשו להם ציצית וליכא.

תנן התם במסכת מנחות התכלת אינה מעכבת את הלבן והלבן אינה מעכבת את התכלת . תפלין של יד אינה מעכבת את של ראש ושל ראש אינה מעכבת את של יד. סדין הוא טלית של פשתן. ונחלקו בו בית שמאי ובית הלל משום כלי קופסא . שבית שמאי פוטרין את הסדין מן הציצית ובית הלל מחייבין את הסדין בציצית. ואפילו מונח בקופסא להיות טעון ציצית. והלכה כבית הלל שצריכין ציצית. אבל גזרו חכמים שלא יטיל את הציצית גזירה משום כסות לילה שכל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אתי עשה ודחי את לא

inceptione falcis in messem : Et sic in circumcisione: Scriptum est enim : *Circumcidetur vobis omnis masculus*. Et quando colligebunt fimbrias, in tempore lectionis *Audi*, traducunt super eorum oculos ; & licet probabilia videantur verba, propter amorem præcepti, omnimode non obligantur ad hoc Israelitæ ; si ita est, utentur etiam Thephilin, quo tempore leget ; *Et alligabitis ea*. Sed hæc est consuetudo communis ; & in hoc non est neque interdictum, neque permissio : Et qui se velat, debet considerare fimbriam suam, & postea se velabit ; fortasse concidetur, & debet concinnare : & qui egreditur in Sabbatho cum pallio, quod non sit præparatum juxta opus suum, tenetur sacrificio pro peccato, & hoc tempore tenetur flagellatione ; & in pallio discipulorum sapientum, necesse est, ut infra illud conspiciatur ejus vestis in quantitate palmi ; & pallium, quod non sit necessarium, & sit intra arcam, non requirit fimbriam : Et pallium trium angulorum liberum est a fimbria: Dictum est enim : *In quatuor laciniis operimenti tui* : At pallium quinque angulorum obligatur ad fimbriam ; quia quinque comprehendunt quatuor, at tres non comprehendunt quatuor: Et sic est constitutio. Tradiderunt sapientes: Si faciat fimbriam ex glomis qui sint in domo requiritur sutura, & textura : ex pilis : Ista sunt, quæ præciduntur ex vestibus laneis, postquam absolutum sit earum opus, ut sint elegantes : ex filis : Ista sunt fila, quæ sunt in summitate texturæ lanæ : Si eorum netio non fuerit facta nomine fimbriæ, sunt illegitima ; etenim hoc requiritur : *Ut faciant sibi fimbriam*. Atque ita est. Legimus in tractatu *Menachoth* ; Color hyacinthinus non impedit album, neque albus impedit hyacinthinum : Thephilin manus non impediunt Thephilin capitis, neque Thephilin capitis impediunt Thephilin manus : Linteum est pallium lineum : Et dissentiunt in eo Schola Schammai, & Schola Hillel propter vestes arcæ. Quia Schola Schammai liberat linteum a fimbria, & Schola Hillel obligat linteum ad fimbriam ; & licet reponat in arca tamen requirit fimbriam : Et constitutio est juxta mentem Scholæ Hillel, quæ obligat ad fimbriam. Sed decreverunt sapientes, ne transferat fimbriam ; ex decreto propter operimentum nocturnum. Etenim ubicunque tu deprehendas præceptum affirmativum, & negativum, veniat affirmativum, & pellat negativum: Dictum est enim:

תעשה דלא תלבש שעטנז לא כיון שיש כסות לילה שאין לילה זמן ציצית גזרו בו חכמים שלא להטיל לו ציצית. טלית כפולה אם תפרה חייבת בציצית אבל אם לא תפרה אינה חייבת בציצית שאם תתפשט יבוא הציצית על ראשו ואין זה כנף האמור בתורה . וטלית שנקרעה חוץ לשלש יתפור ויטיל בה ציצית אבל נקרעה תוך שלש יצאת מתורת בגד . ואפילו תפרה פטורה מן הציצית . והילכתא מתירין ציצית מבגד זה ומטילין אותו לבגד אחר . והילכתא תלאן ואחר כך פסק ראשי חוטין שלהן פסולה . שנו חכמים בבריתא הפוחת לא יפחות משבעה חליות כנגד שבעה רקיעים. והמוסיף ל יוסיף על שלש עשרה כנגד שבעה רקיעים . וששה אוירים שביניהם. ומעשה דמלאך שאשר לרב קטינא במסכת מנחות כך פירושו היה לובש סרבל בחורף מפני הקור והסרבל בעל שתי קרנות כעין מנטל . והסדין היה לובש בקיץ מפני שהוא דק ואסרם המלאך. למדנו מדברי מלכא שהעגולה פסולה לציצית משום דלית ליה לא שנים כנפות והסדין משום כסות לילה . וכן גזירות דרבא משום שאמר שופר ולולב ומגלה שלא יהו נוהגים בשבת והילכתא כמותו . ותיקון הציצית הרוצה לתפור חתיכת יריעה של משי בקרנות שלא יקרעו הרשות בידו . ומביא מטוה של צמר שהוא עושה לשמו ומודד כמלא זרת וחוזר וכופל כמותו זרת אחד עד שיהו שמונה חוטין באורך זרת . והחוט השמיני מניחו ארוך כחצי זרת שבו קושר את החוליות עד שישוה החוט לשאר החוטין ומתחיל ומברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ציצית . וקושר קשר התחתון וכורך חוליות שבה . וקושר קשר השני לו וכן עד חמשה קשרים . ומנין ציצית שש מאות ושלשה עשר והילכתא כל זמן שמתעטף אדם צריך לברך . וכן בתפלין כל זמן שמניחן וכן בסוכה כל זמן

enim: *Non indues mixturam lanæ & lini*. Sed quando fuerit operimentum nocturnum, quia nox non est tempus fimbriæ; Decreverunt sapientes, ne in illud transferat fimbriam: Pallium duplex, si consuat, requirit fimbriam; si vero non consuat non requirit fimbriam: etenim si extendatur, adducetur fimbria super ejus summitatem; at hæc non est lacinia in lege memorata: Et pallium, quod sit laceratum præter tertiam partem, resarcietur, & in illud transferatur fimbria, si vero laceratum sit intra tertiam partem, excluditur a conditione vestis; Vel si resarciatur, liberum est a fimbria: Et constitutio est: Et permittunt fimbriam ut ex hac veste transferant in aliam vestem. Atqui constitutio est: Si appendisset, & reliquisset summitates filorum, est illegitima. Legunt sapientes in Barajetha; Si diminuat, non diminuet de septem filis contra septem expansa; si addat, non addat super tredecim contra septem expansa, & sex luminaria, quæ sunt inter ea. Et narratur de Angelo, qui dixit R. Chatina in tractatu *Menachoth*: Sic exposuerunt: Induet pallium hyemale propter frigus & pallium duorum angulorum juxta colorem splendidum & si induat sindonem æstate, eo quod sit tenue; Angelus interdixit. Docemur ex verbis Angeli, quod vestis rotunda sit illegitima pro fimbria, quia non habet nisi duas lacinias, & linteum, quia est operimentum nocturnum; Et sic est decretum Raba; ex eo quod dixerit; Quod non obtineat usus cornu, & Lulab, & Megillah in Sabbatho; & constitutio est juxta ejus sententiam: & concinnatio fimbriæ hæc est: Si velit resarcire segmentum cortinæ sericeæ in angulis, qui non sint lacerati, erit in ejus potestate; & adducet de netione lanæ, quæ facta sit suo nomine, metietur juxta plenitudinem spithamæ, atque iterum duplicabit ad ejus similitudinem spithamam unam, donec sint octo fila in longitudine spithamæ, & filum octavum relinquet in longitudine quasi dimidiæ spithamæ, ubi ligat membra, donec filum sit æquale reliquis filis; & incipiens benedicat: Qui sanctificavit nos præceptis suis, & mandavit nobis præceptum fimbriæ. Et ligabit nodum inferiorem, & involvet membra & ligabit nodum ei secundum usque ad quinque nodos: & numerus ציצית est 613. & constitutio est; Quando se velat, debet benedicere. Et similiter quando induit Thephilin, & quando ingreditur in tabernaculum ad habitandum: Et in fim-

שנכנס לישב בה . והציצית צריך להיות שני שלישי ענף ושלישי גדיל . וכשמטיל הציצית לא ירחיק הקשר לגבי הטלית לא ירחיקו כדי שיהא ניטף על הקרן . ומקום שנוקב הטלית להטיל הציצית מרחיקו כמלא קשר העליון של גודל והציצית לרוחב הטלית . והלבישה רחבה לקומת האיש ומחזיר שני הציצית לאחוריו והשנים לפניו כדי שיהא מוקף במצות שני ציציות לפניו ושנים לאחריו ותפלין בשמאלו ובימינו תורה ועל קדקדו , התפלין של ראש והברית של מילה.

סליק פיסקא

פרשת ויקח קרח

טוב יפיק רצון מיהוה ואיש מזמות ירשיע. טוב זה משה שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא. יפיק רצון מיהוה. שתפלתו נשמעת בכל עת . במצרים הוא אומר ויצעק משה אל יהוה על דבר הצפרדעים וגו'. וכתיב ויעש יהוה כדבר משה . ועל הים הוא אומר ויאמר יהוה ל משה מה תצעק אלי וגו'. ובמדבר הוא אומר גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואומר ויאמר יהוה סלחתי כדבריך ובקרח הוא אומר ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם . טוביהו ברבי אליעזר זכרונם לברכה אומר טוב יפיק רצון מיהוה שתפלתו היתה נשמעת לאלתר וכן הוא אומר בעת רצון עניתיך ואיש מזמות ירשיע . ונתחייב לרדת חיים שאולה. ירשיע בענין שנאמר ואם צדיק כביר תרשיע . פירוש . יתחייבו ואומר ירשיעך פיך ולא אני : וכן כיוצא בהם. דבר אחר ואיש מזמות ירשיע זה קרח. יועץ מזמות רשע והרשיע רבים עם עצמו שנאמר ויקח קרח בן יצהר בן קהת

fimbria necesse est ut sint duæ tertiæ partes lacinia , & tertia pars perplexitas . Et quando extendebatur fimbria , non removebitur nodus super pallio, sed eo spatio removebitur , ut veletur super angulo : Et spatium , ubi perforatum est pallium ad recipiendum fimbriam , remotum erit juxta plenitudinem nodi superioris, & pollicis, & fimbria ad latitudinem pallii ; & indutio lata juxta staturam hominis , & reducet duas fimbrias ad ejus dorsum , totidemque ad partem anteriorem , ut circumdetur præceptis ; sc. ut sint duæ fimbriæ ex adverso , totidemque ex averso , & Thephilin in ejus sinistra , & in ejus dextra lex , & super ejus summitatem Thephilin capitis , & fœdus circumcisionis.

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur:
Et dissentit Kore.

QUI *bonus est , hauriet gratiam a Domino , qui autem confidit in cogitationibus suis , impie agit :* Prov. XII. 2. *Qui bonus est* . Hic est Mose : Dictum est enim *Exod.* II. 2. *Et videns eum elegantem esse* . Quod ejus oratio omni tempore exaudiretur . In Ægypto dictum est : *Et clamavit Mose ad Dominum causa ranarum &c.* Pariterque scriptum est : *Et fecit Dominus juxta verbum Mosis:* Et in mari dictum est . *Et dixit Dominus ad Mosen ; Cur clamas ad me ? &c.* Et in deserto dictum est: *Etiam verbum hoc , quod dixisti , faciam , quia invenisti gratiam in oculis meis* . Pariterque dictum est : *Et dixit Dominus: Remisi secundum verbum tuum* . Et de Kore dictum est: *Et fuit cum finisset loqui omnia verba ista , dissisa est terra , quæ erat subter eos* . Tobias bar R. Eliefer f. m. dicit: *Qui bonus est , hauriet gratiam a Domino* . Quod ejus oratio statim exaudiatur: Et sic dictum est : *In tempore beneplaciti exaudiam te : Qui autem confidit in cogitationibus suis* . Obligatur , ut vivus descendat in sepulcrum : *Impie agit :* Sicuti dictum est *Job* XXXIV. 17. *Et quomodo tu eum , qui justus est , in tantum condemnas ?* Expositio : Condemnabuntur : Dictum est enim ibid. XV. 6. *Condemnabit te os tuum , & non ego* . Et his similia. Alia expositio: *Qui autem confidit in cogitationibus suis , impie agit* . Hic est Kore . Et secum multos damnavit : Dictum est enim : *Et dissentit Kore filius Isbar , filii Cehath &c.*

וכו׳. ולמה נסמכה פרשת פורענות דקרח לפרשת ציצית שכיון שאמר משה לישרא׳ ועשו להם ציצית. הלך ואמר לאשתו ראי שחידש לנו משה מצוה אחרת לעשות ציצית על כנפי בגדינו ולתת על ציצית הכנף פתיל תכלת. אמרה לו הריני עושה לך טלית כולה של תכלת. לקחה והוליכה אצל משה רבינו אמר .לו ואת חייבת בתכלת או לא אמר לו בית מלא ספרים צריך מזווה י מיד התחיל לגנות שנאמר ויקח קרח. שלקח מרח רע לעצמו. דבר אחר שלקח לבו בגאותו כענין שנאמר מה יקחך לבך וגו׳. אמרה לו אשתו מפני מה משה מלך ואהרן כהן גדול ובניו סגני כהונה גדולים ולך נתן עבודת משא בכתף שנאמר ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו. ולא די זה אלא נתן עיניו בשער שלכם שנאמר והעבירו תער על כל בשרם לכך נאמר ויקח קרח על שמו נקרא שעשה קרחה במשפחתו. בן יצהר. שהרתיח כל העם עליו כצהרים. בן קהת׳. שהקהה שיני מול ידיו. בן לוי. שנעשה לויה לגיהנם אבל יעקב לא זכר. רבי שמואל בר רב יצחק אמר כבר בקש יעקב רחמים על עצמו ובטלה הימנו שנאמר בסודם אל תבא נפשי. אלו המרגלים׳. בקהלם אל תחד כבודי. אלו עדת קרח. ודתן שעבר על דת ואבירם. שהאביר לבו שלא לעשות תשובה ואון. שישב באנינות עד שמרת. בן פלת. שנעשו לו פלאות שניצל מעדת קרח. בני ראובן. שראה והבין. אמר רב און בן פלת אשתו הצילתו. אמרה לו מה איכפת לך אי משה רב אתה תלמיד אי קרח רב אתה תלמיד אמר ליה ומה אעשה כבר נמניתי עמהם ואיני יכול לפרוש. אמרה לו אני אצילך השקתו יין וישן לו על

Et cur proxima est sectio supplicii Kore sectioni fimbriæ? Quia, postquam dixit Mose Israelitis: *Ut faciant sibi fimbriam*. Abiit, & dixit uxori suæ; vide, quod nobis innovarit Mose aliud præceptum, ut faciamus fimbriam in laciniis vestium nostrarum, & demus super fimbriam laciniæ filum hyacinthinum. Respondit illi. Ecce faciam tibi pallium totum hyacinthinum. Cum illud accepisset, se contulit ad Mosen magistrum nostrum, dicens. Hoc obligatur ne ad hyacinthinum, an non? Respondit ei. Domus plena librorum requirit mezuzam? Statim inceperunt vituperare: Dictum est enim: *Et dissentit Kore*. Quod emerit sibi emtionem malam: Sicuti dictum est *Job* XV. 12. *Quid te elevet cor tuum &c.* Alia expositio: Quod percussit cor suum superbia sua: Ei dixit sua uxor: Qua de causa Mose est rex, & Aharon summus sacerdos & ejus filii Seganim sacerdotii magni, & tibi dederit ministerium, ut portares humeris. Dictum est enim: *Et filiis Cehath non dedit, quia onus sanctuarii erat super eos, ut portarent humeris*. Præterea dedit oculos suos super comam vestram; Dictum est enim: *Et facient transire novaculam super totam carnem suam*. Idcirco dictum est: *Et dissentit Kore*: Ex ejus nomine appellatur, quod fecit Kore in familia sua: *Filius Ishar;* Quod ira excandefactus sit universus populus in eum sicut in meridie: *Filii Cehath*. Quod excusserit dentes suos contra manus suas: *Filii Levi*. Quod factus sit socius Gehennæ. At Jacob non memorat. R. Samuel bar R. Isaach dicit: Jam imploravit Jacob misericordiam super ipsum; At ab eo abolita est. Dictum est enim *Genes.* XLIX. 6. *In secretum eorum ne veniat anima mea*. Isti sunt exploratores. *In cœtu eorum ne uniatur gloria mea*. Ibid. Ista est congregatio Kore; *Et Dathan;* qui transgressus est legem: *Et Abiram:* Quod confirmavit cor suum ne faceret pœnitentiam. *Et On*. Quod manserit in luctu usque ad mortem: *Filius Phelet:* Quod facta sint ei prodigia, ut liberaretur a congregatione Kore: *Filii Ruben:* Quod vidit, & intellexit: Dicit Rab: On filium Phelet ejus uxor salvavit: Dixit ei: Quid tua interest? Si Mose est magister, tu eris discipulus, si Kore est magister, tu eris discipulus: Dixit ei: Quid faciam? Jam cum illis numeratus sum, & non possum separari. Dixit ei: Ego te liberabo: Fecit ei bibere vinum, & obdormire super lecto, eique assedit ad portam

המטה וישבה לה על פתח הצרה וסתרה את שערה והיתה סורקת את ראשה. אמרה כתיב כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם יהוה. וכן היה שכיון שבא אחד מהם לשאול על און היה רואה את האשה פרועת ראש וחוזר לאחוריו בין כך ובין כך ניצל. ועליה אמר שלמה חכמות נשים בנתה ביתה זו אשת און בן פלת. ואולת בידה תהרסנו. זו אשת קרח שהסיתתו למרוד במשה. וכן מצאנו באחאב שהסיתתו אשתו מיכן אמרו כל ההולך אחר עצת אשתו נופל לגיהנם. והני מילי בדברי תורה אבל במילי דעלמא אזיל. כדאמרי אינשי אתתך גוצא גחון ולחוש לה ליטול הימנה עצה. דבר אחר ויקח קרח לקח עמו אנשים רעים נותנים לו עצות רעות אמר ליה ראה בני קהת עמרם ויצהר וחברון ועוזיאל. הינח עמרם גדול שבאחים זכו בניו לגדולה. מישאל ואלצפן מפני מה יהא נשיא על הלוים שנאמר ונשיא בית אב למשפחות הקהתי אליצפן בן עוזיאל מיד קנאוהו על משה. דבר אחר מתקנא על מתנות כהונה. אמר לא די שנטל את הכהונה ונתנה לאחיו אלא נתן להם מתנות כהונה. שנאמר בכורי כל אשר בארצם וגו'. כל חרם בישראל וגו'. כל חלב יצהר וכל חלב תירוש וגו'. ואפילו מעשר שני שניתן ללוים אמר והרמותם ממנו תרומת יהוה מעשר מן המעשר. מיד הלך ולקח עמו חמשים ומאתים איש ועשה להם סעודה ושחט להם שחיטה גדולה. בא אלעזר ליטול מתנות ולא נתנו לו עד שבא אליהם וקמו מפניו וראיה לדבר שעל הכהנים נחלקו שנאמר ובקשתם גם כהונה: אבל היו עמהם קנאות אחרות כמו שדרשו רבותינו. וכן אמר שלמה שנאה תעורר מדנים. ודתן ואבירם בני אליאב בן פלוא בן ראובן שנאמר בפרשת פנחס ויהיו בני ראובן בכור ישרא לפלוא

tam atrii, & obtexit comam, & pexit caput suum: Dixit: Scriptum est: *Quod universa congregatio omnes sancti, & in medio eorum Dominus*: Et sic contigit; Quando aliquis ex iis veniebat ad quærendum de On videbat ejus uxorem coma lacerata, & revertebatur, sive hoc sive illo modo liberavit: Et de illa dixit Salomon *Prov.* XIV. I. *Sapientia mulierum ædificat domum suam*: Hæc est uxor On filii Phelet: *Insipiens extructam quoque manibus suis destruet*: Hæc est uxor Kore, quod eum eduxit ad rebellandum contra Mosen. Et sic invenimus in primo homine, propter suam uxorem: Et sic invenimus in Achab, quod ejus uxor eum seduxerit: Hinc dixerunt: Qui sequitur consilium uxoris suæ, cadit in Gehennam: At hæc in verbis legis, at in rebus communibus minime: Sicut dixerunt: Uxor tua si brevis staturæ fuerit, incurva te, & mussita cum ea, ut ab ea capias consilium. Alia expositio: *Et dissensit Kore*. Assumsit secum viros malos, qui sibi dederunt consilia mala: dicentes: Vide filios Cehath, Amram, Isar, & Hebron, & Uzziel. Convenit, quod cum Amram sit maximus in fratribus, ut ejus filii acquirant magnificentiam, Misael & Elzaphan cur erit principatus super Levitas? Dictum est enim. *Et princeps domus patris juxta familias Cehabitarum Elzaphan filius Uziel*: Statim æmulati sunt in Mosen: Alia expositio: Zelotypus fuit de donis sacerdotii: Dixit; Non satis est ut abstulerit sacerdotium, & dederit fratribus suis, sed etiam dedit eis dona sacerdotii: Dictum est enim: *Primitiva omnium, quæ sunt in terra eorum &c. Omne anathema in Israel &c. Omne optimum olei, & omne optimum musti &c.* Sed etiam decimam secundam, quam dedit Levitis; Etenim dixit: *Et separabitis ex ea separationem Domino, decimam ex decima*. Statim abiit, secumque assumsit ducentos & quinquaginta viros, eisque fecit convivium, magnamque mactationem mactavit. Venit Eleazar ad accipiendum dona, & non dederunt, donec venit ad eos, & surrexerunt ab ejus conspectu; & verisimile est, quod contenderint de sacerdotibus: Dictum est enim *Num.* XVI. 10. *Et ambitis etiam sacerdotium*. Sed fuerunt cum iis aliæ zelotypiæ, sicut exposuerunt sapientes nostri: Et sic dixit Salomon *Prov.* X. 12. *Odium suscitat rixas: Et Dathan, & Abiram filii Eliab filii Phallu, filii Ruben*: Dictum est enim in Parascha Pinchas: *Et fuerunt filii Ruben primogeniti Israel*; Phal-

משפחת הפלואי. וכתיב ובני פלוא אליאב׳ ובני איתן עזריה. כמו ובני דן חושים. והיו בני דתן ואבירם בני אליאב בן פלוא בן ראובן. ומה שאמר על דתן ואבירם בן טועה. אבל און בן פלת אי אפשר לומר שהוא פלוא שכבר אמר ובני פלוא אליאב ולא אליאב ואון אחים אלא היה איש אחר זולת משפחת דתן ואבירם׃ אבל לפי שיצא מעצתם לא זכרו הכתוב במקום אחר שלא יהא לו גנאי שנתוועד עם מתי שוא והסתיר הקדוש ברוך הוא המעשה והמשפחה שלו כמו שהסתיר את המקושש מפני המשפחה. ומי גרם לדתן ואבירם להתוועד עם קרח לפי שהיו שכנים להם דכתיב דגל מחנה ראובן תימנה. ויקומו לפני משה ואנשים וגו׳׃ העיז פניהם לפניו אלו הזכורים למעלה. ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים לא הוזכרו שמותם מפני יחס המשפחות נשיאי עדה. שהיו מיוחדין שבעדה. קריאי מועד. שיודעין לעבר שנים ולקבוע חדשים אנשי שם. שהיה להם שם בכל בעושר ובחכמה ובבינה. ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם. וישמע משה ויפול על פניו. וכן הוא אומר ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש יהוה וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר׃ השיבני על דברי. בקר ויודע יהוה את אשר לו וגו׳. לפי שהיו מזומנין בסעודה אצל קרח. אמר להם אין השעה הזאת שעת הדין לפי ששעת שכרות היתה׃ אלא בקר. דבר אחר בקר כדי שיהרהרו בלבם כל הלילה אולי יחזרו בתשובה׃ ואת הקדוש והקריב אליו. כי אמרו כל העדה כולם קדושים. ולמה זה הבדיל אהרן אחיך להיות קדש קדשים. מתוך הלוים. לפיכך אמר להם משה ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו שלא תאמרו אני בחרתי בו ומלבי עשיתי אלא יבחר בו לעיני כל ישראל׃ זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל

Phallu famila Phalluitarum. Et scriptum est: *Filii Phallu Eliab, & filii Ethan Azarias;* Sicuti scriptum est: *Et filii Dan Husin: Et fuerunt filii Dathan & Abiram filii Eliab filii Phallu filii Ruben:* Et cur dictum est de Dathan & Abiram. *Filius errans?* Verum On filius Pelath non potest dici quod fuerit Phallu. Quia jam dictum est: *Et filii Phallu Eliab;* non autem Eliab & On erant fratres, sed vir alius præter familiam Dathan & Abiram: Verum quia abiit ab eorum consilio, non memorat eum in loco alio, ne illi esset in dedecus, quod convenisset cum hominibus vanis. Et abscondit Deus S. B. factum, & familiam ejus, sicut abscondit colligentem ligna propter ejus familiam; Et quæ fuit causa Dathan, & Abiram, ut convenirent cum Kore? Quia erant illi vicini: Scriptum est enim *Num.* II. 10. *Vexillum castrorum Ruben erat ad meridiem.* Pariterque scriptum est; *Familiæ filiorum Cehath castrametabuntur ad latus tabenaculi ad meridiem. Et insurrexerunt coram Mose viri &c.* Converterunt facies suas in ejus faciem. Isti sunt, qui supra memorati sunt. *Et viri de filiis Israel quinquaginta & ducenti.* Non memorantur eorum nomina propter genealogiam familiarum. *Principes congregationis.* Præstantissimi congregationis. *Convocati conventus.* Quod scirent intercalare annos, & constituere menses. *Viri nominis.* Quod esset illi nomen in omni divitia, sapientia, & intelligentia. *Et congregati sunt contra Mosen, & Aharon, & dixerunt eis: Sat vobis. Et audivit Mose, & cecidit in faciem ejus;* Et sic dictum est *Psal.* CVI. 16. *Et æmulati sunt contra Mosen in castris contra Aharon sanctum Domini. Et locutus est ad Kore & ad universam congregationem ejus dicendo.* Responde ad mea verba. *Mane notum faciet Dominus, qui sint ejus.* Quia fuerunt invitati ad convivium apud Kore, dixit eis: Non est tempus hoc tempus judicii, sed tempus mercedis; sed *mane:* Alia expositio: *Mane:* Ut scrutarentur in cordibus suis, tota nocte, ut converterentur ad pœnitentiam: *Et sanctum adducat ad se.* Quia dixerunt: *Universa congregatio omnes sancti.* Et cur separasti Aharon fratrem suum, ut esset sanctus sanctorum de medio Levitarum? Idcirco dixit eis Mose: *Et sanctum adducet ad se, quem elegerit, adducet ad se.* Ne diceretis: Ego eum elegi, ego ex meo ingenio feci: Sed elegit eum in oculis universi Israel. *Hoc facite; Sumite vobis thuribula*

עדתו . להודיע לכל שאינם הוגנים לכהונה. ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת לפני יהוה מחר והיה האיש אשר יבחר יהוה הוא הקדוש. רב לכם בני לוי. רב אמרו לו ורב השיב להם . ויאמר משה אל קרח. המעט מכם. ויקרב אותך. מכאן שאין מחזיקין במחלוקת אלא התחיל להם דברי שלום ודברי כיבושין. לכן אתה וכל עדתך הנועדים על יהוה ואהרן מה הוא וגו'. מיכן אמרו כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר השכינה . ואהרן מה הוא כי תלינו עליו. על עסקי מתנות כהונה. וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב. לא נזכר בן פלת עמהן מלמד שפירש מהם . ויאמרו לא נעלה . לפ, שהיה משה חונה לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה והמזרח הוא מקום גבוה לפיכך אמרו לשון עליה. המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש וגו'. על שנתעשר דתן ואבירם במצרים היו קוראים אותה זבת חלב ודבש. כי תשתרר עלינו גם השתרר . אמרו לו השתררתה עלינו . במצרים נשתררת עלינו במדבר . במצרים מה הוא אומר ויאמר לרשע למה תכה רעך ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו וכתיב כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך מאן ניניהו דתן ואבירם שירדו מנכסיהן . אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו וגו'. כאשר הבטחתנו במצרים . ואומר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני והפרזי. ותתן לנו נחלת שדה וכרם . העיני האנשים ההם תנקר. בינה הכתוב שלא דברו אלא כנגד משה ואהרן. דבר אחר העיני האנשים ההם תנקר. ואפילו אתה מנקר את עיניהם לא נעלה . ויחר מאד ויאמר אל יהוה אל תפן אל מנחתם. שלא יקבל מנחתם לרצון . לא חמור אחד מהם נשאתי. כענין שאמר חכמים בבבא מציעא הבריקה או שעשאה

bula Kore, *& universa congregatio ejus.* Ut omnibus innotescat, quod non sint digni sacerdotio: *Et date in eis ignem*, *& ponite super ea suffitum coram Domino cras*, *& vir quam elegerit Dominus*, *ille erit sanctus: Nimium est vobis filii Levi*. Nimium dixerunt ei; & nimium respondit eis; *Et dixit Mose ad Kore: Num minus est vobis? Et adduxit te*. Hinc probatur, quod non sint firmi in contentionibus: sed incepit a verbis pacificis, & humilibus: *Idcirco tu & universa congregatio tua estis congregati contra Dominum*. *Aharon vero quid est ipse? &c.* Hinc dixerunt, qui rebellat contra magistrum suum, quasi rebellat contra Divinitatem: *Aharon vero quid est ipse, quod murmuretis adversus eum?* De donis sacerdotii: *Et amisit Mose ad vocandum Dathan & Abiram filios Eliab:* Non memoratur filius Phelet cum illis: Docemur, quod se ab eis separaverit: *Et dixerunt. Non adscendemus*. Quia Mose castrametatus erat coram tabernaculo ad orientem, coram tentorio conventus ad orientem, & spatium orientale erat locus eminens, ideoque locuti sunt phrasi adscensus: *Nunquid parum est quod fecisti nos adscendere de terra fluente lacte & melle?* Quia ditati sunt Dathan & Abiram in Ægypto, idcirco vocarunt terram fluentem lacte & melle: *Quod dominaris super nos etiam dominando*. Dixerunt ei: Dominatus es nobis in Ægypto, dominaberis etiam nobis in deserto? In Ægypto quod dictum est *Exod.* II. 13. *Et dixit impio: Cur percutiis proximum tuum? Et dixit: Quis posuit te in virum principem, & judicem super nobis?* Pariterque scriptum est ibid. *Quia mortui sunt omnes viri quærentes animam tuam*. Ex his erant Dathan & Abiram, quorum opes diminutæ fuerunt: *Etiam ad terram fluentem lacte & melle non introduxisti nos &c.* Sicut fecisti nobis sperare in Ægypto: Dictum est enim ibid. III. 17. *Adducam vos de angustia Ægypti ad terram fluentem lacte & melle, ad locum Chananæi, & Perizæi: Ut dares nobis possessionem agri & vineæ. Num oculos virorum istorum effodies?* Sic scriptum est; quod non locuti sint nisi contra Mosen & Aharon. Alia expositio; *Num oculos virorum istorum effodies?* Vel si effoderis eorum oculos: *Non adscendemus: Excandefactus itaque Mose valde, dixit ad Dominum: Ne recipias munus eorum:* Ne recipiat munus eorum in beneplacitum: *Neque asinum unum sustuli ab eis:* Sicuti dictum est in Bava Mezia VI. 3. Cœcus factus fuerit, aut ada-

אנגוריא . וכן המתרגם אומר שחרית. מלשון ששנינו באבות ונוח לתשחורת. ואפילו חמור שדרכו לעשות באנגריא לא נשאתי כל שכן אותם בעצמם. ולא הרעותי את אחד מהם . כי אמרו כי תשתרר עלינו גם השתרר . ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך היו לפני יהוה . מיכן שמזמינין את בעלי דינין לבית דין. לפני יהוה לבית דין. אתה והם . אלו דתן ואבירם ואהרן שדברתם עליו. מחר. שאין דנין בשעת שכרות . וקחו איש מחותתו ונתתם . מלמד שלא פחדו ולא חזרו בהם. ויקהל עליהם קרח את כל העדה כדי להבאישם בעיני ישראל. וירא כבוד יהוה אל כל העדה . כדי לחבהילם. וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר . להזהיר את בני ישראל . הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע. עשו אותם כמנודים. ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחות לכל בשר . בראת כל העולם ואין כל הרוחות שוות זו לזו ולא רצון של זה כרצון של זה. והכל מסורין בידיך. האיש אחד יחטא. זה קרח מיד וידבר יהוה ל משה לאמר . דבר אל העדה לאמר . חסתי עליכם כדי שלא להאבידכם על עסק קרח ועדתו . העלו מסביב. ויקם משה וילך אל דתן ואבירם מיכן שאין מחזיקין במחלוקת . וידבר אל העדה לאמר. הכריז עליהם . סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה : שאוי לרשע ואוי לשכנו . פן תספו בכל חטאתם. מיכן שניתנה רשות למשחית לחבל. ויעלו מעל משכן קרח דתן ואבירם יצאו נצבים. תמהים. ויאמר משה בזאת תדעון כי יהוה שלחני . החרימם בתורה שנאמר וזאת התורה . כי יהוה שלחני לעשות את כל המעשים האלה. הבדלת הכהנים מן הלוים וכן כל מתנות כהונה. אם כמות כל האדם ימותון אלה . זו

adactus fuerit ad ministerium regis: Et sic interpres dicit שחרית *angariavi*: Ex eo quod legimus in Avoth: Et cessaverit angariare. Vel asinum, quo solet fieri angaria, non sostuli, multo minus eos ipsos. *Neque malefeci cuiquam ex illis:* Quia dixerunt: *Quod dominaris super nos etiam dominando?* Dixitque *Mose ad Coreh: Tu & universa congregatio tua estore coram Domino:* Hinc probatur, quod citentur litigantes ad Synhedrium: *Coram Domino*. Coram Synhedrio: *Tu & illi:* Isti sunt Dathan, & Abiram: *Et Aharon*. Contra quem locuti estis: *Mane:* Quod non judicent tempore mercedis. *Et capite quisque thuribulum suum, & date*. Docemur, quod non timuerint, neque se converterint. *Congregaverat autem adversus illos Kore universam congregationem:* Ut eos male disponeret in oculis Israelis. *Et apparuit gloria Domini universæ congregationi*. Ut eos perderet. *Et locutus est Dominus ad Mosen & Aharon, dicendo:* Ad præmonendum filios Israel. *Separamini de medio cœtus istius, & consumam eos quasi momento:* Considerate eos quasi excommunicatos: *Et ceciderunt super facies suas, & dixerunt: Deus, Deus spirituum omnis carnis:* Creasti universum mundum, at omnes spiritus non sunt æquales inter se, neque hujus voluntas est sicut voluntas illius: Et omnia tradita sunt in manu tua: *Vir unus peccavit:* Iste est Kore: Statim *locutus est Dominus ad Mosen dicendo: Loquere ad congregationem, dicendo:* Misertus sum vobis, ne vos perderem propter opus Kore, & ejus congregationis: *Adscendite e circuitu: Surgens itaque Mose perrexit ad Dathan & Abiram*. Hinc probatur, quod non sint firmi in dissidiis: *Et locutus est ad congregationem dicendo*. Proclamavit contra illos. *Recedite nunc a tentoriis virorum impiorum istorum*. Quia væ impio, & væ ejus vicino. *Neque disperdamini in omnibus peccatis eorum:* Hinc data fuit potestas exterminatori lædendi: *Et adscenderunt a tentorio Kore Dathan, & Abiram circumcirca, & Dathan & Abiram egressi sunt stantes:* Stupentes: *Et dixit Mose: In hoc scietis quod Dominus miserit me:* Excommunicavit eos in lege. Dictum est enim: *Hæc est lex*. *Quod Dominus miserit me ad faciendum omnia opera hæc:* sc. separationem sacerdotum a Levitis, pariterque omnia dona sacerdotii: *Si secundum mortem omnium hominum morientur isti:* Hæc est mors diversa; *Et punitione omnium hominum animadvertetur in eos*; Hæc est mors su-

מיתה משונה. ופקדת כל האדם יפקד עליהם זו מיתה חטופה. שלא יהו מוטלין במטה כדרך שבני אדם חולין ובני אדם עולין לבקרן. והוא מצוה את בניו ואת ביתו ומתוך כך עוונותיו מתמרקין וזוכה בתשובה וזוכה לחיי העולם הבא. לא יהוה שלחני. כמו שאמר מיכיהו בן ימלא אם שוב תשוב בשלום לא דבר יהוה בי. ואם בריאה יברא יהוה. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אם בריאה גיהנם מוטב ואם לאו יברא יהוה. רבותינו אמרו אין כל חדש תחת השמש אלא לקרבה לפתחה דגיהנם. דבר אחר ואם בריאה יברא יהוה שהוא אומר למעלה עד כל עמך אעשה נפלאות וגו'. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא אם בריאה אותה הבריאה אשר אמרת ועשית אשר לא נבראו עתה יברא יהוה ופצתה האדמה את פיה כדרך שפצתה בימי קין והבל בדמי אחיו הבל. ובלעה אותם ואת אשר להם. שלא יהא להם זכר ופרון בעולם שלא יאמרו זה השור של דתן זה הבגד של אבירם. ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה אשר תחתיהם. תכף לדברי משה הובקעה כדי שידעו ישראל שהוא אמת ותורתו אמת. וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. מלמד שהיתה הארץ נפתחת כפי עביו של אדם כפרסות האדם נפתחה כמו הרגלים והשוקים והבטן כמו הבטן והצואר כמו הצואר והם יורדים מעט מעט והארץ חונקתם והם צועקים משה אמת ותורתו אמת. ותכס עליהם הארץ ששבה לאיתנה. ויאבדו מתוך הקהל. נעשה מקום חנייתם קרחה. ולהלן הוא אומר ובני קרח לא מתו. מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו מלמד שלא היו בעצת אביהם ואלו הם אסיר ואלקנה ואביאסף. רבה בר בר חנה אומר פעם אחת הייתי מהלך במדבר אמר לי ערבי אחד בוא ואראך בליעי קרח. הראה אלי שלש גומות ועשן יוצא מהם נטל שלש ניזי צמר וטובלן במים וכרכן בראש הרומח והורידו לשם הניחו מעט ויצא חרוך אמר לי שמע מה הן אומרין ושמעתי שאומרים משה אמת ותורתו

subitanea. Sc. non jacebunt in lecto sicut ægroti, & homines adscendent ad eos visitandos; & ille præcipit filiis suis, & domui suæ, & interea ejus peccata absterguntur, & dignus sit pœnitentia, & vita seculi futuri. *Dominus non misit me*. Sicut dixit Micheas filius Jamle: *Si revertendo reversus fueris in pace, non est locutus in me Dominus*. I. *Reg.* XXII. 28. *Si autem creationem creaverit Dominus*. Dixit Mose coram Deo S. B. Domine mundi: Si Gehennam, bene est, si minus, creet Dominus. Sapientes nostri dixerunt: Nihil est novum sub sole, nisi accessio ad ostium Gehennæ: Alia expositio: *Si autem creationem creaverit Dominus*: Quia dictum est supra *Exod.* XXXIV. 10. *Coram universo populo tuo faciens mirabilia &c.* Dixit Mose coram Deo S. B. Si creatum ut creatum sit, quod dixisti, & fecisti, si non creatum sit, creet nunc Dominus. *Aperueritque terra os suum*; sicut aperuit in diebus Cain & Abel in sanguinibus fratris sui Abel: *Et deglutiverit eos, & quicquid est illis*. Ne sit illis memoria, & memoriale in mundo; Ne dicant; Hic bos est Dathan, hæc vestis est Abiram: *Fuit igitur, cum finisset loqui verba ista, diffisa est terra, quæ subter illis*: Statim ad verba Mosis diffissa est terra, ut cognoscerent Ismaelitæ, quod ipse esset veritas, & lex ejus veritas: *Et descenderunt ipsi, & omne quod erat eis, vivi in sepulcrum*. Docemur quod terra aperta sit juxta crassitudinem hominis juxta ungulas hominis aperta est, & juxta pedes, & femora, & ventrem juxta ventrem, & collum juxta collum; & ipsi paulatim descenderunt, & terra eos strangulavit, & ipsi clamabant: Mose est veritas, & lex ejus veritas: *Ac operuit eos terra: Et perierunt de medio congregationis*: Factus est locus eorum castrorum glaber: Et ibi dictum est: *Et filii Kore non mortui sunt*. Locus munitus est eis in Gehenna, & steterunt super eo: Docemur, quod non fuerint in consilio patrum suorum; & isti fuerunt Aser, & Elchana, & Abiasaph. Raba bar bar Chana dicit: Cum aliquando incederem in deserto, dixit mihi quidam Arabs; Veni, & mostrabo tibi locum, ubi absorptus est Kore; ostendit mihi tres foveas, & fumus inde egrediebatur; accepit tres floccos lanæ, eosque in aquam immersos alligavit in summitate hastæ, eosque illuc demisit, paululum reliquit; egressus est ventus; dixit mihi: Audisne quid dicant? Et audivi dicentes: Mose est veritas, & lex

אמת והן בדאין : אמר לי אותו ערבי פתחה של גהינם כל שלשים יום מהפכתן גיהנם כבשר בקלחת וכשמגיעין לכאן הן אומרים משה אמת ותורתו אמת והם בדאין . בוא וראה מה גרם להם לשון הרע. וכל ישראל אשר סביבותיהם נסו לקולם. של נסים. כי אמרו פן תבלענו הארץ. מלמד שנעשת הארץ כמשפך וכל מקום שהוא מנכסי קרח או של דתן ואבירם היו מתגלגלין ויורדין ונבלעין במקום שנפתחה הארץ שנאמר עושר שמור לבעליו לרעתו. אמר ריש לקיש זה עשרו של קרח . ולהלן הוא אומר ואת כל היקום אשר ברגליהם. אמר רבי אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. ואש יצאה מאת יהוה ותאכל את החמשים ומאתים איש. במתניתא תנא קרח מן השרופים ומן הבלועים היה שנאמר ותבלע אותם ואת קרח וכן הוא אומר ואש יצאה מאת יהוה ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת . וזה הוא ואתה ואהרן איש מחתתו. וידבר יהוה אל משה לאמר אמור אל אלעזר בן אהרן הכהן וירם את המחתות מבין השריפה ואת האש זרה הלאה וגו'. מפני מה נאמר לאלעזר ולא נאמר לאהרן לפי ששני בני אהרן על הקרבת אש זרה מתו שנאמר ויקחו שני בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו וגו' . אמר הקדוש ברוך הוא שני בניו מתו על עסקי המחתה יבא זה ויתכפר על מחתות . דבר אחר אמור אל אלעזר בן אהרן . לפי שהיה אהרן כהן גדול ואלעזר סגן אמר הקדוש ברוך הוא מוטב יכנס הסגן בין השריפה ולא יכנס כהן גדול. את מחתות החטאים האלה בנפשותם. רבותינו אמרו שנפשותם היתה נשרפת וגופם קיים . רבי שמעון בן לקיש אמר שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותם מלמד שזמנם קרח ועשה להם סעודה כדי ליקח אותם בעצתו ועליהם אמר דוד בחנפי לעגי מעוג חרק עלי

lex ejus veritas ; & hæc certa sunt : Dixit mihi iste Arabs : Aperitur porta Gehennam trigesimo quoque die ; Quando eos invertit Gehenna sicut carnem in aheno, & quando perveniunt ad hunc locum, dicunt : Mose est veritas, & lex ejus veritas ; Et hæc certa sunt : Veni & vide, quid eis effecerit lingua mala. *Omnis autem Israel qui in circuitu eorum, fugerunt ad vocem eorum*: Fugientium : *Quia dixerunt : Ne absorbeat nos terra*. Docemur quod facta sit terra quasi defluxus ; & ubi erant opes Kore, aut Dathan, & Abiram, devolvebantur, & descendebant, & absorbebantur in loco, ubi aperta erat terra : Dictum est enim *Eccles.* v. 12. *Divitiæ conservatæ in malum domini sui*. Dicit Risc Lakisc : Istæ sunt divitiæ Kore : Dictum est enim *Deuter.* vi. 6. *Et universam substantiam, quæ erat cum illis*. Dicit R. Elieser : Hæ sunt divitiæ hominis, quæ statuuntur super ejus pedibus. *Et egressus ignis a conspectu Domini combussit quinquaginta & ducentos viros*. In Misna docetur ; Kore ex combustis, neque ex absorptis fuit : Dictum est enim : *Et absorpsit eos, & Kore*. Et similiter dictum est : *Et egressus ignis a conspecto Domini combussit quinquaginta & ducentos viros offerentes suffitum*. Et hoc est quod dictum est : *Et tu & Aharon, unusquisque cum thuribulo suo. Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo : Dic Eleazaro filio Aharon sacerdotis, ut separet thuribula de medio combustionis ; Et ignem alienum istum &c.* Cur dictum est Eleazaro, & non dictum est Aharon? Quia duo filii Aharon propter oblationem ignis alieni mortui sunt ; Dictum est enim : *Et acceperunt duo filii Aharon Nadab & Abihu, & attulerunt ignem in thuribulis suis &c.* Dixit Deus S. B. Duo ejus filii mortui sunt propter opus thuribuli, veniat & expiet pro thuribulo : Alia expositio : *Dic Eleazaro filio Aharon*. Quia Aharon erat summus sacerdos, & Eleazar Segen ; Dixit Deus S. B. melius est ut ingrediatur Segen inter combustionem, & non ingrediatur summus sacerdos : *Thuribula peccatorum istorum in animas suas :* Sapientes nostri dixerunt : Eorum animæ combustæ sunt, & eorum corpora conservata sunt : R. Simeon ben Lakisc dicit ; quod debuerint comburi propter opera animarum suarum : Docemur, quod eos invitaverit Kore, eisque fecerit convivium, ut suo consilio eos sibi conciliaret : Et de illis dixit David. *Subsannaverunt me subsannatione ; frenduerunt super me dentibus suis*.

שנימו . על עסקי לוגמא חרק עליהם
שר גיהנם שניו . מעוג כענין שנאמר
בצרפית חי יהוה אלהיך אם יש לי מעוג
וגו׳. ועשו אותם רקועי פחים צפוי למזבח.
כענין שנאמר וירקעו את פחי הזהב. אלא
שאותם של זהב ואלו של נחשת . הרקעה
שם המלאכה כמו תרקיע עמו לשחקים.
אבל פחים הוא שם הנפחים שהם מפחמין
אותם באש ומכים בקורנס ומרקעים
אותם צפוי למזבח . כי הקריבום לפני
יהוה ויקדשו. מיכן אמרו מעלין בקדש
ולא מורידין. זכרון לבני ישראל. כדי להזהר
למען אשר לא יקרב איש זר . אפילו
הלוים נקראים זרים . ולא יהיה כקרח
וכעדתו. מיכן אמרו כל המחזיק במחלוקת
עובר בלאו ולא עוד אלא שלוקה בצרעת
שנאמר כאשר דבר יהוה ביד משה לו.
ויאמר יהוה לו עוד הבא נא ידך בחיקך
וגו׳. ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג.
וכן מצאנו בעוזיהו המלך וכתיב ובחזקתו
גבה לבו והצרעת זרחה במצחו . וילונו
כל עדת בני ישראל ממחרת. זה ממחרת
השרפה. ויהי בהקהל העדה וירא כבוד
יהוה כדי ליראם ולבהלם . ויבא משה
ואהרן קרבו לפני הכבוד . וידבר יהוה
אל משה לאמר. הרומו מתוך העדה הזאת
ואכלה אותם כרגע. ולהלן הוא אומר
הבדלו. לשם צדיקים נאמר הבדלו הצדיקים
אבל כאן השוו כולם שנאמר וילונו כל
עדת בני ישראל לכך אמר להר הרומו
כתרומה מן החולין. ויאמר משה אל אהרן
קח את המחתה ותן עליה אש מעל
המזבח וגו׳. אמר אהרן למשה בי אדוני
משה להרגני אתה מבקש בני מפני מה
שהקריבו אש הדיוט נשרפו ולי אתה אומר
קח את המחתה ותן עליה אש מעל
המזבח להוציא מן הקדש חוץ אומר לו
עד שאתה מדבר הם מתים אלא והולך
מהרה בין ששמע אהרן כך אמר אפילו
אני מת על ישראל איני חושש . ויקח

suis. *Psal*. xxxv. 16. Propter opera buccæ frenduit super eos princeps Gehennæ dentibus suis: מעוג: Sicuti dictum est de Sarephtham 1. *Reg*. xvii. 12. *Vivit Dominus Deus meus*, *si sit mihi panis &c*. *Ut faciant ea laminas extensas altari*. Sicuti dictum est *Exod*. xxxix. 3. *Et diduxerunt bracteas aureas*. Sed illæ erant aureæ, & istæ æneæ. הרקעה est nomen operis; sicuti dictum est *Job* xxxvii. 17. *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos?* Verum פחים est nomen fabrorum, qui efflant eos igne, & contundunt malleo. *Laminas extensas altari; quia attulerunt ea coram Domino*, *& sanctificata sunt*. Hinc dixerunt; Adscendunt in sanctuario, non descendunt. *Memoriale filiis Israel*. Ut præmonerentur; *Et non accedet vir alienus*: Vel Levitæ appellantur alieni. *Ne sit sicut Kore*, *& sicut congregatio ejus*: Hinc dixerunt; Qui firmus est in dissidiis, transgreditur præceptum negativum, & præterea percutitur lepra: Dictum est enim: *Sicut locutus est Dominus per manum Mosis illi*. *Dixit Dominus ei rursum*: *Immitte manum tuam in sinum tuum &c*. *Et eduxit eam*, *& ecce manus ejus erat alba sicut nix*. *Exod*. iv. 6. Et similiter invenimus de Uzzia rege, de quo scriptum est 2. *Paral*. xxvi. 16. *Sed cum roboratus esset*, *elevatum est cor ejus*: *Et lepra orta est in fronte ejus*. *Et murmurarunt omnis congregatio filiorum Israel altero die*: Hic est dies posterior combustioni. *Fuit autem cum congregaretur congregatio*; *& apparuit gloria Domini*; Ut eos perterrefaceret, & oppugnaret. *Et venit Mose & Aharon*. Accesserunt ante gloriam. *Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo*: *Separamini de medio congregationis hujus*, *& consumam eos quasi momento*. Et ibi dictum est: *Separamini*: Propter justos dictum est; *Separamini justi*: At hoc loco omnes erant æquales: Dictum est enim; *Et murmurarunt omnis congregatio filiorum Israel*: Idcirco dixit eis; *Separamini*; sicut separatio separatur ex profanis: *Et dixit Mose ad Aharon*: *Cape thuribulum*, *& da super illud ignem de super altare &c*. Dixit Aharon Mosi; Domine mi Mose; Ad occidendum me quæris; Mei filii, quia obtulerunt ignem alienum combusti sunt; & tu mihi dicis; *Cape thuribulum & da super illud ignem super altare*; ut ex sanctuario educatur? Respondit ei: Dum loqueris, illi moriuntur; Sed ito extemplo; Quando hæc audivit Aharon dixit: Vel si mihi moriendum sit pro Israele, mihi nulla erit cura. *Et acce-*

אהרן כאשר דבר משה וירץ אל תוך הקהל. הלך בזריזות לקיים דברי משה. ויעמד בין המתים ובין החיים הוא שאמר משה ובאהרן התאנף יהוה מאד להשמידו. עתיד היה אהרן לקבר את ארבעה בניו אלא שהתפלל משה עליו שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא. משה עמד בין החיים ובין המתים על בני אהרן. ואהרן עמד בין המתים ובין החיים על בני ישראל. וישב אהרן אל משה לבשרו. וידבר יהוה אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה לבית אב מאת כל נשיאיהם וגו. מלמד שהקדוש ברוך הוא רוצה בטובתן של ישראל וחושב עליהם מחשבות טובות. ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי וגו׳. והנחתם באהל מועד לפני העדות לפני הארון. ומטה אהרן בתוך מטותם, שלא יאמרו מריח השכינה פרח. ויוצא פרח ויצץ ציץ. רבי תנחומא דרש אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו. בני אהרן נכנסו חיים לבית קדש הקדשים ומתו. ומטה אהרן נכנס יבש ויצא לח, ויגמל שקדים. למה כמו שנאמר בירמיהו מקל מקד אני רואה. ופירושו כי שוקד אני על דברי לעשותו. וכן הנה שוקד הקדוש ברוך הוא על כל מי שהוא קם על הכהונה שנאמר מחץ מתנים קמיו. וידבר יהוה אל משה לאמר השב את מטה אהרן וגו׳. אות השמור לדורות לא נשר הפרח ולא יבש, כאשר צוה יהוה אותו כן עשה. מהו כן עשה. מלמד שלא הביא אהרן מטה מביתו כדי שלא יאמרו לח היה לפיכך פרח אלא הביא קורה אחת וחתכה לשנים עשר שבטי ישראל ונתנה להם וכתב כל אחד ואחד שמו על מטהו בכתב ידו לקחם ועשאם אגודה אחת. ומטה אהרן בתוך מטותם למחרת הסכימו לראות את המטות ולמה למחרת לפי שהיו כל הלילה דואגים של מי יפרח. לכך

pit Aharon, *ſicut locutus eſt Moſe & cucurrit in medium congregationis :* Feſtinanter abiit ad obſervandum verba Moſis : *Stetitque inter mortuos*, *& vivos*. Hoc eſt quod dixit Moſe *Deuter.* IX. 20. *In Aharon etiam iratus eſt Dominus vehementer ad perdendum eum*. Futurum erat, ut Aharon ſepeliret quatuor filios ſuos, ſed oravit Moſe pro eo : Dictum eſt enim ibid. *Tum oravi etiam cauſa Aharon tempore illo*. Moſe ſtetit inter vivos & mortuos pro filiis Aharon, & Aharon ſtetit inter mortuos & vivos pro filiis Iſrael. *Reverſuſque eſt Aharon ad Moſen*. Ad annunciandum ei : *Et locutus eſt Dominus ad Moſen dicendo. Loquere ad filios Iſrael ; & cape ab eis virgam, virgam per domum patris a cunctis principibus eorum &c.* Docemur, quod Deus S. B. ſibi complaceat in bonis Iſraelis, & cogitet ſuper eis cogitationes bonas. *Nomen autem Aharon ſcribes ſuper virgam Levi & relinques eas in tentorio conventus coram teſtimonio*. Coram arca. *Virga autem Aharon erat in medio virgarum eorum* ; Ne dicerent : Ex odore Divinitatis floruit : *Et protulerat gemmam*, *florueruntque flores*. R. Tanchuma expoſuit : *Super hoc expavit cor meum*, *& emotum eſt de loco ſuo*. *Job* XXXVII. I. Filii Aharon ingreſſi ſunt vivi in domum ſancti ſanctorum, & mortui ſunt ; at virga Moſis ingreſſa eſt arida, & egreſſa eſt viridis. *Et fecit amygdala* : Qua de cauſa ? Sicuti ſcriptum eſt in *Jeremia* I. 12. *Baculum vigilantem ego video*. Et expoſuerunt : Quia ego vigilo ſuper verbum meum ad faciendum illud : Et ſimiliter ecce vigilat Deus S.B. in omnes, qui inſurgunt contra ſacerdotium ; Dictum eſt enim *Deut.* XXXIII. 11. *Et odio habentium eum a ſurgendo*. *Et locutus eſt Dominus ad Moſen dicendo : Refer virgam Aharon &c. Signum* : Cuſtodiendum generationibus : Non defluet flos, neque areſcet : *Sicut præceperat Dominus*, *ſic fecit* : Quid : *ſic fecit ?* Docemur, quod non adduxerit Aharon virgam de domo ſua ; ne dicerent : Viridis erat, idcirco effloruit ; ſed attulit tignum unum, & concidit pro duodecimo tribubus Iſrael, eaſque illis dedit, ut quiſque ſcriberet nomen ſuum ſuper virga ſua, quando ſcripſit manu ſua, accepit eas, ex eis fecit faſciculum unum. *Virga autem Aharon erat in medio virgarum eorum :* Mane ſurrexerunt ad videndum virgas : Et cur dictum eſt : *Altero die ?* Quia tota nocte fuerunt ſoliciti, cujuſnam virga floruerit : Idcirco dictum eſt ; *Sic fecit* ;

Et

נאמר כן עשה. ויאמרו בני ישראל לאמר הן גוענו אבדנו וגו'. היו אומרים על עצמם ולא היו מבינים מה הם אומרים מתו במעשה העגל בחרב ובמגפה ובתבערה באש ובמעשה קרח נבלעו ונשרפו ונפלו ארבעה עשר אלף ושבע מאות בכל זאת לא שמו אל לבם לאהמין בבוראם. כל הקרב הקרב. שתי קריבות ומה לוים קורבים על קרובתם אל משכן יהוה כל שכן שאר שבטים.

סליק פיסקא

ויאמר יהוה אל אהרן אתה ובניך וגו'. תניא רבי ישמעאל אומר למי שהדבר תלוי בו מזהירין עליו. תשאו את עון המקדש. רבי יאשיה אומר אם זרק את הדם והקטיר את החלב כראוי ואין מי יודע לשם מי זרקו ולשם מי הקטירו שהכהנים נושאין העון. רבי נתן אומר מנין אם זכה בבשר קודם זריקת דמיה ובחזה ושוק קודם הקטר חלבים שהכהנים נושאין העון תלמוד לומר תשאו את עון המקדש וכן מצאנו שלא נחתם גזר דינם של בני עלי אלא שנהגו בזיון בקדשים שנאמר גם בטרם יקטירון את החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש הזובח תנה בשר לצלות לכהן ולא יקח ממך בשר מבושל וגו'. לא קרי לו כתיב וכתיב ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני יהוה וגו' וכן הוא אומר באנשי ירושלם קדשי בזית ואת שבתותי חללת. ואתה ובניך אתך תשאו את עון כהונתכם. ולא ללוים ולא לישראל. וגם את אחיך מבני לוי שבט אביך שומע אני שישראל במשמע תלמוד לומר מטה לוי פרט לישראל. שבט אביך. להוציא את הנשים. הקרב אתך. להזהיר את הלוים על דוכנם. וילוו עליך וישרתוך. בעבודתך. מנה עליהם גזברין ואמרכלים. ואתה ובניך אתך לפני אהל העדות. הכהנים מבפנים והלוים מבחוץ. ושמרו

Et dixerunt filii Iſrael, dicendo: Periimus, perditi ſumus &c. Illi dicebant de ſemetipſis, neque intelligebant quid dicerent: Interfecti ſunt propter opus vituli in Horeb plaga, & clade, & igne, & propter opus Kore abſorpti ſunt, & combuſti ſunt, & ceciderunt quatuordecim millia, & ſeptingenti: In cunctis iſtis non poſuerunt cor ſuum ut crederent creatori ſuo: *Omnis appropinquans, qui appropinquat.* Duæ acceſſiones: Sicut Levitæ qui appropinquant, propter eorum acceſſionem ad tabernaculum Domini, (mortui ſunt) quanto magis reliquæ tribus?

Finis textus.

E*T dixit Dominus ad Aharon: Tu & filii tui &c.* Traditio: Rabi Iſmael dicit: Qui pendent ab allocutione, in ea præmonentur. *Portabitis peccatum ſanctuarii.* R. Joſia dicit: Si ſpargat ſanguinem, & adoleat adipem, ſicut convenit, & ignoret cujus nomine ſpargat, & cujus nomine adoleat; quod ſacerdotes portent peccatum: R. Nathan dicit: Unde probatur, ſi acquirat carnem ante adſperſionem ſanguinum, & & pectus, & crus ante adolitionem adipum, quod ſacerdotes portent peccatum? Ex eo quod dictum eſt: *Portabunt peccatum ſanctuarii.* Et ſic invenimus non fuiſſe obſignatum decretum judicii filiorum Eli, niſi quod conſueverint contemnere ſanctitates: Dictum eſt enim 1. Sam. II. 15. *Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer ſacerdotis, & dicebat immolanti: Da mibi carnem, ut coquam ſacerdoti; non enim accipiam a te carnem coctam &c.* לא legas לו ſcriptum eſt; ſcriptum eſt enim: *Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram Domino &c.* Et ſic dictum eſt de viris Hieruſalem *Ezech.* XXII. 8. *Sanctitates meas ſprevisti, & Sabbatha mea profanaſti. Tu & filii tui tecum portabitis peccatum ſacerdotii veſtri.* Non autem Levitæ, neque Iſraelitæ: *Et etiam fratres tuos de filiis Levi, tribum patris tui.* Crederem vel Iſraelitas comprehendi? Idcirco dictum eſt: *Tribum Levi.* Excludit Iſraelitas. *Tribum patris ſui.* Ad excludendum mulieres. *Applica tibi:* Ut præmoneantur Levitæ de ſuggeſtu. *Et adjungantur tibi, miniſtrentque tibi in miniſterio tuo:* præfice ſuper eos theſaurarios, & quæſtores; *Et tu & filii tui tecum coram tentorio conventus.* Sacerdotes intrinſecus, & Levitæ extrinſecus.

משמרתך. הוא שאמר וישרתוך בעבודתך׃ ומנו כהן גיזברים ואמרכולים. ומשמרת כל האהל. משמרת האהל ולא משמרת אהרן. אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרבו. באזהרה. ולא ימותו. בעונש. גם הם גם אתם. לימר על לוים שנענשים על עבודת כהנים. והכהנים על עבודת הלוים גם הם. להביא המשנה מעבודה לעבודה׃ וכבר בקש רבי יהושע בן חנניה לסייע את יוחנן בן גונדה אמר ליה חזור לאחוריך שלא תהא מתחייב בנפשך שאני מן השוערים ואתה מן המשוררים. ונלוו עליך. זהו שאמרו הכהנים שומרים בפנים והלוים בחוץ. וזר לא יקרב אליהם זו אזהרה. ושמרתם את משמרת הקדש ואת וגו׳. הרי אזהרה לבית דין של ישראל להזהיר הכהנים שתהא עבודה כתקנה. שאם עבודה נעשה כתקנה פורענות כלה מלבוא לעולם. ולא יהיה עוד קצף על עדת בני ישראל אין עוד אלא שכבר קצף. וכן הוא אומר ולא יהיה עוד המים למבול. כיוצא בו ולא יזבחו עוד את זבחיהם. היכן היה הקצף מה שכתב למעלה מן הענין כי יצא הקצף מלפני יהוה וגו׳. ואני לקחתי את אחיכם הלוים. נתונים ליהוה. לשם היו מסורין ואינם מסורין לכהנים. ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם וגו׳. מיכן היה רבי אליעזר הקפר אומר כל דבר של מזבח לא יהא אלא בך ובבניך. ולמבית לפרוכת מיכן אמרו מקום היה שם אחורי הפרוכת ששם בודקין ייחוסי כהונה. ועבדתם עבודת מתנה. מה מתנות כהונה בפייס אף עבודה בפייס. יכול יהוא מעורבין שכל הרוצה לעבוד יעבוד תלמוד לומר עבודת מתנה. תנן התם במסכת יומא ארבעה פייסות היו שם וזה הפייס הראשון. הפייס השני מי שוחט מי זורק מי מדשן את המזבח הפנימי מי מדשן את המנורה מי מעלה איברים בכבש ולמזבח וכו׳. דבר אחר ועבדתם עבודת מתנה אתן את

cus. *Et custodient custodiam tuam*: Hoc est quod dictum est: *Ministrentque tibi in ministerio tuo*. Et præficiebantur in eis thesaurarii & quæstores: *Et custodiam totius tabernaculi*. Custodiam tabernaculi, non autem custodiam arcæ: *Tantum ad vasa Sanctuarii & ad altare non accedent*: Præmonitione: *Ne moriantur*: Pœna: *Etiam ipsi etiam vos*. Docet, quod Levitæ punirentur propter ministerium sacerdotum, & sacerdotes propter ministerium Levitarum. *Etiam ipsi*: Ad includendum, qui mutaret de ministerio in ministerium: Et jam quæsivit R. Jehosua ben Chananjah opitulari Jochanan ben Gunda; Dixit ei; Recede, ne reus sis in anima tua; quia ego sum ex janitoribus, & tu ex cantoribus. *Et adjungentur tibi*. Hoc est quod dixerunt: Sacerdotes custodiebant intus, & foris Levitæ: *Extraneus vero non appropinquabit vobis*: Hæc est præmonitio. *Et custodietis custodiam Sanctuari &c.* Ecce præmonitio Synhedrio Israelis, ut præmoneantur sacerdotes, & ministerium fit juxta dispositionem, si enim ministerium fit juxta dispositionem, supplicium absumetur, neque adducetur in mundum. *Neque erit amplius furor adversus congregationem filiorum Israel*. Non significat עוד, nisi quod jam fuerit furor. Et sic dictum est *Genes.* IX. 15. *Neque erit ultra aqua in diluvium*. Huic simile dictum est *Levit.* XVII. 7. *Et non immolabunt ultra victimas suas*: Et ubi fuit furor? In eo ubi scriptum est supra in subjecto. *Et egressus est furor a conspectu Domini &c. Ego enim en accepi fratres vestros Levitas dono datos Domino*: Domino traditi sunt, at non traditi sunt sacerdotibus: *Et tu & filii tui tecum custodietis sacerdotium vestrum*. Hinc dicebat Rabi Elieser Kepher: *Omne quod pertinet ad altare*, non erit nisi in te & in filiis tuis: *Et intra velum*; Hinc dixerunt: Locus ibi erat post velum, ubi perscrutabantur genealogias sacerdotii; *Et ministrabitis ministerium doni*; Sicut dona sacerdotii per sortes, ita pariter ministerium per sortes: Crederem quod mixtim ministrarent; ut si quis vellet posset ministrare? Idcirco dictum est: *Ministerium doni*. Legimus in tractatu *Joma*. Quatuor ibi erant sortes; & hæc erat prima sortitio: Sortitio secunda; quis mactaret, quis spargeret, quis decineraret altare interius, quis decineraret candelabrum, quis extolleret membra ad collem, & ad altare &c. Alia expositio: *Et ministrabitis*; *ministerium doni dabo sacerdotium vestrum*. Respectu co-

כהונתכם. לענין אכילת קדשים בגבולין. מקדש ידיו ורגליו ואוכל. וכבר שהיה רבי טרפון מלבוא לבית המדרש. אמר לו רבן גמליאל מה ראית להשתהות. אמר לו שהייתי עובד אמר כל דבריך תמה וכי יש עבודה עכשיו אמר לו הרי אומר עבודת מתנה אתן את כהנתכם לעשות אכילת קדשים בגבולין כעבודת מקדש. במקדש. רבי אומר מה עבודת מקדש במקדש מקדש ידיו ואחר כך עובד. אף אכילת קדשים מקדש ידיו ורגליו ואחר כך אוכל ומקום שצריך אלא ידיו אינו מקדש אלא ידיו. מיכן למדנו נטילת ידים מן התורה. והזר הקרב יומת. אפילו בטהרה. עבד יומת אזהרה מנין וזר לא יקרב אליכם. פרשה וידבר יהוה אל אהרן. שומע אני שהדבור לאהרן תלמוד לומר זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן. כאשר דבר יהוה ביד משה לו. למשה היה הדיבור לדבר אל אהרן. ואני הנה נתתי ברצון ובשמחה דברי רבי ישמעאל. אמרו לו תלמידיו רבינו והלא במבול כתיב ואני הנני מביא את המבול. מה שמחה היתה לשם. אמר להם יש שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כשאבדו מכעיסיו שנאמר בטוב צדיקים תעלוץ קריה ובאבוד רשעים רנה. רבי נתן אומר ואני מוסיף על עבודתם הנה שמחה. וכן הוא אומר וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. נתתי לך את משמר תרומותי לכל קדשי בני ישראל נתתים. זה כלל המתנות לפי שערער קרח על מתנות כהונה בא הכתוב ללמד לקיים לאהרן ולבניו את המתנות ללמדך שכל מי שערער כנגד בניך על הכהונה יבוא ואני כותב ואני חותם ואני מעלה לך בארכיים לפיכך נסמכה פרשת המתנות קרח. לך נתתים בזכותך. למשחה. ולגדולה ולבניך. בזכות

comestionis sanctitatum in terminis, quod debeat sanctificare manus & pedes, & postea comedet; Et jam tractavit R. Tarphon, ut ingrederetur in scholam. Dicit ei Raban Gamaliel: Quid vidisti, ut tarderes? Respondit: Quia ministrabam; Dixit: Omnia verba tua sunt admiranda; Num hoc tempore est ministerium? Respondit: Ecce dictum est: *Ministerium doni dabo sacerdotium vestrum*. Ut consideretur comestio sanctitatum in terminis, sicut ministerium sanctuarii in sanctuario. Rabi dicit: Sicut in ministerio sanctuarii in sanctuario sanctificabat manus & pedes, & postea ministrabat; ita pariter in comedendis sanctitatibus sanctificabit manus & pedes, & postea comedet; Et ubi non requiritur nisi sanctificatio manuum, non sanctificabit nisi manus; Hinc percipimus lotionem manuum ex lege. *At extraneus appropinquans interficietur*; Vel si in puritate ministrasset; *Interficietur*. Præmonitio unde probatur? *Et alienus non accedet ad vos*. Sectio; *Et locutus est Dominus ad Aharon*. Crederem allocutionem factam fuisse ad Aharon? Idcirco dictum est; *Memoriale filiis Israel, ut non accedat vir alienus, qui non sit de semine Aharon, sicut locutus est Dominus per manum Mosis ei*; Ad Mosen fuit allocutio, ut loqueretur ad Aharon; *Ego quidem ecce dedi tibi*; Cum beneplacito, & gaudio. Verba R. Ismael; Dixerunt ei ejus discipuli; Magister noster; atqui in diluvio scriptum est; *Et ego ecce adducam diluvium*. Quæ lætitia erat Deo? Respondit illis; Est lætitia coram Deo S.B. quando perduntur qui excitant ejus indignationem; Dictum est enim *Proverb.* XI. 10. *In bonis justorum exultabit civitas, & in perditione impiorum erit laudatio*. R. Nathan dicit; Et ego addam super eorum ministerium. Ecce lætitia. Et sic dictum est *Exod.* IV. 14. *Et etiam en ipse egreditur in occursum tuum; videbit te & lætabitur in corde suo*. *Dedi tibi custodiam separationis meæ; Omnes sanctificationes filiorum Israel tibi dedi eas*; Hoc comprehendit dona; Quia contendit Kore de donis sacerdotii, venit textus ad docendum, ut confirmentur Aharon & filiis ejus dona; Ut doceare; si quis contendit contra filios tuos de sacerdotio, veniat, & ego scribam, & ego obsignabo, & ego extollam te ad principatum. Ideoque proxima est sectio donorum facto Kore. *Tibi data sunt*. Propter meritum tuum; Cum gaudio; *Et ad magnificentiam*, & *filiis tuis*. Propter merita filiorum tuorum.

In

בניך לחק עולם . שינהוג הדבר לדורות. זה יהיה מקדש הקדשים מן האש . זה עור עולת בהמה . לכל קרבנם . אלו שתי הלחם ולחם הפנים. לכל מנחתם. זו מנחת חוטא ומנחת נדבה . ולכל חטאתם זו חטאת יחיד וחטאת צבור וחטאת העוף וחטאת בהמה . ולכל אשמם. זו אשם ודאי ואשם תלוי ואשם נזיר ואשם מצורע . אשר ישיבו ליהוה. זה גזל הגר . קדש קדשים . זה לוג השמן של מצורע. לך הוא ולבניך. בזכותך ובזכות בניך. בקדש הקדשים תאכלנו כל זכר יאכל אותו. כרת הכתוב ברית עם אהרן על קדשים קלים שלא יהו נאכלין אלא לזכרי כהונה. קודש יהיה לך . להביא דבר אפילו שאינו ראוי לאכילה כגון העצמות והגדים שינהוג בהם קדושה. וזה לך תרומת מתנם לכל תנופות בני ישראל. להביא כל דבר שטעון תנופה. לך נתתים ולבניך ולבנותיך אתך לחק עולם שינהוג הדבר לדורות. כל טהור בביתך יאכל אותו . כרת הכתוב ברית עם אהרן על קדשים קלים שלא יהו נאכלין אלא לטהורים. כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן. אלו קדשי הגבול. כל חלב יצהר זו תרומה גדולה ותרומת מעשר. ראשיתם זו ראשית הגז . אשר יתנו ליהוה . זו הזרוע והלחיים והקיבה. ליהוה זו ברכת חלה. לך נתתים. ולא לאחר הרי הפרשה זו פסוק הראשון בקדשי קדשים . והשני בקדשים קלים . והשלישי בקדשי הגבול. והרביעי בבכורים. והחמישי בחרמים. וששי בפטר רחם . והשביעי בבכורות . בכורי כל אשר בארצם. בא הכתוב ולימד על הבכורים שתהא קדושה חלה עליהם במחובר לקרקע שנאמר אשר בארצם. אשר יביאו ליהוה יהיה . נטלם השם ונתנם לכהנים. כל טהור בביתך יאכלנו. ולהלן הוא אומר כל טהור בביתך יאכל אותו מלמד על בת ישראל המאורשת

In statutum perpetuum. Ut observetur res in generationibus: *Hoc erit sanctum sanctorum ex igne*: Hæc est pellis holocausti jumenti: *In omnibus sacrificiis eorum:* Isti sunt duo panes, & panis facierum. *In omnibus muneribus eorum*. Hoc est munus peccatoris, & munus spontaneum: *Et in omnibus sacrificiis eorum pro peccato*. Hoc est sacrificium pro peccato privati, & sacrificium pro peccato cœtus, & sacrificium pro peccato volucris, & sacrificium pro peccato jumenti; *Et in omnibus sacrificiis eorum pro delicto*. Hoc est sacrificium pro delicto leprosi. *Quæ deliquerint Domino*. Hæc est rapina proselyti. *Sanctum sanctorum*. Hic est logus olei leprosi. *Tibi sit & filiis tuis*. Propter meritum tuum, & propter meritum filiorum tuorum. *In sancto sanctorum comedetis illud. Omnis masculus comedet illud*. Paciscitur textus pactum cum Aharon de sanctitatibus levibus, ne comedantur nisi a maribus sacerdotii. *Sanctum erit tibi*. Ad includendum, vel rem, quæ non sit conveniens ut comedatur; e. g. ossa & nervos, in quibus observanda erat sanctitas. *Et hæc erit tibi separatio donorum eorum in omnibus ventilationibus filiorum Israel*. Ad includendum omnia quæ erant ventilanda. *Tibi data sunt & filiis tuis, & filiabus tuis tecum in statutum perpetuum:* Ut res observetur in generationibus: *Omnis purus in domo tua comedet illud*. Paciscitur textus pactum cum Aharon de sanctitatibus levibus, ne comederentur nisi a puris; *Omne optimum olei, & omne optimum musti & tritici*. Istæ sunt sanctitates termini. *Omne optimum olei*. Hæc est separatio magna & separatio decimæ. *Primitiarum eorum*. Hoc est principium tonsuræ. *Quas dabunt Domino*. Hic est armus, & maxillæ, & coagulum. *Domino*: Hæc est benedictio placentæ. *Tibi data sunt*. Non alteri; Ecce sectionis hujus primus versiculus agit de sanctitatibus sanctitatum, secundus de sanctitatibus levibus, tertius de sanctitatibus termini, quartus de primitivis, quintus de anathematis, & sextus de apertura asini, & septimus de primogenitis. *Primitiva omnium, quæ in terra eorum*. Venit textus & docet de primitivis, in quæ cadit sanctitas, quando adhærent solo. Dictum est enim; *Quæ in terra eorum: Quæ afferent, Domino erunt*. Accipit Deus, & dat sacerdotibus: *Omnis purus in domo tua comedet illud*. Et ibi dictum est: *Omnis purus in domo tua comedet illud*: Docemur, quod filia Israelitæ desponsata sacerdoti comederet de

לכהן שתהא אוכלת בתרומה שהרי נשואה למרנו מן כל טהור בביתך יאכל אותו. ומה זה כל טהור בביתך יאכלנו. להביא את הארוסה. אבל תושב ושכיר לא יאכל בו שנאמר תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש. וכבר שלח רבי יוחנן בן בג בג אצל רבי יהודה לנציבין אמר לו שמעתי עליך שאתה אומר בת ישראל המאורשת לכהן שהיא אוכלת בתרומה. שלח לו ואתה אין אתה אומר כך מוחזק אני בך שאתה בקי בחדרי תורה ולדרוש קל וחומר אי אתה יודע ומה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה בתרומה כספה מאכילה בתרומה בת ישראל שביאתה קונה אותה ואוכלת בתרומה אינו דין שיהא הכסף קונה אותה לאכל בתרומה. אבל מה אעשה שהרי אמרו חכמים אין בת ישר׳ אוכלת בתרומה עד שתכנוס לחופה גזרה שמא ימזגו לה כוס בבית חמיה ותשקנו לאביה ולאחיה. אבל נכנסה לחופה אוכלת בתרומה אף על פי שלא נבעלה ואם מתה בעלה יורשה. כל חרם בישר׳ לך יהיה. להביא חרמי נשים גרים ועבדים. רבי יוסי אומר סתם חרם לכהנים שנאמר כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו. ואם פירש לבדק הבית יצאו מדין הכהנים שנאמר אך. רבי ישמעאל אומר סתם חרם לשם שנאמר כל חרם קדש קדשים הוא ליהוה או אפילו פירש לכהן תלמוד לומר כל חרם בישראל לך יהיה. כל פטר רחם לכל בשר. יכול אפילו חיה תלמוד לומר אשר יקריבו ליהוה. יצאת חיה. באדם ובבהמה. אפילו בעל מום. דבר אחר באדם ובבהמה מה אדם פוטרין את הנפלים מן הבכורה אף בהמה כן. ומה אדם מיטפל בו שלשים יום אף בבהמה כן. דרש רבי

de separatione; Quia de nupta docemur ex eo quod dictum est: *Omnis purus de domo tua comedet illud :* Et cur dictum est : *Omnis purus de domo tua comedet illud?* Ad includendum desponsatam. At inquilinus, & mercenarius non comedet de eo: Dictum est enim. *Inquilinus sacerdotis, & mercenarius non comedet sanctum.* Et jam misit R. Jochanan ben Bagbag ad R. Jehuda in Nasibin, dicens: Audivi de te, quod dicas, quod filia Israelitæ desponsata sacerdoti comedat de separatione; misit ad eum; at tu non ita dicis: Confirmabo ego ex te, quod tu sis peritus in penetralibus legis, & ad differendum argumento a minori ad majus : hoc non ignoras; Si ancillam Chananæam quam ejus concubitus non facit comedere de separatione, ejus argentum facit comedere de separatione, filia Israelita, quam concubitu acquirit, & facit comedere de separatione, non erit æquum, ut argentum illam acquirat, ut possit comedere de separatione? Sed quid faciam, cum dicant sapientes, quod filia Israelitæ non possit comedere de separatione priusquam ingrediatur in thalamum? Ex decreto; fortasse miscebunt ei poculum in domo soceri sui, & facient bibere patri suo, & fratri suo; Verum postquam ingressa fuerit in thalamum, poterit comedere de separatione, vel si non fuerit passa concubitum; Si moriatur, ejus maritus hæreditat. *Omne anathema in Israel tibi erit :* Ad includendum anathemata mulierum, peregrinorum, & servorum: Rabi Jose dicit: Anathema absolutum cedit sacerdotibus : Dictum est enim: *Sicut ager anathematis, sacerdoti erit possessio ejus :* Si exprimat pro instauratione domus, educunt de potestate sacerdotum : Dictum est enim : *Tantummodo :* R. Ismael dicit : Anathema absolutum cedit Deo : Dictum est enim : *Omne anathema sanctum sanctorum illud Domino :* Vel si separet sacerdoti. Dictum est enim: *Omne anathema in Israel tibi erit : Omnem aperturam uteri in omni carne.* Crederem vel feram ? Idcirco dictum est : *Quam offerent Domino:* Excluditur fera. *In homine, & jumento.* Vel vitiatum : Alia expositio: *In homine & jumento :* Sicut in homine liberi sunt abortus a primogenitura, ita pariter in jumento : Sicut in jumento adhæret illi triginta diebus, ita pariter in jumento. Exposuit R. Tarphon. *Tantum redimendo redimes :* Crederem, quod redimeres fedram, sed non redimeres mortuum? Idcirco dictum est : *Redimendo redimes.* Cre-

טרפון אך פדה תפדה. יכול אתה פודה את החיה ואין פודה את המתה תלמוד לומר פדה תפדה שומע אני אף שאר בהמה תלמוד לומר ופטר חמור תפדה. פטר חמור אתה פודה ואין אתה פודה שאר בהמה טמאה. אם כן מה תלמוד לומר אך פדה תפדה אם אינו ענין שפודין אותו תנהו ענין שמקדישין בהמה טמאה לבדק הבית וחוזרין ופודין אותה. מהקדש הבית. תפדה מיד. ופדוייו מבן חדש תפדה כלל. בערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש פרט כלל ופרט אין בכלל ﭏ מה שבפרט מה הפרט מפורש מטלטלין שאין להם אחריות אף אין לי ﭏ כיוצא בהן. מיכן אמר רבי בכל פודין בכור אדם חוץ מעבדים ושטרות והקרקעות. עשרים גרה. להביא שוה כסף עשרים גרה: אך בכור שור. שור גמור להוציא את הכלאים. או בכור כבש. להביא את הנדבה. או בכור עז. עז גמור שיהא הוא ואביו עז: לא תפדה קדש הם. מלמד שאפילו פדאו אונו פדוי. את דמם תזרוק על המזבח. מתנה אחת: ואת חלבם תקטיר. בחלב תותב קרום ונקלף. ומנין להביא פסח ומעשר שיהו טעונים מתנה אחת תלמוד לומר קודש הם. אשה ריח ניחוח. נחת למי שאמר ונעשה רצונם. ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין. מה שוק וחזה של שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחת אף בכור יהא נאכל לשני ימים ולילה אחת אף בכור יהא נאכל לשני ימים ולילה אחת. וזו היא שאלה שנשאלה לפני חכמים בכרם ביבנה והיה שם רבי יוסי הגלילי כשדרש רבי טרפון ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק הימין לך יהיה. מקיש בכור לחזה ושוק של שלמים מה אלו נאכלין לשני ימים ולילה אחת אף ﭏ כיוצא בהן לכך נאמר לך יהיה כלומר יהיה לך ליום ראשון לך יהיה ליום שני ולילה בנתים. דבר אחר לך יהיה. אין לי ﭏ להביא את הבכור בעל מום שמתנה לכהן. כל תרומות הקדשים. פרשה זו כוללה בהתחלה וכוללה בסוף. אשר

Crederem vel reliqua jumenta? Idcirco dictum est: *Et aperturam asini redimes*. Aperturam asini tu redimes, at non redimes reliqua jumenta immunda: Si ita est: Cur dictum est: *Tantum redimendo redimes*? Si minus respectu redemtionis illius, explicetur, quod sanctificare possint jumentum immundum pro instauratione domus, atque iterum illud rediment de sanctitate domus: *Redimes*. Statim: *Et enumeratos ejus ab ætate mensis redimes*. Generale. *Juxta æstimationem tuam argento quinque siclorum juxta pondus sanctuarii*. Particulare, generale, & particulare. Non est in generali, nisi quod est in particulari: Sicut particulare specificat bona mobilia, quibus non sit cautio de futuro damno, ita pariter non probo nisi de his similibus. Hinc dicebat Rabi: Omnibus redimunt primogenitum hominis, exceptis terris, & chirographis, & agris. *Viginti obolorum*; Ad includendum quod sit æquale argento viginti obolorum. *Tantummodo primogenitum bovis*: Primogenitum perfectum: Ad excludendum heterogenea: *Aut primogenitum agni*. Ad includendum spontaneum: *Aut primogenitum hirci*. Hirci perfecti, ut ipse & pater ejus sit hircus: *Non redimes, sanctitas illa*. Docemur; vel si redimat, non erit redemtio: *Sanguinem eorum sparges super altare*. Una adspersione: *Et adipem eorum adolebis*. Adipem, qui membranam & pelliculam habet & decorticatur: Et unde probatur ab includendum Pascha & decimam, quod requirant unam adspersionem? Ex eo quod dictum est: *Sanctitas illa*. *Ignitum odoris acceptabilis*; acceptabilis illi qui dixit: Et fiat voluntas ejus. *Et caro eorum erit tibi, sicut pectus ventilationis, & sicut crus dextrum*; sicut crus, & pectus pacificorum comedebantur duobus diebus, & una nocte, ita pariter primogenitum comedetur duobus diebus & una nocte: Hoc quæsitum fuit coram sapientibus in vinea Jabne, & ibi fuit R. Jose Galilæus, quando exposuit R. Tarphon: *Et caro eorum erit tibi sicut pectus ventilationis, & sicut crus dextrum*. Æquiparat primogenitum pectori, & cruri pacificorum; sicut illa comedebantur duobus diebus, & una nocte; ita pariter his similia. Idcirco dictum est: *Tibi erit*: Quasi dicat: Erit tibi die primo, tibi erit die secundo, & nocte intermedia: Alia expositio: *Tibi erit*: Non probo nisi ad includendum primogenitum vitiatum, quod daretur sacerdoti. *Omnes separationes sanctitatum*: Hæc sectio est generalis in principio, & generalis in fine.

ירימו בני ישראל ליהוה שיהו כל תרומות לשם. לך נתתים ולבניך ולבנותיך אתך לחק עולם. שינהוג הדבר לדורות. ברית מלח עולם היא. כרת הכתוב ברית עם אהרן ברית מלח עולם הוא בדבר הבריא בדבר שאינו מתליע ולא מסריח ולא עוד אלא שמבריא את אחרים. ויאמר יהוה אל אהרן בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם. בביזת הארץ. אני חלקך ונחלתך על שולחני אתה אוכל על שולחני אתה שותה. אלו ארבעה ועשרים מתנות כהונה מפורשות בתחלת הספר בפרשת וידבר. כטובתו בא קרח וערער בנגדו על הכהונה. זה שאומר לטובתי נשברה פרתי. מדרש חביבין ישראל שהקדוש ברוך הוא מכנס בכהנים שנאמר ואתם כהני יהוה תקראו וגו׳. חביבין הכהנים שהקדוש ברוך הוא מכנס במלאכי השרת שנאמר כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יהוה צבאות הוא. ואם לאו כחיה וכבהמה שאינה מכרת את קונה. גדולה ברית שנכרתה לאהרן כברית שנכרתה לדוד שאהרן זכה לבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות. בכל דור הצדיקים בלבד שנאמר אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדם. ובדברי תורה כתיב יראת יהוה טהורה עומדת לעד ברית מלח עולם היא לפני יהוה מגיד הכתוב שכשם שהברית כרותה לכהנים כך הברית כרותה ללוים.

סליק פיסקא

ולבני לוי הנה נתתי. מוסיף על ענין ראשון ברית ללוים כברית לכהנים. הנה נתתי בשמחה. וכן הוא אומר וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. נתתי את כל מעשר בישראל לנחלה. מה נחלה אינה משתנה ממקומה אף מעשר ראשון אינו משתנה ממקומו. ולהלן

Quas separabunt filii Israel Domino. Ut omnes separationes sint Domino. *Tibi datæ sunt, & filiis suis, & filiabus suis tecum in statutum perpetuum*. Ut res observetur in generationibus: *Pactum salis perpetuum illud*. Paciscitur textus pactum cum Aharon: *Pactum salis perpetuum illud*. Re, quæ sit sana quæ non producit vermes, & quæ non putrescit, quin etiam roborat alia. *Et dixit Dominus ad Aharon; In terra eorum non hæreditabis, & pars non erit tibi in medio eorum*. In præda terræ. *Ego pars tua, & hæreditas tua*. Super mensa mea tu comedes, super mensa mea tu bibes. Ista sunt quatuor & viginti dona sacerdotii, quæ explicata sunt in principio libri in sectione: *Et locutus est*: Propter ejus bonum venit Kore, & contendit contra eum de sacerdotio: Hoc est quod dictum est: Boni mei causa fracta est mea vacca. Expositio: Amabiles sunt Israelitæ, quos Deus S. B. introduxerit inter sacerdotes: Dictum est enim: *Et vos sacerdotes Domini vocabimini &c.* Amabiles sunt sacerdotes, quos Deus S. B. introduxerit inter Angelos ministerii: Dictum est enim *Malach.* II. 7. *Quia labia sacerdotis custodient scientiam, & legem quærerent ab ore ejus, quia Angelus Domini exercituum ipse*. Si minus: *Sicut fera & jumentum, quod non cognoscit possessorem suum*. Magnum est fœdus, quod pactum est cum Aharon præ fœdere quod pactum est cum David, quia Aharon acquisivit filiis suis, & filiis filiorum suorum usque ad finem omnium generationum. In omni generatione justorum duntaxat; Dictum est enim *Psal.* CXXXIV. 12. *Si custodierint filii tui pactum meum, & testimonia hæc, quæ docebo eos*. Et de verbis legis scriptum est *Psal.* XIX. 10. *Timor Domini permanens in seculum seculi*. *Pactum salis perpetuum coram Domino*. Ostendit textus: sicut cum sacerdotibus, ita pariter fœdus pactum est cum Levitis.

Finis textus.

Et filiis Levi ecce dedi: Addit primo subjecto pactum cum Levitis sicut pactum cum sacerdotibus. *Ecce dedi*. Cum gaudio: Et sic dictum est *Exod.* IV. 14. *Et etiam en ipse egreditur in occursum tuum, & videbit te & lætabitur in corde suo: Dedi omnem decimam in Israel in hæreditatem*. Sicut hæreditas non mutatur de loco suo, ita pariter decima prima non mutatur de loco suo: Et dictum est *Deuter.* XII. 12. *Et ve-*

הוא אומר ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך. כל זמן שבא תן לו. מלמד שאין לו הפסק. חלף עבודתם אשר הם עובדים מלמד שאם עבד יטול ואם לא עבד לא יטול. וכן הוא אומר ויאמר לעם ליושבי ירושל לתת מתנות הכהנים והלוים. ולא יקרבו עוד בני ישראל זו אזהרה. לשאת חטא למות זה עונש ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד, כול׳ ברצונו תלמוד לומר ועבד הלוי הוא בעל׳ כרחו. דבר אחר ועבד הלוי הוא אין לי אלא שנים שהמעשרות נוהגות שנת השמטה ושנת היובל מנין תלמוד לומר הוא מכל מקום. הוא. מה תלמוד לומר רבי נתן אומר הרי שלא היה שם לוי יכול יעבוד כהן תחתיו תלמוד לומר הוא. כהנים בעבודתם. והם ישאו עונם. הם ישאו ולא הכהנים. חקת עולם לדורותיכם. שינהוג הדבר לדורות. ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה. לפי שאמר למעלה ויאמר יהוה אל אהרן בארצם לא תנחל. לוים לא שמענו לכך נאמר ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה. כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו ליהוה תרומה. מעשר הוא וקראו תרומה הכתוב מלמד שמעשר ראשון הניתן ללוי נקרא תרומה עד שיוצא ממנו מעשר מן המעשר. נתתי ללוים לנחלה. אפילו שלא בפני הבית על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה אזהרה להזהיר בית דין על כך. פרשה וידבר יהוה אל משה לאמר. ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם להזהירם לדורות. כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר. מגיד הכתוב שבפירות מדבר לפי שלא נתן להם אחד מעשרה בפירות והרמותם ממנו תרומת יהוה מעשר מן המעשר. שלא ממין על מינו ולא מן החדש על הישן. דבר אחר והרמותם ממנו שלא יתרום מפירות חוצה לארץ על פירות של ארץ ולא שבארץ על פירות שבחוצה לארץ. מעשר מן המעשר מה תרומת מעשר חובה אף מעשר

veniet Levita, quia non est illi pars, & hæreditas tecum: Omni tempore, quo veniet, dabis illi: Docemur, quod non sit illi dubium: *Commutationem ministerii eorum, quod ministrabunt*: Docemur; si ministret, accipiet, si non ministret non accipiet. Et sic dictum est 2. *Paral.* XXXI. 4. *Et dixit populo habitantium Hierusalem, ut darent partes sacerdotibus, & Levitis. Et non accedent amplius filii Israel*: Hæc est præmonitio: *Ut portent peccatum ad moriendum*. Hæc est pœna. *Et ministrabit Levita ipse ministerium tentorii conventus*. Crederem sponte? Idcirco dictum est: *Et ministrabit Levita ipse*. Vel invitus. Alia expositio: *Et ministrabit Levita ipse*. Non probo nisi de annis, in quibus observabantur decimæ, de anno Sabbathico & Jubilæo unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Ipse*: Omnimode: *Ipse*. Cur dictum est? R. Nathan dicit: Ecce si non affuerit Levita, crederem quod pro eo ministraret sacerdos? Idcirco dictum est: *Ipse*. Sacerdotes in eorum ministeriis: *Et illi portabunt peccatum eorum*. Illi portabunt, non autem sacerdotes: *Statutum perpetuum in generationibus vestris*: Ut res observetur in generationibus; *Et in medio filiorum Israel non hæreditabunt hæreditatem*. Quia dictum est supra: *Et dixit Dominus ad Aharon: In terra eorum non hæreditabis*: De Levitis non audivimus: Idcirco dictum est: *Et in medio filiorum Israel non hæreditabunt hæreditatem: Quia decimam filiorum Israel, quam separabunt Domino separationem*: Decima erat, & eam textus vocat separationem: Docemur; Decima prima, quæ datur Levitæ, vocatur separatio, priusquam ex ea educat decimam de decima. *Dedi Levitis in hæreditatem*: Vel diruta domo: Idcirco illis dixi: *In medio filiorum Israel non hæreditabitis hæreditatem*; Præmonitio, qua de hoc præmonetur Synhedrium. Sectio. *Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo: Et ad Levitas alloqueris, & dices ad eos*. Ut præmoneantur generationes: *Cum acceperitis a filiis Israel decimam*. Ostendit textus, quod de fructibus textus loquatur, quia non dabat unum ex decima in fructibus. *Et separabitis ex ea separationem Domino, decimam ex decima*. Ne separet ex specie pro ejus specie, neque ex novo pro veteri: Alia expositio: *Et separabitis ex ea*. Ne separet ex fructibus extra terram pro fructibus terræ, neque ex fructibus terræ pro fructibus extra terram. *Decimam ex decima*. Sicut separatio decimæ ex

ex

ראשון חובה . ונחשב לכם תרומתכם . רבי ישמעﭏ אומר אם הפרשתם כראוי הרי נחשבת לכם . אבא חנין אומר משום רבי ﭏיעזר בן גמליאל בא הכתוב ללמדך שהתרומה עולה באומה ובמחשבה כשם שעולה במדה ובמניין . כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב . שלא יתרום שבולים על החטים וענבים על היין וזתים על השמן . מיכן אמרו התבואה חטין משימרח היין משיקפה. והשמן משירד כן תרימו גם אתם תרומת יהוה מכל. גם לרבות שלוחכם ששלוחו של אדם כמותו . תורם מדעתו . דבר אחר כן תרימו גם אתם להביא את עצמם שאין צריכין לתרום כדין תרומת ישרﭏ . מכל מעשרותיכם אשר תקחו מאת בני ישראל כאשר תקחו כן תתנו. ונתתם ממנו את תרומת יהוה וגו' . מה אהרן חבר אף כל כהן חבר . שאין נותנין מתנות לכהן עם הארץ. וכן הוא אומר ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מתנות וגו' המחזיק בתורת יהוה יש לו מתנות ושאין מחזיק בתורת יהוה אין לו מתנות : מכל מעשרותיכם. הוציאו את תרומת יהוה מכל חלבו . בתרומה גדולה הכתוב מדבר. מכל חלבו את מקדשו ממנו שאם נפל לתוכו הרי הוא מקדשו. מיכן אמרו תרומה עולה באחד ומאה. דבר אחר מכל חלבו את מקדשו ממנו . אזהרה לבית דין שהלוים לא היו תורמין אותו ﭏא מן המחובר . ונחשב ללוים כתבואת גרן וכתבואת יקב. מלמד שאין בו קדושת עולמית. ﭏא מה תרומת גרן מפריש תרומה והשאר חולין. ואכלתם אותו בכל מקום אפילו בין הקברות. אתם ובניכם להביא את בת ישרﭏ מאורסה ללוי. כי שכר הוא לכם חלף עבדתכם . אם עבד יטול ואם לאו לא יטול . מיכן אמרו בן לוי שקיבל עליו כל עבודת לוייה חוץ מדבר אחד אין לו חלק בלויה ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את

ex debito, ita pariter decima prima ex debito. *Et imputabitur vobis separatio vestra*. R. Ismael dicit: Si separabitis sicut convenit, imputabitur vobis. Aba Chanen dicit nomine R. Eliezer ben Gamaliel ad te docendum, quod decima adscendat æstimatione, & cogitatione, sicut adscendit mensura, & numero. *Juxta triticum ex area, & juxta plenitudinem ex torculari;* Ne separet spicas pro tritico, & uvas pro vino, & olivas pro oleo. Hinc dixerunt: Proventus tritici postquam complanatum sit, & vini postquam despumatum sit, & olei, postquam diffluit. *Sic separabitis etiam vos separationem Domino ex omni. Etiam:* ad includendum vestros legatos; quia legatus hominis est sicut ipse; Quod separet ex ejus mente. Alia expositio: *Sic separabitis etiam vos*. Ad includendum seipsos, quod deberent separare juxta rationem separationis Israelitæ. *Ex omnibus decimis vestris, quas accipietis a filiis Israel;* Sicut accipietis, sic dabitis: *Et dabitis ex eis separationem Domini &c.* Sicut Aharon erat sapiens, ita pariter omnis sacerdos erit sapiens; non enim danda erant dona sacerdoti de populo terræ: Et sic dictum est 2. *Paral.* XXXI. 4. *Et dixit populo habitantium Hierusalem, ut darent partes &c.* Qui confirmat legem Domini, habebit dona; qui vero non confirmat legem Domini, non habebit dona: *Ex omnibus decimis vestris educetis separationem Domino. Ex omni optimo*. De separatione magna textus loquitur. *Ex omni optimo ejus sanctificationem ejus ex eo*. Si cadat in ejus medium, ecce erit sanctificatum. Hinc dixerunt separatio adscendit in una & centum. Alia expositio: *Ex omni optimo ejus, sanctificationem ejus*. Præmonitio Synhedrio, ne Levitæ separarent ipsam nisi ex optimo: *Et imputabitur Levitis juxta proventum areæ, & juxta proventum torcularis:* Docemur non fuisse in ea sanctitatem perpetuam; Sed sicut in separatione areæ separatur separatio, & reliquum est profanum; ita pariter in decima prima, separatur decima, & reliquum est profanum. *Et comedetis ipsam in omni loco:* Vel inter sepulcra. *Psalm.* CXIX. 68. *Vos & filii vestri*. Ad includendum filiam Israelitæ desponsatam Levitæ. *Quia merces illa vobis commutatio ministerii vestri:* Si ministret accipiet, si minus, non accipiet. Hinc dixerunt: Filius Levitæ si accipiat super se omne ministerium ordinis Levitici, præter unum, non erit illi pars in ordine Levitico: *Et non portabitis pro eo peccatum:* quando se-

חלבו ממנו. הא אם הפריש שלא מן המובחר. אתם בנשיאות עון. ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו להביא תרומת טמאה מתרומה טהורה. הרי זו אזהרה לכהנים וללוים דברי רבי ישמעאל:

סליק פיסקא

פרשת זאת חוקת התורה

טוב אתה ומטיב למדני חקיך. תניא חביבה התורה כששאל דוד מלך ישראל לא שאל אלא תורה וכן הוא אומר טוב אתה ומטיב למדני חוקיך. טובך עודף מכל באי העולם ועלי עודף טובך. למדני חוקיך. ואומר סעדני ואושעה ואשעה בחוקיך תמיד. שלא תהא למד תורה ושוכח ולא אהא למד ויצר הרע מעכבני ושלא אטהר את הטמא ואטמא את הטהור. ונמצאתי בוש לעולם הבא או שמא ישאלני אחד מגויי הארץ וממשפחות האדמה ואיני יודע מה להשיבם ונמצאתי בוש לעיניהם. וכן הוא אומר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. ואומר זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי. שמא תאמר בשלוה תלמוד לומר נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי. נתנו רשעים פח לי מפקודיך לא נטיתי. בזמן שהיה בורח במערות ובמצודות. בברחו מפני שאול. אבל משלמד תורה ונתרגל בה אומר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף שהזהב והכסף מוציאין את האדם מן העולם הזה ומן העולם הבא שנאמר ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם. אספרם מחול ירבון אספרם למעשה ידיהם של צדיקים מחול ירבון הקיצותי ועודי עמך לעתיד לבוא. תנן התם שלשה כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר שם טוב על גביהם. כתר כהונה

parabitis optimum ex eo. Ecce ſi ſeparet ex eo quod non eſt optimum, vos portabitis peccatum: *Et ſanctitates filiorum Iſrael non profanabitis, & non moriemini*. Ad includendum ſeparationem immundam ex ſeparatione munda: Ecce hæc eſt præmonitio ſacerdotibus, & Levitis: Verba R. Iſmael.

Finis textus.

Paraſcha quæ inſcribitur:
Hoc eſt ſtatutum legis.

B*Onus es tu, & in bonitate tua doce me ſtatuta tua*. *Pſalm*. CXIX. 68. Traditio: Amabilis eſt lex; etenim quando quæſivit David rex Iſrael non quæſivit niſi legem: Et ſic dixit; *Bonus es tu, & in bonitate tua doce me ſtatuta tua*. Bonitas tua præcellit ſuper omnibus venientibus in mundum, & ſuper me præcellit bonitas tua. *Doce me ſtatuta tua*. Pariterque dictum eſt ibid. *Adjuva me & ſalvus ero, & meditabor in ſtatutis tuis ſemper:* Ne addiſcam legem, & obliviſcar, ne addiſcam, & figmentum malum me impediat; ne purificem immundum, & ne polluam mundum, & deprehendar pudore ſuffuſus in ſeculo futuro; aut fortaſſe me interrogabit aliquis de populo terræ, & de familiis terræ, & ignorem, quid reſpondeam, & deprehendar pudore ſuffuſus in eorum oculis: Et ſic dixit ibid. *Et loquar de ſtatutis tuis in conſpectu regum, & non confundar*. Pariterque dictum eſt *Pſal*. CXIX. 54. *Cantabiles mihi erant juſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ:* Fortaſſe dices in quiete. Idcirco dictum eſt ibid. *Anima mea in manibus meis ſemper, & legem tuam non ſum oblitus. Poſuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non erravi*. Quando fugit in ſpecus & in munitiones cum, fugeret a facie Saul: At poſtquam didicit legem, & ſe exercuit in ea, dixit l. c. *Bonum mihi lex oris ſui ſuper millia auri & argenti*. Quia aurum & argentum educunt hominem de hoc ſeculo, & de ſeculo futuro: Dictum eſt enim *Pſalm*. CXXXIX. 17. *Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus, nimis confortatus eſt principatus eorum: Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur:* Propter opus manuum juſtorum; *ſuper arenam multiplicabuntur: Et ſurrexi, & adhuc ſum tecum:* In ſeculo futuro: Ubi legimus. Tres coronæ ſunt, corona legis, & corona ſacerdotii, & corona regni, & corona boni nominis excellit: Coronam ſacerdotii meruit Aharon, & ejus

זכה אהרן ובניו ונטלו. כתר מלכות זכה דוד ונטלו . וכתר תורה מונח כדי שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם שכל מי שזוכה בו כאילו זכה בשלשתן שנאמר בי מלכים ימלוכו . ואומר כהני יהוה תקראו . וכל שלא זכה מעלה עליו הכתוב כאילו לא זכה באחד מהן. בוא וראה שכל עצמן של שתי כתרים הללו אינם אלא מכחה של תורה שנאמר בי מלכים ימלוכו וגו'. בי שרים ישורו ונדיבים וגו'. ראה נא חכמת התורה החוקים והמשפטים שהרבה הקדוש ברוך הוא לישראל כדי לזכותם שנאמר יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר · מהם על ידי משה ומהם על ידי משה ואהרן כענין שנאמר וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר. זה אחד משבעה מקומות שהיה הדיבור אל משה ואל אהרן . ולפי שהיה הדבר צריך אל אהרן אמר אל אהרן לאמר לדורות. זאת חוקת התורה. שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי . באי זו בגדים פרה נעשית . אמר להם בבגדי זהב. אמרו לו והלא למדתנו רבינו בבגדי לבן אמר להם בני ומה אם שראו עיני שכחתי מה ששרתו ידי שכחתי קל וחומר למה שלמדתי וכל כך למה כדי לחדד את התלמידים. רבי אליעזר אומר נאמר כאן חוקת ונאמר להלן חוקת והיתה זאת לכם לחקת עולם. מה להלן בבגדי לבן אף כאן בבגדי לבן. רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש כי הוו עסקי בפרה לא הוו מסקי מיניה אלא כמא דמסקי תעלה מבי כרבא לכך אמר דוד טוב אתה ומטיב למדני חוקיך שדברי תורה צריכין לימוד כל שכן חוקת הפרה שיש בה הלכות עמוקות שהיא מטהרת את הטמאים ומטמא את הטהורים . כיצד מי שהוא אוסף את אפר הפרה מטמא שנאמר וכבס האוסף את אפר הפרה . והמזה הימנה צריך כיבוס שנאמר ומזה מי הנדה יכבס בגדיו והנוגע במי הנדה יטמא עד הערב. לכך נאמר זאת חקת התורה . חוקה חקק הקדוש ברוך הוא ואין אתה יכול להרהר

ejus filii acceperunt. Coronam regni meruit David, & accepit: Corona legis reposita est, ne daretur facultas obloquendi nationibus mundi: ut omnis qui eam acquireret, existimaretur perinde ac tres omnes acquireret. Dictum est enim *Prov.* VIII. 16. *Per me reges regnant*: Pariterque dictum est: *Sacerdotes Domini vocabimini*. Et qui non acquirit, ei imputat textus perinde ac nullam ex iis acquirat. Veni & vide, quod istæ duæ coronæ non sint nisi ex virtute legis: Dictum est enim; *Per me reges regnant &c. Per me principes imperant. Et nobiles &c.* Vide quæso sapientiam legis; statuta, & præcepta, & judicia multiplicavit Deus S. B. Israeli, ut mereretur. Dictum est enim *Isai.* XLII. 21. *Et Dominus voluit, ut sanctificaret eum, & magnificaret legem, & extolleret*. Ex his per manum Mosis, & ex illis per manum Aharon: Dictum est enim: *Et locutus est Dominus ad Mosen & Aharon dicendo*. Hic est unus ex septem locis, in quibus fuit allocutio ad Mosen & Aharon; & quia allocutio necessaria erat Aharon; dicit; *Ad Aharon: Dicendo*. In generationibus: *Hoc est statutum legis*. Interrogarunt discipuli Raban Jochanan ben Zachai: Quibus vestibus vacca immolatur? Respondit vestibus aureis; Dixerunt: Nonne docuisti nos, magister noster, vestibus albis? Respondit: Filii, si quod viderunt oculi mei, & quod ministrarunt manus meæ, oblitus sum, quanto magis quod docui? At hæc omnia qua de causa? Ut acueret discipulos. R. Eliezer dicit: Memoratur hic statutum; & memoratur ibi statutum: *Et erit hoc vobis in statutum perpetuum*. Sicut ibi vestibus albis; ita pariter hoc loco vestibus albis. Rabi Jochanan, & R. Simeon ben Lakisc occupati erant in opere vaccæ, & nihil de ea concluserunt, sicut nihil vulpes concludit de caule. Idcirco dicit David: *Bonus es tu, & in bonitate tua doce me statuta tua*. Quia verba legis addiscenda sunt, quanto magis statutum vaccæ, in qua sunt constitutiones profundæ, qua purificat immundos, & polluit mundos: Quomodo? Qui addit cinerem vaccæ, polluitur: Dictum est enim: *Et lavabit collector cineris vaccæ:* Et qui ex ea spargit, debet lavare. Dictum est enim: *Et spargens aquas adspersionis lavabit vestimenta sua; & attingens aquas adspersionis polluetur usque ad vesperam*. Idcirco dictum est: *Hoc est statutum legis:* Statutum decrevit Deus S. B. & tibi non licet cogitare de illo, neque hoc neque illo

עליה מפני מת זה ועל מת זה אלא מדרשות תוכל לדרוש בה כפי שהדעת מכילה. וכן אמר להם רבי יוחנן בן זכאי בני לא המת מטמא ולא אפר הפרה מטהר אלא חוקה גזר הקדוש ברוך הוא כדי לטהר את ישראל. תניא בסדר עולם באחד לחדש הראשון בשנה השנית הוקם המשכן. ובו ביום מתו נדב ואביהוא. ביום השני נשרפה פרה אדומה ובו נטהרו הלוים שנאמר והקרבת את הלוים לפני יהוה וכתיב הזה עליהם מי חטאת וכו'. ולמה נאמר אחר מחלוקת קרח לפי שהקהתים הטהרו לשאת את ארון ברית יהוה שנאמר בכתף ישאו. אמר קרח לא דיי שהוציאני מכלל הכהונה והמתנות אלא שגילחו את ראשו ועשאו סבל. מיד נתקנא למשה לחרחר ריב והוא לא ידע שחוק פרה אדומה תהיה להם למי נדה חטאת היא. תבוא פרה אדומה ותכפר על הזב שהוא אדום. תמימה. תבוא תמימה ותכפר על אומה שהיא תמימה. אשר אין בה מום. תבוא אשר אין בה מום ותכפר על אומה אשר אין בה מום. אשר לא עלה עליה עול. ותכפר על שפרקו עול. ונתתם אותה אל אלעזר הכהן. יבוא מעשה אלעזר ויכפר על מעשה אהרן שעשה את העגל. זאת חקת התורה אשר צוה יהוה לאמר. ציווי לדורות. מיכאן אמרו תשעה פרות נעשו אחת שעשה משה ואחת שעשה עזרא. ושתים שעשה שמעון הצדיק ושתים שעשה יוחנן כהן גדול. אליועיני בן הקייף וחנמאל המצרי וישמעאל בן פיאבי עשו אחת אחת. תנו התם שבעה ימים קודם לשריפת הפרה מפרישן כהן השורף את הפרה מביתו ללשכת שעל פני הבירה צפונה ומזרחה ובית אבן היתה נקראת ככה שכל מעשיה בכלי אבנים ומזין עליו כל שבעת הימים מכל החטאות שהיו שם. רבי יוסי אומר לא היו מזין עליו אלא בשלישי ובשביעי בלבד. רבי חנינא סגן הכהנים אומר הכהן שהיה שורף את הפרה היו מזין עליו כל שבעת הימים ואמרינן במסכת יומא מתקיף לה רבי יוסי ברבי חנינא בשלמא

illo modo, sed poteris explicare expositiones, sicut mens cogitat. Et sic dixit illis R. Jochanan ben Zachai; Filii, non mortuus polluit, neque cinis vaccæ rufæ purificat; sed statutum decrevit Deus S. B. ut purificaret Israel. Traditio in *Seder Olam*: Prima mensis primi anno secundo erectum est tabernaculum, & eo die mortui sunt Nadab & Abihu; die secundo combusta est vacca rufa, atque eo die purificati sunt Levitæ: Dictum est enim: *Et admove Levitas coram Domino*: Pariterque scriptum est: *Sparge super eos aquas expurgationis &c.* Et cur dictum est post contentionem Kore? Ut Cehathitæ purificarentur ad portandam arcam fœderis Domini. Scriptum est enim. *Humero portabunt*: Dixit Kore; Non satis est, ut me eduxerit ex genere sacerdotii, & donorum; sed abrasit ejus caput, & fecit bajulum. Statim æmulatus est Mosi, ut excitaret contentionem, & ipse ignorabat, quod statutum vaccæ rufæ esset expiatio magna super Israel: Illi peccarunt in vitulo, veniat vacca rufa: *Et erit in aquas adspersionis, sacrificium pro peccato illud*. Veniat vacca rufa & expiet pro auro, quod est rubrum: *Perfecta*. Veniat perfecta, & expiet pro natione, quæ sit perfecta: *In qua non sit macula*. Veniat in qua non sit macula, & expiet pro nocatione, in qua non sit macula. *Super quam non adscenderit jugum*: Et expiet pro illis, qui confregerunt jugum: *Et dabitis eam Eleazaro sacerdoti*. Veniat opus Eleazari & expiet pro opere Aharon, qui fecit vitulum: *Hoc est statutum legis, quod præcepit Dominus*. Quod præcipiatur in generationibus. Hinc dixerunt novem vaccæ combustæ sunt, una quam immolavit Mose & altera, quam immolavit Ezra, & duæ, quas immolavit Simeon justus; & duæ quas immolavit Jochanan summus sacerdos: Elionai ben Chejaph, & Anamel Ægyptius, & Ismael ben Pihabi fecerunt singulas. Ibi legimus: Septiduo ante diem combustionis separabant sacerdotem combusturum vaccam de domo sua in conclave, quod erat super faciem Bira aquilonare orientale; & domus lapidea vocabatur, quia omnia ejus opera vasis lapideis peragebantur, & spargebant super eo toto septiduo de cunctis sacrificiis pro peccato, quæ ibi erant. R. Jose dicit; Non spargebant super eo nisi tertio & septimo die duntaxat: R. Chanina Segen sacerdotum dicit: Super sacerdotem combusturum vaccam spargebant toto septiduo. At dicimus in tractatu *Joma*. Contradicit R. Jose bar R. Cha-

ראשון שמא הוא שלישי שמא שלישי,
שני. שלישי שמא שלישי חמישי שמא
שביעי שביעי שמא שביעי אלא רביעי למה
ליה הזאה לא בשביעי איכא לספוקא.
ולא בשלישי איכא לספוקא. פירוש
אתקפתא דרבי יוסי בר חנינה אליבא
דמאן דאמר מזין עליו כל שבעה והיכי
אתקיף בשלמא יום ראשון מזין עליו
שמא הוא שלישי לטומאת מת או
לטומאת ביתו. וכן יום שני ויום שלישי
להפרשה חיישינן שמא הוא שלישי
לטומאה. וצריך הזאה באלו שלשת הימים
מן הספק. וכן בחמישי להפרשה. מזין
עליו שמא הוא שביעי לטומאה וצריך
הזאה וכן בששי ובשביעי. אלא רביעי
להפרשה למה לי הזאה לא איכא לספוקא
דהא מדאיתפריש זה שלשת ימים ודאי
לא נטמא ובשביעי ליכא לספוקא לפי
שלא הוזה בשלישי אין הזאת שביעי
מועלת כלום. וכבר אם יום רביעי להפרשה
יום שביעי לטומאה. אם כן קודם הפרשתו
חל יום שלישי לטומאתו והואיל ולא
הזה בשלישי אין יום רביעי שהוא שביעי
עולה לו הזאתו. ומסקנא דשמעתא
מפרישין ליה לכהן השורף את הפרה
ברביעי בשבת כי הכי דמתרמי רביעי שלו
בשבת יום שאין בו הזאה מחמת שבת
ומחמת שהוא יום רביעי להפרשה
ואין צריך בו הזאה וכולהו הילכות פרה
במתניתין דמסכת פרה. דבר אל בני ישראל
ויקחו אליך. בני ישראל יקחו ואין אומות
העולם יקחו שהגוים חשודין על הרביעה
ועל העלת עליה עול. פעם אחת
הוצרכו ישראל לפרה אדומה ומצאוה אצל
גוי אחד הכיר בהם שהם צריכין לה הרבה
והעלה בדמים מרובים נתנו לו כל מה
שביקש מהם. אמר להם הניחוה עד למחר
ולמחר תקחוה. מה עשה אותו הטמא
העלה עליה עול. ומנין ידעו. שתי שערות
יש לה על צוארה כיון שעולה עליה עול
מיד נופלות. אמר לו קח את שלך ותן
לנו הממון שלנו שכבר נפסלה הימנו הלך
אותו הערל וחנק את עצמו מחמת צער
לכך נאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך

Chanina; Concedatur de primo, fortaſſe erat tertius, de tertio, fortaſſe erat tertius; de ſecundo, fortaſſe erat tertius, de quinto, fortaſſe erat ſeptimus, de ſeptimo fortaſſe erat ſeptimus; At in quarto qua de cauſa adſperget? In ſeptimo non erat dubium; Neque in tertio erat dubium. Expoſitio: R. Joſe bar Chanina: Concedatur juxta ſententiam illius, qui dicit: Adſpergant ſuper eo toto ſeptiduo; At ubi opponitur? Recte die primo adſpergant ſuper eo; fortaſſe erat tertius pollutioni mortui, aut pollutioni domus ſuæ, & ſimiliter die ſecundo & tertio ſeparationis addubitamus; fortaſſe erat tertius pollutiones, & adſpergendum erat his tribus diebus ex dubio; atque ita pariter in quinto ſeparationis adſpergunt ſuper eo; fortaſſe erat ſeptimus pollutioni, & erat adſpergendum, & ſimiliter in ſexto, & ſeptimo; At quarto ſeparationis qua de cauſa, ubi non erat locus dubio? Poſtquam ſeparatio iſta facta fuit tribus diebus, certum eſt quod non ſit pollutus, & in ſeptimo non eſt dubium; quoniam non adſpergitur in tertio, nullo modo in ſeptimo adſpergetur; Et jam ſi dies quartus ſeparationis erat ſeptimus pollutionis; ſi ita eſt ante ſuam ſeparationem cadit dies tertius in ſuam pollutionem; quoniam non aſpergitur in tertio in die quarto, qui erat ſeptimus, non computabatur ei ejus adſperſio. Et concluditur, quod ſepararent ſacerdotem combuſturum vaccam in quarto in Sabbatho; Si opponis, quod ejus dies quartus in Sabbatho ſit dies in quo non erat adſperſio propter Sabbathum, & quia erat dies quartus ſeparationis tum non erat neceſſaria adſperſio: & omnes conſtitutiones de vacca explicantur in Miſna tractatus *Parah*. *Loquere ad filios Iſrael; Et accipient tibi*. Filii Iſrael accipient; at nationes mundi non accipient; quia gentiles ſuſpecti ſunt de concubitu, & de impoſitione jugi. Aliquando Iſraelitæ opus habebant vacca ruſa, & invenerunt apud gentilem, qui cum cognoviſſet, quod opus ea haberent, vendidit ſummo pretio: Dederunt ei, quod poſtulavit: Dixit illis: Relinquite eam uſque ad mane, & mane accipietis. Quid fecit? Polluit eam, imponens ei jugum: Et unde noverunt? Duo pili erant in ejus collo, & poſtquam impoſitum eſt jugum, exciderunt: Dixit ei: Sume quod tuum eſt, & do vobis veſtram pecuniam; quia jam polluta eſt: Abiit ille præputiatus, & ſe ſtrangulavit propter mærorem: Idcirco dictum eſt: *Loquere ad filios Iſrael; & accipient tibi*

vac-

פרה ארומה מתרומת הלשכה . אליך שתהא גזבר לדבר . פרה . רבי ﭏיעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים . וכו׳ מתניתין. אמר ארומה תמימה לארומות מפני ששתי שערות פוסלות בה. כרתנן היו בה שתי שערות לבנות או שחורות בתוך גומה אחת פסולה . וכו׳ מתניה. אשר אין בה מום . בה מום פוסל . ואין מום פוסל בעגלה ערופה. אשר לא עלה עליה על חסר וא׳ על כתיב מיכן אמרו לא עול ממש ﭏא אפילו כל שהו כמו עול כרתנן רכב עליה נשען עליה נתלה בזנבה עבר בה את הנהר קבל עליה את המוסרה נתן עליה פסולה וכו׳ מתניה. ונתתם אותה אחת ולא שתים. היינו דתנן לא היתה פרה רוצה לצאת אין מוציאין עמה שחורה שלא יאמרו שחורה שחטו ולא אדומה. נעשית ﭏא בסגן. תדע שהרי אהרן קיים וﭏעזר שוחט את הפרה. דבר אחר ונתתם אותה ﭏ ﭏעזר זאת נעשית על ידי ﭏעזר ואין שאר פרות נעשות על ידי ﭏעזר. הכהן. שיהא בכיהונו. והוציא אותה. שלא יוציא אחרת עמה. ﭏ מחוץ למחנה. להר המשחה שעל פני ירושלם זה הר הזתים . ושחט אותה . שאם נתנבלה בשחיטתה פסולה. ושחט אותה . מיכן אמרו אין עושין שתי פרות כאחת לפניו. שיהא שוחט וﭏעזר רואה . דבר אחר אותה לפניו שלא יסיח דעתו ממנה . ולקח הכהן. בכיהונו . בבגדי שרד. מדמה באצבעו. באצבע המיומנת שביד הימנית כלומר הרגילה באצבעות ואי זו היא שנית לגודל. והזה ﭏ נכח פני אהל מועד. שאם לא הוקם המשכן או אם קיפל הרוח את היריעות לא היתה פרה נעשת חטאת . ﭏ נכח פני אהל מועד. מלמד שהיה עומד על הר המשחה ונתכוון ורואה כנגר קרש הקדשים ומזה. מדמה שבע פעמים . מגיר שחזר לדם שבע פעמים על כל הזאה טבילה האצבע . דבר אחר שבע פעמים שיהו מעכבות זו את זו . ושרף את הפרה שאם התעסק במלאכה פסולה . דבר אחר ושרף את הפרה לעיניו שיהא

vaccam rufam. De separatione conclavis. *Tibi*: Ut sis hujus rei thesaurarius. *Vaccam*. R. Eliezer dicit: vitula erat annicula, & vacca biennis &c. Misna. *Rufam*. Perfectam in sua rubedine: Etenim duo pili eam reprobabant; sicuti legimus: Si in ea essent duo pili albi, aut nigri in una fovea erat illegitima &c. Misna: *In qua non sit macula*: Si in ea sit vitium, est illegitima; at macula non reprobabat vitulam decollandam: *Super quam non adscenderit*. Deest *Vau*: על scriptum est: Hinc dixerunt: Non jugum absolute; sed etiam omnia, quæ sunt similia jugo; sicuti legimus: Si equitet super ea, si illi immitatur si se appendat ad ejus caudam, si transiens flumen eam apprehendat, si capistum det super eam, est illegitima &c. Misna: *Et dabitis eam*. Unam, non duas: Hoc est quod legimus: Si vacca vellet egredi, non educebant cum ea nigram, ne dicerent: nigram non rufam mactant. Non erat immolanda nisi a Segen. Scito, quod Aharon consisteret, & Eleazar mactaret vaccam. Alia expositio: *Et dabitis eam Eleazaro*. Hæc immolata fuit per Eleazarum; at reliquæ vaccæ non erant immolandæ per Eleazarum. *Sacerdoti*. Ut sit in suo sacerdotio. *Et educet eam*. Ne aliam cum ea educat. *Extra castra*. Ad montem unctionis, qui erat contra Hierusalem; Hic est mons olivarum: *Et mactabit ipsam*: Si inter mactandum fiat cadaver, erat illegitima. *Et mactabit ipsam*. Hinc dixerunt: Non mactabant simul duas vaccas. *Coram eo*: Ut alius mactaret, & Eleazar inspiceret; *Et mactabit ipsam coram eo*. Ne avertat mentem suam ab ea: *Et sumet sacerdos*. In suo sacerdotio: In vestibus ministerii: *De ejus sanguine digito suo*: Aptissimo manus dextræ; quasi dicat promtissimo inter digitos suos: Et quinam erat? Secundus pollici: *Et adsperget contra facies tentorii conventus*. Si non esset erectum tabernaculum, aut ventus involuerit cortinas, vacca non immolabatur in sacrificium pro peccato: *Contra facies tentorii conventus*. Docemur, quod consisteret in monte unctionis, & intenderet, atque inspiceret contra sanctum sanctorum & adspergeret: *De ejus sanguine septem vicibus*. Ostendit, quod repeteret de sanguine septem vicibus; ut in singulis adspersionibus intingeret digitum: Alia expositio: *Septem vicibus*; ut altera alteram inter se impediret: *Et comburet vaccam*: Si occupetur in opere, est illegitima: Alia expositio: *Et comburet vac-*

אחד שורף ואלעזר רואה את הפרה לרבות את הפקיעים שפקעו מתוך השרפה שיהא מחזירם לאור. את עורה ואת בשרה. את כל אלו יחזיר את הפקיעין ואם לא החזיר פוסל. את פרשה. מה פרשה במקומה אף כולה במקומה. ישרוף. ריבוי אחר ריבוי שלא ימלט לה עצים דברי רבי יהודה רבי עקיבא אומר להביא משיצית האור ברובה. מרבה היה לה חבילי אזוב וחבילי אזוב יון כדי להרבות את האפר. ולקח אלעזר הכהן נאמר כאן לקיחה ונאמר להלן לקיחה. ולקח אזוב וטבל במים. מה כאן שלשה ארז ואזוב ושני תולעת. אף לכולם שלשה בשעת הזייה. עץ ארז. זו בקיעת של ארז. אזוב. ולא איזוב יון. לא אזוב כחלית. ולא אזוב רומית ולא אזוב מדברית ולא כל שיש לו שם לווי. ושני תולעת. ששינתו תולעת ולא ששינתו צביעות אחרות. זהו שאמר הכתוב וידבר על העצים ועל האבנים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב היוצא בקיר דבר שלמה בחכמתו. מפני מה נבנה המשכן בעצי שטים ומפני מה נבחרו שתים עשרה אבנים שבחשן אבן פטדה וברקת נפך ספיר ויהלום. מן הארז ועד האזוב למה לי אלא לטהרת המצורע ולשרפת פרה ללמדך הגבוה השפל השפיל הגבוה. למי המצוה הזאת לתולעת השני בעניין שנאמר אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל וגו' והשליך אל תוך שריפת הפרה דברי רבי ישמעאל. תנן התם נבקעה ועמד חוץ מגיתה נטל עץ ארז ואזוב ושני תולעת אמר להם עץ ארז זה וכו'. כרכן בשירי הלשון והשליך לתוך שריפתה נשרפה חובטין אותה במקלות. וכוברין אותה בכברות. רבי ישמעאל אומר במקבות של אבן וכו' וחולקין אותה לשלשה חלקים אחד נותן בחיל ואחד נותן להר המשחה ואחד היה מתחלק לכל המשמרות. וכבס בגדיו הכהן. למדנו על המשליך האזוב שהוא מטמא בגדים. ואחר יבא אל

vaccam: In ejus conſpectu alius comburat, & Eleazar inſpiciat: *Vaccam*: Ad includendum fruſta carnis quæ ſi exſiliant de medio combuſtionis, quod eſſent in ignem reſtituenda: *Pellem ejus, & carnem ejus*: De his omnibus ſi findantur reſtituet, ſi non reſtituat, erat illegitima. *Fimum ejus*. Sicut fimus in loco ſuo, ita pariter omnia in loco ſuo: *Comburet*. Incluſio poſt incluſionem: Ne diminuat ei ligna. Verba R. Jehuda. R. Akiba dicit: Ad includendum accenſionem ignis in incluſione. Multiplicabit ei faſciculos hyſſopi, & faſciculos hyſſopi Græci. Ut multiplicet cinerem: *Et accipiet Eleazar ſacerdos*: Memoratur hic acceptio, & memoratur ibi acceptio: *Et accipiet hyſſopum, & intinget aquis*: Sicut ibi tria, ſc. cedrus & hyſſopus & coccus bis tinctus, ita pariter hæc tria omnia tempore adſperſionis: *Lignum cedrinum*. Hæc eſt fiſſio cedri. Hyſſopum non hyſſopum Græcum, neque hyſſopum Cachelet, neque hyſſopum Romanum, neque hyſſopum deſerti, neque hyſſopum, cui ſit cognomen: *Et coccum bis tinctum*: Ut coccus mutetur, non autem mutentur colores alii: Hoc eſt quod dicit textus I. *Reg.* IV. 33. *Et diſputavit ſuper lignis, & ſuper lapidibus a cedro, quæ eſt in Libano, uſque ad cedrum, quæ egreditur de pariete*: Locutus eſt Salomon in ſua ſapientia: Qua de cauſa extructum fuit tabernaculum de lignis Scitim? Et cur electi fuerunt duodecim lapides, qui erant in pectorali, Smaragdus, Carbunculus, Jaſpis, Sapphirus, & Chalcedonius: *A cedro uſque ad hyſſopum*: Cur hæc? Ad purificandum ſc. leproſum, & ad comburendum vaccam; Ut doceare, quod excelſum humiliet, & humile extollat: Cur præceptum hoc de cocco bis tincto? Sicuti dictum eſt *Iſai.* XLI. 14. *Noli timere vermis Jacob, mortui eſtis ex Iſrael. Projicietque in medium combuſtionis vaccæ*. Verba Rabi Iſmael: Ibi legimus: Si fiſſa fuerit, & ſteterit extra foveam; *Tollet lignum cedrinum, & hyſſopum, & coccum bis tinctum*. Dicebat illis: Lignum cedrinum hoc &c. Convolvet in reliquiis lingulæ, & in mediam combuſtionem projiciet, tum percutiunt bacillis, & cribrant in cribris. R. Iſmael dicit; Fiebat ope mallei lapidei: Et dividebant illum in tres partes, alteram reponebant in antemurali, & alteram in monte unctionis, & tertia dividebatur cunctis cuſtodiis: *Et lavabit veſtimenta ſua ſacerdos*. Docemur, quod immittens cedrum polluat veſtes; *Et poſtea veniet in caſtra, & pollutus erit ſacerdos uſque*

המחנה. וטמא הכהן עד הערב. ולהלן הוא אומר ולקח אזוב וטבל במים איש טהור והזה על האוהל ועל כל הכלים וכו׳ מה כאן צריך הערב שמש אף להלן צריך הערב שמש. והשורף אותה יכבס בגדיו במים. ומה המשליך את האזוב מטמא בגדים כל שכן השורף. ﭏא בא ולימד על העוסקין בפרה מתחלה ועד סוף שטעונין תכבוסת בגדים ורחיצת הגוף והערב שמש. דבר אחר והשורף אותה יכבס בגדיו ולא בגדים המנוגעין יכבס בגדיו ורחץ בשרו במים שתי פעמים למה לימר שמקום שטובל שם הבגדים טעונין כיבוס. ואי זה זה המקוה של ארבעים סאה. ואסף איש טהור. אין אסיפת הפרה טעונה כהן ﭏא בכל אדם כשר. דבר אחר אינו טהור ﭏא כל דהוא אפילו טבול יום אף על פי שטמא הוא לתרומה. טהור הוא. למעשר. דתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה להוציא מלבם של צדוקין שהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשית דבר אחר ואסף איש. פרט לקטן. טהור. להביא את האשה. את אפר הפרה. אחר שכוברין אותו בכברות. והניח מחוץ למחנה. להר המשחה. במקום טהור. שיהא מקומו טהור. מיכן אמר רבי ﭏעזר הקפר קלל של חטאת שמוקף צמיר פתיל ונתון באהל המת. טמא שנאמר ﭏ מקום טהור. ואי זה זה מקום טהור. אף על פי שכל אוכל ומשקה שהוא צמיר פתיל. טהור זה היה טמא לפי שצריך שיהא מקומו טהור. והיתה לעדת בני ישרﭏ למשמרת. מגיד שמשמרת ימים על ימים ושנים על שנים. למי נדה. שהן טמאין הרי הן מי נדה. חטאת היא. חטוי היא לטמא מת. וכבס האוסף את אפר הפרה את בגדיו. ואף על פי שיש לו קל וחומר להביא. אין עונשין מן הדין. ומה אם המשליך עץ ארז ואזוב טעון כיבוס האוסף לא כל שכן. ﭏא מלמד שאין עונשין מן הדין. דבר אחר ובא הכתוב ולימד על האוסף האפר שמטמא בהיסט. והיתה

ad vesperam. Et ibi dictum est. *Et accipiet hyssopum, & intinget aquis vir purus, & asperget super tentorium, & supe omnia vasa &c.* Sicut hic indiget occasu solis, ita pariter ibi indiget occasu solis. *Et comburens eam lavabit vestimenta sua aquis*. Si immittens cedrum polluit vestes, multo magis comburens. Sed venit textus & docet, quod ii, qui sunt occupati in vacca a principio usque ad finem obligentur ad lotionem vestium, & ablutionem corporis, & ad occasum solis. Alia expositio: *Et comburens eam lavabit vestimenta sua*; Non autem vestes lepra affectas. *Lavabit vestimenta sua aquis; & lavabit carnem suam aquis*. Bis qua de causa? Docet, quod locus, ubi immersit vestes, requirat lotionem: Et quinam est? Lavacrum quadraginta satorum. *Et colliget vir purus*: Aggregatio vaccæ non requirit sacerdotem, sed per omnes legitima erat. Alia expositio. Non purus, sed unusquisque, vel lotus diei, vel si fuerit immundus separationi: *Purus ille* decimæ. Etenim legimus; Se lavabit, & adscendens comedet de decima; postquam occiderit ejus sol, comedet de separatione; Ad excludendum opinionem Sadducæorum dicentium, occidente sole fuisse immolandam. Alia expositio: *Et colliget vir*. *Excludit* puerum. *Purus*. Ad includendum mulierem. *Cinerem vaccæ*. Postquam cribris cribrarint. *Et reponet extra castra*. In monte unctionis. *In loco mundo*. Ut ejus locus sit mundus. Hinc dicebat R. Elieser Chepher. Cadus sacrificii pro peccato circumdatus operculo filaceo, si ponatur in tentorio mortui, erit immundus: Dictum est enim: *In loco mundo*: Et quinam hic est locus mundus? & licet omne edulium & potus, quod sit circumdatum operculo mundo, erit immundum quia necesse est ut ejus locus sit mundus: *Et erit congregationi filiorum Israel in custodiam*. Docemur quod custodiretur de diebus in dies, & de annis in annos. *In aquam adspersionis*. Si polluant, erunt aquæ adspersionis: *Peccatum est*: Purificatio est immundo pro mortuo: *Et lavabit collector cineris vaccæ vestimenta sua*: Licet sit argumentum a minori ad majus ad includendum, tamen non puniunt ex argumento. Si immittens lignum cedri, & hyssopum, debet lavare, colligens nonne multo magis? Sed docet, quod non puniant ex argumento. Alia expositio. Venit textus & docet de colligente cinerem, quod polluatur: *Et erit filiis Israel, & peregrino peregrinanti*

לבני ישרﭏ ולגר הגר בתוכם. לפי שמעשה
בישרﭏ צריך להביא את הגרים לחקת
עולם לדורותיכם. הנוגע במת לכל נפש
אדם אם באהל מטמא קל וחומר
בנגיעה. ﭏא מלמד שאין עונשין מן הדין
לכל נפש. להביא את בן שמנה. לכל
נפש. להביא את דמו . וטמא שבעת
ימים. לימד על המת שמטמא טומאת
שבעה. הוא יתחטא בו. באפר שנעשה
בתיקונו . ביום השלישי וביום השביעי
יטהר . יכול יטהר ביום השביעי בלא
הזייה שכבר הוזה ביום השלישי וביום
השביעי. שנה הכתוב עליו שאם נתעכב
באחד מהם לא נטהר . והזייה שבות
ואינה דוחה את השבת . כל הנוגע
במת בנפש. זה שאמרנו למעלה להביא
את בן שמונה. אשר ימות. מגיד שאינו
מטמא עד שעה שימות שאם מפרפר
אינו מטמא. וזה חומר במת מבשרץ
שהשרץ אפילו מפרסמין מטמאין . ולא
יתחטא בו. ברמים להביא מחוסר כפרה.
את משכן יהוה טמא וגו׳. ולהלן הוא
אומר ולא ימותו בטומאתם בטמאם את
משכני. ללמדך שכרת היא מיתה ומיתה
היא כרת . כי מי נדה לא זורק עלין
טמא יהיה. להביא את שהוזה ולא
שנה. עוד טומאתו בו. להביא את שהוזה
ושנה וטבל ולא העריב שמשו הוא צריך
שלשתם. זאת התורה אדם כי ימות
באהל כל הבא ﭏ האהל שבא מקצתו.
דבר אחר להביא ﭏ האוהל לעשות קרקעו
של בית כמוהו עד לתהום . דבר אחר
כל הבא ﭏ האהל דרך ביאה הוא
מטמא אינו מטמא מכל צדדיו כשהוא
פתוח. וכל אשר באהל יטמא. יכול אף
הקש והעצים תלמוד לומר והזה על האהל
ועל כל הכלים . וכל כלו פתוח בכלי
חרש הכתוב מדבר שנאמר וכל כלי פתוח
אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא .
כלי שנטמא ואין לו טהרה עולמית ואיזהו
זה כלי חרש. דברי רבי נתן . אבא חנן
אומר משום רבי ﭏיעזר וכל כלי פתוח
למה נאמר שומע אני כולו תלמוד לומר
פתוח. פתוח אמרתי ולא על כולו. דבר
אחר פתוח כלי שטומאתו קודמת לפתחו
זהו כלי חרש . שנאמר וכל אשר יפול
מהם ﭏ תוכו. אשר אין צמיד פתיל עליו.

ti in medio eorum : Quia opus fit in Israel, includendi sunt proselyti: *In statutum perpetuum in generationibus vestris . Attingens mortuum in omni anima hominis :* Si in tentorio polluit, multo magis tactu . Sed docet, quod non puniant argumento . *In omni anima :* Ad includendum filium octo mensium . *In omni anima .* Ad includendum ejus sanguinem ; *Et polluetur septem diebus .* Docet de mortuo, quod polluat immunditie septem dies . *Omnis attingens mortuum anima .* Hoc est, de quo supra diximus : Ad includendum filium octo mensium. *Qui mortuus fuerit .* Ostendit quod non polluit nisi qua hora moriatur, si enim palpitet, non polluit : Et hoc est gravius in mortuo quam in reptili ; quia reptilibus vel si trepident polluunt : *Et non fuerit expurgatus ,* sanguinibus . Ad includendum indigentem expiationis . *Tabernaculum Domini polluit &c.* Et ibi dictum est : *Et non polluent immunditiis suis polluendo tabernaculum meum .* Ut doceare, quod excidium sit mors, & mors excidium . *Quia aquas adspersionis non adspersit super eum , immundus ille :* Ad includendum qui adsperserit, & non iteraverit . Praeterea *immundities ejus in eo .* Ad includendum qui adsperserit , & iteraverit , & laverit , & non occiderit ejus sol ; Hæc tria omnia necessaria sunt . *Hæc est lex hominis qui mortuus fuerit in tentorio ; Omnis qui venerit in tentorium .* Cujus pars venerit. Alia expositio : Ad includendum tentorium, ut consideretur solum domus sicut ipsum usque ad abyssum. Alia expositio : *Omnis qui venerit in tentorium .* Per viam ingressus polluit , at non polluit ex omnibus suis lateribus quando fuerit apertum ; *Et omne quod fuerit in tentorio , polluetur .* Crederem vel paleam , vel ligna ? Idcirco dictum est : *Et sparget super tentorium , & super omnia vasa . Et omne vas apertum .* De vase testaceo textus loquitur; Dictum est enim. *Et omne vas apertum , super quo non fuerit conjunctum operculum filaceum , immundum illud .* Vas quod polluitur , cui non sit purificatio in perpetuum . Et quodnam est ? Vas testaceum. Verba R. Nathan. Aba Chanen dicit nomine Rabi Elieser : *Et omne vas apertum :* Cur dictum est : Crederem totum ? Idcirco dictum est : *Apertum .* Apertum dixi, non super toto. Alia expositio . *Apertum ;* vas, cui præcesserit immundities ejus aperturam : hoc est vas testaceum : Dictum est enim ; *Et omne quod ceciderit ex his in ejus medium , super quo non fuerit conjun-*

זה הפקק. וראיה לדבר ויצמד ישראל
לבעל פעור. אשר אין צמיד פתיל עליו.
זה מגופה של חבית. פתיל עליו. ולא
על גביו. שאם חבית כפותה על פיה
אינה מצלת . טמא הוא , טומאתו
עולמית שכלי חרס אין לה טהרה במקוה
וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב
להוציא את העובר שבמעי אשה . דברי
רבי ישמעאל . רבי עקיבא אומר להביא
את הגולל ואת הדופק שבקבר. בחלל
חרב . לימד על חרב שמטמא טומאת
שבעה הנוגע בה. או במת. להביא מת
כזית . או בעצם אדם להביא מת
כשעורה. דבר אחר בעצם אדם להביא
אבר מן אדם חי . או בקבר . זה קבר
סתום . ולקחו לטמא מעפר שריפת
החטאת. וכי עפר הוא והלא אפר הוא
אלא להקישו נאמר להלן עפר בסוטה.
מה להלן עפר על פני המים אף כאן
עפר על פני המים . דבר אחר מעפר
לימד שאם נשתנו פניו כשר. ונתנו עליו
מים חיים . מי מעין. אל כלי. שיהא
חיות בכלי. דבר אחר אל כלי עשה בה
כל הכלים בכלי חרס. ולקח אזוב. נאמר
כאן לקיחה ונאמר להלן לקיחה . ולקח
הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת . מה
להלן שלשה אף כאן שלשה. אזוב. ולא
שום ליווי . וטבל במים שיהא במים
כדי טבילה . איש . להוציא את הקטן.
טהור . להביא את האשה . דבר אחר
איש טהור זה טבול יום שיהא טמא
לתרומה וטהור לחטאת שנאמר מי נדה.
והזה על האהל. מלמד שאף האוהל
מקבל טומאה . וכל הנוגע בעצם. זה
עצם כשעורה . או בחלל או במת או
בקבר. כשם שהביא כולם לענין טומאה
כך הביא כולם לענין הזאה. והזה הטהור
על הטמא. טהור על הטמא טהור.
טהור על הטהור טמא. דברי רבי עקיבא.

junctum operculum filaceum : Hoc est operculum : Et probari potest ex eo quod dictum est *Num.* xxv. 3. *Et collectus est Israel ad Baal Pebor* . *Super quo non fuerit conjunctum operculum filaceum :* Hoc est operculum dolii *: Super quo operculum ;* Non autem in ejus summitate : Si enim dolium sit colligatum super ejus os , non liberat : *Immundum illud*. Ejus immundities erit perpetua , quia vasi testaceo non est purificatio in lavacro : *Et omnis* , *qui tetigerit super faciem agri interfectum gladio* . Ad excludendum fœtum, qui sit in utero mulieris . Verba R. Ismael . R. Akiba dicit: Ad includendum cranium , & latus quod sit in sepulcro. *Interfectum gladio:* Docet; Si quis attigerit interfectum gladio, quod polluatur immunditie septem dierum. *Aut mortuum*. Ad includendum mortuum in quantitate olivæ : *Aut os hominis* . Ad includendum mortuum in quantitate hordei . Alia expositio : *Os hominis :* Ad includendum membrum ex homine vivum ; *Aut sepulcrum* : Hoc est sepulcrum occultum . *Et accipient pro immundo de pulvere combustionis*. Num pulvis erat ? Atqui cinis erat . Sed venit ad æquiparandum : Memoratur ibi in muliere adulterii suspecta pulvis ; sicut ibi pulvis super faciem aquarum , ita pariter hoc loco pulvis super faciem aquarum. Alia expositio : *De pulvere*. Docet, si mutetur ejus color, erit legitimus: *Et dabunt super eum aquas vivas*. Aquas de fonte. *In vase* . Ut sint in vase. Alia expositio: *In vase*. Hic considerat omnia vasa sicut vas testaceum . *Et sumet hyssopum*: Memoratur hic acceptio, & memoratur ibi acceptio. *Et accipiet sacerdos lignum cedrinum* , *& hyssopum* , *& coccum bis tinctum ;* Sicut ibi tria , ita pariter hoc loco tria : *Hyssopum* : Cui non sit cognomen: *Et immerget aquis :* Ut sit in aquis satis , ut fieri possit immersio . *Vir:* Ad excludendum puerum : *Purus* . Ad includendum mulierem : Alia expositio: *Vir purus*. Hic est lotus diei, qui est immundus pro separatione, & purus pro adspersione ; Dictum est enim . *Aquas adspersionis: Et sparget super tentorium :* Docemur , quod etiam tentorium recipiat immunditiem : *Et omnis qui attigerit os :* Hoc est os in quantitate hordei : *Aut interfectum* , *aut mortuum* , *aut sepulcrum :* Sicut omnia includit in subjecto immunditiei, ita pariter omnia in subjecto adspersionis ; *Et sparget purus super immundum ;* Si spargat purus super immundum , erit purus ; si purus super purum , erit immundus :

Ver-

ביום השלישי וביום השביעי הכתוב קבעו חובה לשלישי ולשביעי . וחטאו ביום השביעי. לרבות הזיית שביעי שאם לא הוזה בשביעי מזה בשמיני ובתשיעי. מיכן לנדה שטובלת ביום השמיני שאף על פי שעבר יום שביעי שלה ונאנסה ולא טבלה טובלת בשאר הימים. וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב. שהקדים הזייה לטבילה . שנאמר וחטאו ביום השביעי ואחר כך יכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב. זה הערב שמשו. ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה וכו׳ . על טומאת מקדש חייב כרת ולא על מנעת הזאתו זהו עינשו שהוא טמא. ואינו חייב כרת אלא על טומאת מקדש . והיתה להם לחקת עולם. שינהוג הדבר לדורות ומזה מי הנדה יכבס בגדיו . מים שיש שעור הזאה שהן מטמאין אדם לטמא אוכלין ומשקין שנאמר יטמא עד הערב. וכל אשר יגע בו הטמא יטמא. יטמא אחרים. והנפש הנוגעת תטמא עד הערב. וכתיב יטמא שבעת ימים. לא קשיא כאן בחיבורים כאן בלא חיבורים . דבר אחר והנפש הנוגעת תטמא עד הערב . במגע הוא מטמא ולא בהסט . ויבאו בני ישראל. אמר רבא בר רבינא מה ראה לסמוך פרשת פרה אדומה לפרשת מרים. והלא פרשת פרה היתה בשנה השנית לצאתם ממצרים ומיתת מרים היתה לסוף ארבעים שנה ללמדך שכשם שפרה מכפרת על ישראל ומטהרת אותם כך מיתת הצדיקים מכפרת ומטהרת. כל העדה מדבר סין. כולן שוין בלא חילוק הדעת. ותמת שם מרים ותקבר שם. תכף למיתתה קבורה. מכאן אמרו אין משהין את האשה ואין מניחין מטת נשים ברחוב מפני הכבוד. והמיחד בגד למת מותר ליהנות ממנו ואף על פי דאביי אסר באורג בגד של מת הילכתא כרבב דשרי. והלכה כרבן גמליאל שאמר ראש השנה ויום הכפורים כרגלים

Verba R. Akiba: *Die tertio, & die ſeptimo*. Textus ſtatuit ex debito in die tertio, & ſeptimo: *Et die ſeptimo:* Ad includendum adſperſionem diei ſeptimi; ſi enim non adſperſerit die ſeptimo adſperget octavo, & nono: Hinc probatur; quod menſtruata lavare debeat die octavo, vel ſi præterierit ejus dies ſeptimus, & coacta fuerit & non laverit, lavabit reliquis diebus: *Et lavabit veſtimenta ſua, & abluet aquis, & mundus erit in veſpera:* Quod præcedat adſperſio lotionem: Dictum eſt enim: *Et purificabit eum die ſeptimo*. Et poſthæc: *Lavabit veſtimenta ſua, & abluet aquis, & mundus erit in veſpera*: Hæc eſt veſpera ejus ſolis: *Et vir qui fuerit immundus, & non fuerit purificatus, excidetur &c.* Pro immunditie ſanctuarii tenetur excidio; non autem de ceſſatione adſperſionis. Hæc eſt ejus pœna, quod ſit immundus: Et non tenetur excidio niſi propter immunditiem ſanctuarii. *Et erit illis in ſtatutum perpetuum*. Ut res obſervetur in generationibus: *Et ſpargens aquas adſperſionis lavabit veſtimenta ſua*. Aquæ, quibus ſit menſura ut adſpergi poſſint, polluunt hominem, ut polluat cibos & liquores: Dictum eſt enim: *Immundus erit uſque ad veſperam: Et omne quod tetigerit pollutus, pollutum erit. Et anima, quæ attigerit eum, polluetur uſque ad veſperam:* Pariterque ſcriptum eſt. *Polluetur ſeptem diebus:* Non eſt oppoſitio: Hoc loco agit de conjunctionibus, & ibi ſine conjunctionibus. Alia expoſitio: *Et anima quæ tetigerit eum, polluetur uſque ad veſperam*. Tactu polluitur, non autem onere. *Et venerunt filii Iſrael*. Dicit Raba bar Rabina: Quid vidit, ut proxima eſſet ſectio vaccæ rufæ ſectioni Mirjam? Atqui ſectio vaccæ fuit anno ſecundo egreſſus ex Ægypto, & mors Mirjam fuit in fine quadraginta annorum: Ut doceare; ſicut vacca expiat Iſraelitas, eoſque purificat, ita pariter mors juſtorum expiat, & purificat: *Omnis congregatio ex deſerto Sin*. Omnes erant æquales ſine mentis diſſenſione. *Et mortua eſt ibi Mirjam, & ſepulta eſt ibi*. Statim ac mortua eſt, fuit ſepulta. Hinc dixerunt: Non detinent fœminam, neque ponunt lectum fœminarum in platea decoris cauſa, & qui conſuat veſtem pro mortuo, licet ea uti. Vel ſi Abai interdicat de textura veſtis mortui: Et conſtitutio eſt juxta ſententiam Raba & conſtitutio eſt juxta ſententiam Raban Gamalielis dicentis: Principium anni, & dies expiationum ſunt ſicut dies feſti, qui fa-

שמפסיקין ואין עולין שאם קבר מתו לפני ראש השנה יום אחד לפני ראש השנה וראש השנה הרי כאן ארבעה עשר. יום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו הרי כאן אחד ועשרים יום. אבל אינו עולה אם מת בראש השנה אינו מן המנין של שבעה והלכה כרבי שמעון בן אלעזר שאמר אפילו בא ממקום קרוב ביום השביעי מונה עמהם. ולא היה מים לעדה. למדנו שבזכות מרים נסתלקה הבאר וחזרה בזכותו של משה. וירב העם עם משה. פנים כנגד פנים. ויאמרו לאמר. השיבנו על דברינו. ולו גוענו בגוע אחינו. הוסיף הכתוב ואו מלמד שהיו לפני זה דברים רבים ועליהם אמר ולו אמרו לו כבד עלינו שנפלו ארבעה עשר אלף ושבע מאות. אבל מתו על פני הארץ. אבל הבלועים יותר כבדו עלינו מן המתים. והשרופים יותר מן הבלועים. שלא לפי שעה אבדו ואלו מיתתם לזכרון. שכל היגונות שעברו סבלנו. ולו גוענו בכל אותם המיתות: ולא היינו משתנקין בצמא. ולמה הבאתם את קהל יהוה. חזרו ושתפו אהרן עם משה. את קהל יהוה. הקדוש ברוך הוא בחר באבותינו אבל אתם לא בקשתם רחמים להוליכנו בדרך קצרה אלא סיבבתם אותנו דרך המדבר כדי למות שם להתחייב ליום הדין וכן הוא אומר במדבר הזה יתמו ושם ימותו. ולמה העליתונו ממצרים תחלתם בתרעומת היתה שנאמר ירא יהוה עליכם וישפט. ומאז ועד עתה מנוחה לא מצאנו. לא מקום זרע. ועל כל זאת ומים אין לשתות דבר שהוא צריך לו גדול וקטן וצורך אדם ובהמה ואין חיות בלא מים. ולא היה לכם לבקש רחמים עלינו שכיון שמתה מרים נסתלקה הבאר ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד. נתנו מקום לשעה מיכן אמרו כל הדוחק את השעה שעה דוחקתו ויפלו על פניהם. עמד לבקש רחמים ולא נתחייבו ישראל בכל אלו העניינים

faciunt cessare at non adscendunt: Si enim sepelierit mortuum suum die uno ante principium anni, ante principium anni, & principium anni, ecce hoc loco sunt quatuordecim: Si die uno ante festum, & festum, & ejus dies octavus, ecce hoc loco sunt unus & viginti dies; Verum non adscendit, si mortuus fuerit in principio anni ex numero septem dierum; & constitutio est juxta mentem R. Simeonis ben Eliezer dicentis: Vel si veniat ex loco proximo die septimo, numerabit cum illis. *Et non fuit aqua congregationi*. Docemur, propter meritum Mirjam fuisse fontem Israeli: Mortua est Mirjam, ablatus est fons, & restitutos est propter meritum Mose; *Et contendit populus cum Mose*, Facie ad faciem: *Et dixerunt dicendo:* Respondete nostris verbis. *Utinam mortui fuissemus, quando mortui sunt fratres nostri*. Addit textus *vau*. Docemur ante hoc fuisse multa verba. Et de iis dixit: ולו. Utinam: Dixerunt ei; Grave est nobis, quod ceciderint quatuordecim millia & septingenti; At mortui sunt in conspectu terræ. Verum absorpti graviores sunt nobis præ mortuis, & combusti magis quam absorpti. Perierunt ante tempus, perierunt, & eorum mors fuit in memoriam. Et omnes luctus, qui præterierunt, tulimus: Utinam periissemus in cunctis illis mortibus, & non fuissemus angustati siti. *Et cur duxisti congregationem Domini?* Iterum consociarunt Aharon cum Mose. *Congregationem Domini*. Deus S. B. elegit patres nostros; At vos non quæsistis misericordiam, ut via brevi vos duceret, sed nos per viam deserti circumduceret, ut ibi moreremur, ut damnaremur in die judicii; Et sic dictum est: *In deserto isto consumentur & ibi morientur: Et cur eduxisti nos de Ægypto?* Inceperunt murmurare: Dictum est enim: *Videat Dominus super vos & judicet*. *Et hactenus requiem non invenimus; Non locum sementis:* Et super hæc: *Nec est aqua ad bibendum:* Quæ necessaria est magno & parvo, & necessaria est homini & jumento; & non est vita sine aquis; & vobis non est potestas implorandi misericordiam pro nobis, etenim postquam mortua est Mirjam, ablatus est fons. *Et venit Mose & Aharon a conspectu congregationis ad ostium tentorii conventus*. Dederunt locum tempori. Hinc dixerunt; Qui præterit tempus, tempus eum præterit: *Et ceciderunt super facies suas*. Stetit ad implorandam misericordiam, & non fuerunt obligati Israelitæ in cunctis istis subjectis,

לפי שאין אדם נתפש בצערו. וידבר יהוה
ﭏ משה לאמר קח את המטה זה מטה
שנעשו בו האותות ודברתם אל הסלע
לעיניהם תאמרו בשמי כה אמר יהוה
הוצואי מימיך . ויקח משה את המטה
מלפני יהוה מלמד שהיה המטה באהל
העדות כאשר צוהו לקיחת המטה כאשר
צוהו אבל לא המעשה שהרי אמר לו
הקדוש ברוך הוא ודברתם אל הסלע
והוא הכה בסלע. ויקהילו משה ואהרן
את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם
שמעו נא המורים. מהו שמעו נא. מלמד
שהיו לשם סלעים הרבה. ומשה ואהרן
באו אל סלע אחד והם היו אומרים
למשה ולאהרן אל תוציאו לנו מים מן
הסלע הזה אלא מן הסלע הזה עד שקצף
עליהם וגידפם. אמר להם אי ממרים
הייתם עם יהוה. מיום דעתי אתכם.
המן הסלע הזה נוציא לכם. לא נוציא
אלא מן הסלע שנאמר לי. וירם משה
את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים
ויצאו מים רבים . לא אמר לו הקדוש
ברוך הוא לך והך בסלע כדרך שאמר
לו במסה. שנאמר והכית בצור . אלא
ודברתם ﭏ הסלע. וידבר יהוה אל משה
ואל אהרן לאמר . יען לא האמנתם בי
להקדישני לעיני בני ישרﭏ . מה קידוש
היו צריכין לעשות . האחר שאמר להם
ודברתם. והוא הכה. ואהרן עומד ורואה
לפי שאותותיו של הקדוש ברוך הוא אינן
דומין זה לזה. בתחלה אמר להם והכית
בצור ויצא ממנו מים. ובשנייה אמר להם
ודברתם. להודיע כח גבורותיו של הקדוש
ברוך הוא. על דור המבול הביא מים
ושטפם. והמצרים הביאם בתוך המים
וחנקם. מי מרה נמתקו על ידי משה
בעץ. ועל ידי ﭏישע במלח . וכן כיוצא
באלו. למדנו שאין אותות ומופתים של
מי שאמר והיה העולם דומין זה לזה
אלא חדשים לבקרים . לכך נאמר לא
האמנתם בי להקדישני. כדי שיאמרו בדבר
יהוה יצאו המים אלא עשיתם האחרון
דומה לראשון. דבר אחר להקדישני במים
שהיה לכם להוציא מים מאותו הסלע
שאמרו לכם כדי שיתקדש שמי בתוכם.

ctis, quia homo non comprehenditur in suo dolore. *Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo; Sume virgam:* Hæc est virga, qua facta sunt miracula; *Et loquimini ad petram:* in eorum oculis; Dicens; In nomine meo: sic dixit Dominus: Educ me de aquis tuis. *Et sumsit Mose virgam de conspectu Domini.* Docemur virgam fuisse in tentorio conventus: *Sicut præcepit ei:* Acceptio virgæ fuit; *Sicut præcepit ei;* non autem opus: Quia dixit ei Deus S. B. *Et loquimini ad petram:* At ille percussit petram: *Et congregaverunt Mose & Aharon congregationem in conspectu petræ; & dixit eis: Audite quæso rebelles:* Quid significat: *Audite quæso*? Docemur ibi fuisse multas petras, at Mose & Aharon accesserunt ad unam petram; & illi dixerunt Mosi & Aharon. Ne educas nobis aquas de petra ista, sed de hac petra; donec efferbuit ira in eos, & probo affecit eos. Dixit illis; Rebelles fuistis Domino ab die quo vos novi: Ex hac petra educam vobis; Non educam nisi ex petra, de qua dictum est mihi. *Et elevavit Mose manum suam & percussit petram virga sua duabus vicibus: Et egressæ sunt aquæ multæ.* Non dixit ei Deus S. B. Vade, & percute petram, sicut ei dixit in Masa: Dictum est enim: *Et percute rupem:* Sed dictum est: *Et loquimini ad petram: Et locutus est Dominus ad Mosen & Aharon dicendo: Quoniam non credidistis mihi, ad sanctificandum me in oculis filiorum Israel.* Quid necesse erat, ut facerent hanc sanctificationem, postquam eis dixerit: *Et loquimini:* Et ipse percussit, & Aharon stans inspiciebat? Quia miracula Dei S. B. non sunt inter se similia: In principio dixit illis: *Et percute rupem, & egressa est ab ea aqua.* Et secunda vice dixit eis. *Et loquimini:* Ad ostendendam vim fortitudinis Dei S. B. Super generationem diluvii adduxit aquas, & demersit; & Ægyptios adduxit in medium aquarum, & strangulavit: Aquæ amaræ dulces factæ sunt ligno per manum Mosis, & sale per manum Elisæi; & sic his similia; Docemur signa & prodigia illius qui dixit; Et fuit mundus; non esse inter se similia, sed nova esse inquirentibus. Idcirco dictum est: *Non credidistis mihi, ad sanctificandum me;* ut dicerent; per verbum Domini egressæ sunt aquæ: sed fecistis postremum simile priori. Alia expositio: *Ad sanctificandum me:* in aquis, quod vobis eduxerim aquas ex hac petra, dicent vobis, ut sanctificaretur nomen meum in medio ve-

לכן . שבועה . לא תביאו את הקהל הזה. זהו שאמר הכתוב הן בקדושיו לא יאמין וגו׳. המה מי מריבה. המה שראו אצטגניני פרעה וטעו. ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה. אמרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והם לא ידעו שעל עיסקי מי מריבה הוא לוקה מפני שאצטגניני פרעה וכל הוברי השמים רואין ואינם יודעין מה רואין ומוריעין לחרשים . מאשר יבואו . ולא כל אשר יבואו. לפיכך הזהיר הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא להתעסק בהם . וכן הוא אומר כה אמר יהוה אל דרך הגוים אל תלמדו וגו׳. ויקדש בם. במים שהם לא שאלו אלא לשתות הם ובעיריהם והוא יתעלה שמו וזכרו לדורי דורות ולנצח נצחים הוציא מים רבים. וכמה רבים בוא וראה מה אמר דוד משיח אלהי יעקב הן הכה צור ויזובו מים ונחלים ישטופו . דבר אחר ויקדש בם . במשה ובאהרן שלא נשא פנים לקדושיו.

סליק פיסקא

וישלח משה מלאכים . אמר משה רבינו . יעקב אבינו בקש לחזור בית אביו ולא היה בגבול עשו ולא היה עם יעקב אלא מתי מעט וכתוב וישלח יעקב מלאכים . אנו שאנחנו עם רב ואנחנו עוברין בגבול בני עשו לא כל שכן. מיד וישלח משה מלאכים אל מלך אדום הוא אדום. ומאכלו אדום וגבוריו אדומים כה אמר אחיך . ישראל הוא לך לאח. ואתה אינך לו כאח . וירעו לנו מצרים ולאבותינו. כאשר עשו לאבותינו כן עשו לבנים. ונצעק אל יהוה וישמע קולינו הודיעוהו שהקדוש ברוך הוא קרוב אליהם בכל קראם. וישלח מלאך וגו׳ זה משה נעברה נא בארצך זה שאמר הכתוב ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו ויאמר אליו לא תעבור בי וגו׳. בטח על ברכת יצחק אבינו שאמר לו ועל חרבך תחיה. ויאמרו אליו בני ישראל במסלה

vestri: *Idcirco*; Juramentum: *Non introducetis congregationem istam*; Hoc dicit textus: Illi in sanctificatione ejus non crediderunt &c. *Istæ sunt aquæ contentionis:* Istæ sunt, quos viderunt Astrologi Pharaonis, & erraruut; viderunt, quod salvator Israel ipsum in aquis percuteret: Dixerunt: *Omnem filium natum in flumen projicietis eum*; Et illi ignorarunt, quod propter operam aquarum contentionis vapularet; quia Astrologi Pharaonis, & omnes sacrificuli cœlorum videbant, & non cognoscebant, quid viderent, & ostendebant novis. Idcirco præmonuit Deus S. B. Israelitas, ne in illis occuperentur: Et sic dictum est *Jerem.* x. 2. *Juxta vias gentium nolite discere &c. Et sanctificatus est in eis:* In aquis, quas illi non petierunt, nisi ut ipsi biberent, & eorum jumenta, ut exaltaretur nomen ejus & memoraretur in generationibus generationum, & vinceret fortes; eduxit aquas multas. Quam multas? Veni & vide, quid dicat David *Psalm.* LXXVIII. 20. *Quoniam percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundarunt*. Alia expositio: *Et sanctificatus est in eis*. In Mose & Aharon, qui non honoravit ejus sanctificationem.

Finis textus.

ET misit Mose nuncios. Dixit Mose magister noster. Jacob pater noster quæsivit reverti domum patris sui, & non erat in termino Esau, neque erat cum Jacob nisi gens pauca: tamen de eo scriptum est: *Et misit Jacob nuncios:* Nos, qui sumus populus multus, & transimus per terminos filiorum Esau, nonne multo magis? Statim. *Et misit Mose nuncios ad regem Edom:* Iste erat Edom: Et ejus cibus erat ruber, & ejus fortes rufi. Sic dixit: *Frater tuus*; Israel est tibi in fratrem; & tu non eris illi in fratrem? *Et malefecerunt nobis Ægyptii, & patribus nostris*. Sicut fecerunt patribus, ita fecerunt filiis: *Et clamavimus ad Dominum, & exaudivit vocem nostram*. Ostenderunt; quod Deus S. B. proximus esset, quando eum invecabant: *Et misit nuncium &c.* Iste est Mose. *Transeamus quæso per terram tuam*. Hoc est quod dicit textus *Jos.* XXIV. 4. *Et dedi Esau montem Sehir in hæreditatem ipsius*. *Et dixit ad eum Edom: Non transibis per me &c.* Confidit in benedictione Isaach patris nostri, qui ei dixit: *Et in gladio tuo vives*. *Et dixerunt ad eum filii Israel: Per viam adscendemus:* Via trita, & præ-

נעלה. דרך כבושה ומתוקנת לא שאנחנו נחדש לנו דרך. ואם מימיך נשתה אני ומקני לפי שלא היו צריכין למים שבאר היה עולה עמהן. רק אין דבר. לא עסק קרבנות ולא עסקי כלי זיין כי אם ברגלי אעבורה. רק אין. מיעוט אחר מיעוט זה הארון שהיה ממיך את הגבוהות ומגביה את העמקים. וימאן אדום נתן את ישראל עבור בגבולו. למה מאן. לפי שהיו יראים מהם אמרו ומה למצרים שהיו גרים בארצם השמידום אנחנו שהיה עשו אביהם שונא את יעקב שנאמר וישטום עשו את יעקב על אחת כמה וכמה. זהו שאמר הכתוב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו וגו'. ויסעו מקדש ויבאו בני ישרא׳ כל העדה. כולם בעצה אחת בלא מחלוקת. ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן בהר ההר וגו'. על מעשה שנהיה בקצה ארץ אדום. ﭏ מי מריבה שנגזרה גזירה על משה ואהרן שלא יכנסו לארץ. יאסף אהרן אל עמיו. על אשר מריתם את פי. למי מריבה. משל ללוקה בבית דין וכסבורין העם עבירה גדולה עבר. ובית דין מודיעין לכל על שאכל פני שביעית. כך על אשר מריתם פי במי מריבה ולא היה בידם דבר אחר. קח את אהרן קחנו בדברים. ואת אלעזר בנו. אמור לו כל שמרת ומניח בנו תחתיו ממלא מקומו אינו מת. וכן הוא אומר והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא דוד שהניח בן כמוהו ממלא מקומו אמר בו שכיבה. יואב שלא הניח בן כמותו כתב בו מיתה. והפשט את אהרן את בגדיו. והלבשתם את אלעזר בנו כדרך הלבשת בגדי כהונה. שלא יהא דבר קודם למכנסים ואחר המכנסים כתונת ומצנפת ואבנט. כלומר שהיה אהרן מתפשט העליון ומתלבש ענני כבוד תחתיו וכן כשנתלבש אליהו בנפל אדרתו עליו לפי שאי אפשר לומר באהרן שנקבר ערום וכן באליהו שעלה ערום אלא נתלבש ענני כבוד. ויעש משה כאשר צוה יהוה

& præparata, neque nobis innovabimus viam: *Si aquas tuas bibemus ego & armenta mea*; quia non indigebant aquis, quia fons cum ipsis adscendebat: *Veruntamen absque verbo*. Non opera sacrificiorum, neque armorum: *Pedibus meis transibo: Verumtamen absque*. Exclusio post exclusionem; Hæc est arca, quæ humiliabat excelsa, & humilia elevabat: *Et renuit Edom dare Israel transitum per terminum suum*. Cur renuit? Quia ab iis sibi metuebant, dicentes; Si Ægyptios, in quorum terra fuerunt peregrini perdiderunt; nos vero, quorum pater Esau odio habuit Jacob; Dictum est enim *Genes.* XXVII. 4. *Iram concepit Esau in Jacob:* Quanto magis? Hoc est quod dicit textus: *Vos transibitis per terminum fratrum vestrorum filiorum Esau*. Sectio: *Et profecti sunt de Kades, & venerunt filii Israel, universa congregatio*. Omnes uno consilio sine dissensione: *Et dixit Dominus ad Mosen & Aharon in monte Hor:* Propter opus, quod esset in parte terræ Edom: Istæ sunt aquæ contentionis, pro quibus decretum est contra Mosen, & Aharon, ne ingrederentur in terram. *Congregabitur Aharon cum populis suis*; propterea quod rebellastis verbo meo ad aquas contentionis: Parabola de vapulante in Synhedrio, quem populus putet peccatum grave peccasse; at Synhedrium significat omnibus, quod ficus comederit: Ita pariter, quod rebellastis dicto meo ad aquas contentionis, & nihil aliud in iis erat: *Accipe Aharon:* Accipe verbis: *Et Eleazarum filium ejus:* Et dic ei: Qui moritur, & relinquat filium vice sua, & impleat locum suum, non moritur. Et sic dictum est: *Et Adad audivit in Ægypto, quod obdormisset David cum patribus suis, & mortuus esset Joab princeps exercitus:* Quod David reliquerit filium sui similem, qui impleret locum suum, de eo memoratur obdormitio; In Joab, quod non reliquerit filium sui similem describitur mors. *Exue Aharon vestimentis suis, & indue eis Eleazarum filium ejus*; Juxta vestitionem vestium sacerdotii; ne quid præcedat femoralia, & post femoralia tunica, & cydaris, & balteus; quasi dicat, ut spolietur Aharon veste superiori, & ejus vice induatur nubibus gloriæ: Et sic quando vestitus est Elias quum cecidit pallium ejus: quia dici non potest, quod Aharon fuerit sepultus nudus, & Elias adscenderit nudus, sed fuit indutus nubibus gloriæ: *Et fecit Mose sicut præceperat Dominus:* Non di-

לא גרע ולא הוסיף. ויפשט משה את אהרן. כדרך שהלבישו כך הפשיטו. וילבש אותם את אלעזר בנו. הראוי לו זה פושט וזה לובש. ויראו כל העדה כי גוע אהרן. מיד נסתלקו ענני כבוד מישראל כדריש לקיש דאמר כי משמש בארבע לשונות אי דילמא אלא דהא ומשמע מפני מה ויראו משום דהא מית אהרן מיתה גרמה לעדה להתראות . ואף על פי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו נדרש לכמה ענינים. ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל. אפילו הנשים לפי שהיה אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו שנאמר תורת אמת היתה בפיהו וגו׳. בשלום ובמישור הלך אתי. וישמע הכנעני מלך ערד. מה שמועה שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד. וכסבור נתנה רשות להלחם עם ישראל. כי בא ישראל דרך האתרים. אמר להם הלך התייר שלהם. דבר אחר דרך האתרים דרך מקומותיו לשון אתרא. דבר אחר דרך האתרים הלך יתיר. וילחם בישראל וישב ממנו שבי. לא נשתקעו השבויים ביניהם אלא חזרו ובאו. אל מחנה ישראל שנאמר וישמע יהוה בקול ישראל. וידר ישראל נדר. מה בין נדר לנדבה שהנדר האומר הרי עלי עולה. הנדבה הרי זו. אם נתון תתן. נתון הכנעני. תתן השביה. והחרמתי את עריהם. שיביא כל ביזת עריהם אל בית יהוה כדרך שעשה יהושע ביריחו הוא שאמר עכן ובזאת וכזאת עשיתי. עבר על חרם יהושע ועל חרם משה. וישמע יהוה בקול ישראל. זהו שאמר הכתוב ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו. ויסעו מהר ההר דרך ים סוף לסבב את ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך. מלמד שהדרך מכשלת את הכח. וכן הוא אומר ענה בדרך כחי. וידבר העם באלהים ובמשה. כל המתרעם אחר רבו כאילו מתרעם אחר השכינה.

minuit neque addidit : *Et exuit Moſe Aharon*. Juxta rationem veſtitionis fuit ejus ſpoliatio : *Et induit eis Eleazarum filium ejus:* Dignus erat, qui hunc exueret, & illum indueret : *Et viderunt univerſa congregatio quod mortuus eſſet Aharon*. Statim receſſerunt nubes gloriæ ab Iſrael juxta ſententiam Riſch Lakiſc dicentis כי explicari poteſt quatuor modis, ſc. *ſi* , *fortaſſe* , *ſed* , *hoc;* & intelligitur ex eo , quod timuerunt propter mortem Aharon , quia ejus mors effecit , ut congregatio moneretur ; Licet textus non egrediatur de ſenſu literali , tamen exponitur multis modis . *Et fleverunt Aharon triginta diebus univerſa domus Iſrael:* Vel mulieres, quia Aharon amabat pacem , & ſequebatur pacem, & ponebat pacem inter virum & ejus ſocium. Dictum eſt enim : *Lex veritatis fuit in ore ejus &c. In pace & in rectitudine ambulavit mecum. Et audivit Chananæus rex Arad* . Quam famam audivit ? Audivit mortuum eſſe Aharon & receſſiſſe nubes gloriæ ; & quando credidit, dedit facultatem bellandi contra Iſrael: *Quod veniret Iſrael per viam exploratorum*. Dixit ei Abi, & explora eorum conſilia : Alia expoſitio : *Per viam* האתרים : Per viam locorum ejus: ex ſignificatione אתרא. Alia expoſitio: Per viam האתרים. Abi & explora : *Et bellavit contra Iſrael : Captivoſque abduxit ex eo captivos:* Non conſtituti ſunt captivi inter eos, ſed redierunt. *Ad caſtra Iſrael:* Dictum eſt enim: *Et exaudivit Dominus vocem Iſrael . Et vovit Iſrael votum* . Quodnam eſt diſcrimen inter votum & ſpontaneum ? Quod vovens dicat: Ecce ſuper me holocauſtum : Sponte offerens: Ecce hoc: *Si dando dederis: Dando Chananæum. Dederis* in prædam. *Et anathemate vovebo urbes eorum :* Ut adducatur omnis præda civitatum eorum ad domum Domini, ſicut fecit Joſue in Jericho: Dictum eſt enim *Joſ.* VII. 20. *Reſponditque Achan: Sic & ſic feci*. Violavit anathema Joſue , & anathema Moſis. *Et exaudivit Dominus vocem Iſrael* . Hoc eſt quod dicit textus *Deut.* IV. 7. *Quiſnam enim eſt populus cui Deus ſit propinquus? Et profecti ſunt de Hor Habar via maris Suph circumeundo terram Edom , & abbreviata eſt anima populi in via*. Docemur quod via vires debilitavit ; Et ſic dictum eſt *Pſal.* CII. 24. *Reſpondit ei in via virtutis meæ. Et locutus eſt populus in Deum , & in Moſen* . Qui murmurat contra magiſtrum ſuum , imputatur perinde ac murmuret contra Divinitatem. *Cur adſcendere nos feciſti de Ægypto , ut morere-*

re-

למה העליתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל. אמרו עתידין שיתפח המן במיעם והורגם . כלומר יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא כיון שראה אותם אוכלים לחם אבירים ומתרעמים שלח בהם הנחשים שלקו בלשונם. שנאמר אם ישך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון אמרו כל החיות לנחש ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך. אמר להם ואין יתרון לבעל הלשון שהוא מרגל בחברו והנאה אין לו. את הנחשים השרפים . אמרו יש נחושים במדבר שאחר מביט בעוף הפורח והעוף נשרף. ויבא העם אל משה . והיאך בא העם והנחשים היו נושכים אותם אלא כינה הכתוב ומשה בא אליהם לראותם ויאמרו חטאנו . וואמר יהוה אל משה עשה לך שרף . הוא שרף הוא נחש. שנאמר כי משורש נחש יצא צפע ופריו שרף מעופף. ושים אותו על נס . וכי נחש ממית או מחיה אלא כל זמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומכוונין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו נזוקין . ויעש משה נחש נחשת. מה ראה לעשותו נחשת. אלא זהו שאמר הכתוב תן לחכם ויחכם עוד. אמר משה שמו נחש ולא הודיעני ממה אלא ודאי משם נחש צריך להיות נחשת על שם נחש . ויסעו בני ישראל ויחנו באובות . ובפרשת אלה מסעי בין הר ההר לאובות שתי מסעות צלמונה ופונן. אלה לסבוב ארץ אדום לפי שהיה צלמונה ופונן צלמות. וכן הוא אומר ולא אמרו איה יהוה המעלה אותנו מארץ מצרים המוליך אותו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה וצלמות וכו'. פונן לשון יוני מיתה. דבר אחר על שם הנס . ויסעו מאובות ויחנו בעיי העברים. הוא עיים שבמסעות . משם נסעו ויחנו בנחל זרד. משם נסעו ויחנו מעבר ארנון. הוא נחל

remur in deserto? *Quia non est panis, neque aqua, & anima nostra pertæsa est panis istius levis*. Dixerunt; Futurum est, ut Manna infletur in eorum visceribus, & eos occidat: Quasi dicat: Num est natus mulieris, qui introducat, & non educat? Quando vidit eos, quod comederent panem fortium, & murmurarent, immisit in eos serpentes, qui eos suis linguis percuterent: Dictum est enim *Eccles.* x. 11. *Si mordeat serpens in silentio; Nihil eo minus habet qui occulte detrahit*: Dixerunt omnia animalia serpenti: Leo conculcat, & comedit, lupus discerpit, & comedit; Tibi vero quænam est utilitas? Respondit illis: *Nihil eo minus habet, qui occulte detrahit*. Qui exercetur in socium suum, atque sibi nulla est utilitas. *Serpentes comburentes*. Dixerunt: Sunt serpentes in deserto. *Et venit populus ad Mosen*. Quomodo venit populus, cum serpentes eos morderent? Sed ita scriptum est: *Et Mose venit ad eos, ad videndum eos: Et dixerunt: Peccavimus. Et dixit Dominus ad Mosen. Fac tibi* שרף: erat comburens erat serpens: Dictum est enim: *Ab radice serpentis exiit basiliscus, & fructus ejus combussit volans: Pone ipsum super vexillum*. Nam serpens mortificabat, aut vivificabat? Sed quando Israelitæ inspiciebant in cœlum, & animum advertebant ad eorum patrem, qui est in cœlis, sanabantur, si minus, lædebantur. *Et fecit Mose serpentem æneum*. Quid vidit, ut faceret æneum? Sed hoc dicit textus *Prov.* IX. 9. *Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia*. Dicit Mose; Ejus nomen est נחש; at ignoro qua de causa; sed certum est ex nomine נחש, ut necesse sit ut sit æneus ex nomine נחש. *Et profecti sunt filii Israel, & castrametati sunt in Oboth*. At in sectione. *Ista sint itinera: Inter Hor Habar & Oboth duo itinera Salmonah, & Punon*. Sed abbreviavit itinera hoc loco, & non memoravit Salmonah & Punon; sed circumeundo terram Edom, quia Salmonah, & Punon erant umbræ mortis: Et sic dictum est *Jerem.* II. 6. *Et non dixerunt: Ubi est Dominus, qui adscendere vos fecit de terra Ægypti, qui traduxit vos per desertum, & per terram inhabitabilem & inviam, & aridam per umbram mortis?* פונן Græce significat mortem. Alia expositio: *Et profecti sunt ex Oboth & castrametati sunt in Ije Abarim*. Hic est Ije, qui memoratur in itineribus. *Inde profecti sunt, & castrametati sunt in fluvio Zered, inde profecti sunt & castrametati sunt trans* Ar-

היוצא מגבול האמורי. ונחל זרד. לא זכר במסעות אלא והימים אשר עברנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה. על כן יאמר בספר מלחמות יהוה. גמרא מראה מקום שנעשו בו נסים לישראל. את והב שני מצורעים היו והן מהלכין בסוף מחנה ישראל והיו רואין את המלחמה שעשה הקדוש ברוך הוא לאמורי שכיון שבאו ישראל לעבור בגבול האמורי הלכו ונחבאו בין ההרים כדי שיפלו על ישראל ויהרגום. וכשבא לעבור ארון יהוה דבקו ההרים זה אל זה והרגו כל האמוריים הנחבאים בין ההרים והיה הדם הולך אל נחלי ארנון ומרוב הדם היו ההרוגים מתגלגלין עד נחלי ארנון. ואשד הנחלים. ואשד הוא לשון שפך. הנחלים מקום מדרון כמו אשדות הפסגה. ומשם היו באים עד הבאר. והיו ישראל אומרים שירה עליהם כדרך שאמר משה ובני ישראל שירה על הים וראיה לדבריהם כי אלו המסעות לא נזכרו בפרשת אלה מסעי לא בארה ולא נחליאל ולא מתנה ולא במות. לפיכך דרשום חכמים ישראל למדרש נאה. וכן אמר דוד לעושה נפלאות גדולות לבדו לפי שאין בעל הנס מכיר בנסו. דבר אחר על כן יאמר בספר מלחמות יהוה. בספר. זה ספר התורה. מלחמות יהוה. שנעשו במצרים. את והב. אתא ויהב. בא ונתן אותות ומופתים. בסופה. בים סוף. וראו את שונאיהם מתים בים סוף. וכן אמר דוד אשר שם במצרים אותותיו וגו'. ואת הנחלים ארנון. זה מלחמת האמורי. דבר אחר על כן יאמר בספר מלחמות יהוה כיון שהגיעו ישראל עד נחלי ארנון אשר במדבר היוצא מגבול האמורי מיד שמחו. אמרו אף על פי שאמר לנו הקדוש ברוך הוא שלא להתגרות במואב הותרנו ליקח את הארץ מיד האמורי. וכן אמרו רבותינו עמון ומואב טהרו בסיחון ובעוג. כיצד לפי שאמר הקדוש ברוך הוא למשה וקרבת

Arnon: Hic eſt fluvius, qui egrediebatur de termino Amorræi. Et fluvium Zered non memorat in itineribus; Sed dictum eſt *Deuter.* II. 14. *Dies autem quibus ambulavimus de Kadeſc Barnea uſquequo tranſiremus torrentem Zered, fuerunt triginta & octo anni. Idcirco dicitur in libro bellorum Domini*. Gemara oſtendit locum, ubi facta ſunt miracula Iſraelitis fuiſſe: *Eth Vabeb*. Duo leproſi inceſſerunt in fine caſtrorum Iſraelis, & viderunt bellum, quod fecit Deus S. B. contra Amorrhæum & Sihon. Poſtquam Iſraelitæ venerunt ut tranſirent terminum Amorræi, profecti ſunt, & ſe abſconderunt inter montes, ut irruerent in Iſraelitas, atque eos occiderent. Et quando venit ad tranſitum Arnon, conjuncti ſunt inter ſe montes, & occiderunt omnes Amorræos, qui abſconditi erant inter montes, & ſanguis fluxit uſque ad torrentes Arnon, & propter copiam ſanguinis interfecti devolvebantur uſque ad torrentes Arnon. *Et effuſio torrentium*. אשר ex ſignificatu effundendi: הנחלים locus declivis: Sicut dictum eſt *Deuter.* III. 17. *Sub effuſione jugi. Et inde venerunt uſque ad Beer*. Et Iſraelitæ dixerunt canticum de illis, ſicut dixit Moſe & filii Iſrael canticum ſuper mare; Et eorum verba demonſtrari poſſunt; quia iſta itinera non memorantur in ſectione. *Iſta ſunt itinera:* Non Beer, neque Nahaleel, neque Mattanah, neque Bamoth. Ideoque eleganti expoſitione expoſuerunt ſapientes Iſraelis: Et ſic David dixit *Pſal.* CXXXVI. 4. *Qui fecit mirabilia magna ſolus*. Quia patrator miraculi non facit notum miraculum ſuum. Alia expoſitio: *Idcirco dicitur in libro bellorum Domini. In libro:* Hic eſt liber legis: *Bellorum Domini*. Quæ facta ſunt in Ægypto: *Eth Vabeb:* Venit dedit; Venit, & dedit ſigna, & mirabilia. *In turbine*. In mari Suph: Et viderunt oſores ſuos mortuos in mari Suph. Et ſic dixit David *Pſalm.* LXXVIII. 43. *Sicut poſuit in Ægypto ſigna ſua*. Hoc eſt bellum Amorræi. Alia expoſitio: *Idcirco dicitur in libro bellorum Domini*. Quando pervenerunt Iſraelitæ ad torrentes Arnon, qui in deſerto egrediebatur ex termino Amorræi, ſtatim lætati ſunt, dicentes; Vel ſi dixerit nobis Deus S. B. ne bellum agas cum Moab, tamen permiſſum eſt nobis accipere terram de manu Amorræi: Et ſic dixerunt ſapientes noſtri: Amon & Moab puri ſunt ſicut Sihon, & Gog. Quomodo? Quia dixit Deus S. B. Moſi. *Quum acceſſeris ad terminum filiorum Ammon: Non affliges*

מול בני עמון ﭏ תצורם ואל תתגר בם
אבל כיון שבא סיחון ולקח את חשבון
המואב הותרה ארצם לישראל לכבשה
ומנין שכבשה סיחון דכתיב כי חשבון עיר
סיחון מלך האמורי . ויקח את כל ארצו
מידו. כלומר כל ארצו של סיחון היא
שלקחה ממואב. גם שמצאנו למואב היתה
ארץ הוא ממה שלקה סיחון. ﭏא את
כל ארצו מוסב לסיחון. שמידו של מואב
לקחה . עד ארנון כי ארנון גבול מואב
בין מואב ובין האמורי . וכן הוא אומר
ביפתח כששלח אל מלך בני עמון . הטוב
טוב אתה מבלק בן צפור הרב רב עם
ישרﭏ אם נלחם בכם. לפי שישרﭏ
לא לקחו מיד מואב ועמון כלום אלא
מסיחון ועוג . סיחון כמו שאמרנו . עוג
דכתיב כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר
הרפאים וגו׳ . לכך נאמר על כן יאמר
בספר מלחמות יהוה כלומר שהיו מספרים
זה לזה. מלחמות יהוה שעשה ושעתיד
לעשות . את והב . את יהב . יוד ואו
משתמשין כמו שפו ואונם . שפו ואונם.
היו אומרין אותן בסופה בזריזות כמו
סופה וסערה. כאדם שאמר לחבירו מי
יתן שהייתי במקום פלוני מרוב שידול.
ואת הנחלים ארנון . ואכבוש נחלי ארנון
מיד האמורי . ואשד הנחלים אשר נטה
לשבת ער וגו . לימד על כל אלו
שנכבשו לפני ישראל שכבר הותרו להם
מחמת סיחון ועוג . ומשם בארה. אחר
שעברו ישרﭏ נחלי ארנון והניחו לאחריהם
את שאר ארץ מואב ועמון כענין שנאמר
במשנה תורה ונעבור מאת אחינו בני
עשו ונפן ונעבר דרך מדבר מואב . וכתיב
ויאמר יהוה אלי אל תצר את מואב
וגו׳. עתה קומו ועברו לכם ﭏ נחל זרד
וגו׳: ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה
למות מקרב העם . וכתיב אתה עובר
היום את גבול מואב את ער . וכתיב
קומו סעו ועברו את נחל ארנון ויאמר
יהוה אלי הנה נתתי בידך את סיחון
מלך חשבון האמורי ואת ארצו החל רש.
הא שלקח סיחון מלך האמורי ממלך מואב
הראשון . עד ארנן על כן היו ישראל

fliges eos, *neque pugnabis cum eis*. Sed postquam venit Sihon, & cepit Hesbon & Moab, permissum fuit Israelitis, ut eorum terram subigerent: Et unde probatur, quod terram eorum subegerit Sihon? Ex eo quod scriptum est: *Quia Hesbon civitas Sihon regis Amorræi & cæpit universam terram ejus de manu ejus*. Quasi dicat: Universam terram Sihon, quam cæpit a Moab. Pariter invenimus, fuisse Moab terram istam, ex quo cepit Sihon: sed universam terram ejus circumdatam Sihon quod ex manu Moab acceperit. *Usque ad Arnon: Quia Arnon erat terminus Moab inter Moab, & Amorræum*. Et sic dixit in principio quando misit ad regem filiorum Ammon. *Nisi forte melior es Balac filio Sepher, quod jurgando jurgatus sit contra Israel, & pugnavit contra eos. Judic.* XI. 25. Quia filii Israel non ceperunt de manu Moab, & Ammon, sed a Sihon, & Gog: Sihon sicuti diximus. De Gog scriptum est *Jos.* XII. 4. *Terminus Og regis Basan de reliquis Raphaim &c.* Idcirco dictum est: *Idcirco dicitur in libro bellorum Domini*: Quasi dicat: Numerabuntur inter se bella Domini, quæ fecit, & quæ facturus erat; *Eth Vaheb*, את יהב Jod & Vau sunt serviles. E. g. שפו ואונם שפו ואונם: Ipsi dicent. בסופה: Festinanter: Quasi turbo & tempestas: sicut homo qui dicit socio suo: Quis det, ut sim in loco N. propter multitudinem occupationis: *Torrentes Arnon*. Et subigam torrentes Arnon de manu Amorræi. *Et effusio torrentem*, *quæ deflectit ad habitationem Ar*. Docet, quod hæc omnia subacta fuerint in conspectu Israelis, quia jam illis permissa fuerunt propter Sihon, & Gog. *Et inde in Beer*. Postquam transierunt Israelitæ torrentes Arnon, & reliquerunt post se reliquam terram Moab & Ammon, sicuti dictum est in *Deuteronomio* II. 8. *Et transivimus a fratribus nostris filiis Esau, & facie conversa transivimus per viam deserti Moab*. Pariterque scriptum est: *Et dixit Dominus ad me: Non affliges Moab &c. Nunc surgite, & transite vobis torrentem Zered &c. Et fuit, postquam consumti sunt omnes viri belli moriendo de medio populi: Tu transibis hodie terminum Moab & Ar*. Et similiter scriptum est: *Surgite, & proficiscimini, & transite torrentem Arnon. Et dixit Dominus ad me: Ecce dedi in manu tua Sihon regem Hesbon Amorræum, & terram ejus; aggredere atque hæredita eam*. Ecce cepit eam Sihon rex Hesbon prius ab rege Moab; *Usque ad Arnon*. Idcirco Israe-

מחמדים לעבור את נחל ארנן כי לא נתן להם רשות בארץ ארום ובארץ מואב ובארץ עמון עד שעברו את נחל ארנן וכבשו את הארץ ההיא מארנן ועד היבק. לכך נאמר לפי שארנון היה גבול מואב בין מואב ובין האמורי. בספר מלחמות יהוה היו ישרא מספרין מלחמות שעתיד להיות בסיחון ועוג. את והב בסופה. את ייהב בסופה ובסערה מלמד שהיו ישראל שמחים לעבור נחלי ארנון והיו אומרים הלואי את ייחב בסופה. שהיה הרוח נושאינו ונותנינו מעבר לנחלי ארנון ודומה לזה הדיבור מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה. כך היו ישרא אומרים מי יתן ס׳פה נושאת אותנו לראות את נחלי ארנן ואת הנחלים ארנון. היא היתה תחלת ארץ ישראל, ואשד הנחלים. שאר הנחלים שהיו שופכין לשון תרגום הוא אל הנחל הגדול. אשר נטה לשבת ער. לפני ישיבתה של ער. כי ער גבול בני עמון הוא ונשען ׳מוסמך הנחל ההוא לגבול מואב. ומשם בארה היא הבאר אשר אמר יהוה למשה אסוף את העם ואתנה להם מים. ולפי שלא הוצרכו לשאול מאותו הזמן מים שמבאר היה עולה והולך בכל מקום מסעתם אמרו עליו שירה. אז ישיר ישרא את השירה הזאת עלי באר ענו לה׳ ודומה לו כרם חמר ענו לה. ולפי שעלה הבאר ענו לה הוא לשון צווי. וכן ענו ליהוה בתודה למזמרים אבל כרם חמר ענו לה לשון עתיד כך היתה עניית השירה עלי באר ענו לה. מבקשים היו שלא יפסקו מימיה והיתה להם הענייה הזאת כמו שהיו עונים בימי משה אשירה ליהוה ומרים ותען להם מרים על כל דיבור ודיבור כך היו עונין. באר חפרוה שרים. אלו משה ואלעזר. כרוה נדיבי העם. אלו שבעים זקנים. במחוקק. בזכות משה שנקרא מחוקק שנאמר כי שם חלקת מחוקק ספון. במשענותם. אמרו הכמים זכרונם לברכה מלמד שהיה כל אחד ואחד מן הנשיאים הולך ונשען על משענתו על הבאר מושך משענתו

Iſraelitæ deſiderabant tranſire torrentem Arnon, quia non data fuit illis poteſtas in terra Edom, & in terra Ammon, niſi poſtquam tranſierunt torrentem Arnon, & ſubegerunt terram iſtam ab Arnon uſque ad Jabhoc. Idcirco dictum eſt: *Quia Arnon erat terminus Moab inter Moab & Amorræum*. *In libro bellorum Domini*. Iſraelitæ numerabant bella quæ facienda erant contra Sihon & Gog: *Eth Vabeb in turbine:* ייהב in turbine & tempeſtate. Docemur, quod lætati ſint, ut tranſirent torrentes Arnon, dicentes: Utinam Eth Jaheb in turbine: quia ventus feret nos, & dabit nobis, ut tranſeamus torrentes Arnon; & hæc allocutio ſimilis eſt illi: *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam*? *Pſalm.* LV. 7. Sic dicebant Iſraelitæ: Quis dabit turbinem ut portet nos ad videndum torrentes Arnon? *Et torrentes Arnon:* Hoc erat principium terræ Iſrael: *Et effuſio torrentis:* Reliqui torrentes qui fluebant: Ex ſenſu Targum; *Ad fluvium magnum*. *Quæ deflectit ad habitationem Ar*. Quia habitatio ejus in Ar; quia Ar terminus filiorum Ammon. *Adjuncta eſt*. Hic fluvius erat proximus Moab: *Et inde in Beer*. Iſte erat fons, de quo dixit Dominus Moſi: *Congrega populum, & dabo illis aquam:* Et quia non fuit eis neceſſe ut peterent ab eo tempore aquam, eo quod fons adſcenderet, & ſequeretur in omnem locum in eorum itineribus, dixerunt de eo canticum. *Tum cecinit Iſrael canticum iſtud: Adſcende putee*. Et huic ſimile dictum eſt *Iſai.* XXVII. 2. *Vinea meri cantabit ei:* Et quia adſcendit fons, cecinerunt ei ex phraſi imperandi: Et ſic dictum eſt *Pſalm.* CXLVII. 4. *Præcinite Domino, in confeſſione pſallite:* Verum: *Vinea meri cantabit ei:* Ex phraſi temporis futuri: Sic erat reſponſio cantici: *Adſcende putee: Reſpondete ei:* Petierunt ne ceſſarent ejus aquæ; & fuit eis hæc reſponſio, ſicut reſponderunt tempore Moſis: *Cantabo Domino:* Et Mirjam; & reſpondebat ei Mirjam; Ad ſingulos verſus ſic reſpondebant. *Putee quem foderunt principes*. Iſti ſunt Moſe & Eleazar: *Exciderunt ei ſpontanei populi:* Iſti ſunt ſeptuaginta ſenes. *Fodiendo:* Meritis Moſe, qui vocatur מחוקק: Dictum eſt enim *Deut.* XXXIII. 21. *Quod ibi eſſet portio ſcribæ abſcondita*. *Baculis ſuis*. Dixerunt ſapientes noſtri f. m. Docemur, quod ſinguli ex principibus irent, & innniterentur baculis ſuis ſuper fontem, attrahendo baculum ſuum, & aquæ fluebant uſque ad tabernaculum ſuum:

Et

והמים באים עד אהלו. וממדבר מתנה וממדבר קדש היתה מתנה הבאר לישראל עד שבאו לירדן ונכנס הבאר בתוך הירדן. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה כל הרוצה לראות בארה של מרים יעמד בראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים יפו. וממתנה נחליאל. וממקום שניתנה הבאר הלכו לנחליאל היא דיבון גד ועלמון דבלתימה. דיבון גד ניתן לשבט הגדי ועלמון דבלתימה הוא מקום נחלים גדולים ושם היו ערמון ודבלים גדולים על הנחלים. ונקראו נחליאל ומנחליאל במות מעלמון דבלתימה ויחנו בהרי העברים לפני נבו. ומבמות הגיא. זהו שאמר בט״ה מסעי ויסעו מהרי העברים ויחנו בערבות מואב. והערבה הוא הגיא אשר בשדה מואב שנאמר להלן בערבות מואב תחת אשדות הפסגה. ראש פסגה הגיא. ונשקפה על פני הישימון. זהו שאמר הכתוב ויחנו מן הירדן עד בית הישימות. אלא הפסוקין על פשוטיהן לבד מדברי מדרש והגדה אשר דרשו דורשי רשומות. בשני תלמידי חכמים שנושאין ונותנין על דברי תורה ונלחמין על הספר היא מלחמות יהוה וסופן שמוסיפין אהבה שנאמר את והב בסופה בסופה ומשם מתגדלים ונהיים נחלי התורה ומשם שותים מבארה של תורה ונתנה להם מתנה. ואם מגיס דעתו הקדוש ברוך הוא ממינו שנאמר ומבמות הגיא. ואם חוזר בו חוזר להיות ראש שנאמר ראש הפסגה. דבר אחר על כן יאמר בספר מלחמות יהוה סיפור הגבורות שעשה הקדוש ברוך הוא על ים סוף. ואת הנחלים ארנון. וכן משה אמר עד יעבור עם זו קנית אלו מעברי הירדן. וישלח ישראל מלאכים. ולהלן הוא אומר וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום מפני שהיה מלך חשוב אדום. שלח לו משה מלאכים אבל סיחון ישראל שלחו לו ולא משה. ואף על פי כן במשנה תורה כתיב ואשלח מלאכים ממדבר

Et a deserto in Mettanah: Et a deserto Kedes datus est fons Israelitis, donec venerunt ad Jordanem, & ingressus est fons in medium Jordanis. Et sic dixerunt sapientes nostri f. m. Qui desiderat videre fontem Mirjam, consistat in summitate Karmel, & inspiciet, & videbit quasi cribrum in mari Japhe: *Et a Mattanah in Nahaleel.* Ab loco, ubi datus est fons incesserunt usque ad Nahaleel: Hæc erat Dibon Gad, & Almon. Diblathaim erat locus fluviorum magnorum, & ibi erat Ermon, & Dibou Gad data est tribui Gad, & Almon Diblathaim erat locus fluviorum magnorum, & ibi erat Hermon, & palathæ magnæ super fluvios; & vocarunt Nahaleel. *Et de Nahaleel in Bamoth. Et de Almon Diblathaim in montibus Abarim;* quia montes vocarunt *Bamoth.* Et sic dictum est in profectionibus: *Et profecti sunt de Almon Diblathaim, & castrametati sunt in montibus Abarim e regione Nebo: Et de Bamoth ad foveam:* Hoc est quod dictum est in sectione: *Ista sunt itinera: Et profecti de montibus Abarim castrametati sunt in campestribus Moab:* Et planities erat vallis in agro Moab: Dictum est enim *Deuter.* XXIII. 14. *In campestribus Moab sub effusione jugi: Ad verticem jugi, qui respicit Jesbimon.* Hoc est quod dicit textus: *Et castrametati sunt ab Jordane ad Beth-Jesimoth.* Verum istis textus juxta sensum literalem solum ex verbis Medras, & Agadah exposuerunt interpretes Biblici de duobus, discipulis sapientum, qui se imparebant super verba legis, & contendebant de libro isto bellorum Domini, & finis fuit, ut auxerint amorem: Dictum est enim: *Eth Vaheb* בסופה. Et inde crescunt, & defluunt fluvii legis, & inde bibunt ex fonte legis, quæ data est illis in donum; & si superbit mens, D. S. B. humiliat: Dictum est enim: *Et a summitate vallis;* Atque iterum redit, ut sit vertex: Dictum est enim: *Verticem collis:* Alia expositio: *Idcirco dictum est in libro bellorum Domini.* In libro fortitudinum, quas fecit Deus S. B. super mari Suph, & torrentibus Arnon: *Donec pertranseat populus tuus Domine:* Ista sunt campestria torrentium Arnon: *Donec pertranseat populus iste, quam possedisti:* Ista sunt campestria Jordanis. *Et misit Israel nuncios:* Et ibi dictum est: *Et misit Mose nuncios de Kades ad Regem Edom;* Quia rex famosus erat Edom, misit ad eum Mose nuncios; At ad Sihon Israel, non Mose misit: Licet in Deuteronomio scriptum sit: *Et misi*

nun-

קרמות וגו'. ללמדך שברשות משה נשתלחו· אבל מה שאמר ישראל דברי המלאכים. אעברה בארצך זהו שאמר הכתוב כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום . בדרך המלך נלך . בדרך שצוה עלינו המלך נלך. ולא נתן סיחון. הוא שאמרו רבותינו זכרונם לברכה סיחון שדומה לסיח במדבר ועבר מארץ כנען והלך ﭏ ארץ מואב . והוא נלחם במלך מואב הראשון. ויקח את כל ארצו מידו ער ארנון. והוא שבא בתחלה . וישב שבי. ולבסוף החרים ישראל את עריו . והפרשיות מוקדמות ומאוחרות. כי אשר אמר והחרמתי את עריהם היה אחר שנכבש סיחון אבל אמנם הוא כנעני על שם הארץ. כי היה מארץ כנען על שם מלכותו ופי הוא מלך ערד והוא ששבה מישרﭏ שבי . ומה שמו סיחון שמו. ויאסף סיחון זהו שאמר הכתוב . ומקשה לבו יפל ברעה. ויכהו ישרﭏ לפי חרב. הכו כל חיל סיחון כאיש אחד שנאמר ויכהו. ויירשו את ארצו. אבל אל ארץ בני עמון לא קרבו למה כי עז גבול בני עמון . וכן הוא אומר במשנה תורה רק אל ארץ בני עמון לא קרבת. דבר אחר כי עז גבול בני עמון . עזה אהבה שאהב הקדוש ברוך הוא את העמונים יותר מן המואבים. במואב הוא אומר ﭏ תצר את מואב. אבל עשות בם אנגריא מותר . אבל בעמון כתוב ﭏ תצורם ואל תתגר בם . וכל כך למה על שום המעשה. הבכירה קראה מואב בחציפות. אבל הצעירה שקראה שם בנה בצניעות בן עמי ללמדך ששכר שיחה נאה אין הקדוש ברוך מקפח כל שכן עם הצדיקים שעתיד ליתן להם שכר טוב על כל מצוה ומצוה ועל כל פסיעה ופסיעה ועל כל דיבור ודיבור וכן הוא אומר ומגיד לאדם מה שיחו. ויקח ישרﭏ את כל הערים האלה החזקות ובכל בנותיה אלו הכפרים. כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי הוא והוא נלחם במלך

nuncios a deserto Kademoth &c. Ut doceare, quod ex facultate Mosis missi fuerint, sed Israel dixerit verba legatorum. *Transibo per terram tuam*: Hoc est quod dicit textus: *Quando accesseris ad civitatem ad bellandum contra eam, vocabis eam ad pacem. Per viam regis incedemus.* Per viam, quam nobis præceperit rex, incedemus: *Et non dedit Sihon*: Hoc est quod dixerunt sapientes nostri f. m. quod Sihon fuerit assimilatus pullo asini in deserto, & transierit ab terra Chanaan, & venerit in terram Moab: & ipse prius pugnavit contra regem Moab, & cepit universam terram ejus de manu ejus usque ad Arnon, & ipse fuit, qui venit in principio, & abduxit inde prædam, & in fine anathemate devoverunt Israelitæ ejus civitates: & sectiones præponuntur, & postponuntur: *Anathemizavit Israel urbes eorum.* Hoc contigit, postquam subegit Sihon; verum certe erat Chananæus ex nomine terræ; quia ex terra Chanaan fuit nomen sui regni: Num erat rex Arad? Et ille ex Israel abduxit prædam? Et quale erat ejus nomen? Sihon erat ejus nomen: *Et congregavit Sihon*: Hoc est quod dicit textus *Prov.* XXVIII. 14. *Qui vero mentis est duræ, corruet in malum. Et percussit eum Israel in ore gladii*: Percussit omnem exercitum Sihon, quasi esset vir unus: Dictum est enim: *Et percussit eum*: *Et hæreditarunt terram ejus*: At ad terram filiorum Ammon non accesserunt: Qua de causa? *Quia fortis est terminus filiorum Ammon*: Et sic dictum est in Deuteronomio: *Tantummodo ad terram filiorum Ammon non accedes*: Alia expositio: *Quia fortis terminus filiorum Ammon.* Vehementiori amore amavit Deus S. B. Ammonitas quam Moabitas. De Moab dictum est: *Non affliges Moab.* Sed licet in eis facere angariam: At de Ammon scriptum est. *Ne hostiliter agas cum eis neque terrorem ostendas in eos.* At hæc omnia qua de causa? Propter factum: Primogenita vocavit Moab cum impudentia: at minor vocavit nomen filii sui cum modestia; *Filium populi mei.* Ut doceare, quod mercedem locutionis bonæ non præcidat Deus S. B. quanto magis justis daturus est mercedem bonam pro singulis præceptis, & gradibus, & allocutionibus: Et sic dictum est *Amos* IV. 13. *Annuntians homini eloquium suum. Et accepit Israel omnes civitates istas fortes, & in cunctis filiabus ejus*: Isti sunt pagi. *Quia Hesbon civitas Sihon regis Amorræi; ipse pugnaverat cum rege Moab*

מואב הראשון ויקח את כל ארצו של סיחון שהיא ברשותו בזה הזמן לקחה מידו של מלך מואב עד ארנון על כן יאמרו המושלים אלו מושלי משלות כמו הנשים העונות במחולות בימי שאול הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו כך היו מוציאין משלות וחידות ולשון עניות באו חשבון. היא עיר הממלכה. תבנה ותכונן עיר סיחון. כלומר היו מתפללות עליו ועל ממלכתו. כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון ומשמע מלחמה תצא מסיחון ומבית ממלכתו אכלה ער מואב בעלי במות ארנון ישמידם סיחון אוי לך מואב זו נבואה של מואב אבדת עם כמוש זה כמוש שקוץ אשר במדבר והוא אבן שחורה דמותה כדמות׳ אשה שחורה והיא בתוך הבמה והיו הולכים אליה להשתחוות לה מואב וכל סביבותיה וכן הוא אומר הלא אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש והוא בלשון ישמעאל מכה עבודה זרה שהיא במדבר והולכים אליה עמים רבים ואחד מאלף אין חוזרין וכבר התחיל להיבטל ׃ לכך נאמר עם כמוש נתן בניו פליטים. זה היתול וביוש לעבודה זרה כלומר להושיעם . ונירם . ומלכותם כמו לתת לכם ניר. אבד חשבון. מלכה. עד דיבון. כמו הן עד ירח לא יאהיל כן עד דיבון . מסיר שולטנות מדיבון. ונשים עד נפח שהשמו המקומות. עד נפח אשר עד מידבא אלו מקומותיהם . וישב ישראל בארץ האמורי. לנחלה ולאחוזה וישלח משה לרגל את יעזר. לימד משה דרך ארץ ליהושע להיות משלחים מרגלים ויפנו ויעלו דרך הבשן הפנו מכל עסק ושמו פניהם אל ארץ עוג מלך הבשן. ויאמר יהוה אל משה אל תירא אותו. וכן הכתוב משבחו נשאר מיתר הרפאים. ויכו אותו ואת בניו ולהלן הוא אומר ויך אותו ואת בניו ואת כל עמו. מלמד שבן אחד היה לו והכתוב קורא אותו בניו . כמו

Moab primum ; & cepit univerſam terram Sihon. Quæ erat in ejus poteſtate eo tempore, *cepit de manu regis Moab uſque ad Arnon*. *Idcirco dicunt parabolice*. Iſti ſunt autores parabolarum, uti mulieres canentes in choris tempore Saul: *Percuſſit Saul mille, & David decem millia*: Sic illi eduxerunt parabolas, & ænigmata ex phraſi canendi. *Venite ad Heſbon*; illa erat civitas regni ejus: *Ædificetur, atque inſtauretur civitas Sihon*. Quaſi dicat: Orabant pro eo, & pro ejus regno. *Quia ignis egreſſus eſt de Heſbon, flamma de urbe Sihon*. Ex ſenſu literali; Bellum egreſſum eſt ex Sihon, & a domo regni ejus: *Et combuſſit campeſtria Moab:* Dominos excelſorum Arnon exterminabit Sihon. *Væ tibi Moab*; Hæc eſt prophetia Moab: *Periiſti popule Chemoſh*: Hic eſt Chemosh abominatio, quæ fuit in deſerto. Hic erat lapis niger ad ſimilitudinem mulieris nigræ, qui collocatus erat in medio excelſi; & veniebant ad adorandum eum Moab, & omnes qui erant in ejus circuitu: Et ſic dictum eſt *Judic*. xi. 24. *Nonne ea quæ poſſidet Chemoſh Deus tuus, tibi jure debentur?* Et hoc in lingua Iſmaelitica: percuſſio Idololatriæ quæ fuit in deſerto, & veniebant ad eam populi multi, & unus de millibus non revertebatur, & jam incepit aboleri: Idcirco dictum eſt: *Popule Chemosh. Dedit filios ſuos evaſores*: Hæc eſt infamia, & dedecus Idololatriæ: Quaſi dicat ad ſalvandum eos. *Et regnum eorum*. Et regnum eorum; Quaſi ut det vobis regnum in fine. *Perdidit Heſbon*: Reginam: *Uſque ad Dibon*: Sicuti dictum eſt *Job*. xxv. 5. *Ecce luna etiam non ſplendet*. *Uſque ad Dibon*. Abſtulit imperium ex Dibon: *Et vaſtavit eos uſque ad Nophah*: Quod vaſtarunt loca; *Uſque ad Nophah, quæ uſque ad Medeba*: Iſta ſunt eorum loca. *Et ſtetit Iſrael in terra Amorræi:* Ad hæreditandum, & ad poſſidendum, & ad capiendum eam. *Et miſit Moſe ad explorandum Jaazer*. Docet Moſe juxta conſuetudinem hominem Joſue, ut mitterentur exploratores: *Et ſe converterunt, & adſcenderunt per viam Heſbon:* Se averterunt ab omni ſtudio, & poſuerunt facies ſuas in terram Gog regis Baſan. *Et dixit Dominus ad Moſen. Ne timeas ab eo*: Et ſic textus eum laudat præ reliquis Rephaim. *Et percuſſerunt eum & filios ejus*. Et ibi dictum eſt; *Et percuſſit eum, & filium ejus, & univerſum populum ejus*. Docemur unum fuiſſe illi filium; & ſcriptura eum appellat *filios ejus*: Sicuti dictum

ובני דן חושים. ובני פלוא אליאב. ללמד שכל מי שאין לו אלא בן אחד אינו נמנע מלקרותו בני. ויסעו בני ישראל בגבורתם בעזרתם מן השמים בזכות ישראל אביהם. ויחנו בערבות מואב מעבר לירדן יריחו. לא חיסר הכתוב כלום מלמד שבאו עד המדבר של ארץ ישראל.

סליק פיסקא

פרשת וירא בלק

טוב לחסות ביהוה מבטוח באדם טוב לחסות ביהוה מבטוח בנדיבים. טוב היה להם לישראל שבכל עת צרתם היו חוסים בהקדוש ברוך הוא והיה מושיעם מה כתוב למעלה מן הענין וידר ישראל נדר ויאמר וכן הוא אומר וירא בצר להם בשמעו את רנתם. אבל אומות העולם באין בבטחונו של אדם שנאמר וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי. וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור וגו'. אולי אוכל נכה בו ואגרשנו וגו'. וכן מצאנו בדוד שבא בבטחונו של מקום. ופלשתים באו בבטחונו של גלית ומה היה סופן נסו פלשתים שנאמר ויראו פלשתים כי מת גבורם וינוסו. וכן דוד אמר לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם יהוה צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת. לכך נאמר טוב לחסות ביהוה מבטח בנדיבים. אין לך נביא ונדיב באומות העולם יותר מבלעם הרשע אבל לא הועיל לו לבלק בבטחו בו שנאמר הלא את אשר ישים יהוה בפי אותו אדבר. וירא בלק יש ראיה שהיא שמועה כגון וכל העם רואים את הקולות. כן בלק שמע וכאילו ראה בלק בא ללוק דמם של ישראל. בן צפור בן שהיה מצפיר להלחם עם ישראל את כל אשר עשה ישראל לאמורי. משעברו ישראל את נחלי ארנן ולקחו את כל גבול האמורי והחרימו את כל עריהם.

ctum est: *Et filii Dan Chusin. Et filii Phallu Eliab*. Ad docendum: Si quis habeat unum filium non potest se cohibere, quin eum vocet filios: *Et profecti sunt filii Israel in fortitudine sua*. In auxilio cœli in meritis Israel eorum patris. *Et castrametati sunt in campestribus Moab trans Jordanem Jericho*: Nihil deest in textu: Docemur quod profecti fuerint usque ad desertum terræ Israel.

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur:
Et vidit Balac.

B*Onum est confidere in Domino, quam confidere in homine; Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus*. *Psal.* CXVIII. 8. Bonum est Israelitis, quod in cunctis temporibus suarum tribulationum confidant in Deo S. B. & ipse eos liberet; Quid scriptum est supra in subjecto? *Et vovit Israel votum*. Et sic dictum est *Psalm.* CVI. 44. *Et vidit cum tribularentur, & audivit orationem eorum*. At nationes mundi incedunt in confidentia hominis; Dictum est enim. *Et vidit Balac filius Sippor omne quod fecerat Israel Amoræo; Et misit nuncios ad Balaam filium Beor &c. Et fortassis potero, & percutiemus eum, expellamque eum &c.* Et sic invenimus de David, qui incessit in confidentia Dei; & Philistæi incesserunt in confidentia Goliat: Quis fuit eorum finis? Fugerunt Philistæi; Dictum est enim I. *Sam.* XVII. 31. *Videntes autem Philistæi, quod mortuus esset fortissimus eorum, fugerunt*. Et sic dixit David ad Goliat: *Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti*. Ibid. Idcirco dictum est: *Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus*: Non est tibi propheta & princeps in nationibus mundi major Balaam impio; Verum nihil profuit Balac sua confidentia in eo; Dictum est enim: *Verbum, quod posuerit Deus in ore meo, illud loquar*: *Et vidit Balac*: Est visio quæ est auditio; Sicuti dictum est *Exod.* XX. 18. *Et omnis populus videbant voces*: Ita pariter Balac audivit, & quasi vidit. *Balac*; venit ad immergendum sanguinem Israel. *Filius Sippor*; Filius, qui se accinxit ad bellandum cum Israel; *Omne quod fecerat Israel Amorœo*. Postquam transierunt Israelitæ torrentes Arnon, & ceperunt omnem terminum Amoræi, & anathemate devoverunt om-

ויגר מואב מפני העם מאד וגו׳. ואף על פי שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל אל תצר את מואב היו מתיראין מהן. ויאמר מואב אל זקני מדין תנא מדין ומואב לא היה להם שלום זה עם זה שנאמר וימלוך תחתיו הדד בן בדד המכה את מדין בשדה מואב. וכיון שראו ישראל באים הלכו והשלימו יחד. משל לשני כלבים שהיו בעיר והיו שונאים זה את זה בא זאב עליהם ונתחברו שניהם להרוג את הזאב. עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו. אלו הכפרים והשדות והכרמים לא היו חוששין על הערים כי כבר ראו שהיו ישראל מקיפים וסובבים לא חששו אלא על סביבות. כלחוך השור את ירק השדה· לפי שכל הבהמות רועות ותולשות הירק ומניחות שארית בקרקע. אבל השור לוחך כמו האש שלהבת אפילו השורש. דבר אחר כלחוך השור את ירק השדה מנהג העולם אומה באה על אומה. מהם הורגים ומהם לוקחים בשביה לעבדים אבל אלו כל נשמה אינן מחיין הוי כלחוך השור. וישלח מלאכים אל בלעם. מפני מה ניתנה נבואה לאומות העולם כדי לטרדן ליום הדין שלא יאמרו אילולי היו לנו נביאים היינו עוסקין בתורה ובמצות. פתורה כל תיבה שצריכה למד בתחלתה נותנין לה הא בסופה. אשר על הנהר. זה נהר פרת. ארץ בני עמו. של בלעם. לקרוא לו לאמר הנה עם יצא ממצרים וגו׳. למדנו שהיו דברים רבים בשליחותו של בלק אלא שקצרו הכתוב מלמד שסיפר לו נוראות שעשה עמהם הקדוש ברוך הוא במצרים ושעשה על הים. ואשר עשה לעמלק ולשני מלכי האמורי. ויכס את עין הארץ. קראה בשם הרבה. מה ארבה חלש ואין מלך יכול לעמוד לפניהם כך אלו לא מפני גבורתם היו נוצחים אלא מפני ברכת אביהם. לכה קבה לי אותו. והוא יושב ממולי. מול הרואה. דבר אחר והנה כסה את עין הארץ שלח לו שטף ועבר אבד את סיחון ואת עוג כוסין עינו של עולם הוא רואה אותו

omnes civitates eorum. *Timuit Moab a conspectu populi valde &c.* Vel si dixerit Deus S. B. Israeli; *Ne affligas Moab. Deut.* II. 9. Tamen ab eis timuerunt; *Et dixit Moab ad seniores Midian.* Traditio; Midian & Moab non erat pax inter eos. Dictum est enim *Genes.* XXXVI. 35. *Et regnavit in loco ejus Hadad filius Bedad percutiens Midian in agro Moab.* Et postquam viderunt Israelitas venientes, abeuntes simul pacem fecerunt; Parabola de duobus canibus in civitate existentibus qui se mutuo oderunt, venit lupus contra eos, & ambo consociantur ad occidendum lupum. *Nunc ablambent congregatio hæc quodcunque est in circuitu nostri.* Isti sunt pagi, agri, & vineæ, non curarunt civitates; quia viderunt quod Israelitæ circumirent, non curarunt nisi ambitus. *Sicut lambit bos herbam agri*: Quia omnia jumenta edunt, & evellunt herbam, & relinquunt residuum in terra: At bos lambit sicut ignis, quod lambat vel radicem: Alia expositio: *Sicut lambit bos herbam agri*: Consuetudo mundi erat, ut natio proficisceretur contra nationem; Ex his alii occidebantur, alii capiebantur, ut in captivitate servirent; At isti omnem animam non relinquunt vivam, & faciunt sicut lambit bos. *Et misit nuncios ad Balaam*: Cur data est prophetia nationibus mundi? Ut extruderentur in diem judicii, ne dicerent; si nobis fuissent prophetæ, operam dedissemus legi, & præceptis: In *Phetor.* Si dictio opus habeat Lamed in principio, dant ei He in fine: *Quæ erat juxta flumen*: Hoc est flumen Perath: *In terra filiorum populi sui*: sc. Balaam. *Ad accersendum eum, dicendo: En populus egressus est ex Ægypto &c.* Docemur multa fuisse verba in legatione Balac, sed ea textus abbreviavit; Docemur, quod ei narraverit mirabilia, quæ fecerit eis Deus S. B. in Ægypto, & quæ fecerit super mare, & quæ fecerit Amalec, & duobus regibus Amoræi: *Ecce operuit superficiem terræ*: Eos vocat nomine locustæ: Sicut locusta licet sit infirma, tamen rex non potest consistere in ejus conspectu, ita pariter isti non propter suum fortitudinem sunt invincibiles, sed propter benedictionem eorum patris: *Nunc ergo veni jam, maledic mihi; & veni & maledic mihi. Et ipse sedet e regione mei*: E regione videntis. Alia expositio: *Ecce operuit superficiem terræ*: Misit ad eum immersit, & transiens perdidit Sihon, & Gog, & operierunt superficiem mundi: Ille videbat ipsum, at

ואיני יכול לראות אותו מפני העננים שמקיפין אותו. ועתה לכה קבה לי אותי ולכה ארה לי. שלח לו אינם נלחמים לא בחרב ולא בחצים אלא בשם אלהיהם לכה קבה לי לכה ארה לי. פיהם של רשעים מכשילם שנאמר ארה לי. אולי אוכל נכה בו. ודומה לו נעשה אדם נון במקום אלף. דבר אחר נכה לשון גדולה וממשלה. כי ידעתי את אשר תברך מבורך. לפי שהיה ממשפחת קמואל אבי ארם ומדבר היה ברוח הקדש ומכוין שעת הזעם. וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם. בענין שנאמר קסם על שפתי מלך, ויש אומרים וקסמים ממש. אמרו סימן זה יש לנו אם לא ימאן מלבוא אצלינו הוי אנו מצליחין ואם לאו אין אנו הצלחה. ונשב אל ארצנו וכן עשו. ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשבותי אתכם דבר. מלמד שאין הקדוש ברוך הוא נגלה על אומות העולם אלא בלילה וכן הוא אומר ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה. וישבו שרי מואב עם בלעם. ושרי מדין להיכן הלכו. אמרו רבותינו זכרונם לברכה כיון שאמר להם בלעם לינו פה הלילה והשיבתי אתכם דבר אמרו שרי מדין כלום יש שום אב שמקלל את בנו אם חפץ לקללם לא היה מוציאם ממצרים ולא היה מעבירם את נחל ארנון מיד חזרו להם אבל שרי מואב בלבד נשארו. ויבא אלהים אל בלעם ויאמר מי האנשים האלה עמך. אמר רבי אבא בר כהנא זה אחד משלשה בני אדם שבדקן הקדוש ברוך הוא ומצאן עציץ של מימי רגלים קין וחזקיה ובלעם. קין דכתיב אי אבל אחיך ויאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי. היה לו לומר רבונו של עולם הכל גלוי לפניך הנסתרות והנעלמות ואתה שואלני מה תשובה בארת לו קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה. חזקיהו דכתיב מה אמרו האנשים האלה והיה לו לומר אתה נביאו של הקדוש ברוך הוא והוא גלי עמיקתא ומסתרתא ואתה שואלני אלא התחיל להתחלל בעצמו ואמר מארץ רחוקה

at ego non possum videre ipsum, propter nubes, quæ ipsum circumdant: *Nunc ergo veni, maledic mihi. Et veni & maledic mihi*. Misit ad eum: Non pugnabant cum gladio, neque cum sagittis, sed in nomine Dei eorum. *Veni, maledic mihi, veni maledic mihi*: Ora impiorum offendunt: Dictum est enim: *Maledic mihi: Et fortassis potero, & percutiemus eum:* Et videtur simile quod dictum est: *Et faciamus hominem*. Nun pro Aleph: Alia expositio: *Percutiemus:* Juxta phrasin magnificentiæ & imperii: *Novi enim quem benedixeris, benedictum:* Qui erat de familia Chemuel patris Aram, & loquebatur in spiritu sancto, & respiciebat tempus iræ. *Et perrexerunt seniores Moab, & seniores Midian, cum astrolabiis in manu sua*: Sicuti dictum est *Prov.* XVI. 10. *Divinatio in labiis regis*: Et alii dicunt: *Et astrolabia* simpliciter: Dixerunt: Hoc erit nobis signum, si non renueris venire ad nos, prosperabimur, si minus non erit nobis prosperitas. *Ait illis: Manete hic ista nocte, & referam vobis verbum:* Docemur, quod Deus S. B. non manifestetur nationibus mundi, nisi nocte: Et sic dictum est *Genes.* XX. 3. *Et venit Deus ad Abimelech per somnium nocte: Et manserunt principes Moab cum Balaam:* At principes Midian quo iverunt? Dixerunt sapientes nostri f. m. Postquam eis dixit Balaam: *Manete hic nocte ista; & referam vobis verbum*. Dixerunt principes Midian; Estne pater qui maledicat filio suo? Si voluisset illis maledicere, non eduxisset eos de Ægypto, neque traduxisset per torrentem Arnon: Statim abierunt; verum principes Moab duntaxat remanserunt: *Et veniens Deus ad Balaam dixit: Quinam viri isti apud te?* Dicit R. Aba bar Cahana: Hic est unus ex tribus hominibus, quos exploravit Deus & invenit eos quasi matulam urinæ, sc. Cain, Ezechiam, & Balaam: De Cain scriptum est *Genes.* IV. 9. *Ubi est Abel frater tuus? Respondit: Nescio: Nunquid custos fratris mei ego?* Hoc dicere debebat: Domine mundi: Omnia manifesta sunt in conspectu tuo occulta & abscondita, & tu a me quæris? Quidnam est illi responsum? *Vox sanguinum fratris tui clamans est ad me de terra*. Ibid. De Ezechia scriptum est 2. *Reg.* XX. 14. *Quid dixerunt viri isti?* Debebat dicere: Tu cum sis propheta Dei S. B. & sint manifesta profunda & occulta, a me quæris? Sed incepit seipsum laudare, dicens: *De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone*. Quidnam fuit ei

באו מבבל ומה תשובה באת לו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך . ומבניך אשר יצאו ממך והיו סריסים וגו׳. וכן בלעם הרשע היה לו לומר אין כל דבר נעלם ממך. אלא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי . אמר ליה הקדוש ברוך הוא לא תלך עמהם לא תאור את העם כי ברוך הוא . שנאמר ברוך תהיה מכל העמים . וכבר קדמה ברכתו עליהם. ואין כלי של ברכה מחזיק קללה. ויקם בלעם בבקר ויאמר אל שרי בלק לכו אל ארצכם כי מאן יהוה לתתי להלוך והן אמרו לבלק מאן בלעם לא רצו לתלות הדבר בבורא הכל לפיכך הוסיף לשלוח שרים רבים ונכבדים מאלה . ויבאו אל בלעם וגו׳ . כי כבר אכבדך מאד . לא חסר הכתוב כלום. ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו. מיכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה בתחלה נביא היה ולבסוף נביא שקר היה. ועתה שבו נא בזה. מיכן אמרו חוצפא אפילו כלפי שמיא מהניא. מעיקרא. לא תלך עמהם ולבסוף קום לך אתם. ויבא אלהים אל בלעם לילה. מכאן אמרו אין הקדוש ברוך הוא מוליך את האדם אחרי רצונו וכן הוא אומר אם ללצים הוא יליץ וגו׳. ויקם בלעם בבקר ויחבש את אתונו. זה שאמרו שנאה מקלקלת את השורה שאף על פי שהיו לבלעם אנשים לחבוש את אתונו מרוב שנאתן של ישראל הוא בעצמו חבשו וקלקל שורת כבודו. ולענין אהבה אתה אומר כן וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו . ויחר אף אלהים כי הולך הוא . והלא כבר נאמר לו קום לך אתם אלא מלמד שהיה הולך כדי לקלל וכבר נאמר לו ואך את הדבר. דבר אחר כדי ליראו ולבהלו לפני שרי מואב . ויתיצב מלאך יהוה . מלאך היה לישראל ושטן לבלעם. ותרא האתון את מלאך יהוה והוא לא ראהו כדי להודיע לבלעם חכמתו ותבונתו אינה אלא מלפני הקדוש ברוך הוא שלא יתגאה בעצמו ויבוא לקלל את ישראל וכדי לביישו

ei responsum? *Ecce dies venient ; & auferentur omnia quæ sunt in domo tua : Sed & de filiis tuis , qui egredientur ex te , & erunt eunuchi &c.* Ibid. Et sic Balaam impius debebat dicere: Nullum verbum est a te absconditum. Sed dixit: *Balac filius Sippor rex Moab misit ad me :* Respondit ei Deus S. B. *Non ibis cum eis , neque maledices populum , quia benedictus est ipse:* Dictum est enim: *Benedictus eris ex omnibus populis .* Et jam super eos præcesserat benedictio : Neque vas benedictionis comprehendit maledictionem . *Et surgens Balaam mane dixit principibus Balac ; Ite ad terram vestram , quia non placet Domino concedere mihi ire :* Et illi dixerunt Balac : *Renuit Balaam :* Non voluerunt suspendere verbum in eo qui creavit omnia . *Itaque addidit adhuc Balac mittere principes plures , & nobiliores istis : Qui venientes ad Balaam &c. Quoniam honorando honorabo te valde:* Nihil deest in textu . *Respondens Balaam dixit ad servos Balac . Si dederit mihi Balac plenitudinem domus suæ:* Hinc dixerunt sapientes nostri f. m. In principio fuit propheta , & in fine pseudopropheta . *Nunc ergo state jam hic;* Hinc dixerunt: Impudentia vel versus Deum prodest : In principio : *Non ibis cum eis .* Et in fine : *Surge , vade cum illis : Tum venit Deus ad Balaam nocte :* Hinc dixerunt ; Deus S. B. non dat consilium homini nisi secundum voluntatem ejus : Et sic dictum est *Prov.* III. 34. *Ipse deludet illusores &c. Et surgens Balaam mane , stravit asinam suam :* Hoc est quod dixerunt: Odium depravat ordinem ; vel si essent Balaam viri , qui sternerent ejus asinam , propter magnitudinem odii , quo flagrabat adversus Israelitas, per se stravit, & depravavit ordinem sui decoris: Et respectu amoris tu ita dicis : *Anteluculo igitur surgens Abraham mane stravit asinum suum : Genes.* XXII. 3. *Et excandefacta est ira Dei , quod abiisset ipse :* Atqui jam dictum est : *Surge , vade cum illis .* Sed docemur , quod iret ut malediceret : Et jam dictum est : *Sed tantum verbum ;* Alia expositio : Ut terreret , & perturbaret eum in conspectu principum Moab. *Et stetit Angelus Dei :* Angelus fuit Israelitis , & Sathan Balaam . *Et vidit asina Angelum Dei.* Qua de causa vidit asina Angelum Domini , & ipse non vidit? Ut ostenderet Balaam, quod ejus sapientia & intelligentia non esset nisi de conspectu Dei S. B. ne ipse superbiret, & iret ad maledicendum, atque ut pudore suffunderetur coram principibus Moab:

לפני שרי מואב : ויעמד מלאך יהוה
במשעול הכרמים . שביל של כרמים
ואמיתתו משעול כאשר ימוש משם הגדר
יכנס בו ריוח להלוך בו ואם לא ימיש
לא יכנס. ותרא האתון את מלאך יהוה.
הוא בא לקלל בני שלשה אבות לפיכך
נתבזה שלשה פעמים. ויך האתון במקל
מכלל שעד עתה היה מכה בשוט. ויפתח
יהוה את פי האתון . והוא שאמרו
רבותינו זכרונם לברכה מששת ימי
בראשית נברא פי האתון וכל הדבור
שהיתה עתידה לדבר עם בלעם שאין
כל חדש תחת השמש . ולפי שעה דברה
ושוב לא דיברה . ובלשון שהיה בלעם
מדבר בו דברה. ויאמר בלעם לאתון כי
התעללת בי. לשון בזיון כמו פן יבאו
הערלים והתעללו בי . לו יש חרב בידי.
כלומר הלואי כיון ששמעו שרי מואב בדבר
הזה אמרו ומה אם אתונו אינו יכול
לקללה ולהמיתם אלא אומר לו יש חרב
בידי והיאך הוא יכול לקלל את ישרא׳
ותאמר האתון ל׳ בלעם . מלמד שאמרו
שרי מואב לבלעם למה לא רכבת על
סוס טוב כי רכבת על האתון הזה. אמר
להם הסוס שלי בשדה הוא והאתון למשא
והסוס לרכיבה אמרה לו האתון . הלא
אנכי אתונך אשר עלי מעודך עד היום
הזה בין למשא בין לרכיבה אין לך
זולתי. ושמא תאמר מזמן קרוב אני לך
איני לך לא מעודך עד היום הזה ההסכן
הסכנתי כלומר ההשכל השכלתי כמו נשכח
ולשכה. כלומר לא הייתי מלומדה לעשות
לך כה מיד הודה בלעם ויאמר לא :
ויגל יהוה את עיני בלעם. מלמד שכל
העולם כולו בחזקת סומין עד שהקדוש
ברוך הוא מגלה עיניהם כיוצא בו
ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר
מים . יש הרבה דברים ואין כח בעיני
האדם לראותם עד שיגזור הקדוש ברוך
הוא. ויאמר אליו מלאך יהוה על מה
הכית את אתונך . מלמד שעון האדם
הוא שוטנו . כי ירט הדרך . בגימטריא
יראתה ראתה נטתה והוא מלשון סגירה

Moab: *Et stetit Angelus Domini in platea vinearum*: In semita vinearum: & verus ejus sensus est משעול: e. g. si discedat de sepe, ingredietur in illud spatium, ut illuc se conferat, si non discedet, in illud non ingredietur. *Et vidit asina Angelum Dei*. Ipse venit ad maledicendum filiis trium patrum, ideoque spretus fuit tribus vicibus: *Et percussit asinam baculo*: Consequitur, quod hactenus percusserit virga. *Et aperuit Dominus os asinæ*: Hoc est quod dixexerunt sapientes nostri f. m. Ab sex diebus creationis creatum est os asinæ, & omnis allocutio, qua erat allocutura ad Balaam; quia nihil est sub sole novum. Et ea hora locuta est, & amplius non est locuta, & locuta est lingua, qua Balaam loquebatur. *Et dixit Balaam ad asinam: Quia ludificasti me*. Est phrasis contemtus: Sicuti dictum est 1. *Paral.* x. 4. *Ne forte veniant incircumcisi isti, & illudant mihi*. *Si fuisset gladius in manu mea*: Quasi dicat: Utinam. Quando audierunt hoc principes Moab: Si asinam suam non potest maledicere, atque interficere; sed dixit: *Si fuisset gladius in manu mea*. Quomodo poterit maledicere Israel? *Et dixit asina ad Balaam*: Docemur quod dixerint principes Moab ad Balaam: Cur non equitas super equo optimo, sed equitas super hac asina? Respondit eis: Est mihi equus in agro, & asina ad portandum, & equus ad equitandum: *Dixit ei asina: Nonne ego fui asina tua super quam equitasti a quo extitisti usque ad hanc diem*? Sive ad portandum sive ad equitandum, & tibi nulla est mihi similis; Et fortasse dices: A tempore quo tibi proximus fui, non fui tibi nisi a tempore *quo extitisti usque ad diem hanc*. *Nunquid consuetudinem habui faciendi tibi*? Quasi dicat: Intelligendo intellexi: Sicuti נשכה ולשכה: Quasi dicat: Non fui edocta, ut ita tibi facerem: Statim confessus est Balaam, & dixit: *Nequaquam*. *Et aperuit Dominus oculos Balaam*. Docemur, quod universus mundus præsumatur cœcus, donec Deus S. B. aperiat ejus oculos: Huic simile dictum est *Genes.* xxi. 19. *Et aperuit Deus oculos ejus, & vidit puteum aquæ*. Multa sunt, quæ oculis suis non potest homo videre, nisi Deus S. B. decernat: *Et dixit ad eum Angelus Domini: Cur percussisti asinam tuam*? Docemur, quod peccatum hominis sit ejus adversarius: *Quod deflexit viam*: In Gematria: Timuit, vidit, declinavit: Et hoc ex phrasi conclusionis; sicuti dictum est *Job* xvi. 12. *Conclusit me*

כמו שנאמר יסגירני ﭏ ﭏ עויל ועל ידי רשעים ירטני. כלומר נסגר הדלת לנגדי מאימת המלאך ולא היתה האתון יכולה לעבור. אותכה. בהא כתיב אמר לו אין אתה חשוב לפני ﭏא כמו הנקבה הזאת. הרגתי. מלמד שנצטוה המלאך על כן שאם לא תטה האתון שיהרוג את בלעם. ויאמר בלעם על מלאך יהוה חטאתי כי לא ידעתי וגו׳. על שהכיתי את האתון. ועתה אם רע בעיניך שיצאתי אשובה לי. לך עם האנשים ואפס את הדבר אשר אדבר ﭏיך אותו תדבר. מפרשים כי רצה הקדוש ברוך הוא להנביהו ולהשפילו אחרי כן. לפיכך לא אמר לו ללכת עם הראשונים עד שבאו שרים נכבדים וכן הוא אומר לפני שבר גאון. וכן מצאנו בהמן ובקרח ובכל הרשעים שבתחלה מגביהם ולבסוף משפילם. וילך בלעם עם שרי בלק. כדי שיארע הדבר שנהיה הדבר לו בדרך. וישמע בלק כי בא בלעם. מלמד ששלח לפניו אנשים להגיד כי הוא בא. ויאמר בלק ﭏ בלעם הלא שלוח שלחתי ﭏיך לקרא לך. כסבור הזה שברשותו היה מברך או מקלל. ויאמר בלעם הנה באתי ﭏיך עתה היכול אוכל דבר מאומה. כבר הוזהרתי בבית הוזהרתי בדרך. אשר ישים ﭏהים בפי אותו אדבר. ויזבח בלק בקר וצאן. אילו לצורך אכילתם. ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל. זה בית גלייא שלו. וירא משם קצה העם כלומר כל העם מקצה. וראיה לדבר שהוא אומר למטה אפס קצהו תראה וכולו לא תראה מכלל שבראשונה כל העם מקצה ראה. ויאמר בלעם ﭏ בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות כנגד שבעה מזבחות שעמדו מאדם הראשון עד אותו הזמן אדם הראשון בנה חדא והקריב פר שנאמר ותיטב ליהוה משור פר מקרין מפרים, היכן אתה מוצא פר שקרניו קודמות לפרסותיו הוי אומר במעשה בראשית שכל מעשה בראשית בקומתן

me Deus apud iniquum, & manibus impiorum me tradidit. Quasi dicat: Conclusa est janua: *Coram me:* Ex terrore Angeli, & non poterat asina pertransire. *Te.* Cum He scriptum est: Dixit ei: Tu æstimaris coram me, sicut fœmella ista. *Occidissem.* Docemur, quod ita jussus esset Angelus; quod si non deflexisset asina, occidere debuisset Balaam: *Et dixit Balaam ad Angelum Domini: Peccavi, non enim sciebam &c.* Quod percusserim asinam: *Nunc autem si malum est in oculis tuis:* Quod fuerim egressus: *Revertar mihi. Vade cum viris: Sed tamen verbum quod locutus fuero ad te, ipsum loquere:* Exponitur; quod voluerit Deus S. B. eum extollere, & postea humiliare: Idcirco non ei dixit, ut iret cum prioribus, donec advenerint principes præstantiores; Et sic dictum est *Prov.* XVI. 18. *Et ante ruinam exaltatur spiritus:* Et sic invenimus in Aman, & in Kore & in cunctis impiis, quod in principio fuerint exaltati, & in fine humiliati. Et abiit *Balaam cum principibus Balac:* Ut res, quæ successit in via, illi contingeret: *Et audiens Balac, quod adveniret Balaam.* Docemur, quod præmiserit viros, qui suum adventum nunciarent. *Et dixit Balac ad Balaam: An non mittendo misi ad te ad arcessendum te?* Quod putaret in ejus potestate esse, ut benediceret, aut malediceret: *Et respondit Balaam; Ecce veni ad te: Nunc autem valendo valebo loqui quicquam?* Jam præmonitus sum in domo, & præmonitus sum in via. *Quod posuerit Deus in ore meo, illud loquar. Et mactavit Balac boves, & oves:* Hæc propter eorum comestionem; *Et assumsit Balac Balaam, & adduxit eum ad excelsum Baal.* Hæc erat domus suæ Idololatriæ; *Et vidit inde extremitatem populi:* Quasi dicat: Universum populum præparatum: Et probatur res ex eo quod infra dictum est: *Attamen extremitatem ejus videbis; & totum ejus non videbis:* Consequitur, quod prius universum populum præparatum viderit. *Et dixit Balaam ad Balac: Ædifica mihi hic septem altaria.* Contra septem altaria, quæ constructa fuerunt a primo homine usque ad hoc tempus: Primus homo ædificavit unum, & obtulit juvencum: Dictum est enim *Psal.* LXIX. 32. *Et placebit Deo super vitulum novellum cornua producentem, & ungulas:* At ubi invenis juvencum, cujus cornua præcedant ungulas? Hoc dicitur de opere creationis; quia cuncta opera creationis in locis suis creata sunt, & exiit

in

נבראו ויצא ראש הפר תחלה עם הקרנים ואחר כך כל גופו והכל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלבהן. ונח בנה מזבח שנאמר ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח. ואברהם יצחק ויעקב. ומזבח שבנו ישראל הרי שבעה מזבחות. שבעה פרים ושבעה אילים הכל היו ארבעים ושנים קרבנות של שלשה פעמים שבעה פרים ושבעה אילים הם שנים וארבעים כנגד ארבעים יום שנתנה בהם תורה חוץ מיום שעלה ומיום שירד. הכל שנים וארבעים. ויעש בלק כאשר דבר בלעם וגו'. וילך שפי יחירי. דבר אחר שפי כמו שפיפון עלי אורח שהיה קוסם ומנחש והיה נמשך על גחונו כנחש. ויקר אלהים אל בלעם. הביא עליו טומאה כגון מקרה לילה מלמד שסרה ממנו רוח הקדש. וישם יהוה דבר בפי בלעם. חכה שם לו בפיו שלא יהא רשאי לקלל. וישא משה ויאמר מן ארם ינחני בלק מלך מואב. כיון שראה שלא הצליח לקלל מיד התחיל קורא תגר על בלק. אמר מן ארם ינחני בלק מלב מואב. אמר בלעם מן הרמים הייתי והורידו בלק מגדולתו וכבודו לגיהנם. כענין בן אדם נהה על המון מצרים. מה אקב לא קבה אל. כלומר מה אני יכול ליקוב ואין הקדוש ברוך הוא מסכים על ידי. דבר אחר אמר בלעם מה אקוב כבר ישראל מעורב שמם עם שם בוראם ואני מקללם הריני מקלל את השם. לא קבה אל אינו ראוי לקב את השם הנכבד והנורא ומה אזעום לא זעם יהוה. אני אין לי כח לקלל אלא בשעה שהקדוש ברוך הוא זועם. ובכל יום ויום הוא זועם ואותו היום לא זעם. כדי שלא ימצא בלעם יד לקלל את ישראל. ראה חיבה יתירה שחיבבם הקדוש ברוך הוא וכן הוא מוכיח על ידי הנביא מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה בי. כמה טובות עשיתי לך במצרים

in principio caput juvenci cum cornibus, & posthæc totum ejus corpus: Atque etiam Abel de primogenitis ovium, & de eorum adipibus; & Noe ædificavit altare; Dictum est enim *Genes.* VIII. 20. *Tulit ex cunctis jumentis mundis, & ex omni volatili mundo, & obtulit holocausta super altare.* Et Abraham, & Isaac, & Jacob; & altare, quod ædificarunt filii Israel: Ecce septem altaria; *Septem juvencos, & septem arietes;* omnia duo & quadraginta sacrificia: Ter septem juvenci, & ter septem arietes sunt duo & quadraginta contra quadraginta dies, quibus data est lex excepto die quo adscendit, & die quo descendit: & omnes sunt duo & quadraginta. *Et fecit Balac sicut locutus est Balaam &c. Abiitque solus.* Alia expositio: שפי sicuti dictum est *Genes.* XLIX. 17. *Sicut basiliscus juxta viam:* Quod esset divinus, & hariolus, & attraheretur super pectus suum sicut serpens. *Et occurrit Deus Balaam*; Adduxit super eum immunditiem, sicut casum nocturnum: Docemur quod removerit ab eo spiritum sanctum. *Et posuit Dominus verbum suum in ore Balaam.* Infixit nomen suum in ore ejus, ne posset maledicere. *Et assumsit parabolam suam, & dixit: De Aram compulit me Balac rex Moab.* Postquam vidit, quod non prosperaretur ad maledicendum, statim incepit legere contentionem in Balaam, dicens: *De Aram compulit me Balac rex Moab.* Dixit Balaam: De excelsis fui, & projecit Balac de magnificentia, & gloria sua in Gehennam: Sicuti dictum est *Ezech.* XXXII. 12. *Fili homini cane lugubre super multitudinem Ægypti. Quid maledicam, quum non maledixit Deus?* Quasi dicat: Quomodo ego possum maledicere, quando Deus S. B. se opponit meæ potestati? Alia expositio; Dixit Balaam; Quomodo ego maledicam Israel, cujus nomen commixtum est cum nomine Divino; si ego illis maledicam, ecce maledicam Deo: Non maledicam: Non est conveniens, ut maledicatur nomen gloriosum, & terribile. *Et quid indignationem afferam, quum indignationem non attulit Dominus?* Ego non possum maledicere, nisi quando Deus S. B. fuerit indignatus: Et singulis diebus indignatur, & hoc die non indignatur; ne facultas deprehenderetur in Balaam maledicendi Israel: Vide singularem amorem, quo amavit eos Deus S. B. & hoc probatur per prophetam: *Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi: Mich.* VI. 3.

Quam

ועל הים ובמדבר . וכמה מלכים גדולים ועצומים הפלתי לפניך ולא עלו על לבך. כל אלו הטובות . ואני לא הלאיתיך להביא איל וצבי ויחמור כי אם מן הגדלים באבוסיך . ואותם עצמם כדי לזכותך בהם צויתיך . ואומר עמי זכר נא מה יעץ עליך בלק מלך מואב . היה מחזיר עליך לקלל והפכתי קללתו לברכה . למען דעת צדקות יהוה ; שלא זעם כל אותו הזמן. וכמה הוא זעמו של הקדוש ברוך הוא רגע. וכמה רגע כמימריה. ומנא לן זעמו רגע שנאמר כי רגע באפו חיים ברצונו . ואימותי רתח אמר אביי בתלת שעי קמיאתא כי חוורא כרבלתא דתרנגלא וקאי בחד כרעא. כי מראש צורים אראנו אמר רבי נחמיה אין מראש צורים אלא אבות העולם שנאמר הביטו אל צור חוצבתם ואל שרה תחוללכם . ואומר הביטו אל אברהם אביכם. אמר היאך אני יכול לקללם וזכות אברהם יצחק ויעקב עומדת . תדע לך שהרי ישראל חטאו ומשה הזכיר זכותם ומיד מחל להם הקדוש ברוך הוא שנאמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך . וכתיב וינחם יהוה על הרעה . הרי כי מראש צורים אראנו . ומגבעות אשורנו . אלו אימהות . הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב . ראה שאין אומה ולשון זוכין עמהן לעולם הבא וכן הוא אומר יהוה בדד ינחנו . ואומר וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי . ובגוים לא יתחשב . כל הגוים כאין נגדו אין ישראל מחשבונן של גוים. מי מנה עפר יעקב . אמר מי יוכל למנות מצות שעושין ישראל משעה שנולד עד שעה ששב לעפרו . כשנולד אמו שומרת ימי לידה · אם זכר נימול לשמנה . נהיה בן חדש והוא בכור נפדת בחמש סלעים.

Quam multa bona feci tibi in Ægypto, & in mari, & in deserto! Et quam multos reges magnos & potentes feci cadere in conspectu tuo! Et non adscenderunt in cor tuum cuncta hæc bona: Et ego tibi non fui molestus, ut offerres cervum, & capream, & bubulum; sed tantum ea, quæ nutriuntur in præsepio tuo: Et hæc omnia tibi præcepi, ut in iis mererere. Et dictum est: *Memento quæso quid cogitaverit Balac rex Moab. Mich.* ibid. Ille repetebat contra te maledictionem, at ego converti ejus maledictionem in benedictionem. *Ut cognosceres justitias Domini. Mich.* ibid. Ne indignaretur toto eo tempore. Et quanta est indignatio Dei S. B? Momentanea: Et quantum est momentum? Quantum dicitur. Et unde probatur quod ejus ira sit momentanea? Ex eo quod dictum est *Psalm.* xxx. 6. *Quoniam ira in indignatione ejus, & vita in voluntate ejus.* At quando fervet? Dicit Abai: In primis tribus horis, quando dealbatur crista galli, & uno genu flectit: *Nam de vertice rupium videbo eum.* Dicit R. Nehemia: Non designat מראש צורים nisi patres mundi: Dictum est enim *Isai.* LI. 1. *Attendite ad rupem unde excisi estis, & ad cavernam laci, de qua præcisi estis.* Pariterque dictum est ibid. *Attendite ad Abraham patrem vestrum.* Dixit; Quomodo ego possum maledicere meritis Abraham, Isaach, & Jacob? Consiste, & scito, quod quando Israelitæ peccant, Mose memorat eorum merita, & statim Deus S. B. miseretur: Dictum est enim: *Recordare Abraham, Isaach, & Israel servorum tuorum.* Et scriptum est: *Et conversus est Dominus de malo. Exod.* XXXII. 14. Ecce: *Nam de vertice rupium videbo eum, & de jugis intuebor illum.* Istæ sunt matres. *Ecce populus seorsim habitabit, & inter gentes non reputabitur.* Vide, quod nulla natio & lingua cum illis digna sit seculo futuro: Et sic dictum est *Deut.* XXXII. 12. *Dominus solus duxit illum.* Pariterque dictum est *Isai.* LIV. 17. *Et omnem linguam resistentem tibi in judicio judicabis. Et inter gentes non reputabitur.* Omnes gentes nihil sunt coram eo, neque Israel numeratur in gentibus. *Quis computabit pulverem Jacob?* Dicit: Quis poterit numerare præcepta, quæ facit Israelita, a tempore quo nascitur, donec revertatur in pulverem? Quando nascitur, ejus mater observat dies suæ nativitatis; si sit masculus, circumdatur die octavo; Quando sit filius mensis, & primogenitus, redimitur quinque siclis;

היה בן שלש אביו מחנכו לתורה. היה ראוי למצות והוא בן שלש עשרה שנה. היה ראוי לישא אשת אביו משיאו אשה. יצא לחרוש מצותו עמו. שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור. יצא לקצור. עליו מצות לקט שכחה ופאה. דש מצות דישה עמו. שנאמר לא תחסום שור בדישו. מרד נרנו עליו תרומה ומעשר. לש. עליו להוציא חלה לכהן. בא לאכול. טעון נטילת ידים. וברכת המוציא ושלש ברכות לאחריו. דבר אחר מי מנה עפר יעקב הסמיך ברכתו על ברכת האבות שנאמר והיה זרעך כעפר הארץ. ומספר את רובע ישראל אלו ארבעה דגלי ישראל. תמות נפשי מות ישרים. בקש להיות לו חלק עם האבות ועם צדיקי עולם. ויאמר אליו בלק לכה נא אתי אל מקום אחר. אמר לו שמא ראית כל העם מקצה ועמדה להם זכות אבותם. עתה תראה קצת מהם וקבנו לי משם ויקחהו שדה צופים ראש הפסגה. ראש׳ הרמה בענין פסגו ארמנותיה כלומר הגביהו. ויקר אלהים אל בלעם. ויבא אליו והנו נצב. וכבר נאמר והנה לשון שמחה כמו וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. כיון שהתחיל לברך את ישראל התחיל להתעצב. לפיכך כתב והנו. שנאמר הנו בידך אך את נפשו שמור. וישא משלו ויאמר היה מדבר נבואתו במשל וחידה. קום בלק ושמע האזינה עדי בנו צפור. מלמד שאביו של בלק גדול היה ממנו בגדולה. לא איש אל ויכזב. איש שאמר אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד. ובן אדם ויתנחם. הוא הבטיח אבותם לתת להם את ארץ כנען. ההוא אמר ולא יעשה. כענין שנאמר ויהוה אמר אל אברם אחרי הפרד לוט

Si sit filius trium annorum, ejus pater initiat ad legem: Conveniens erit ad præcepta, quando fuerit filius tredecim annorum; Si fuerit conveniens, ut nubat, ejus pater ei ducit uxorem: Si egrediatur ad arandum, præceptum est cum eo: Dictum est enim: *Non arabis cum bove & asino:* Si egrediatur ad metendum; Incumbit ei præceptum de spicilegio, de manipulo oblivione relicto, & angulo: Si trituret præceptum triturationis est cum eo: Dictum est enim *Deut.* XXV. 4. *Os non obturabis bovi dum in area triturat.* Si metiatur aream suam, incumbit ei præceptum de separatione, & decima: Si depsat, debet educere placentam sacerdoti; Si eat ad comedendum, debet lavare manus, & benedicere: Qui producit; Et postea recitabit tres benedictiones. Alia expositio; *Quis computabit pulverem Jacob?* Proxima est ejus benedictio benedictioni patrum: Dictum est enim; *Et erit semen tuum sicut pulvis terræ: Ac numerum quartæ partis Israel?* Ista sunt quatuor vexilla Israel. *Moriatur anima mea morte piorum.* Quæsivit, ut sibi esset pars cum patribus, & cum justis mundi. *Et dixit ad eum Balac Vade nunc mecum ad locum alium.* Dixit ei: Fortasse vidisti universum populum præparatum, & consistentem in meritis patrum suorum: *Nunc videbis extremitatem ejus, & maledic eum mihi inde. Et tulit eum in agrum Sophim, in verticem jugi:* Verticem excelsum. Sicuti dictum est *Psalm.* XLVIII. 14. *Et distribuite domos ejus.* Quasi dicat; Extollite. *Et occurrit Deus Balaam: Venitque ad eum, & en ipse stabat.* Atqui dictum est, והנה designat gaudium; Sicuti dictum est: *Atque etiam en ipse egredietur in occursum tuum, & videbit te & lætabitur in corde suo.* Postquam incepit benedicere Israel, incepit mœrere: Idcirco scriptum est. *Et en:* Dictum est enim: *Ecce ille in manu tua, tantum animam ejus custodi. Et assumsit parabolam suam & dixit:* Dixit prophetiam suam parabolice, & ænigmatice. *Surge Balac & audi, aurem præbe etiam mihi, fili Sippor.* Docemur, quod pater Balac præ illo fuerit potentior: *Non est homo Deus ut decipiat:* Vir qui dicat: *Veruntamen vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Psal.* LXII. 10. *Et filius hominis ut pœniteat?* Ipse spem fecit eorum patribus, ut daret terram Chanaan. *Ipse dixit, & non faciet?* Sicuti dictum est *Genes.* XIII. 14. *Deus vero dixit ad Abraham, postquam Lot*

מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שב צפונה ונגבה וקדמה וימה . ודבר ולא יקימנה . ויאמר אליו אני יהוה. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי להם. הנה ברך לקחתי . מן הגבורה . וברך ולא אשיבנה . עד שאברכה לישראל. לא הביט און ביעקב . אלו באי הארץ ועליהם אמר שלמה כולך יפה רעיתי ומום אין בך . ולא ראה עמל בישראל. אלו שעתידין לצאת מן הגלות . ועליהם אמר ישעיה ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ . יהוה אלהיו עמו אלו ימות המשיח שנאמר כי עין בעין יראו בשוב יהוה ציון. ותרועת מלך בו . זה קיבוץ הגליות שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים וגו'. אל מוציאם ממצרים כתועפות ראם לו . כענין ותועפות הרים לו . והכתב ממשל כחו של הקדוש ברוך הוא בדבר הידוע בעולם כענין שנאמר יהוה כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על אויביו יתגברו. ולפי שכח ראם גדול מן החיות הזכיר את הראם . ואמרו הרואים שראוהו שהוא גדול מן הגמל וקרניו חדודות כמו חרב והן ארוכות יותר מחמש אמות ואין כל בריה יכולה לעמוד לפניו. רבותינו זכרונם לברכה אמרו כתועפות אלו מלאכי השרת כענין שנאמר ויעף אלי אחד מן השרפים. אלו המזיקין שרואין ולא נראין. כך היו ישראל מסוככין בענן הכבוד והיו רואין ואינן נראין . לא נחש ביעקב . לא מזיקם שום ניחוש . וקסם . לא יש להזיק לישראל . כעת יאמר ליעקב . לעתיד לבוא. מה פעל אל. הרבה גבורות פעל הקדוש ברוך הוא לישראל בקבצו אותם מן הגליות כמו מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך . הרבה רב טובך . הן עם כלביא יקום . בימי דוד ושלמה. כארי . זה דוד . לא ישכב עד

separatus erat ab eo: Attolle nunc oculos tuos, & vide ab eo loco, in quo tu es, ad aquilonem, & ad meridiem, & ad orientem, & ad occidentem: Et verbum locutus est, & non præstabit? Et dixit ad eum: Ego Dominus: Visus sum Abraham, Isaach, & Jacob, in Deo Shaddai, at nomen meum Dominus haud notum feci eis. Exod. VI. 3. *Ecce benedictionem accepi.* A Deo. *Benedictionem, & non reverti faciam eam:* Donec benedicam Israel. *Non aspexit prævaricationem in Jacob.* Isti sunt qui veniunt in terram, & de his dixit Salomon. *Tota pulchra es, & macula non est in te. Nec vidit mendacium in Israel.* Isti sunt, qui egressuri erant de captivitate. Et de his dixit *Isaias* LX. 21. *Populus autem tuus omnes justi, in perpetuum hæreditabunt terram: Dominus Deus ejus cum eo.* Isti sunt dies Messiæ: Dictum est enim ibid. LII. 8. *Quia oculo ad oculum videbunt eum, cum converterit Dominus Sion. Et vexillum regis in eo.* Hæc est collectio captivitatis: Dictum est enim ibid. XXVII. 13. *Et erit in die illa clangetur cornu magno, & venient qui perditi fuerunt de terra Assyriorum, & qui electi erant in terra Ægypti. Dominus educit illos ex Ægypto, sicut robur rhinocerotis est ei.* Sicuti dictum est *Psal.* XCV. 4. *Et altitudines montium ipsius sunt.* Et describit parabola fortitudinem Dei S. B. in re mundo cognita: Sicuti dictum est *Isai.* XLII. 13. *Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir præliator suscitabit zelum, vociferabitur & clamabit, super inimicos suos confortabitur.* Et sicut robur rhinocerotis est maximum in feris, memorat rhinocerotem. Et dixerunt, qui illum viderunt, esse majorem camelo, & ejus cornua acuta instar gladii, & esse longiora quinque cubitis, & nulla creatura potest consistere coram eo. Sapientes nostri f. m. dixerunt. כתועפות isti sunt qui lædunt, qui vident, & non videntur *Isai.* VI. 6. *Et volavit ad me unus Seraphim: Quia non est omen in Jacob.* Non eos lædet ominator: *Neque divinus:* Non erit, qui lædat Israel: *Hoc tempore dicetur in Jacob.* In tempore futuro: *Quid effecit Deus.* Plurimam fortitudinem fecit Deus S. B. Israelitis, qui collegit eos ex captivitate: Sicuti dictum est *Psal.* XXXI. 20. *Quam magna est multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te!* Quam magna est multitudo bonitatis tuæ! *En populus tanquam leo surgens.* In diebus David, & Salomonis; *Tanquam leo.* Hic est David. *Non cubabit* do-

יאכל טרף. לא ישכון בארצו עד שיעשה
נקמה באומות העולם . ודם חללים
ישתה. הוא שאמר יעקב אבינו כיבס ביין
לבושו ובדם ענבים סותה. ושופך דמם
של אומות העולם . ויאמר בלק אל בלעם
גם קב לא תקבנו טוב לך שתלך בשתיקה
כי לא הבאתיך לברכם. ויען בלעם ויאמר
אל בלק הלא גם אל מלאכיך . אמר
לו איני מברכם מרצוני אלא על כרחי .
אשר ידבר יהוה אותו אעשה מלמר
שהנביא מתנבא על כרחו . וכשאמר
ירמיה ואני אמרתי לא אזכרנו ולא אדבר
עוד בשמו וגו'. ויאמר בלק אל בלעם לך
נא אקחך אל מקום אחר . זהו שאמר
הכתוב רשע יראה וכעס שיניו יחרק ונמס
וגו'. שהיה בלק לוקח את בלעם ממקום
למקום כדי לקלל את ישראל ולא הצליח.
וכן אמר משה רבינו ולא אבה יהוה
אלהיך לשמוע ויהפוך יהוה אלהיך לך את
הקללה לברכה כי אהבך יהוה אלהיך .
ויקח בלק אל בלעם. ויאמר בלק אל בלעם.
ויעש בלק . וירא בלעם כי טוב בעיני
יהוה לברך את ישראל וגו'. שכל הפעמים
היה אומר בלעם אולי יקרה יהוה
לקראתי ודבר מה יראני והגיח זה הדרך
והלך לקראת נחשים. אמר אלך אל המדבר
שעשו ישראל שם את העגל . לכך נאמר
וישת אל המדבר פניו . והוא לא ידע
שבמדבר קיבלו ישראל את התורה ואמרו
נעשה ונשמע . וכן אמר ישעיה גם אלה
שענו אלה אלהיך ישראל תשכחנה ואנכי לא
אשכחך. וישא בלעם את עיניו וירא
את ישראל שוכן לשבטיו שלא היו מעורבין
אלא כל איש ואיש על מחנהו ואיש על
דגלו . ראה אותם שלא היו מכוונין
פתחיהם פתח כנגד פתח אלא היו צנועין
מיד ותהי עליו רוח אלהים לברכם. וישא
משלו ויאמר נאם בלעם בנו בעור. אביו
בנו הוא בנבואות . דבר אחר בנו בעור.
ואומר אינו עיקר כמו ויכו האחד את
האחד באשה התקועית . ונאם הגבר

donec comederit prædam. Non cubabit in terra sua, donec fiat vindicta in nationibus mundi. *Et sanguinem occisorum biberit*. Hoc est quod dixit Jacob pater noster. *Lavit in vino vestimentum suum, & in sanguine uvarum indumentum suum*. Genes. XLIX. 11. Et fundet sanguinem nationum mundi. *Et dixit Balac ad Balaam. Etiam maledicendo ne maledicas ei*. Satis sit tibi, quod dimittam in silentio, quia te non adduxi, ut eis benediceres. *Et respondit Balaam, & dixit ad Balac. Annon etiam nuntiis tuis?* Dixit ei: Non ego libens, sed invitus illis benedico. *Quod loquetur Dominus, illud faciam:* Docemur quod prophetiam invitus prophetaverit: Et sicut dixit *Jeremias* xx. 9. *Et dixi: Non recordabor ejus, neque loquar ultra in nomine ejus &c. Et dixit Balac ad Balaam: Veni nunc, ducam te ad locum alium*. Hoc est quod dicit textus *Psalm*. CXII. 10. *Peccator videbit, & irascetur, dentibus suis fremet, & tabescet*. Quod Balac assumeret Balaam de loco in locum, ut malediceret Israel, & non est prosperatus. Et sic dixit Mose magister noster *Deut*. XXIII. 6. *Sed voluit Dominus Deus tuus auscultare Balaam, & convertit Dominus Deus tuus tibi maledictionem in benedictionem, quod diligeret te Dominus Deus tuus. Tulit itaque Balac Balaam; & dixit Balac ad Balaam; & fecit Balac; & vidit Balaam, quod esset bonum in oculis Domini benedicere Israel*. Etenim quoties dicebat Balaam. *Fortasse occuret Dominus in occursum mei, & verbum quod ostenderit mihi, notum faciam tibi. Et abiit in occursum auguriorum*. Dixit: Ibo ad desertum, ubi fecerunt Israelitæ vitulum: Idcirco dictum est: *Et posuit ad desertum faciem suam*: At ipse non cognovit, quod in deserto acceperint Israelitæ legem, & dixerint: *Faciemus, & auscultabimus*: Et sic dixit *Isaias* XLIX. 15. *Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Et sublatis oculis suis vidit Israelem habitantem per tribus suas*. Sc. quod non mixti essent, sed unusquisque in castris suis, & unusquisque sub vexillo suo. Vidit eos, quod non dirigerent ostia sua, portam contra portam, sed essent verecundi, & esset super eos spiritus Dei ad eos benedicendum. *Tum assumsit parabolam suam, ac dixit: Sermo Balaam: Filii Beor*. Pater ejus generavit eum in prophetia. Alia expositio: *Filii Beor*. Et dixit: Non est fundamentum: Sicuti dictum est: *Et percussit alter alterum:* In muliere Techuith. *Et sermo viri acuti obtutus*. Quod posue-

שתום העין. שהשית עינו לראות העתידות
דבר אחר שתום סתום . שלא היה
רואה בעינו הכבוד אלא במחזאות בלבד.
דבר אחר שתום פתוח. והוא לשון משנה.
דתנן במסכת עבודה זרה עד שישתום
ויסתום ויגוף ותגנוב . עד שיפתח את
החבית ויגוב הנקב בטיט ותגנב שלא
יראה לה כזה השיעור אם שהיה היין
בלא שומר אסור. נאם שומע אמרי אל
אשר מחזה שדי יחזה שהיה נופל על
פניו וכל העניינין היו מתגלין לו . מה
טובו אוהליך יעקב . אלו בתי מדרשות.
משכנותיך ישראל. אלו בתי כניסיות. כנחלים
נטיו. אמר רבי אליעזר מברכותיו של אותו
רשע אתה למד מה היה בלבו . ביקש
לומר לא יהיה להם בתי כניסיות ובתי
מדרשות. אמר מה טובו אוהליך יעקב
משכנותיך ישראל . ביקש לומר לא יהיה
להם זיו . אמר כגנות עלי נהר . ביקש
לומר לא יהא ריחן נודף. אמר כאהלים
נטע יהוה. ביקש לומר לא יהא להם
מלכים בעלי קומה. אמר כארזים עלי
מים. ביקש לומר לא יהא מלכותן שולטת
באומות העולם. אמר וזרעו במים רבים.
ביקש לומר לא תהא מלכותם עזה אמר
וירם מאגג מלכו ותנשא מלכותו. שיהא
להם אימה . דבר אחר שמא תאמר
כנחלים נטיו תלמוד לומר נטיו מרוב
ימים. כגנות. שמא תאמר דצריכי שקייא
תלמוד לומר עלי נהר. והנהר הוא פרת.
כאהלים שמא תאמר כאהלי קדר תלמוד
לומר נטע יהוה כארזים . שמא תאמר
אינן לחים תלמוד לומר עלי מים . אמר
רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי
דכתיב נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות
שונא. טובה קללה שקילל אחיה השילוני
את ישראל מברכה שבירכם בלעם הרשע
אחיה קללם כקנה שנאמר והכה יהוה
את ישראל כאשר ינוד הקנה במים. מה
קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף
ושרשיו מרובין וכל רוח שבא הולך ובא

fuerit oculos fuos ad videndum futura. Alia expofitio. שתום סתום: Quod oculis fuis non videret gloriam, fed per vifionem duntaxat: Alia expofitio: שתום fc. apertum. Et hæc eft phrafis Mifnæ: Etenim legimus in tractatu *Avoda Zara*. Donec aperiat, & obfignet, & claudat, & abftergat. Expofitio: Donec aperiat dolium, & oblinet ejus foramen calce, & abftergat, ne fimile fit illi juxta hanc menfuram, fi fuerit vinum fine cuftodia, eft interdictum. *Sermo audientis fermones Dei, qui apparitione omnipotentis intuitus eft cadens in faciem fuam*: Et hæc omnia fubjecta illi manifeftata funt. *Quam bona funt tentoria tua Jacob*: Iftæ funt Academiæ: *Habitacula tua Ifrael*. Iftæ funt domus congregationis. *Sicut torrentes extenfa funt*: Dicit R. Eliefer: Ex benedictione iftius impii tu percipis, quod effet in ejus corde: Quæfivit dicere: Ne fint eis domus congregationis, neque academiæ: Dixit: *Quam bona funt tentoria tua Jacob: habitacula tua Ifrael*. Quæfivit dicere: Ne fit illis fplendor: Dixit: *Sicut horti juxta flumen*. Quæfivit dicere: Ne fit eorum odor excellens: Dixit: *Sicut fandala quæ plantavit Dominus*: Quæfivit dicere: Ne fint illis reges permanentes: Dixit: *Sicut cedri juxta aquam*. Quæfivit dicere: Ne regnum eorum dominetur nationibus mundi: Dixit: *Et femen ejus ad aquas multas*: Quæfivit dicere: Ne fit regnum eorum potens: Dixit: *Et fublimior erit quam Agag rex ejus, & dignitatem inveniet regnum ejus*: Ut fit illis in terrorem. Alia expofitio: Fortaffe dices: *Sicut torrentes extenfa funt*: Idcirco dictum eft: *Extenfa funt ex multitudine marium*. *Num*. XXIV. 7. *Sicut horti*. Fortaffe dices: Sicut horti, qui fint irrigandi: Idcirco dictum eft: *Juxta flumen*. Et hoc flumen eft Euphrates: *Sicut tentoria*: Fortaffe dices: Sicut tentoria Kedar: Idcirco dictum eft: *Quæ plantavit Dominus*: *Sicut cedri*. Fortaffe dices: Non funt virides: Idcirco dictum eft: *Juxta aquam*. Dicit R. Samuel bar Nachmani; Dicit Rabi Jochanan: Cur fcriptum eft: *Meliora funt vulnera diligentis, quam fraudolenta ofcula odientis*. Melior eft maledictio, qua maledixit Achias Selonitis Ifraelitas præ benedictione, qua benedixit Balaam impius: Achias eis maledixit in canna: Dictum eft enim 1. *Reg*. XIV. 15. *Et percutiet Dominus Deus Ifrael, ficut moveri folet arundo in aqua*: Si arundo ifta, quæ ftat in loco aquarum, & ejus truncus decorticatur, & ejus radices multiplicantur, & omnis ventus, qui

עמו כיון שדוממות הרוחות מיד עומד במקומו. אבל בלעם ברכם כארזים: מה ארז שאינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף כיון שרוח דרומית מנשבת מיד עוקרתו והופכתו על פניו. לפיכר זכה קורה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה. יזל מים מדליו מן הדלים שבישראל. מיכן אמרו הזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה. וזרעו במים רבים. מלכותן של ישראל עתידה להיות על כל מלכי האדמה. וירם מאגג מלכו. מימי אגג מלך עמלק התחילה מלכותן של ישראל ותנשא מלכותו. לימות המשיח שנאמר הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד. אל מוציאם ממצרים. יחדם גוי אחד. יאכל גוים צריו. אלו ביזת הגוים שנאמר חיל גוים תאכלו וגו'. כרע שכב כארי. זה מלך המשיח. מברכך ברוך ואורריך ארור. ארור השלים באירה. אבל יעקב אבינו השלים בברכה שנאמר אורריך ארור ומברכיך ברוך. מיכן סמכו כל הנביאים שיהו סומכין דבריהם ומסיימין בדברי תנחומין. ויחר אף בלק. ועתה ברח לך וגו'. אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב וגו'. לעשות טובה. זה ברכה. או קללה. אמר בלא רצוני איני מברכם אשר ידבר והוה אותו אדבר. רבי אליעזר אומר מלאך היה בפי בלעם והוא היה מברך את ישראל. ועתה הנני הולך. כמו ויאסף אל עמו. לכה איעצך. נתן לו עצה היאך להפיל את ישראל. אמר לו אלהיהם של אלו שונא זמה הוא והם מתאוים לכלי פשתן עשה להם קלעים והושיב בהם זונות שנאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם. ובשעה שישראל אוכל ושותה והולך לטייל בשוק של גוים הללו זקינה אומרת לו מה אתה מבקש אם אמר לה כלי פשתן זקינה אומרת לו בשוה. וילדה בבית אומרת לו בפחות.

qui venit, & abit, & venit simul cum ea, & postquam venti silvere, statim consistit in loco suo: At Balaam eis benedixit: *Sicut cedri*; Sicut cedrus, qui non stat in loco aquarum, & ejus truncus non decorticatur, quando perflat ventus australis, statim eradiçatur, & flectitur in faciem suam: Idcirco dignus factus est ut speraret, ut ab eo sumeret calamum, ut cum eo describeret librum legis: *Extillabit aqua e situla ejus*; ex situlis, quæ erant in Israel. Hinc dixerunt. Quod præmoneantur in filiis populorum terræ, quod ex iis egredietur lex: *Et semen ejus ad aquas multas*: Regnum Israel futurum est, ut sit super omnes reges terræ: *Et sublimior erit quam Agag rex ejus*: Ab diebus Agag regis Amalec incepit regnum Israel. *Et dignitatem inveniet regnum ejus*: In diebus Messiæ: Dictum est enim *Isai.* LII. 13. *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde. Deus educit illum ex Ægypto*: Uniet illos in gentem unam. *Devorabit gentes inimicos suos.* Hæc est præda gentilium: Dictum est enim ibid. LXI. 6. *Fortitudinem gentium comedetis &c. Increbruit, decubuit sicut leo.* Hic est rex Messias: *Benedicens tibi benedictus, & maledicens tibi, maledictus*: Maledictus, qui dimittit in maledictione; At Jacob pater noster dimissus est in benedictione: Dictum est enim *Genes.* XXVII. 29. *Maledicens tibi, maledictus, benedicens tibi, benedictus*: Hinc confirmati sunt prophetæ, qui confirmarunt verba sua, & obsignarunt verbis consolatoriis. *Et excandefacta est ira in Balac: Nunc ergo abi tibi &c. Si dederit mihi Balac plenitudinem domus suæ argenti & auri &c. Ad faciendum bonum*: Hæc est benedictio: *Aut malum*; Hæc est maledictio: Dixit: Præter meam voluntatem ego illis benedico: *Quod loquetur Dominus, illud loquar*. R. Eliefer dicit: Angelus erat in ore Balaam, & ipse benedicebat Israel. Et nunc ecce ego abeo: Sicuti dictum est; *Et aggregabitur ad populum suum. Veni, consilium docebo te*: Dedit ei consilium quomodo cadere faceret Israel: Dixit ei; Deus eorum odit scortationem: Isti desiderabant vestimenta linea; fac illis tentoria, & in eis colloca meretrices: Dictum est enim *Num.* XXXI. 16. *Et ipsæ fuerunt filiis Israel per verbum Balaam*. Et quando Israel edebat & bibebat, & ibat ad deambulandum in foro gentilium istorum; Vetula dicebat; Quid quæris? Si diceret: Vestimenta linea: Vetula ei dicebat justum pretium; Et puella in domo

וצנצנת של יין מונח אצלה ועדיין לא
נאסר יין של גוים אמרה לו רצונך
שתשתה כוס יין כיון ששתה ערב לו·
והוא אומר לה השמעי לי וכו׳ בסנהדרין
בפרק כל ישרא׳ יש להם חלק . אשר
יעשה העם הזה . אמר רבי אבא בר
כהנא כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו
באחרים . דבר אחר אשר יעשה העם
הזה. כשעתידין לבוא עם גוג ומגוג עם
עשר מלכיות האמורין על ידי דוד שנאמר
כי הנה אויביך יהמיון . גבל ועמון ועמלק
פלשת עם יושבי צור גם אשור נלוה
עמם היו זרוע לבני לוט סלה . וישא
משלו ויאמר . נאם שומע אמרי א׳ ויודע
דעת עליון שהיה יודע לכוין שעה שהקדוש
ברוך הוא כועס בה נופל על פניו וגלוי
עינים . על העתידות . אראנו . למלך
המשיח . ולא עתה אשורנו ולא קרוב.
זה אורך הגלות הזה הנמשך. ומה מהרה
של הקדוש ברוך הוא תמני מאה ותרתי
מנין ונושנתם שישבו ישרא׳ בארץ קודם
שגלו. ודבר שכתבו ולא עתה ולא קרוב
לא כל שכן לכך נאמר אם יתמהמה
חכה לו כי בוא יבוא לא יאחר . דרך
כוכב מיעקב תנא משום רבנן שבוע שבן
דוד בא בו שנה ראשונה אין בה מזון כל
צורכה. שנייה חצי רעב משתלחין . שלישת
רעב גדול . ברביעית לא רעב ולא שובע.
בחמישית שובע גדול . ויצמח כוכב ממזרח
והוא כוכבו של משיח והוא עושה במזרח
חמשה עשר יום ואם האריך הוא לטובתן
של ישראל . ששית קולות ושמועות.
השביעית מלחמות. ומוצאי שביעית יצפה
למשיח ויתגאו בני מערב ויבואו ויחזיקו
מלכות בלא אפים ויבאו עד מצרים
וישבו כל השביה . ובימים ההם יקום
מלך עז פנים על עם עניו ודל והוא
מחזיק מלכות בחלקלקות . ועל אותו
הזמן אמר ישעיה לך עמי בוא בחדריך
וגו׳. אמרו חכמים רבי חייא צוה לדורו
בשתשמעו שעמד מלך עז פנים לא תשבו

Di-

mo ei dicebat minus ; & prope eum
ponebat phialam vini ; nondum enim
erat interdictum vinum gentilium: Viſne
bibere poculum vini? Poſtquam biberat,
confundebatur: Et ille dicebat; Auſcul-
ta mihi &c. Sicuti legitur in tractatu
Sanhedrin cap. ult. *Quid faciet populus
iſte?* Dicit R. Aba bar Cahana : Sicut
homo, qui ſibi maledicit , & ſuſpendit
maledictionem ſuam in aliis . Alia ex-
poſitio: *Quid faciet populus iſte?* Quan-
do venient cum Gog & Magog , cum
decem regnis dicent per manum Da-
vid : Dictum eſt enim *Pſalm.* LXXXIII.
3. *Quoniam ecce inimici tui ſonuerunt :
Gebal , & Ammon , & Amalec , alieni-
genæ cum habitantibus Tyrum ; Etenim
Aſſur venit cum illis , facti ſunt in ad-
jutorium filiis Lot . Tunc aſſumſit para-
bolam ſuam , & dixit : Sermo audientis
ſermones Dei , & ſcientis ſcientiam Al-
tiſſimi*. Quod noſſet dirigere mentem ;
Quod Deus S. B. eſſet in eum iratus :
*Cadens in faciem ſuam , & apertus ocu-
lis*. In rebus futuris. *Videbo illum*: Re-
gem Meſſiam ; *Sed non modo . Intuebor
illum ſed non prope* ; Hæc eſt diuturni-
tas captivitatis hujus productæ: Et quæ-
nam eſt celeritas Dei S. B? 802. Et
unde probatur? Ex eo quod dictum eſt:
ונושנתם, quo ſteterunt Iſraelitæ in ter-
ra priuſquam exularent: & hoc eſt quod
ſcriptum eſt : *Sed non modo ; ſed non
prope*: Nonne multo magis? Dictum eſt
enim *Habac.* II. 3. *Si moram fecerit* ,
expecta illum ; quia veniens veniet , &
non tardabit . *Proceſſit ſtella ex Jacob* .
Traditio nomine ſapientum noſtrorum ;
Hebdomada , qua filius David veniet ,
in anno primo non erit ullum alimen-
tum ; In ſecundo ſagittas famis immit-
tent. In tertio fames magna : In quar-
to neque fames neque ſaturitas: In quin-
to ſaturitas magna ; & orietur ſtella ,
ab oriente , & erit ſtella Meſſiæ , &
ipſe operabitur quindecim diebus in
oriente , & ſi prolungabit , erit in bo-
num Iſraelis ; In ſexto voces & rumo-
res , in ſeptimo bella : Et in exitu ſe-
ptimi reſpiciet in Meſſiam , & ſuper-
bient filii occidentis, & venientes robo-
rabunt regnum impudens, & venient in
Ægyptum, & prædabuntur omnem præ-
dam. Et in diebus iſtis ſurget rex im-
pudens contra populum afflictum & mi-
ſerum, & diſſenſionibus corroborabit re-
gnum ſuum : Et de eo tempore dicit
Iſaias XXVI. 20. *Vade populus meus , in-
tra in cubicula tua &c.* Dixerunt ſa-
pientes: R. Chjiah præcepit generationi
ſuæ ; Quando audietis , quod confirma-
tus ſit rex impudens , nolite morari
in

שם שהוא גוזר כל מי שהוא אומר אחד הוא אלהי העברים יהרג . והוא אומר נהיה כולנו לשון אחד ואומה אחת והוא מבטל זמנים ומועדים ושבתות וראשי חדשים ומבטל תורה מישראל שנאמר ויסבר להשנייה זמנין ודת ויתיהבון בידיה עד עידן עידנין ופלג עידן . עדן שנה. עידנין תרתי. ופלג עידן חצי שנה. אמרו לו מרי להיכן ננצל אמר להם לגליל העליון שנאמר כי בהר ציון ובירושלם תהיה פליטה . ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש . ומחץ פאתי מואב׳ אמר רבי הונא בשם רבי לוי מלמד שיהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם משיח בן יוסף מתוך הגליל והם עולים משם וכל ישראל . עמו לירושלם לקיים מה שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו. והוא עולה ובונה את בית המקדש ומקריב קרבנות והאש יורדת מן השמים והוא מוחץ כל אומות העולם. ויבא על ארץ מואב והורג את חציה והשאר שובה אותה בשביה ומעלים לו מס ועושה באחרונה שלום עם מואב שנאמר ושבתי את שבות מואב וישבו ארבעים שנה לבטח אוכלים ושותים ובני נכר אכריכם וכורמיכם. וקרקר כל בני שת שהוא מקרקר כל אומות העולם שנקראים בשת . שנאמר כי שת לי אלהים זרע אחר . ואחרי כל זאת שומע גוג ומגוג ועולה עליהם שנאמר יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על יהוה ועל משיחו. והוא נכנס והורג אותו בחוצות ירושלם שנאמר והיתה עת צרה וישרא׳ רואים כך ואומר אבד משיח ממנו ושוב לא ישוב משיח אחר וסופרים עליו ארבע משפחות שנאמר וספדה הארץ משפחות משפחות

in eo loco, quia decernet, quod quisque qui dixerit; Unus est Deus Hebræorum; occidatur. Et ipse dicet: Melius est, ut omnes sint lingua una, & natio una; & ipse abolebit tempora, & solennitates, & Sabbatha & novilunia, & abolebit legem ex Israel: Dictum est enim *Dan.* VII. 25. *Et putabit quod possit mutare tempora, & leges, & tradentur in manu ejus usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis.* עדן annum: עידנין duos; & פלג עידן dimidium anni. Dixerunt illi: Magister; Quo salvabimur? Respondit in Galilæam superiorem: Dictum est enim *Joel.* III. 5. *Quia in monte Sion, & in Hierusalem erit salvatio. Et in monte Sion erit salvatio, & erit sanctus. Obad.* I. 17. *Et transfixit strenuos Moab.* Dicit R. Huna nomine R. Levi: Docemur, quod Israelitæ congregabuntur in Galilæa superiori; & in eos respiciet ibi Messias filius Joseph de medio Galilææ, & ipsi inde adscendent, & omnes Israelitæ cum eo in Hierusalem ad confirmandum quod dictum est *Dan.* XI. 14. *Filii quoque prævaricatorum populi tui extollentur, ut impleant visionem & corruent.* Et ipse adscendet, & ædificabit domum sanctuarii, & offeret sacrificia, & ignis descendet de cœlo, & ipse vulnerabit omnes nationes mundi; & veniet in terram Moab, & dimidium occidet, & reliquum adducet in captivitatem, & afferent ei tributum, & faciet in fine pacem cum Moab; Dictum est enim *Jerem.* XLVIII. 47. *Et convertam captivitatem Moab.* Et habitabunt confidenter edentes & bibentes quadraginta annis: *Et filii peregrinorum agricolæ, & vinitores vestri erunt. Isai.* LXI. 4. *Et vastabit omnes filios Seth.* Quod sit destructurus omnes nationes mundi, qui vocantur in Seth. Dictum est enim *Genes.* IV. 24. *Quia posuit mihi Deus semen alterum.* Et post hæc audiet Gog & Magog, & adscendet in eos. Dictum est enim *Psalm.* II. 2. *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus.* Et ipse ingrediens occidet eum extra Hierusalem: Dictum est enim *Dan.* X. 1. *Et erit tempus tribulationis, & Israel videbunt sic.* Pariterque dictum est: *Et peribit unctus ab eo.* Et amplius non revertetur alius Messias. Et plangent super eo quatuor familiæ: Dictum est enim *Zach.* XII. 12. *Et planget terra: familiæ familiæ seorsum & familiæ domus David seorsum*; Et Deus S. B. egredietur, & pugnabit cum illis: Di-

לבר משפחת בית דוד לבר. והקדוש ברוך
הוא יוצא ונלחם בגוים ההם וההרים
ימושו והגבעות תמוטנה והר הזתים
יבקע מחציו. והקדוש ברוך הוא יורד עליו
וישראל נסים ונמלטים שנאמר ונסתם גיא
הרי. וזאת תהיה המגפה. וישראל גורים
אחרי כן למדברי אגמות לרעות במלוחים
שרשי רתמים ארבעים וחמשה ימים
וענני כבוד מקיפין אותם ושם ישראל יחו
נחבאים וכל מי שיש בלבו הרהור רע
על הקדוש ברוך הוא העננים משליכין
אותו ואומות העולם הורגין אותו. ומישראל
הרבה יצאו אל אומות העולם ואותם לא
יהיה להם חלק עם ישראל לעולם הבא.
אבל אותם העתידם להתענות במלוחים
ארבעים וחמשה ימים ולקץ ארבעים
וחמשה ימים בת קול אומרת להם
להם רדו לבבל שנאמר ובאת עד בבל
שם תנצלי. ובת קול מפוצצת שנית
לכו לאדום ועשו שם נקמתי שנאמר
נתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל וישראל
באין לרומי ובת קול יוצאה שלישית
עשו בה כאשר עשה יהושע ביריחו והם
סובבים את העיר ותוקעים בשופרות
ובפעם השביעית הריעים תרועה שמע
ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד ונפלה חומת
העיר והם נכנסים בתוכה ומוצאין את
בחוריה מתים ברחובותיה שנאמר לכן
בחוריה ברחובותיה וגו׳. ואחרי כן הם
קובצין את כל שללה וישראל מבקשין
את אלהיהן ואת דוד מלכם ומיד נגלה
עליהם מלך המשיח והוא אומר להם אני
הוא מלך המשיח שהייתם מחכים והיא
אומר להם שאו את הכסף ואת הזהב
נושאים אותו ועולים שנאמר שפעת גמלים
תכסך. ובת קול רביעית יוצאה ואמר
קול קורא במדבר. ובת קול חמישית
אומר לא יהיה שם אריה ובת קול
ששית אומרת אתן במדבר ארז שטה
והדס. ובת קול שביעית מכרזת נחמו
נחמו עמי ואליהו מבשר לישראל מלך אלהיך
ובת קול שמינית מכרות ואומרת דברו
על לב ירושלם. בת קול תשיעית

Dictum est enim ibid. XIV. 3. *Et egredietur Dominus, & pugnabit contra gentes istas; Et montes commovebuntur, colles & valles contremiscent. Isai.* LIV. 10. *Et mons olivarum scindetur ex media parte sui in medium:* Et Deus S. B. descendet super eum, & Israelitæ fugient & evadent. Dictum est enim *Zachar.* l. c. *Et fugietis ad vallem montium eorum: Et hæc erit plaga.* Et Israelitæ captivi abducentur posthæc in deserta stagnorum, & pascentur in locis salsis radicibus juniperorum quadraginta diebus, & nubes gloriæ eos circumdabunt, & ibi Israelitæ latebunt & in quo fuerit cogitatio mala, nubes ejicient eum, & nationes mundi eum occident: Et de Israelitis multi egredientur ad nationes mundi; & ipsis non erit pars cum Israel in seculo futuro, sed ipsi affligentur in locis salsis quadraginta diebus, & in fine quadraginta dierum dicet filia vocis: Descendite in Babylonem: Dictum est enim *Mich.* IV. 10. *Et venies usque ad Babylonem, ibi liberaberis.* Et filia vocis diffundetur secunda vice: Ite ad Edom, & facite ibi ultionem meam. Dictum est enim *Ezech.* XXV. 14. *Et dabo ultionem meam super Edom per manum populi mei Israel.* Et Israelitæ venient Romam, & filia vocis egredietur tertia vice; Facite in eam, sicut fecit Josue in Hiericho: Et ipsi circumdabant urbem, & clangent buccinis, & septem vicibus clangent clangorem: Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus unus; & corruet murus urbis, & ipsi ingredientes in eam educent juvenes ejus mortuos in ejus plateis: Dictum est enim *Jerem.* XLIX. 26. *Juvenes ejus in plateis ejus.* Et posthæc congregabunt omnem prædam, & Israelitæ quærent Deum suum, & David regem suum, & subito apparebit rex Messias, qui dicet illis; Ego sum rex Messias, qui vos faciet sapientes, & dicet illis; Portate argentum & aurum, & ipsi illud portabunt: Dictum est enim *Isai.* LX. 6. *Inundatio camelorum operiet te.* Et filia vocis quarta vice egredietur dicens: *Vox clamantis in deserto:* Et filia vocis quinta vice egredietur dicens. *Non erit ibi leo:* Et filia vocis sexta vice egredietur dicens: *Dabo in solitudinem cedrum, & spinam, & myrtum. Isai.* XLI. 19. Et filia vocis septima vice proclamabit: *Consolamini, consolamini popule meus;* Et Elias annunciabit Israel regem Deum tuum; Et filia vocis octava vice proclamabit dicens: *Loquimini ad cor Hierusalem:* Et filia vocis nona vice dicet: *Aperite portas, & ingredietur*

tur

אומרת פתחו שערים ויבא גוי צדיק. ובת קול עשירית אומרת שאו שערים ראשיכל. ויחיו המתים שנאמר יחיו מתוך נבלתי יקומון. ואז יתקבצו הגליות שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. ואז יתקיים דרך כוכב מיעקב. וכן יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיתקיים פסוק זה ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל וגו'. בימינו ובימי כל ישראל. והיה אדום ירשה. והיה ירשה. שהיה אויבו מחיי יעקב אבינו דכתיב וישטם עשו את יעקב הוא אויבם במדבר ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים. הוא אויבם בגלות הראשון שנאמר ואל תעמוד על הפרק זה היה בבית שני שנאמר ויסבר להשנייה זמנין ודת. לכך נאמר והיה אדום ירשה והיה ירשה. שני פעמים על רוע מעלליהם וישראל עושה חיל. וירד מיעקב. זה כוכבו של יעקב. והאביד שריד מעיר של אדום. וירא את עמלק וישא משלו. ראש שבא להלחם היה עמלק. וירא את הקיני. אמר לו בלעם ליתרו קני והלא עמנו היית באותה עצה מי הושיבך אצל איתני עולם כי אם יהיה לבער קין כלומר כי גם הם לא ינצלו ואם אלו לוקין כל שכן אשור עד מה אשור תשבך. כלומר עד מתי תשבו לבטח. וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משומו אל. אמר רבי יוחנן אוי לאומה שתמצא בשעה שהקדוש ברוך הוא עושה פדיון לבניו מי מטיל כסותו בין לביא ללביא בשעה שנזקקין זה לזה. וצים מיד כתים אניות יבואו ממקום כתים וענו אשור וענו עבר. עד אשור. מקטל קטלי. מיכן ואילך שעבודי משעבדי וגם הוא עדי אובד. כתים. מבני יון שנאמר ובני יון אלישה ותרשיש כתים

tur gens justa. Et filia vocis decima vice dicet; *Attollite portæ capita vestra;* Et resurgent mortui: Dictum est enim *Vivent mortui tui, cadavera mea resurgent:* Et tum congregabuntur captivitates: Dictum est enim: *Et erit in die illa, clanget cornu magno:* Et tum confirmabitur quod dictum est; *Processit stella ex Jacob:* Atque ita sit beneplacitum in conspectu patris nostri, qui est in cœlis, ut confirmetur hic textus. *Et elevabit signum in nationibus, & congregabit profugos Israel. Isai.* XI. 12. In diebus nostris, & in diebus omnium Israelitarum. *Et erit Edom hæreditas ejus, & erit hæreditas ejus:* Quod ipse vivens odio habuerit Jacob patrem nostrum; Scriptum est enim *Genes.* XXVII. 41. *Iram concepit Esau in Jacob*. Ipse eos odio habuit in deserto*: Et venit Amalec, & pugnavit contra Israel in Rephidim*. Ipse eos odio habuit in prima captivitate; Dictum enim *Obad.* I. 4. *Neque stabis in exitibus*. Hoc fuit in domo secunda; Dictum est enim: *Recordare Domine filiorum Edom, & diei Hierusalem*. Et ipse odio habuit in captivitate; Dictum est enim: *Et cogitavit mutare tempora, & legem. Ose.* IX. 15. Idcirco dictum est: *Et erit Edom hæreditas ejus, & erit hæreditas ejus:* Duabus vicibus. *Propter malitiam ad inventionum eorum. Et Israel fortiter aget. Et dominabitur qui de Jacob. Et descendit de Jacob:* Hæc est stella Jacob*: Perdetque evasores ex urbe Edom; & vidit Amalec; & assumsit parabolam suam:* Princeps qui venit ad pugnandum fuit Amalec: *Et videns Cenæum*. Dixit Balaam ad Jethro: Cenæe, nonne fuistis nobiscum in eodem consilio? Quis te fecit consistere prope fortes mundi. *Quinimo erit ad vilefaciendum Cain*? Quasi dicat; Ne hi quidem liberabuntur, si isti percutientur, multo magis Assur; *Usquequo Assur captivum ducet te*. Quasi dicat: Quandiu sedetis confidenter? *Et assumsit parabolam suam dicens: Væ qui vivet ab iracundia Dei?* Dicit R. Jochanan. Væ genti, qui deprehendetur in tempore, quo Deus S. B. faciet redemtionem filiis suis, qui projicit indumentum suum inter leonem, & leonem, quando inter se sibi lædunt: *Et caterva de populo Cuthim*. Naves venient ex loco Cuthæorum; *Affligent Assur, & affligent Eber; usquequo Assur:* Occidet occisores; Hinc & ulterius; Servi ex servis; *Et etiam ipsa æternum peritura est;* כתים ex filiis Javan; Dictum est enim *Genes.* X. 4. *Filii vero Javan Elishab, & Jarsbib, Chittim, & Doda-*

ודודנים. ויקם בלעם וילך וגו'. וישב
ישראל בשטים. בלק וכל בני פלטורין שלו
לקחו עצה אמרו אין לנו מה לעשות
לא עצתו של בלעם. בלעם. בלעם בעצתו.
בלק. שבא ללוק דמן של ישראל. כתב
אחד אומר וילחם עם ישראל. וכתוב אחד
אומר ואם נלחם נלחם בם. לא שבא
לילחם ולא נלחם. מיד הלכו והפקירו
את בנותיהם ככל דברי רבותינו שאמר
בענין הזכור למעלה לכך נאמר וישב ישראל
בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב.
ואומר הן הנה היו לבני ישראל וגו'. והלא
ממדין הביאום אלא מלמד שמדין ומואב
היו בזו העצה שנתן בלעם כדי להכשיל
את ישראל שכיון שראו ישראל שלא היה
כח לבלעם לקללם מיד נתגלו בעריות
ונפלו מהם עשרים וארבעה אלף. בשטים.
שנתעסקו בדבר של שטות. וכן הוא
אומר נואף אשה חסר לב וגו'. דבר אחר
וישב ישראל בשטים. בכל מקום שנאמר
ישיבה אינה אלא לשון צרה. בקין נאמר
ויצא קין מלפני יהוה וישב בארץ נוד.
וישב יעקב נמכר יוסף. וישבו לאכל לחם.
וימכרו את יוסף. וישב העם לאכל
ושתה וגו'. וישב ישראל בשטים. ויהיו
המתים. ויחל העם לזנות אל בנות
מואב. נעשו חולין מקדושתן. אל בנות
מואב. כי שטים בעבר הירדן בערבות
מואב. כי מדבר ישימון הוא למערב ארץ
מואב סמוך לירדן כדרך יום. ותקראן לעם.
תניא אמר רבי שמעון בן אלעזר. ישראל
שבחוצה לארץ. עובדי עבודה זרה בטהרה
כיצד גוי שעשה משתה לבנו וזימן היהודים
שבעירו אף על פי שאוכלין ושותין משלהן
ושמש שלהן עומד ומשקה אותם כאלו
אכלו מזבחי מתים שנאמר ויצמדו לבעל
פעור ויאכלו זבחי מתים. אימא עד דאכיל
אם כן לימא קרא ואכלת. מאי וקרא

adnim. Et surgens Balaam abiit &c. Et stetit Israel in Scithim: Balac & omnes filii palatii acceperunt consilium ejus dicentes: Nobis nihil aliud est faciendum, nisi consilium Balaam, Balaam, Balaam in consilio suo, Balac qui venit ad immergendum sanguinem Israel. Alter textus dicit: *Et pugnavit cum Israel*: Et alter dicit; *Judic.* XI. 25. *Et pugnando pugnaverit contra eum*. At venit ad pugnandum, & non pugnavit: Statim abeuntes publicarunt suas filias juxta omnia verba sapientum nostrorum, quod dictum sit juxta subjectum supra memoratum: Idcirco dictum est: *Et sedit populus in Scithim; Et incepit populus scortari cum filiabus Moab*: Et dictum est: *Ecce illæ fuerunt filiis Israel &c.* Atqui ex Midian eas adduxerunt: Sed docemur Midian, & Moab fuisse in hoc consilio, quod dedit Balaam, ut offendere faceret Israel: Etenim postquam viderunt non esse potestatem in Balaam, ut illis malediceret, statim se redemerunt scortationibus, & de illis ceciderunt quatuor & viginti millia: *In Scithim*: Quod occupati fuerint in re stultitia, & sic dictum est *Prov.* VI. 32. *Qui autem adulter est propter cordis inopiam*. Alia expositio: *Et sedit populus in Scithim*: Ubicunque memoratur sessio, non significat nisi angustiam: De Cain dictum est *Genes.* IV. 16. *Et egressus est Cain a conspectu Domini, & sedit in terra Nod*. *Et sedit Jacob*: *Et in venditione Joseph*. *Et sederunt ad edendum panem*; *Et vendiderunt Joseph*: *Et sedit populus ad edendum, & bibendum &c. Et sedit Israel in Scithim; & fuerunt mortui*: Et incepit populus scortari cum filiabus Moab: De sanctitate sua facti sunt profani: *Cum filiabus Moab*. Quia Scithim erat trans Jordanem, in campestribus Moab; etenim desertum Iisimon erat in campestribus terræ Moab prope Jordanem juxta viam diei: *Et vocarunt populum*. Traditio: Dicit R. Simeon ben Eliezer. Si Israelita fuerit extra terram, qui serviunt Idololatriæ, sunt in puritate: Quomodo? Si gentilis faciat convivium filio suo, & invitet Judæum, qui sit in civitate sua, vel si edant & bibant de suis bonis, atque utantur de suis bonis, si stans potet cum illis imputatur perinde ac comedat de sacrificiis mortuorum: Dictum est enim *Psal.* CVI. 18. *Et initiati sunt Baal Pebor, & comederunt sacrificia mortuorum*: Dicam: donec comedat; si ita est; dicendum erit: Voca, & comedes: Quid significat: Et vocabit te? Tempore invita-

לך. משערת קריאה. ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן. שכיון ששתה מיין העמוני שהוא יפה והוא מפתח את הגוף לזנות היה אומר לה השמעי לי והיא מוציאה עבודה זרה מחיקה ואומרת לו השתחוה לזה ואני נשמעת לך. ויצמד ישראל לבעל פעור. מתחלה היו נכנסין בצניעות ואחר כך התחילו ליכנס זוגות זוגות צמודין כענין צמד בקר. דבר אחר ויצמד. בצמיד על היד. לבעל פעור עבודה זרה היתה שהיו אוכלין ושותין לפניה ואחר כך פוערים עצמם שם. זו היא שאמרו חכמים הזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו. הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו. תנו רבנן מעשה בסרבטא יהודי היה שהשכיר חמורו לגויה אחת. כיון שהגיעה לפעור אמרה לו המתן עד שאכנס ואצא. לאחר שיצאת נכנס גם הוא ופיער בפניו וקנח בחוטמו והיו כומרין מקלסין אותו ואומרין מעולם לא היה אדם שעבד לזה כך. אמר רב יהודה אמר רב מעשה בנייה אחת שחלתה ואסרה אם תעמוד מחליה תלך ותעבוד לכל עבודה זרה שבעולם כיון שהגיעה לפעור שאלה לכומרין במה עובדין זה אמרו לה אוכלין תרדין ושותין שכר ומתריזין בפניו אמרה מוטב התחזור לחליה ולא תעבוד עבודה זרה בכך אבל ישראל ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר אף יהוה בישראל. ויאמר יהוה אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם. אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אלא אמר להם הקדוש ברוך הוא חלוק להם בתי דינין הרבה כדי שישוב חרון אף יהוה. ותוקע אותם ליהוה ומנין שהוקעה תלייה שנאמר והוקענום ליהוה בבקעת שאול. נגד השמש. מיכן שאין דנין דיני נפשות בלילה. נגד השמש על פי עדים. וכן הוא אומר אם זרחה השמש אם עינא דשהדיא. דבר אחר נגד השמש שלא יבוא עליהם השמש וכן הוא לא תלין נבלתו על העץ. דבר אחר נגד השמש כל שענן מסתלק ממנו והשמש זורח עליו. ויאמר משה אל שופטי ישראל. בא לו שבטו של שמעון אצל זמרי

vitationis: *Et comedit populus & adorarunt idola earum*. Postquam bibit de vino Ammonitico, quod erat optimum, ipse seducebat corpus ad scortandum, dicens illi. Ausculta mihi: Et illa educens de sinu suo Idololatriam dicebat; Hanc adora, & ego auscultabo tibi: *Et collectus est Israel Baal Peor*: Ab initio ingressi sunt occulte & postea inceperunt ingredi bini, copulati sicut per boum. Alia expositio. *Et collectus est*. In conjunctione super manum: *Baal Pehor*: Erat Idololatria, in cujus conspectu edebant, & bibebant, & posthæc se denudabant: Hoc est quod dixerunt sapientes: Qui spargit lapidem Markolis, hic est ejus cultus: Qui se denudat Baal Pehor, hic est ejus cultus: Tradiderunt sapientes nostri: Narratur; In Sarvatha Judæus erat, qui locavit asinum suum gentili: Quando pervenit ad Pehor, dixit: Expecta, dum ingrediar & egrediar; postquam egressa est, ipse quoque ingressus se denudavit coram eo, & nasum abstersit: at sacrificuli eum deriserunt dicentes: Nemo solet sic hunc colere. Dicit Rabi Jehuda, dicit Rab. Narratur de quadam gentili, quæ cum ægrotaret, dixit: Si convalescam, ibo, & coleam omnem Idololatriam, quæ est in mundo. Quando pervenit ad Pehor, quæsivit a sacrificulis, qualis esset ejus cultus: Dixerunt: Solent comedere blitum, & bibere siceram, & pedere in ejus conspectu. Respondit: Melius est, ut iterum ægrotem, quam ut ita serviam Idololatriæ: At de Israel dictum est: *Et collectus est Israel Baal Pehor. Et excandefacta est ira Domini in Israel: Et dixit Dominus ad Mosen. Cape omnes principes populi, & suspende eos*. Si populus peccavit, principes populi quid peccarunt? Sed dixit ei Deus S. B. Distribue illis Synhedria multa, ut quiescat excandefactio iræ Domini: *Et suspende eos Domino*. Et unde probatur, quod הוקעה sit suspensio? Ex eo quod dictum est 2. *Sam.* XXI. 6. *Ut suspendamus eos in Gabaa Saul*. *Contra solem:* Hinc dixerunt, non fuisse noctu exercenda judicia capitalia. *Contra solem*. Ex ore testium: Et sic dictum est *Exod.* XXII. 2. *Sin splenduerit sol*. *Si illuxerit sol*. Alia expositio: *Contra solem:* Ne super eos sol occidat: Et sic dictum est *Deut.* XXI. 22. *Non remanebit cadaver ejus in patibulo*. Alia expositio: *Contra solem:* Si nubes ab eo removeretur, sol splendebat super illum. *Et dixit Mose ad judices Israel*. Venit tribus Simeonis ad Zimri filium Sellu dicens: Isti damnantur

בן סלוא אמרו לו הם נידונין הריגה ואתה יושב ושותק עמד וכנס עשרים וארבעה ﭏף משבטו של שמעון הלך לו אצל כזבי ברת צור אמר לה השמעי לי אמר לו איני נשמעת ﭏא לאדם גדול שהוא כמורת אבא. אמר לה אף אני נשיא שבט ולא עוד ﭏא שבט שלי גדול משבטו של משה שהוא שני לבטן. ושבטו של משה שלישי לבטן מיד נשמעה לו שנאמר והנה איש מבני ישראל בא ויקרב ﭏ אחיו אחזה בבלוריתה והעבירה באמצע כל ישרﭏ בא לו אצל משה אמר לו בן עמרם זו מותרת או אסורה ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך שהיא ברת כהן מדין. באותה שעה נתעלמה הלכה ממשה רב״נו שנאמר והמה בוכים פתח אהל מועד. התחילו הכל נועים בבכיה. וירא פינחס בן ﭏעזר בן אהרן הכהן מה ראה ראה מעשה ונזכר הלכה. הבועל ארמית קנאין פונעין בו. דבר אחר ראה שאין אחר מהן עומד לקנא לשם. אמר אין כאן אדם שיהרוג ויהרג. איה גור אריה יהודה. איה דן גור אריה. איה בנימן זאב יטרף. ﭏא כיון שראה שהכל שותקין מיד עמד פינחס ופנה שאין אדם חס על כבוד קונו ועמד הוא לקנא. בן ﭏעזר בן אהרן הכהן. צדיק בן צדיק. בן צדיק דבר אחר וירא פינחס אמר ראובן חשוד בדבר לא דנו ולא מעידו שנאמר וישכב את בלהה. שמעון כולו מחוייב. אין הדבר תלוי ﭏא בלוי. אמר לו למשה אחי אבי אבא לא כך למדתנו הבועל ארמית קנאין פונעין בו. אמר לו קוריאנא דאיגרתא ליהוי פרוונקא. מיד ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו. קם מתוך סנהדרין של משה ויקח רומח בידו שמט את הרומח והניחו באפונדתו והיה נסמך והולך על מקלו אמרו לו לפנחס להיכן אתה הולך אמר להם ומי גדול לנו משמעון אמרו הניחו לו גם הוא לעשות צרכיו נכנס התירו פרושים את הדבר. ויבא אחר איש ישרﭏ ﭏ הקבה היה הולך ובא אחר זמרי ﭏ הקובה וידקר את שניהם את איש ישרﭏ ואת האשה

tur ad mortem, & tu stans taces? Surgens; & congregatis quatuor & viginti millibus de tribu Simeonis adiit Chozbi filiam Sur dicens: Ausculta mihi: Respondit: Non auscultabo nisi viro principi, qui sit similis patri meo: Cui dixit: Ego quoque sum princeps tribus, & præterea mea tribus est præstantior tribu Mosis, eo quod sit secunda in generatione, at tribus Mosis est tertia in generatione. Statim illi auscultavit: Dictum est enim: *Et ecce vir de filiis Israel venit, & adduxit ad fratres suos:* Apprehendit eam coma, & traduxit per medium omnium Israelitarum. Venit ad Mosen, dicens: Fili Amram: Hæcne permissa est, an interdicta? Si dicas esse interdictam; quis tibi permisit filiam Jethro, quæ est filia sacerdotis Midian? Tum occultata fuit Mosi magistro nostro constitutio: Dictum est enim: *Et illi flebant ad ostium tentorii conventus:* Omnes inceperunt oblectari in ejus luctu. *Et vidit Pinchas filius Eleazaris filii Aharon.* Quid vidit? Vidit factum, & recordatus est constitutionis; Qui concumbit cum Aramæa, zelatores irruunt in eum: Alia expositio: Vidit, quod nemo surgeret, ut zelum exerceret pro Deo. Dixit; Nemo est hic, qui occidat, & occidatur? Est catulus leonis Juda; Est Dan catulus leonis; Est Benjamin lupus discerpens: Sed postquam vidit, quod omnes tacerent, statim surgens Pinchas, & vidit, quod nemo esset solicitus de gloria creatoris sui, stetit ad zelandum: *Filius Eleazaris filii Aharon sacerdotis:* Justus filius justi, filii justi. Alia expositio: *Et vidit Pinchas:* Dixit: Ruben suspectus est in re, non judicant, neque testantur: Dictum est enim: *Et concubuit cum Bilaa:* Tota tribus Simeonis rea est: Res non pendet nisi a Levi: Dixit Mosi; Frater patris patris mei; Nonne nos sic docuisti, si quis concumbat cum Aramæa, quod zelatores irruant in eum? Respondit: Legam hanc epistolam, ut sim accusator. *Statim surgens de medio congregationis sumsit lanceam manu sua:* Surrexit de medio Synhedrii Mosis, & sumsit lanceam manu sua; Reliquit lanceam, & se cinxit cingulo suo, & ingressus est baculo suo. Dixerunt ad Pinchas: Quo vadis? Respondit: Quis nobis est major Simeone? Dixerunt: Permisimus illi cum ista, ut faceret opus suum; ingressus est: Permiserunt hoc interpretes: *Et venit post virum Israelitam in penetrale* venit, & venit post Zimri in penetrale: *Et confodit ambos illos virum Israelis, & mulierem per interi-*

אל קנתה במקום התורף נתכונן . בוא וראה הנס האחד שאילולי צוחו היו באין והורגין את פינחס . והשני שלא פירשו זה מזה. השלישי שכיון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה שהיתה זכרותו של זמרי נראית בתוך הקבה והכל רואין ומאמינין . הרביעי שנתארך הברזל כדי שידקור את שניהם . החמשי נתן כח בזרועו של פינחס להגביה את שניהם . הששי נתן כח בעץ לסבול . השביעי שלא נשמטו מן הרומח להראות את קלונם לכל . השמיני שהפכם המלאך כדרכם ונמצא האיש למעלה והאשה למטה . התשיעי שלא הטיפו דם שלא יטמא פנחס הכהן . העשירי שלא מתו עד שהוציאם מן האהל . שלא יטמא פינחס בתוך האהל . אחד עשר שהגביה המלאך את המשקוף כדי שיצאו שניהם כשהוא נושאן על כתיפיו . שנים עשר שכיון שיצא התחיל הנגף מחבל כעס כדי שלא יקומו על פינחס . בא וחבטם לפני הקדוש ברוך הוא אמר לפניו רבונו של עולם על אלה יפלו ארבעה ועשרים אלף מישראל מיד עמד בתפלה . שנאמר ויעמד פינחס ויפלל ותעצר המגפה ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם.

סליק פיסקא

פרשת פינחס בן אלעזר

טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר . טוב ארך אפים זה פינחס בן אלעזר שראה ואמר אין חכמה אין עצה ואין תבונה לנגד יהוה . ועמד וקנא לשם והאריך אפו עד שהגיע אצל הקבה שאילולי היה צועק ומחרף ואומר ראו הרשע מה עשה. מיד היו עומדין עליו שבטו של שמעון . אלא האריך אפו עד שהגיע אצל הקבה לכך נאמר טוב ארך אפים מגבור . שהמתין לזמרי עד שתשש

terita. Veni & vide miraculum primum: Si enim exclamassent, venientes occidissent Pinchas: & miraculum secundum, quod alter ab altera se non separaverit: Et tertium, quod recta infixerit lanceam in virilitatem hominis, & sexum fœmineum mulieris, quod virilitas Zimbri conspiceretur in foramine fœminæ, & omnes adspicientes crederent: Et quartum, quod producta fuerit lancea, ut ambos transfigeret. Quintum: Dedit robur brachio Pinchas, ut ambos elevaret: Sextum: Dedit robur ligno, ut ferre posset. Septimum; quod non exsilierint ex lancea ut ab omnibus eorum dedecus adspiceretur: Octavum; quod eos inverterit Angelus juxta eorum consuetudinem, ita ut vir incumberet, & fœmina succumberet. Nonum; quod non distillaverit sanguis, ne pollueretur Pinchas sacerdos: Decimum; quod non mortui fuerint, nisi postquam educti fuerunt de tentorio, ne Pinchas in tentorio pollueretur. Undecimum; quod elevaverit Angelus superliminare, ut ambo educerentur, quando translati fuerunt super ejus humeris. Duodecimum: Postquam egressus est, incepit percutere vastator populum ne insurgerent contra Pinchas; Venit & prostratus coram Deo S. B. dixit coram eo: Domine mundi: Propter hæc ceciderunt quatuor & viginti millia de Israel: Statim stetit in oratione; Dictum est enim *Psal.* CVI. 35. *Et stetit Pinchas, & oravit, & cessavit plaga, & reputatum est ei in justitiam*. Et imputatum est illi in justitiam in generationem & generationem usque in perpetuum.

Finis textus.

Sectio quæ inscribitur:
Pinchas Filius Eleazaris.

MElior *est patiens viro forti, & qui dominetur animo suo expugnatore urbium*. *Prov.* XVI. 32. *Melior est patiens*. Hic est Pinchas filius Eleazaris, qui vidit & dixit: Non est sapientia, neque consilium, neque intelligentia coram Domino; & consurgens zelator fuit pro Deo: Et produxit indignationem ejus; donec accessit ad Deum S. B. qui si exclamasset, & anticipasset dicens: Videte, quid faciat impius; Statim insurrexisset in eum tribus Simeonis: Sed produxit ejus indignationem, donec accessit ad Deum S. B. Idcirco dictum est: *Melior est patiens viro forti*. Quod occiderit Zimri, postquam debilitatum est ejus robur, quod factus sit

כוחו עד שנעשה כביצה מוזרת מרוב בעילות שבעל אותה והיא היתה כעריבה מלאה מים. מלובד עיר. שהלוכד עיר אם היא לו אינה לבנו לבנו אינה לבן בנו. אבל פינחס זכה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו. וידבר יהוה אל משה לאמר. לבני ישראל שהיו מרננין אחר פינחס אומר ראיתם בן פוטי זה יהרוג נשיא שבט מישראל. בן שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה כמאן דאמר ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל. אמרו מבנות יתרו היתה. כיון שראה הקדוש ברוך הוא שהיו מזלזלין אותו התחיל ליחסו פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. למשפחותם לבית אבותם יחסתי אותם. השיב את חמתי מעל בני ישראל. החזיקו לו טובה. שהשיב את חמתי מכם בקנאו את קנאתי בתוכם. לא נמצא איש קנא לי חוץ ממנו. אמר ראוי הוא לקנא. קנאי בן קנאי משבט של לוי שקינא על מעשה העגל. משיב חמה בן משיב חמה בן אהרן שנאמר ויתן את הקטרת ויכפר על העם ולא כליתי. מלמד שאילולי פינחס היו כלים. עליו אמר שלמה חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה. לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום. שלא יהא אדם חולק על הכהונה כדרך שחלקו עדת קרח עליו ואומר בריתי היתה אתו החיים והשלום. גדול השלום שניתן לפינחס בברית. גדול השלום שניתן לו שקיבלו הדורות שניתן אדם שלום לחבירו שחרית וערבית. והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם. אלו עשרים וארבעה מתנות כהונה. תחת אשר קנא. תחת אשר הערה למות נפשו. ויכפר על בני ישראל לכפר לא נאמר אלא ויכפר עד עכשיו מכפר עד שיחיו המתים. ושם איש ישראל. פירסמו הכתוב להודיע שבחו של פינחס שלא נתפחד ממנו בקנאו לאלהיו. זמרי נקרא זמר. על שנעשה כביצה מוזרת. ושם האשה המוכה המדינית כזבי. שכיזבה באביה שאמר לה אביה אל

sit sicut ovum dispersum propter plurimum concubitum, quo cum ipsa concubuerat, & ipsa erat uti sulcus plenus aquis: *Expugnatore urbium*. Quod expugnet civitatis, si sibi sit, non erit filio suo, si filio suo, non erit filio filii sui: At Pinchas acquisivit sibi, & generationi suæ usque ad finem omnium generationum: Dictum est enim: *Et erit illi, & semini ejus post eum. Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo &c.* Filiis Israel, quod murmurassent post Pinchas, dicentes: Videte filium Puthi, iste occidit principem tribus ex Israel, filius, cujus pater matris suæ pinguefecit vitulos Idololatriæ: Sicuti dictum est: *Et Eleazar filius Aharon accepit sibi de filiabus Putiel:* Dixerunt: De filiabus Jethro erat; Quando vidit Deus S. B. quod eum vilipenderent, incepit describere genealogiam Pinchas: *Filius Eleazaris, filii Aharon sacerdotis;* secundum familias eorum juxta domum patrum eorum genealizavi eos: *Avertit iram meam de super filiis Israel:* Confirmata sunt ei bona, eo quod avertit iram meam ex vobis: Non deprehensus est vir zelans mihi excepto hoc: Dixit: Decens iste ad zelandum: Zelator filius zelatoris de tribu Levi, quæ zelum exercuit in opere vituli: Avertens iram, filius avertentis iram, filii Aharon: Dictum est enim; *Et dedit suffitum, & expiavit pro populo; & non absumsi:* Docemur, si non fuisset Pinchas, exterminati fuissent; De eo dixit Salomon *Prov.* XVI. 18. *Indignatio regis nuntii mortis, & vir sapiens placabit eam.* Idcirco dictum est: *Ecce ego do ei fœdus meum pacem:* Ut nemo contendat de sacerdotio, sicut contendit congregatio Kore; Pariterque dictum est: *Pactum meum erit cum eo vitæ, & pacis:* Magna est pax, quod data sit Pinchas in pactum; Magna est pax, quod data sit ei, & acceperint generationes, quod homo det pacem socio suo mane & vespera; *Et erit ei, & semini ejus post eum fœdus sacerdotii perpetuum:* Ista sunt quatuor & viginti dona sacerdotii: *Eo quod zelatus sit.* Quod exposuerit ad mortem animam suam: *Et expiabit pro filiis Israel:* Ad expiandum; non scriptum est; Sed; *Et expiabit.* Nunc etiam expiat donec resurgant mortui; *Et nomen viri Israelitæ:* Publicat textus ad ostendendam laudem Pinchas, quod non expavit ab eo ut zelum exerceret pro Deo suo. *Zimri:* Vocatus fuit זמר. Quia factus est sicut ovum dispersum; *Et nomen mulieris percussæ Midianitis. Chozbi.* Quod mentita sit patri suo, eique dixit; Ne auscul-

תשמעי אלא לגדול שבהם והיא נשמעה לזמרי. בת צור. הוא שאמר הכתוב את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור. בעא מיניה רב כהנא מרב. לא פגעו בו קנאין מהו אנשייה רב לגמריה. אקריוה לרב כהנא בחילמיה. בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם כי חלל יהודה קדש יהוה ובעל בת אל נכר. אתא אמר ליה לרב אקריון לי בחילמי הכי אדכריה רב לגמרא אמר ליה בגדה יהודה זו עבודה זרה וכן הוא אומר בגדה אשה מריעה. ותועבה נעשתה בישראל. זה משכב זכור שנאמר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא. כי חלל יהודה קדש יהוה ובעל בת אל נכר. כי חלל יהודה קדש יהוה זו זונה. ובעל בת אל נכר. זו נויה. וכתיב יכרת יהוה לאיש אשר יעשנה ער ועונה וגו׳. אם תלמיד חכם הוא לא יהא לו ער בהחכמים ולא עונה בתלמידים. ואם כהן עם הארץ הוא לא יהא לו בן מגיש מנחה ליהוה. כי אתא רבין אמר בית דין של חשמונאי גזרו הבא על הנויה חייב משום נשג״ז נדה שפחה גויה זונה. אמר רב חסדא הבא לימלך אין מורין לו שיפגע. אלא דינו בידי שמים. אמר רבי אחי בר יאשיה אל תסתכל בנשים שלא תבוא לידי עבירה. רבי מיאשא בנו של רבי יהושע בן לוי אמר כל הרואה דבר ערוה ומעלים עינו ממנה זוכה ומקביל פני שכינה. והלכה רווחת היא שאין דבר בערוה פחות משני עדים. ואין מוציאין אשה מתחת בעלה אלא עד שיראו כדרך המנאפים. ומה שאמרו חכמים בקלא דלא פסיק או בדבר מכוער תצא. לאו להוציאה מתחת בעלה אלא להוציאה מן הנטען. שאם נרשה בעלה בקלא או בדבר מכוער והלכה ונישאת לניטען מוציאין אותה מתחת ידי הנטען הואיל ובעלה הוציאה משום חשד קלא דלא פסיק או משום דבר מכוער. היכי דאמי קלא דלא פסיק אמר אביי אמרא לי סדומי מאתא כלומר הריטן של בני מדינה יומא ופלגא. ובלבד שלא יהו שם אויבים שמוציאין את הקול. אמר

scultes nisi ei, qui dignitate præstet inter eos; Et illa auscultavit Zimri. *Filia Sur:* Hoc est quod dicit textus *: Evi, Recben, Sur, & Chur*. Quæsivit R. Cahana ex Rab: Non irruunt in eum zelatores: Quid oblitus est Rab docere? Legit R. Cahana in somnio: *Transgressus est Juda. Et abominatio facta est in Israel, & in Hierusalem; quia profanavit Juda sanctificationem Domini. Malach.* II. 11. Veniens dixit Rab: Lege mihi in somnio meo; Ita recordatus est Rab legere; Dixit illi: *Transgressus est:* Hæc est Idololatria: Et sic dictum est *Jerem.* III. 20. *Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum. Et abominatio facta est in Israel*: Hic est concubitus masculi; Dictum est enim: *Et cum masculo non concumbes concubitu fœminæ: Abominatio illa: Quia profanavit Juda sanctificationem Domini & habuit filiam dei alieni.* Hæc est gentilis: Et scriptum est *: Excidet Dominus virum, qui fecerit hoc, magistrum, & discipulum.* Ibid. Si fuerit discipulus sapiens, non erit illi magister in sapientibus, neque discipulus in discipulis; Si vero fuerit sacerdos de populo terræ, non erit illi filius, qui offerat munus Domino. Quia veniens Rabin dixit: Synhedrium Chasmonæorum decrevit: Si quis congrediatur cum gentili tenetur nomine נשגז sc. menstruatæ, ancillæ, gentilis, & meretricis. Dicit Rabi Chalda; Si veniat ad consulendum, non dicent, ut in illum irruat, sed judicatur per manum cœli. Dicit Rabi Achi bar Josia; Ne speculeris mulieres, ne inducaris in peccatum; R. Miasa ben Rabi Jehosua ben Levi dicit; Qui inspiciat rem turpem, & removeat ab ea oculos suos, dignus fit, ut videat faciem Divinitatis: Et constitutio recepta est; non agi de re turpi si non adsint ad minimum duo testes; Neque educunt uxorem a marito, nisi quando viderint juxta consuetudinem scortantium: & quod dixerunt sapientes; Propter famam, quæ non cessat, aut propter rem turpem, educetur. Non ad educendam de potestate mariti, sed ad educendam ex adultero. Si enim repudiet maritus propter famam, aut propter rem turpem, & abiens, nubat adultero, educunt eam de potestate adulteri, quoniam maritus educit propter suspicionem famæ, quæ non cessat; Quænam est fama, quæ non cessat? Dicit Abaje; Dixit mihi: murmuratores urbis; Quasi dicat; Murmuratio incolarum urbis durat diem cum dimidio; Dummodo in ea non fuerint inimici, qui educant famam malam;

אביי מלקין על הייחוד ואין אוסרין על הייחוד. והני מילי בפנויה אבל באשת איש לא שלח להוציא לעז על בניה. וכן הלכה. והילכתא המגרש את אשתו והלכה וזינת מותרת לחזור לו מאי טעמא והיתה לאיש אחר לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה. אבל אם זינתה לא נאסרה עליו. וכן פנוי שבא על הפנויה ולא כנסה והלכה ונשאת לאחר ומת מותרת לחזור לראשון. לא יוכל בעלה הראשון. אמר רחמנא והאי לאו בעלה הוא. והילכתא אמר לו עד אחד אשתו זינת והוציאה נותן לה כתובתה ואסור להחזירה שעשאה חתיכת איסור. וכן האומר אשתו זינתה אסורה עליו. והמעיד לל חברו חייב מלקות ארבעים. והילכתא בנך הבא מן ישראל קרוי בנך ואין בנך הבא מן הגויה קרויה בנך אלא בנה שלה. שנאמר וגם את בן האמה. ואין להם נחלה וירושה. ואין פוטר מן החליצה ומן היבום. בוא וראה כמה קשה הזנות שהרי בעגל נפלו כשלשת אלפי איש ואלו בזנות נפלו עשרים וארבעה אלף וכיון שנפלו עשרים וארבעה אלף אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה צרור את המדינים והכיתם אותם. בשרו שלא יעמדו לפניו. כ, צוררים הם להם בנכליהם. במחשבותם הרעה. אשר נכלו לכם. שלשה עברות עברו. עברו את פעור. אכלו זבחי מתים, באו על הגויות. ויהי אחר המגפה. ויאמר יהוה אל משה ואל אלעזר. מפני מה פסוק זה מופרד להודיעך כי פרשת צרור את המדינים לא היתה אלא לאחר זמן שנאמר בפרשת ראשי המטות נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים. ולמה נאמרה פרשה זו בכאן לפי שהיתה המגפה ונפלו עשרים וארבעה אלף מישראל אמר הקדוש ברוך הוא בני נפלו מן המחטיאים והם המחטיאים לא יפלו ובבר כתבתי בתורה ואת הבהמה תהרוגו. ומה בהמה שאין בה דעת והואיל ובאת תקלה על ידיה תהרג.

lam; Dicit Abaje; Verberant propter ſecretionem, at non interdicunt propter ſecretionem: At hæc intelliguntur de libera, at de uxore viri minime; ne educat infamiam ſuper ejus filios: Et ſic eſt conſtitutio; Atqui eſt conſtitutio: Siquis repudiet uxorem ſuam, & abiens ſcortetur, permiſſum eſt, ut ad eum revertatur: Qua de cauſa? Ex eo quod dictum eſt: *Et erit viri alteri; non poterit maritus prior, qui dimiſerit eam, amplius accipere:* Verum ſi ſcortetur, non erit ei interdicta: Ita pariter liber ſi concumbat cum libera, neque introducat, & illa abiens nubat alteri, ſi moriatur, permiſſa eſt, ut ad primum revertatur: *Non poterit maritus prior:* Dicit textus: *Et ſimiliter maritus ipſe:* Atqui eſt conſtitutio: Si dicat teſtis unus, quod ejus mulier ſcortata fuerit; Educens eam dabit ſuam dotem, & interdictum eſt eam reducere, quia facta eſt excisio interdicti: Et ſic quod dicit: ejus uxor ſi ſcortata fuerit, eſt ei interdicta, & qui teſtatur in ſocium ſuum, tenetur quadraginta verberibus: Atqui eſt conſtitutio: *Filium tuum:* Qui naſcitur ex Iſrael, vocatur filius tuus; at qui naſcitur ex gentili, non vocatur filius tuus, ſed filius ejus. Dictum eſt enim: *Atque etiam filium ancillæ:* Neque eſt illis poſſeſſio & hæreditas; neque liber eſt a diſcalceatione, & a leviratu. Veni & vide, quam ſit moleſta ſcortatio, quia propter vitulum ceciderunt quaſi tria millia virorum; at propter ſcortationem ceciderunt quatuor & viginti millia; & quoniam ceciderunt quatuor & viginti millia, dixit Deus S. B. Moſi: *Adverſare Midianitis, & percurite eos. Quia adverſati ſunt vobis in intentione ipſorum:* In cogitationibus malis. *Quam intenderunt contra vos.* Tria peccata peccarunt: ſervierunt Pehor, comederunt cadavera mortuorum, concubuerunt cum gentilibus: *Et fuit poſt plagam, & dixit Dominus ad Moſen & ad Eleazarum:* Qua de cauſa hic textus ſeparatus eſt? Ad oſtendendum tibi, quod ſectio: *Adverſare Midianitis;* non fuerit niſi poſt aliud tempus: Dictum eſt enim in ſectione: *Principes tribuum: Ulciſcendo ulciſcar filios Iſrael ex Midianitis;* Et cur hoc loco memoratur hæc ſectio? Quia fuit clades, & ceciderunt quatuor & viginti millia ex Iſrael, dixit Deus S.B. Filii mei ceciderunt propter peccatores, & iſti peccatores non ceciderunt; Atqui ſcripſi in lege: *Et jumentum occidetis.* Si jumentum in quo non eſt mens, quoniam per illud venit offendiculum occiditur, Midianitæ, qui offen-

אלו המדיינים שהכשילו את בני על
אחת כמה וכמה לכך נאמר צרור את
המדינים. ויהי אחרי המגפה. זה בשביל
זה. ויאמר יהוה אל משה שאו את
ראש כל עדת בני ישראל. משל לרועה
שהיה רועה את עדרו ובא זאב וטרף
אחד מהם עמד למנות את הצאן לראות
כמה חסרו. וידבר משה ואלעזר הכהן
אותם. דברו אל בני ישראל שהקדוש
ברוך הוא צוה למנות אתכם. דבר
אחר דברו מלשון ידבר עמים תחתינו
ולאמים תחת רגלינו. כלומר הנעתם
להימנות ולא סרבו על דברו. מבן
עשרים שנה ומעלה. ובני ישראל היוצאים
מארץ מצרים כי כל היוצאים כבר נמנו
במדבר סיני ובניהם אשר קמו תחתם
נמנו בערבות מואב. ראובן בכור ישראל.
אלה משפחות הראובני ויהיו פקודיהם
שלשה וארבעים אלף שבע מאות ושלשים.
במדבר כתיב פקודיהם למטה ראובן
ששה וארבעים אלף וחמש מאות חסרו
מן ראובן אלפים שבע מאות ושבעים.
בני פלוא אליאב. כדי להודיע על בני
קרח שלא מתו בעדת קרח בא וסיפר
על בני אליאב. ותפתח הארץ את פיה
ותבלע אותם ואת קרח במות העדה
באכול האש וגו׳. וכבר קרח היה מן
החמשים ומאתים איש. אלא אמרו קרח
מן השרופים ומן הבלועים. ובני קרח לא
מתו. שהיו מנושאי המקדש שנאמר כי
עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו. ולא
נמצאו עם קרח אביהם. בני שמעון
למשפחותם. רבי ישמעאל אומר שאול
בן הכנענית. הוא זמרי בן סלוא שהסליא
עונות משפחתו. ומה שמו שלומיאל בן
צורי שדי. שהיה במפקד במדבר סיני.
ואל תתמה שהרי שאול בן הכנענית.
היה מיורדי מצרים וחיה עד סוף ארבעים
שנה של מדבר. והא כתיב וימת יוסף
וכל אחיו וכל הדור ההוא. תשובתך
שהרי סרח בת אשר היתה מיורדי מצרים
וחיית והיא נחשבת בערבות יריחו.
ואין למדין מן הכללות ואפילו במקום
שנאמר בו חוץ. אלה משפחות השמעוני

offendere fecerunt filios meos, quanto magis? Idcirco dictum eſt: *Adverſare Midianitis; & fuit poſt plagam:* Hoc propter illud: *Et dixit Dominus ad Moſen: Computate capita univerſæ congregationis filiorum Iſrael.* Parabola de paſtore, qui paſcit gregem ſuum, & venit lupus, & aliquem ex iis diſcerpit, ſurgit ad numerandum oves, ut videat, quot deſint. *Et locutus eſt Moſe, & Eleazar ad eos; Loquimini ad filios Iſrael;* Quod Deus S. B. præceperit, ut vos numeremini: Alia expoſitio: *Loquimini:* Ex phraſi; *Subjecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris. Pſal.* XLVII. 4. Quaſi dicat: Accedite, ut numeremini, & non repugnate ejus verbis. *Ab ætate viginti annorum & ultra; Et filii Iſrael egreſſi de terra Ægypti;* quia omnes egreſſi de Ægypto jam numerati fuerunt in deſerto Sinai, & eorum filii, qui ſteterunt eorum loco, numerati ſunt in campeſtribus Moab. *Ruben primogenitus Iſrael: Iſtæ ſunt familiæ Rubenitarum & fuerunt numerati eorum tria & quadraginta millia, ſeptingenti & triginta:* At in deſerto ſcriptum eſt; *Numerati eorum tribui Ruben ſex & quadraginta millia, & quingenti:* Defuerunt ex Ruben duo millia ſeptingenti & ſeptuaginta. *Et filii Phallu Eliab;* Ut innoteſceret, quod filii Kore non mortui fuerint in congregatione Kore, venit & numeravit filios Eliab. *Aperienſque terra os ſuum, deglutivit eos, & Kore, in morte congregationis, quando combuſſit ignis &c.* Et jam Kore erat ex quinquaginta & ducentis hominibus: Sed dixerunt; Kore fuit ex combuſtis, & ex abſorptis. *Filii vero Kore non ſunt mortui.* Quod eſſent ex iis, qui portarent ſanctuarium: Dictum eſt enim; *Quia miniſterium ſanctuarii eſt ſuper eos, ut portent humeris.* Et non fuerunt inventi cum eorum patre. *Filii Simeon per familias ſuas.* R. Iſmael dicit; Saul filius Canaaitidis fuit Zimri filius Salu, qui rejecit iniquitates a familia ſua: Et cur nomen ejus Salumiel filius rupis Omnipotentis? Quia fuit numeratus in deſerto Sinai: Et ne mireris quod Saul filius Chanaanitidis fuerit ex deſcendentibus Ægypti, & fuerit uſque ad finem quadraginta annorum deſerti: Atqui ſcriptum eſt: *Et mortuus eſt Joſeph & omnes fratres ejus, & univerſa generatio illa.* Reſpondetur tibi, quod Serah filia Asher fuerit ex deſcendentibus Ægypti, & vixerit, & fuerit numerata in campeſtribus Jericho: Neque docendum eſt ex generalibus, vel ab loco, ubi dictum eſt: *Præter; Iſtæ ſunt familiæ Simeonita-*

שנים ועשרים אלף ומאתים. ובמדבר סיני כתיב פקודיהם למטה שמעון תשעה וחמשים אלף ושלש מאות. חסרו משמעון שלשה ושלשים אלף ומאה לפי שנפלו במעשה זמרי. ואף על פי שמכל ישראל נפלו. משמעון יותר נפלו. כתוב כאן נמואל וכתב להלן בני שמעון ימואל וימין יו״ד תחת נו״ן. ואהד לא היו לו בנים לפיכך לא נזכר בכאן וצוחר הוא זרח. כמו צוהר תעשה לתיבה. שיהא זורח ומאיר לתיבה. בני גד למשפחותם לצפון הוא צפיון שנאמר בפרשת ויגש. לאזני משפחת האזני הוא אצבון שנאמר בפרשת ויגש מלשון אצירה והאזין. אלה משפחות בני גד ארבעים אלף וחמש מאות. חסרו חמשה אלף ומאה וחמשים. אלה משפחות יהודה שבעים אלף ותשע מאות מפקודי מדבר סיני. בני יששכר לא חילף אלא תחת ישוב לומר לך היא שיבה היא ביאה. אלה משפחות אלה משפחות יששכר ארבעה וששים אלף וארבע מאות חסרו תשעה אלפים ותשע מאות. בני זבולון פקודיהם אחד ושלשים אלף וחמש מאות חסרו שלשה אלפים ומאתים מפקודי במדבר סיני. בני יוסף פקודיהם שנים וחמשים אלף ושבע מאות. ובמדבר סיני היו לבני מנשה בן יוסף שנים ושלשים אלף ומאתים ערפו בני מנשה עשרים אלף וחמש מאות. כי מצאנו בנות צלפחד ממשפחותם היו והיו צדקניות. ואם הבנות כן כל שכן הנזכרים ולפיכך הקדים בערבות מואב פקודי מנשה לפקודי אפרים. אלה בני אפרים שנים ושלשים אלף וחמש מאות. חסרו מהם שמונה אלפים. בני בנימן לא נזכרו בכאן גרא ונעמן אחי וראש וארודי. מלמד שלא הוציאו משפחות. מופים הוא שפופם כי השופי הוא מיופה. ופקודיהם חמשה וארבעים אלף ושש מאות. חסרו מפקודי מדבר סיני עשרה אלפים ומאתים. אלה בני דן למשפחותם לשוחם משפחת השוחמי. שוחם הוא חושים שבפרשת

tarum, *duo & viginti millia & ducenti*; Et in deserto Sinai scriptum est: *Et numerati eorum tribui Simeon, novem & quinquaginta millia, & tercenti*. Desuerunt ex Simeon tria & triginta millia, & centum, quia ceciderunt propter opus Zimri. Et licet ex universo Israel ceciderint, ex Simeon plures ceciderunt. Scriptum est hoc loco; *Nemuel*. Et ibi scriptum est: *Filii Simeonis Jemuel, & Jamin*: Sed est Jod pro Nun. *Et Jehud non fuerunt filii*: ideoque hoc loco non memoratur: Et Sohar erat Zarah: Sicuti dictum est *Genes.* VI. 16. *Fenestram facies in arca*. Quia illustrabat, & illuminabat arcam. *Filii Gad per familias suas. De Sephon*: Sephion erat, de quo dictum est in sectione: *Et accessit. De Ozni familia Oznitarum*: Erat Asevon, de quo dictum est in sectione; *Et accessit*. Ex phrasi audiendi: *Istæ sunt familiæ filiorum Gad, quadraginta millia, & quingenti*. Desuerunt quinque millia, & centum & quinquaginta. *Istæ sunt familiæ Juda, septuaginta millia, & quingenti*. Desuerunt ex his mille, & nonigenti ex numeratis in deserto Sinai: *Filii Issachar*; Non mutavit, nisi pro Jasub; ut tibi dicat: Illa reversa est, & hæc venit; *Istæ familiæ; istæ familiæ Issachar quatuor & sexaginta millia, & quadringenti*: De suerunt novem millia, & noningenti; *Filii Zabulon: Eorum numerati unum & triginta millia & quingenti*: Desuerunt duo millia, & ducenti de numeratis in deserto Sinai: *Filii Joseph, numerati eorum duo & quinquaginta millia, & septingenti*: Et in deserto Sinai: *Fuerunt filiis Manasse filii Joseph duo & triginta millia & ducenti*: Superfuerunt filiis Manasse quadraginta millia & quingenti: Quia deprehendimus filias Zelophcad de familiis eorum fuisse, & fuisse justificatas: Et si filiæ ita sunt, multo magis qui memorantur; ideoque præferuntur in campestribus Moab numerati Manasse numeratis Ephraim. *Isti sunt filii Ephraim duo & triginta millia, & quingenti*: Desuerunt ex his octo millia: *Filii Benjamin*: non memorantur hoc loco Garah, Nahaman, Achi, Rosc, & Arodi. Docemur, quod non eduxerint familias Muphin; Iste est Suphupham; quia Suphi erat pulchrior: *Et numerati eorum quinque & quadraginta millia, & sexcenti*: Desuerunt de numeratis in deserto Sinai decem millia & ducenti. *Isti sunt filii Dan per familias suas de Shuham familia Shuhamitarum*. Shuham fuit Chusim, qui memoratur in sectione: *Et accessit*. Et cur in

ויגש כמו כשב כבש . ולמה נאמר בהם אלה. לפי שהיו הולכים אחרי המשכן בסוף המחנות. דגל אפרים ודגל דן בא הכתוב ויחד להם כח ואיילות אלה לשון כח וגבורה. ופקודיהם ארבעה וששים אלף וארבע מאות . עדפו להם בכאן אלפים פחות שלש מאות . בני אשר לא הזכיר כאן את ישוה מלמד שלא הוליד . ושם בת אשר סרח . זאת היתה מיורדי מצרים כענין שנאמר בפרשת ויגש. וסרח אחותם והזכירה בכאן ללמדך כי היתה בחיים והיתה מבאי הארץ וזה כח לדברי רבותינו וראיה לדבריהם על אחיה השילוני שראה את עמרם ולא נגזרה גזירה על שבטו של לוי שנאמר במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינותם עלי . ובני לוי לא התפקדו בתוכם . וכן הנשים לא היו במפקד האנשים . ורבי יוחנן שאמר שזמרי הוא שאול בן הכנענית מזה לו כח. כי אף על פי שאמר הכתוב וימת יוסף וכל אחיו אין שנים או שלשה מן החשבון. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ. פקודי אשר שלשה וחמשים אלף וארבע מאות. עדפו בני אשר בערבות מואב שנים עשר אלף פחות מאה . בני נפתלי חמשה וארבעים אלף וארבע מאות. עדפו בני נפתלי על פקודי מדבר סיני שנים עשר אלף . אלה פקודי בני ישראל שש מאות אלף ושלשים אלף ושבע מאות חסרו הפקודים הללו מפקודי משה ואהרן אלף ושמנה מאות ועשרים. אבל הלוים היו שנים ועשרים אלף ונמצאו כאן שלשה ועשרים אלף חוץ מן הבכורות של לוים .

סליק פיסקא

וידבר יהוה אל משה לאמר . לאלה תחלק הארץ וגו' . תנו רבנן לאלה תחלק הארץ. יכול לכל במשמע אחד כהנים לוים גרים ועבדים טומטום ואנדרוגינוס . תלמוד לומר ויאמר יהוה אל אהרן בארצם

in iis dictum est: *Isti?* Quia incedebant post tabernaculum in fine castrorum, vexillum Ephraim, & vexillum Dan: Venit textus, & attribuit eis textus robur & fortitudinem; ista sunt ex phrasi roboris, & fortitudinis. *Et numerati eorum quatuor & sexaginta millia, & quadringenti*: Superfuerunt eis hoc loco duo millia minus trecentis. Filios Aser non memorat hoc loco æqualiter: Docemur quod non generaverit: Et nomen filii Aser Sarah: Ista fuit ex descendentibus Ægypti, & sicuti dictum est in in sectione: *Et accessit*. Et Sarah soror eorum memoratur hoc loco; ut doceare quod vivens esset, & esset de venientibus in terram; & hoc confirmat verba sapientum nostrorum, & demonstratio inde petitur eorum verbis de Achia Seloniti, quod viderit Amram, neque fuerit statutum decretum de tribu Levi: Dictum est enim: *In deserto isto cadent cadavera eorum, & omnes numerati vestri juxta omnes recensitos vestros ab ætate viginti annorum & ultra, quia murmurastis in me: Et filii Levi non fuerunt memorati in medio eorum*. Ita pariter mulieres non fuerunt recensitæ inter viros. Et R. Jochanan, qui dicit, quod Zimri fuerit Saul filius Chanaanitidis, ex hoc probat: Etenim licet dicat textus: *Et mortuus est Joseph, & omnes fratres ejus*. Duo aut tres non sunt ex numero. Et sic dixerunt sapientes nostri f. m. Non docetur ex generalibus, vel si in loco memoretur exceptio: *Numerati Aser tria & quinquaginta millia & quadringenti*: Superfuerunt de filiis Asher in campestribus Moab duodecim millia minus ducentis: *Filii Nephtali quinque & quadraginta millia, & quadringenti*: Superfuerunt filii super numeratis in deserto Sinai duodecim millia: *Isti sunt numerati filiorum Israel sexcenta & triginta millia & septingenti*: Defuerunt numerati isti de numeratis Mosis & Aharon mille & octingenti & viginti: Sed Levitæ fuerunt duo & viginti millia; & hoc loco deprehenduntur tria & viginti millia præter primogenitos Levitarum.

Finis textus.

Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo: Istis dividetur terra &c. Tradiderunt sapientes: *Istis dividetur terra*; Crederem simul comprehendi sacerdotes, Levitas, proselytos, & servos, obstructum, & androgynum? Idcirco dictum est: *Et dixit Dominus ad Aharon:*

לא תנחל יצאו כהנים . ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה אלו הלוים. לשמות מטות אבותם ינחלו . יצאו גרים ועבדים שאין להם אבות . איש לפי פקודיו יתן נחלתו. יצאו נשים טומטום ואנדרוגינס שאינן איש. ופסוק זה פלוגתא דרבי יאשיה ורבי יונתן . רבי יאשיה אומר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו. רבי יונתן אומר לבאי הארץ נתחלקת שנאמר אלה פקודי בני ישראל שש מאות אלף ואלף שבע מאות ושלשים . משונה נחלה זו מכל נחלות שבתורה שבכל הנחלות חיים יורשים את המתים וכאן המתים יורשים את החיים . משל לשני כהנים אחים שהיו בעיר אחת לזה בן אחד ולזה שלשה ויצאו לגורן זה נטל סאה ואלו נטלו שלשה סאין והוליכו אצל אבותם וחזרו וחלקו בשוה כך בבאי הארץ זה נטל בית סאה ואלו נטלו שלשה סאין והורישו את אבותם וירשו מתים את החיים וחזרו וחלקו בשוה . לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו . הרי שיצאו ממצרים עמו עשרה בנים ובכניסתם לארץ נמצאו חמשה קורא אני עליו לרב תרבה נחלתו הרי שיצאו ממצרים חמשה בנים ובכניסתם לארץ נמצאו עשרה קורא אני עליו ולמעט תמעיט נחלתו . ואיש יצאו נשים טומטום ואנדרוגינס. לפי פקודיו . מגיד שלא נתחלקה הארץ אלא לכל שבט ושבט כפי מה שהו. וכן הוא אומר וידברו בני יוסף את יהושע לאמר מדוע נתתה לי גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני יהוה. ואמר להם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה ובראת לך שם וגו'. יתן נחלתו . יכולי מעורבים תלמוד לומר אך בגורל. אך בגורל יחלק את הארץ. אך

In terra eorum non hæreditabis : Excluduntur sacerdotes : *Et in medio filiorum Israel non hæreditabunt hæreditatem .* Isti sunt Levitæ : *Juxta nomina tribuum patrum eorum hæreditabunt :* Excluduntur proselyti, & servi, quibus non sunt patres ; *Vir juxta numeratos ejus dabit hæreditatem ejus :* Excluduntur fœminæ , obstructus & androgynus, qui non sunt vir. Et in hoc textu est dissensio Rabi Josia, & Rabi Jonathan. Rabi Josia dicit : Egressis ex Ægypto divisa est terra: Dictum est enim : *Juxta nomina tribuum patrum eorum hæreditabunt :* Rabi Jonathan dicit : Venientibus in terram divisa est : Dictum est enim : *Isti sunt numerati filiorum Israel sexcenta millia , & mille , & septingenti , & triginta :* Diversa est hæreditas ista ab omnibus hæreditatibus in lege memoratis; Quia in cunctis hæreditatibus viventes faciunt hæreditare mortuos, at hoc loco mortui faciunt hæreditare viventes. Parabola de duobus sacerdotibus fratribus , qui sunt in una civitate ; Huic est unus filius , & illi tres sunt; Qui egredientes in ariem; iste accipit satum , & illi accipiunt tria sata, & adducunt ad eorum patres, atque iterum æqualiter partiuntur : Ita pariter in venientibus in terram ; iste accipit spatium sati , & illi accipiunt spatium trium satorum, & faciunt hæreditare eorum patres, & faciunt hæreditare mortui viventes, atqui iterum æqualiter partiuntur . *Numerosiori multiplicabis hæreditatem ejus ; & pauciori diminues hæreditatem ejus.* Ecce si egredientibus ex Ægypto fuerint decem filii , & in eorum ingressu in terram deprehendantur quinque , crederem in hoc legendum esse : *Numerosiori multiplicabis hæreditatem ejus ?* Ecce si egredientibus ex Ægypto fuerint quinque filii , & in eorum ingressu in terram deprehendantur decem , crederem in hoc legendum esse: *Et pauciori diminues hæreditatem ejus ? Et vir .* Excluduntur fœminæ , obstructus , & androgynus : *Juxta numeratos ejus :* Docemur , quod non fuerit divisa terra singulis tribubus nisi juxta eorum numerum . Et sic dictum est *Jos.* XVII. 14. *Et dixerunt filii Joseph ad Josue dicendo: Quare dedisti mihi possessionem sortis , & funiculi unius cum sim tantæ multitudinis , & benedixerit mihi Dominus? Ad quos Josue ait: Si populus multus es , adscendes in silvam & succide tibi &c. Dabit hæreditatem ejus .* Crederem confusim ? Idcirco dictum est: *Tantummodo per sortem. Tantummodo per sortem dividetur terra .* אך excludit: Excluduntur Josue, & Caleb,

מיעט. יצאו יהושע וכלב שלא קבלו נחלה בגורל. שנאמר ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר. ורבותינו אמרו במסכת מכות והלא חברון עיר מקלט היתה אלא פרוורה. מגרשיה של עיר נתנו לכלב והעיר עצמה עיר מקלט. וכן הוא אומר ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו. וביהושע כתיב ויתנו בני ישראל נחלה ליהושע בן נון בתוכם. על פי יהוה וגו׳. לכך נאמר אך בגורל יצאו יהושע וכלב. לשמות מטות אבותם ינחלו להוציא את הגרים ואת העבדים. על פי הגורל יחלק נחלתו מלמד שלא נתחלקה ארץ ישראל אלא בשומא בית כור כנגד בית סאה ובית סאה כנגד בית כור. אלה פקודי הלוי נכתבו אחר נחלת ישראל לומר שאין להם נחלה בתוך ישראל. אלה משפחת הלוי משפחת הלבני. ובפרשת ויגש כתוב לבני ושמעי וכאן לא זכר שמעי ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה ללוי במצרים מיכן אמרו יוכבד לידתה במצרים ולא הורתה במצרים. ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן וגו׳. כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון. במקום אחר מקדים יהושע לכלב ללמדך ששניהם שוים. ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה ממשפחת מנשה בן יוסף וגו׳. כיון ששמעו בנות צלפחד שהארץ מתחלקת לזכרים ולא לנקבות נתקבצו יחד ליטול עצה. אמרו אין כרחמי בשר ודם רחמי שמים. רחמי בשר ודם על הזכרים יותר מן הנקבות. אבל הקדוש ברוך הוא רחמיו על הזכרים ועל הנקבות שנאמר טוב יהוה לקויו לנפש תדרשנו. ואמר טוב יהוה לכל ורחמיו על כל מעשיו. בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה מגיד כשם שצלפחד היה זכאי כך היו כולם זכאין. וכשם שהיה צלפחד בכור כך היו כולם בכורי אביו של צלפחד וכן זקנו ללמד

leb, qui non acceperunt hæreditatem per sortem: Dictum est enim: *Et dederunt Caleb Hebron, sicut locutus est:* Et sapientes nostri dixerunt in tractatu *Machoth:* Atqui Hebron erat civitas refugii, sed fuit separata: Expositio. Suburbia civitatis dederunt Caleb, & civitas ipsa fuit urbs refugii: Et sic dictum est 1. *Paral*, VI. 56. *Et agros urbis, & villas dederunt Caleb filio Jephuneh in in possessionem suam:* Et in Josue scriptum est: *Et dederunt filii Israel hæreditatem Josue filio Nun in medio eorum. Ex dicto Domini &c.* Idcirco dictum est: *Tantummodo per sortem:* Excluduntur Josue & Caleb: *Juxta nomina tribuum patrum eorum hæreditabunt:* Ad excludendum proselytos & servos: *Per sortem dividetur hæreditas ejus:* Docemur quod non fuerit divisa terra Israel nomine spatii cori contra spatium sati, & spatium sati contra spatium cori: *Isti sunt numerati Levitarum* descripti post hæreditatem Israel dicendo, quod non esset eis hæreditas in medio Israel: *Istæ sunt familiæ Levi; familia Libnitarum:* Et in sectione: *Et accessit*. Scriptum est: *Libni, & Schimi;* At hoc loco non memoratur Schimi: *Et nomen uxoris Amram Jochebed filia Levi, quam peperit ipsi Levi in Ægypto.* Hinc dixerunt: Jochebed peperit in Ægypto, at non concepit in Ægypto; Et in his non fuit vir de numeratis Mose & Aharon sacerdotis &c. *Præter Caleb filium Jeppuneh, & Josue filium Nun.* Alio in loco anteponit Josue Caleb; ut doceare ambos fuisse æquales: *Et accesserunt filii Zelophchad filii Hepher, filii Gilead, filii Machir, filii Manasse de familia Manasse filii Joseph &c.* Quando audierunt filii Zelophchad, quod terra divideretur masculis, non autem fœminis, convenerunt simul ad sumendum consilium, dicentes: Non est miseratio carnis & sanguinis sicut miseratio Dei: Caro & sanguis miseretur masculorum magis quam fœminarum, at Deus miseretur masculorum & fœminarum: Dictum est enim *Thren.* III. 9. *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum:* Pariteque dictum est *Ps.* CXLV. 9. *Suavis Dominus universis, & miserationes ejus super omnia opera ejus. Filii Hepher, filii Gilead, filii Machir, filii Manasse.* Ostendit: Sicut Zelophchad erat merens, ita pariter omnes fuerunt merentes; & sicut Zelophcad fuit primogenitus, ita pariter fuerunt omnes primogeniti patris sui Zelophchad: Et sic ejus avus: Ad docendum; quod fuerunt merentes, filiæ merentis: *Per fa-*

שהיו זכאות בנות זכאי. למשפחות מנשה בן יוסף ללמדך שכשם שהיה יוסף מחבב את ארץ ישראל כך זרעו היה מחבבה. ואלה שמות בנותיו מחלה נועה חגלה מלכה ותרצה. יכול כל הקודם בפסוק קודם במעשה תלמוד לומר ותהיינה מחלה תרצה חגלה ומלכה ונועה בנות צלפחד לבני דודיהן וגו׳. מגיד הכתוב שכולם היו שקולות בזכות. ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה פתח אהל מועד. אבא חנין אמר משום רבי אליעזר אמר מגיד הכתוב שלא עמדו אלא בשנת הארבעים שנה שמת אהרן. לפני הנשיאים וכל העדה. מגיד שהיו יושבין בבית המדרש ובאו בנות צלפחד ועמדו לפניהם. פתח אהל מועד לאמר. השיבונו על זאת ואם יש לנו חלק ואם לאו. אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על יהוה בעדת קרח כי בחטאו מת ובנים לא היו לו. והוא לא היה בתוך העדה. אלו מרגלים. הנועדים על יהוה זו עדתו של קרח. כי בחטאו מת. שלא החטיא אחרים כי אם בגזירה שנגזרה על דור המדבר שלא יכנסו לארץ. ובנים לא היו לו. שאילו היה לו בן לא היינו תובעות: למה ייגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו. רבי יהודה אומר אין שם אלא נחלה נאמר כאן שם ונאמר להלן יקום על שם אחיו המת. מה להלן בנחלה אף כאן בנחלה. כי אין לו בן. חכמות דרשניות היו טעמא דאין לו בן הא אם היה לו בן לא היינו תובעות. תנה לנו אחוזה. לא בחזקה ולא בחצופות אלא מן הדין. ויקרב משה את משפטן לפני יהוה. אמר רבי חידקא שמעון השוקמני היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא אמר יודע היה משה שהבנות נוחלות אלא לא היה יודע אם נוטלות כראוי כבמוחזק ואם לאו. ראויה היתה פרשת נחלות שתכתב על ידי משה רבינו אלא שזכו

familias Manasse filii Joseph. Ut doceare; sicut Joseph amavit terram Israel, ita pariter ejus semen eam amavit: *Et ista sunt nomina filiarum ejus Mahlah, Noah, & Hoglah, & Milcah, & Tirsah*. Crederem, quod qui antecedat in textu, antecedat quoque in opere? Idcirco dictum est: *Et fuerunt Mahlah, Thirsah, & Hoglah, & Milcah, & Noah filiæ Zelophchad filiis patruorum suorum &c.* Ostendit textus omnes fuisse æquales in merito. *Et steterunt coram Mose, & coram Eleazaro sacerdote, & coram principibus, & universa congregatione ad ostium tentorii conventus dicendo*. Aba Chanen nomine R. Eliezer dicit: Ostendit textus, quod non steterint nisi anno quadragesimo, anno quo mortuus est Aharon: *Coram principibus, & universa congregatione:* Ostendit quod ipsis considentibus in Academia, venerint filiæ Zelophcad, & steterint coram eis; *Ad ostium tentorii conventus, dicendo:* Respondete ad hoc, utrum sit nobis pars an non: *Pater noster mortuus est in deserto; & ipse non fuit in medio congregationis convenientium adversus Dominum in congregatione Kore, qui in peccato suo mortuus est, & filii non fuerunt ei: & ipse non fuit in medio congregationis*. Isti sunt exploratores: *Convenientium adversus Dominum*. Hæc est congregatio Kore: *Qui in peccato suo mortuus est:* Qui non fecit alios peccare; Sed propter decretum, quod statutum est de generatione deserti, quod non ingrederentur in terram: *Et filii non fuerunt ei*. Si illi esset filius, non peteremus. *Cur defiet nomen patris nostri de medio familiæ ejus? Quoniam non est ei filius, date nobis possessionem in medio fratrum patris nostri*. Rabi Jehuda dicit: Non significat nomen nisi hæreditatem: Memoratur hoc loco *nomen*; Et ibi memoratur: *Suscitans semen fratris sui mortui:* Sicut ibi agitur de hæreditate, ita pariter hoc loco de hæreditate: *Quia non sit ei filius: Rectum locutæ sunt*, eo quod non esset illi filius, si fuisset illi filius, non petissent; *Date nobis possessionem*. Non ex præsumtione, & protervia sed ex judicio: *Et admovit Mose judicium earum coram Domino*. Dicit R. Hidacha: Simeon Sochmani habebat socium ex discipulis R. Akiba dicentem: Sciebat Mose, quod filiæ possent hæreditare, at non sciebat, utrum acciperent juxta convenientiam ex jure possessionis an non. Clara erat sectio hæreditatum, eo quod scripta esset per manum Mosis magistri nostri, sed dignæ habitæ sunt filiæ Zelophchad, ut ea-

בנות צלפחד ונכתבה על ידן לפי שמגלגלין
זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב׳
וידבר יהוה אל משה לאמר . זה סמוך
למעלה לפרש משפט בנות צלפחד . כן
בנות צלפחד דוברות נתן תתן להם
אחוזת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת
את נחלת אביהם להם . יפה תבעו
בנות צלפחד וכן כתוב לפני במרום . נתן
תתן להם אחוזת נחלה. זו נחלת אביהן.
והעברת את נחלת אביהם להם . מגיד
שבנות צלפחד נטלו שלשה חלקים בנחלה.
פשוט וחלק חלק אביהן שהיה בכור. וחלק
אבי אביהן. רבי אליעזר בן יעקב אומר אף
חלק אחי אביהם . ואל בני ישראל תדבר
לאמר איש כי ימות ובין אין לו והעברתם
את נחלתו לבתו . לאמר שיהא הדבר
נוהג לדורות. איש כי ימות ובן אין לו
והעברתם את נחלתו לבתו . רבי אומר
אין מעביר נחלה אלא בת. הואיל ובנה
ובעלה יורשין אותה . ואם אין לו בת
ונתתם את נחלתו לאחי אביו . אלו דודין
מן האב. ואם אין אחים לאביו ונתתם
את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו
וירש אותה והיתה לבני ישראל לחקת
משפט כאשר צוה יהוה את משה .
משפחת אב קרויה משפחת יצאו משפחות
אם. והיתה לבני ישראל לחקת משפט.
הורעה כל הפרשה כולה להיות דין.
כאשר צוה יהוה את משה. סדר נחלות
במקרא ממועט יהלכות מרובות . תנן
התם בבבא בתרא. יש נוחלין ומנחילין
נוחלין ואין מנחילין. הבן קודם לבת וכל
יוצאי ירכו של בן קודמין אפילו בת הבן
קודמת לדודתה אחות אביה שנאמר
איש כי ימות ובן אין לו עיין עליו מכל
מקום שאם יש לו זרע בן כל שהוא
הוא קודם לבת. והבן יורש את אביו
בקבר ומנחיל לבן בנו אבל אם אין לו
בן ולא זרע לבן כי אם בת. הבת ובת
הבת קודמת לאביו של מת וכל יוצאי
ירכה של בת קודמין לאחים. האחים
קודמין לאחי האב וכל יוצאי ירכו. כיצד

earum causa scriberetur, quia involvitur meritum per merentem, & demeritum per demerentem; *Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo:* Hoc proximum est superiori ad explicandum judicium filiarum Zelophchad. *Rectum filiæ Zelophcad locutæ sunt; dando dabis eis possessionem hæreditatis in medio fratrum patris sui, & traduces hæreditatem patrum earum ad eas:* Recte petierunt filiæ Zelophchad: Et sic scriptum est coram Altissimo; *Dando dabis eis possessionem hæreditatis:* Hæc est hæreditas patris earum; *Et traduces hæreditatem patris earum ad eas.* Ostendit, quod filiæ Zelophchad acceperint tres partes in hæreditatem; extensionem, & partem patris earum, qui erat primogenitus: & partem patris earum patris: Rabi Eliezer ben Jacob dicit: Etiam partem fratris earum patris. *Et ad filios Israel loqueris dicendo: Vir, quum mortuus fuerit, & filius non fuerit ei, traducetis hæreditatem ejus ad filiam ejus. Dicendo.* Ut res observetur in generationibus: *Vir quum mortuus fuerit, & filius non fuerit ei, traducetis hæreditatem ejus ad filiam ejus.* R. Meir dicit: Non traducitur hæreditas nisi ad filiam; quoniam & ejus filius & maritus ab ea hæreditant: *Si vero non fuerit ei filia, dabitis hæreditatem ejus fratri patris ejus:* Isti sunt patrui ex parte patris: *Si vero non fuerint fratres patris ejus, dabitis hæreditatem ejus propinquo ejus proximo.* Isti sunt ex ejus familia: *Et hæreditabit eam; & erit filiis Israel in statutum judicii, sicut præcepit Dominus Mosi.* Familia patris vocatur familia; Excluduntur familiæ matris: *Et erit filiis Israel in statutum judicii:* Notificatum est ut tota sectio sit, ut sit judicium: *Sicut præcepit Dominus Mosi:* Ordo hæreditatum in Scriptura abbreviatur, & constitutiones multiplicantur. Legimus in *Bava Batra*: Nonnulli hæreditant & faciunt hæreditare, nonnulli hæreditant & non faciunt hæreditare: Filius præcedit filiam; & omnes qui egrediuntur de lumbis præcedunt, vel filia filii præcedit amitam, quæ sit soror patris sui: Dictum est enim: *Vir quum mortuus fuerit, & filius non fuerit ei:* Considera in eo ex omni loco; si ei fuerit semen filii qualecunque, præcedit filiam: Et filius hæreditat a patre suo in utero & facit hæreditare filium filii sui: Verum si non fuerit ei filius, neque semen filio, sed tantum filia, filia, & filia filiæ præcedit patrem mortui, & omnes qui egrediuntur de lumbis filiæ, præcedunt fratres. Fratres præcedunt fratres patris,

מי שמרת ואין לו לא בן ולא ברת ולא
יוצאי ירכו של בן ושל ברת ויש לו
אחים . ויש לו למרת אב . האב קודם
לאחיו שנאמר והעברתם את נחלתו לבתו
ובשאר היורשים כתיב ונתתם את נחלתו׃
מלמד שהברת מעברת הנחלה מן אבי
אביה ונוטלתה אבל אין שאר היורשין
מעבירין נחלה מן האב לפי שהאב קודם
לכל יוצאי ירכו והנחלה ממשמשת והולכת
עד ראובן לפי שאין השבט כלה . ואם
אין שם אחי אב ולא יוצאי ירכו חוזרין
על הקרוב שבמשפחה. והאחים מן האם
לא נוחלין ולא מנחילין. והבן יורש ארת
אמו. והיא אינה יורשת ארת בנה. וכן
הברת יורשת ארת אמה שנאמר וכל בת
יורשת נחלה ממטורת בני ישרא . וכן
מצאנו ברת יורשת שני מטות זו שאביה
משבט אחר ואמה משבט אחר ומתו
וירשתן. והבן קודם לברת בנכסי האם
ובנכסי האב. ובנורת האחיורת נוחלין ולא
מנחילין. האשה ארת בנה והאשה את
בעלה מנחילורת ולא נוחלורת. והאחים
מן האם לא נוחלין ולא מנחילין. ומנין
שהבעל יורש ארת אשתו שנאמר וכל
ברת יורשת נחלה . ולא תסוב נחלה
ממטה למטה אחר ואי זו היא סיברת
נחלה למטה אחר זו בעלה שהוא אחר
והוא יורשה והנחלה מסובברת לו.

סליק פיסקא

ויאמר יהוה אל משה עלה אל הר
העברים זו נחלרת בני ראובן ובני גד
שבשעה שנכנס משה לנחלת בני ראובן
ובני גד שמחו . ואמר כמדומה אני שהתיר
לי נדרי התחיל שופך תחנונים ללמדך
שאפילו אדם יודע שנגזרה גזירה עליו
אל ימנע עצמו מן הרחמים ומן התחנונים
שנאמר ואתחנן אל יהוה במיני תחנונים
בערת ההיא בשעה שנחלקה הארץ לבני

tris, & omnes qui egrediuntur de lumbis ejus. Quomodo? Si quis moriatur, & ei non sint neque filius neque filia, neque egredientes ex lumbis ejus & filii, & filiæ; & sint ei fratres, & sit mortuus pater, pater antecedit ejus fratres. Dictum est enim: *Et traducetis hæreditatem ejus ad filiam ejus*; & de reliquis hæredibus scriptum est: *Et dabitis hæreditatem ejus*. Docemur, quod filia faciat transire hæreditatem a patre patris sui, & accipiat: At ceteri hæredes traducunt hæreditatem a patre; quia pater præcedit omnes egredientes a lumbis ejus: Et hæreditas usurpabitur, & traducetur usque ad Ruben, ne tribus pereat: Si vero non fuerit nomen fratris patris, neque egredientes de lumbis ejus, redeunt ad propinquiorem familiæ; At fratres ex matre non hæreditant neque faciunt hæreditare; & filius hæreditat a matre sua; at illa non hæreditat a filio suo. Et sic filia hæreditat a matre sua. Dictum est enim: *Et omnis filia hæreditabit hæreditatem de tribubus filiorum Israel*: Et sic invenimus, quod filia hæreditet ab duabus tribubus; si pater fuerit ex altera, & mater fuerit ex altera tribu, & mortui fuerint, hæreditat ab eis: Et filius præcedit filiam in facultatibus matris; & in facultatibus patris: Et filiæ sorores hæreditant, at non faciunt hæreditare: Uxor filium suum, & uxor maritum suum faciunt hæreditare, at non hæreditant: Et fratres ex matre neque hæreditant, neque faciunt hæreditare: Et unde probatur, quod maritus hæreditet ab sua uxore? Ex eo quod dictum est: *Et omnis filia hæreditabit hæreditatem, & non gyrabitur hæreditas a tribu ad tribum aliam*. Et quinam est hic gyrus hæreditatis ad tribum aliam? Iste est maritus, qui est alius, & ipse hæreditat, & hæreditas illi circumagitur.

Finis textus.

ET *dixit Dominus ad Mosen. Adscende ad montem Abarim*. Hæc est hæreditas filiorum Ruben, & filiorum Gad; quando ingressus est Mose hæreditatem filiorum Ruben, & filiorum Gad, lætatus est, & dixit: Mihi videor solvisse votum meum; incepit effundere precationes. Ut doceare, quod licet siquis cognoscat statutum esse de se decretum, non debeat se cohibere a miseratione, & precatione. Dictum est enim *Deut.* III. 23. *Et preces peregi Domino in tempore illo*. Quando divisa est terra filiis Gad, & filiis Ruben;

נר ולבני ראובן שנאמר ואת הארץ הזאת ירשנו בעת ההיא לאמר . הודיעני אם נכנס אני ואם לאו . וראיתה אתה ונאספת אל עמך גם אתה כאשר נאסף אהרן אחיך. מלמד שנתאוה משה למות במיתתו של אהרן . כאשר מריתם פי במדבר סין במריבת העדה להקדישני במים לעיניהם הם מי מריבת קדש מדבר סין . אמר רבי אלעזר המודעי בוא וראה כמה חביבין צדיקים לפני הקדוש ברוך הוא שבכל מקום שמזכיר מיתתן שם מזכיר סורחנן . וכל כך למה כדי שלא ליתן פתחון פה לבאי העולם לומר מעשים היו להם בסתר ולכך מתו . וכן בארבעה מקומות מזכיר מיתת בני אהרן ושם מזכיר סורחנן להודיעך שלא היתה בהם אלא זו בלבד. וקל וחומר ומה אם בשעת הכעס חס הקדוש ברוך הוא על הצדיקים בשעת רצון לא כל שכן וכן הוא אומר בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך וגו׳ הם מי מריבת קדש מדבר צין . לא היה בהם שום דבר אחר . ויאמר משה אל יהוה לאמר . בוא וראה שבחן של צדיקים שכשנפטרין מן העולם מניחין צורך עצמן ועוסקין בצרכי צבור לאמר השיבני על זאת והודיעני אם ממנה אתה עליהן פרנס עד שהשיבו הקדוש ברוך הוא שנאמר קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו. אמר רבי אלעזר בן עזריה בארבעה מקומות ביקש מהקדוש ברוך הוא והשיבו. יפקוד יהוה אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה. מגיד שכל הרוחות אין יוצאות אלא מלפניו . רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר זה סימן יהא בידיך שכל זמן שהאדם נתון בחיים נפשו ביד קונו. שנאמר אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש. איש על העדה. זה יהושע שנאמר קח לך את יהושע בן נון איש וגו׳ . ולמה פרטו הכתוב שלא להטיל מחלוקת בין בניו ובין בני אחיו . רבי תנחומא דרש יפקוד יהוה אלהי הרוחות. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אלהי הרוחות אתה ומבין

Dictum est enim *Deut.* III. 12. *Et terram istam hæreditabimus tempore illo*. Dicendo: Demonstra mihi utrum ingrediar an non: *Et videbis eam, & aggregaberis ad populum tuum etiam tu, sicut aggregatus est Aharon frater tuus*. Docemur, quod desideraverit Mose mori juxta mortem Aharon: *Sicut rebelles fuistis dicto meo in deserto Sin in jurgio congregationis ad sanctificandum me in aquis in conspectu oculorum eorum; istæ sunt aquæ jurgii in Cadesh in deserto Sin*. Dicit R. Eliefer Amodai: Veni & vide, quam sint amabiles justi in conspectu Dei S. B. quod ubicunque memoretur eorum mors, memoretur etiam eorum peccatum: At hæc omnia qua de causa? Ne daretur causa obloquendi venientibus in mundum, dicendo: Eorum opera fuerunt occulta, idcirco mortui sunt: Et sic in quatuor locis memoratur mors filiorum Aharon, & ibi memoratur eorum peccatum, ut cognoscas non fuisse in illis nisi hoc duntaxat: Hinc argumentum a minori ad majus: Si tempore indignationis miseretur Deus S. B. justis, tempore beneplaciti quanto magis? Et sic dictum est *Isai.* XLIX. 8. *In tempore beneplaciti exaudivi te, & in tempore salutis auxiliatus sum tibi &c. Istæ sunt aquæ jurgii in Cadesh in deserto Sin:* Non fuit aliud in eis. *Et dixit Mose ad Dominum dicendo*. Veni & vide laudem justorum, quod quando dimittuntur de mundo, deserunt res suas, & occupantur in rebus cœtus; *Dicendo*. Responde mihi hoc, & ostende mihi, utrum preficias eis ducem: Donec respondit Deus S. B. Dictum est enim: *Cape tibi Josue filium Nun virum cui inest inspiratio*. Dicit R. Eliezer ben Azaria: In quatuor locis oravit Deum S. B. & ei respondit: *Præficiat Dominus Deus spirituum omnis carnis virum super congregationem*: Ostendit, quod omnis spiritus non egrediantur nisi ab ejus conspectu. R. Eliezer ben R. Jose Galilæi dicit: Hoc signum sit in manu tua, quod quando quis vivens det animam suam in manu creatoris sui: Dictum est enim *Job* XII. 10. *In cujus manu anima omnis viventis, & spiritus universæ carnis hominis. Virum super congregationem*. Hic est Josue: Dictum est enim: *Cape tibi Josue filium Nun virum &c.* Et cur distinguit textus? Ne insurgeret contentio inter filios suos, & filios fratris sui. R. Tanchuma exposuit. *Præficiat Dominus Deus spirituum*. Dixit Mose coram Deo S. B. Domine mundi Deus spirituum tu intelligis quod est in corde singulorum, & mens

מה בלב כל אחד ואחד ודעת כל הבריות גלויים לפניך שאין דעתן של בניך דומה זה לזה מנה עליהם פרנס שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו. דבר אחר יפקוד יהוה וגו'. אמר ליה הקדוש ברוך הוא ניצר תאנה יאכל פריה אתה יודע שהרבה שרתך יהושע והיה משכים ומעריב לבית הוועד והוא היה מסדר את הספסלים ופורש את המחצלות. קח לך את יהושע בן נון. אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם. במלחמה לא כדרך שאחרים עושין שמשלחין חיילות והן באין בסוף אלא כשם שעשה משה דכתיב ויאמר יהוה אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו וגו'. וכן יהושע שנאמר וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו. וכן ביואב כתב ויעל בראש יואב בן צרויה ויהי לראש. ואשר יוציאם בזכותו ואשר יביאם בזכותו. דבר אחר ואשר יוציאם במניין ואשר יביאם במניין. כענין שנאמר עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו ולא נפקד ממנו איש. ולא תהיה עדת יהוה כצאן אשר אין להם רועה. מלמד שצאן בלא רועה כלים והולכים. מהם טורפים זאבים ומהם דורסים אריות. מהם מתים ברעב ובצמא. מהם נגנבים. והם נקראים עדת יהוה מלמד שבזמן שישראל לביזה השם מתחלל. שנאמר באמר להם עם יהוה אלה ומארצו יצאו. ויאמר יהוה אל משה קח לך מי שבלבך. קח לך מי שבדוק לך ועליו מפורש בקבלה נוצר תאנה יאכל פריה ושומר ארוניו יכובד איש אשר רוח בו שיכול להלך כנגד רוח כל אחד ואחד מישראל. וסמכת את ידך עליו שיהא מורה הוראות בחייך שלא יהו ישראל אומרים בחיי רבו לא היה מדבר עכשיו הוא בא לדבר. דבר אחר וסמכת את ידך עליו שכיון שהיה יהושע נכנס היה משה משתק התורגמן עד שנכנס וישב במקומו. דבר אחר וסמכת

& mens omnium creaturarum manifesta est coram te; etenim mentes filiorum tuorum non sunt similes inter se: Præfice ills rectorem, qui ferat unumquemque juxta mentem suam: Alia expositio: *Præficiat Dominus*: Volebat Mose magister noster, ut ejus filii hæreditarent principatum suum; incepit quærere coram Deo S. B. *Præficiat Dominus &c.* Respondit ei Deus S. B. *Qui servat ficum, comedet fructus ejus. Prov.* XXVII. 18. Tu scis, quod amplificatus sit minister tuus Josue, & ipse anticipabit & tardabit domus conventum, & ordinabit sedes, & extendet storeas. *Cape tibi Josue filium Nun; qui egrediatur ante eos, & qui introducat eos:* In bello: Non quemadmodum alii faciunt, quod pugnent milites, & ipsi incedunt in fine, sed sicut fecit Mose: Scriptum est enim *Num.* XXI. 34. *Ne timeas ab eo, quia in manum tuam dedi eum &c.* Et sic Josue: Dictum est enim *Jos.* V. 13. *Et perrexit Josue ad eum, & ait; Noster es an adversariorum?* Et similiter scriptum est de Joab: *Et adscendit in caput Joab, & fuit in caput. Qui educat eos*; Per meritum suum: *Et qui introducat eos*: Per meritum suum. Alia expositio: *Qui educat eos*: In numero: *Et qui introducat eos:* In numero. Sicuti dictum est *Num.* XXXI. 49. *Servi tui computarunt summam virorum bellatorum, qui sub manu nostra, & non defuit ex eis quisquam. Et ne sit congregatio Domini, sicut oves, quibus non est pastor*: Docemur, quod oves sine pastore pereant: Alias ex iis discerpunt lupi, alias conculcant leones, aliæ moriuntur fame & siti, aliæ rapiuntur. Et illi vocantur *congregatio Domini*: Docemur, quod quando Israelitæ sunt in præda, nomen Dei profanatur: Dictum est enim *Ezech.* XXXVI. 20. *Cum diceretur de eis; Populus Domini iste est, & de terra ejus egressi sunt. Et dixit Dominus ad Mosen: Cape tibi*: Qui sit in corde tuo: *Cape tibi*: Qui probatus sit tibi: Et de eo exponitur in traditione: *Qui servat ficum, comedet fructus ejus, & qui custos est domini sui, glorificabitur. Prov.* l. c. *Virum cui inest inspiratio*. Qui possit incedere contra spiritum singulorum ex Israel: *Et impone manum tuam super eum*: Ut doceat documenta in vita tua; ne dicant Israelitæ: Vivente magistro suo non locutus est, nunc venit ad loquendum: Alia expositio; *Et impone manum tuam super eum*: Ut quando ingrederetur Josue, Mose tacere faceret interpretem, donec ingressus sederet in loco suo. Alia expositio:

את ידך עליו תמנה אותו מחייך. והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצויתה אותו לעיניהם. רבי נתן אומר העמידו מן הארץ והושיבו על הספסל. ונתתה מהודך עליו ולא כל הודך מיכן אמרו פני משה כחמה ופני יהושע כלבנה. ולפני אלעזר הכהן יעמוד מלמד שהיה יהושע צריך לאלעזר ואלעזר צריך ליהושע. ושאל לו. יכול, בינו לבין עצמו תלמוד לומר במשפט האורים. הא כיצד עומד ומדבר בשפתיו וכהן גדול משיבו על שאלותיו. תנו רבנן כיצד שואלין השואל עומד פניו כלפי נשאל. והנשאל פניו כלפי שכינה. השואל אומר הארדוף אחרי הגדוד האשיגנו. והנשאל אומר רדוף כה אמר יהוה עלה והצלח. אין שואלין לו בקול גדול שנאמר ושאל לו במשפט האורים ואין מהרהר בלבו שנאמר ושאל לו כדרך שאמור בחנה שנאמר וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע ויחשבה עלי לשכורה. וכתיב ואלהי ישראל יתן את שאלתך אשר שאלת מעמו. ויליף שאלה משאלה ואין שואלין אלא למלך ולאב בית דין. מנא הני מילי אמר רבי אבהו דאמר קרא ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים אורים. שמאירין את דבריהם. על פיו יצאו ועל פיו יבאו. הוא. זה מלך. וכל בני ישראל אתו. זה משוח מלחמה. וכל העדה. זו סנהדרין. ויעש משה כאשר צוה יהוה אותו. הלך ועשה בשמחה ולא הירע בעיניו בשביל בניו ובשביל בני אחיו. ויקח את יהושע. לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל בעולם הזה ובעולם הבא. ויסמך את ידיו עליו ויצוהו מכאן אמרו בכל מתקנא חוץ מבנו ותלמידו בנו מדוד שנאמר ייטיב יהוה את שם

Et impone manum tuam super eum: Præfice eum te vivente. *Et statues eum coram Eleazaro sacerdote, & coram universa congregatione, & præcipies illi in conspectu oculorum eorum*: R. Nathan dicit: Erigunt de terra, & faciunt assidere in sella. *Et dabis de decore tuo super eum*: Non autem totum decorem tuum: Hinc dixerunt. Facies Mosis sicut sol, & facies Josue sicut luna: *Et coram Eleazaro sacerdote stabit*. Docemur, quod Eleazar opus haberet Josue, & Josue opus haberet Eleazaro: *Et interrogabit eum*: Crederem inter se & ipsum solum? Idcirco dictum est: *In judicio Urim*. Quomodo? Stans loquebatur labiis suis, & sacerdos summus respondebat ad ejus postulata. Tradiderunt sapientes nostri: Quomodo interrogabant? Interrogans stans convertebat faciem suam ad interrogatum, & interrogatus convertebat faciem suam ad Divinitatem: Interrogans dicebat: *Persequar latrunculos hos, & comprehendam eos? 1. Sam. xxx. 8.* Et interrogatus respondebat: *Persequere; sic dicit Dominus, adscende & prosperaberis*: Non interrogant voce elata: Dictum est enim: *Et interrogabit eum in judicio Urim*. Neque meditabitur in corde suo: Dictum est enim: *Et interrogabit eum*. Sicut dictum est de Anna; Dictum est enim ibid. 1. 13. *Porro Anna loquebatur in corde suo tantumque labia illius movebantur, & vox non audiebatur: Existimavit ergo eam Heli temulentam*. Et scriptum est ibid. *Et Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eum*. Et explicetur interrogatio ab interrogatione: Et non interrogant nisi de rege, & de patre Synhedrii: Unde hoc probatur? Dicit R. Abau; dicit textus: *Et coram Eleazaro sacerdote stabit, & interrogabit eum in judicio Urim*: Urim, quod illuminarent eorum verba: *Juxta dictum ejus egredientur, & juxta dictum ejus ingredientur*: Hic est rex: *Et omnes filii Israel cum eo*: Hic est unctus belli: *Et universa congregatio*: Hoc est Synhedrium: *Et fecit Mose sicut præcepit Dominus ei*. Abiens fecit lætanter, neque malum fuit in oculis ejus propter filios suos, neque propter filios fratris sui; *Et accepit Josue*. Cepit eum verbis, & ei ostendit mercedem rectorum Israel, in hoc, & in futuro seculo. *Et imposuit manus suas super eum, & præcepit ei*: Hinc dixerunt: In cunctis est zelotypia excepto filio, & discipulo suo: De filio probatur ex David: Dictum est enim 1. *Reg.* 1. 47. *Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, & magnificet thronum ejus su-*

שלמה משמך ויגדל את כסאו מכסאך. ותלמידו שהרי הקדוש ברוך הוא אמר לו למשה וסמכת את ידך עליו והוא סמך את שתי ידיו. וכן אתה מוצא באליהו שאמר לו אלישע ויהי נא פי שנים ברוחך אלי. וכתב ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וגו׳ ככלי מלא וגדוש. ויצוהו. מה ציווי הקדוש ברוך הוא בשמחה אף ציווי משה ליהושע בשמחה שנאמר כאשר דבר יהוה ביד משה.

פליק פיסקא

וידבר יהוה אל משה לאמר. לישראל: צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו. למה נסמכה פרשת יפקוד יהוה לפרשת הקרבנות מלמד שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה עד שאתה מפקדיני להפקיד עליהם איש פקוד את בני ישראל שלא ימרדו בי ושלא ימירו את כבודי. צו ציווי מיד בשעת מעשה ולדורות. ואמרת אליהם להזהיר בית דין על כך אזהרה לבית דין שיעשום להקריב קרבנותם. את קרבני. זה הדם. לחמי. אלו האמורים. שנאמר והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה לריח ניחוח כל חלב ליהוה. לאשי. אלו קמצים. ולבונה. ריח ניחוחי. אלו בזיכי לבונה של לחם הפנים. תשמרו. שיהא מבוקר. להקריב לי במועדו מופנה להון הימני גזרה שוה נאמר כאן במועדו ונאמר להלן בפסח במועדו מלמד שדוחה את השבת. ואמרת להם. זו אזהרה לבית דין זה האשה אשר תקריבו ליהוה שתהא הקרבתם לשם. כבשים בני שנה: למדנו לכבש שהוא בן שנה. תמימים. שיהו מבוקרים. שנים ליום. כנגד היום. מיכן אמרו תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מזרחית ושל בין הערבים נתון על קרן מערבית דרומית. על טבעת שנייה. עולת תמיד. עולה כליל תמיד אפילו בשבת. את הכבש אחד למה נאמר לפי שהוא אומר ואמרת להם זה

super thronum tuum. De discipulo probatur ex eo quod Deus S. B. dixerit Mosi: *Et impones manum tuam super eum*: Et ipse imposuit ambas suas manus: Et sic tu deprehendis in Elia, cui dixit Elisæus: *Obsecro ut fiat in me duplex spiritus tuus*. 2. *Reg*. 11. 9. Et scriptum est: *Et Josue filius Nun plenus spiritu sapientiæ; quod imposuerit Mose manus suas super eum &c*. Sicut vas quod sit plenum, ex superfluat: *Et præcepit ei*: Sicut ei præcepit Deus S. B. cum gaudio, ita pariter præcepit Mose Josue cum gaudio: Dictum est enim; *Sicut locutus est Dominus per manum Mosis*.

Finis textus.

ET locutus est Dominus ad Mosen, dicendo: Ad Israel: Præcipe filiis Israel, & dices ad eos: Oblationem meam, panem meum in ignita mea odorem acceptabilem meum observate ad offerendum mihi in tempore suo: Cur proxima est sectio: *Præficiat Dominus*: sectioni sacrificiorum? Docemur, quod dixerit Deus S. B. Mosi; Dum tu præficeris a me, ut præficias super eos virum, præcipe filiis meis, ne rebellent in me, & vilipendant gloriam meam: *Præcipe*: Ut præceptum sit statim, in tempore operis, & in generationibus: *Et dices ad eos*. Ad præmonendum Synhedrium; Ita sit præmonitio Synhedrio, ut faciant, ut offerantur eorum sacrificia: *Oblationem meam*: Hic est sanguis: *Panem meum*: Isti sunt adipes. Dictum est enim: *Et adolebit eos sacerdos super altare, panem ignitum in odorem acceptabilem, omnem adipem Domino*. *In ignita mea*: Isti sunt pugilli & thus: *Odorem acceptabilem*. Istæ sunt acerræ thuris panis facierum. *Observabitis*: Ut sit electum. *Ad offerendum mihi in tempore suo*: Ex hoc argumentari licet a pari. Dictum est hic: *In tempore suo*; Et dictum est in Paschate: *In tempore suo*: Docemur quod pellat Sabbathum. *Et dices ad eos*: Hæc est præmonitio Synhedrio: *Hoc est ignitum, quod offeretis Domino*: Quod offeretis Deo. *Agnos anniculos*: Docemur agnum fuisse anniculum. *Perfectos*: Quod perlustrentur: *Duos in diem*. Contra diem; Hinc dixerunt: sacrificium juge matutinum dabatur super cornu occidentale, aquilonare, orientale, & vespertinum dabatur super cornu occidentale australe, in annulo secundo. *Holocaustum juge*. Holocaustum perfectum: *juge* vel in sabbatho: *Agnum unum*: Cur dictum est? Quia dictum est: *Et dices ad eos: Hoc est*

האשה אשר תקריבו ליהוה ואומר וזה
אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה
שנים ליום תמיד . יכול יקריב ארבעה
תלמוד לומר את הכבש אחד תעשה בבקר
שלא להוסיף ולא לגרוע. דבר אחר את
הכבש אחד . אם נאמר כבש למה נאמר
אחד אלא מיוחד שבעדרו וכן הוא אומר
וארור נוכל ויש בעדרו זכר . ועשירית
האיפה סלת. אחד מעשרה מאיפה. סלת
מן החטים. למנחה בלולה בשמן להוציא
את השלוק. כתית רביעית ההין. כתית
לגזרה שוה. למנחות ולמנורה . עולת
תמיד העשויה בהר סיני מקיש עולת תמיד
לעולת הר סיני. מה עולת הר סיני על
גבי המזבח אף עולת תמיד על גבי
המזבח . דברי רבי ישמעאל . רבי עקיבא
אומר מה עולת הר סיני טעונה נסכים.
אף עולת תמיד טעונה נסכים . ונסכו
רביעית ההין לכבש האחד. חי אתה מנסך
ואין אתה מנסך מזוג . בקדש הסך נסך
שכר . שיתנסך בו בקדש והקדש יבלעו.
רבי נתן אומר בקדש הסך נסך שכר.
להביא את המים . ואת הכבש השני
תעשה בין הערבים. יכול אם לא הקריב
בבקר לא יקריב בין הערבים . תלמוד
לומר ואת הכבש השני. מגיד שאם לא
הקריב יקריב בין הערבים. ודבר זה בדבר
שבית דין אנוסים או שוגגין . אבל
מזידים עבר היום בטל קרבנו . כמנחת
הבקר וכנסכו תעשה מלמד שהזבח קריב
ונסכין קריבין עמו. אשה ריח ניחוח ליהוה
נחת רוח לפני מי שאמר ונעשה רצונו.
ליהוה . אמר רבי שמעון בן עזאי צא
וראה כל הקרבנות שבתורה לא נאמר
בהם אלהים אלהיך ולא שדי ולא צבאות
אלא יוד הא שם מיוחד שלא ליתן
למינים לרדות . נאמר ריח ניחוח בשור
הנס ונאמר ריח ניחוח בצאן וכן בעוף
ללמדך שאין לפניו לא אכילה ולא שתיה
אלא שיאמר ויעשה רצונו שנאמר אשרי
אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום

est ignitum, quod offeretis Domino. Pariterque dictum est: *Et hoc, quod facies super altare, agnos anniculos in diem jugiter:* Crederem quod quatuor offerret? Idcirco dictum est: *Agnum unum facies mane.* Ne addat, neque diminuat. Alia expositio: *Agnum unum*: Si dictum est: *Agnum*: Cur dicendum erat: *Unum?* Quod esset peculiaris in grege: Et sic dictum est *Malach.* I. 14. *Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum. Et decimam Ephæ similæ.* Unam ex decem partibus Ephæ: *Similæ.* Triticeæ: *In munus commixtæ oleo*: Ad excludendum elixum. *Contuso quartarium Hin. Contusum.* A pari pro muneribus & candelabro: *Holocaustum juge factum in monte Sinai.* Æquiparat holocaustum juge holocausto montis Sinai: Sicut holocaustum montis Sinai super altare, ita pariter holocaustum juge super altare. Verba R. Ismael. R. Akiba dicit: Sicut holocaustum montis Sinai requirebat libamina, ita pariter holocaustum juge requirebat libamina: *Et libamen ejus quartarium Hin pro agno uno*: Merum tu libare debes, at non debes libare aqua dilatum: *In sanctuario conspergendo conspersionem.* Quod libare debeas in sanctitate, & sanctitas absorbebat. R. Nathan dicit: *In sanctuario conspergendo conspersionem.* Ad includendum aquas: *Et agnum secundum facies inter vesperas.* Crederem, si mane non obtulisset, quod inter vesperas non offerret? Idcirco dictum est: *Et agnum secundum.* Ostendit: Si non obtulisset mane, offeret inter vesperas. At hoc intelligitur, quando Synhedrium fuerit coactum, aut erraverit; si vero ex industria, si prætereat dies, aboletur ejus sacrificium. *Juxta munus matutinum, & libamina ejus facies.* Docemur quod sacrificium offerretur & libamina cum eo offerrentur: *Ignitum odorem acceptabilem Domino.* Acceptabilem odorem coram eo qui dixit: Et fiat voluntas ejus. *Domino.* Dicit R. Simeon ben Azai: Egredere & vide: In cunctis sacrificiis legis non memoratur Dominus Deus tuus, neque omnipotens, neque Deus exercituum, sed יוד הא nomen peculiare: Ne daretur facultas hæreticis cogitandi. Memoratur odor acceptabilis in bove, atque etiam memoratur odor acceptabilis in ovibus, pariterque in volucri; ut doceare non esse in ejus conspectu neque cibum neque potum; sed qui dixit fiat voluntas ejus, dictum est *Prov.* VIII. 34. *Beatus homo, qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & observat ad postes ostii mei. Et in*

יום לשמור מזהורת פתחי . וביום השבת שני כבשים . יצא שבת לידון בקבועה להביא בו מוסף . שני כבשים בני שנה שיהו שוין . תמימים . שיהו מבוקרים . ושני עשרונים סלת מן החטים . מנחה בלולה בשמן . כדין כל הבלולות . ונסכו כשיעור נסכי כבש . מלמד שעבודת מקדש דוחה את השבת . ובראשי חדשיכם . יצאו ראשי חדשים לדון בדין אחד . תקריבו עולה ליהוה פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים . ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר . רבי אלעזר ברבי צדוק אומר הין היה במקדש . וכמין שנתות היו בו עד כאן לפר עד כאן לאיל עד כאן לכבש . זאת עולת חדש בחדשו ולא עולת חדש זה בחדש אחר . לחדשי השנה שלא תאמר ובראשי חדשיכם מיעוט חדשים שנים . תלמוד לומר לחדשי השנה . ושעיר עזים אחד . מיוחד שבעדר לחטאת ליהוה לכפר . על קבר התהום חטא שאין יודע בו אלא הקדוש ברוך הוא . על עולת התמיד יעשה ונסכו . מלמד שאין מוספין קריבין אלא כינתים בין תמיד של שחר של בין הערבים . ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש . וגו' קבעו הכתוב חובה . מצות יאכל . דבר הבא לשם חימוץ ממנו אתה אוכל מצות . ואי זה זה חטה . ושעורה . וכוסמת . שבולת שועל . ושיפון . יצאו ארז ודוחן ופרגין ושמשמין שבאין לידי סרחון . ביום הראשון מקרא קדש . אירעו במאכל ובמשתה ובלבוש נקייה . כל מלאכת עבודה לא תעשו . מגיד שאסור בעשיית מלאכה . והקרבתם אשה עולה ליהוה פרים בני בקר שנים ואיל אחד . מלמד שאם לא מצא איל ומצא פרים או מצא פרים ולא מצא איל אין מעכבין זה את זה . ומנחתם סלת בלולה בשמן וכו' ושעיר חטאת אחד מלבד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה . מגיד הכתב שעולת הבקר היא עולת התמיד . ומה תלמוד לומר אשר לעולת התמיד לימד על הקרבנות שכל התמיד מחבירו הוא קודם את חבירו

in die Sabbathi duos agnos. Egreditur Sabbathum ad differendum, ut sit stabile, ut offeratur in eo addititium. *Duos agnos anniculos*. Ut sint pares: *Perfectos*: Ut sint electi: *Et duas decimas similæ*; Triticeæ: *Munus commixtum oleo*: Juxta institutum omnium commixtorum: *Et libamen ejus juxta mensuram libaminis agni*. Docemur quod ministerium sanctuarii pellat Sabbathum. *Et in noviluniis vestris*. Egrediuntur novilunia ad differendum de alio subjecto: *Offeretis bolocaustum Domino juvencos filios bovis duos, & arietem unum, agnos anniculos septem perfectos*: *Et libamina ejus dimidium Hin erit juvenco*. R. Elieser bar R. Isaach dicit: Hin erat in sanctuario, & quasi dentes erant in eo; usque ad hoc spatium pro juvenco, usque ad hoc spatium pro ariete, usque ad hoc spatium pro agno. *Hoc bolocaustum novilunii in novilunio suo*; non autem holocaustum novilunii hujus in alio novilunio; *Noviluniis anni*. Ne dicas: *Et in noviluniis vestris*; Excludit novilunia annorum; Idcirco dictum est: *Noviluniis anni*. *Et bircum caprarum unum*. Peculiarem in grege: *In sacrificium pro peccato Domino ad expiandum*. Pro sepulcro abyssi expiabat, quod non erat notum nisi Deo S. B. *Super bolocaustum juge facies, & libamen ejus*; Docemur quod additítia non offerrentur nisi inter sacrificium juge matutinum & vespertinum: *Et mense primo quartadecima die mensis &c.* Statuit textus ex debito: *Azymum comedetur*. Quod fermentat, ex eo tu debes comedere azyma; Et quodnam est? Tritium, & hordeum, & spelta, & secale; Excluditur millium & oryza, & sesamum, quæ non marcescunt: *In die primo convocatio sancta*: Fiebat cibo & potu, & vestimento mundo; *Omne opus servile non facietis*; Docemur interdictum esse, ut fiat opus; *Et offeretis ignitum bolocaustum Domino juvencos filios bovis duos, & arietem unum*; Docemur; si non inveniat arietem, & inveniat juvencos, aut inveniat juvencos, & non inveniat arietem, quod inter se non impediant. *Et munus eorum similam commixtam oleo &c. Et decimam &c. Et bircum in sacrificum pro peccato unum duntaxat bolocaustum matutinum quod est in bolocaustum juge facietis bæc*; Ostendit textus, quod holocaustum matutinum sit holocaustum juge: Et cur dictum est; *Quod est in bolocaustum juge?* Docet de sacrificiis, quod omne sacrificium juge præ suo compari, præcedat suum comparem; Et dies primus festus

Paf.

יום טוב הראשון של פסח הוא בניין אב לכל הקרבנות שכל התמיד מחבירו קודם את חבירו . כאלה תעשה ליום בכל יום ויום שלא להוסיף ושלא לגרוע. על עולת התמיד לימד על המוספין שאין קרבין אלא בין תמיד של שחר לתמיד של בין הערבים. וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה ליהוה שתהא חדשה לכל המנחות . שלא הקדימנה מנחה אחרת . מיכן אמרו אין מביאין מנחות ובכורים ומנחת בהמה קודם לעומר. ואם הביא פסול . קודם לשתי הלחם לא יביא ואם הביא כשר . ומה הפרש בין עמר לשתי הלחם . הקודם לעומר אסור לגבוה ולהדיוט . לפיכך אם קרבו לא יעלו . הקודם לשתי הלחם אסור לגבוה ומותר להדיוט . לפיכך אם קרבו יעלו רבי טרפון אומר הואיל והעומר מתיר ושתי הלחם מתירות . אם למדתי למנחות הקרומות לעומר שהן פסולות אף הבאות קודם לשתי הלחם יהו פסולות . אמר רבי יהודה בן נחמיה לא אם אמרת בסנחות הבאות קודם לעומר שהן פסולות שלא כשרו לא לגבוה ולא להדיוט. תאמר במנחות הבאות קודם לשתי הלהם שהן פסולות לגבוה שהוכשרו להדיוט. נסתכל בו רבי עקיבא וצהבו פניו אמר לו רבי יהודה בן נחמיה צהבו פניך על שהשבתה את הזקן תמה אני עליך אם תאריך ימים. אמר רבי יהודה ברבי אלעאי בפסח היה הדבר וכשבאתי בעצרה אמרתי היכן הוא יהודה בן נחמיה אמרו לי הלך לבית עולמו . בשבועותיכם . אמר רבי טוביהו ברבי אליעזר זכרונם לברכה חזרתי על כל ענייני המועדות ולא מצאתי חג שבועות שנקרא עצרת . ורבותינו זכרונם לברכה בכלל מקום עצרת לחג השבועות והוא לשון תרגום דאמר אנקלוס הגר בעצרתכון . נאמר עצרת בשביעי של פסח ונאמר עצרת בשמיני של חג להקישו ללינה רכתיב בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות הוקשו זה לזה . והקרבתם עולה לריח ניחוח ליהוה וגו׳ . ומנחתם וגו׳ .

Paschatis est constitutio principii pro omnibus sacrificiis; quod omne sacrificium juge præ compari sub præcedat suum comparem; *Sicut ista facietis in diem* Quotidie; ne addat, neque diminuat; *Super holocaustum juge*; Docet additia non fuisse offerenda nisi inter sacrificium juge matutinum & vespertinum. *Et in die primitivorum quum offeretis munus novum Domino*; Ut sit novum cunctis muneribus; Ne præferatur aliud munus; Hinc dixerunt; Non afferebant munera & primitiva, & munus jumenti ante manipulum; & si adducat, est illegitimum; Ante duos panes non adducet; si vero adducat, est legitimum; Quodnam est discrimen inter manipulum & duos panes? Quod adducitur ante manipulum, est interdictum Deo, & privato; Idcirco si offeratur, non inservit; si offeratur ante duos panes, interdictum est Deo, & permissum est privato; idcirco si offeratur, inserviet; R. Tarphon dicit; Quoniam manipulus permittit, & duo panes permittunt; si percepi de muneribus, quod si offerantur ante manipulum, sint illegitima, ita pariter si offerantur ante duos panes, erunt illegitima; Respondit Rabi Jehuda ben Nehemia; Minime; Si dixisti de muneribus, quod si afferantur ante manipulum, sint illegitima, ratio est quod non sint legitima neque Deo neque privato, dices de muneribus allatis ante duos panes, quæ si fuerint Deo illegitima, sunt privato legitima? Inspexit in eum R. Akiba, & pallida facta est facies ejus; Dixit ei; R. Jehuda ben Nehemia; pallida facta est facies tua, quod contradixeris seni; Miror ego de te, si producantur dies tui. Dicit R. Jehuda bar R. Elai; In Paschate hoc contigit, & quando veni in Pentecoste, dixi; Ubi est Jehuda ben Nehemia? Dixerunt mihi; Abiit in domum æternam. *In septimanis vestris.* Dicit R. Tobias bar R. Eliezer f. m. Meditatus sum in cunctis subjectis solemnitatum, & non inveni, quod solemnitas septimanarum vocetur עצרת: Et sapientes nostri f. m. עצרת ubique appellarunt solemnitatem hebdomadarum; Et hæc est phrasis Targum; etenim dicit Onkelos . בעצרתכון הגר Memoratur עצרת in septimo die Paschatis, & memoratur עצרת in die octavo tabernaculorum; ad æquiparandum. Scriptum est enim; *In solemnitate azymorum, & in solemnitate septimanarum, & in solemnitate tabernaculorum*; Inter se æquiparantur. *Et offeretis holocaustum in odorem acceptabilem Domino &c. Et munus eorum &c.*

De-

עשרון וגו'. שעיר עזים וגו'. מלבד עולת
התמיד ומנחתה תעשו תמימים יהיו לכם
ונסכיהם. מה תלמוד לומר יהיו לכם. אתה
מקריב חוץ מן האמורים בתורת כהנים
פרים בני בקר ואיל אחד. הרי מי שמצא
פרים ולא אילים ולא כבשים שומע
אני לא יקריב עד שימצא את כולם.
תלמוד לומר שבעת ימים תקריבו אשה
ליהוה אפילו אחד מהם. יהיו לכם ונסכיהם
מקיש נסכים לבהמה מה בהמה נפסלה
במומין או אם חסרה או אם יתירה. אף
נסכין נפסלין במומין ובחסר וביתר. ובחדש
השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה
לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש
ולהלן הוא אומר זכרון תרועה יהיה לכם
כאן שחל בשבת כאן שחל בחול. בשבת
זכרון תרועה בחול יום תרועה. ועשיתם
עולה. מה נשתנה יום הזכרון שכתוב
ועשיתם עולה שכל המועדות כתוב
והקרבתם עולה. וכאן כתיב ועשיתם
עולה מפני שהאיל קרניו לשופר היו
נעשות. וכן אמר רבי יהושע במסכת קינים
כשהוא חי קולו אחד. נשחט קולו שבעה.
כיצד שני קרניו שתי שופרות. שתי שוקיו
שתי חלילים עורו לתוף מעיו לכנורות.
לכך נאמר כאן ועשיתם עולה לפי שיש
בו עשייה אחרת חוץ מהקרבתו. דבר
אחר ועשיתם עולה. מלמד שכל המשמר
את המועדות כראוי כאילו שותף עם
הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית
שנאמר ביום עשות יהוה אלהים ארץ
ושמים לכך נאמר בראש השנה ועשיתם.
שבתשרי נברא העולם. ובעשור לחדש
השביעי הזה. מה תלמוד לומר הזה
שיהא כל התקיעות של חדש הזה
שוות. מקרא קדש יהיה לכם. קדשהו
בכסות נקייה. ועניתם את נפשותיכם.
וכל מלאכה לא תעשו בעצם. משונה
יום הכפורים הזה שנאמר בו כל מלאכה
שהיא מותרת. כגון הדלקת האש ובישול
וצורכי האכילה. שעיר עזים אחד חוץ
משני השעירים האמורים בתורת כהנים.

Decimam &c. Hircum caprarum &c. Præter holocauſtum juge, & munus ejus; perfecta erunt vobis, & libamina eorum: Cur dictum eſt: *Erunt vobis?* Tu offeres præter ea memorata in lege ſacerdotum juvencos filios bovis duos, & arietem unum. Ecce ſi inveniat juvencos, & non inveniat arietes, ſi inveniat arietes, & non inveniat agnos, crederem, quod non debeat offerre, donec omnes invenerit? Idcirco dictum eſt: *Septem diebus offeretis ignitum Domino.* Vel unum ex illis. *Erunt vobis, & libamina eorum:* Æquiparat libamina jumento, ſicut jumentum reprobatur maculis; aut ſi deficiat, aut ſi ſuperſit, ita pariter libamina reprobantur maculis, & deficientia, & augmento: *Et in menſe ſeptimo prima menſis convocatio ſancta erit vobis Sabbathum memoriale clangoris convocatio ſancta:* Et ibi dictum eſt: *Memoriale clangoris erit vobis.* Hic intelligitur quando incidit in Sabbathum, & ibi, quando incidit in diem profanum: In Sabbatho *memoriale clangoris*, in die profano *dies clangoris: Et facietis holocauſtum:* Cur diverſus eſt dies memorialis, de quo ſcriptum eſt: *Et facietis holocauſtum?* Cum in omnibus ſolennitatibus ſcriptum ſit: *Et offeretis holocauſtum*; & hoc loco ſcriptum eſt: *Et facietis holocauſtum.* Quia arietis cornua facta ſunt pro buccina. Et ſic dicit R. Jehoſua in tractatu *Chinim:* Quando vivit, vox ejus una eſt; Quando mactatum eſt, voces ejus ſunt ſeptem. Quomodo? Duo cornua duæ buccinæ: duo crura duo tympana; ejus pellis in cymbalum, & ejus inteſtina tibiæ. Idcirco dictum eſt hoc loco: *Et facietis holocauſtum:* Eo quod ſit in eo aliud faciendum præter ejus oblationem: Alia expoſitio: *Et facietis holocauſtum.* Docemur: Si quis obſervet ſolennitates videtur quaſi ſocietatem habere cum Deo S. B. in opere creationis: Dictum eſt enim: *In die quo creavit Dominus Deus cœlum & terram:* Ideoque dictum eſt in principio anni: *Et facietis.* Eo quod in Tiſri creatus ſit mundus: *Et decima menſis ſeptimi hujus:* Cur dictum eſt: *Hujus?* Quod omnes clangores menſis ſint pares: *Convocatio ſancta erit vobis.* Sanctifica veſtimento mundo. *Et affligetis animas veſtras: Et omne opus non facietis in ipſo.* Diverſus eſt dies iſte expiationum; de quo dictum eſt: *Omne opus*, quod ſit permiſſum; e. g. accenſio ignis, & coctio, & quæ ſunt neceſſaria pro cibo. *Hircum caprarum unum*; præter duos hircos memoratos in lege ſacerdotum: Et

ולמה נאמר בעצרת ויום הכפורים שעיר. מקיש עצרת ליום הכפורים. מה יום הכפורים יום מתן תורה אף עצרת יום מתן תורה. מפני שלוחות הראשונים ניתנו ביום הכפורים ועצרת הדברות נאמרו בעצרת. וכדי להוציא מלבן של צדוקים שאומרים מתן תורה לא היתה בעצרת לכך הוקשו זה בזה בשעיר שעיר. ולמה עולת שבעצרת מלא ללמדך שבששה בסיון ניתנה תורה ועצרת חלה להיות בששה בסיון ולא כמו שאומרים התועים עצרת לאחר השבת. כל זמן שיבוא קימא לן דלא. ובחמשה עשר יום לחדש השביעי קבעו המקום חובה. והקרבתם עולה וגו׳. ומנחתם סלת וגו׳. ועשרון וגו׳. לניסוך המים בחג היה רבי עקיבא אומר אמרה תורה הבא עומר בפסח כדי שאברך לכם תבואה שבשדות. הבא בכורים בעצרת כדי שיתברכו לכם נשמי ברכה. רבי יהודה בן בתירה אומר נאמר בשני ונסכיהם ונאמר בששי ונסכיה. בשביעי כמשפטם נתוספו עליהם מים נמצינו למדין לניסוך המים מן התורה. ותיקון ניסוך המים במסכת סוכה בפרק החליל. ביום השמיני׳ מלמד ששמיני חג בפני עצמו שנאמר ביום ולא כתיב וביום שכולם כותבים ואו׳ חוץ משמיני ללמדך אין אות חסרה או יתירה בתורה והוא דבר רק. שנאמר כי לא דבר רק הוא מכם. עצרת תהיה לכם. אין עצירה שלא בניסה שנאמר ואני עצור בחצר המטרה. והקרבתם אשה ריח ניחות ליהוה פר אחד איל אחד וגו. מלמד שאם לא מצא פר מביא איל ואין מעכבין זה את זה פר אחד איל אחד שבעים פרים היו נקרבים בחג כנגד שבעים אומות העולם. ופר אחד איל אחד בעצרת כנגד ישראל גוי אחד בארץ. וכשם שהיו פרי החג מתמעטים והולכים כך אומות העולם כלים וישראל

cur memoratur in Pentecoste & in die expiationum hircus? Æquiparat Pentecostes diei expiationum: Sicut dies expiationum est dies, in quo data est lex, ita pariter dies Pentecostis est dies in quo data est lex; Quia primæ tabulæ datæ fuerunt in die expiationum, & decem verba dicta sunt in Pentecoste: Ad excludendum opinionem Sadducæorum, qui dicunt quod lex non data sit in Pentecoste; Idcirco æquiparantur inter se, & hircus cum hirco: Et cur holocaustum Pentecostis plenum est? Ut doceare, quod sexta die Sivan data sit lex, & Pentecostes inciderit, ut esset in sexta die Sivan; non autem sicut dicunt errantes; Pentecostes post Sabbathum. Omni tempore quo veniat, nobis constat non ita esse. *Et quintadecima die mensis septimi:* Statuit Deus ex debito. *Et offeretis holocaustum &c. Et munus eorum similam &c. Et decimam &c.* In libamen aquarum in festo: R. Akiba dicit: Dicit lex: Affer manipulum in Paschate, ut benedicam vobis proventum, qui est in agris: Affer primitiva in Pentecoste, ut tibi benedicantur fructus arboris; ita pariter libentur aquæ in festo tabernaculorum, ut vobis benedicantur pluviæ. R. Jehuda ben Bethera dicit. Dictum est in secundo: *Et libamina eorum:* Et dictum est in sexto: *Et libamina ejus: In septimo juxta institutum eorum:* Comprehenduntur in iis aquæ: Deprehenditur, quod doceamur libationem aquarum ex lege. Et ordo libationis aquarum deprehenditur in tractatu *Succah* cap. ult. *In die octava:* Docemur, quod octava esset solennitas seorsim: Dictum est enim: *In die*; non autem scriptum est: *Et in die*; quia in omnibus scriptum est Vau excepta octava; ut doceare, quod nulla sit litera deficiens, aut superflua in lege, aut verbum inane. Dictum est enim *Deut.* XXXII. 47. *Non enim verbum inane est vobis:* עצירה *erit vobis:* Non significat עצירה nisi constrictionem: Dictum est enim *Jer.* XXXVII. *Et obstrictus fui in vestibulo carceris. Et offeretis ignitum odorem acceptabilem Domino juvencum unum, arietem unum &c.* Docemur: si non inveniat juvencum, afferet arietem; & inter se non impediunt: *Juvencum unum, arietem unum:* Septuaginta juvenci offerebantur in solennitate tabernaculorum contra septuaginta nationes mundi: *Et juvencum unum, arietem unum in Pentecoste.* Contra Israel gentem unam in terra; & sicut juvenci solennitatis eundo diminuuntur, ita pariter nationes mundi absumentur, at Israelitæ non absumentur: Et

אין כלים . וכן הוא אומר כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתי שמה ונקה לא אנקך . כלומר לא אעשה בך נקיון כפים ולא תחסרו מן העולם . וכן הוא אומר הן עם לבדד ישכון ואומר יהוה בדד ינחנו ואין עמו אל נכר . אלה תעשו ליהוה במועדיכם לבד מנדריכם אלו נדרים ונדבות שמביאים ברגל . ולשלמיכם להביא שנדר קודם הרגל . ויאמר משה אל בני ישראל בא הכתוב להפסיק בין נדבה לנדרים . ככל אשר צוה יהוה את משה מלמד שהמצות צריכות לימוד והוראה לישראל אלו הלכות שנאמרו על פה. ופירוש המצות שנתקבלו מפי משה בקבלה. ואם תאמר למה לא נכתבו בפירוש. עשות ספרים הרבה אין קץ . ולא עוד אלא שנתן הקדוש ברוך הוא תורה שתהא עמל בה יומם ולילה כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל.

סליק פיסקא

פרשת ראשי המטות

טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם . מה כתוב למעלה מן הענין כאשר תדור נדר לאלהים אל תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים את אשר תדור שלם . ותניא טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר ממי שנודר ואינו משלם וממי שנודר ומשלם . טוב הוא שלא ידור כלל . ונדרש הפסוק כן . אף על פי שאת אשר תדור תשלם טוב אשר לא תדור כלל. וכל שכן משתדור ולא תשלם שהוא נקרא עבריין שהזהיר הקדוש ברוך הוא לישראל שלא יהו רגילין בנדרים ובשבועה שלא יבואו לידי עבירה. אבל נשבע אדם לקיים את המצות שנאמר נשבעתי ואקיימה לשמור וגו׳ . ואף על פי שמושבע ועומד מהר סיני הוא לזרז עצמו למצוה מותר. ולמה נסמכה פרשת נדרים לפרשת הקרבנות לפי שנדרי הקרבנות

Et sic dictum est *Jerem.* XLVI. 28. *Quia ego consumam cunctas gentes, ad quas ejeci te, nec quasi innocenti parcam tibi:* Quasi dicat: Non faciam in te munditiem manuum neque deficietis ex mundo. Et sic dictum est *Num.* XXIII. 9. *Ecce populus seorsim habitabit.* Et dictum est *Deut.* XXXII. 12. *Dominus solus duxit illum, & non fuit cum eo Deus alienus. Hæc facietis Domino in solennitatibus vestris præter vota vestra:* Istæ sunt oblationes votivæ & spontaneæ, quæ adducebantur in festo: *Et pacifica vestra:* Ad includendum si voverit ante festum. *Et dixit Mose ad filios Israel:* Venit textus ad interrumpendam inter sacrificia spontanea & votiva. *Juxta omnia, quæ præcepit Dominus Mosi:* Docemur quod præcepta requirant doctrinam: Et documentum Israel: Istæ sunt constitutiones, quæ oretenus dictæ sunt: Et explicatio præceptorum, quæ acceperunt ex ore Mosis, est in traditione: Si vero dicas: Cur non clare scripta sunt? Faciendi essent multi libri; non esset finis: Et præterea Deus S. B. dedit legem, ut in ea laboraretur diu noctuque. *Tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Jos.* I. 8.

Finis textus.

Paraſcha quæ inscribitur:
Capita tribuum.

MUlto melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere: *Eccles.* V. 4. Quid scriptum est supra in subjecto? *Quando voveris votum Deo, non tardabis solvere illud. Displicet enim ei infidelis, & stulta promissio, sed quodcunque voveris, redde. Eccles.* ibid. Atqui extat traditio: Melius est hoc & illo; sc. quod nullo modo voveat præ illo, qui vovet, & non absolvit, & præ illo, qui vovet & absolvit: Melius est, ut nullomodo voveat: Et sic exponitur textus: Licet vovens absolvat, melior est ille, qui nullo modo voveat; & multo magis præ illo, qui vovet & non absolvit, quia vocatur perturbatio: Eo quod præmonuerit Deus S. B. Israelitas, ne promti essent in votis & in juramentis, ne eo devenirent, ut peccarent; sed homo jurare debet ac confirmandum præceptum: Dictum est enim *Psal.* CXIX. 106. *Juravi & statui custodire &c.* Licet postquam juravit, & stetit in monte Sinai ad se excitandum ad præcepta, permissum est. Et cur proxima est sectio votorum sectioni sacrificiorum? Quia vota sunt sacrificia; post-

כיון שעבר עליו הרגל חייב. שנאמר לא תאחר
לשלמו. ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם
וזבחיכם וגו'. וכתיב למעלה מן הענין
ﭏה תעשו ליהוה במועדיכם לבד מנדריכם
ונדבותיכם וגו'. הסמיך נדרי ביטוי לנדרי
הקרבנות. וידבר משה ﭏ ראשי המטות
לבני ישרﭏ. למה נאמר לפי שהוא אומר
בפרשת בהעלותך ותקעו בהן ונועדו ﭏיך
כל העדה. ואם באחת יתקעו ונועדו
ﭏיך הנשיאים וגו'. יכול כל הקודם
במקרא קודם את חבירו במעשה. שיהו
העדה מתכנסין קודם הנשיאים. תלמוד
לומר וידבר משה ﭏ ראשי המטות לבני
ישרﭏ לאמר. הואיל ונאמרו דברות בתורה
סתם ופרט באחד מהם שהנשיאים קודם
פורט אני בכל הדיברות שהנשיאים קודם
דבר אחר אל ראשי המטות התר נדרים
על פי מומחין. זה הדבר אשר צוה
יהוה. אף על פי שכל הנביאים היו
מתנבאים בכה אמר יהוה נתוסף שנתנבא
בזה הדבר. זה הדבר אשר צוה יהוה.
הבעל מיפר ואין חכם מיפר. חכם מתיר
ואין הבעל מתיר. ומי שנדר או נשבע
ונתחרט ומתיר לו נדרו או שבועתו.
וכשמתיר לו נדרו או שבועתו צריך החכם
שיאמר כלשון הזה שרי לך ומחול לך.
אבל אם אמר מופר לך מובטל לך לא
אמר כלום. אמר רב יהודה אמר שמוﭏ
מנין שיש התיר לנדר ולשבועה תלמוד
לומר לא יחל דברו. הוא אינו מוחל
אבל אחרים מוחלין לו ופותחין לו בחרטה
אם היית יודע שכך וכך הוא בא לך
היית נודר אם אמר לאו זו היא חרטה
והילכתא הפרת נדרים ביחיד מומחה.
ובלילה ואפילו בשבת ובקרוב. והילכתא
נדר שהודר על דעת רבים אין לו
הפרה. והני מילי לדברי רשות. אבל
לדברי מצוה יש לו הפרה. מעשה
במקרי דרדקי שהדירו רב אחא כנגד רבים

quam præteriit festum, tenetur: Dictum est enim: *Non tardabis solvere illud. Et adduces illuc; & adducetis illuc holocausta vestra, & sacrificia vestra &c.* Et scriptum est supra in subjecto: *Hæc facietis Domino in solennitatibus vestris præter votiva vestra & spontanea vestra &c.* Proxima sunt vota vana votis sacrificiorum. *Et locutus est Mose ad capita tribuum filiorum Israel.* Cur dictum est? Quia dictum est in sectione: *Quum accenderis: Quumque clangent eis, congregabuntur ad te tota congregatio:* Pariterque scriptum est: *Si autem una clangent, tum congregabuntur ad te principes &c.* Crederem, quod præcedens in textu, præcedat quoque socium suum in opere, sc. quod congregatio ingrederetur ante principes? Idcirco dictum est: *Et locutus est Mose ad principes tribuum filiorum Israel dicendo:* Quoniam memorantur allocutiones in lege, & in earum aliqua definit textus, quod principes antecedant, definiam ego, quod in cunctis allocutionibus principes antecedant. Idcirco dictum est: *Ad principes tribuum. Quicunque voverit votum Domino:* Ex dicto probatorum. *Hoc est verbum quod præcepit Dominus:* Licet omnes prophetæ prophetaverint: *Sic dicit Dominus:* Additum est quod prophetatum sit: *Hoc est verbum. Hoc est verbum quod præcepit Dominus.* Maritus dissolvit, at sapiens non dissolvit. Sapiens permittit, at maritus non permittit: Quicunque voverit, aut juraverit, & pœnituerit, adit sapientem, & postquam pœnituerit & permittit ei ejus votum, aut juramentum; & quando permittit ei ejus votum aut juramentum, necesse est, ut sapiens dicat hoc modo. Dissolvitur tibi, & remittitur tibi: Si vero dicat: Solutum sit tibi, & abrogatum sit tibi: Nihil dicit. Dicit R. Jehuda, dicit Samuel; unde probatur esse permissionem voto & juramento? Ex eo quod dictum est: *Non profanabit verbum suum.* Ipse non profanabit, sed alii possunt ei profanare, & aperire ei portam ad pœnitentiam: Si scias, quod ita, atque ita tibi contigit; si veniat ad te, qui voverit. Si dicat: Minime; hæc est pœnitentia. Et constitutio est: Dissolutio votorum per particularem probatum, & noctu, & in Sabbatho, & per propinquum. Et est constitutio: Si vovens voveat ex sententia multorum, non est illi dissolutio. Et hæc intelliguntur de rebus arbitrariis; sed in rebus præcepti est dissolutio. Narratur de quodam, qui legere faciebat pueros, & hunc vovere fecit R. Acha

שהיה פושע בתינוקות והחזירו רבינא
שלא נמצא מדקדק כלימוד כמותו. איש
כי ידור נדר ליהוה להוציא את
הקטן. כי ידר נדר. את שהסמיך את
נדרו לדבר שאיפשר לו להנדר הרי זה
נדר יכול אף בשבועה כן תלמוד לומר
או השבע שבועה לאסר אסר על נפשו.
מכל מקום. ומה הפרש בין שבועה
לנדרים. שהנודר בחיי המלך והנשבע
במלך עצמו וכן הוא אומר חי יהוה וחי
נפשך אם אעזבך. לאסר אסר על נפשו.
על נפשו הוא אוסר ואינו אוסר על
אחרים. דבר אחר לאסר אסר על נפשו
לפי שנאמר ככל היוצא מפיו יעשה. אין
לי אלא שהוציא בפיו. קיבל עליו בנדר
ובשבועה מנין תלמוד לומר לאסר אסר
על נפשו יכול אפילו נשבע לאכול נבלות
וטרפות שקצים ורמשים קורא אני עליו
ככל היוצא מפיו יעשה תלמוד לומר
לאסר איסר לאסור את המותר ולא להתיר
את האסור. לא יחל דברו. שלא יעשה
דבריו חולין. ככל היוצא מפיו יעשה.
מלמד שעובר בעשה ולא תעשה. ואשה
כי תדור נדר ליהוה. מקיש אשה לאיש.
מה איש עובר על בל יחל ועל בל
תאחר אף אשה. ואסרה אסר בבית
אביה בנעוריה. יכול אפילו קטנה.
תלמוד לומר ואשה. פרט לקטנה. מכן
אמרו בת שתים עשרה שנה ויום אחד
נדריה קיימין. כי תדור נדר. או שהסמיכה
נדריה לדבר שאיפשר להנדר ואם לאו
אינו נדר. ואסרה אסר. אין אסר אלא
שבועה. וכן איסר הוא אומר ואסרה
אסר על נפשה בשבועה. בבית אביה
בנעוריה. נעורים שבבית אביה ולא
נעורים שבבית בעלה. להוציא את
שנתאלמנה או נתגרשה מן האירוסין.
ושמע אביה להוציא את החרש. ושמע
אביה אפילו השמיעוהו אחרים. והחריש

R. Acha coram multis, quod negligens esset in pueris, at Ravena eum absolvit, quia non inveniebatur peritus in docendo sicut ipse; *Vir quum voverit votum Domino*. Ad excludendum puerum: *Quum voverit votum:* Qui statuat votum suum in re, quæ possit voveri, ecce hoc erit votum; Crederem hoc quoque observari in juramento? Idcirco dictum est: *Aut juraverit juramentum adstringendo obligatione animam suam*. Omnimode. Et quodnam est discrimen inter juramentum & vota? Qui voveat per vitam regis, & juret per regem ipsum: Et sic dictum est 2. *Reg.* II. 2. *Vivit Dominus, & vivit anima tua, quia non dereliquam*. *Adstringendo obligatione animam suam*. Animam suam potest obligare, at non potest obligare alios; Alia expositio: *Adstringendo obligatione animam suam:* Quia dictum est: *Juxta omnia, quæ protulerit ex ore suo, faciet*. Non probo nisi de eo quod protulerit ex ore suo; si super se acceperit votum, & juramentum, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Adstringendo obligatione animam suam:* Crederem, vel si juraret comedere cadavera, & discerpta, & abominabilia, & reptilia, legendum mihi esse: *Juxta omnia, quæ protulerit ex ore suo, faciet?* Idcirco dictum est: *Adstringendo obligatione*. Non autem prohibendum permissum, & ad permittendum interdictum. *Non profanabit verbum suum*. Ne faciat verba sua profana. *Juxta omnia, quæ protulerit ex ore suo, faciet*. Docemur, quod transgrediatur præceptum affirmativum, & negativum. *Et mulier, quum voverit votum Domino*. Æquiparat mulierem viro; Sicut vir transgreditur præceptum: *Non profanabit: Et non tardabit*, Ita pariter fœmina: *Et adstrinxerit se obligatione in domo patris sui in pueritiis suis*. Crederem vel puellam? Idcirco dictum est: *Et mulier*. Excludit puellam. Hinc dixerunt; Si filia fuerit duodecim annorum & unius diei, ejus vota rata sunt: *Quum voverit votum*. Qui statuat vota sua in re, quæ voveri possit, si minus, non erit votum: *Obstrinxerit se obligatione*. אסר non significat nisi juramentum; Et sic dictum est; *Et obstrinxerit obligatione animam suam cum juramento: In domo patris sui in pueritiis suis:* Pueritiæ in domo patris sui, non autem pueritiæ in domo mariti. Ad excludendum quæ vidua facta sit, aut repudiata fuerit ex desponsatis. *Et audierit pater ejus:* Ad excludendum surdum. *Et audierit pater ejus*. Vel si alii ei significave-

לה אביה . שיהא מתכוין לה. שאם נדרה בתו ואמר סבור הייתי שהיא אשתי הרי זה יחזור ויפרש . והחריש לה עד שיהא מתכוין לה. וקמו כל נדריה. שאם נדרה וקיים וחזר והיפר שומע אני שהוא מופר מה אני מקיים . וקמו כל נדריה. עד שלא יפר . וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום. מגיד על נדר שאם קיים שעה אחת אינו רשאי להפר. ואם הניא אביה אותה ביום שמעו. הנאה זו הפרה. כשם שהאב מניא כך הבעל מניא. שנאמר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה. מה הבעל עשה בן חרישה ושמיעה ביום נדר. אף האב כן. ויהוה יסלח לה אם נדרים המופרים הרי שנדרה ובטלה מלבו והלכה ועשתה מזידה מנין שצריכה סליחה תלמוד לומר ויהוה יסלח לה. אם נדרים המופרים צריכין סליחה קל וחומר לנדרים שאין מופרים . כי הניא אביה אותה . אם הניא האב מופר ואם לאו אינו מופר. ואם היו תהיה לאיש. זו ארוסה שכבר נאמר ואם בית אשה נדרה בנשואה דברי רבי יאשיה. רבי נתן אומר אחד זו ואחד זו שנאמר ואם בית אשה לא בא הכתוב להלק אלא רשותן שכל זמן שהיא בבית אביה אביה ובעלה מפירין נדריה. ונדריה עליה. נדרים שבאו עמה מבית אביה לבית בעלה. ואת מבטא שפתיה . אין ביטוי אלא שבועה כענין שנאמר או נפש כי תשבע לבטא בשפתים ושמע אישה. להוציא את החרש. והחריש לה. עד שיהא מתכוין לה שאם נדרה אשתו ואמר סבור הייתי שהיא בתי הרי יחזור ויפר. וקמו כל נדריה. שאם נדרה וקיים וחזר והפיר שומע אני יהא מופר ומה אני מקיים. והפר את נדרה עד שלא קיים או אף משקיים . תלמוד לומר יקומו מגיד הכתוב שכל נדר שקיים שעה אחת אינו יכול להפר . ואם ביום

verint ; *Et tacuerit illi pater ejus* . Ut in eam animum attendat ; Etenim si voveat ejus filia ; & dicat : Credidi esse meam uxorem : Ecce pœnitebit , & separabitur . *Et tacuerit illi*. Ut in eam animum attendat . *Et confirmabuntur omnia vota ejus* . Si enim voveat , & confirmet , atque iterum dissolvat , crederem esse dissolutum? Quomodo ego confirmabo . *Et confirmabuntur omnia vota ejus ?* Donec dissolvat : *Et omnis obligatio qua adstrinxerit animam suam , confirmabitur:* Ostendit , quod si votum una hora confirmetur, non possit dissolvi ; *Si autem increpuerit pater ejus illam , die quo audierit* ; הנאה hæc est dissolutio ; Sicut pater contradicit , ita pariter maritus contradicit ; Dictum est enim ; *Si autem die , quo audierit maritus ejus , increpuerit illam* . Sicut in marito consideratur silentium & auditio , ita pariter in patre : *Et Dominus condonabit ei* : Si vota dissolvantur ; Ecce quod vovit aboletur a corde suo , & abiens faciat de industria , unde probatur , quod indigeat venia ? Ex eo quod dictum est ; *Et Dominus condonabit ei:* Si vota quæ dissolvuntur indigent venia , multo magis vota, quæ non dissolvuntur. *Quia increpuit pater ejus illam* . Si contradicat pater ejus , dissolutum est , si minus non erit dissolutum . *Si vero illa fuerit viro :* Hæc est desponsata ; quia jam dictum est ; *Si vero in domo viri sui voverit ;* De nupta dicitur ; Verba R. Josia. R. Nathan dicit ; Utrumque ; Dictum est enim ; *Si autem vero in domo viri sui* . Non venit textus ad dividendum nisi eorum potestatem; quandiu erit in domo patris sui , pater & maritus dissolvent ejus vota ; *Et vota ejus super eam*. Vota , quæ cum ea venerunt ex domo patris sui in domum mariti sui ; *Aut declaratio labiorum suorum* . Non significat ביטוי nisi juramentum , sicuti dictum est ; *Aut anima , quæ juraverit pronunciando labiis : Et audierit vir ejus* . Ad excludendum surdum . *Et tacuerit ei* . Donec in eam animum intendat ; Si voveat ejus uxor, & dicat; credidi esse meam filiam; ecce iterum dissolvet; *Et confirmabuntur omnia vota ejus*. Si enim voveat, & confirmet, atque iterum dissolvat , crederem esse dissolutum ? Et quomodo ego confirmabo ; *Et dissolvet votum ejus?* Priusquam confirmet , aut etiam postquam confirmaverit ; Idcirco dictum est : *Confirmabuntur* . Ostendit textus , quod omne votum , quod confirmetur una hora, non possit dissolvi . *Si autem die quo audivit vir ejus , increpuerit*

שמוע אשה יניא אותה . לימר בבעל שהנאה היא הפרה. ולימר בבעל שעשה חרישה ושמיעה. ביום נדר. והפר את נדרה אשר עליה נדרים שעליה מיפר ולא מיפר עד שלא נדרה . מה שאין כן בעצמו שהוא מפר נדר עצמו עד שלא נדר כגון שאם אמר בראש השנה כל נדר שאני עתיד לידור יהו בטלין אלא באשתו כתוב אשר עליה נדרים שהם עליה מפר . דבר אחר אישה יקימנו ואישה יפירנו . את שבא לכלל היקם . בא לכלל היפר . ויהוה יסלח לה. הרי שנדרה וביטלה. ונדר אלמנה וגרושה. מן הנישואין או אינו אלא מן האירוסין אתה דן הואיל ובעולה אין אביה מפר לה. ואלמנה וגרושה אין אביה מפר לה. מה בעולה שיצאת מרשות אב אף אלמנה וגרושה מן הנישואין. ואם בית אישה נדרה . זו נשואה. שהרי ארוסה למרנו מן ואם היו תהיה לאיש דברי רבי ישמעאל . רבי עקיבא אומר זו יתומה בחיי האב שנתקדשה ונתגרשה כשהיא קטנה שאין לאביה רשות בה . ושמע אישה. אין לי אלא ששמע הוא השמיעוהו אחרים מנין תלמוד לומר וקמו כל נדריה. וכל איסר. והחריש לה זו חרישה לקיים . ואם הפר יפר אותם ביום שמעו. נתנה תורה לרשות להפר כל היום . כל מוצא שפתיה לנדריה להוציא את האפטרופוס. אישה הפרם. אם הפר הבעל מופר ואם לאו אינו מופר שנאמר אישה הפרם ולא אפטרופוס. רבי יונתן אומר מצאנו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו . כל נדר וכל שבועת איסר לענות נפש. למה נאמר לפי שהוא אומר והפר את נדרה אשר עליה שומע אני אף נדרים שאין בהם עינוי נפש . תלמוד לומר לענות נפש לא אמרתי אלא נדרים שיש בהם עינוי נפש. ואם החרש יחריש לה אישה מיום אל יום מעת לעת. דברי רבי שמעון בן יוחאי. ואם הפר יפר אותם אחרי שמעו

crepuerit illam. Docet de marito, quod si increpet, sit dissolutio. Et docet, quod in marito consideretur silentium, & auditio. *In die voti: Et dissolvet votum, quod fuerit super eam;* Vota quæ super eam sunt, dissolvit, at non dissolvit priusquam voveat. Quod non ita fieri solet in semetipso, quod ipse dissolvat votum suum, priusquam voveat: Si enim dicat in principio anni: Omnia vota, quæ ego sim voturus, sint irrita: Sed de ejus uxore scriptum est: *Quod fuerit super eam*. Vota quæ sunt super eam, dissolvit: Alia expositio. *Vir ejus confirmabit illud, & vir ejus dissolvet illud*. Qui venit in genus confirmationis, venit in genus abrogationis: *Et Dominus condonabit ei*. Ecce ejus votum & ejus dissolutio. *Si voveat vidua, & repudiata*. De nuptis: De nuptis tu dicis, aut non dicitur nisi de desponsatis: Ecce tibi argumentum. Quoniam ejus maritus, non pater, dissolvit; & in vidua & repudiata non pater dissolvit: Sicut maritata, quæ egressa sit de potestate patris, ita pariter vidua & repudiata de nuptis. *Si autem in domo viri sui voverit*. Hæc est nupta. Quia de desponsata percepimus ex eo quod dictum est: *Si autem fuerit viro*. Verba R. Ismael. R. Akiba dicit: Hæc est pupilla, quæ vivente patre fuerit desponsata & repudiata, quando erat parvula, in quam patri non erat potestas: *Et audierit vir ejus:* Non probo nisi quando ipse audierit: Si alii ipsi significaverint, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et confirmabuntur omnia vota ejus, & omnis obligatio: Et tacuerit ei:* Hoc est silentium ad confirmandum. *Si autem dissolvendo dissolverit ea in die, quo audivit*. Dedit lex potestatem dissolvendi toto die. *Omnis prolatio labiorum ejus in votis ejus*. Ad excludendum procuratorem. *Vir ejus dissolvet ea*. Si dissolvat maritus, erit dissolutum, si minus non erit dissolutum: Dictum est enim: *Vir ejus dissolvet ea:* Non autem procurator; R. Jonathan dicit; Ubique deprehendimus, quod legatus hominis sit sicut ipsemet: *Omne votum, & omne juramentum obligationis ad affligendam anima*. Cur dictum est? Quia dictum est; *Et dissolvet votum ejus, quod fuerit super eam*. Crederem vel vota, in quibus non est afflictio animæ? Idcirco dictum est: *Ad affligendam animam:* Non dixi nisi de votis, in quibus sit afflictio animæ. *Quod si tacendo tacuerit vir ejus de die in diem*: De tempore in tempus: Verba R. Simeonis ben Jochai: *Si autem dis-*

אחר קיום הנדר ולא אחרי שמעו ממש. שכל היום מפר ובלבד שלא יקיים הנדר מתחלה. ונשא את עונה. מלמד שהוא מוכנס תחתיה לעון. והרי דברים קל וחומר ומה אם מדת פורענות מועטת הגורם תקלה לחבירו הרי הוא מוכנס תחתיו קל וחומר למדה טובה מרובה. ﭏה החוקים אשר צוה יהוה את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו. מקיש את האב לבעל ואת הבעל לאב בכל המדות שאמרנו. בנעוריה בית אביה. בנערה המאורשה הכתוב מדבר. שאביה ובעלה מתירין לה.

סליק פיסקא

וידבר יהוה ﭏ משה לאמר. נקום נקמת בני ישרﭏ מאת המדינים. הודיעך הכתוב שבחן של צדיקים שאין נפטרין מן העולם עד שנוקמין נקמת ישרﭏ שהיא נקמת מי שאמר והיה העולם. מאת המדיינים והלא מואבים היו ﭏא בתחלה היה להם תגר זה עם זה שנאמר המכה את מדין בשדה מואב. וכשבאו להלחם עם ישרﭏ עשו שלום זה עם זה שנאמר וילכו זקני מואב וזקני מדין מדינים שהיו מדיינין עם ישרﭏ. אחר תאספﭏ עמך. מלמד שמלחמת מדין מעכברת מיתתו של משה. ואף על פי כן הלך ועשה בשמחה שנאמר וידבר משה ﭏ העם לאמר החלצו מאתכם. אזדרזו בענין שנאמר חלוצים תעברו. ויהיו על מדין לתת נקמת יהוה במדין אמר להם לא נקמת בשר ודם אתם נוקמין ﭏא נקמת מי שאמר והיה העולם. ﭏ קנא ונקם ובעל חמה. ﭏף למטה ﭏף למטה לכל מטות ישרﭏ תשלחו לצבא. להביא שבטו של לוי דברי רבי עקיבא. וימסרו מﭏפי ישרﭏ. מגיד הכתוב שהיו בני אדם כשרין וצדיקים ומסרו נפשם על הדבר. רבי נתן אומר אחרים מסרום. איש פלוני כשר יצא למלחמה. רבי ﭏיעזר

dissolvendo dissolverit ea postquam audivit. Postquam confirmetur votum, non autem postquam audivit simpliciter; Quo toto die potest dissolvere votum, dummodo non confirmaverit votum a principio. *Et portabit peccatum suum*. Docemur, quod pro ea ferre debeat peccatum. Ecce argumentum a minori ad majus: Si in proprietate pœnæ, quæ minor est, qui efficit offendiculum socio suo, ingreditur in ejus locum, multo magis in proprietate boni, quæ major est. *Hæc sunt statuta, quæ præcepit Dominus Mosi inter virum & uxorem ejus, & inter patrem & filiam ejus*. Æquiparat patrem marito, & maritum patri in cunctis proprietatibus, de quibus diximus. *In pueritiis suis in domo patris sui*. De puella desponsata textus loquitur: Quod ejus pater & maritus eam solvant.

Finis textus.

ET *locutus est Dominus ad Mosen ulciscendo ulciscere filios Israel de Midianitis*. Ostendit tibi textus laudem justorum, quod non discedant de mundo, nisi prius ulciscantur ultionem Israel, quod sit ultio ejus, qui dixit: Et fuit mundus: *De Midianitis:* Atqui Moabitæ erant: Verum in principio fuit eis contentio inter se: Dictum est enim *Genes.* XXXVI. *Percutiens Midian in agro Moab*. Et quando venerunt ad pugnandum contra Israel, fecerunt pacem inter se: Dictum est enim: *Et perrexerunt seniores Moab, & seniores Midian*. Midianitæ, quod contenderent cum Israel: *Postea aggregaberis ad populum tuum*. Docemur quod bellum Midian retardaret mortem Mosis: Licet ita esset, tamen ivit & fecit cum gaudio. Dictum est enim: *Et locutus est Mose ad populum, dicendo: Expediamini ex vobis*. Festinate. Sicuti dictum est *Deut.* III. 18. *Expediti transibitis*. *Et sint contra Midian ad ulciscendum Dominum in Midian*. De Midian dixit eis: Non ultionem carnis & sanguinis vos ulciscimini, sed ultionem ejus, qui dixit: Et fuit mundus; Deus zelotypus, & ulciscens, & iracundus. *Mille pro tribu, mille pro tribu juxta omnes tribus Israel mittetis ad exercitum*. Ad includendum tribum Levi. Verba R. Akiba. *Et traditi sunt ex millibus Israel*. Ostendit textus, fuisse homines rectos, & justos, & in hanc rem tradidisse animas suas: R. Nathan dicit: Alii eos tradiderunt; Vir N. N. est rectus, egrediatur ad bellum. R. Elieser dicit: Veni & vide, quam ama-

אומר בוא וראה כמה חיבתן של רועי ישראל על ישראל. בתחלה הוא אומר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלוני. אבל כיון ששמעו שמיתת משה נתלית על מדין היו מתחבאין שלא ללכת ואף על פי כן נמסרו על כורחן שנאמר וימסרו מאלפי ישראל. וישלח אותם משה אלף למטה וגו'. מלמד שהיו שקולים בפינחס. ופינחס היה שקול כנגד כולם. ומפני מה הלך פינחס ולא הלך אלעזר לפי שהלך פינחס לנקום נקמת אבי אמו. שנאמר והמדנים מכרו אותו אל מצרים לפוטיפר סריס פרעה שר הטבחים. כמאן דאמר ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל מבנות יוסף שפלטו אל מן העבירה. דבר אחר שפטפט ביצרו. טוביהו ברבי אלעזר אמר מפני מה הלך פינחס מפני שהוא הכה כזבי בת צור המדינית אמר הקדוש ברוך הוא אתה התחלת במצוה עליך לגמרה. כשם שהרגת את הבת תהרוג את אביה. אתה קידשת את שמי מתחלה עליך לקדש לבסוף לפי שמעלין בקדש ולא מורידין וכלי הקדש זה הארון. שנאמר ולא יבואו לראות כבלע את הקדש. וחצוצרות התרועה בידו. ויצבאו על מדין כאשר צוה יהוה את משה. הקיפוה משלש רוחותיה רבי נתן אומר נתנו להם רוח רביעית כדי שיברחו. ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם למה לי לומר חמשת מלכי מדין. ללמדך שכשם ששוו כולם בעצה כך שוו כולם בפורענות. ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. מה היה לו לבלעם במדין והא כתיב ויקם בלעם וילך וישב למקומו. ומקומו היה ארם נהרים אלא ללמד שבא למדין ליטול שכרו לאחר שנפלו מישראל ארבעה ועשרים אלף בא למדין ונלכד עמהם בחרב. ומשלו חכמים לבלעם משל גמלא דאזל למבעי קרני אודני דהוו ליה גזרינהו מיניה. בא בלעם לבקש ממון וחתכו ישראל את ראשו. רבי נתן אומר בבית דין הרגוהו. וישבו בני ישראל. היו

amabiles sint pastores Israel super Israel. In principio dixit: *Quid faciam populo huic? parum aberit, quin me lapidet*. Sed postquam audierunt mortem Mosis pendere a Midian, desiderarunt, ne incederent, & inviti traditi sunt: Dictum est enim: *Et traditi sunt ex millibus Israel. Et misit eos Mose mille pro tribu &c.* Docemur, quod æquipararentur Pinchaso, & Pinchas omnibus æquipararetur: Et cur profectus est Pinchas, & non est profectus Eleazar? Quia profectus est Pinchas ad ulciscendam ultionem patris matris suæ; Dictum est enim: *Et Midianitæ vendiderunt eum Ægyptiis Photiphari ministro Pharaonis, principi satellitum*. Genes. XXXIX. 39. Sicuti dictum est: *Et Eleazar filius Aharon accepit sibi de filiabus Putiel de filiabus Joseph*. Quod eum liberaverit Deus a peccato: Alia expositio: Quod garriverit cum figmento suo. Tobias bar R. Eliefer dicit: Cur profectus est Pinchas? Quia percussit Chozbi filiam Sur Midianitidem: Dixit Deus S. B. Tu incepisti in præcepto, tibi incumbit ut perficias: Postquam occidisti filiam, occide etiam ejus patrem: Tu sanctificasti nomen meum a principio, tibi incumbit, ut sanctifices in fine: Quia adscendunt in sanctitate, non descendunt: *Et vasa sancta*: Hæc est arca: Dictum est enim *Num.* IV. 20. *Nec veniant ad videndum inter operiendum sanctuarium. Et tubas clangoris in manu ejus*: Cum eo, in ejus potestate: Huic simile dictum est: *Et omne bonum domini sui in manu sua: Et exercitum duxerunt contra Midian, sicut præceperat Dominus Mosi:* Circumdedit eum ab tribus ejus lateribus: R. Nathan dicit: Dederunt eis latus quartum, ut fugerent: *Reges etiam Midian occiderunt cum interfectis eorum:* Cur dictum est: *Quinque reges Midian?* Ut doceare; sicut omnes fuerunt æquales in consilio, ita quoque fuerunt æquales in pœna: *Et Balaam filium Beor occiderunt gladio:* Quid erat Balaam in Midian? Nonne scriptum est: *Et surgens Balaam profectus est, & stetit in loco suo?* Et locus ejus erat Aram Naharim. Sed docemur, quod venerit in Midian, ut acciperet mercedem suam; postquam ceciderunt de Israel quatuor & viginti millia, venit in Midian, & apprehensus est cum illis in gladio. Assimilarunt sapientes Balaam camelo, qui ivit ad quærendum cornua, eique fuerunt præcisæ aures. Venit Balaam ad petendam pecuniam, & præciderunt Israelitæ ejus caput. R. Nathan dicit: In Synhedrio oc-

שורפין את המטלטלין ובוזזים את הכסף
ואת הזהב. וכן הוא אומר בוזו כסף בוזו
זהב. ואת כל עריהם במושבותם. זה
זה בית עבודה זרה שלהם. ואת כל
טירתם שרפו באש. מקום נוטרין עבודה
זרה שלהם. ויקחו את כל השלל וגו'.
ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן אל המחנה.
מלמד שהיו בני אדם כשרים וצדיקים ולא
נחשדו על הגזל כענין שנאמר ויקח עכן
בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה מן
החרם. אבל כאן ויביאו אל משה ואל אלעזר
הכהן. ויצאו משה ואלעזר הכהן וכל נשיאי
העדה לקראתם. לפי שחנו מחוץ למחנה
מפני הטומאה. ויקצף משה על פקודי
החיל שרי האלפים ושרי המאות. מגיד
שאין הסירחון תלוי אלא בגדולים. ויאמר
אליהם משה החייתם כל נקבה. אמר לו
פינחס. ארונינו כשם שפיקדתנו כן עשינו.
הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם. נתן
להם עצה להעמיד נשיהם ובנותיהם לזמה
כדי שיכעוס עליהם הקדוש ברוך הוא שכל
זמן שישראל עושין רצון המקום הוא נלחם
באויביהם שנאמר יהוה ילחם לכם
ואתם תחרישון. ובזמן שאין עושין
רצונו ויהפך להם לאויב והוא נלחם בם.
ועתה הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת
איש. זו בעולה. למשכב זכר הראויה ליבעל
אף על פי שלא נבעלה הרוגו. שנה
עליהם להפסיק הענין. וכל הטף בנשים.
מיכן אמר רבי שמעון בן יוחאי גיורת
פחותה משלש שנים ויום אחד כשרה
לכהונה. שהרי פינחס היה עמהם ואמר
להם משה החיו לכם. ומנין היו יודעין אי
זו היא אשר לא ידעה משכב זכר. אמרו
רבותינו לפני הארון העבירן לפני הארון
כל שארון קולטתה בידוע שלא ידעה
משכב זכור. ואתם חנו מחוץ למחנה.
למה נאמר לפי שהוא אומר וכל אשר
באהל יטמא. שומעני אף הקש והעצים

occiderunt: *Et captivas duxerunt filii Israel:* Combusserunt mobilia, & spolia argenti, & auri: Et sic dictum est *Nahum* II. 9. *Diripite argentum, diripite aurum. Omnes quoque urbes eorum in habitationibus eorum:* Hæc est domus eorum Idololatriæ. *Et omnia templa eorum combusserunt igne:* Locum, ubi custodiebant eorum Idololatriam. *Tuleruntque omnem prædam &c. Et adduxerunt ad Mosen, & ad Eleazarum sacerdotem in castra.* Docemur fuisse homines rectos ac justos, neque fuisse suspectos de rapina: Sicuti dictum est: *Et cepit Achan filius Charmi, filii Zabdi, filii Zare de tribu Juda de anathemate.* At hoc loco dictum est: *Et adduxerunt ad Mosen, & ad Eleazarum sacerdotem: Et egressus est Mose, & Eleazar sacerdos, & omnes principes congregationis in occursum eorum.* Quia castrametati erant extra castra propter immunditiem. *Iratusque est Mose contra præfectos exercitus principes millium, & principes centum.* Ostendit, quod perversitas non penderet nisi a proceribus; Et dixit ad eos Mose: *Num vivas reliquistis omnes fœminas?* Dixit ei Pinchas: Domine noster, sicut præcepisti nobis, sic fecimus. *Et ipsæ fuerunt filiis Israel per verbum Balaam:* Dedit eis consilium, ut prostituerent suas fœminas, & suas filias ad scortandum, ut iis irasceretur Deus S. B. Etenim quando Israelitæ faciunt voluntatem Dei, pugnat contra eorum inimicos: Dictum est enim *Exod.* XIV. 14. *Dominus pugnabit pro vobis, & vos taciti eritis.* At quando non faciunt ejus voluntatem: *Et conversus est eis in inimicum, & ipse debellavit eos. Isai.* LXIII. 10. *Nunc ergo occidite omnem marem inter pubes, omnemque mulierem cognoscentem virum:* Hæc est nupta. *Concubitu masculi:* Quæ conveniens erat, ut nuberet; Vel si non esset nupta: *Occidite.* Repetit de illis, ad decernendum subjectum. *Et omnem pubem ex fœminis.* Hinc dicit R. Simeon ben Jochai: Proselyta minor tribus annis, & die uno, legitima est sacerdotio; Quia Pinchas erat cum illis, & dixit eis Mose: *Vivam relinquite vobis:* Et unde probatur, quod cognoscerent quænam esset, quæ non cognosceret concubitum viri? Dixerunt sapientes nostri: Coram arca eas traducebant; Omnis, quam arca recipiebat, certum erat, quod non cognosceret concubitum viri: *Et vos castrametamini extra castra.* Cur dictum est? Quia dictum est. *Et omne, quod fuerit in tentorio, pollutum erit:* Crederem vel paleam, & ligna, & lapides, & terram com-

והאבנים והאדמה במשמע תלמוד לומר ולקח אזוב וטבל במים איש טהור וגו׳. מפורש בבריתא זאת חוקת התורה. וכל אשר באהל. הא למדנו לשבעה כלים מכל כלי עץ או בגד או עור או שק. ולכלי מתכות דכתיב אך את הזהב ואת הכסף ואת הנחשת את הברזל את הבדיל ואת העופרת. כלי חרס מנין תלמוד לומר וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו. לאדם מנין תלמוד לומר ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים לא בא לכלל חיטוי לא בא לכלל טומאה. אתם ושביכם. מה אתם בני ברית אף שביכם בני ברית. וכל בגד וכל כלי עור. למה נאמר לפי שנאמר או בגד או עור או שק אין לי ﭏ שק מנין לעשות כל מעשה עזים כשק אמרת קל וחומר הוא מה המת חמור עשה בו כל מעשה עזים כשק. ויאמר ﭏעזר הכהן ﭏ אנשי הצבא הבאים למלחמה. כיצד יהיה משה קיים וﭏעזר מורה הלכה. אמר רבי ﭏעזר בן עזריה בשלשה מקומות בא משה לכלל כעס ובא לכלל טעות חדא ויקצף על ﭏעזר ועל איתמר בני אהרן. מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. והשני ויאמר להם שמעו נא המורים ואומר וירם משה את ידו ויך את הסלע וגו׳. והשלישי ויקצף משה על פקודי החיל ויאמר ﭏעזר הכהן. ויש אומרים משה נתן לו רשות לדבר בפניו שלא יאמרו ישרﭏ בחיי רבך לא היית מדבר עכשו אתה מדבר. דבר אחר שאמר הלכה משמו בפניו כענין ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. אך את הזהב ואת הכסף כלים. אתה אומר כלים או אינו ﭏא גלמים. רבי יוסי הגלילי אומר אמור אך את הזהב אך חלק בכלים הכתוב מדבר ולא בגלומין. כל דבר אשר יבוא באש. כגון האסכלין והסכינין והשפודין והלפוסין. וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים. כגון הכוסות

comprehendi? Idcirco dictum est: *Et accipiet hyssopum, & intinget in aquis vir mundus &c.* Exponitur in Barajetha: *Hoc est statutum legis: Et omne quod fuerit in tentorio:* Ecce docemur de septem vasis; De omni vase ligneo, aut vestimento, aut pelle, aut sacco; & de vasis æneis scriptum est. *Tantummodo aurum, & argentum, & æs, & ferrum, & stamnum, & plumbum:* De vase testaceo unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et omne vas apertum, cui non fuerit operculum filaceum.* De homine unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et vos castrametamini extra castra septem diebus:* Quod non comprehenditur in purificatione, non comprehenditur in immunditie: *Vos & captivitas vestra:* Sicut vos filii fœderis, ita pariter captivitas vestra filii fœderis. *Et omne vestimentum, & omne vas pelliceum:* Cur dictum est? Quia dictum est: *Aut vestimentum, aut pellem, aut saccum:* Non probo nisi de sacco; unde probatur esse considerandum omne opus caprinum sicut saccum? Dixisti? argumento a minori ad majus: Sicut in mortuo gravi consideratur omne opus caprinum sicut saccus; In reptili, quod est leve, non erit æquum, ut sit considerandum omne opus caprinum sicut saccus. *Et dixit Eleazar sacerdos ad viros exercitus venientes ad prælium.* Quomodo? Mose confirmabat, & Eleazar docebat constitutionem. Dicit R. Eliezer ben Azaria: In tribus locis indignatus est, & erravit: Primum. *Et indignatus est contra Eleazarum, atque Ithamar filios Aharon; Cur non comedistis sacrificium pro peccato in loco sancto?* Atque iterum: *Et dixit eis: Audite quæso rebelles;* Et dictum est: *Et elevavit Mose manum suam, & percussit petram &c.* Et tertio: *Iratusque est Mose contra præfectos exercitus: Et dixit Eleazar sacerdos.* Et alii dicunt, quod Mose ei dederit facultatem loquendi in suo conspectu, ne dicerent Israelitæ: Vivente magistro tuo non es locutus, nunc tu loqueris? Alia expositio; quod dixerit expositionem ex nomine suo in ejus conspectu; Sicuti dictum est: *Et dixit Esther regi nomine Mardochei. Tantummodo aurum & argentum:* Vasa; tu dicis vasa, aut non erant nisi massa rudis. R. Jose Galilæus dicit; Dic: *Tantummodo aurum.* אך dividit: De vasis textus loquitur, non autem de massa rudi: *Omne quod veniat in ignem:* e. g. cucumæ, & gladii, & veruа, & lebetes: *Et omne quod non veniat in ignem; traducetis per aquam:* e. g. calices, & po-

והקיתונות קל וחומר ומה אם מי שאינו טעון טבילה טעון הזאה טעון טבילה אינו דין שיטעון הזאה. וכבסתם בגדיכם ביום השביעי וטהרתם ואחר תבאו אל המחנה. למה נאמר לפי שהוא אומר בחלל חרב בא הכתוב ולימד על החרב שהיא טמאה טומאת שבעה ואחר תבאו אל המחנה בהערב שמש ולהלן הוא אומר וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה. בוא וראה לפי חיבת הדבר טומאתו. שהרי הבהמה נבלתה מטמא עד הערב. והאדם מטמא שבעה לפי חיבתו של דבר היא טמאתו. כל כך למה שלא יעשה אדם עצמות אביו תרווד.ין. וזו היא תשובה שהשיבו חכמים לצדוקין שהיו אומרין מפני מה אתם אומרים כתבי הקדש מטמאין את הידים ואמר להם מפני חיבת קדושתם. דבר אחר ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא למה נאמר פרשה זו באלעזר מפני שצריכין הזאה היו שלישי ושביעי מאפר פרה. ופרה אדומה נעשית על ידי אלעזר הכהן שנאמר ונתתם אותה אל אלעזר הכהן באלעזר היתה נעשית באלעזר היתה הוראתה. ולמה טומאת המת צריכה הזאה בשלישי ובשביעי כנגד הבכי וההספד. שלשה לבכי שבעה להספד. וטהרתם ואחר תבואו אל המחנה. אחר כן זה אחר זה אחד מעיטור סופרים שמנו חכמים במקרא ארץ שמים מצרים עיטור סופרים אחר תעבורו אחר תלך אחר תאסף ואחר תבואו אל המחנה. וידבר יהוה אל משה לאמר. שא ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה. אדם אלו הנשים אשר לא ידעו משכב זכר. וכן הוא אומר ויעשהו כתבנית איש כתפארת אדם לשבת בית. איש זה זכר. אדם זו נקבה. צלמים זכרים ונקבות. וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה. נאמר באברהם ענר אשכל וממרא הם יקחו חלקם. וכן הוא אומר בדוד כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו: וכתיב ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט לישראל עד היום

pocula: argumento a minori ad majus: Si quod non requirit lotionem, requirit adſperſionem, quod requirit lotionem non erit æquum, ut requirat adſperſionem? *Et lavabitis veſtimenta veſtra die ſeptima, & mundi eritis, & poſtea venietis in caſtra*. Cur dictum eſt? Quia dictum eſt: *Interfectum gladio*. Venit textus ad docendum de gladio, quod polluat immunditie ſeptem dierum: *Et poſtea venietis in caſtra*. In occaſu ſolis. Et ibi dictum eſt: *Et cum occiderit ſol, veniet intra caſtra*. Veni & vide, quod rei obligatio eſt ejus immundities: Quia jumentum quod fit cadaver, polluit uſque ad veſperam: & homo polluit ſeptem diebus, quia obligatio rei eſt ejus immundities: At hæc omnia qua de cauſa? Nequis faciat oſſa patris ſui cochlearia: Et hoc eſt reſponſum, quod reſponderunt ſapientes Sadducæis dicentibus: Cur vos dicitis, quod ſcripturæ ſanctæ polluant manus? Reſponderunt eis: Propter debitum earum ſanctitatis: Alia expoſitio: *Et dixit Eleazar ſacerdos ad viros exercitus*. Cur dicta eſt hæc ſectio de Eleazaro? Quia indigebant adſperſione tertia die & ſeptima ex cinere vaccæ; & vacca rufa facta fuit per manus Eleazari ſacerdotis. Dictum eſt enim: *Et dabitis eam Eleazaro ſacerdoti*. Per Eleazarum fuit immolata, per Eleazarum fuit demonſtratio. Et ſicut immundities mortui requirit adſperſionem tertia & ſeptima die contra luctum & planctum, tertia pro luctu, & ſeptima pro planctu: *Et mundi eritis, & poſtea venietis in caſtra*. Hæc eſt una ex ablationibus Scribarum, quas numerarunt ſapientes in lege; Terra, cœli, Ægyptus; ablatio ſcribarum: *Poſtea tranſibitis: Poſtea ibis; poſtea aggregaberis; & poſtea venietis in caſtra*. *Et locutus eſt Dominus ad Moſen dicendo: Computa ſummam ſpoliorum captivitatis de hominibus, & de jumentis*. *De hominibus: Iſtæ ſunt fœminæ, quæ non cognoverunt concubitum virum*. Et ſic dictum eſt *Iſai.* XLIV. 13. *Et fecit imaginem viri quaſi ſpecioſum hominem*. *Viri*: Hic eſt maſculus. *Hominis*: Hæc eſt fœmina; Imagines maſculorum, & fœminarum: *Et partiere ſpolium inter capeſſentes bellum*: Dictum eſt de Abraham *Geneſ.* XIV. 24. *Aner, Eſchol & Mamre ipſi accipiant partem ſuam*: Et ſic dictum eſt de David I. *Sam.* XXX. 24. *Æqua enim pars erit deſcendentis ad prælium, & remanentis ad ſarcinas, ſimiliter divident*: Et ſcriptum eſt ibid. *Et factum eſt hoc ex die illa & deinceps conſtitutum, & præfinitum, & quaſi lex* in

הזה. ידענו שהיה חוק לישראל כא מימות משה רבינו אלא שחידש דוד ההלכה להיקבע בישראל ונקרא על שמו חק זה מפני שעמד בפרץ כנגד כל איש רע ואמר ומי ישמע לכם לדבר הזה . וכן כל מצוה ומצוה שמשתכחת מישראל ובא נביא או חכם לחדשה על בוריה כאלו הוא קבלה מהר סיני שנאמר ברה היא ליולדתה. והרמות מכם ליהוה. ונתתם לאלעזר הכהן תרומת יהוה . מלמה שהכהנים אין זוכין אלא משלחן גבוה. וממחצית בני ישראל תקח אחד אחוז מן החמשים זו היא תרומה שאמרו תרי׳ ממאה. ויהי המלקוח יתר הבז אשר בזזו עם הצבא. מה שנותרו ממה שהשחיתו במלחמה . ויקרבו אל משה הפקדים אשר לאלפי הצבא . ולא נפקד ממנו איש. לא נחסר ממנו . ונקרב את קרבן יהוה אמר להם קרב וזה למה. שמא מעלתם בבנות מדין אמרו לו לא נפקד ממנו איש לא חטא ממנו איש אלא אם מידי העבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו מלמד שהיו כולם צדיקים . איש אשר מצא כלי זהב. אצעדה. צמידי הרגלים שצועדות בו. צמיד. של זרוע . טבעת כמשמעו. ענול כענין שנאמר ועגילים על אזניך. כומז כמו דפוס של בית הרחם כאן מקום זמה. ומתרגמינן מהוך שמביא לידי מחוך. מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים . לומר לך כל המסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף. וכל המסתכל בעקיבה של אשה כאלו מסתכל במקום התורף. וסוף שהוא בא לידי עבירה . וכל שעסקו עם הנשים שאורו רע כגון אותם שמנו חכמים במסכת קידושין בפרק [עשרה יוחסין כגון הבלן והצורפין וכו׳ אנשי הצבא בזזו איש לו. והלא כבר נאמר ויביאו אל משה . וכתיב וחצית את המלקוח. אלא הבזה של אדם והמקלקוח של בהמה חלקו

in Israel usque in diem hanc. Cognoscimus fuisse statutum Israelitis a diebus Mosis magistri nostri; sed renovavit David constitutionem ad stabiliendum in Israel, & vocavit suo nomine statutum hoc, quia constituit in fractura contra omnem virum malum, & improbum, & dixit: *Nec audiet vos quisquam super sermone hoc*. Ita pariter omne præceptum, quod præcisum sit ex Israel, si veniat propheta aut sapiens ad renovandum ejus puritatem, imputatur perinde ac acceperit de monte Sinai: Dictum est enim *Cantic.* VI. 9. *Electa genetrici suæ: Et separabitis ex vobis censum Domino, & dabitis Eleazaro sacerdoti separationem Domini:* Docemur quod sacerdotes non acquirant nisi de mensa Dei. *Et de portione filiorum Israel capies unum demtum de quinquaginta:* Hæc est separatio, de qua dixerunt: Duo ex centum. *Et fuit spolium reliquum prædæ, quam prædati sunt populus exercitus*. Quod ex ea superfuit, destruxerunt in bello: *Et accesserunt ad Mosen præfecti millibus exercitus. Et non defuit ex eis quisquam*. Nemo ex eis defuit: *Et offeremus oblationem Domino:* Dixit illis: Oblatio hæc qua de causa? Fortasse prævaricati estis in filiabus Midian: Dixerunt ei: *Et non defuit ex eis quisquam:* Non peccavit ex eis quisquam: Verum si de potestate peccati egressi sumus, de potestate cogitationis non sumus egressi: Docemur omnes fuisse justos: *Quisque quod invenit vasa aurea, periscelides*; cingula pedum quibus ligabant. *Armillas:* Brachii: *Et dactylia:* Juxta sensum literalem: *Et inaures*. Sicuti dictum est: *Et inaures in auribus tuis:* כומז; quasi typus & ornamentum uteri. Hic est locus libidinis: Et interpretamur locus: mammarum, qui adducit ad libidinem. Numerat textus ornamenta exteriora cum interioribus, ut tibi dicat; Qui inspicit vel parvum digitum mulieris, imputatur perinde ac inspiciat locum turpitudinis & qui inspiciat calcaneum mulieris, imputatur perinde ac inspiciat locum turpitudinis, & finis erit, ut eo deveniat, ut peccet. Et omnes qui operantur cum mulieribus; quando lux sit mala sc. cum illis, quas numerarunt sapientes in tractatu *Kiduschin* cap. ult. e. g. balneator, & conflatores &c. *Viri exercitus prædati fuerunt quisque sibi*. Atqui jam dictum est: *Et adduxerunt ad Mosen*. Pariterque scriptum est: *Et partiere spolium:* Sed prædam argenti, & auri prædati sunt quisque sibi: Prædam vero hominum & jumentorum diviserunt inter se:

Hoc

ביניהם. זה הוא שאמר יתר הבז אשר בזזו עם הצבא. ויקח משה ואלעזר הכהן מאתם. משה עיקר. ויביאו אתו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל לפני יהוה נאמר כאן לפני יהוה ונאמר להלן ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל. לזכרון לפני יהוה. מה להלן לתרומת הלשכה אף אלו לתרומת הלשכה. מיכן אמרו לשכת חטאים היתה שם וכל מי שמתנדב כלי כסף או כלי זהב זורקן שם. ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד. ממה שהביאו מן המדיינים העשירו בני ראובן ובני גד להודיע מה גרם. ויאמרו אליו גדרות צאן נבנה למקנינו פה וערים לטפינו. אמר להם משה לא כשאתם אומרים אלא בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצאנכם וגו׳. ואנחנו נחלץ חושים. נזדרז למלחמה מזורזים ומהירים לפני בני ישראל וכן הוא אומר ביהושע ולראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה אמר יהושע לאמר. זכור את הדבר אשר צוה אתכם משה עבד יהוה עד אשר יניח יהוה לאחיכם וגו׳. ויאמר אליהם משה אם תעשון את הדבר הזה. מלמד שלא נאמר להם לשבת בעבר הירדן ולא הדבר תלוי אלא שלא יביאו בני ישראל מעבור אל הארץ. ואף על פי כן גלו קודם שגלו יושבי הארץ. שנאמר ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי. ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן. מיכן אמרו כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן. אינו תנאי בהין קודם ללאו. שנאמר אם יעברו ואם לא יעברו ובתנאי קודם למעשה. וכל תנאי שאי אפשר לקיימו אינו תנאי. ומפני מה נבחרו בני גד ובני ראובן בדבר זה לשבת מעבר לירדן מזרחה. מפני שהיו בני גד עם ראובן ברגל אחד. ושמעון לפי שנפלו מהם במעשה זמרי ארבעה ועשרים אלף לא רצו להיחלק מישראל. וחצי שבט המנשה לפי שגרם מנשה בן יוסף לשבטים לקרוע בגדיהם על מעשה הגביע הנמצא

Hoc eſt quod dictum eſt: *Et fuit ſpolium reliquum, quod prædati ſunt populus exercitus: Et accepit Moſe, & Eleazar ſacerdos ab eis:* Moſe erat fundamentum: *Et attulerunt illud in tentorium conventus, memoriale filiis Iſrael coram Domino.* Dictum eſt hic: *Coram Domino:* Et dictum eſt ibi: *Et accipies argentum expiationum a filiis Iſrael in memoriam coram Domino.* Sicut ibi in ſeparationem conclavis, ita pariter iſta in ſeparationem conclavis; Hinc dixerunt: Conclave expiatorum ibi erat, & qui ſponte vellet offerre vaſa argentea, aut vaſa aurea, illuc projiciebat. *Et greges multi fuerunt filiis Ruben, & filii Gad:* Ex eo quod abduxerunt ex Midianitis, ditati ſunt filii Ruben, & filii Gad; Ad oſtendendum quænam ſit cauſa. *Et dixerunt ad eum: Septa ovium ædificabimus gregibus noſtris hic, & urbes parvulis noſtris.* Reſpondit eis Moſe: Non ſicut vos dicitis: Sed ædificate vobis urbes pro parvulis veſtris, & ſepta ovium pro gregibus veſtris &c. *Nos vero expediti erimus, accincti.* Accincti ad prælium; *Accincti ante filios Iſrael.* Et ſic dictum eſt in *Joſ.* 1. 13. *Et Rubenitis, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manaſſe dixit Joſue dicendo: Mementote ſermonis, quem præcepit vobis Moſe ſervus Domini; ſi præſtiteritis, donec det Dominus quietem fratribus veſtris &c. Et dixit eis Moſe: Si præſtiteritis verbum hoc:* Docemur non fuiſſe illis interdictum, ut quieſcerent in tranſitu Jordanis; Et res non pependit, niſi ab eo, quod renuerent filii Iſrael tranſire ad terram; Licet exulaverint, priuſquam exularent habitatores terræ: Dictum eſt enim 1. *Paral.* v. 26. *Et tranſtulit Rubanitas, & Gaditas, & dimidiam tribum Manaſſe. Et dixit Moſe ad eos: Si tranſierint filii Gad, & filii Ruben:* Hinc dixerunt: Omnis conditio, quæ non ſit juxta conditionem filiorum Gad, & filiorum Ruben, non eſt conditio: Conditio affirmativa præcedit negativam; Dictum eſt enim; *Si tranſierint; ſi vero non tranſierint;* Et conditio præcedit factum. Et omnis conditio, quæ non poſſit obſervari, non eſt conditio: Et cur electi fuerunt filii Gad & filii Ruben, ut quieſcerent trans Jordanem ad orientem? Quia fuerunt filii Gad, & filii Ruben in uno vexillo; Et Simeon, quia ceciderunt ex eis in facinore Zimri quatuor & viginti millia, noluerunt dividi ab Iſrael; & dimidia tribus Manaſſe; quia effecit Manaſſe filius Joſeph, ut tribus lacerarent veſtimenta ſua propter factum cyathi in-

באמתחת בנימן לפיכך נקרעה נחלתם חציה בארץ וחציה מעבר לירדן . ויענו בני גד ובני ראובן לאמר את אשר דבר יהוה אל עבדיך כן נעשה . וכן הוא אומר בארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני יהוה למלחמה אל ערבות ירחו . ואת נבו ואת בעל מוסבות שם מקום הוא. ונבח הלך וילכד את קנת ואת בנותיה ויקרא לה לה מפיק ה׳ מלמד שלא עמד אותו השם שקרא לה נבח בשמו.

סליק פיסקא

פרשת אלה מסעי

טוב שבת בארץ מדבר מאשת מדינים וכעס. אמר טוביהו ברבי אליעזר טוב היה להם לישראל שהיו חונים במדבר ויושבי בצלו של הקרוש ברוך הוא ממה שהיו יושבים בארץ מצרים שהיו מדיינים מכעיסין אותם משועבדים תחת יד פרעה ללבון הלבנים שהרי היתה ארץ מצרים מעולה שבארצות שנאמר כגן יהוה בארץ מצרים . ואף על פי שלא הוזכרו שמות הערים שהיו יושבין בהם ישראל כי אם גשן ורעמסס ופיתום. אבל המדבר שכתוב בו ארץ ערבה ושוחה ארץ ציה וצלמות וגו׳. וכתיב המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וגו׳. ואומר אני ידעתיך במדבר בארץ תלאובות ואפילו הכי הוזכרו שמות מסעי בני ישראל ומחנותם מרעמסס עד בית הישימות עד מעברות הירדן ללמדך שחביבין היו מסעות וחניות בני ישראל במדבר משיבתן בארץ פרוס לפי שכל זמן שהיו ישראל במדבר היו ענני כבוד מסובבות אותם . ומאכלם ומשתיהם לחם אבירים ומי באר שנאמר זה ארבעים שנה יהוה אלהיך עמך לא חסרת דבר . אשר לא עשה כן לכל גוי ולא עתיד לעשות שנאמר ונפלינו

inventi in sacco Benjamin; ideoque lacerata fuit eorum hæreditas, dimidia in terra, & dimidia trans Jordanem. *Et responderunt filii Gad, & filii Ruben, dicendo: Quæ locutus est Dominus ad servos tuos, sic faciemus.* Et sic dictum est *Jos.* IV. 13. *Et quadraginta pugnatorum millia per turmas & cuneos transierunt coram Domino ad bellum in campestria Jericho. Et Nebo, & Baalmeon versis nominibus:* Locus erat: *Et Nobah perrexit, & cepit Cenath, & pagos ejus, vocavitque eam: Eam.* In ea est Mapich. Docemur, quod non steterit ei nomen: Quod *vocavit eam Nobah secundum nomen suum.*

Finis textus.

Sectio, quæ inscribitur:
Ista sunt itinera.

M*Elius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa & iracunda. Prov.* XXI. 18. Dicit Tobias bar R. Eliéser: Melius fuit Israelitis, ut castrametarentur in deserto, & habitarent sub umbra Dei S. B. quam ut habitarent in terra Ægypti, quod eos contenderint, & ad iram provocaverint, postquam servi facti sunt sub potestate Pharaonis, ut candefacerent lateres; quia terra Ægypti præ omnibus terris erat præstantissima. Dictum est enim: *Sicut hortus Domini, sic terra Ægypti.* Et licet non memorentur nomina urbium, ubi habitarunt Israelitæ, exceptis Gossen, Ramesses, & Pithom. Tamen dicit textus: *Terram inhabitabilem & aridam, terram sitis, & imaginem mortis. Jerem.* II. 6. Pariterque scriptum est *Deut.* VIII. 15. *Qui duxit te per desertum magnum, & terribile serpentis adurentis, & scorpionis &c.* Et similiter dictum est *Ose.* XIII. 3. *Ego cognovi te in deserto in terra solitudinis.* Licet ita sit, tamen memorantur nomina itinerum filiorum Israel, & eorum castrametationes ab Ramesses usque ad Beth-Jesimoth usque ad campestria Jordanis, ut doceare amabiliora fuisse itinera & castrametationes filiorum Israel in deserto præ eorum habitatione in terra Patros. Etenim quandiu Israelitæ fuerunt in deserto, nubes gloriæ circumdederunt eos, & eorum cibus & potus fuit panis fortium, & aquæ fontis; Dictum est enim *Deut.* II. 4. *His quadraginta annis Dominus Deus tuus fuit tecum, nec defuit vobis quicquam, non fecit ita omni nationi;* neque facturus est: Dictum est enim *Exod.* XXXIII. 16.

אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה אלה מסעי בני ישראל אלו המסעות של ישראל אבל מסעות של אומות העולם אינן מסעות. לפי שהיו נוסעים על פי יהוה והענן על ראשיהן. בני ישראל. מזכיר את בני ישראל בכל ענין כמלך שמזהיר את עבדיו על בנו יחידו בני פלוני הזהרו בו. בני פלוני איפה הוא בני אנה הלך. אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם. כל זמן שהיו במצרים לא היו נראין צבאותם כיון שיצאו מיד נראו צבאותם. ביד משה ואהרן. וכן אמר דוד נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן. נחית סימן, ניסין עשית להם. חיים נתת להם ים קרעת להם תורה תמימה הנחלת להם. ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי יהוה מפני מה נכתבו המסעות כדי שיהו יודעים ישראל מה נסים נעשו להם. והיכן הרגיזו והיכן קבלו המצות. דבר אחר למה נכתבו המסעות שהלכו בהם ישראל במדבר כדי לעשות להם נסים לעתיד לבוא כדרך שעשה כשיצאו ממצרים אראנו נפלאות. ואומר אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שמן. ואומר ישושום מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת פרוח תפרח ותגל וגו׳. ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש ממחרת הפסח שאכלו ואף על פי שנאמר ביהושע ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי אין למדין דברי תורה מדברי קבלה שאומר ממחרת הפסח שאכלו ישראל מעבור הארץ מצות וקלוי שהיו בששה עשר בניסן אחר הקרבת העומר. וזה משמע ממחרת הפסח בחמשה עשר בניסן ואין דומה זה לזה. ומשום רבינו סעדיה בן יוסף זכר צדיק לברכה אמרו ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח הוא ששה עשר בניסן

16. *Et separati fuerimus ego & populus tuus ab omni populo, qui est super faciem terræ. Ista sunt itinera filiorum Israel.* Ista sunt itinera Israel; at itinera nationum mundi non sunt itinera; quia incesserunt juxta dictum Domini, & nubes fuit super eorum capita: *Filiorum Israel.* Memorat filios Israel in singulis subjectis; sicut rex, qui præmonet servos suos de filio suo unico: Filii mi N. præmoneris in eo: Filius meus N. ubi est? Filius meus quo ivit? *Qui egressi sunt de terra Ægypti juxta exercitus suos:* Quandiu fuerunt in Ægypto, non apparuerunt eorum exercitus, postquam egressi sunt, apparuerunt eorum exercitus: *Per manum Mosis & Aharon:* Et sic dixit David Ps. LXXVII. 21. *Deduxit sicut oves populum tuum per manum Mosis & Aharon:* נחית signum est: Miracula fecisti eis: Vitam dedisti eis: Mare consolidasti eis: Legem perfectam fecisti hæreditare eis. *Et scripsit Mose egressum eorum juxta itinera eorum ex dicto Domini.* Cur scripta sunt itinera? Ut cognoscerent Israelitæ, quam multa miracula sibi facta essent: Et ubi iram commoverunt: Et ubi acceperunt præcepta. Alia expositio: Cur scripta sunt itinera, per quæ incesserunt Israelitæ in deserto? Ut illis faceret miracula in tempus futurum, sicut fecit, quando egressi sunt ex Ægypto: Dictum est enim Mich. VII. 15. *Secundum dies egressionis tuæ de terra Ægypti ostendam ei mirabilia.* Pariterque dictum est Isai. XLI. 19. *Dabo in solitudinem cedrum, & spinam, & myrtum, & lignum olivæ.* Et similiter dictum est ibid. XXXV. 1. *Lætabitur deserta, & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium, germinans germinabit, & exultabit. Et profecti sunt de Ramesses mense primo quintadecima die mensis, postridie Paschatis in quo comederunt;* Et licet dictum sit in Jos. V. 11. *Et comederunt de proventu terræ postridie Paschatis azyma, & spicam recentem:* Non demonstrantur verba legis ex verbis traditionis, in qua dictum est: *Comederunt Israel de proventu terræ azyma, & spicam recentem:* Quod contigit sextadecima Nisan post oblationem manipuli: Et hoc intelligitur ex eo quod dictum est: *Postridie Paschatis:* Quintadecima Nisan; Et hoc non est illi simile. Et nomine magistri nostri Saadia ben Joseph, (memoria justi sit in benedictionem) dixerunt: *Et profecti sunt de Ramesses mense primo quinta decima mensis primi postridie Paschatis.* Hoc contigit decima sexta Nisan; Et sic exponit hunc

ודורש הפסוק ככה. ויסעו מרעמסס בחדש הראשון. בחמשה עשר יום לחדש וממחרת הפסח הוא יום ששה עשר . יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים עד שנקבצו בני ישראל מכל ערי ארץ מצרים בערב ויום אחד ונקרא יום ששה עשר ממחרת הפסח כענין שנאמר ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם ויקרא יום שני ממחרת ללילי יום ראשון. שאכילת הפסח היתה בלילה של חמשה עשר יום ויום ששה עשר נקרא מחרת הפסח כדרך שנאמר ביהושע ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי אחר הקרבת העומר. ומצרים מקברים את אשר הכה יהוה בהם כל בכור ובאלהיהם עשה יהוה שפטים. אלו איקונות של אבן שיש שהיה להם למצרים שכשהקדוש ברוך הוא נפרע מן האומה נפרע מן אלהיהם וישמע הכנעני מלך ערד הוא שנאמר ביהושע מלך ערד אחד ונקרא כנעז על שם ארץ כנען. ויאמר יהוה אל משה לאמר. ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו׳ . לשיכים מלשון סכין כלומר כלי זינם ישאו עלימו בצדיכם כשם שהצנה מקפת את האיש כך יסובבו אתכם במלחמותם . צו את בני ישראל ואמרת אליהם להזהיר בית דין על כך שלא יוציאו לעז על הגורלות. והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום . צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחוזתם ערים לשבת . כתב מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב. ומדתם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה . הא כיצד אלף אמה מגרש ואלפים שדות וכרמים. דבר אחר אלף אמה סביב סיבוב העיר היתה מחוץ לקיר העיר אלף אמה וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה ערים הללו אין עושים לא ערים גדולים ולא ערים קטנים אלא בינונים . ואלפים היה להם מגרש לכל צד. ולענין הראשון ציורן בגוז זה. אלו המקומות הפנויות הם היו מקום ישראל מאלף אמה היו מגרשי הערים כנגד חומה וכן אלפים אמה של שדות

hunc textum. *Et profecti sunt de Ramesses mense primo quinta decima die mensis:* Et postridie Paschatis erat dies sextus decimus. *Egressi sunt filii Israel manu excelsa in oculis omnium Ægyptiorum;* Donec congregati sunt filii Israel de cunctis urbibus terræ Ægypti vespera; *Et die postero;* Et vocatur dies sextus decimus postridie Sabbathi; Sicuti dictum est 1. *Sam.* xxx. 17. *Et percussit eos David a vespera usque ad vesperam alterius diei:* Et vocavit diem secundum, diem posterum nocti diei primi: Quia comestio Paschatis fuit in nocte diei decimi quinti, & dies decimus sextus vocatur dies posterus Paschatis, sicuti dictum est in *Jos. Et comederunt de proventu terræ postridie Paschatis azyma, & spicam recentem:* Post oblationem manipuli: *Et Ægyptii sepelierunt quos percusserat Dominus, omnes primogenitos, & in diis eorum fecit judicia:* Istæ sunt imagines lapideæ, quæ fuerant Ægyptiis; etenim quando Deus S. B. ulciscitur de nationibus, ulciscitur etiam de earum diis. *Et audivit Chananæus rex Eder;* Hic erat, de quo dictum est in *Jos. Rex Eder Arad:* Et vocatur Chananæus ex nomine terræ Chanaan: *Et dixit Dominus ad Mosen dicendo: Quod si non expuleritis habitatores terræ a conspectu vestro &c.* In cultros ex phrasi סכין, quasi dicat; Instrumenta bellica portabunt super se in lateribus vestris, sicut scutum circumdat virum, ita circumdabunt vos in eorum bellis. *Præcipe filiis Israel, & dices ad eos.* Ut de hoc præmoneatur Synhedrium, ne educant infamiam in sortes. *Tunc erit vobis angulus meridiei in deserto Sin juxta transitum Edom. Præcipe filiis Israel; & dabunt Levitis de hæreditate possessionis eorum:* Scriptum est: *A muro urbis & extrinsecus mille cubitos in circuitu: Et metiemini extra civitatem ad plagam orientalem duo millia cubitorum.* Quomodo? Mille cubitos suburbium, & duo millia cubitorum occupabant agri & vineæ. Alia expositio: *Mille cubitos in circuitu.* Circuitus urbis erat extra murum urbis mille cubitis. Et sic dixerunt sapientes nostri f. m. Civitates istæ non erant extructæ urbes magnæ, neque parvæ, sed mediocres; & duo millia cubitorum patebat suburbium ad omnia latera; & juxta primum subjectum earum forma hujusmodi erat: Ita loca erant vacua; erat locus Israel, ab mille cubitis erant suburbia civitatum contra murum, pariterque duo millia cubitorum erant agrorum, & vinearum contra suburbium: Tradiderunt sapien-

וכרמים כנגד המגרש. תנו רבנן שלש ערים הבדיל יהושע בארץ כנען. ומכוונות היו כמין שתי שורות חברון ביהודה כנגד בצר במדבר. שכם בהר אפרים כנגד ראמות בגלעד. קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן. והקריתם לכם ערים ערי מקלט תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר מקלט מקלט כתוב על פרשת דרכים כדי שיפנה הרוצח לשם. והערים אשר תתנו שש ערי מקלט תהיינה. שאף על פי שנבחרו שלש ערים מעבר הירדן שהבדיל משה שלש ערים עד שלא נבחרו שלשה שבארץ כנען לא היו שבעבר הירדן קולטות כאחת עד שיהו ששה. ואת הערים אשר תתנו ללוים את שש ערי המקלט אשר תתנו לנוס שמה הרוצח ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר. ומה בין שש הערים לארבעים ושתים עיר אלא שש הערים קולטות בין לדעת בין שלא לדעת. והשאר אם נכנס להם הרוצח לנוס שמה קולטות אותם. וידבר יהוה אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוברים את הירדן. למה נאמר לפי שהוא אומר אז יבדיל משה שלש ערים. מנין שצוה משה את יהושע להפריש להם ערי מקלט. תלמוד לומר והקריתם לכם. כי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען. רבי שמעון בן יוחאי אומר אשר על ירדן יריחו. מה ירחו מארץ כנען אף ירדן מארץ כנען. והקריתם לכם ערים ערי מקלט. אין והקריתם אלא הזמנה. ערים לא גדולים ולא קטנים אלא בינונים מגיד שלא היו שם אלא שווקים ובית מחיה. והשאר מפורש במסכת מכות. ונס שמה הרוצח. יכול כל רוצח תלמוד לומר מכה נפש בשגגה. יצא האב המכה את בנו ומרב המכה את תלמידו ושליח בית דין המלקה את המחוייב מלקות שאם מת תחת ידו פטור. והיו לכם הערים למקלט מגואל. עד עמדו לפני העדה. לפני העדה למשפט. שלא יהרגנו בינו לבין עצמו. והערים אשר תתנו שש ערי מקלט. ולא שש חוץ משלש שהבדיל משה אלא עם הראשונות.

tes: Tres civitates ſeparavit Moſe trans Jordanem, & contra eas ſeparavit Joſue in terra Chanaan: Et diſpoſitæ erant ſicut duæ ſeries; Hebron in Juda contra Beſar in Chanaan: Sichem in monte Ephraim contra Ramoth in Gilead: Kedeſc in monte Nephtali contra Golan in Baſan. *Et vocabitis vobis urbes refugii*. Traditio: R. Elieſer ben Jacob dicit: Refugium, refugium ſcriptum erat in diviſione viarum, ut illuc reſpiceret homicida. *Et urbes, quas dabitis, ſex urbes refugii erunt*. Licet elegiſſent tres urbes trans Jordanem, quia ſeparavit Moſe tres urbes, priuſquam electæ ſuiſſent tres in terra Chanaan, quæ erant trans Jordanem, non recipiebant homicidam, donec fuerint ſex: *Et urbes quas dabitis Levitis: Sex urbes refugii quas dabitis, ut fugiat illuc homicida: Et ſuper eas dabitis duas & quadraginta urbes*. Quodnam erat diſcrimen inter ſex urbes, & duas & quadraginta urbes? Quod ſex reciperent ſive ſcientem, ſive inſcientem: Et reliquæ, ſi in eas ingrederetur homicida, ut illuc fugeret, recipiebant: *Et locutus eſt Dominus ad Moſen dicendo: Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos. Quoniam vos tranſibiti Jordanem*. Cur dictum eſt? Quia dictum eſt: *Tunc ſeparavit Moſe tres urbes*. Unde probatur, quod præceperit Moſe Joſue, ut illis ſepararet urbes refugii? Ex eo quod dictum eſt: *Et vocabitis vobis. Quoniam vos tranſibitis Jordanem, terram Channan*. R. Simeon ben Jochai dicit: *Juxta Jordanem prope Jericho*. Sicut Jericho ex terra Chanaan, ita pariter Jordanes ex terra Chanaan. *Et vocabitis vobis urbes urbes refugii*. Non ſignificat והקריתם niſi præparationem: *Urbes* non magnas neque parvas, ſed mediocres. Oſtendit non fuiſſe in illis niſi plateas, & domos alimenti, & reliqua exponuntur in tractatu *Maccoth*. *Et fugiet illuc homicida*: Crederem quemlibet homicidam? Idcirco dictum eſt: *Qui percuſſerit animam per errorem*: Excluditur pater, qui percutiat filium ſuum, & magiſter qui percutiat diſcipulum ſuum, & miniſter Synhedrii, qui verberet verberibus reum, ſi moriatur ſub ejus manu, liber eſt: *Et erunt vobis urbes in refugium a vindice: Donec ſtent coram congregatione*; Coram congregatione ad judicium; Ne interficiat inter ſe & ipſum ſolum; *Et urbes quas dabitis, ſex urbes refugii*. Non autem ſex præter tres, quas ſeparavit Moſe, ſed cum prioribus: Dictum eſt enim: *Beſar in deſerto in terra Miſhor Rubenitis &c.* Et contra eas tres in

שנאמר את בצר במדבר בארץ המישור לראובני וגו׳ . ובכנען שלש בארץ כנען שנאמר ויקדישו את קדש בהר נפתלי ואת שכם בהר אפרים ואת קרית ארבע היא חברון בהר יהודה . ולמה בארץ ישראל שלוש ומעבר לירדן שלש. מפני שבגלעד רוצחנין היו שנאמר גלעד קרית פועלי און עקובה מדם . לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה. גוי שהרג את ישראל בין בשוגג בין במזיד נהרג . ומה תלמוד לומר ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה בלבד שלא היו קולטות עד שהופרשו כולם. ואם בכלי ברזל הכהו. תנו רבנן מפני מה לא נאמר יד בברזל. גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהברזל ממית בכל שהוא אפילו במחט אפילו בצנורא לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור. ומנין שאם השליך עליו עשת ברזל שהוא חייב תלמוד לומר רוצח הוא מכל מקום. ואם באבן יד אשר ימות בו הכהו . מגיד שאין עד שיכהו בדבר שהוא כדי לתמיתו ועל מקום שהוא מת בו כגון שהוא כנגד מקום לבו או על קדקדו או על צדעיו . ומנין שאם גלגל סלעים ועמודים שהוא חייב תלמוד לומר רוצח הוא מכל מקום. גואל הדם הוא ימית את הרוצח . אין לי אלא שהרגו באבן או בעץ או בברזל מנין שהרגו בכל דבר שהוא ממית שהוא רוצח הוא הרי אלו שלשה דברים בנין אב לכל דבר הממית ואם תאמר הואיל ובאבן ובעץ חייב ובברזל לא כל שכן מלמד שאין עונשין מן הדין. ואם בשנאה יהדפנו דחפו לתוך המים ואינו יכול לעלות משם או לתוך האור ואינו יכול להינצל חייב. שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש דינו מסור בידי שמים. או השליך עליו בצדייה שצייה לו שיהא מתכוין לו. או באיבה הכהו בידו וימות. זה שחנקו או בעטו וכל כיוצא באלו. שנאמר הכהו בידו מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואין אתה ׳רוצחו על

in terra Chanaan: Dictum est enim *Jos.* xx. 7. *Et decreverunt Kedes in monte Nephtali, & Sichem in monte Ephraim, & Ciriat Arbe; Ipsa est Hebron in monte Juda*: Et cur in terra Israel tres, & trans Jordanem tres? Quia in Gilead erant homicidæ: Dictum est enim *Ose.* vi. 18. *Gilead civitas operantium idolum supplantata sanguine. Filiis Israel, & peregrino, & inquilino in medio vestri erunt sex civitates istæ.* Gentilis si occidat Israelitam sive de industria sive per errorem, occiditur. Et Israelita, si occidat gentiles sive per industriam, sive per errorem, occiditur: Et cur dictum est: *Et peregrino, & inquilino in medio vestri erunt sex civitates istæ?* Docemur, quod non recepissent, antequam omnes fuissent separatæ. *Si autem instrumento ferri percusserit eum.* Tradiderunt sapientes: Cur non memoratur manus in ferro? Notum & manifestum coram eo qui dixit: Et fuit mundus: Quod ferrum vel quantuluncunque interficiat, vel acu, vel verticillo; ideoque non dedit ei lex mensuram. Et unde probatur, vel si in eum projecerit laminam ferri, quod teneatur? Ex eo quod dictum est: *Homicida ille*: Omnimode. *Si autem lapide manus, quo moriatur, percusserit eum.* Ostendit, quod non teneatur, nisi eum percusserit re, qua mori possit, & in loco, ut mori possit; v. g. contra locum cordis sui, aut super ejus verticem, aut super ejus tempus. Et unde probatur, si volvat lapides & columnas, quod teneatur? Ex eo quod dictum est; *Homicida ille. Vindex sanguinis ille occidet homicidam.* Non probo, nisi quando interficiat lapide, aut ligno, aut ferro, unde probatur, vel si quavis re interficiat; ut moriatur, quod sit homicida? Sed hæc tria sunt constitutio principii pro quavis re, quæ possit occidere: Si vero dicas: Quoniam lapide & ligno tenetur, ferro nonne multo magis? Docemur, quod per argumentum non puniant: *Si autem per odium impulerit eum.* Si impulerit eum in medium aquarum, & non possit adscendere, in medium ignis, & non possit salvari, reus est: Si incitaverit in eum canem, aut serpentem, ejus judicium traditum est in manu Dei: *Aut inimicitia percusserit eum manu sua, & moriatur*: Iste est, qui eum strangulet, aut conculcet; & his similia: Dictum est enim: *Percusserit eum manu sua, interficiendo interficietur percutiens, homicida ille*: Propter ejus occisionem tu eum occides, at non eris homicida propter oc-

רציחת שורו. גואל הדם ימית את הרוצח·
מצוה בגואל הדם . אין לו גואל הדם
בפגעו בו . להביא כל האדם . ואם
בפתע בלא איבה הדפו . להוציא את
השוגג . או השליך עליו כל כלי בלא
צדיה שלא צדה ושלא נתכון לו . או
בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות
ויפל עליו וימת. להביא את הסומא
והזורק בלילה. רבי יהודה אומר להוציא
את הסומא. והוא לא אויב לו ולא
מבקש רעתו. ושפטו העדה . בין המכה
ובין גואל הדם. שאם הרגו בשוגג יגלה
ואם במזיד הרגו יהרג . דבר אחר והוא
לא אויב לו ולא מבקש רעתו וסמיך ליה
ושפטו העדה . מיכן לשונאיו שלא יעידו
ושלא ישפטו וכדאמרינן בסנהדרין. והוא
לא אויב לו יעידנו ולא מבקש רעתו
ידיננו. אין לי אלא אויב אוהב מנלן סברא
הוא אויב מאי טעמא לא דמרחקא
דעתיה מיניה. אוהב נמי מקרבא דעתיה
ליה. אין לי אלא דיני נפשות דיני ממונות
מנין תלמוד לומר על המשפטים . אחד
דיני נפשות ואחד דיני ממונות . יכול
כשם שדיני נפשות בעשרים ושלשה. כך
דיני ממונות. תלמוד לומר האלה . אלה
צריכין עשרים ושלשה ודיני ממונות
עשרים ושלשה לא צריכי. והצילו העדה
את הרוצח מיד גואל הדם. עדה שופטת
ועדה מצלת הרי כאן עשרים . ומנין
לעדה שהיא עשרה שנאמר עד מתי
לעדה הרעה הזאת לאחר שיצאו יהושע
וכלב ומנין להביא עוד שלשה. תניא
מה עדים שנים אף דיינים שנים אין
בית דין שקול הוסיף עליהן עוד אחד
הרי כאן עשרים ושלשה. והצילו העדה
את הרוצח וגו'. מיכאן אמרו בראשונה
אחד ההורג נפש בין בשוגג בין במזיד היו
מקדימין והולכים לערי המקלט ובית דין
שולחין ומביאין אותו מי שנתחייב מיתה

occisionem sui bovis : *Vindex sanguinis interficiet homicidam*. Præceptum est in vindice sanguinis : Non probo nisi de vindice sanguinis, qui ei occurrat. Ad includendum omnes homines. *Subito absque inimicitia impulerit eum*. Ad excludendum qui fecerit per errorem : *Aut projecerit in eum quodvis instrumentum absque intentione*: Ne intendat, neque in eum animum advertat : *Aut quamvis lapidem, quo mortuus fuerit, non videndo, projecerit in eum & mortuus fuerit*. Ad includendum cœcum, & noctu projicientem. R. Jehuda dicit: Ad excludendum cœcum; *Et ipse non erat illi inimicus, neque quæsierit malum ejus*. *Tunc judicabit congregatio inter percussorem & vindicem sanguinis*: Cum interfecerit per errorem, exulabit; si de industria interfecerit, occidetur : Alia expositio : *Et ipse non erat illi inimicus, neque quæsierit malum ejus* : Et huic proximum est; *Tum judicabit congregatio*: Hinc probatur, quod osores non possint testificari, neque judicare; & sicut dicimus in tractatu *Sanhedrin*: *Et ipse non erat illi inimicus*. Testificabitur illi : *Neque quæsierit malum ejus*. Judicabit illum. Non probo nisi de inimico, de amico unde probatur? Ex ratione; inimicus qua de causa? Non erit remota ejus mens ab eo: Amicus etiam : Proxima erit ejus mens illi : Non probo nisi de judiciis capitalibus, de judiciis pecuniariis unde probatur? Ex eo quod dictum est; *Juxta judicia*; Tam judicia capitalia, quam pecuniaria. Crederem sicut judicia capitalia peragenda erant a viginti tribus, ita pariter judicia pecuniaria? Idcirco dictum est; *Ista*. Ista requirebant viginti tres, at pecuniaria viginti tres non requirebant. *Et liberabit congregatio homicidam de manu vindicis sanguinis*. Congregatio judicabat, & congregatio liberabat : Ecce viginti. Et unde probatur, quod congregatio comprehenderet decem? Ex eo quod dictum est *Num.* XIV. 27. *Quandiu congregationem malam istam?* Postquam educti sunt Josue, & Chaleb; Et unde probatur ad includendum præterea tres? Traditio : Sicut testes erant duo, ita pariter judices duo : Synhedrium non erat æquilibratum; Addebant illis præterea unum; ecce hoc loco tres & viginti; *Et liberabit congregatio homicidam &c.* Hinc dixerunt : In principio occisorem animæ tam per errorem quam de industria præducebant, & adducebant ad urbes refugii; & Synhedrium mittebat, & eum deducebat; qui reus erat mortis,

הרגוהו שנאמר ונתנו אותו ביד גואל הדם ומת. ומי שנתחייב גלות היו מחזירין אותו לשם שנאמר והשיבו אותו אל עיר מקלטו וגו'. אשר משח אותו בשמן הקדש זה כהן גדול שנמשח בימיו שהרוצח חוזר במיתתו מאי טעמא היה לו לכהן גדול לבקש רחמים על דורו ולא ביקש לפיכך היה הרוצח חוזר במיתתו ולפיכך אמותיהן של כהנים היו מספקין להם מחיה לרוצחנין כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו. רבי מאיר אומר רוצח מקצר ימיו של אדם. וכהן גדול מאריך ימיו של אדם. אינו דין שיהא מקצר עומד לפני המאריך. לפיכך אינו יוצא עד מות הכהן הגדול. רבי אומר רוצח מטמא את הארץ ומסלק את השכינה. וכהן גדול משרה שכינה בארץ. אינו דין שיעמוד מי שמסלק את השכינה לפני מי שגרם להשרות שכינה על ישראל. ואם יצא יצא הרוצח אל גבול עיר מקלטו. אפילו פסיעה אחת. אמר רבי אלעזר בן עזריה ומה אם לענין פורענות הפוסע פסיעה אחת מתחייב בנפשו קל וחומר להולך לדבר מצוה שזוכה לו ולדורותיו. ומצא אותו גואל הדם וגו'. אין לו דמים. אפילו בכל אדם. כי בעיר מקלטו ישב עד מות הכהן. מיכן אמרו הרג באותה העיר גולה משכונה לשכונה. ובן לוי גולה מעיר לעיר. ואם גלה לפילכו פילכו קולטו. ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרוצח וגו'. רבי מאיר אומר אף ישוב לשררותו. והיו אלה לכם לחקת משפט שינהוג הדבר לדורות. בכל מושבותיכם. בארץ ובחוצה לארץ. כל מכה נפש. לפי עדים וגו'. כל מכה נפש אדם. להביא את הגואל. שלא יהרוג את הרוצח בינו לבין עצמו אלא בפני העדים. דברי רבי יאשיה רבי נתן אומר כל מכה נפש לפי עדים. לימד על בית דין שלא יהרגו את הרוצח אלא בעדים. ועד אחד לא יענה בנפש למות. בניין אב לכל מקום שנאמר בו

tis, interficiebatur: Dictum est enim: *Et dabunt eum in manum vindicis sanguinis, & interficietur:* Et qui reus erat exilii, reducebant illuc: Dictum est enim: *Et reducent eum ad civitatem refugii sui &c. Quem unxit oleo sanctitatis:* Hic est summus sacerdos, qui in diebus suis unctus est, quod ejus morte homicida reverteretur. Qua de causa? Quia incumbebat summo sacerdoti, ut peteret misericordiam pro generatione sua, & non petiit; Ideoque homicida ejus morte revertebatur: Idcirco matres sacerdotum suppeditabant alimenta homicidis, ut orarent pro filiis suis, ne morerentur. R. Meir dicit: Homicida abbreviabat dies hominis, & summus sacerdos producebat dies hominis: Non erat æquum, ut abbrevians consisteret coram producente: Idcirco non egrediebatur usque ad mortem summi sacerdotis. Rabi dicit: Homicida polluebat terram, & removebat Divinitatem; & summus sacerdos faciebat habitare Divinitatem in terra; non erat æquum ut qui removeret Divinitatem, consisteret coram eo, qui efficiebat, ut habitaret Divinitas in Israel. *Quod si egrediendo egressus fuerit homicida terminum urbis refugii sui:* Vel uno gradu. Dicit R. Elieser ben Azaria; si respectu pœnæ, qui unum gradum gradiatur, tenetur anima sua, multo magis si incedat propter præceptum, quod mereri faciat generationes suas. *Et invenerit eum vindex sanguinis &c. Non erit ei sanguis:* Vel in quovis homine. *Quia in urbe refugii sui habitabit usque ad mortem sacerdotis:* Hinc dixerunt: Occisor in eadem civitate exulabit de habitatione in habitationem; & filius Levitæ exulabat de civitate in civitatem; & si exulat in regionem suam, sua regio eum recipit: *Et post mortem sacerdotis magni revertetur homicida &c.* R. Meir dicit: Revertebatur quisque ad suam dignitatem: *Et erunt hæc vobis in statutum judicii.* Ut observetur in generationibus: *In cunctis habitationibus vestris:* In terra, atque extra terram. *Omnis percutiens animam ex dicto testium &c. Omnis percutiens animam hominis.* Ad includendum vindicem, quod non debeat occidere homicidam inter se & ipsum solum, sed coram testibus. Verba Rabi Josia. R. Nathan dicit: *Omnis percutiens animam ex dicto testium.* Docet de Synhedrio, quod non sit occidendus homicida nisi ex dicto testium: *Et testis unus testimonium non dabit in animam ad interficiendum.* Constitutio principii; quod ubicunque dicitur testis; Ecce hoc lo-

עד שיפרוט לך הכתוב אחד כדרך שפרט לך כאן ועד אחד. ולא תקחו כפר לנפש רוצח וגו'. למה נאמר לפי שהוא אומר אם כפר יושת עליו יכול כשם שנותנין כופר למומתים בידי שמים כך יהו נותנין כופר למומתין בידי אדם תלמוד לומר ולא תקחו כפר לנפש רוצח. מיכאן אמר רבי יאשיה היוצא ליהרג וחבלו בו אחרים עד שלא נגמר דינו חייבים משנגמר דינו אין חייבים. ולא תקחו כפר לנוס ל עיר מקלטו. הרי שהרג נפש במזיד שומע אני יתן ממון ויגלה תלמוד לומר ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו. ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ. הרי זו אזהרה לחנפים דבר אחר ולא תחניפו את הארץ. אל תרגמו לארץ שתהא מתנפרת לכם. ולארץ לא יכופר לדם אשר שופך בה' יכול אם נערפה עגלה ערופה ואחר כך נמצא ההורג יתכפר להם תלמוד לומר כי אם בדם שופכו. ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה מגיד הכתוב ששפיכת דמים מטמא את הארץ ומסלקת את השכינה. אשר אני שכן בתוכם. חביבין ישראל שאף על פי שהן מיטמאין שכינה עמהן. וכן הוא אומר השוכן אתם בתוך טומאותם. רבי נתן אומר חביבין ישראל שבכל מקום שגלו שכינה עמהן. שנאמר הנגלה נגליתי לבית אביך בהיותם ממצרים גלו לבבל שכינה עמהן שנאמר למענכם שלחתי בבלה גלו לעילם שכינה עמהן שנאמר ושמתי כסאי בעילם וגו'. גלו לאדום שכינה עמהן. שנאמר מי זה בא מאדום וגו'. וכשהן חוזרין שכינה חוזרת עמהן שנאמר ושב יהוה אלהיך את שבותך וגו'. ואומר את מלבנון כלה וגו'. רבי נתן אומר משלו

loco erunt duo; donec tibi definiat textus unum, sicut tibi hoc loco definit: *Et testis unus. Neque accipietis expiationem pro anima homicidæ &c.* Cur dictum est? Quia dictum est *Exod.* XXI. 30. *Et si expiatio imposita fuerit*. Crederem: sicut dant expiationem pro interfectis per manum Dei, ita pariter darent expiationem pro interfectis per manum hominis? Idcirco dictum est: *Neque accipietis expiationem pro anima homicidæ*. Hinc dicit R. Josias: Si egrediatur, ut occidatur, & læserint alii, priusquam absolvatur ejus judicium, tenentur, postquam absolutum fuerit judicium, non tenentur. *Neque accipietis expiationem pro fugiendo ad urbem refugii sui*. Ecce si occidat animam de industria, crederem, quod possit dare pecuniam, ut exulet? Idcirco dictum est: *Neque accipietis expiationem pro fugiendo ad urbem refugii sui. Et non contaminabitis terram, in qua habitatis; nam sanguis iste contaminabit terram*: Ecce hæc est præmonitio contaminantibus: Alia expositio: *Et non contaminabitis terram*: Nolite facere, ut terra a vobis contaminetur: *Neque terræ expiatio fiet propter sanguinem, qui effusus est in eam.* Crederem; si decolletur vitula decollanda, & postea deprehendatur occisor, quod expiaret pro illis? Idcirco dictum est: *Nisi per sanguinem effundentis illum. Et non pollues terram in qua vos habitatis.* Ostendit textus, quod effusio sanguinis polluat terram, & removeat Divinitatem. *In cujus medio ego habito*: Amabiles sunt Israelitæ, qui licet sint polluti, tamen Divinitas habitat cum eis. Et sic dictum est *Levit.* XVI. 16. *Habitanti apud eos in medio pollutionum eorum.* R. Nathan dicit: Amabiles sunt Israelitæ, quod ubicunque exulaverint, Divinitas fuerit cum eis: Dictum est enim I. *Sam.* II. 27. *Manifestando manifestatus sum domui patris tui, cum essent in Ægypto:* Exulatum abierunt Babylonem, Divinitas fuit cum eis: Dictum est enim *Isai.* XLIII. 14. *Propter vos missus sum Babylonem*: Exulatum abierunt Elam, Divinitas fuit cum eis: Dictum est enim *Jerem.* XLIX. 38. *Et ponam thronum meum in Elam &c.* Exulatum abierunt Edom, Divinitas fuit cum eis: Dictum est enim *Isai.* LXIII. 1. *Quis est iste, qui venit de Edom?* Et quando revertentur, Divinitas erit cum eis: Dictum est enim *Deut.* XXX. 3. *Et reducet Dominus Deus tuus reditum tuum &c.* Pariterque dictum est *Cantic.* IV. 8. *Mecum de Libano sponsa &c.* R. Nathan dicit: Cuinam hoc simile

le

משל למה הדבר דומה למלך שאמר לעבדיו אם בקשתוני הריני אצל בני וכן הוא אומר השוכן אתם בתוך טומאותם. ואומר ולא יטמאו את מחניהם ואומר ולא תטמאו את הארץ וגו׳. כי אני יהוה שכן בתוך בני ישראל. ויקרבו ראשי האבות וגו׳ ויאמרו את אדוני צוה יהוה. זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות צלפחד בחמשה עשר באב הותרו השבטים לבוא זה בזה. ומאי דרוש זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות צלפחד לאמר. דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה במסכת תעניות ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר זו סיבת הבן. וכל בת יורשת נחלה וגו׳ היאך בת יורשת שני מטות זו שאביה משבט ראובן ואמה משבט שמעון ומתו וירישותן. כי מתה וירתי לה בנה או בעלה מתעקרה לה נחלה שירשה זו מאמה שהיתה משבט שמעון ונעקרה משבט שמעון ונוסברת לשבט ראובן שבעלה ובנה משבט ראובן שנאמר למשפחותם לבית אבותם. שכבר הוסבה מכיון שמתה אמה שהיתה משבט שמעון וירשתה ומת אביה שהיה משבט ראובן . והוסבה הנחלה משבט שמעון לשבט ראובן. וכשהיא נישאת לאחר ממשפחות מטה ראובן ואם מתה יורשה בנה או בעלה אין כאן הסברת נחלה משבט לשבט . ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר . זו סיבת הבעל שהוא אחר משבט אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל זו מצות עשה. ותהיינה מחלה תרצה חגלה מלכה מלמד שהיו שוות. לפיכך מקדים זו לפני זו. ממשפחות בני מנשה בן יוסף היו לנשים . נישאו להגונים להם . לפיכך נפלו חבלי מטה בני מנשה בן יוסף עשרה מיכאן אנו למדין שאף הבנות נוטלות חלק בכורה כשהיה אביהן בכור

le est? Simile regi dicenti servis suis: Si me quæretis, ecce ego ero apud filium meum: Et sic dictum est; *Habitanti apud eos in medio pollutionem eorum:* Pariterque dictum est: *Et non polluent castra eorum*. Et similiter dictum est: *Et non polluent terram &c. Quia ego Dominus habitans in medio filiorum Israel*: Et accesserunt capita tribuum &c. Et dixerunt: *Domino meo præcepit Dominus: Hoc est verbum*, quod *præcepit Dominus filiabus Zelophchad*. Quinta decima die Ab permissum fuit, ut tribus inter se convenirent: Et quænam est expositio. *Hoc est verbum, quod præcepit Dominus filiabus Zelophchad &c.* Hoc non fuit observandum nisi in ista generatione: Sicut exponitur in tractatu *Tanajoth*. *Ne gyretur hæreditas de tribu in tribum*. Post hunc gyrum filii; *Et omnis filia hæreditans hæreditatem &c.* Quomodo filia hæreditabit duas tribus? Si ejus pater fuerit de tribu Ruben, & mater de tribu Simeonis, & mortui fuerint, & ab eis hæreditaverit; eo quod mortua fuerit, & hæreditaverit ab ea filius aut maritus, evelletur hæreditas, quam hæreditavit a matre sua, quæ erat de tribu Simeonis, & evelletur de tribu Simeonis, & gyrabitur ad tribum Ruben, quia maritus, & filius ejus erant de tribu Ruben: Dictum est enim: *In familias eorum juxta domum patrum eorum*. Expositio. Jam gyrata est: Postquam enim mortua est ejus mater, quæ erat de tribu Simeonis, & hæreditaverat, & mortuus est ejus pater, quæ erat de tribu Ruben: Et traducta est hæreditas de tribu Simeonis in tribum Ruben; Et quando nupta fuerit alicui de familiis tribus Ruben, & moriatur, hæreditabit ejus filius aut maritus; non erit hoc loco traductio hæreditatis de tribu in tribum: *Ne gyretur hæreditas de tribu in tribum aliam:* Hæc est traductio mariti, qui erat alius de tribu alia. *Quia quisque possessioni suæ adhærebunt tribus filiorum Israel:* Hoc est præceptum affirmativum. *Et fuerunt Mahlah, Tirsah, & Hagolah, & Milchah*. Docemur omnes fuisse æquales: ideoque præferuntur altera alteri. *De familia filiorum Manasse filii Joseph fuerunt in uxores:* Nupserunt præstantioribus, qui erant inter eos; Idcirco: *Ceciderunt funiculo tribus filiorum Manasse filii Joseph decem*: Hinc docemur; quod etiam filiæ acciperent post eum primogenituram, quando eorum pater erat primogenitus: E. g. Ruben primogenitus, si post mortem

כגון ראובן בכור שמרת והניח בת ואחר כך מת יעקב דין הוא שתהא בת ראובן נוטלת שני חלקים בנכסי יעקב. וכן מצאנו בבנות צלפחד שהיו חכמניות דרשניות דאמר רבי שמואל בר רב יצחק אותה שעה היה משה רבינו יושב ודורש בפרשת יבמין כי ישבו אחים יחדו. אמרו לו אם כבן אנו חשובים תנו לנו אחוזה ואם לאו תתיבם אמנו. דרשניות היו שנאמר כי אין לו בן. הא אם היה לו בן לא דברנו. ופשוט שהניח בן בכור מואבית הפשוט אין בנו של פשוט נוטל בבכורה מן הזקן אלא שוה בשוה חולק בנכסי הזקן עם אחיו שהיה פשוט לפי שאין הבכור נוטל בראוי כבמחוזק מה שנמצא לאביו יורש פי שנים. אבל ירושה שבאת לאביו מאבי אביו לאחר שמת אין הבכור נוטל בראוי כבמחוזק שאם מת אבי אשתו אחר שמתה אשתו אין הבעל יורש בה כלום. והילכתא המחלק נכסיו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להם את הבכור דבריו קיימין ובלבד שלא יאמר בלשון ירושה אלא בלשון מתנה. והילכתא המזכה לעובר לא קנה. והני מילי לעובר דלאו דיה אבל עובר דיליה קנה. דניחא ליה לאיניש דמשתמען מיליה בעובר דיליה שלח רב אחא בר עזו לקמיה דרבי יוחנן בן ברוקה נכסי לך ואחריך לפלוני וראשון ראוי לירשו אין לשני במקום ראשון כלום שאין זה לשון מתנה אלא לשון ירושה וירושה אין לה הפסק וכן הילכתא והילכתא הכותב כל נכסיו לאשתו או לאחד מבניו בין קטן בין גדול לא עשאו אלא אפטרופא. אלה המצות והמשפטים. שאין נביא רשא' לחדש בהם דבר מעתה. אשר צוה יהוה ביד משה נאה שליח לשולחו. אל בני ישראל. חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא. בערבות מואב על ירדן ירחו. בשלשה מקומות נתנה התורה. תנו רבנן

tem reliquit filiam, & postea moriatur Jacob, æquum est, ut filia Ruben accipiat duas partes de facultatibus Jacob; & sic invenimus in filiabus Zelophchad, quod sapienter disseruerunt: Etenim dicit R. Samuel bar R. Isaach: Eo tempore Mose magister noster sedens disserebat de sectione Levirorum: *Cum habitaverint fratres simul. Deuter.* xxv. 5. Dixerunt ei; sicut filius nos consideramur, da nobis possessionem, si minus; Leviratum facies cum matre nostra. Dictum est enim: *Quia non fuit ei filius*. Ecce si fuisset ei filius, non loqueremur; Et si relinquat filium primogenitum, & moriatur pater simplex, filius simplicis non accipiet primogenituram ab seniore, sed æqualiter dividet de facultatibus senioris cum fratribus suis; quia erat simplex; quia primogenitus, sumebat sicut conveniebat de eo quod deprehenditur patri suo, hæreditabat duas partes; sed hæreditabat, quod venerat patri suo a patre patris sui, postquam mortuus est, primogenitus non accipit sicut convenit de possessione ejus, si moriatur pater uxoris suæ, post mortem uxoris suæ, maritus nihil ex ea hæreditat; Atqui est constitutio: Si quis dividat facultates suas ore suo, & augeat alteri, & alteri minuat, eisque æquiparet primogenitum, ejus verba confirmantur, dummodo non loquatur phrasi hæreditatis, sed phrasi donationis: & est constitutio; Qui acquirit fœtui, non acquirit: Et hoc intelligitur de fœtu, qui non sit suus, sed fœtui, qui sit suus, acquirit; Placet viro, ut ejus verba confirmentur in fœtu, qui suus sit; Misit Rabi Acha bar Azu coram Rabi Jochanan ben Beroka; meæ facultates tibi sint, & post N. N. Primus dignus est qui hæreditet; secundo in loco primi nihil inseruit. Quia phrasis donationis non est phrasis hæreditatis; & hæreditas non habet cessationem: Et sic est constitutio; & constitutio est: Si quis scribat uxori suæ, aut alicui ex filiis suis sive majorenni sive minorenni facultates suas, non fecit eum nisi procuratorem; *Ista sunt præcepta, & judicia:* De quibus ab eo tempore non licet prophetæ quicquam immutare; *Quæ præcepit Dominus per manum Mosis:* Conveniens erat legatus, ut legaretur; *Filiis Israel:* Amabiles sunt Israelitæ coram Deo S. B. *In campestribus Moab juxta Jordanem prope Jericho:* In tribus locis data est lex. Tradiderunt sapientes: *Ad amandum*

לאהבה את יהוה אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו . שלא יאמר אדם אשנה שיקראוני רבי אשנה שיקראוני חכם שאהא זקן ואשב בישיבה אלא למוד תורה מאהבה וסוף הכבוד לבוא שנאמר קשרם על גרגרותיך . ואומר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום.

dum Dominum Deum tuum , *&* *ad auscultandum voci ejus* , *&* *ad adhærendum ei* . Ne quis dicat ; Addiſcam , ut vocer Rabi ; addiſcam ut vocer ſapiens , ut ſim ſenex , & ſedeam in conſeſſu ; Sed diſcet legem ex amore , & finis erit , ut in poſterum aſſequatur gloriam ; Dictum eſt enim *Proverb.* III. 3. *Circumda eas gutturi tuo*. Pariterque dictum eſt ibidem ; *Viæ ejus viæ pulchræ* , *&* *omnes ſemitæ illius pacificæ*.

PESICTHA

Commentarius vetustus in *Deuteronomium*.

NUNC PRIMUM

A BLASIO UGOLINO

Ex Hebraico Latine redditus.

פרשת דברים

טוב לשמוע גערת חכם מאיש שומע שיר כסילים . אמר רבי טוביהו ברבי אליעזר זכרונם לברכה מפני מה פתח קהלת בפסוק זה בלשון יחיד וסיים בלשון רבים לפי שהיה קהלת מקהיל קהילות בישראל ומלמדם טעמי תורה שנאמר ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם איזן וחיקר תיקן משלים הרבה ואומר טוב לשמוע גערת חכם זה קהלת. מאיש שומע שיר כסילים בבית המשתאות ומשתכרין ומניחין דברי יחיד מן המרובין לפיכך פתח קהלת לשון קהילה . דברי קהלת בן דוד . כשם שהדבורה כולה עוקצין כך דברי שלמה כולן עוקצין. בתחלה אמר מה יתרון לאדם בכל עמלו . ולבסוף אמר על כל אלה יביאך האלהים במשפט. ועוד אמר סוף דבר האלהים ירא

Parascha quæ inscribitur: *Verba*.

Elius est a sapiente corripi, quam audire canticum stultorum. Eccles. VII. 6. Dicit R. Tobias bar R. Elieser f. m. Cur incepit Ecclesiastes in hoc textu numero singulari, & absolvit numero plurali? Quia Ecclesiastes congregavit congregationes in Israel, & docuit eas sensus legis: Dictum est enim ibid. XII. 9. *Cumque esset sapientissimus Ecclesiastes docuit populum, & enarravit quæ fecerat, & investigans composuit parabolas multas*: Et dictum est: *Melius est a sapiente corripi, quam audire canticum stultorum*: In domo compotationum. Idcirco incepit Ecclesiastes ex phrasi congregandi. *Verba Ecclesiastes filii David*: Sicut omnes allocutiones sunt profundæ, ita pariter verba Salomonis omnia sunt profunda. In principio dixit II. 22. *Quid enim proderit homini de universo labore suo?* Et in fine dixit; *Et cuncta quæ fiunt adducet Deus in judicium*: Et præterea dicit: *Finem loquendi: Deum time, & mandata*

ואת מצותיו שמור. וכן טוב לשמוע גערת חכם. טוב להם לישראל לשמוע גערת חכם. שנאמר עיר גבורים עלה חכם ואין טוב אלא תורה שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב. כלומר על המוכיח ועל המתוכח שכיון שקיבלו תוכחתו של משה רבינו זכו לברכה שנאמר יהוה יוסף עליכם וגו'. מאיש שומע שיר כסילים אפילו הן מרובין. גערת היחיד חכם משובחת. שהרי קרח שמע למסיתין ונשתתף עמהם בבתי המשתאות וגרם לעצמו מה שגרם לכך נאמר טוב לשמוע גערת חכם ומה היתה תוכחה שהוכיח משה לישראל אלה הדברים. אלה לשון קשה הדברים קשה אשר דבר משה מלמד שלא היה אדם אחד יכול להוכיחם חוץ ממשה רבינו. אל כל ישראל. לא בסתר הוכיחם אלא ברבים. דבר אחר אל כל ישראל מלמד שהיה מדבר וקולו היה מהלך בכל מחנה ישראל. דבר אחר אלה הדברים. רבי תנחום דרש הפה שאמר לא איש דברים אנכי זכה לומר אלה הדברים. דבר אחר אלה הדברים מה כתוב למעלה מן הענין אלה המצות והמשפטים. רבי אליעזר ורבי יהושע אומר אין מעמיד מצות של מעלה אלא התוכחות של מטה שנאמר אלה הדברים ולמה הוכיחן בסוף ארבעים שנה אמר רסימון שאלו הוכיחן תחלה היו אומרין מה לנו בבן עמרם אלא לאחר שעישרן ונתן להם ביזת סיחון ועוג הוכיחן מפי הגבורה. בעבר הירדן במדבר. על שעשו במדבר שנאמר וימרו בית ישראל במדבר. בערבה. מה שעשו בשטים. מול סוף. בים סוף. בין פארן. במרגלים שנאמר וישלח אותם משה ממדבר פארן. ובין תפל. אמר רבי שמעון בן יוחאי חיזרתי בכל המקומות שנסעו ישראל לידע אם נסעו ישראל מתופל ולבן ולא מצאנו אלא דברים של תפלות שהוציאו על המן שהוא לבן. ומה היו אומרים כלום יש אדם טוחן ולא פולט. וחצירות. זו

data ejus observa: Et sic: *Melius est a sapientes corripi;* Bonum est Israelitis audire correptionem sapientis: Dictum est enim *Prov.* XXI. 22. *Civitatem fortium adscendit sapiens:* At non est bonum nisi lex: Dictum est enim ibid. XXIV. 25. *Qui arguunt eum, laudabuntur, & super ipsos veniet benedictio:* Quasi dicat super reprehensorem & super reprehensum; postquam acceperunt reprehensionem Mosis magistri nostri, meriti sunt benedictionem: Dictum est enim: *Dominus Deus patrum vestrorum addat super vos &c. Quam audire canticum stultorum:* Vel si fuerint multi: Correptio sapientis privati laudatur. Quia Kore auscultavit stultos, & cum iis se associavit in domo compotationum, sibi fecit, quod fecit: Idcirco dictum est: *Melius est a sapiente corripi.* Et quænam fuit reprehensio, qua Mose reprehendit Israel? *Ista sunt verba. Ista:* Phrasi molesta: *Verba:* Dura: *Quæ locutus est Mose.* Docemur, quod nemo eos potuerit reprehendere, excepto Mose magistro nostro. *Ad universum Israel.* Non occulto sed palam eos reprehendit: Alia expositio: *Ad universum Israel:* Docemur, quod ipse loqueretur, & ejus vox diffunderetur per omnia castra Israel: Alia expositio: *Ista sunt verba:* R. Tanchum exponit: Interpres qui dixit: *Ista sunt verba.* Alia expositio: *Ista sunt verba.* Quid supra scriptum est in subjecto? *Ista sunt præcepta & judicia.* R. Elieser, & R. Jehosua dicit: Non confirmant præcepta superiora nisi increpationes inferiores; Dictum est enim: *Ista sunt verba.* Et cur reprehendit eos in fine quadraginta annorum? Dicit Rasimon; si a principio reprehendisset, dixissent: Quid inter nos & filium Amran? Verum postquam eos ditavit, & dedit eis prædam Sihon, & Gog, reprehendit eos ex dicto Dei: *In transitu Jordanis in deserto:* De iis, quæ fecerunt in deserto: Dictum est enim: *Et rebellarunt in me domus Israel in deserto. In Arababah.* De his, quæ fecerunt in Schitim. *E regione Suph.* In mari Suph: *Inter Pharan.* De exploratoribus; Dictum est enim: *Et misit eos Mose a deserto Pharan. Et Tophel.* Dicit R. Simeon ben Jochai: Perlustravi omnia loca, per quæ perrexerunt Israelitæ, ut cognoscerem, utrum perrexerint Israelitæ a Tophel & Laban, & non inveni nisi verba murmurationum, quæ eduxerunt contra Manna, eo quod esset alba: Et quid dixerunt? Est homo, qui molat, & non ejiciat? *Et Haseroth:* Hæc est con-

מחלוקתו של קרח׳ ודי זהב מעשה העגל. תניא כל מקום שנאמרו דברים לשון תוכחה הן. במשה הוא אומר וישמן ישורון ויבעט כיוצא בו דברי עמוס ומה הן תוכחותיו שטעו הדבר הזה פרות הבשן אלו בתי דינין שלהן . וכן בירמיה אומר אלה הדברים אשר דבר יהוה על ישראל ועל יהודה ומה הן תוכחותיו קול חרדה שמענו פחד ואין שלום שאלו נא וראו אם יולד זכר הוי כי גדול היום ההוא מאין כמוהו. וכתב ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע. וכן בדוד אומר ואלה דברי דוד האחרונים. ומה היו תוכחותיו ובליעל כקוץ מונד כלהם. וכן הוא אומר דברי קהלת בן דוד מלך. וכי אלו בלבד דיבר והלא שלשה ספרים דיבר אלא מלמד שדברי תוכחת דבר שנאמר מה יתרון העושה. רבותינו אמרו משל את הרשעים בחמה ולבנה בים שאין להם מתן שכר. אל כל ישראל. אילו הוכיח את מקצתם היו השאר אומרים להן למה הייתם שומעין את בן עמרם מדבר באלו הדברים ולא הייתם משיבין לו דבר שם היינו משיבין לו לכן אמור אל כל ישראל דבר אחר אל כל ישראל אמר להם הרי כולכם מקובצין כל מי שיש לו תשובה יבוא ויאמר. דבר אחר אל כל ישראל מלמד שהיו כולן בעלי תוכחה ויכולין לעמוד בתוכחות. אמר רבי טרפון העבודה אם יש בדור הזה שיכול לקבל תוכחות. במדבר . הוכיחן על מה שעשו במדבר בערבה הוכיחן על מה שעשו על ים סוף . בין פארן . הוכיחן על מה שעשו במדבר פארן . במרגלים . ובין תפל. הוכיחן על תפלות שתפלו על המן שנאמר ונפשנו קצה בלחם הקלקל מלמד שהיו כפויי טובה . ולבן וחצירות . אם למרים הצדקת לא נשאתי פנים בחצירות ונתלבנה בצרעת שנאמר והנה מרים מצורעת כשלג קל וחומר לשאר בני אדם . ודי זהב. גדולה שבכולן מעשה העגל . דבר

contentio Kore : *Et Di-Zahab* : Hoc est opus vituli . Traditio : Ubicunque dicitur : *Verba* : Ex phrasi increpationis illa sunt : In Mose dictum est *Deuter.* XXXII. 15. *Et impignuatus est Israel*, *&* *recalcitravit* . Huic similia sunt verba *Amos* : Et quænam sunt ejus increpationes ? *Audite verbum hoc vaccæ Basan* . Ista sunt eorum Synhedria : Et similiter in *Jeremia* dicente XXX. 4. *Ista sunt verba quæ locutus est Dominus super Israel*, *&* *super Juda* . Et quænam sunt ejus increpationes ? *Vocem terroris audivimus ; formido , & non est pax : Interrogate , & videte si generat masculus : Væ quia magna dies illa , nec est similis ejus :* Et scriptum est : *Et tempus tribulationis est Jacob , & ex ipso salvabitur*. Et sic David dixit : *Et ista sunt verba David novissima* . Et quænam fuerunt ejus increpationes ? *Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur universi* . Et sic dictum est : *Verba Ecclesiastes filii David regis* . Num hæc tantum locutus est ? Nonne tres libros locutus est ? Sed docemur , quod verba increpationis fuerit locutus . Dictum est enim *Eccles.* III. 9. *Quid habet amplius?* Sapientes nostri dixerunt : Assimilatur impiis , quibus non est merces in sole , & luna , & mari . *Ad universum Israel* . Si partem eorum increpasset , reliqui dixissent : Cur auscultatis filio Amram , qui loquitur his verbis , & nihil ei respondetis? Si nos ibi fuissemus , ei respondissemus : Idcirco dictum est : *Ad universum Israel* . Alia expositio : *Ad universum Israel :* Dixit eis : Ecce vos omnes congregati estis ; qui possit respondere , veniat , & dicat . Alia expositio : *Ad universum Israel* : Docemur omnes fuisse reprehensores , & omnes constitisse in reprehensione . Dicit Rabi Tarphon : Per sacrificium si sit aliquis in hac generatione , qui possit recipere increpationem : *In deserto:* Reprehendit vulgo de his , quæ fecerunt in deserto. *In Arabah* : Reprehendit eos de his , quæ fecerunt in deserto in mari Suph . *Et rebellarunt in mari , in mari Suph* . *Inter Pharan*. Reprehendit eos in his , quæ fecerunt in deserto Pharan; in exploratoribus ; *Et inter Tophel :* Reprehendit eos in murmurationibus , quas murmurarunt super Manna : Dictum est enim : *Et anima nostra pertæsa est panis istius levis:* Docemur fuisse ingratos in bono . *Et Laban & Haseroth :* Si Mirjam justam non honoravi , multo minus reliquos homines : *Et Di-zahab* . Majus præ omnibus fuit opus vituli . Et superfuit illis aurum pro

אחר זרי זהב ויתרתם זהב בעגל ויתרתם זהב בכפורת יבוא זה ויכפר על זה. אחד עשר יום מהורב אילו זכו ישראל היו נכנסין באחד עשר יום לארץ אלא מתוך שקלקלו מעשיהן גלגל הקדוש ברוך הוא ארבעים יום לארבעים שנה. ויהי בארבעים שנה מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה וכן אתה מוצא ביעקב אבינו שלא הוכיח לבניו אלא סמוך למיתה. תנו רבנן מפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו וכדי שלא יהא רואהו חבירו ומתבייש ממנו ושלא יהא בלבו עליו כלום. וכדי שיפרש ממנו בשלום שהתוכחת מביאה לידי שלום שנאמר והוכיח אברהם את אבימלך ויכרתו שניהם ברית. בן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתתו שנאמר ויאמר יהושע אל כל העם עדים אתם בכם. וכן שמואל אומר הנני ענו בי נגד יהוה ונגד משיחו. דבר משה אל כל ישראל. מלמד שכל הדיברות שבתורה הקלות והחמורות הזדונות הכללות והפרטות הגופין והדקדוקין דבר להם משה לישראל לפני הקדוש ברוך הוא. אחרי הכותו את סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון. אחר שהעשירם מביזת סיחון ועוג אחר כך הוכיחן כדי שלא יאמרו ישראל אין בידו להכניסנו לארץ ולהפיל סיחון ועוג לפנינו לפיכך הוא בא עמנו בתוכחות. סיחון קשה ועירו קשה זהו מלך האמורי אשר יושב בחשבון. עוג קשה ועירו קשה זהו אשר יושב בעשתרות וזה מקום המלכות. בעבר הירדן הואיל ואין הואיל אלא התחלה בענין הואל ולין ויטב לבך ואומר ועתה הואלת לשבת בארץ. באר. אין באר אלא שפירשה להם בשבעים לשון. דבר אחר באר אמר להם כל מי ששיכח דבר אחד מן התורה יבוא וישמענה. יהוה אלהינו דבר. אמר להם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי

pro vitulo, & superfuit illis aurum pro propitiatorio; veniat hoc & expiet pro illo. *Undecim dies ab Horeb:* Digni facti essent Israelitæ, ut undecim diebus ingrederentur in terram, sed propterea quod corrupta fuerunt eorum opera, Deus S. B. immutavit quadraginta dies in quadraginta annos: *Et fuit anno quadragesimo:* Docemur quod eos non reprehenderit nisi prope mortem suam. Et sic tu deprehendis in Jacob patre nostro, quod non reprehenderit filios suos nisi prope suam mortem. Tradiderunt sapientes nostri; quatuor rerum causa non reprehendunt hominem nisi prope ejus mortem; ne eum reprehendat, atque iterum reprehendat; ne eum videat ejus socius, & pudore suffundatur ex eo; & ne quid sit in suo corde contra illum; atque ut ab eo in pace separetur; quia increpatio adducit pacem: Dictum est enim *Genes.* XXI. 25. *Reprehendit autem Abraham Abimelech; & percusserunt fœdus ambo.* Similiter Josue non reprehendit Israel nisi propter mortem suam; Dictum est enim *Jos.* XXIV. 22. *Et dixit Josue ad universum populum: Testes vos estis in vos.* Et similiter Samuel dicit 2. *Sam.* XII. 3. *Respondete mihi coram Domino, & coram uncto ejus. Locutus est Mose ad universum Israel:* Docemur quod in cunctis allocutionibus in lege memoratis sint levia, & gravia, opera de industria & per errorem commissa, generalia & particularia, essentialia, & subtilitates. Locutus est Mose ad Israel coram Deo S. B. *Postquam percusserunt Sibon regem Amoræi habitantem in Hesbon.* Postquam ditavit eos ex præda Sihon, & Gog, eos reprehendit, ne dicerent Israelitæ: Non est in ejus potestate, ut nos introducat in terram, atque ut faciat cadere Sihon & Gog in conspectu nostro: Idcirco venit cum nobis ad reprehendendum: *Sihon:* Sihon molestus, & ejus civitas molesta; Hoc est quod dictum est: *Regem Amoræi qui habitat in Hesbon.* Gog molestus, & civitas ejus molesta: *Qui habitabat in Asteroth;* Et hic erat locus ejus regni. *Trans Jordanem incepit:* At הואיל non significat nisi principium: Sicuti dictum est. *Incipe, pernocta, & placebit cordi tuo.* Pariterque dictum est: *Tu incepisti habitare in terra.* Non significat באר nisi quod explanaverit septuaginta linguis; Alia expositio: *Explanare.* Dixit eis; Si quis aliquid fuerit oblitus ex lege, veniat & audiat. *Dominus Deus noster locutus est:* Dixit eis: Non ex meo ingenio ego locutus sum vobis, sed

הקדוש ברוך הוא אני אומר לכם רב לכם שבת אמר להם רב שכר אתם עתידין לקבל בישיבתכם . בהר הזה קיבלתם עליכם התורה מניתם עליכם שבעים זקנים שרי אלפים ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות. עשיתם לכם משכן ושלחן ומנורה וכל כלי המשכן. פנו וסעו לכם זה ערד וחרמה. ואל כל שכניו זה עמון ומואב והר שעיר. בערבה. זה מישור . בהר. זה הר המלך. ובשפלה. זו שפלת לוד ושפלת דרום. ובנגב ובחוף הים זו אשקלון ועזה וקסרין. ארץ הכנעני. זה גבול הכנעני וכן הוא אומר ויהי גבול הכנעני מצידון . והלבנון. זה בית המקדש. מלמד שצוה אותם לבנות להם בית המקדש . שנאמר גלעד אתה לו ראש הלבנון. דבר אחר והלבנון. זה מלך. כדכתיב בא אל הלבנון ויקח את צמרת הארז. ואומר החוח אשר בלבנון . מלמד שנצטוו להעמיד להם מלך . עד הנהר הגדול נהר פרת. שמימיו פרין והולכין. אמרו כל הנהרות אומרין לפרת מפני מה אין קולך נשמע כדרך שקולן של כל הנהרות נשמעין אמר להם מעשי מוכיחין עלי אדם זורע בי זריעה עולה לשלשה ימים . נוטע בי נטיעה עולה לשלשים יום מעשי מוכיחין עלי וכן התורה משבחת לי עד הנהר הגדול נהר פרת . ראה נתתי לפניכם את הארץ . אמר להם איני אומר לכם לא מאומר ולא משמועה אלא מה שאתם רואין בעיניכם . בואו ורשו את הארץ . אין אתם צריכין לכלי זיין. אשר נשבע יהוה לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב כדי כל אחד ואחד בפני עצמו. לתת להם . אלו באי הארץ. ולזרעם אלו בניהם אחריהם . מה שכיבש דוד. רבי אומר לתת להם אלו עולים המדבר ולזרעם אלו עולי בבל. אחריהם אלו ימות המשיח. ואמר אליכם בעת ההיא . לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקדוש ברוך הוא לא אוכל לבדי שאת אתכם. וכי לא היה משה לבדו יכול לדון את

sed ex dicto Dei S. B. locutus sum vobis. *Sat vobis habitare*. Dixit eis: Satis mercedis vos eritis accepturi in habitationibus vestris: *In monte isto:* Accepistis super vos legem, præfecistis vobis septuaginta seniores, principes millium, & principes centum, principes quinquaginta, & principes decem: Fecistis vobis tabernaculum, & mensam, & candelabrum, & omnia instrumenta tabernaculi. *Respicite & proficiscimini vobis:* Hæc est Harad Churma: *Et ad omnes vicinos ejus:* Hic est Ammon & Moab; *Et montem Sehir, in Arabah*. Hæc est planities; *Montem:* Hic est mons regis; *Et planitiem*. Hæc est planities Lud & planities australis: *Et meridiem & litus maris;* Hæc est Askalon, & Gaza, & Cæsarea: *Terram Chananæi:* Hic est terminus Chananæi: Et sic dictum est: *Et erit terminus Chananæi a Sidon: Et Lebanon:* Hæc est domus sanctuarii: Docemur, quod iis præceperit, ut ædificarent sibi domum sanctuarii. Dictum est enim *Jerem.* XXII. 2. *Galaad tu mihi caput Lebanon* · Alia expositio; *Et Lebanon:* Hic est rex. Dictum est enim *Ezech.* XVII. 3. *Venit ad Lebanon, & tulit medullam cedri*. Pariterque dictum est 2. *Reg.* XIV. 9. *Carduus, qui est in Libano*. Docemur præceptum illis fuisse, ut sibi præficerent regem. *Usque ad flumen magnum, flumen Perath:* Quod ejus aquæ fructificent, & fluant: Dixerunt: Cuncta flumina dixerunt ad Perath: Cur strepitus tuus non auditur sicut strepitus omnium fluminum auditur? Respondit illis: Opera mea de me probant: Si quis in me serat, ejus semen tribus diebus adscendit; si plantet in me, ejus planta trigesimo die adscendit: Opera mea de me probant, pariterque lex me laudat: *Usque ad flumen magnum, flumen Perath. Vide, dedi coram vobis terram*. Dixit eis: Non locutus sum vobis ex dicto atque auditu, sed quod vos videtis oculis vestris: *Venite & hæreditate terram:* Vos non opus habetis armis: *Quam juravit Dominus Abraham, Isaach, & Jacob:* Ut quisque per se ipsum sufficiat. *Dare eis:* Isti sunt venientes in terram: *Et semini eorum:* Isti sunt filii eorum post eos: Quod subegit David: Rabi dicit: *Dare eis*. Isti sunt adscendentes ex deserto. *Et semini eorum:* Isti sunt adscendentes ex Babylone. *Post eos:* Isti sunt dies Messiæ: *Et dixi vobis tempore illo:* Non ex meo ingenio locutus sum vobis, sed ex dicto Dei S. B. *Non possum ego solus ferre vos:* Num Mose solus non poterat ferre Israel, qui edu-

xit

ישראל מי שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד להם את המן והגיז להם את השלו ועשה להם כמה נסים לא היה יכול לדונן אלא כך אמר להם יהוה אלהיכם הרבה אתכם על גבי הדיינים שאינו נובה מן הדיינים אלא נפשות וכן הוא אומר בשלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה. אמר שמא אם אנו נוטל ממנו ממון נוטלין ממני נפשות שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער. כי גאלם חזק הוא יריב את ריבם וגו' והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. אמר רבי שמעון בן יוחאי שובע שמחות פניהם של צדיקים דומות לעתיד לבוא לחמה שנאמר ואוהביו כצאת השמש. ללבנה שנאמר יפה כלבנה לרקיע שנאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. לכוכבים שנאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד. לברקים שנאמר כברקים ירוצצו. לשושנים שנאמר למנצח על שושנים. למנורת בית המקדש דכתיב ושנים זתים עליה. ושבע כתות הן של צדיקים זו למעלה מזו אך צדיקים יודו לשמך ישבו שרים את פניך. אשרי תבחר ותקרב. אשרי יושבי ביתיך. יהוה מי יגור באהליך מי ישכון בהר קדשך. מי יעלה בהר יהוה ומי יקום במקום קדשו יהוה אלהי אבותיכם יוסף. כיון שהתחיל משה לברך את ישראל אמר להם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. אמר ליה משה רבינו אי אפשנו בברכתך שהרי אבותינו בירכונו ולא נתנו קיצבה ואתה נותן קיצבה. שנאמר יהוה אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים. משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן קטן מסרם לאפטרופוס משהגדיל הבן ההוא אמר לאפטרופוס תן לי הכסף והזהב

xit eos de Ægypto, & consolidavit eis mare, & fecit eis descendere Manna, & fecit eis volare coturnices, & fecit eis plurima miracula; non poterat eos judicare? Sed ita illis dixit. *Dominus Deus vester multiplicavit vos super judices vestros*. Qui non exiget a judicibus nisi animas. Et sic dictum est in Salomone I. *Reg.* III. 9. *Quis enim poterit judicare populum tuum, populum multum?* Dixit: Fortasse si ab eo accipiam pecuniam, accipient a me animas: Dictum est enim *Prov.* XXII. 22. *Non rapies pauperi, quia pauper est, neque conteres egenum in porta, quia judicabit Dominus causam ejus &c. Nam estis hodie sicut stellæ cœli in multitudine*. Dicit R. Simeon ben Jochai. Septem lætitiæ: Facies justorum similes erunt in seculo futuro soli: Dictum est enim *Judic.* V. 31. *Qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo*. Et lunæ: Dictum est enim. *Pulchra ut luna*. Firmamento: Dictum est enim *Dan.* XII. 3. *Qui autem docti fuerunt, fulgebunt quasi splendor firmamenti*. Stellis. Dictum est enim: *Et de justis multi sicut stellæ in æternum, & ultra*. Fulguribus; Dictum est enim *Nahum* II. 4. *Quasi fulgura discurrentia*. Liliis: Dictum est enim: *Victori pro liliis*. Candelabro domus sanctuarii: Scriptum est enim *Zachar.* IV. 3. *Et duæ olivæ super illud, una a dextris lampadis & una a sinistris ejus:* Et septem sunt series justorum, altera superior altera. *Veruntamen justi confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti coram vultu tuo*. *Psalm.* CXXXVIII. 14. *Beatus quem elegisti & assumsisti; Beati qui habitant in domo tua*. Ibid. LXIII. 5. *Quis habitabit in tabernaculo tuo?* Ibid. XIV. 1. *Quis requiescet in monte sanctitatis tuæ?* Ibid. *Quis adscendet in montem Domini?* Ibid. XXIV. 3. *Quis stabit in loco sancto ejus?* Ibid. *Dominus Deus patrum vestrorum addat*. Postquam incepit Mose benedicere Israel, dixit eis; *Nam estis hodie sicut stellæ cœli in multitudine:* Dixerunt Mosi; Magister; Nobis non est necessaria tua benedictio, quum nobis patres nostri benedixerint; qui non dederunt præcisionem, at tu das præcisionem. Dictum est enim: *Dominus Deus patrum vestrorum addat super vos, sicut vos, millies*. Cuinam hoc simile est? Simile regi, qui habeat filium parvulum, cui reliquit facultates multas; & propterea quod est parvulus, eas tradidit procuratori: Postquam adolevit filius, dicit procuratori; Da mihi argentum & aurum, quod reliquit mihi meus pater in manu tua mul-

שהניח לי אבא בידך הרבה ואתה נותן לי זה בלבד אמר ליה אלו אני נותן לך משלי אבל מה שהניח לך אביך הרי הן שמורין . כך אומר להם משה לישראל יהוה ﭏהי אבותיכם יוסף עליכם ככם ﭏף פעמים זה משלי אבל שלכם שבירכו אתכם אבותיכם . ויברך אתכם כאשר דבר לכם כחול הים וכצמחי האדמה וכדגי הים וככוכבי השמים לרוב . איכה אשא. לא מעצמי אני אומר לכם ﭏא מפי הקדוש ברוך הוא . טרחכם . מלמד שהיו טרחנין. היה כל אחד מהן רואה שלא נצח בדין היה אומר יש לי עדים יש לי ראיות להביא למחר אני דן. ומוסיף אני עליכם דיינים לכך נאמר טרחכם . משאכם. שהיו מתרעמין עליו כל אחד ואחד בביתו . וריבכם שהיו בעלי מריבה. הבו לכם אין הבו ﭏא עצה שנאמר הבו לכם עצה . אנשים . ותיקים. חכמים ונבונים מה בין חכם לנבון חכם דומה לשלחני עשיר אם אין מביאין לו לראות מוציא משלו ורואה. וידועים לשבטיכם. שיהו ידועים לכם שכל שבט ושבט מכיר מכיר את אנשי השבט שלו . ואשימם בראשיכם בין ברצונכם בין שלא ברצונכם. ותענו אותי ותאמרו טוב הדבר . היה לכם לומר מוטב רבינו נלמוד התורה ממך ולא עשיתם כן ﭏא אמרתם אולי יעמדו לנו דיינין מקבלין דורון . ואקח את ראשי שבטיכם. משכתים בדברים אמרתי להם אשריכם על מי אתם באים להימנות על בני אברהם יצחק ויעקב בני אדם שנקראו אחים ורעים כרם חמד נחלת צבי צאן מרעית וכל לשון חיבה . אנשים חכמים וידועים. זו אחת משבעה מדות שאמר לו יתרו למשה שנאמר ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי ﭏהים אנשי אמת שנאי בצע הרי ארבעה בפרשת וישמע יתרו ושלשה בפרשה זו ולא מצא ﭏא שלשה ואו נבונים לא מצא. ואתן אותם ראשים עליכם שיהו מכובדים עליכם ראשים במשא ובמתן . ראשים במקח ובממכר . ראשים בכניסה וביציאה.

multum; & tu das hoc mihi duntaxat? Respondebit ei : Ego do tibi de meis bonis; at quæ tibi reliquit pater tuus, ecce tibi asservantur : Sic dixit Mose Israel : *Dominus Deus patrum vestrorum addat super vos, sicut vos, millies*. Hoc de meo est; sed quod vestrum est, quo benedixerunt vobis patres vestri : Et benedicat vobis, sicut dixit vobis; Sicut arena maris, & sicut germina terræ, & sicut pisces maris, & sicut stellæ cœli in multitudine : *Quomodo feram solus?* Non ex meo ingenio locutus sum vobis, sed ex dicto Dei S. B: *Molestiam vestram* : Docemur fuisse molestos. Unusquisque qui videret, quod non vicisset in judicio, dicebat : Sunt mihi testes, sunt mihi argumenta, quæ afferam; Cras ego judicabo : Et addidi super vos judices : Idcirco dictum est : *Molestiam vestram : Onus vestrum*. Quod murmurarent in eum singuli in domo sua : *Et contentionem vestram :* Eo quod essent contentiosi : *Adhibete vobis :* Non significat הבו nisi consilium : Dictum est enim 2. *Sam.* XV. 20. *Inite consilium*. *Viros prudentes, sapientes, & intelligentes :* Quodnam est discrimen inter sapientem & intelligentem? Sapiens assimilatur mensæ divitis; Si ad eum non adducant ad ostendendum, educit de suo, & ostendit : *Et notos tribubus :* Ut noti sint vobis; quia singulæ tribus cognoscunt viros suæ tribus : *Et ponam eos in capitibus vestris :* Sive volentibus sive nolentibus : Et respondistis mihi & dixistis; *Bonum est verbum :* Vobis dicendum erat : Melius est magister noster, ut doceamur legem abs te, quam ab tuis discipulis : At non ita fecistis, sed dixistis; statuemus nobis judices, qui accipiant munera. *Tulique capita tribuum vestrarum* : Attraxi eos verbis, dicens eis : Beati vos; Quibusnam vos estis præficiendi? Filiis Abraham, Isaach, & Jacob, filiis hominum, qui vocantur fratres, & proximi, vinea, desiderium, possessio, oves pascui, & omni phrasi dilectionis; *Viros sapientes, & notos :* Hæc est una ex septem proprietatibus, de quibus locutus est Jethro cum Mose; Dictum est enim *Exod.* XVIII. 21. *Elige e populo viros virtutis, timentes Deum, viros veritatis, odio habentes avaritiam*. Quatuor in sectione; *Et audivit Jethro*. Et tres in hac sectione; Et non invenit nisi tres; & istos intelligentes non invenit : *Et dedi eos capitaneos super vos* : Ut sint honorati super vos; *Capitaneos* in onere, & dono : Capitaneos in emtione, & venditione; Capitaneos in inductione, & eductione : Prin-

שרי אלפים שאם היו תשע מאות ותשעים ותשע היה אחד נתפש בערך שר אלף וכן כולם. תנו רבנן שרי אלפים שש מאות שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים שנים עשר אלף שרי עשרות ששת רבוא. ושוטרים לשבטיכם. אלו הלוים המכים ברצועה. כענין שנאמר ושוטרים הלוים לשבטיכם. ואומר והלוים מחשים את העם. דבר אחר ושוטרים לשבטיכם לפי שהיו השופטים במניין שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות אבל השוטרים היו כפי צורך בלא מספר. שרי אלפים חוץ מן האלפים היה השר וכן כולם. וכן הוא אומר שר חמשים ואת חמשיו. ואצוה את שפטיכם זה ציווי לבית דין שיסבול את בעלי דינין. דבר אחר ואצוה את שפטיכם אזהרה לבית דין שיהו מתונין בדין. בעת ההיא לאמר. לשעבר הייתם ברשות עצמכם עכשיו הרי אתם מסורין לצבור. וכן הוא אומר ברחבעם אם היום תהיה לעם הזה ועבדוך. שמוע בין אחיכם. אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבוא בעל דין חברו. ושפטתם צדק. אמר ריש לקיש צדק את הדין ואחר כך חתכהו. בין איש ובין אחיו אפילו בין בית לעלייה. ובין גרו. ואפילו בין תנור לכירים. דבר אחר ובין גרו זה בעל דינו שאוגר עליו דברים לא תכירו פנים במשפט שלא תראה אדם גבור או עשיר או נאה ואתה מושיבו דיין והוא אינו יודע לדון ונמצא מזכה את החייב ומחייב את הזכאי. דבר אחר לא תכירו. רבי אלעזר אומר לא תנכרהו. אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא אמר ליה אושפזכנאי את פסילנא לך לדינא. אמר ליה לרב כהנא פוק דייניה חזייה דהוא קא גאיס. אמר ליה אי ציתת ציתת ואי לא מפקינא לך רב מאוניך. בקטן כגדול. אמר רב חנין שיהא חביב עליך דין של פרוטה בדין של מאה מנה למאי אילימא למידייניה ולמפסקיה פשיטא לא צריכא לאקדומי דבר אחר בקטן כגדול שלא תאמר הואיל

Principes millium; Si eſſent nonigenti nonaginta novem, comprehendebatur in tempore; principes millium; atque ita in omnibus; Sexcenti principes millium, ſexcenti principes centum, ſex millia; principes quinquaginta, duodecim millia; principes decem, ſex myriades: *Et exactores tribubus veſtris*. Iſti ſunt Levitæ, qui percutiebant corrigia: Dictum eſt enim; *Et exactores Levitæ tribubus veſtris*. Pariterque dictum eſt *Nehem.* VIII. 12. *Levitæ autem ſilentium faciebant in omni populo*. Alia expoſitio; *Et exactores tribubus veſtris*. Quia judicabant in numero principes centum, & principes quinquaginta, & principes decem; At exactores erant juxta neceſſitatem abſque numero; *Principes millium:* Exceptis millibus erat princeps; atque ita in omnibus; Et ſic dictum eſt; *Princeps quinquaginta*; *Et præcepi judicibus veſtris tempore illo*. Hoc fuit præceptum Synhedrio, ut ferant litigantes: Alia expoſitio; *Et præcepi judicibus veſtris*; Præmonitio Synhedrio, ut expectarent in judicio: *Tempore illo dicendo*. Olim fuiſtis in veſtra poteſtate nunc traditi eſtis cœtui; Et ſic dictum eſt de Roboam; *Si exiſtendo eris populo iſti & ſervient tibi. Audite inter fratres veſtros*. Præmonitio judici, ne audiat verba litigantis priuſquam veniat ejus adverſarius; *Et judicate rectum*; Dicit Riſc Lachiſch; Juſtifica judicium, & poſt præcide; *Inter virum & fratrem ejus*. Vel inter domum & ejus cœnaculum; *Et peregrinum ejus*. Vel inter furnum, & furnulum. Alia expoſitio; *Et inter peregrinum ejus*; Hic eſt ejus adverſarius, qui mercede conducit verba contra illum. *Non reveribimini faciem in judicio*; Cum videris hominem fortem, aut divitem, aut venuſtum, non pervertes judicium, & deprehendatur, quod abſolvat reum, & condemnet innocentem: Alia expoſitio: *Non reverebimini*; R. Elieſer dicit; *Non cognoſces illum*. Hoſpes R. venit coram judice; Dixit ei hoſpes; Ego ſum illegitimus ad judicandum; Dixit R. Cahana; Elige alium judicem; vidit quod ſuperbiret; ei dixit; Si vis auſcultare, auſculta, ſi minus, tibi auferam majorem partem tuarum facultatum; *Sicut parvum ſic magnum*. Dicit R. Chanin; Ut ſit amabile ſuper te judicium prutæ, ſicut judicium centum minarum; Qua de cauſa? Num ad judicandum, & ad deſerendum? Certum eſt non eſſe deſerendum; Immo eſt anticipandum. Alia expoſitio; *Sicut parvum ſic magnum*; Ne dicas; Quoniam iſte eſt dives, & ille pau-

והדה עשיר והדה עני אזכנו כדי שיתפרנס
בכבוד תלמוד לומר כקטן כגדול תשמעון
לא תגורו מפני איש. ﭏ תכנס דבריך מפני
איש שלא תירא מפני פלוני שלא יהרוג
את בנך ושלא ידליק את גדישך ושלא
יקוץ את נטיעותיך . כי המשפט לﭏהים
הוא . אין לו לדיין אלא מה שעיניו
רואות ואזניו שומעות . וכן ביהושפט
אומר כי לא לאדם תשפטו כי לﭏהים
ועמכם בדבר משפט . והדבר אשר יקשה
מכם. על דבר זה נענש משה רבינו
דכתיב ויקרב משה את משפטן לפני
יהוה . כיוצא בדבר ויען שמוﭏ ויאמר
אנכי הרואה. אמר לו הקדוש ברוך הוא
אראך שאין אתה רואה שנאמר כי האדם
יראה לעינים ויהוה יראה ללבב. ואצוה
אתכם . ﭏו דקדוקי המצות שניתנו בקבלה
כגון שחיטה וניקוי הבשר ושאר המצות
שהן בקבלה בישרﭏ . דבר אחר ואצוה
אתכם . ﭏו עשרה הדברים שבין דיני
ממונות לדיני נפשות . בסנהדרין בפרוק
דיני ממונות בשלשה . ונסע מחרב . בני
אדם שראו נחשים ועקרבים כקשתות
מושלכין לפניהם בוטחין הם שכל האומות
יהו מושלכין לפניהם . ואמר ﭏיכם . אמר
להם לא מעצמי אני אומר לכם ﭏא
מפי הגבורה . באתם עד הר האמורי.
ראה נתן יהוה ﭏחיך . לא מאומר ולא
משמועה ﭏא מה שאתם רואים בעיניכם
עלה רש מיד. ותקרבון ﭏי כולכם ותאמר
בערבוביא ילדים דוחפי את הזקנים לא
כעניין שנאמר ותקרבון ﭏי כל ראשי שבטיכם
וזקניכם ילדים היו מכבדין את הזקנים.
וייטב בעיני. בעיני היה טוב ולא בעיני
המקום . ויפנו ויעלו ההרה . מיכן שדרך
המרגלים לעלות בהר . וכן רחב אומרת
לשלוחי יהושע ההרה לכו . ויקחו בידם
מפרי הארץ ברשותם ולא בידם ממש
שנאמר וכל טוב אדוניו בידו . ולא אביתם
לעלות. אף על פי ששבחוה בפניכם

pauper, eum absolvam, ut cum decore nutriatur: Idcirco dictum est: *Sicut parvum, sic magnum audietis: Non timebitis a præsentia hominis:* Non induces verba tua coram viro; Ne timeas a præsentia N.N. ne occidat filium tuum, & ne incendat tuos acervos, & ne succidat tuas plantas: *Quia judicium Dei est:* Non debet judicare, nisi quod ejus oculi viderint, & ejus aures audierint: Et sic de Josaphat dictum est 2. *Paral.* XIX. 6. *Non enim hominis exercetis judicium, sed Domini.* In re judicii. *Rem, quæ difficilior fuerit vobis:* Propter hoc punitus fuit Mose magister noster; scriptum est enim: *Et admovit Mose judicium coram Domino:* Huic simile dictum est 1. *Sam.* IX. 18. *Et respondit Samuel Sauli dicens: Ego sum videns:* Dixit ei Deus S. B. Tibi ostendam, quod tu non sis videns: Dictum est enim ibid. XII. 1. *Quia homo videt in oculis, Dominus autem intuetur in corde. Præcepique vobis:* Istæ sunt subtilitates præceptorum, quæ datæ sunt in traditione; e. g. mactatio, & purificatio carnis, & reliqua præcepta, quæ sunt per traditionem in Israel. Alia expositio: *Præcepique vobis:* Istæ sunt res, quæ intercedunt inter judicia pecuniaria & judicia capitalia; sicut deprehenditur in tractatu *Sanhedrin* cap. I. Judicia capitalia exercentur a tribus: *Et profecti sumus ab Horeb.* Homines qui viderunt serpentes & scorpiones, sicut tigna, projectos coram eis, confidentes erant; quia omnes nationes mundi projectæ erant coram eis: *Et dixi vobis.* Dixit illis: Non ex meo ingenio locutus sum vobis, sed ex dicto Dei: *Pervenimus usque ad montem Amoræi: Vide, dedit Dominus Deus tuus:* Non ex dicto, neque ex auditu, sed quod vos vidistis oculis vestris. *Adscende, aggredere statim. Et accedentes ad me omnes:* Et dictum est cum confusione: Pueri depellebant senes: Non autem sicuti dictum est: *Et accessistis ad me omnia capita tribuum vestrarum, & seniores vestri:* Pueri honorarunt senes: *Et placuit in oculis meis:* In oculis meis placuit, at non placuit in oculis Dei: *Et facie conversa adscenderunt montem:* Hinc probatur, quod consuetudo exploratorum sit, ut adscendant per montem. Et sic Rachab dixit legatis Josue: *Et ad montem adscendite. Et acceperunt in manibus suis de fructu terræ:* In sua potestate, non autem in manibus suis absolute: Dictum est enim: *Et omne bonum domini sui in manu ejus. Noluistis tamen adscendere:* Licet fuisset laudata coram vobis:

Et

ואמרו טובה הארץ אשר יהוה אלהינו נתן לנו ומי אמרו יהושע וכלב. ותרגנו באהליכם מלמד שהיו יושבין באהליהם ומרגנים כענין שנאמר דברי נרגן כמתלהמים. דבר אחר ותרגנו באהליכם מלמד שהיו יקשבין באהליהם בוכין נוטלין בניהם ואומרין להן אוי לכם דווים שגופים למחר יהו הורגין אתכם יהו שובין מכם יהו צולבין מכם. היו נוטלות בנותיהן ואומרין להם אוי לכם דוות שגופים למחר יהו הורגין מהן יהו מעמידין את ידם בקלון. בשנאת יהוה אותנו. וכי הקדוש ברוך הוא שונא את ישראל והא כתיב אהבתי אתכם אמר יהוה אלא הן ששונאין את המקום. משל הדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך. לתת אותנו ביד האמורי. כענין שנאמר וישמעו הכנעני וכל יושב הארץ. אנה אנחנו עולים. אמרו לו משה רבינו אלו מאחרים היינו שומעין דברין דברים הללו לא היינו מאמינים אלא עכשיו מאחינו אנו שומעין. המסו את לבבינו שהיו גדולים בקומה. ורב מרובין באבלוסין ערים. מיכן אמר רבי שמעון בן גמליאל אף הכתובים דברו לשון הבאי גדולות ובצורות בשמים. ענקים שהיו מעונקין בגאוה בענין לכן ענקתמו גאוה. ואומר אליכם לא תעלו ולא תלחמו. מפני מה לפי שאין יהוה אלהיכם עמכם ההולך לפניכם. מי שעשה לכם בראשונים יעשה באחרונים. ובמדבר אשר ראית. מכח נסין שעברו האמינו להבא. אשר נשאך יהוה. וכן הוא אומר ואנכי תרגלתי לאפרים וגו׳. בכל הדרך אשר הלכתם. כבן שיש לו נענועין על אביו והוא מבקש תפוחים ונותן לו אגוזים ונותן לו בחמה ומוליכו בצל ומוליכו. ובדבר הזה. קשה זה מכולם שאינכם מאמינים מלמד שהיו קטני אמנה. ההולך לפניכם. בדרך זה הענן שהיה מישר להם הדרך הורג נחשים ועקרבים שנאמר לתור לכם מקום לחנותכם וישמע יהוה את קול דבריכם. זה קול הבכייה דכתיב ותשא כל העדה ויתנו את קולם. אם יראה איש באנשים. שמא

Et dixerunt: Bona est terra, quam Dominus Deus noster dat nobis: At qui dixerunt? Josue, & Chaleb. *Et obmurmurastis in tentoriis vestris.* Docemur confidentes in suis tentoriis obmurmurasse: Sicuti dictum est *Prov.* XVIII. 8. *Verba susurrenis quasi simplicia.* Alia expositio: *Et obmurmurastis in tentoriis vestris.* Docemur, quod consederint in suis tentoriis, & flentes acceperint filias suas, dicentes: Væ vobis miseris; væ vobis afflictis: Mane ex illis alias occiderunt, & alii posuerunt manus suas in vilitate. *Quoniam odio habuit Dominus vos.* Num Deus S. B. odio habet Israel? Atqui scriptum est *Malach.* I. 2. *Dilexi vos; dicit Dominus:* At illi odio habent Deum: Proverbium vulgare: Quod est in corde tuo in Deum tuum, illud erit in ejus corde erga te: *Ut daret nos in manum Amoræi.* Sicuti dictum est *Jos.* VII. 9. *Audient Chananæi, & omnes habitatores terræ. Quo nos adscendemus:* Dixerunt Mosi: Magister noster, si hæc ab aliis audissemus verba hæc, non credidissemus; sed nunc quoniam nos ex fratribus nostris audivimus, liquefacta sunt corda nostra: Eo quod sint magni statura. *Et procerior:* Docemur, quod multi essent in eorum exercitibus: *Urbes.* Hinc dixit R. Simeon ben Gamaliel; vel scripturæ loquuntur hyperbolice: *Magnæ, & arces usque ad cœlum. Anakim:* Quod superbirent propter superbiam: Sicuti dictum est *Psalm.* LXXIII. 6. *Ideo tenuit eos superbia. Et dixi vobis: Ne adscendatis & pugnetis.* Qua de causa? *Quia non credidistis: Dominus Deus vester vobiscum incedens ante vos:* Qui fecit vobis priora, faciet vobis postrema. *Et in deserto, quod vides:* Propter virtutem miraculorum præteritorum, crediderunt ingredi. *Quod portavit te Dominus.* Et sic dictum est: *Et ego assuetus fui Ephraim: Per totam viam, qua ambulastis.* Sicut filius, cui sint oblectamenta cum patre & ille petat poma, & dat ei nuces, si dat in sole, projicit, si dat in umbra projicit: *Et in deserto isto:* Hoc fuit præ omnibus molestius: *Quia vos non credidistis.* Docemur, quod fuerint fide deficientes: *Incedens ante vos, per viam hanc.* Nubes sternebat eis viam, occidebat serpentes & scorpiones: Dictum est enim; *Ad præparandum locum castris vestris: Et audivit Deus vocem verborum vestrorum.* Hæc est vox luctus; Scriptum est enim *Num.* XIV. I. *Et sustulit omnis congregatio, & dederunt vocem suam. Si viderit quispiam ex hominibus istis.* Fortasse de omnibus dicit?

על כולם אמר תלמוד לומר הדור הרע הזה מקבלי לשון הרע הם לא יבאו. זולתי כלב בן יפונה. הפלינ את יהושע מכלב כדי להזכיר את עצמו שנאמר גם בי התאנף יהוה בגללכם. יהושע בן נון העומד לפניך. עתיד משה רבינו להעלות את מיתי מדבר. והוא בראשם שנאמר בגללכם. לטובתכם נשארתי עמכם במדבר כדי לבוא בראשיכם לעתיד לבוא. יהושע בן נון העומד לפניך. גרם לו לבוא שמה לפי שהיה עומד לפניך. מיכן אמרו גדולה שימושה יותר מלימודה. אותו חזק. אין מחזקין אלא למחוזקין וכן הוא אומר יהיב חכמתא לחכימין ונו'. וטפכם אשר אמרתם הם בני עשרה בני חמשה עשר ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע. הם בני שמנה בני ששה בני שבעה. ובניכם כלומר בניכם שהייתם אומרים עליהם לבז יהיו לא יהיו לבז כי אם יהיו לגוי גדול ועצום. ועליהם אמר שלמה כולך יפה רעיתי ומום אין בך המה יבאו׳ אלו באי הארץ. ולהם אתננה. שהם יכבשוה והם יירשוה יחלקוה לשבטים. ואתם פנו לכם. נתפניתם מארץ ישראל. ותענו ותאמרו אלי. כיון שראיתם שאין סופכם לבוא אל הארץ תשש כוחכם. ותחגרו איש את כלי מלחמתו ותהינו. לשון הין הייתם מתקנין עצמכם לעלות ההרה כלומר הין הין. לעלות. כשרציתי לא רציתם וכשאתם רוצים איני רוצה. ולא תנגפו. לא היה להם רצון לפני הקדוש ברוך הוא שיפנו ערף לפני האומות. ואדבר אליכם ולא שמעתם. הוספתם זדון על השגגה. כאשר תעשינה הדבורים. מה דבורה זו מכה ועוקצה נשאר בבשר והאיש כואב והיא מתה כך האמוריים הכו את ישראל וסופם נפלו כולם לפני בני ישראל שנאמר ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם. ותשבו בקדש ימים רבים. תשעה עשר שנה הכל שלשים ושמנה ומשם חזרו לאחוריהם שמנה מסעות שהם מהר ההר עד מוסרה לכך הוא אומר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שהרי כתב ויסעו ממוסרה

cit? Idcirco dictum est: *Generatio ista mala*. De maledicentibus erant: *Non ingredientur: Præter Chaleb filium Jepphuneh*. Distinguit Josue a Chaleb, ut seorsim memoret: Dictum est enim: *Etiam in me excanduit Dominus causa vestri. Josue filium Nun, qui stat coram te*: Futurum est, ut Mose magister noster faciat adscendere gentes deserti: Causa vestri boni relictus sum vobiscum in deserto, ut veniam in capitibus vestris in seculo futuro. *Josue filium Nun qui stat coram te*. Fecit, ut veniret illuc; *Qui stat coram te*. Hinc dixerunt: Majus est ministerium, quam doctrina. *Ipsum corrobora*. Non corroborant nisi robustos: Et sic dictum est: *Dat sapientiam intelligentibus: Et parvulis vestri, de quibus dixistis*: Isti sunt filii decem, filii quindecim annorum: *Qui non norunt hodie bonum, & malum*. Isti sunt filii quinque, filii sex, & filii septem annorum: *Et filii vestri*; Quasi dicat: *Filii vestri*; de quibus dixistis: *In prædam erunt*; Non erunt in prædam; sed erunt in gentem magnam & robustam: Et de illis dixit Salomon: *Tota pulchra es amica mea & macula non est in te. Cantic.* VI. 4. *Et ipsis dabo eam*. Isti subigent, isti hæreditabunt, & divident tribubus: *Vos autem facie conversa*. Convertimini ab terra Israel: *Et respondistis, & dixistis mihi*. Postquam vidistis, non esse finem vestrum, ut ingrederemini in terram, infirmata est virtus vestra; *Et accinxistis quisque instrumenta sua bellica*: Et aggressi estis adscendere in montem istum: Quasi dicat: Ita, ita. Ad adscendendum: Quando volui, vos noluistis, & quando voluistis, ego nolui. *Ut non cædamini*. Non fuit eis voluntas coram Deo S. B. ut converterent verticem coram gentibus: *Et dixi vobis, & non auscultastis*. Addidistis contumaciam errori: *Quasi morderent apes*; Sicut hæc apes percutit, & cuspis remanet in carne, & homo dolet, & illa moritur: Ita pariter Amoræi percusserunt Israel, & finis eorum fuit, ut omnes caderent in conspectu filiorum Israel: Dictum est enim *Amos* II. 9. *Ego autem exterminavi Amoræum a facie eorum; Et stetistis in Kadesc diebus multis*; Novemdecim annis: Omnes sunt octo & triginta: Et retrocesserunt octo itineribus, sc. ab Hor Hahar usque ad Moserah: Idcirco dictum est *Deut.* X. 6. *Et filii Israel profecti sunt de Beeroth filiorum Jaacan in Moserah*. Quia scriptum est: *Et profecti sunt de Moserah, & castrametati sunt in Bene-jaacan*. Nisi quod doceamur, quod

ויחנו בבני יעקן. ﭏ מלמד שחזרו לאחור
שמנה מסעות. ויאמר יהוה ﭏ רב לכם
סוב. רב הוא לו לעשו שכיבד את אביו
לכם לסובב הימנו. פנו לכם צפונה. פנו
לכם לבית המקדש שנאמר הר ציון ירכתי
צפון קרית מלך רב . ואת העם צו
לאמר. זו אזהרה לדורות הבאים אחריכם
שלא יהו מתגרים בבני עשו . אתם
עוברים בגבול אחיכם בני עשו. עוברים
אתם ולא יושבים שהפורענות עתידה
לבוא. מאד. היה רבן שמעון בן גמליﭏ
אומר ומה במקום שהם יראים ממנו
אמר הקדוש ברוך הוא ונשמרתם מאד
עכשו שאנו מובלעים ביניהם על אחת
כמה וכמה. ﭏ תתגרו בם כי לא אתן
לכם מארצם עד מדרך כף רגל. רבי
מאיר אומר עד שידרוך כף רגלו של משיח
שנאמר בו דרך כוכב מיעקב שנאמר וירשו
הנגב את הר עשו והשפלה את פלשתים
וגו׳. וגלות החל הזה לבני ישראל אשר
כנענית עד צרפת וגלות ירושלם אשר
בספרד ירשו את ערי הנגב. ועלו מושיעים
בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה
ליהוה המלוכה. אוכל תשברו מאתם.
מיכן אמרו חכמים בישולי גוים אסורין
בין פת בין בשר בין ביצה בין דג. וכן
אמרו במסכת עבודה זרה. וגם מים
תכרו מאתם. ומה מים שלא נשתנו
על ידי האור אף כל שלא נשתנו על
ידי האור. וכן אמרו ביצה צלויה אסורה
אסורה ודגים קטנים שמלחם ישראל
אם נאכלין בלא בישול ובלא צלייה
מחמת שהן מלוחין ויבשים ונאכלין כמות
שהם חיים וצלאן גוי מותר לישרﭏ לאכלן
שלא נעשה בהן בישול או צלייה על
ידי גוי אבל כל שצריך מעשה צלייה
כגון ביצה ובשר ודג גדול שאין נאכלין
כמות שהן חיים וצלאן גוי אסורין שמעשה
צליית הגוי אסורה ואם היתה תחלתו
ביד גוי ונגמרו ביד ישרﭏ או תחלתו ביד
ישרﭏ ונגמרו ביד גוי מותר ואין אסור עד
שיהא תחלתו ונגמרו ביד גוי. ודגים קטנים

quod retrocesserint octo itineribus: *Et dixit Dominus ad me; Sat vobis circuivisse*. Sat Esau, qui honoravit patrem suum: *Convertite vos ad aquilonem*: Convertite vos ad domum sanctuarii; Dictum est enim *Psal.* XLVIII. 3. *Mons Sion latera aquilonis, civitas regis magni. Et populo præcipe, dicendo:* Hæc est præmonitio generationibus venturis post vos, quod non habitent cum filiis Esau: *Vos transituri estis terminum fratrum vestrorum filiorum Esau:* Transibitis vos, at non habitabitis, quia pœna ventura est: *Valde*. Raban Simeon ben Gamaliel dicebat; Si ubi ipsi sibi ab eo timebant, dixit Deus S. B. *At cavete valde*. Nunc, cum absorbeamur inter eos, quanto magis? *Ne terrorem ostendatis in eos, quia non dabo vobis de terra eorum ad gressum plantæ pedis:* Dicit R. Meir: Donec calcet planta pedis Messiæ: Dictum est enim de eo; *Gressum fecit stella ex Jacob*. Dictum est enim *Obad.* I. 19. *Et hæreditabunt hi qui ad austrum sunt montem Esau, & qui in campestribus Philisthiim &c. Et trasmigratio exercitus hujus filiorum Israel, omnia loca Chananæorum usque ad Sarephtam, & transmigratio Hierusalem, quæ in Hispania est, possidebit civitates austri, & adscendent salvatores in montem Sion judicare montem Esau, & erit Domino regnum. Cibum emetis ab eis*. Hinc dixerunt sapientes: Decocta gentilium vetita sunt, sive fuerit panis, sive caro, sive ovum, sive piscis: Et sic dixerunt in tractatu *Avoda Zarab: Atque etiam aquas emetis ab eis*. Sicut aquæ quæ non mutantur per ignem, ita pariter omnia, quæ non mutantur per ignem: Et sic dixerunt: Ovum assatum vetitum est; & pisces parvi, quos saliverit Israelita, si comedantur sine elixatione, & assatione, propterea quod sunt saliti, & sicci, & comeduntur, sicuti sunt vivi; si eos assaverit gentilis, permissum est Israelitæ eos comedere, quia in iis non sit elixatio, neque assatio; sed quod requirit opus assationis, e. g. ovum, & caro, & piscis magnus, quæ non comeduntur, sicuti sunt vivi, si assaverit gentilis, interdicta sunt, quia opus assationis gentilis interdictum est; si vero principium sit per manum gentilis, & perfectio per manum Israelitæ, aut principium per manum Israelitæ, & perfectio per manum gentilis, licitum est, & non est interdictum, nisi quando fuerit principium & perfectio per manum gentilis: Et pisciculi quos saliverint gentiles, interdicti sunt, quia salitio assimi-

la-

מלוחים של גוים אסורין מפני שמלוח כמבושל דאמי אבל דגים של ישראל שמלחם ישראל וצלאן גוי בפני ישראל מותרין לפי שהן נאכלין כמורת שהן וכל שנאכל כמורת שהוא חי אין בו משום מעשה גוי כגון התפוחים שהשליכם גוי על הגחלים מותרין לישראל אבל כל דבר שצריך בישול ואפייה ועשאם גוי כגון ישראל שיש להם עבדים בבתיהם והעבדים לא נתניירו ולא מלו לעולם ולא טבלו אינו גר עד שימול ויטבול ואפילו כלי תשמישו של ישראל הם הואיל ובישלם או אפאם הגוי אסורין. ואם עשה בהם ישראל שום מעשה וכל הכלים של ישראל מותר. והשמן אף על פי שהתירו רבינו הקדוש הני מילי שלא בא לכלל טומאה אבל שמן הנמכר בחנות והגוים חשורין שמערבין בו טומאה אסור. והפת דברי הכל אסורה. וחלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אסור מפני שמערבין בו טומאה. והכותח הוא שעושין מן השעורין והחלב אסור. ומפני מה אמרו רבותינו האי ריפתא שגר גוי ואפה ישראל או שגר ישראל ואפה גוי מותר. הני מילי בפת שנילושה בטהרה שאין בה גיעולי גוים. אבל פת של גוים אפילו אפאה ישראל אסורה. וכן בשר של ישראל שהניחו על גבי הגחלים והפכו גוי ונצלה במהרה קרובי בישול הוא ומותר. אבל אם לקח גוי בשר מן הסל של ישראל והלך ואפאו ואפילו בפני ישראל אסר מפני שתחלתו וגמרו ביד גוי הוא ואסור. והבשר של ישראל כיון שנתעלם מעיני ישראל אסור. וישראל שהניח קדירה על גבי כירה של גוי צריך להיות יושב ומשמרה מפני חשד הגוי אמר רב חבי״ת אסורין בחותם אחר. חלב בשר יין תכלת. חטפ״ג מותרין בחותם אחד חלתית מוריס פת גבינה והילכתא כרב באיסורי. ומים מגולין אסורין מפני סכנת שרצים. והילכתא הלוקח כלי

latur coctioni: At pisces Israelitæ, quos saliverit Israelita, & assaverit gentilis adstante Israelita, permissi sunt, quia comeduntur sicuti sunt; & quod comeditur sicuti est vivum, non consideratur in eo opus gentilis: e. g. poma, quæ coquuntur super prunis, permissa sunt Israelitæ; at omne, quod requirit coctionem, quæ fiat per gentilem: e. g. Sint Israelitis servi in eorum domibus, & servi non facti sint proselyti, neque unquam sint circumcisi, neque baptizati; etenim non consideratur proselytus, nisi circumcidatur, & baptizetur; Atque etiam vasa, quibus utuntur Israelitæ, si in iis elixaverit, aut coxerit gentilis, sunt interdicta; & si faciat in iis Israelita opus, & omnia vasa Israelitæ sunt permissa: Et oleum, vel si permiserit Rabi Sanctus; hoc intelligitur, quando non venerit ad conditionem immunditiei: At oleum, quod venditur in officinis, quoniam gentiles sunt suspecti de immunditie, est interdictum; & panis omnium consensu est interdictus: & lac, quod mulserit gentilis, & Israelita non inspexerit, est interdictum, propterea quod in illo miscent immunditiem; & Kuttach quem faciunt ex hordeis, & lacte, est interdictus; Et cur dixerunt sapientes: Panis, si accendat gentilis, & coquat Israelita, aut si accendat Israelita, & coquat gentilis, est permissus? Hæc intelliguntur de pane, qui depsus sit in puritate, quia in eo non sunt abominationes gentilium: At panis gentilium, vel si coxerit Israelita, est interdictus: Ita pariter caro Israelitæ, si imposuerit prunis, & inverterit gentilis, & assata fuerit in puritate, quando prope est, ut coquatur, est permissa: Si vero acceperit gentilis carnem de canistro Israelitæ, & abiens coxerit, vel adstante Israelita, est interdicta; propterea quod ejus principium & perfectio fuerit per manum gentilis, erit interdicta; & caro Israelitæ, postquam abscondita fuerit ab ejus oculis, est interdicta; & Israelita qui imposuerit ollam super furnulo gentilis, necesse est, ut sedeat, & observet propter suspicionem gentilis. Dicit Rab: חבית ח׳לב, sc. dolium interdicunt signo uno, ב׳שר carnem, י׳ין vinum, ת׳כלת hyacinthinum, חטפג permiserunt signo uno, ח׳לתית laserpitium מ׳וריס muriam פ׳ת panem ג׳בינה caseum: Et constitutio est juxta sententiam Rab in interdictis: Et aquæ inquinatæ interdictæ sunt propter periculum reptilium: Et constitutio: Qui emit vasa ad usum ex gentilibus, quibus illi omnino non sint usi, post-

תשמיש מן הגוים את שלא נשתמש בהן כל עיקר מטבילן והן טהורין . ואת שנשתמש בהן על ידי האור כגון השפוד והאסכלה מלבנן ומטבילן והן טהורין. עד כמה הליבון עד שתשיר קליפתו. וההגעלה כיצד נותן יורה קטנה לתוך יורה גדולה ומרתיחה. ויורה גדולה עושה לה שפה של טיט ומרתיחה כדי שיעלו המים על השפה של יורה כדרך עוקבה בסוף מסכת עבודה זרה והסכין של גוי שרוצה ישראל לאכול בה שפה ונועצה עשרה פעמים בקרקע במקום קשה ובסכין יפה שאין בה גומות. אבל לאכול בה רותח עד שילבנו באור . והילכתא מגעילן ברותחין בכלי ראשון שהוא רותח על האש ולא מאחר שהורידו שחמימותו מצוננת. נשוב לענין הפרשה. כי יהוה אלהיך ברכך. ואין אתה מצטרך להם. בכל מעשה ידיך. מיכן שאין הברכה משתלחת אלא במעשה ידיך. דבר אחר ברכך בביזת מצרים. בכל מעשה ידיך. כנגד עבודת מצרים נתן לך ביזתם וש ם וכן על הים לקחו כל אשר למצרים תחת החומרה והלבנים . ונעבר מאת אחינו בני עשו ונעבר דרך מדבר מואב . כשם שלא נתגריתי בעשו לא התגרית בעמון ומואב והימים אשר הלכנו מקדש . זה הפסוק צריך למעלה והימים אשר עברנו מקדש ברנע שלשים ושמונה שנה עד תום. וכתיב ויהי כאשר תמו למרנו שעשרים וארבעה אף שמתו על דבר פעור לא היו מיוצאי מצרים כי כבר תמו כל אותו הדור משנה שלשים ושמנה. ומעשה פעור היה באחרון ויש הפרש בין עמון למואב. שבמואב נאמר אל תצר את מואב אבל לעשות בהם אנגוריא ולצערם מותר . אבל בעמון כתב וקרבת מול בני עמון אל תצרם ואל תתגר בם כלל הוא שאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אין הקדוש ברוך הוא מקפיח אפילו שכר שיחה נאה. שהבכירה קראה את בנה מואב מואב והותרו ישראל לצערם . והצעירה

postquam lota fuerint, sunt permissa; si in iis factus fuerit usus per ignem, e.g. veru, & craticula, immerguntur, & purificantur: Quandiu candefaciunt? donec auferatur scoria: & expurgatio quomodo? Ponet ollam parvam intra ollam magnam, & faciat ebullire: At ollæ magnæ faciet oram cœni, & faciet ebullire, ut adscendant aquæ usque ad oram ollæ; Juxta sententiam Akaba in fine tractatus *Avoda Zarab*: Et cultrum gentilis, quo velit Israelita comedere, conteret, & defiget decies in solo, in loco duro; Et in cultro optimo, in quo non sit incisum. Verum, si velit comedere cum eo, fervefaciet, donec candefiat in igne: Et constitutio est: Abluunt in aquis ferventibus in vase primo, quod fervefactum sit igne, non autem postquam demiserint, quia ejus calor frigescit. Revertamur ad subjectum sectionis: *Quia Dominus Deus tuus benedixit tibi:* Et tu indiguisti illis: *In omni opere manuum tuarum*. Hinc probatur, quod benedictio non immittatur nisi in opus eorum manus: Alia expositio: *Benedixit tibi*. In præda Ægyptiorum. *In omni opere manuum tuarum*. Pro servitio Ægyptiorum dedit tibi eorum prædam, & spolia; pariterque in mari acceperunt omnia bona Ægyptiorum pro muro, & lateribus. *Et transivimus a fratribus nostris filiis Esau, & transivimus viam deserti Moab:* Sicut terrorem non ostendi Esau, ita pariter terrorem non ostendas Ammon & Moab: *Et diebus, quibus ambulavimus ex Kadesc:* Hic est textus, qui opus habet superiori: *Et diebus, quibus transivimus ex Kadesc Barnea;* Triginta & octo annis: *Usque ad consumationem*. Atqui scriptum est: *Et fuit postquam mortui sunt*. Docemur, quod quatuor & viginti millia hominum, qui mortui sunt causa Pehor, non fuerint de iis, qui egressi sunt de Ægypto, quia jam occiderat universa hæc generatio ab anno octavo & trigesimo: Et opus Pehor contigit in anno ultimo; & est discrimen inter Ammon & Moab; Etenim de Moab dictum est: *Non hostiliter agas cum Moab*. Sed licitum est facere in iis angariam & affligere. At de Ammon scriptum est: *Et accedes ad terminum filiorum Ammon, ne hostiliter agas cum eis, neque terrorem ostendas in eos*. Regula generalis est, de qua dixit R. Chijah bar Aba; dicit R. Jochanan; Deus S. B. non præcidit vel mercedem boni sermonis. Quia primogenita vocavit filium suum Moab, & permissum fuit Israelitis eos affligere: Et minor vocavit filium

suum

קראה את בנה עמון ולא הותרו ישראל לצערם בכל שנאמר אל תצורם ואל תתגר בם . והעוים הישבים בחצרים עד עזה . שעיוו את מקומם ונתנם הקדוש ברוך הוא לבני לוט בזכות אברהם . כאשר עשה לבני עשו . וכן הוא אומר אלה בני שעיר החורי יושב הארץ. ואומר ואתן לעשו את הר שעיר לרשת אותו . קומו סעו ועברו את נחל ארנון . היא תחלת ירושת ישראל שנאמר החל רש לרשת את ארצו. היום הזה אחל תת פחדך. מיכן אמרו כשם שעמדה חמה ליהושע כך עמדה לו למשה כתב כאן אחל וכתיב ביהושע אחל גדלך. ואשלח מלאכים ממדבר קדמות דברי שלום לאמר. השיבני אם אעבור בגבולך או לאו . דבר אחר ואשלח אמר הקדוש ברוך הוא בסיחון והתגר בו מלחמה והוא שלח דברי שלום ומאין למד משה זה ממלחמת פרעה שהיתה קדומה ששלח לו הקדוש ברוך הוא שלח עמי ויעבדוני ולא איבדו לפי השעה . ויתנהו יהוה אלהינו . ואת בניו בנו כתיב בניו קרי מלמד שאדם קורא לבנו אחד בני לאדם שיש לו בנים הרבה ודומה לו ובני דן חושים . ובני איתן עזריה. רק הבהמה ושלל הערים בזונו לנו . מלשון בזזנו ז' מתחלף בו"ו ויאמר יהוה אלי אל תירא אותו. מיכן אמרו עוג מלך הבשן משה הרגו . ונלכד את כל עריו . כל חבל ארגוב הם פלטין שלו . צידונים יקראו לחרמון שריון. וכתיב עד הר שיאון הוא חרמון. מלמד שהיו ארבעה מלכים מתכתשין עליו זה יאמר על שמי יקרא וזה יאמר על שמו יקרא . ללמדך שארץ ישראל היתה חביבה על האומות ביותר. כי רק עוג מלך הבשן. ערש ברזל מרוב עוצם גבורתו. ולמה הכתוב מספר שבחו להודיע לכל שבח גבורתו של משה רבינו וכן הכתוב מודיע כח גבורתו של גלית. להגיד כח גבורתו של דוד . הלה היא . הי' תחת

suum Ammon, & non permissum fuit Israelitis eos affligere: Hinc consequitur, quod dictum est: *Ne hostiliter agas cum eis, neque terrorem ostendas in eos. Et Avveos, qui habitant in pagis usque ad Azzah*: Injuriam fecerunt eorum loco, & illum dedit Deus S. B. filiis Lot propter meritum eorum patris: *Sicut fecit filiis Esau.* Et sic dictum est: *Genes.* XXXVI. 20. *Isti sunt filii Sheir Horæi habitantes in terra.* Pariterque dictum est: *Et dabo Esau montem Sheir in hæreditatem ipsius: Surgite, proficiscimini, & transite torrentem Arnon:* Hoc erat principium hæreditatis Israelitarum: Dictum est enim. *Aggredere, expelle, & hæredita regionem ejus: Ipso die isto incipiam dare pavorem tui.* Hinc dixerunt: Sicut stetit sol Josue, ita pariter stetit Mosi: Scriptum est hic: אחל pariterque scriptum est in *Josue* III. 7. אחל *Incipiam exaltare te. Et misi nuncios ex deserto Kedemoth, verbis pacificis dicendo:* Responde mihi, si transeam per terminum tuum an non: Alia expositio: *Et misi:* Dixit Deus S. B. in Sihon: *Et terrorem in eum ostendes bello:* Et ipse misit verba pacis. Et unde hoc percepit Mose? Ex bello Pharaonis, quod fuit vetustius, quod eum miserit Deus S. B. *Dimitte filium meum, ut serviat mihi. Exod.* 14. 23. *Dedit autem Dominus Deus noster, & filios ejus;* בנו scriptum est: בניו legendum est: Docemur, quod homo filium suum unicum appellet filios, sicut homo, cui sint multi filii: Huic simile est: *Et filii Dan Chusin. Et filii Ethan Azarias. Tantummodo jumenta, & spolium urbium, quas cæpimus nobis:* Ex phrasi בזזנו Zain mutatur in Vau: *Et dixit Dominus ad me: Non timebis ab eo:* Hinc dixerunt: Gog regem Basan Mose occidit: *Et cepimus omnes urbes ejus.* Omnis terminus Argab erat ejus palatium: *Deuter.* III. 9. *Sidonii vocant Hermon Shirion:* Et scriptum est ibid. IV. 48. *Usque ad montem Sion, ipse est Hermon.* Docemur quatuor fuisse reges, qui de eo contenderent. Iste dicebat: Nomine meo appellabitur; & ille dicebat; Nomine meo appellabitur: Ut doceare terram Israel nationibus fuisse maxime dilectam: *Sed tantum Gog regem Basan: Lectus ferreus:* Propter magnitudinem suæ fortitudinis. Et cur textus narrat ejus laudem? Ad significandum omnibus laudem fortitudinis Mose magistri nostri: Pariterque textus significat præstantiam fortitudinis Goliath, ad ostendendam præstantiam fortitudinis David: הלה היא He pro Aleph inservit; Et cur scriptum

אלף משמש ולמוה כתיב בה׳ להודיעך כי חצי שבחו לא סיפר שאין מספרין בכבוד הרשע כל כך וכן הוא אומר וחץ חניתו ועץ חניתו קרי . ואמרו רבותינו זכרונם לברכה חצי שבחו אין כתוב כאן וכן הלה היא ה׳ במקום אלף. באמת איש . באמת המלך אמה וטפח ההוא יקרא ארץ רפאים. והערבה והירדן וגבול היא ארץ הגבלים. מכנרת. היא גינוסר תחת אשדות הפסגה. היא מקום מורדת הגבעות. הפסגה. לשון פסגו ארמנותיא כלומר הגביהו. ואצו אתכם . אלו בני גד ובני ראובן . רק נשיכם וטפכם . לא כשהקדמתם צאנכם לטפכם שנאמר גדרות צאן נבנה למקנינו פה וערים לטפינו. אלא נשיכם וטפכם עיקר ומקניכם טפל. עד אשר יניח יהוה . מיכן שאין מנוחה לגר שהוא הולך ממקום למקום . ואת יהושע צויתי. אין צואה אלא זירוז . לא תיראום . אף על פי שהן רבים ממלכי האמורי . כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם . תחתיכם . דבר אחר יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם כעניין שנאמר ביהושע ולא היה ביום ההוא לפניו ואחריו לשמוע יהוה בקול איש כי יהוה נלחם לישראל. אשר העם שככה לו אשרי העם שיהוה אלהיו .

סליק פיסקא

פרשת ואתחנן אל יהוה

הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא ולזובח ולאשר איננו זובח כטוב כחוטא כנשבע כאשר שבועה ירא . לפי שצפה קהלת ברוח הקדש וראה שאין שכר המצות בעולם הזה אמר הכל כאשר לכל. כלומר כל העולם הזה הולך הכל דור אחר דור כאשר נוהג משנברא העולם עד עכשיו . וכן הוא אומר אין כל חדש תחת השמש מקרה אחד ענין אחד לצדיק ולרשע. אין

ptum est cum ה׳? Ut tibi innotescat, quod dimidium laudis non narret; quia non ita narrant in laude impii: Et sic dictum est 2. *Sam.* XXI. 19. *Et* וחץ *hastæ suæ*. Et lignum hastæ suæ; legendum est: Et dixerunt sapientes nostri f. m. Dimidium ejus laudis non describirur hoc loco: Et sic הלה היא He pro Aleph: *Cubito hominis*. Cubito regis; qui erat cubitus cum palmo: Ipsa vocatur terra Rephaim. *Et campestria, & Jordanem, & terminus ejus*. Erat terra terminorum: *Et Chinereth*: Hæc est Ginnasar. *Sub effusione jugi*. Erat locus declivitatis collis: הפסגה Ex phrasi quæ memoratur: Isti sunt filii Gad, & filii Ruben: *Tantummodo uxores vestras, & parvulos vestros*: Non sicut quando prætulistis oves vestras parvulis vestris: Dictum est enim: *Septa ovium ædificabimus gregibus nostris, & urbes parvulis nostris*: Sed uxores vestræ & parvuli vestri sunt principale, & greges vestri accessorium. *Donec requiem dederit Dominus*. Hinc probatur non fuisse requiem peregrino, qui pergebat de loco in locum: *Et Josue præcepi*. Non est præceptum nisi excitatio: *Non timebis eos*; Vel si illi sint plures præ regibus Amoræi: *Quia Dominus Deus ipse vester pugnabit vobis*: Pro vobis. Alia expositio: *Dominus Deus vester ipse pugnabit vobis*. Sicuti dictum est in *Josue* X. 14. *Nec fuit antea nec postea, obediente Domino voci hominis & pugnante pro Israel*. Beatus populus, cui sic contigit, beatus populus, cui Dominus Deus ejus.

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur:
Et deprecatus sum Dominum.

SEd *omnia in futurum servantur incerta, eo quod universa æque eveniant justo, & impio, bono, & malo, mundo, & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti; sicut bonus sic & peccator, ut perjurus, ita & ille qui verum dejerat*. *Eccles.* IX. 2. Quia inspexit Ecclesiastes in Spiritu sancto, & vidit non esse mercedem præceptorum in hoc seculo, dixit: *Sed omnia in futurum servantur*. Quasi dicat: Totum hoc seculum transit, & omnis generatio, sicut observatur, postquam creatus est mundus usque ad hoc tempus: Et sic dictum est. *Nihil est sub sole novum*. Idem casus, eadem ratio tam justo quam impio: Nobis nemo est justior

לנו צדיק יותר ממשה רבינו והוא סיפר
בשבח ארץ ישראל שנאמר כי יהוה אלהיך
מביאך אל ארץ טובה. והיה מתחנן לפני
הקדוש ברוך הוא שיכנס לארץ ישראל
ואמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה
ולרשע אלו מרגלים שהוציא דבת הארץ
וננזר עליהן גזירה שלא ליכנס לארץ
ישראל. אמר קהלת זה לכל הדורות
שלא יתמהו כל באו העולם. לומר מפני
מה יש צדיק בצדקו ויש רשע מאריך
ברעתו. והוא שאמר חכמים זכרונם
לברכה חיי ובני ומזוני לא בזכותא תליא
מלתא ואלו הן חמש מדות שנאמרו
בפסוק זה צדיק וטוב וטהור וזובח אשר
שבועה ירא כנגד חמשה מדות רשע
טמא איננו זובח חוטא נשבע כנגד חמש
הרגשות שבאדם שמיעת האוזן ראיית
העין והיבור והילוך ומישוש ידים. ואומר
טוב טוב שתי פעמים מלמד שכל הפסוק
נדרש על משה רבינו שנקרא טוב שנאמר
ותרא אותו כי טוב הוא. ואתחנן מה
ראה משה רבינו לפתוח בלשון תחנה
לפי שאמר לו הקדוש ברוך הוא וחנתי
את אשר אחון אמר לפניו רבונו של
עולם אתה חונן את שאינו ראוי כל
שכן הראויים. תניא ריב אליעזר אומר
שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל שנאמר
תפלה לעני כי יעטוף ולפני יהוה ישפוך
שיחו. ואין שיחה אלא תפלה שנאמר
ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב.
רבי יהושע אומר יתפלל אדם ואחר כך
ישאל צרכיו שנאמר אשפוך לפניו שיחי
צרתי לפניו אגיד. דרש רבי שמלאי לעולם
יסדיר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא
ואחר כך יתפלל. מנא לן ממשה רבינו
דכתיב יהוה אלהים אתה החלתו להראות
את עבדך את גדלך וגו' וכתב בתריה
אעברה נא ואראה. ויהאדנא עבדינן
כרבי יהושע דילפינן ממשה. וחכמים
אומרים שואל אדם צרכיו כשומע תפלה.

stior præ Mose magistro nostro, & ipse narravit laudem terræ Israel: Dictum est enim: *Quia Dominus Deus tuus adducet te in terram bonam*. Et ipse deprecatus est coram Deo S. B. ut posset ingredi in terram Israel: *Et dixit mihi: Non transibis Jordanem istum*: *Et impio*. Isti sunt exploratores qui eduxerunt infamiam terræ, statutum est decretum, ne eos introduceret in terram Israel: Dicit hæc Ecclesiastes omnibus generationibus; Ne mirentur omnes venientes in mundum dicendo: *Cur justus perit in justitia sua, & impius multo vivit tempore in malitia sua? Ecclef.* VII. 17. Hoc est, quod dixerunt sapientes nostri f. m. Vita, & sanitas, & alimentum non a meritis dependent: Et istæ sunt quinque proprietates, quæ memorantur in hoc textu; sc. justus & bonus, & mundus, & immolans, & juramentum timens contra quinque proprietates; sc. impius, immundus, non immolans peccator, perjurus contra quinque sensus, qui sunt in homine sc. auditus auris, visus oculi, & loquela, & incessus, & usus manuum. Et dictum est: *Bonum bonum*; Duabus vicibus: Docemur, quod totus textus exponatur de Mose magistro nostro, qui vocatus est bonus: Dictum est enim: *Et vidit ipsum, quod esset bonum*. *Et deprecatus sum*. Quid vidit Mose magister noster, ut inciperet phrasi deprecandi? Quia dixit ei Deus S. B. *Et gratificabor cui gratificabor*. Dixit coram eo: Domine mundi: Tu gratificaris ei, qui non est dignus, quanto magis ei, qui sit dignus? Traditio; Rabi Eliezer dicit: Petet homo quæ sibi sunt necessaria, & postea orabit: Dictum est enim *Psal.* CII. 1. *Oratio pauperis, cum anxius fuerit, & in conspectu Domini effuderit precem suam*. Et non est שיחה nisi oratio: Dictum est enim *Genes.* XXIV. 62. *Et egressus est Isaach ad orandum in agro tempore vespertino*. Jehosua dicit: Orabit homo, & postea petet, quæ sibi sunt necessaria: Dictum est enim *Psal.* CXLII. 3. *Effundo in conspectu ejus orationem meam, & tribulationem meam ad ipsum pronuntio*. Exposuit R. Salmai; Semper homo disponet laudem Dei S. B. & postea orabit: Unde probatur? Ex Mose magistro nostro: Scriptum est enim: *Domine Deus tu cæpisti ostendere servo tuo magnitudinem tuam &c*. Et postea scriptum est: *Transeam quæso, & videam*. Et nunc operamur juxta sententiam R. Jehosua, de qua docemur ex Mose: Et sapientes dicunt: Petet homo quæ sibi sunt necessaria in prece, quæ inscribitur; Qui audit oratio-

ואם רצה לומר בסוף כל בר וברכה
מעין כל ברכה וברכה אומר . ומצאנו
בדניאל שכתוב בו וזמנין תלתא ביומא
הוא בריך על ברכוהי ובעי בעותיה. וכן
אמר דוד ערב ובקר וצהרים אשיחה
ואהמה וישמע קולי. ואמרו רבותינו זכרונם
לברכה אברהם תיקן תפלת שחרית
שנאמר וישכם אברהם בבקר ﭏ המקום
אשר עמד שם את פני יהוה . יצחק
תיקן תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק
לשוח בשדה. יעקב תיקן תפלת ערבית
שנאמר ויפגע במקום וילן שם . שבעה
שמות לתפלה. תהלה. שועה. שיחה.
פגיעה . עמידה . רנה . בקשה . וחכמי
ישראל אמרו מצאנו בתפלת חנה מעין
שמנה עשרה רמה קרני מגן אברהם.
ממית ומחיה . מחיה המתים. אין קדוש
כיהוה האל הקדוש. כי אל דעות יהוה
חונן הדעת. ונכשלים אזרו חיל הרוצה
בתשובה . מוריד שאול ויעל. מרבה
לסלוח. כי שמחתי בישועתך . גואל ישראל.
מקים מעפר דל . רופא חולי עמו ישראל.
שבעים בלחם נשכרו. מברך השנים. רגלי
חסידיו ישמור. מקבץ נדחי עמו ישראל:
ידין אפסי ארץ אוהב צדקה ומשפט
ורשעים בחשך ידמו. מכניע זדים. קשת
גבורים חתים . מבטח לצדיקים . וירם
קרן משיחו . בונה ירושלם . אין צור
כאלהינו . שומע תפלה . ﭏ תרבו תדברו
גבוהה גבוהה יצא עתק מפיכם . זו
הודאה. ויתן עוז למלכו. זה שים שלום.
אמר רבי ﭏעזר גדולה תפלה מכל מעשים
טובים שאין לך גדול במעשים טובים
כמשה רבינו ואף על פי כן לא נענה
אלא בתפלה . ותקנו רבותינו זכרונם
לברכה שמנה עשרה ברכות כנגד
שמנה עשרה הזכרות שבקריה שמע.
ושמנה עשרה הזכרות שבמזמור הבו

tionem. Et ſi velit recitare in fine omnes & ſingulas benedictiones, ſummam omnium benedictionum, poterit recitare: Et invenimus in Daniele, ubi ſcriptum eſt VI. 10. *Tribus temporibus in die genuflectebat, & orabat*. Et ſic dictum eſt de David *Pſalm.* LV. 18. *Veſpere & mane, & meridie narrabo, & annuntiabo, & exaudiet vocem meam*. Et dixerunt ſapientes noſtri f. m. Abraham conſtituit orationem matutinam. Dictum eſt enim *Geneſ.* XX. 27. *Anteluculo ſurgens Abraham mane ivit ad locum, ubi ſteterat in præſentia Dei* Iſaach inſtituit orationem pomeridianam: Dictum eſt enim ibid. XXIV. 62. *Et egreſſus eſt Iſaach ad orandum in agro tempore veſpertino*. Jacob inſtituit orationem veſpertinam; Dictum eſt enim ibid. XXVIII. 11. *Superveniens autem cuidam loco pernoctavit ibi*. Septem nominibus inſignitur oratio: תהלה שועה שיחה פגיעה עמידה רנה בקשה: Et ſapientes Iſrael dixerunt: Deprehendimus in oratione Annæ ſummam octodecim precum 1. *Sam.* II. 1. *Et exaltatum eſt cornu meum*: Scutum Abraham: *Mortificat, & vivificat*; vivificat mortuos: *Non eſt ſanctus ut eſt Dominus Deus ſanctus; Quia Deus ſcientiarum Dominus eſt*; gratificans ſcientiam: *Et infirmi accincti ſunt robore*. Se complacet in pœnitentia. *Deducit ad inferos & reducit*: Multus in remiſſione. *Quia lætata ſum in ſalutari tuo*. Redimens Iſrael. *Suſcitat de pulvere egenum*. Sanans morbos populi ſui Iſrael. *Saturati pro panibus ſe locaverunt*. Benedicens annos. *Pedes ſanctorum ſuorum ſervabit*. Congregans expulſos populi ſui Iſrael; *Domini enim ſunt cardines terræ*. Diligens juſtitiam & judicium. *Et impii in tenebris conticeſcent*. Humilians ſuperbos: *Arcus fortium ſuperatus eſt*. Spem faciens juſtis. *Et ſublimabit cornu Chriſti ſui*. Ædificans Hieruſalem: *Et non eſt Deus fortis ſicut Deus noſter*. Exaudiens orationem. *Nolite multiplicare loqui ſublimia gloriantes, recedant vetera de ore veſtro*. Hæc eſt confeſſio. *Et dabit imperium regi ſuo*; Hoc deſignat; *Pone pacem*. Dicit R. Elieſer; Præſtantior eſt oratio cunctis operibus bonis; quia nemo eſt tibi præſtantior in operibus bonis Moſe magiſtro noſtro; Licet ita ſit, tamen non fuit exauditus niſi per orationem; Et conſtituerunt ſapientes noſtri f. m. octodecim benedictiones contra octodecim memorias, quæ deprehenduntur in lectione; *Audi*; Et octodecim memorias, quæ deprehenduntur in *Pſalmo* XXIX. 1. *Afferte Domino filii Dei*.

ליהודה בני אלים כדמפורש במסכת מגלה אמר רבי שמואל בר נחמני כנגד שמנה עשרה הזכרות שבהבו ליהודה רבי יוסי אומר כנגד שמנה עשרה חזכרות שבקרית שמע. רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי כנגד שמנה עשרה חליות שבשדרה שהמתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חליות שבשדרה· עולא אמר עד שיראה איסר כנגד לבו. והמתפלל צריך שיעמוד ביראה באימה ברתת ובזיע . ואפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו ואפילו נחש כרוך על עקיבו לא יפסיק . ואין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. אמר רבי אלעזר ראיה לדבר והיא מרת נפש וגו׳. והמתפלל צריך שיכוין את לבו שנאמר תכין לבם תקשיב אזנך . ואסור לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. אמר רבי אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שנאמר היערוך שועך לא בצר וגו׳. וכשהוא כורע כורע בברוך. וכשהוא זוקף זוקף בשם . וצריך לאדם שתהא תפלתו בלשון תחנונים שלא תהא עליו כמשוי . והמתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה . ושנינו בבחירתא שהיא מסכת עדויות על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ואם לא התפלל עד ארבע שעות מתפלל כל היום אבל אין לו שכר תפלה בעונתה. ושאר סידרי התפלה הנם במסכת ברכות. והילכתה טעה באמצעית חוזר למקום שטעה שהלכה כרב אשי . והילכתא המתפלל ושמע צבור שעונין אמן יהא שמיה רבא מברך אינו עונה עמהן שאין דרך עבדי המלך ליכנס מעבודה לעבודה אבל ישתוק מתפלתו עד שהעם עונין· ומתוך שהוא שומע כאילו הוא עונה שדברי הכל שהשומע כעונה . ואתחנן כיון שראה משה שנפלו סיחון ועוג בידו אמר הנה זמן שאבקש מלפני הקדוש

Dei. Sicut exponitur in tractatu *Megillah*. Dicit R. Samuel bar Nachmani: Contra octodecim memorias, quæ deprehenduntur in *Psal. Afferte Domino*. Rabi Jose dicit: Contra octodecim articulos, qui sunt in spina dorsi; quia in orante necesse est, ut se incurvet, ut expromantur omnes articuli, qui sunt in spina dorsi. Ela dicit: Donec videatur ligamen contra cor suum. Et orans necesse est, ut stet cum tremore, & timore, & pavore, & horrore. Vel regi, qui eum salutet, non respondebit; Vel si serpens mordeat ejus calcaneum, non cessabit. Neque stant in orando, nisi propter decorem capitis. Dicit R. Eliesér: Est rei monimentum; Dictum est enim I. *Sam.* I. 10. *Cum esset amaro animo*. Et orans necesse est, ut disponat cor suum: Dictum est enim *Psal.* x. 17. *Præparationem cordis eorum audivit auris tua*. Et interdictum est homini, ut faciat quæ sibi grata sunt, antequam oret: Dictum est enim *Psal.* LXXXV. 14. *Justitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos*. Dicit R. Eliesér; Semper hanc præferet orationem afflictioni: Dictum est enim *Job* XXXVI. 19. *Depone magnitudinem tuam absque tribulatione &c.* Et quando genuflectit, genuflectet in benedictione, & quando surgit, surget in nomine Divino: Et necesse est homini, ut ejus oratio sit in phrasi precationis, ne sit super eum sicut res oblivionis. Et orans necesse est, ut respiciat oculis terram, & corde cœlum; Et legimus in *Barajetha* quæ deprehenditur in tractatu *Ediotb*. In sacrificio jugi matutino, quod quarta hora offerebatur, si non oraverit usque ad horam quartam, orabit toto die; at illi non erit merces orationis in sua responsione; Et reliqui ordines orationis deprehenduntur in tractatu *Berachotb*: Et est constitutio: Si erraverit in medio, redibit ad locum, ubi erravit; Quia est constitutio juxta sententiam Rabi Ase: Pariterque est constitutio; Si orans audiat cœtum, quod respondeat amen: Sit nomen suum magnum benedictum; Non respondebit cum eis, quia non est consuetudo servorum regis, ut transeant de ministerio in ministerium, sed cessabit ab sua oratione, donec populus responderit; quia audiens reputatur perinde ac respondens; Etenim ex omnium consensu audiens est sicut respondens. *Et deprecatus sum*: Quando vidit Mose cecidisse Sihon, & Gog manu sua, dixit; Nunc tempus est, ut petam coram

ברוך הוא שאכנס לארץ . לאמר השיבני על כך אם אכנס לארץ ואם לאו . דע כי בהרבה עניינים נקראת תפלה: וכולם איפשר בגבוה ובהדיוט כמו תחנה ובקשה שהאדם מתחנן ומבקש מחבירו אבל לשון תפלה אי אפשר אלא בבורא. יהוה אלהים . כל מקום שנאמר יהוה יהוה אל רחום וחנון. אלהים זו מדת הדין כענין אלהים לא תקלל. אתה החלות . כיון שבאו אל מעברות ארנון אמר שמא ניתן לי רשות ליכנס לארץ לפיכך אמר יהוה אלהים אתה החלות להראות . דבר אחר אתה החלות התחלת אלו שני המלכים להפילם מה שלא התחננתי לפניך כל שכן מה שאני מתחנן . דבר אחר אתה החלות אתה פתחת לי פתח שאעמוד בתפלה על בניך בשעה שעשו את העגל שנאמר הרף ממני וגו׳ . את עבדך . אברהם קרא עצמו עבד שנאמר אל נא תעבור מעל עבדך. והקדוש ברוך הוא קרא עבד דכתיב בעבור אברהם עבדי. יעקב קרא עצמו עבד שנאמר אשר עשית את עבדך . והקדוש ברוך הוא קראו עבד שנאמר ואתה ישראל עבדי וגו. משה קרא עצמו עבד שנאמר להראות את עבדך והקדוש ברוך הוא קראו עבד שנאמר לא כן עבדי משה . דוד קרא עצמו עבד שנאמר אני עבדך בן אמתך. והקדוש ברוך הוא קראו עבד שנאמר ודוד עבדי נשיא להם לעולם . ישעיה קרא עצמו עבד שנאמר יוצרי מבטן לעבד לו. והקדוש ברוך הוא קראו עבד שנאמר כאשר הלך עבדי ישעיהו . שמואל קרא עצמו עבד שנאמר דבר כי שומע עבדך. אבל לא נקרא עבד. שלמה קרא עצמו עבד שנאמר ונתת לעבדך לב שומע אבל לא נקרא עבד . איוב לא קרא עצמו עבד והקדוש ברוך הוא קראו עבד שנאמר השמת לבך על עבדי איוב . יהושע לא קרא עצמו עבד והקדוש ברוך הוא קראו

ram Deo S.B. ut ingrediar in terram; *Dicendo*; Responde mihi: Utrum ingrediar in terram, an non? Scito, quod multis modis appelletur oratio; & omnes dici possunt de Deo, & de homine; e. g. obsecratio, & postulatio; etenim homo obsecrat, & petit a socio suo: At phrasis תפלה non potest usurpari nisi de creatore: *Domine Deus*: Ubicunque dicitur *Dominus*: Hæc est proprietas misericordiæ; Dictum est enim *Num.* XIV. 19. *Dominus Deus, Deus misericors, & gratificans: Deus*: Hæc est proprietas judicii; Sicuti dictum est: *Judicibus non maledices:* Postquam venerunt in campestria Arnon, dixit; Fortasse dabit mihi facultatem ingrediendi in terram. Idcirco dixit: *Domine Deus, tu cœpisti ostendere*. Alia expositio: *Tu cepisti principium*. Isti sunt duo reges, qui ceciderunt; quod ego non deprecatus sum coram te, quanto magis quando ego deprecabor. Alia expositio: *Tu cepisti*: Tu aperuisti mihi portam, ut starem in oratione pro filiis tuis, quando fecerunt vitulum; Dictum est enim *Deuter.* IX. 14. *Apage a me &c. Servo tuo*. Abraham se vocavit servum: Dictum est enim *Genes.* XVIII. 3. *Ne transeas nunc a desuper servum tuum*. Et Deus S. B. vocavit eum servum: Dictum est enim ibid. XXVI. 14. *Propter Abraham servum meum*. Jacob se vocavit servum: Dictum est enim ibid. XXXII. 10. *Quam egisti cum servo tuo:* Et Deus S. B. vocavit eum servum: Dictum est enim. *Et tu Israel serve meus &c.* Mose se vocavit servum: Dictum est enim: *Ostendere servo tuo*: Et Deus S. B. vocavit eum servum: *Non sic servus meus Mose*. David se vocavit servum: Dictum est enim *Psal.* CXVIII. 16. *Ego servus tuus, & filius ancillæ tuæ*. Et Deus S. B. vocavit eum servum: Dictum est enim *Ezech.* XXXVII. 25. *Et David servus meus princeps eorum in perpetuum*. Isaias se vocavit servum: Dictum est enim *Isai.* XLIX. 5. *Fomans me ex utero servum sibi*: Et Deus S. B. vocavit eum servum; Dictum est enim *Isai.* XX. 3. *Sicut ivit servus meus Isaias*. Samuel se vocavit servum: Dictum est enim: *Loquere, quia audit servus tuus*. Sed non vocavit eum servum: Salomon se vocavit servum: Dictum est enim I. *Reg.* III. 9. *Dabis ergo servo tuo cor docile*. Sed non vocavit eum servum: Job se non vocavit servum, at Deus S. B. eum vocavit servum: Dictum est enim *Job* I. 8. *Nunquid considerasti servum meum Job?* Josue se non vocavit servum, at Deus S. B. eum vocavit ser-

עבד שנאמר וימת יהושע בן נון עבד
יהוה . כלב לא קרא עצמו עבד הקדוש
ברוך הוא קראו עבד שנאמר ועבדי כלב.
אליקים לא קרא עצמו עבד והקדוש
ברוך הוא קראו עבד שנאמר וקראתי
לעבדי לאליקים. זרובבל לא קרא עצמו
עבד והקדוש ברוך הוא קראו עבד שנאמר
אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי . דניאל
לא קרא עצמו עבד והקדוש ברוך הוא
קראו עבד שנאמר דניאל עבדי די אלהא
חייא . חנניה מישאל ועזריה לא קראו
עצמם עבדים והקדוש ברוך הוא קראם
עבדים שנאמר עבדי די אלהא חייא
הנביאים הראשונים לא קראו עצמם
עבדים והקדוש ברוך הוא קראו עבדים
שנאמר כי לא יעשה יהוה אלהים דבר
כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים.
את גדלך זו גילוי השכינה . ואת ידך
החזקה אלו עשר המכות שהביא הקדוש
ברוך הוא על המצרים במצרים . אשר
מי אל בשמים ובארץ . מחול לי שאין
מי יאמר לך מה תעשה . אשר כמעשיך .
במצרים . וכגבורתיך . על הירדן . דבר
אחר יהוה אלהים אתה החלות אתה ארון
לכל באי העולם בדין בראת את עולמך .
אתה החלות השבועה שכתבת בתורתיך.
זובח לאלהים יחרם ובניך עבדו עבודה
זרה ובקשתי רחמים מלפניך וסלחת להם
כשם ששמעת לי בשביל בניך. שמע נא
בשביל עצמי . את גדלך . זו מדת טובך
שנאמר ועתה יגדל נא כח יהוה . את
ידך. ימינך פשוטה לקבל שבים. החזקה.
שאתה כובש כעסך ומתמלא רחמים שנאמר
מי אל כמוך נושא עון וגו׳ . אשר מי אל
בשמים ובארץ . מדת בשר ודם אם גזר
גזירה בוש לחזור בו מפני היושבים לפניו
אבל מי אתה יכול לעכב על ידך וכן
הוא אומר והוא באחר ומי ישיבנו ונפשו
אותה ויעש. אשר יעשה כמעשיך. במצרים
וכגבורתיך על הים . אעברה נא ואראה.
למה היה מבקש מלפני הקדוש ברוך הוא
לעבור הירדן והלא כבר אמר לו לכן לא
תביאו את הקהל הזה אל הארץ וגו׳.

servum: Dictum est enim *Judic.* II. 8. *Et mortuus est Josue filius Nun servus Domini*. Chaleb se non vocavit servum, at Deus S. B. vocavit eum servum: Dictum est enim *Num.* XIV. 24. *Servum meum Caleb*. Eliakin se non vocavit servum, at Deus S. B. eum vocavit servum. Dictum est enim: *Et vocavit servum meum Eliakin*. Zerobabel se non vocavit servum, at Deus S. B. eum vocavit servum: Dictum est enim *Hag.* II. 24. *Sumam te Zerobabel fili Salathiel serve meus*. Chananjah, Misael, & Azarias se non vocarunt servos, at Deus S. B. eos vocavit servos: *Dan.* III. *Servi Dei viventis*. Prophetæ priores se non vocarunt servos, at Deus S. B. vocavit eos servos: Dictum est enim *Amos* III. 7. *Quia non facit Dominus Deus verbum nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas: Magnitudinem tuam:* Hæc est manifestatio Divinitatis. *Et manus tua fortis:* Istæ sunt decem plagæ, quas adduxit Deus S. B. super Ægyptios in Ægypto. *Quis enim est in cœlo, & in terra?* Condona mihi, quia nemo est, qui tibi dicat, quid fecisti. *Qui faciat secundum opera tua?* In Ægypto. *Et secundum fortitudines tuas:* In Jordane: Alia expositio: *Domine Deus tu cepisti*. Tu dominaris omnibus venientibus in mundum; in judicio fecisti mundum tuum: Tu irritum fecisti juramentum, quod scriptum est in lege tua: *Exod.* XXII. 19. *Immolans diis occidetur*. At filii tui servierunt Idololatriæ, & quæsivi misericordiam coram te & remisisti eis; sicut exaudisti me propter filios tuos, exaudi quæso propter me; *Magnitudinem tuam:* Hæc est proprietas bonitatis tuæ; Dictum est enim *Num.* XIV. 17. *Nunc ergo magnificetur jam fortitudo Domini mei*. Dextra tua extensa ad accipiendum, qui erant in mari: *Fortis*; Quia tu subegisti iram tuam, & impleta est misericordia: Dictum est enim: *Quis sicut tu ferens peccatum? Quis enim est in cœlo, & in terra?* Proprietas sanguinis & carnis hæc est, ut si statuat decretum, pudeat ab eo recedere, propter eos, qui sedent coram eo: At qui potest impedire manum tuam? Et sic dictum est *Job* XXIII. 13. *Ipse enim solus est, & nemo avertere potest cogitationem ejus, & anima ejus quodcunque voluit, hoc fecit*. *Qui faciat secundum opera tua?* In Ægypto. *Et secundum fortitudines tuas?* In mari: *Transeam quæso, & videam:* Cur oravit coram Deo S. B. ut transiret Jordanem? Nonne jam ei dixit: *Non traduces congregationem istam in terram?*

וכבר ראה את אהרן מת בהר ההר ﭏא
כדי לחבב את הארץ בפני בני ישראל.
דבר אחר אמר משה הרבה מצות נצטוו
ישראל בביאת הארץ לפיכך היה מתאוה
לעבור כדי שיתקיימו על ידו. דבר אחר
אמר משה רבינו אפילו חרב חדה על
צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן
הרחמים כשם שמחל לישראל שמא כך
ימחול לי. דבר אחר אעברה נא. אין
נא ﭏא לשון בקשה. ואראה את הארץ
הטובה. אמר רבי יהודה מיכן שאין בני
גד ובני ראובן לא נקראת טובה. ההר
הטוב הזה. זה ירושלם. והלבנון. זה
בית המקדש שנאמר והלבנון באדיר יפול.
ההר הטוב. הכל קראו אותו הר שנאמר
בהר יהוה יראה. מי יעלה בהר יהוה
לכו ונעלה אל הר יהוה נכון יהיה הר
בית יהוה. והלבנון. זה בית המקדש
שנאמר גלעד אתה לי ראש הלבנון. למה
נקרא שמו לבנון שמלבין עונותיהן של
ישרﭏ. כענין כשלג ילבינו. ויתעבר יהוה
בי. רבי ﭏיעזר אומר נתמלא עלי חמה
כאשה עוברה. למענכם בשבילכם. ולא
שמע ﭏי. לא קיבל תפילתי. דבר אחר
ויתעבר. על הניסיון של קדש ברנע
שנאמר ודברתם ﭏ הסלע. ולא שמע ﭏי.
רב לך. רב שכרך לעתיד לבוא. מה רב
טובך אשר צפנת ליריאיך. דבר אחר רב
לך. הואיל ואין רבך מודה לך. ﭏ תוסף
דבר ﭏי. דבר אחר ממך ילמדו דייני ישרﭏ
ומה אם אתה שלא אמרת להם ﭏא
שמעו נא המורים נגזרה עליך גזירה.
דיינין המעגין את הדין והמעותים את
הדין על אחת כמה וכמה. דבר אחר
ויתעבר יהוה בי למענכם. אתם גרמתם.
וכן הוא אומר ויקציפו על מי מריבה
וירע למשה בעבורם. ויאמר יהוה אלי
רב לך. הרבה יגעת הרבה עמלת לך
ותנוח. דבר אחר רב לך. אמר משה אכנס

ram? &c. Et jam viderat Aharon mortuum in Hor Hahar: Sed ut fieret amabilis terra in conspectu filiorum Israel: Alia expositio: Dixit Mose: Multa præcepta mandata sunt Israelitis, quæ dependent ab ingressu in terram; ideoque desideravit transire, ut per se confirmarentur: Alia expositio; Dixit Mose magister noster: Vel si gladius acutus fuerit appensus super collum hominis, non cessabit ab oratione; sicut pepercit Israelitis; fortasse mihi similiter parcet: Alia expositio: *Transeam quæso:* Non significat נא nisi phrasin precationis. *Et videam terram bonam:* Dicit R. Jehuda: Hinc probatur, quod terra filiorum Gad & filiorum Ruben non appellaretur bona; *Montem bonum istum:* Hæc est Hierusalem: *Et Lebanon:* Hæc est domus sanctuarii: Dictum est enim *Isai.* x. 33. *Et Libanus cum excelsis cadet: Montem bonum:* Omnes eum vocarunt montem: Dictum est enim *Genes.* XXII. 14. *In monte Dominus apparebit: Quis adscendet in montem Domini? Venite & adscendamus ad montem Domini. Isai.* II. 2. *Et erit præparatus mons domus Domini:* Ibid. *Et Lebanon:* Hæc est domus sanctuarii. Dictum est enim *Jerem.* XXII. 6. *Galaad tu mihi caput Libani:* Cur vocatur ejus nomen Lebanon? Quia dealbabat iniquitates Israel: Sicuti dictum est *Isai.* I. 18. *Quasi nix dealbabuntur. Iratus fuerat Dominus mihi.* R. Eliezer dicit: Plenus fuit contra me ira, sicut mulier gravida: *Causa vestri.* Propter vos: *Propterea non exaudivit me: Non accepit orationem meam:* Alia expositio: *Et iratus fuerat.* Propter tentationem Kadesc Barnea: Dictum est enim: *Et loquimini ad petram. Propterea non exaudivit me: Sat tibi:* Sat quod merces tua erit in tempore futuro; *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ quam præparasti timentibus te. Psal.* XXXI. 20. Alia expositio: *Sat tibi:* Quoniam dominus tuus tibi non assentitur; *Ne addas loqui mecum amplius de verbo hoc.* Alia expositio: Abs te addiscent judices Israel: Si de te, qui illis nihil aliud dixisti quam hoc: *Audite quæso rebelles:* Statutum est decretum; De judicibus, qui cohibent judicium, & pervertunt judicium, quanto magis? Alia expositio: *Et iratus fuerat Dominus mihi causa vestri:* Vos effecistis: Et sic dictum est *Psal.* CVI. 32. *Et irritaverunt eum ad aquas contradictionis, & vexatus est Mose propter eos. Et dixit Dominus mihi: Sat tibi.* Multum sudasti, multum laborasti, vade & quiesce. Alia expositio: *Sat tibi:* Dixit Mose: Ingrediar

בה כהדיוט אמר לו הקדוש ברוך הוא רב לך מעלין בקדש ולא מורידין. אכנס בה דרך אויר או דרך מחילוה אמר לו ושמה לא תבוא. כי לא תעבור את הירדן הזה. אפילו עצמותיך. עלה ראש הפסגה. ראש הרמה. וכן הוא אומר פסגו ארמנותיה ושא עיניך ימה וצפונה. מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא את הרחוק כקרוב ואת שאינו גלוי כגלוי. רבי אליעזר אומר ניתן כח בעינים של משה וראה מסוף העולם ועד סופו. וצו את יהושע. צוהו על דברי קבלה. רבי נתן אומר צוהו על הגבעונים. דבר אחר צוהו על הטרחות ועל הריבות. כי הוא יעבור. מגיד שאין מעמידין פרנסים לדור. אלא נותנין עצמם עליהם והוא ינחיל אותם. מגיד שאין יהושע נפטר מן העולם עד שמנחיל את ישראל. את הארץ אשר תראה. מגיד שהראה לו הקדוש ברוך הוא למשה מה שלא הילך יהושע כל ימיו ברגליו. דבר אחר וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבור לפני העם הזה אם עובר לפניהם עוברין ואם לאו אין עוברין. וכן הוא אומר ביהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך. אמר לו הקדוש ברוך הוא ליהושע לא כך אמרתי למשה רבך כי הוא יעבור לפני העם הזה ואתה שלחת אותם והלכת אחריהם. ונשב בגיא מול בית פעור. אמר להם מי גרם לנו שנשב בגיא מעשים רעים שעשינו בפעור. דבר אחר ונשב בגיא מול בית פעור. אמר להם ראו מה בינכם לביני אתם הכעסתם כמה פעמים וזה האחרון עון פעור. ואף על פי כן אתם עוברים. ואני בדבר אחד איני עובר. דבר אחר ונשב בגיא. כיון שלא היה עתיד שאעבור ישבנו אני ואתם בגיא עד שהגיע זמן ימיו של משה רבינו ואמר להם ונשב גם אתם נתעכבתם בשבילי עד כי מלאו ימי. אמר רבי יהודה בר אבא בשלשה מקומות עברו ישראל עבירה חמורה והקדוש ברוך הוא מחזירם בתשובה. ויקרא שם המקום מסה ומריבה, וכתיב בתריה ויאמר אם שמוע תשמע בקול יהוה אלהיך. השני ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה מקציפים הייתם את

diar in eam ſicut privatus: Reſpondit ei Deus S. B. *Sat tibi*: Adſcendunt in ſanctitate, non deſcendunt; Ingrediar per aerem, aut per ſpecus; Reſpondit ei: *Et illuc non ingredieris*: *Non enim tranſibis Jordanem iſtum*: Ne oſſa tua quidem: *Adſcende verticem Paſga*: Verticem excelſum: Et ſic dictum eſt *Pſal.* XLVIII. 14. *Et diſtribuite domos ejus*: *Et eleva oculos tuos ad meridiem, & ad orientem*: Docemur, quod ei oſtenderit Deus S. B. longinqua quaſi proxima, & quæ non erant manifeſta, quaſi manifeſta: R. Elieſer dicit: Dedit virtutem oculis Moſis, & vidit a fine uſque ad finem mundi. *Et præcipe Joſue*: Præcepit ei de verbis traditionis: Rabi Nathan dicit: Præcepit ei de Gabaonitis: Alia expoſitio. Præcepit ei de moleſtiis, & de litibus: *Ipſe enim tranſibit*. Docemur, quod non præficiantur gubernatores generationi, ſed tradant ſemetipſos: *Et hæreditare faciet eos*. Docemur, quod Joſue non diſceſſerit de mundo, niſi poſtquam hæreditare fecit Iſrael: *Terram, quam vides*. Docemur, quod Deus S. B. oſtenderit Moſi loca, per quæ pedibus ſuis Joſue nunquam inceſſit: Alia expoſitio: *Et præcipe Joſue; fortifica & corrobora eum; ipſe enim tranſibit ante populum iſtum*. Si tranſibit ante eos, tranſibunt, ſi minus, non tranſibunt: Et ſic dictum eſt de Joſue: *Surge, cur cecidiſti in facies tuas?* Dixit Deus S. B. Joſue: Non ita dixi Moſi magiſtro tuo; *Quia ipſe tranſibit ante populum*. Et tu eos dimittis, & incedis poſt eos? *Et manſimus in valle contra Beth Phoor*. Dixit eis: Quid fecit nobis, ut ſtaremus in valle? Opera mala, quæ fecimus in Pheor: Alia expoſitio. *Et manſimus in valle contra Beth Pheor*. Dixit eis: Videte, quodnam ſit diſcrimen inter vos & me: Vos irritaſtis multis vicibus, & ultima eſt iniquitas Pheor; Et licet ita ſit, tamen vos tranſibitis: Et ego in hoc deſerto non tranſibo: Alia expoſitio: *Et manſimus in valle*: Quoniam ego non ſum tranſiturus, manebimus ego & vos in valle, donec perveniat tempus dierum Moſis magiſtri noſtri. Dixit eis: *Et manſimus*: Vos quoque morabimini propter me, donec impleantur dies mei. Dicit Rabi Jehuda bar Aba: In tribus locis peccarunt Iſraelitæ peccatum grave, & Deus S. B. eos convertit ad pœnitentiam: *Et vocavit nomen loci Maſah, & Meribah*. Et poſtea ſcriptum eſt: *Et dixit: Si auſcultando auſcultaveris voci Domini Dei tui*. Iterum in campeſtribus, & in Maſah, & in ſepulcris concupiſcentiæ rebel-

יהוה. וכתיב בתריה ועתה ישראל מה יהוה אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את יהוה אלהיך. והשלישי זו שנאמר ונשב בגיא מול בית פעור. ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים אין אתם מחרישים התקינו עצמכם לעבור שכבר מחל לכם הראשונות. שמע אל החקים ואל המשפטים. לא תוסיפו על הדבר. ולא תגרעו. מה גורע שמחלל מצוה אף מוסיף שמחלל מצוה כגון שעשה ירבעם בן נבט בחדש שברא מלבו. עיניכם הרואות לא מאומר ולא משמועה אני אומר אלא מה שראו עיניכם. ואתם הדבקים ביהוה אלהיכם. דבקים ממש. כמו כאשר ידבק האזור על מתני איש. ראה למדתי אתכם אין ראה אלא הבן. וכן הוא אומר ולבי ראה הרבה חכמה ודעת. כאשר צוני יהוה אלהי. מה אני בחנם אף אתם בחנם. לעשות כן בקרב הארץ. מלמד שאין התורה כולה מתקיימת אלא בארץ. ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים לעין לא נאמר אלא לעיני מלמד שכל מצות שישראל עושין באות וטורפות להן לאומות העולם על פניהן. כי מי גוי גדול. גדול באותות שהרי כבר נאמר כי אתם המעט. אשר לו אלהים קרובים אליו. כל מקום שפקרו המינים תשובתן בצידן. כי יהוה אלהינו בכל קראנו אליו. השמר לך. מיכן אמרו כל המפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו. והודעתם לבניך. מלמד שכל המלמד תורה לבנו מעלה עליו כאילו קיבלה מהר סיני שנאמר והודעתם לבניך. וסמיך ליה יום אשר עמדת לפני יהוה אלהיך בחורב. ותקרבון ותעמדון תחת ההר. יש קריבה לטובה ויש קריבה לרעה. שנאמר ותקרבון אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים. חשך ענן וערפל. מחיצה לפנים ממחיצה. וידבר יהוה אליכם אלו אנכי ולא יהיה לך שנשמעו מפי הגבורה. קול דברים אתם שומעים מלמד שהיה הדיבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא וחוזר על כל המחנה ומתחקק

belles fuistis Domino. Et postea scriptum est: *Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus quærit abs te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum?* Et tertio: Dictum est enim; *Et mansimus in valle contra Beth Pheor: Et nunc Israel audi statuta, & judicia*. Vos non taciti estis, præparate vosmetipsos, ut transeatis; quia jam condonavit vobis priora peccata: *Audi statuta & judicia: Non addetis ad verbum, neque diminuetis:* Sicut qui diminuit, profanat præceptum, ita pariter, qui addit, profanat præceptum; sicuti fecit Jeroboam filius Nebath: *In mense quem finxerat in corde suo*. 1. Reg. XII. 33. *Oculi vestri viderunt*. Non ex dicto neque ex auditu locutus sum vobis, sed quæ viderunt oculi vestri: *Et vos adhærete Domino Deo vestro:* Adhærete absolute, sicut adhæret cingulum lumbis hominis. *Vide, docui vos*. Non significat ראה nisi intelligentiam. Dictum est enim: *Et cor meum vidit multam sapientiam, & scientiam. Sicut præcepit mihi Dominus Deus:* Sicut ego gratuito, ita pariter vos gratuito: *Ut faciatis sic in medio terræ*. Docemur, quod tota lex non confirmetur nisi in terra: *Et custodietis & facietis, ut sit sapientia, & intelligentia vestra in oculis populorum:* לעין non scriptum est, sed לעיני. Docemur, quod omnia præcepta, quæ faciunt Israelitæ, adveniant, & percutiant nationibus mundi super earum facies. *Quisnam enim est populus magnus?* Magnus in portentis; quia jam dictum est: *Cui est Deus propinquus?* In cunctis locis, ubi errant hæretici, responsio invenitur ad eorum latere: *Sicut est Dominus Deus noster in omni invocatione nostra ad eum. Tantummodo cave tibi:* Hinc dixerunt; qui convertit cor suum in vanum, ecce reus est in sua anima: *Et nota facies filiis tuis*. Docemur; si quis doceat legem filium suum, imputatur illi perinde ac acceperit ex monte Sinai: Dictum est enim: *Et nota facies filiis tuis*. Et prope illud deprehenditur: *Die, quo stetisti coram Domino Deo tuo in Horeb: Et accessistis, & stetistis sub monte*. Est accessio in bonum, & est accessio in malum: Dictum est enim: *Et accessistis ad me omnes vos, & dixistis: Mittemus viros*. Obscuritas, nubes & tenebræ. *Et locutus est Dominus ad vos:* Ista, sc. *Ego, & non erit tibi*. Audivimus ex ore Dei: *Vocem verborum vos audistis:* Docemur, quod allocutio egrederetur de ore Dei S. B. & reverteretur ad omnia castra: Et sculpebatur super duobus tabulis: *At similitudinem ul-*

על שתי הלוחות. ותמונה אינכם רואים. הוא שאמר ישעיה הנביא ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש. ואומר ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו. זולתי קול. מלמד שהקול היה יוצא ומכריז על כל ישרא׳ אנכי יהוה אלהיך. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואל יתמה אדם על ההיכלות דרבי ישמעאל ועל דברי רבי עקיבא אשר דיברו בספר הישר במעשה מרכבה כי כולם נכוחים למבין כי כוחות וגבורות בורא המה. מצוי. ולא כמציאת שום דבר קרוב. ולא כקריבת שום דבר בעולם. ראשון עד אין חקר. קדמון עד לא תכלית. אח׳ אחרונים עד אין סוף. ומי יוכל לדבר על הנביאים אשר אמרו ואראה את יהוה. דרשו יהוה בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב. ראשו כתם פז. ועמדו רגליו ביום ההוא. עיני יהוה. נתתי את ידידות נפשי. וכיוצא באלה לאין סוף. אלא דברה תורה כלשון בני אדם. וכן הנביאים אחרי התורה. והכתובים אחרי הנביאים. וחכמים אחריהם. הכל דרך אחד להם ובינה ברבר וצריך שום שכל. וכן הוא אומר וידעת היום והשבות אל לבבך כי יהוה הוא האלהים. ויגד לכם את בריתו. על ידי שלוחו אשר בחר בו. אשר צוה אתכם לעשות. לזכותכם שנאמר יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. עשרת הדברים. כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. ויכתבם על שני לוחות אבנים. מששת ימי בראשית. על שני לוחות. שוין במראם. שני לוחות. לזכותם בעולם הזה ובעולם הבא. ואותי צוה יהוה שאין נביא רשאי לחרש דבר מעתה. ונשמרתם מאד לנפשותיכם. זו אזהרת הרהור עבודה זרה שאין אדם נתפש על הרהור עבירה חוץ מעבודה זרה שנאמר און אם ראיתי בלבי לא ישמע יהוה: ובעבודה זרה נתפש על ההרהור שנאמר למען תפוש את בית ישראל בלבם. פן תשחיתון ועשיתם. כל

lam non videbatis. Hoc est quod dixit Isaias propheta XL. 25. *Et cui assimilastis me, & adæquastis, dicit Sanctus?* Pariterque dictum est ibid. *Cui ergo similem fecisti Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Præter vocem.* Docemur, quod vox egrederetur, & proclamaretur universo Israel: *Ego Dominus Deus tuus.* Benedictum sit nomen gloriosum regni ejus in secula seculorum: Ne quis miretur de constitutionibus R. Ismael, & de verbis R. Akiba, quæ locuti sunt in libro recto in opere currus. Omnia sunt præsentia intelligenti: Quia in virtutibus & fortitudinibus creatoris omnibus ira deprehenditur; non autem sicut deprehenditur aliquid proximum, & non sicut proximum aliquid in mundo; Primum donec sit investigatio; primum donec sit finis: Novissima, donec sit finis & quis poterit loqui de prophetis, qui dixerunt: *Et videbo Dominum? Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum, dum prope est. Isai. LV. 6. Caput ejus aurum optimum. Cantic. V. 11. Et stabunt pedes ejus in die illa. Zachar. XIV. 4. Et oculi Domini. Dedi dilectam animam meam. Jerem. XII. 7.* Et his similia, quibus non est finis. At loquitur lex juxta consuetudinem humanam, atque ita prophetæ post legem, & Hagiographa post prophetas, & post illa sapientes omnes uno modo; & consideravit rem, & necesse est propter intellectum. Et sic dictum est: *Scias ergo hodie, & revertare ad cor tuum, quod Dominus est Deus. Et notum fecit vobis pactum suum.* Per legatum suum, quem elegit: *Quod præcepit vobis, ut faceretis:* Ut mereremini &c. Dictum est enim *Isai. XLII. 21. Et Dominus voluit ut sanctificaret eum ut magnificaret legem, & extolleret: Decem verba:* Contra decem dicta, quibus creatus est mundus: *Et scripsi ea super duabus tabulis lapideis.* Ab sex diebus creationis: *Super duabus tabulis:* Æqualibus adspectu. *Duabus tabulis.* Ut mererentur in hoc seculo, & in seculo futuro. *Et mihi præcepit Dominus.* Quæ non licuit ab eo tempore prophetæ innovare: *Et custodietis valde animas vestras.* Hæc est præmonitio de cogitatione Idololatriæ; quia nemo comprehenditur in cogitatione peccati, excepta Idololatria: Dictum est enim; *Iniquitatem si vidi in corde meo, non audiat Dominus.* Et apprehensus fuit in Idololatria. Dictum est enim *Ezech. XIV. 5. Ut capiatur domus Israel in corde suo. Ne corrupte agatis, & faciatis:* Ubicunque memoratur השחתה, non loquitur nisi de scorta-

מקום שנאמר השתחה אינו אלא דבר ערוה ועבודה זרה. תבנית כל בהמה נתנה לך תורה ממשלה ,שלא לטעות כלל אחר כל דמות. ופן תשא עיניך השמימה אשר חלק יהוה אלהיך. החליקם בדברים כדי לטרדן מן העולם . וכן הוא אומר ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה. ואתכם לקח יהוה . קודם אתכם לתורתו להיותלחלק ונחלה. שנאמר כי חלק יהוה עמו וגו׳ . מכור הברזל . שארץ מצרים ארץ חמה הרבה . ויהוה התאנף בי על דבריכם. לא בשביל חטאת ועון מעולם כי אם על דבריכם. כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן: לא חי ולא מת. השמרו לכם פן. כל מקום שנאמר השמר פן ואל הרי זה בלא תעשה. כי יהוה אלהיך אש אוכלה . אש אוכלת אש. אל קנא. עושה נקמות במרגיזיו אל קנא. שאל פילוסופוס אחד את רבן גמליאל כתוב בתורתם אל קנא מפני מה מתקנא בעובדיה ואין מתקנא בה. אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו בן אחד ואותו הבן היה מגדל לו את הכלב והעלה לו שם על שם אביו בששמע המלך על הבן כועס או על הכלב הוי אומר על הבן לפיכך הוא משקנא על העובדים ולא כנעבדים. וכולו במסכת עבודה זרה. כי תוליד בנים: הגיד לכם מראשית אחרית שיהו עתידין לטעות אחר עבודה זרה ולגלות בין האומות. ונושנתם. אלו שנים שישב ישראל בארץ משנכנסו ועד גלות צדקיה . דכתיב ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה צא מהן ארבעים שהלכו בני ישראל במדבר נשארו עד בנין הבית ארבע מאות וארבעים שנים ובנין הבית שעשה שלמה ארבע מאות ועשר וסימן בזאת יבוא אהרן אל הקדש עמד בית ראשון הכל שמנה מאותוחמשים משנכנסו עד שיצאו מנין ונושנ״תם פחות שתי שנים וכן אמר עולא במסכת סנהדרין מאי דכתיב וישקד יהוה על הרעה ויביאה עלינו

tatione, ut de Idololatria: *Similitudinem omnis jumenti:* Dedit tibi lex ſimilitudinem, ne erres omnino poſt ſimilitudinem*: Ne extollas oculos tuos in cœlum; quam diſtribuit Dominus Deus tuus.* Diviſit ea verbis, ut extruderet de mundo. Et ſic dictum eſt *Jerem.* x. 2. *Et a ſignis cœli nolite metuere, quæ timent gentes. Et vos tulit Dominus:* Ut legem ſuam vos acciperetis, ut eſſetis in partem, & hæreditatem. Dictum eſt enim: *Quia pars Domini populus ejus &c. De fornace ferrea.* Quia terra Ægypti eſt terra valde calida: *Et Dominus iratus eſt mihi propter verba veſtra.* Non propter peccatum, & delictum, ſed propter verba veſtra. *Quoniam ego morior in terra iſta, non tranſibo Jordanem:* Neque vivus neque mortuus. *Cavete vobis ne.* Ubicunque dicitur: השמר פן ואל. Ecce hoc eſt præceptum negativum. *Quia Dominus Deus tuus ignis devorans.* Ignis devorans ignem. *Deus Zelotypus.* Faciens vindictam in eos, qui excitant ejus iram. *Deus zelotypus:* Interrogavit quidam philoſophus Raban Gamalielem: Scriptum eſt in lege veſtra: *Deus zelotypus:* Cur zelotypiam exercet contra colentes Idololatriam, & non eſt in eam zelotypus? Reſpondit illi: Dicam tibi parabolam: Cuinam hoc ſimile eſt? Simile regi carnis & ſanguinis habenti unicum filium, qui alit canem, eumque vocat nomine patris ſui; Quando audit rex, iraturne contra filium, an contra canem? Dicendum eſt contra filium: Idcirco zelotypiam exercet contra colentes, non contra ea, quæ coluntur. Et hæc omnia deprehenduntur in tractatu *Avoda Zarah. Quum genueris filios:* Oſtendi vobis a principio ad finem quod erraturi eſſetis poſt Idololatriam, & exulaturi inter gentes: *Et inveterati fueritis.* Iſti ſunt anni, quibus habitavit Iſrael in terra, poſt ejus ingreſſum uſque ad exilium Sedekia: Scriptum eſt enim: *Et fuit octogeſimo anno, & quadringenteſimo anno.* Detrahe ab his quadraginta, quibus inceſſerunt filii Iſrael in deſerto, reliqui erunt uſque ad ædificationem domus 440. anni; & ædificium domus, quam fecit Salomon, ſtetit 410. & ſignum eſt: *Cum hoc ingredietur Aharon in ſanctuarium:* Stetit prima domus: Summa omnium annorum 850. poſtquam ingreſſi ſunt uſque ad eorum exitum: Numerus ונושנ״תם: Minus duobus annis: Et ſic dicit Ela in tractatu Sanhedrin; Quid eſt quod ſcriptum eſt *Dan.* IX. 14. *Et vigilavit Dominus ſuper malitiam, & adduxit eam ſuper* nos:

כי צדיק יהוה אלהינו. צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שהקדים שתי שנים לונושנתם שאילולי לא הקדים שתי שנים היו גולים ולא היו חוזרין. ונתקיים בהם כי אבוד תאבדון והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל סמל לא נותר בעולם צורה שלא ציירו אותה להשתחוות לה. ועשיתם הרע בעיני. אשר אמר אנכי יהוה אלהיך. להכעיסו. יודעין היו ישראל שעבודה זרה אין בה ממש ולא היו עושין אלא להכעיס העדותי בכם היום את השמים. העיד בכם נוטה שמים ויוסד ארץ. דבר אחר שלא יהא להם מנוס תחת מפרס השמים ורקיעת הארץ. דבר אחר השמים. שלא יתנו טלם והארץ שלא תתן יבולה. כי אבד תאבדון. אבד מארץ ישראל. תאבדון בגלות. דבר אחר אבוד בעולם הזה תאבדון בעולם הבא. מהר. מהר מרי עלמא שמנה מאות וחמשים ושש מנין ונושנתם מעל הארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה. אבל בני גד ובני ראובן עתידין לגלות קודם שגלו על ידי מלכי אשור. כי השמד תשמדון. שבארץ ושבעבר הירדן דבר אחר כי השמד תשמדון. תחת ועשיתם פסל ועשיתם הרע. השמד תשמדון. חטאו בכפל ולקו בכפל וסופן מתנחמין בכפלים אנכי אנכי הוא מנחמכם עורי עורי התעוררי התעוררי. והפיץ יהוה אתכם בעמים. אלו קהלות הגולה שהם מתי מספר בכל עיר ועיר אחד בעמים ואחד בגוים לפי שיש מהם מרחמין עליהם ויש מתאכזרין עליהם וכן הוא אומר גוי עז פנים. אשר ינהג יהוה מנהיגם מנחילם בתוך גלותם. שלא יטמעו בתוך האומות. ועבדתם שם אלהים פירוש עובדי אלהים אחרים תהיו עובדים מעשה ידי אדם. ועליו אמר ישעיה ארור הגבר אשר יבטח באדם. ואומר מי את ותיראו מאנוש ימות. אשר לא יראון ולא ישמעון. לא יראון בצרות עובדיהן. ולא ישמעון לקול צועקיהן ולא יאכלו

nos: Justus Dominus Deus noster. Misericordiam fecit Deus S. B. cum Israel, quod antecipaverit duos annos. ונושנתם Si enim non antecipasset duos annos, exulassent, & non reversi essent: Et confirmatur de illis: *Quod pereundo peribitis: Corrupte autem egeritis, feceritisque sculptile similitudinem:* Nulla imago reliqua fuit in mundo, nulla figura, quam non pinxerunt, ut eam adorarent? *Et fecistis malum in oculis meis*; quod dixit: *Ego Dominus Deus tuus:* Ad irritandum illum. Sciebant Israelitæ nihil esse solidi in Idololatria, & non fecerunt nisi ad irritandum. *Testor in vos hodie cœlos*. Testor in vos, qui inclinavit cœlum, & qui fundavit terram. Alia expositio: Ne esset illis refugium sub expansionem cœli, & firmamentum terræ. Alia expositio: *Cœlos*. Ne dent rorem: *Et terram*. Ne det proventum; Quia: *Pereundo peribitis*. *Pereundo* de terra Israel: *Peribitis* in captivitate: Alia expositio: *Pereundo*: In hoc seculo: *Peribitis* in seculo futuro: *Subito*. Subito Domini mundi 856. numerus: ונושנתם: *De super terra, ad quam vos transitis ad hæreditandum eam*. At filii Gad & filii Ruben exulaturi erunt, priusquam exularunt, per reges Assur: *Quia excidendo excidemini*. Qui erunt in terra, & qui erunt extra terram: Alia expositio: *Quia excidendo excidemini*. *Propterea quod fecistis sculptile, & fecistis malum*. *Excidendo excidemini*. Peccarunt in Chepel, & vapularunt in Chepel, & finis eorum fuit, ut duplicem consolationem acciperent: *Ego ego, ipse consolabor vos*. *Isai.* LI. 12. *Surge, surge*. *Judic.* V. 12. *Elevare, elevare*. *Isai.* LI. 17. *Et dispergat Dominus vos inter populo:* Istæ sunt congregationes captivitatis, quæ sunt gentes ex numero in omnibus civitatibus, tam in populis, quam in gentibus; quia ex illis aliæ sunt misericordes in eos, & in aliæ in eos crudeles; Et sic dictum est *Deut.* XXVII. 50. *Gentem impudentem facie*. *Ad quas vos pellet Dominus*. Pellet ipsos, & faciet hæreditare illas in medio eorum captivitatis, ne diminuantur inter gentes. Et coletis ibi idola. Expositio: Colentes deos alienos, coletis opus manus hominis. Et de eo dicit *Isaias: Maledictus homo, qui confidit in homine:* Pariterque dictum est *Isai.* LI. 12. *Quis tu ut timeres ab homine mortali?* Qui non vident, neque audiunt: Non vident angustias eorum, qui illis inserviunt. Neque audiunt vocem clamoris eorum, neque comedunt sacrificia eorum, neque odo-

קרבניהן ולא יריחון ניחוחיהן . ארבעה
דברים כנגד ארבעה שעושין לארבעה
רוחות חעולם. ובקשתם משם. הבטחה
היא לישרﭏ כי אם יבקשו את יהוה
ימצאו תשועה. כי תדרשנו בכל לבבך. לא
כעניין ויפתוהו בפיהם . בצר לך ומצאוך
אין ישרﭏ נגאלין ﭏא מתוך צרה. באחרית
הימים . יעקב אומר באחרית הימים .
ואחריו משה ואחריו כל הנביאים למען
תת תקוה ותוחלת לישרﭏ לחכות ולקוות
עתי הגאולה. ושבת עד יהוה ﭏהיך. גדולה
תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר
שובה ישרﭏ עד יהוה ﭏהיך. כי ﭏ רחום
יהוה ﭏהיך לא ירפך . בהבל . ולא
ישחיתך בין האומות . החושבים בכל דור
ודור להשכיח את שם ישרﭏ. ולא ישכח
את ברית אבותיך. בימי גוג ומגוג . כי
שﭏ נא. מצוה על ישרﭏ להבין ולהשכיל
שהקדוש ברוך הוא יכול להושיעם ולקבצם
מן האומות כשם שעשה לאבותינו במצרים
שנאמר או הנסה ﭏהים לבוא לקחת
הקדים מתן תורה ליציאתם ממצרים
לומר לך שלא הוציאם ממצרים אלא
כדי לקבל את התורה כך אין אתם
נגאלין מן האומות ﭏא בזכות התורה .
במסות באותות ובמופתים עד לעיניך.
בלשון יחידי הבדילך מן האומות ועשאך
אומה יחידה משונה מכל העמים .
אתה הראית לדעת. נראית עליך שכינה
מן השמים. לדעת כי יהוה הוא הﭏהים
אין עוד מלבדו . אמר רבי חנינה אפילו
כשפים אין מהנים עד שניתן להם רשות
להזיק. ואין חיה שולטת באדם ﭏא אם
כן נדמה לה כבהמה . מן השמים
השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ.
מלמד שהרכין הקדוש ברוך הוא שמי
השמים העליונים על הר סיני ודבר עם
ישרﭏ משמים. וכן הוא אומר ויט שמים
וירד. ותחת כי אהב את אבותיך. מצוה
שלימה שאין בה דופי ויוציאך בפניו .
כרועה שמנהיג עדרו בפניו. להוריש גוים

odorant odorem acceptabilem eorum : Quatuor contra quatuor, quæ fecerunt in quatuor lateribus mundi : *Et quæreris inde :* Spes erit Israelitis; Si quærent Dominum, invenient salutem. *Quum quæsieris eum toto corde tuo :* Non autem sicuti dictum est *Psal.* LXXVIII. 36. *Et dilexerunt eum in ore suo. In angustia tua cum invenerint te.* Israelitæ non salvabuntur, nisi de medio tribulationis : *In fine dierum :* Jacob dicit : *In fine dierum :* Et post eum Mose, & post eum omnes prophetæ, ut daretur spes & confidentia Israelitis, ut sperarent, & expectarent tempus redemtionis : *Et reverteris ad Dominum Deum tuum.* Magna est pœnitentia, quæ pervenit usque ad thronum gloriæ. Dictum est enim : *Revertere Israel ad Dominum Deum tuum : Quia Deus misericors, Dominus Deus tuus, nec abjiciet te.* In Babylonia; *Neque corrumpet te.* Inter nationes. Cogitant in singulis generationibus abolere nomen Israel : *Et non obliviscetur pacti patrum tuorum.* In diebus Gog & Magog. *Interroga enim nunc.* Præceptum est, ut Israelitæ intelligant, & considerent, quod Deus S. B. possit eos salvare, & eos colligere ex nationibus, sicut fuit patribus nostris in Ægypto : Dictum est enim : *Vela miraculum fecerit Deus veniendo ad capiendum?* Voluit dare legem priusquam eos educeret de Ægypto; Tibi dicit : Quod eos non eduxerit de Ægypto, nisi ut acciperent legem : Ita pariter vos non liberabimini ex nationibus nisi propter meritum legis: *Cum tentationibus, signis, & miraculis.* Usque ad : *In conspectu oculorum tuorum.* Phrasi particularis : Te separavit a nationibus, & fecit te nationem particularem diversam ab omnibus populis : *Tibi ostensum est ut scires.* Apparuit super te Divinitas de cœlo. *Ut scires, quod Dominus est Deus, nec est ultra præter eum.* Dicit Rabi Chanina : Vel præstigiatores non possunt, donec sibi data sit facultas lædendi; neque fera dominatur in hominem, nisi illi assimiletur, sicut jumentum. *De cœlo audire fecit te vocem suam ad erudiendum te, & super terram.* Docemur, quod Deus S. B. produxerit cœlos cœlorum superiorum super montem Sinai, & locutus sit cum Israel de cœlo. Et sic dictum est : *Et inclinavit cœlos, & descendit. Et propterea quod amavit patres tuos.* Præceptum perfectum, in quo non est refutatio : *Et eduxit te in conspectu suo.* Sicut pastor, qui ducit gregem suum in conspectu suo : *Ad pellendum gentes magnas :* Sicut homo qui ex-

נדולים כאדם שהוא מגרש את הגמלים
מן השדה ומכניס את הצאן . וידעת
היום. מה היום ברור בלא ספיקא אף
אתה ברור בלא ספיקה וסונה . כי
יהוה הוא הﭏהים בשמים ממעל ועל
הארץ מתחת אין עוד . לא באויר ולא
בעולמות. ושמרת את חוקיו ואת מצותיו
אשר אנכי מצוך היום . היום לעשותם
ולא היום ליטול שכרן . היום לעשותם
ולא למחר לעשותם . אשר ייטב לך:
לעולם שכולו טוב ולמען תאריך ימים
וגו' . כל הימים . להביא את ימות
המשיח. אז יבדיל משה הבדיל לא נאמר
ﭏא יבדיל מלמד שאף שלש שהבדיל
יהושע בארץ כנען נקראו על שם משה
לכך נאמר אז יבדיל וכן הוא אומר וידבר
ﭏ יהושע לאמר תנו לכם את ערי המקלט
אשר דברתי ביד משה אבל אמר מצוה
הבאה לידי אקיימנה אף על פי שהיה
יודע שאין שלש בלבד קולטות שנאמר שש
ערי מקלט . מזרחה שמש המזרח קולט
שנאמר ויגרש את האדם וישכן מקדם.
לנוס שמה . מלמד שהיו בצורות מאד.
וחי. שלא יכבשוה הגוﭏים בחזקה. מיכן
אמרו תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר
וחי. עביד ליה מילתא דתהוי ליה חיותא.
ומיכן שלא ימנה אדם לתלמיד שאינו
הגון. את בצר במדבר. ראובן פתח בהצלה
תחלה שנאמר וישמע ראובן ויצילהו מידם
לפיכך נמנה בהצלת רוצח תחלה. וזאת
התורה. מלמד שכשם שערי מקלט קולטת
מגוﭏ הדם כך דברי תורה קולטין ממלאך
המות. ﭏה העדות והחקים והמשפטים
והיכן דבר ערי מקלט. בצאתם ממצרים.
שנאמר ואשר לא צדה והﭏהים אנה
לידו ושמתי לך מקום ﭏו ערי המקלט .
דבר אחר ושמתי לך מקום. מלמד שהיו
ישרﭏ גולים במדבר ארבעים שנה להיכן
גולין למחנה לויה . בעבר הירדן . וירשו
את ארצו. וכל הערים . ויקרא משה
ﭏ כל ישרﭏ. פרשה זו נסמכה לפרשה
של מעלה שנאמר ושמרת את החקים
וגו' ﭏא לפי שדברי תורה מצילין את

expellit camelos de agro, & introducit oves: *Et scias hodie*: Sicut dies est purus sine dubio, ita pariter tu purus sine dubio, & sepe. *Quod Dominus est Deus in cœlo desuper & in terra deorsum, nullus est ultra:* Non in aere, neque in mundis. *Et custodies statuta ejus, & præcepta ejus, quæ præcipio tibi hodie: Hodie*, ad faciendum ea. Non autem hodie ad recipiendam mercedem. *Hodie* ad faciendum ea, non autem mane ad faciendum ea. *Ut bene sit tibi*. In seculo, quod totum est bonum. *Atque ut producantur dies &c. Cunctis diebus:* Ad includendum dies Messiæ. *Tum separavit Mose*. הבדיל non dictum est; sed יבדיל vel si tres separavit Josue in terra Chanaan, tamen vocatæ sunt nomine Mosis: Idcirco dictum est: *Tum separavit*: Et sic dictum est: *Et locutus est ad Josue dicendo: Date vobis urbes refugii, de quibus locutus sum per manum Mosis*. Sed dixit: Præceptum adducitur per eum, qui confirmavit: Licet sciret, quod tres duntaxat non reciperent: Dictum est enim: *Sex urbes refugii*. Qui habitabat ad orientem solis, oriens recipiebat: Dictum est enim: *Et expulit Adam, & habitavit in oriente. Ut fugiat illuc:* Docemur fuisse in multis arcibus. *Et vivet:* Ne vi subigant vindices. Hinc dixerunt: Si discipulus exulet; faciunt cum eo exulare etiam magistrum suum. *Et vivet:* Fac ei quod sit illi vita. Hinc probatur, quod nemo doceat discipulum, qui non sit rectus: *Besar in deserto*. Ruben incepit cum prosperitate in principio. Dictum est enim *Genes.* XXXVII. 20. *Et audivit Ruben, & liberavit eum de manu eorum*. Idcirco constitutus fuit, ut salvaret homicidam in principio: *Et hæc est lex*. Docemur; Sicut urbes refugii dant refugium a vindice sanguinis, ita pariter verba legis dant refugium ab Angelo mortis. *Hæc sunt testimonia, & statuta, & judicia:* At ubi locutus est de urbibus refugii? In exitu de Ægypto: Dictum est enim *Exod.* XXI. 13. *Qui vero studiose fecerit, sed Deus causavit alterum in manum ejus, tum ponam tibi locum*. Istæ sunt urbes refugii. Alia expositio: *Et posui tibi locum*. Docemur Israelitas exulasse in deserto quadraginta annis. Quo exulabant? In castra Levitarum. *Trans Jordanem. Et hæreditabitis ejus terram, & omnes civitates: Et vocavit Mose universum Israel*. Hæc sectio proxima est sectioni superiori: Dictum est enim: *Et custodies statuta &c.* Quia verba legis liberant suos sectatores ab omni angustia: Dictum

בעליהן מכל צרה שנאמר בהתהלכך תנחה אותך . כשם שערי מקלט קולטות את הרוצח לפיכך הוטלה פרשת אז יבדיל משה בנתים . גדולה שמיע שמביאה לידי מעשה שנאמר ולמדת אותם ושמרתם לעשותם. יהוה אלהינו כרת עמנו ברית בחורב . שנאמר על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל . לא את אבותינו . מלמד הדורות שהיו עתידין להיות עמדו על הר הר סיני בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא אנכי . וכל מי שהוא עז פנים לא עמדו אבותיו על הר סיני . פנים בפנים . לא דברתי אני עמכם אלא פנים בפנים כמו שנאמר ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה . אנכי עומד . שליח נמניתי סרסור הייתי כי יראתם מפני האש שנאמר ויאמרו אל משה דבר אתה עמני ונשמעה.

סליק פיסקא

אנכי יהוה אלהיך למה נאמרו עשרת הדברות בלשון יחיד כדי שיהא כל אחד ואחד אומר אני נצטויתי . בשבילי נתנה התורה כדי שאקיימנה. ולא שיאמר דיו לעולם חוץ ממני: דבר אחר נאמר בלשון יחיד שכיון שחטאו ישראל אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם למה יהוה יחרה אפך בעמך לא צוית אותם כי אם אותי שנאמר אנכי וגו' . שמא כמרומה להם אמר . דבר אחר מפני שהיחידים עברו על עשר הדיברות. מיכה ביטל אנכי בפסלו אשר עשה . ירבעם ביטל לא יהיה לך בשני עגלי הזהב. בן הישראלית ביטל לא תשא שנאמר ויקב בן הישראלית ביטל לא תשא שנאמר ויקב בן האשה ויקלל . מקושש ביטל זכור. אבשלום ביטל כבד . יואב ביטל לא תרצח. אמנון ביטל לא תנאף. עכן ביטל לא תגנוב . ציבה ביטל לא תענה שנאמר וירגל בעבדך . אחאב ביטל לא תחמוד בכרם נבות . לפיכך נאמרו בלשון יחיד. אנכי יהוה אלהיך לשון הברה שכיון שהביא הקדוש ברוך הוא להשמיע הדיברות

ctum est enim. *In incessu tuo ducet te*. Sicut urbes refugii dabant refugium homicidæ, idcirco conjuncta fuit sectio: *Tum separavit Mose*. Inter eas. Magna est auditio, quæ adducit ad doctrinam; Dictum est enim; *Audi Israel*. Et scriptum est: *Et docebitis ea*. Et videtur, quod doctrina adducat ad opus: *Et docebitis ea, & custodietis, ut faciatis: Dominus Deus noster pepigit nobiscum pactum in Horeb:* Dictum est enim: *Quoniam per verba ista pepigi tecum pactum, & cum Israel. Non autem cum patribus nostris*. Docemur, fore ut omnes generationes adstarent in monte Sinai tempore, quo dixit Deus S. B. *Ego:* Et qui est impudens, ejus patres non steterunt in monte Sinai; *Facie ad faciem*. Non locutus sum ego vobiscum nisi facie ad faciem; Sicuti dictum est: *Et eduxit Mose populum in occursum Dei ex castris:* Ego steti; Legatus constitutus sum, mediator fui; quia timuistis a conspectu ignis, & dixistis Mosi: *Loquere tu nobiscum, & audiemus*.

Finis textus.

EGO Dominus Deus tuus: Cur memorantur decem verba phrasi singulari? Ut unusquisque diceret: Ego jussus sum, propter me data est lex, ut eam observarem. Non autem ut diceret: Satis est mundo præter me. Alia expositio. Memoratur phrasi singulari; Etenim quando peccarunt Israelitæ, dixit Mose coram Deo S. B. Domine mundi; *Cur Domine excandefacta est ira tua in populum tuum?* Non ea præcepisti nisi mihi. Dictum est enim; *Ego*; Fortasse quasi eis dixit. Alia expositio. Quia singulares transgressi sunt decalogum. Micha abolevit; *Ego*. In sculptili, quod fecit. Jeroboam abolevit. *Non erit tibi*. In duobus vitulis aureis: Filius Israelitidis abolevit; *Non assumes*; Dictum est enim; *Et blasphemavit filius mulieris, & maledixit*. Colligens ligna abolevit; *Memento*; Absalom abolevit; *Honora:* Joab abolevit. *Non occides:* Ammon abolevit; *Non mœchaberis*. Achan abolevit: *Non furaberis*; Sibah abolevit; *Non testificaberis:* Dictum est enim 2. Sam. XIX. 27. *Et accusavit me servum tuum*. Achab abolevit; *Non concupisces*; In vinea Naboth. Idcirco memorantur phrasi singulari. *Ego Dominus Deus tuus*; Phran gravi; Etenim postquam Deus S. B. adduxit Israelitas, ut audirent allocutiones, ejus vox egrediebatur, & revertebatur per omnem mundum; & Israelitæ qui audiebant in oriente, converte-

לישראל היה הקול יוצא ומחזר על
כל העולם וישרא שומעין את הקול מן
המזרח היו הופכין פניהם כלפי מזרח היה
בא להם הקול מן הדרום הופכין פניהם
לדרום. היה בא להם הקול מן הצפון
הופכין פניהם לצפון. היה בא להם הקול
מן המערב היו תמיהין לומר כמה רשויות
לפיכך פתח להם אנכי יהוה אלהיך. לא
מפני שראיתם דמיונות לפידים הרבה
וקולות הרבה שמעתם אל תהיו סבורים
לרשיונות הרבה אלא כל שראיתם וכל
ששמעתם הוא אנכי. אף על פי שנגלו
על הר סיני כיתות כיתות של מלאכי
השרת שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון
ואומר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן
יהוה בם מכולם אין שליט עליכם לא
אנכי עשרת הדברים ניתנו כנגד עשרה
מאמרות. אנכי כנגד יהי אור. וכן הוא
אומר והיה לך יהוה לאור עולם. לא
יהיה לך כנגד מאמר שני יהי רקיע שלא
להשתחוות לאשר בשמים ולאשר במים
מתחת לארץ. לא תשא כנגד יקוו
המים. מה המים אין עומדין במקום
נקוב כך הנשבע לשקר אין לו מעמד ואין
לו תקומה. ולא יצליח דרכו. זכור כנגד
תדשא הארץ מוציאה דשאים שלא נזרעו
כך אם תשמרו השבת כתיקנה הקדוש
ברוך הוא מזמן לך טובות בלי עמל
שנאמר וימלאו אסמיך שבע. כבד כנגד
יהי מאורות מי שמכבד את הוריו יתקיים
עליו אור זרוע לצדיק ומי שאינו מכבדם
יהי מאירה בכל אשר לו שנאמר מארת
יהוה בבית רשע. דבר אחר האב והאם
נמשלו לו לאדם כמאורות. דכתיב והנה
השמש והירח. ואומר הבוא נבוא אני
ואמך ואחיך. לא תרצח. כנגד ישרצו
המים שלא תהא שוחט את האדם
כשם ששוחט את העוף. לא תנאף.
כנגד תוצא הארץ נפש חיה שלא תהא

tebant facies suas ad orientem; & quando convertebant facies suas ad orientem, vox ad eos veniebat ab austro; quando convertebant facies suas ad austrum, vox veniebat ad eos ab aquilone, & quando convertebant facies suas ad aquilonem, vox veniebat ad eos ab occidente; Illi stupentes dicebant: Quam multæ sunt potestates! Idcirco incepit: *Ego Dominus Deus tuus*. Non eo quod vidistis similitudines multorum fulgurum & tonitrua multa audistis: Nolite credere esse potestates multas. Sed omnia quæ videtis, & auditis, ego sum: Vel si adscenderint super montem Sinai classes classes Angelorum ministerii; Dictum est enim *Psal.* LXVIII. 14. *Rex virtutum dilecti, dilecti*. Pariterque dictum est ibid. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium*. Ex omnibus nemo dominatur vobis, nisi ego: Decem verba data sunt contra decem dictiones: *Ego*; Contra id quod dictum est; *Sit lux*; Et sic dictum est; *Et erit tibi Dominus in lucem æternam: Non erit tibi*; Contra dictionem secundam; *Sit firmamentum:* Ne adores quæ sunt in cœlo, & quæ sunt in aquis sub terra. *Non assumes*; Contra id quod dictum est; *Congregentur aquæ*; Sicut aquæ non stant in loco perforato; ita pariter juranti in vanum non erit consistentia neque statio; & non prosperabitur via sua; *Memento*. Contra id quod dictum est; *Germinet terra*: Sicut terra producit germina, quæ non sint sata, ita pariter si custodietis Sabbathum, sicut convenit, Deus S. B. præparabit tibi bona sine labore; Dictum est enim *Prov.* III. 10. *Et implebuntur horrea tua saturitate*. *Honora*; Contra id quod dictum est; *Sint luminaria*; Qui honorat doctores suos confirmabitur de eo quod dictum est *Psalm.* LXII. 11. *Lux orta est justo*. Qui autem eos non honorat; erit maledictio in omne id, quod suum erit; Dictum est enim *Prov.* III. 33. *Egestas a Domino in domo impii*. Alia expositio. Pater & mater apparebunt homini sicut luminaria; Scriptum est enim: *Ecce sol & luna*. Pariterque dictum est; *Si veniendo veniemus ego & mater tua, & fratres tui*. *Non occides*. Contra id quod dictum est *Genes.* I. 20. *Repere faciant reptile aquæ*. Ne mactes hominem, sicut mactas volucrem: *Non mœchaberis*. Contra id quod dictum est: *Producat terra animam viventem*. Ne sis sicut jumentum, qui concumbit cum matre, & cum filia, & cum sorore: *Non furaberis*. Contra id quod dictum est

כבהמה שבא על אמה ועל בתה ועל אחותה לא תגנוב. כנגד נעשה אדם שלא תהא כאדם שגנב מן האילן ואכל. ולא תענה. כנגד מאמר תשיעי. הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע כשם שהארץ אינה עונה שקר לא מוציאה מה שאתה זורע בה אף אתה לא תענה שקר שאם תענה שקר אף אתה תזרע חטים ויעלה חוח. וכן אמר איוב תחת חטה יצא חוח. לא תחמוד. כנגד מאמר עשירי לא טוב היות האדם לבדו שלא יהא אדם חומד אשת חבירו.

דבר אחר עשרת הדברות כרת הקדוש ברוך הוא ברית בתורה שתהא נוהגת בלשון בין עשר אצבעות ידיו וברית המלה כרותה בברית בין בברית בין עשר אצבעות הרגלים. שמור את יום השבת. שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו כל ששינו בשמירה ישנו בזכירה הני נשי הואיל ואיתנהי בשמירה איתנהי בזכירה. מיכן לנשים שחייבות בקדוש היום. כל אל״ף בי״ת כתיב בעשרת הדברים האחרונים. טי״ת אין כתיב בלוחות הראשונים שאילו כתב בהם טי״ת לא היתה תקנה לישרא׳ במעשה העגל כלומר לא ניתקנה הכתובה כתיקנה ואינה נידונת כאשת איש לא כפנויה. בא בלוחות האחרונים שני טית״ין ובזרוע נטויה ולמען ייטב לך להשלים הראשונה והאחרונה ארבעה ווי״ן ולא תנאף ולא תרצח ולא תגנוב ולא תענה כנגד עשרים וארבעה ספרים שהיו עתידין לעמוד לישראל. דבר אחר למה ולא ולא לפי שכשנאמרו מפי הגבורה נאמרו בהפסקות זה מזה לעשרה פרקים לכך נאמרו בלא וו״ין אבל משה אמרם ביחד כקורא בספר לכך נאמר ולא תרצח ולא תנאף ולא תגנוב. חביב חביב קודם לא תרצח נפש. לא תנאף את אשתו לא תגנוב את ממונו. את הדברים האלה. קול גדול ולא יסף. לא יסף כמותו קול בעולם להיות עוד. דבר אחר ולא יסף. לא פסק בנתים כענין ויתנבאו ולא יספו. ויהי כשמעכם את הקול. ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם חולקין כבוד זה

est; *Faciamus hominem*; Ne sis sicut Adam, qui furatus est de arbore, & comedit: *Non testificaberis*. Contra dictionem nonam. *Ecce dedi vobis omnem herbam producentem semen*: Sicut terra non testificatur in vanum, sed producit, quod tu seris in ea, ita pariter tu non testificaberis in vanum, si tu testificaberis in vanum, seres triticum, & producentur spinæ; & sic dixit *Job* XXXI. 4. *Pro frumento oriatur mihi tribulus*. *Non concupisces*: Contra dictionem decimam: *Non bonum est, ut homo sit solus*: Ne homo desideret uxorem socii sui: Alia expositio: *Decem verba*; Pepigit Deus S. B. pactum in lege, quod data sit lingua inter decem digitos manuum suarum, & fœdus circumcisionis pactum in fœdere inter decem digitos pedum: *Observa diem Sabbathi*: *Observa*, & *memento* memorantur in una allocutione; Quod addiscimus in observatione, addiscemus in memoratione; Hæc duo quoniam explicavimus in observatione, explicabimus quoque in memoratione; Hinc probatur, quod mulieres obligentur ad sanctificationem diei: אל״ף & בי״ת scriptum est in verbis prioribus; טי״ת non scriptum est in tabulis primis; Si enim iis scriptum fuisset טי״ת, non fuisset reparatio Israelitis in opere vituli, quasi dicat, non reparata est scriptura, sicut reparata est, neque judicatur sicut uxor viri, sed sicut libera: Deprehenduntur in tabulis postremis duo טי״ת: Et brachio extenso: *Ut bene sit tibi*: Ad perficiendam primam, & in postrema quatuor וה״ו *Et non mœchaberis*, & *non occides*, & *non furaberis*, & *non testificaberis* contra viginti quatuor libros, qui erant constituendi Israelitis: Alia expositio: Cur scriptum est: *Et non*, & *non?* Quia postquam dicta fuerunt ex ore Dei, memorata sunt in textibus alterum ex altero in decem capita, idcirco dicta sunt sine וה״ו: Sed Mose memoravit singulariter, sicut qui legit in libro: Idcirco dictum est: *Et non occides*, & *non mœchaberis*, & *non furaberis*. Amabilius minus amabile præcedit: Non occides animam: Non mœchaberis cum ejus uxore: Non furaberis ejus nummos. *Verba ista*: *Voce magna*, & *non addidit*: Non addet sicut istam vocem in mundo, ut sit amplius. Alia expositio: *Et non addidit*. Ne cesset inter ea: Sicuti dictum est: *Et prophetarunt*, & *non addiderunt*. *Et fuit, quum audiissetis vocem*, & *accessistis ad me omnia capita tribuum vestrarum*, & *seniores vestri*. Inter se sibi impertiverunt honorem; non incesserunt confusim: Si-

לזה לא מעורבבין. כענין שנאמר ותקרבון אלי כולכם ותאמרו נשלחה אנשים בערבוביא. ותאמרו הן הראנו. אלו כיתות מלאכי השרת. מלמד שנפתחו השמים וראו מראות אלהים. ועתה למה נמות כי מי כל בשר. קרב אתה ושמע. ואת תדבר מפני כבוד השכינה נאה לומר למשה ואת לשון נקבה. וישמע יהוה את כל דבריכם. דבריכם תרי. בדברכם תרי. דברי חד דברו חד אשר דברו חד. הרי כאן שמנה כנגד שמנה דברות ששמעו מפי משה ושנים מפי הגבורה. מי יתן והיה לבבם זה להם. מיכן אמרו דור שקבלו התורה נקראו דור דעות. וכן אמרו חכמים לא היו ישראל ראויין לאותו מעשה. דכתיב מי יתן והיה לבבם ולא דור ראוי לאותו מעשה אמר כי עני ואביון אנכי ולבי חלל בקרבי ולא עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה לומר לך שאם חטאו צבור אומרין להם כלך אצל צבור ואם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד. וכן הוא אומר אלמדה פושעים דרכיך. וצריכא דאי תנא צבור הוה אמינא משום דנפישי רחמי. אבל יחיד אימא לא קא משמע לן ואי תנא יחיד דלא מיפרסם חטאיה אבל צבור דמפורסם חטאיהו אימא לא קא משמא לן בפרק קמא דמסכת עבודה זרה. לך אמור להם. מיכן אמרו כל דבר שבמניין צריך מניין אחר להתירו לפי שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לומר על ישראל אל תגשו אל אשה הוצרך לומר שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי מיכן שהסכים הקדוש ברוך הוא עם ידי משה על שפירש מן האשה. ועשו בארץ מיכן אמרו כל הדר בחוצה לארץ דומה כאילו עובד עבודה זרה וכן דוד אמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת יהוה לאמר לך עבוד אלהים אחרים. בכל הדרך, וזאת המצוה. למען תירא. אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה. ולמען יאריכון ימיך. לעולם שכולו ארוך. ושמעת ישראל ושמרת לעשות השמיעה מביאה לידי עשייה

cuti dictum est: *Et accessistis ad me omnes vos, & dixistis: Mittemus viros*. Confusim. *Et dixistis: Et ostendit nobis Dominus*. Istæ sunt classes Angelorum ministerii: Docemur, quod aperti fuerint cœli, & viderint aspectum Dei: *Nunc igitur quare moriemur? Nam quis est ex omni carne? Accede tu & audi: Et tu loqueris*: Propter decorem Divinitatis, decens erat ut diceret *Mosi*. ואת genere fœminino: *Et audivit Dominus vocem verborum vestrorum*. דבריכם duo, בדריכם duo, דברי unum, דברו unum, אשר דברו unum: Ecce octo contra octo allocutiones, quas audierunt ex ore Mosis, & duas ex ore Dei. *Quis det, ut sit cor eorum istud illis?* Hinc dixerunt. Generatio, quæ accepit legem, vocata est generatio intelligentiæ: Et sic dixerunt sapientes: Non fuerunt digni Israelitæ hoc opere: Scriptum est enim: *Quis det, ut sit cor eorum?* Neque David fuit dignus hoc opere, qui dixit *Psal.* LXXXVI. 1. *Quoniam inops & pauper sum ego*. Neque fecerunt Israelitæ vitulum, nisi ut darent facultatem loquendi pœnitentibus dicendo tibi: Si peccaverit cœtus, dicent illi: Defini apud cœtum, si privatus peccaverit, dicent illi: Defini prope privatum: Et sic dictum est *Psal.* LI. 15. *Docebo iniquos vias tuas*: Et necessaria est hæc traditio; quia cœtus, nobis dicendum est, quod esset abundans in misericordia: Sed in privato, dicendum est minime; Hoc nobis eruitur: Et hæc est traditio: Privatus, quia non publicat sua peccata, sed de cœtu, qui publicat sua peccatus, dicimus minime; & hoc nobis eruitur ex cap. 1. *Avoda Zarah*. *Vade, dic illis*: Hinc dixerunt: Omne quod deprehenditur in numero, requirit numerum alium ad permittendum; quia dixit Deus S. B. Mosi, ut diceret Israelitis: *Non accedetis ad mulierem*. Dicendum erat: *Revertimini ad tentoria vestra. Et tu hic consiste mecum*: Hinc anticipavit Deus S. B. per Mosen de separatione ab uxore. *Ut faciant in terra*: Hinc dixerunt: Qui habitat extra terram similis est illi, qui colit Idololatriam: Et sic David dixit 1. *Sam.* XXVI. 19. *Qui ejecerunt me hodie ut non habitem in hæreditate Domini, dicentes: Vade, servi diis alienis in omni via; Et hoc est præceptum. Ut timeas*. Non est similis operans ex amore operanti ex timore: *Ut producantur dies tui*: In seculo, quod totum est diuturnitas: *Et audies Israel, & custodies ad faciendum*. Auditio adducit ad faciendum, & custodia adducit

ושמירה מביאה לידי עשייה. אשר ייטב לך לעולם שכולו טוב. דרשא שמע ישראל. זכה יעקב אבינו שנקראו ישראל על שמו. שמע ישראל. אמר רבי שמעון בן יוחאי ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש ואני הורשן ודברי נראין מדבריו. האחד ותרא שרה את בן הגר המצרית מצחק שעבד עבודה זרה דברי רבי עקיבא ואני אומר לא היו צריכין אלא לענין שדות וכרמים שכשבאו לחלוק היה ישמעאל אומר אני נוטל שני חלקים ואתה אחד שאני בכור ראשית און. ודברי נראין מדבריו דכתיב גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק. השני הצאן ובקר ישחט להם. היספוקו להם דברי רבי עקיבא ואני אומר אפילו אתה מכניס להם צאן ובקר סופם להתרעם עליך ונראין דברי מדבריו. דכתיב עתה תראה היקרך דברי אם לא. כלומר אתן להם בשר לרעתם. השלישי יושבי החרבות האלה על אדמת ישראל אומר אחד היה אברהם ויירש את הארץ ואנחנו גוים רבים. רבי עקיבא דורש אלוה אחד עבד אברם ויירש את הארץ והם שעובדים כמה אלהות לא כל שכן. ואני אומר ומה אברהם שלא נצטווה אלא מצוה אחת ויירש את הארץ אנו שנצטווה לנו כמה מצות לא כל שכן ונראין דברי מדבריו שהנביא מוכיחן לכן כה אמר יהוה על הדם תאכלו עמדתם על חרבכם והארץ תירשו. הרביעי כה אמר יהוה צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז. צום החמישי זה תשעה באב חמישי לחדשים. צום השביעי שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ותשרי שבעה לחדשים. צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלם שהוא עשירי לחדשים ואני אומר העשירי זה חמשה בטבת שבאת שמועה לגולה אלא בארץ ישראל מתענין על המעשה ובגולה על השמועה דכתיב

cit ad faciendum: *Ut bene sit tibi*. In seculo, quod totum est bonum. Expositio: *Audi Israel*: Meritus est Jacob pater noster, ut Israel suo nomine vocaretur. *Audi Israel*. Dicit R. Simeon ben Jochai: Quatuor loca exposuit Rabbi Akiba, eaque ego pariter exposui, & mea verba præ ejus verbis probabiliora videntur. 1. *Et vidit Sarah filium Hagar Ægyptiæ ludentem*. Quod serviret Idololatriæ. Verba R. Akiba: At ego dico; Hoc non fuit necesse nisi respectu agrorum, & vinearum; etenim quando venerunt ad dividendum; Ismael dixit: Ego accipiam duas partes, & tu unam, quia ego sum primogenitus principium fortitudinis. At mea verba præ ejus verbis sunt probabiliora: Scriptum est enim: *Expelle ancillam istam, & filium ejus, quia non hæreditabit filius ancillæ istius cum filio meo cum Isaach*. 2. *Num oves & boves mactabuntur eis; & sat erit eis?* Verba R. Akiba: At ego dico: Vel si illis adduceres oves & boves, eorum finis erit, ut murmurent in te: Et mea verba præ ejus verbis probabiliora sunt; Scriptum est enim. *Jam videbis utrum supervenerit tibi*. Quasi dicat: Dabo eis carnem propter eorum malum. 3. *Qui habitant in ruinosis his super terram Israel*: *Ezech*. XXXIII. 24. Dicit: Unus erat Abraham, & hæreditavit terram, & nos gentes multæ: R. Akiba exponit: Deum unum adoravit Abraham, & hæreditavit terram, & illi qui adorant multos Deos, quanto magis? At ego dico: Sicut Abraham, cui non fuit mandatum nisi præceptum unum, hæreditavit terram, nos quibus mandata sunt multa præcepta, quanto magis? Et probabiliora mea verba præ illius verbis videntur: Etenim propheta sic eos reprehendit; *Sic dicit Dominus: Qui in sanguine comedetis, stetistis in gladiis vestris, & terram possidebitis? Ezech*. loc. cit. 4. *Sic dicit Dominus: Jejunium quarti*. *Zachar*. VIII. 19. Hic est dies decimus septimus Tamutz; *Jejunium quinti*. Hic est dies nonus Ab, qui est quintus in mensibus; *Jejunium septimi*. Hic est dies tertius Tisri, in quo occisus fuit Gedalias filius Achicham; & Tisri est septimus in mensibus; *Jejunium decimi*. Hic est dies decimus Tebeth, in quo accessit rex Babel ad Hierusalem; qui est decimus in mensibus: At ego dico: *Decimi*. Hic est dies quintus Tebeth, in quo venit fama ad captivitatem; at in terra Israel jejunant pro facto, & in captivitate pro fama; Scriptum est enim *Ezech*. XXXIII. 22. *Et fuit*

ויהי בשתים עשרה שנה בעשירי בחמשה לחדש לגלותינו בא ﭏי הפליט ,ועשו יום שמועה כיום שריפה ודברי נראין מדבריו שהוא אומר [על אחרון ראשון שמה שסמך מלך בבל בתחלה והוא אחרון בתעניות. ואני אומר על אחרון אחרון לפי שהשמועה היתה באחרונה והוא צום עשירי. לא נהגו ישרﭏ להתענות ﭏא בעשרה בטבת על שם המעשה שגדול המעשה יותר מן השמועה והלכה זו במסכת ראש השנה וכדי להביא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד . שיעקב אמרו דברנו עד הנה. גם ﭏה ארבעה דברים שדרשו רבותינו זכרונם לברכה. מלמד שהיה יעקב אבינו נודר נדר והיה יהוה לי לﭏהים . שלא ימצא בזרעו פסולת כדרך שמצא בישמעﭏ ועשו וכיון שנעשה מעשה בלהה היה עצב עד שנתבשר מפי הגבורה שעשה ראובן תשובה שנאמר ויהיו בני יעקב שנים עשר: וכיון שבא יעקב אבינו ליפטר מן העולם קרא לבניו שנאמר ויקרא יעקב ﭏ בניו אמר להם שמא יש בלבבם שום חילוק על מי שאמר והיה העולם אמרו לו שמע ישרﭏ יהוה ﭏהינו יהוה אחד. מיד וישתחו ישרﭏ על ראש המטה . [מלמד ששיבח והודה להקדוש ברוך הוא שלא יצא הימנו פסולת מיד אמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד . וכן מסורת בידנו שלא לאמרו בקול רם שאין כתוב בתורה ושלא לבטלן שכבר אמרו יעקב אבינו לפיכך נאמר בלחש . יהוה ﭏהינו. שמו עלינו ביותר , יהוה אחד . על כל באי העולם . יהוה ﭏהינו בעולם הזה . יהוה אחד. לעולם הבא שנאמר והיה יהוה למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יהוה אחד ושמו אחד. ואהבת את יהוה ﭏהיך. אהבהו על הבריות כאברהם אביך בענין שנאמר את הנפש אשר עשו בחרן מלמד שהיה אברהם מגיירן ומכניסן תחת כנפי השכינה. דבר אחר ואהבת את יהוה ﭏהיך עשה מאהבה. שהעושה מאהבה שכרו כפול ומכופל . בכל לבבך

fuit duodecimo anno in decimo in quinto mensis captivitatis nostræ venit ad me, qui fugerat. Et fecerunt diem famæ, sicut diem combustionis: Et verba mea præ ejus verbis sunt probabiliora; Qui dicit de ultimo primum, quando accessit rex Babel in principio, & est ultimum in jejuniis: At ego dico de ultimo ultimum, quia fama fuit in ultimo; & hoc est jejunium decimi: Non consuescunt Israelitæ jejunare nisi in die decima Tebeth, quia factum est fama majus; Et hæc constitutio deprehenditur in tractatu *Rosasana*: Ut includatur: Benedictum sit nomen gloriosum regni ejus in seculum seculi. Quod Jacob, dixerunt; *Locuti sumus usque adhuc*. Ista sunt quatuor, quæ exposuerunt sapientes nostri f. m. Docemur, quod Jacob pater noster voverit votum; *Et erit Dominus mihi in Deum*: Quod non fuerit inventus profanus in ejus semine, sicut inventus est in Ismael & Esau; & quando contigit factum in Bila, afflictus erat donec ei fuit nunciatum ex ore Dei, quod fecisset Ruben pœnitentiam: Dictum est enim; *Et fuerunt filii Jacob duodecim*. Et quando venit Jacob pater noster, ut dimitteretur de mundo, vocavit filios suos; Dictum est enim; *Et vocavit Jacob filios suos*: Dixit eis; Fortasse est vobis dissensio in eum, qui dixit; Et fuit mundus; Responderunt ei: *Audi Israel, Dominus Deus noster Deus unus*; Statim; *Et adoravit Israel in capite lecti*. Docemur, quod sedens laudaverit Deum S. B. quod profanatio ab eo non fuerit egressa. Subito dixit; Benedictum sit nomen gloriosum regni ejus in seculum seculi; Et sic traditum est nobis, quod non recitaverint voce elata; quod non scriptum est in lege; ut non aboleretur; Quia dixerunt Jacob pater noster. Idcirco dictum est placide: *Dominus Deus noster*. Nomen ejus super nos excellit: *Deus unus*. Omnibus venientibus in mundum; *Dominus Deus noster*. In hoc seculo. *Deus unus*. In seculo futuro; Dictum est enim; *Et erit Dominus in regem super universam terram, in die illa erit Dominus unus, & nomen ejus unum; Et diliges Dominum Deum tuum*. Diliges super creaturis, sicut Abraham pater tuus; sicuti dictum est: *Animam quam fecerunt in Haran*. Docemur, quod Abraham fecerit proselytos, & introduxerit sub alas Divinitatis. Alia expositio: *Et diliges Dominum Deum tuum*. Fac ex amore; si enim fecerit ex amore, ejus merces erit duplicata, atque iterum duplicata: *Toto corde tuo*. Duobus figmentis

בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע דבר אחר בכל לבביך שלא יהא לבבך חלוק על בוראך. ובכל נפשך ואפילו הוא נוטל את נפשך. וכן הוא אומר כי עליך הורגנו כל היום. רבי אליעזר אומר יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל לבבך ובכל נפשך. ויש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר ובכל מאודך. רבי עקיבא אומר ובכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודד לך. בכל הוי מודה לו במאד מאד. וכן בדוד אומר כוס ישועות אשא ובשם יהוה אקרא צרה ויגון אמצא ובשם יהוה אקרא. וכן באיוב אומר יהוה נתן ויהוה לקח יהי שם יהוה מבורך. לעולם יהא אדם שמח בייסורין. יותר מן הטובה שאילו אדם בטובה כל ימיו אין נמחל לו עון שבידו על מה נמחל לו על ידי ייסורין. רבי אליעזר בן יעקב אומר חביבין ייסורין שמאהבין לאב את הבן שנאמר כי את אשר יאהב יוכיח וכאב את בן ירצה. רבי יוסי ברבי יהודה אומר הביבין ייסורין ששמו של הקדוש ברוך הוא חל על מי שייסורין באין עליו שנאמר יהוה אלהיך מיסרך. ואומר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה. והוא מפורש במסכת ברכות. תנו רבנן ואהבת את יהוה אלהיך שיהא שם שמים מתאהב על ידך שיהא אדם שונה ולומד ומשאו ומתנו עם בני אדם באמונה. הכל אומרים ראו פלוני שלמד תורה כמה נאין מעשיו כמה הנונין דרכיו נלמד תורה לבנינו שיהו גם הם כמותו. תניא רבי מאיר אומר ואהבת את יהוה אלהיך. אהבהו כאברהם. שנאמר זרע אברהם אוהבי. בכל לבבך. ביצחק שעקד את עצמו על גבי המזבח לפני. ובכל מאדך. כיעקב שאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. והיו הדברים האלה לפי שנאמר ואהבת איני יודע כיצד אני אהבו אומר תן לבבך

tis tuis, figmento bono, & figmento malo. Alia expositio: *Toto corde tuo*. Ne sit in corde tuo dissensio in creatorem tuum: *Et tota anima tua*. Vel si eripiat animam tuam: Et sic dictum est *Psal.* XLIV. 23. *Quoniam propter te mortificamur tota die*. Rabi Eliesér dicit: Estne tibi homo, cui sit suum corpus præ sua pecunia amabilius? Idcirco dictum est; *Toto corde tuo, & tota anima tua*. Estne tibi quisquam, cui sit amabilior pecunia præ corpore suo? Idcirco dictum est: *Et tota facultate tua*. R. Akiba dicit: *Et tota facultate tua*: Tota ea mensura, qua metitur tibi. In cunctis confitebitur illi maxime: Et sic de David dictum est: *Calicem salutaris accipiam & nomen Domini invocabo: Tribulationem, & dolorem inveni, & nomen Domini invocabo*. Et similiter de Job dictum est: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sit nomen Domini benedictum*: Semper homo lætabitur castigationibus magis quam bonis; Si enim homo sit semper in bonis, nunquam ei remittetur peccatum: Qua de causa ei remittitur? Propter castigationes. Rabi Eliesér ben Jacob dicit: Amabiles sunt castigationes, quæ amabilem patri faciunt filium: Dictum est enim *Proverb.* III. 12. *Quem enim diligit Dominus corripit, & quasi pater in filio complacet sibi*. R. Jose bar R. Jehuda dicit: Amabiles sunt castigationes, quia nomen Dei S. B. cadit super eum in quo sint castigationes: Dictum est enim *Deuter.* VIII. 5. *Dominus Deus tuus corrigat te*. Pariterque dictum est *Psalm.* XCIV. 12. *Beatus homo, quem tu erudieris Domine*. Et hoc explicatur in tractatu *Berachoth*. Tradiderunt sapientes: *Et diliges Dominum Deum tuum*; Ut nomen cœlorum per te sit amabile, ut homo addiscat, & doceat, & ejus onus sit & donum cum filiis hominis cum fide. Omnes dicunt: Dignus est N. N. ut addiscat legem: Quam pulchra sunt ejus opera; quam rectæ sunt ejus viæ! Doceamus filios nostros legem, ut illi quoque sint huic similes. Traditio: Rabi Meir dicit: *Et diliges Dominum Deum tuum*. Dilige sicut Abraham: Dictum est enim *Isai.* XLI. 8. *Semen Abraham amici mei*. *Toto corde tuo*. Sicut Isaach, qui se constituit super altare coram me: *Et tota mente tua*. Sicut Jacob, qui dixit: *Et omne quod dederis mihi, decimando decimabo tibi: Et erunt verba ista*. Quia dictum est: *Et amabis*: Ignoro, quomodo ego illum amare debeam. Dicitur: Pone super cor tuum verba ista, & cognosces eum, qui dixit: Et

fuit

על דברי אלה ואתה מכיר את מי שאמר
והיה העולם . אשר אנכי מצוך היום .
שיהו בכל יום ויום כמו חדשים בעיניך
כאילו קבלתם היום מהר סיני . על
לבבך . שיהו מכוונין בלבבך . שלא תנמנם
בהם אלא כענין שנאמר קשרם על
גרגרותיך כתבם על לוח לבך . ושננתם
לבניך . שיהו שנונים ומחודדים בפיך .
ושננתם לבניך . אלו תלמידיך . וכן אתה
מוצא בכל מקום שהתלמידים קרויין
בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים אשר
ביריחו אל אלישע . וכן מצאנו לרב שנקרא
אב שנאמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ,
ודברת בם . עשם עקר ואל תעשם טפילה
שלא יהא משאך ומתנך אלא בהם . ושלא
תערב בהם דברים אחרים . ודברת בם .
עשה תורתך קבע . תנן החם הוי ממעט
בעסק ועסוק בתורה ואם בטלת מן התורת
יש לך בטילין הרבה כנגדך . ואם עמלת
בתורה יש לי שכר הרבה ליתן לך . בשבתך
בביתיך ובלכתך בדרך . פרט להולך לדבר
מצוה ולחתן שנשא בתולה . ובשכבך
ובקומך . יכול אפילו שכב בחצי היום או
קם ממטתו בחצי היום שהוא זמן קרית
שמע תלמוד לומר ובלכתך בדרך . כדרך
בני אדם דברה תורה . וקשרתם לאות
על ידך כרך אחד של ארבע טוטפות .
לאות . יצאו שבתות וימים טובים שהן
אות ואין צריכין אות . על ידך . על
יד שמאל . וכן הוא אומר ידה ליתד
תשלחנה וימינה להלמות עמלים . והיו
לטוטפות בין עיניך בגובה שבראש .
כדמפורש במסכת מנחות ובפרשת והיה
כי יביאך . וכתבתם . שתהא כתיבה תמה
מיכן אמרו כתב לאלפין עינין ולעינין אלפין
ביתין כפין כפין ביתין וכו׳ . כתב שלא
בדיו או שכתב האזכרות זהב הרי אלו
יגנזו על מזוזות . יכול על מזוזה ממש
נאמר כאן וכתבתם ונאמר להלן ויאמר
אליהם ברוך מפיו יקרא אלי את כל

fuit mudus: *Quæ ego præcipio tibi hodie*. Ut ſint ſingulis diebus ſicut nova in oculis tuis, quaſi hodie ea acceperis ex monte Sinai: *In corde tuo*. Ut ſint diſpoſita in corde tuo: Ne dormias in illis. Sed ſicuti dictum eſt: *Ligabis ea gutturi tuo*. *Prov.* III. 3. Scribes ea ſuper tabula cordis tui: *Et expones ea filiis tuis*: Ut addiſcant, & doceantur ex ore tuo: *Et expones filiis tuis*: Iſti ſunt diſcipuli tui. Et ſic tu deprehendis, quod ubique diſcipuli vocantur filii: Dictum eſt enim: *Et egreſſi ſunt filii prophetarum, qui erant in Jericho, ad Eliſæum*. Et ſic deprehendimus, quod magiſter vocetur pater: Dictum eſt enim 2. *Reg.* II. 12. *Pater mi, pater mi, currus Iſrael, & auriga ejus*: *Et loqueris de illis*: Fac ea fundamentum, & non facies ea acceſſorium; Ne ſis onus, & cura tua niſi in eis: Ne traducas in ea alia verba: *Et loqueris de illis*: Fac legem tuam ſtabilem; Ibi legimus: Qui minuit in rebus ſuis, & occupatur in lege; ſi ceſſabis a lege, erunt tibi multa vana contra te; Si vero laboraveris in lege, erit mihi merces multa, quæ tibi detur: *In ſeſſione tua, in domo tua, in inceſſu tuo per viam*: Excludit; ſi pergat ad peragendum præceptum, & ſponſum, qui ducat virginem: *Et in accubitu tuo, & in ſurrectione tua*. Crederem, vel ſi accumbat in meridie, aut in meridie ſurgat e lecto ſuo, quod ſit tempus lectionis: *Audi*? Idcirco dictum eſt: *In inceſſu tuo per viam*. Juxta conſuetudinem hominum lex loquitur. *Et ligabis ea in ſignum ſuper manum tuam*: Loculum unum quatuor Totaphoth. *In ſignum*. Excluduntur Sabbatha, & dies feſti, qui ſunt ſignum, neque opus habent ſigno: *Super manum tuam*: Super ſummitate, quæ eſt in manu: *Super manum tuam*. Super manum ſiniſtram. Et ſic dictum eſt *Judic.* V. 26. *Siniſtram manum miſit ad clavum, & dextram ad fabrorum malleos*. *Et erunt in phylacteria inter oculos tuos*: In ſummitate, quæ eſt in capite. Sicut exponitur in tractatu *Menachoth*, & in Paraſcha, quæ inſcribitur: *Et erit, quum adduxerit te*. *Et ſcribes ea*. Ut ſit ſcriptura perfecta. Hinc dixerunt ſi ſcribat pro Aleph, Ain, & pro Ain Aleph, ſi pro Beth Caph, & pro Caph Beth &c. Si ſcribat ſine attramento, aut ſi ſcribat memorias auro, ecce abſcondentur: *In poſtibus*. Crederem ſuper poſtem abſolute? Dictum eſt hic: *Scribes ea*. Et dictum eſt *Jerem.* XXXVI. 18. *Dixit autem ad eos Baruch: ex ore ſuo loquebatur, quaſi legens ad me ſer-*

הדברים ואני כותב על הספר בדיו מה להלן על הספר ובדיו אף כאן על הספר ובדיו. על מזוזות ביתיך. יכול על שתי המזוזות. כשהוא אומר במצרים ונתנו על שתי המזוזות למדנו שבכל מקום שנאמר מזוזה אינה אלא אחת עד שיפרוט לך הכתוב שתים דברי רבי יצחק. ומהו מזוזה מזוזות דעלמא. ביתך דרך ביאתו זו מזוזה שבימין בכניסתו. בשעריך. יכול כל שעריך תלמוד לומר ביתך ובשעריך מה ביתך דרך כבוד אף שעריך דרך כבוד. יצאו שערי רפת ומתבן ובית הבקר ובית האוצרות ובתי מרחצאות. ומזוזה חובת הדר היא. והשוכר בית מחבירו ועשה לו מזוזה אינו רשאי ליטלה עמו ביציאתו מן הבית. חביבין ישראל שסיבבן הקדוש ברוך הוא במצות תפלין בראשיהן תפלין בזרועיהן מזוזה בפתחיהם וארבע ציציות בבגדיהן וכל הרגיל בהן הוא בחזקת שאינו חוטא. והיה כי יביאך. והיה לשון שמחה בכל מקום. ובתים מלאים כל טוב. ואכלת ושבעת זו ברכה מעולה שיהא אדם אוכל ושובע. וכן הוא אומר ואכלת ושבעת. השמר לך פן תשכח. אין אומר פן תשכח אלא לשהיה זכור מתחלה; את יהוה אלהיך תירא. לא תלכון אחרי אלהים אחרים שכינום אלהים והמה לא אלהים. כי אל קנא. לא כקנאת בני אדם אלא לנקום נקמה על מורדיו. לא תנסו את יהוה אלהיכם. בענין שנאמר על ריב בני ישראל ועל נסותם את יהוה. שמור תשמרון. עשו משמר על משמר. ועשית הישר והטוב. הישר בעיני אדם והטוב בעיני יהוה. תנן התם איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. למען ייטב לך. בזכות ועשית הטוב וירשת את הארץ הטובה. להדוף את כל אויבך מפניך. וכן דוד אמר כהנדוף עשן תנדוף כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני

ſermones iſtos omnes: *Et ego ſcribebam in volumine atramento*. Sicut ibi in libro, atque atramento, ita pariter hoc loco in libro atque atramento: *In poſtibus domus tuæ*: Crederem in duobus poſtibus? Quando vero dixit in Ægypto. *Et dederunt in duobus poſtibus*. Docemur, quod ubicunque memoratur poſtis, non ſit niſi unus, donec tibi definiat textus duos; Verba Rabi Iſaach: Et quinam erunt poſtes? Poſtes communes: *Domus tuæ*: Per viam ejus egreſſus: Hæc eſt Meſuſa ad dextram introitus. *In portis tuis*: Crederem comprehendi omnes portas tuas? Idcirco dictum eſt: *Domus tuæ, & in portis tuis*. Sicut domus tua per modum decoris, ita pariter portæ tuæ per modum decoris. Excluduntur portæ ſtabuli, & palearii, & bovilis, & officinarum, & balneorum. Et Meſuſa, obligat ad habitationem: Cui locaverit domum ſocius ſuus, & faciat illi Meſuſam, non poteſt eam tollere, quando egreditur de domo: Amabiles ſunt Iſraelitæ, quos circumdedit Deus S. B. præceptis, ſc. Thephilin in eorum capitibus, Thephilin in eorum brachiis, Meſuſa in eorum poſtibus, & quatuor ſimbriis in eorum veſtibus; & qui his aſſueſcit, corroboratur ne peccet: *Et erit, quum adduxerit te:* והיה eſt phraſis lætitiæ in omnibus locis: *Et domos plenas omni bono. Et comedes & ſaturaberis*: Hæc eſt benedictio excellens, quod homo comedat, & ſaturetur: Et ſic dictum eſt: *Et comedes & ſaturaberis: Cave tibi, ne obliviſcaris*: Non dictum eſt: *Ne obliviſcaris*: Sed ut ſit in principio memoria: *Dominum Deum tuum timebis: Non incedetis poſt deos alios*: Quod eos putant deos, & illi non ſunt dii: *Quia Deus zelotypus*. Non ſicut homo æmulatur, ſed ad ulciſcendum ultionem contra ſuos rebelles: *Non tentabitis Dominum Deum veſtrum*. Sicuti dictum eſt: *Propter jurgium filiorum Iſrael & quod tentaſſent Dominum*: Exod. XVII. 7. *Cuſtodiendo cuſtodietis*. Facite cuſtodiam ſuper cuſtodia: *Et facies rectum & bonum*: Rectum in oculis hominis, & bonum in oculis Domini: Ibi legimus. Quænam eſt via recta, quam eligat ſibi homo? Ut decora ſit in facientibus, & decora hominibus. *Ut bene ſit tibi*. Propter merita: *Et facies bonum, & hæreditabis terram bonam. Ad confringendum omnem inimicum tuum a conſpectu tuo*: Et ſic David dixit Pſal. LXVIII. 3. *Sicut deficit fumus, deficiant, ſicut fluit cera a facie ignis, ſic pereant peccatores a facie Dei.*

Quum

אלהים . כי ישאלך בנך מחר לאמר. לדורות הבאים . לאמר עתיד בנך לומר לך השיבני על דברי מה העדות . זה אחר מארבעה דברים שריברה כנגדם התורה. ואמרת לבנך ואותנו הוציא משם מיכן אמרו בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים. ויצונו יהוה וצדקה תהיה לנו. זה שאמר הכתוב יהוה חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. כאשר צונו. אין עליך לבקש שכר אלא עסוק מאהבה וסוף השכר לבוא. כי יביאך. ונשל. כענין ונשל הברזל כך יהו האומות מושלכין ממקומן . וכן הוא אומר כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם החתי והגרגשי והאמורי והפריזי. בנייך אב לכל ארץ כנען שהוא מדבר בשבעה גוים. ונתנם יהוה לפניכם החרם תחרים אותם . ולא תחנם . לא תתן להם חנייה בקרקע. דבר אחר לא תחנם לא תתן להם חן. מיכן אמר רבי יהודה אסור לו לאדם שיאמר כמה נאה גוי זה. ולא תתחתן בם. כי יסיר את בנך מאחרי בנך בן הישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא הן הגויה קרוי בנך אלא בנה. כי עם קרוש . לא מרובכם . כי מאהבת יהוה אתכם . וכן הוא אומר אהבתי אתכם אמר יהוה. וידעת כי יהוה אלהיך הוא האלהים האל הנאמן לאברהם : שומר הברית. ליצחק. והחסד ליעקב . וכן הוא קטנתי מכל החסדים ומכל האמת. לאלף דור . וכן אמר דוד דבר צוה לאלף דור . דבר שאין לו הפסק . מלמד שבריתו של אברהם אבינו יהיה לעולם . כימי השמים על הארץ . בשורה והבטחה לישרא שלא יבטלו לעולם . ואומר נוצר חסד לאלפים. ללמדך שאין על אלף ואלפים ממש. אלף על רוב חשבון דבר שאין לו סוף. והוא בלשון בני אדם. כענין שנאמר

Quum interrogaverit te filius tuus cras dicendo : In generationibus futuris : *Dicendo*: Futurum est, ut tibi dicat filius tuus: Responde mihi ad mea verba, quænam sint testimonia : Hoc est unum ex quatuor, quæ contra eos loquitur lex : *Et dices filio tuo : Et nos eduxit illinc :* Hinc dixerunt : In singulis generationibus debet homo se considerare, quasi egressus fuerit de Ægypto : *Et præcepit nobis : Et justitia erit nobis*. Hoc est quod dicit textus : *Et Dominus voluit ut sanctificaret eum & magnificaret legem, & extolleret : Sicut præcepit nobis:* Non debes quærere mercedem; Sed operare ex amore, & finis erit, ut merces veniat : *Quum introduxerit te, & extirpaverit*. Sicuti dictum est *Deut.* XIX. 4. *Et avulsum fuerit ferrum*. Ita pariter gentes ejicientur de locis suis : Et sic dictum est *Levit.* XVIII. 28. *Sicut evomuit gentem, quæ fuit ante vos : Hittæum, & Girgesæum, & Emoræum, & Pherizzæum, & Jebusæum*. Constitutio principii de universa terra Chanaan, quod loquatur de septem populis : *Et dabit eos Dominus ante conspectum vestrum ; Perdendo perdes illas, neque misereberis earum :* Non dabis eis mansionem in terra. Alia expositio : *Non misereberis eorum*. Non dabis eis gratiam : Hinc dixit R. Jehuda : Interdictum est homini, ut dicat : Quam pulcher est iste gentilis : *Neque affinitatem contrahes cum eis. Avertet enim filium tuum a post me : Filium tuum ;* Filium Israelitidis vocat filium tuum, at filium natum ex gentili non vocat filium tuum, sed filium ejus: *Quia populus sanctus : Non propter multitudinem vestram. Sed quia amavit Dominus vos:* Et sic dictum est: *Dilexi vos; dicit Dominus : Et scias, quia Dominus Deus tuus ipse est Deus*. Deus fidelis Abraham : Custodiens pactum Isaacho, & misericordiam Jacobo : Et sic dictum est *Genes.* XXXII. 10. *Parvus sum præ omnibus beneficiis, & omni veritate. In mille generationes*. Et sic dixit David *Psal.* CV. 8. *Verbi, quod mandavit in mille generationes*. Verbum, cui non sit cessatio. Docemur pactum patris nostri Abraham esse æternum : *Sicut dies cœli super terram*. Annunciatio, & confidentia Israelitis, quod nunquam sint abolendi : Et dictum est *Exod.* XXXIV. 7. *Servans misericordiam millibus*. Ut doceare nihil esse discrimen inter mille & millia: אלף propter multitudinem computi, sc. res cui non sit finis ; & hoc est ex phrasi hominum : Sicuti dictum est *Isai.* LX. 22. *Minimus erit in mille, & par-*

הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום. אחותינו את היי לאלפי רבבה. ומשלם לשונאיו אל פניו. בעולמו וכן הוא אומר בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד. לא יאחר לשונאו כל טוב הצפון לרשע על פניו ישלם לו עד שהוא חי כדי שלא יהא לו חלק לעולם הבא. וגם בפשוטו אל פניו ישלם לו גמולו בראשו. וכן הוא אומר אך דרכיו אל פניו אוכיח. ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם. היום לעשותם ולא למחר לעשותם. היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם אלא לעתיד לבוא. תנן התם הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא היו כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם.

סליק פיסקא

פרשת והיה עקב

אך טוב לישראל אלהים לברי לבב. כל מקום שנאמר אך מיעוט. אמר אסף המשורר אך טוב לישראל אלהים. כלומר ואפילו בזמן שהוא יושב עליהם בדין לפי שנאמר אלהים זו מדת הדין שמביא עליהם יסורין ומתבררין ומצטרפין ומתלבני חוכים לחיי העולם הבא. וכן הוא אומר והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר יהוה אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך. אמר להם משה לישראל אברהם אבינו לא שבחו הקדוש ברוך הוא אלא בעקב השמיעה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי כך אתם והיה עקב תשמעון. ושמר יהוה אלהיך לך את הברית זו בריתו של אברהם אבינו. ואת החסד זו חסדו של יעקב

& parvulus in gentem fortissimam. Et dictum est *Genes.* XXIV. 60. *Soror nostra esto in millia myriadum*. *Et rependens inimicis suis in faciem*. In mundo suo: Et sic dictum est: *Non erit tibi deus alius coram me*. *Ad perdendum illum*. In seculo futuro: Et sic dictum est *Psal.* XCII. 8. *Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem, ut intereant in seculum seculi*. *Neque moram faciet, inimico suo*. Omne bonum absconditum impio; *In faciem ejus rependet ei*. Donec erit vivus; ne sit ei pars in seculo futuro. Atque etiam in inclinatione sua ad faciem ejus rependet ei mercedem suam in summa sua: Et sic dictum est *Job* XIII. 15. *Verumtamen vias ejus in conspectu suo arguam*. *Et custodies præcepta, & statuta, & judicia, qui ego præcipio tibi hodie ad faciendum ea*. Hodie ad faciendum ea, non autem cras ad faciendum ea: Hodie ad faciendum ea, non autem hodie ad recipiendam eorum mercedem, sed in seculo futuro. Ibi legimus: Ipse dixit: Ne sitis sicut servi servientes domino, ut recipiant præmium, sed sicut servi servientes domino, ut non recipiant præmium; Et sit timor Dei super vos.

Finis textus.

Paraſcha, quæ inſcribitur:
Et erit: propterea quod.

Q*Uam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde*. *Psal.* LXXIII. Ubicunque dicitur אך: Excludit: Dicit Asaph princeps.. *Quam bonus Israel Deus*. Quasi dicat; Vel quando sedet super eos in judicio; quia dictum est אלהים: Hæc est proprietas judicii, ut adducat super eos tribulationes, ut purificentur, & purgentur, & dealbentur, qui sperant in vita seculi futuri. Et sic dictum est: *Et erit propterea quod audieritis judicia ista, & custodieritis, & feceritis ea; & custodiet Dominus Deus tuus tibi pactum, & beneficentiam, quam juravit patribus tuis*. Dixit Mose Israelitis: Abraham patrem nostrum non laudavit Deus S. B. nisi propterea quod audivit: Dictum est enim: *Propterea quod audivit Abraham vocem meam, & custodivit custodiam meam*. Ita & vos pariter: *Propterea quod audieritis; & custodiet Dominus Deus tuus tibi pactum*. Istud est pactum Abraham patris nostri: *Et beneficentiam*. Ista est beneficentia Jacob: Dictum est enim *Genes.*

שנאמר קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר נשבע לאבותיך . זה יצחק שנאמר ויאמר בי נשבעתי נאם יהוה כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך יחידך. כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים. למדנו שהיסורין מביאין את האדם לחיי העולם הבא . מה כתוב למעלה מן פרשה זו ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו . משל לרופא שבא לראות את החולה ראה בו סימני מיתה. אמר לו כל מה שאתה רוצה אכול ושתה לפי שאין רפואה לחליך. כך הרשעים אין להם תקנה וכל מה שהם רוצים עושין בעולם הזה . וכן אסף אומר בעמל אנוש אינימו ועם אדם לא ינוגעו. לכן ענקתמו גאוה. ואיוב אמר בתיהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם. וכל הענייה כולה בשלות רשעים ולא מיסורי הצדיקים. לברי לבב . יכול לכל תלמוד לומר לברי לבב . ואני כמעט נטיו רגלי כשראיתי שלותם של רשעים כמעט נטיו רגלי מן הדרך עד שהבנתי כי לא לטובתם הקדוש ברוך הוא נותן להם שכר בעולם הזה. כי אין חרצובות למותם ובריא אולם. אין מאחר צביונם ורצונם בעולם הזה משלם להם שכרם כדי לטרדן מן העולם הבא. מלמד שהכתובים דברו אחר תורת משה כדרך שאמר משה ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. כך אמר אסף כי אין חרצובות למותם . וכשם שאמר משה והיה עקב תשמעון כך אמר אסף אך טוב לישראל אלהים . דבר אחר והיה עקב תשמעון זה שאמר דוד הבינני ואשמרה תורתיך ואצרנה עקב. דבר אחר והיה עקב תשמעון . דקדוקי המצות . האי דאמר ריש לקיש מאי

XXXII. 10. *Parvus sum præ omnibus beneficiis & omni veritate* . *Quod juravit patribus tuis* . Hic est Isaach ; Dictum est enim ibid. XXII. 13. *Per memet juravi , dicit Deus* . *Quia propterea quod fecisti hanc rem, & non retinuisti filium tuum, unicum tuum ; benedicendo benedicam tibi , & multiplicando multiplicabo semen tuum , sicut stellas cœli* . Docemur, quod castigationes adducant hominem in vitam seculi futuri . Quid scriptum est supra in hac Parascha? *Et rependens inimicis suis in faciem ejus ad perdendum illum* . Parabola de medico , qui se confert ad invisendum ægrotum , & in eo inspicit signa mortis : Ei dicit; Quod tibi libuerit , poteris edere ; & bibere , quia non est medicina morbo tuo : Ita pariter impiis non est reparatio; & omnia , quæ sibi libuerint ; faciunt in hoc mundo ; Et sic Asaph dicit *Psal.* l. c. *In labore hominum non sunt , & cum hominibus non flagellabuntur ; ideo tenuit eos superbia* . Et *Job* dicit XXI. 9. *Domus eorum securæ sunt , & pacatæ , & non est virga Dei super illos :* Et omnino agitur de tranquillitate impiorum, & de castigationibus justorum : Idcirco dictum est ; *Quam bonus Israel Deus* . Ibi legimus : R. Inai dicit : Non est in nostra potestate neque tranquillitas impiorum , neque castigationes justorum. *Qui recto sunt corde* . Crederem de omnibus ? Idcirco dictum est : *Qui recto sunt corde* . At mihi quasi inclinati sunt pedes mei , quando vidi tranquillitatem impiorum ; quasi inclinati sunt pedes mei a via, donec consideravi , quod non in eorum bonum det illis Deus S.B. mercedem in hoc seculo ; *Quia non est respectus morti eorum , & firmamentum in plaga eorum* . Non cohibet eorum cupiditatem & voluntatem in hoc seculo mercedem rependens, ut molestia afficiat in seculo futuro : Docemur quod Hagiographa loquantur post legem Mosis, sicut locutus est Mose: *Et rependens inimicis suis in faciem ejus ad perdendum illum* . Sic dicit Asaph : *Non est respectus morti eorum* . Et sicut dicit Mose : *Et erit propterea quod audieritis*. Sic dicit Asaph : *Quam bonus Israel Deus* . Alia expositio : *Et erit propterea quod audieritis* . Hoc est quod dicit David *Psalm.* CXIX. 34. *Da mihi intellectum , & scrutabor legem tuam , & custodiam illam in toto corde meo* . Alia expositio : *Et erit propterea quod audieritis* . Subtilitates præceptorum . Hoc est quod dicit Risch Lachisch : Cur scriptum est *Psal.* XLIX. 6. *Iniquitas calcanei*

דכתיב עון עקבי יסובני עוונות שאדם דש בעולם הזה מביאין אותו ליום הדין לפיכך צריך אדם להיות זהיר בדקדוקי המצות. ואהבך וברכך. אמר רבינו טוביהו ברבי ﭏיעזר זכרונו לברכה אף על פי שמצאנו אהבת הקדוש ברוך הוא לישרﭏ בהרבה עניינים כענין שנאמר כי נער ישרﭏ ואוהבהו. ואומר אהבתי אתכם אמר יהוה. וכן כיוצא בהם יש לנו מדברי הנביאים אהבה גדולה מכולם אהבת איש את אשה וכן הוא אומר בהושע בן בארי לך אהב אשה אוהבת רע ומנאפת באהבת יהוה את בני ישרﭏ. וכן דוד אמר נפלאתה אהבתיך לי מאהבת נשים. ואהבך. בזכות אברהם שנאמר בו זרע אברהם אוהבי. וברך. בזכות יצחק דכתיב ביה ויברך ﭏהים את יצחק בנו. והרבך. זה זכות יעקב שנאמר הנני מפרך והרביתיך. וברך פרי בטנך. זה פריה ורביה שלא תלד לבהלה. ופרי אדמתך שתהא זורע מעט ותביא הרבה. דגנך תירושך ויצהרך. ﭏו יסודי הבית שאמר עליהם דוד ויין ישמח לבב אנוש להצהיל פנים משמן ולחם לבב אנוש יסעד. מלמד שאלה הם עיקר הבית. שגר אלפיך. תולדות הבקר וכן הוא אומר שורו עיבר ולא יגעיל. ועשתרות צאנך. ﭏו עדרי הצאן שמעשירות את בעליהן בצמר בחלב ובגבינה ותולדותיהם. על האדמה. מיכן שאין הברכה מצויה ﭏא בארץ. ברוך תהיה מכל העמים. ובבהמתך. כענין לא יהיה עקר ועקרה בבהמתך. כענין ﭏא בקצפך תוכיחני ובחמתך.תיסרני ופירוש וﭏ ובחמתך ﭏ משמשת תחלה וסוף. והסיר יהוה ממך כל חולי. אשר ידעת. מדעת התורה. וכן הוא אומר הלא ידעת אם לא שמעת ﭏהי עולם יהוה וגו'. ואפילו לא הגידו לך מדעת התורה או משיקול הדעת הלא ידעת אלהי עולם יהוה. תנחומא והסיר יהוה ממך

nei mei circumdabit me? Iniquitates, in quibus homo assuescit in hoc seculo, eum adducunt in diem judicii; Idcirco necesse est, ut homo sit diligens in subtilitatibus præceptorum: *Diligetque te, & benedicet tibi*. Dicit magister noster Tobias bar R. Eliezer f. m. licet deprehendamus in multis locis quod magnopere dilexerit Deus S. B. Israel: Dictum est enim *Ose*. XI. 2. *Quia puer Israel, & dilexi eum*. Pariterque dictum est *Malach*. I. 2. *Dilexi vos; dicit Dominus*. Et his similia; tamen ex verbis prophetarum est nobis amor major omnibus, quo vir diligit mulierem: Et sic dictum est in *Ose*. III. *Adhuc vade, & dilige mulierem dilectam amico, & adulteram, sicut diligit Dominus filios Israel*. Et sic David dixit 2. *Sam*. I. 26. *Decore nimis, & amabilis mihi super amorem mulierum*. *Diligetque te*: Propter merita Abraham. Dictum est enim de illo: *Et semen Abraham amici mei: Isai*. XLI. 8. *Et benedicet tibi*. Hoc est meritum Isaach; Dictum est enim de eo: *Et benedixit Dominus Isaach filium ejus*. *Et multiplicabo te*. Hoc est meritum Jacob: Dictum est enim *Genes*. XLVIII. 4. *Ecce ego te crescere faciam & multiplicabo te*. *Et benedicet fructum ventris tui*: Hæc est fructificatio & multiplicatio; quod non nascetur in vanum. *Et fructo terræ tuæ*: Quod parum seres, & multum producet: *Tritico tuo, musto tuo, & oleo tuo*: Ista sunt fundamenta domus, de quibus dixit David *Psal*. CIV. 15. *Ut vinum lætificet cor hominis, ut exhilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet*. Docemur hæc esse fundamenta domus. *Gregi bovum tuorum*: Fœtibus bovum: Et sic dictum est *Job* XXI. 10. *Bos eorum concepit, & non abortivit*: *Et septis ovium tuarum*. Ista sunt septa ovium, quas earum domini decimant, in lana, & in lacte, in caseo, & in eorum natis: *Super terram*: Hinc probatur, quod benedictio non præcipiatur nisi in terra: *Benedictus eris ex omnibus populis*: *Et in jumento tuo*: Sicuti dictum est: *Non erit in te infœcundus, vel infœcunda*. Sicuti dictum est *Psal*. XXXVIII. 2. *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me*. Et exponitur: Et אל & *in ira tua*: אל inservit principio & fini. *Et avertet a te Dominus omnem infirmitatem, quam nosti*: Ex notitia legis: Et sic dictum est *Isai*. XL. 28. *Nunquid nescis, aut non audisti? Deus sempiternus Dominus &c*. Licet tibi non indicentur ex notitia legis, aut ex scrutatione scientiæ. *Nunquid nescis?*

זו עין רעה. שכן אמרו חכמים זכרונם לברכה תשעים ותשעה מתים כעין רעה ואחד בידי שמים. וכן מצאנו שאמרו בני יוסף ואני עם רב אמר להם יהושע אם אתם מתיראים מעין רעה. כתוב אם עם רב עלה לך היערה ובראתה לך שם. ולמה להינצל מעין רעה. אמרו לו כבר ברכנו אבינו יעקב וביטל ממנו עין רעה שנאמר בן פורת יוסף בן פורת עלי עין. אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. וכל מדוה מצרים הרעים. אימתי ידעו ישראל מדוה מצרים כשדן הקדוש ברוך הוא את המצרים. אמר לישראל דעו כי כל מי שעובר על רצוני אני דן אותו בשפטים הללו לפיכך היו מתיראים ממדוי מצרים. לכך סידר משה את הברכות ואת הקללות אמר לישראל אם אתם עוברים על רצונו של הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את מדוי מצרים שאתם מתיראים מפניהם. ואכלת את כל העמים. שאתה מתיש כוחן ואוכל יגיען כשאתם מקיימים מצותיו של הקדוש ברוך הוא. דבר אחר ואכלת את כל העמים רמז לעתיד לבוא שעתידים ישראל לאכל יגיע כל העמים בימות המשיח ואתם כהני יהוה תקראו משרתי אלוה יאמר לכם חיל גוים תאכל וגו׳. עד הנה דברי תנחומא. ואכלת את כל העמים. תכלה אותם. כי מוקש הוא לך. כמו פן יהיה לך למוקש. כי תאמר בלבבך. דילמא תימר כלומר שמא תאמר בלבבך. לא תירא מהם זכור תזכור. זכירת הלב וזכירת הפה. וגם את הצרעה. צרעה היתה מטילה בהם ארס ומסמא את עיניהם מלמעלה ומסרסתן מלמטה שנאמר ואנכי השמדתי את האמורי מפניך אשר כגובה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת. לא תערוץ מפניהם. אף על פי שיש עריצות לשון גבורה כמו כן תמצא לשון שבירה. כמו כי אערוץ המון רבה לפי שיש במקרא

scis? Deus sempiternus Dominus. Hic est oculus malus: Etenim ita dixerunt sapientes nostri f. m. Novem & nonaginta moriuntur propter oculum malum, & unus per manum Dei: Et sic deprehendimus, quod dixerint filii Joseph: *Et ego populus multus.* Quibus respondit Josue: Si vos timetis ab oculo malo: Scriptum est enim: *Si populus multus es, adscende in sylvam, & succide tibi. Jos.* XVII. 15. Et quando liberati sunt ab oculo malo? Dixerunt ei: Jam benedixit nobis pater noster Jacob, & abstulit a nobis oculum malum: Dictum est enim *Genes.* XLIX. 22. *Filius frugifer Joseph, filius frugifer juxta fontem.* Ne legas עלי עין sed עולי עין *Omnesque ægrotitudines Ægypti pessimas.* Quando cognoverunt Israelitæ egritudines Ægypti? Quando exterminavit Deus S. B. Ægyptios. Dixit Israelitis: Scitote, si quis transgrediatur voluntatem meam, ego eum judicabo his judiciis: Idcirco timuerunt ab ægritudinibus Ægypti. Hac ratione disposuit Mose benedictiones, & maledictiones: Dixit Israelitis: Si vos transgredimini voluntatem Dei S. B. adducet super vos ægritudines Ægypti, ut timeatis ab eorum conspectu. *Et absumes omnes populos:* Quod debilitabis eorum vires, & comedes eorum sudorem, quando observabitis præcepta Dei S. B. Alia expositio: *Et absumes omnes populos:* Similitudo pro tempore futuro, quo Israelitæ erunt comesturi sudorem omnium populorum in diebus Messiæ: Dictum est enim *Isai.* LXI. 6. *Vos autem sacerdotes Domini vocabimini; ministri Dei nostri, dicetur vobis; fortitudinem gentium comeditis &c.* Hactenus verba *Tanchuna. Et absumes omnes populos.* Absumes eos: *Quia laqueus est tibi:* Quasi dicat: Cave ne tibi sit laqueus. *Quum dixeris in corde tuo.* Fortasse dices; Quasi dicat: *Forrasse dices in corde tuo. Ne timeas ab illis: Recordando recordaberis:* sc. memoria cordis, & memoria oris. *Et etiam perniciem.* Vespa etiam injiciebat in eos venenum, & excæcabat a superiori parte, & ab inferiori eos extirpabat. Dictum est enim *Amos* II. 9. *Ego autem exterminavi Amoræum a facie tua; cujus altitudo, cedrorum altitudo ejus, & fortis ipse quasi quercus, & contrivi fructus ejus desuper, & radices ejus subter. Ne paveas a præsentia illorum.* Licet pavor sit ex phrasi potentiæ; & similiter invenies ex phrasi fracturæ. Sicuti dictum est *Job* XXXI. 34. *Si expavi ad multitudinem nimiam:* Quia sunt in scriptura similia in appellatione,

הדומין בקריאה איך פירושם אחר. כמו ויאהל אברם נטה אהלו. שנאמר ויאהל עד סדום. שהסיע לוט את אהלו ולא נטה עד שבא לסדום וכן כיוצא באלו הרבה. והן משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם כשאמר רבי ישמעאל דבר הלמד מענייני. ונתן מלכיהם בידך. אלו אחד ושלשים מלך שהפיל יהושע. פסילי אלהיהם תשרפון באש. מלמד שאסורין בהנייה. לא תחמוד כסף וזהב. מיכן אמרו פסלו לאלוה כדי לעבדו עובר לא תחמוד פיסלו מאלוה שביטל הגוי מעבודה זרה. ולקחת לך. מלמד שהגוי מבטל עבודה זרה ואי זה גוי מבטל כל היודע בטיב עבודה זרה ומשמשיה. ולא תביא תועבה אל ביתיך. כל שכיוצא בו נעבד אסור אבל שברי צלמים שאין כיוצא בהם נעברין מותרין וכענין אשר שנינו במסכת עבודה זרה. שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו. לכנות לה שם של גנאי כיצד היו קוראין אותה בית גוליא קורין אותה בית כוריא. פני מלך פני כלב עין כל. עין קוץ. כל המצוה. מלמד ששקולה נתיצת עבודה זרה כנגד כל המצות. וזכרת את כל הדרך ויענך וירעיבך. והא כתיב זה ארבעים שנה יהוה אלהיך עמך לא חסרת דבר. אלא לפי שהיה המן יורד עליהם בכל יום ולא היה נאצר להם כאילו נתענו ונרעבו. שכל זמן שאדם רואה את אוצרו מלא תבואה ונרביו מליאין יין כאילו הוא שבע. שמלתך. מתגדל והבגד עמו. ורגלך לא בקקה. זה המנעל מלמד שהיו נישאים על גבי עננים כלומר לא בא לרגלך צוקה להתיחף. דבר אחר בצקה. לא נילושה ונבעטה בקרקע כמי שהבצק צריך בציקה בעיטה. דבר אחר ורגלך לא בצקה. מפני שלא נתיחפה. שמלתך לא בלתה. מרוב שלמות פושט זה ולובש זה מתוך כך לא היה בלה. וירעת

ne, non est eadem eorum interpretatio: Sicuti dictum est *Genes.* XIII. 18. *Et fixit Abraham tabernaculum*. Tetendit tabernaculum suum; Dictum enim ibid. *Et fixit tentorium suum usque ad Sodoma*. Sc. quod removerit Lot tabernaculum suum, & non fixerit donec venit ad Sodomam: Et his similia multa: Et isti sunt ex modis, quibus lex exponitur; sicut dixit R. Ismael; Res explicatur a suo subjecto: *Dabitque reges eorum in manum tuam:* Isti sunt unus & triginta reges, quos cadere fecit Josue. *Sculptilia quoque idolorum eorum comburetis igne*. Docemur usu fuisse interdicta; *Non concupisces argentum & aurum*: Hinc dixerunt: Sculptilia facta idolo ad orandum, transgreditur præceptum: *Non concupisces*. Sculptile ex Idolo, quod abolevit gentilis: *Capies tibi*; Docemur quod gentilis possit abolere Idololatriam; Et quinam est gentilis, qui aboleat? Qui cognoscit bonum Idololatriæ, & utitur. *Neque introduces abominationem in domum tuam:* Omne, cujus simile adoratur, interdictum est, at fragmenta imaginum, quorum similia non adorantur, permissa sunt; Et juxta id, quod legimus in tractatu *Avoda Zarab*. *Detestando detestaberis illud & abominando abominaberis illud*. Ad statuendum illi nomen ignominiæ; Quomodo illam vocant? Si fuerit domus excelsa, eam vocant domum humilem; faciem regis, vocant faciem canis, oculum omnis, oculum spinæ. *Omne præceptum*: Docemur, quod fractura Idololatriæ æquiparetur omnibus præceptis. *Meminerisque totius viæ. Afflixit te, famelicum habuit te*; Atqui scriptum est: *Quadraginta annis Dominus Deus tecum, & nihil defuit*. Verum quia manna illis quotidie descendebat de cœlo, neque ab iis recondebatur, existimati sunt, quasi essent afflicti, & famelici; etenim quando homo videt horreum suum plenum proventu, & dolia sua plena vino, videtur sibi quasi saturatus. *Vestimentum tuum*. Crescebat, & simul vestiebat. *Et pes tuus non fuit detritus*. Hic est calceus. Docemur, quod ferrentur super nubibus; Quasi dicat: Non venit pedi tuo fastidium, ut discalcearet. Alia expositio: *Detritus*. Non subactus est neque conculcatus solo, sicut necesse est pastam conterere, & conculcare. Alia expositio: *Et pes tuus non fuit detritus:* Quia non erat obtectus. *Vestimentum tuum nequaquam inveteravit*. Propter multitudinem vestimentorum, exuebat hoc, & induebat illud; Hac de causa non erat vetustate detritum: *Consciusque*

עם לבבך ופו'. מיסרך. ללמדך כמה גדולים יסורין שמקרבים את האדם תחת כנפי השכינה. ושמרת את מצות יהוה. כי יהוה אלהיך מביאך אל ארץ טובה. ארץ חטה ושעורה. ארץ אשר לא במסכנות. ואכלת ושבעת וברכת. מיכן אמרו חכמים על כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו כמו ששנינו בברכות בפרק כיצד מברכין על הפירות. ורבותינו אמרו כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. וכן אמר רבא כתיב ליהוה הארץ ומלואה. וכתיב השמים שמים ליהוה והארץ נתן לבני אדם. לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. קמחא דשערי רב יהודה אמר בורא פרי האדמה. ורב נחמן אמר שהכל והילכתא כרב נחמן. וכן אמר רבי זירא אמר רב מתנה אמר שמואל קרא היא וקמחא דשערי מברכין עלי שהכל נהיה בדברו. רב ושמואל דאמרי תרויהו כל שיש בו מחמשת המינים. חטה. ושעורה. וכוסמת. ושיבולת שועל. ושיפון. מברכין עליו בורא מיני מזונות. כגון חביץ קדרה ודיסה. והשותה שמן זית לבדו לא כלום מברך. תבשיל של שלק ושל לפתות בורא פרי האדמה. קמח אף על פי שיש בו חלב ודבש ושמן בורא מיני מזונות. ואם קבע סעודתו עליהן מברך המוציא לחם מן הארץ. וכן לחם המחבת. האוכל פת והוצרך לנקביו והלך וחזר מברך המוציא. ומי שניסתפק לו ואינו יודע אם בירך אם לא בירך אם משבעת המינים אכל שהם מן התורה חוזר ומברך ונשים ועבדים אף על פי שחייבין בברכת המזון אין מצטרפין בזימון עם האנשים ומאחר שכיבסו את השלחן לברך ברכת המזון אם רצה לשתות צריך לברך. ושנו חכמים הנוטל ידיו צריך שיגביה אצבעותיו למעלה. אבל מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שתצא הזוהמא. ואין נוטלין מיד ליד אפילו מן הנהר אלא טובל שתי ידיו

que sis cum corde tuo &c. Castigat te: Ut doceare, quam præstantes sint castigationes, quod admoveant homines sub alas Divinitatis. *Custodies præcepta Domini: Nam Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam, terram tritici & hordei, terram*, in qua non est paupertas. *Comedes & saturaberis, & benedices*. Hinc dixerunt sapientes: In singulis speciebus dabis speciem suæ benedictionis; sicuti legimus in tractatu *Berachoth* cap. VI. Et sapientes nostri dixerunt: Qui utilitatem percipit ex hoc mundo & non benedicit, prævaricatur. Et sic Raba: Scriptum est: *Domino est terra, & plenitudo ejus*: Patiterque scriptum est: *Cœli, cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum*. Non est contradictio: In hoc loco ante benedictionem, & ibi post benedictionem: In farina hordeacea; R. Jehuda dicit: Creans fructus terræ; & R. Nachman dicit: Omnia; Et constitutio est juxta sententiam Nachman: Et sic dicit Rabi Zira; dicit R. Mithana, dicit Samuel; Legendum est; in farina hordeacea, benedicunt super ea: Omnia sunt in verbo ejus. R. Samuel dicit; Ambo dicunt. In cunctis, in quibus sint ex quinque speciebus, sc. triticum, & hordeum, & spelta, & avena, & secale benedicunt: Creans species alimentorum; e.g. pulmentum ollæ, & sartaginis Qui bibit oleum olivæ, nullo modo benedicet: Qui coquit elixum, & bucellam: Creans fructus terræ. Farinam, vel si in ea fuerit lac, & mel, & oleum: Creans species alimentorum; & species leguminum; Creans fructus terræ. Et panem, qui affertur cum placenta tosta e. g. bucellas. Creans species alimentorum; Si vero statuat in his prandium suum, benedicet; Producens panem ex terra. Et similiter panem sartaginis. Si comedat panem, & opus habeat perforare, si eat, iterum benedicet; Producens. Et qui dubitaverit & ignoret, utrum benedixerit necne, si comederit de septem speciebus, quæ sunt ex lege, iterum benedicet; Et mulieres & servi, licet obligentur ad benedictionem ciborum, tamen non associantur in convivio cum viris; & postquam operuerunt mensam ad benedicendum benedictionem ciborum, si velit bibere, necesse est ut benedicat: Et docent sapientes; Qui lavat manus suas, necesse est, ut extollat digitos suos; sed in aquis postremis, necesse est, ut inclinet manus suas, ut ejiciatur immundities. Neque lavant de manu in manum vel in flumine, sed simul immergit ambas manus

כאחרת בנהר . אמר רב נחמן משה תיקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן . יהושע תיקן להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ . דוד ושלמה תיקנו להם בונה ירושלם. דוד תיקן להם על עמך ועל ירושלם עיר קדשך . שלמה תיקן להם על הבית הגדול והקדוש . הטוב והמטיב ביבנה תיקנוה כנגד הרוגי בתר הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה . אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל ואסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתן מאכל לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך . והדר ואכלת ושבעת . השמר לך פן תשכח את יהוה אלהיך . זה הפורק עול מלכות שמים . אוכל בלא תפלה בלא ברכה . פן תאכל ושבעת . מלמד שהשלוה גורמת לידי פקרנות . הינו דאמרי אינשי מלי כריסי זני בישי . ורם לבבך שכל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו כופר בעיקר . שנאמר ורם לבבך ושכחת . המוליכך במדבר וגו' . המאכילך מן . ואמרת בלבבך . וזכרת את יהוה אלהיך . והיה אם שכח תשכח . מיכן אמרו אם שכח מעט תשכח הרבה ביותר . בגוים אשר יהוה מאביד מפניכם . מה הם בנביא אף אתם בנביא . עקב לא תשמעון תחת אשר עקב תשמעון . לא שמעתם . תשמעו יען וביען . שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן . בשכר שמע ישראל אתה עובר היום . עם גדול ורם בני ענקים כמה שמות יש להם ענקים רפאים נפילים זמזומים . ענקים שמעניקים את את החמה בקומתם . רפאים שהכל רפים לפניהם . זמזומים שכל מה שזוממין עושין . נפילים שהכל נופלים לפניהם . וידעת היום . בשכר וידעת הוא העובר לפניך . אל תאמר בלבבך בהדוף יהוה . והלא רשעים היו שנאמר כי ברשעת הגוים האלה אלא לנבי צדקותיכם לא היו רשעים כלומר אין צדקותיך שווה

nus in fluvio. Dicit Rabi Nachman; Mose constituit Israelitis benedictionem cibi, quando eis demisit mannam; Josue constituit illis benedictionem terræ, quando eos introduxit in terram. David & Salomon constituerunt eis: Ædificans Hierusalem: David constituit: Super populum tuum, & super Hierusalem, civitatem sanctitatis tuæ. Salomon eis constituit super domum magnam, & sanctuarium. Bonus, & beneficans: In Jebna constituerunt pro interfectis in Bither; Bonus, quod non putruerint: Beneficans, quod posuerint in sepulcro. Dicit Rabi Jehuda, dicit Rab: Nemini licet quicquam gustare, priusquam oret, & nemini licet quicquam gustare, priusquam det pabulum jumento suo: Dictum est enim: *Et dabo herbam in agro tuo jumento tuo*. Et postea; *Et comedes & saturaberis: Cave tibi ne obliviscaris Domini Dei tui*. Hic est, qui frangit jugum regni cœlorum, comedens sine oratione & benedictione: *Ne comedas & satureris*: Docemur, quod tranquillitas adducat ad arrogantiam: Hoc est quod dicunt homines: Plenus venter omne genus malorum est: *Et elevetur cor tuum*: Etenim is, in quo sit elatio spiritus, quasi frangit jugum. Dictum est enim: *Et elevetur cor tuum, & obliviscaris: Te adducam in desertum*: Te cibabo manna: *Et dices in corde tuo, & recordaberis Domini Dei tui: Et erit si obliviscendo oblivisceris*: Hinc dixerunt; Si parum obliviscaris, multum oblivisceris: *In gentibus, quas Dominus perdet a facie vestra*: Sicut illæ propter superbiam, ita pariter vos propter superbiam: *Propterea quod non audieritis*: Propterea quod audieritis: Non audistis. Audistis: *Eo quod; eo quod. Audi Israel; Tu transis hodie Jordanem*: Propter meritum: *Audi Israel; tu transis hodie: Populus magnus, & excelsus filii Anakim*: Quam multa fuerunt illis nomina! ענקים רפאין ונפילים ומזומים. Dicti sunt ענקים, quod statura sua soli æquipararentur: רפאים, quod omnes contriviscerent in eorum conspectu: זמזומים quod omnia, quæ cogitaverint, facerent: נפילים, quod omnes caderent in eorum conspectu. *Et scies hodie*: Propter meritum: *Et scies*; ipse transibit ante faciem tuam: *Non dices in corde tuo quum propulsaverit Dominus*. Et isti impii sunt: Dictum est enim: *Nam propter iniquitatem gentium istarum*. Sed propter justitiam vestram non sunt impii; Quasi dicat; Non est justitia tua æqualis ad damnandum istos, ut expellantur a conspe-

לחייב את אלו לגרשם מפניך. לכך נאמר
אל תאמר בלבבך אבל רשעים היו לפני
הקדוש ברוך הוא שנאמר כי ברשעת
הגוים האלה . למען הקים את הדבר
אשר נשבע לאבותיך . כפי הצדקה הרי
אלו רשעים . אבל כפי מעשיך לא היו אלה
רשעים שיגורשו מלפניך על שום מעשיך
ומעשיהם לא נורשו אלא למען הקים
את הדבר אשר נשבע לאבותיך . וידעת
כי לא בצדקתך . שלשה פעמים למה.
אמר רבינו טוביהו ברבי אליעזר זכרונו
לברכה אמר להם משה לא צדקתך
כצדקת אברהם שאמרתי לו קום התהלך
בארץ לארכה וגו' . ולא כצדקת יצחק
שאמרתי לו כי את כל הארץ אשר אתה
רואה לך אתננה . ולא כצדקת יעקב
שאמרתי לו הארץ אשר אתה שוכב עליה
לך אתננה ולזרעך. באברהם כתיב לעשות
צדקה ומשפט . ביצחק כתיב ויזרע יצחק
בארץ ההיא. ולהלן הוא אומר זרעו לכם
לצדקה וגו'. ביעקב כתיב וענתה בי צדקתי
שלא נחשד על הגזל . כי עם קשה
ערף אתה. זכור אל תשכח. מלמד שחייב
אדם לזכור עונותיו להתודות עליהם
שמתוך כך חוזר בו שנאמר זכור אל תשכח.
וכן הוא אומר והתודו את עונם ואת
עון אבותם: ובחורב הקצפתם . זה מעשה
העגל. בעלותי ההרה ולהלן הוא אומר
ואנכי עמדתי בהר. אלא אין ישיבה אלא
לשון איחור. וכן הוא אומר ותשבו בקדש
ימים רבים לשון איחור . ויהי מקץ
ארבעים יום וארבעים לילה וגו'. חמשה
פעמים כתיב לוחות בפרשה לקחת לוחות
האבנים לוחות הברית . נתן יהוה אלי
את שני לוחות האבנים לוחות הברית.
הרי חמשה כנגד חמשה חומשי תורה.
דבר אחר כנגד חמשה דברות שעל לוח
זה וחמשה דברים שעל לוח זה. ויאמר
יהוה אלי קום רד מהר. הרף ממני הראה
לו פתח ליכנס לפניו להתפלל עליהם .
ואפן וארד. על שתי ידי ולהלן הוא אומר
ושני הלוחות בידי ברשותי היו . שלא
נתחייב על שברם וכן הוא אומר אשר
שברת. וארא והנה חטאתם ליהוה.

ſpectu tuo : Idcirco dictum eſt : *Ne dicas in corde tuo* : Sed impii ſunt coram Deo S. B. Dictum eſt enim : *Nam propter iniquitatem gentium iſtarum : Et cauſa præſtandi verbum, quod juravit patribus tuis*. Propter juſtitiam iſti ſunt impii ; at propter opera tua iſti non ſunt impii, ut expellantur a conſpectu tuo ; Propter opera tua, & opera eorum non expellentur, ſed *cauſa præſtandi verbum quod juravit patribus tuis : Et ſcias, quod non propter juſtitiam tuam* : Tribus vicibus, qua de cauſa ? Dicit R. Tobias bar R. Elieſer f. m. Dixit illis Moſe : Non eſt juſtitia veſtra ſicut juſtitia Abraham, cui dixi : *Surge, ambula per terram per longitudinem &c.* Neque ſicut juſtitia Iſaach, cui dixi : *Quia omnem terram, quam vides, tibi dabo*. Neque ſicut juſtitia Jacob, cui dixi : *Terram in qua jaces, tibi dabo & ſemini tuo* : De Abraham dictum eſt : *Ad faciendum juſtitiam, & judicium* : De Iſaach ſcriptum eſt : *Et ſeminavit Iſaach in terra illa*. Et dictum eſt *Oſe. x. 12. Seminate vobis in juſtitia &c.* De Jacob ſcriptum eſt *Geneſ. xxx. 33. Et teſtimonium dabit de me rectitudo mea*. Quod non eſſet inſimulatus de rapina. *Populus enim duræ cervicis es tu. Memento, ne obliviſcaris* : Docemur, quod debeat homo recordari peccata ſua, ut eas confiteatur, quod ita peniteat : Dictum eſt enim : *Memento, ne obliviſcaris* : Et ſic dictum eſt : *Et confitebuntur peccata ſua, & peccatum patrum ſuorum. Et in Horeb furorem injeciſtis*. Hoc eſt opus vituli : *Quum adſcendiſſem montem* : Et ibi dictum eſt : *Et ego ſteti in monte* : At ſtatio non deſignat niſi phraſin morandi. Et ſic dictum eſt : *Et ſtetiſtis in Kadeſc diebus multis* : Ex phraſi morandi : *Et fuit in fine quadraginta dierum & quadraginta noctium &c.* Quinque vicibus deſcribuntur tabulæ in Paraſcha : *Accipies tabulas lapideas ; tabulas fœderis : Dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis* : Quinque contra quinque libros legis : Alia expoſitio : Contra quinque allocutiones, quæ erant in altera, totidemque quæ erant in altera tabula : *Et dixit Dominus ad me : Surge, deſcende de monte : Apage a me*. Oſtendit ei portam, qua poſſet ingredi in ejus conſpectum, ut oraret pro illis. *Tum facie converſa deſcendi : In duabus manibus meis* ; Et ibi dictum eſt : *Et duæ tabulæ in manu mea*. In mea poteſtate erant ; Ne teneretur propter earum fracturam ; Et ſic dictum eſt : *Quas fregiſti : Aſpexique, & ecce peccaveratis Domino*. Num priuſquam oſtendit,

וכי עַד שראה לא האמין . והלא כבר אמר לו הקדוש ברוך הוא עשו להם עגל מסכה לא ראה האותיות פורחות מן הלוחות לפיכך שיברם . ואתפוש בשני הלוחות . שברם בחזקה והוא שאמרו חכמים אשר שיברת יישר כוחך ששיברת ואתנפל לפני יהוה בראשונה . מלמד שמאה ועשרים יום רצופין היה משה בלא מאכל ומשתה . ארבעים הראשונים שנאמר בראשונה . וארבעים יום שהתנפל וארבעים בלוחות האחרונים . הראשונים השלמו בשבעה עשר בתמוז . והאמצעיים השלמו בראש חדש אלול . והאחרונים ביום הכפורים . לפיכך נהגו במקומות לתקוע בראש חדש אלול . ואת חטאתכם לא נתכוון משה אלא לבדקן כסוטות . ובתבערה ובמסה . בפרשת אלה הדברים הכליל מקומות שהקניטו וכאן פרטן בפרט כל מקום ומקום . ובשלוח יהוה ממרים הייתם . ואתנפל ואתפלל אל יהוה . גדולה תפלה ממעשים טובים ממשה רבינו ואפילו הכי כל מה שהיה עושה על ידי תפלה הוא עושה . זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב . כמה גדולים הם הצדיקים שתולים בזכות אחרים : והקדוש ברוך הוא תולה על ידם שנאמר לולי משה בחירו . פן יאמרו הארץ . והם עמך ונחלתך . אף על פי שחטאו אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם בשעה שהוצאת את ישראל ממצרים אמרת לי והוצא את עמי בני ישראל ממצרים ועכשו אתה אומר אלי כי שחת עמך . חבים וזכים . עמך הם שנאמר והם עמך ונחלתך . בעת ההיא אמר יהוה אלי פסל לך וגו' . אתם שברתם אתה פסל לך תחתיהם . דבר אחר פסל לך בידך היו מסורים לך להשיב אחרים תחתיתם . שני לוחות . כנגד שמים וארץ . שני לוחות . כנגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה . שני לוחות . כנגד העולם הזה והעולם הבא . לוחות שיהו שניהם שוין . אבנים . שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים את לחייו כאבנים . דבר אחר אבנים משום רועה אבן ישראל . כראשונים . מה ראשונים בקולי

dit, non credidit? Atqui jam ei dixit Deus S. B. *Fecerunt ſibi vitulum conflatilem:* Sed oſtendit literas avolantes ex tabulis; idcirco eas fregit: *Et apprebendens ego duas tabulas*. Fregit eas in apprehenſione. Hoc eſt, quod dixerunt ſapientes: Quas fregiſti; Recta erit tua vis, quod fregeris: *Et oravi coram Domino ſicut prius*. Docemur, quod centum & viginti diebus continuis fuerit Moſe ſine cibo, & potu. Quadraginta prioribus: Dictum eſt enim: *Sicut prius*. Et quadraginta diebus, quibus oravit, & quadraginta in tabulis noviſſimis: Primæ perfectæ ſunt die decima ſeptima Tamutz, & ſecundæ perfectæ ſunt in principio menſis Elul, & noviſſimæ in die expiationum: Idcirco ſolent in locis clangere in principio menſis Elul: *Et peccata veſtra*. Non intendit Moſe niſi, ut eos perſcrutetur ſicut mulieres adulterii ſuſpectas. *In Tabera, & in Maſſab*. In Paraſcha: *Iſta ſunt verba*. Generaliter memorat loca, ubi pertæſi ſunt; Et hic particulariter diſtinguit ſingula loca. *Et cum miſiſſet Dominus, rebellaſtis*. *Et orans precatus ſum Dominum*. Præſtantior eſt oratio operibus bonis, quia nemo eſt tibi præſtantior in operibus bonis Moſe magiſtro noſtro; Licet ita ſit; omnia quæ fecit, per orationem fecit: *Recordare ſervorum tuorum Abraham Iſaach & Jacob*. Quam præſtantes ſunt juſti, quod ſuſpenderint propter merita aliorum, & Deus S. B. ſuſpenderit per eos. Dictum eſt enim *Pſal*. CVI. 23. *Si non Moſe electus ejus*. Ne dicerent terram. *Et iſti ſunt populus tuus, & bæreditas tua*. Licet peccarunt, tamen Moſe dixit coram Deo S. B. Domine mundi; Quando eduxiſti Iſrael de Ægypto, dixiſti mihi: *Educ populum meum filios Iſrael de Ægypto:* Et nunc tu dicis mihi: *Quia corrupte egit*. Reos & innocentes; Populus tuus ſunt: Dictum eſt enim: *Et illi populus tuus, & bæreditas tua: Tempore illo dixit Dominus ad me: Sculpe tibi &c.* Tu eas fregiſti, tu pro illis ſculpe tibi. Alia expoſitio: *Sculpe tibi;* In manum tuam traditæ ſunt; tibi convenit, ut alias pro illis reſtituas: *Duas tabulas*. Contra cœlum & terram: *Duas tabulas*. Contra legem ſcriptam & oralem: *Duas tabulas*. Contra ſeculum hoc & ſeculum futurum. *Tabulas*: Ut ambæ ſint æquales: *Lapideas*. Ne verba legis confirmentur niſi in eo, qui ponat maxillas ſuas ſicut lapides: Alia expoſitio: *Lapideas*. Propter id quod dictum eſt *Geneſ*. XLIX. 24. *Gubernator lapidis Iſrael: Sicut priores*. Sicut

קולות אף אחרונים כך. ועשית לך ארון עץ. ואחר כך ואכתוב על הלוחות כמכתב הראשון מה מכתב הראשון חרות על הלוחות אף מכתב שני חרות. ואפן וארד מן ההר. ובני ישראל נסעו. הסמיך מיתת אהרן למתן תורה דכתיב ויהיו שם. וכתיב שם מת אהרן. זה שאמר הכתוב יקר בעיני יהוה המותה לחסידיו. ויקבר שם והלא בהר ההר מת אהרן אלא מלמד שחזרו לאחוריהן שמנה מסעות. ויש אומרים מסעות הללו היו קרובות זו לזו וכולן תחת ההר היו לפיכך אמר הכתוב שם מת אהרן. ויכהן אלעזר בנו תחתיו: ממלא מקום אבותיו וכן הוא אומר תחת אבותיך יהיו בניך. משם נסעו הגדגדה. בעת ההיא הבדיל יהוה את שבט הלוי. לשרתו ולברך בשמו. מקיש ברכה לשירות. מה שירות בכשרים ותמימים. מיכן אמרו חכמים כל כהן שיש בו מומין אינו עולה לדוכן. על כן לא היה. ואנכי עמדתי בהר. אלו ארבעים האחרונים. ויאמר יהוה אלי קום לך למסע. ועתה ישראל מה יהוה אלהיך שואל וגו׳. אחר שהוכיחם הזכירם על התשובה שנאמר ועתה ישראל מה יהוה אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו כקטן. ואם מבקשין ממנו כלי קטן ואין לו דומה עליו כגדול. כך אמר משה כי אם ליראה את יהוה כאילו דבר קל הוא. לשמור את מצות יהוה וגו׳. הן ליהוה אלהיך השמים ושמי השמים. הרי אלו שבעה רקיעים שאמרו חכמים זכרונם לברכה: רק באבותיך חשק יהוה. מיעט כל נביאי האומות. ומלתם את ערלת לבבכם. מלמד שהלביש לו ערלה. וערפכם לא תקשו עוד שהגוף הולך אחר הלב. כי יהוה אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים. אמר רבי יוחנן כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקדוש ברוך הוא שם

cut priores in vocibus vocum, ita pariter novissimæ; *Et facies tibi arcam ligneam*. Et posthæc: *Et scribam in tabulis juxta scripturam priorem*. Sicut scriptura prior sculpta erat super tabulis; ita pariter scriptura secunda sculpta erat. *Tum facie conversa descendi de monte: Et filii Israel profecti sunt*. Proxima est mors Aharon promulgationi legis: Scriptum est enim: *Et fuerunt ibi*: Pariterque scriptum est: *Ibi mortuus est Aharon*. Hoc est quod dicit textus *Ps.* CXVI. 17. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Et sepultus est ibi:* Atqui in Hor Hahar mortuus est Aharon: Sed docemur, quod reversi fuerint octo profectionibus: Et alii dicunt: Profectiones istæ inter se proximæ erant, & omnes fuerunt sub monte: Idcirco dicit textus. *Ibi mortuus est Aharon; & sacerdotio functus est Eleazar filius ejus in loco ejus:* Implevit locum patris sui; Et sic dictum est: *In loco patrum tuorum erunt filii tui: Inde profecti sunt Gudgoda. Tempore illo separavit Dominus tribum Levi, ad ministrandum & benedicendum in nomine suo:* Æquiparat benedictionem ministerio, sicut ministerium peragendum erat a legitimis & perfectis; ita pariter benedictio sacerdotum peragenda erat a legitimis & perfectis: Hinc dixerunt sapientes; Si sacerdoti fuerint vitia, non adscendet in suggestum: *Idcirco non fuit. Et ego steti in monte:* Isti sunt quadraginta dies novissimi; *Et dixit Dominus ad me: Surge, vade ad proficiscendum. Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus postulat? &c.* Postquam eos increpuit, eis commemorat pœnitentiam: Dictum est enim: *Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus postulat a te nisi ut timeas?* Simile est homini, a quo petunt vas magnum, & ei videtur simile ut parvum. Si vero ab eo petant vas parvum, non est ei simile sicut magnum: Sic dixit Mose: *Nisi ut timeas Dominum*. Quasi dicat: Res levis est. *Ad custodiendum præcepta Domini &c. Ecce Domino Deo tuo cœli & cœli cœlorum*. Ecce ista sunt septem expansa, de quibus dixerunt sapientes f. m. *Tantummodo in patribus tuis delectatus est Dominus:* Excludit profetas nationum. *Et circumcidetis præputium cordis vestri*. Docemur, quod ei induerit præputium: *Et cervicem vestram ne induretis amplius*. Quia corpus sequitur cor: *Quia Dominus Deus vester ipse est Deus Deorum, & Dominus Dominorum*. Dicit R. Jochanan: Ubicunque tu deprehendis magnitudinem Dei S. B. ibi deprehendes ejus humilita-

אתה מוצא ענותנותו . דבר זה בתורה
דכתיב כי יהוה אלהיכם הוא אלהי האלהים
ואדוני האדונים האל הגדול הגבור והנורא.
וכתיב בתריה עושה משפט יתום ואלמנה .
שנוי בנביאים דכתיב כה אמר רם ונשא
שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון
ואת דכא ושפל רוח משולש בכתובים
דכתיב סולו לרוכב בערבות ביה שמו .
וכתיב בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות וגו׳.
ואהבתם את הגר . את יהוה אלהיך תירא.
הוא תהלתך . בשבעים נפש . ואהבת את
יהוה אלהיך . וידעתם היום כי לא את
בניכם שאני מוכיח לאנשים שלא ראו אלא
מה שראיתם שהיו מהם זקנים יוצאי מצרים
שלא נגזרה גזירה אלא על אותם שהיו
מבן עשרים שנה . לפיכך אמר להם כי
את בניכם אשר לא ידעו ואשר לא ראו
ואשר עשה לדתן ולאבירם . בקרב כל
ישראל . מלמד שאם היה אצל ישראל
פקדון מממונו של קרח היה מתגלגל
ובא אל מקום שפצתה האדמה את פיה
ונבלע שם. כי עיניכם הרואות . ושמרתם
את כל המצות שלא לאמר אילו קיימתי
את כל התורה חוץ מזו די לי אלא
את כל המצוה. תנן התם הוי רץ למצוה
קלה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת
מצוה ועבירה גוררת עבירה. ולמען תאריך
ימים על האדמה אשר נשבע יהוה וגו׳.
עד עכשיו היה מדבר להם פה לפה . חזר
ודבר להם כמדבר לאחרים בשביל ישראל.
שנאמר לאברהם ליצחק וליעקב . תחלה
היה מדבר בלשון יחיד . שנאמר ועתה
ישראל מה יהוה אלהיך שואל מעמך .
מלמד שכל אחד ואחד מישראל צריך
לומר בשבילי נברא העולם ולי נתנה
התורה ועלי לקיימה כולה. חזר ודבר להם
בלשון רבים מן וידעתם היום כי לא את
בניכם ללמדך שכל ישראל ערבים זה בזה
ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את
תורת אלהינו . ולבסוף דבר להם בלשון
סיפור . היה מספר להם . דכתיב אשר

tatem: Hoc in lege deprehenditur: Scriptum est enim. *Dominus Deus vester ipse est Deus Deorum*, *& Dominus Dominorum*, *Deus magnus*, *fortis*, *& terribilis*: Et postea scriptum est: *Faciens judicium pupillo & viduæ*. Repetitur in prophetis: Scriptum est enim *Isai.* LVII. 15. *Quia hæc dicit excelsus*, *& sublimis habitans æternitatem*, *& sanctum nomen ejus in excelso*, *& in alto habitans*, *& cum contrito & humili spiritu*; Explicatur in Hagiographis. Scriptum est enim *Psal.* LXVIII. 5. *Qui adscendit super occasum Domini nomen illi*. Et postea scriptum est: *Patris orphanorum*, *& judicis viduarum*. *Et diligetis peregrinum: Dominum Deum tuum timebis*: Ille est laus tua: *In septuaginta animabus*: *Et diliges Dominum Deum tuum*: *Et scietis hodie*, *non enim cum filiis vestris*; quia ego reprehendo viros, qui non viderunt; sed quod vidistis, quod ex iis essent senes qui exierunt de Ægypto; Quia non fuit statutum decretum nisi in illos, qui essent ab *ætate viginti annorum*: Idcirco dixit eis: *Non enim cum filiis vestris loquor qui non intellexerunt*, *& non viderunt*. *Et quod fecit Dathan & Abirham in medio filiorum Israel*. Docemur; si fuisset prope Israelitam depositum de facultatibus Kore, circumvolvebatur, & ferebatur ad locum ubi aperuerat terra os suum & ibi absorbebatur: *Quia oculi vestri viderunt*. *Et custodietis omnia præcepta*: *Ne dicat*. Quoniam observavi universam legem, excepto hoc, satis est mihi: Sed *omnia præcepta*. Ibi legimus: Curre ad præceptum leve, & fuge a peccato, quia præceptum trahit præceptum & peccatum trahit peccatum: *Ut producantur dies super terram*, *de qua juravit Dominus &c.* Hactenus locutus est illis ore ad os. Iterum locutus est, quasi loqueretur aliis propter Israelitas: Dictum est enim: *Abraham*, *Isaach*, *& Jacob*. In principio locutus est numero singulari: Dictum est enim: *Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus postulat a te?* Docemur, quod singuli ex Israelitis debeant dicere: Propter me creatus est mundus, & mihi data est lex, & mihi incumbit, ut eam totam observem: Item loquitur illis numero plurali; Ex eo quod dictum est: *Et scietis hodie*, *non enim cum filiis vestris*. Ut doceare, quod omnes Israelitæ commixti essent ad docendum & ad discendum, ad custodiendum, & ad faciendum, & ad observandum legem Dei nostri: Et in fine loquitur illis phrasi narrandi. Et narrabat illis. Scriptum est enim; *De qua ju-*

נשבע יהוה אלהי אבותינו של דור המדבר שקיבלו התורה ולא זכו ליכנס לארץ לפיכך אמר להם אשר נשבע לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב. אבותם של יוצאי מצרים . לתת להם ולזרעם . מקיש זרעם להם מה זרעם נכנסו אף דור המדבר עתידין ליכנס . כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא. מגיד הכתוב שבחה של ארץ ישראל . וכן הוא אומר וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים . מנהגו של עולם בונה אדם בניין הנאה תחלה ואחר כך בונה את הכעור שפסולת של ראשון מכניס בשני. שיריים שנשארים מן הבנייןהראשון מכניס בשני. ואומר לא תחסר כל בה . ארץ העולם מה שיש בארץ זו אין בזו . אבל כאן לא תחסר כל בה . וארץ ישראל נקראת ארץ ושאר ארצות נקראו חוצות. שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות . וכן סנחריב אומר עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם . ולא אמר יפה כארצכם. אלא כארצכם אף על פי שהיה לו לשבח ארצו לא שיבחה יותר מארץ ישראל . וכן הוא אומר צידונים יקראו לחרמון שריון והאמרי יקראו לו שניר . ואומר עד הר שיאון הוא חרמון . נמצא הר זה קרוי ארבע שמות שהן שיאון חרמון שריון שניר . וכי מה צורך לא בא ללמדנו שארבעה מלכים מתכבשין עליה זה אומר יקרא על שמי וזה אומר יקרא על שמי . ואף על פי שהיתה פסולת של ארץ ישראל ארבעה מלכיות מתכבשות עליה קל וחומר למקום משובח של ארץ ישראל וכן בכל מקום כמו ודנה וקרית סנה היא דביר . ואומר ושם דביר לפנים קרית ספר . וכן הנביא אומר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים. נחלת צבי קלה להוציא פירותיה כצבי קל ברגליו . דבר אחר מה צבי אין עורו מחזיק את בשרו שנראה קטן מאחר שנפשט יותר ממה

juravit Dominus Deus patrum nostrorum generationis deserti, qui acceperunt legem, & digni non sunt habiti, ut ingrederentur in terram: Idcirco dictum est: *De qua juravit patribus nostris Abraham, Isaach, & Jacob.* Patribus eorum, qui egressi sunt de Ægypto: *Ut dares eis & semini eorum:* Æquiparat eis eorum semen; sicut eorum semen ingressum est, ita pariter generatio deserti erat ingressura. *Terra autem, ad quam ingredieris ad hæreditandum, non sicut terra Ægypti est ipsa.* Ostendit textus laudem terræ Israel; Et sic dictum est *Num.* XIII. 23. *Hebron autem septem annis ædificata fuit ante Soan Ægypti:* Hæc est consuetudo mundi: Homo prius ædificat ædificium elegans & postea ædificat turpe, quod rejectitia prioris introducit in secundum, & reliquias, quæ remanserunt de primo ædificio, introducit in secundum. Et dictum est; *Nihil deficiet in ea.* Ex consuetudine mundi; quod est in hac terra, non est in illa: At de hoc dictum est: *Nihil deficiet in ea:* Et terra Israel appellata est terra, ceteræ terræ vocatæ sunt plateæ. Dictum est enim *Prov.* VIII. 26. *Adhuc terram non fecerat, & plateas.* Et sic dixit Senacherib 2. *Reg.* XVIII. 32. *Donec veniam, & transferam vos in terram, quæ similis est terræ vestræ:* Non autem dixit pulchriorem terra vestra; Sed *quæ similis est terræ vestræ.* Licet majori curæ illi erat laus terræ suæ quam laus terræ Israel. Et sic dictum est *Deuter.* III. 9. *Sidonii vocant Hermon Sbirion, & Emoræi vocant eum Sbenir.* Pariterque dictum est ibid. IV. 48. *Usque ad montem Sion, ipse est Hermon.* Deprehenditur, quod iste mons quatuor nominibus appelletur, sc. *Sion, Hermon, Scherion, & Shenir.* Cur hoc fuit necesse? Sed venit ad nos docendum, quod de hoc quatuor reges contenderint; Iste dicebat; Nomine meo appelletur, & ille dicebat, nomine meo appelletur; Licet fuit rejectitium terræ Israel, tamen quatuor reges de eo contenderunt; multo magis de loco laudabili terræ Israel; & sic in omnibus locis: *Et Dena & Keriath sene ipse & Devir:* Et dictum est *Jos.* XV. 15. *Et nomen Devir, & antea Keriath Sepher.* Et sic propheta dixit *Jerem.* III. 19. *Et tribuam tibi terram desiderabilem, hæreditatem præclaram exercituum gentium:* נחלת צבי: Promta ad producendos suos fructus, sicut capreolus est levis pedibus suis; Alia expositio: Sicut capreoli pellis non comprehendit ejus carnem, sed apparet, postquam mactatus est, mi-

שהיה כך אין פירות של ארץ ישראל
מחזקתן כשישראל עושין רצון המקום ללמדך
שבח ארץ ישראל לא כארץ מצרים היא.
לפי שארץ מצרים מקום נמוך שותה .
מקום גבוה אין שותה. ארץ ישראל גבוה
ונמוך שותה. ארץ מצרים שותה ואחר
כך נזרעת. ארץ ישראל שותה ונזרעת בכל
יום. ארץ מצרים תזרע את זרעך והשקית
ברגל כגן הירק . מה גן ירק בכל עת
אתה מתעסק בו להשקותו . ואם לאו אין
בו הועלה . אף ארץ מצרים אם אין
אתה מנדד שינה מעיניך אין לך בה
כלום . אבל ארץ ישראל אתה ישן על
מטתך והקדוש ברוך הוא משקה אותה.
מנהגו של עולם אדם לוקח עבדים
לעבדו והקדוש ברוך הוא לוקח את ישראל
לעבדים והוא מוריד גשמים ומצמיח
פירות להשביעם . וכן השיב רבי צדוק
לחכמים במשתה בנו של רבן גמליאל
שהיה עומד ומשקה להם מזג את הכוס
לרבי אלעזר ולא רצה ליטלו ונטלו רבי
יהושע אמר לו מה זה יהושע אמר לו
רבי צדוק מי שאמר והיה העולם משיב
רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים
ומגדל צמחים ועורך שלחן לכל אחד
ואחד ורבן גמליאל לא יהא משמשינו.
אשר יצאתם משם. כלומר הייתם בה
והיתה מתברכת בגללכם עכשיו שיצאתם
משם אין לה תקנה . והארץ אשר אתם
ארץ הרים ובקעות. טעם פירות ההרים
לא כטעם פירות הבקעות . שפירות
ההרים קלים ופירות הבקעות שמינות.
אמר רבי שמעון בן יוחאי שנים עשר
ארצות נתנו כנגד שנים עשר שבטי ישראל
ולא שוו טעם פירות שבט זה לטעם
פירות שבט . ואלו הן הארצות . אשר
יהוה אלהיך דורש אותה. כי הארץ. והארץ
אשר אתם עוברים שמה . ארץ הרים
ארץ חטה ושעורה . ארץ זית שמן. וכן
הוא אומר ויתן להם ארצות גוים.
ארצות הרבה ואל תתמה שהרי הים
אחד ואומר קרא ימים . ימים הרבה
אבל אין טעם דג העולה מעכו כטעם
העולה מצידון . למטר השמים תשתה
מים . שהיו העננים מקיפות אותה
ומשקות אותה מכל רוח . ארץ אשר
יהוה אלהיך דורש אותה דורש להפריש

minor quam erat; ita pariter fructus terræ Israel non comprehenduntur in ea, quando Israelitæ faciunt voluntatem Dei; ut doceare laudem Israel: *Non sicut terra Ægypti est ipsa:* Sicut terræ Ægypti locus humilis irrigatur; locus excelsus non irrigatur; Terræ Israel locus excelsus, & humilis irrigatur: Terra Ægypti irrigatur, & posthæc seritur: Terra Israel irrigatur, & seritur cunctis diebus; *Sicut terra Ægypti, in qua serebas semen tuum, & irrigabas opera pedis tui, sicut hortum oleris.* Sicut in horto oleram tu debes semper occupari, ut eum irriges; si minus, nihil in eo crescet; Ita pariter in terra Ægypti si tu non removeas somnum ab oculis tuis, nihil in ea tibi erit: At in terra Israel tu dormies in lecto tuo, & Deus S. B. eam irrigabit: Ex consuetudine hominum homo emit servos, ut sibi serviant; at Deus S. B. comparavit sibi Israel in servos, & demittit pluvias, & producit fructus, ut saturentur; Et sic respondit R. Zadoch sapientibus in convivio filii Raban Gamaliel: qui stans miscebat vinum in poculo R. Elieseri; & noluit accipere; at accepit R. Jehosua; dicens illi: Quid est hoc Jehosua? Dixit illi R. Zadoch: Qui dixit; Et fuit mundus, removet ventos, & extollit nubes, & dimittit pluvias, & facit crescere germina, & præparat mensam singulis, & Raban Gamaliel nobis non ministrabit? *Unde egressi estis:* Quasi dicat; In ea fuistis, & causa vestri fuit benedicta; nunc quoniam inde egressi estis, non erit illi reparatio: *At terra ad quam vos transitis, est terra montium & vallium:* Gustus fructum montium non est sicut gustus fructuum vallium; quia fructus montium sunt leves, at fructus vallium sunt pingues. Dicit R. Simeon ben Jochai: Duodecim terræ datæ sunt contra duodecim tribus Israel; neque est æqualis gustus fructuum hujus tribus gustui fructuum illius tribus. Et istæ sunt terræ: *At terra, quam Dominus Deus tuus requirit: Quia terra; & terra, ad quam vos transitis: Terra montium; terram tritici & hordei, & olivæ olei:* Et sic dictum est: *Et dedit eis terras gentium:* Terras multas; Ne mireris, quum unum sit mare, quod textus appellet maria: Maria multa: At gustus piscis qui adscendit ex Aco, non est sicut gustus illius, qui adscendit ex Sidone: *De pluvia cœli bibit aquam.* Quod nubes eum circumdarent, & ab omni latere eam irrigarent: *Terra quam Dominus Deus tuus requirit.* Requirit, ut ex ea sepa-

ren-

ממנה חלה ותרומה ומעשרות . תמיד עיני יהוה אלהיך בה . עתים לטובה עתים לרעה . לטובה כיצד הרי שהיו ישראל רשעים בראש השנה ונגזרו עליהם גשמים מעוטים וחזרו בתשובה להוסיף עליהם אי איפשר שכבר נגזרה גזירה אלא תמיד עיני יהוה אלהיך בה ומורידן בזמנן ומשלח להן ברכה . לרעה כיצד הרי שהיו ישראל צדיקים בראש השנה ונגזרו עליהן גשמים מרובין וחזרו בהן לימנע מהן אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא הקדוש ברוך הוא מורידן שלא בעתם כשאין הארץ צריכה להם שנאמר תמיד עיני יהוה אלהיך בה . מראשית השנה ועד אחרית השנה מגיד שמראשית השנה ועד אחרית השנה מגיד שמראש השנה נגזר עליה כמה רוחות כמה עננים כמה גשמים כמה טללים יבואו לה . דבר אחר מראשית השנה וכי התבואה בשדה כל השנה אלא מלמד שהקדוש ברוך הוא שולח ברכת אפילו באוצרות וכן הוא אומר יצו יהוה אתך את הברכה באסמיך ואפילו בעריבה מתברכת העיסה שנאמר ברוך טאנך ומשארתך . ואפילו בשעת האכילה מתברכת שנאמר ואכלת ושבעת . לכך נאמר מראשית השנה ועד אחרית השנה . מלמד שכל השנה כולה ברכתו עליכם . דבר אחר מרשית חסר אלף מלמד שכל שנה שושה בתחלה וישראל חוזרין בתשובה נותן לה אחרית שנה טובה לשון אחרית כמו תקוה ואחרית .

סליק פיסקא

ה׳ פרשה והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי . מגיד הכתוב שנתחייבו ישראל בתלמוד קודם המעשה . וכן מצאנו שנענשו על התלמוד יותר מן המעשה שנאמר שמעו דבר יהוה כל בית ישראל כי ריב ליהוה עם עמו ; ואומר נדמו עמי מבלי דעת . ואומר כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ . אמת זו

rentur placenta, & separatio, & decimæ. *Semper sunt oculi Domini Dei tui in ea*. Tempora in bonum, & tempora in malum; In bonum: Quomodo? Si Israelitæ fuerint impii in principio anni, & de iis decernatur diminutio pluviarum, & fecerint pœnitentiam, ut multiplicentur, fieri non potest; quia jam decretum statutum est: Verum: *Semper sunt oculi Domini Dei tui in ea:* Demittet eas tempore suo, & immittet in eas benedictionem: In malum, quomodo? Si Israelitæ fuerint justi in principio anni, & de iis decretæ fuerint pluviæ multæ, si convertantur, ut ab iis cohibeantur, fieri non potest, quia jam statutum est decretum; sed Deus S. B. intempestive eas demittet, quando terra iis non indiget: Dictum est enim: *Semper sunt oculi Domini Dei tui in ea, a principio anni usque ad finem anni*. Ostendit, quod a principio anni de ea decernatur, quot venti, quot nubes, quot pluviæ, quot rores adducantur super eam: Alia expositio: *A principio anni*. Num est proventus in agro toto anno? At docemur, quod Deus S. B. immittat benedictionem vel in horrea: Et sic dictum est *Deuter*. XXXVIII. 8. *Mandabit tecum Dominus benedictionem in apothecis tuis:* Vel in mactra benedicetur pasta: Dictum est enim: *Benedictum canistrum tuum, & mactra tua:* Vel in tempore comestionis benedicetur: Dictum est enim: *Et comedes & saturaberis:* Idcirco dictum est: *A principio anni usque ad finem anni:* Docemur, quod toto anno erit ejus benedictio super vos: Alia expositio: מרשית: Deest Aleph; Docemur quod totus annus jubilaret in principio, & si Israelitæ faciant pœnitentiam, dabit eis finem anni bonum; ex phrasi finis; sicut spes, & finis.

Finis textus.

PArascha: *Et erit si audiendo audieritis præcepta mea:* Ostendit textus, quod Israelitæ obligentur ad doctrinam antequam obligentur ad opus. Et sic invenimus, quod magis puniantur propter doctrinam quam propter opus: Dictum est enim *Ose*. IV. I. *Audite verbum Domini domus Israel, quia contentio est Domino cum populo suo*. Pariterque dictum est: *Conticuit populus meus eo quod non habuit scientiam*. *Ose*. ibid. Et similiter dictum est *Ose*. l. c. *Quia non veritas, neque misericordia neque pietas, neque scientia Dei in terra*. Veritas est lex; Dictum est enim *Proverb*. XXIII.

תורה שנאמר אמת קנה ואל תמכור. חסד זו תורה שנאמר חסדך יהוה מלאה הארץ חקיך למדני. דעת זו תורה שנאמר נדמו עמי מבלי דעת ואמר מי האיש החכם ויבן את זאת וגו׳. ויאמר יהוה על עזבם את תורתי. וכן רבי יוסי הגלילי אומר גדול תלמוד תורה שקדם לחלה ארבעים שנה ולמעשרות חמשים וארבע ולשמטים ששים ואחד וליובלות מאה ושלש וכשם שנענשו על התלמוד יותר מן המעשה כך שכר התלמוד קודם המעשה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם. וכתיב למען ירבו ימיכם. אשר אנכי מצוה אתכם היום. מנין אתה אומר שאם שמע אדם דבר מפי קטן שבישראל יהי בעיניו כשומע מפי חכם השומע מפי משה כשומע מפי הקדוש ברוך הוא תלמוד לומר אשר אנכי מצוך אתכם היום לאהבה את יהוה. כל שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה שלא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאקרא חכם בשביל שאקבל שכר לעולם הבא בשביל שאהיה עשיר תלמוד לומר לאהבה עסוק מאהבה וסוף השכר והכבוד לבוא. ולעבדו זו תפלה. וכן דוד אמר תכון תפלתי קטורת לפניך. מלמד כמו שעבודת מזבח קרויה עבודה כך תפלה קרויה עבודה. ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם הרי זו כיוון תפלה שלא יהא לבו של אדם חלוק בשעת תפלה. ונתתי מטר ארצכם אמר הקדוש ברוך הוא אם עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה את שלי. ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש רבי נתן אומר בעתו מלילי שבת ללילי שבת. יורה שמורה את הבריות להכניס פירותיהן ולהטיח גנותיהן ולעשות כל צרכיהם. דבר אחר יורה שמרווה את הארץ ומשקה עד תהום. וכן הוא אומר תלמיה רוה נחת גדודיה. יורה במרחשון ומלקוש בניסן

XXIII. 23. *Veritatem eme & noli vendere*. Misericordia est lex: Dictum est enim *Psalm.* XXXIII. 5. *Misericordia tua Domine plena est terra, statuta tua doce me: Scientia*; hæc est lex: Dictum est enim *Ose.* IV. 6. *Conticuit populus meus, eo quod non habuit scientiam*. Pariterque dictum est: *Quis est vir sapiens, qui intelligat hoc? &c. Et dixit Dominus, quia dereliquerunt legem tuam*. Et sic Rabi Jose Galilæus dicit: Præstantissima est doctrina legis, quæ præcessit placentam quadraginta annis, & decimas quatuor & quinquaginta, & annos Sabbathicos uno & sexaginta, & Jubilæos tribus & centum; & sicut puniuntur magis propter doctrinam, quam propter opus, ita pariter merces doctrinæ præcedit opus: Dictum est enim: *Et docebitis ea filios vestros*. Pariterque scriptum est: *Ut producantur dies vestri: Quæ ego præcepi vobis hodie*. Et unde probatur, quod dicas; si quis audiat verbum ex ore pueri, qui sit in Israel, quod debeat esse in ejus oculis, quasi audierit ex ore sapientis; qui audiat ex ore Mosis quasi audierit ex ore Dei S. B.? Ex eo quod dictum est: *Quæ ego præcepi vobis hodie. Ad amandum Dominum:* Omne quod facitis, nolite facere nisi ex amore: Ne dicas: Ecce addiscam legem, ut vocer sapiens, ut accipiam mercedem in seculo futuro, ut ditescam; Idcirco dictum est: *Ad amandum:* Operare ex amore, & finis erit ut sit merces, & gloria in tempore futuro. *Et ad serviendum ei*. Hæc est oratio: Et sic David dixit *Psal.* CXLI. 2. *Præparetur oratio mea sicut suffitus in conspectu tuo*. Docemur: Sicut ministerium altaris vocatur ministerium, ita pariter oratio vocatur ministerium; *Et ad serviendum ei toto corde vestro, & tota anima vestra*; Ecce sic disponet orationem, ut non sit in corde hominis dissensio in tempore orationis. *Et dabo pluviam terræ vestræ*. Dicit Deus S. B. Si facietis, quod vobis incumbit, ego quoque faciam quod mihi incumbit: *Et dabo pluviam terræ vestræ tempore suo, temporariam & serotniam*. R. Nathan dicit: *Tempore suo*. A noctibus Sabbathi ad noctes Sabbathi: יורה: Quod doceat creaturas, ut introducant fructus suos, atque ut illinant hortos suos, atque ut faciant omnia, quæ sibi sunt necessaria: Alia expositio: יורה, quod inebriet terram, & irriget usque ad abyssum. Et sic dictum est *Psal.* LXV. 4. *Rivos ejus inebria, multiplica genimina ejus. Temporariam* in Marchesvan, *& serotinam* in Nisan, quæ descendit super spicas, & su-

שיורד על המלילות ועל הקשין . ואספת דגנך ותירושך ויצהרך כלומר בשופע . וכן הוא אומר והשיג לכם דיש את בציר וגו׳ . דבר אחר ואספת דגנך הנהג בהן דרך ארץ . דברי רבי ישמעאל . דבר אחר ואספת דגנך . שתהא ישראל מליאה דגן תירוש ויצהר וכל ארצות דואבות למלאת אותה כסף וזהב כעניין שנאמר וילקט יוסף את כל הכסף . דבר אחר ואספת דגנך . כעניין שנאמר נשבע יהוה בימינו ובזרוע עוזו . כי מאספיו יאכלוהו והללו את יהוה . ונתתי עשב בשדך . שלא תהא מצטער . למדברות . רבי שמעון בן יוחאי אומר ונתתי עשב בשדך שתהא גוזז ומשליך לבהמתך מן השחת עד שלשים יום קודם לקציר ואינה פוחתת מגרניה . רבי אומר ונתתי עשב בשדך זה פשתן וכן הוא אומר ועשב לעבודת האדם . בשדך לבהמתך סימן טוב כשבהמה אוכלת ושובעת דבר אחר ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת כשבהמתך אוכלת ושובעת עובדת בכח את האדמה . דכתיב ורב תבואות בכח שור . השמרו לכם פן יפתה לבבכם . אמר להם הזהרו שלא תמרדו במקום שאין אדם מורד בבוראו אלא מתוך שובע . שנאמר פן תאכל ושבעת . ובקרך וצאנך ירביון . ורם לבבך ושכחת את יהוה אלהיך . וכן נאמר ואכלת ושבעת השמרו לכם פן יפתה לבבכם . דבר אחר השמרו לכם פן יפתה לבבכם שלא יטעה אתכם יצר הרע ותפרשו מדברי תורה שכיון שפורש מדברי תורה הולך ומדבק בעבודה זרה . וסרתם . בדרך החיים לדרך המות . ועבדתם אלהים אחרים . וכי אלהים הן אלא על שמאחרין הטובה לבוא לעולם נקראו אלהים אחרים . דבר אחר שאחרים קורין אותם אלהים . אלהים של אחרים . וחרה אף יהוה בכם ועצר . אמר להם הקדוש ברוך הוא הכנסתי אתכם לארץ קדושה להיות קדושים אם שמרתם הרי מוטב ואם לאו נחרת

& ſuper paleas. *Et colliges triticum tuum, & muſtum tuum, & oleum tuum:* Quaſi dicat in abundantia. Et ſic dictum eſt *Levit.* XXVI. 5. *Attingetque vobis trituratio vindemiam &c.* Alia expoſitio: *Et colliges triticum tuum;* ut in his terræ conſuetudo obſervetur. Verba R. Iſmael: Alia expoſitio: *Et colliges triticum tuum;* ut impleatur terra Iſrael tritico, muſto, & oleo, ut omnes terræ apportent ad implendum eam argento & auro; Sicuti dictum eſt *Geneſ.* XLVII. 14. *Et collegit Joſeph omne argentum.* Alia expoſitio: *Et colliges triticum tuum.* Sicuti dictum eſt: *Juravit Dominus in dextra ſua, & brachio fortitudinis ſuæ, quia qui congregant illud, comedent & laudabunt Dominum.* *Iſai.* LXIV. 18. *Et dabo herbam in agro tuo.* Ne cura afficiaris in deſertis. Rabi Simeon ben Jochai dixit: *Et dabo herbam in agro tuo.* Ut ſeces, & projicias coram jumento tuo ex arido uſque ad triginta dies ante meſſem, & nihil diminuatur de ejus area. Rabi dicit: *Et dabo herbam in agro tuo:* Hoc eſt linum: Et ſic dictum eſt *Pſal.* CIV. 14. *Et herbam ſervituti hominum.* *In agro tuo, jumento tuo.* Bonum eſt ſignum, quando jumentum comedit, & ſaturatur. Alia expoſitio: *Et dabo herbam in agro tuo jumento tuo, & comedet, & ſaturetur:* Quando jumentum tuum comedit, & ſaturatur, majore robore colet terram; Scriptum eſt enim *Proverb.* XIV. 4. *Ubi autem multus proventus, ibi eſt fortitudo boum.* *Cavete ne decipiantur corda veſtra.* Dixit ei: Videte, ne rebelletis in Deum, quia homo non rebellat contra creatorem ſuum, niſi propter ſaturitatem: Dictum eſt enim *Deuter.* VIII. 12. *Ne forte comedas & ſatureris, & boves tui, & oves tui multiplicentur: Tum elevetur cor tuum, & obliviſcaris Domini Dei tui.* Et ſic dictum eſt: *Et comedes & ſaturaberis; Cavete ne decipiantur corda veſtra;* Alia expoſitio: *Cavete ne decipiantur corda veſtra.* Ne vos decipiat figmentum malum, & ſeparemini a verbis legis; Etenim qui ſe ſeparat a verbis legis, abit & adhæret Idololatriæ. *Et divertetis.* De via vitæ in viam mortis: *Et ſervietis diis alienis.* Num dii ſunt illi? Niſi quod tardent bonum venienti in mundum, vocantur dii אחרים: Alia expoſitio; quod alii eos vocent deos: Dii aliorum; *Et excandeſiet ira Domini in vos, & claudet.* Dixit illis Deus S. B. Adducam vos in terram ſanctam, ut ſitis ſancti, ſi cuſtodietis, benefaciam, ſi minus: *Et excandeſiet ira Domini in vos: Et excan-*

אף יהוה בכם. וחרה אף יהוה בכם שומעני שאין הם כלין לעולם תלמוד לומר ועצר את השמים ולא יהיה מטר חמשה מיני פורעניות מביא עליהן. וחרה נאמר כאן חרון ונאמר להלן חרון וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב מה להלן חרב אף כאן חרב. מצאנו בכל מקום שנאמר חרי אף חמש פורעניות הם. חרב ודבר וחיה רעה ועצירת גשם וגלות. דבר אחר וחרה אף יהוה בכם. ולא כאומות העולם שיהו אומות העולם שרויין בטובה והן שרויין ברעה. ועצר את השמים. שיהו העננים טעונין ועומדין אין מורידין אפילו טיפת גשמים. והאדמה לא תתן את יבולה אפילו מה שאתה מוביל לה שהוא הזרע. ואבדתם מהרה מאחר שיסורין באין עליכם מיד אני מגלה אתכם ואיני נותן לכם ארוכה בארץ. ואם תאמר היאך נתן ארוכה לאנשי דור המבול מאה ועשרים שנה לפי שלא היה להם מה שילמודו. אתם יש לכם מה שתלמודו. דבר אחר ואבדתם מהרה גולה אחר גולה. אמר רבי שמעון בן יוחאי. ומה מי שנאמר בהם מהרה לא גלו אלא לאחר זמן קל וחומר למי שלא נאמר בהן מהרה מעל הארץ הטובה. על ידי שנתבטלו מן התורה שנקראת טובה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. ושמתם את דברי אלה על לבבכם אמר להם אף על פי שאתם גולין היו רגילין בתורה ובמצות שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים. וכן ירמיהו אומר הציבי לך ציונים אלו ציוני המצות. שימי לך תמרורים זה חרבן בית המקדש שימי לבך למסלה דרך הלכת. ראו כאילו הלכת ועשו תשובה ומיד אתם נגאלין שנאמר שובי בתולת ישראל. דבר אחר ושמתם מגיד שנמשלו דברי תורה בסם חיים. ולמדתם אותם את בניכם. רבי איסי בן עקיבא אומר כשהתינוק מתחיל לדבר עם אביו מדבר עמו בלשון הקדש. למען ירבו ימיכם. אם לימדתם את בניכם תורה ירבו ימיכם ואם לאו מתקצרין. אשר נשבע יהוה לאבותיכם לתת להם לתת לכם אין כתיב אלא

candefiet ira Domini in vos*: Crederem, quod exterminandi sint in perpetuum? Idcirco dictum est: *Et claudet cœlum, & non erit pluvia*. Quinque species pœnarum adducet super eos: *Et excandefiet*. Memoratur hic excandescentia, & memoratur ibi excandescentia; *Et excandefiet ira mea, & occidam vos gladio*: Sicut ibi gladio, ita pariter hoc loco gladio: Deprehendimus, quod ubicunque dicitur excandescentia, comprehendat quinque pœnas; sc. gladium, & pestilentiam, & feram malam, & cohibitionem pluviarum, & exilium: Alia expositio: *Et excandefiet ira Domini in vos*: Non autem in nationes mundi; quia nationes mundi habitabunt in bonis, & illi habitabunt in malo: *Et claudet cœlum*: sc. quod nubes onustæ consistent, & non demittent vel guttam pluviæ. *Et terra non dabit proventum suum*: Vel quod tu feres, non dabit semen. Postquam advenerint super vos castigationes, statim ego faciam vos exulare, & ego non dabo diuturnitatem in terra. Si vero dicas; Quomodo dedit diuturnitatem viris generationis diluvii centum & viginti annorum? Quia non erat eis, unde addiscerent; at vobis est, unde addiscatis: Alia expositio; *Pereatisque cito*: Exilium post exilium. Dicit R. Simeon ben Jochai; si ii, de quibus non dictum est *subito* non exularunt, nisi post aliquod tempus, multo magis ii, de quibus non dictum est: *Subito*. *De super terra bona*. Propterea quod cessarunt a lege, quæ vocatur bona: Dictum est enim *Proverb.* IV. 2. *Donum bonum dedi vobis legem meam ne derelinquatis*. *Et ponetis verba hæc in corde vestro*: Dixit eis: Vel si exulatis, estote diligentes in lege, & in præceptis, ne sint vobis nova, postquam revertemini: Et sic *Jeremias* dicit XXXI. 21. *Statue tibi speculam*. Istæ sunt speculæ præceptorum: *Pone tibi*. Hoc est excidium domus sanctuarii: *Dirige cor tuum in viam, qua ambulasti*. Vide te quomodo ambulasti: Et facite pœnitentiam, & statim redimemini: Dictum est enim: *Revertere virgo Israel*. Alia expositio: *Et ponetis*. Ostendit quod verba legis assimilentur balsamo vitæ: *Et docebitis ea filios vestros*. R. Issi ben Akiba dicit; Quando puer incipit loqui, pater cum eo loquetur lingua sancta: *Ut producantur dies vestri*; Si docebitis filios vestros legem, multiplicabuntur dies vestri, si minus, abbreviabuntur: *Quam juravit Dominus patribus vestris dare illis*: Dare vobis non scriptum est hoc loco, sed dare illis.

לתרת להם. נמצינו למדים תחית המתים מן התורה. כימי השמים על הארץ. שיהו פני הצדיקים דומין ליום. וכן הוא אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. רבי שמעון בן יוחאי אומר כימי העץ ימי עמי אין עץ אלא תורה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה. כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת. שמירה זאת מה היא לפי שהוא אומר והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי כשם שאדם צריך להזהר בסלעו שלא תאבד כך יזהר אדם בתלמודו שלא יאבד: וכן הוא אומר אם תחפשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה. מה כסף קשה לקנותו כך דברי תורה קשין לקנותן. ונוח לאבדן ככלי זכוכית. לכך נאמר כי אם שמור תשמרון. ואומר הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה. זה הלמד תורה הלכה אחת ביום. פרק בשבוע. עד שנהיה חכם גדול נמצא עשיר לאחר זמן אבל מי שלמד תורה ומשכחה דומה לאשה שיולדת וקוברת. והכתוב אומר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך. ושלמה אמר על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב. זה שקנה שדה וכרם והיאך הוא עצל וחסר לב. מפני שהוא לא השביחן. שנאמר והנה עלה כולו קמשונים מפני שהוא מטמא את הטהור ומטהר את הטמא ואוסר את המותר ומתיר את האסור. ועליו הכתוב אומר ופורץ גדר ישכנו נחש. אם שמע אדם מדברי תורה ראשון ראשון ומתקיימין כשם שהראשונים מתקיימין בידו כך האחרונים. את כל המצות. שלא יאמר אדם למדתי כל צרכי דיי תלמוד לומר את כל המצוה הזאת. לאהבה את יהוה אלהיכם שתהיו עסוקין במצוותיו לשמה. ולדבקה בו. ועליו הכתוב אומר בני אם חכם ישמח לבי גם אני. גם אני. מרבה אביו שבשמים. דבר אחר

lis. Deprehendimus, quod percipiamus resurrectionem mortuorum ex lege. *Sicut dies cœli super terram*. Quod facies justorum assimilentur diei: Et sic dictum est *Judic.* v. 31. *Qui diligunt te, sicut sol in robore suo*. Rabi Simeon ben Jochai dicit: *Sicut dies ligni, erunt dies populi mei*. *Isai.* LXV. 22. Lignum non est nisi lex: Dictum est enim *Proverb.* III. 18. *Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam*. *Si enim custodiendo custodieritis omne præceptum istud*. Custodia hæc quænam est? Quia dictum est: *Et erit si audiendo audieritis præcepta mea:* Sicut homo admonendus est de siclo suo, ne pereat, ita pariter homo monendus est de doctrina sua, ne pereat: Et sic dictum est *Proverb.* II. 4. *Si quæsieris eam quasi argentum, & sicut thesauros effoderis illam*. Sicut argentum difficile est acquirere, ita pariter verba legis difficile acquiruntur; & facile est ea amittere sicut vasa vitrea: Idcirco dictum est: *Si enim custodiendo custodieritis*. Pariterque dictum est *Prov.* XIII. 11. *Quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur:* Hic est, qui discit singulis diebus unam constitutionem legis, caput in hebdomada, donec sit sapiens excellens; deprehenditur dives post aliquod tempus: At qui addiscit legem, & obliviscitur, assimilatur fœminæ, quæ pariat, & sepeliat: Et textus dicit: *Cave tibi, & custodi animam tuam valde, ne obliviscaris verba, quæ viderunt oculi tui, & ne removeantur a corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ*. Et Salomon dicit *Prov.* XXIV. 30. *Per agrum hominis pigri transivi, & per vineam viri stulti*. Hic est qui acquirit agrum & vineam; & sicut ille est piger & stultus, quia eos non æstimat; Dictum est enim ibid. *Et ecce totum repleverant urticæ:* Quia polluit mundum, & purificat immundum, & prohibet permissum, & permittit prohibitum; & de eo dicit textus *Eccles.* x. 7. *Et qui dissipat sepem, mordebit eum coluber:* Si audiat homo de verbis legis primum primum, confirmabuntur: Sicut quando priora confirmantur in manu tua, ita pariter posteriora. *Omne præceptum*. Nequis dicat: Percepi omnia, quæ mihi sunt necessaria, satis est: Idcirco dictum est: *Omne præceptum istud: Ad amandum Dominum Deum tuum;* Ut occupentur in ejus præceptis ejus nomine: *Et adhærendum illi*. Et de hoc dicit textus *Proverb.* XXIII. 15. *Fili mi si sapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum etiam, etiam Ego;* magnificat patrem suum, qui est in cœlis. Alia expositio: *Et adhæ-*

ולדבקה בו . דבוק בחכמים ותלמידיהם ומעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה. והוריש יהוה את כל הגוים האלה מלפניכם אם אתם עושין מה שרין עליכם ומה שצויתי עליכם גם אני אעשה את שראוי לכם שנאמר והוריש יהוה את כל הגוים האלה מלפניכם. לרבות מסייעיהן. וירשתם גוים גדולים. בקומה . ועצומים בכח . כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם . להביא אפילו חוצה לארץ . להביא מה שכיבש דוד את ארם נהרים ואת ארם צובה. מן המדבר. ולא מן כל המדבר . לא יתיצב איש בפניכם . אפילו בעוג מלך הבשן. פחדכם ומוראכם . פחדכם על הקרובים. ומוראכם על הרחוקים . יתן יהוה אלהיכם על פני וגו׳ . והיכן דיבר את אימתי אשלח לפניך . כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד אשרי העם שככה לו אשרי העם שיהוה אלהיו.

סליק פיסקא

פרשת ראה אנכי

מפרי פי איש ישבע טוב וגמול ידי אדם ישיב לו . אמר רבינו טוביהו ברבי אליעזר זכר צדיק לברכה. ראה שלמה בחכמתו מתן שכרן של צדיקים וגמול תשלומן של רשעים ואמר פסוק זה . פרי פי איש אלו דברי תורה שנאמר טוב פריי מחרוץ ומפז. פי איש. שהם נהגים בפה. שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך . איש למה נאמר כדרבי אליעזר דאמר רבי אליעזר מאי דכתיב אשרי איש ירא את יהוה אשרי איש ולא אשרי אשה . אלא אשרי שמתגבר ביצרו כאיש ישבע טוב ישבע מטוב הצפון לצדיקים לעתיד לבוא שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך. וגמול ידי אדם אילו הרשעים שנאמר

hærendum illi. Si adhæreat sapientibus, & eorum discipulis, imputabit illi textus perinde ac adhæreat Divinitati: *Et expellet Dominus omnes gentes istas a conspectu vestro*: Si vos facietis, quod convenit vobis, & quæ vobis præcepi, ego quoque faciam quod vobis erit conveniens: Dictum est enim: *Et expellet Dominus omnes gentes istas a conspectu vestro*: Ad includendum eorum auxilium; *Et hæreditabitis gentes magnas*; statura, & fortes robore. *Omnis locus, quem calcaverit planta pedis vestri*. Ad includendum vel extra terram. Ad includendum quod subegit David, sc. Aram Naharim, & Aram Tzobæam. *A deserto*. Non autem ab omni deserto. *Non consistet vir in conspectu vestro*. Vel Gog rex Basan: *Pavorem vestri, & timorem vestri*. *Pavorem vestri* super vicinos; *Et timorem vestri* super remotos. *Dabit Dominus Deus vester super faciem &c.* At ubi dixit? Quando dixit *Exod.* XXIII. 27. *Et timorem meum mittam ante te*. Quia dictum est *Psal.* XXXIII. 9. *Quoniam ipse dixit & facta sunt*. *Beatus populus cui hæc sunt; beatus populus, cui Dominus Deus ejus*. *Psal.* CXLIII. 15.

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur:
Vide ego.

De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis, & juxta opera manuum suarum retribuetur ei Prov. XII. 14. Dicit magister noster Tobias bar Rabi Elieser (memoria justi sit in benedictionem) Vidit Salomon in sua sapientia mercedem justorum, & retributionem, quæ rependetur impiis, & dixit hunc textum: *De fructu oris sui*. Ista sunt verba legis: Dictum est enim *Proverb.* VIII. 19. *Melior est enim fructus meus auro & lapide pretioso*. *Oris sui*. Quia sunt pulcri suo ore. Dictum est enim *Jos.* I. 18. *Non recedet volumen legis hujus ab ore tuo*: איש cur dictum est? Juxta verba Rabi Elieser; etenim dicit R. Eliesier: Cur scriptum est: *Beatus vir qui timet Dominum? Beatus vir*, non autem beata mulier; Sed beatus, qui prævalet in figmentum suum: Sicut *vir replebitur bonis: Et justis retribuentur bona*: *Prov.* XIII. 21. In seculo futuro; Dictum est enim *Psal.* XXXI. 20. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te: Et juxta opera manuum suarum*. Isti sunt impii, de quibus dictum est *Isai.* LIX. 18.

עליהם בעל גמולות בעל ישלם על מעשה ידיהם הרעים . אדם . שמאדימין עונותיהן. ישיב לו. ולהלן הוא אומר אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו . ולפי שנתן הקדוש ברוך הוא תורה לישראל והזהירם על דרך החיים והטוב ולעזוב דרך המות והרע שנאמר ראה אנכי נותן לפניכם יכול הואיל ונותן לפניהם ברכה וקללה דרך החיים ודרך המות . ילך אדם באי זה שירצה שנאמר ובחרת בחיים למען תחיה. אמר להם משה לישראל אתם רואין את הרשעים שמצליחין בעולם הזה בעולם שהוא עראי . בעולם שהוא לפי שעה. וסופן לדחות באחרונה. כי לא תהיה אחרית לרע וגו׳ . ונאמר דרך רשעים באפלה. והצדיקים מצטערין בעולם הזה לפי שעה למרק את עונות להטיבם בסופן שנאמר להטיבך באחריתך ואומר טוב אחרית דבר מראשיתו. ואומר ואור צדיקים כאור נגה הולך ואור וגו׳. בוא וראה היאך הקדוש ברוך הוא מקרב את ישראל לתורתו ונותן להם דרך החיים וכן דוד אומר אברך את יהוה אשר יעצני שאמר לי ובחרת בחיים לכך אמר משה לישראל ראה אנכי פתח עיניך וראה הבחין בין טוב ובין רע בין החיים ובין המות בין הברכה ובין הקללה . והקללה אם לא תשמעו. וכן הוא אומר הלא אם תטיב שאת ברכה ואם לא תטיב שאת קללה. האוהב את הטובה אוכל פירותיה והאוהב את הרעה אוכל פירותיה וכן הוא אומר נצור לשונך מרע. סור מרע ועשה טוב . וכן ישעיהו אומר אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו . ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו . הן צדיק בארץ ישולם אף כי רשע וחוטא. והקללה אם לא תשמעו. לא הוכיח משה את ישראל אלא אחר שראה את הטובות שהקדוש ברוך הוא מביא על ישראל. וכן יעקב אבינו לא הוכיח את בניו אלא אחרי

18. *Sicut ad vindictam quasi ad retributiones :* Propter opera manuum suarum malarum : אדם , quod rubescent eorum peccata. *Retribuetur ei*. Et hoc dictum est *Isai*. III. 11. *Væ impio in malum, retributio enim manuum ejus fiet ei*. Et propterea quod dedit Deus S. B. legem Israelitis, eosque præmonuit de via vitæ & boni, & de deserenda via mortis, & mali . Idcirco dictum est : *Vide ego do coram vobis*. Crederem, quoniam dedit coram illis benedictionem, & maledictionem, viam vitæ & viam mortis, quod quisque posset pergere quo vellet? Idcirco dictum est; *Deligas ergo vitam, ut vivas:* Dixit Mose Israelitis; vos videtis impios felices in hoc seculo, in seculo quod est accidentale, in seculo, quod est momentaneum ; sed finis erit, ut tandem depellantur: *Quoniam non erit spes futurorum malo*. *Proverb*. XXIV. 20. Pariterque dictum est ibid. *Via impiorum in tenebris*. At justi affligentur per breve tempus in hoc seculo, ut expurgent peccata sua, ut recipiant bonum in fine: Dictum est enim *Deut*. VIII. 16. *Ad benefaciendum tibi in novissimo tuo*. Pariterque dictum est *Eccles*. VII. 9. *Melior est finis rei, quam principium*. Et similiter dictum est *Proverb*. IV. 19. *Et lux justorum sicut lux splendens procedit &c.* Veni & vide, quomodo Deus S. B. admoverit Israelitas legi suæ, & dederit eis viam vitæ: Et sic David dixit *Psal*. XVI. 5. *Benedictus Dominus, qui retribuit mihi intellectum;* qui dixit mihi : *Deligas ergo vitam*. Idcirco dixit Mose Israelitis: *Vide ego;* Aperi oculos tuos, & vide, & distingue inter bonum & malum, inter vitam & mortem, inter benedictionem maledictionem: *Et maledictionem;* si non audieritis : Et sic dictum est *Genes*. IV. 7. *Nonne si benefeceris, erit benedictio?* Si autem non benefeceris erit maledictio. *Qui diligit bonum, comedet fructus ejus, qui diligit malum, comedet fructus ejus*. *Prov*. XVIII. 21. Et sic dictum est: *Custodi linguam tuam a malo ; diverte a malo, & fac bonum*. Et sic *Isaias* dicit I. 19. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis*. *Quod si nolueritis, & me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos*. *Si justus in terra recipit*. *Prov*. XI. 31. Eo magis impius peccator : *Et maledictionem*. Si non audieritis: Non increpavit Mose Israelitas, nisi postquam ostendit bona, quæ Deus S. B. adducturus erat super Israel ; Atque ita pariter Jacob pater noster, non increpavit filios suos, nisi postquam ostendit bona, quæ erant ad-

שראה הטובות שהביא עליהם. וסרתם מן הדרך אשר אנכי [מצוה אתכם וגו. מיכן אמרו כל המודה בעבודה זרה כופר בכל התורה כולה. וכל הכופר בעבודה זרה מודה בכולה. והיה כי יביאך יהוה. והיה מיד. כי יביאך משכר שתבוא תירש. ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל מקיש קללה לברכה. מה קללה בקול רם אף ברכה בקול רם. מה קללה בלוים שנאמר וענו הלוים ואמרו אף ברכה בלוים. לשם שהקללה בלשון הקדש. כך הברכה בלשון הקדש. מה קללה בכלל ופרט אף ברכה בכלל ופרט. מה קללה אלו ואלו עונין אמן אף ברכה אלו ואלו עונין אמן. דבר אחר ונתת את הברכה. שתהא ברכה קודמת לקללה הפכו פניהם כלפי הר גריזים בשעת הברכה ובשעת הקללה הפכו פניהם כלפי הר עיבל. הלא המה בעבר הירדן. מעבר הירדן ואילך דברי רבי יהודה. אחרי דרך מבוא השמש מקום שחמה זורחת. ולהלן הוא אומר ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם מה אילון מורה האמור להלן שכם אף האמור כאן שכם וכו מפורש במסכת סוטה. כי אתם עוברים את הירדן. משאתם עוברין יודעין אתם שיורשין את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן לכם. בזכותכם. וירשתם אותה וישבתם בה. בשכר שתירש תשב. ושמרתם. זה תלמוד הגרסה. לעשות זה מעשה. את כל החקים. אלו המדרשות ואת המשפטים אלו הדינים. אשר אנכי נתן לפניכם היום. בכל יום יהיו חביבין עליכם כאילו היום קיבלתם אותם מהר סיני. ויהיו רגילים בפיכם כאילו היום שמעתם אותם. את כל החקים אלו מדרשות. והמשפטים. הדינין כדאמרן. אשר תשמרון. זו משנה. שמור הגרסה. לעשות זה מעשה. בארץ. יכול לא יהו כל המצות נוהגות אלא בארץ תלמוד לומר כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אפילו בחוצה לארץ

adducenda super eos: *Sed diverteritis a via quam ego præcipio vobis &c.* Hinc dixerunt; Qui confitetur Idololatriam, abnegat universam legem; & qui abnegat Idololatriam, confitetur universam legem: *Et erit quum introduxerit te. Et erit:* Subito: *Quum introduxerit te:* Propter mercedem adventus tui, hæreditabis: *Et dabis benedictionem super montem Gerizim, & maledictionem super montem Ebal:* Æquiparat maledictionem benedictioni; Sicut maledictio peragenda erat voce elata, ita pariter maledictio voce elata; Sicut maledictio per Levitas: Dictum est enim: *Et respondebunt Levitæ, & dicent.* Ita pariter benedictio per Levitas; Sicut maledictio lingua sancta, ita pariter benedictio lingua sancta; Sicut maledictio generaliter & particulariter, ita pariter benedictio generaliter & particulariter; Sicut in maledictione tam hi quam illi respondebant amen, ita pariter in benedictione tam hi quam illi respondebant amen: Alia expositio: *Et dabis benedictionem;* Quod benedictio præcedat maledictionem; Converterunt facies suas ad montem Gerizim tempore benedictionis, & tempore maledictionis converterunt facies suas ad montem Ebal. *An non sunt in transitu Jordanis?* Ab transitu Jordanis & ultra; Verba Rabi Jehuda. *Post viam occasus solis:* Locus ubi sol oriebatur: Et *Genes.* XII. 6. dictum est. *Transivit Abraham in terram usque ad locum Sichem usque ad Elon-Moreh.* Quod dictum est ibi est Sichem, ita pariter quod dictum est hoc loco, est Sichem &c. Exponitur in tractatu *Sotah. Vos enim transituri estis Jordanem;* Postquam transieritis, cognoscetis, quod hæreditabitis terram; *Quam Dominus Deus vester dabit vobis.* Propter merita vestra: *Et hæreditabitis eam, & habitabitis in ea.* Propter mercedem ingressus hæreditabis. *Observate:* Hæc est doctrina & studium. *Et facite.* Hæc est operatio: *Omnia statuta.* Istæ sunt expositiones. *Et judicia:* Hæc sunt judicia: *Quæ ego do coram vobis hodie:* Cunctis diebus vobis sint amabilia, sicut in die, quo accepistis a monte Sinai: Et sint prompta in oribus vestris, sicut in die, quo audistis: *Omnia statuta.* Istæ sunt expositiones: *Et Judicia.* Judicia, sicuti diximus. *Quæ observabitis.* Hæc est Misna; Hoc est studium. *Ad faciendum:* Hæc est operatio: *In terra.* Crederem omnia præcepta non fuisse observanda nisi in terra? Idcirco dictum est: *Cunctis diebus, quibus vivetis super terram.* Vel extra terram: Sicut Idololatria,

quæ

מה עבודה זרה שהיא חובת הגוף ואינה תלויה בארץ לא נוהגת בארץ ובחוצה לארץ אף כל שהיא מצות הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ. ושתלויה בארץ אינה נוהגת לא בארץ חוץ מן הערלה ומן הכלאים רבי אליעזר אומר אף החדש. אבד תאבדון את כל המקומות. מנין אתה אומר שאם קצץ אשרה והחליפה אפילו עשרה פעמים שחייב לקצצה שנאמר אבד תאבדון. מלמד שהכנעניים להוטין יותר מכל אומה בעבודה זרה אשר אתם יורשים אותם את וגו׳. ירשתם אותם בשביל אלהיהם שהיו עובדין אותם. אם תעשו כמעשיהם אחרים באין ויורשין אתכם. על ההרים הרמים ועל הגבעות. רבי יוסי הגלילי אומר אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם. אלהיהם על הגבעות ולא הגבעות אלהיהם. תחת כל עץ רענן ולא עץ רענן אלהיהם ומפני מה אשרה אסורה מפני שיש בה תפיסת ידי אדם וכו׳ במסכת עבודה זרה. ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבותם ואשירוהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון העמיד תחתיו עבודה זרה וסלקו הרי זה מותר. שנאמר ואבדתם את שמם. וגרסינן במסכת עבודה זרה שלשה בתים הן. בית שבנאו מתחלה לשם עבודה זרה הרי זה אסור שנאמר אבד תאבדון וגו׳. חידש בו כלום נוטל מה שחידש שנאמר ואבדתם את שמם. לא חידש אלא הכניס לתוכו עבודה זרה והוציאו הרי זה מותר שנאמר ונתצתם את מזבחותם. לא תעשון כן ליהוה אלהיכם. רבי ישמעאל אומר מיכן לנותץ אבן מן ההיכל ומן המזבח או מן העזרות שהוא חייב מלקות שנאמר לא תעשון כן ליהוה אלהיכם. רבי ישמעאל אומר המוחק אות אחת מן השם עובר בלא תעשה. שנאמר לא תעשון כן ליהוה אלהיכם. רבן גמליאל אומר אזהרה לישראל שלא יעשו כמעשה הגוים שלא יגרמו מעשיהם הרעים למקדש ליחרב. כי אם אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיכם מכל שבטיכם. דרוש על פי נביאים וכן אתה מוצא בדוד

quæ est reatus essentialis, non pendet a terra, sed observatur tam in terra quam extra terram; ita pariter omne, quod sit præceptum essentiale, observandum est tam in terra quam extra terram; & quod pendet a terra non observatur nisi in terra; excepto præputio arborum, & heterogeneis; R. Elieser dicit: Etiam proventu novo. *Perdendo perdetis omnia loca*. Unde probatur, quod dicas: Si succiderit lucum, & innovetur vel decies quod debeat succidere? Ex eo quod dictum est: *Perdendo perdetis*. Docemur quod Chananæi præ ceteris nationibus peccaverint in Idololatria. *Quas hæreditaturi estis vos &c.* Hæreditabitis vos eas propter earum deos, quibus servierunt. Si facietis juxta opera earum, venient alii, & hæreditabunt vos; *Super montes excelsos, & super juga*. R. Jose Galilæus dicit: *Deos super montes*, non autem montes deos; *Deos super juga*: Non autem juga deos: *Et sub omni arbore recenti*: Non autem arborem recentem deos: Et cur sylva est interdicta? Quia ibi est apprehensio manus hominis &c. Sicut exponitur in tractatu *Avoda Zarah*. *Et extirpabitis aras earum, & confringetis statuas earum, & lucos earum comburetis igne, & sculptilia idolorum earum concidetis:* Si quis constituerit in eo Idololatriam, & subduxerit ecce hoc erit permissum: Dictum est enim: *Et perdetis nomen earum*. Et legimus in tractatu *Avoda Zarah*: Tres sunt domus, domus, quæ a principio ædificata sit Idololatriæ: Ecce hæc erit interdicta: Dictum est enim: *Perdendo perdetis &c.* Si totum in ea innovarit, tollet, quod innovavit: Dictum est enim: *Et perdetis nomen earum:* Si non innovarit, sed induxerit in eam Idololatriam, atque eduxerit, permissa est: Dictum est enim: *Et extirpabitis aras earum*. *Non facietis sic Domino Deo vestro*. R. Ismael dicit: Hinc probatur: Si quis extirpet lapidem ex templo, aut ex altari, aut ex atriis, tenetur flagellatione: Dictum est enim: *Non facietis sic Domino Deo vestro*. R. Ismael dicit: Si quis deleat literam unam ex nomine Divino, transgreditur præceptum negativum: Dictum est enim: *Non facietis sic Domino Deo vestro:* Raban Gamaliel dicit: Præmonitio Israelitis, ne faciant juxta opus gentium, ne efficiant eorum opera mala, ut destruatur sanctuarium. *Sed locum, quem elegerit Dominus Deus vester ex omnibus tribubus vestris*. Inquire ex ore prophetæ: Et sic tu deprehendis in David *Psalm.* XXXI. 1. *Memento Domine David, & om-*

שנאמר זכור יהוה לדוד את כל ענותו אשר נשבע ליהוה וגו׳. אם אתן שנת לעיני וכתיב ויבא גד החוזה ביום ההוא אל דוד ויאמר עלה הקם המזבח. ואומר ויחל שלמה לבנות בית יהוה בירושלם בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו בגרן ארנון היבוסי. כתוב אחד אומר באחד שבטיך וכתוב אחד אומר מכל שבטיכם שהיו יודעים שבית המקדש עתיד ליבנות בחלק יהודה ובנימן לכך הפרישו דישנה של יריחו ונתנוה כל אותן השנים לבני קני חותן משה. וכיון שנבנה בית המקדש עלו בני קני מעיר התמרים ונסעו להם אצל יעבץ ללמוד תורה והושיבו המשמרות ביריחו להיות יושבים שם הכסף מכל השבטים. ויש אומרים באחד שבטיך זה שילה מכל שבטיכם זו ירושלם. דבר אחר מכל שבטיכם הכסף מכל שבטיכם ובית הבחירה משבט אחד. כתוב אחד אומר ויקן את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים. וכתוב אחד אומר שש מאות שקל הא כיצד לכל שבט ושבט חמשים שקלים שהם שש מאות שקלים לשנים עשר שבטים. דבר אחר חמשים משלו ושש מאות משל צבור. ובאת שמה. והבאתם שמה. מיכן אמרו הנידר והנידב כיון שעבר עליו רגל ראשון ולא הביאו עובר בעשה שנאמר ובאת שמה. והבאתם שמה עולותיכם. עולת יחיד ועולת צבור. זבחיכם זבחי שלמי צבור. וזבחי שלמי יחיד. מעשרותיכם. רבי עקיבא אומר בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה. ואת תרומת ידכם אלו ביכורים. שנאמר ולקח הכהן הטנא מידיך. ובכורות זה הבכור. בקרך וצאנך. אלו חטאות ואשמות. ואכלתם שם לפני יהוה אלהיכם במחיצה. ושמחתם. נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה. ושמחת

omnis mansuetudinis ejus, sicut juravit Domino &c. Si dedero somnum oculis meis. Et scriptum est 2. *Sam.* XXIV. 18. *Venit autem Gad ad David in die illa, & dixit ei: Adscende & constitue altare*. Pariterque dictum est 2. *Paral.* III. 1. *Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Hierusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat David patri suo in area Aranum Jebusæi:* Alter textus dicit: *In una tribuum tuarum:* Et alter dicit: *Ex omnibus tribubus vestris;* Quia sciebant, domum sanctuarii fuisse ædificandam in portione Juda, & Benjamin, ideoque separarunt pinguedinem Jericho, eamque cunctis hisce annis dederunt filiis Kini soceri Mosis: Et postquam ædificata fuit domus sanctuarii. Adscenderunt filii Kinei de civitate palmarum, & se contulerunt ad Jabes ad discendam legem: Et reduxerunt classes in Jericho, ut ibi habitarent: Argentum ex cunctis tribubus: Et alii dicunt: *In una tribuum tuarum*: Hæc est Silo: *Ex omnibum tribubus vestris*. Hæc est Hierusalem: Alia expositio: *Ex omnibus tribubus vestris:* Argentum *ex omnibus tribubus vestris*, & domus electa ex una tribu: Alter textus dicit 2. *Sam.* XXXIV. 24. *Emit ergo David aream & boves argenti siclis quinquaginta:* Et alter dicit 1. *Paral.* XXI. 25. *Dedit ergo David Araunæ pro loco siclos aureos ponderis sexcentos:* Quomodo? In singulas tribubus quinquaginta sicli, qui sunt sexcenti sicli in duodecim tribubus: Alia expositio; *Quinquaginta* de bonis suis: *Et sexcentos* de bonis cœtus: *Et adduces illuc; & adducetis illuc:* Hinc dixerunt: Vovens & sponte offerens, postquam præterierit prima solennitas, si non afferat, transgreditur præceptum affirmativum: Dictum est enim: *Et adduces illuc; & adducetis illuc holocausta vestra*. Holocaustum privati, & holocaustum cœtus: *Sacrificia vestra;* Sacrificia pacifica cœtus; sacrificia pacifica privati: *Decimas vestras*. Rabi Akiba dicit: De duabus decimis textus loquitur; altera est decima tritici, & altera est decima jumenti; *Et separationem manuum vestrarum*. Ista sunt primitiva: Dictum est enim *Deut.* XXVI. 4. *Et accipiet sacerdos canistrum de manu tua*. *Et primogenita:* Hoc est primogenitum. *Boum vestrorum, & ovium vestrarum:* Hæc sunt sacrificia pro peccato & sacrificia pro delicto: *Et comedetis ibi coram Domino Deo vestro*. In sepimento: *Et lætabimini*. Memoratur hic lætitia, & memoratur ibi lætitia: *Et lætaberis in solemnitate tua*. Sicut ibi designat pacifica, ita

בחנך. מה להלן שלמים אף כאן שלמים. בכל משלח ידכם בכל משלח שאתם שולחים בו ידיכם ברכה אשלח בו. אתם וביתכם זו אשתו. אשר ברכך יהוה אלהיך הכל כפי הברכה הביא.

סליק פיסקא

לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום. הכליל גם משה עצמו בכלל ישראל ומה היו עושין מטלטלין המשכן אמר להן משה לישראל משנבוא לארץ אין אנו מטלטלין את המשכן. איש כל הישר. מלמד שהיחיד היה מקריב בבמה ואין הצבור מקריב בבמה. כל שאינו נידר ונידב אינו קריב בבמה יחיד רבי שמעון אומר היום אנו מקריבים חטאות ואשמות בבמה. משנבא לארץ אין אנו מקריבין חטאות ואשמות בבמה. דבר אחר לא תעשון וגו׳. במדבר. לא תעזבו נפשכם אחר שתבואו לארץ מלחוג בבית יהוה ושלא תתנו מעשרות ותרומות ובכורות. ככל אשר אנחנו עושים פה במדבר כי אין לנו ארץ עתה כי אנחנו באנו אל המנוחה ואל הנחלה. וזה שאמר לעשות את יום השבת. העזיבה יקרא עשייה. והכניס הנביא עצמו עמהם ואמר אנחנו כמו שאמר דניאל חטאנו ועוינו. ואמר איש כל הישר בעיניו כלומר לא תהיו איש כל הישר בעיניו יעשה בעת שתבואו בארץ אלא עשו התורה והמצות. כי לא יכשר לאמר לאותו הדור שהיו עומדים לפני משה רבינו כי אתם עושים הישר בעיניכם. כי הוא היה מנהיג להם בתורה ובמצות אלא הוא זמן השופטים שנאמר בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה. כי לא באתם עד עתה וגו׳. נחלה זו שילה. מנוחה זו ירושלם שנאמר זאת מנוחתי עדי עד וגו׳. דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר חילוף הן

ita pariter hoc loco pacifica. *In cunctis ad quæ vos extenderitis manus vestras;* In cunctis, ad quæ vos extenderitis manus vestras, immittam benedictionem. *Vos & domus vestræ.* Hæc est ejus uxor. *In quibus benedixerit tibi Dominus Deus tuus:* Omnia juxta benedictionem veniunt.

Finis textus.

NON *facietis juxta omnia, quæ nos facimus hic hodie:* Comprehendit se Mose in genere Israelitarum: Et quid faciebant? Transferebant tabernaculum. Dixit Mose Israelitis; Postquam venerimus in terram, non transferemus tabernaculum. *Cui quid rectum videtur.* Docemur, quod privatus offerret in excelso, at cœtus non offerebat in excelso: Quod neque ex voto neque sponte offerebatur, non offerebatur in excelso privati: R. Simeon dicit: Hodie nos offerimus sacrificia pro peccato & pro delicto in excelso, at postquam pervenerimus in terram, non offeremus sacrificia pro peccato & pro delicto in excelso. Alia expositio: *Non facietis &c.* In deserto: *Non deseretis animas vestras.* postquam perveneritis in terram, ut solennitatem agatis in domo domini & non dabitis decimas, & separationes, & primogenita. *Juxta omnia, quæ nos facimus hic.* In deserto. Quia non est nobis terra nunc, quia nos pergimus ad quietem, & ad hæreditatem: Et hoc est quod dicit: *Non facietis:* Sicuti dictum est: *Ad faciendum diem Sabbathi.* העזיבה vocat opus: Et comprehendit seipsum propheta cum illis: Etenim dicit: *Nos:* Sicuti dixit Daniel: *Peccavimus, & deliquimus.* Et dictum est: *Cui quid rectum videtur in oculis suis.* Quasi dicat non erit vir, qui quod sibi rectum videtur in oculis suis, faciat, quando perveneritis in terram, sed facietis legem & præcepta: Quia non erat conveniens, ut diceretur illi generationi, quæ stetit coram Mose magistro nostro: Quia vos facitis quod rectum est in oculis vestris; Etenim erat eis consuetudo in lege & in præceptis: Sed hoc fuit tempus Judicum; Dictum est enim *Judic.* XXI. 24. *In diebus illis non erat rex in Israel; vir quod rectum sibi videbatur in oculis suis faciebat. Non enim venistis usque nunc &c. Ad hæreditatem:* Hæc est Silo: *Ad quietem:* Hæc est Hierusalem: Dictum est enim *Psalm.* CXXXII. 14. *Hæc est requies mea in seculum seculi.* Verba R. Simeonis. R. Jehuda dicit: Muta hæc verba. *Et tran-*

הדברים. ועברתם את הירדן וישבתם בארץ אשר יהוה אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל אויביכם מסביב וישבתם בטח. רבי יהודה אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד עליהם מלך. ולבנות להם בית הבחירה. ולהכרית זרעו של עמלק. ואיני יודע אי זה מהם קודם כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה ליהוה בעמלק למדנו משישב המלך על כס יה מכרית זרעו של עמלק. ומנין שהכסא הוא מלך שנאמר וישב המלך על כסא יהוה למלך ועדיין איני יודע אם לבנות בית הבחירה תחלה אם להכרית זרעו של עמלק תחלה כשהוא אומר אשר יהוה אלהיכם מנחיל אתכם והניח לכם מכל אויביכם. והיה המקום אשר יבחר יהוה. למדנו כי להכרית זרעו של עמלק תחלה ואחר כך לבנות בית הבחירה. וכן הוא אומר בדוד ויהי כי ישב המלך בביתו ויהוה הניח לו מסביב. וכתיב ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה אנכי ישב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה. והיה המקום אשר יבחר יהוה לשום שמו שם שמה תביאו שם. שמה מחיצות לקדשי הקדשים ומחיצות לקדשים קלים. עולותיכם. עולת יחיד ועולת צבור. וזבחיכם. זבחי שלמי יחיד וזבחי שלמי צבור. מעשרותיכם. רבי עקיבא אומר בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה. ותרומות ידכם. אלו ביכורים. ונדריכם ונדבותיכם לרבות נדרים ונדבות שלא יביא אלא מן המובחר מניין לכל הקרבנות שלא יביא אלא מן המובחר תלמוד לומר וכל מבחר נדריכם. רבי אומר אם נאמרו למעלה בפסוק של מעלה והבאתם שמה עולותיכם למה נאמר למטה עוד. אלא ראשונה לענין שילה. שנייה לענין ירושלם. ושמחתם לפני יהוה. נאמר

transsibitis Jordanem, *& habitabitis in terra, quam Dominus Deus vester possidendam dat vobis, & det requiem vobis ab omnibus inimicis vestris in circuitu, & habitabitis confidenter*. R. Jehuda dicit: Tria præcepta mandata sunt Israelitis in eorum ingressu in terram, ut præficerent sibi regem, atque ædificarent sibi domum electam, atque ut exterminarent semen Amalec; & ignoratur, quodnam ex his præcedat: Quando vero dicit *Exod.* XVII. 16. *Quod per potentiam super thronum majestatis bellum Domino cum Amalec*. Docemur, quod postquam sederit rex super throno suo, exterminandum sit semen Amalec. Et unde probatur, quod thronus sit rex? Ex eo quod dictum est 1. *Paral.* XXIX. 23. *Seditque Salomo super solium Domini in regem*: At nondum cognoscitur utrum antecedat ædificatio domus electæ, an excidium seminis Amalec. Quando vero dicit; *Quam Dominus Deus vester possidendam dat vobis, & det requiem ab omnibus inimicis vestris: Et erit ad locum, quem elegerit Dominus*. Docemur quod excidium seminis Amalec præcedat, & postea sit ædificanda domus electa: Et sic dictum est de David 2. *Sam.* VII. 1. *Et fuit cum sederet rex in domo suo, & Dominus dedisset ei requiem undique ab universis inimicis suis*. Pariterque scriptum est 1. *Paral.* XVII. 1. *Et dixit rex ad Nathan prophetam. Ecce ego habito in domo cedrina, arca autem fœderis Domini sub pellibus est. Et erit ad locum, quem elegerit Dominus, ut ibi habitet nomen suum; Illuc afferetis: Illuc*; sepimenta pro sanctitatibus sanctitatum, & sepimenta pro sanctitatibus levibus: *Holocausta vestra*: Holocaustum privati, & holocaustum cœtus: *Et sacrificia vestra*. Sacrificia pacifica privati, & sacrificia pacifica cœtus: *Decimas vestras*. Rabi Akiba dicit: De duabus decimis textus loquitur; Altera est decima tritici, & altera est decima jumenti: *Et separationem manuum vestrarum*. Ista sunt primitiva: *Et vota vestra, & spontanea vestra*: Ad includendum vota & spontanea, quod non debeat adducere nisi ex optimo; Unde probatur, quod reliquas oblationes non debeat adducere nisi ex optimo? Ex eo quod dictum est: *Optimum votorum vestrorum*. Rabi dicit: Si supra dictum est in textu superiori: *Et adducetis illuc holocausta vestra*: Cur præterea infra dicit? Prius respectu Silo, & posterius respectu Hierusalem. *Et lætabimini coram Domino*. Memoratur hoc loco lætitia, & memoratur ibi lætitia:

כאן שמחה ונאמר להלן שמחה מה להלן שלמים אף כאן שלמים. לפני יהוה אלהיכם. במחיצה לפנים מן החומה. אתם ובניכם. חביב קודם. והלוי אשר בשעריך. כל מקום שאתה מוצא הלוי תן לו מחלקו. אין לו מחלקו. תן לו מעשר שני. אין לו מעשר שני תן לו שלמים. השמר לך פן תעלה עולותיך וגו'. פן בלא תעשה בכל מקום שאתה תראה אבל מעלה אתה בכל מקום שיאמר לך הנביא כמו שהעלה אליהו בהר הכרמל ונדעון בן יואש על פי המלאך. כי אם במקום אשר יבחר יהוה באחד שבטיך וכתב מכל שבטיכם זו היא שרבי יהודה אומר כסף מכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד שנאמר שם תעלה עולותיך ושם תעשה את להביא שאר קרבנות. רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר במה הכתוב מדבר בפסולי המוקדשין שיפדו. יכול יפדו על מום עובר תלמוד לומר רק. תזבח ואכלת. ולא גיזה. בשר. ולא חלב. יכול אם קדם מום קבוע להקדישן ונפדו יהו אסורין תלמוד לומר רק. ומנין שאין נשחטין אלא על מום קבוע: קל וחומר ומה בכור שאינו נוהג בכל הוולדות ואין יוצאין שלא בפדיון אין נשחט אלא על מום קבוע קדשים שהן נוהגין בכל הוולדות ואינן יוצאין לחולין אלא בפדיון אינו דין שלא יהו נשחטין אלא על מום קבוע. הטמא והטהור יחדו. מגיד ששניהם אוכלים בקערה אחת. יאכלנו לזה ולא לתרומה. כצבי וכאיל. מלמד שיצא מכלל המתנות. רק הדם לא תאכלו. רבי יהודה אומר יכול יהו חייבין על דמו שני לאוין כדם המוקדשים תלמוד לומר רק הדם לא תאכלו. לאו אחד יש בו ואין יש בו שני לאוין. על הארץ לא לתוך המים ולא לתוך נהרות ולא לתוך כלים תשפכנו ולא לתוך מים עצמן. כמים. מה מים מותרין בהנאה אף דם מותר בהנאה מה מים מכשיר את הזרעים אף דם מכשיר

titia: Sicut ibi designat sacrificia pacifica, ita pariter hoc loco sacrificia pacifica. *Coram Domino Deo vestro*. In sepimento: Intra murum: *Vos & filii vestri*. Amabilior præcedit. *Et Levita qui intra portas vestras*. Ubicunque inveneris Levitam, da illi de ejus parte. Si non erit de ejus parte, da illi decimam secundam; Si non erit decima secunda, da illi pacifica. *Cave tibi offeras holocausta tua*. Cave ne facias: *In omni loco quem videris:* At poteris offerre in omni loco, quem tibi dixerit propheta, sicut obtulit Elias in monte Carmel, & Gideon filius Joas ex dicto Angeli. *Sed in loco quem elegerit Dominus in una tribuum tuarum*. Et scriptum est: *Ex omnibus tribubus vestris:* Hoc est quod dicebat R. Jehuda: Argentum ex omnibus tribubus vestris; domus electa ex una tribu. Dictum est enim: *Ibi offeres holocausta tua, ibique facias*. Ad includendum reliquas oblationes. *Tantummodo in omni desiderio animæ tuæ mactabis, & comedes carnem:* De quo loquitur textus? De profanatis sanctificatorum, quod essent redimenda. Crederem fuisse redimendum, quod macula instabili esset vitiatum? Idcirco dictum est: *Tantummodo mactabis & comedes*. Non autem abscissionem carnis, neque lac. Crederem: Si præcedat macula sanctitates, & redimantur, fuisse interdictas? Idcirco dictum est: *Tantummodo*. Et unde probatur non fuisse mactandas nisi propter vitium stabile? Ex argumento a minori ad majus: Si primogenitum, quod non observatur in omnibus votis, neque educunt sine redemtione, non mactatur nisi propter vitium stabile, sanctitates, quæ observantur in omnibus vatis, non erit æquum, ut non mactentur nisi propter vitium stabile? *Pollutus, & purus simul*. Ostendit, quod ambo comederent in una scutella. *Comedent eam:* Hanc, non separationem. *Sicut capream, & sicut cervum:* Docemur, quod egrediatur ex genere donorum. *Tantummodo sanguinem non comedetis*. R. Jehuda dicit: Crederem quod in sanguine tenerentur propter duo præcepta negativa, sicut in sanguine sanctificatorum? Idcirco dictum est: *Tantummodo sanguinem non comedetis:* Unum tantum, non duo præcepta negativa in eo sunt: *Super terram*: Non intra aquas, neque intra fluvios, neque intra vasa: *Effundetis illam*: Non intra aquas ipsas. *Sicut aquas*. Sicut aquæ usu permissæ sunt, ita pariter sanguis usu permissus est; Sicut aqua disponit semina, ita pariter sanguis disponit semi-

את הזרעים . מה מים פטורין מלכסות אף דם פטורין מלכסות . לא תוכל לאכול בשעריך . רבי יהודה בן קרחה אומר לא יהא לך רשות לאכול לא תוכל לאכול האוכל חייב אבל הנותן מתנה פטור . ותרומת ידיך . אלו ביכורים . אמר רבי שמעון וכי מה בא ללמדינו אם לוכל ביכורים חוץ לחומה קל וחומר ממעשר . ומה מעשר שמותר לזרים האוכל ממנו חוץ לחומה עובר בלא תעשה . בכורים שאסורים לזרים האוכל מהן חוץ לחומה אינו דין שיהא עובר בלא תעשה . הא לא בא הכתוב ללמדך לא לאוכל ביכורים עד שלא קרא עליהן . שם שעובר בלא תעשה . נרבותיך לו תודה ושלמים . אמר רבי שמעון וכי מה בא ללמדינו אם לוכל תודה ושלמים חוץ לחומה קל וחומר ממעשר ומה מעשר שאין חייבין עליו משום פיגול ונותר וטמא האוכל ממנו חוץ לחומה עובר בלא תעשה . תודה ושלמים שחייבין עליה משום פיגול ונותר וטמא האוכל מהן חוץ לחומה אינו דין שיהא עובר בלא תעשה . הא לא בא הכתוב ללמדך לא לאובל תודה ושלמים לפני זריקת דמים שהן בלא תעשה . ובכורות . זה הבכור אמר רבי שמעון כי מה בא ללמדינו אם לאוכל בשר חוץ לחומה קל וחומר ממעשר אם לפני זריקת דמים קל וחומר כתודה ושלמים . מה תודה ושלמים שמותרין לזרים האוכל מהם לפני זריקת דמים עובר בלא תעשה . בכור שאסור לזרים האוכל מהן לפני זריקת דמים אינו דין שיהא עובר בלא תעשה . לא בא הכתוב ללמדינו לא לזר שאכל בכור תמים בין לפני זריקת דמים בין לאחר זריקת דמים שעובר בלא

mina ; Sicut aquæ liberæ sunt a tegendo , ita pariter sanguis liber est a tegendo . *Non poteris comedere in portis tuis*. R. Jehuda ben Korcha dicit : Non erit tibi facultas comedendi . *Non poteris comedere*. Comedens tenetur, qui dono dat , liber est : *Et separationem manuum tuarum* : Ista sunt primitiva. Dicit R. Simeon : Quid venit ad nos docendum ? Si de comedente primitiva extra murum , probari potest argumento a minori ad majus ex decima : Si quis comedat decimam , quæ est permissa alienis, extra murum, transgreditur præceptum negativum ; Primitiva , quæ vetita sunt alienis , si quis comedat extra murum , non erit æquum , ut transgrediatur præceptum negativum? Ecce non venit textus ad te docendum nisi de comedente primitiva , priusquam super illis legat : Ibi transgreditur præceptum negativum. *Spontanea tua*: Hoc est sacrificium Eucharisticum , & pacifica : Dicit R. Simeon : Quid venit ad nos docendum? Si de edente sacrificium Eucharisticum , & pacifica extra murum , probari potest argumento a minori ad majus ex decima : Si comedat decimam extra murum, cujus causa non tenentur abominando, residuo & immundo, extra murum , transgreditur præceptum negativum ; Sacrificium Eucharisticum , & pacifica , quorum causa tenentur abominando , residuo , & immundo , si quis comedat extra murum , non erit æquum, ut transgrediatur præceptum negativum? Ecce non venit textus ad te docendum nisi de comedente sacrificium Eucharisticum , & pacifica ante adspersionem sanguinum , quod transgrediatur præceptum negativum : *Et primogenita*. Hoc est primogenitum . Dicit R. Simeon : Quid venit ad nos docendum ? Si de edente carnem extra murum , probari potest argumento a minori ad majus ex decima ; si ante adspersionem sanguinum , probari potest argumento a minori ad majus ex sacrificio Eucharistico, atque ex pacificis: Si quis comedat sacrificium Eucharisticum , & pacifica , quæ sunt permissa alienis , ante adspersionem sanguinum , transgreditur præceptum negativum ; Primogenitum , quod est interdictum alienis , si quis comedat ante adspersionem sanguinum , non erit æquum ut transgrediatur præceptum negativum ? Sed venit textus ad nos docendum , de alieno , qui si comedat de primogenito perfecto sive ante sive post adspersionem sanguinum , ut transgrediatur præceptum negativum . *Et ovium tuarum*. Hoc est sacrificium pro peccato,

תעשה . וצאנך זו חטאת ואשם · אמר רבי שמעון וכי מה בא ללמדינו אם לאוכל חטאת ואשם חוץ לחומה קל וחומר ממעשר ואם לפני זריקת דמים קל וחומר מתודה ושלמים ואם לאחר זריקת דמים קל וחומר מבכור ומה בכור שהוא קדשים קלים האוכל ממנו לפני זריקת דמו עובר בלא תעשה חטאת ואשם שהם קדשי קדשים לא כל שכן מה בא ללמדינו אל לאוכל חטאת ואשם חוץ לקלעים שעובר בלא תעשה. וכל נדריך . זה עולה. אמר רבי שמעון וכי מה בא ללמדנו אם לאוכל עולה חוץ לחומה קל וחומר ממעשר . ואם לפני זריקת דמים קל וחומר מתודה ושלמים . ואם לאחר זריקת דמים קל וחומר מבכור. ואם חוץ לקלעים קל וחומר מחטאת ואשם ומה חטאת ואשם שמותרין באכילה האוכל מהם חוץ לקלעים עובר בלא תעשה. עולה שאסורה באכילה אינו דין שיהא עובר בלא תעשה הא לא בא הכתוב ללמדך אל לאוכל מעולה בין לפני זריקת דהים בין לאחר זריקת דמים בין לפנים בין לחוץ שעובר בלא תעשה. אמר רבה דילדה אימיה כרבי שמעון תליד ואי לא לא תליד דמתריץ ליה לקרא למאי דסבירא ליה והלכה זו במסכת מכות ופירושה בסיפרי . כי אם לפני יהוה אלהיך תאכלנו . זה שילה תאכלנו במקום אשר יבחר זו ירושלם . אתה ועבדך ואמתך · חביב חביב קודם . והלוי אשר בשעריך ונו׳. ושמחת לפני יהוה אלהיך בכל מעשה ידך. כל מקום שאתה מוצא לוי תן לו מחלקו אין לו מחלקו תן לו מעשר שני

to, & sacrificium pro delicto: Dicit R. Simeon: Quid venit textus ad nos docendum? Si de edente sacrificium pro peccato, & sacrificium pro delicto extra murum, probari potest argumento a minori ad majus ex decima; Si ante adspersionem sanguinum, probari potest argumento a minori ad majus ex sacrificio Eucharistico, atque ex pacificis: Si post adspersionem sanguinum, probari potest argumento a minori ad majus ex primogenito: Si quis comedat de primogenito, quod est de sanctitatibus levibus, ante adspersionem sanguinis, transgreditur præceptum negativum; Si comedat de sacrificio pro peccato, & de sacrificio pro delicto, quæ sunt sanctitates sanctitatum, nonne multo magis? Quid venit ad nos docendum? De edente sacrificium pro peccato, & de sacrificio pro delicto extra aulæa, quod transgrediatur præceptum negativum; *Et omnia vota tua*: Hoc est holocaustum: Dicit R. Simeon: Quid venit ad nos docendum? Si de edente holocaustum extra murum, probari potest argumento a minori ad majus ex decima; Si ante adspersionem sanguinum, probari potest argumento a minori ad majus ex sacrificio Eucharistico, atque ex pacificis: Si post adspersionem sanguinum, probari potest argumento a minori ad majus ex decima: Si extra aulæa, probari potest argumento a minori ad majus ex sacrificio pro peccato, & sacrificio pro delicto, quæ esu permissa sunt; de quibus si quis comedat extra aulæa, transgreditur præceptum negativum; Holocaustum, quod esu est interdictum, non erit æquum, ut transgrediatur præceptum negativum? Ecce non venit textus ad te docendum, nisi quod comedens de holocausto sive ante sive post adspersionem sanguinum sive intus, sive foris, transgrediatur præceptum negativum. Dicit Raba: Si ejus mater parere debeat filium similem R. Simeoni, pariat, si minus, ne pariat; qui solvit textum, quem in mente habuerat; Et hæc constitutio deprehenditur in tractatu *Machoth*, & ejus expositio in *Siphri*. *Sed coram Domino Deo tuo comedes illa*: Hæc est Silo: *Comedes illa in loco, quem elegerit*: Hæc est Hierusalem: *Tu & servus tuus, & ancilla tua*. Amabilior minus amabilem præcedit: *Et Levita, qui fuerit in portis tuis &c. Et lætaberis coram Domino Deo tuo in omni opere manus tuæ*: Ubicunque inveneris Levitam, da ei de ejus parte, si non fuerit de ejus parte, da ei de decima secunda, si non fuerit de decima secunda,

אין לו מעשר שני תן לו שלמים. השמר לך. בלא תעשה. פן תעזוב את הלוי. בלא תעשה כל ימיך. ואפילו שמיטים ויובלות. על אדמתך ולא גולה. כי ירחיב יהוה אלהיך. עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה ירחיב יהוה אלהיך את גבולך. כאשר דבר לך. מה דבר לך את הקני ואת הקנזי. ואמרת אוכלה בשר רבי ישמעאל אומר מגיד שבשר תאוה נאסר להן לישראל במדבר וכשבאו לארץ התירו הכתוב להן. רבי עקיבא אומר לא בא הכתוב ללמדך אלא דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתיאבון. יכול יקח מן השוק ויאכל. תלמוד לומר כי ירחק ממך המקום וזבחת מבקרך ומצאנך הא אין אוכל בשר עד שיהא לו בקר וצאן. כאשר צויתיך. מלמד שצוה משה על רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה. ריש רוב שין שנים אלף אחד הרי כאשר צויתיך. דבר אחר מה קדשים בשחיטה אף חולין בשחיטה. אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל רבי אליעזר הקפר אומר וכי מה בא ללמדך בין לאיל הרי זה בא ללמד ונמצא למד מה בהמה בשחיטה אף חיה בשחיטה. רק חזק לבלתי אכול אדם וגו׳. להגיד מה גרם לא תאכל הנפש עם הבשר. זה אבר מן החי. חנניה אומר זה הדם מן החי. לא תאכלנו על הארץ. לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחריך. אמר רבי שמעון ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר טוב גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן הפורש מהן על אחת כמה וכמה שזוכה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות. כי תעשה. הישר בעיני יהוה ללמדך שכל הזריז במצות נקרא ישר. וכן הוא אומר פיקודי יהוה ישרים. רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא. קדשים שהן באין בנדר ונדבה.

da, da ei de pacificis: *Cave tibi*: Hoc est præceptum negativum: *Ne deseras Levitam*. Hoc est præceptum negativum: *Cunctis diebus tuis*: Vel in annis Sabbathicis, & Jubilæis: *Super terram tuam*: Non autem in captivitate: *Quum dilataverit Dominus Deus tuus*. Fac præceptum memoratum in subjecto; Etenim propter ejus mercedem: *Dilataverit Dominus Deus tuus terminum tuum, sicut locutus est tibi*: Quid tibi dixit? *Kinæum*, *& Kenizæum*. *Et dixeris: Comedam carnem*. Rabi Ismael dicit: Ostendit, quo caro desiderii esset illis interdicta in deserto, & quando venerunt in terram, permisit illis textus. R. Akiba dicit: Non venit textus ad te docendum ex consuetudine terræ, quod nemo comedat carnem nisi juxta desiderium suum: Crederem quod posset emere de foro, & comedere? Idcirco dictum est: *Quum procul fuerit a te locus, & mactabis de bobus tuis, & de ovibus tuis*: Ecce non comedet de carne, nisi postquam sibi fuerint boves & oves: *Sicut præcepi tibi*. Docemur quod præceperit Mose de majori parte unius signi in volucri, & de majori parte duorum signorum in jumento: ריש in majore parte; שין in duobus אלף in uno: Ecce: *Sicut præcepi tibi*. Alia expositio: Sicut sanctitates erant mactandæ, ita pariter profana erant mactanda. *Tantummodo sicut comeditur caprea, & cervus*. R. Eliezer Kepher dicit: Quid venit textus ad te docendum inter capream, & cervum? Hoc venit ad docendum, & percipitur quod addiscat. Sicut jumentum erat mactandum, ita pariter fera erat mactanda. *Tantum corrobora te ne comedas sanguinem &c.* Ad ostendendum quænam sit causa. *Non comedes animam cum carne*. Hoc est membrum ex vivo: Chananjah dicit: Hic est sanguis ex vivo. *Non comedes illum super terram*. *Non comedes illum, ut bene sit tibi, & filiis tuis post te*. Dicit R. Simeon: Si sanguis, quem anima hominis fastidit, si quis ab eo se separet, recipit mercedem bonam; Rapina, & scortationes, quas anima hominis cupit, & vehementer desiderat, siquis se ab his separet, quanto magis merebitur sibi, & ejus generationibus usque ad finem omnium generationum? *Sed facies rectum in oculis Domini*. Ut doceare, quod siquis sit diligens in præcepto, vocetur rectus: Et sic dictum est *Psal. XIX. 9. Justitiæ Domini rectæ*. *Verum consecrata tua, quæ fuerint tibi, & vota tua feres*. Sanctitates, quæ ex voto & sponte afferuntur; Excluditur primogeni-

יצאו בכור ומעשר שהן באין בנדר ובנדבה ועשית עולותיך הבשר והדם. רבי יהושע אומר אם אין דם אין בשר אם אין בשר אין דם . רבי אליעזר אומר ודם זבחיך ישפך. דם אף על פי שאין בשר כגון שניטמא. ומה אני מקיים ועשית עולותיך הבשר והדם . מקיש בשר לדם מה דם בזריקה אף בשר בזריקה . יכול יהא עומד מרחוק וזורק . תלמוד לומר וערך הכהן אותם. עומד בקרוב וסודרן על גבי המערכה. ודם זבחיך ישפך על מזבח יהוה אלהיך . מיכן לכל הקדשים שטעונין יסוד וזריקה אחת על גבי המזבח . שמור ושמעת את כל הדברים האלה. כל שישנו בכלל משנה ישנו בכלל מעשה וכל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה. מיכן אמרו אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד. את כל הדברים האלה שתהא חביבה עליך מצוה קלה כמצוה חמורה . למען ייטב לך ולבניך אחריך עד עולם. לעולם שכולו טוב. כי תעשה הטוב והישר בעיני יהוה אלהיך הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם. וכן הוא אומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. כי יכרית יהוה אלהיך את הגוים עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה יכרית יהוה את הגוים . לרשת אותם בשכר שתבוא תירש. וירשת אותם וישבת בארצם . כל מקום שאתה רוצה לבנות בנה. השמר לך פן תנקש אחריהם שלא תמשך אחריהם אחרי השמדם מפניך . שאם תעשה כמעשיהם יבואו אחרים וישמידוך . ופן תדרוש לאלהיהם . שלא תאמר כשם שהן יוצאין בבגד ארגמן אף אני יוצא כמוהם ואעשה כן גם אני הא אינו חייב אלא בדבר שמקריבין אותו על המזבח והקריבו לעבודה זרה. לא תעשה כן ליהוה אלהיך לא נתכוונו להקריב אלא מה שהקדוש ברוך הוא שונא שנאמר כי כל תועבת יהוה אשר שנא עשו לאלהיהם . כי גם

nitum, & decima, quæ neque ex voto neque ſponte afferuntur: *Et facies holocauſta tua, carnem & ſanguinem*. Rabi Simeon dicit; Si non fuerit ſanguis, non erit caro; ſi non fuerit caro, non erit ſanguis: R. Jehoſua dicit: *Et ſanguinem ſacrificii tui effundes*. Sanguinem, vel ſi non fuerit caro; e. g. poſtquam polluta fuerit: Et quomodo ego explicabo: *Et facies holocauſta tua carnem & ſanguinem*? Æquiparat carnem ſanguini; Sicut ſanguis erat ſpargendus, ita pariter caro erat ſpargenda: Crederem, quod procul ſtans ſpargeret? Idcirco dictum eſt: *Et ordinabit ſacerdos illa*: Stans prope ordinabat ea ſuper ſtruem. *Et ſanguinem ſacrificii tui effundes ſuper altare Domini Dei tui*. Hinc probatur, quod omnes ſanctitates requirerent fundamentum, & unam adſperſionem ſuper altare. *Obſerva & auſculta omnibus verbis iſtis*. Omnia quæ leguntur in genere doctrinæ, leguntur in genere operis; Et omnia quæ non leguntur in genere doctrinæ, non leguntur in genere operis. Hinc dixerunt: Stultus non non timet peccatum, neque populus terræ eſt pius: *Omnibus verbis iſtis*: Ut ſit tibi præceptum leve æque amabile ac præceptum grave: *Ut bene ſit tibi, & filiis tuis poſt te in perpetuum*: In ſeculo, quod totum ſit bonum: *Quum feceris quod bonum ſit & rectum in oculis Domini Dei tui*: Bonum in oculis Dei, & rectum in oculis hominis: Et ſic dictum eſt *Prov.* III. 4. *Et invenies gratiam & diſciplinam bonam in oculis Dei, & hominis*. *Quum exciderit Dominus tuus gentes*. Fac præceptum memoratum in ſubjecto, ut per ejus mercedem: *Exciderit Dominus gentes*: *Ad hæreditandum eas*. Propter mercedem adventus hæreditabis. *Et hæreditaveris eas, & habitaveris in terra earum*: Omnem locum, quem volueris ædificare, ædifica. *Cave tibi, ne traharis poſt eas*: Ne attraharis poſt eas. *Poſtquam perditæ fuerint a conſpectu tuo*. Etenim ſi feceris juxta opera earum, venient alii, & te perdent: *Et ne inquiras de diis earum*: Ne dicas; Quoniam illæ egrediuntur in veſte purpurea, ita pariter ego egrediar juxta earum conſuetudinem; *Ut faciam ſic etiam ego*. Ecce non tenetur niſi propter ea quæ offeruntur ſuper altare, & offeruntur Idololatriæ. *Non facies ſic Domino Deo tuo*: Ne intendant offerre niſi quod Deus S. B. odit: Dictum eſt enim: *Quoniam omnem abominationem Domini quam odit, fecerunt idolis ſuis*: *Nam etiam*. Ad includendum patres & matres. Dicit Rabi

לרבות אבות ואמהות. אמר רבי עקיבא אני ראיתי גוי שכפת אביו והניחו לפי כלבו ואכלו.

סליק פיסקא

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם שתהא חביבה עליך מצוה קלה כחמורה אותו תשמרו לעשות. רבי אליעזר בן יעקב אומר ליתן לא תעשה על כל עשה האמור בפרשה. לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו׃ מיכן אמרו הניתנין במתנה אחת שנתערבו בניתנין במתנה אחת ינתנו במתנה אחת וכו'. הילכתא ביומא. מנין שאין מוסיפין בלולב ובציצית ולא פוחתין מהן. תלמוד לומר לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו. כי יקום בקרבך נביא. להביא את האשה. נביא יכול כמשה תלמוד לומר או חולם חלום כל דהוא. ונתן אליך אות או מופת. אות בשמים כענין שנאמר והיו לאותות ולמועדים. או מופת. בארץ. כענין שנאמר לראות את המופת אשר היה בארץ. ורבותינו אמר' אין הפרש בין אות למופת והדברים נראים ונתתי מופתים בשמים ובארץ. ואות. שאל לך אות מעם יהוה אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה. פירוש או מן השמים או מן הארץ ולא אות לזמן כענין שנאמר למחר יהיה האות הזה. ומופת לאלתר כענין שנאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין. ובא האות והמופת. רבי יוסי הגלילי אומר בוא וראה עד היכן הגיע הכתוב לסוף דעתן של עובדי עבודה זרה ונתן להם ממשלה שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע לא תשמע לו. ומפנ' מה כי מנסה יהוה אלהיכם. אמר רבי עקיבא חס ושלום שהקדוש ברוך הוא מעמיד חמה ולבנה וכוכבים ומזלות לעובדי עבודה זרה אלא מהו ובא האות והמופת כגון חנניה בן עזור שהיה נביא אמת מתחלה וחזר להיות נביא שקר ולמדך הכתוב שאם בא אות ומופת על

bi Akiba: Ego vidi gentilem, qui ligavit patrem suum, statuitque coram cane, qui eum devoravit.

Finis textus.

OMne verbum, *quod ego præcipit vobis :* Ut tibi sit præceptum leve æque amabile ac præceptum grave: *Ipsum observabitis ad faciendum*. R. Elieser ben Jacob dicit: Ut explicetur præceptum negativum in cunctis operibus in sectione memoratis: *Non addes ad illud, neque diminues ex eo*. Hinc dixerunt: Quæ una adspersione adsperguntur, si miscentur in iis, quæ una adspersione sint adspergenda, una adspersione adspergantur &c. Constitutio est in tractatu *Joma*: Unde probatur, quod non addant in Lulab, in simbria, neque diminuant ex eis? Ex eo quod dictum est: *Non addes ad illud, neque diminues ex eo*. *Quum surrexerit e medio tui propheta*. Ad includendum mulierem. *Propheta :* Crederem sicut Mose? Idcirco dictum est: *Aut somnium somnians :* Qualiscunque: *Et dederit tibi signum, aut portentum*. Signum in cœlis: Sicuti dictum est: *Et erunt in signa, & in tempora*. *Aut portentum* in terra: Dictum est enim 2. *Paral.* XXXII. 31. *Ad videndum portentum, quod acciderat super terram*. Et sapientes nostri dixerunt; Nullum est discrimen inter signum & portentum: Et probabilia sunt verba: *Et dabo portenta in cœlo & in terra*. *Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra*. *Isai.* VII. 11. Expositio: Aut ex cœlo, aut ex terra: Sicuti dictum est *Exod.* VII. 23. *Cras erit signum hoc :* Et portentum extemplo. Sicuti dictum est *Exod.* VII. 9. *Date pro vobis portentum, dices ad Aharon; tolle virgam tuam, & projice coram Pharaone, eritque in draconem*. *Eveneritque signum, & portentum*. R. Jose Galilæus dicit: Veni & vide: Quousque perveniat textus ad finem mentis Idololatrarum; & dat illis potestatem; Vel sibi faciat consistere solem in medio firmamenti, non auscultabis illi: Et qua de causa? *Quia tentat Dominus Deus vester*. Dicit R. Akiba: Absit quod Deus S. B. faciat consistere solem & lunam, & stellas, & planetas Idololatris: Verum quid significat: *Eveneritque signum & portentum?* Sicut Chananjah filius Azer, qui qui fuit verus propheta in principio, & contigit ut fieret pseudopropheta; Et te docet textus; Si eveniat signum & portentum per manum prophetæ, quando

ידי נביא כשהירה נביא אמת וחזר ואמר לך לך עבוד אלהים אחרים אל תשמעו לו. לא תשמע אל דברי הנביא ההוא או אל חולם החלום ההוא כי מנסה יהוה אלהיכם. זה שאמר הכתוב והנביא כי יפותה אנכי פתיתי נתתי לו ארץ רחבת ידים לפרסמו כרתנן מפרסמין את התניפים מפני חילול השם. וכדי לנסות בו את ישראל שנאמר כי מנסה יהוה אלהיכם. וכן הוא אומר ביהושע ואלה הגוים אשר הניח יהוה לנסות את ישראל. אחרי יהוה אלהיכם. זה הענן: ויש אומרים זו דרכיו של הקדוש ברוך הוא מה הוא רחום וחנון. אף אתה היה כן. מה הוא גומל חסדים אף אתה כן. ארך אפים וקדוש אף אתה כן שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני יהוה אלהיכם. ואותו תיראו. שיהא מוראו עליכם. ואת מצותיו תשמרו אלו המצות. ובקולו תשמעו זו התורה. ואותו תעבודו במקדשו. ובו תדבקון והיפרשו מעבודה זרה ודבקו בו. והנביא ההוא או חולם החלום ההוא. לא אנוס ולא מוטעה. יומת כי דבר סרה שבא לזייף דברו של הקדוש ברוך הוא. המוציא אתכם מארץ מצרים. אפילו אין לו עליך אלא שהוציאך ממצרים די והפודך מבית עבדים. שאפילו פראך מבית עבדים די. להדיחך מן הדרך נאמר כאן הדחה ונאמר להלן הדחה במסית מה כאן בסקילה אף כאן בסקילה. רבי שמעון אומר א"ן דינו של זה אלא בחנק. וכן אתה מוצא במסכת סנהדרין. ובערת הרע מקרבך ביעור העושה הרע בישראל. כי יסיתך אחיך. בן אמך. אין הסתה אלא טעות כענין שנאמר אשר הסתה אותו איזבל אשתו. אחיך זה אחיך מאביך. בן אמך זה בן אמך. ולמה אמר הכתוב בן אמך כלומר אפילו בן אמך שאינו מתקנא בך מחמת ירושה שאין ירושה מן האם אלא מן האב אפילו הכי לא תאבה לו. או

do est verus propheta; & postea dicat tibi: Veni, servi diis alienis: Non auscultabitis ei. *Non auscultabis verbis prophetæ illius, aut somniatori illi; quia tentat Dominus Deus vester:* Hoc est quod dicit textus *Ezech.* XIV. 9. *Et propheta cum erraverit, ego decepi; dedi tibi terram spatiosam ad manifestandum eum.* Ad manifestandum eum. Sicuti legimus: Manifestant hypocritas propter profanationem nominis Dei. Atque ut in eo tentet Israel: Dictum est enim: *Quia tentat Dominus Deus vester:* Et sic dictum est in Josue. *Et istæ sunt gentes, quas reliquit Dominus, ad tentandum in eis Israel: Post Dominum Deum vestrum:* Hæc est nubes: Alia expositio: Justæ sunt viæ Dei S. B. Sicut ipse est misericors & gratificans, sic pariter tu ita facias; Sicut ille retribuit justis, sic pariter tu ita facias: Tardus in ira, & sanctus, tu ita pariter: Dictum est enim: *Et sanctificamini, & estote sancti, quia sanctus ego Dominus Deus vester. Et ipsum timebitis:* Ut ejus timor sit super vos: *Et præcepta ejus observabitis.* Ista sunt præcepta: *Et voci ejus auscultabitis:* Hæc est lex. *Atque ei servietis:* In ejus sanctuario; *Eique adhærebitis.* Removemini ab Idololatria, eique adhærete. *Et propheta ille, aut somniator somnii ille:* Non autem coactus aut errans: *Interficietur; quia locutus est aversionem.* Quia venit ad adulterandum verbum Dei S. B. *Qui eduxit vos de terra Ægypti:* Vel si de eo non fuerit super te nisi hoc; quod te eduxerit de Ægypto, satis erit: *Et liberavit te de domo servorum.* Vel si tantum te redemerit a domo servorum, satis erit: *Ad depellendum te de via:* Memoratur hic depulsio, & memoratur depulsio in deceptore; sicut ibi lapidatione, ita pariter hoc loco lapidatione. R. Simeon dicit: Hujus judicium non erit nisi strangulatione: Et sic tu deprehendis in tractatu *Sanhedrin. Et diminues malum de medio tui.* Diminues qui faciunt malum in Israel. *Quum errare fecerit te frater tuus, filius matris tuæ:* Non significat הסתה nisi errorem: Sicuti dictum est 1. *Reg.* XXI. 25. *Decepit enim eum Jezabel uxor sua: Frater tuus:* Hic est frater tuus ex patre tuo; *Filius matris tuæ:* Hic est filius matris tuæ. Et cur dicit textus; *Filius matris tuæ?* Quasi dicat, vel filius matris tuæ qui non tibi æmuletur propter hæreditatem; quia hæreditas non est ex matre, sed ex patre; Licet ita sit: *Non amabis eum: Aut filius tuus:* Omnimode. *Aut uxor*

בנך מכל מקום . או אשת חיקך . זו
נשואה . או לרבות את הארוסה . או
רעך . לרבות את הגר . אשר כנפשך .
להביא אביך . בסתר לאמר . מלמד שאין
אומרים דבריהם אלא בסתר . נלכה ונעבדה
אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה
ואבותיך . אומות העולם אין מניחין מה
שמסרו להן אבותיהן וישראל מניחין זה גנאי
גדול . מאלהי העמים אשר סביבותיכם . מן
הקרובים אתה למד מה הן הרחוקים . כשם
שאין ממש בקרובים כך אין ברחוקים .
מקצה הארץ ועד קצה הארץ . אלו חמה
ולבנה המתהלכים מסוף העולם ועד סופו .
לא תאבה לו . אף על פי שהזהרתיך לא
תעמוד על דם רעך לא תחוס עינך .
עליו ולא תחמול שלא תלמד עליו זכות .
ולא תכסה עליו . אם יודע אתה עליו
חובה אין אתה רשאי לשתוק . כי הרג
תהרגנו מיכן אמרו מחזירין לחובה ואין
מחזירין לזכות במסכת סנהדרין ידך תהיה
בו בראשונה . מצוה ביד הניסת ואחר כך
מצוה בכל אדם שנאמר ויד כל העם
באחרונה . וסקלתו באבנים ולהלן הוא אומר
וירגמו אותו אבן . אלא לא מת באבן מת
באבנים הרבה . כי בקש להדיחך . נאמר
כאן הדחה ונאמר להלן הדחה מה כאן
בסקילה אף להלן בנביא השקר בסקילה .
ויליף נביא ממסית . מעל יהוה אלהיכם
המוציא . אפילו לא עשה עמך אלא
שהוציאך ממצרים מבית עבדים די . וכל
ישראל ישמעו וייראו . משמרין אותו עד
הרגל וממיתין אותו ברגל . ולא יוסיפו
לעשות כדבר הרע יצא המנפף והמנשק
והמכבד והמרבץ והמרחיץ והסך והמלביש
והמנעיל שאינו סקילה אלא העובד
והזובח והמקטיר והמסית והמשתחוה כל
שהוא כעבודת גבוה .

סליק פיסקא

uxor sinus tui: Hæc est nupta: *Aut:* Ad includendum desponsatam. *Aut proximus tuus:* Ad includendum peregrinum: *Qui est sicut anima tua.* Ad includendum patrem tuum. *Clanculo dicendo.* Docemur, quod non diceret verba sua nisi clanculo: *Eamus, & colamus deos alienos, quos non nosti tu, & patres tui.* Nationes mundi non deserunt, quod sibi tradiderunt earum patres, at Israel deseruit: Hoc est dedecus magnum. *De diis gentium quæ circa vos sunt:* Ex propinquis tu doceris, quænam essent longinquæ: Sicut nihil erat solidi in vicinis, ita pariter non erat in remotis: *Ab extremo terræ usque ad extremum terræ:* Isti sunt sol & luna, qui incedunt a fine usque ad finem mundi: *Non amabis eum:* Licet præmonearis *Levit. xix. 16. Nec stabis contra sanguinem proximi tui. Neque parcet oculus tuus illi:* Non parces, neque docebis pro eo justificationes; *Neque obteges eum.* Si in eo scias peccatum, tibi non licet tacere. *Sed occidendo occides eum.* Hinc dixerunt: Reducebant, ut eum condemnarent, at non reducebant ut eum absolverent. Sicut exponitur in tractatu *Sanhedrin: Manus tua erit in illum prius ad interficiendum.* Præceptum est per manum decepti: Et posthæc præceptum incumbit cunctis hominibus; Dictum est enim: *Et manus universi populi postremo: Et lapidabis eum lapidibus;* Et ibi dictum est: *Et lapidabunt eum lapide.* Sed hoc dicit; si non interficiatur lapide, interficiatur multis lapidibus; *Quia quæsivit depellere te.* Memoratur hic depulsio, & memoratur ibi depulsio; Sicut hic lapidatione, ita pariter in pseudopropheta lapidatione: Et doceatur propheta ex deceptore: *Ab obedientia Domini Dei tui, qui eduxit te.* Vel si non fecit nisi hoc: *Qui eduxit te de Ægypto, ex domo servorum:* Satis erit: *Et universus Israel audient, & timebunt:* Custodiebant eum usque ad solennitatem, & occidebant in solennitate. *Neque addent facere juxta verbum pessimum:* Excluditur, qui amplectitur, & qui osculatur, & qui honorat, & qui adspergit, & qui lavat, & qui ungit, & qui vestit, & qui includit, quod non puniantur lapidatione. Sed qui colit, qui immolat, & qui adolet, & qui libat, & qui seducit, & qui adorat qualicunque modo, juxta cultum Divinum.

Finis textus.

כי תשמע באחת עריך. מיכן אמרו אין עושין שלש עיירות מודחות בארץ ישראל דכתיב עריך. אשר יהוה אלהיך נותן לך לשבת שם. פרט לירושלם שלא ניתנה לבית דירה. יצאו אנשים בני בליעל. אנשים ולא נשים ולא קטנים. בני בליעל בני אדם שפרקו מעליהם עול שמים. מקרבך. ולא מן הספר. וידיחו את יושבי עירם. ולא יושבי עיר אחרת. לאמר. בהתראה נלכה ונעבדה. ודרשת וחקרת ולהלן והוגד לך ושמעת ודרשת היטב. היטב לגזירה שוה. מלמד שבודקין אותם בשבע חקירות. ומה בין חקירות לבדיקות אמר איני יודע ושנים אומרים אין אנו יודעין וכו׳. מפורש בסנהדרין. והנה אמת נכון הדבר. לרבות גרים ועבדים משוחררין הכה תכה. מנין שאם אין אתה יכול להמיתו במיתה האמורה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו תלמוד לומר הכה תכה. מכל מקום את יושבי העיר ההיא. לא יושבי עיר אחרת. מיכן אמרו החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום ולנה באותה העיר הרי אלו מצילין אותן. החרם אותה פרט לניכסי צדיקים שבחוצה לה. ואת כל אשר בה. לרבות נכסי צדיקים שבתוכה. מיכן אמרו נכסי צדיקים שבתוכה אובדין ושבחוצה לא פלטין. ושל רשעים וכו׳. בפרק כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ואת בהמתה ולא בהמת הקדש. ואת כל שללה לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה. תקבוץ אל תוך רחובה. אין לה רחוב עושין לה רחוב. היה רחובה חוצה לה כונסין אותו לתוכה שנאמר ושרפת באש את העיר ואת כל שללה. דבר אחר ואת כל שללה ולא שלל שמים. מיכן אמרו ההקדישות שבתוכה יפדו והתרומות ירקבו מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו. והיתה תל עולם לא תבנה עוד. לכמות שהיתה אינה נבנית אבל נעשית גנות ופרדסים·

Quum audieris de una urbium tuarum: Hinc dixerunt: Non faciunt tres urbes expulsas in terra Israel: Dictum est enim: *Urbium tuarum; Quam Dominus Deus tuus dat tibi ad habitandum ibi*. Excluditur Hierusalem, quæ non data est in domum habitationis: *Egressi sunt homines filii improbitatis*: *Homines*, non mulieres, neque pueri. *Filii improbitatis*: Filii hominis, qui fregerunt ab se jugum Dei. *De medio tui*: Non autem ex termino: *Qui impulerint habitatores urbis suæ*: Non autem habitatores alterius urbis: *Dicendo*. Præmonitione: *Eamus & colamus: Et inquires, & perscrutabere*. Et ibi dictum est: *Et occides tibi, & audies, & inquires bene: Bene* a pari. Docemur, quod eos perscrutarentur septem perscrutationibus: Quod est discrimen inter perscrutationes & inquisitiones? Dicit: Ego non scio; & duo dicunt: Nos non scimus &c. Exponitur in tractatu *Sanhedrin: Et ecce verum constat verbum*. Ad includendum proselytos, & libertinos. *Percutiendo percuties*. Unde probatur, quod si non possis interficere supplicio ibi memorato, tibi liceat interficere quovis supplicio, quo potueris? Ex eo quod dictum est: *Percutiendo percuties*. Omnimode: *Habitatores urbis istius*: Non autem habitatores alterius urbis. Hinc dixerunt: Si turba agasonum, quæ ducat asinos & camelos de loco in locum, & dormierit in ea civitate, ecce eam salvant. *Anathema illud*. Excludit facultates justorum, quæ extra illam fuerint: *Et omnia quæ fuerint in ea*: Ad includendum facultates justorum, quæ in ea fuerint: Hinc dixerunt: Facultates justorum, quæ in ea fuerint, perduntur, & quæ extra illam fuerint, non eripiuntur. Et facultates impiorum &c. Sicut exponitur in tractatu ultim. *Sanhedrin: Et jumenta*. Non autem jumenta sanctuarii: *Et omnem prædam ejus*: Ad includendum facultates impiorum, quæ extra illam fuerint; *Colliges in medio plateæ ejus*. Si non fuerit platea, facient ei plateam: Si fuerit platea extra illam, in eam congregabunt: Dictum est enim: *Et combures igne urbem, & omnem prædam ejus*. Alia expositio: *Et omnem prædam ejus*: Non autem prædam Dei: Hinc dixerunt; Sanctificata, quæ in ea fuerint, redimentur, & separationes putrefient, decima secunda, & scripturæ sanctæ abscondentur. *Eritque vastitas perpetua, non ædificabitur amplius*. Non ædificabitur, sed in ea fient horti & viridaria. *Et non adhærebit manui tuæ* quic-

ולא ידבק בידך מאומה מן החרם. מיכן אמרו מקל או מלגז או כרכר או שרביט כולם אסורין בהנאה. כללו של דבר כל הנהנה מן עבודה זרה יוליך הנאה לים המלח. למען ישוב יהוה מחרון אפו. כל זמן שעבודה זרה בעולם חרון אף בעולם נסתלק עבודה זרה נסתלק חרון אף מן העולם. ונתן לך רחמים ורחמך והרבך. מיכן אמר רבי שמעון בן גמליאל כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים והרבך. כמו שנאמר והרביתי את זרעך ככוכבי השמים. כאשר נשבע לאבותיך: הכל בזכות אבותיך. כי תשמע בקול יהוה אלהיך. מיכן אמרו התחיל אדם לשמוע קמעה סוף משמיעין אותו הרבה. לשמור את כל המצות שתהא מצוה קלה בעיניך חביבה כמצוה חמורה. לעשות הישר. בעיני שמים. בנים אתם. אמר רבי יהודה אם נוהגים אתם מנהג בנים. הרי אתם בנים. רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרויין בנים. ליהוה אלהיכם. וכן הוא אומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם לאמר יאמר להם בני אל חי. לא תתגודדו. כמשמעו לא תעשו כדרך שהאומות עושין על עבודה זרה וכן הוא אומר ויתגודדו כמשפטם. דבר אחר לא תתגודדו לא כענין גדו אילנה אלא מלשון גדוד לא תעשו אגודות שיהו אלו פוסלין ואלו מכשירין אלו שומרין מקרא קדש היום אלו למחר אלא היו כולכם אגודה אחת בענין שנאמר ואגודתו על ארץ יסדה. ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהו חייבין אלא על בין העינים בלבד מנין לרבות את כל הראש תלמוד לומר לא יקרחה קרחה בראשם לרבות את כל הראש. למת. אין חייבין עליו אלא על מת בלבד. כי עם קדוש אתה ליהוה. קדושת עצמך. ובך בחר יהוה מלמד שכל אחד ואחד מישראל חביב לפני הקדוש ברוך הוא יותר מכל אומות שבעולם. לא תאכל כל תועבה. אחרים אומרים

quicquam de anathemate. Hinc dixerunt: Baculus, aut furca, aut veruculum, aut virga, omnia sunt usu interdicta. Regula generalis est: Qui utilitatem percipit ex Idololatria, utilitas projicitur in mare salsum: *Ut revertatur Dominus ab excandescentia indignationis suæ*. Quandiu erit Idololatria in mundo, excandescentia indignationis erit in mundo; Si removeatur Idololatria, removebitur excandescentia indignationis a mundo: *Et det tibi misericordiam, misereaturque tui, & multiplicet te*. Hinc dixit R. Simeon ben Gamaliel. Qui miseretur creaturis, miserebitur ei Deus, & qui non miseretur creaturis, non miserebitur ei Deus: *Et multiplicet te*. Sicuti dictum est: *Et multiplicabo semen tuum, sicut stellas cœli*. *Sicut juravit patribus tuis:* Omnia propter meritum patrum tuorum: *Quum auscultaveris voci Domini Dei tui*. Hinc dixerunt: Si quis incipiat parum audire, finis erit, ut ei multa audiantur; *Ad custodiendum omnia præcepta mea*. Ut sit in oculis præceptum leve æque amabile ac præceptum grave. *Ut facias quod rectum est in oculis Dei*. *Filii vos*. Si vos observetis moreum filiorum, ecce vos eritis filii. Rabi Meir dicit: Sive hoc sive illo modo vos vocamini filii. *Domino Deo vestro:* Et sic dictum est *Ose*. I. 10. *Et erit in loco, ubi dicetur eis: Non populus meus vos: Dicetur eis: Filii Dei viventis: Non incidetis vos*. Juxta sensum literalem: Nolite facere, sicut faciunt nationes in Idololatria: Et sic dictum est I. *Reg*. XVIII. 28. *Et incidebant se cultris juxta ritum suum*. Alia expositio: *Non incidetis vos:* Non juxta sensum cædendi arbores, sed ex phrasi incidendi; Ne faciatis fasciculos fasciculos, ut isti improbent, & illi probent; isti observent convocationem sanctam hodie, & illi postridie; sed ut omnes sint fasciculus unus; Sicuti dictum est *Amos* IX. 6. *Et fasciculum suum super terram fundavit*. *Et non ponetis calvitium inter oculos vestros pro mortuo*. Crederem quod non tenerentur nisi inter oculos duntaxat? Unde probatur ad includendum totum caput? Ex eo quod dictum est; *Depilando non depilabunt in capite suo*. *Levit*. XXI. 5. Ad includendum totum corpus: *Pro mortuo*. Non tenentur nisi pro mortuo duntaxat. *Populus enim sanctus tu Domino:* Sanctifica teipsum: *Et te elegit Dominus*. Docemur quod singuli Israelitæ sint amabiliores coram Deo S. B. præ cunctis nationibus mundi. *Non comedes omnem abominationem*. Alii

נאמר כאן תועבה ונאמר לא תזבח ליהוה אלהיך . עד כי כל תועבת יהוה אשר שנא . מה תועבה אמורה להלן בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר אף תועבה האמורה כאן בפסולי המוקדשין הכתוב מדבר . זאת הבהמה וגו׳ . איל וצבי . מלמד שהחיה בכלל הבהמה . ובהמה בכלל חיה מנין כתוב בפרשת ויהי ביום השמיני זאת החיה וכתוב כאן זאת הבהמה בכל מקום הכתוב פורט את המועט . למדנו שבהמה טמאה מרובה מבהמה טהורה לכך פרט הכתוב את הטהורה . ותאו׳ רבי יוסי הגלילי אומר זה שור הבר . וכל בהמה מפרסת פרסה וגו׳ . אותה תאכלו ואין בהמה טמאה באכילה . למדנו לבהמה טמאה שהיא בעשה מן הכתוב . בלא תעשה מנין תלמוד לומר אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את הגמל . ומה אלו שיש בהן סימני טהרה הרי הן בלא תעשה על שאר בהמה טמאה שאין בהן סימני טהרה אינו דין שיהו בלא תעשה על אכילתן למדנו מצות עשה שלהן מן הכתוב ומצות לא תעשה מקל וחומר . אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה . אמר רבי עקיבא וכי משה קניני היה לא מיכן תשובה לאומרים אין תורה מן השמים . השסועה . אמרו חכמים בשחיטת חולין בריה שיש לה שתי שזראות ושתי גבינין . את זה תאכלו מכל אשר במים כענין המפורש בפרשת ביום השמיני · טמא הוא לכם אסור באכילה ואינו מטמא במגע ובמשא . כל צפור טהורה תאכלו . לרבות צפור המשתלחת . והראה ואת האיה . דאה היא ראה כמו דורנים ודורים דבר אחר שרואה ביותר וכן הוא אומר ולא שזפתו עין איה . ואת האיה׳ נאמר כאן איה ונאמר להלן איה מה איה האמורה כאן עשה את הראה מין איה

Alii dicunt : Memoratur hic abominatio: Et memoratur *Deut.* XVII. I. *Non immolabis Domino Deo tuo*. Usque ad locum : *Quia omnem abominationem Domini, quam odio habet*. Sicut in abominatione ibi dicta de profanatis sanctificatorum textus loquitur , ita pariter in abominatione hoc loco dicta de profanatis sanctificatorum textus loquitur : *Hoc est jumentum &c. Capream & cervum*. Docemur , quod fera comprehendatur in jumento , & jumentum comprehendatur in fera ; Numerat textus in Parascha , quæ inscribitur : *Et fuit die octavo: Hoc est animal*. Et hoc loco scriptum est : *Hoc est jumentum :* Ubicunque textus distinguit , excludit . Docemur jumentum immundum præ jumento mundo esse numerosius : Idcirco textus distinguit mundum: Et תאו : R. Jose Galilæus dicit : Hi est bos silvestris : *Et omne jumentum findens fissuram &c. Ipsum comedetis* . At jumentum immundum non comedetur. Docemur ex textu, quod jumentum immundum prohibeatur præcepto affirmativo . De præcepto negativo unde probatur ? Ex eo quod dictum est : *Tantum hoc non comedetis ex his, qui faciunt adscendere ruminationem ; Et de findentibus fissuram camelum* ; Et sicut in his sunt aliqua , in quibus sunt signa puritatis ; Ecce ista interdicuntur præcepto negativo , in ceteris jumentis immundis, in quibus non sunt signa puritatis, non erit æquum ut eorum comestio interdicatur præcepto negativo? Docemur præceptum affirmativum ex textu , & præceptum negativum argumento a minori ad majus : *Tantum hoc non comedetis de his qui faciunt adscendere ruminationem:* Dicit R. Akiba : Num Mose erat venator ? Sed hinc eruitur responsio contra illos , qui dicunt , quod lex non sit de cœlo . *Findens fissuram* . Dixerunt sapientes in mactatione profanorum . Creatura , quæ habeat duas spinas dorsi , & duo dorsa . *Hoc comedeas ex omnibus, quæ sunt in aqua* . Sicut exponitur in Parascha*: Et fuit in die octavo: Immundum erit vobis* . Interdictum erit esu, at non polluet tactu & onere. *Omnem volucrem mundum comedetis*. Ad includendum volucrem emissum : *Et milvus, & vultur* ראה est דאה , sicut דורנים & דורים . Alia expositio : Quod magis videat. Et sic dictum est *Job* XXVIII. 7. *Nec intuitus est eam oculus vulturis: Et vultur* : Memoratur hic vultur, & memoratur ibi vultur; sicut vultur hoc loco dictus considerat milvum ex specie vulturis , ita pariter vultur ibi memora-

אף איה האמורה להלן עשה את הראה מן איה. ואת בת היענה. זו ביצתה בנין אב לכל ביצת עוף טמא. את כל עורב למינו. להביא עורב העמקי ועורב הבא בראש היונים. למינן. להביא את הזרזיר. את הכוס וגו׳. ואת החסידה. מלמד שעוף טהור מרובה מעוף טמא שכל מקום פורט את המועט. עוף טהור ביארו חכמים מה נשר מפורש שאין לו אצבע יתירה ואין לו זפק ואין קרקבנו נקלף ודורס ואוכל טמא. אף כל כיוצא בו טמא. ועוף טהור נאכל במסורת כגון אווז ואווז הבר והתרנגולין. כל עוף טהור תאכלו. הא טמא לא תאכלו לאו הבא מכלל עשה. אמר רבי שמעון כל עוף טהור תאכלו אלו חגבים טהורין. וכל שרץ העוף טמא הוא לכם. אלו חגבים טמאים: לא תאכלו כל נבלה כל לרבות את שנתנבלה בשחיטתה. דבר אחר כל נבלה להביא את הטרפה. לגר אשר בשעריך. זה גר תושב. תתננה ואכלה או מכור לנכרי. דברים ככתבן. דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר אחד הגר ואחד הגוי בין בנתינה בין במכירה. אם כן למה נאמר לגר אשר בשעריך להקדים נתינה דגר למכירה דגוי. כי עם קדוש אתה. קדש את עצמך. לא תבשל גדי אמר רבי יוסי הגלילי נאמר בפרשת ואלה המשפטים ובפרשת כי תשא. וזה שלשה פעמים לא תבשל גדי אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור בישול ואחד לאיסור הנאה. עשר תעשר. מלמד שאין מעשרין משנה לחברתה. עשר תעשר. זה מעשר שני שמפרישין אותו מן האוצר. דבר אחר עשר תעשר. להביא שאר מעשרות שלא יהו מתעשרין משנה לחברתה. דבר אחר עשר. בשביל שתתעשר ואם לאו היוצא השדה יאכל אותו מרי שנה וזהו עשו שנאמר בו וצא השדה וצודה לי ציד: דבר אחר עשר תעשר דברה תורה כלשון

ratus considerat milvum ex specie vulturis. *Et filia struthionis*. Hoc est ovum: Constitutio principii, de omni ovo volucris immundi. *Et accipiter in specie sua*. Ad includendum accipitrem vallensem, & accipitrem incedentem in capite columbarum. *In specie sua*: Ad includendum sturnum: *Et ibis &c. Et ciconia*. Docemur, quod volucris immundus præ mundo sit numerosior; Quia ubicunque specificat, excludit: Volucrem mundum declararunt sapientes: Sicut aquila definitur, quod non habeat digitum superfluum, neque ingluviem, neque stomachum decorticatum, & conculcat & comedit; ita pariter his similia immunda: Et volucris mundus comeditur ex traditione, e. g. anser, & anas, & galli gallinacei; *Omnem volucrem mundum comedetis*. Ecce: Immundum non comedetis: Præceptum negativum eruitur ex affirmativo. Dicit R. Simeon: *Omnem volucrem mundum comedetis*. Istæ sunt locustæ mundæ. *Et omne reptile volucris immundum erit vobis*. Istæ sunt locustæ immundæ. *Non comedetis omne cadaver*. Ad includendum, si inter mactandum cadaver factum sit. Alia expositio: *Omne cadaver*. Ad includendum discerptum. *Peregrino, qui sit in portis tuis*. Hic est peregrinus inquilinus. *Dabis illud, & comedet illud. Aut vendes alienigenæ*. Verba sicuti scripta sunt. Verba R. Jehuda: R. Meir dicit: Tam peregrinus quam gentilis, tam in donatione quam in venditione: Si ita est, cur dictum est: *Peregrino, qui sit in portis tuis?* Ut præcedat donatio peregrini venditionem gentilis. *Quia populus sanctus Domino tu*. Sanctifica teipsum: *Non coques hœdum &c.* Dicit R. Jose Galilæus: Dictum est in sectione: *Et ista sunt judicia*; Et in sectione: *Quando capies summam*. Et hoc loco tribus vicibus: *Non coques hœdum*: Primo ad prohibendum ejus comestionem; 2. ad prohibendum coctionem; 3. ad prohibendum ejus usum. *Decimando decimabis*. Docemur, quod non deciment de altero in alterum annum: *Decimando decimabis*. Hæc est decima secunda, quam decimabant ex horreo: Alia expositio: *Decimando decimabis*. Ad includendum reliquas decimas, quod non essent decimandæ de altero in alterum annum. Alia expositio: *Decimando*. Propterea quod decimas, si minus, egrediens ex agro absumet de anno in annum: Et hic est Esau, de quo dictum est Genes. XXVII. 3. *Exi in agrum, & venare mihi venationem*. Alia expositio: *Decimando decimabis*: Loquitur textus

בני אדם . לשון זרוז . את כל תבואת זרעך. להוציא אסטיס וקוצה ופואה שאינן תבואה. היוצא השדה. היוצא להיזרע בשדה והוא צומח. שנה שנה . מלמד שאין מעשרין מן החרש על הישן , דבר אחר היוצא השדה היוצא מן השדה , ואכלת לפני יהוה אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהריך . ומנין לרבות שאר הפירות תלמוד לומר כל תבואת זרעך . להביא את המוכר שהוא חייב במעשר כשם שהאוכל חייב . ואכלת לפני יהוה אלהיך במקום וגו'. רבי יוסי אומר שלשה דברים משום שלשה זקנים . רבי עקיבא אומר יכול יהא אדם מעלה בכורות מחוצה לארץ . תלמוד לומר ואכלת לפני יהוה ﭏהיך במקום אשר יבחר ממקום שאתה מביא מעשר דגנך אתה מביא בכורות מקום שאין אתה מביא מעשר דגנך אין אתה מביא בכורות . דבר אחר ואכלת לפני יהוה ﭏהיך מה בכור אין נאכל אלא לפנים מן החומה. ומה בשר אינו נאכל ﭏא לפני הבית אף מעשר שני אינו נאכל ﭏא בפני הבית. למען תלמד ליראה את יהוה ﭏהיך כל הימים . בין בארץ בין בחוצה לארץ. וכי ירבה ממך הדרך . אחד מרובה ואחד ממועט. כי ירחק ממך המקום בריחוק מקום הכתוב מדבר ולא בריחוק זמן . כי יברכך יהוה אחד עשיר ואחד עני. ונתתה בכסף . מלמד שאין מתחלל אלא על הכסף . שאר מטבעות מנין תלמוד לומר וצרתה הכסף דבר שדרכו ליצרר . דברי רבי ישמעﭏ . רבי עקיבא אומר דבר שיש עליו צורה פרט לאסימון שאין עליו צורה . בידך פרט לכשיצא חוץ מרשותך. והלכת ﭏ המקום אשר יבחר יהוה ﭏהיך בו זה בית עולמים . ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר ובצאן וביין , רבי דורה אומר יכול הלוקח בכסף מעשר שני טמא צריך פריון תלמוד לומר כסף . כסף ראשון ולא כסף שני , בכל אשר תאוה

tus juxta consuetudinem hominum. Festinanter: *Omnem proventum seminis tui*. Ad excludendum crocum, & herbam tinctoriam, & rubiam tinctorum quæ non sunt proventus: *Egredientem ex agro: Egredientem* ad serendum in agro, ut germinet: *Quotannis*. Docemur, quod non decimarent de novo pro veteri. Alia expositio: *Egredientem ex agro:* Egredientem ex agro. *Et comedes coram Domino Deo tuo decimam tritici tui, musti tui, & olei tui*. Et unde probatur ad includendum reliquos fructus? Ex eo quod dictum est: *Omnem proventum seminis tui*. Ad includendum quod venditur, quod obligetur ad decimam, quando qui comedit, tenetur. *Et comedes coram Domino Deo tuo in loco &c.* R. Jose dicit: Tria nomine trium seniorum. R. Akiba dicit: Crederem, quod homo posset afferre primitiva ex locis extra terram? Idcirco dictum est: *Et comedes coram Domino Deo tuo in loco quem elegerit*. Ex loco, unde adducis decimam tritici tui, tu adduces primitiva; ex loco unde tu non adducis decimam tritici tui, non adduces primitiva: Alia expositio: *Et comedes coram Domino Deo tuo*: Sicut primogenitum non comeditur nisi intra muros; ita pariter decima secunda non comedetur nisi intra muros; Sicut caro non comedebatur nisi coram templo, ita pariter decima secunda non comedebatur nisi coram templo: *Ut discas timere Dominum Deum tuum cunctis diebus:* Tam in terra quam extra terram. *Quum vero multa fuerit a te via:* Tam multa, quam pauca: *Quum longinquus fuerit a te locus:* De distantia loci textus loquitur, non autem de diuturnitate temporis: *Quum benedixerit tibi Dominus:* Sive dives sive pauper fueris: *Tunc dabis eam pro argento:* Docemur, quod non profanetur nisi argento: De ceteris metallis unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et erit ligatum argentum*: Res, quæ soleat ligari: Verba R. Ismael. R. Akiba dicit: Res, in qua sit figura: Excluditur argentum rude, in quo non est figura. *In manu tua*. Excludit, quando educatur de potestate tua. *Et ibis ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus:* Hæc est domus seculorum. *Et dabis argentum pro omni, quod desideraverit anima tua, in bobus, ovibus, & vino*. Rabi Jehuda dicit. Crederem si emeret argento decimæ secunda immundæ, quod deberet redimere? Idcirco dictum est: *Argentum*; Argentum primum, non autem argentum secundum. *Pro omni, quod desideravit anima tua*. Generale;

In

נפשך כלל : בבקר ובצאן וביין ובשכר : פרט . ובכל אשר תשאלך נפשך . חזר וכלל . כלל ופרט וכלל אין אתה דן אלא כעין הפרט מה פרט מפרש שהן פרי מפרי וגדוליהן מן הארץ . אף אין לי אלא פרי מפרי וגדוליהן מן הארץ . ואכלת שם לפני יהוה אלהיך ושמחת . שמחה שיש בה אכילה יצאו אלו שאין בהם אכילה מלמד שאין לוקחין בכסף מעשר אלא שלמים בלבד . והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו . אין לו מחלקו תן לו מעשר שני אין לו מעשר שני תן לו מעשר עני אין לו מעשר עני תן לו שלמים אין לו שלמים פרנסהו מן הצדקה . כי אין לו חלק ונחלה עמך להגיד מה גרם . מקצה שלוש שנים ולהלן הוא אומר מקץ מה להלן רגל אף כאן רגל . או מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות . תלמוד לומר כי תכלה לעשר רגל שהמעשרות כלין בו הוי אומר זה פסח . מיכן אמרו ערב יום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית היה הביעור . ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית שכן דרך המעשרות שנה ראשונה מעשר ראשון ומעשר שני וכן בשניה בשלישית מעשר ראשון ומעשר עני ומעשר שני יבטל . תלמוד לומר כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר . שנה שאין בה אלא מעשר אחד מן שתי מעשרות שהיו נוהגות לפי שבמעשר ראשון לא היה ביטול עולם שהקישו הכתוב לנחלה יכול אף בשביעית תהא חייבת במעשר תלמוד לומר שנת המעשר מכלל דיש שנה שאין השנה ההיא שנת המעשר של שנה ההיא אתה מבער ואי אתה מבער ירק שיצא מראש השנה עד הפסח . והנחת בשעריך . אם אין שם הניחהו באוצר . ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה למה נאמר לפי שהוא אומר כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנה שאין בה אלא מעשר אחד מן המעשרות הנוהגות . ואיני יודע אי זה

In bobus, & ovibus, & vino, & ſicera. Excludit : *Et pro omni, quod quæſierit anima tua.* Iterum generale : Generale & particulare, & generale ; tu non potes diſſerere niſi juxta particulare : Quid particulare ſpecificat ? Fructus ex fructibus, & quæ ex iis creſcunt de terra, ita pariter ego non includo niſi fructus de fructibus, & quæ ex iis creſcunt de terra. *Et comedes ibi coram Domino Deo tuo, & lætaberis.* Lætitia in qua ſit comeſtio : Excluduntur illa, in qua non ſit comeſtio : Docemur, quod non emerent argento decimæ niſi pacifica duntaxat. *Et Levitam, qui eſt in portis tuis, non deſeres.* Si non fuerit ei pars, da illi decimam ſecundam, ſi non fuerit decima ſecunda, da illi decimam pauperis, ſi non fuerit decima pauperis, da illi pacifica, ſi non fuerint pacifica, da illi alimentum ſuum ex eleemoſyna : *Quia non eſt illi pars & hæreditas tecum.* Ad oſtendendum, quænam ſit cauſa. *Poſt finem trium annorum.* Et ibi dictum eſt : *A fine* : Sicut ibi deſignat diem feſtum, ita pariter hoc loco diem feſtum. Aut ſicut ibi deſignat ſolennitatem tabernaculorum, ita pariter hoc loco ſolennitatem tabernaculorum. Idcirco dictum eſt *Deuter.* XXVI. 12. *Cumque compleveris decimare:* In feſto ubi decimæ abſolvuntur : Dicendum eſt hoc eſſe in Paſchate : Hinc dixerunt : Veſpera diei ultimi feſti Paſchatis anni quarti & ſeptimi erat remotio : In quarto propter decimam pauperis, quæ erat in tertio ; Quia talis erat conſuetudo decimarum : Anno primo decima prima, & decima ſecunda, & ſimiliter in ſecundo, in tertio decima prima, & decima pauperis & decima ſecunda aboletur : Idcirco dictum eſt : *Cumque compleveris decimare omnem decimam proventus tui; anno tertio, anno decimæ.* Anno, in quo non ſit niſi decima una ex duabus decimis, quæ obſervantur, quia decima prima nunquam erat abolenda, quam textus æquiparat hæreditati. Crederem, quod etiam in ſeptimo obligarere ad decimam ? Idcirco dictum eſt : *Anno decimæ :* Anno, quo tu removes, at tu non removebis olus, quod naſcitur a principio anni uſque ad Paſcha ; *Et relinques in portis tuis :* Si ibi non fuerint, relinques eam in horreo : *Et veniat Levita, qui non eſt ei portio & hæreditas :* Cur dictum eſt ? Quia dictum eſt : *Cumque compleveris decimare omnem decimam proventus tui anno tertio :* Anno, in quo non ſit niſi decima una ex decimis, quæ obſervantur : Ignoro quænam removenda fuerit, utrum

ירחה אם מעשר שני אם מעשר ראשון
לכך נאמר ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה
עמך. בוא הלוי ויטול חלקו מכל מקום
כדברי רבי יהודה רבי אליעזר בן יעקב
אומר אינו צריך הרי הוא אומר ולבני לוי
הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה הקישו
הכתוב לנחלה מה נחלה איננה זזה אף
מעשר ראשון אינו זז. והגר והיתום
והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו. תן
להם כדי שבען. מיכן אמרו חכמים אין
פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים או
קב שעורים רבי מאיר אומר חצי קב חטים
קב וחצי כוסמין וקב גרגרות או מנה
דבילה רבי עקיבא אומר פרס וחצי לוג יין
רבי עקיבא אומר רביעית יין ורביעית
שמן רבי עקיבא אומר שמינית ושאר כל
הפירות אמר אבא שאול כדי שימכרם
ויקח בהם שתי סעודות. בשעריך. מלמד
שאין מוציאין אותו מן הארץ לחוצה
לארץ. מקץ שבע שנים תעשה שמטה שבע
שנים הנמנים לכל ישראל יחד משעה
שהתחילו למנות לשמטים. וכן הוא אומר
השמר לך פן יהיה עם לבבך בליעל
לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה
אמר רבי יוסי הגלילי אלו שבע שנים לכל
העולם ולא כל אחד ואחד מזמן הלואתו
מה שאין כן בעבד עברי שהוא מונה
שבע שנים מזמן שנקנה שנאמר ועבדך
שבע שנים ובשנה השביעית תשלחנו
חפשי אף על פי שאין בו שמטה. מקץ
שבע שנים. ולהלן הוא אומר מקץ שבע
שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות.
מה להלן סוף שנה אף כאן סוף שנה.
ויש לנו לאמר היאך מקץ שבע שנים חלה
השמטה והלא בתחלת שבע שנים חלה
השמטה אלא מלמד שאין השמטה משמטת
אלא בסוף לכך נאמר מקץ שבע שנים
תעשה שמטה זה השמטת מלוה.
שאף על פי שהשמטה נוהגת מתחלת
השנה לסופה בא הכתוב ללמדך שהשמטת
מלוה לא תהא אלא בסוף. וזה דבר
השמטה. מלמד שהמחזירין חוב בשביעית
יאמר להם משמט אני. אם אמרו בעלי

utrum decima secunda, an decima prima: Idcirco dictum est: *Et veniat Levita, quia non est illi portio, & hæreditas tecum*. Veniat Levita, & tollat partem suam ex omni loco: Verba R. Jehuda; R. Eliefer ben Jacob dicit: Non est necesse: Quia jam dictum est: *Et filiis Levi ecce dedi omnem decimam in Israel in hæreditatem*. Æquiparat eam textus hæreditati: Sicut hæreditas non movetur, ita pariter decima prima non movetur. *Et peregrinus & pupillus & vidua, qui sunt in portis tuis, & comedent & saturabuntur*. Da illis, ut saturari possint. Hinc dixerunt sapientes: Non diminuet pauperibus in area de dimidio cabi tritici, aut de cabo hordei. R. Meir dicit: Dabit cabum tritici, cabum & dimidium speltæ, & cabum caricarum, aut minam palathæ: R. Akiba dicit: Dimidium & dimidium logi vini: R. Akiba dicit: Quartarium vini, & quartarium olei. R. Akiba dicit; Octavam partem; Et de reliquis fructibus dicit Saul, ut ea vendere possit; Et accipiat ex eis duo prandia. *In portis tuis*. Docemur, quod eam non educant de terra extra terram: *A fine septem annorum facies remotionem*. Septem anni numerantur cunctis Israelitis simul a tempore, quo inceperunt numerare intermissiones. Et sic dictum est: *Cave tibi ne sit verbum penes cor tuum improbum*; *Dicendo*: *Appropinquat annus septimus, annus intermissionis*. Dicit R. Jose Galilæus: Isti sunt septem anni universo mundo, non autem singulis a tempore remissionis mutui sui: Quod non observatur in servo Hebræo, qui numerat septem annos a tempore, quo emtus est; Dictum est enim: *Et serviet tibi septem annis, & anno septimo dimittes eum liberum*. Vel si in eo non fuerit remissio: *A fine septem annorum*: Et ibi dictum est: *Post finem septem annorum*: Stante anno remissionis in solennitate tabernaculorum: Sicut ibi est finis anni, ita pariter hoc loco finis anni; Et nobis est causa dicendi: Quomodo in finem septem annorum cadit remissio? Atqui in principio septem annorum cadit remissio: Sed docemur, quod annus remissionis non remittat nisi in fine. Idcirco dictum est: *In fine septem annorum facies remotionem*: Hæc est remissio mutui. Licet remissio observaretur a principio anni usque ad finem, venit textus ad te docendum, quod remissio mutui non fuerit nisi in fine. *Hæc autem est ratio remissionis*: Docemur, quod remitterent debitum in septimi, dicens eis. Remitto ego. Si dicant

חוביו אף על פי שאתה משמיט מחזירין אנו לך. מרצונינו מקבל מהן. מה שמטה משמטת מלוה יובל שמוציאה עבדים אינו דין שיהא משמט מלוה תלמוד לומר וזה דבר השמטה. שמטה משמטת. ולא יובל. שמוט כל בעל משה ידו. יכול בגזילה ופיקדון. תלמוד לומר כל בעל משה ידו. יכול אף שכר שכיר והקפת החנוות תלמוד לומר אשר ישה ברעהו. נאמר אשר ישה ונאמר כל בעל משה ידו מה משה ידו שזקפן עליו במלוה אף אשר ישה ברעהו שזקפן עליו במלוה. לא ינש את רעהו. ליתן עליו לא תעשה. רעהו פרט לאחרים. את אחיו. פרט לגר תושב. כי קרא שמטה ליהוה. בין בארץ בין בחוצה לארץ. את הנכרי תגוש. מצות עשה שלאו הבא מכלל עשה עשה. ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך. ולא שיש לאחיך משכון בידיך מיכן אמרו חכמים המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לבית דין אין משמיט שנאמר את אחיך ולא שמסור לבין דין מיכן אמרו במסכת שביעית הלל התקין פרוזבול. אפס כי לא יהיה בך אביון. ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון בזמן שישראל עושין רצון המקום לא יהיה בך אביון. כי בגלל הדבר הזה אם אמר ליתן ונתן נותנין לו שכר אמירה ומעשה כי ברך יברכך יהוה בארץ. מלמד שאין ברכה מצויה ﭏ בארץ. אשר יהוה ﭏהיך נותן לך לרשתה. בשכר שתכבוש תירש.

סליק פיסקא

cant debitores, vel si tu remittas, nos tibi restituemus: Ex nostro beneplacito accipiet ab eis: Si annus septimus remittit mutuum, Jubilæus, qui educit servos, non erit æquum ut remittat mutuum? Idcirco dictum est: *Hæc autem est ratio remissionis*. Annus septimus remittit, non autem Jubilæus; *Dimittat omnis dominus mutuo dans manum suam*. Crederem rapinam, & depotum? Idcirco dictum est: *Omnis dominus mutuo dans manum suam*. Crederem mercedem mercenarii, & urnam apothecæ? Idcirco dictum est: *In eo quod mutuo dederit proximo suo*. Dictum est hic: *Mutuo dans manum suam*; Et dictum est ibi: *Omnis dominus mutuo dans manum suam:* Sicut mutuo dans manum suam, quando ei suspendit usuram in mutuo; Ita pariter; *In eo qui mutuo dederit proximo suo:* Quando ei suspendit usuram in mutuo. *Non exiget a proximo suo:* Ut in eo comprehendatur præceptum negativum: *A proximo suo*. Excludit alienos: *Et fratre suo*. Excludit peregrinum inquilinum: *Quia proclamavit remissionem Domino*. Tam in terra quam extra terram; Quo tempore observatur Jubilæus in terra, observatur remissio tam in terra quam extra terram. *Ab alienigena exiges:* Præceptum affirmativum; Etenim præceptum negativum, quod venit ex genere affirmativi, est affirmativum: *Et quod fuerit tibi apud fratrem tuum, remittes manum tuam:* Non autem, quod fuerit fratri tuo, sit pignus in manum tuam: Hinc dixerunt sapientes: In mutuo si dat super pignore, & tradat scripta sua obligationis Synhedrio, non est remissio: Dictum est enim: *Fratri tuo:* Non qui tradat Synhedrio: Hinc dixerunt in tractatu *Scheviith*: Hillel constituit Prosbol, sc. decretum: *Præsertim cum non sit in te mendicus*. Et *Deuter*. xv. 11. dictum est: *Non enim desistet mendicus*. Quando Israelitæ faciunt voluntatem Dei: *Cum non sit in te mendicus:* Quia propter hanc rem; Si dicat, quod det, & det, dant illi mercedem memoratam, & opus: *Nam benedicendo benedicet tibi Dominus in terra*. Docemur, quod benedictio non præcipiatur nisi in terra: *Quam Dominus Deus tuus dat tibi ad hæreditandum eam*. Propter mercedem, qua subiges, hæreditabis.

Finis textus.

והיה אם שמע תשמע בקול יהוה
מיכן אמרו אם שמע אדם קימעא
משמיעין אותו הרבה. שמע דברי תורה.
משמיעין אותו דברי סופרים לשמור לעשות
שתהא מצוה קלה חביבה עליך כאילו
היום נטלתה מהר סיני. כי יהוה ﭏהיך
ברכך. מה דיבר ברוך אתה בעיר והעבטת
גוים רבים שמא תאמר גם הם יהיו
מלוים לך תלמוד לומר ואתה לא תעבוט.
ומשלת בגוים רבים. שמא תאמר גם
הם ימשלו בך. תלמוד לומר ובך לא
ימשולו. דבר אחר ואתה לא תעבוט.
כדרך שבני אדם שולטים על אנשים
ויש לשליטים ששולטים עליהם בענין
שנאמר ויאמר אדוני בזק שבעים מלכים
בהונות ידיהם ורגליהם מקצצים היו
מלקטים תחת שלחני כאשר עשיתי כן
שלם לי ﭏהים. תלמוד לומר ובך לא
ימשולו. כי יהיה בך אביון. ולא באחרים.
אחיך. זה אחיך מאביך. כשהוא אומר
מאחד אחיך. מלמד שאחיך מאביך קודם
לאחיך מאמך. באחד שעריך. יושבי עירך
קודמין ליושבי עיר אחרת. בארצך. יושבי
ארץ ישרﭏ קודמין ליושבי חוצה לארץ
כשהוא אומר באחד שעריך. הרי יושב
במקום אחד אתה מצוה לפרנסו. היה
מחזר על הפתחים אין אתה זקוק לו
למתנה מרובה. אשר יהוה ﭏהיך נותן
לך. בכל מקום. לא תאמץ את לבבך.
לפי שיש אדם שמאמץ את לבו בהין
ולאו אם אתן אם לא אתן לכך נאמר
לא תאמץ את לבבך. ולא תקפוץ את
ידך. לפי שיש אדם שפושט ידו וחוזר
וקופצה לכך נאמר ולא תקפוץ את ידך.
מאחיך האביון. אם אין אתה נותן לך
סופך ליטול ממנו. כי פתוח תפתח תרגם
ﭏ מפתח תפתח מלמד שחובה היא עליו
לפתוח. ומנין אפילו הרבה פעמים תלמוד
לומר פתוח תפתח. פתחת פעם אחת
סופך פותח הרבה פעמים. והעבט תעביטנו
כדי להניס דעתו מיכן אמרו חכמים עני
שאין לו במה להתפרנס ואינו רוצה ליטול
מן הצבור אומרים לו הבא משכון שלא
יתבייש ליטול. וחוזרין ונותנין לו את
המשכון. כי פתוח תפתח. שאם אינו
רוצה ליטול נותנין לו דרך הלואה. די
מחסורו. אין אתה מצוה לעשרו. אשר

ET *erit si auscultando auscultaveris voci Domini:* Hinc dicunt: Si quis audiat parum; faciunt ei auscultare multa: Si audiat verba legis, faciunt ei auscultare verba scribarum: *Ad observandum, & faciendum*. Ut præceptum leve sit tibi æque amabile ac si acceperis hodie ex monte Sinai: *Nam Dominus Deus tuus benedicet tibi; sicut dicit: Benedictus tu in civitate: Pignus capies a gentibus multis:* Fortasse dices: Illæ quoque mutuo dent tibi: Idcirco dictum est: *Et abs te pignus non capietur: Et dominaberis gentibus multis:* Fortasse dices: Illæ quoque dominabuntur tibi: Idcirco dictum est: *At tibi non dominabuntur:* Alia expositio: *Et abs te pignus non capietur:* Sicut homines dominantur viris, & sunt dominatores, qui illis dominantur; Sicuti dictum est *Judic. 1. 7. Et dixit Adonibezec: Septuaginta reges amputatis manuum, ac pedum summitatibus colligebant sub mensa mea sicut feci, ita reddidit mihi Deus*. Idcirco dictum est: *Et tibi non dominabuntur: Quum fuerit in te mendicus:* Non autem in aliis: *Frater tuus*. Hic est frater tuus de patre tuo: Quando vero dicit: *Ex uno fratrum tuorum*. Docemur quod frater tuus præcedat fratrem ex matre tua: Quando vero dicit: *Ex uno de fratribus tuis; incolis civitatis tuæ*. Præcedunt incolæ civitatis tuæ incolas alterius civitatis: *In terra tua:* Incolæ terræ Israel præcedunt incolas civitatum extra terram: Quando vero dicit: *In una portarum tuarum:* Ecce si habitet in loco uno, juberis eum alere: Si ostiatim circumeat, tu non obligaris ad multa dona: *Quam Dominus Deus tuus dat tibi:* In omni loco: *Non obsirmabis cor tuum, & non claudes manum tuam:* Quia est homo, qui extendit manum suam, atque iterum claudit: Idcirco dictum est: *Et non claudes manum tuam a fratre tuo mendico*. Si non dabis illi, finis erit ut ab eo accipias. *Sed aperiendo aperies*. Targum: *Sed aperiendo aperies*. Docemur, quod debeat aperire. Et unde probatur vel multis vicibus? Ex eo quod dictum est: *Aperiendo aperies*. Si aperies una vice, finis erit ut multis vicibus aperias: *Et mutuando mutuaberis*. Ut superbiat ejus mens: Hinc dixerunt sapientes: Si pauper non habeat unde nutriatur, & nolit accipere a cœtu, dicunt illi: Affer pignus, ne pudeat accipere; Et restituunt ei pignus. *Sed aperiendo aperies:* Si nolit accipere, dant ei per modum mutui. *Pro ratione indigentiæ suæ:* Tu non præciperis, ut eum locuple-

יחסר לו. אפילו סוס אפילו עבר. מעשה בהלל הזקן שנתן לעני בן טובים סוס שיהא רוכב עליו לא מצא עבד להיות רץ לפניו רץ הוא בעצמו לפניו בוא וראה עד היכן הגיעו רבותינו זכרונם לברכה ביסודי התורה והיאך נתנו נפשם על התורה. לו. זו אשה כענין שנאמר אעשה לו עזר כנגדו. השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל. מיכן אמרו כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה כתב הכא עם לבבך בליעל וכתיב התם יצאו אנשים בני בליעל. בליעל בלי עול תורה עליהם. דבר אחר בל יעל על לבו תורה קרבה שנת השבע שנת השמטה. הוא שאמר רבי יוסי הגלילי אמור מעתה שבע שנים לכל ישראל ולא שבע שנים לכל אחד ואחד משעת הלואתו. ורעה עינך באחיך האביון. זה צרות עין. ולא תתן לו וקרא עליך אל יהוה. יכול מצוה לקרוא תלמוד לומר ולא יקרא עליך אל יהוה יכול אם קרא יהיה בך חטא ואם לאו לא יהיה בך חטא. מכל מקום. אם כן מה תלמוד לומר וקרא עליך אל יהוה. מלמד שממהרים להפרע עליו כשקורא יותר משאינו קורא. נתון תתן לו. אפיל נתת לו מאה פעמים עוד תתן לו כל שבא תן לו. דבר אחר נתון תתן לו. בינך לבינו מכאן אמרו לשכת חשאין היתה בירושלם וכל מי שמתנדב כסף וזהב זורקו לתוכה. כי בגלל הדבר הזה. גלגל הוא שחוזר בעולם שאם לא בא הוא בא בנו או בן בנו. דבר אחר בגלל הדבר הזה אמר ליתן ונתן נותנין לו שכר דיבור ושכר מעשה. אמר ליתן ולא הספיק בידו ליתן שכר דיבור נותנין לו ולא שכר מעשה. לא אמר ולא נתן יצא כל שכרו בהפסדו אבל אמר לאחרים תנו מניין שנותנין לו שכר על כן תלמוד לומר כי בגלל הדבר הזה. וכן ישעיהו הנביא אומר והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה

pletes: *Qua indigebit*. Vel equo, vel servo: Narratur de Hillel seniore, qui dedit pauperi filio bonorum equum, ubi equitaret; cum non invenisset servum, qui curreret ante eum, ipsemet cucurrit: Veni & vide, quo usque processerint sapientes nostri f. m. in fundamentis legis, & quomodo dederint animas suas pro lege. *Ille*: Hæc est uxor: Sicuti dictum est *Genes.* II. 8. *Faciam ei sustentaculum quasi e regione ejus*. *Cave tibi ne sit verbum penes cor tuum improbum*. Hinc dixerunt: Qui claudunt oculos suos ab eleemosyna, imputatur perinde ac colant Idololatriam. Scriptum est est enim: *Cum corde tuo improbo*: Et scriptum est ibi: *Egressi sunt homines viri improbitatis* לביעל; Non est jugum legis super eos; Alia expositio: בל יעל Non adscendit in ejus cor lex. *Appropinquat annus septimus, annus remissionis*. Hoc est quod dicit R. Jose Galilæus: Dic igitur: Septem anni cunctis Israelitis, non autem septem anni singulis a tempore mutui: *Et malignus sit oculus tuus in fratrem tuum mendicum*: Hæc est angustia oculi. *Et non des illi, & invocet contra te Dominum*. Crederem fuisse præceptum, ut invocaret? Idcirco dictum est: *Ne invocet contra te Dominum*. Crederem, si invocaret, esse in te peccatum, si minus, non esse in te peccatum? Idcirco dictum est: *Et sit in te peccatum*. Omnimode: Si ita est, cur dictum est: *Et invocet contra te Dominum?* Docemur, quod faciant festinare ad ulciscendum de illo, quando invocat magis quam quando non invocat: *Dando dabis ei*. Vel si dederis centies, præterea dabis ei; quoties veniet, dabis ei. Alia expositio: *Dandò dabis ei*. Inter te & ipsum solum. Hinc dixerunt; Conclave silentium erat Hierosolymæ, & qui spote offerebat argentum & aurum, in illud injiciebat. *Nam causa bujus rei*. Rota est, quæ revertitur in mundum, si ipse non veniat, veniet ejus filius, aut filius sui filii. Alia expositio: *Nam causa bujus rei*. Si dicat dare, & det, dant illi mercedem allocutionis & mercedem operis: Si dicat dare, & non sit satis in manu sua, quod det; mercedem allocutionis illi dant, at non dant mercedem operis; Si non dicat, & non det, egreditur ejus merces in perditionem. At si dicat aliis: Date; unde probatur, quod hac de causa detur illi merces? Ex eo quod dictum est: *Nam causa bujus rei*. Et sic *Isaias* propheta dicit XXXII. 17. *Et erit opus justitiæ pax, & cultus justitiæ, & securitas usque in sempiternum*.

השקט ובטח עד לעולם. ואומר ותפק לרעב נפשך וגו׳. למען יברכך בכל מעשה ידיך מלמד שהברכה מצויה בכל משלחת ידים. כי לא יחדל אביון מקרב הארץ בזמן שאין ישראל עושין רצון אביהן שבשמים. אבל בזמן שעושין רצונו לא יהיה בך אביון. על כן אנכי מצוך לאמר. עצה טובה אני נותן לך. פתוח תפתח את ידך לאחיך לענייך ולאביונך בארצך. למה נאמרו כולן הראוי לפת נותנין לו פת. הראוי ליתן לו עיסה נותנין לו עיסה מעה נותנין לו מעה להאכילו בתוך פיו מאכילין אותו בתוך פיו הכל לפי מה שהוא. הבחור תאכילו לחם הזקן תשקהו יין וכן אמר ישעיה הנביא ותפק לרעב נפשך. הלא פרוס לרעב לחמך הכל לפי האדם. כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה. מיכן שאין מוכרין בית דין עבד עברי ועבריה אלא לישראל שנאמר כי ימכר לך אחיך העברי יש בעברי מה שאין כן בעבריה ויש בעבריה מה שאין כן בעברי שעבד עברי יוצא בשנים וביובל ובגרעון כסף. והעבריה יוצאה בסימנין ובמיתת האדון ואינה נמכרת ונשנית ופודין אותה בעל כרחה. ועבדך שש שנים. עובד את הבן ולא את האח. מרבה אני את הבן שקם תחת אביו ליעידה ולשדה אחוזה. ומוציא אני את האח שלא קם תחת אביו ליעידה ולשדה אחוזה וכולי הילכתא במסכת קידושין. ומנין שאם ברח וחזר שמשלים שניו. שנאמר שש שנים יעבד׳ וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם ולהלן הוא אומר ולא יראו פני ריקם. הענק תעניק לו. את מי מעניקים את שאתה משלחו אתה מעניקו שנאמר וכי תשלחנו. ואי זה זה היוצא בשש וביובל ובמיתת האדון יצא המשתלח בכסף שאין אתה מעניק לו. דבר אחר הענק תעניק אפילו הרבה פעמים. דבר אחר הענק תעניק

num. Pariterque dictum est ibid. LVIII. 10. *Cum effuderis esurienti animam tuam. Ut benedicat tibi in omnibus operibus manuum tuarum*: Docemur quod benedictio præcipiatur in omni immissione manuum. *Non enim desistet mendicus de medio terræ*. Quando Israelitæ non faciunt voluntatem eorum patris, qui est in cœlis: Quando vero faciunt voluntatem ejus: *Ut non sit in te mendicus*: *Hac de causa ego præcipiam tibi dicendo*: Consilium bonum ego do tibi: *Aperiendo aperies? manum tuam fratri tuo, pauperi tuo, mendico tuo in terra tua*. Qua de causa hæc omnia memorantur: Si illi conveniat panis, dant ei panem: Si ei conveniat pasta, dant ei pastam; Si obolus, dant ei obolum; Si conveniat, ut indant cibum in os ejus, indunt cibum in os ejus: Omnia juxta convenientiam: Juvenem cibant pane, & senem potant vino. Et sic dicit *Isaias* propheta l. c. *Cum effuderis esurienti animam tuam: Frange esurienti panem tuum*. Omnia juxta convenientiam hominis: *Quum venditus fuerit tibi frater tuus Hebræus, aut Hebræa*: Hinc probatur, quod Synhedrium non vendat servum Hebræum, & Hebræam nisi Israelitis: Dictum est enim: *Quum venditus fuerit tibi frater tuus Hebræus*: Deprehenditur in Hebræo, quod non est in Hebræa, & in Hebræa quod non est in Hebræo; Etenim servus Hebræus egreditur annis, & Jubilæo, & diminutione argenti; At Hebræa egreditur signis, & morte domini; Et non venditur, & si captiva facta fuerit, eam vel invitam redimunt: *Et serviet tibi sex annis*. Serviet filio, non fratri: Includam ego filium, qui statuitur loco patris in desponsatione, & in agro possessionis; Et excludam fratrem, qui non statuitur loco fratris in desponsatione, & agro possessionis: Et tota hæc constitutio deprehenditur in tractatu *Kiduschin*: Et unde probatur, si fugiat, & redeat, quod absolvantur ejus anni? Ex eo quod dictum est: *Sex annis serviet*. *Quando dimittes illum liberum a te; non dimittes vacuum*. Et dictum est *Exod*. XXIII. 15. *Et non apparebunt coram me vacui*. *Onerando onerabis illum*: Qui erunt onerandi? Quem dimittes, onerabis: Dictum est enim: *Quando dimittes*: Et quinam hic est? Qui egreditur in sex annis, & in Jubilæo, & morte domini, & qui dimittitur argento, tu non debes onerare. Alia expositio: *Onerando onerabis illum*: Vel multis vicibus: Alia expositio: *Onerando onerabis illum*. *Illum* non au-

לו. לו ולא ליורשיו. מצאנך ומגרנך ומיקבך מה תלמוד לומר צאן גרן ויקב. ﭏא מה צאן גרן ויקב מיוחדין שהן ראויין לברכה יצאו כספים שאינן ראויין לברכה. דברי רבי ישמעﭏ רבי ﭏיעזר אומר יצאו פרדות שאינן בכלל ברכה. אשר ברכך יהוה ﭏהיך תתן לו. הכל לפי הברכה אתה מעניק לו. נאמר כאן ריקם ונאמר להלן ריקם ולא יראו פני ריקם. כרתנן ﭏו דברים שאין להם שיעור הפיאה והכיכורים והריאיון לפי שהראייה אין לה שיעור למעלה. אבל יש לה שיעור למטה כרתנן במסכרת חגינה הראיה שתי כסף וכו׳. וזכררת כי עבד היירת בארץ מצרים מה במצרים נתתי לך ברוחב יד אף אתה תתן לו ברוחב יד. וכן הוא אומר כנפי יונה נחפה בכסף זו ביזרת מצרים ואברותיה בירקרק חרוץ זו ביזת הים. על כן אנכי מצוך ארת הדבר הזה היום. מיכן שאין רוצעין בלילה. והיה כי יאמר ﭏיך לא אצא מעמך. יכול פעם אחרת תלמוד לומר ואם אמור יאמר העבד עד שיאמר וישנה. לא אצא מעמך. צריך שיאמר בסוף שש שנים בשערת יציאה וצריך שיאמר בתוך שש כשהוא עבד שנאמר אם אמור יאמר העבד. כי אהבך וארת ביתיך שיהא הוא אוהב את רבו ורבו אוהבו ושיהא לו אשה ובנים ולרבו אשה ובנים. שנאמר כי אהבך ואת ביתיך. ולהלן הוא אומר אהבתי את ארני וארת אשתי ואת בני כי טוב לו עמך עמך במאכל עמך במשתה שלא תהא אתה אוכל פרת נקייה והוא אוכל פרת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חרש אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי התבן וכו׳. מפורש בפרשת ואלה המשפטים. ולקחרת ארת המרצע. רבי אומר מרצע מן המתכרת אף כל שהוא מן המתכרת באזנו בגובה בגובה של אוזן. דבר אחר באזנו ובדלת מלמד שמנקב את האוזן עד שמגיע לדלרת. והיה לך עבד

autem ejus hæredes. *De ovibus tuis, & de area tua, & de torculari tuo:* Cur memorantur oves, area, & torcular? Quia oves & area, & torcular ſunt peculiaria, & digna ſunt benedictione, excluduntur argenta, quæ non ſunt digna benedictione, Verba R. Iſmael; R. Elieſer dicit: Excluduntur mulæ, quæ non comprehenduntur in genere benedictionis; *Ex eo quod benedixit tibi Dominus Deus tuus, dabis illi:* Omnia juxta benedictionem tu illum onerabis; Memoratur hic vacuus, & memoratur ריקם *Exod.* l. c. *Et non apparebunt coram me vacui.* Sicuti legimus: Hæc ſunt, quibus non eſt menſura, ſc. angulus, & primitiva, & apparitio; quia apparitioni non eſt menſura ſuperior, at eſt illi menſura inferior; Sicuti legimus in tractatu *Chagigah:* Apparitio in duobus numis argenteis &c. *Et recordabere quod ſervus fueris in terra Ægypti:* Sicut in Ægypto dedi tibi in latitudine manus, ita pariter tu dabis illi in latitudine manus: Et ſic dictum eſt *Pſal.* LIX. 15. *Pennæ columbæ deargentatæ.* Hæc eſt præda Ægypti. *Et poſteriora ejus in pallore auri,* Ibid. Hæc eſt præda maris: *Idcirco præcipio tibi verbum boc hodie:* Hinc probatur non fuiſſe aures perfodiendas nocte. *Erit autem quum dixerit tibi: Non egrediar a te:* Crederem ſemel? Idcirco dictum eſt: *Si dicendo dixerit ſervus.* Donec dicat & repetat: *Non egrediar a te:* Neceſſe eſt ut dicat in fine ſex annorum tempore egreſſionis ſuæ; & neceſſe eſt ut dicat intra ſex annos, quando ſit ſervus; Dictum eſt enim: *Si dicendo dixerit ſervus.* Et ibi dictum eſt: *Quod diligo te & domum tuam:* Ut ipſe diligat dominum ſuum, & dominus ſuus ipſum diligat, atque ut ſit ei uxor, & filii, & domino pariter ſit uxor & filii: Dictum eſt enim: *Quod diligo te & domum tuam.* Et ibi dictum eſt: *Diligo dominum meum, & uxorem meam, & filios meos: Quia bonum eſt illi tecum: Tecum* cibo, tecum potu; ne tu comedas panem purum, & ille comedat panem furfuraceum, tu bibas vinum vetus, & ille bibat vinum novum, tu dormias ſuper bombyce & ille dormiat ſuper ſtramine &c. Exponitur in ſectione: *Et iſta ſunt judicia. Tum capies ſubulam.* Rabi dicit; Subulam metallinam, vel qualemcunque ex metallo. *In aurem ejus:* In ſummitatem ejus auris: Alia expoſitio: *In aurem ejus, & in portam.* Docemur, quod perforaretur auris, poſtquam admota eſſet ad portam. *Et erit tibi ſervus perpetuus:* Uſque ad Jubilæum. *Atque*

עולם עד היובל. ואף לאמתך תעשה כן להעניק. יכול אף לרצועה תלמוד לומר אם אמר יאמר העבד. ולא האמה. לא יקשה בעיניך בשלחך אותו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים מיכן אמרו השכיר עובד ביום והעבד ביום ובלילה. וברכך יהוה אלהיך יכול לבטל הברכה משתלחת תלמוד לומר בכל אשר תעשה הברכה משתלחת בפועל כפים.

סליק פיסקא

כל הבכור אשר יולד מבקרך ובצאנך. מה בא זה ללמדינו לימור על הבכור שיהא נאכל כל שנתו אחד תם ואחד בעל מום שנאמר כל הבכור אשר יולד פרט ליוצא דופן. שאר קדשים מנין תלמוד לומר כל אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש ולהלן כתב אך בכור אשר יבוכר ליהוה בבהמה לא יקדיש איש אותו. אם כן מה תלמוד לומר תקדיש ליהוה אלהיך הא כיצד מקרישו הקדש מזבח ואין מקרישו הקדש ברק הבית. יכול לא הקדיש אותו אינו קרוש. תלמוד לומר אם שור אם שה ליהוה הוא אלא שמצוה לקדשו לא הקדישו מקודש מעצמו. לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז בכור צאנך. בא ללמד מה בכור מיוחד שהוא הקדש מזבח יצא הקדש ברק הבית שאינו הקדש מזבח רבי שמעון אומר לא תעבד בבכור שורך אבל עובד אתה בבכור אדם. לא תגוז בכור צאנך. אבל גוזז אתה פטר חמור אין לי אלא בכור שור בעבודה ובכור צאן בגיזה בכור צאן בעבודה מנין תלמוד לומר כל הבכור אשר יולר בבקרך ובצאנך. השוה בכור בקר לבכור צאן ליתן האסור זה בזה תנן התם במסכת בכורות עד כמה ישראל חייבין ליטפל. בבכור בבהמה דקה שלשים יום. ובגסה חמשים יום. רבי יוסי אומר

que etiam ancillæ tuæ sic facies. Ad onerandam. Crederem etiam ad perforandum? Idcirco dictum est: *Si dicendo dixerit servus:* Non autem ancilla: *Non durescat in oculis tuis, quum dimittes eum liberam abs te*. Hinc dixerunt: Qui conducit servum interdiu, serviet interdiu, & noctu: *Et benedicet tibi Dominus Deus tuus*. Crederem ad abolendum benedictionem ab ejus immissione? Idcirco dictum est: *In omni quod facies:* Benedictio immittetur in opus manuum.

Finis textus.

O*Mne primogenitum, quod nascetur in bobus tuis, & in ovibus tuis:* Quid venit ad nos docendum? Docet de primogenito, quod comedatur toto anno suo, sive fuerit perfectum sive vitiatum: Dictum est enim: *Omne primogenitum, quod nascetur*. Excludit quod egrediatur ex latere. De reliquis sanctitatibus unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Omne quod nascetur in bobus tuis, & in ovibus tuis masculum sanctificabis:* Et ibi scriptum est: *Tantummodo primogenitum, quod primogenitum sit Domino in jumentis, non sanctificabit vir ipsum:* Si ita est, cur dictum est: *Sanctificabis Domino Deo tuo?* Quomodo? Sanctificabit sanctitate altaris, at non sanctificabit sanctitate instaurationis domus: Crederem si non sanctificasset, non fuisse sanctificatum? Idcirco dictum est *Levit.* XXVII. 27. *Sive bos sive agnus Domino est*. Verum si præcipiatur sanctificare, & non sanctificaverit, sanctificabit seipsum. *Non facies opus primogenito bovis tui, neque tondebis primogenitum ovis tuæ*. Venit ad docendum. Sicut primogenitum est peculiare, & erat sanctitas altaris, excluditur quod fuerit sanctificatum instaurationi domus, quod non erat sanctitas altaris. R. Simeon dicit: *Non facies opus primogenito bovis tui*. At poteris facere opus primogenito hominis; *Non tondebis primogenitum ovis tuæ*. At poteris tondere aperituram asini: Non probo nisi de primogenito bovis in opere, & de primogenito ovis in tonsura, de primogenito ovis in opere unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Omnes primogenitum, quod nascetur in bobus tuis, & in ovibus tuis*. Æquiparat primogenitum bovis primogenito ovis; Ut hujus interdictum in illo explicetur: Legimus in tractatu *Bechoroth*. Quandiu Israelitæ tenentur adhærere primogenito? In primogenito jumenti parvi, triginta diebus; & in crasso quinquaginta diebus. Rabi Jose dicit: In parvo tribus men-

בדקרה שלשה חרשים אמר לו הכהן בתוך הזמן הזה תנהו לי הרי זה לא יתן לו ואם היה בעל מום ואמר לו תן לי שאוכלנו מותר. בשעת המקדש. אם היה תמים ואמר לו תן לי שאקרבנו מותר. הבכור נאכל שנה שנה בין תם בין בעל מום. לפני יהוה ﭏהיך תאכלנו שנה בשנה. נולד בו מום בתוך שנתו רשאי לקיימו כל שנים עשר חדש לאחר שנים עשר חדש אינו רשאי לקיימו ﭏא שלשים יום וכו' ולפי שאמר הכתוב קדש לי כל בכור והכליל בכורי מצרים ובכורי בהמה כפי הנקמה שנהיתה במצרים כענין שנאמר ויהוה הכה כל בכור בארץ מצרים וגו'. ואומר מבכור אדם ועד בכור בהמה ואומר כאן כל הבכור אשר יולד. וטעו האומרים כי הוא בכור עדר ולא בכור פטר רחם ונטתה דעתם לומר כך לפי שאמר הכתוב לפני יהוה ﭏהיך תאכלנו שנה בשנה אי אפשר לומר שהוא פטר רחם שכבר ידענו שהוא לכהנים וטעו ולא אמרו כלום ולא ידעו מה אמרו כי פרשה זו שהיא במשנה תורה עונה על קדש לי כל בכור ולשם הקיש בכור אדם לבכור בהמה מה בכור אדם פטר רחם אף בכור בהמה פטר רחם. ועוד כי עיקר המעשה לא היה במצרים ﭏא בבכורי פטר רחם כי בכור עדר במצרים לא לקו מזה למדנו שמה שאמר הכתוב כל הבכור אשר יולד בבכור המיודע הוא שהוא פטר שאין זכר לבכור עדר בתורה ומה שאמרו למה נאמר לפני יהוה ﭏהיך תאכלנו חזר על הכהנים שנאמר ובשרם יהיה לך כחזה התנופה ובשוק הימין לך יהיה. וכי יהיה בו מום נאכל במומו לכהן לשערים ואין הדם נזרק במזבח שנאמר על הארץ תשפכנו כמים. ואם רוצה בעליו פודהו מן הכהן ואוכלו. למה נאמר לפני יהוה

menſibus: Si ei dicat ſacerdos intra hoc tempus: Da mihi illud; non dabit: Si fuerit vitiatum, & ei dixerit: Da mihi ut illud comedam; permiſſum eſt. In tempore ſanctuarii, ſi fuerit perfectum, ſi dicet illi; Da mihi ut illud offeram: Permiſſum eſt. Primogenitum comeditur de anno in annum ſive fuerit perfectum ſive vitiatum; *Coram Domino Deo tuo comedes illud de anno in annum.* Si ei natum fuerit vitium intra annum ſuum, licet illud conſervare cunctis duodecim menſibus, poſt duodecim menſes, non licet conſervare, niſi triginta dies &c. Conſtitutio; Et quia dicit textus: *Sanctifica mihi omne primogenitum*; Et abſumſit primogenita Ægyptiorum, & primogenita jumentorum juxta ultionem, quæ fuit in Ægypto, ſicuti dictum eſt: *Et Dominus percuſſit omne primogenitum in terra Ægypti &c.* Pariterque dictum eſt: *A primogenito hominis uſque ad primogenitum jumenti.* Et hoc loco dictum eſt: *Omne primogenitum, quod naſcetur.* Et errant, qui dicunt, fuiſſe primogenitum gregis, non autem primogenitum aperituræ uteri; Atque erronea eſt opinio eorum, qui ita dicunt; Quia dicit textus: *Coram Domino Deo tuo comedes illud de anno in annum.* Dici non poteſt fuiſſe aperituram uteri, quia jam ſcimus fuiſſe ſacerdotibus: Et errant, & nihil dicunt, & ignorant quid dicant; Quia hæc Paraſcha, quæ eſt in Deuteronomio reſpondet ei quod dictum eſt: *Sanctifica mihi omne primogenitum.* Et ibi æquiparat primogenitum hominis primogenito jumenti; ſicut primogenitum hominis eſt aperitura uteri, ita pariter primogenitum jumenti eſt aperitura uteri; Et præterea eſſentiale operis non fuit in Ægyptiis, ſed in primogenitis aperituræ uteri; Quia primogenitum gregis in Ægypto non percuſſit; Hinc percipimus quod dicit textus; *Omne primogenitum quod naſcetur.* De primogenito noto loquitur, quod eſt aperitura, quia non eſt maſculum primogenito gregis in lege; Et quod dixerunt; Cur dictum eſt; *Coram Domino Deo tuo comedes illud*: Repetit de ſacerdotibus; Dictum eſt enim. *Et caro eorum erit tibi, ſicut pectus ventilationis, & ſicut crus dextrum tibi erit. Si autem fuerit in eo vitium; comedetur cum vitio ſuo* a ſacerdote in portis, at ſanguis non adſpergetur ſuper altare. Dictum eſt enim: *Super terram effundes illum ſicut aquas.* Si velit ejus dominus, poterit redimere illud a ſacerdote, & comedere; Cur dictum eſt: *Coram Domino Deo tuo comedes*

אלהיך תאכלנו שנה בשנה מלמד שהבכור נאכל לשני ימים יום אחד משנה זו ויום אחר משנה אחרת. וכי יהיה בו מום אין לי אלא שנולד תם ונעשה בעל מום נולד בעל מום ממעי אמו מנין תלמוד לומר פסח או עור כל מום רע, דבר אחר כל מום רע להביא בעל חזית ומזוהם ומה תלמוד לומר פסח או עור מה פסח ועור מיוחדין מום שבגלוי. ואינו חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר.

סליק פיסקא

שמור את חדש האביב. שמור את חדש של עיבור מפני האביב שיהא בזמנו. שמור את חדש לא פחות ולא יותר. ועשית פסח. שתהא עשייתו לשם פסח שאם שחטו שלא לשמו פסול. ושאר כל עבודתיו מנין תלמוד לומר ועשית פסח. שיהו כל עשיותיו של פסח לשום פסח כגון קבלה וזריקה. כי בחדש האביב חדש שהוא נאה לצאת לא חם ולא צונן וכן הוא אומר מוציא אסירים בכושרות הוציאך יהוה אלהיך ממצרים לילה. ולהלן הוא אומר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה. מלמד שנגאלו מחלליה. וזבחת פסח ליהוה אלהיך. שתהא שחיטתו לשם פסח כדתנן במסכת זבחים כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרין אלא שלא עלו לבעלים לשום חובה חוץ מן הפסח והחטאת. הפסח בזמנו. והחטאת בכל זמן. רבי אליעזר אומר אף האשם ביחה בכלל היתה שנאמר ועשית פסח ליהוה אלהיך. ולמה יצאת להקיש לה מה זביחה שמעכבת את הכפרה אף כל שמעכבת את הכפרה. יצאת הקטרה שאינה מעכבת את הכפרה. לפני יהוה אלהיך. לשם המיוחד. צאן ובקר. צאן לפסח ובקר לחגיגה. במקום אשר יבחר, זה שילה ובית העולמים. לא תאכל עליו חמץ. משש שעות ולמעלה. שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני. פרט לחלוט. רבי שמעון אומר לחם עוני. על

des illud de anno in annum? Docemur, quod primogenitum comederetur duobus diebus, uno die ex hoc anno, & altero die ex altero anno. *Si autem fuerit in eo vitium*. Non probo nisi de eo, quod natum sit perfectum, & factum sit vitiatum, de eo quod natum fuerit vitiatum ab utero matris suæ, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Claudum aut cœcum*. Sicut claudus & cœcus sunt peculiares, & eorum vitia sunt manifesta, neque restituuntur; ita pariter omnia vitia, quæ manifesta sint, & quæ non restituantur.

Finis textus.

OBserva mensem Abib. Observa mensem remotionis; ut Abib sit in tempore suo; *Observa mensem*; Non minus neque magis; *Et facies Pascha*. Ut facias nomine Paschatis; Si enim illud mactaverit sine suo nomine, erit illegitimum; De ceteris ejus operationibus unde probatur? Ex eo quod dictum est; *Et facies Pascha*. Ut reliqua opera Paschatis sint nomine Paschatis; e. g. acceptio, & adspersio. *Quia in mense Abib*. Mensis qui erat conveniens ad egrediendum, non calidus neque frigidus: Et sic dictum est *Psal.* LXVIII. 7. *Qui educit vinctos in fortitudine. Eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto noctu*. At *Num.* XXXIII. 3. dictum est *Postridie Paschatis egressi sunt filii Israel manu excelsa*. Docemur, quod a nocte fuerint redemti. *Et immolabis Pascha Domino Deo tuo*. Ut ejus mactatio fiat nomine Paschatis: Sicuti legimus in tractatu Zevachim. Omnia sacrificia, quæ sacrificantur sine suo nomine, sunt legitima, sed non inserviunt dominis propter debitum, excepto Paschate, & sacrificio pro peccato, Paschate in tempore suo, & sacrificio pro peccato in omni tempore; R. Elieser dicit; Etiam sacrificium pro delicto; Immolatio erat in genere: Dictum est enim; *Et facies Pascha Domino Deo tuo*. Cur exiit? Ad æquiparandum. Sicut immolatio impediebat expiationem, ita pariter omnia, quæ impediebant expiationem; Excluditur adolitio, quæ non impediebat expiationem. *Coram Domino Deo tuo*. Nomini peculiari. *Oves & boves*. Oves pro Paschate, & boves pro Chagigah. *In loco quem elegerit*. Hæc est Silo, & domus seculorum. *Non comedes super eo fermentatum*. Ab sexta hora & ultra. *Septem diebus comedes super eo azyma, panem pauperis*. Excludit striblitam. Rabi Simeon dicit; *Panem pauperis*. Propter

שם עינוי שנתענו בני ישרﭏ במצרים. כי
בחפזון . חפזון דמצרים . למען תזכור את
יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך:
לרבות אף הלילות . וחכמים אומרים
להביא את ימות המשיח . ולא יראה
לך שאור. אבל רואה אתה של אחרים·
ולא יראה לך שאור בטלהו מלבך . ולא
ילין מן הבשר אשר תזבח בערב. זה הפסח
שנזבח על מנת לאוכלו . ביום הראשון
עד בקר . בקר זה שני מלמד שנשרף
הנותר בששה עשר בניסן . לא תוכל
לזבוח את הפסח מיכן שאין שוחטין את
הפסח על היחיד שלא יביאו את הפסח
לידי פסול . רבי יוסי אומר אם היה יכול
לאוכלו שוחטין עליו את הפסח. כי אם
ﭏ המקום אשר יבחר תזבח את הפסח
בערב. רבי ﭏיעזר אומר כערב אתה זובח
כבוא השמש אתה אוכל . עד מתי אתה
אוכל עד מתי אתה שורף . עד מועד
צאתך ממצרים. ובשלת ואכלת במקום.
יש בישול שהיא צלויה כענין שנאמר
יבשלו את הפסח כמשפטו. ופנית בבקר
כל פונות שאתה פונה לא יהוא ﭏא
מן הבקר ואילך. ששת ימים תאכל מצות
רבי שמעון אומר כתוב אחד אומר שבעת
ימים וכתוב אחר אומר שבעת ימים מצות
תאכלו. מלמד שהמצה היתה נאכלת
ששה מן החרש ויום ראשון מן הישן.
מיכן לעומר שהיה קרב בששה עשר
בניסן. וביום השביעי עצרת ליהוה ﭏהיך
לא תעשה מלאכה . ולהלן הוא אומר
עצרת תהיה לכם . הא כיצד חלקהו
חציו ליהוה בבית המדרש וחציו לכם
לאכילה ושתייה. רבי ישמעﭏ אומר ששת
ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת
ליהוה ﭏהיך למדנו שחולו של מועד אסורין
במלאכה ולמדנו ליום שביעי שאסור בכל
מלאכה ואין חולו של מועד אסור בכל
מלאכה הא לא מסרו הכתוב ﭏא לחכמים
לומר לך אי זה יום אסור ואי זה יום
מותר אי זו מלאכה אסורה ואי זו מלאכה
מותרת. שבעה שבועות תספר לך וגו'.
בבית דין. מהחל חרמש בקמה. שיהא

pter afflictionem, qua afflicti fuerunt filii Israel in Ægypto. *Quia in timoris percussione*. De timoris percussione Ægyptiorum loquitur. *Ut recorderis diem exitus tui de terra Ægypti cunctis diebus vitæ tuæ*. Ad includendum etiam noctes; Et sapientes dicunt; Ad includendum dies Messiæ. *Non conspicietur tibi fermentum*. At poteris conspicere fermentum aliorum. *Non conspicietur tibi fermentum*. Abole illud corde tuo. *Et non pernoctabit de carne quam immolabis in vespera*. Hoc est sacrificium Paschale, quod offertur cum conditione, ut comedatur; *In die primo usque ad mane:* Hoc est tempus matutinum secundum. Docemur, quod residuum combureretur die decima sexta Nisan. *Non poteris immolare Pascha*. Hinc probatur, quod non mactarent Pascha pro privato, ne eo adducerent Pascha, ut profanaretur. R. Jose dicit; Si poterit illud comedere, pro eo mactant Pascha; *Sed in loco quem elegerit, immolabis Pascha in vespera*. R. Elieser dicit; In vespera tu immolabis, in occasu solis tu comedes; Quandiu tu comedes? Quandiu tu combures? *Usque ad tempus statum egressus tui ex Ægypto*. *Et coques & comedes in loco*. Est coctio quæ est assatio; Sicuti dictum est; *Et coxerunt Pascha juxta institutum suum*. *Et facie conversa mane*. Omnis conversio faciei tibi non est peragenda nisi a tempore matutino & ulterius. *Sex diebus comedes azyma*. Rabi Simeon dicit; Alter textus dicit; *Sex diebus*. Et alter dicit: *Septem diebus azyma comedetis*. Docemur, azymum comedendum fuisse sex diebus ex novo, & die primo ex veteri. Hinc probatur, quod Homer offerretur die decima sexta Nisan. *Et die septima feriati Domino Deo tuo*. *Non facies opus*. Et ibi dictum est. *Feriatio erit vobis*. Quomodo? Dividatur in duas partes, dimidium Domino in academia, & dimidium vobis in cibo & in potu. R. Ismael dicit; *Sex diebus comedes azyma, & die septima feriatio Domino Deo tuo*. Docemur, quod die profano solennitatis interdictum esset opus; & docemur die septima fuisse interdictum omne opus; at die profano solennitatis non fuit interdictum omne opus; At hoc non tradidit textus nisi sapientibus, dicendo tibi, quinam sit dies interdictus, & quinam sit dies permissus, & quodnam sit opus prohibitum, & quodnam sit opus permissum; *Septem hebdomadas numerabis tibi &c*. In Synhedrio. *Ab inceptione falcis in messem:* Ut sit principium omnium, quæ erant metenda.

תחלה לנקצרים יכול יקצור ויביא ויספור כל זמן שירצה. תלמוד לוכר מהחל חרמש תחל לספור שבעה שבועות. עוד למה לי ללמד שלא תרחיק חג שבועות מן הפסח יותר משבעה שבועות. ועשית חג שבועות ליהוה אלהיך מה תלמוד לומר לפי שנאמר וחג הקציר בכורי מעשיך. שלא תאמר אם אין קציר אין אתה עושה יום טוב לכך נאמר ועשית חג שבועות כגון שישראל בגלות ואין להם קצירת העומר ואפילו הכי ועשית חג שבועות. מסת נדבת ידך. מה לשון מסת בענין שנאמר וישם המלך אחשורוש מס על הארץ ואיי הים מלמד שאין מביא עולתו אלא מן החולין דבר שהוא מסת. ומנין שאם רצה להביא ממעשר שהוא מיטפל מעות מעשר עם מעות חולין ומביא תלמוד לומר כאשר יברכך יהוה אלהיך. ושמחת לפני יהוה אלהיך. נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה מה להלן שלמים אף כאן שלמים. אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך חביב קודם רבי יוסי הגלילי אומר שלש מצות נוהגות ברגל חגיגה ראייה ושמחה. חגיגה נוהגת לפני הדיבור ולאחר הדיבור. ראייה כולה לגבוה. שמחה נוהגת באנשים ובנשים ולפי שיש בזו מה שאין בזו צריך הכתוב לומר את כולם. וזכרת כי עבד היית במצרים. מלמד שלכל המועדים תורה לברן. שנאמר האלה. אלה נוהגין בעצרת ואין סוכה ולולב נוהגין בעצרת חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים. ולהלן הוא אומר חג הסוכות שבעת ימים ליהוה. מלמד שכל העושה סוכה לעצמו לאילו עושה לגבוה. דבר אחר תעשה לך. פרט לסוכה ישנה. דבר אחר תעשה פרט לעשוי. מיכן אמרו במסכת סוכה הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת וכו'. דבר אחר תעשה לך פרט לסוכה גזולה וכו'. מפורש במסכת סוכה. חג

Crederem quod meteret, & adduceret, & numeraret quo tempore libuerit? Idcirco dictum est: *Ab inceptione falcis incipies numerare septem hebdomadas:* Præterea quid inde percipio? Ne remota sit solennitas hebdomadarum a Paschate plus septem hebdomadis: *Et facies solennitatem hebdomadarum Domino Deo tuo.* Cur dictum est? Quia dictum est *Exod.* XXIII. 16: *Et festum messis primarum frugum.* Ne dicas; Si non erit messis, non facies diem festum: Idcirco dictum est: *Et facies solennitatem hebdomadarum.* Sicut facere solent Israelitæ in captivitatibus, ubi illis non est messio manipuli; Licet ita sit, tamen dictum est: *Et facies solennitatem hebdomadaruum. Juxta exigentiam spontaneæ oblationis manus tuæ:* Juxta phrasin מסת. Sicuti dictum est *Esther* X. I. *Rex vero Assuerus omnem terram, & cunctas maris insulas fecit tributarias.* Et illo die docemur, quod non adduceret holocaustum suum nisi ex profanis, sc. rem juxta exigentium. Et unde probatur; si liberet, quod posset afferre ex decima, quod conjungeret nummos decimæ cum nummis profanorum, & adduceret? Ex eo quod dictum est: *Sicut benedixit Dominus Deus tuus. Et lætaberis coram Domino Deo tuo.* Memoratur hic lætitia, & memoratur ibi lætitia; Sicut ibi designat pacifica, ita pariter hoc loco pacifica: *Tu & filius tuus, & filia tua, & servus tuus, & ancilla tua.* Amabilior minus amabilem præcedit. R. Jose Galilæus dicit: Tria præcepta observantur in festo, sc. sacrificium solenne, & apparitio, & lætitia: Sacrificium solenne observatur tam ante quam post allocutionem; Apparitio tota erat Deo: Lætitia observabatur a viris, & a fœminis; Et quia est in hoc, quod non est in illo, necesse erat, ut textus omnia memoraret. *Et recordaberis, quod servus fueris in Ægypto.* Docemur, quod omnes solennitates lex distinguat. Dictum est enim: *Ista.* Ista observantur in Pentecoste, at tabernaculum & Lulab non observatur in Pentecoste: *Solennitatem tabernaculorum facies tibi septem diebus.* Et ibi dictum est: *Solennitatem Tabernaculorum septem diebus Domino.* Docemur; Si quis sibi faciat tabernaculum, imputatur illi perinde ac faciat Deo. Alia expositio: *Facies tibi.* Excludit tabernaculum vetus: Alia expositio; *Facies.* Excludit factum: Hinc dixerunt in tractatu *Succah:* Si super porta fuerit vitis aut hedera &c. Alia expositio: *Facies tibi:* Excludit tabernaculum raptum &c. Et hæc explicantur in

המצורת שבערת ימים וחג הסוכות שבעת ימים לפי שאין עונת מלאכה אבל עצרת שהוא עונת מלאכה הוא יום אחר. מלמד שחס הקרוש ברוך הוא על טורחן של ישראל דברי רבי ישמעאל. באספך מגרנך ומיקבך. מלמד שאדם עושה סוכתו מפסולרת גורן ויקב בענפי הגפנים ובקשים של תבוארת. רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא נחלקו בו לעניין אחר. מה גורן ויקב שגדילין על מי שנה שעברה יצאן ירקות שגדילין על מי שנה הבאה. דברי רבי יוסי רבי עקיבא אומר יצאו ירקות שגדילין על כל מים בין מי גשמים בין מים שואבין לפיכך מתעשרין לשנה הבאה. ושמחרת בחגיך. במה שאתה חוגג. יצאו עופות ומנחורת שאין חגיגה באה מהן מיכן שאין שמחה אלא בבשר. שבערת ימים תחוג. וחלא כבר נאמר חג הסוכות תעשה לך שבערת ימים אלא מלמד שכל הרגל תשלומין לראשון. כי יברכך יהוה אלהיך. יכול באותו המין בלבד תלמוד לומר בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך. והיית אך שמח לרבורת לילי יום טוב האחרון לשמחה. שלש פעמים. אין פעמים אלא זמנים. דבר אחר פעמים רגלים. וכן הוא אומר תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים. יראה כל זכורך. כדרך שבא לראורת כך בא ליראורת. מלמד שסומא באחרת מעיניו פטור מן הראיה. זכורך. להוציא ארת הנשים. כל זכורך להביא את הקטנים. בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות. רבו שמעון אומר אין תלמוד לומר בחג הסוכורת. שבו פתח הכתוב אלא מלמד שאינו עובר בבל תאחר עד שיעברו עליו שלשה רגלים. ולא יראה את פני ריקם. ריקם מן הצדקה. נחלקו בירת שמאי ובירת הלל שלא תפחורת. לבירת הלל הראיה מעה כסף וחגיגה שתי כסף אבל למעלה אין לה שיעור. איש כמתנת

in tractatu *Succah* : Festum azymorum septem diebus, & festum tabernaculorum septem diebus; quia non erat prohibitio operis, at Pentecostes, ubi erat prohibitio operis, erat dies unus : Docemur, quod Deus S. B. misertus fuerit molestiis Israel. Verba R. Ismael. *Quum collegeris de area tua, & de torculari tuo* : Docemur, quod homo faceret tabernaculum suum de rejectitiis areæ & torcularis ex frondibus vitium, & de paleis proventus. R. Jose Galilæus, & Rabi Akiba contendant de uno subjecto : Sicut area & torcular crescunt ex aquis anni præteriti, excludantur olera, quæ crescunt ex aquis anni futuri. Verba Rabi Jose. R. Akiba dicit, excluduntur olera, quæ crescunt ex omnibus aquis, tam ex aquis pluviarum, quam ex aquis haustis; Idcirco decimantur pro anno præterito : *Et lætaberis in solennitate tua* : His, quibus solennitatem celebras. Excluduntur volucres, & munera, unde non solet deduci lætitia: Hinc probatur, quod non sit lætitia nisi in carne. *Septem diebus solennitatem celebrabis*. Atqui jam dictum est : *Solennitatem tabernaculorum facies tibi septem diebus*. Docemur, quod omnes solennitates absolverentur in primo. *Quoniam benedicet tibi Dominus Deus tuus*. Crederem ea tantum specie? Idcirco dictum est ; *In omni proventu tuo, & in omni opere manus tuæ. Et eris utique lætus*. Ad includendum noctem diei novissimi in lætitia. *Tribus vicibus*. Non designat פעמים nisi tempora. Alia expositio: pedes. Et sic dictum est *Isai. XXVI. 6. Conculcant eam pedes pauperis, gressus egenorum : Apparebit omnis masculus tuus*. Sicut venit ad videndum, ita pariter venit, ut videatur: Docemur, quod cœcus uno oculo liber sit ab apparitione : *Masculus tuus*. Ad excludendum fœminas: *Omnis masculus tuus*. Ad includendum pueros. *In solennitate azymorum, & in solennitate hebdomadarum, & in solennitate tabernaculorum*. R. Simeon dicit: Non dicendum est in solennitate tabernaculorum; *Revertimini*. Quia jam declaravit textus : Sed docemur, quod non transgrediatur præceptum: *Non tardabis*: Donec ei præterierint tres solennitates: *Non apparebit coram Domino vacuus*. Vacuus ab Eleemosyna : Dissentiunt schola Schammai, & schola Hillel, quod non diminuatur; Schola Hillel dicit : Apparitio absolvebatur obolo argenteo, & sacrificium solenne duobus nummis argenteis; Sed super hæc non erat ei mensura : *Unusquisque juxta munus manus suæ*. Hinc

ידו מיכן אמרו מי שיש לו אוכלין מרובין ונכסין מועטין מביא שלמים מרובין ועולות מועטין. אוכלין מועטין ונכסין מרובין מביא שלמים מועטין ועולות מרובין זה וזה מועט על זה אמרו מעה כסף שתי כסף. זה וזה מרובה על זה נאמר איש כמתנת ידו כברכת יהוה ﭏהיך אשר נתן לך. אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי.

סליק פיסקא

פרשת שופטים ושוטרים

טוב מעט בצדקה מרוב תבואות בלא משפט. אמר טוביהו ברבי ﭏיעזר זכרונו לברכה לפי שראה שלמה בן דוד מלך ישראל בחכמתו מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא. אמר טוב מעט בצדקה. טוב להם לצדיקים שנושאין ונותנין בצדקה ואינם אוהבין לגזול את בני אדם אף על פי שמזונותם ופרנסתם להם בצמצום טוב להם הוא הוא. שהקדוש ברוך הוא פוקד על הרשעים והם נמלטים שנאמר לא יבושו בעת רעה ובימי רעבון ישבעון מרוב תבואות בלא משפט. ﭏו האוצרים אוצרות רשע העושקים דלים הרוצצים אביונים. ועליהם הכתוב אומר הוי בונה ביתו בלא צדק ועליתו בלא משפט ברעהו יעבור חנם ופעלו לא יתן לו. הוי האוצרים חמס למו. ואומר לא יועילו אוצרות רשע דבר אחר טוב מעט בצדקה. טוב לו לאדם שממעט מנכסיו ועושה מהן צדקה: מרוב תבואות ממי שיש לו עושר רב ואפילו מה שמשפט עליו לתת אינו נותן כל שכן היאך נותן משלו ועל שרצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל להחדילם מן העונשים לפוגעם מן החמסים. צוה את משה עבדו להעמיד שופטים ושוטרים בישרﭏ בכל שעריהם ושם לפניהם משפטים אבות ותולדות כענין שנאמר בפרשת אלה המשפטים. ובא במשנה תורה לבאר התורה ואמר להם לישרﭏ שופטים ושוטרים תתן לך. אמרו רבותינו זכרונם לברכה ואפילו מאן דלא

Hinc dixerunt; Qui habet multos convivas, & facultates paucas, adducet multa pacifica, & pauca holocausta: Si habeat convivas paucos, & facultates multas, adducet pauca pacifica, & multa holocausta: Utrunque diminuebatur ex eo quod dixerunt: *Obolus argenteus, & duo nummi argentei:* Utrunque augebatur ex eo quod dictum est: *Unusquisque juxta munus manus suæ, juxta benedictionem Domini Dei tui, quam dederit tibi. Beatus homo, qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & observat ad postes ostii mei. Prov.* VIII. 34.

Finis textus.

Parascha quæ inscribitur:
Judices & principes.

MElius *est parvum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate. Prov.* XVI. 8. Dicit Tobias bar Rabi Elieser f. m. Quia vidit Salomon filius David rex Israel in sua sapientia mercedem justorum in seculo futuro, dixit: *Melius est parvum cum justitia.* Bonum est justis, qui portant & dant cum justitia, neque amant rapere filiis hominum, licet eos alant & nutriant cum jejunio; bonum est illis. Quia Deus S. B. inquirit contra impios, & illi liberantur. Dictum est enim *Psalm.* XXXVII. 19. *Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis saturabuutur. Quam multi fructus cum iniquitate.* Isti sunt, qui recondunt thesauros impietatis, qui opprimunt pauperes, & conterunt mendicos. Et de his textus dicit *Jerem.* XXII. 13. *Væ qui ædificat domum suam in injustitia; amicum suum opprimet frustra & mercedem ejus non reddet ei.* Pariterque dictum est *Prov.* X. 2. *Nihil proderunt thesauri impietatis.* Alia expositio: *Quam multi fructus cum iniquitate:* Bonum est homini, ut diminuat de facultatibus suis, ut ex iis faciat eleemosynam: *Quam multi fructus* ex eo, cui sint opes multæ, & licet sit judicium in eo ut det, non dat, multo magis quomodo dabit de suis bonis? atque ita voluit Deus S. B. facere mereri Israelitas, ut eos removeret a pœnis, & violentiis, præcepit Mosi servo suo, ut constitueret judices & principes in Israel in cunctis eorum urbibus; & posuit coram eis judicia patrum, & filiorum; Sicuti dictum est in sectione: *Ista sunt judicia:* Et venit Deuteronomium ad exponendum legem, & dixit Israelitis: *Judices & principes dabis tibi.* Dixerunt sapientes nostri f. m. Et licet non exponatur ab

דריש סמוכים בכל התורה כולה במשנה התורה דריש וצריכין אנו לדרוש למה נסמכה פרשת שופטים ושוטרים לאחר מועדי יהוה מפני שאם היו דייני ישרﭏ שבכל מקומות מושבותיהן מסתפקין כלום דבר במשפט היו עולין לבית דין הגדול שבירושלם ושוﭏין מהן התורה כענין שנאמר כי יפלא ממך דבר למשפט וקמת ועלית. על פי התורה אשר יורוך. וכן שנו רבותינו זכרונם לברכה על מחויב מיתה כגון זקן ממרא והמסית היו משהין אותו עד הרגל וממיתין אותו בזמן שישרﭏ מקובצים לקיים מה שנאמר וכל ישרﭏ ישמעו וייראו והמשפטים נאים להם לישרﭏ. כדתנן רבן שמעון בן גמליﭏ אומר הרוצה שיחכים עוסק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בכל התורה יותר מהן וכו בסוף בבא בתרא. שופטים ושוטרים שופטים אלו חכמי ישראל שיודעין דיני ממונות ודיני נפשות דיני קנסות ודיני מכות הטהרות והטמאות וכל משפטי ישרﭏ. ושוטרים ﭏו שוטרי ישראל בעלי אגרופים המכריחים את העם לשמע דברי תורה למען לא ילכו איש בשרירות לבו. תניא שופטים ושוטרים רבי ﭏיעזר בן שמוע אומר אם יש שוטרים יש שופטים אם אין שוטרים אין שופטים. תנו רבנן מנין שממנים בית דין על ישרﭏ כולו. תלמוד לומר שופטים תתן. שוטרים לכל ישרﭏ מנין תלמוד לומר שוטרים תתן. רבי יהודה אומר מנין שממנין אחד על כולם תלמוד לומר תתן לך. ומנין שממנין בית דין לכל עיר ועיר תלמוד לומר שופטים תתן לך בכל שעריך. שוטרים לכל עיר ועיר מנין תלמוד לומר שוטרים לשעריך. בית דין לכל שבט ושבט מנין תלמוד לומר אשר יהוה ﭏהיך נותן לך לשבטיך. שוטרים לכל שבט ושבט מנין תלמוד לומר ושוטרים לשבטיכם. רבן שמעון בן גמליﭏ אומר לשבטיכם. ושפטו. מצוה בשבט לדון את שבטו. ושפטו את

ab iis, qui innituntur universæ legi, tamen exponitur in Deuteronomio, & nobis necesse est, ut exponamus cur proxima est sectio judicum & principum sectioni solennitatum Domini? Si enim judices Israel, qui erant in cunctis locis habitationum eorum, dubitarent de judicio adscendebant ad domum judicii magni, quæ erat Hierosolymæ, & quærebant ab eis legem. Sicuti dictum est *Deut.* XVII. 8. *Cum obtectum fuerit a te aliquid in judicio, surges & adscendes ad locum; juxta seutentiam legis quam docuerint te.* Et similiter docuerunt sapientes nostri f. m. de reo mortis, e. g. de sene rebelli, & deceptore; Detinebant illum usque ad solennitatem, & interficiebant, quando Israelitæ congregabantur ad confirmandum quod dictum est: *Et universus Israel audient & timebunt*. Et judicia utilia sunt Israel; Sicuti legimus: Raban Simeon ben Gamaliel dicit: Qui vult fieri sapiens, occupatur in judiciis pecuniariis, quia præ illis non erit tibi angulus major in lege. In fine *Bava Batra*. *Judices & principes: Judices:* Isti sunt sapientes, qui cognoscunt judicia pecuniaria, & judicia capitalia, judicia mulctarum, & judicia flagellationis, puritates & pollutiones, & omnia judicia Israel: *Et principes*. Isti sunt principes Israel qui cogebant populum, ut audiret verba legis, ne quis incederet in obfirmatione cordis sui. Traditio: *Judices & principes*. R. Eliefer ben Simen dicit: Si fuerint principes, erunt etiam judices, si non fuerint principes, non ernnt judices. Tradiderunt sapientes nostri. Unde probatur, quod præficeretur Synhedrium universo Israel? Ex eo quod dictum est: *Judices dabis*. Principes super universum Israel, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Principes dabis*. Rabi Jehuda dicit: Unde probatur, quod unus omnibus præficeretur? Ex eo quod dictum est: *Dabis tibi*. Et unde probatur, quod præficiatur Synhedrium in singulis civitatibus? Ex eo quod dictum est: *Judices dabis tibi in omnibus portis tuis*. Principes in singulis urbibus unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Principes in portis tuis:* Synhedrium in singulis tribubus, unde probatur? Ex eo quod dictum est *Deut.* XVI. 18. *Quas Dominus Deus tuus dat tibi per tribus tuas*. Principes singulis tribubus unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et principes tribubus vestris*. Raban Simeon ben Gamaliel dicit: *Tribubus vestris*. *Et judicabunt:* Præceptum tribui, ut judicet tribum: *Et judicabunt populum*. Vel invi-

העם. על כרחן. משפט צדק. זו מצות
הדיינים שיהו מנוקים בצדק. לא תטה
משפט. שלא תאמר איש פלוני נאה איש
פלוני קרובי הוא כדי לעזרו. ולא תכיר
פנים שלא תאמר איש פלוני עני ואיש
פלוני עשיר. ולא תקח שחד. אפילו לזכות
את הזכאי ולחייב את החייב. כי השחד
יעור עיני חכמים אין צריך לומר עיני
טפשים. ויסלף דברי צדיקים. אין צריך
לומר דברי רשעים. דבר אחר כי השחד
יעור עיני חכמים. אינו יוצא מעולמו ﭏ
בסימיות עינים. ויסלף דברי צדיקים.
אינו יוצא מעולמו עד שאינו יודע מה
מדבר. צדק צדק תרדף. תנו רבנן צדק
צדק תרדף הלך אחר בית דין יפה. אחר
רבי ﭏיעזר לולד וכו׳. עד אחר חכמים
ללשכת הגזית. תנו רבנן צדק צדק תרדף
אחד לדין ואחד לפשרה. כיצד שתי
ספינות עוברות בנהר וכן שני גמלים
שיהיו עולין במעלות בית חורון שניהם
עולין שניהם נופלין. בזה אחר זה שניהם
עוברין. הא כיצד קרובה ושאינה קרובה
תדחה שאינה קרובה מפני הקרובה.
טעונה ושאינה טעונה תדחה שאינה
טעונה מפני הטעונה. שתיהן טעונות.
הטיל פשרה ביניהן ומעלות שכר זו לזו.
היו שתיהן רחוקות שתיהן קרובות וכו׳.
דבר אחר צדק צדק תרדף. שאם יצא מבית דין
זכאי ואמר אחר יש לי ללמד עליו חובה
אין מחזירין אותו יצא מבית דין חייב
ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות מחזירין
אותו. למען תחיה וירשת את הארץ
מלמד שמינוי הדיינים כדי להחיות את
ישראל ולהושיבם על ארמתם. לא תטע
לך אשרה. מלמד שכל הנוטע אשרה
עובר בלא תעשה. אצל מזבח יהוה.
מיכן אמרו אין נוטעין אילן בהר הבית.
רבותינו אמרו כל המעמיד דיין שאינו
הגון כאילו נוטע אשרה בישרﭏ. שנאמר
שפטים ושטרים תתן לך. וסמיך ליה לא
תטע לך אשרה. אמר רב אשי ובמקום
תלמידי חכמים כאילו נוטע אצל מזבח.
שנאמר אצל מזבח יהוה ﭏהיך. ולא

vitum: *Judicio recto*. Hoc est præceptum judicibus, ut sint mundi in justitia. *Non declinabis judicium*. Ne dicas: Vir N. N. est dignus, vir N. N. est meus propinquus, ut ei opem feram. *Neque honorabis facies*. Ne dicas; Vir N. N. est pauper, & vir N. N. est dives: *Neque accipies munus*. Vel ad justificandum justum, & ad damnandum reum. *Quia munus excæcat oculos sapientum*. Neque dicendum est oculos stultorum. *Et pervertit verba justorum*: Non est dicendum verba impiorum. Alia expositio; *Munus excæcat oculos sapientum*: Non egreditur de mundo nisi obcæcatione oculorum: *Et pervertit verba justorum*; non egreditur de mundo, donec sciat, quid loquatur. *Rectum, rectum persequeris*. Tradiderunt sapientes: *Rectum, rectum persequeris*. Incede post Synhedrium optimum, post Synhedrium Rabi Elieser, quod erat in Lud &c. Post sapientes in concluave cæsi lapidis. Tradiderunt sapientes: *Rectum, rectum persequeris*. Tam in judicio, quam in explicatione. Quomodo? Duæ naves transeuntes per flumen, & duo cameli, qui adscendant per gradus Bet-Choron; ambo adscendunt, & ambo cadunt. Altera post alteram transeunt: Quomodo? Proxima, & quæ non sit proxima, impellitur ab ea quæ non est proxima propter proximam: Onustus, & qui non sit onustus impellitur ab eo qui non est onustus, per onustum: Si ambo sint onusti; tolle explicationem inter ea: & gradus mercedis erit alter post alterum. Si sint ambæ remotæ, ambæ proximæ &c. Alia expositio: *Rectum, rectum persequeris*. Si egrediatur de Synhedrio innocens, & dicat; Sunt mihi argumenta, quibus doceam ejus reatum, eum non reducunt; si egrediatur de Synhedrio reus, & dicat; Sunt mihi argumenta, quibus doceam ejus innocentiam, eum reducunt: *Ut vivas & hæredites terram*. Docemur, quod præficiantur judices, ut faciant vivere Israel, atque habitare super eorum terra. *Non plantabis tibi lucum*: Docemur; si plantet sibi lucum, transgreditur præceptum negativum. *Prope altare Domini*. Hinc dixerunt: Non plantant arborem in monte domus: Sapientes nostri dixerunt: Qui præficit judicem, qui non sit rectus, imputatur perinde ac plantet lucum in Israel. Dictum est enim: *Judices & principes dabis tibi*. Et prope hoc dictum est: *Non plantabis tibi lucum*. Dicit Rabi Ase: Et in loco discipulorum sapientum imputatur perinde ac plantet prope altare: Dictum est enim: *Prope altare Domini Dei tui: Non eri-*

תקים לך מצבה . אף על פי שהמצבות
היו לראשונים קודם שניתנה התורה .
מלמד שאף המצבה אסורה. לא תזבח
ליהוה ﭏהיך שור ושה. אין לי ﭏא שנולד
תם ונעשה בעל מום נולד בעל מום
ממעי אמו מנין תלמוד לומר כל דבר רע
כי תועבת יהוה אלהיך הוא. להביא
הרובע והנרבע והמוקצה והנעבד והאתנן
והמחיר והכלאים והטרפה ויוצא דופן .
שנאמר כי תועבת יהוה אלהיך הוא .
כי ימצא . בעדים. בקרבך באחד שעריך
שער שנמצאו בו ולא שער שנידונו בו.
איש או אשה אשר יעשה את הרע
בעיני יהוה ﭏהיך לעבור בריתו זו עבודה
זרה העובר קרוי חמשה שמות. חרם
ותועבה שנוי משוקץ ועויל. דבר אחר
הקדוש ברוך הוא קרא לו חמשה שמות
רע מפר ברית מנאץ מכעיס ממרה וגורם
חמשה דברים מטמא את הארץ מחלל
את השם ומסלק את השכינה ומפיל
את ישרﭏ בחרב ומגלה אותם מארצם.
וילך ויעבד ﭏהים אחרים . לשמש או לירח.
וכן באיוב אומר אם אראה אור כי יהל
וירח יקר הולך ויפת בסתר לבי וגו׳ . או
לכל צבא השמים אשר לא צויתי . לפי
שהיו עתידין לעבדם הקדים לכתבם בתורה
כיוצא בדבר אשר לא צויתי בתורתי ולא
דברתי בעשרת הדיברות . ולא עלתה
על לבי לזבח אדם את בנו . והוגד לך
ושמעת ודרשת היטב. היטב לגזרה שוה
מלמד שהיו בודקין את העדים בשבע
חקירות כדתנן בסנהדרין . והנה אמת
נכון הדבר . להביא בדיקות . ומה בין
חקירות לבדיקות ﭏא שחקירות אמר
אחד איני יודע ואפילו שנים אומרים אין
אנו יודעין עדותן בטילה. ובבדיקות אמר
אחד איני יודע ואפילו שנים אומרים אין
אנו יודעין עדותן קיימת משום דהוי לה
עדות שאין אתה יכול להזימה בחקירות

eriges tibi statuam. Vel si veteribus fuerint statuæ ante latam legem; Docemur quod statua esset interdicta: *Non immolabis Domino Deo tuo bovem & agnum:* Non probo nisi de eo, qui natus sit perfectus, & factus sit vitiatus, de vitiato ab utero matris suæ unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Omnis res mala; nam abominatio Domino Deo tuo illud:* Ad includendum inientem, & initum, & destinatum Idololatriæ, & cultu Idololatrico adoratum, & donum meretricis, & pretium canis, atque heterogenea, & discerptum, & egressum ex latere: Dictum est enim: *Nam abominatio Domino Deo tuo illud*. *Quum inventus fuerit*: In testibus: *In medio tui in una portarum tuarum*: In porta, in qua eum invenerint, non autem in porta, in qua eum judicaverint: *Vir, aut mulier qui fecerit malum in oculis Domini Dei tui ad transgrediendum fœdus ejus:* Hæc est Idololatria; Qui transgreditur, vocatur quinque nominibus, anathema, & abominatio, & odium, detestatio, & iniquitas: Alia expositio: Deus S. B. appellat quinque nominibus, sc. malum, violationem fœderis, contumeliam, indignationem, & rebellionem, & quinque efficit; polluit terram, profanat nomen Divinum, & removet Divinitatem, & facit cadere Israel in gladio, & facit exulare eos ab eorum terra. *Et perrexerit & servierit diis alienis*. Et solem, & lunam: Et sic in *Job* dictum est XXXI. 26. *Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incedentem clare, & lætatum est in abscondito cor meum &c. Aut omnem exercitum cœli, quod non præcepi*. Quia servituri erant illis, anticipavit eos describere in lege: Huic simile dictum est; *Verba quod non præcepi*: In lege mea; *Neque dixi*. In decalogo: Neque adscendit in cor meum, quod homo posset immolare filium suum: *Et nuntiatum fuerit tibi, & audieris & interrogaveris bene; bene*: a pari: Docemur, quod perscrutarentur testes septem perscrutationibus; Sicuti legimus in tractatu *Sanhedrim*: *Ecce verum est, & constat verbum*. Ad includendum perscrutationes. Quodnam est discrimen inter inquisitiones & perscrutationes? In inquisitionibus; Si unus dicat; Non scio, vel si duo dicant; Non scimus; eorum testimonium aboletur: At in perscrutationibus; si unus dicat: Non scio; vel si duo dicant: Non scimus: Eorum testimonium confirmatur ex quod dictum est: *Et fuerit ei testimonium*; Quia tibi non licet arguere in perscrutationibus, quia fundamentum testium con-

שעיקר העדות בחקירות. באי זה יום באי זה שעה באי זה מקום אבל בדיקות בודקין אותו במה הרגו ומה היה לבוש. ואין הזמה בכך. אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמחכישים זה את זה עדותם בטלה. נעשתה התועבה הזאת בישראל. והוצאת את האיש ההוא לא אנוס ולא מוטעה. או את האשה ההיא. לא אנוסה ולא מוטעה. אשר עשו את הדבר הרע הזה. ואפילו בקהל גרים נשים ועבדים שלא בישראל. אל שעריך. מכל מקום. את האיש או את האשה לא קטן ולא קטנה. וסקלתם באבנים ומתו. ולהלן אומר באבן ירגמו אותם מלמד שאם לא מת באבן אחת ממיתין אותו באבנים הרבה. כדתנן נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו וכו'. ובית הסקילה היתה גבוהה שתי קומות אחד מן העדים דוחפו על לבו והופכו על מתניו והאבן נותנה שם משוי שני בני אדם מגביהין אותה וזורקין אותה על לבו אם מת בה יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל. על פי שנים עדים. אמר רבי עקיבא אם מתקיימת העדות בשנים. בשלשה לא כל שכן. אלא מקיש שלשה לשנים מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה. מנין אפילו מאה תלמוד לומר עדים. ומה שלשה מזימין את השנים. אף שנים מזימין את השלשה מנין אפילו מאה תלמוד לומר עדים. לא יומת על פי עד אחד. כיון שאמר על פי שנים או שלשה מה תלמוד לומר עוד לא יומת על פי עד אחד. להביא את המומתין שלא יהו אלא כסדר זה זה בניין אב לכל המומתין. יד העדים תהיה בו. מצוה בעדים. לא מת ביד עדים רגימתו בכל ישראל ויד כל העם באחרונה ובערת הרע. בער עושה הרע מקרבך. כי יפלא ממך. מלמד שבמופלא שבבית דין הכתוב מדבר. ממך

consistit in inquisitionibus: Sc. quo die, qua hora, quo loco: At in perscrutationibus perscrutantur; Quo eum occiderit, & quomodo erat indutus; Et non est scelus in isto; Si alter inquisitionibus, & alter perscrutationibus, quando inter se mendacii se arguant, eorum testimonium aboletur: *Quod facta sit abominatio ista in Israel: Et educes virum illu*. Non coactum, non errantem: *Aut mulierem illam*: Non coactam, neque errantem: *Qui fecerunt rem malam istam*. Vel in congregatione peregrinorum, mulierum, & servorum, qui non comprehenduntur in Israel. *Ad portas tuas*. Omnimode. *Virum aut mulierem*. Non puerum, neque puellam. *Et lapidabis eos lapidibus ut moriatur*. Et ibi dictum est; *Lapide lapidabunt eos*. Docemur, si non moriatur uno lapide, interficiunt multis lapidibus: Sicuti legimus: Absoluto judicio, educunt eum ad lapidandum &c. Et locus lapidationis erat eminens duabus staturis hominis; Unus ex testibus impellebat super ejus cor, & invertebat super ejus lumbos, & ibi erat lapis onus duorum hominum, eum extollebant, eamque projiciebant super ejus cor; Si eo moriebatur, satisfaciebat officio suo, si minus, lapidabatur ab universo Israel. *Ex ore duorum testium*. Dicit R. Akiba; Si confirmatur testimonium ex ore duorum, multo magis ex ore trium. At æquiparat tres duobus; Si in duobus inveniatur unus qui sit propinquus, aut illegitimus, eorum testimonium aboletur: Ita pariter in tribus si deprehendatur unus, qui sit propinquus, aut illegitimus, eorum testimonium aboletur. Unde probatur, vel de centum? Ex eo quod dictum est; *Testium*. Sicut tres falsi arguunt duos, ita pariter duo falsi arguunt tres: Unde probatur vel de centum? Ex eo quod dictum est: *Testium*. *Non interficietur ex ore unius testis*. Postquam dictum est: *Ex ore duorum, aut trium*: Quid præterea dicendum erat. *Non interficietur ex ore unius testis?* Ad includendum reos non fuisse interficiendos nisi juxta hunc ordinem: Hæc est constitutio principii pro omnibus interficiendis. *Manus testium erit in illum*. Præceptum incumbit testibus: Si non moriatur manu testium, lapidabatur ab universo Israel: *Et manus universi populi postremo*. *Et facies transire malum*, & *removere facies malum de medio tui*. *Cum obtectum fuerit a te*. Docemur, quod textus loquatur de eo, quod fuerit obtectum Synhedrio: *A te*. Hoc est consilium.

זה יועץ. וכן הוא אומר ממך יצא חושב על יהוה רעה יועץ בליעל. דבר זה הלכה. למשפט. זה הדין. בין דם לדם. בין דם נידה לדם יולדה לדם זבה. בין דין לדין. בין דיני ממונות לדיני נפשות לדיני מכות. בין נגע לנגע. בין נגעי אדם לנגעי בתים לנגעי בגדים. דברי. אלו ערכין וחרמים והקדישות ריבות. זו השקאת סוטה ועגלה ערופה וטהרת מצורע. בשעריך זה לקט ושכחה ופיאה. וקמת ועלית. לבית דין. מיכן אמרו שלשה בתי דינים היו שם אחד על פתח הר הבית ואחד על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית שמשם תורה יוצאה לכל ישראל דכתיב אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו. וכתיב מן המקום ההוא אשר יבחר יהוה וכתיב לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך. וקמת ועלית. מלמד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות ובית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל. דבר אחר כי יפלא ממך דבר. כענין שנאמר והיה כי יפלא בעיני העם הזה נאם יהוה גם בעיני יפלא. זה עומק הדין. בין דם לדם בין דם הנרצח בשגגה לדם הנרצח בזדון. בין דין לדין. בדיני משא ומתן. בין נגע לנגע בין בהרת לשאת. ובאת אל הכהנים הלוים. מצות בבית דין שיהו כהנים ולוים. אין בו כהגים ולוים כשר. או אל השופט. אמר רבי יוסי הגלילי וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו אלא זה שופט שהיה קרוב קודם לכן ובימים ההם הוא רחוק שהוא כשר. כדתנן היה קרוב ונתרחק הרי זה כשר זה שהיה חתנו ומתה בתו. ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. אלו דקדוקי הדין. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר יהוה. על הוריות בית דין הגדול שבירושלם חייב מיתה. ואין חייבין

filium. Et sic dictum est *Nahum* I. II. *Ex te exibit cogitans contra Dominum malitiam: Verbum*: Hæc est constitutio. *In judicio:* Hoc est judicium. *Inter sanguinem & sanguinem*. Inter sanguinem menstruatæ, & sanguinem puerperæ, & sanguinem seminifluæ. *Inter judicium & judicium*. Inter judicia pecuniaria, & judicia capitalia, & judicia flagellationis: *Inter plagam & plagam*. Inter plagas hominis & plagas domorum, & plagas vestium: *In verbis*. Istæ sunt æstimationes, & anathemata & sanctificationes. *Litium*. Istæ sunt potationes mulieris adulterio suspectæ, & vitula decollanda, & purificatio leprosi. *In portis tuis*. Hoc est spicilegium, & manipulus oblivione relictus, & angulus. *Tum surges, & adscendes:* Ad Synhedrium: Hinc dixerunt: Tria Synhedria ibi erant, alterum super porta montis domus, & alterum super porta atrii, & alterum considebat in conclavi cæsi lapidis, unde lex egrediebatur ad universum Israel: Scriptum est enim: *Ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus:* Et similiter scriptum est: *Non declinabis a verbo, quod indicaverint tibi. Tum surges, & adscendes*. Docemur, quod terra Israel præ cunctis terris fuerit eminentior, & domus sanctuarii eminentior universa terra Israel. Alia expositio: *Cum obtectum fuerit a te verbum*. Sicuti dictum est *Zachar*. VIII. 6. *Si videbitur difficile in oculis reliquiarum populi hujus, dicit Dominus nunquid in oculis meis erit difficile?* Hæc est profunditas judicii: *Inter sanguinem & sanguinem*: Inter sanguinem occisi per errorem, & sanguinem occisi de industria. *Inter judicium & judicium*. De judiciis oneris, & doni. *Inter plagam & plagam*. Inter papulam & ulcus. *Et venies ad sacerdotes Levitas:* Præceptum est, ut sint sacerdotes & Levitæ in Synhedrio; si tamen non affuerint sacerdotes & Levitæ, erit legitimum. *Aut ad judicem*. Dicit R. Jose Galilæus: Num putas, quod homo adeat judicem, qui non fuerit in diebus suis? Sed hic est judex, qui erat antehac proximus, & diebus illis erat remotus, qui erat legitimus: Sicuti legimus; Si esset proximus, & remotus esset, erat legitimus; Hic est, qui erat ejus gener, & mortua est ejus filia. *Et inquires, & notum facient tibi verbum judicii*. Istæ sunt subtilitates judicii. *Et facies juxta sententiam verbi, quod notum fecerint tibi ab loco, quem elegerit Dominus:* Propter documenta Synhedrii magni, quod considebat Hierosolymæ, reus erat mortis: At non

מיתה על הוריות בית דין שביבנה:
על פי התורה אשר יורוך. על דברי תורה
חייבין מיתה ואין חייבין מיתה על דברי
סופרים ועל המשפט אשר יגידו לך תעשה
מצות עשה. לא תסור מן הדבר אשר
יגידו לך ימין ושמאל. זו מצות לא
תעשה. ימין ושמאל. ואפילו דומה
בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל
שהוא ימין שמע להם. והאיש אשר
יעשה בזדון: על המעשה חייב מיתה
ולא על ההוראה כדתנן חזר לעירו ושנה
ולימד בדרך שהיה למד פטור. הורה
לעשות חייב. בזדון על הזדון נעשה זקן
ממרא ולא על השוגג. לבלתי שמוע אל
הכהן העומד לשרת שם מלמד שאין
השירות כשר בעמידה שאם ישב ושירת
עבודתו פסולה. או אל השופט זהו שאמרנו
אף על פי שאין בו כהנים ולוים כשר.
ומת האיש ההוא. כל מיתה האמורה
בתורה סתם אינה אלא חנק. והכי תנינן
בפרק אלו הן הנחנקין וכו'. וזקן ממרא על
פי בית דין.

סליק פיסקא

כי תבוא אל הארץ עשה מצוה האמורה
בענין שבשכרה תיכנס לארץ. אשר יהוה
אלהיך נותן לך וירשת וישבת בה. בשכר
שתירש תשב. ואמרת אשימה עלי מלך
רבי נהוראי אומר הרי זה דבר גנאי
לישראל שנאמר כי לא אותך מאסו כי
אותי מאסו. אמר לו רבי יהושע והלא
מצוה מן התורה לשאול להם מלך
שנאמר שום תשים עליך מלך. ולמה
נענשו בימי שאול שלא שאלו כהוגן.
והכי גרסינן בסנהדרין בפרק כהן גדול.
רבי אליעזר ברבי יוסי אומר זקנים שבאותו
הדור שאלו כהוגן. שנאמר שימה לנו מלך
לשפטינו ועמי הארץ שבהם קילקלו שנאמר
והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו

erant rei mortis propter documenta Synhedrii, quod considebat in Jabne. *Juxta sententiam legis, quam docuerint te:* Propter verba legis rei erant mortis, at non erant rei mortis propter verba scribarum: *Et juxta judicium, quod indicaverint tibi, facies.* Præceptum affirmativum. *Non declinabis a verbo, quod indicaverint tibi, ad dextram & ad sinistram:* Hoc est præceptum negativum: *Ad dextram & ad sinistram:* Vel si videatur oculis tuis in dextra, quod sit in sinistra, & in sinistra, quod sit in dextra, illis auscultabis. *Et vir qui fecerit per impudentiam.* Propter opus reus est mortis, non autem propter doctrinam: Sicuti legimus: Si redeat in civitatem suam, & repetat, & doceat, sicut docuit, liber est: Qui docet ad faciendum reus est: *Per impudentiam.* Per impudentiam fit senex rebellis, non autem per errorem. *Non auscultando sacerdoti stanti ad ministrandum ibi.* Docemur ministerium non fuisse legitimum nisi stando; Si autem redeat, & ministret, ejus ministerium erit illegitimum. *Aut judici.* Hoc est quod diximus: Si ibi affuerint sacerdotes & Levitæ, erat legitimum: *Et interficietur vir ille.* Omne supplicium simpliciter memoratum in lege non erat nisi strangulatio. Et sic legimus cap. x. *Sanhedrin &c.* Et senex rebelles ex sententia Synhedrii.

Finis textus.

CUM *veneris ad terram.* Præceptum affirmativum memoratum in subjecto, quod propter ejus mercedem ingredieris in terram. *Quam Dominus Deus tuus dat tibi; & hæreditaveris, & habitaveris in ea:* Propter mercedem, qua hæreditabis, habitabis: *Et dixeris: Ponam super me regem.* Rabi Nehorai dicit: Hoc est dedecus Israel: Dictum est enim I. *Sam.* VIII. 7. *Non enim te abjecerunt, sed me abjecerunt.* Dixit ei R. Jehosua: Atqui est præceptum affirmativum in lege, ut peterent sibi regem: Dictum est enim: *Ponendo pones tibi regem:* Et cur puniti sunt tempore Saul? Quia non postularunt sicut decebat: Et sic legimus in tractatu *Sanhedrim* cap. II. R. Elieser bar R. Jose dicit: Senes, qui fuerunt in ea generatione, postularunt sicut decebat: Dictum est enim: *Pone nobis regem, qui judicet nos:* At populus terræ, qui erant cum eis, depravarunt: Dictum est enim: *Et erimus nos quoque sicut omnes gentes, & judicabit nos rex noster,*

מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו ככל הגוים אשר סביבותינו . אמר רבי נהוראי לא בקשו להם מלך אלא להעבידם עבודה זרה שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים. והוא שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשמואל כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו. שום תשים עליך שתהא אימתו עליך כנגד משפט המלוכה שהודיעם שמואל הרמתי . את בניכם יקח ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאופות . וכן אמר רב יהודה אמר רב כל האמור בפרשת שאול . מלך מותר בו. אשר יבחר יהוה אלהיך בו. על פי נביא. מקרב אחיך. ולא מאחרים . תשים עליך . שתהא אימתו עליך . מיכן אמרו אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו ואין ראון אותו כשהוא ערום וכו'. לא תוכל לתת עליך איש נכרי. זה לא תעשה איש ולא אשה. מיכן שאין ממנין אשה פרנסה על הצבור . אשר לא אחיך הוא. כשהיה אגריפס מגיע לפסוק הזה היה בוכה והיו ישראל אומרים לו אל תירא אגריפס אחינו אתה . רק לא ירבה לו סוסים לו אינו מרבה . אבל הוא מרבה כדי רכבו ופרשיו. וכן מצאנו בדוד ויעקר דוד את כל הרכב ויותר ממנו מאה רכב. ומהו לא ירבה לו סוסים. סוסים הבטלנין. ומנין שאפילו אחד והוא בטל כדאי הוא שישיב את העם מצרימה תלמוד לומר רק לא ירבה ולא ישיב והלא קל וחומר ומה אם מצרים שאמר הקדוש ברוך הוא לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד הרי השיבם על ידי עונם שנאמר והשיבך יהוה מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה שאר ארצות שאין הברית כרותה עליהן על אחת כמה וכמה. וכן הוא אומר ואזרם במזרה לכל רוח . ואומר כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם . ולא ירבה לו נשים. אלא שמנה עשרה. וכן הוא אומר בדוד ויהי בכורו אמנון

ster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis, sicut omnes gentes, quæ sunt in circuitu nostro. Dicit R. Nehorai: Non quæsierint sibi regem, sed ut servirent Idololatriæ: Dictum est enim: *Et erimus nos quoque sicut omnes gentes:* Et hoc est quod dicit Deus S. B. Samueli: *Non enim te abjecerunt, sed me abjecerunt. Ponendo pones tibi:* Ut sit ejus timor super te; respectu juris regii, quod eis indicavit Samuel Ramathæus 1. *Sam.* VIII. 11. *Filios vestros tollet, & filias vestras tollet ut faciat sibi unguentarias, & focarias & panificas.* Et sic dicit R. Jehuda: Dicit Rab: Omnia quæ dicta sunt in sectione Saul, permissa sunt regi. *Quem elegerit Dominus Deus tuus.* Ex dicto prophetæ: *Ex medio fratrum tuorum.* Non ex alienis. *Pones tibi:* Ut ejus timor sit super te: Hinc dixerunt: Non equitant super ejus equo, neque sedent super ejus solio, neque utuntur ejus sceptro, neque eum intuentur quando est nudus &c. *Non poteris tibi dare virum alienigenam:* Hoc est præceptum negativum: *Virum;* non fœminam: Hinc probatur; Non præficiunt fœminam ad regendum cœtum: *Qui non sit de fratribus tuis.* Quando Agrippa pervenit ad hunc textum, flevit; at Israelitæ illi dicebant: Ne timeas Agrippa, frater noster tu es. *Veruntamen ne multiplicet sibi equos:* Sibi non multiplicabit, at poterit multiplicare pro suis curribus, & equitibus. Et sic deprehendimus in David: *Subnervavit omnes jugales curruum, dereliquit autem ex eis centum currus.* 2. *Sam.* VIII. 4. Quid igitur significat: *Ne multiplicet sibi equos?* Equos otiosos. Unde probatur vel de equo uno, qui sit otiosus, ut reducat populum in Ægyptum? Ex eo quod dictum est: *Verumtamen ne multiplicet, ne reducat.* Ecce argumentum a minori ad majus: Si de Ægypto, de quo dixit Deus S. B. *Non addetis reverti per viam istam amplius;* Ecce eos reduxit propter eorum peccata: Dictum est enim *Deut.* XXVIII. 68. *Reducetque te Dominus in Ægyptum in navibus per viam, de qua dixi tibi; Non addes amplius videre eam.* De reliquis terris, de quibus non est percussum fœdus, quanto magis? Et sic dictum est *Jerem.* XV. 7. *Et dispergam eos ventilabro ad omnia latera:* Pariterque dictum est: *Quia in quatuor angulis cœli separavi vos. Ne multiplicet sibi uxores:* Sed poterit multiplicare usque ad octodecim: Et sic dictum est de David 2. *Sam.* III. 2. *Fuitque primogenitus ejus Ammon de Achinoam*

לאחינועם היזרעאלית ומשנהו כלאב
לאביגיל אשת נבל הכרמלי והגה
אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור
והרביעי ארניה בן חגית והחמישי שפטיה
בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת
דוד זו מיכל בת שאול שהיתה חביבה
עליו כעגלה וכן הוא אומר לולי חרשתם
בעגלתי לא מצאתם חידתי . וכתוב ואם
מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה . כהנה
תריסר וכהנה תמניסר . ולא יסור לבבו.
אמר רבי יצחק מפני מה לא נתגלו
טעמי תורה ששנים נתגלה טעמן ונכשל
בהם גדול העולם. משה אמר ולא ירבה
לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה.
אמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתיב
ויהי לשלמה ארבעים אלף סוסים . וכתיב
ותעל ותצא מרכבה ממצרים וגו'. משה
אמר ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו
אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב
ויהי לשלמה שש מאות נשים מלכות
וארבע מאות פילגשים. וכתיב ויהי לעת
זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. וכסף
וזהב לא ירבה לו מאד. אלא כדי ליתן
לאכסניא . כתוב אחד אומר אין כסף
נחשב בימי שלמה למאומה וכתוב אחד
אומר ויתן שלמה את הכסף בירושלם
כאבנים . לא קשיא כאן קודם שנשא
שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשאה.
והיה כשבתו על כסא ממלכתו . אם
יהיה עושה בשורה כדי הוא שישב על
כסא ממלכתו , וכתב לו שתהא מיוחדת
לו שאף על פי שהניחו לו אבותיו ספר
תורה מצוה לכתוב לו לשמו הני מיל'
הדיוט . אבל מלך כותב לו שני ספרי
תורות . אחת שנכנסה ויוצאת עמו.
ואחרת שמונחת בבית גנזיו . וכתב לו
לשמו. את משנה התורה הזאת. רבותינו
אמרו שני ספרין היה כותב . אחרים
אומרים משנה התורה כותב . שכן אין
קורין ביום הקהל אלא משנה התורה.
על ספר. ולא על הלוח ולא על הנייר.
מלפני הכהנים הלוים. שתהא מונחת מפי

noam Jezraelitide , *& post eum Choleab de Abigail* , *uxore Nabal Carmeli* , *porro tertius Absalom filius Maacha filiæ Thalmai regis Gessur* , *quartus autem Adonias filius Haggith* , *& quintus Saphathia filius Abital* , *sextus quoque Jethraam de Egla uxore David* ; Hæc est Michol filius Saul, quæ illi fuit dilecta sicut vitula: Et sic dictum est *Judic.* XIV. 18. *Si non arassetis in vitula mea* , *non invenissetis ænigma meum* . Pariterque dictum est 2. *Sam.* XII. 8. *Et si parva sunt ista* , *adjiciam tibi sicut hæc* , *& sicut illa* ; *Sicut hæc* duodecim; *sicut illa* octodecim. *Ne divertat cor ejus*. Dicit R. Isaach: Qua de causa non manifestantur sensus legis? quod amborum manifestata sit ratio & in iis offendit maximus qui fuit in mundo. Mose dixit: *Ne multiplicet sibi equos*, *ne reducat populum in Ægyptum* . Dixit Salomon: Ego multiplicabo , & non reducam: Scriptum est enim : *Et fuerunt Salomoni quadraginta millia equorum* . Pariterque scriptum est 1. *Reg.* X. 29. *Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto*. Mose dixit: *Et non multiplicet sibi uxores ne divertat cor ejus*. Dixit Salomon: Ego multiplicabo , & non divertar . Scriptum est enim *Reg.* XI. 3. *Et fuerunt Salomoni sexcentæ mulieres reginæ* , *& quadringentæ concubinæ* . Atqui scriptum est ibid. *Cumque jam esset senex*, *depravatum est cor ejus per mulieres* . *Et argentum & aurum ne multiplicet sibi nimium* . At poterit multiplicare , ut possit dare stipendia . Alter textus dicit 1. *Reg.* X. 21. *Non erat argentum*, *nec alicujus pretii putabatur in diebus Salomonis:* Et alter dicit : *Et dedit Salomon argentum in Hierusalem sicut lapides*. Non est oppositio ; Hic loquitur , antequam nuberet filiæ Pharaonis ; Et ibi postquam nupsit filiæ Pharaonis . *Et erit quum sederit super solio regni sui :* Si faciat juxta hunc ordinem , sedebit in solio regni sui : *Et scribet sibi :* Ut liber sit sibi peculiaris ; vel si ejus pater sibi reliquerit librum legis , præceptum est, ut sibi scribat suo nomine: Hæc intelliguntur de privato : At rex sibi scribet duos libros legis ; alterum , quo ingrediatur, & egrediatur , & alterum, quem reponat in reconditorio suo: *Et scribet sibi*: suo nomine : *Deuteronomium istud* . Sapientes nostri dixerunt ; Duos libros scribet : Alii dicunt : Deuteronomium scribet : quia non legunt in die congregationis nisi in libro Deuteronomii: *In libro:* Non autem in tabula , neque in papyro ; *A facie sacerdotum Levitarum*. Ut repetatur ex ore sacer-

הכהנים והלוים. והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. מיכן אמרו יוצא למלחמה והיא עמו. נכנס לישב בדין והיא אצלו מיסב והיא כנגדו. כל ימי חייו. לרבות את הלילות. למען ילמד ליראה. מלמד שתלמוד מביא לידי יראה. את יהוה אלהיו. מלמד שאין על גבו אלא יהוה אלהיו. לשמור את כל דברי התורה הזאת שבתורה שוה מלך להדיוט. אבל לא לדבר אחר. כדתנן פורץ לעשות לו דרך ואין ממחין בידו סטרטיאות ואין ממחין בידו. דרך המלך אין לה שיעור. לבלתי רום לבבו מאחיו. זו מצות המלוכה. שאמר שמואל לישראל למען יאריך ימים על ממלכתו. אם עשה כהוגן כדי הוא להאריך ימים על ממלכתו. הוא ובניו. שאם מת בנו עומד תחתיו. בקרב כל ישראל. מיכן אמרו אין מושחין מלך בן מלך. ובמקום שיש מחלוקת מושחים מלך בן מלך כדרך שמשחו שלמה בן דוד מפני מחלוקותו של אדוניהו ואת יואש מפני עתליה. ואת יהואחז מפני יהורם. זה אחז שהיה גדול ממנו שתי שנים. מפני שהמלכות ירושה בזמן ששלום בישראל שנאמר בקרב ישראל. אבל אם יש שם מחלוקת טעון משיחה כמו שאמרנו. ומנין שפרנסי ישראל שבניהם עומדים תחתיהם שנאמר הוא ובניו בקרב ישראל כל שהוא בקרב ישראל בניו עומדין תחתיו.

סליק פיסקא

לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי אחד גדול ואחד קטן. ונחלה לא יהיה לו בקרב אחיו. כאשר דבר לו. ומה דיבר לו אשי יהוה ונחלתו יאכלון. וזה יהיה משפט הכהנים מלמד שהמתנות יוצאות בדיינין. מאת העם. ולא מאת הקדש מלמד שאין הקדשים חייבין במתנות. מאת זובחי הזבח. פרט לטרפה. אם שור אם שה. פרט לכלאים. אם שור אם שה. בין בארץ בין בחוצה לארץ. ונתן לכהן ולא לשלוחו. הזרוע הימין.

cerdotum, & Levitarum. *Et erit cum eo, & leget in eo omnibus diebus vitæ suæ:* Hinc dixerunt: Si egrediatur ad bellum, erit cum eo; si ingrediatur ut sedeat in judicio, erit prope eum; si accumbat, erit e regione illius: *Omnibus diebus vitæ suæ.* Ad includendum noctes. *Ut discat timere:* Docemur, quod doctrina deducat ad timorem. *Dominum Deum suum.* Docemur, quod nemo sibi esset superior nisi Dominus Deus suus. *Ad observandum omnia verba legis hujus.* Quia in lege æqualis est rex & privatus; non autem in ceteris rebus; sicuti legimus: Perrumpit ut faciat sibi viam: Non cohibent manum ejus, quin sibi dilatet loca angusta, neque cohibent manum ejus: Viæ regiæ non est mensura. *Ut non elevet cor suum præ fratribus suis:* Hoc est præceptum regni: Quia dixit Samuel ad Israel: *Ut proroget dies regni sui.* Si faciat, sicut decet, prorogabit dies regni sui. *Ipse & filii ejus.* Si enim moriatur, ejus filius statuetur in ejus loco. *In medio Israel.* Hinc dixerunt: Non ungunt regem filium regis: At quando erat dissensio, ungebant regem filium regis, sicut unxerunt Salomonem filium David propter dissensionem Adoniæ, & Joas propter Athaliam; & Joachaz propter Joram: Hic est Joachaz qui præ illo erat natu major biennio: Quia regnum hæreditatur, quando est pax in Israel: Dictum est enim: *In medio Israel.* Si vero fuerit dissensio, requirit unctionem, sicuti diximus: Et unde probatur, quod filii rectorum Israel in eorum locis statuantur? Ex eo quod dictum est: *Ipse & filius ejus in medio Israel.* Qui fuerit in medio Israel, ejus filii in ejus loco statuuntur.

Finis textus.

NON erit sacerdotibus Levitis, universæ tribui Levi: Sive fuerit majorennis sive minorennis; *Et hæreditas non erit ei in medio fratrum suorum; sicut locutus est ei:* Et quid dixit ei? *Ignita Domini, & hæreditatem ejus comedent. Et hoc erit judicium sacerdotum.* Docemur, quod dona exirent in judiciis. *A populo:* Non autem a sanctitate: Docemur, quod sanctitates non obligarentur ad dona: *Ab immolantibus sacrificium.* Excludit discerptum. *Sive bovem, sive agnum.* Excludit heterogenea: *Sive bovem sive agnum:* Sive in terra sive extra terram: *Et dabit sacerdoti.* Non ejus legato. *Armum dextrum, & maxillam:* maxillam inferiorem: *Ac ventri-*

והלחיים הלחי התחתון. והקיבה כמשמעה.
פירושם בשחיטת חולין. רבי יהושע אומר
דורשי רשומות אמרו הזרוע. נותן לו
הזרוע תחת היד דכתיב ויקח רומח בידו.
והלחיים זו תפלה. ויעמד פנחס ויפלל:
קיבה. תחת האשה אל קבתה. ראשית
דגנך תירושך ויצהרך. מלמד שאין תורמין
אותו אלא מן המובחר. וראשית גז צאנך
תתן לו. ולא ראשית שטף כגון שמשטף
עורות במים ועלה הצמר למעלה. צאנך
ולא של אחרים. מיכן אמרו הלוקח גז
צאנו של נכרי פטור מראשית הגז. תתן
לו. במה נותן לו משקל חמש סלעים
ביהודה שהן עשר בגליל מלובן ולא צואי
כדי לעשות ממנו בגד קטן. וכמה צאן
יהיה לו ויהא חייב בראשית הגז חמש.
וכן הוא אומר וחמש צאן עשויות כדברי
בית הלל. כי בו בחר יהוה אלהיך מכל
שבטיך. מלמד שאין השירות כשרה אלא
במעמידה. הוא ובניו כל הימים. בין
בארץ בין בחוצה לארץ. וכי יבוא הלוי.
יכול לוי ממש תלמוד לומר מאחד שעריך
מכל ישראל יצאו לוים שנטלו שעריהם
במקום אחד. ושרת. הראוי בשרות יצאו
לוים שאינן ראויין. אשר הוא גר שם.
בכל מקומות מושבותיהם ובא בכל
אות נפשו. מיכן לכהן שבא ונושא את
כפיו במשמר שאינו שלו. ושרת בשם
יהוה אלהיו ככל אחיו. על גבי הרצפה
כדתנן ערל וטמא יושב. עומד על גבי
כלים. על גבי רגל חבירו עבודתו פסולה.
בעשרים וארבעה מקומות נקראו הכהנים
לוים. חלק כחלק יאכלו. מיכן אמרו כל
המשמרות היו שוות באימורי הרגלים
ובחילוק לחם הפנים. חלק לאכול. וחלק
לעבוד. לבד ממכריו על האבות. של
תקנת האבות מה מכרו אבות לבנים
אתה בשבתך ואני בשבתי. כי אתה בא
אל הארץ. עשה מצוה שבשבילה תיכנס

triculum: Juxta sensum literalem: Eorum expositio deprehenditur in tractatu *Cholin*. R. Jehosua dicit: Expositores Biblici dicunt: *Armum:* Dabit ei armum infra manum: Scriptum est enim *Num.* XXV. 7. *Et accepit hastam in manu sua: Et maxillam:* Hæc est oratio. Dictum est enim *Psalm.* CVI. 30. *Et stans Pinchas oravit. Ventriculum.* Dictum est enim *Num.* l. c. *Et mulierem per intestina ejus. Principium tritici tui, musti tui, & olei tui.* Docemur, quod ea non separarent nisi ex optimo. *Et principium tonsuræ ovium tuarum dabis ei:* Non autem principium immersionis; sc. quando immergunt pelles in aqua, & desuper adscendit lana: *Ovium tuarum:* Non aliorum: Hinc dixerunt: Si emat lanam ovis alienigenæ, liber est a principio tonsuræ. *Dabis ei.* Quantum dabit? Pondus quinque siclorum in Judæa, qui sunt decem in Galilæa. Dealbatam, non inquinatam, ut ex ea confici possit vestis parva. Et quot oves illi erunt, ut obligetur ad principium tonsuræ? Quinque: Et sic dictum est 1. *Sam.* XXV. 18. *Et quinque oves pingues.* Juxta verba scolæ Hillel. *Quia illum elegit Dominus Deus tuus ex cunctis tribubus tuis:* Docemur ministerium non fuisse legitimum nisi stando: *Ipsum & filios ejus cunctis diebus.* Sive in terra sive extra terram. *Quum venerit Levita:* Crederem Levitam simpliciter? Idcirco dictum est: *Ex una portarum tuarum ex omni Israel:* Excluduntur Levitæ, qui acceperunt urbes suas in loco uno. *Tunc ministrabit &c.* Qui sit idoneus ad ministrandum: Excluduntur Levitæ, qui non sunt idonei: *Qui habitat ibi:* In cunctis locis habitationum eorum: *Et venerit toto desiderio animæ suæ.* Hinc probatur, quod sacerdos adveniens possit elevare manus suas in classe, quæ sua non sit: *Tum ministrabit in nomine Domini Dei sui, sicut omnes fratres ejus.* Super pavimento: Sicuti legimus: *Præputiatus, & immundus, sedens;* Si insistat vasis, & pedi socii sui, ejus ministerium est illegitimum. In quatuor & viginti locis sacerdotes vocantur Levitæ. *Partem juxta partem comedent:* Hinc dixerunt: Omnes classes erant æquales in adipibus solennitatum, & in divisione panum facierum. *Partem* ad comedendum, & partem ad ministrandum. *Præter constituta ei secundum patres:* Quæ constituerunt patres: Quid constituerunt patres filiis? Ut tu in tua, & ego in mea hebdomada ministrem. *Quum veneris ad terram:* Fac præceptum, ut ejus causa ingrediaris in terram.

לארץ. לא תלמד לעשות. אבל אתה
למד להבין ולהורות. לא ימצא בך.
להזהיר בית דין על כך. מעביר בנו ובתו
באש. בן בתו ובן בנו מנין תלמוד לומר
להלן. בתתו מזרעו למולך. נאמר כאן
העברה מעביר בנו ונאמר להלן ומזרעך
לא תתן להעביר למולך. מה כאן באש
אף להלן באש. ומה להלן למולך אף כאן
למולך. קוסם קסמים לחייב על כל
קסם וקסם. אי זה הוא קוסם. האוחז
במקלו. ואומר ﭏך ואם לא ﭏך. וכן הוא
אומר עמי בעצו ישרﭏ ומקלו יגיד לו.
מעונן. זה המעביר שבעה מיני זכור על
העין. וכחמים אומרים זה האוחז את
העינים. רבי עקיבא אומר אלו מחשבי
עונות ועתים. אומר היום יפה ליטול.
למחר יפה ליקח. ﭏ תתחיל כי שחרית
הוא. ראש חדש הוא. מוצאי שבת הוא.
ומנחש כמו האומר פתו נפלה מפיו מקלו
נפל מידו נחש מימינו שועל משמאלו
צבי הפסיקו. ומכשף. העושה מעשה חייב.
והאוחז את העינים פטור. וחבר חבר.
אחד חבר גדול ואחד חבר קטן שמחבר
נחשים ועקרבים. אוב. זה פיתום המדבר
משחיו. וכן הוא אומר והיה כאוב מארץ
קולך. וידעני. זה המדבר בפיו. הן בסקילה.
והנשאל בהם באזהרה. ודורש ﭏ המתים
אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגולגלתו
מה בין המעלה בזכורו לנשאל בגולגלתו
המעלה בזכורו אין מעלה כדרכו ואין
עולה בשבת. והנשﭏ בגולגלת עולה
כדרכו ועולה בשבת. דבר אחר ודורש
ﭏ המתים זה ההולך ולן לבית הקברות
כדי שתשרה עליו רוח טומאה. כי תועבת
יהוה כל עושה אלה. אפילו באחת
מאלה. ובגלל התועבות האלה יהוה

ram. *Non disces facere*. At poteris addiscere ad intelligentiam, & doctrinam: *Non invenietur in te*. Ut de hoc præmoneatur Synhedrium. *Traducens filium suum, & filiam suam per ignem*. Filius filiæ suæ, & filius filii sui unde probatur? Ex eo quod dictum est *Levit.* XX. 4. *Quum dederit de semine suo Molech*. Memoratur hic traductio; sc. *traducens filium suum:* Et memoratur ibi: *Et de semine tuo non dabis, ut traducatur Molech*. Sicut ibi per ignem, ita pariter hic per ignem: Et sicut ibi Molech, ita pariter hoc loco Molech: *Divinantem divinationes:* Ad obligandum pro singulis divinationibus: Quinam est divinator? Qui apprehendat baculum suum, & dicat: Ibo ne an non ibo? Et sic dictum est *Ose.* IV. 12. *Populus meus in ligno suo interrogavit, & baculus ejus annunciavit ei*. *Et bariolum:* Iste est, qui traducit septem species masculi super oculum. Et sapientes dicunt: Iste est, qui apprehendit oculos. R. Akiba dicit: Isti sunt, qui computant tempora, & horas: Dicit: Hic dies conveniens est ad accipiendum. Postridie conveniens est ad emendum: Ne incipias, quia mane est; quia principium mensis est: Exitus Sabbathi est: *Et augarem:* e. g. si dicat: Panis ejus cecidit ex ore ejus; ejus baculus cecidit ex ejus manu, serpens ad ejus dextram, vulpes ad ejus sinistram, caprea cessavit: *Et præstigiatorem*. Qui facit opus, reus est; & qui apprehendit oculos, liber est: *Et incantans incantamenta*. Sive fuerit incantantor magnus, sive parvus, qui incantet serpentes, & scorpiones: אוב: Hi est Python, qui loquitur ex ejus axillis: Et sic dictum est *Isai.* XXIX. 4. *Et erit quasi Pythonis de terra vox tua. Ideonim*. Hic est qui loquitur ore suo: Isti lapidantur; & qui hæc interrogant, præmonentur. *Et quærens a mortuis*. Sive faciat adscendere per ejus virilitatem, sive interroget per ejus cranium. Quodnam est discrimen inter eum qui faciat adscendere per ejus virilitatem, & eum qui interroget per ejus cranium? Qui facit adscendere per ejus virilitatem, non facit adscendere juxta morem suum, neque adscendit in Sabbatho: Qui vero interrogat pro ejus cranium, interrogat juxta morem suum, & ascendit in Sabbatho. Alia expositio: *Et quærens a mortuis*. Hic est qui se confert & pernoctat in domo sepulcrorum, ut in eo habitet spiritus immundus: *Abominatio enim Domino omnis faciens hæc:* Vel unum ex his: *Et causa abominationum istarum Dominus Deus tuus expulit eos a fa-*

אלהיך מורישם מפניך . לא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר . אמר רבי שמעון מלמד שהוזהרו על כל המעשים האלה . תמים תהיה עם יהוה אלהיך . אם לא עשית כל הדברים האלה האמורין בענין הרי אתה תמים לפני יהוה אלהיך . כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם . עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה אתה יורש אותם . אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו . ואם תאמר אין לי במה לשאול תלמוד לומר ואתה לא כן נתן יהוה אלהיך מיכן אמרו אין מזל לישראל . אלא וצדקה תציל ממות כדמפורש במסכת שבת . דההוא דהוה אזיל למקטל קניא באגמא . אמר אבלט האי אזיל ולא אתי אמר ליה שמואל אזיל ואתי אזיל ואתי וכו׳ . עיניינא וכן הוא אומר והיה כי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים וגו׳ .

סליק פיסקא

נביא מקרבך . לא מחוצה לארץ . מאחיך לא מאחרים . יקים לך יהוה אלהיך . לא לגוים . ומהו נביא לגוים נתתיך אלו ישראל שנוהגים מנהג הגוים . אליו תשמעון . אפילו אמר לך לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה כגון אליהו בהר הכרמל הכל לפי שעה . וכן מעשה גדעון בן יואש . ככל אשר שאלת מעם אלהיך בחורב . בשכר כי יראו זכו להעמיד להם נביאים . ויאמר יהוה אלי היטיבו אשר דברו . נביא אקים להם מקרב אחיהם . ולא מן האומות . ונתתי דברי בפיו . מיכן אתה למד היאך רוח רוח הקדש ניתנה בפי הנביאים . ודבר אליהם . שלא להושיב את התורגמן . את כל אשר אצונו . על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון . והיה האיש אשר לא ישמע את דברי . שלשה מיתתן בידי שמים הכובש את נבואתו כיונה והמוותר על דברי נביא כחבירו של מיכה . שלא רצה להכותו על פי מיכה ונביא שעבר על דברי עצמו בעידוא שהכהו האריה על שאכל במקום שאמר לו הקדוש ברוך

facie tua. Non punit textus, nisi prius præmoneat. Dicit Rabi Simeon: Docemur, quod præmoniti fuerint Chananæi de cunctis istis operibus. *Perfectus eris cum Domino Deo tuo*. Si non feceris hæc omnia memorata in subjecto, eris perfectus coram Domino Deo tuo. *Gentes enim istæ, quas tu hæreditabis:* Fac præceptum memoratum in subjecto, ut per ejus mercedem possis eas hæreditare. *Præstigiatoribus & hariolis auscultant*. Si vero dicas: Non est mihi, quem interrogem. Idcirco dictum est: *Non sic concessit Dominus Deus tuus:* Hinc dixerunt: Non est fortuna Israel, sed & eleemosyna salvabit a morte; sicut exponitur in tractatu *Schabbath*. Fuit, qui ivit ad cædendum cannas paludis; Dixit Ablath: ivit & non rediit: Respondit ei Samuel; ivit & rediit; ivit & rediit &c. Subjectum: Et sic dictum est: *Et erit, quum dixerint vobis: Quirite ab Oboth, & Ideonim, qui mussitant in incantationibus suis &c. Isai.* VIII. 19.

Finis textus.

P*Rophetam de medio tui*. Non extra terram: *Ex fratribus tuis:* Non ex alienis: *Suscitabit tibi Dominus Deus tuus*. Non gentilibus: Et quomodo ego explicabo *Jerem.* I. 5. *Et prophetam in gentibus dedi te?* Isti sunt Israelitæ, qui vivunt juxta morem gentilium: *Illum audietis:* Vel si tibi dixerit, ut transgrediaris aliquod ex omnibus præceptis in lege memoratis; sicut Elias in monte Carmel: Sed omnia juxta tempus: Et similiter factum Gideonis filii Joas: *Juxta omne, quod postulavi a Domino Deo tuo in Horeb*. Propter mercedem, quod timuerint, digni facti sunt, ut sibi constituerent prophetas: *Et dixit Dominus mihi: Bene egerunt in hoc, quod locuti sunt; Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum*; non autem ex nationibus. *Et dabo verba mea in os ejus*. Hinc tu percipis, quomodo Spiritus sanctus detur in os prophetarum. *Et loquar ad eos*. Ne statuatur interpres: *Omne quod præcepiam illi:* Super primo primum, super ultimo ultimum. *Erit autem quicunque non auscultaverit verbis meis*. Tres species mortis infligentur per manum Dei; qui abscondit prophetiam suam, sicut Jona; & qui permittit super verba prophetæ, sicut socii Micheæ, qui noluit eum percutere ex dicto Micheæ; & propheta, qui transgreditur sua ipsius verba, sicut Nido, quem percussit leo, quia comedit in loco, ubi ei dixerat Deus S. B. *Non* co-

הוא לא תאכל שם להם שלשתן מן הפסוק הזה. והיה האיש אשר לא ישמע זה הכובש נבואתו. קרי ביה לא שמע הוא עצמו. ﬏ דברי. זה העובר על דברי עצמו. אשר ידבר בשמי זה המוותר על דברי הנביא וכתיב אנכי אדרוש מעמו. בידי שמים. ושלשה מיתתן בבית דין המתנבא מה שלא שמע כצדקיהו בן כנענה. ומה שלא נאמר לו. כחנניה בן עזור שהיה שומע דברים מפי ירמיה שהיה מתנבא בשוק העליון וחוזר הוא ומתנבא בשם עבודה זרה בשוק התחתון ﬏ו נביאי הבעל. אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי. זה המתנבא מה שלא שמע. את אשר לא צויתיו לדבר. אבל לחבירו צויתי זה המתנבא מה שלא נאמר לו. ואשר ידבר בשם ﬏הים אחרים זה המתנבא בשם עבודה זרה. וכתיב ומת הנביא ההוא. בחנק שכל מיתה האמורה בתורה סתם אינן ﬏א חנק. וכי תאמר בלבבך עתידים אתם לומר איכה נדע את הדבר אשר לא דברו יהוה. אשר ידבר הנביא. ירמיה אמר הנה כלי בית יהוה מובאים בבלה. וחנניה אמר הנה כלי ביה יהוה שבים מבבל. וכשהוא אומר ולא יהיה הדבר ולא יבוא לא תשמע ﬏א לדבר אשר דברו יהוה ויבא. בזדון דברו הנביא. על זדון הוא חייב. לא תגור ממנו. לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה. כי יכרית יהוה ﬏היך בזכות שאתה מיחד את השם. נותן לך את ארצם וירשתם. כל מקום שאתה רוצה לבנות בנה. שלש ערים תבדיל. קטנים ולא כרכים גדולים. תבדיל לך ולא לאחרים. בתוך ארצך. ולא בספר. אשר יהוה ﬏היך נותן לך לרשתה. מה תירש תכבוש. תכין לך הדרך. תכין לך סטרטיאות שיהו מפולשות לתוכן. רבי ﬏יעזר בן יעקב אומר מקלט מקלט כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם. שנאמר תכין לך הדרך עשה

comedes ibi panem: Et hæc tria omnia probantur ex hoc textu: *Erit autem, quicunque non auſcultaverit*. Hic eſt qui abſcondit prophetiam ſuam. Lege in hoc loco: Quicunque non auſcultaverit ſeipſum. *Verbis meis*. Iſte eſt qui tranſgreditur ſua ipſius verba: *Quæ loquutus fuerit nomine meo*. Hic eſt qui addit ſuper verba prophetæ: Et ſcriptum eſt: *Ego requiram ab eo*. Per manum Dei: Pariterque ſunt tres ſpecies mortis per manum Synhedrii: Qui prophetat quod non audivit, ſicut Sedekia filius Chanana: Et prophetat, quod ſibi non dictum eſt: Sicut Chananjah filius Azur, qui cum audiſſet verba ex ore Jeremiæ, qui prophetaverat in foro ſuperiori, ipſe iterum prophetavit nomine Idololatriæ in foro inferiori; Iſti ſunt propheta Baal: *Veruntamen propheta, qui impudenter egerit, loquendo verbum nomine meo*: Hic eſt qui prophetat quod non audivit: *Quod non præceperim ei, ut loquatur*: Sed ſocio ſuo: *Præceperim*: Hic eſt qui prophetat, quod ſibi non dictum eſt: *Et qui loquatur nomine deorum alienorum*: Hic eſt qui prophetat nomine Idololatriæ: Et ſcriptum eſt: *Et interficietur propheta ille*. Strangulatione: Quia omne ſupplicii genus abſolute memoratum in lege erat ſtrangulatio: *Quod ſi dixeris in corde tuo*. Vos dicturi eſtis: *Quomodo cognoſcemus verbum, quod non ſit locutus Dominus?* Quod dixerit propheta? *Jeremias* dixit XXVII. 16. *Ecce vaſa domus Domini adducentur Babylonem*. Et Chananjah dixit: *Vaſa domus Domini revertentur de Babylone*. Quando vero dicit: *Cum non extiterit verbum neque venerit*: Non auſcultabis niſi verbo quod locutus eſt Dominus; & venit: Audacia loquutus eſt propheta. Propter impudentiam reus eſt mortis: *Non timebis ab eo*. Ne cohibeas te ipſum, ab docendo de illo reatum: *Quum exciderit Dominus Deus tuus gentes*: Propter meritum, quod tu diſtinguas nomen Dei, dabit tibi terras eorum: *Et hæreditaveris eas*: Ubicunque tibi licuerit ædificare, poteris ædificare. *Tres urbes ſeparabis tibi*. Parvas, non civitates magnas: *Separabis tibi*. Non aliis: *In medio terræ*: Non autem in termino: *Quam Dominus Deus dat tibi in hæreditatem*; Quod hæreditabis, ſubiges. *Præparabis tibi viam*. Præparabis ſemitas, quæ inter ſe dividantur. Rabi Elieſer ben Jacob dicit: Refugium, refugium ſcriptum erat in diviſione viarum, ut cognoſceret homicida, & illuc ſe converteret: Dictum eſt enim: *Præparabis tibi viam*. Fac tibi directionem in

לך הכנה בדרך . ושלשת . שלא יהו מפוזרות אלא מכוונות . היו כמין שתי שורות שבכרם. חברון ביהודה כנגד בצר שבמדבר. שכם בהר אפרים כנגד ומות בגלעד קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן. ושלשת. שיהו משולשות. שיהא מצפון לחברון כמחברון לשכם ומשכם לקדש כמקדש לדרום. אשר ינחילך יהוה אלהיך. לרבות עבר הירדן מלמד שפרשה זו נאמרה על עבר הירדן ולמה בעבר הירדן שלש ובארץ ישראל שלש לפי שהיו בארץ גלעד רוצחנין הרבה. דכתיב גלעד קרית פועלי און עקובה מדם . אמר רבי אלעזר שהיו עוקבים להרוג נפשות . ועל אלו הששה והוסיפו ארבעים ושנים בכל ארבעים ושנים ערי הלוים אתהן ואת מגרשהיהן והיה לנוס שמה כל רוצח. אפילו כהן במשמע . וזה דבר הרוצח . מיכן אמרו רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי עירו לכבדו יאמר להם רוצח הוא . ואם אמרו לו אף על פי כן יקבל מהם . אשר ינוס שמה וחי. שמה שמה. למה נאמר שם תהא דירתו שם תהא מיתתו ושם תהא קבורתו . ומה תלמוד לומר רעהו רעהו רעהו שלשה פעמים רעהו פרט לאחרים . רעהו פרט לגר תושב . רעהו שהיה רעהו כבר . והוא לא שונא לו מתמול . הא אם שונא אינו גולה. מתמול שלשום . רבי יהודה אומר תמול שנים שלשום שלשה . ואשר יבוא את רעהו ביער . מה יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס שם אף כל שהוא רשות ליכנס שם. יצא חצר בעל הבית שאין רשות לניזק ליכנס לשם . לחטוב עצים . אבא שאול אומר מה חטיבת עצים רשות אף כל רשות יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח בית דין . ונדחה ידו בגרזן לכרות העץ . מיכן אתה אומר נתכוון לקוץ את האילן ונפל על האדם והרגו הרי זה גולה . ונשל הברזל מן העץ . מן המבקע זהו בית היד

in via : *Et tripartieris* : Ne dispergantur, sed sint rectæ sicut duæ series quæ sunt in vinea : *Hebron in Juda contra Besar , quæ est in deserto , Sichem in monte Ephraim contra Ramoth in Gilead , Kadesc in monte Nephtali contra Golan in Basan* : *Et tripartieris* : Ut sint tripartitæ : Ut sit ab aquilone ad Hebron , sicut ab Hebron ad Sichem , & a Sichem ad Kadesc , sicut Kadesc ad austrum . *Quam in hæreditatem dat tibi Dominus Deus tuus* : Ad includendum transitum Jordanis ; Docemur , quod hæc Parascha dicta fuerit trans Jordanem ; Et cur tres fuerunt trans Jordanem , totidemque in terra Israel ? Quia fuerunt in terra Gilead multi homicidæ: Scriptum est enim *Ose.* VI. 9. *Galaad civitas operantium iniquitatem conculcata sanguine*. Dicit R. Eliesér, quod essent ad interficiendum animas ; Et his sex addiderunt duas & quadraginta; In cunctis duabus & quadraginta urbibus Levitarum illæ & earum suburbia: *Eritque ut fugiat illuc omnis homicida* . Vel sacerdos comprehenditur . *Hoc autem est jus homicidæ* : Hinc dixerunt : Si homicida exulatum abeat in urbem refugii sui , ut velint incolæ civitatis eum honorare , licet illis: Homicida ego sum; Et si dicant, licet ita sit, accipiet ab eis. *Ut fugiat illuc: Et vivet ibi*. Cur dictum est? Ibi erit ejus habitatio, ibi erit ejus mors, & ibi erit ejus sepultura. Et cur dictum est: *Proximum suum, proximum suum*, tribus vicibus? *Proximum suum* : Excludit alienos : *Proximum suum* excludit peregrinum inquilinum : *Proximum suum* . Ut sit proximus suus: *Nec fuerit ei inimicus ab heri* : Ecce si eum oderit , non exulabat . *Ab heri & nudius tertius* . R. Jehuda dicit : תמול comprehendit duos dies : שלשום comprehendit tres : *Qui adduxerit proximum suum in sylvam* : Sicut liberum est ingredi in sylvam læso , & lædenti ; ita pariter dicendum est de cunctis locis, quo ingredi liceat; Excluditur atrium patrisfamilias , quod non est liberum læso ingredi . *Ad cædendum ligna* . Aba Saul dicit ; sicut cæsio lignorum erat libera , ita pariter omnia, quæ erant libera : Excluditur pater qui percutiat filium suum, & magister, qui castiget discipulum , & minister Synhedrii : *Et impulsa fuerit manus ejus in securim ad cædendum ligna* : Hinc tu dicis: Qui animum intendat ad cædendum arborem , & cadat super hominem , & occidat : Ecce exulabit. *Et evulsum fuerit ferrum a ligno* . Ab findente . Hoc est manubrium

של קרדום רבי אומר מן העץ המתבקע. ומצא את רעהו . פרט לממציא את עצמו. מיכן אמר רבי אליעזר בן יעקב אם משיצאת האבן מידו הוציא הלה את ראשו וקיבלה הרי זה פטור. הוא ינוס אל אחת מן הערים האל וחי. שלא יהא גולה מעיר לעיר. פן ירדוף גואל הדם. מצוה ביד גואל הדם לרדוף. כי יחם לבבו והשיגו. אין לי אלא מי שיש לו חמות לב האב את הבן הבן את האב מנין תלמוד לומר רוצח הוא מכל מקום . על כן אנכי מצוך לאמר. להזהר בית דין על כך. שלש ערים תבדיל לך אלו שבעבר הירדן. ואם ירחיב יהוה אלהיך את גבולך . זו ארץ ישראל. אשר נשבע לאבותיך . כענין שנאמר אשר נשבעת להם בך ותדבר אליהם ארבה את זרעכם וגו' . ואם ירחיב . עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה ירחיב יהוה אלהיך את גבולך. אשר נשבע לאבותיך. הכל בזכות אבותיך. אמר למעלה אשר יהוה אלהיך נותן לך וכתיב אשר נשבע לאבותיך וכתיב אשר דבר לתת לאבותיך כנגד שלשה אבות העולם. כי תשמור את כל המצוה ויספת לך עוד שלש ערים על השלש אלה. אלו שבארץ ישראל . ולא ישפך דם נקי והיה עליך דמים. להזהיר בית דין על כך . וכי יהיה איש שונא לרעהו. מיכן אמרו אם עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה. עבר על ואהבת לרעך כמוך . סופו לעבור על לא תקום ולא תטור. ולא תשנא את אחיך. עד שיבוא לידי שפיכות דמים לכך נאמר וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו פרט לזורק אבן לגיו וכו' בסנהדרין . ונס אל אחת מן הערים האלה. מיכן היה רבי יוסי ברבי יהודה אומר ההורג את הנפש בין בשוגג בין במזיד היו מקדימין לערי מקלט ובית דין שולחין ומביאין אותו משם שנתחייב מיתה ממיתין

brium ſecuris. Rabi dicit: *A ligno fiſſo: Et deprehenderit proximum ſuum*. Excludit ſi deprehenderit ſeipſum: Hinc dicebat R. Elieſer ben Jacob; ſi poſtquam eductus fuerit lapis de ejus manu, eduxerit caput ſuum, & acceperit, ecce liber eſt: *Ille fugiet ad unam ex urbibus iſtis, & vivet;* ne exulet de civitate in civitatem: *Ne perſequatur vindex ſanguinis*. Præceptum incumbit vindici ſanguinis, ut perſequatur: *Quum incaluerit cor ejus, & eum aſſecutus fuerit*. Non probo niſi de eo, cujus cor incaluerit, de patre in filium, de filio in patrem unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Homicida ille*. Omnimode. *Quocirca ego præcipio tibi dicendo*. Ut de hoc præmoneatur Synhedrium. *Tres civitates ſeparabis tibi*. Iſtæ erant trans Jordanem. *Si autem dilataverit Dominus Deus tuus terminum tuum*. Hæc eſt terra Iſrael: *Sicut juravit patribus tuis:* Sicuti dictum eſt Exod. XXXV. 13. *Quibus juraſti per teipſum, & locutus es ad eos: multiplicabo ſemen veſtrum &c. Si autem dilataverit:* Fac præceptum memoratum in ſubjecto, & propter ejus mercedem dilatet tibi Dominus Deus tuus terminum tuum. *Sicut juravit patribus tuis*. Omnia propter merita patrum tuorum: Supra dictum eſt: *Quam Dominus Deus tuus dat tibi*: Et ſimiliter ſcriptum eſt: *Sicut juravit patribus tuis*. Pariterque ſcriptum eſt: *Quam locutus eſt dare patribus tuis*: Contra tres patres mundi. *Quum cuſtodieris omne mandatum hoc, tum addes tibi præterea tres civitates:* Ad tres iſtas. Iſtæ fuerunt in terra Iſrael. *Ut ne effundatur ſanguis innocens & ſint ſuper te ſanguines*. Ut de hoc præmoneatur Synhedrium. *Quum fuerit vir odio habens proximum ſuum*. Hinc dixerunt: Si quis tranſgrediatur præceptum leve, finis ejus erit, ut tranſgrediatur præceptum grave. Si tranſgrediatur præceptum: *Et diliges proximum tuum ſicut teipſum*. Finis erit ut tranſgrediaris præceptum: *Non ulciſceris, neque ſervabis odium, neque odio habebis fratrem tuum:* Donec veniat ad effuſionem ſanguinum: Idcirco dictum eſt; *Quum fuerit vir odio habens proximum ſuum, ac inſidias fecerit ei, & inſurrexerit in eum:* Excludit ſi projicit lapidem foras &c. Sicut exponitur in tractatu *Sanhedrin*. *Et fugerit ad unam ex urbibus iſtis*. Hinc R. Joſe bar R. Jehuda dicebat. Si quis occidat animam ſive per impudentiam, ſive per errorem, præmittebant ad urbes refugii, & Synhedrium mittebat, eumque inde reducebat: Si reus erat mortis, eum

אותו. ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם. אם נתחייב מיתה נתנו אותו ביד גואל הדם ומת. ואם נתחייב גלות מחזירין אותו למקומו. ואם אינו מחוייב גלות פוטרין אותו. שנאמר והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם. לא תחוס עינך עליו. שלא תאמר הואיל ונהרג למה אנו באין לחוב בדמו של זה תלמוד לומר לא תחוס עינך עליו ובערת דם הנקי מישראל וטוב לך.

סליק פיסקא

לא תשיג גבול רעך והלא כבר נאמר לא תגזל. מה תלמוד לומר לא תשיג מלמד שכל העוקר תחומו של חבירו עובר בשני לאוין. וכן אמרו המחליף דברי חכמים של זה בזה של רבי אליעזר ברבי יהושע ושל רבי יהושע בדברי רבי אליעזר עובר משום לא תשיג. וכן האומר על טהור טמא ועל טמא טהור עובר משום לא תגזל. גבול רעך אשר גבלו ראשונים. וכן אמר שלמה בחכמתו אל תסג גבול עולם. לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת. הוא דלא קם אבל קם הוא לעדות אשה להשיאה. וקם הוא לשבועה. שכן אמרו עד אחד מחייבו שבועה ונשבע ונוטל. לכל עון ולכל חטאת הוא ראינו קם אבל קם הוא להעלות ולהוריד לכהונה על פי עד אחד ולהלן הוא אומר על פי שנים עדים. לא לדון ממנו גזירה שוה. נאמר כאן על פי שנים עדים. ונאמר להלן ועמדו שני האנשים אשר להם הריב מה בעלי הדין בעמידה אף עדים הבאים להעיד בעמידה. כי יקום עד חמס באיש. אין חמס אלא גזלן. לענות בו סרה. מלמד שאינן חייבין עד שיוזמו מעצמן. כיצד מעיד אני באיש פלוני שהרג את הנפש באו שנים ואמרו והלא אותו נהרג היה עמנו באותו היום אינן זוממין אבל

eum interficiebant. *Tunc mittent seniores urbis illius, & auferent eum inde*. Si reus erat mortis, tradebant vindici sanguinis, ut eum interficeret. Si reus erat exilii, ipsum reducebant in locum suum. Si non esset reus exilii, ipsum liberabant. Dictum est enim: *Et salvabunt cœtus homicidam de manu vindicis sanguinis. Non parcet oculus tuus ei*. Ne dicas: Quoniam ille occiditur, cur nos adducimur in reatum ejus sanguinis? Idcirco dictum est: *Non parcet oculus tuus ei; & transire facies sanguinem innocentem ab Israel, ut bene sit tibi*.

Finis textus.

NON *submovebis terminum proximi tui*. Atqui jam dictum est: *Non furaberis*: Cur igitur dictum est: *Non submovebis?* Docemur; Si quis evellat terminum socii sui, transgrediatur duo præcepta negativa: Et sic dixerunt: Si quis commutet verba sapientum inter se, e. g. verba R. Eliesér in verba Rabi Jehosua, & verba Rabi Jehosua in verba R. Eliesér, transgreditur præceptum: *Non submovebis*: Et similiter, si mundum dicat immundum, & immundum mundum, transgreditur præceptum: *Non furaberis: Terminum proximi tui, quem terminaverunt priores*. Et sic dixit Salomon in sapientia sua: *Non submovebis terminum mundi. Non insurget testis unus in virum in quocunque crimine, in quocunque peccato*. In hoc non insurget, at poterit insurgere ad testificandum de muliere in nubendo: Et insurget ille in juramento; Etenim sic dixerunt: Testis unus obligatur ad juramentum, & juratus accipit. *In quocunque crimine, in quocunque peccato*. In hoc non insurget, at poterit insurgere in elevando, & demittendo in sacerdotio: *Ex ore unius testis*. Et ibi dictum est: *Ex ore duorum testium*: Et cur hoc loco dictum est: *Ex ore duorum testium?* Ad disserendum de eo a pari. Et dictum est hic: *Ex ore duorum testium*. Et dictum est ibi: *Et stabunt duo viri, quibus est lis*. Sicut litigantes stabant, ita pariter testes quando veniunt ad testificandum, stabunt: *Quum insurrexerit falsus testis in virum*: Non significat חמס nisi violentum. *Ad testificandum in eum perversitatem*: Docemur, quod non tenerentur, nisi postquam seipsos mendacii arguerint. Quomodo? Testificor ego in virum N. N. quod occiderit animam; veniunt duo, & dicunt: Atque ipse occisus fuit nobiscum eo ipso die; Non falsi arguuntur.

Sed

אמרו להם היאך אתם מעידין והלא אתם עמנו הייתם במקום פלוני הרי אלו זוממין ונהרגין על פיהם שנאמר לענות בו סרה וגו׳. במסכת מכות. ועמדו שני האנשים אשר להם הריב להביא אשה עם אשה איש עם אשה. דבר אחר נאמר כאן שני אנשים ונאמר בעדות על פי שני עדים מה כאן אנשים אף להלן אנשים מיכן שאין האשה כשרה להעיד. אשר להם הריב יבוא בעל השור ויעמוד על שורו. לפני יהוה. אין עומדין לפני בשר ודם אלא לפני שאמר והיה העולם. לפני הכהנים והשפטים אשר יהיו בימים ההם. זה שהיה קרוב ונתרחק דברי רבי יוסי הגלילי. ודרשו השופטים היטב. מלמד שבודקין אותו בשבע חקירות באי זה שבוע באי זה שנה באי זה חדש בכמה בחדש באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום. דכתיב ודרשת וחקרת ושאלת היטב. והוגד לך ושמעת ודרשת היטב ודרשו השופטים. הרי שבע חקירות לגזירה שוה אתיא. ומנין שהעד עושה עצמו עד שקר תלמוד לומר והנה עד שקר העד. ועשיתם לו כאשר זמם. אם ממון ממון. ואם מכות מכות. אם עונשין עונשין. מיכן אמרו אין העדים זוממין נהרגים עד שיגמר הדין שהיו הצדוקין אומרים עד שיהרג הנידון שנאמר נפש תחת נפש. רבי יוסי הגלילי אומר ועשיתם לו כאשר זמם מיכן שזוממי בת כהן דינם כדין בועלה. והנשארים ישמעו וייראו. עושין בהם נקמה לפני רבים כדי שישמע הדבר להרחיק את העם מן העבירה. ולא תחוס עינך. ולהלן הוא אומר וקצותה את כפה לא תחוס עינך מה להלן ממון אף כאן ממון. כי תצא למלחמה. במלחמת הרשות הכתוב מדבר כגון מלחמת שהיה עושה יואב בן צרויה דכתיב וישב יואב ויך את ארום בגיא מלח שנים עשר אלף. וכתוב אחד אומר שמנה עשר אלף מלמד ששתי מלחמות

Sed dicunt eis. Quomodo vos teſtificamini? Atqui vos nobiſcum fuiſtis in loco N. N. Ecce iſti falſi arguuntur, & ex eorum dicto occiduntur: Dictum eſt enim: *Ad teſtificandum in eum perverſitatem &c.* Sicut exponitur in tractatu *Machoth: Et ſtabunt duo viri, quibus eſt lis.* Ad includendum fœminam cum fœmina, virum cum fœmina. Alia expoſitio: Dictum eſt hic: *Duo viri.* Et dictum eſt in teſtibus: *Ex ore duorum teſtium.* Sicut hic loquitur de viris, ita pariter illic loquitur de viris: Hinc probatur, quod fœmina non ſit legitima ad teſtificandum. *Quibus eſt lis.* Veniat dominus bovis, & ſtet ſuper ejus bove: *Coram Domino.* Non ſtant coram carne & ſanguine, ſed coram eo qui dixit: Et fuit mundus: *Coram ſacerdotibus, & judicibus, qui fuerint in diebus illis.* Hic eſt qui eſt proximus, & fuerit remotus: Verba R. Joſe Galilæi: *Et inquirent judices bene.* Docemur, quod inquirerent ſeptem inquiſitionibus, ſc. qua hebdomada, quo anno, quo menſe, quo die menſis, quo die, qua hora, & quo loco: Scriptum eſt enim: *Et inquires, & perſcrutabere, & interrogabis bene. Et notum erit tibi, & audies, & inquires bene, & inquirent judices:* Ecce ſeptem perſcrutationes a pari adducuntur: Et unde probatur, quod teſtis ſeipſum faciat mendacem? Ex eo quod dictum eſt: *Et ecce ſi teſtis mendax falſum teſtimonium dederit: Et facietis illi, quemadmodum cogitavit:* Si in pecunia, puniatur mulcta pecuniaria, ſi in flagellatione, puniatur flagellatione, ſi in pœna, puniatur pœna: Hinc dixerunt; Falſi teſtes non occiduntur, priuſqnam non fuerit abſolutum judicium; Quia Sadducæi dicunt, priuſquam occidatur judicatus; Dictum eſt enim: *Animam pro anima.* R. Joſe Galilæus dicit; *Et facietis illi, quemadmodum cogitavit:* Hinc dixerunt: Si teſtes falſo accuſent filiam ſacerdotis, eorum judicium erit ſicut judicium virginis: *Et reliqui audient & timebunt.* Facient in eis ultionem coram multis, ut audiatur, ut removeatur populus a peccato. *Non parcet oculus tuus:* Et ibi dictum eſt: *Tunc abſcindes manus illius non parcet oculus tuus.* Sicut ibi agitur de pecunia, ita pariter hoc loco de pecunia. *Quum egredieris ad bellum;* De bello arbitrario textus loquitur, e. g. bellum quod geſſit Joab filius Seriah: Scriptum eſt enim: *Et ſtetit Joab, & percuſſit Edom in valle ſalis duodecim millia:* Et alter textus dicit: *Octodecim millia.* Docemur, quod duo bella

geſ-

עשה באדום . על אויבך . כנגד אויבך. וראית סוס ורכב . בזמן שאתה עושה רצונו של הקדוש ברוך הוא כל הסוסים וכל הרכב שלהם אינם אלא כסוס אחד ורכב. וכן הוא אומר בפרעה, סוס ורכבו רמה בים. אף על פי שהם דומים בעיניך כעם רב לא תירא מהם . כי יהוה אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים מי שהעלך ממצרים הוא יהיה עמך בעת צרה. וכן הוא אומר אנכי יהוה אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו מלמד שארץ מצרים עמוקה וארץ ישראל גבוהה. והיה כקרבכם אל המלחמה לא יום שלוחמין בו אלא יום שמגיעין לספר שכיון שיוצאין מגבול לארץ ישראל ובאין קרוב לגבול אומות העולם . היה כהן מתנה עמהם כל התנאין הללו שנאמר ונגש הכהן ודבר אל העם זה כהן משוח מלחמת במלחמת מדין . ואמר אליהם שמע ישראל. מאי שמע ישראל אמר רבי יונתן משום רבי שמעון בן יוחאי אמר להם אפילו אין עמכם מצוה אלא קרית שמע שאתם קורין בשחרית וערבית אין אתם נמסרין בידם. אתם קריבים . זה יום קריבת המלחמה. למלחמה על אויביכם. דעו על אויביכם אתם נלחמים ולא על אחיכם שאם תפלו בידם מרחמין עליכם כמו שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה. על אויביכם. אתם הולכים שאם תפלו בידם אין מרחמין אל ירך לבבכם. תנן התם במסכת סוטה משוח מלחמה בשעה שהוא מדבר אל העם אינו מדבר אלא בלשון הקדש שנאמר והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם. וכתיב משה ידבר והאלהים יעננו בקול. מה דיבור נאמר להלן בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש . ונגש הכהן. יכול כל כהן שירצה . תלמוד לומר ודברו השוטרים מה שוטרים בממונים אף כהן בממונה . אתם קריבים היום למלחמה על אויביכם. ולא על אחיכם

gesserit contra Edom. *Contra inimicum tuum*. Adversus inimicum tuum. *Et videris equum & currum*. Quando facies voluntatem Dei S. B. Omnes equi & omnes currus eorum non erunt nisi unus equus, & unus currus: Et sic dictum est de Pharaone: *Equum, & currum ejus projecit in mare*. Vel si illi apparent in oculis tuis sicut populus multus: *Ne timeas ab eis; quia Dominus Deus tuus est tecum, qui te eduxit de terra Ægypti*: Qui te eduxit de terra Ægypti, ille erit tecum in hora tribulationis. Et sic dictum est: *Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti; dilata os tuum, & implebo illud*. Docemur, quod terra Ægypti esset humilis, & terra Israel eminens: *Et erit, quum appropinquaveritis ad bellum*: Non in die, quo pugnaverint, sed die quo accesserint ad terminum; Etenim postquam egressi fuerint de termino in terram Israel, & accesserint ad terminum nationum mundi, tum sacerdos legebat cum eis has omnes conditiones: Dictum est enim: *Et accedet sacerdos, & loquetur ad populum*. Hic est sacerdos unctus belli, sicut fuit Pinchas unctus belli in bello Midian. *Et dicet ad eos: Audi Israel*: Quid: *Audi Israel*? Dicit Rabi Jonathan nomine R. Simeonis ben Jochai: Dicebat illis: Vel si in vobis non sit præceptum nisi lectionis *Audi*; quam vos legitis mane & vesperi, tantum non trademini estis in eorum manibus: *Vos appropinquatis*. Hic est dies accessionis ad bellum: *Ad bellum contra inimicos vestros*: Scitote, quod contra inimicos vestros vos pugnatis, non autem contra fratres vestros, in quorum manus si cadetis, miserebuntur vobis, sicuti dictum est 2. *Paral*. XXVIII. 8. *Steteruntque viri quos supra memoravimus, & apprehendentes captivos*. *Contra inimicos vestros*: Vos inceditis, in quorum manus si cadetis, non miserebuntur vestri. *Ne mollescat cor vestrum*. Legimus in tractatu *Sotah*. Unctus belli quando loquebatur ad populum, non loquebatur nisi lingua sancta: Dictum est enim: *Et erit, quum appropinquaveritis ad bellum, & accedet sacerdos, & loquetur ad populum*. Pariterque scriptum est: *Quum Mose loqueretur, & Deus responderet ei voce*. Sicut allocutio ibi dicta peracta fuit lingua sancta, ita pariter hoc loco lingua sancta: *Et accedet sacerdos*. Crederem omnem sacerdotem, qui vellet? Idcirco dictum est: *Et loquentur præfecti*: Sicut præfecti ex electis, ita pariter sacerdos eligebatur. *Vos appropinquatis hodie ad bellum contra inimicos vestros*;

לא יהודה על שמעון ולא שמעון על יהודה שאם תפלו בידם אין מרחמין עליכם. אל ירך לבבכם. מפני צהלת סוסים וציחצוח החרבות. אל תיראו. מפני הנפת תריסין ושפעת גלגסים. ואל תחפזו. מפני קול הקרנות. ואל תערצו. מפני קול הצווחה כנגד מה שאומות העולם עושין היה אומר להם כהן משוח מלחמה. כי יהוה אלהיכם ההולך עמכם. הם באים בניצוח בשר ודם ואתם באים בניצוחו של הקדוש ברוך הוא. פלשתים באים בניצוחו של גלית ומה היה סופו נפל בחרב והם נפלו עמו אבל אין אתם כן אלא כי יהוה אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם זה מחנה הארון שהיה מהלך בתוך מחנה ישראל וכן הוא אומר כי יהוה אלהיך מתהלך בקרב מחניך להצילך וגו'. ודברו השוטרים כיון שמתחיל השוטר לדבר כהן משמיע להם הדברים הללו לאמר השיבוני על דברי. מי האיש אשר בנה. אחד הבונה בית הבקר ובית העצים ובית האוצר אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד הניתן לו במתנה ולא חנכו. פרט לגזלן. פן ימות במלחמה. אם אינו שומע לדברי כהן סוף שהוא מת במלחמה. ואיש אחר יחנכנו. מן המשפחה. ומי האיש אשר נטע כרם אחד הנוטע כרם ואחד הנוטע חמש אילני מאכל אפילו מחמשת המינין. אחד הנוטע אחד המבריך אחד המרכיב אחד הלוקח אחד היורש אחד הניתן לו במתנה. ולא חללו. פרט למרכיב. שאינו טעון חילול שנאמר ונטעתם כל עץ מאכל פרט למרכיב ולמבריך. פירוש קדש הלולים אחליה לקדושתיה והדר אכליה מפורש במסכת ברכות. פן ימות במלחמה. אם אינו שומע לכהן סופו שהוא מת במלחמה. ומי האיש אשר אירש אשה. אחד המארש בתולה אחד המארס אלמנה. ואפילו שומרת יבם ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו. ולא לקחה. אשה הראויה לו פרט למחזיר גרושתו משנישאת. ואלמנה

ſtros: Non autem contra fratres veſtros; Non Juda contra Simeonem, neque Simeon contra Juda; in quorum manus ſi cadetis, non miſerebuntur veſtri: *Ne molleſcat cor veſtrum:* Propter hinnitum equorum, & propter fulgorem gladiorum: *Ne timeatis?* Propter fulgorem ſcutorum, & propter tumultum agminum. *Neque pavore percutiamini.* Propter ſtrepitum buccinarum: *Neque frangamini.* Propter ſtrepitum clamoris. Contra ea quæ faciunt nationes mundi, loquebatur ſacerdos unctus belli. *Quia Dominus Deus veſter iturus eſt vobiſcum.* Illi veniunt in prævalentia carnis & ſanguinis, at vos inceditis in prævalentia Dei S. B. Philiſtæi venerunt in prævalentia Goliath: Et quinam fuit ejus finis? Cecidit gladio, & illi ceciderunt cum eo: At vobis non ita continget: *Quia Dominus Deus veſter iturus eſt vobiſcum ad pognandum pro vobis:* Hæc ſunt caſtra arcæ, quæ incedebat intra caſtra Iſrael: Et ſic dictum eſt: *Quia Dominus Deus incedet in medio caſtrorum tuorum ad ſalvandum te &c. Et loquentur præfecti:* Poſtquam inceperat præfectus loqui, ſacerdos ſignificabat illis hæc verba, dicendo: Reſpondete ad mea verba. *Quicunque ſit vir, qui ædificaverit.* Sive ædificaverit bovile, & lignile, & horreum, ſive emerit, ſive hæreditaverit, ſive dono acceperit: *Et non dedicaverit eam.* Excludit ſi rapuerit. *Ne moriatur in bello.* Si non audiat verba ſacerdotis, finis erit, ut moriatur in bello: *Et vir alius dedicet illam.* Ex familia. *Et quicunque ſit vir, qui plantaverit vineam.* Sive plantaverit vineam, ſive plantaverit quinque arbores frugiferas, vel ex quinque ſpeciebus: Sive plantaverit, ſive propagaverit, ſive inoculaverit, ſive emerit, ſive hæreditaverit, ſive dono acceperit: *Et non profanaverit eam.* Excludit inoculantem, quia non requirit profanationem: Dictum eſt enim: *Et plantabitis omnem arborem frugiferam.* Excludit inoculantem, & propagantem. Expoſitio: *Sanctitas laudum.* Profanabo ſanctitatem, & poſtea eam comedam. Sicut exponitur in tractatu *Berachoth. Ne moriatur in bello.* Si non auſcultet ſacerdoti, finis ejus erit, ut moriatur in bello. *Et quicunque ſit vir; qui deſponſaverit uxorem:* Sive deſponſaverit virginem, ſive deſponſaverit viduam; vel ſi expectaverit levirum, vel ſi audierit occidiſſe fratrem ſuum in bello, revertetur. *Et non acceperit eam.* Uxorem ſibi convenientem: Excludit qui reducit ſuam repudiatam poſt nuptias; Et excluditur vidua ſummo ſacer-

לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל. בת ישראל לממזר ולנתין. כל אלו חוזרין מערכי המלחמה ומספקין מים ומזון לאחיהם שבמלחמה ומתקנין את הדרכים ואלו שאינן זזים ממקומן. בנה בית וחינכו נטע כרם וחיללו הנושא את ארוסתו. וכן הוא אומר נקי יהיה לביתו שנה וגו'. מה אתה למד למחנך בית ולמחלל כרם ולנושא ארוסתו ששלשתן בדין אחד הן. אינן מספקין מים ומזון ואינן מתקנים את הדרכים. ויספו השוטרים לדבר אל העם. רבי עקיבא אומר הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה שכיון שרואה חרב שלופה מים שותתין לו על ברכיו. רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב שיהא מתירא מן העבירות שבידו לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן. וכן הוא אומר פחדו בציון חטאים וגו'. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה שח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מערכי המלחמה. פירוש שח בין תפלה לתפלה שדיבור בין ברכה של תפלה של יד לברכה תפלה שמניחין בראש. הואיל וצריך לחזור ולברך על התפלה של ראש גורם ברכה שאינה צריכה ואסור משום לא תשא את שם יהוה וחוזר לו מפני שהוא ירא ורך הלבב מחמת העבירה שעשה וכן הוא אומר כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע. והיה ככלות השוטרים. כיון שגומרין דבריהם מיד מעמידין זקפין לפניהם ואחרים מאחריהם וכשילים של ברזל בידיהם וכל המבקש לחזור הרשות בידו לנתח את שוקיו שתחלה נפילה ניסה. שנאמר נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה היתה בעם במה דברים אמורים במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה וכן הוא אומר והמלך אסא השמיע את יהודה אין נקי. מאי

cerdoti, repudiata, & quæ diſcalceaverit, ſacerdoti vulgari, ſpuria & Nethinea Iſraelitæ, & filia Iſraelitæ ſpurio & Nethinæo. Iſti omnes revertebantur ab ordinibus belli, & ſuppeditabant aquas & alimenta fratribus ſuis, qui erant in bello, & præparabant vias, & iſti non movebantur ex locis ſuis. *Qui ædificaverit domum, & non dedicaverit eam, qui plantaverit vineam, & qui deſponſaverit ſponſam.* Et ſic dictum eſt. *Immunis erit in domo ſua anno &c.* Hinc tu doceris de dedicante domum, & de profanante vineam, & de deſponſante ſponſam, quod in his tribus eadem ratio ſit habenda: Non ſuppeditabunt aquas & alimentum, neque præparabunt vias. *Et addent præfecti loqui ad populum.* R. Akiba dicit: *Timidus & imbecillis corde.* Juxta ſenſum literalem, quod non poſſit conſiſtere in vinculis belli, & intueri evaginatum gladium, etenim quoties intuetur evaginatum gladium, urina defluit uſque ad ejus genua. R. Joſe Galilæus dicit: *Timidus & imbecillis corde;* Ut timeat a ſuis peccatis: Idcirco imputat ei textus omnes, qui eorum cauſa revertentur. Et ſic dictum eſt *Iſai.* XXXIII. 14. *Conterriti ſunt in Sion peccatores &c.* Et ſic dixerunt ſapientes noſtri f. m. Qui ſe incurvat inter precem, & precem, peccat, & reſtituit ordines belli: Expoſitio: Qui ſe incurvat inter precem & precem: Qui loquitur inter benedictionem phylacterii manus & benedictionem phylacterii, quod imponitur capiti: quoniam neceſſe eſt iterum benedicere in phylacterio capitis, facit ut iteret benedictionem, quæ non eſt neceſſaria, & interdictum eſt propter præceptum: *Non aſſumes nomen Domini*: Et revertetur, eo quod ſit timidus & imbecillis corde propter peccatum, quod commiſit; Et ſic dictum eſt; *Cum eduxeris contra inimicos tuos, cuſtodies te ab omni re turpi*: *Et erit quum finem fecerint præfecti loquendi.* Poſtquam ceſſaverant a verbis ſuis, ſtatim ſtatuebant robuſtos ante eos, & alios poſt eos, habentes in manibus ſuis ſecures ferreas; & qui quærebat reverti, his licebat præcidere eorum crura, quia principium excidii eſt fuga. Dictum eſt enim I. *Sam.* II. 17. *Et fugit Iſrael a conſpectu Philiſtiim, & ruina magna fuit in populo.* De quo hæc dicta ſunt? De bello arbitrario: At in bello præcepti omnes egrediebantur, vel ſponſus de cubiculo ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo: Et ſic dictum eſt I. *Reg.* XV. 22. *Rex autem Aſa nuntium miſit in omnem Judam.*

אין נקי אפילו חתן שנאמר בו נקי יהיה לביתו שנה אפילו הוא בא. כי תקרב אל עיר להלחם עליה. במלחמת הרשות הכתוב מדבר. להלחם עליה. לא להרעיבה ולא להצמיאה ולא להמיתה מיתת תחלואים. וקראת אליה לשלום. כמה גדול השלום שאפילו לשונאיהם הקדים להם שלום. מיכן אמרו חכמים מקדימין שלום לגוי בשוק מפני דרכי שלום. והיה אם שלום תענך ופתחה. תענך כולה ולא מקצתה. ופתחה לך וגו'. אלו כנענים שבתוכה שאם יקבלו עליהם שעבוד ומסים מאיים אותם. ואם לא תשלים עמך שלחמה וצרת עליה מלחמה וצרתה עליה. אף להרעיבה אף להצמיאה אף להמיתה מיתת תחלואים. ונתנה יהוה אלהיך בידך. הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סוף הקדוש ברוך הוא נותנה בידיך. והכית את כל זכורה לפי חרב. רק הנשים והטף והבהמה. למדנו שאין למדין מן הכללות. שהרי אמר והכית את כל זכורה לפי חרב וחזר ואמר רק הנשים והטף והבהמה. ואם תאמר הטף אלו נקבות קטנות כשהוא אומר הנשים ידענו שהקטנות בכלל גדולות שהרי במדין לא הוכשרו להחיות גדולות והוכשרו קטנות כאן שהגדולות הוכשרו כל שכן קטנות אלא מהו והטף טף של זכרים קטנים. וכל אשר בעיר וגו'. כן תעשה לכל הערים. לא יהא דינם כדין שבעה עממים. רק מערי העמים האלה. לא תחיה כל נשמה. כי החרם תחרימם יכול יהא ביזתן אסורה תלמוד לומר ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת. החתי והאמורי והכנעני והפרזי החוי והיבוסי כאשר צוך יהוה וגו' לרבות הגרגשי. למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם. מלמד שאם עושין תשובה אין נהרגין כגון בני גבעון שהחיה יהושע. וחטאתם ליהוה אלהיכם. מלמד שאם לא עשית כל האמור בענין נקראין אתם חוטאין. כי תצור אל עיר במלחמת הרשות

dam. Nemo sit excusatus. Quid significat; *Nemo immunis?* Vel sponsus; Dictum est enim: *Immunis erit in domo sua anno uno. Quum accesseris ad urbem ad oppugnandam eam.* De bello arbitrario textus loquitur: *Ad oppugnandam eam.* Non autem ad opprimendam fame, & siti, neque internicione morborum. *Et vocabis eam ad pacem*: Quam præstans est pax, quod vel inimicis præferatur pax? Hinc dixerunt; Anticipant pacem gentili in foro propter vias pacis. *Et erit si pacifice responderit tibi, & aperuerit: Et responderit tibi:* Tota, non pars. *Et aperuerit tibi &c.* Isti sunt Chananæi, qui sunt in ea, qui si accipiant super se servitutem, & tributa, eos servant. *Si autem pacem non fecerit tecum, sed fecerit tecum bellum; & obsidionem feceris in eam:* Vel opprimendo eam fame & siti, & omni internicione morborum. *Et dederit Dominus Deus tuus in manum tuam:* Ex mercede tua, quod pacem non fecerit tecum, finis erit, ut Deus S. B. det in manum tuam. *Tum excides omnem masculum ore gladii. Tantum mulieres, parvulos, & jumenta.* Docemur non esse differendum ex generalibus. Quia jam dixit: *Et excidas omnem masculum ore gladii.* Atque iterum dicit: *Tantum mulieres, & parvulos, & jumenta:* Si dicas: Parvuli isti sunt mulieres parvulæ; Quando vero dicit: *Mulieres*: Percipimus, quod parvulæ comprehendantur in adultis. Quia in Midian non fuit permissum, ut servarent majorennes, & servatæ sunt minorennes, hic ubi majorennes sunt legitimi, multo magis minorennes: At quid significat: *Parvulos?* Parvulos masculorum minorennium. *Et omnia, quæ fuerint in urbe &c. Sic facies omnibus urbibus.* Non erit earum judicium juxta judicium septem populorum. *Tantum de urbibus populorum istorum, vivum non relinques ullum spiritum: Sed excidendo excides eos:* Crederem eorum prædam fuisse interdictam? Idcirco dictum est: *Et domos plenas omni bono quas non implevisti. Nittæum, & Emoræum, & Chananæum, & Perizæum, & Havæum, & Jebusæum, sicut præcepit tibi Dominus &c.* Ad includendum Gerisæum. *Propterea quod non doceant vos facere juxta omnes abominationes eorum:* Docemur; si fecissent pœnitentiam, non fuissent interfecti, sicut filii Gibeon, quos salvavit Josue: *Et peccetis in Dominum Deum vestrum.* Docemur: Si non feceritis omnia memorata in subjecto, vos vocabimini peccatores: *Quum oppugnaveris urbem.* De bello arbitra-

הכתוב מרבר. ימים רבים ימים שנים רבים שלשה. מיכן אמרו אין צרין על עיירות של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת. להלחם עליה לתפשה. ולא לבזות אותה. לא תשחית את עצה. כי ממנו תאכל. מצות עשה. ואותו לא תכרות מצות לא תעשה. כי האדם עץ השדה לבוא מפניך במצור. מלמד שחיים של אדם אינן ׳לא מן האילן אמר רבי ישמע׳ ומה אם על האילן חס הכתוב על פירות האילן על אחת כמה וכמה. לבוא מפניך במצור. הא אם מעכבך לבוא מפניך קציהו. דבר אחר כי האדם עץ השדה בתמה כלומר כי לא האדם עץ השדה. רק עץ אשר תדע. זה אילן סרק אותו תשחית ובנית מצור אלו כרקומין ומיני בלוצטראות. על העיר עד רדתה ואפילו בשבת.

סליק פיסקא

כי ימצא חלל. תניא כי ימצא לזמנים ולעתים ולא שבכל שנה מצוי. הינו דתנן משרבו הרצחנין בטלה ענלה ערופה. משרבו המנאפים פסקו המים המרים. רבן יוחנן בן זכאי הפסיקם שנאמר לא אפקד על בנותיכם כי תזננה וגו׳. מתניתא בפרק ענלה ערופה. חלל ולא חנוק חלל ולא מפרפר באדמה. ולא טמון בגל. נופל. ולא תלוי באילן בשדה. ולא צף על פני המים. דבר אחר באדמה. לרבות בעבר הירדן. לא נודע מי הכהו הא אם ידוע מי הכהו אפילו אחד מהן לא היו עורפין. ויצאו זקיניך ושופטיך. זקיניך שנים. ושופטיך שנים. אין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה דברי רבי יהודה ומדדו את הערים. ולא מן הערים אל החלל. מיכן אמרו נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין את הראש אצל הגוף דברי רבי ׳ליעזר. נמצא סמוך לספר או לעיר שיש בה גוים או לעיר שיש

bitrario textus loquitur: *Diebus multis: Diebus:* Duobus: *Multis:* Tribus. Hinc dixerunt: Non obsident urbes gentilium minus triduo ante Sabbathum. *Bello faciendo in eam ad capessendam eam:* Non autem ad deprædandam eam: *Non corrumpes arborem ejus, ut ex ea comedas:* Præceptum affirmativum: *Et ipsam non succides.* Præceptum negativum. *Quia ex ea vesceris: Num enim est homo arbor agri ad ingrediendum ab ante te in propugnaculum?* Hinc probatur, quod alimentum hominis non sit nisi ex arbore. Dicit R. Ismael: Si arbori parcit textus, fructibus arboris quanto magis? *Ad ingrediendum ab ante te in propugnaculum.* Ecce si te impediat ad ingrediendum ab ante te, poteris eam succidere. Alia expositio. *Num enim est homo arbor?* Cum admiratione: Quasi dicat: Quod homo non sit arbor agri. *Tantum arborem quam noveris:* Hæc est arbor sylvestris: *Ipsam corrumpes.* Et construes istud propugnaculum, & vallum, & species machinarum. Contra urbem; *Donec subegeris eam.* Vel in Sabbatho.

Finis textus.

QUando *invenietur cæsus*. Traditio: *Quando invenietur:* In temporibus, & horis, non quando in toto anno invenietur: Hoc est quod legimus: Postquam multiplicati sunt homicidæ, abolita fuit vitula decollanda; Postquam multiplicati sunt adulteri, abolitæ sunt aquæ amaræ; Raban Jochanan ben Zachai eas abolevit: Dictum est enim *Ose.* IV. 14. *Non visitabo super filias vestras, cum fuerint fornicatæ &c.* Traditio in capite de vitula decollanda. *Cæsus.* Non strangulatus: *Cæsus:* Non palpitans: *In terra*: Non absconditus in acervo. *Projectus.* Non suspensus in arbore; *In agro:* Non natans in superficie aquarum: Alia expositio: *In terra.* Ad includendum terras trans Jordanem: *Nec cognitum fuerit, quis occiderit eum.* Vel unus ex iis, non decollabunt; *Et egredientur seniores tui, & judices tui: Seniores tui:* Duo; *Et judices tui.* Duo: Synhedrium non est æquilibratum; addit eis præterea unum; ecce quinque: Verba R. Jehuda: *Et metientur usque ad civitates:* Non autem a civitatibus ad cæsum. Hinc dixerunt; Si inveniatur ejus caput in altero, & ejus corpus in altero loco, deducebant caput prope corpus: Verba R. Elieser: Si inveniatur prope terminum, aut prope urbem, in qua fuerint gentiles, aut pro-

בה בית דין לא היו מודדין אלא בעיר
שיש בה בית דין. והיתה העיר הקרובה
אל החלל הקרובה שבקרובות מיכן אתה
אומר נמצא מכוון בין שתי עיירות שתיהן
מביאות עגלה ערופה דברי רבי אליעזר.
וירושלם לא היתה מביאה עגלה ערופה
שנאמר ולקחו זקני העיר ההיא. ולא
ירושלם. לפי שירושלם לא נחלקה לשבטים.
עגלת בקר. רבי אליעזר אומר עגלה בת
שנתה. ופרה בת שלש. וחכמים אומרים
עגלה בת שנתה ופרה בת שלש אף בת
ארבע כשרה. אשר לא עבד בה חסר
ואו מלמד שכל עבודה פוסלת בה. אשר
לא משכה בעול. בפרה ארומה אשר לא
עלה עליה עול. אבל בעגלה ערופה עד
שתימשך לא נפסלה. וכמה תמשוך בעול
ותפסל כשיעור העיר לרחבו מיכן אמרו
הכשר בפרה פסול בעגלה. והפסול בפרה
כשר בעגלה ערופה. והורידו זקני העיר
מצוה בזקני העיר ההיא. אל נחל איתן.
כמשמעו קשה. וכן הוא אומר איתן
מושביך. את העגלה בנחל. ראייה לדבר
הוא יערף מזבחותם. ומקומה אסור מלעבה
ומלזרע. נחל מיובש מקום שמימיו עוברין
מהרה וכלין. וכן הוא אומר באיוב אחי
בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעבורו.
ומפני מה אמרה תורה לערוף עגלה במקום
אשר לא יעבד ולא יזרע מפני שהרוצח
לא הניח לנרצח לעשות פירות לפיכך
תיערף העגלה אל נחל איתן מקום שאינו
עושה פירות וסופו ליפרע מן הרוצח. וכן
אמר שהעגלה היתה מתלעת והולכין
התולעים אל הרוצח בכל מקום שהוא
ומהם היתה באה נקמה על הרוצח ועוד
כי גזירת מלך היתה לכפר על ישראל
ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר יהוה
אלהיך לשרתו ולברך בשמו. מקיש ברכה
לשירות מה שירות בעמידה אף ברכה
בעמידה. ומה שירות בכשרין אף ברכה

prope urbem, in qua non fuerit Synhedrium, non metiebantur niſi ab urbe, ubi fuerit Synhedrium. *Et erit civitas proxima cæſo*. Proxima inter propinquas; Hinc tu dicis; Si inveniatur omnino inter duas civitates, ambæ adducebant vitulam decollandam: Verba R. Elieſer: At Hieruſalem non adducebat vitulam decollandam: Dictum eſt enim: *Et accipient ſenioris civitatis illius*: Non autem Hieruſalem, quia Hieruſalem non fuit diviſa tribubus. *Vitulam bovis*. R. Elieſer dicit: Vitula erat annicula; Et vacca triennis: Et ſapientes dicunt: Vitula erat annicula, & vacca triennis, vel quadriennis erat legitima: *Qua non peractum fuerit opus*: Deeſt Vau; Docemur, quod omne opus eam reprobaret: *Quæ non traxerit jugum*: De vacca rufa dictum eſt: *Super quam non adſcenderit jugum*. At in vitula decollanda, donec non traxerit jugum, non reprobatur. Et ſicut ſi traxerit jugum, reprobabitur juxta menſuram civitatis ad ejus latitudinem: Hinc dixerunt: Quod eſt legitimum in vacca, eſt illegitimum in vitula, & quod eſt illegitimum in vacca, eſt legitimum in vitula decollando; *Et deducent ſeniores urbis illius*: Præceptum incumbit ſenioribus urbis illius: *Ad torrentem validum*: Juxta ſenſum literalem, durum. Et ſic dictum eſt *Num*. XXIV. 21. *Robuſtum eſt habitaculum tuum*. Vitula in torrente: Eſt rei demonſtratio *Oſe*. X. 2. *Depopulabitur aras eorum*. Et interdictum eſt colere, & ſerere: *Torrentem*. Aridum, locum ubi ſtatim aquæ tranſeunt, & perduntur: Et ſic ſcriptum eſt in *Job* VI. 15. *Fratres mei præterierunt me, ſicut torrens, qui raptim tranſit*. Et cur dicit lex decollandam fuiſſe vitulam in loco, *in quo nunquam operatum fuerit, neque ſeminatum fuerit?* Quia homicida non permiſit occiſo, ut produceret fructus, ideoque decollabatur vitula ad torrentem validum, locum, qui non producat fructus; & finis ejus erat, ut ulciſceretur de homicida: Et ſic dicunt; quod vitula vermifieret, & vermes invaderent homicidam in omni loco ubi eſſet, & inde veniebat vindicta ad homicidam; & præterea, quia eſt decretum regis, ut expiaret pro Iſrael. *Et accedent ſacerdotes filii Levi; quia eos elegit Dominus Deus tuus ad miniſtrandum, & ad benedicendum in nomine ſuo*: Æquiparat benedictione miniſterio; ſicut miniſterium ſtando erat peragendum, ita pariter benedictio ſtando erat peragenda; Et ſicut miniſterium erat peragendum ab legitimis, ita pariter be-

בכשרין. ומה שירות בתמימים אף ברכה בתמימים. ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע. מה ריבים ביום אף נגעים ביום ומה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים. וכל זקני העיר ההיא הקרובה אל החלל מאין מודדין רבי אליעזר אומר מחוטמו רבי עקיבא אומר מטבורו. וחכמים אומרים ממקום שנעשה חלל מצוארו. וכל זקני העיר ההיא ואפילו הן מאה. ירחצו את ידיהם על העגלה על מקום עריפתה וענו ואמרו ידינו וכי עלה על לבנו שזקני העיר שופכי דמים הם אלא בא ללמדינו שמתודים לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות ולא ראינוהו ופטרנוהו בלא לוויה שנאמר ועינינו לא ראו. תניא רבי יהודה אומר כופין ללויה ששכר לוויה אין לה שיעור שנאמר ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראינו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד. וכתב ויראם את מבוא העיר. ומה חסד עשו עמו שכל העיר הרגו לפי חרב ואותו האיש ואת משפחתו שלחו. אמר רבי יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין לו לוויה יעסוק בתורה שנאמר כי לוית חן הם לראשך. תנו רבנן הרב לתלמיד עד עיבורה של עיר. חבר לחבר עד תחום שבת. תלמיד לרב אין לו שעור. וכמה אמר רב ששת פרסה והני מילי לרבו שאינו מובהק אבל לרבו מובהק שלש פרסאות. כפר לעמך ישראל. הכהנים היו אומרים כפר לעמך ישראל וגו'. ורוח הקדש מבשרתן ונכפר להם הדם ואתה תבער בער עושי הרע דם הנקי שופכי הדם הנקי מקרבך. כי תעשה הישר שתהא תמים עם יהוה אלהיך.

סליק פיסקא

nedictio a legitimis; Et ſicut miniſterium erat peragendum a perfectis, ita pariter benedictio erat peragenda a perfectis. *Et juxta ſententiam eorum ſit omnis lis, atque omnis plaga:* Sicut lites interdiu, ita pariter plagæ interdiu, ſicut lites non erant judicandæ a propinquis, ita pariter plagæ non erant perluſtrandæ a propinquis: *Et omnes ſeniores urbis illius:* Quæ proxima eſſet cæſo; unde metiebantur? R. Elieſer dicit: Ab ejus naſo. R. Akiba dicit: Ab ejus umbilico. At ſapientes dicunt: ab loco, ubi cæſus eſt, ab collo ſuo. *Et omnes ſeniores urbis illius:* Vel ſi eſſent centum: *Lavabunt manus ſuas ſuper vitula:* In loco ejus decollationis: *Et reſpondebunt & dicent; Manus noſtræ:* Num putamus, ſeniores urbis fuiſſe effuſores ſanguinis? Sed venit ad nos docendum, quod confiterentur: Non venit in noſtras manus, ut dimitteremus eum ſine alimentis, neque eum vidimus, ut dimitteremus ſine deductione. Dictum eſt enim: *Et oculi noſtri non viderunt.* Traditio: R. Jehuda dicit: Cogunt ad deductionem, quia mercedi deductionis non eſt menſura. Dictum eſt enim *Judic. 1. 24. Viderunt cuſtodes hominem egredientem de civitate dixeruntque ad eum: Oſtende nobis introitum civitatis, & faciemus tecum miſericordiam.* Pariterque ſcriptum eſt ibid. *Qui cum oſtendiſſet eis introitum urbis.* At qua beneficentia uſi ſunt in eum? Univerſam civitatem occiderunt in ore gladii, & virum hunc, & ejus familiam ſalvarunt. Dicit R. Jehoſua ben Levi: Si incedat per viam, & non fuerit ei deductio, det operam legi: Dictum eſt enim *Prov. 1. 9. Ut addatur gratia capiti tuo.* Tradiderunt ſapientes noſtri: Deducat magiſter diſcipulum uſque ad tranſitum urbis, & ſocius deducat ſocium uſque ad terminum Sabbathicum; In diſcipulo erga magiſtrum non eſt menſura. Quantum? Dicit Rab; Sex parſas; At hæc intelliguntur de magiſtro, qui non ſit probatus, at in magiſtro probato, tres parſas: *Expia populum tuum Iſrael:* Sacerdotes dicebant: *Expia populum tuum Iſrael &c.* Et ſpiritus ſanctus, poſtquam eis annunciavit, expiabatur illis ſanguis: *Tu autem facies tranſire.* Fac tranſire qui faciunt malum; *Sanguinem innocentem: Effuſores ſanguinis innocentis de medio tui: Ut facias rectum:* Ut ſis perfectus cum Domino Deo tuo.

Finis textus.

Pa-

פרשת כי תצא למלחמה

בטוב צדיקים תעלוץ קריה ובאבוד רשעים רנה. אמר רבי טוביהו ברבי אליעזר זכר צדיק לברכה שמחה גדולה בעולם בזמן שהצדיקים בטוב. והן יושבין ועוסקין בתורה שהיא מלאכת שמים שכן אמרו דבורה וברק לבי לחוקקי ישראל המתנדבים בעם ברכו יהוה. ובאבוד רשעים רנה אלו אויבי ישראל שנקראו רשעים כענין שנאמר בפרעה יהוה הצדיק ואני ועמי הרשעים. וכאשר אבדו מן העולם כענין שנאמר אשר הציף את מי ים סוף על פניהם רנה היתה בעולם. ואמר משה ובני ישראל שירה. דבר אחר ובאבוד רשעים רנה זה קרח ועדתו שנאמר ותכס עליהם הארץ ויאבדו. דבר אחר זה סיסרא כדכתיב כן יאבדו כל אויביך יהוה. דבר אחר זה אחאב בן עמרי רנה היתה. ותעבור הרנה. דבר אחר בטוב צדיקים תעלוץ קריה דכתיב ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש וגו'. וכתיב והעיר שושן צהלה ושמחה. ובאבוד רשעים רנה זה המן ואשתו ובניו דכתיב ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכי וחמת המלך שככה. דבר אחר בטוב צדיקים אלו ישראל שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ. בזמן שעושין רצונו של הקדוש ברוך הוא הם מבושרין שאויבים נופלין בידיהם כענין שנאמר כי תעשה הישר בעיני יהוה מה כתיב בתריה כי תצא למלחמה. ונתנו תעלז קריה שהם נותנים הודייה למלך מלכי המלכים ברוך הוא כענין שנאמר ביהושפט ובצאתו לפני החלוץ אמר הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו. כי תצא למלחמה על אויבך במלחמת הרשות הכתוב מדבר. ואיזו היא מלחמת הרשות כענין מלחמת דוד

Parascha quæ inscribitur:
Cum egressus fueris ad bellum.

In *bonis justorum exultabit civitas, & in perditione impiorum erit laudatio.* Dicit R. Tobias bar R. Elieser (memoria justi sit in benedictionem) Lætitia magna est in mundo, quando justi sunt in bonis; & illi occupantur in lege, quæ est opus Dei: Etenim sic dixerunt Debora & Baruch *Judic.* v. 9. *Cor meum diligit principes Israel, qui propria voluntate obtulistis vos discrimini benedicite Domino. Et in perditione impiorum erit laudatio.* Isti sunt inimici Israel, qui vocantur impii; sicuti dictum est de Pharaone: *Dominus justus, & ego & populus meus impii:* Et quando perduntur de mundo: Sicuti dictum est: *Et inundavit aquas maris Suph super facies eorum;* Canticum fuit in mundo: *Et dixit Mose, & filii Israel canticum:* Alia expositio: *Et in perditione impiorum laudatio.* Hic est Kore, & ejus congregatio: Dictum est enim *Num.* XVI. 33. *Et operuit eos terra, & perierunt.* Alia expositio: Hic est Sisara. Scriptum est enim: *Sic pereant omnes inimici tui Domine.* Alia expositio: Hic est Achab filius Amri: Canticum fuit: Dictum est enim; *Et præteriit canticum.* Alia expositio: *In bonis justorum exultabit civitas:* Scriptum est enim *Esther* VIII. 15. *Mardochæus autem egrediens de conspectu regis indutus &c.* Pariterque scriptum est ibid. *Et civitas Susan exultavit, atque lætata est. Et in perditione impiorum laudatio:* Hic est Aman, & ejus uxor, & ejus filii; Scriptum est enim ibid. VII. 10. *Suspensus est Aman in patibulo, quod paraverat Mardochæo, & regis ira quievit.* Alia expositio: *In bonis justorum.* Isti sunt Israelitæ, de quibus dictum est; *Et populus tuus omnes justi, in æternum hæreditabunt terram.* Quando faciunt voluntatem Dei S. B. ipsi prosperantur, & eorum inimici cadunt in eorum manus: Sicuti dictum est: *Quum feceris rectum in oculis Domini.* Et postea quid scriptum est? *Cum egressus fueris ad bellum: Et dabunt:* Exultabit civitas; quia confitentur regi regum; sit ille benedictus: Sicuti dictum est in Josaphat: *Cum egressus esset ante armatum dixit: Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus. Cum egressus fueris ad bellum contra hostes tuos.* De bello arbitrario textus loquitur; Et quodnam est bellum arbitrarium? e. g. bellum David & Joab filio Serujah, quod bel-

ויואב בן צרויה שהיתה מלחמתם להרחיב את גבול ישראל כדכתיב כי תצא למלחמה ולא כתב דבר אל בני ישראל. על אויבך. כנגד אויבך אתה רשאי להלחם ולא כנגד אחיך לא יהודה על שמעון ולא שמעון על יהודה כענין שנאמר וסרה קנאת אפרים וצוררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא את יהודה ויהודה לא יצור את אפרים. ונתנו יהוה אלהיך בידך. בשורה היא להם שאם עשו כל האמור בענין לסוף הקדוש ברוך הוא נותנם בידם. ושבית שביו לרבות הכנענים שבתוכה. וראית בשביה. בשעת שביה לא דברה תורה אלא כלפי יצר רע. אשת. כל מקום שנאמר אשת צריך לומר אחריו כלום כגון אשת כסילות וכאן למה נאמר אשת מלמד היא אשת איש. יפת תאר דברה תורה בנאה ואפילו היא כעורה תלמוד לומר וחשקת בה. והבאתה אל תוך ביתיך. ולא לבית אחר. וגלחה את ראשה כמשמעו. ועשתה את צפרניה: רבי אליעזר אומר תקוץ. מאי טעמא דרבי אליעזר כשם שגילחה את ראשה היא העברת שיער כך ועשתה את צפרניה העברת צפרנים. ואף על פי שרבי עקיבא נחלק עליו לומר ועשתה גידול כדי לנוולה. תרגם ותרבי ית טופרה. מכל מקום ראיה לדברי רבי אליעזר מדברי קבלה. דכתיב ומפיבשת בן שאול ירד לקראת המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו. ויש לקיים דברי שניהם בתחלה היתה מגדלת אותם כדי לנוולה ובסוף ירח ימים היתה קוצה אותם כדי לטהרה ומטבילה ובא עליה. והסירה את שמלת שביה מעליה מלמד שהיה מעביר הימנה בגדים נאים שהיתה לובשת בביתה בשעה שנלקחה פתאום ומלבישה בנדי אלמנות וישבה בביתיך בביה שהוא בו כדי שיהא נכנס ויוצא ורואה אותה כשהיא מנוולת. ובכתה את אביה ואת אמה רבי אליעזר אומר אביה ממש רבי עקיבא אומר עבודה זרה כענין שנאמר אומרים לעץ אבי אתה. ירח ימים שלשים. ואחר כן תבוא אליה.

bellum susceptum fuit ad dilatandum terminum Israel; sicuti scriptum est: *Cum egressus fueris ad bellum*. Non autem scriptum est: Loquere ad filios Israel: *Contra hostes tuos*. Tibi licet contra eos pugnare, non autem contra fratres tuos, non Juda contra Simeonem, neque Simeon contra Juda: Sicuti dictum est *Isai*. XI. 13. *Et auferetur zelus Ephraim, & hostes Juda peribunt: Ephraim non æmulabitur Judam, & Judas non pugnabit contra Ephraim. Et dederit eum Dominus Deus tuus in manum tuam*. Annuntiat illis; Si faciant omnia, quæ dicta sunt in subjecto, finis erit, ut Deus S. B. det illos in eorum manus: *Et captivaveris captivitatem ejus*. At includendum Chananæos, qui ibi fuerint: *Et videris in captivitate*. De tempore captivitatis non loquitur lex nisi adversus figmentum malum: *Mulierem:* Ubicunque dicitur mulier, dicendum est post id nihil; e. g. mulier stulta: hoc loco cur dictum est: *Mulierem?* Docemur, vel si fuerit uxor viri: *Pulchram adspectu*: Loquitur lex de pulchra; Vel si fuerit deformis: Idcirco dictum est: *Et delectatus fueris in ea. Tum adduces eam in domum tuam:* Non autem in domum alterius; *Et radet caput suum:* Juxta sensum literalem: *Et crescere faciet ungues suos:* R. Eliеser dicit: Præcidet ungues. Quænam est ratio Rabi Eliеser? Sicut quando *radet caput suum*, faciebat transire comam, ita pariter; *Et crescere faciet ungues suos*; Emittet ungues: Et licet R. Akiba de eo contendat, dicendo. Et faciat crescere, ut vilescat: Targum: *Et faciet crescere ungues suos*. Omnimode est demonstratio verbis R. Elieser ex verbis traditionis: Scriptum est enim 2. *Sam*. XIX. 24. *Mipbibosetb filius Saul descendit in occursum regis, illotis pedibus, & intonsa barba:* Et possunt uniuscujusque verba confirmari: In principio nutriebat eos, ut raderet, & in fine mensis dierum, ut purificaret eam, ut cum ea congrederetur. *Removebitque vestimentum captivitatis suæ de super se*. Docemur quod ab ea removeret vestes elegantes quibus fuerat induta in domo sua, quando capta est, subito, & induebat vestes viduitatis. *Et sedebit in domo tua:* In domo, in qua ipse erit, ut ingrediens & egrediens eam inspiciat, quando vilescit: *Et flebit patrem suum, & matrem suam*. R. Elieser dicit: *Patrem suum:* Ex sensu literali. R. Akiba dicit: Idololatriam: Sicuti dictum est: *Dicunt ligno; pater meus tu: Mensem dierum:* Dies triginta: *Et postea ingredieris ad eam*. Docemur, quod ante

מלמד שקודם לכן לא היה לו רשות בה. ובעלתה. שתהא נקנית לו כאשת איש שהיא בעולת בעל . והיתה לך לאשה. לנהוג בה מנהג אישות. שארה כסותה ועונתה לא יגרע . והיה אם לא חפצת בה ושלחתה. הרשות בידו להוציאה ולקיימה. ושלחתה לנפשה: בגט ואין צריך להעניקה . ומכור לא תמכרנה בכסף . אין לי אלא כסף שוה כסף מנין תלמוד לומר ומכור לא תמכרנה לא תתעמר בה. הואיל ואינה מקיימה בדרך אישות אסור להשתמש בה . ועד כמה הוא עימור . אפילו להעמידה לפני הרוח או לישב עליה כדרך שאמרו רבותינו זכרונם לברכה בגונב נפש מאחיו . כי תהיין לאיש שתי נשים. האחת רשות. מכשמע שנאמר נשים איני יודע שאינו פחות משתים אלא לרבות אפילו יתר מיכאן. האחת אהובה והאחת שנואה. זו אהובה בנישואיה וזו שנואה בנישואיה. שמחמת שזו מן העממים בא לשנאתה וזו מישראל בא לאהוב אותה לכך נאמרו פרשיות הללו. דבר אחר כי תהיין לאיש שתי נשים הראויות להויה יצאו שפחה ונכרית שאין בה הויה. וילדו לו בנים· מי שהוולדות שלו יצאו שפחה ונכרית שאין הוולד הולך אלא אחריהן . בנים . הבנים בדין הזה ולא הבנות שאף על פי שהבנות נכנסות לנחלה תחת האחים אינן בדין הבכורה . והיה הבן הבכור לשניאה. הבן ולא טומטום ואנדרוגינס. הבכור ולא הספק. לשניאה. הכתוב מבשרך שהבכור לשניאה. וכן אתה מוצא בלאה ובפנינה . כמה טעות טעו הקראים שאמרו ואשה אל אחותה לא תקח אלו שתי נשים ודבר זה בתורה ובנביאים ובכתובים שהיו ישראל נושאים שתי נשים ובפנינה כתב וכעסה צרתה גם כעס. והיה ביום הנחילו את בניו. ביום מפילין נחלות ואין מפילין בלילה . את אשר יהיה לו . מלמד שהבן בראוי בבמוחזק·

te hoc tempus non fuerit ipſi in ea poteſtas: *Et cum ea congredieris:* Ut ſit illi acquiſita, ſicut uxor viri cum qua fuerit congreſſus maritus: *Et erit tibi in uxorem:* Ut in ea obſervet conſuetudinem uxorum; *Operimentum ejus, & vicem ejus non diminuet: Exod.* XXI. 10. *Erit autem, ſi non delectatus fueris in ea & dimittes eam:* Tibi permittitur illam dimittere, & retinere: *Et dimittes eam animæ ſuæ.* Libello repudii: Neque neceſſe eſt eam onerare. *Et vendendo non vendes eam argento.* Non probo niſi de argento, quod æquivaleat argento, unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Et vendendo non vendes eam. Nec mercaturam exercebis in ea.* Quoniam non conſervatur juxta conſuetudinem uxorum, vetitum eſt ex ea uſum percipere: Et quandiu mercaturam exercebit? Vel ut eam ſtatuat in foro, aut ut ſedeat ſuper ea: Sicut dixerunt ſapientes noſtri f. m. *Furatus animam ex fratribus ſuis. Cum fuerint viro duæ uxores:* Una licet; Ex ſenſu literali dictum eſt: *Uxores:* Scio non eſſe pauciores duabus: Sed venit ad includendum vel plures: *Una dilecta, & altera exoſa:* Hæc dilecta in ſuis nuptiis; & hæc exoſa in ſuis nuptiis; Quod hac de cauſa, iſte ex populis venit ad odio habendam eam, & ille ex Iſrael venit ad eam amandum. Idcirco memorantur iſtæ ſectiones: Alia expoſitio. *Quum fuerint viro duo uxores:* Dignæ in quibus ſit eſſentia; Excluditur ancilla, & aliena, in quibus non eſt eſſentia: *Et pepererint ei filios:* Cujus filii ipſi ſint; Excluditur ancilla & aliena, quarum partus non ſequitur niſi eas. *Filios.* Filii comprehenduntur in hoc jure, non autem filiæ; Licet filiæ vocentur ad hæreditatem loco fratrum, tamen non comprehenduntur in jure primogenituræ. *Fuerit autem filius primogenitus exoſæ. Filius*, non autem obſtructus, & androgynus; *Primogenitus*, non dubius. *Exoſæ:* Textus tibi annuntiat, quod erit primogenitus exoſæ: Et ſic tu deprehendis in Leha, & Penina; Quot errores commiſſi ſunt in his textibus, in quibus dictum eſt: *Et mulierem & ſororem ejus non accipies?* Iſtæ ſunt duæ uxores: Et hoc deprehenditur in lege, & in prophetis, & in Hagiographis, quod Iſraelitæ ducerent duas uxores; Et de Penina ſcriptum 1. *Sam.* 1. 6. *Affligebat quoque eam æmula ejus. Et erit in die quo dividet hæreditatem filiis ſuis:* Interdiu, non noctu divident hæreditatem. *De opibus quæ fuerint illi.* Docemur, quod filius tolleret quod ſibi conveni-

כגון שמת אביו ואחר כך מת זקינו והנכסים הן ראויין לאביו שאילולי היה אבי חי היה נוטלן הבן תחת אביו כבמוחזק שהיו לו מוחזקין מחיי אביו. לא יוכל לבכר. ואם ביכר אינו מבוכר את בן האהובה. כי את הבכור בן השנואה יכיר. יכירנו לאחרים. מלמד שנאמן אדם לומר זה בני בכורי. רבי יהודה אומר כשם שנאמן לומר זה בני בכורי כך נאמן לומר זה בן גרושה ובן חלוצה. וחכמים אומרים אינו נאמן. לתת לו פי שנים. פי שנים כנגד אחד מן הבנים בין מועטים בין מרובין וכן הוא אומר ואני הנה נתתי לך שכם אחד על אחיך. בכל אשר ימצא לו. מלמד שאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק שאם מת אביו ואחר כך מת זקינו נכסים הבאים לו מן זקינו נוטל בשוה עם שאר אחים. כי הוא ראשית אונו. ולא ראשית אונה של אשה. לו משפט הבכורה. מלמד שהבכורה יוצאת בדיינין. שמשפט כתוב ביה ובכור שנולד לאחר מיתת אביו. כגון שהיה לאביו שתי נשים ואחר כך ילדו אותן שתי נשים אין הבכור ההוא נוטל פי שנים. דבעינן יכיר ולא הספיק להכירו. תנן התם המחלק נכסיו על פי ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להן את הבכור דבריו קיימין ואם אמר מחמת ירושה לא אמר כלום מפני שמתנה על מה שכתוב בתורה וכל המתנה על מה שכתוב בתורה לא אמר כלום. והילכתא המזכה לעובר לא קנה והני מילי לעובר דלאו דיליה. אבל לעובר דיליה ניחא ליה לאיניש דלישתמעון מיליה בעובר דיליה וקנה ויתר משפטי בכור ופשוט בפרק יש נוחלין בבבא בתרא,

סליק פיסקא

veniret, ex possessione; e. g. si mortuus esset pater, & posthæc mortuus esset avus, & istæ facultates sunt convenientes ejus patri; Etenim si fuisset ejus pater vivus, accepisset filius in loco patris juxta possessionem; Sicut illæ, quæ sibi erant possessæ in vita patris sui. *Non poterit primogenitum facere:* Si autem fecerit primogenitum, non erit primogenitus. *Filium dilectæ. Sed primogenitum filium exosæ agnoscet:* Indicabit aliis: Docemur, quod fide dignus esset homo, si diceret; Hic est meus filius primogenitus: R. Jehuda dicit: Sicut est fide dignus, si dicat: Hic est meus filius primogenitus; ita pariter est fide dignus, si dicat: Hic est filius repudiatæ, & filius discalceantis: Et sapientes dicunt: Non est fide dignus: *Dando ei duas partes:* Duas partes contra singulos ex filiis, sive fuerint pauci, sive multi; Et sic dictum est *Genes.* XLVIII. 22. *Et ego dedi tibi portionem unam super fratres tuos: Ex omni quod intentum fuerit apud te.* Docemur, quod primogenitus non tolleret, quod sibi esset conveniens in possessionem; si enim mortuus esset pater, & posthæc mortuus esset avus, facultates, quæ sibi contingerent ex avo, accipiebat æqualiter cum reliquis fratribus: *Nam ipse est principium fortitudinis suæ:* Non autem principium fortitudinis mulieris: *Ei est jus primogenituræ.* Docemur, quod primogenitura egrederetur ex judiciis; quia jus scriptum est de illo; Et si primogenitus nascatur post mortem patris sui; e. g. si fuerint patri suo duæ uxores, & postea hæ duæ uxores pepererint, iste primogenitus non accipiet duas partes: Necesse est ut sit primogenitus; non autem cum fuerit dubium utrum sit primogenitus: Ibi legimus: Si ex ore suo dividat suas facultates, & alteri multiplicet, & alteri minuat, eisque æquiparat primogenitum, ejus verba confirmantur: Si vero dicat propter hæreditatem; nihil dicit; Quia paciscitur in eo, quod scriptum est in lege; & qui paciscitur in eo, quod scriptum est in lege, nihil dicit: Et est constitutio: Si quis acquirat fœtui, non acquirit: At hæc intelligantur de fœtu, qui suus non sit; at de fœtu suo; placet homini, ut auscultentur ejus verba in fœtu suo, ut acquirat. Et plura jura primogeniti deprehenduntur in cap. VIII. *Bava Bathra.*

Finis textus.

Cum

כי יהיה לאיש בן סורר ומורה. בן ולא בת. סורר ומורה. סורר על דברי אביו ואמו. ומורה כלשון ממרא. כענין באילוני ממרא. וכתיב עד אילון מורה ללמדך מ׳ מתחלף בו׳ דבר אחר מורה לשון יוני שוטה ודומה לו שיתה יהוה מורה להם. על שנשא יפת תאר סופו מוליד בן סורר ומורה. וכן אתה מוצא בדוד לפי שנשא את מעכה בת תלמי מלך גשור יצא ממנה אבשלום בן סורר ומורה. כי יהיה לאיש בן. ולא איש שכיון שבא לכלל איש אינו נעשה בן סורר ומורה. דבר אחר מורה שמורה לעצמו דרך רע. איננו שומע בקול אביו. יכול אפילו אמר לו הדליק את הנר כשהוא אומר איננו שומע וגו׳. זולל וסובא הוי אומר אף זה כיוצא בו. ויסרו אותו. מלמד שבית דין מלקין אותו. ולא ישמע אליהם. ואחר שלקה עוד נוהג כדרך הראשון. ותפשו בו אביו ואמו. ולא גידמין. מלמד שאינו נסקל עד שיהא לו אב ואם. דברי רבי מאיר. והוציאו אותו אל זקני עירו בנינו זה. זהו שלקה בפניכם היה אחד מהם גידם או חיגר או אילם או חרש. אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר ותפשו בו ולא גידמין. והוציאו אותו. ולא חיגרין. ואמרו. ולא אילמים. בנינו זה. ולא סומין. ומתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו. חזר וקילקל נידון בעשרים ושלשה. זולל וסובא. זולל בבשר וסובא ביין. וכן הוא אומר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו. מיכן אמרו בן סורר ומורה שגנב משל אביו ומשל אמו ואכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין חייב. רבי יוסי אומר חצי מנה בשר ולוג יין מכלל דתרטימר שאמרו חכמים חצי מנה הוא שכשם שכפל רבי יוסי ביין כך כפל בבשר. בסנהדרין: ואינו חייב עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו דשכיח ליה ואינו חייב עד שיאכל מה

CUM *fuerit viro filius perversus, & rebellis:* Filius, non filia. *Perversus & rebellis.* Perversus ad verba patris sui, & matris suæ: & מורה juxta phrasin ממרא: Sicuti dictum est: *Genes.* XIII. 18. *In Eloni-Mamre.* Pariterque scriptum est: *Usque ad Elon Moreh;* Ut doceare Mem mutari in Vau: Alia expositio: מורה: Ex lingua Græca *declinans;* Et huic simile est: *Ponit Deus timorem illis:* Quia nupsit pulchræ adspectu, finis erit, ut generet filium perversum & rebellem: Et sic tu deprehendis in David, quod nupserit Macha filiæ Talmai regis Gessur, egressus est ab eo Absalom filius perversus & rebellis: *Quum fuerit viro filius.* Non autem vir; Etenim postquam comprehenditur in genere viri, non fit filius perversus & rebellis. מורה; quod docuit se ipsum viam malam: *Qui non auscultet voci patris sui.* Crederem, vel si ipsi dicat: Accende lucernam? Quando vero dicit: *Qui non auscultet &c. Carnivorus, & vinivorus.* Dictum est: Ita pariter his similia. *Et correxerint ipsum.* Docemur, quod vapularet a Synhedrio: *Et non auscultaverit eis.* Postquam vapulavit, sectatur pristinam vivendi rationem. *Tunc apprehendent eum pater ejus & mater ejus.* Non autem mutili: Docemur, quod non lapidaretur, nisi sibi esset mater & pater. Verba R. Meir: *Et educent eum ad seniores urbis suæ.* Præceptum incumbebat senioribus urbis suæ, & in porta loci sui: *Dicentque senioribus urbis illius. Filius noster iste.* Hic est qui vapulavit in conspectu vestro: Si unus ex iis fuerit mutilus aut claudus, aut mutus, aut cœcus, non fiebat filius perversus & rebellis: Dictum est enim: *Et apprehendent eum.* Non mutili: *Et educent.* Non claudi: *Dicentque.* Non muti. *Filius noster iste.* Non cœci: Et statuebant coram tribus & vapulabat. Si iterum corrumperetur, judicabatur a tribus & viginti. *Carnivorus, & vinivorus.* זולל in carne, & סובא in vino: Et dictum est *Prov.* XXIII. 3. *Noli esse in conviviis potatorum, nec in commessationibus eorum.* Si comederit semilibram carnis, & potaverit semilogum vini, reus est: R. Jose dicit dimidium minæ carnis, & logus vini comprehenditur: Etenim semilibra, de qua dixerunt sapientes erat dimidium minæ; Sicut duplicat R. Jose in vino, ita pariter duplicat in carne: De his in tractatu *Sanhedrin:* Neque reus est, nisi capiat de bonis patris sui & matris suæ: & deprehendatur. Et non tenetur, donec comederit, quod ceperit a patre, & ma-

שלקח מאביו ומאמו ברשות אחרים דבענן דלא בעירה. בוא וראה עד היכן הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שדרכו של יצר הרע כך הוא. היום אומר לו עשה כן למחר אומר לו עשה כן גדול ממנו עד שטורדו מן העולם. למחר מגמר נכסי אביו ואמו ויוצא לפרשת דרכים ומלסטס את הבריות לפיכך אמורה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. ורגמוהו כל אנשי עירו. שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם. יין ושינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם. ולצדיקים רע להם ורע לעולם. וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת. ותלית אותו על עץ. מיכן אמרו האיש נתלה ואין האשה נתלית. אמר להם רבי אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון אמרו לו שמנים תלה שהיו כשפניות ואין דנין שנים ביום אחד אלא שהיתה השעה צריכה לכך ללמד בה אחרים. וכשם שעשה זה לפנים מן המצוה כך עשה זה שתלה נשים. יכול כל המומתין יהו נתלין. תלמוד לומר כי קללת אלהים תלוי. מה מגדף שפושט ידו בעיקר היה נסקל ונתלה אף כל כיוצא בו. כיצד היו עושין היו משהין את דינו עד לערב הערב. וגומרין את הדין וסוקלין אותו ותולין אותו אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים בו מצוה תלייה להראות את העם שהוא תלוי. ותלית אותו על עץ. קורה היו משקעין בארץ ועץ יוצא ממנה ותולה בו. לא תלין נבלתו על העץ. מה עץ שהוא ניוול אף כל שהוא ניוול. מיכן אמרו אין מלינין את המת יכול שאין מלינין אפילו להביא לו ארון ותכריכין להביא לו מקוננות לשמע עליו עיירות תלמוד לומר על העץ יצא דבר שהוא לכבודו שהוא מותר להלינו. כי קבר תקברנו. אותו ואת עצו. מיכן אמרו אחד שנסקל בה ואחד עץ שנתלה בו ואחד סודר שנחנק בה כולן נקברין עמו. ביום ההוא קודם הערב שמשו. כי קללת אלהים

matre sua, in potestate aliorum; Necesse est, ne requiras. Veni, & vide quod prævideat lex finem mentis filii perversi & rebellis; Etenim consuetudo figmenti mali hujusmodi est: Hodie illi dicit: Fac ita: Cras ei dicit; Fac ita amplius, donec detrudatur de mundo. Cras absumit facultates patris & matris, & egrediens in divisionem viarum, deprædatur creaturas; Idcirco dicit lex. Moriatur innocens, ne moriatur reus: *Et lapidabunt eum omnes viri urbis illius*. Quia mors impiorum jucunda est illis, & jucunda mundo; vinum & somnus impiis jucundum illis, & jucundum mundo: Et justis, malum illis, & malum mundo; *Quum autem fuerit in viro peccatum judicii interfectionis, & interfectus fuerit; Et suspendes eum in ligno*. Hinc dixerunt; vir suspendebatur, at mulier non suspendebatur; Dixit illis Rabi Elieser; Atqui Simeon ben Setah suspendit fœminis in Askalon; Responderunt ei; Octoginta suspendit, quæ erant præstigiatrices; At non judicant duos in uno die; Sed factum fuit necessarium, ut ex hoc alii docerentur; Et sicut hoc fecit intra præceptum, ita pariter hoc fecit, ut suspenderet fœminas; Crederem omnes reos mortis fuisse suspendendos? Idcirco dictum est. *Quia maledictio Dei est suspensus*. Sicut blasphemans extendit manum suam in fundamentum, idcirco lapidabatur, & suspendebatur, ita pariter omnes illi similes; Quomodo faciebant? Protrahebant ejus judicium usque ad tempus vespertinum, & eum lapidabant: Alter ligabat, & alter solvebat, ut in eo observaretur præceptum suspensionis; ut populus videret fuisse suspensum. *Et suspendes eum in ligno*. Tignum infigebatur in solo, & ex eo eminebat lignum, in quo suspendebatur. *Non pernoctabit cadaver ejus in ligno*. Sicut lignum quod sit ei ignominia, ita pariter omnia, quæ sint ei ignominia; Hinc dixerunt; Non faciunt pernoctare mortuum; Crederem, quod non possent facere pernoctare, vel ut illi adducerent arcam, & involucra, atque ut ei adducerent lamentatores, ut audiant civitates? Idcirco dictum est: *In ligno*. Excluditur quod sit in ejus decorem, quod liceat ut faciant eum pernoctare. *Sed sepeliendo sepelies eum*. Eum, & ejus lignum. Hinc dixerunt; Sive lapidem, quo lapidatus est, sive lignum, in quo fuerit suspensus, sive sudarium quo fuerit strangulatus, omnia cum eo sepeliuntur; *Die ipso*. Antequam occidat ejus sol. *Quia maledictio Dei est suspensus*.

תלוי כלומר מפני מה זה תלוי מפני שקילל את השם. ונמצא שם שמים מתחלל. ולא תטמא את ארמתך להזהיר בית דין על כך. לא תראה את שור אחיך. ולהלן הוא אומר כי תפגע הרי מצות עשה ומצות לא תעשה או את שיו נרחים. מיכן אמרו איזו היא אבדה מצא חמור ופרה רועים בדרך אין זו אבדה. חמור וכליו נופלין ופרה רצה בין הכרמים הרי זו אבדה. שחייב להשיב שנאמר נדחים והתעלמת מהם. יש פעמים שאתה מתעלם כגון זקן ואינה לפי כבודו או שהיתה אבידתו מרובה משל חבירו השב תשיבם לאחיך. אפילו עד כמה פעמים החזירה למקום שראוה אחרים לא יטפל בה נגנבה או שאבדה חייב באחריותה עד שיכניסנה לרשותו. ואם לא קרוב אחיך. לעשות רחוק כקרוב. ואספתו ל תוך ביתיך. לרשותך ולא לרשות אחרים. והיה עמך עד דרוש אחיך. ומי לא ידע שעד שידרוש אחיך אותו שאין אתה נותנו לו לא מהו עד דרוש אחיך אותו עד שתדרוש את אחיך שלא רמאי הוא. והשבותו לו להביא אבידת עצמו שאם היה תועה בדרך שאתה חייב להוליכו ל עיר מושב. וכן תעשה לחמורו. לימדך הכתוב שאם מצאת חמור אחיך שתהא עושה ואוכלת. וכן כל הבהמות עושות ואוכלות. שמלתו. להביא כל כסות. מצא כסותו של חבירו מנערה אחת לשלשים יום ושוטחה לצורכה שלא תתעפש אבל לא לכבודו שיכנסו אנשים בתוך ביתו ויראו את הכסות שטוח וכסבורים הם שהיא שלו. כל כסף וכלי נחשת משתמש בהן לצרכן כדי שלא יעלו חלודה אבל לא לשחקן כלי עץ משתמש בהן כדי שלא ירקבו אף השמלה היתה בכלל כל אלו. ולמה יצאת להקיש ליה מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנין ויש לה תובעין אף כל דבר שיש לו סימנין ויש לו תובעין. וכן תעשה לכל אבידת אחיך. לרבות הכל מפורש. בבבא מציעא. אשר תאבד ממנו

sus. Quasi dicat: Qua de causa iste suspenditur? Quia maledixit nomini Divino; & deprehenditur nomen Dei maledictum. *Ne polluas terram tuam*. Ut de hoc præmoneatur Synhedrium. *Non videbis bovem fratris tui*: Et *Exod.* XXXIII. 4. dictum est: *Cum occurrerit*. Ecce præceptum affirmativum, & præceptum negativum: *Et agnos ejus errantes*: Hinc dixerunt: Quænam est amissio? Si inveniat asinum & vaccam pascentes in via, hæc non est amissio: Si asinum & ejus vasa eversa, & vaccam currentem inter vineas; hæc est amissio; tum tenetur reducere; Dictum est enim: *Errantes, & oculum tuum non obteges ab eis*: Aliquando poteris obtegere; e. g. si fuerit senex, aut non possit decoris sui gratia, aut ejus ammissio sit major, quam amissio socii sui: *Reducendo reduces eos ad fratrem tuum*. Vel pluries reducet ad locum, ut alii videant; Si illi non adhæreat, & rapiatur, aut amittatur, tenetur cautione futuri damni, donec introducat sub ejus potestatem: *Et si non fuerit vicinus frater tuus*: Ut consideretur remotus sicut vicinus: *Et colliges illud in medium domus tuæ*: In potestatem tuam, non autem in potestatem aliorum: *Et erit tecum donec requirat frater tuus illud*: Et quis ignorat donec requirat frater tuus ipsum? Etenim illi non dabis, donec requirat frater tuus. Donec requirat fratrem tuum qui non sit deceptor. *Et restitues illud ei*: Ad includendum ipsam amissionem; si enim erret in via, tu debes eam deducere ad urbem habitationis: *Et sic facies asino ejus*. Te docet textus; si invenias asinum fratris tui; operabitur & pascet; ita pariter omnia jumenta operabuntur & pascent: *Vestimentum ejus*. Ad includendum omnia operimenta: Si inveniat operimentum socii sui, excutiet trigesimo quoque die; expandet illud propter necessitatem, ne putrescat; non autem propter suum decorem; ut ingredientes viri in ejus domum videant operimentum extensum, & putent ipsius esse: Vasis argenteis & æneis poterit uti propter eorum necessitatem, ne rubiginem contrahant non autem ad eorum diminutionem. Vasis ligneis poterit uti, ne putrescant: Etiam vestimentum erat in genere omnium istorum, cur exiit? Ad æquiparandum: Sicut vestimentum est peculiare, quod in eo sint signa, eique sint postulatores, ita pariter omnia, in quibus sint signa. *Et sic facies de omni re amissa fratris tui*. Ad includendum omnia, quæ exponuntur in *Bava Metzia*. *Quæ perierit ab eo*: Quod

ומצאתה. דבר שהוא אבוד ממנו ומצוי אצל כל אדם אתה חייב להחזיר. יצא המציל מן הים ומן הנהר והמוצא בטרטיא ופלטיא שהרבים מצויין שם מקום שנאבד מכל אדם שאם מצאה פטור עליה. לא תוכל להתעלם. ליתן לא תעשה עליה לפני יאוש בעלים. לא תראה את חמור אחיך. ולהלן הוא אומר כי תראה ליתן עליו עשה ולא תעשה. או את שורו נופלים בדרך׃ מיכן אמרו מצאה ברפת אינו חייב בה׃ ברשות הרבים חייב בה. והתעלמת מהם. כלומר אין רשות לך שתתעלם מהם. רבנן אמרי פעמים שאתה מתעלם כגון כהן והיא בבית הקברות או זקן ואינה לפני כבודו וכו׳. הקם תקים עמו׃ העמידה ונפלה אפילו חמשה פעמים חייב שנאמר הקם תקים עמו. הלך וישב לו אמר הואיל ועליך מצוה אם רצית להקם הקם פטור. שנאמר עמו. בזמן שהוא מתעסק עמו ולא בזמן שהלך וישב לו. אבל אם היה בעל החמור זקן או חולה עליו מצוה להקים שנאמר הקם תקים עמו.

סליק פיסקא

לא יהיה כלי גבר על אשה. שלא תלבש אשה לבוש זכר ותלך לבין האנשים ושלא תלבש כלי זין ותצא למלחמה. ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקשט בתכשיטי נשים וילך בין הנשים רבותינו זכרונם לברכה אמרו כלל תיקון אשה אסור לאיש. ושל איש על האשה. כי תועבת יהוה אלהיך כל עושה אלה. כי יקרא קן צפור לפניך פרט למזומן. כגון תרנגולין אווזים ויונים הנדילים בבית. קן צפור. מכל מקום בין מרובין בין מועטין. לפניך. לרבות אווזים ותרנגולין שקיננו בפרדס. בדרך. רשות הרבים. בכל עץ. להביא על האילנות. או על הארץ׃ כמשמעו. אפרוחים או ביצים. מה אפרוחים בני קיימא אף ביצים בני קיימא ולא מוזרות. ומה הבצים צריכים לאימן

ab eo fuerit amissum, & inventum fuerit apud quemvis hominem, tu debes restituere: Excluditur, quod salvatur a mari, & flumine; & quod inventum fuerit in via, & in palatio, quia multi ibi deprehenduntur, si in loco, ubi ammittitur a quovis homine, si inveniat, liber est: *Non poteris tegere*. Ut de eo explicetur præceptum negativum, propter desperationem dominorum: *Non videbis asinum osoris tui*. Et ibi dictum est: *Quum videris:* Ut de eo explicetur præceptum affirmativum & negativum: *Aut bovem ejus lapsos in via:* Hinc dixerunt; Si inveniat in bovili, non tenetur, in loco publico, tenetur. *Et oculum tuum teges ab eis:* Quasi dicat: Tibi non licet oculum tuum tegere ab eis. Sapientes nostri dixerunt: Aliquando poteris tegere; e. g. si fuerit sacerdos & fuerit in loco sepulcrorum, aut senex, & non fuerit juxta decorem suum &c. *Erigendo eriges cum eo:* Si erigatur, & cadat vel quinquies, tenetur: Dictum est enim: *Erigendo eriges cum eo:* Si abeat & illi dicat; Quoniam tibi incumbit præceptum, si velis erigere, erige: Liber est: Dictum est enim: *Cum eo*. Quando cum eo occupatur, non autem quando abeat, & revertatur ad eum. At si fuerit dominus asini senex, aut infirmus, ei incumbit præceptum erigendi: Dictum est enim: *Erigendo eriges cum eo*.

Finis textus.

NON erit instrumentum viri super mulierem: Ne mulier induat indumentum masculi, & incedat inter viros, & ne induat arma, & egrediatur ad bellum; *Neque vir induat vestimentum mulieris;* Ne ornetur ornamentis mulierum, & incedat inter mulieres: Sapientes nostri f. m. dixerunt: Hæc est regula generalis: Fœminæ sunt interdicta, quæ sunt viro, & quæ sunt viro, interdicta sunt mulieri: *Quia abominatio Domini Dei tui, qui faciat ista*. *Cum occurrerit nidus avis coram te*. Excludit præparatum; e. g. gallinas, anseres, & columbas nutritas in domo: *Nidus avis*. Sive multi fuerint, sive pauci: *Coram te*. Ad includendum anseres, & gallinas, quarum nidi fuerint in horto: *In via*. In loco publico: *In omni ligno*. Ad includendum arbores: *Aut super terra*. Juxta sensum literalem: *Pulli, aut ova:* Sicut pulli sunt consistentes, ita pariter ova erunt consistentia. Excluduntur putrida. Et sicut ova indigent matre sua, ita pariter pulli indi-

אף אפרוחים הצריכים לאימן . יצאו אפרוחים שאינן צריכין לאימן . והאם רובצת על האפרוחים. פרט למעופפת: יכול אף על פי שכנפיה נוגעות בקן תלמוד לומר והאם רובצת . דבר אחר שיהיה עוף טהור רובץ על ביצים טהורים שהיו כולם מין אחד . לא תקח האם על הבנים אפילו לטהר בה את המצורע: שלח תשלח אפילו פעמים רבות . פרט לקורא זכר . הנוטל אם על הבנים רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח וחכמים אומרים משלח ואינו לוקה . למען ייטב לך והארכת ימים לעולם שכולו טוב ולעולם שכולו ארוך ומה הקלות כך מצות חמורות שבתורה על אחת כמה וכמה . כי תבנה בית חדש אין לי אלא בנה . לקח ירש וניתן לו במתנה. מנין תלמוד לומר ולא תשים דמים בביתיך . להביא כל שיש בהן שימת דמים כגון בורות שחין ומערות ומה תלמוד לומר גג . דבר הכתוב בהווה. ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתיך . הרי כאן עשה ולא תעשה. כי יפל הנפל ראוי היה ליפול אלא מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב. ממנו . ולא לתוכו . כגון שהיתה רשות הרבים גבוהה מגגו עשרה טפחים ונפל לתוך גגו פטור . לא תזרע כרמך כלאים ולהלן הוא אומר שדך לא תזרע כלאים מלמד שכל המקיים כלאים עובר בלא תעשה שני לאוין. פן תקדש, המלאה מלמד שאסור בהנאה. המלאה הזרע . מאימתי משתשריש וענבים משיעשו כפול לבן . דבר אחר פן תקדש המלאה פן תוקד אש. אשר תזרע להביא את הזורע והרוח מסייעתו . ותבואת הכרם להביא כרם שאינו עושה פירות . לא תחרש בשור ובחמור יחדו זה עם זה. דבר אחר להביא בדין החורש והמנהיג והיושב בקרון . לא תלבש שעטנז. דבר שהוא שוע טווי נוז פרט לנזי צמר ולאציצי פשתן. לא תלבש ולהלן הוא אומר לא יעלה עליך . מה

digent matre sua: Excluduntur pulli, qui non indigent matre. *Et mater incubet pullis*. Excludit volantes; Crederem, vel quando ejus alæ attingunt in nido? Idcirco dictum est: *Et mater incubet*. Alia expositio, ut volucris mundus incubet ovis mundis; ut omnia sint ex eadem specie: *Non capies matrem cum filiis:* Vel ad purificandum cum ea leprosum. *Dimittendo dimittes*. Vel pluribus vicibus; Excluditur qui vocatur masculus. Si capiat matrem cum filiis, R. Jehuda dicit: Vapulat; at non dimittit: At sapientes dicunt: Dimittet, at non vapulat: *Ut bonum eveniat tibi, & prorogentur dies:* In seculo, quod totum est bonum, & in seculo, quod totum est diuturnum; Si ita in præceptis levibus, in gravibus in lege memoratis quanto magis? *Cum ædificaveris domum novam*: Non probo nisi quando ædificaverit, si emerit, & hæreditaverit, & dono acceperit, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Ut non ponas sanguines in domo tua:* Ad includendum ea, in quibus sit positio sanguinum; e. g. puteos, fossas, & cavernas: Et cur dictum est: *Tectum?* Loquitur lex de essentia: *Et facies loricam tecto tuo: Ut non ponas sanguines in domo tua:* Ecce hoc loco præceptum affirmativum, & negativum. *Cum ceciderit cadeas ex eo:* Dignus ut caderet: Sed involuitur meritum propter merentem, & demeritum per demerentem: *Ex eo:* Non in ejus medium: e. g. Si locus publicus esset illo eminentior decem palmis, & caderet intra tectum ejus, erat liber: *Non seres vineam tuam heterogeneis:* Et *Levit.* XIX. 19. dictum est: *Agrum tuum non seres heterogeneis*. Docemur; siquis conservet heterogenea, transgreditur duo præcepta negativa. *Ne forte polluas granum:* Docemur usu fuisse interdictum: *Granum seminis*. Quando? Postquam radices egerit; & frondes postquam fecerint duplicitatem albam. Alia expositio: *Ne forte polluas granum*. Ne accendatur ignis. *Quod seres*. Ad includendum semen, & ventus opitulatur; *Et proventus vineæ:* Ad includendum vineam, quæ non producit fructus. *Non arabis bove, & asino simul*. Altero cum altero. Alia expositio: Ad includendum in hoc jure arantem, & triturantem, & constituentem in curru. *Non indues misturam lanæ, & lini*; sc. quod sit carminatum, netum & textum; Excludit tonsuras lanæ, & floccos lini: *Non indues*: Et ibi dictum est: *Non adscendat super te:* Sicut indutio ea est, quæ sit decora corpo-

לבישה שיש לו לגוף הנאה אף לחלן כן.
יצא המפשיל קופתו לאחריו יחדו פרט
ללובש חלוק של פשתן על גבי צמר.
גדילים תעשה לך. זה הלבן. מנין להביא
את התכלת תלמוד לומר ונתנו על ציצית
הכנף פתיל תכלת. תעשה. ולא מן
העשוי שלא יוציא נימין מן הטלית ויעשה
שלא יעשה מן הסיסין ומן הנימין ומן
הגדרין כדמפורש בפרשת ועשו להם
ציצית על ארבע ולא על חמש. כסותך
פרט לכל כסות שאינו מרובע. אשר
תכסה בה. פרט למעופרת שאינה
מכסה ראשו ורובו. כי יקח איש אשה
ובא אליה ושנאה. רבי יהודה אומר אם
בא אליה לוקה משום ובא אליה. ויסרו
אותו. בוא וראה אם עבר אדם על
ואהבת לרעך כמוך. סופו לעבור על לא
תקום ולא תטור ועל לא תשנא את
אחיך בלבבך. ושם לה עלילות דברים.
יכול אפילו אמר לה הקדיחה תבשילן
ולא הקדיחה. נאמר כאן עלילות דברים
ולמטה נאמר עלילות דברים. מה להלן
טענת בתולים. אף כאן טענת בתולים.
והוציא עליה שם רע. להביא ביאה
אחרת. ואמר את האשה הזאת לקחתי.
בעמידתה הדברים נאמרין שנאמר הזאת.
ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים.
הרי עדים שזינתה בית אביה. ולקח
אבי הנערה ואמה והוציאו את בתולי
הנערה אף על פי שאין לה אב או אם
ולמה נאמר אבי הנערה ואמה. הן
שגידלו גידולין יבואו עם גידוליהן. והוציאו
את בתולי הנערה. אל זקני העיר השערה.
לבית דין. ואמר אבי הנערה אל הזקנים.
מיכן שאין רשות באשה לדבר במקום
האיש. את בתי נתתי לאיש הזה מלמד
שהרשות ביד האב לנרש את בתו קטנה
לאיש. אסרה שאין אנו יודעין למי. הזה.
התירה שזה הוא בעלה. מיכן אמרו
הפה שאסר הוא הפה שהתיר. לאשה
וישנאה. והנה הוא שם עלילות דברים
לאמר לא מצאתי לבתך בתולים וגו'.

pori, ita pariter ibi sic intelligendum est: Excludit, qui appendat sportam humeris suis. *Simul*: Excludit qui induit subuculam lineam super veste lanea: *Fimbrias facies tibi*: Hic est color albus: Unde probatur ad includendum hyacinthinum? Ex eo quod dictum est *Num.* XXV. 38. *Dabuntque super fimbriam laciniæ filum hyacinthinum*. *Et facies*. Non autem ex facto; Ne emineat filum ex pallio: *Et fiat*. Ne faciat ex glomis, & filis. Sicut exponitur in Parascha: *Et facient sibi fimbriam*. *In quatuor laciniis operimenti tui*: Non autem in quinque. *Operimenti tui*: Excludit omne operimentum, quod non sit quadrangulare: *Quo se operit*. Excludit qui se velat, qui non operit caput suum, & majorem sui partem. *Cum acceperit vir uxorem, & ingressus fuerit ad eam, & odio habuerit eam*. R. Jehuda dicit: Si ingrediatur ad eam, vapulat propter præceptum: *Et ingressus fuerit ad eam*: *Et castigabunt eum*. Veni & vide; Si quis transgrediatur præceptum: *Et diliges proximum tuum, sicut teipsum*: Finis ejus erit ut transgrediatur præceptum: *Non ulcisceris, neque servabis odium*: Et præceptum: *Non odio habebis fratrem tuum in corde tuo*: *Et posuerit in eam prætextus verborum*: Crederem vel si illi dicat: Ut coquat decoctum, & illa non coquat. Dictum est hic: *Prætextus verborum*. Sicut ibi respicit virginalia, ita pariter hoc loco virginalia: *Et protulerit de ea nomen malum*: Ad includendum congressum alium. *Et dixerit*: *Mulierem hanc accepi*: Ea adstante verba dicebantur: Dictum est enim: *Hanc*: *Et accessi ad eam, & non inveni in ea virginitates*: Ecce testes, quod scortata sit in domo patris sui. *Et accipiet pater puellæ, & mater ejus, & producent virginalia puellæ*: Vel si ei non fuerit pater, neque mater: Et cur dictum est: *Pater puellæ, & mater ejus?* Isti sunt qui nutrierunt alumnos, venient cum alumnis suis: *Et producent virginalia puellæ, ad seniores urbis ad portam*. Ad Synhedrium. *Dicetque pater puellæ senioribus*: Hinc probatur non licuisse mulieri loqui in loco viri. *Filiam meam dedi viro isti*. Docemur, quod possit pater despondere filiam suam parvulam: *Viro*: Interdictum sit, quod nos ignoremus, cui ista sit: Permissum sit, quod ista sit virgo: Hinc dixerunt: Os quod prohibet, est os quod permittit: *In uxorem; & odio habet illam*: *Et ecce posuit prætextus verborum; dicendo: non inveni filiæ tuæ virginitates &c.* Veniant te-

יבואו עדיו של זה ועדיו של זה ויאמרו דבריהם לפני זקני העיר. השמלה. רבי אליעזר בן יעקב אומר דברים ככתבן והשמלה ממש. ולקחו זקני העיר ההיא את האיש. ולא הקטן. ויסרו אותו במכות. וענשו אותו מאה כסף ונתנו להביא הנערה. ולא הבוגרת לכך נכתבין חסירין הנער: לאבי הנערה. ולא הגיורת שאין אבהות לגוי. כי הוציא שם רע על בתולת ישראל לא על זו הוציא בלבד אלא על כל הבתולות שבישראל הוציא. ולו תהיה. לאשה. בראויה לו לקיימה. פרט לאלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. זה חומר במוציא שם רע כשם שהאונס אסור לשלחה כך מוציא שם רע. נאמר כאן לא יוכל לשלחה. ונאמר באונס לא יוכל לשלחה כל ימיו. ואם אמת היה הדבר הזה. שלא נמצאו עדים להזים עדיו של זה שנאמר לא נמצאו בתולים לנערה. והוציאו את הנערה. מכל מקום אף על פי שאין לה פתח בית אב אלא שמצוה בפתח בית אביה. וסקלוה כל אנשי עירה. באבנים. לא מתה באבן אחת ממיתין אותו באבנים מרובות. כי עשתה נבלה בישראל. ניולה כל בנות ישראל. לזנות בית אביה נאמר כאן אביה ונאמר להלן את אביה היא מחללת. מה כאן זנות עם זיקת הבעל. אף להלן זנות עם זיקת הבעל. ובערת הרע מישראל. ביעור עושה הרע מישראל. כי ימצא איש בערים. שכב עם אשה כל שכיבת בעולת בעל. להביא בעולה בבית אביה. ועדין היא ארוסה. ומתו סתם מיתה בחנק שכל מיתה האמורה סתם אלא בחנק. מיתה שאין בה רושם. נאמר מיתה בידי שמים דכתיב וימת גם אותו מיתה שאין בה רושם. גם. להביא את המעוברת. שניהם. האיש

teſtes hujus, & teſtes illius, & dicent verba ſua coram ſenioribus urbis: *Linteum*. R. Elieſer ben Jacob dicit; Verba ſicuti ſcripta ſunt: *Et linteum*. Ex ſenſu literali; *Et apprehendent ſeniores civitatis illius virum*. Non puerum: *Et caſtigabunt eum*. Flagellatione: *Et mulctabunt eum centum ſiclis argenteis; & dabunt*. Ad includendum puellam, non autem adultæ. Scribuntur deficienter הנער *Patri puellæ*. Non autem patri proſelytæ. Quia non ſunt patres gentili: *Quoniam protulit nomen malum contra virginem Iſrael*. Non ſolum contra hanc protulit, ſed contra omnes virgines Iſrael protulit: *Et illi erit in uxorem*. Sibi convenientem ad conſervandum eam. Excludit viduam ſummo ſacerdoti, repudiatam, & diſcalceantem ſacerdoti vulgari: Hoc gravius eſt in proferente nomen malum; Etenim ſicut ſtupranti interdictum eſt dimittere, ita pariter proferenti nomen malum. Dictum eſt hic: *Non poterit dimittere eam*. Et dictum eſt in ſtuprante: *Non poterit dimittere eam omnibus diebus ſuis*. *At ſi verum fuerit verbum hoc*: ſc. quod non deprehendantur teſtes, qui poſſint falſo arguere teſtes illius: Dictum eſt enim; *Nec inventa fuerint virginalia in puella*. *Et educent puellam*. Omnimode; Vel ſi ei non fuerit porta domus patris. Sed præceptum eſt, ut fiat in porta domus patris ſui. *Et lapidabunt eam omnes homines civitatis ſuæ lapidibus*. Adſtantibus omnibus viris civitatis ſuæ: *Lapidibus*. Si uno lapide non moreretur, interficiebant lapidibus multis: *Quia fecit ignominiam in Iſrael*: Ignominiam cunctis filiabus Iſrael. *Scortando domui patris ſui*. Dictum eſt hic: *Patris ſui*. Et dictum eſt ibi: *Et patrem ſuum illa profanavit*. Sicut ibi deſignat ſcortationem cum damno mariti, ita pariter hoc loco deſignat ſcortationem cum damno mariti: *Et facies tranſire malum ab Iſrael*. Fac tranſire, qui facit malum, ab Iſrael: *Cum inventus fuerit vir*. Cum teſtibus: *Concumbens cum muliere*. Omni concubitu, quo concubuit: Ad includendum, ſi concubuerit in domo patris ſui, & adhuc erat ſponſa. *Interficientur*. Mors abſolute dicta erat ſtrangulatio; etenim quælibet mors abſolute dicta non erat niſi ſtrangulatio; ſc. mors in qua non ſit ſignum: Memoratur mors per manum Dei; Scriptum eſt enim; *Et interficietur etiam ipſe*; Morte, in qua non ſit ſignum; Ita pariter mors abſolute memorata per manum hominis eſt mors, in qua non ſit ſignum; *Etiam*. Ad includendum gravidam; *Ambo ipſi*. *Vir*

השוכב עם האשה אף על פי שהיא קטנה . והאשה אף על פי שנבעלה לקטן . ובערת הרע מישראל . בער עושי הרע מישראל . כי יהיה נערה בתולה מאורשה לאיש . נערה ולא בוגרת . בתולה . ולא קטנה . ארוסה ולא נשואה ומצאה איש בעיר ושכב עמה . מלמד שהפרצה קורא לגנב . ושכב עמה . כל שכיבה . והוצאתם את שניהם אל שער ההיא שער שנמצאו בו ולא שער שנידונו בו . וסקלתם אותם באבנים ומתו עד שימותו ואם מתו באבן אחרת יצאו . את הנערה על דבר אשר לא צעקה בעיר בעיר על פי התראה ואת האיש על דבר בהתראה . ובערת הרע מקרבך ואם בשדה ימצא האיש להביא כל השדה . והחזיק בה האיש ומת האיש אשר שכב עמה לבדו . ולנערה לא תעשה דבר מלמד שפטרה הכתוב מן המיתה . אין לנערה חטא מות . ולא מכות . כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה מלמד שכל עונשין שבתורה מצילין אותן בנפשן כשם שהרוצח ניתן להצילו בנפשו . כי בשדה מצאה . אין לי אלא שדה עיר מנין תלמוד לומר צעקה הנערה המאורשה . ואין מושיע לה . מכל מקום . ומה תלמוד לומר בשדה . דבר הכתוב בהווה . ואין מושיע לה הא יש לה מושיע . בכל דבר שאתה יכול להושיע אתה מושיע לה . צעקה הנערה . פרט לשאמרה הניחו לו שלא יהרגני דברי רבי יהודה . כי ימצא איש נערה בתולה אשר לא אורשה . בתולה פרט לבעולה . פרט למוכת עץ . ותפשה זה אונס פרט למפותה ושכב עמה בעדים . ונתן האיש . ולא הקטן . השוכב עמה . כל שכיבה . לאבי הנערה . ולא לאבי מתה . לאבי הנערה . שיהא קנס שלו . לאבי הנערה . ולא בוגרת . חמשים כסף . ככסף צורי . ולו תהיה לאשה . מלמד ששותה בעציצו אפילו חיגרת אפילו סומא . זה

Vir concumbens cum muliere; Vel si fuerit parvula. Et fœmina, vel si nupserit minorenni: *Et facies transire malum ab Israel*. Fac transire, qui faciunt malum, ab Israel. *Cum fuerit puella virgo desponsata viro*. *Puella*, non autem adulta; *Virgo*, non parvula; *Desponsata*; Non autem nupta: *Et invenerit eam vir in civitate, & concubuerit cum ea*: Docemur, quod fractura vocet furem: *Et concubuerit cum ea*. Quovis concubitu. *Educetis ambos ipsos ad portam civitatis*; sc. civitatis illius, in qua deprehensi fuerint, non autem in porta, in qua fuerint judicati. *Et lapidabitis eos lapidibus; & interficientur*; Donec interficiantur; Si uno lapide moriantur, satisfecerunt officio suo: *Puellam, ea de causa, quod non clamavit in civitate*: Ex dicto præmonitionis. *Et virum*. Propter præmonitionem: *Et facies transire malum de medio tui*. *At si in agro invenerit vir*: Ad includendum omnia, quæ sunt in subjecto agri. *Et apprehenderit eam vir*. *Et interficietur vir qui concubuerit cum ea solum*. *Et puellæ non facies quicquam*: Docemur, quod textus eam liberet a morte: *Non est puellæ peccatum mortis*. Neque flagellationis. *Nam quemadmodum insurgeret vir in proximum suum, & occideret eum anima, sic est res ista*: Docemur; qui rei sunt in lege, salvant sua anima, sicut homicida datus est ad salvandum eum sua anima. *In agro enim invenit eam*. Non probo nisi de agro, de civitate unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Clamavit puella* desponsata: *Et non fuit qui salvaret eam*. Omnimode. Et cur dictum est: *In agro*? Loquitur lex de essentia. *Et non fuit, qui salvaret eam*: Ecce est ei, qui salvare possit: Omni modo, quo poteris salvare, debes salvare. *Clamavit puella*. Excludit, quæ dixerit: Dimitte eum, ne me interficiat: Verba R. Jehuda: *Cum invenerit virginem, quæ non sit desponsata*. *Virginem*. Excludit maritatam. Excludit ligno percussam. *Et deprehensus fuerit*. Hic est stuprans. Excludit seducentem, & concumbentem cum ea cum testibus: *Et dabit vir*: Non puer. *Qui concubuerit cum ea*: Quovis concubitu: *Patri puellæ*: Non patri mortuæ: *Patri puellæ*: Ut mulctetur in eo, quod suum est: *Patri puellæ*; Non autem adultæ: *Quinquaginta siclos argenteos*: *Argenteos* Tyrios: *Et illi erit in uxorem*. Docemur, quod biberet in vase suo, vel si esset clauda, vel cœca; Hoc gravius est in stuprante, quam in seducente: *Pro eo quod* op-

חומר באונס מבמפתה. תחת אשר ענה. לרבות את היתומה. מיכן אמרו יתומה שנתאלמנה או שנתגרשה. רבי אליעזר אומר האונס חייב והמפתה פטור. לא יוכל לשלחה כל ימיו. בעמוד והחזר לו. לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו. רבי יהודה אומר כנף שראה אביו לא יגלה הוא.

סליק פיסקא

לא יבא פצוע דכא. כל שנפצעו ביצים שלו ואפילו אחת מהן. וכרות שפכה. כל שנכרת הגיד. רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שמעתי בכרם ביבנה מי שאין לו אלא ביצה אחת זה הוא סריס חמה. בקהל יהוה. אמר רבי יהודה ארבע קהילות הן קהל כהנים קהל לוים קהל ישראלים קהל גרים. שחמשה פעמים כתיב כאן בקהל יהוה חד לגופיה ואידך לדרשא. וחכמים אומרים שלשה. לא יבא ממזר. בין איש בין אשה. איזהו ממזר כל שאר בשר בלא יבא כגון העריות לפי שנאמר לא יקח איש את אשת אביו וסמיך ליה לא יבוא פצוע דכא לא יבא ממזר. מיכן שאין ממזר אלא מן העריות דומיא דאשת אביו. מן השניות ומן חייבי לאוין אין ממזר שיהא אסור לבוא וגו׳. מפורש במסכת יבמות ובמסכת קידושין בפרק עשרה יוחסין. גם דור עשירי. ולמטה הוא אומר גם דור עשירי מה להלן עד עולם. אף כאן עד עולם. מאי ממזר. ממזר מן המשפחות הכשרות. והפותר של קראין שאמר לא יבוא ממזר הוא פצוע דכא וכן פתר לא יבוא פצוע דכא ומהו פצוע דכא לא יבא ממזר. ועשה הפצוע דכא ממזר בידוע כי טוב לא פתר. ואינו אלא כצליל שעורים במחנה מדין שאם כן נאמר לא יבא עמוני ומואבי גם הוא פצוע דכא ויהיו שלשה איסורין איסור אחר. לא יבא עמני ומואבי עמוני ולא עמונית. מואבי

oppresserit eam . Ad includendum pupillam . Hinc dixerunt : De pupilla , quæ fuerit vidua , aut repudiata ; Rabi Elieser dicit : Stuprans tenetur , & seducens absolvitur : *Non poterit dimittere eam omnibus diebus suis:* Ut surgat , & revertatur ad eum . *Non accipiet vir uxorem patris sui , & non deteget laciniam patris sui* . R. Jehuda dicit: Laciniam , quam viderit ejus pater, non deteget.

Finis textus.

NON ingredietur fissus testiculis : Cui sint fissi testiculi , vel unus ex illis: *Et sectus virga*. R. Ismael ben R. Jochanan ben Beroka: Audivi in vinea in Jebna; Cui non sit nisi unus testiculus, iste est eunuchus solis. *In congregationem Domini :* Dicit R. Jehuda ; Quatuor sunt congregationes , congregatio sacerdotum, congregatio Levitarum, congregatio Israelitarum, & congregatio proselytorum ; Quia quinquies scriptum est hoc loco: *In congregationem Domini*. Semel propter seipsum, & aliud ad disserendum . Et sapientes dicunt : Tres . *Non ingredietur spurius :* Sive vir , sive mulier ? Quinam est spurius ? Reliqua omnis caro , quæ interdicitur præcepto: *Non ingredietur*: e. g. scortationes; Quia dictum est: *Non accipiet vir uxorem patris sui*. Et huic proximum deprehenditur : *Non ingredietur fissus testiculis : Non ingredietur spurius:* Hinc probatur; Non est spurius , nisi qui nascitur ex scortationibus : Simile est : *Uxorem patris tui*: Ex secundariis , & quæ tenentur præceptis negativis, non est spurius, qui prohibeatur ingredi &c. Exponitur in tractatu *Jevamoth*, & in tractatu *Kiduschim* cap. ult. *Etiam generatione decima:* Et infra dictum est: *Etiam generatione decima*. Sicut ibi in perpetuum, ita pariter hoc loco in perpetuum. Quis est spurius? Spurius ex familiis legitimis: Et qui interpretatur textus dicit : *Non ingredietur spurius :* Hic est fissus testiculis: Et sic interpretatur ; *Non ingredietur fissus testiculis*. At quid significat: *Fissus testiculis? Non ingredietur spurius*. Et facit fissus testiculis spurium; manifestum est, quod non recte interpretatur: Et non est ; *Quasi subcenericius panis ex hordeo volui , & in castra Midian . Judic.* VII. 13. Si ita dictum est : *Non ingredietur Ammonita , & Moabita :* Etiam fissus testiculis ; & tres interdicti erunt unus interdictus . *Non ingredietur Ammonita , & Moabita* : Ammonita , non autem Ammonitis , Moabita

ולא מואבית. על דבר אשר לא קדמו אתכם. מי דרכן להקדים האנשים ולא הנשים. וכן אתה מוצא ביתרו. ויאמר אל בנותיו ואיו למה זה עזבתם את האיש קראן לו ויאכל לחם. לפיכך זכה להיקרב בישראל· מיכן אמרו גדולה לגימה שמקרבת את הרחוקים ומרחקת את הקרובים. יתרו היה רחוק ונתקרב ועמון ומואב היו קרובים ונתרחקו וכו'. בפרק כל ישראל יש להם חלק. גם דור עשירי לא יבא להם בקהל יהוה עד עולם בגזירה שוה מה כאן עד עולם אף ממזר עד עולם. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. מיכן אמרו אפילו המלך באכסניותו צריך עזרה שהרי ישראל היו אוכלין את המן ושותין מי הבאר ואף על פי כן כתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. בוא וראה כמה בין בני עשו לבני לוט כתוב בפרשת אלה הדברים ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון. אבל בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי וכתיב כאשר עשו לי בני עשו הישבים בשעיר. ולא אבה סיחון וגו'. מלמד שבני עשו עשו להם שווקים ומכרו להם. אבל בני לוט לא די להם שלא נתנו להם בחנם וגם לא הקדימו להם בכסף כמו שעשו בני עשו אלא ששכר עליהם את בלעם בן בעור דכתיב על דבר. זו עצת בלעם. וכן הוא אומר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם. אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. בדבר קל. בדרך בשעת צרתכם. בצאתכם ממצרים. בשעת גאולתכם ועיניכם לעליונה. ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור. גנאי לו לבלעם. ולא אבה יהוה אלהיך לשמע אל בלעם. לא רצה בקרבנותיו. ויהפך יהוה אלהיך לך את הקללה לברכה. מלמד שהמקלל מתהפכת עליו הקללה. כיון שהיא בחנם חוץ מתלמידי חכמים שקללתו אפילו בחנם מגעת. כי אהבך יהוה אלהיך. שלשה פעמים כתוב

bita non autem Moabitis: *Ea de causa, quod obviam non tulerint vobis*. Qui solent obviam ferre? Viri non fœminæ. Et sic tu deprehendis in Jethro. *Et dixit ad filias suas ubi est ipse? Quare hoc, reliquistis virum? Vocate eum, ut comedat panem. Exod.* 11. 22. Idcirco dignus factus est, ut admoveretur Israeli. Hinc dixerunt: Magna est commessatio quæ admovet remotos, & removet proximos: Jethro erat remotus, & admotus est, & Ammon & Moab erant proximi, & fuerunt remoti &c. Sicut exponitur in tractatu *Sanhedrin* cap. ult. *Etiam generatione decima, non ingredietur in congregationem Domini*: In perpetuum. A pari; Sicut hoc loco in perpetuum, ita pariter spurius in perpetuum: *Ea de causa, quod obviam non tulerint vobis panem & aquas &c.* Hinc dixerunt: Vel rex in hospitio suo indiget auxilio; Etenim Israelitæ comedebant de manna, & potabant de aquis fontis; & licet ita esset, tamen dictum est: *Et de causa, quod obviam non tulerint vobis panem & aquas:* Veni & vide, quodnam fuerit discrimen inter filios Esau, & filios Lot: Scriptum est in Parascha: *Ista sunt verba: Et misi nuncios ex deserto Kedemoth ad Sibon regem Hesbon: Cibum argento vendes mihi, ut comedam, & aquam dabis mihi argento, ut bibam.* Et scriptum est: *Quemadmodum fecerunt filii Esau habitantes in Sebir: Et noluit Sibon &c. Deut.* 11. 28. Docemur, quod filii Esau statuerint eis fora, eisque vendiderint: At filiis Lot non fuit satis, ne darent gratuito, neque prævenirent, ut venderent argento, sicut fecerunt filii Esau, sed mercede conduxerunt contra eos Balaam filium Behor; Scriptum est enim: *Ea de causa*. Hoc est consilium Balaam: Et sic dictum est: *Ecce illæ erunt filiis Israel ex dicto Balaam. Ea de causa, quod obviam non tulerint vobis panem & aquas*. In re levi. *In via*: In tempore vestræ tribulationis: *In egressu vestro ex Ægypto*. In tempore vestræ redemtionis, & oculi vestri conversi erant ad excelsum: *Quod mercede conduxerit adversum te Balaam filium Beor*. Indecorum fuit ipsi Balaam: *Sed noluit Dominus Deus tuus auscultare Balaam*. Non acceptavit ejus sacrificia: *Et convertit Dominus Deus tuus tibi maledictionem in benedictionem*. Docemur, quod cum maledixisset, conversa fuerit in eum maledictio. Quia erat immerito; præter discipulum sapientum, cujus maledictio etiam immerito attingit. *Quod diligeret te Dominus Deus tuus*. Ter scriptum est in tex-

בפסוק יהוה אלהיך כנגד שלש מקומות
שעמד בלעם לקלל בהם את ישראל
ולא הוצלח. ויעלהו במות בעל. ויקחהו
שדה צפים. ויקח בלק את בלעם ראש
הפעור. והנה ברכת ברך זה שלש פעמים.
לא תדרוש שלומם וטובתם. לקבל מהם
גרים. כל ימיך לעולם ולעולמי עולמים:
לא תתעב אדומי כי אחיך הוא הנהיג עמך
מעשה אחוה ומכר לך לחם ומים. וכן
אמרו חכמים זכרונם לברכה רחמנא אמר
בטולך או בטולא דבר עשו. לא תתעב
מצרי כי גר היית בארצו. מלמד שמקבלין
עליהם גרים. כי גר היית בארצו אמר
רבי אלעזר בן עזריה מצרים לא קיבלו את
ישראל אלא לצורך עצמן שנאמר ואם ידעת
ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה
על אשר לי. ואפילו הכי קבע להם הכתוב
בשכר. המקבל את האכסנאי בתוך ביתו
ומאכילהו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת
כמה וכמה. בנים אשר יולדו להם דור
שלישי. אמר רבי שמעון מצרים השליכו
את ישראל בתוך היאר ואדומיין הקדימו
את ישראל בחרב ולא אסרן הכתוב אלא
עד שלשה דורות. אבל עמוניים ומואבים
על שנשאו ונטלו עצה להחטיא את ישראל
אסרן הכתוב איסור עולם מלמד שהמסית
קשה לאדם מן ההורגו שההורגו מוציאו
מן העולם הזה לבד והמסיתו להחטיאו
מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא
בנים אשר יולדו. אלו הבנות. דור שלישי
יבא להם בקהל יהוה אמר רבי יהודה
גר מצרי היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא
ואמר אני גר מצרי נשוי גיורת מצרית
כדי שיהא בן בני כשר לבוא בקהל לקיים
מה שנאמר דור שלישי וגו'

סליק פיסקא

כי תצא מחנה על אויביך, כשתהא
יוצא במחנה על אויביך. כנגד אויביך
אתה נלחם. ונשמרת מכל דבר רע:

textu: *Dominus Deus tuus*. Contra tria loca, in quibus ſtetit Balaam ad maledicendum Iſrael, & non fuit proſperatus. *Et duxit eum ad Bamoth Baal. Et tulit eum in agrum Sophim. Et tulit Balac Balaam in verticem Pehor*. Et ecce benedicendo benedixit tribus vicibus. *Non quæres pacem eorum, & bonum eorum*: Ut accipias ab eis proſelytos: *Cunctis diebus tuis*. In ſeculum & in ſecula ſeculorum. *Non abominaberis Edomæum, quia frater tuus ille*: Obſervavit tecum opera fraternitatis, & vendidit tibi panem & aquas. Et ſic dixerunt ſapientes noſtri f. m. Textus dicit: *Non abominaberis Ægyptium, quia peregrinus fuiſti in terra ejus*: Docemur, quod acciperent ab iis proſelytos; *Quia peregrinus fuiſti in terra ejus*. Dicit R. Elieſer ben Azaria: Ægyptii non receperunt Iſrael niſi propter ſuam ipſorum utilitatem: Dictum eſt enim *Geneſ*. XLVII. 6. *Et ſi cognoveris, quod ſint inter eos viri ſolertes, pones eos principes ſuper greges meos*. Licet ita ſit, tamen textus eis ſtatuit in mercedem: Qui enim recipiat hoſpitem in domo ſua, eumque cibet & potet, eique ſuppeditet de facultatibus ſuis, quanto magis? *Filii, qui naſcentur illis generatione tertia*. Dicit R. Simeon: Ægyptii dimiſerunt Iſraelitas in medio lucis, & Edomæi occurrerunt Iſraelitis in gladio, at eos non interdixit textus niſi uſque ad tertiam generationem; At Ammonitæ, & Moabitæ, qui acceperunt & inierunt conſilium, quo facerent peccare Iſrael, interdixit textus interdicto perpetuo; Docemur, quod tentatio ſit moleſtior homini, quam occiſio, quia occiſio educit de hoc mundo duntaxat; Qui autem tentant ad peccandum, ejiciunt de hoc ſeculo, & de ſeculo futuro. *Filii, qui naſcentur*. Iſtæ ſunt filiæ: *Generatione tertia ingredietur in congregationem Domini*. Dicit R. Jehuda: Proſelytus Ægyptius fuit mihi ſocius ex diſcipulis Rabi Akiba, qui dixit: Ego ſum proſelytus Ægyptius, nubam proſelytæ Ægyptiæ, ducam in uxorem filio meo filiam proſelytæ Ægyptiæ, ut filius filii mei ſit legitimus ut ingrediatur in congregationem, ad obſervandum quod dictum eſt: *Generatione tertia &c.*

Finis textus.

Quando egredieris cum caſtris contra inimicos tuos. Quando egrederis cum caſtris contra inimicos tuos, contra inimicos tuos pugnabis: *Cuſtodies te ab omni re mala*. Vel a lingua ma-

אפילו לשון הרע. תנו רבנן ונשמרת מכל
דבר רע שלא יהרהר אדם אפילו דבר
ביום ויבוא לידי טומאה בלילה . אמר
רבי פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי
מעשים טובים . ומעשים טובים לידי
זהירות. זהירות לידי זריזות . זריזות
לידי נקיות. נקיות לידי פרישות. פרישות
לידי טהרה . טהרה לידי קדושה . קדושה
לידי ענוה. ענוה לידי יראת חטא. יראת
חטא לידי חסידות . חסידות לידי רוח
הקדש . רוח הקדש לידי תחית המתים.
וענוה יותר מכולם שנאמר רוח יהוה
אלהים עלי יען משח יהוה אותי לבשר
ענוים דברי רבי יהושע בן לוי . כי יהיה
בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה.
אחד היום ואחד הלילה אלא שהלילה
מרגילו לכך . והבר הכתוב בהווה . ויצא אל
מחוץ למחנה לא יבוא אל תוך המחנה . זו
מצות עשה ולא תעשה . רבי ישמעאל
אומר ויצא אל מחוץ למחנה זה מחנה
לויה . לא יבא אל תוך המחנה זה מחנה
שכינה . והיה לפנות ערב ירחץ במים
מלמד שטבילה מבעוד יום וכבוא השמש
יבוא אל תוך המחנה. ביאת שמשו מעכבתו
מליכנס אל המחנה. ויד תהיה לך . אין יד
אלא מקום וכן הוא אומר הנה מציב לו
יד ואומר איש על ידו לרגליהם . מחוץ
למחנה ויצאת שמה חוץ . בבית הכסא
ולא בעמידה מלמד שאין נפנין מעומד .
ואין נפנין למזרח ומערב. אלא לצפון ודרום
ואין מקנח בימין אלא בשמאל מפני שהימין
קרובה לפה ובה מראה טעמי תורה . ויד
תהיה לך על אזניך על מקום זיינך זה
צד שמאל שהחרב תלויה בו . והיה בשבתך
חוץ בישיבה ולא בעמידה . וחפרת בה
ושבת וכסית את צאתך. רבי ישמעאל
אומר מיכן שלא יהא אדם הופך פניו
כלפי דרום ויהיו ענבותיו במערב מפני
שהשכינה במערב . לכך נאמר ושבת שהיה
עומד וחוזר ומכסה. כי יהוה אלהיך מתהלך
בקרב מחניך זה הארון. והיה מחניך קדוש
מיכן אמרו לא יקרא אדם שמע בצה

mala: Tradiderunt sapientes nostri: *Et custodies te ab omni re mala*. Nequis cogitet vel rem interdiu, & adducatur nocte in periculum immunditiei: Dicit Rabi Pinchas ben Jair; Lex adducit ad opera bona, & opera bona ad lucem, & lux ad diligentiam, & diligentia ad munditiem, mundities ad separationem, & separatio ad puritatem, & puritas ad sanctitatem, & sanctitas ad humilitatem, & humilitas ad timorem peccati, timor peccati ad pietatem, pietas ad spiritum sanctum, spiritus sanctus ad resurrectionem mortuorum, & humilitas præstantior est omnibus. Dictum est enim *Isai.* LXI. 1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me ad annuntiandum mansuetis*. Verba Rabi Jehosua ben Levi: *Quum fuerit in te vir, qui non sit mundus ex accidente nocturno*. Tam interdiu quam noctu; At nocte sic observat, & agit textus de essentia: *Tum egredietur extra castra; non ingredietur in castra*. Præceptum affirmativum, & negativum: Rabi Ismael dicit: *Et egredietur extra castra*. Hæc sunt castra Levitarum; *Non ingredietur in castra:* Hæc sunt castra Divinitatis: *Et erit sub tempus vespertinum, abluetur aquis*. Docemur peragendam fuisse ablutionem interdiu: *Et juxta occasum solis ingredietur in castra*. Occasus solis eum impediebat, ne posset ingredi in castra. *Et clavus erit tibi*. Non designat יד nisi locum; Et sic dictum est *Sam.* XV. 2. *Et ecce statuit illi locum*. Pariterque dictum est *Num.* II. 17. *Quisque in loco suo juxta vexilla sua*. *Extra castra, & egredieris illuc foras*. In loco occulto, non autem in consessu. Docemur, quod non se exonerarent in consessu, neque in oriente & occidente, sed ad aquilonem & austrum; neque absterget dextra, sed sinistra, quia dextra proxima est ori, eaque ostendit sensus legis. *Et clavus erit tibi super arma tua*. Super locum armorum tuorum: Hoc est latus sinistrum, unde pendet gladius. *Et erit quum fueris foris?* Extra consessum; non autem in consessu. *Tum fodies cum eo, & operies spurcitiem tuam*. R. Ismael dicit: Hinc probatur, quod non debeat homo convertere faciem suam ad austrum, ita ut ejus dorsum sit in occidente; quia Divinitas est in occidente: Idcirco dictum est: *Et sedebis*. Ut stet & operiat. *Dominus enim Deus tuus ambulat per medium castrorum tuorum*. Hæc est arca: *Et sint castra tua sancta*. Hinc dixerunt: Nemo leget lectionem

משרה של כובסין ולא יכנס לבית הבורסקי ולא יכנס למרחץ וספרים ותפלין בידו. והיה מחניך קדוש קדשהו. מיכן אמרו לא יכנס להר הבית במקלו ובאפנדתו ובמנעלו ובאבק שעל רגליו ולא יעשנה קפנדריא ורקיקה מקל וחומר. ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך מלמד שהעריות מסלקות את השכינה. לא תסגיר עבד אל אדוניו מיכן אמרו חכמים המוכר עבדו לגוים או לחוצה לארץ יצא לחרות. אשר ינצל אליך מעם אדוניו. לרבות גר תושב. עמך ישב בקרבך. לא בספר. במקום אשר יבחר. במקום שפרנסתו יוצאה. באחת שעריך ולא שיהא גולה מעיר לעיר. בטוב לו מנוה הרע לנוה היפה. בטוב לו לא תוננו. זה אונאת דברים שלא תאמר אי עני גולה מטולטל. אתמול היית עובד עבודה זרה ועכשיו היה מייחס עצמך בייחוס המשפחות. לא תהיה קדשה מבנות ישראל ולא יהיה קדש בבני ישראל. אתה מוזהר עליו ואי אתה מוזהר על האומות שלא תעשה כאומות. ובדברי קבלה הוא אומר וגם קדש היה בארץ עשו כתועבות הגוים. והמתרגם אמר לא תהיה קדשה. לא תהא איתתא מבנות ישראל לגבר עבד לא תביא אתנן זונה בין זונה בין שאר העריות דכתיב אתנן מכל מקום אי זהו אתנן האומר לזונה היא לך זה בשכרך. אפילו מאה כולן אסורין. האומר לחבירו הא לך טלה זה ותלין שפחתך אצל עברי הרי זה אתנן. ומחיר כלב אי זה הוא מחיר כלב האומר לחבירו הא לך טלה זה תחת כלב זה יכול אפילו העבירו ברגלו בעזרה יהא חייב נאמר נאמר כאן תועבה ונאמר להלן תועבה. מה תועבה האמור להלן לשום זבח שנאמר לא תזבח ליהוה אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת יהוה אלהיך וגו׳. אף תועבה האמור כאן בשום זבח שנאמר בית יהוה אלהיך.

nem *Audi* in latere balnei lavantium neque ingredietur in domum lotionis neque ingredietur in balneum, quando sint libri, & Thephilin in ejus manu: *Et sint castra tua sancta*. Sanctifica illa: Hinc dixerunt; Non ingredietur in montem domus cum baculo, tunica, & calceo, & pulvere in pedibus, neque faciet viæ compendium, multo minus non despuet: *Ut non videat in te maculæ quicquam, & revertatur a te*. Docemur, quod turpitudines removerent Divinitatem. *Non trades servum domino suo*. Hinc dixerunt sapientes: Si quis vendat servum suum gentili, aut extra terram, egreditur in libertatem. *Qui se salvaverit apud te a domino suo*: Ad includendum peregrinum inquilinum. *Tecum stabit in medio tui*; non in termino. *In loco quem elegerit*: In loco, unde educitur ejus alimentum. *In una portarum tuarum*; Non autem exulet de civitate in civitatem: *Ut bene fiat illi*. A cubiculo malo ad bonum: *Ut bene fiat illi; Non contumelia afficies eum*: Hæc est contumelia verborum; Ne dicas; si pauper est, ut transmigrans vagetur. Nudius tertius coluisti Idololatriam, nunc autem tu annumeratus es in genealogiam familiarum. *Non erit meretrix in filiabus Israel; neque erit cinædus in filiis Israel*: Tu de eo præmoneris, & præmoneris de nationibus, ne facias juxta morem nationum: Et in verbis traditionis dictum est I. Reg. XIV. 24. *Sed & effœminatus fuit in terra, & fecerunt juxta abominationes gentium*. Et interpres dicit: *Non erit meretrix*: *Non erit uxor in filiabus Israel viro servo*. *Non introduces donum meretricis*: Sive fuerit meretrix, sive ex ceteris scortationibus; Scriptum est enim: *Donum*. Omnimode: Quodnam erat donum? Si diceret meretrici: Sit tibi hoc pro mercede tua; vel si essent centum, omnia erant interdicta; Si dicat socio suo: Ecce tibi agnus hic, ut dormiat ancilla tua prope servum meum; Ecce hoc erit donum. *Et pretium canis*: Quodnam erat pretium canis? Si dicat socio suo: Sit iste agnus pro isto cane, crederem vel si traduceret pede suo in atrium, quod teneretur? Memoratur hic abominatio, & memoratur ibi abominatio. Sicut abominatio ibi dicta erat respectu immolationis: Dictum est enim: *Non immolabis Domino Deo tuo bovem, & ovem, in quo fuerit macula, omnis res mala, quia est abominatio Domino Deo tuo &c.* Ita pariter abominatio hoc loco dicta erat respectu immolationis; Dictum est enim: *Domum Domini Dei tui*

פרט לפרת חטאת שאינה באה לבית דברי רבי אליעזר. לכל נדר להביא את העוף. כי תועבת יהוה אלהיך הוא. זה הזובח. גם שניהם להביא שנוייהם. מחיר זונה ואתנן כלב שניהם ולא ולדותיהם. לא תשיך לאחיך נשך זה הלוה וכך משמע לא תשיך לו את הממון שלך שתתן לו רבית שאם במלוה היה אומר לא תשוך לאחיך ומנין אזהרה למלוה דכתיב לא תקח מאתו נשך ותרבית נשך כסף להבות כסף מעשר. נשך אכל. לרבות אכל בהמה. ומנין לרבות כל הדבר תלמוד לומר נשך כל הדבר אשר ישך. ומנין שלא ילמדנו מקרא ותרגום בנשך תלמוד לומר נשך כל דבר. רבי ישמעאל אומר מנין שלא יאמר לו צא ושאל בשלום פלוני או דע אם בא איש פלוני ממקום פלוני תלמוד לומר נשך כל דבר אשר ישך. לנכרי תשיך מצות עשה ולאחיך לא תשיך מצות לא תעשה. והלא כבר נאמר לא תשיך לאחיך נשך כסף. ומה תלמוד לומר ולאחיך לא תשיך אלא אמר רבן גמליאל להביא ריבית מוקדמת וריבית מאוחרת. כיצד נתן עיניו ללוות הימנו והיה משלח לו דורון ואמר בשביל שילויני זו היא ריבית מוקדמת. לוה ממנו והחזיר לו מעותיו והיה משלח לו ואומר בשביל מעותיך שהיו בטילות אצלי זה הוא ריבית מאוחרת: למען יברכך יהוה אלהיך וגו'. קבע לך הכתוב ברכה בשליחות יד. על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה בשכר שתבוא תירש.

סליק פיסקא

כי תדור נדר ליהוה אלהיך. ומנין להביא הנדבה נאמר כאן נדר ונאמר להלן ואם נדר או נדבה זבח קרבנו מה להלן נדבה עמו אף כאן נדבה עמו. ליהוה אלהיך:

tui &c. Excludit vaccam sacrificii pro peccato, quæ non afferebatur in domum; Verba R. Eliezer. *Pro omni voto* : Ad includendum volucrem: *Quia abominatio Domino Deo tuo* : Hic est immolans: *Etiam ambo* : Ad includendum ambos: *Donum meretricis & pretium canis; ambo ipsa*; Non autem eorum partus. *Fœnori non dabis fratri suo* : נשך Hic est mutuo dans; Et sic explicatur: Non fœnori dabis pecuniam tuam: Si dabis ei usuram in mutuo detur, dictum est: *Fœnori non dabis* : Et unde probatur præmonitio de mutuo dante? Ex eo quod dictum est *Levit.* XXV. 36. *Non accipies ab eo usuram, & incrementum* : *Fœnori argenti* : Ad includendum argentum decimæ: *Fœnori escæ:* Ad includendum escam jumenti. Et unde probatur ad includendum omnia? Ex eo quod dictum est: *Fœnori cujusque rei quod lucrum faciat* : Et unde probatur, quod nobis non liceat docere scripturam, & Targum fœnore? Ex eo quod dictum est: *Fœnori*: *Cujusque rei quod lucrum faciat*. Rabi Ismael dicit; Unde probatur, quod ei non possit dicere: Egredere, & saluta N. N., aut scito, utrum veniat vir N. N. ex loco N. N? Ex eo quod dictum est: *Fœnori; cujusque rei quod lucrum faciat*. *Extraneo fœnori dabis:* Præceptum affirmativum: *At fratri tuo fœnori non dabis*. Præceptum negativum. Atqui jam dictum est: *Fœnori non dabis fratri tuo fœnori argenti* : Et cur dictum est: *Et fratri tuo fœnori non dabis?* Sed dicit Raban Gamaliel; ad includendum fœnus, quod antecedat, & fœnus, quod consequatur. Quomodo? Si det oculos suos, ut ab eo mutuo accipiat, eisque miserit donum, & dicat; Ut mihi mutuo det. Hæc est fœnus, quod antecedit: Si mutuo det, & restituat ei nummos, eique remittat, dicens: Propterea quod ejus nummi sunt apud me otiosi: Hoc est fœnus, quod consequitur. *Ut benedicat tibi Dominus Deus tuus &c.* Statuit tibi textus benedictionem in immissionem manus. *Super terram, ad quam tu ingrederis ad hæreditandum*: Propter mercedem tui ingressus hæreditabis.

Finis textus.

Quum voveris votum Domino Deo tuo: Et unde probatur ad includendum oblationem spontaneam memoratur hic votum, & dictum est *Levit.* VII. 16. *Quod si votum, aut spontaneum fuerit sacrificium oblationis ejus*. Sicut ibi spontaneum cum eo, ita pa-

אלו הערכים והחרמים וההקדישות שבכולם נאמר בהם ליהוה. ערכים דכתיב בערכך נפשות ליהוה. חרמים דכתיב כל חרם קדש קדשים הוא ליהוה. הקדישות דכתיב ואיש כי יקדיש את ביתו קדש ליהוה לא תאחר לשלמו. הוא ולא חילופו. שאין עובר בבל תאחר אלא על הראשון. כי דרש ידרשנו יהוה אלהיך. אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים. שנאמר ואת שעיר החטאת דרוש דרש משה. והוקשו כולן לחטאת. דכתיב זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים. יהוה אלהיך אלו צדקות ומעשרות בכור ומעשר ופסח שבכולם נאמר ליהוה. דכתיב בצדקות כי צדיק יהוה צדקות אהב ישר יחזו פנימו. מעשרות דכתיב וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ ליהוה. מעמך. זה לקט שכחה ופאה שהם ברשותך ואין מכיר אדם אלא הוא. והיה בך חטא. ולא בקרבנך חטא. שהקרבן אינו נפסל אף על פי שנתאחר קרבנו. דבר אחר והיה בך חטא. מניין חטא שמנה עשרה כלומר כל המאחר נדרו אין תפלתו שהיא שמנה עשרה מתקבלת ונפרע הקדוש ברוך הוא ממנו. שיש בשזרה שלו שמנה עשרה חליות לפי שמאחר את נדרו. וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא. רבי מאיר אומר טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם. טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר. שהיה רבי מאיר דורש בקהלת המקרא הזה בזה הענין את אשר תדור שלם. כל שכן משתדור ולא תשלם. והיה לוקח טוב מראש פסוק זה ודורשו בסוף פסוק של מעלה ממנו והלכה כרבי יהודה שהרי אמרה התורה כי תדור נדר ליהוה אלהיך מלמד שמצוה לנדר ולשלם וכן מצאנו בחסידים

pariter hoc loco spontaneum cum 'eo. *Domino Deo tuo*. Istæ sunt æstimationes, & anathemata, & sanctificata, de quibus omnibus dictum est: *Domino*. De æstimationibus dictum est: *Juxta æstimationem animarum Domino*. De anathematis dictum est: *Omne anathema sanctum sanctorum illud Domino*. De sanctificatis scriptum est: *Et vir, quum sanctificaverit domum suam, sanctitatem Domino. Non tardabis solvere illud. Illud*, non autem ejus commutatum: Etenim non transgreditur præceptum: *Non tardabis*. Nisi de primo. *Quia requirendo requiret illud Dominus Deus tuus*. Ista sunt sacrificia pro peccato, & sacrificia pro delicto, & holocausta, & pacifica: Dictum est enim: *Et hircum in sacrificium pro peccato requirendo requisivit Mose:* Et omnia comparantur sacrificio pro peccato: Scriptum est enim: *Ista est lex holocausto, muneri, & sacrificio pro peccato, & sacrificio pro delicto, & implementis, & sacrificio pacificorum Dominus Deus tuus*. Istæ sunt eleemosynæ, & decimæ, & primogenitum, & decimum, & sacrificium Paschale, in quibus omnibus dictum est: *Domino*. De eleemosynis scriptum est *Psalm*. XI. 8. *Quoniam justus Dominus, & justitias dilexit*. De decimis scriptum est: *Et omnis decima terræ, de semine terræ, de fructibus arboris Domino. A te*. Hoc est spicilegium, & manipulus oblivione relictus, & angulus: Quæ sunt in potestate tua, & non cognoscit vir in eis nisi illud. *Et erit in te peccatum*: Non autem in sacrificio tuo peccatum; quia sacrificium non reprobatur, licet tardetur sacrificium. Alia expositio: *Et erit in te peccatum*. Numerus חטא est octodecim: Quasi dicat; Qui tardat votum suum, ejus oratio, quæ constat octodecim precibus, non acceptabitur, & de eo ulciscetur Deus S. B. In ejus spina dorsi sunt octodecim articuli; quia tardavit votum suum: *Cum autem destiteris a vovendo*. Non erit in te peccatum. R. Meir dicit: Melius est, ne homo voveat, quam si postquam voverit, non solvat: Melius est utroque, ne omnino voveat: Quia Rabi Meir exponebat in Coheleth hunc textum in hoc subjecto. *Quod voveris, solves*. Multo magis postquam voverit, & non solverit: Et accepit bonum a capite hujus textus, & exposuit in fine textus superioris; At constitutio est juxta mentem R. Jehuda; quia lex dicit: *Quum voveris votum Domino Deo tuo*. Docemur, quod præceptum incumbat voventi, ut solvat; & sic invenimus in piis prioribus, quod

הראשונים שנודרין ומשלמין . וכן דוד אמר נדרי ליהוה אשלם . וכן יונה אמר אשר נדרתי אשלמה . ולא עוד אלא בתהלים אומר נדרו ושלמו ליהוה אלהיכם. מוצא שפתיך זו מצות עשה . תשמור . זו מצות לא תעשה . שכל מקום שנאמר השמר פן ואל הוא לא תעשה כדרך אבין . אמר רפי אלעאי . ועשית. אזהרה לבית דין שיעשוך . כאשר נדרת . זו נדר ליהוה אלהיך . אלו הקדישות ערכים וחרמים וכו׳ . כדלעיל . נדבה . כמשמעה . אשר דברת . זה הקדש בדק הבית וכן הוא אומר ויעמד עזרא הסופר על מגדל עץ אשר עשו לדבר . בפיך . זו צדקה וכן הוא אומר יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב וגו׳ . אמר רבא צדקה מיחייב עלה לאלתר . מאי טעמא דהא קיימי עניים . כי תבא בכרם רעך . זה השכיר . ואכלת ענבים . לא מוצץ . כגון ששבע מהן והוא מצמץ היין לבדו וזורק את הענבים ענבים . ולא תאנים . מיכן אמרו היה עושה בתאנים לא יאכל ענבים . בענבים לא יאכל תאנים . רבי אלעזר בן חסמא אומר מנין שלא יאכל השכיר יותר על שכרו תלמוד לומר כנפשך . מה נפשך אין אתה חפץ באיביד ממונך אף אתה לא תשחות ממון חבירך וחכמים אומרים . שבעך מלמד שאוכל הפועל יותר על שכרו . ואל כליך לא תתן . בשעה שאתה נותן לתוך כליו של בעל הבית אתה אוכל ולא כשהם בוסר בשעה שנגמר הפרי הוא אוכל ולא קודם לכאן . מפורש בבבא מציעא . כי תבוא . בפועל הכתוב מדבר . בקמת רעך . ולא של גבוה . רעך פרט לקמת אחרים . וקטפת מלילות בידך . שלא תהא קוצר במגל וחרמש לא תניף על קמת רעך . בשעה שאתה מניף חרמש אתה אוכל ולא קודם לכאן .

סליק פיסקא

quod voverent, & solverent: Et sic David dixit: *Vota mea Domino solvam:* Et sic *Jonas* dixit II. 10. *Quæcunque vovi reddam pro salute Domino*. Et prætera dictum est in Psalmis: *Vovete, & solvite Domino Deo vestro*. *Egressione labiorum tuorum*. Hoc est præceptum affirmativum. *Custodies*. Hoc est præceptum negativum. Etenim ubicunque dicitur: השמר פן ואל: Hoc est præceptum negativum. Sicut ego comprehendo. Dicit R. Elai: *Et facies*: Præmonitio Synhedrio, ut te cogat facere: *Sicut vovisti*: Hoc est votum: *Domino Deo tuo*: Istæ sunt sanctificationes, æstimationes, & anathemata &c. Sicut supra dictum est: *Spontaneum*: Juxta ejus sensum literalem. *Sicut locutus est*. Hæc est sanctitas instaurationis domus. Et sic dictum est: *Et stetit Ezra Scriba super suggesto ligneo, quod fecerant, ad loquendum*: *Ore tuo*: Hæc est eleemosyna. Et sic dictum est *Isai.* XLV. 23. *Egredietur de ore meo justitiæ verbum, & non revertetur*. Dicit Raba: Ad eleemosynam subito obligatur. Qua de causa? Quia est subsistentia pauperum. *Cum ingressus fueris vineam proximi tui*. Hic est mercenarius: *Et comedes uvas:* Non autem exprimes; e.g. si fuerit ex iis saturatus, & expresserit vinum duntaxat, & projecerit uvas: *Uvas;* non autem ficus. Hinc dixerunt: Si operetur in ficubus, non comedet de uvis, si in uvis, non comedet de ficubus. Rabi Eleazar ben Chisma dicit: Unde probatur, quod nemo debeat comedere mamagis mercede sua? Ex eo quod dictum est: *Juxta animam tuam:* Sicut anima tua tu non desideras perditionem opum tuarum, ita pariter non corrumpes opes socii tui: At sapientes dicunt: *Juxta saturitatem tuam*. Docemur, quod operarius possit comedere plusquam sit ejus merces: *Et in vas tuum non dabis:* Quando tu das in vas patrisfamilias, tu poteris comedere, non autem quando est omphax, quando perficiuntur fructus, poterit comedere, non autem antea: Et hoc exponitur in *Bava Metzia*. *Quum ingressus fueris*. De operario textus loquitur. *Agrum proximi tui:* Non autem Dei. *Proximi tui:* Excludit agrum alienorum: *Tum colliges spicas in manu tua;* Ne metas falce: *At falcem non admovebis segeti proximi tui*. Quando tu admoves falcem, tu potes comedere, non autem antea.

Finis textus.

כי יקח איש אשה . מלמד שהאשה מתקדשת בכסף דכתיב כי יקח איש אשה . ולקיחה זו קנייה . כענין קח לך את שדי אשר בענתות . וכתיב התם שדות בכסף יקנו . ובעלה . מלמד שניקנית בביאה . ובשטר מנא לן כדאמרי במסכת קידושים ומה כסף שאינו מוציא מכניס שטר שמוציא אינו דין שמכניס׳ . וכן הוא אומר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר . הקיש הוויה ליציאה מה יציאה בשטר אף הוייה בשטר וכו׳ . במסכת קידושין והיה אם לא תמצא חן בעיניו יכול על חנם תלמוד לומר כי מצא בה ערות דבר . מחלוקת בית הלל ובית שמאי במסכת גיטין . בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר . ובית הלל אומר אפילו הקדיחה תבשילו . תלמוד לומר דבר ומה תלמוד לומר ערות דבר . שלא תאמר הואיל ומשום ערות דבר נתגרשה לא תהא מותרת לינשא מקל וחומר במותר לה נאסרה באסור לה לא כל שכן . כי מצא בה ערות דבר . והיתה לאיש אחר . הכתוב קראו אחר שאינו בן זוגו של ראשון שזה הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו . וכתב לה . לשמה . מיכן אמרו כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסול . ספר . מלמד שצריך שרטוט כספר . כריתות . שיהא כריתות . כיצד האומר לאשתו הרי זה גיטך על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם ושלא תשתי יין לעולם אין זה כריתות עד שלשים יום הרי זה כריתות . המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מאיש פלוני אינה מגורשת . ואף על פי שרבי אליעזר היה מתיר אין הלכה כדבריו . ונתן בידה ברשותה בהצירה בקלתה . בכל מקום שהוא מגורשת וכן אם הגיע גט ביד

CUM *acceperit vir mulierem:* Docemur, quod mulier desponsaretur argento: Scriptum est enim: *Cum acceperit vir mulierem:* Et hæc est acquisitio: Sicuti dictum est *Jerem.* XXXII. 7. *Eme tibi agrum meum, qui est in Anathoth*. Pariterque scriptum est ibid. *Agri ementur pecunia*. *Et concubuerit cum ea:* Docemur, quod acquireretur concubitu, de chirographo unde probatur? Sicuti dixerunt in tractatu *Kiduschin*: Sicut argentum, quod non educit, introducit, chirographus, qui educit, non erit æquum ut introducat? Et sic dictum est: *Et egressa fuerit e domo ejus, abieritque & fuerit viro alteri:* Æquiparat existentiam dimissioni, sicut dimissio peragebatur chirographo, ita pariter existentia chirographo &c. Sicut exponitur in tractatu *Kidduschin: Et erit, si non invenerit gratiam in oculis ejus*. Crederem immerito? Idcirco dictum est: *Quod in ea invenerit vitium quidpiam:* Dissentiunt schola Hillel, & schola Schammai in tractatu *Gittin*. Schola Schammai dicit; Non ejiciet homo uxorem suam, nisi inveniat in ea vitium quidpiam. Et Schola Hillel dicit; Vel si adurat ejus decoctum. Idcirco dictum est: דבר: Et cur dictum est ערוה דבר ne dicas: Quoniam propter aliquod vitium repudiatur, non erit licita, ut nubat, argumento a minori ad majus in permittendo interdictam, in prohibendo quanto magis? *Quod in ea invenerit vitium quidpiam; Et erit viro alteri:* Et textus illum appellat alterum, quia non similis primo, quia ille ejecit impiam a domo sua, & iste introducit impiam in domum suam: *Et scripserit ei*. Suo nomine: Hinc dixerunt: Omnis libellus repudii qui non fuerit scriptus nomine mulieris, est illegitimus. *Libellum*. Docemur, quod necesse sit lineas ducere in libro: *Abscissionis*. Libellum, quo excidatur a marito suo; & nihil est aliud post abscissionem: *Libellum abscissionis;* Ut sit abscissio: Quomodo dicet uxori suæ? Ecce hic tuus libellus repudii cum conditione, ne eas ad domum patris tui in perpetuum, & ne bibas vinum in perpetuum, non est abscissio: Usque ad trigesimum diem; hæc erit abscissio: Siquis repudiet uxorem suam dicens; Ecce eris permissa cunctis hominibus excepto N. N. non erit repudiata. Vel si R. Eliesér permittat, tamen constitutio non est juxta ejus verba: *Et dederit in manum ejus*. In ejus potestatem, in atrio, in conclavi: In omni loco, qui sit in ejus potestate, erit repudiata; Si libellus repudii per-

שלוחה הרי זו בידה קרינא ביה ששלוחו של אדם כמותו . ושלחה מביתו וכו׳. מפרש בפרק הזורק גט לאשתו בגטין. המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם . והלכה כרבי אליעזר בגיטין דאמר אפילו לא כתב אלא שיטה אחת לשמה שוב אינו צריך. ועידי הגט אין חותמין אלא זה בפני זה. והילכתא אין מונין לגט אלא משעת כתיבה ובעינן שתשהא אחר שנכתב גיטה שלשה חדשים. המביא גט וחלה משלחו ביד אחר. והשולח גט לאשתו עד שלא הגיע לידה יכול לבטלו. ואין ביטול הגט אלא בפני שנים שהלכה כרב נחמן. ואם ביטל הגט ולא נתיחד עמה חוזר ומגרש בו . ואף על פי שאמרו כתובת אשה בזיבורית אם כתב לה עידית גביא עדית והני מילי איניש דיליה אבל מית אף על גב דכתב עידית גביא זיבורית . ויתומים שאמרו חכמים בין קטנים בין גדולים בין לשבועה בין לזיבורית . ובין איש לאשה הויין שליח לקבלה או להולכה . והילכתא כרב דאמר אין האשה עושה שליח לקבל לה גיטה מיד שליח בעלה. ההוא שכיב מרע דכתיב גיטא לדביתהו במעלי שבתא ולא הספיק ליתנו לה למחר תקף ליה עלמא אתא לקמיה דרבא אמר להו ליקניה ניהלה לההוא דוכתא דיתיב ביה גיטא ותחזיק ביה. דתנן נעל וגדר ופרץ כל שהוא הרי זו חזקה. וגט שלא בא ליד אשה עד שמת בעלה אינו גט והמשלח גט ממקום רחוק נותן אותו לה בחזקת שהוא קיים וצריך שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו . נכתב ביום ונחתם בלילה

veniat in manum ejus legati, erit in ejus manu; Etenim de hoc legimus; quod legatus hominis sit sicut ipsemet: *Et dimiserit eam e domo sua &c.* Postquam ei dederit libellum repudii, & ejecerit eam de domo sua: Exponitur in tractatu *Gittin* cap. II. Qui affert libellum repudii ex provincia maritima, necesse est ut dicat; coram me scriptum fuit, & coram me fuit obsignatum: Et constitutio est juxta mentem R. Eliefer in *Gittin*, ubi dicit, vel si non scripserit nisi lineam unam ejus nomine, amplius non est necesse; & testes libelli repudii non obsignant nisi alter coram altero: Et est constitutio: Non numerant pro libello repudii nisi a tempore scriptionis, & propter causam, ut moretur, postquam scriptus est libellus repudii, tribus mensibus: Si ille qui affert libellum repudii, ægrotet, mittet per alium. Et qui affert libellum repudii ad mulierem, priusquam perveniat in ejus manum, poterit abolere, at postquam pervenerit in ejus manum, non poterit abolere: Et libellus repudii non poterit aboleri nisi coram duobus; quia constitutio est juxta mentem R. Nachman; Si aboleverit libellum repudii, & non fuerit una cum ea, iterum poterit repudiare eam; Vel si dixerunt: Dos mulieris erit ex optimo, tamen si ei scripserit ex deteriori, exiget ex deteriori; at hæc intelliguntur de viro, qui habeat bona; verum si moriatur, vel si scripserit ex deteriori, exiget de optimo; Et pupilli, de quibus dixerunt sapientes, sive minorennes, sive majorennes, sive ex juramento, sive ex optimo: Et inter virum & uxorem requirebatur legatus ad accipiendum, & deducendum; Et constitutio est juxta mentem Rab, qui dicit: Fœmina non facit legatum ad accipiendum libellum repudii sui ex manu legati mariti sui; Si decumbens ex morbo scribat libellum repudii uxori in vigilia Sabbathi, & non potuerit dare nisi postridie; cum esset moriturus; venit coram Raba: Dixit eis; Ut illa acquirat eo in loco, ubi positus erat libellus repudii, & apprehendat: Etenim legimus; si inclusisset, aut instaurasset, aut lacerasset quantuluncunque, hæc erit apprehensio; Et libellus repudii, qui non perveniat in ejus manum, priusquam moriatur maritus, non est libellus repudii, & qui mittit libellum repudii sui a loco remoto, dabit in ejus potestate, ut confirmetur; & necesse est ut dicat scribæ: Scribe: Et testibus: Obsignate: Si interdiu scribatur, & noctu obsignetur, est

פסול. והלכה גט מעושה בישראל כשר
ובגוים חובטין אותו ואומר לו עשה מה
שישר׳ אומר לך כשר והני מילי כדין ושלא
כדין אפילו ריח הגט אין בו. היה הבית
של שניהם היא נדחית מפניו שנאמר
ויצאה מביתו . ולא תינשא בשכונתו .
מחלוקת דבית שמאי ובית הלל . ושאמר
רבי עקיבא אפילו מצא אחרת נאה
ממנה לא קשיא הא בזוג ראשון הא
בזוג שני . דאמר רבי א׳עזר כל המגרש
את אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד
עליו דמעות שנאמר זאת שנית תעשו
כסות דמעה את מזבח יהוה. וכתיב
על כי העיד יהוה בינך ובין אשתך
וגו׳ . ולא ליכתוב גיטא והדר ליחתוך
מגילתא משום דכתיב וכתב ונתן. שיעור
מגלת הגט זרת וגודל . והכותב אל
יערב אות באות . ואל ימחוק בו אות
ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה. ובשתים
שורות יכתוב הזמן ושם האיש ושם
האשה ושם המדינה. ועיקר הגט יכתוב
בשורות אחרות הכל שנים עשר שורות:
קוצב מגלה באורך זרת וגודל ורוחב
כחצי זה השיעור . וחורט שנים עשר
שורות. בשתים הראשונות כותב הזמן
ושם האיש ושם עירו ושם אשתו בכך
בכך בשבת בכך לירח פלוני בכך לבריית
העולם במנינא וכו׳ . בשטרות מצוי
וחותמין שני עדים בשתי שורות זה לפני
זה . ויצאה מביתו . מלמד שהאשה
נדחית מפני האיש כדכתיב לעיל. והלכה
והיתה לאיש אחר. שלא תינשא בשכונתו.
אחר. הכתוב קראו אחר שאינו בן זוגו
של ראשון שזה הוציא רשעה מביתו וזה
הכניסה. ושנאה האיש האחרון. הכתוב
מבשרו שעתיד לשנאתה שזוכר מעשיה
הראשונים . וכתב לה . ספר כריתות .
ושלחה מביתו. כדינו של ראשון. או כי
ימות האיש האחרון. מבשרו הכתוב האיש
עתידה לקברו. לא יוכל בעלה הראשון

est illegitimus: Et est constitutio; Libellus repudii factus ab Israelita est legitimus, si a gentili, excutiunt illum, & dicit: Fac, quod Israelita tibi dicit; est legitimus; & hæc intelliguntur, si fiat juxta institutum, si vero non fuerit juxta institutum: Non est fundamentum in hoc libello repudii. Si fuerit domus amborum, ejicietur ab ejus conspectu: Dictum est enim: *Et egressa fuerit e domo ejus:* Neque nubet vicino suo. Expositio: Dissentiunt schola Schammai, & schola Hillel: Et quod dicit R. Akiba: Vel si aliam invenerit ea venustiorem; Non est contradictio: Hoc intelligitur de copula prima, & illud de secunda. Etenim dicit R. Elieser: Qui repudiat uxorem suam primam; vel si altera demittat super eum lacrymas: Dictum est enim *Malach.* II. 13. *Et hoc rursum fecistis, operiebatis lacrymis altare Domini.* Pariterque scriptum est ibid: *Quia Dominus testificatus est inter te & uxorem tuam.* Non autem ad scribendum libellum repudii, & posthæc ad incedendum volumen; Quia scriptum est. *Et scribet, & dabit.* Mensura voluminis libelli repudii erit spithama & ultra: Et scribet, & non miscebit literam cum litera, neque eo delebit literam; & inter lineam & lineam erit quasi spatium lineæ; & in duabus lineis scribet tempus, & nomen viri, & nomen mulieris, & nomen provinciæ. Et essentiale libelli repudii scribet in alia linea, & omnes erunt duodecim lineæ: Præcise voluminis libelli repudii erit spithama & ultra, & latitudo juxta hanc dimidiam mensuram; Et lineabit duodecim lineas; in duabus prioribus scribet tempus, & nomen viri, & nomen urbis suæ, & nomen mulieris similiter, & in hebdomada, & sic in mense N. N. Et sic a creatione mundi in numero &c. In chirographis deprehenditur & obsignabunt duo testes in duabus lineis altera e regione alterius: *Et egressa fuerit e domo ejus;* Docemur, quod fœmina expellatur propter virum, sicuti supra scriptum est. Et constitutio: *Et fuerit viro alteri.* Ne nubat in vicinitate: *Alteri:* Alterum textus appellat; quia non est similis primo; quia ille ejicit impiam a domo sua, & iste recipit. *Et oderit eam vir posterior.* Textus prænunciat, quod eam sit odio habiturus, eo quod recordetur opera priora; *Et scripserit ei libellum abscissionis, & dimiserit eam a domo sua.* Juxta institutum prioris. *Vel cum mortuus fuerit posterior.* Prænunciat textus, fore ut eum sepeliat: *Non poterit* ma-

מיכן לאשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך ונישאת ואחר כך בעלה שתצא מזה ומזה . לשוב לקחתה. אחרי אשר הוטמאה משניטמאת אסורה לחזור לו הא לא נישאה חוזרת לו. כי תועבה היא לפני יהוה . היא תועבה. ואין הוולד תועבה. ולא תחטיא את הארץ . להזהיר בית דין על כך . כי יקח איש אשה חדשה. אחד בתולה אחד אלמנה ושומרת יבם. חדשה. פרט למחזיר גרושתו שאינה חדשה לו . לא יצא בצבא. זה צבא המלחמה. ולא יעבור עליו לכל דבר. שאינו מספק מים ומזון לאחיו שבמלחמה כאותן שחוזרין מערכי המלחמה. נקי יהיה לביתו שנה אחת. להביא כונס יבמתו . ושמח את אשתו אשר לקח.

סליק פיסקא

לא יחבול ריחים ורכב . שכשם שאלו שני כלים ומשמשין מלאכה אחת . ריחים התחתון. ורכב זה העליון . וחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. כך כל שני כלים שעושין מלאכה אחת חייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו. רחים ורכב . לרבות כל דבר שעושין בהן חיי נפש. אם כן למה נאמר ריחים ורכב שכשם שאלו שני כלים וכו' שאמרנו כי נפש הוא חובל. להגיד מה גרם. כי ימצא. בעדים. איש. פרט לקטן. גונב נפש . בין איש בין אשה בין קטן בין גדול . מאחיו . ולא מאחרים . מבני ישראל להביא הגונב את בנו . והתעמר בו ומכרו. מלמד שאינו חייב עד שיכניסנו לרשותו . והתעמר בו. וישתמשבו. כדגרסינן בפרק אלו הן הנחנקין. והגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו רבי יהודה אומר עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו

maritus prior. Hinc probatur de muliere, cujus maritus se contulerit in provinciam maritimam, & venerint testes dicentes; Mortuus est maritus tuus; & illa abierit, & nupserit, & posthæc venerit ejus maritus, quod egrediatur ab hoc & ab illo. *Reverti ad accipiendum eam; postquam polluta est;* Etenim postquam fuerit polluta, interdictum est reverti ad eum. Si non nupserit, revertetur ad eum. *Quia abominatio illa coram Domino*. Illa abominatio, at ejus natus non est abominatio. *Neque peccatricem reddes terram*. Ut de hoc præmoneatur Synhedrium. *Cum acceperit vir uxorem novam*. Sive fuerit virgo, sive vidua, sive expectans levirum. *Novam*. Excludit, qui reducit repudiatam, quia illi non est nova: *Non egredietur in exercitum*. Hic est exercitus belli. *Neque transibit super eam ulla de rebus ejus:* Sc. quod non debeat suppeditare aquas, & alimentum fratribus suis, qui sunt in bello, sicut illi, qui revertuntur ab ordinibus belli. *Immunis erit in domo sua anno uno*. Ad includendum, qui introducit fratriam; *Et lætabitur cum uxore sua, quam accepit*.

Finis textus.

NON *accipiet molam superiorem, & inferiorem:* Quoniam ista sunt duo vasa, & inserviunt ad opus unum; ריחים erat inferius, רכב erat superius; & tenetur de hoc seorsim, & de illo seorsim; Ita pariter in omnibus vasis, quæ inserviant ad opus unum, tenetur pro hoc seorsim, & pro illo seorsim: *Molam superiorem, & inferiorem*: Ad includendum omnia, quibus fit alimentum animæ; Si ita est, cur dictum est: *Molam superiorem & inferiorem?* Sicut ista sunt duo vasa &c. Sicuti diximus: *Quoniam animam ejus pignori exigeret*. Ad significandum, quænam sit causa. *Cum inventus fuerit*. Cum testibus: *Vir:* Excludit puerum: *Furatus animam*. Sive fuerit vir, sive mulier, sive minorennis sive majorennis: *Ex fratribus suis*. Non autem ex alienis: *De filiis Israel*. Ad includendum qui furatur filium suum. *Et negotiatus fuerit in eo, & vendiderit eum*. Docemur, quod non teneatur, priusquam reducat in potestatem suam: *Et negotiatus fuerit in eo*. Et usus fuerit eo; Sicuti legimus in tractatu *Sanhedrin* cap. x. Qui furatur animam ex Israel non tenetur, nisi postquam reduxerit in potestatem suam: R. Jehuda dicit: Nisi postquam reduxerit in potestatem suam, & usus eo fuerit. Dictum est

שנאמר ומכרו . ואמרינן בגמרא ותנא קמא לא בעי עימור . אמר רב אחא בריה דרב איקא עימור פחות משוה פרוטא איכא ביניהו . בעי רבי ירמיה גנבו ומכרו ישן מהו בעי רב אשי מכר אשה לעוברה מהו ותיפוק ליה משום דלית עימור כלל. לא צריכא ישן דזגא עילויה אישה דאוקמא באפי זיקא. ומת האיש ההוא . בחנק ההוא ולא הגונב את העבד ולא מכרו עדיין. השמר בנגע. השמר בלא תעשה. בנגע זה שער לבן. הצרעת זו מחיה. לשמור מאד . משנזקק לטומאה לאחר הפטור. ולעשות. להביא אחד נגעי אדם ואחד נגעי בגדים . נגעי בתים מניין תלמוד לומר בכל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים . בעשרים וארבעה מקומות נקראו הכהנים הלוים . כאשר צויתים תשמרו לעשות בין מתוך החלט בין מתוך הסגר . זכור את אשר עשה יהוה ﭏהים למרים. והלא דברים קל וחומר ומה אם מרים שלא דיברה ﭏא שלא בפני משה והלא דברה אלא להנאתו של משה ולשבחו של הקדוש ברוך הוא ולבניינו של עולם כך נענשה. המדבר בגנותו של חבירו ברבים על אחת כמה וכמה . בדרך בצאתכם ממצרים. מלמד שתלה הכתוב במרים. ללמדך שכל זמן שהיו הרגלים נוסעים לא היו מהלכים עד שמרים מקדמת לפניהם וכן הוא אומר ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים . כי תשה ברעך משאת מאומה . להביא אחד מלוה ואחד שכר שכיר והקפת החנות ושכר חמור. לא תבוא ﭏ ביתו . יכול ימשכננו מבחוץ תלמוד לומר לעבוט עבוטו . בחוץ תעמוד והאיש . להביא שליח בית דין. אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה. מיכן שבעל חוב גובה מזבורית. מה דרכו של איש להוציא הפחות שבכלים . ואם איש עני הוא . הוא הדין של עשיר. ﭏא שממהר הקדוש ברוך הוא ליפרע על ידי עני יותר מן העשיר . לא תשכב בעבוטו . לא תשכב

eſt enim : *Et vendiderit eum* ; Et legimus in Gemara : Prior doctor non requirit negotiationem . Dicit Rabi Acha filius R. Icha ; Si negotiatio fuerit minor pretio oboli . Hoc diſcrimen inter eos intercedit : Quæſivit R. Jeremias ; ſi quis furetur & vendat , dum dormit quid erit? Quæſivit R. Aſſe ; Si vendat fœminam gravidam quid erit ? Hinc eruitur nullam fuiſſe negotiationem : Non eſt neceſſe ut dormiat , quia innititur ſuper ea maritus, & tuetur a facie venti : *Interficietur vir ille* : Strangulatione : *Ille*: Non autem ille , qui furatur ſervum , neque ille qui adhuc non vendiderit. *Cave in plaga*. *Cave*. Præceptum negativum ; *In plaga* . Hic eſt pilus albus. *Lepræ:* Hic eſt vitalitas : *Obſervando diligenter* ; Cum fuerit obſtrictus immunditie , poſtquam fuerit liberatus . *Et faciendo* . Ad includendum tam plagas hominis, quam plagas veſtium: De plagis domorum unde probatur? Ex eo quod dictum eſt : *Secundum omne , quod docebunt vos ſacerdotes , & Levitæ* . In quatuor & viginti locis ſacerdotes vocantur Levitæ . *Sicut præceptum eſt vobis , obſervate ac faciendum* tam inter definitum , quam inter incluſum . *Memento quod fecit Dominus Deus Mirjam :* Ecce argumentum a minori ad majus : Si Mirjam , quæ non locuta eſt niſi coram Moſe ; neque locuta eſt niſi in dedecus Moſis , & in laudem Dei S. B. & propter ædificationem mundi , ſic contigit , qui loquitur coram multis in dedecus ſocii ſui , quanto magis? *In via in egreſſu veſtro ex Ægypto* ; Docemur , quod ſuſpenderit textus in Mirjam : Ut doceare; Quando vexilla incedebant, non incedebant, niſi Mirjam ea præcederet; Et ſic dictum eſt : *Et mittam ante te Moſe , & Aharon , & Mirjam . Cum mutuaveris proximo tuo mutuum aliquod*. Ad includendum ſive mutuo dantem , ſive mercedem mercenarii , arcam officinæ & mercedem aſini. *Non introducet in domum ſuam*. Crederem , quod poſſet oppignerare foris ? Idcirco dictum eſt : *Ad oppignerandum pignus ſuum . Foris conſiſtet ; Et vir* . Ad includendum legatum Synhedrii. *Et vir a quo exactionem facis , efferet ad te pignus foras* . Hinc creditor exigit ex optimo . Quænam eſt conſuetudo hominis? Ut educat minimum de vaſis: *Et ſi vir pauper eſt ipſe*: Eadem erit ratio divitis : Sed ſubito ulciſcetur Deus S. B. propter pauperem magis , quam propter divitem . *Non dormies cum pignore ejus* : Non dormies , cum fuerit ejus pignus tecum : *Reſtituen-*

ועבוטו עמך . השב תשיב לו את העבוט . מלמד שממשכנו וחוזר ומחזיר לו ועד כמה ממשכנו עד שלשים יום מיכן ואילך מוכרו בבית דין ומחזיר לו כלי של יום ביום וכלי של לילה בלילה . ושכב בשלמתו וברכך . הברכה לך בין בירך בין לא בירך : שנאמר ולך תהיה צדקה לפני יהוה אלהיך . מלמד שהצדקה עולה לפני כסא הכבוד . לא תעשוק שכיר עני ואביון . כל הכובש שכר שכיר עובר בחמשה לאוין. משום לא תעשוק . לא תגזול . לא תלין. ביומו תתן שכרו . ולא תבוא עליו השמש . כי עני הוא . כל אדם עני ואביון בפעולתו . אלא שממהר הקדוש ברוך הוא ליפרע על ידי עני ואביון יותר משאר כל אדם . מאחיך . זה יהודי . או מגרך . זה גר צדק . אשר בארצך בשעריך . כל שכר שבארצך אחד שכר האדם ואחד שכר הבהמה ואחד שכר הכלים . ביומו תתן שכרו . שכיר יום גובה כל היום ושכיר לילה גובה כל הלילה . שנאמר לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר . כי עני הוא . ואליו הוא נושא את נפשו . שזה עלה בראש הנדבך וסיכן בעצמו לעשות לו מלאכתו : ואליו הוא נושא את נפשו . הכובש שכר שכיר כאילו הוא נוטל את נפשו . ולא יקרא עליך אל יהוה . והיה בך חטא . בין קרא בין לא קרא ׃

סליק פיסקא

לא יומתו אבות על בנים . מה בא ללמדינו והלא כבר נאמר איש בחטאו יומתו . אלא שלא יומתו אבות בעדות בנים . ולא בנים בעדות אבות . וכן שאר כל הקרובים אחיו ואחי אביו אחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו . חמיו וגיסו . הם ובניהם וחתניהם וחורגו לבדו וכו׳ . תאני רבי חייה שמונה אבות הן שהן עשרים וארבעה .

tuendo restitues ei pignus : Docemur ; quod possit accipere pignus , & debeat ei restituere : At quandiu pignus accipiet ? Usque ad triginta dies : Hinc & ulterius vendebatur in Synhedrio , & restituebat ei vestimentum diurnum in die , & nocturnum in nocte. *Ut dormiat in vestimento suo , & benedicat tibi :* Benedictio erit tibi , sive benedicat , sive non benedicat : Dictum est enim : *Et tibi erit justitia coram Domino Deo tuo.* Docemur , quud ejus eleemosyna adscendat coram throno gloriæ . *Non fraudem facies mercenario , & mendico* . Qui aufert mercedem mercenarii , transgreditur quinque præcepta negativa : Præceptum ; *Non fraudem facies. Non rapies : Non pernoctabit . In die suo dabis mercedem ejus : Non occidet super illum sol . Quia pauper est ipse ;* Omnis homo pauper & mendicus in opere suo . Verum subito ulciscitur Deus S. B. magis propter pauperem & mendicum , quam propter reliquos homines . *Et fratribus tuis* : Hic est Judæus : *Aut ex peregrino tuo* ; Hic est proselytus justitiæ . *Qui fuerit in terra tua :* Sive fuerit merces hominis , sive merces jumenti , sive merces vasorum : *In die suo dabis mercedem suam* . Mercenarius diurnus exiget toto die , & mercenarius nocturnus exiget tota nocte. Dictum est enim : *Non pernoctabit opus mercenarii tecum usque mane quia pauper est ipse* ; quoniam ; *Et ea sustentat animam suam :* Quod iste adscendat in summitate maceriæ , & periclitatus sit ipse ad faciendum ejus opus. Quoniam : *Et ea sustentat animam suam* . Qui abscondit mercedem mercenarii , imputatur illi perinde ac auferat ejus animam . *Ne clamet contra te ad Dominum , & sit in te peccatum :* Sive clamet , sive non clamet .

Finis textus .

NON *interficientur patres pro filiis :* Quid venit ad nos docendum ? Nonne jam dictum est : *Vir propter peccatum suum interficietur ?* Sed hoc significat , quod patres non interficiendi sint ex testimonio filiorum , neque filii ex testimonio patrum ; Et similiter de reliquis omnibus propinquis ; e. g. fratres ejus , & fratres patris , & fratres matris , & maritus sororis , & maritus sororis patris , & maritus sororis matris , & socer , & socrus , isti & ejus filii , & affines ejus , & ejus privignus , seorsim . Traditio Rabi Chijah , qui numeravit hos patres , qui sunt quatuor & viginti : Chirographus , in quo fuerint duo

שטר שיש בו שני עדים כשרין ויש עמהן קרובים כשר . לא תטה משפט גר יתום . כל המטה דינו של גר עובר בשני לאוין משום לא תטה משפט . ומשום לא תטה משפט גר יתום . ואם היה הגר יתום . עובר על שלשה לאוין שנאמר משפט גר יתום . ולא תחבול בגד אלמנה . בין ענייה בין עשירה . וזכרת כי עבד היית במצרים . שאם אין אתה שומר מצותי סופך לחזור לעבדות ויפדך יהוה אלהיך משם . על מנת לקיים המצות . על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר . שתהא חביבה עליך מצוה קלה כחמורה . כי תקצור קצירך בשדך . פרט לשקצרוהו לסטים קרסמוה נמלים ושיברתה הרוח . קצירך . ולא של הקדש . בשדך . פרט למעמר שדה אחרת . ושכחת עומר . ולא הגדיש . בשדה . פרט לטמון לא תשוב לקחתו . כמה יהא בו . שיערו חכמים עד עומר עושה סאתים . מיכן אמרו לא תשוב לקחתו העומר שיש בו סאתים ושכחו אינה שכחה . לגר ליתום ולאלמנה יהיה . מיכן יהיה ספק לקט לקט . וספק שכחה שכחה . אמר רבי אלעזר בן עזריה המאבד סלע ומצאה עני והלך נתפרנס בה מעלה עליו הכתוב כאילו זכה שנאמר ושכחת עומר בשדה לגר ליתום ולאלמנה יהיה . ומה מי שלא נתכון לזכות זכה המתכוין לזכות על אחת כמה וכמה . כי תחבוט זיתך . הראשונים היו חובטין זיתיהם והיו נותנים בהם בעין יפה . לא תפאר אחריך . לא תפאר לעני בה . מיכן אמרו כל מסייע לאחד מן העניים או שמניח אחד ואחד אינו מניח הרי זה גוזל את העניים . על זה נאמר לא תשיג גבול עולם וגו' . כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך . מיכן היה רבי אליעזר אומר כרם שכולו עוללות כולו של בעל הבית רבי עקיבא אומר לעניים . אי זה הוא עוללות כל שאין לה לא כנף ולא עוף . לגר ליתום

duo testes legitimi, & cum iis fuerint propinqui, est legitimus. *Non inclinabis judicium peregrini, pupilli:* Etenim qui inclinat judicium pupilli, transgreditur duo præcepta negativa, sc. *Non inclinabis judicium:* Et præceptum: *Non inclinabis judicium peregrini pupilli;* Si vero fuerit peregrinus pupillus, transgreditur tria præcepta negativa. Dictum est enim: *Non inclinabis judicium peregrini pupilli:* Et præceptum: *Non pignori accipies vestem viduæ:* Sive fuerit mendica, sive dives. *Memento, quod fueris servus in Ægypto.* Etenim si non observaveris præcepta mea, finis erit, ut revertaris ad servitutem: *Et liberavit te Dominus Deus inde.* Propter conditionem, ut observentur præcepta, ea de causa præcepi tibi ad faciendum verbum: Ut sit tibi æque amabile præceptum leve, ac grave. *Quando messueris messem tuam in agro tuo.* Excludit, si messuerint latrones, si populaverint formicæ, & confregerit ventus: *Messem tuam.* Non autem messem gentilium: *Messem tuam:* Non autem messem sanctuarii: *Agrum tuum.* Excludit, qui manipulos facit in agro alio: *Et oblitus fueris manipulum.* Non autem si accumules in agro. Excludit abscissum. *Non reverteris ad accipiendum illum.* Quantum erit in eo? Metiti sunt sapientes; si in eo fuerint duo sata, & obliti fuerint, non est manipulus oblivione relictus. *Peregrino & pupillo, & viduæ erit:* Hinc dixerunt: Si fuerit dubium spicilegium, erit spicilegium; Si fuerit dubius manipulus oblivione relictus, erit manipulus oblivione relictus. Dicit Rabi Elieser ben Azaria; Si amiserit siclum, & invenerit pauper, atque eo nutriatur, imputat ei textus perinde ac mereatur: Dictum est enim: *Et oblitus fueris manipulum in agro, peregrino, & pupillo, & viduæ erit:* Si qui non intendit mereri, meretur, qui intendit mereri quanto magis? *Cum decusseris olivas tuas:* Veteres decutiebant olivas suas, easque respiciebant oculo bono. *Non racemos decerpes post te: Non racemaberis; pauperi.* Hinc dixerunt; qui alicui ex pauperibus auxiliatur, & qui alteri permittit, & alteri non permittit, ecce hic prædatur pauperes; Et de hoc dictum est *Prov.* XXII. 28. *Ne transgrediaris terminos antiquos &c. Quando racemaberis vineam tuam, racemos non decerpes post te:* Hinc R. Eliéser dicebat; Si vinea tua constet racemis, tota erit patrisfamilias; Rabi Akiba dicit: Erit pauperibus: Quinam est racemus? Cui non fuerit humerus & stiria. *Peregrino & pupillo, & viduæ erit:* Acquisie-

ולאלמנה יהיה . זכו בהם עניים אין רשות לבעל הבית בהם אפילו ליטלם וליתנם לעניים . וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה. זכור ועשה . כי יהיה ריב בין אנשים אין שלום יוצא מתחת מריבה. וכן הוא אומר ויהי ריב בין רועי מקנה אברם. מי גרם להם לזה ללקות מריבה. וננשו אל המשפט . אחד אנשים ואחד נשים . ושפטום . שנים אין בית דין שקול מוסיפין עליהן אחד. מיכן אמרו שמכות בשלשה . והצדיקו את הצדיק. משום דהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע. והיה אם בין הכות הרשע . בין והכהו מיכן שהיו אומרין אותו אם יכול לקבל ארבעים מלקין אותו מכות הראויות להשתלש מאי נינהי תמני סרי . והפילו השופט. מיכן אמרו שאין מלקין מעומד. והכהו לפניו. שיהא לוקה. כדי רשעתו. ולא יהא מת . כדי רשעתו . משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום רשעיות הרבה . מיכן שאינו לוקה ומשלם . במספר . מלמד שהגדול שבדיינין קורא אם לא תשמור לעשות. וחזר לראש הפסוק . דבר אחר במספר . ארבעים מספר שהוא סמוך לארבעים הרי שלשים ותשעה. ארבעים יכנו לא יוסיף. מיכן שאין מעמידין חזנין להלקות אלא חסירי כח ויתירי מדע . לא יוסיף פן יוסיף. אם מת תחת ידו. הרי זה אינו גולה. ארבעים יכנו. על גבו ולא על הקדקד . יכנו. ולא על כסותו. רצועה של ענל היתה כפולה אחת לשתים ושתים לארבעה ידה טפח ורחבה פי שנים ושתי רצועות עולות ויורדות בה . ושל חמור היו הרצועות יבוא מי שמכיר אבוס בעליו וכו' והלכתא דא במסכת מכות בפרק אלו הן הלוקין. ונקלה אחיך לעיניך. מיכן אמרו נתקלקל בין ברעי בין במים פוטרין אותו . דבר אחר ונקלה אחיך לעיניך . מיכן אמרו כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתן שנאמר ונקלה אחיך לעיניך. עד עתה

fierunt illa pauperes; non habet in eas poteſtatem paterfamilias, vel tollendo & dando pauperibus: *Et recordaberis, quod fueris ſervus in Ægypto:* Idcirco tibi præcepi, ut hoc faceres: Memento, & facies. *Cum fuerit lis inter viros.* Pax non egreditur a contentione. Et ſic dictum eſt *Geneſ.* XIII. 7. *Accidit jurgium inter paſtores gregis Abraham:* Quid fecit, ut contenderent? Jurgium. *Et acceſſerint ad judicium.* Tam viri quam fœminæ: *Et judicaverint eos:* Duo: Synhedrium erat æquilibratum, addebant iis unum: Hinc dixerunt: Flagellatio peragebatur a tribus. *Et innoxium judicaverint innocentem.* Ex eo quod innoxium declaraverint innocentem, *impium declaraverint impium. Et erit ſi verberandus fuerit impius:* Dignus, qui verberetur. Hinc dixerunt: Si poterit recipere quadraginta verbera, ipſum verberabant verberibus, quæ in tres partes dividerentur: Et quænam erant? Tredecim: *Et proſternet eum judex.* Hinc dixerunt, quod ſtantes non vapularent: *Et percutiet eum coram eo;* Ut vapulet: *Juxta impietatem ſuam:* Non ut moriatur. *Juxta impietatem ſuam:* Propter unam impietatem tu condemnabis, at non poteris condemnare propter multas impietates: Hinc probatur, quod vapulans non rependat. *Numero.* Docemur, quod maximus inter judices legeret. *Si non obſervaveris facere.* Atque iterum leget a capite textus: Alia expoſitio: *Numero quadragenario.* Numero, qui ſit proximus quadragenario; ecce novem & triginta. *Quadragenario percutiet eum, non addet:* Hinc dixerunt: Non conſtituunt miniſtros, niſi deficientes viribus, & qui præſtent intelligentia; *Non addet.* Ne addat. Si moriatur ſub ejus manu, ecce iſte non exulabit. *Quadragenario percutiet eum.* Super ejus dorſo, non ſuper vertice: *Percutiet eum:* Non ſuper ejus tegumento: Lorum erat vitulinum, unum duplicabatur in duo, & duo in quatuor; manubrium erat palmare, & duplo latum: Et duæ corrigiæ adſcendentes, & diſcendentes; Et ex loro aſinino erant corrigiæ; & veniat, qui cognoſcat præſepe dominorum ſuorum. Et conſtitutio eſt in tractatu *Macoth* cap. III. *Et vileſcat frater tuus in oculis tuis:* Hinc dixerunt: Si inquinetur ſive fimo, ſive urina, eum abſolvunt. Alia expoſitio: *Et vileſcat frater tuus in oculis tuis:* Hinc dixerunt: Qui tenentur excidiis, poſtquam vapularunt, abſolvuntur ab excidiis: Dictum eſt enim: *Et vileſcat frater tuus in oculis tuis:* Hactenus vocant

היה קורא אותו רשע משלקה קראהו אחיך. לא תחסם שור בדישו לימד על חייבי לאוין שהם במלקות שנאמר ארבעים יכנו וסמיך ליה לא תחסם שור לא תחסם שור. אבל אתה חוסם את האדם. בדישו. אחד דייש ואחד שאר עבודות. ולמה נאמר דיש אמר רבי יוסי ברבי יהודה מה דייש דבר שהוא עושה בידו וברגלו ובגופו אף כל דבר כיוצא בו הוא בלא תחסם.

סליק פיסקא

כי ישבו אחים. מיכן אמרו יבמה שנפלה לידי מוכה שחין אין חוסמין אותה שנאמר לא תחסום וסמיך ליה כי ישבו אחים. כי ישבו אחרים פרט לאחיו שלא היה בעולמו. כגון שני אחים ומת אחד מהם ובין אין לו. ואחר כך נולד להם אח מפורש ביבמות. אחים נאמר כאן אחים ונאמר בבני יעקב אחים שנאמר שנים עשר אחים אנחנו מה להלן אחים מן האב אף כאן אחים מן האב. יחדו בעולם אחד פרט לאחיו שלא היה בעולמו. ומת אחד מהם: ואפילו הן מרובין. ובן אין לו. אין לי אלא בן בן הבת ובת הבן ובן הבת מנין תלמוד לומר אין לו מקום. עיין עליו חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית שהבן הולך אחריהם. לא תהיה אשת המת החוצה. להביא את הארוסה. לאיש זר. הנותן גט ליבמתו פסלה לעצמו ופסלה לכל האחים. העושה מאמר ביבמתו קנאה לעצמו ופסלה לכל האחים. רצה להניחנה צריכה הימנו גט למאמרו וחליצה לזיקתו יבמה יבא עליה. מלמד שאינה נקנית אלא בביאה. ולקחה לו לאשה. מלמד שאם רצה לגרשה צריכה ממנו גט. ואינו נותן גט עד שיגדיל עד שיביא שתי שערות. ויבמה: על כרחה נאמר כאן יבום ונאמר בתמר

cant eum impium, postquam vapulavit, appellat *fratrem tuum: Os non obturabis bovi in trituratione sua*. Docet de iis qui transgrediuntur præcepta negativa, quod vapulent: Dictum est enim: *Quadrigenario percutiet eum*: Et proxime scriptum est: *Os non obturabis bovi: Os non obturabis bovi*. At poteris os obturare homini: *In trituratione sua*. Tam in trituratione, quam in reliquis operibus: Et cur memoratur trituratio? Dicit R. Jose bar R. Jehuda; Sicut trituratio erat, quæ fiebat ejus manu, & pede, & corpore, ita pariter omnia his similia prohibentur præcepto; *Os non obturabis*.

Finis textus.

CUM *habitaverint fratres*: Hinc dixerunt; Si fratria contigerit, ut ulcere percutiatur, non excluditur. Dictum est enim: *Os non obturabis*: Et prope illud dictum est: *Quum habitaverint fratres. Cum habitaverint fratres*. Excludit fratrem, qui non sit in mundo; e. g. Si fuerint duo fratres, & unus ex iis moriatur, eique non fuerit filius, & posthæc nascatur eis frater: Sicut exponitur in tractatu *Jevamoth*. *Fratres*. Dictum est hic: *Fratres*; Et dictum est in filiis Jacob; *Fratres*. Dictum est enim: *Duodecim fratres nos*: Sicut ibi fratres ex patre, ita pariter hoc loco fratres ex patre: *Simul*: In mundo uno: Excludit fratrem, qui non sit in mundo. *Et mortuus fuerit unus ex illis*: Vel si fuerint multi: *Et filius non fuerit ei*: Non probo nisi de filio, de filio filii, & filia filii, & filia filiæ unde probatur? Ex eo quod dictum est; *Non fuerit ei*: Omnimode. Considera de eo, excepto illo, cui fuerit filius ex ancilla, & ex aliena, quia filius eas sequitur. *Non erit uxor mortui foras*: Ad includendum desponsatam: *Viro extraneo*. Si dederit libellum repudii fratriæ suæ, interdicta est tibi, & interdicta est omnibus fratribus: Si faciat sponsalia cum fratria sua, acquisivit sibi, & interdicit omnibus fratribus. Si velit eam dimittere, requiritur ex eo libellus repudii ex ejus ore, & discalceatio propter ejus damnum. *Levir ejus ingredietur ad eam*. Docemur, quod non aquireretur nisi concubitu: *Et accipiet sibi in uxorem*. Docemur; si velit eam repudiare, quod requiratur ab eo libellus repudii. Neque dabit libellum repudii priusquam adoleverit, & produxerit duos pilos. *Leviratu accipiet eam*: Vel invitus: Dictum est hic יבום pariterque di-

יבום מה להלן אשת אחיו אף כאן אשת אחיו. והיה הבכור אשר תלד. ואם אינה יולדת מהו אשר תלד אלא הבכור זה היבם. מלמד שהיבום מצוה בגדול ליבם. לא רצה הולכים על כל האחים. הבכור אשר תלד אם מת. זה היבם הגדול שבאחים יקום על שם אחיו המת. יקום לנחלה. ולא ימחה שמו מישראל. פרט לסרים שכבר הוא מחוי. ואם יחפוץ האיש. הרשות בידו. ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים. מצוה בבית דין שיהו בגובהה של עיר. ושיהו בית דין זקנים. ואמרה מאן יבמי. להקים לאחיו שם. נאמר כאן שם. ונאמר להלן שם מה להלן זרע אף כאן זרע. בישראל ולא בגוים. וקראו לו זקני עירו. מצוה בזקנים. מלמד שהיבמה הולכת אחר היבם להתירה. ודברו אליו דברים ההגונים לו. שאם היה הוא ילד והיא זקנה. הוא זקן והיא ילדה. אומר לו כלך אצל שכמותך ולא תכניס קטטה לתוך ביתיך. ועמד ואמר. בעמידה. לא חפצתי לקחתה. ולא שלא חפץ המקום. ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים. לפני הזקנים מתייחדת עמו ולא חוץ מן הזקנים. וחלצה נעלו מעל רגלו. שהוא כמדת רגלו. פרט לגדול שאינו יכול להלך לו. ובקטן שאינו חופה את רוב הרגל ושאין לו עקב שהוא פסול. מעל רגלו. רגלו הימנית. מעל רגלו ולא מעל דמעל. מיכן אמרו מן הארכובה ולמעלה חליצתה פסולה. וירקה בפניו ולא בפניו ממש. שנאמר לעיני הזקנים. רוק הנראה לדיינים. ירקה דם. אם יש בה לחלוחית רוק יצאת. וענתה ואמרה. נאמר כאן ענייה ונאמר להלן ענייה. והאלהים יעננו בקול. מה להלן בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש. ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו. רבי אליעזר אומר אשר לא

dictum eſt in Thamar יבום ſicut ibi agitur de uxore fratris ſui, ita pariter hoc loco de uxore fratris ſui: *Et erit primogenitus, quem pepererit:* Si autem non pepererit; quid ſignificat: *Quem pepererit?* Niſi quod hic primogenitus ſit levir: Docemur, quod præcipiatur majorenni, ut leviratum exerceat, ſi nolit, adeunt omnes fratres: *Primogenitus, quem pepererit, ſi moriatur:* Hic eſt levir maximus inter fratres: *Suſcitabit ſemen fratris ſui mortui.* Confirmabit ad hæreditatem. *Ne deleatur nomen ejus ex Iſrael.* Excludit eunuchum, cujus nomen jam delectum eſt. *At ſi noluerit vir.* Eſt ei facultas: *Et adſcendet ejus fratria ad portam ad ſeniores:* Præceptum eſt, ut Synhedrium ſit in loco eminentiori urbis; & ſint in Synhedrio ſeniores: *Et dicet: Renuit levir meus ſuſcitare fratri ſuo nomen;* Dictum eſt hic: *Nomen:* Et dictum eſt ibi: *Nomen:* Sicut ibi deſignat ſemen, ita pariter hoc loco ſemen: *In Iſrael:* Non autem in gentilibus. *Et vocabunt illum ſeniores urbis ſuæ:* Præceptum incumbit ſenioribus: Docemur, quod fratria incedat poſt levirum ad eam permittendam: *Et loquentur ad eum.* Verba illi convenientia: e. g. Si ipſe fuerit puer & illa vetula, ipſe ſenex, & illa puella; dicet ei: Abi ad eam, qui ſimilis ſit tibi, neque introducas contentionem in domum meam: *Si perſtiterit ac dixerit:* Stans; *Nolo accipere eam:* Non autem, quod nolit Deus. *Et accedet fratria ejus ad eum in oculis ſeniorum.* Coram ſenioribus conveniet cum eo, non autem remota a ſenioribus: *Et diſcalceabit calceum ejus:* Ut ſit juxta menſuram ſui pedis: Excludit, ſi fuerit major, quia cum eo non poteſt incedere; & ſi fuerit minor, quia non tegit majorem partem pedis; Si defuerit calcaneus, eſt illegitimus. *Ex pede ſuo:* Pede ſuo dextro. *Ex pede ſuo.* Non autem a ſuperiori, qui fuerit ſuperior: Hinc dixerunt: Si fuerit a genu ad ſuperiorem partem, diſcalceatio eſt illegitima: *Et exſpuet in faciem ejus:* Non autem in faciem ejus abſolute. Dictum eſt enim: *In oculis ſeniorum:* ſc. ſputum, quod videatur a ſenioribus: Si expuerit ſanguinem, ſi in eo fuerit, ut poſſit humectare ſputum, ſatisfacit officio ſuo: *Et reſpondebit ei dicens:* Memoratur hic reſponſum, & memoratur ibi reſponſum; *Et judices reſpondebunt voce:* Sicut ibi lingua ſancta, ita pariter hoc loco lingua ſancta. *Sic fiet viro, qui non ædificaverit domum fratris ſui.* R. Elieſer dicit: *Qui non ædificaverit;* Non autem qui

יבנה ולא עתיד לבנות . ונקרא שמו בישראל. פרט לבית דין של גרים. בית חלוץ הנעל מצוה לענות כולם חלוץ הנעל . אמר רבי יהודה פעם אחת היינו יושבין לפני רבי טרפון ובאת יבמה לחלוץ ואמר לנו ענו כולכם חלוץ הנעל חלוץ הנעל חלוץ הנעל. תנו רבנן מצות חליצה בשלשה שיודעין להקרות . תנו רבנן חליצה מוטעה כשרה כגון שאומר לו חלוץ לה בכך אתה כונסה . גט מוטעה פסול . חליצה מעושה פסולה. גט מעושה כשר ובלבד כדין. סידור חליצה ברישא צריך למיקבע בית דין דוכתא בימּמא ועברין סנדלא דאית ליה עקב ושנאצי ודלא תפיר בכיתנא ומשוו ליה ברגלא דימינא. ומקרו ליבמה מאין יבמי וגו'. בלשון הקדש ומקרו ליבם לא חפצתי לקחתה. וצריך יבם לדחוסי רגליה בארעא ואתיא יבמה ושריא שאנצי דסנדלא ושלפא ליה מרגליה. ושריא רוקה מפומה. ובתר הכי מקרו לה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל. וכל דיתבין תמן ענו בתריה חלוץ הנעל שלשה זימני. וכדכתבינן גט חליצה צריך לסרגול' למגלתא במרסנלא ולא בדיותא. וצריך למיכתב במותב תלתא הוינא ומחתם עליה תלתא ובלבד שיודעין להקרות גט. גט חליצה ביום פלוני בירח פלוני דהוא כדין וכדין לבריית העולם כמניינא די רגילנא ביה למימני במתא פלוני אנחנא דייני דמקצתנא חתימין לתתא במותב שלשה כחדא הוינא בבי דינא וסליקת קדמנא פלניתא בת פלוני אמלנת פלוני בר פלוני והוי קרבת קדמנא גברא חד דשמיה פלוני בר פלוני וכן אמרת פלוני בר פלוני אחוהי דפלוני דנן מאבוהי הוינא נסיבנא ליה ושכיב . וחיי לרבנן ולכל ישראל שביק. והדין פלוני אחוהי חזי ליבומי יתי בעז רבנן אמרו ליה אם צבי ליבומי יבם. ואם לא ליטלע לי קדמיכון רגליה דימינא ואשרי[illegible]סיני מעל רגליה . ואירוק

qui non ſit ædificaturus . *Et vocabitur nomen ejus in Iſrael* . Excludit Synhedrium peregrinorum . *Domus diſcalceati calceo :* Præceptum incumbit omnibus , ut reſpondeant: Diſcalceatus calceo. Dicit R. Jehuda : Aliquando ſedebamus coram R. Tarphon , & venit fratria ad diſcalceandum ; & nobis dixit ; Reſpondete omnes; Diſcalceatus calceo, diſcalceatus calceo , diſcalceatus calceo . Tradiderunt ſapientes noſtri : Præceptum eſt , ut diſcalceatio fiat coram tribus , qui ſciant legere. Si in diſcalceatione ſit error , eſt legitima ; e. g. ſi dicat : Diſcalcea ; hac ratione tu ingredieris . In libello repudii ſi ſit error eſt illegitimus. Diſcalceatio facta , eſt illegitima; Libellus repudii factus , eſt legitimus , dummodo fiat juxta inſtitutum. Ordo diſcalceationis . In principio neceſſe eſt , ut ſtatuatur Synhedrium in loco interdiu , & faciendus eſt calceus, cui ſit calcaneus , & auricula , qui non eſt lino conſuendus , & induendus eſt in pede dextro , & prælegent fratriæ : *Renuit levir meus &c.* Lingua ſancta : Et prælegent leviro : *Nolo accipere eam* : Et neceſſe eſt ut levir pulſet pede ſuo in terram , & & veniat fratria, & diſſolvat auriculam calcei , & de pede detrahat & poſtea exſpuat ex ejus ore ; & deinde ſic ei prælegent : *Sic fiet viro , qui non ædificaverit domum fratris ſui ; & vocabitur nomen ejus in Iſrael ; Domus diſcalceati calceo :* Et omnes , qui ibi aſſident reſpondebunt poſt eam : Diſcalceatus calceo ; tribus vicibus . Et ſicuti ſcripſimus : Libellus diſcalceantis requirit , ut obſignetur volumen ſigno, non autem atramento . Et neceſſe eſt ut ſcribatur coram tribus & obſignent in eo tres ; dummodo ſciant legere libellum repudii . Libellus repudii diſcalceantis . Die N. N. Menſe N. N. ut ſit juxta inſtitutum , & juxta inſtitutum creationis mundi juxta numerationem uſitatam , qua numeratur in ea gente : Nos judices , qui abſolvimus , infra obſignavimus coram tribus ; Sicut una eramus in Synhedrio, venit N. N. filia N. N. vidua N. N. filia N. N. & acceſſit prius vir quidam , cui erat nomen N. N. filius N. N. & ſic dixit: N. N. filius N. N. frater N. N. ex patre, accepit, & mortuus eſt; Et ſit vita ſapientibus noſtris, & univerſo Iſrael . Et iſte N. N. frater vidit , ut leviratum exerceret, venit, & quæſivit a ſapientibus ; qui ei dixerunt : Si vis leviratum exercere , exerce ; ſi minus extrahetur mihi calceus coram eis ex pede dextro , & diſſolvetur calceus ex pede ; & exſpuetur in

באנפוהי. ואשתמודענוי לפלוני דנן דאחוה
דההוא פלוני מותנא מן אבוהי הוא.
ואמרנא ליה אם צבית ליבומי יתה יבם
ואם לא אטלע לה רגלך דימינא קדמנא
ותשריה סינך מעל רגלך ותירוק באנפך
אתיב ואמר ליה אנא צבי ליבומי יתירה
מיד אקרינוהי לפלנית דא מאן יבמי
להקים לאחיו שם בישראל לא אבה
יבמי ואף להדין פלוני הקרינוהי לא חפצתי
לקחתה. ואטלע לה רגליה דימינא ושרת
סיניה מעילוי רגליה. ורקת באנפוהי רוק
דמתחזי לנא מפומה על ארעא. ותוב
אקרינוהא לפלנית דא ככה יעשה
לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו.
ועוד אקרינוהא. ונקרא שמו בישראל בית
חלוץ הנעל. ואנחנא דייני וכל דהוו
יתבין קדמנא ענינא בתריה ואמרנא חלוץ
הנעל תלתא זימני ומדאיתעבר עובדא
דכי קדמנא אשרינוה לפלנית דא למהך
להתנסבא לכל מאן די תיצבי ואיניש לא
ימחא בידהא מן יומא דנן ולעלם ובעת
מיננא פלוניתא דא גיטא דחליצותא
וכתבנא וחתמנא ויהבנא לה להוי לה
לזכו כדת משה וישראל. וחתמי עליה
תלת סהדי ולא בעיא לאמתוני בתר
חליצה תלתא ירחי לא שריא לאלתר.
נחזור לענין. כי ינצו אנשים. אין שלום
יוצא מתחת מצותא. יחדו. איש ואחיו.
וקרבה אשת האחד להציל את אישה.
פרט לאשת שליח בית דין. ושלחה ידה
והחזיקה במבושיו. מגיד שאינה חייבת
על הבושת עד שתתכוון שנאמר והחזיקה
במבושיו כרומה למבושיו להביא כל דבר
שיש לו סכנת נפשות. וקצותה את
כפה. אם יכול להצילו בכפה הרי טוב
ואם לאו לא תחוס עינך. כדרך שאמר
לו יואב לאבנר היה לך להצילו באחד
מאיבריו אמר לא יכילית אפילו ברופן
חמישית כוונת ליה באחד מאיבריו לא
יכלת ליה. לא יהיה בכיסך אבן ואבן.
יכול לא יהא לך ליטרא וחצי ליטרא
ורביע תלמוד לומר גדולה וקטנה. המכחשת
זו את זו. שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר
בקטנה. אמר רבי יוסי ברבי אסי אם
קיימת מוטב ואם לאו לא יהיה לך. לא

in faciem; & innoteſcet τῷ N. N. quod iſte frater, qui mortuus eſt, eſſet ex patre: Et diximus illi; Si vis leviratum exercere, exerce; ſi minus extrahet calceum ex pede tuo dextro, & diſſolvet calceum ex pede tuo, & expuet in tuam faciem: Venit & dixit; Nunc volo leviratum exercere cum ea; Statim prælegent iſti N. N. *Renuit meus levir ſuſcitare fratri ſuo nomen in Iſrael, noluit leviratum exercere mecum:* Atque etiam iſti N. N. prælegent, & *Renui accipere eam.* Et diſcalceavi ejus pedem dextrum, & diſſolvi calceum ex ejus pede, & expui in ejus faciem ſputum, quod conſpiciebatur de ejus ore ſuper terram; & ſtatim prælegebant N. N. *Sic fiet viro, qui non ædificaverit domum fratris ſui:* Et præterea legent: *Et vocabitur nomen ejus in Iſrael; domus diſcalceati:* Et nos judices, & omnes qui coram adſtabant, poſthæc reſpondimus tribus vicibus: Diſcalceatus calceo: Et poſtquam hoc factum fuit, dimiſerunt N. N. ut poſſit paciſci cum quo libuerit, ita ut nemo poſſit eam impedire ab hoc die in perpetuum: & in hora, & numero N. N. hic libellus repudii ſcriptus fuit, & obſignatus, eique traditus eſt, ut illa mereatur juxta legem Moſis & Iſrael; & obſignarunt tres teſtes, & noluit expectare poſt diſcalceationem tres menſes, ſed ſtatim permiſſa fuit Redeamus ad ſubjectum: *Cum concertaverint viri:* Pax non egreditur a concertatione: *Simul vir & frater ejus. Et acceſſerit uxor unius ad ſalvandum maritum ſuum:* Excludit uxorem miniſtri Synhedrii: *Et extenderit manum ſuam, & apprehenderit pudendum ejus.* Oſtendit, quod non teneatur, niſi intentionem habuerit: Dictum eſt enim; *Et apprehenderit pudendum ejus.* Quod fuerit ſimile ejus pudendo; ad includendum omnia, in quibus fuerit periculum animarum: *Et præcidetur ejus manus:* Si poteris eam ſalvare manu, bonum erit, ſi minus: *Non parcet oculus tuus:* Sicut dixit Joab ad Abner: Fuit tibi, ut ſalvares eum uno ex membris ſuis: Dixit: Non potuiſti vel in coſta quinta; ſi intendiſti in aliquod ex ejus membris, non potiſti? *Non erit tibi in marſupio tuo lapis & lapis:* Crederem: non erit tibi libra, & ſemilibra, & quarta pars libræ? Idcirco dictum eſt: *Magnus & parvus;* quod corrumpat alter alterum; ne accipiat magno, & reſtituat parvo. Dicit R. Joſe bar R. Aſe; Si conſerves, bene erit, ſi minus: *Non erit tibi. Non erit tibi in domo tua Epha, & Epha:*

יהיה לך בביתך איפה ואיפה . יכול לא יעשה חצי איפה ורביע תלמוד לומר גדולה וקטנה . גדולה שהיא מחכשת את הקטנה . שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה . אבן שלימה וצדק . בזכות אבן שלימה וצדק . יהיה לך ממון הרבה . איפה שלימה וצדק יהיה לך . שלא ימחוק במקום שגודשין ולא יגדוש במקום שמוחקין . להוסיף על הדמים או לפחות מן הדמים . למען יאריכון ימיך . ומה אם על דבר קל שאין בו חסרון כיס על כך אמרה תורה למען יאריכון ימיך שאר מצות שיש בהן חסרון כיס ועינוי נפש וטורח הגוף על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו . כי תועבת יהוה כל עושה אלה כל עושה עול . אפילו אחת מכל אלה קרוי עול שנוי משוקץ ומותעב וחרם . מיכן אמר אין מערבין פירות בפירות אפילו חדשים בחדשים וכו׳ . בבבא מציעא . זכור את אשר עשה לך עמלק . זכור . בפה אל תזכרו בלב . בדרך בצאתכם ממצרים . בשעת טירופכם . למה נסמכה פרשת עמלק לפרשת מידות שכל זמן שישראל עושין רצון המקום אין אומה שולטת בהם . באו לשנות מן המצות אויבים שולטין עליהם . ואין לך אומה אוהבת עול יתר מעמלק . אשר קרך . שנזדמן לך לנקום נקמת אבי אביו . דכתיב וישטם עשו את יעקב . אמר בא עת לנקום נקמת זקיננו . בדרך . בשעת הטירוף . דבר אחר קרך . היקירך בעיני האומות שכיון שיצאו ישראל ממצרים שמעו עמים ירגזון . וכיון שבא עמלק להלחם בישראל הקירם בפני הכל . משל לאמבטי רותחת וכו׳ . ויזנב בך כל הנחשלים אחריך . מלמד שלא היו הורגין אלא בני אדם שהיו נמשכין מדרכי המקום ונחשלו מתחת כנפי השכינה . ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים . ולהלן הוא אומר וילחם עם ישראל ברפידים . על עסק רפידים . שרפו ידיהם מן המצות . והיה בהניח יהוה אלהיך לך מכל אויבך . שלא תאגוד עליך אגודה

& Epha : Crederem non licuisse fieri dimidium Ephæ, & quartarium Ephæ? Idcirco dictum est : *Magna & parva* . *Ne accipiet magna* , *& restituet parva* . Magna, quæ corrumpat parvam: Ne accipiat magna, & restituat parva. *Lapis perfectus & rectus*. Propter lapidem perfectum & justum erunt tibi opes multæ : *Epha perfecta & justa erit tibi* : Ne accumulet, ubi solent abradere, neque abradet, ubi solent accumulare, ad augendum, aut ad diminuendum de pretio : *Ut producantur dies tui* . Si in re parva, ubi non est defectus marsupii, ita dicit lex ; *Ut producantur dies tui* . In reliquis præceptis , ubi est defectus marsupii , & humilitas animæ , & molestia corporis, quanto magis merebitur sibi, & generationibus suis in generationes generationum? *Quia abominatio Domini Dei tui ; omnis qui fecerit ista* : Faciens iniquitatem ; vel unum ex his vocatur iniquitas , odium , perversitas , abominatio, & anathema : Hinc dixit ; Non miscent fructus cum fructibus, vel recentes cum recentibus; Et hæc omnia illustrantur in tractatu *Bava Metzia* . *Memento quid fecerit tibi Amalec* . Memento ore ; Ne reminiscaris corde : *In via in egressu vestro ex Ægypto* : Tempore vestræ tribulationis : Cur proxima est sectio Amalec sectioni mensurarum? Quando Israelitæ faciunt voluntatem Dei , nulla natio eis dominatur. Si veniant , ut varient a præceptis , inimici illis dominantur: Neque ulla est natio, quæ magis oderit quam Amalec . *Quomodo insidias fecerit* : Quod cogitaverit in te ulcisci ultionem patris patris sui: Scriptum est enim : *Et odio habuit Esau Jacob* . Dixit : Venit tempus ulciscendi ultionem seniorum nostrorum . *In via* : Tempore tribulationis : Alia expositio . *Insidias fecerit* . Insidias fecit tibi in conspectu nationum : Postquam enim egressi sunt Israelitæ ex Ægypto ; *Audierunt populi , & perterrefacti sunt* . Et quando venit Amalec ad bellandum contra Israel , insidias fecit illis ante omnes : Parabola de cupa ferventi &c. *Et decalvaverit tibi omnes debiles post te* . Docemur , quod non occiderint nisi homines , qui attraherentur a viis Dei , & ejicerentur de subter alas Divinitatis: *Et tu cum esses lassus & æger ; & non timuit Deum* . Et ibi dictum est : *Et pugnavit contra Israel in Raphidim* . Propter opus Raphidim quod remiserint manus suas a præceptis . *Erit ergo quum requiem dederit Dominus Deus tuus tibi ab omnibus inimicis tuis*. Ne colligas super te fasciculum:

מיכן אמרו שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ. להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק. ולבנות להם בית הבחירה וכו'. וכן הוא אומר פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל וגו'. בארץ אשר יהוה אלהיך נותן לך נחלה לרשתה. מה שתירש אתה תכבוש. תמחה את זכר עמלק. ולהלן הוא אומר כי מחה אמחה את זכר עמלק. שלא יאמרו שור זה של עמלק גמל זה של עמלק. ואומר כי יד על כס יה מלחמה ליהוה בעמלק מדור דור. זה לעתיד לבוא כשהוא בא עם עשרה משפחות שאמר דוד עליהן. אלהים אל דמי לך וגו'. אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים גבל ועמון ועמלק פלשת עם יושבי צור גם אסור נלוה עמם היו זרוע לבני לוט סלה עשה להם כמדין כסיסרא כיבין בנחל קישון. וידעו כי אתה שמך יהוה לבדך עליון על כל הארץ.

סליק פיסקא

פרשת והיה כי תבוא

נם יהוה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה. אמר טוביהו ברבי אליעזר זכר צדיק לברכה על שראו בני קרח כח הנשמים שהם טובים לישראל בקשו עליהן רחמים שנאמר רצית יהוה ארצך שבת שבות יעקב. ואומר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. גם יהוה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה ללמדך שגדול יום הנשמים כיום קיבוץ גליות שהקישום בני קרח במזמור אחד. אמת מארץ תצמח. זה תורה שנאמר צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת וצדק משמים נשקף. אלו הנשמים כענין שנאמר הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני יהוה בראתיו. גם יהוה

lum: Hinc dixerunt: Tria præcepta mandata sunt Israelitis in eorum ingressu in terram, sc. ut præficerent sibi regem, atque ut delerent semen Amalec, atque ut ædificarent sibi domum electam &c. Et sic dictum est 1. *Sam.* XV. 2. *Recensui quæcumque fecit Amalec Isaeli &c. In terra, quam Dominus Deus tuus dat tibi hæreditatem ad hæreditandum eam*. Quod hæreditabis subiges. *Delebis memoriale Amalec*. Et ibi dictum est *Exod.* XVII. 14. *Quod delendo delebo memoriale Amalec*: Ne dicerent: Hic bos est Amalec, hic camelus est Amalec: Et dictum est *Exod.* l. c. *Quod per potentiam super thronum majestatis bellum Domini cum Amalec a seculo in seculum*. Hoc in seculo futuro, quando veniet cum decem familiis, de quibus dixit David *Psalm.* LXXXIII. 2. *Deus quis similis erit tibi &c. Tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ, Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalec, alienigenæ cum habitantibus Tyrum; Etenim Assur venit cum illis, facti sunt in adjutorium filiis Lot; Fac illis sicut Madian, & Sisaræ sicut Jabin in torrente Cisson: Et cognoscant, quia nomen tibi Dominus; tu solus altissimus in omni terra.*

Finis textus.

Parascha, quæ inscribitur:
Et erit quum veneris.

E*Tenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum.* Dicit Tobias bar R. Eliefer, memoria justi sit in benedictionem. Quia viderunt filii Kore virtutem pluviarum, quod essent bonæ Israelitis, quæsierunt de iis misericordiam: Dictum est enim *Psalm.* l. c. *Benedixisti Domine terram tuam, avertisti captivitatem Jacob*. Pariterque dictum est ibid. *Veritas de terra orta est, & justitia de cœlo prospexit. Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum*: Ut doceare, quod æque sit magnus dies pluviarum, ac dies congregationis captivitatis; quia filii Kore quæsierunt in Psalmo uno: *Veritas de terra orta est*: Hæc est lex; Dictum est enim *Psalm.* CXIX. 142. *Justitia tua, justitia in æternum, & lex tua veritas: Et justitia de cœlo prospexit*. Istæ sunt pluviæ. Dictum est enim *Isai.* XLV. 8. *Rorate cœli desuper, & nubes pluant justitiam, aperiatur terra, & germinet salvatorem, & justitia oriatur simul: Ego Dominus creavi eam: Etenim Dominus dabit beni-*

gni-

יתן הטוב . אלו הגשמים שבזמן שישראל עוסקין בתורה שנקראת טוב שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו . גם יהוה יתן הטוב . הם העוסקים בטוב גם הקדוש ברוך הוא שולח בהם הטוב מדה כנגד מדה . ומנין שהגשמים נקראו טוב שנאמר יפתח יהוה לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידיך . וכן אמר ירמיהו עונותיכם הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם . אבל בזמן שעוסקין בתורה ובמצות שולח להם גשמי ברכה והתבואה מתברכת להם שנאמר גם יהוה יתן הטוב וארצינו תתן יבולה. בזמן שצדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. ולפיכך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל להביא ביכורי אדמתם מראשית כל פרי האדמה כדי לברך להם פרי אדמתם ממה שאמור בענין דכתיב והיה כי תבוא אל הארץ. והיה. מיד. כי תבוא אל הארץ עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תיכנס לארץ . אשר יהוה אלהיך נותן לך. מה שתירש תכבוש . וירשתה וישבת בה. מה שתירש תשב בה . ולקחת מראשית כל פרי האדמה יכול כל הפירות יהו חייבין בביכורים תלמוד לומר מראשית ולא כל ראשית. נאמר הכא ביכורי יחיד ונאמר להלן בכורי צבור מה בכורי צבור שנאמר להלן חטים ושעורים משבעת המינים אף ביכורי יחיד האמור כאן חטים ושעורים משבעת המינים . ומנין לרבות שאר המינין תלמוד לומר ראשית בכורי אדמתך . יכול מבכורי הכל . לכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה נאמר התם בכורי צבור ונאמר הכא בכורי יחיד . מה אלו משבעת המינין. חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון זית שמן ודבש. אף כאן זית זית

gnitatem . Istæ sunt pluviæ : Etenim quando Israelitæ occupantur in lege , quæ vocatur bonum : Dictum est enim *Prov.* IV. 2. *Donum bonum tribuam vobis, legem meam non derelinquatis: Etenim Dominus dabit benignitatem*. Isti occupantur in bono, ita pariter Deus S. B. immittet in eos bonum, mensuram contra mensuram : Et unde probatur pluvias appellari bonum? Ex eo quod dictum est *Deut.* XXVIII. 12. *Aperiet tibi Dominus thesaurum suum optimum , cœlum ad dandum pluviam terræ tuæ in tempore suo , & ad benedicendum omni operi manus tuæ:* Et similiter dixit *Jeremias* V. 25. *Iniquitates vestræ declinaverunt hæc, & peccata vestra prohibuerunt bonum a vobis:* At quando occupantur in lege, & in præceptis, immittet in eos pluvias benedictionis , & proventus illis benedicitur : Dictum est enim : *Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum . Tum justitia ante eum ambulabit , & ponet in via gressus suos* . Idcirco dixit Deus S. B. Israelitis , ut adducerent primitiva terræ eorum , de primitiis omnium fructuum terræ, ut eis benediceret fructus terræ eorum, ex eo quod dictum est in subjecto ; Scriptum est enim : *Et erit quum veneris in terram . Et erit* . Subito. *Et erit quum veneris in terram*. Fac præceptum memoratum in subjecto , ut propter ejus mercedem ingrediaris in terram . *Quam Dominus Deus tuus dat tibi*. Quod hæreditas, subiges. *Et hæreditabis, & habitabis in ea*. Quod hæreditas , habitabis in ea . *Et accipies de principio omnium fructuum terræ*. Crederem , quod omnes fructus obligarentur ad primitiva ? Idcirco dictum est : *De principio*. Non autem omne principium. Memorantur hic primitiva in privato , & memorantur ibi primitiva in cœtu ; Sicut in primitivis cœtus, quæ ibi memorantur , comprehenduntur triticum , & hordeum ex septem speciebus , ita pariter in primitivis privati hoc loco memoratis comprehenduntur triticum , & hordeum ex septem speciebus . Et unde probatur ad includendum reliquas species? Ex eo quod dictum est : *Principium primitivorum terræ tuæ*. Crederem ex omnibus primitivis? Sic dixerunt sapientes nostri f. m. Memorantur ibi primitiva cœtus , & memorantur hic primitiva privati ; Sicut ibi ex septem speciebus ; ita pariter hoc loco ex septem speciebus, sc. triticum, hordeum, uva, & ficus, & malogranatum , & oliva olei, & mel: Ita pariter hoc loco , oliva, oliva pinguis, quod oleum suum in-

אגורי ששמנו אגור בתוכו. ודבש זה דבש תמרים. מראשית אפילו אשכל אחד אפילו גרגיר אחד. כל פרי פרי אתה מביא. ביכורים אי אתה מביא יין ושמן ביכורים. האדמה. פרט לעריסין ולחבורות ולסיקריקון שאין מביאין שנאמר בכורי אדמתך. תנן התם כיצד מפרישין ביכורים. וכל הענין במסכת בכורים בסוף סדר זרעים. אשר יהוה אלהיך נותן לך. פרט לנוטע בתוך שאינו שלו ומבריך בתוך של יחיד או בתוך של רבים. דבענן מיוחדים וליכא. ושמת בטנא. מלמד שטעונין כלי. כדתנן העשירים מביאין את ביכוריהן בקלתות של כסף העניים מביאין אותן בכלי נצרים של ערבה קלופה. הסלים והביכורים ניתנין לכהנים. מיכן אמר רבי בתר עניא אזלא עניותא שהרי סלי העניים ניתנין לכהנים וקלתות של עשירים מחזירין אותן עמהן. והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן וגו'. זה שילה ובית העולמים. ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם. כהן שהוא כשר. ואמרת אליו שאינך כפויי טובה. הגדתי היום ליהוה אלהיך. פעם אחת אתה קורא בשנה ואין אתה קורא שני פעמים בשנה. כי באתי אל הארץ אשר נשבע יהוה לאבותינו. פרט לגרים. לתת לנו. פרט לעבדים. ולקח הכהן הטנא מידך. מלמד שטעונין תנופה דברי רבי אליעזר בן יעקב. והניחו לפני יהוה אלהיך. כל זמן שיש מזבח יש ביכורים נטמאו בעזרה מניח ואינו קורא. וענית ואמרת. נאמר כאן עניה ונאמר להלן עניה. מה להלן בלשון הקדש אף כאן בלשון הקדש. ארמי אובד אבי. העלה הכתוב על לבן הארמי כאילו הוא האבידו ליעקב אבינו מלמד שביקש לעשות ולא עשה. וכן הוא אומר לולי אלהי אבי אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתני את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים וגו'. וירד מצרימה. אנוס על כרחו על פי הדיבר שנאמר לאברהם אבינו כי גר יהיה זרעך בארץ. ויגר שם. מלמד שלא ירד יעקב להשתקע אלא לגור שנאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארץ

inter se collectum retineat. *Et mel*; hoc est mel palmarum: *De principio*. Docemur racemum unum, vel granum unum. *Fructuum*. Fructus tu adduces. *Primitivorum*. Non adduces vinum & oleum in primitiva: *Terræ*. Excludit farra, compositiones, & condimenta quæ non adducuntur. Dictum est enim: *Primitiva terræ tuæ*. Ibi legimus. Quomodo separabant primitiva? Omnia exponuntur in tractatu *Becurim* cap. III. *Quam Dominus Deus tuus dat tibi*. Excludit qui plantat in agro alieno, aut propaginat in agro privato aut publico. Necesse est ut sint peculiaria. *Et pones in canistro*. Docemur, quod requirerent vas; Sicuti legimus: Divites adducebant in calathis argenteis, & pauperes adducebant in canistris vimineis ex salicibus decorticatis. Et canistra & primitiva dabantur sacerdotibus. Hinc dicebat Rabi: Post pauperem incedit paupertas quia canistra pauperum dabantur sacerdotibus, & calathi divitum secum reducebantur: *Et venies ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus ad habitandum*. Hæc est Silo, & domus seculorum: *Et adduces ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis*. *Sacerdotem*, qui sit legitimus: *Et dices ei*. Quod non sueris ingratus. *Profiteor hodie Domino Deo tuo*. Semel tu leges in anno, at non leges bis in anno. *Quod ingressus sum in terram, quam juravit Dominus patribus nostris*. Excludit proselytos. *Dare nobis*. Excludit servos. *Et accipiet sacerdos canistrum de manu tua*. Docemur, quod requirerent ventilationem: Verba Rabi Elieser ben Jacob. *Et dimittet illud coram Domino Deo tuo*. Quando erit altare, erunt primitiva, si polluantur in atrio, ponebat, at non legebat. *Et respondebis & dices*. Memoratur hic responsum, & memoratur ibi responsum; Sicut ibi lingua sancta, ita pariter hoc loco lingua sancta. *Aramæus perdidit patrem meum*: Imputavit textus Laban Aramæo perinde ac perdiderit Jacob patrem nostrum. Docemur, quod quæsierit facere, & non fecit: Et sic dictum est *Genes.* XXXI. 42. *Nisi Deus patris mei, Deus Abraham, & timor Isaach affuisset mihi, jam quidem vacuum dimisisses me: Afflictionem meam & laborem manuum mearum vidit Dominus &c. Et descendit in Ægyptum*. Invitus ex dicto Dei. Dictum est enim Abraham patri nostro: *Quia peregrinum erit semen tuum in terra: Et peregrinatus est ibi*: Docemur, quod non descenderit Jacob ad habitandum sed ad peregrinandum: Dictum est enim: *Et dixerunt Pharaoni: Ad peregrinandum in terra veni-*

באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבר הרעב בארץ כנען וגו׳ . במתי מעט . כענין שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה. ויהי שם לגוי . מלמד שהיו ישראל מצויינין שם . פירוש שהיו נכתבין בפלטין של יוסף להטריפם לחם לפי הטף שנאמר ויכלכל יוסף את אחיו ואת כל בית אביו וגו׳. כיון שהתחילו להיות פרים ורבים במאד מאד פסקו מהם המזונות והתחילו להתחכם בהם שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד . דבר אחר ויהי שם לגוי. מלמד שהיו ישראל מצויינין שם. שהיה מלבושם ומאכלם ולשונם משונים מן המצריים מסומנין היו וידועין שהם גוי לבדם חלוק מן המצריים . וירעו אותנו המצרים. כמה שנאמר הבה נתחכמה לו פן ירבה . ויענונו : כמה שנאמר וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם . ויתנו עלינו עבודה קשה. כמו שנאמר ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך . שהיו מחליפין עבודת האנשים לנשים ושל נשים לאנשים. ונצעק אל יהוה. כמו שנאמר ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה . וישמע יהוה את קולינו . כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק . וירא את ענינו. זו פרישות דרך ארץ כמה שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים. ואת עמלינו. אלו הבנים שנאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וגו׳. ואת לחצנו. זה הדחק שנאמר וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם . ויוציאנו יהוה אלהינו ממצרים. בכבודו ובעצמו . ביד חזקה. זה הדבר שנאמר הנה יד יהוה הויה במקנך . ובזרוע נטויה זו החרב שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלם . ויליף נטויה מנטויה . ובמורא גדול זה גילוי השכינה שנאמר או הנסה

nimus, *quia est pabulum ovibus, quæ sunt servo tuo; quia aggravavit fames in terra Chanaan . Cum viris paucis :* Sicuti dictum est: *Septuaginta animabus descenderunt patres nostri in Ægyptum , & & fuit ibi in gentem :* Docemur, quod Israelitæ ibi essent præparati: Expositio: Quod describerentur in palatio Joseph, ut cibarent pane parvulos : Dictum est enim : *Et sumtus impendit Joseph patri suo ac fratribus suis, & universæ domi patris sui &c.* Postquam inceperunt crescere, & multiplicari in maximum numerum, subtraxerunt ab eis alimenta, & inceperunt in eos versute agere. Dictum est enim *Exod.* I. 7. *Et filii Israel fœcundi facti sunt, & procrearunt, & multiplicati sunt, & roborati sunt valde, valde.* Alia expositio. *Et fuit illic in gentem magnam :* Docemur quod Israelitæ ibi essent præparati. Quod eorum vestitus, & cibus & lingua differret ab Ægyptiis; & obsignati erant, & noti, quod gens sola divisa esset ab Ægyptiis. *Ac malefacientes nobis Ægyptii.* Sicuti dictum est *Exod.* I. 9. *Venite, versute agamus cum illo ne multiplicetur. Afflixerunt nos :* Sicuti dictum est ibid. *Posuerunt super eum principes tributorum causa affligendi eum oneribus suis . Ei dederunt super nos onus durum :* Sicuti dictum est ibid. *Et opus injunxerunt Ægyptii filiis Israel cum duritia.* Quod commutarent servitutem virorum mulieribus, & servitutem mulierum viris : *Et clamavimus ad Dominum :* Sicuti dictum est *Exod.* II. 23. *Adscendit supplicatio eorum ad Deum ex opere . Et audivit Dominus vocem nostram :* Sicuti dictum est ibid. *Et audivit Deus gemitum eorum & recordatus est Dominus fœderis Abraham, Isaacb; Et vidit afflictionem nostram :* Hæc est expositio juxta mentem hominum. Sicuti dictum est : *Et vidit Deus filios Israel; Et novit Dominus lassitudinem nostram.* Isti sunt filii; Sicuti dictum est : *Omnem filium natum in flumen projicietis : Et angustiam nostram :* Hæc est oppressio : Dictum est enim *Exod.* III. 9. *Et etiam vidi afflictionem eorum, qua Ægyptii affligunt eos. Et eduxit nos Dominus Deus noster de Ægypto:* In gloria & fortitudine sua : *Manu forti:* Hoc est quod dictum est : *Ecce plaga Domini existens fiet in grege tuo : Et brachio extenso.* Hoc est quod dictum est : *Et gladius evaginatus in manu ejus extensus super Hierusalem.* Ut explicetur extensum ab extenso: *Et timore magno :* Hæc est manifestatio Divinitatis. Dictum est enim *Deuter.* IV. 32. *Vel mira-*

להים לבוא לקחת לו גוי וגו׳. ובאותות. זה המטה שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות. ובמופתים. זה הדם שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותימרות עשן. דבר אחר ביד חזקה שתים. ובזרוע נטויה שתים. ובמורא גדול שתים. ובאותות זה שתים. ובמופתים שתים אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים. רבי יהודה היה נותן בהם סימן דצ״ך עד״ש באח״ב. ויביאנו אל המקום הזה זה בית המקדש. ויתן לנו את הארץ. זו ארץ ישראל. ארץ זבת חלב ודבש. מיכן רבי יוסי הגלילי אומר אין מביאין ביכורים מעבר לירדן שאינה ארץ זבת חלב ודבש. ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה. ועתה מיד. הנה. בשמחה. וכן הוא אומ׳ וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. הבאתי משלי. את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי יהוה. מיכן אמרו האפטרופין והעבד והשליח והאשה והטומטום והאנדרוגינס מביאין ואין קורין שאינו יכול לומר אשר נתתה לי. והנחתו מלמד שטעון הנחה שתי פעמים אחת בשעת קריאה ואחת בשעת השתחויה. ושמחת בכל הטוב. בכל מיני שמחות בכל הטוב זה השיר. אשר נתן לך יהוה אלהיך ולביתך. מלמד שאדם מביא ביכורים מנכסי אשתו וקורא. אתה והלוי והגר אשר בקרבך. מיכן אמרו ישראל ממזרין מותרין אבל לא גרים ועבדים משוחררין שאין להם חלק בארץ. כי תכלה לעשר. יכול בחנוכה שהוא סוף האסיף תלמוד לומר מקצה שלוש שנים נאמר כאן קץ ונאמר להלן מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה: מה קץ האמור להלן רגל אף כאן רגל. ולא חנוכה. אי מה להלן קץ הוא חג הסוכות אף כאן חג הסוכות. תלמוד לומר כי תכלה. אי זה הוא רגל שבו כלין המעשרות הוי אומר זה פסח מיכן אמרו ערב יום טוב הראשון של שנה רביעית ושל שביעית היה הביעור כענין שמפורש בענין מקצה שלוש שנים תוציא את כל

raculum fecerit Deus? *Et signis:* Hæc est virga: Dictum est enim: *Et virgam hanc accipies, qua facies signa. Et portentis:* Hic est sanguis: Dictum est enim *Joel* II. 30. *Et dabo portenta in cœlo, & in terra, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi.* Alia expositio: *Manu forti.* Duo; *Et brachio extenso.* Duo: *Et timore magno.* Duo: *Et signis.* Duo: *Et portentis.* Duo: Istæ sunt decem plagæ, quas adduxit Deus S. B. super Ægyptios in Ægypto. R. Jehuda dedit de iis signum דְצַ״ךְ עֲדַ״שׁ בְאַחַ״ב. *Et adduxit ad locum istum:* Hæc est domus sanctuarii: *Et dedit nobis terram:* Hæc est terra Israel. *Terram fluentem lacte & melle.* Hinc R. Jose Galilæus dicebat; Non adducebant primitiva ab terra tranjordanica quia non erat terra fluens lacte & melle. *Et nunc ecce adduxi principium fructum terræ. Et nunc.* Subito: *Ecce:* Lætanter: Et sic dictum est: *Atque etiam ecce ipse egredietur in occursum tuum, & videbit, & lætabitur in corde suo. Adduxi.* De meis bonis: *Principium fructuum terræ, quam dedit mihi Dominus;* Hinc dicebant: Procurator, & servus, & legatus, & mulier, & obstructus, & androgynus adducebant, at non legebant; quia non poterat dicere; *Quam dedit mihi. Et demittes illud:* Docemur bis fuisse demittendum, semel tempore lectionis, atque iterum tempore incurvationis. *Et lætaberis in omni bono.* In cunctis speciebus lætitiæ. *In omni bono.* Hoc est canticum: *Quod dedit tibi Dominus Deus tuus, & domui tuæ.* Docemur, quod posset adducere primitiva de facultatibus uxoris suæ & legere: *Tu & Levita, & peregrinus, qui fuerit in medio tui.* Hinc dixerunt; Israelitæ spurii liberi sunt, non autem proselyti, & servi, postquam fuerint libertate donati, quia non est illis pars in terra. *Cumque compleveris decimare.* Crederem in *Canuchah*, in qua erat finis collectionis? Idcirco dictum est; *A fine trium annorum.* Memoratur hic finis, & ibi dictum est: *A fine septem annorum in stato tempore anno remissionis:* Sicut finis ibi memoratus designat festum, ita pariter hoc loco festum, non autem Chanuchah. Aut sicut ibi finis est solennitas tabernaculorum, ita pariter hoc loco solennitas tabernaculorum. Idcirco dictum est: *Cumque compleveris:* Quinam est dies festus, in quo complentur decimæ? Dicendum est esse Pascha: Hinc dixerunt: Vespera diei primi festi anni quarti, & septimi fiebat remotio; sicut exponitur in subjecto: *A fine trium annorum educes omnem decimam*

מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר. שנה שחייבת במעשר. יצאת שביעית שאינה חייבת במעשר. הא כיצד שנה ראשונה מעשר ראשון ומעשר שני׳ מעשר ראשון מן הגורן. ומעשר שני מן האוצר. וכן בשנה השנית. בשלישית מעשר ראשון ומעשר עני. ומעשר שני יבטל. שנאמר בשנה השלישית שנת המעשר. שנה שאין בה אלא מעשר אחד מן המעשרות הנוהגות בשתי השנים שלפניו. וכן כזה הדרך ברביעית ובחמישית ובששית שנת המעשר של עניים. ובשביעית היא שנת הביעור. ונתתה ללוי לגר שתתן לכל אחד ואחד חלקו. ואכלו בשעריך ושבעו. תן להם כדי שבעם מיכן אמרו שאין פוחתין לעני בגורן מחצי קב חטים או קב שעורים. בשעריך. מלמד שאין מוציאין אותו חוצה בארץ. אמרו משפחת בית עבלטת היתה בירושלם ונתנו להם חכמים שש מאות ככר זהב. שלא רצו להוציאם חוץ לירושלם. ואמרת בלשון הקדש לפני יהוה אלהיך זה וידוי מעשר. ביערתי הקדש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי. וגם נתתיו ללוי. זו תרומה ותרומת מעשר. לגר ליתום ולאלמנה. זה מעשר עני ולקט שכחה ופיאה. מן הבית. זו חלה. דבר אחר מן הבית כיון שהפרשתו מן הבית אין אתה זקוק לו לכל דבר. בכל מצותך אשר צויתני לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי. לא נתתיו. למי שאינו ראוי. דבר אחר לא עברתי ממצותיך. ולא הפרשתי ממין על שאינו מינו ולא מן התלוש על המחובר ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש דכתיב ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו מניה וביה ולא שכחתי לא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו. לא אכלתי באוני ממנו. הא אם אכל אינו יכול להתודות. ולא ביערתי ממנו בטמא. לא שאני טמא והוא טהור. ולא שאני טהור והוא טמא. ולא נתתי ממנו למת. לא לקחתי ממנו ארון ותכריכין למת. דברי רבי אליעזר. שמעתי בקול יהוה אלהי. והבאתיו אל

mam proventus anno tertio tui anno decimæ; Annus, qui obligatur ad decimam: Excluditur ſeptimus, qui non obligatur ad decimam: Quomodo? In anno primo erat decima prima, & decima ſecunda, decima prima ex area, & decima ſecunda ex horreo; Et ſimiliter anno ſecundo; In tertio decima prima & decima pauperis, & decima ſecunda abolетur: Dictum eſt enim: *Anno tertio, anno decimæ*; annus in quo non erat niſi una ex decimis obſervatis in duobus annis anterioribus; Et ſimiliter anno quarto, quinto, & ſexto erat annus decimæ pauperum & ſeptimo erat annus remotionis: *Et dedi Levitæ, & peregrino*; Dabis ſingulis ſuam partem: *Ut comedant in portis tuis, & ſaturabuntur*: Da illis ſatis, ut poſſint ſaturari. Hinc dixerunt: Non diminuebant pauperi in area de dimidio cabi tritici, aut de cabo hordei. *In portis tuis*: Docemur non licuiſſe educere extra terram. Dixerunt: Familia domus Niblatha erat Hieroſolymæ, cui dederunt ſapientes ſexcenta talenta aurea, & noluerunt educere extra Hieruſalem. *Et dices*: Lingua ſancta: *Coram Domino Deo tuo*: Hæc eſt confeſſio decimæ. *Removi ſanctum a domo*: Hæc eſt decima ſecunda, & planta anni quarti; *Atque etiam dedi Levitæ*: Hæc eſt ſeparatio, & ſeparatio decimæ: *Peregrino, & pupillo & viduæ*: Hæc eſt decima pauperis, & ſpicilegium, & manipulus oblivione relictus, & angulus: *A domo*: Hæc eſt placenta: Alia expoſitio: *A domo*. Poſtquam ſeparaſti a domo, de nulla alia re curam habebis: *Juxta omne præceptum tuum, ſicut præcepiſti mihi, non diverti a præceptis tuis: Neque oblitus ſum*, neque dedi illi, qui non eſſet dignus. Alia expoſitio: *Non diverti a præceptis tuis*: Non ſeparavi de ſpecie pro ea, quæ non eſſet ex eadem ſpecie, neque de avulſo pro adhærente, neque de novo pro vetere, neque de vetere pro novo; Scriptum eſt enim: *Et non portabitis ſuper eo peccatum, cum ſeparabitis adipem ejus ex eo. Neque oblitus ſum*; Non ſum oblitus tibi benedicere, & ſuper ea memorare nomen tuum: *Non comedi in luctu meo ex illa*: Ecce ſi comederit, non poterit confiteri: *Neque inſumſi quicquam ex eo in immunditie*. Non ſi ego fui immundus, & illa munda; neque ſi ego fui mundus, & illa immunda: *Neque dedi ex ea pro mortuo*: Non comparavi ex ea arcam, & involucra pro mortuo: Verba R.Klieſer; *Auſcultavi voci Domini Dei mei*. Et adduxi ad domum electam: Fe-

בית הבחירה. עשיתי ככל אשר צויתני, שמחתי ושימחתי בו. השקיפה ממעון קדשך מן השמים. עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו. השקיפה ממעון קדשך. היום הזה יהוה אלהיך מצוך לעשות. מלמד שבכל יום ויום ראוי שתהא תורה חביבה עליך כיום שניתנה מהר סיני. את החקים האלה ואת המשפטים ושמרת ועשית. אם תשמרם בלבבך סופך שאתה עושה בכל לבבך ובכל נפשך מאהבה וחיבה. את יהוה האמרת היום. לשון האמרה מלשון שנים שלשה גרגרים בראש אמיר, וכן מתרגמינן חטבת יומא דין. האמירך היום. אמר הקדוש ברוך הוא אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. שנאמר ומי כעמך ישרא׳ גוי אחד בארץ לכך נאמר ויהוה האמירך היום להיות לו לעם סגולה. ולשמור כל מצותיו שתהא חביבה עליך מצוה קלה כמצוה חמורה. ולתתך עליון. עליון בתורה עליון במצות. כענין שנאמר ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים עליון כמו שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם יהוה נקרא עליך וייראו כל עמי הארץ כי שם יהוה נקרא עליך ויראו ממך. על כל הגוים אשר עשה. כענין שנאמר הוא תהלתך והוא אלהיך. ולשם. דכתיב כי שם יהוה נקרא עליך. ואומר ויצא לך שם בגוים ביפיך כי כליל הוא בהדרי. ולתפארת. דכתיב ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו. ולהיותך עם קדוש ליהוה אלהיך וגו׳.

סליק פיסקא

ויצו משה וזקני ישרא׳. אלו שבעים זקנים. מלמד שהמצות נאמרות על ידי משה ושבעים זקנים. את העם לאמר. להזהיר לדורות. שמור את כל המצוה.

Feci juxta omne, quod præcepisti mihi: Lætatus sum in ea. Prospice de habitaculo sanctitatis tuæ: de cœlo: Fecimus, quod statuisti de nobis, fac nobiscum, quod nobis sperare fecisti: *Prospice de habitaculo sanctitatis tuæ: Die isto Dominus Deus tuus præcepit tibi ut faceres:* Docemur, quod cunctis & singulis diebus lex debeat esse tibi æque amabilis, ac die, quo data est a monte Sinai. *Statuta hæc, & judicia, & custodies, & facies:* Si ea custodies in corde tuo, finis tuus erit, ut ea facias: *Toto corde tuo, & tota anima tua*; cum amore & dilectione. *Dominus exaltavit hodie:* Ex phrasi exaltandi. Ex phrasi duo, vel tria grana in summitate rami; Et sic interpretamur: *Exaltasti illum: magnificavit te hodie*. Dixit Deus S. B. Vos fecistis mihi exaltationem unam in mundo. Dictum est enim: *Audi Israel, Dominus Deus noster Deus unus*. Ita pariter ego faciam vobis exaltationem unam in mundo: Dictum est enim: *Et quis sicut populus tuus Israel, gens una in terra?* Idcirco dictum est: *Dominus quoque magnificavit te hodie, ut sis ei in populum electum. Et observes omnia mandata ejus:* Ut sit tibi æque amabile præceptum leve, ac præceptum grave. *Ad dandum te sublimiorem omnibus gentibus*. Sublimiorem in lege, sublimiorem in præceptis: Sicuti dictum est *Deut.* IV. 8. *Et quisnam est populus magnus cui sint statuta, ac judicia? Sublimiorem*. Sicuti dictum est: *Et videbunt omnes populi terræ, quod nomen Domini invocatum sit super te, & timebunt a te. Omnibus gentibus quas fecit:* Sicuti dictum est *Isai.* XLI. 4. *Quis hæc operatus est, & fecit vocans generationes ab exordio? In exultationem*. Dictum est enim: *Ille laus tua, & ille Deus tuus. Et in nomen*. Dictum est enim: *Quod invocatum sit nomen Domini super te*. Pariterque dictum est *Ezech.* XVI. 14. *Et egressum est nomen tuum in gentes propter speciem tuam, quia perfecta eras in decore meo. Et in decorem*. Scriptum est enim *Isai.* XXVIII. 5. *In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, & sertum exultationis residuo populi sui; & reddendum populum sanctum Domino Deo suo &c.*

Finis textus.

ET *præcepit Mose, & seniores Israel*. Isti sunt septuaginta seniores: Docemur præceptum fuisse memoratum per Mosen, & septuaginta seniores. *Populo, dicendo*. Ad præmonendum generationes. *Observa omne præceptum*.

בין קלה בין חמורה. אשר אנכי מצוה אתכם היום. שיהו חביבין עליכם בכל יום ויום כיום מתן תורה. והיה. לשון שמחה. ביום אשר תעברו את הירדן זה עשרה בניסן. אל הארץ אשר יהוה אלהיך נותן לך. מלמד שלא נתקדשה ארץ בני גד ובני ראובן עם ארץ תשעת המטות. והקמות לך אבנים גדולות. רבי יהודה אומר אבא חלפתא ואלעזר בן מתתיה וחנניה בן חכינאי עמדו על אותן האבנים ושיערום וכל אחת ואחת משאו ארבעים סאה. ושדת אותם בסיד. וכתבת עליהם את כל דברי התורה הזאת בעברך. תנו רבנן כיצד כתבו ישראל את התורה רבי יהודה אומר על גבי אבנים כתבוה שנאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב. ואחר כך סדו אותם בסיד. אמר לו רבי שמעון לדבריך היאך למדו אומות העולם תורה אמר להם בינה יתירה נתן הקדוש ברוך הוא ושיגרו נוטרין שלהם וקלפו את הסיד והעתיקוה. ועל דבר זה נחתם גזר דינם של אומות לבאר שחת. דכתיב והיו עמים משרפות סיד על עסקי סיד. שהיה להם ללמוד ולא למדו. למען אשר תבא אל הארץ. אם אתה עושה כל מה שבענין אתה בא כאשר דבר יהוה אלהיך לך. והיכן דיבר כי יהוה אלהיך מביאך אל ארץ טובה. והיה בעברכם את הירדן תקימו. בוא וראה כמה נסים נעשו באותו היום. עברו ישראל את הירדן. ובאו להר גריזים ולהר עיבל יותר מששים מיל. ואין כל בריה יכולה לעמוד וכל מי שהיה עומד בפניהם מיד נתרז שנאמר את אימתי אשלח לפניך בפניהם וגו'. ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליו את התורה בשבעים לשון שנאמר באר היטב והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו ובירכו וקיללו וקיפלו את האבנים והלכו ולנו במקומן שנאמר והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו

ptum. Sive leve, sive grave. *Quod ego præcipio vobis hodie:* Ut vobis sint æque amabilia cunctis, & singulis diebus, ac die quo data est lex: *Et erit*: Ex phrasi lætitiæ. *In die quo transieritis Jordanem:* Hæc fuit dies decima Nisan. *Ad terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi.* Docemur non fuisse sanctificatam terram filiorum Gad, & filiorum Ruben cum terra novem tribuum; *Et eriges tibi lapides magnos.* R. Jehuda dicit; Aba Chalphta, & Elieser ben Mathathia, & Chananjah ben Hachinai steterunt super hos lapides, eosque metiti sunt, & singuli erant pondus quadraginta satorum: *Et obduces eos calce: Et scribes super eis omnia verba legis bujus, quum transieris.* Tradiderunt sapientes nostri. Quomodo scripserunt Israelitæ legem? R. Jehuda dicit: Super lapidibus fuit scriptura; Dictum est enim: *Et scribes super lapidibus omnia verba legis bujus, declarado bene*; Et posthæc: Obduxerunt eos calce: Dixit illi R. Simeon: Juxta verba tua quomodo didicerunt nationes mundi legem? Respondit: Intelligentiam excellentem dedit illis Deus S. B. & miserunt eorum notarios, & removerunt calcem, & exemplar. Et ea de causa de illis obsignatum fuit decretum judicii nationum in puteo foveæ. Scriptum est enim *Isai.* XXXIII. 12. *Et erunt populi quasi de incendio calcis.* Propter opus calcis, eo quod potuerint addiscere, & non didicerint: *Ut venias in terram:* Si facies quod est in subjecto, tu venies: *Sicut dixit Dominus Deus tuus tibi:* At ubi dixit? *Quia Dominus Deus tuus adducet te ad terram bonam: Et erit, quum transieritis Jordanem, erigetis:* Veni & vide quam multa miracula facta fuerint eo die: Transierunt Israelitæ Jordanem, & venientes ad montem Gerizim, & montem Ebal, perrexerunt plus sexaginta milliariis, & nulla creatura poterat consistere; & qui consistebat in eorum conspectu, statim perterrebatur. Dictum est enim: *Timorem meum mittam ante te in conspectu eorum &c.* Et posthæc adduxerunt lapides, & exstruxerunt altare, illudque obduxerunt calce, & super illo scripserunt legem septuaginta linguis: Dictum est enim: *Declarando bene*: Et obtulerunt holocausta, & pacifica, & comederunt, & biberunt, & lætati sunt, & benedixerunt, & maledixerunt, & duplicarunt lapides, & abierunt, & pernoctarunt in locis suis. Dictum est enim *Jos.* IV. 3. *Et traducetis eos vobiscum, & ponetis eos in loco castrorum ubi fixeritis*

בו הלילה. ובנית שם מזבח ליהוה אלהיך
זה שבנה יהושע . מזבח אבנים אלו
שהוציאוהו מן הירדן דכתיב ואת שתי
עשרה האבנים הﭏה אשר לקחו מן הירדן
הקים יהושע בגלגל . לא תניף עליהם
ברזל . שנאמר ואם מזבח אבנים תעשה
לי לא תבנה אתהן גזית . אבנים שלמות
תבנה. הא כיצד מראה היה לשמיר בדיו
והאבנים מתבקעות כתאנה זו שמתבקעת
ואינה חסרה כלום . וזבחת שלמים וגו׳.
וידבר משה והכהנים הלוים אל כל ישרﭏ.
מלמד שהפרשה נאמרה במעמד כל ישרﭏ.
הסכת. הס. ואחר כך כתת . מיכן אמרו
לעולם ילמוד אדם תורתו ואחר כך יהגה.
כענין שנאמר כי אם בתורת יהוה חפצו
והדר ובתורתו יהגה יומם ולילה . הסכת
לשון האזנה. היום הזה נהיית לעם. שיהא
אדם שמח לשמע דברי תורה כאילו ביום
שקיבלו אבותינו מהר סיני. ושמעת בקול
יהוה ﭏהיך . מלמד שהשמיעה מביאה לידי
עשייה. ויצו משה את הלוים ביום ההוא.
יום שכתבו התורה . ﭏה יעמדו לברך את
העם על הר גריזים . כנגד הר גריזים .
שמעון ולוי ויהודה וישׂשכר ויוסף ובנימן
תנן התם ברכות וקללות כיצד כיון שעברו
ישרﭏ אה הירדן ובאו להר גריזים ולהר
עיבל שבשומרון שבצד שכם שאצל אילוני
מורה ששה שבטים עלו לראש הר גריזים
וששה שבטים עלו לראש הר עיבל והכהנים
והלוים והארון עומדים למטה באמצע.
והכהנים מקיפין את הארון והלוים את
הכהנים וכל ישרﭏ מיכן ומיכן שנאמר וכל
ישרﭏ וזקניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה
ומזה לארון נגד הכהנים הלוים נושאי ארון
ברית יהוה כגר כאזרח חציו אל מול הר
גריזים והחציו ﭏ מול הר עיבל כאשר צוה
משה עבד יהוה לברך את העם ישראל
בראשונה. וﭏה יעמדו על הקללה . בהר
עיבל ראובן גד ואשר וזבולון דן ונפתלי.

ritis ipsa nocte tentoria. Et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo: Hoc est altare, quod ædificavit Josue: *Altare lapideum:* Isti sunt lapides, quos eduxerunt ex Jordane: Dictum est est enim: *Et duodecim lapides istos, quos acceperunt de Jordane, & exit Josue in Gilgal. Non ventilabis super eos ferrum:* Dictum est enim: *Et altare lapideum facies mihi:* non ædificabis illos ex cæso lapide. *Ex lapidibus integris ædificabis.* Quomodo? Ostendebat Schamir cum atramento, & lapides findebantur juxta hanc conditionem, postquam fissi sunt nihil defuit: *Et immolabis pacifica &c. Et scribes super eis: Et locutus est Mose, & sacerdotes Levitæ ad universum Israel.* Docemur sectionem memoratam fuisse adstantibus cunctis Israelitis: *Aurem præbe.* Tace, & posthæc meditare: Hinc dixerunt: Semper homo addiscet legem suam, & posthæc meditabitur: Dictum est enim *Psalm.* I. 2. *Sed in lege Domini voluntas ejus.* Et posthæc: *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte. Aurem præbe:* Ex phrasi audiendi: *Hodie factus es in populum.* Ut quisque lætetur in audiendo verba legis tanquam eo die, quo acceperunt patres nostri a monte Sinai: *Et auscultabis voci Domini Dei tui:* Docemur, quod auditio adducat ad operandum: *Et præcepit Mose Levitis die illo*; die quo scripserunt legem: *Isti stabunt ad benedicendum populum super monte Gerizim.* Contra montem Gerizim: *Simeon, & Levi, & Juda, & Issachar, & Joseph, & Benjamin:* Ibi legimus: Benedictiones, &. maledictiones quomodo? Postquam transierunt Jordanem, & venerunt ad montem Gerizim, & ad montem Ebal, qui est in Samaria, quæ est in latere Sichem, quæ est prope quercetum Moriah, sex tribus adscenderunt verticem montis Gerizim, & sex tribus adscenderunt verticem montis Ebal, & sacerdotes & Levitæ & arca infra steterunt in medio; & sacerdotes protegebant arcam, & Levitæ sacerdotes, & universus Israel hinc inde adstabat: Dictum est enim *Jos.* VIII. 33. *Et universus Israel, & seniores ejus, & principes ejus, & judices ejus adstabant ex utraque parte arcæ e regione sacerdotum Levitarum portantium arcam fœderis Domini, sicut peregrinus sic indigena, dimidia pars e regione montis Gerizim, & dimidia pars e regione montis Ebal, sicut præcepit Mose servus Domini ad benedicendum populum Israel in principio. Et isti stabunt ad maledictionem: In monte Ebal Ruben, Gad, & Asser, & Zebulon, Dan, & Neph-*

ראובן ממונה על הקללה תחלה ללמדך שמה שאמר הכתוב וילך ראובן וישכב את בלהה לא היה שכיבה ממש. שהרי עתיד היה שבטו לעמוד ולומר ארור שוכב עם אשת אביו . אלא כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה שבלבל מצעה. הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה. ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה . ולא שם בסתר . והיו אלו ואלו עונין אמן . וענו הלוים . בלשון הקדש כתיב כאן קול רם וכתיב התם והאלהים יעננו בקול . ארור האיש. הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה אלו ואלו עונין אמן . עד שגומרין ברכות וקללות. תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר אי אפשר לומר למטה לוי . שכבר נאמר למעלה. דכתיב אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים שמעון ולוי ויהודה . הא כיצד זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה . רבי יאשיהו אומר הראוי לשרות למטה והשאר למעלה תנו רבנן ברוך בכלל ברוך בפרט . ארור בכלל ארור בפרט. ללמוד וללמד ולשמור ולעשות . שנאמר אלה דברי הברית אשר צוה יהוה את משה. פירוש ברוך בכלל ברוך אשר יקים את כל דברי התורה הזאת לעשות : ברוך בפרט. אשר לא יעשה פסל ומסכה. וישמור שלא יעשה פסל ומסכה. ללמד ברוך אשר לא יעשה פסל ומסכה וישמור שלא יעשה. וכן על כל מצוה ומצוה ללמוד וללמד לשמור ולעשות. ארור בכלל אשר לא יקים וגו' . אשר לא ילמוד להקים את כל דברי התורה הזאת ארור בפרט . ארור האיש אשר ילמוד לעשות פסל ומסכה וכן כל מצוה ומצוה לכל אחד ואחד מישראל לשש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים. דרש יהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש כל הפרשה כולה אלן שנים עשר ארורי ארור לא נאמרה אלא בנואף ובנואפת. פירוש ארור האיש אשר יעשה

Nephtali; Ruben electus fuit ad maledicendum in principio, ut doceare ex eo quod dicit textus: *Et ivit Ruben, & concubuit cum Belah*; Non fuit concubitus abſolutus; quia ejus tribus futurum erat, ut ſtans diceret: *Maledictus, qui concumbit cum uxore patris ſui*: Sed fuit, ſicut dixerunt ſapientes noſtri f. m. quod confuderit lectum. Converterunt facies ſuas contra montem Gerizim, & inceperunt benedicere. *Benedictus vir, qui non fecerit ſculptile, & ſtatuam, & poſuerit in abſcondito*. Tam illi, quam illi reſpondebant amen: *Et reſpondebunt Levitæ*. Lingua ſancta. Scriptum eſt hic: *Voce elata*; Et ſcriptum eſt ibi: *Et Levitæ reſponderunt voce*. *Maledictus vir*. Converterunt facies ſuas contra montem Ebal, & inceperunt maledicere: *Maledictus vir, qui fecerit ſculptile, & ſtatuam*. Illi & iſti reſpondebat amen; Donec abſolverunt benedictiones, & maledictiones. Traditio: R. Elieſer ben Jacob dicit: Non poteſt dici infra Levi, quia jam ſupra dictum eſt. Scriptum eſt enim: *Iſti ſtabunt ad benedicendum populum ſuper monte Gerizim Simeon, & Levi, & Juda*. Quomodo? Seniores ſacerdotii & ordinis Levitici infra, & reliqui ſupra. Rabi Joſias dicit; Digni erant, ut infra miniſtrarent, & reliqui ſupra. Tradiderunt ſapientes: Benedictio generaliter, & benedictio particulariter: Maledictio generaliter, & maledictio particulariter; ad docendum, & ad diſcendum, ad cuſtodiendum, & ad faciendum. Dictum eſt enim: *Iſta ſunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Moſi*. Expoſitio: Benedictio generaliter; *Benedictus, qui obſervaverit omnia verba legis hujus ad faciendum*. Benedictio particulariter. *Benedictus, qui non fecerit ſculptile, & ſtatuam*, & caverit, ne faciat ſculptile, & ſtatuam ad docendum; *Benedictus qui non fecerit ſculptile & ſtatuam*, & caverit ne fiat. Et ſimiliter in ſingulis præceptis ad docendum, & ad diſcendum, & ad cuſtodiendum, & ad faciendum; Maledictio generaliter: *Qui non obſervaverit &c.* Qui non docuerit obſervare omnia verba legis hujus. Maledictio particulariter. Maledictus vir, qui docuerit facere ſculptile, & ſtatuam: Et ſimiliter in ſingulis præceptis pro ſingulis Iſraelitis, ſc. pro ſexcentis & tribus millibus, & quingentis & quinquaginta: Exponit Jehuda bar Nachmani ex interpretatione Riſch Lakiſch: In tota ſectione ſunt duodecim maledictiones; maledictio non eſt memorata niſi in adultero, & in adultera. Expoſitio. *Maledictus vir qui*

fe-

פסל ומסכה . וכי עובד עבודה זרה בארור סני ליה אלה זה הבא על הערוה והוליד ממנה בן והולך אותו הבן לבין אומות העולם ועובד עבודה זרה . אמר הקדוש ברוך הוא ארורים אביו ואמו של זה שכך גרמו לו . מקלה אביו מתוך שאמו זינתה אינו יודע מי הוא אביו והוא מקלה אותו . ואמו משלכת אותו והוא נקרא אסופי . ואינו מכיר לא אב ולא אם . ומפרש הוא ומקללם ואינו יודע שהם הוריו . משיג גבול רעהו . היא אשת איש. משגה עור בדרך . שהנואף משגה את האשה להתעותה מן הדרך מטה משפט גר יתום ואלמנה . שגורם לבניו להיות גרים ויתומים . ולאשתו להיות אלמנה . שוכב עם אשת אביו. שמתוך שבא על הערוה אותו הבן הולך ובא על אשת אביו ואינו יודע שהיא אשת אביו . שוכב עם כל בהמה ; שהזונה מעשיה מעשה הבהמה . שוכב עם אחותו. הנואף מוליד בן במקום אחד ובת במקום אחר והוא לוקחה בחזקת שאינה אחותו. שוכב עם חותנתו הלוקח אסופית שנאספת מן השוק ומתה. ונושא את חותנתו ואינו יודע שהיא חותנתו. מכה רעהו בסתר. זה הבא על אשת רעהו בסתר . לוקח שוחד . שנהנה מן העברה. אשר לא יקום את דברי התורה הזאת. שאמרה לא תנאף. הרי לך כל הפרשה בנואף ונואפת. ואף על פי כן פשטן של פסוקים אבות העריות הן לכך נאמר בכלל ופרט . תנו רבנן ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל . שהיו הברכות קודמות לקללות. וכשם שהן עונין אמן על הברכה כך היו עונין על הקללה . ארור מקלה אביו ואמו . ארבע מיתות נמסרו לבית דין סקילה שריפה הרג וחנק . וכרת ומלקות . כרת בידי שמים . ומלקות בידי אדם. כשאתה מעיין בפרשה אתה מוצא את כולם . אשר יעשה פסל

fecerit sculptile, & statuam: Num colens Idololatriam erit in maledictio? Satis est hæc maledictio; Verum, qui congreditur cum scorto, nascetur ex eo filius, qui se conferet inter nationes mundi, & serviet Idololatriæ. Dicit Deus S. B. Maledicti pater & mater istius, qui hæc isti fecerunt: Profanabit patrem suum; quia ejus mater scortabitur, & ignorabit, quis sit ejus pater, & ipse eum profanabit; & mater ejus postquam dimiserit eum, & ipse vocabitur expositītius: & non cognoscet neque patrem neque matrem: Et exponitur: Et maledicebat illis, & ignorabat eos esse suos parentes: *Qui removerit terminum proximi sui*, Hæc est uxor viri: *Qui in errorem conjecerit cœcum in via*. Etenim adulter decipit mulierem, ut aberret a via. *Declinans judicium peregrini, pupilli, & viduæ*. Qui facit, ut ejus filii sint peregrini & pupilli, & ejus uxor ut fiat vidua: *Concumbens cum uxore patris sui*. Qui congreditur cum scorto, ejus filius concumbet cum uxore patris sui, & ignorabit, quod sit uxor patris sui; *Concumbens cum omni jumento*: Etenim scortantis opera sunt opera belluarum; *Concumbens cum sorore sua*: Scortanti nascitur filius ex altero, & filia ex altero loco, & ipse accipit in uxorem cum præsumtione, quod non sit ejus soror. *Concumbens cum socru sua*; Accipiens collectitiam, quæ collecta sit de foro, & moriatur, & nubat socrui suæ, ignorans esse suam socrum: *Percutiens proximum suum in occulto*: Hic est qui congreditur cum uxore proximi sui in occulto: *Accipiens munus*; Qui utilitatem percipit ex peccato. *Qui non observaverit verba legis hujus*: Ubi dicitur: *Non mœchaberis*: Ecce tibi, quod tota sectio non agat nisi de adultero, & de adultera. Licet ita sit; expositiones textuum sunt patres scortationum; idcirco dictum est generaliter & particulariter; Tradiderunt sapientes: *Et dabis benedictionem super monte Gerizim, & maledictionem super monte Ebal*: Quia benedictiones præcedebant maledictiones; Et sicuti respondebant amen in benedictione, ita pariter respondebant in maledictione: *Maledictus, vilifaciens patrem suum, & matrem suam*. Quatuor suppliciorum genera tradita sunt Synhedrio, lapidatio, combustio, occisio, & strangulatio; & excidium, & flagellatio: Excidium per manum Dei, & flagellatio per manum hominum; Quando considerabis sectionem invenies omnia. *Qui fecerit sculptile & statuam*; Qui colit Idololatriam,

ומסכה עובד עבודה זרה דינו בסקילה ושם בסתר שעשה לה דברים בסתר. מקלה אביו . ואמו בחנק . משיג גבול רעהו. נקרא רשע. משגה עור. לוקה . מטה משפט גר יתום ואלמנה. בסקילה. וכן כל שוכב עם בהמה שוכב עם אחותו בכרת . שוכב עם חותנתו . בשריפה . דכתיב באש ישרפו אותו ואתהן . מכה רעהו בסייף. לוקח שוחד. דינו בידי שמים לכך נאמרו אלו שהן אבות היסורין. והיה אם שמוע תשמע. אם שמעת קימעא סופך שתשמע ברכה הרבה : לשמור לעשות. לא תהא למד תורה אלא על מנת לעשות . ונתנך יהוה אלהיך עליון. אם שמרת ועשית סוף הקדוש ברוך הוא ליתנך עליון. ובאו עליך כל הברכות האלה. קבל עליך. והברכות מאליהן באות והשיגוך כי תשמע בקול יהוה אלהיך: על מנת שתשמע. הברכות עליך באות. ברוך אתה בעיר. שיהא ביתך סמוך לבית הכנסת וברוך אתה בשדה. שהיו נכסיך קרובים לעיר . ברוך אתה בעיר . שלא יזיק עין הרע. וברוך אתה בשדה שלא יזיקוך חית השדה כענין שנאמר לשוד ולכפן תשחק ומחית הארץ אל תירא. דבר אחר ברוך אתה בעיר . במעשה העיר וברוך אתה בשדה . בעבודת השדה. ברוך פרי בטנך . שלא יצא ממך רשע שלא יקללוך על ידי מעשיו. ופרי אדמתך שיהו נזרעים ונצמחים ולא יהיה בהם זרע סרק. ופרי בהמתך. שלא יהו בהם טריפות ונבלות ומפילות נפלים . שגר אלפיך. מה שהפרות מבכירות . ועשתרות צאנך אלו רובי הצאן כענין שנאמר עשתרות קרנים. שהם גדולים מקום שאין החמה זורחת שם כי לא תהא חמה זורחת בתוך עדריך מרוב הצאן . דבר אחר שמעשירות בעליהן . ברוך טאנך . שלא יחסרו כליך מן המזון. ומשארתך. שתהא אוכל מעט ושבע. וכן הוא אומר ואכלתם אכול ושבוע. ברוך אתה בבואך. שתהא

triam, ejus judicium erit lapidatione: *Et posuerit in abscondito*. Qui operatur clanculum. *Vilifaciens patrem suum, & matrem suam.* Strangulatur: *Qui removerit terminum proximi sui;* vocatur impius: *In errorem conjiciens cœcum*. Vapulat. *Declinans judicium peregrini, pupilli, & viduæ;* Lapidatur; Et similiter concumbens cum jumento; & concumbens cum sorore sua, punitur excidio: Concumbens cum socru sua, punitur combustione: Scriptum est enim: *Igne comburent ipsum, & illas*. Percutiens proximum suum punitur gladio: *Accipiens munus*. Ejus judicium per manum Dei; Idcirco hæc memorata sunt, quia sunt patres castigationum. *Et erit si audiendo audieris:* Si parum audieris, finis tuus erit, ut audias multam benedictionem: *Ad custodiendum, & faciendum:* Ne addiscas legem, nisi cum conditione ut facias. *Et dabit te Dominus Deus tuus sublimiorem*. Si custodieris, & feceris, finis erit, ut Deus S. B. det te sublimiorem: *Et venient super te omnes benedictiones istæ*. Accipe super te; & benedictiones sponte venient; *Et contingent tibi quum auscultaveris voci Domini Dei tui*. Cum conditione, ut audias, benedictiones super te venient. *Benedictus tu in civitate;* Ut domus tua sit proxima domui congregationis; *Et benedictus tu in agro;* Ut facultates tuæ sint proximæ civitati: *Benedictus tu in civitate*. Ne te lædat oculus malus. *Et benedictus tu in agro*. Ne te lædat fera agri. Dictum est enim *Job* v. 22. *In vastitate, & fame ridebis, & bestias terræ non formidabis*. Alia expositio: *Benedictus tu in civitate:* In opere civitatis. *Et benedictus tu in agro:* In cultura agri. *Benedictus fructus ventris tui*: Ne ex te egrediatur impius, ne te profanet propter sua opera. *Et fructus terræ tuæ;* Ut seminentur & germinent, ne sit in illis semen inane. *Et fructus jumenti tui*: Ne sint in illis discerpta, & cadavera, & abortus. *Grex boum tuorum*. Sicut vaccæ faciunt primogenitum; *Et septa ovium tuarum:* Hæc est multitudo ovium: Sicuti dictum est: *Septa cornuum*. Quod crescerent; ut in eo loco non illucesceret sol, quia non poterit illucescere sol in medio gregis tui propter multitudinem ovium: Alia expositio: Quod ditarent dominos suos. *Benedictum canistrum tuum*: Ne deficiant vasa tua alimento: *Et massa tua*. Ut parum comedens satureris. Et sic dictum est: *Et comedetis*. Comedens saturaberis. *Benedictus tu in exitu tuo*. Ut te semper deducat pes bonus. Sicuti dictum est

ביאתך לעולם רגל טוב כענין שנאמר
בנח זה ינחמנו ממעשינו . וכן בשלמה
כתיב שלמה שמו שלום יהיה בימיו.
וכן בברכת צדיקים כתוב ויברך יהוה
אותך לרגלי . ואומר ויברך יהוה את בית
המצרי בגלל יוסף. בעיר . במצות שבעיר
שאתה עושה בביתך. וברוך אתה בשדה
על המצות שבשדה לקט ושכחה ופיאה.
ברוך טאנך אלו הביכורים . משארתך. זו
חלה. ברוך אתה בעיר . זו ירושלם. ברוך
אתה בשדה . זו ציון שנאמר ציון צדה
תחרש . יתן יהוה את אויבך . כענין
שנאמר ויתנגפו לפני בני ישראל. ובשבעה
דרכים ינוסו לפניך . על ריבוי המעשה
ולא שבעה ממש . יצו יהוה אתך את
הברכה באסמיך . יצו לאלתר . באסמיך.
מיכן אמרו אין הברכה מצויה אלא בדבר
הסמוי מן העין לא במדוד ולא במנוי .
באסמיך . כמו וימלאו אסמיך שבע אלו
אוצרות התבואה . ובכל משלח ידך .
שתהא ברכה נשלחת בכל יגיע כפים.
וברכך בארץ. שתהא זורע קמעא. והארץ
מתברכת ומוציאה הרבה. יקימך יהוה.
יעמידך על קיומך לעם קדוש מה הוא
קדוש . אף אתה קדוש . וראו כל עמי
הארץ כי שם יהוה נקרא עליך . מי
שהוא עבד לשר משרי המלך אינו כחשיבות
כמו מי שהוא עבדו של מלך כי מי שהוא
עבדו של מלך אפילו השרים יראים מפניו
כי עבד מלך מלך ודרשו רבותינו זכרונם
לברכה כי שם יהוה נקרא עליך רבי
אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש
שנרשם בהם הש״ין רומזת לשכינה ·
שהיא מקפת וממלאת לכל העולם
ומשפעת כח לארבע חיות שבמרכבה :
והרצועה כמן דל״ת רמז לארבע רוחות
העולם המתנהגים על ידי השכינה ועל
כן הרצועות יורדות ומתפשטות למטה.
יפתח יהוה לך את אוצרו הטוב את
השמים . יש אוצרות שלג ואוצרות ברד
לרשעים שנאמר פתח יהוה כלי זעמו וגו׳.
אבל לישראל אינו מוריד גשמים אלא

est in Noah *Genes.* v. 29. *Iste requiem dabit vobis ab operibus nostris.* Et sic scriptum est: *Salomon nomen ejus; pax erit in diebus ejus:* Et similiter in benedictione justorum scriptum est *Genes.* XXX. 30. *Benedixitque tibi Deus causa mei.* Pariterque dictum est ibid. XXXIX. 5. *Benedixit Deus domum Ægyptii causa Joseph. In civitate:* Præcepta, quæ sunt in civitate, facies in domo tua: *Et benedictus tu in agro.* In præceptis, quæ sunt in agro, sc. in spicilegio, in manipulo oblivione relicto, & in angulo. *Benedictum canistrum tuum:* Ista sunt primitiva: *Massa tua.* Hæc est placenta. *Benedictus tu in civitate.* Hæc est Hierusalem: *Benedictus tu in agro:* Hæc est Sion: Dictum est enim: *Sion sicut ager arabitur. Dabit Dominus inimicos tuos:* Sicuti dictum est: *Et cæsi sunt coram filiis Israel. Et per septem vias fugient coram te.* Propter magnificentiam facti; non autem septem absolute. *Mandabit tecum Dominus benedictionem in apothecis tuis:* Mandabit subito. *In apothecis tuis:* Hinc dixerunt: Benedictio non reperitur nisi in re quæ sit abscondita oculo non autem in mensura, neque in numero: *In apothecis tuis:* Sicuti dictum est *Prov.* III. 10. *Et implebuntur horrea tua saturitate:* Istæ sunt apothecæ proventus: *Et in omnem immissionem manus tuæ:* Ut benedictio immittatur in omnia, quæ attigerit manus. *Et in benedictionem terræ;* sc. parum seres, & terra benedicetur, & producet multum: *Eriget te Dominus:* Statuet te super staturam tuam. *In populum sanctum.* Sicut ipse est sanctus; ita pariter tu sanctus: *Et videbunt omnes populi terræ, quod nomen Domini invocatum est super te:* Qui servit principi de principibus regis, non æstimatur sicut ille, qui servit regi; Quia qui servit regi, vel principes timent ab ejus conspectu; Etenim servus regis est rex; Et exposuerunt sapientes nostri f. m. *Quia nomen Domini invocatum est super te.* R. Elieser magnus dicit. Ista sunt phylacteria capitis, in quibus signatur השי״ן, quæ assimilatur Divinitati, quæ circumdat, & implet universum mundum, & affluit ejus virtus ad quatuor animalia, quæ sunt in curru; & corrigia similis דל״ת, quæ repræsentat quatuor latera mundo per Divinitatem, ideoque corrigiæ descendunt, & extenduntur ad inferiorem partem: *Aperiet tibi thesaurum bonum cœlum:* Sunt thesauri nivis, & thesauri grandinis pro impiis. Dictum est enim: *Aperuit Dominus vasa furoris ejus &c.* At Israelitis non demittit

מאוצר הטוב וכדאיתא בתענית קובה אחת יש בשמים ופלג שמו ומשם גשמים יורדים תחלה לארץ ישרא׳ שנאמר פלג אחד מלא מים. ומתמציתה שותות כל הארצות שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות. והיה אם לא תשמע וגו׳. ובאו עליך כל הקללות האלה והשיגוך . מלא בואו ולא נכתב בברכות מלא ומה שנכתב כאן מלא על שם עמו אנכי בצרה לרמוז כי יהוה שכן בקרבם ולא יאבדו בגלות ועוד אל תקרי והשיגוך אלא והציגוך כי אותיות זסשרץ מתחלפות . וכמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בקמא דברכות מה מלח ממתקת הבשר אף היסורים ממרקים ומקיימים גופו של אדם ושלשה מתנות טובות נתנו לישרא׳ וכלם לא נתנו אלא על ידי יסורים תורה וארץ ישרא׳ ועולם הבא תורה מנין שנאמר אשרי הגבר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו . ארץ ישרא׳ דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו וגו וכתוב בתריה כי יהוה א׳היך מביאך אל ארץ טובה. עולם הבא. שנאמר כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. ידבק יהוה . יכך יהוה ולא אמר א׳הים כי הרשעים הופכים מדת רחמים למדת הדין כמו ויאמר יהוה אמחה את האדם. בגרב ובחרס. מין שיצטרך לחרס כדכתיב באיוב ויקח חרס להתגרר בו. ויתכן לפרש ובחרס לשון שמש כי יפחידם בשמש ושלשה שמות יש לו שמש חמה חרס שמש על שם שהוא עבד משמש את קונו ומתוך מעלת העבד תתפרסם מעלת האדון. חמה על שם החמימות חרס. על שם שנברא להאיר על הארץ והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. ובראשונה הוא אומר שמיכם כברזל וארצכם כנחושה שהארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פרותיה וכאן שמיך נחשת והארץ כברזל שיהיו

tit pluvias niſi ex theſauro bono; Sicuti traditur in tractatu *Taanith*: Cabus unus eſt in cœlo, & פלג eſt nomen ejus, & inde pluviæ deſcendunt a principio in terram Iſrael; Dictum eſt enim: *Et flumen unum plenum aquis*: Et ex ejus ſubſtantia irrigantur omnes terræ; Dictum eſt enim *Job* v. 10. *Qui dat pluviam ſuper faciem terræ, & irrigat aquis univerſa*. *Et erit ſi non audieris &c. Venient ſuper te omnes maledictiones iſtæ, & contingent tibi*: Vau plene ſcriptum eſt: At plene non ſcriptum eſt in benedictionibus; ac cur ſcriptum eſt hoc loco plene? Quia: *Cum ipſo ſum in tribulatione*. *Pſal.* XCI. 15. Ad deſignandum quod dictum eſt: *Quia Dominus habitat in medio veſtri*. Et non peribunt in captivitatibus. Et præterea ne legas: והשיגוך, ſed והציגוך, quia literæ זסשרץ commutantur; Et expoſuerunt ſapientes noſtri f. m. cap. I. *Berachoth*. Sicut ſal dulcificat carnem, ita pariter caſtigationes purificant, & roborant corpus hominis; Et tria dona bona data ſunt Iſraelitis, & omnia non data ſunt niſi per caſtigationes, ſc. lex, & terra Iſrael, & ſeculum futurum; De lege unde probatur? Ex eo quod dictum eſt *Pſal.* XCIII. 12. *Beatus homo, quem tu erudieris Domine, & legem tuam docueris*. De terra Iſrael ſcriptum eſt *Deut.* VIII. 5. *Quemadmodum caſtigat homo filium ſuam &c.* Et poſtea ſcriptum eſt: *Nam Dominus Deus tuus introducit te in terram bonam*. De ſeculo futuro dictum eſt *Prov.* VI. 23. *Quia mandatum lucerna eſt, & lex lux, & via vitæ increpatio diſciplinæ*. *Adhærere faciet Dominus*. *Percutiet te Dominus*. An non dictum eſt: *Deus*: Quia impii convertunt proprietatem miſericordiæ in proprietatem judicii; ſicuti dictum eſt *Geneſ.* VI. 7. *Dixitque Dominus*: *Delebo homines*. *Febre frigida, & febre calida*. Specie, quæ opus habeat teſta; Sicuti ſcriptum eſt in *Job* II. 8. *Qui teſta ſaniem radebat*. Et conveniens eſt ut exponatur: *Et febre calida*: Juxta ſignificatum ſolis; Perterrefaciet eos in ſole; Et illi ſunt tria nomina: שמש חמה חרס: Sc. שמש, quod faciat opus ſui creatoris, & propter præſtantiam ſervi explicatur præſtantia Domini חמה, propter calorem: חרס; propterea quod creatus eſt ad illuminandam terram. *Eruntque cœli tui, qui ſupra caput tuum, ærei*: Et in principio dixit: *Cœlos veſtros ſicut ferrum, & terram veſtram ſicut æs*; Quod terra ſudabit, ſicut æs ſudat, & putrefaciet fructus ſuos. Et hic dictum eſt: *Cœli tui arei, & terra tua ſicut* fer-

שמים מזיעין ולא יהיה חורב של אבדון והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפרות מרקיבין . והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה . וכי באפלה הוא ממשש ובמקום אורה אינו ממשש. לעור שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו . אומרים לו אבוקה זו בידך למה וכי אתה נהנה ממנה . אמר להם כל זמן שאבוקה זו בידי בני אדם רואים אותי ומצילין אותי מן הפחתים מן הקוצים ומן הברקניות כדאיתא במגילה לפיכך כאשר ימשש העור באפלה ואין מי שיציל אותו. אשה תארס ובית תבנה וגו' . לפי שדרך בני אדם לבנות בית ואחר כך לוקח שדה ואחר כך לוקח אשה כמו שכתוב בפרשת שופטים מי האיש אשר בנה בית מי האיש אשר נטע כרם מי האיש אשר ארש אשה . ובקללות רמז שהכל יהיה להם בהפך . ואין מושיע . נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדין לו לאדם בשעת דוחקו. אשה תארס אלו שלשה דברים שהיו חוזרין עליהן מערכי המלחמה. פרי אדמתך וכל יגיעך יאכל עם אשר לא ידעת אפילו שמעו לא שמעת. יולך יהוה אותך ואת מלכך זה יכניה וצדקיהו ויהויקים. זרע רב תוציא השדה. כי יחסלנו . כי ישלימנו הארבה. תחת אשר לא עבדת את יהוה. ועבדת את אויביך. מרוב כל. מרב שלא היית חסר כל דבר כענין שנאמר וישמן ישורון ויבעט . והפלה יהוה את מכותך. וחליים רעים ונאמנים. רעים בשליחותם ונאמנים בשבועתם . שאין יוצאין מן האדם אלא בזמן שנגזר עליהם שלא יצאו עד יום פלוני ובשעה פלוני. גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב. אלו בנים שאכלו אבותם. והיה כאשר שש יהוה כן ישיש יהוה את האומות עליכם . בבקר תאמר מי יתן ערב. שעבר. ובערב תאמר מי יתן בקר שעבר מלמד שבכל יום ויום קשה משעבר. והשיבך יהוה מצרים באניות בוא וראה עד היכן כח העבירה . שאפילו

ferrum. Quod cœli sudabunt, & non erit desolatio perditionis; & terra non sudabit, sicut ferrum non sudat, neque fructus marcescent: *Erisque palpans in meridie, quemadmodum palpat cœcus in caligine*. Num in caligine palpat, & in loco lucis non palpat? Parabola de cœco, qui incedat in nocte habens in manu sua facem: Dicunt illi: Fax ista in manu tua qua de causa? Num ex ea utilitatem percipis? Respondit illis; Quandiu erit hæc fax in manu mea, filii hominum me vident, & salvant me a foveis, a spinis, & a tribulis. Sicut exponitur in tractatu *Megillah*. Idcirco dictum est: *Quemadmodum palpat cœcus in caligine. Et nemo est qui eum salvet. Uxorem nomine designabis; domum ædificabis*. Etenim consuetudo hominum est, ut ædificent domum, & postea comparent sibi agrum, & posthæc accipiant uxorem; Sicuti scriptum est in Parascha *Sophetim*: *Quis est vir, qui ædificaverit domum, qui plantaverit vineam, qui desponsaverit uxorem*. At in maledictionibus innuit, quod cuncta invertantur. *Et nemo est qui salvet*. Apparent amici tempore utilitatis, & non auxiliantur homini tempore angustiæ. *Uxorem nomine designabis*. Ista sunt tria, quorum causa revertebantur ab acie belli. *Fructus terræ tuæ, & omnem sudorem tuum comedet populus, quem non noveris. Et nen erit liberator. Abducet Dominus te, & regem tuum*. Hic est Jekonias, & Zedekias, & Jehojakim: *Semen multum educes in agrum. Quia comedent*; Quia absument illud locustæ. *Propterea quod non servieris Domino Deo tuo, servies inimicis tuis ob multitudinem*: Propter multitudinem, quod nihil tibi defuerit: Sicuti dictum est: *Et impinguatus est Israel, & recalcitravit. Et seliget Dominus plagas tuas, & infirmitates malas ac stabiles*; Malas in immittendis, & stabiles in eorum juramento: quod non egrediantur ab homine, nisi quando de iis fuerit decretum; sc. non egredientur usque ad diem N. N. & hora N. N. *Omuem etiam infirmitatem, & omnem plagam, quæ non est scripta*. Isti sunt filii, qui comederunt patres suos: *Et erit, quemadmodum lætatus est Dominus*; ita pariter lætificabit Dominus nationes super vos. *Mane dices: Quis dabit vesperam?* Ut prætereat. *Et vespera dices: Quis dabit mane?* Ut prætereat: Docemur singulos dies fuisse molestos, postquam præteriere; *Reducetque te Dominus in Ægyptum in navibus*: Veni & vide, quousque procedat vis peccati; Licet sit præceptum, quod

מצוה שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. בשעת הכעס מה כתיב והשיבך יהוה מצרים באניות. אלה דברי הברית גדולים הם היסורים שנכרתה עליהן ברית. ויקרא משה אל כל ישראל. הקהילם ואמר להם דברי תוכחות. המסות הגדולות. לא מרובכם מכל העמים הצלחתם ולא בכחכם עשיתם חיל. ולא נתן יהוה לכם לב לדעת. לאחר ארבעים שנה. לאחר שעשה להם כל הטובות התחיל להוכיחם על הראשונות. ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר כלומר שלא נחסרתם כלום. ונעלך לא בלתה. כך דרך הפסוק מדבר לישראל בלשון יחיד ובלשון רבים. כענין שנאמר ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים. לא בלתה. ומתרגמינן לא אייחפת כלומר לא נחסרת. להלך יחף כי לא חסרת דבר. לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם. שלא הייתם צריכין להם מפני שהיה להם המן והבאר למען תדעו כי אני יהוה אלהיכם. ותבאו אל המקום הזה הוא ערבות מואב. ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון. ודבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים משולש בכתובים. כתוב בתורה דכתיב ושמרתם את דברי הברית הזאת. שנוי בנביאים דכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה וגו׳. משולש בכתובים דכתיב כי אם בתורת יהוה חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה. והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח.

סליק פיסקא

פרשת אתם נצבים

תאות צדיקים אך טוב תקות רשעים עברה. אמר רבי טוביהו ברבי אליעזר זכרונו לברכה כל תאות הצדיקים אינה אלא שיהו עוסקין בתורה ובמצות שנאמר

quod dixerit Deus S. B. Iſraelitis: *Non addes amplius eam videre*. Tempore indignationis quid ſcriptum eſt? *Reducetque te Dominus in Ægyptum navibus*. *Iſta ſunt verba fœderis*: Præſtantes ſunt caſtigationes, quibus percuſſum eſt fœdus: *Et vocavit Moſe univerſum Iſrael*. Congregavit eos, eiſque dixit verba increpationis. *Tentationes magnas*. Non propter multitudinem veſtram præ cunctis populis proſperati eſtis, neque propter virtutem veſtram feciſtis fortitudinem: *Neque dedit vobis Dominus cor ad ſciendum*. *Poſt quadraginta annos*. Poſtquam eis fecit omnia bona, incepit eos increpare de prioribus: *Et deduxi vos quadraginta annis in deſerto*. Quaſi dicat: Illis nihil defuit. *Et calceus tuus non inveteravit*. Sic per modum textus loquitur cum Iſraelitis numero ſingulari, & plurali: Sicuti dictum eſt *Iſai.* XLV. 17. *Iſrael ſalvatus es in Domino ſalute æterna*. *Non inveteravit*: Et interpretamur. *Non fuiſti diſcalceatus*. Quaſi dicat; Nihil defuit, ut incederes diſcalceatus; Nihil defuit: *Panem non comediſtis, vinum & ſiceram non bibiſtis*: Quod iis non indiguiſtis; Quia illis erat manna, & fons: *Ut ſciretis, quod ego ſum Dominus Deus veſter*: *Et veniſtis ad locum*. Hæc eſt planities Moab: *Et cuſtodietis verba fœderis hujus; & facietis ea, ut prudentes ſitis in omni, quod facietis*. Et hoc quod ſcriptum eſt in lege, repetitur in prophetis, atque iterum repetitur in Hagiographis: Scriptum eſt in lege; Dictum eſt enim: *Et cuſtodietis verba fœderis hujus*: Repetitur in prophetis; Scriptum eſt enim: *Non recedat liber legis hujus ex ore tuo, & meditaberis in eo diebus & noctibus*: Atque iterum repetitur in Hagiographis: Scriptum eſt enim *Pſalm.* I. 2. *Sed in lege Domini voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte*. *Et erit ſicut lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore tuo, & folium ejus non defluet, & omnia, quæcunque faciet, proſperabuntur*.

Finis textus.

Paraſcha, quæ inſcribitur:
Vos ſtatis.

DEſiderium juſtorum tantummodo bonum eſt, præſtolatio impiorum furor. *Prov.* XI. 23. Dicit Rabi Tobias bar R. Elieſer f. m. Omne deſiderium juſtorum non eſt, niſi ut occupentur in lege, & in præceptis: Dictum eſt enim: *De-*

תאורת צדיקים אך טוב. אך. מיעוט. זה שממעטין בצורכי העולם ואין מתעסקין אלא בתורה שנקראת טוב שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. ובמצות דכתיב ועשית הישר והטוב בעיני׳ יהוה. ואומר סור מרע ועשה טוב. לפיכך משה רבינו מזהיר ומצוה את ישראל ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו׳. וכתיב בתריה אתם נצבים בשכר שאתם עוסקין בתורה ובמצות אתם קיימים. תקות רשעים עברה. על שהרשעים עוברים את התורה תקותם תהיה עברה כענין שנאמר והבדילו יהוה לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית. אתם נצבים יש הצבה לטובה ויש הצבה לרעה. לרעה דכתיב דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ. לטובה דכתיב ואני בתומ׳ תמכה בי ותציבני לפניך לעולם. כנגד ישראל אמר דוד למקרא זה אמר לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולמים הבטחת את ישראל עמך שאין כלין לעולם שנאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם יהוה כן יעמוד זרעכם ושמכם. ואומר כי אני יהוה לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם. לכך נאמר ותציבני לפניך לעולם. כדרך שאמר משה לישראל אתם נצבים היום כולכם אמר להן משה לישראל כל זמן שאתם עושין רצון המקום אתם נצבים וקיימין. דבר אחר אתם נצבים אמר להם משה לישראל עשה לכם הקדוש ברוך הוא יציבה בעולם שכתב עליכם על כל מצוה ומצוה על כל חוק וחוק על כל דיבור ודיבור. דבר אל בני ישראל אמור לבני ישראל ואתה תצוה את בני ישראל כדי להזכיר שמכם וזכרונכם לפני לטובה בכל דור ודור. היום. מה היום לא ישבות אף אתם אין נשבתין מן העולם. כולכם׳ שאין העולם חסר מששים רבוא לפיכך ביקש דוד מלך ישראל להיות זכרו קיים לדורי דורות שנאמר ואני בתומי תמכת

Desiderium justorum tantummodo bonum : אך excludit : Hoc significant, quod diminuant de operibus mundi, neque occupentur nisi in lege, quæ vocatur bona: Dictum est enim *Prov.* IV. 2. *Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis :* Et de præceptis scriptum est: *Et facies rectum & bonum in oculis Domini.* Pariterque dictum est *Ps.* XXXIV. 15. *Diverte a malo, & fac bonum.* Idcirco Mose magister noster præmonuit, & præcepit Israelitis. *Et custodietis verba fœderis hujus &c.* Et postea scriptum est : *Vos statis :* Propter mercedem, qua occupamini in lege, & in præceptis, eritis permanentes. *Et præstolatio impiorum furor.* Quia impii transgrediuntur legem, etiam præstolatio erit peccatum; Dictum est enim *Deut.* XXIX. 21. *Et separabit eum Dominus in malum ab omnibus tribubus Israel juxta omnes maledictiones fœderis hujus. Vos statis :* Est statio in bonum ; & statio in malum ; Dictum est enim *Thren.* III. 4. *Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.* In bonum, scriptum est enim *Psalm.* XLI. 13. *Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum.* Contra Israel dixit David hunc textum, dicens coram Deo S. B. Domine mundorum confidit Israel populus tuus, quod in æternum non peribit : Dictum est enim *Isai.* LXVI. 22. *Quia sicut cœli novi & terra nova, quæ ego facio stare coram me; dicit Dominus, sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum.* Pariterque dictum est *Malach.* III. 6. *Ego enim Dominus, & non mutor, & vos filii Jacob non estis consumti :* Idcirco dictum est; *Et confirmasti me in conspectu tuo in æternum:* Sicut dixit Mose Israelitis : *Vos statis hodie, universi vos.* Dixit Mose Israelitis: Quandiu facietis voluntatem Dei, vos stabitis, & confirmabimini. Alia expositio : *Vos statis.* Dixit Mose Israelitis: Fecit vobis Deus S. B. stationem in mundo; Etenim de vobis scripta sunt singula præcepta, & statuta, & allocutiones. *Loquere ad filios Israel : Dic filiis Israel ; & tu præcipe filiis Israel.* Ut memoretur nomen vestrum, & memoria vestra coram me in bonum in singulis generationibus : *Hodie.* Sicut hodie non redit, ita pariter vos non redibitis de mundo : *Universi vos:* Quia mundus non destituitur sexaginta myriadibus ; idcirco quæsivit David rex, ut ejus memoria conservaretur in generationibus generationum; Dictum est enim: *Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu*

tuo

בי ותציבני לפניך לעולם . וכי מה היה דוד מבקש להיותו קיים לעולם אלא להיות לו זכר בכל דור ודור . זה ספר תהלות דוד הנאמרים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות על שם דוד בן ישי משיח אלהי יעקב ונעים זמירות ישראל· וכן הוא אומר אגורה באהלך עולמים וכי איפשר לו לאדם לחיות חי שני עולמים אלא כך אמר שיהו ישראל מתפללים דברי שירי ותהילותי וכאלו אני קיים בעולם הזה ולעולם הבא . שכבר היה מובטח שחלקו עם הצדיקים בגן עדן לכך נאמר אגורה באהלך עולמים. דבר אחר אתם נצבים. אמר משה לישראל בזמן שאתם בהסכמה אחת . ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם מלמד שהעמידן ואמר להם אם מקיימין אתם את התורה אין כל אומה ולשון יכולה לכם . דבר אחר העמידם לקבל עליהם את התורה על פי הברית כדי שלא יאמרו אבותינו שמעו מפי הגבורה קולות וברקים וראו ענן כבד לפיכך אמרו כל אשר דבר יהוה נעשה ונשמע . אבל אנחנו לא קבלנו . לפיכך הציבם והשביעם והעבירם בברית הראשון. דבר אחר אתם נצבים. אמר להם משה בואו וראו ואגידה לכם על כמה יציבות התיצבתם בתחלה על הים כענין שנאמר התיצבו וראו את ישועת יהוה. ואחר כך התיצבתם לקבל את התורה שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר . ועתה אתם נצבים. ודעו לכם כי גם המתים וגם דורות העתידות לבוא רוחם ונשמתם נצבות פה . אתם נצבים היום כולכם לפני יהוה אלהיכם . אשריכם שזכיתם דור נאה זה דור שכולו זכאי שנאמר כולך יפה רעיתי ומום אין בך . זה דור שבאו לארץ . ראשיכם שבטיכם . ראשיכם אלו ראשי הנשיאים . יהושע ואלעזר וכלב . שבטיכם . אלו הנשיאים שנתמנו לחלק את הארץ· זקניכם. אלו הסנהדרין שבעים זקנים. ושוטריכם . אלו שרי האלפים ושרי המאות ושרי חמשים ושרי עשרות . כל איש ישראל . מלמד שכולם צדיקים . טפכם

tuo in æternum: Num David quæſivit, ut conſervaretur in æternum? Sed quæſivit ut ejus memoria eſſet in generationibus generationum. Hic eſt liber laudum David, quæ memorantur in Synagogis, & academiis; quia *David filius Iſai unctus Dei Jacob, egregius pſaltes Iſrael: 2. Sam.* XXIII. 1. Et ſic dictum eſt *Pſal.* LXI. 5. *Inhabitabo in tabernaculo tuo in ſecula.* Num fieri poteſt, ut homo vivat in duobus mundis? Sed ita dixit: Quod Iſraelitæ recitabunt verba cantici mei, & meas laudes, & horum cauſa ego conſervabor in hoc & in futuro ſeculo; Etenim jam confidebat, ſuam partem futuram eſſe cum juſtis in horto Eden: Idcirco dictum eſt: *Inhabitabo in tabernaculo tuo in ſecula.* Alia expoſitio: *Vos ſtatis.* Dixit Moſe Iſraelitis: Quando vos eritis in una convocatione; *duces tribuum veſtrarum ſeniores veſtri, & principes veſtri:* Docemur, quod eos confirmaverit, ac dixerit: Si vos obſervabitis legem, nulla natio & lingua vobis poterit prævalere. Alia expoſitio: Conſtituit eos ad accipiendam legem ex dicto fœderis, ne dicerent: Patres noſtri audierunt ex ore Dei voces & fulgura, & viderunt nubem gloriæ, ideoque dixerunt: *Omne quod locutus eſt Dominus, faciemus, & obediemus:* At nos non accepimus; Idcirco eos conſtituit, & adjuravit, & eis tranſmiſit primum fœdus: Alia expoſitio: *Vos ſtatis.* Dixit eis Moſe: Venite & videte, & oſtendam vobis, in quot ſtationibus ſtetiſtis; In principio ſuper mare; ſicuti dictum eſt *Exod.* XIV. 13. *State & videte liberationem Domini.* Et poſthæc ſtetiſtis ad accipiendam legem; Dictum eſt enim ibid. XIX. 17. *Steteruntque in lacinia montis:* Et nunc; *Vos ſtatis.* Et ſcitote, quod etiam mortui, & ſpiritus qui venturi ſunt, eorum ſpiritus & anima hic ſtabit: *Vos ſtatis hodie, univerſi vos in conſpectu Domini Dei veſtri.* Beati vos, qui digni facti eſtis generatione digna; Hæc eſt generatio, quæ tota fuit recta: Dictum eſt enim: *Tota tu pulchra es, & macula non eſt in te.* Hæc eſt generatio eorum, qui venerunt in terram: *Duces tribuum veſtrarum:* ראשיכם Iſti ſunt principes tribuum, Joſue, Eleazar, & Caleb: *Tribuum veſtrarum:* Iſti ſunt principes, qui præfecti fuerunt ad dividendam terram: *Seniores veſtri:* Hoc eſt Synhedrium ſeptuaginta ſeniorum. *Et principes veſtri:* Iſti ſunt principes millium, & principes centum, & principes quinquaginta, & principes decem; *Omnes viri Iſrael:* Docemur omnes fuiſſe juſtos: *Parvuli veſtri, uxores veſtræ.* Do-

נשיכם. מלמד שנכרת הברית לישראל והזהיר הגדולים על הקטנים. וגרך. זה גר צדק. מחוטב עצך עד שואב מימיך. אלו הגבעונים כענין שנאמר ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח. לעברך בברית יהוה אלהיך. להכניסך. כענין שנאמר עבור לפני העם. ואומר עבור בתוך העיר בתוך ירושלם. כלומר להביאך בתוך הברית לקבל שכר. ובאלתו. זו שבועה. שנאמר והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה שאם לא תשמעו תקבלו דינכם. למען הקים אותך היום לו לעם כאשר דבר לך. והיכן דיבר. ולקחתי אתכם לי לעם. וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב. כענין שנאמר בי נשבעתי נאם יהוה כי יען אשר עשית כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים. וביצחק כתיב גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך. ביעקב כתיב ואת הארץ הזאת אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה ולזרעך אחריך אתן את הארץ. ומצאנו על דברו של הקדוש ברוך הוא שהוא שבועה שנאמר כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך. והיכן נשבע ולא יהיה עוד המים למבול. ולא אתכם לבדכם. כי את אשר ישנו פה עמנו. אלו המתים. עומד היום לפני יהוה אלהינו. אלו החיים. ואת אשר איננו. אלו הדורות העתידים לבוא. כי אתם ידעתם. יש מכם מיוצאי מצרים ויודעים ויש מכם ששמעתם מאבותיכם. את אשר ישבנו בארץ. אשר איחרנו כענין שנאמר ותשבו בקדש. ותראו את שקוציהם. אלו אלילי מצרים שנאמר ובאלהיהם עשה יהוה

Docemur pecussum fuisse fœdus cum Israel, & præmonitos fuisse majorennes pro minorennibus. *Et peregrinus tuus:* Hic est proselytus justitiæ. *A cædente ligna tua usque ad haustorem aquæ tuæ.* Isti sunt Gabaonitæ. Sicuti dictum est *Jos.* IX. 27. *Decervitque Josue in illo die eos esse cæsores lignorum, & aquas comportantes congregationi, & altari. Ut transeas in pactum Domini Dei tui: Ad introducendum te.* Sicuti dictum est *Exod.* XVII. 5. *Transi coram populo.* Pariterque dictum est *Ezech.* IX. 4. *Transi per mediam civitatem in medio Hierusalem:* Quasi dicat: Ut adducat in medium fœdus ad accipiendum mercedem. *Et in juramentum ejus:* Hoc est juramentum: Dictum est enim *Num.* V. 21. *Et adjurabit sacerdos mulierem adjuratione maledictionis:* Etenim si non jurabitis, accipietis judicium vestrum. *Causa suscitandi te hodie sibi in populum, quemadmodum locutus est tibi:* Et ubi locutus est? Ubi dixit: *Et accepi vos mihi in populum. Et quemadmodum juravit patribus tuis Abraham, Isaach, & Jacob;* Sicuti dictum est *Genes.* XXII. 16. *Per memet juravi; dicit Dominus: Quia propterea quod fecisti hanc rem; benedicendo benedicam tibi, & multiplicando multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli:* Et de Isaach scriptum est ibid. XXVI. 3. *Habita in terra hac, & ero tecum, & benedicam tibi, quia tibi & semini tuo dabo omnes terras istas, ac suscitabo juramentum, quod juravi Abraham patri tuo.* De Jacob scriptum est ibid. XXXV. 12. *Et terram, quam dedi Abraham & Isaach, tibi dabo eam, & semini tuo post te dabo terram:* Et deprehendimus in verbis Dei S. B. esse juramentum: Dictum est enim *Isai.* LIV. 9. *Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui juravi, ne inducerem aquas Noe ultra supra terram; sic juravi ut non irascar tibi, & non increpem te.* Et ubi juravit? Ubi dixit: *Neque erit ultra aqua in diluvium. Genes.* IX. 15. *Neque vobiscum solis ipsis, sed cum eo, qui est hic nobiscum:* Isti sunt mortui. *Stans hac die in conspectu Domini Dei nostri.* Isti sunt viventes: *Et cum eo qui non est:* Istæ sunt generationes futuræ. *Vos enim nostis:* Et ex vobis sunt, qui exierunt ex Ægypto, & qui intellexerunt audierunt ex patribus vestris: *Quomodo habitavimus in terra; & quomodo transivimus.* Dictum est enim *Deuter.* I. 46. *Et stetistis in Cadesh. Et vidistis abominationes earum.* Ista sunt idola Ægyptiorum: Dictum est enim *Num.* XXXIII. 4. *Et in diis eorum fecerat Dominus judicia. Lignum, & la-*

שפטים. עץ ואבן. אל תועבות חגוים אשר החרמתם אותם. פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט. אחד מרובין ואחד יחיד. פן יש בכם שורש פורה ראש. שמהרהר בלבו לכפור בבוראו ולהוציא דת לעצמו כמו שעשה ירבעם בן נבט שעשה העגל וחטא החטיא את ישראל ועשה מועדים לישראל בחדש אשר בדא מלבו: פורה ראש ולענה. לפי שדברי תורה נמשלו במתוקים שנאמר ומתוקים מדבש ונפת צופים. וכנגדם אמר על חילופם פורה ראש ולענה. והיה בשמעו. והתברך בלבבו. יברך את עצמו כענין שהיו אומרים דורו של ירמיהו הלא יהוה בקרבינו לא תבוא עלינו רעה וחרב ורעב לא נראה. כי בשרירות. כענין שנאמר וילכו במועצות בשרירות לבם הרע שמתירו לבו לעשות אותו דבר לשון חכמים שרי מותר. דבר אחר שרירות לשון חכמים חיזוק כמו שריר וקים. למען ספות הרוה את הצמאה: להוסיף חטא על חטא. כענין שנאמר למען ספות חטאת על חטאת. הרוה: דבר שעושה בשוגג: את הצמאה דבר שעושה במזיד והוא חמור מן הראשון כאדם שאוכל נבלות להיאבון וחוזר ואוכל להכעיס אמר שכן דרכו של יצר הרע היום אומר לו עשה מעט ולמחר מטהו מן הדרך לגמרי. וכן ישעיהו אומר הוי מושכי העון בהבלי השוא וכעבות העגלה חטאה. הוא דומה לחוט של בוכיא. פירוש עכביש ולבסוף דומה לעבות העגלה לפיכך צריך אדם להרגיז יצר טוב על יצר הרע. וכן פירושו של פסוק למען ספות הרוה את הצמאה בזמן שעושה אדם עון בשוגג וחוזר ועושה במזיד נחשב לו השוגג הראשון כמזיד האחרון. בזמן שמתחרט בו הזדונות נעשות לו כשגגות שנאמר כי כשלת בעונך. ואם מתחזק ברשעו שגגות נעשות לו כזדונות שנאמר למען ספות הרוה את הצמאה. לא

& lapidem. Istæ sunt abominationes gentium, quas excidio devovistis: *Ut non sit inter vos vir aut mulier, aut familia, aut tribus*. Tam multi quam unus: *Ne forte sint inter vos fibræ ramiferi veneni, & colocinthidis*. Qui cogitet in corde suo abnegare creatorem suum, & educere statutum sibi ipsi, sicut fecit Jeroboam filius Nabath, qui fecit vitulum, & peccavit, & fecit peccare Israelitas, & fecit solennitates Israelitis *in mense quem finxerat in corde suo*. 1. *Reg*. XII. 33. פורה ראש ולענה: Quia verba legis assimilantur dulcedini; Dictum est enim: *Dulciora super mel & favum*: Et contra ea dicit in eorum innovatores: פורה ראש ולענה. *Sitque cum audierit; tunc frangatur in corde suo*. Benedicet sibimet; sicuti dixit generatio *Jeremiæ* V. 12. *Negaverunt Dominum; neque veniet super nos malum, gladium & famem non videbimus*: *Quum in libidine*. Sicuti dictum est *Jerem*. VII. 24. *Sed abierunt in voluntatibus, & in pravitate cordis sui mali*. Quod permiserint cordi suo, ut hoc faceret: Juxta phrasin sapientum שרי sc. permissum est: Alia expositio: שרירות: Juxta phrasin sapientum: Obsirmatio; e.g. Obstinatio, & confirmatio: *Addendo bibacitatem sitienti*. Ad addendum peccatum super peccatum; Sicuti dictum est *Isai*. XXX. 1. *Ut adderetis peccatum super peccatum*. הרוה Quod fit per errorem. את הצמאה. Quod fit de industria: Et priori est gravius: Sicut ille qui comedit cadavera propter concupiscentiam; atque iterum comedit ad indignationem excitandam; dicit: Hujusmodi est consuetudo figmenti mali; Hodie illi dicit: Fac parum; Et postridie omnino eum a via deturbat. Et sic *Isaias* dicit v. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum*: Hoc est simile filo araneæ. Expositio: Araneæ. Et in fine assimilatur vinculo plaustri. Idcirco necesse est ut homo irritet figmentum bonum in figmentum malum. Et hæc est expositio textus. *Addendo bibacitatem sitienti*: Quando homo committit peccatum per errorem, & iterum committat de industria, imputatur illi peccatum prius per errorem æque ac posterius per contumaciam: At quando pœnituerit, peccata de industria commissa fient illi sicut peccata ex errore commissa; Dictum est enim *Ose*. XIV. 2. *Quoniam corruisti in iniquitate tua*: Si Si vero obsirmetur in impietate sua, peccata ex errore commissa fiunt illi sicut peccata per contumaciam commissa; Dictum est enim: *Addendo bibacitatem sitien-*

יאבה יהוה סלוח לו. ולהלן הוא אומר ולא אבה יהוה אלהיך לשמוע אל בלעם מלמד שאין הקדוש ברוך הוא רוצה לעשות רצון מורדיו. ולענין הצדיקים אינו כן אלא רצון יראיו יעשה, סלוח לו. לו אינו סולח אבל סולח הוא לשבים. כי אז. הוא רשע בעונו ימות, יעשן אף יהוה וקנאתו אלו נקמות ותוכחות שהקדוש ברוך הוא מעורר על הרשעים. באיש ההוא. המזיד. ורבצה בו. כענין שנאמר ותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. כל האלה הכתובה בספר הזה. זו אלות משנה תורה. ומחה יהוה את שמו. שלא יעמידו שמו על הנולדים. מתחת השמים. מתחת מפרס הרקיע כענין שנאמר בעמלק תמחה את זכר עמלק מתחת השמים. והבדילו יהוה לרעה. יש הבדלה לשבח כענין שנאמר בעת ההיא הבדיל יהוה את שבט הלוי. ואומר ויבדל אהרן להקדישו וגו'. ויש הבדלה לרעה כענין שנאמר הבדל יבדילני יהוה מעל עמו ואומר והוא יבדל מקהל הגולה. ככל אלות הברית, שיהו בו כל הקללות והוא משונה מכל שבטי ישרא. הכתוב בספר התורה הזה ספר לשון זכר לכך נאמר הזה. ואמר הדור האחרון. כל אחד ואחד אחרון שלפניו. והנכרי. אשר יבוא מארץ רחוקה. אלו גירי צדק. גפרית ומלח כענין סדום. ולא יעלה בה כל עשב. לא עשבי אדם ולא עשב בהמה. כמהפכת סדום ועמורה וצבויים. יו"ד תחת אל"ף צבואים. אשר הפך יהוה, שנאמר ויהוה המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש. ויהפך את הערים האל. חמשים ושנים שנה לא עבר עוף ביהודה שנאמר מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו. מנין בהמ"ה. ואמרו. אלו הנביאים. דבר אחר. ואמרו. אלו אומות העולם. על אשר עזבו את ברית יהוה אשר כרת זו ברית סיני. וילכו ויעבדו. אין איש עומד

sitienti. Non volet Dominus remittere ei. Et dictum est *Deut.* XXIII. 5. *Sed noluit Dominus Deus tuus auscultare Balaam:* Docemur, quod Deus S. B. nolit facere voluntatem suorum rebellium. At respectu justorum non ita se habet; sed: *Voluntatem timentium se faciet. Psalm.* CXLV. 19. *Remittere ei:* Non remittet, at remittet pœnitentibus: *Quia eo tempore.* Ipse impius in peccato suo morietur: *Fumabit ira Domini, & zelus ejus:* Istæ sunt ultiones, & corruptiones, quas Deus S. B. effundit in impios. *In virum illum.* Qui operatur per contumaciam: *Et incumbet ei:* Sicuti dictum est *Psal.* CIX. 19. *Et intravit sicut aqua in interiora ejus, & sicut oleum in ossibus ejus: Omnis maledictio scripta in libro isto:* Istæ sunt maledictiones Deuteronomii. *Et delebit Dominus nomen ejus.* Ne conservetur ejus nomen in suis filiis. *De sub cœlo:* Sub expanso firmamenti. Dictum est enim de Amalec *Deut.* XXV. 10. *Delebis memorationem Amalec de sub cœlo. Et separabit eum Dominus in malum:* Est separatio in laudem; sicuti dictum est *Deut.* X. 7. *Tempore illo separavit Dominus tribum Levi.* Pariterque dictum est I. *Paral.* XXIII. 13. *Et separavit Aharon ad sanctificandum eum &c.* Et est separatio in malum, sicuti dictum est *Isai.* LVI. 3. *Separatione dividet me Dominus a populo suo:* Pariterque dictum est *Esdr.* X. 8. *Et ipse separabitur de cœtu transmigrationis: Juxta omnes maledictiones fœderis.* Quod in eo sint omnes maledictiones, & hoc reperitur ex cunctis tribubus Israel. *Scripti in libro legis hujus:* ספר ex genere masculino, idcirco dictum est הזה. *Et dicet generatio posterior:* Unusquisque posterior respectu anterioris: *Et extraneus, qui venerit a terra longinqua.* Isti sunt proselyti justitiæ. *Sulphure & sale.* Sicut Sodoma: *Nec adscendet in ea ulla herba:* Non herbæ hominis, neque herbæ jumenti. *Juxta subversionem Sodomæ, & Gomorrhæ, Admah, & Seboim.* Jod pro Aleph צבואים. *Quas subvertit Dominus.* Dictum est enim *Genes.* XIX. 24. *Et Dominus pluit super Sodomam, & super Gomorrham sulphur & ignem, subvertitque has urbes.* Duobus & quinquaginta annis non pertransiit volucris per Judæam: Dictum est enim *Jerem.* IX. 10. *A volucri cœli usque ad pecora transmigraverunt, & recesserunt:* Numerus בהמה *& dicent.* Isti sunt prophetæ: Alia expositio: *Et dicent:* Istæ sunt nationes mundi: *Super eo quod dereliquerunt pactum Domini, quod pepigit.* Istud est pactum Sinai. *Et abeuntes coluerunt,* Ne-

בפניהם ﭏ וילכו ויעבדו. העולם ניתן ביד כל אחד ואחד לעשות מה שלבו חפץ. אלהים אחרים. אחרים שקראום אלהים וישתחוו להם. והשתחוויה בכלל היתה למה יצאת להקיש ﭏיה. מה השתחוויה שהיא עבודת פנים וחייבין עליה אף כל שהיא עבודת פנים חייבין עליה. אלהים לא ידעום. מקודם לכן. ולא חלק להם אבל לאומות העולם חלקם. שנאמר אשר חלק יהוה ﭏהים אותם לכל העמים. ויחר אף יהוה בארץ ההיא. ארץ משובחת מכל הארצות. להביא עליה את כל הקללה. כדי שיהו שוממין על יד הגוים היושבין בה. שנאמר והשמותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה. ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם ﭏ ארץ אחרת. אלו ארבע כנפות הארץ. אף וחמה וקצף וארץ אחרת. דבר אחר ארבעה כנגד ארבעת שפטי הרעים. כאלו היום נהיה לך יהו מזכירים אותו מדור דור ומספרים כל אחד ואחד לחבירו. למ״ד וישליכם גדולה משונה מכל למד שבמקרא ללמדך כי אורך הגלות עליהם. הנסתרות ליהוה ﭏהינו. אלו קיצי הגלות שהם סתומים וחתומים. כענין שנאמר על ידי דניﭏ. ואתה דניאל סתום הדברים וחתום הספר עד עת קץ. ואומר כי יום נקם בלבי אפילו הלב לפה לא גילה. והנגלות ﭏו תשובה ומעשים טובים. עד עולם. אפילו בגלותינו. עד עולם. רבותינו אמרו למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי״ן שבעד מלמד שלא נענשו ישרﭏ על הנסתרות עד שעברו את הירדן. והכי משמע׳. הנסתרות ליהוה אלהינו לנו׳ ולבנינו נקודים כאילו אינם. והיה כי יבואו עליך. עתידין הן לבוא עליך. הברכה והקללה. הברכה קודמת לקללה. ושבת עד יהוה אלהיך ושמעת בקולו. מיכן אמר רבי ﭏעזר אם אין ישרﭏ עושין

Nemo constitit in eorum conspectu: Sed *abeuntes coluerunt*. Mundus datus est in manum cujusque, ut faciat, quod ejus cor desiderat: *Deos alios*. אחרים, qui vocarunt eos deos. *Et adorarunt eos:* Et adoratio erat in genere; cur exiit? Ad æquiparandum: Sicut adoratio est cultus publicus, & cujus causa rei sunt, ita pariter propter omnem cultum publicum rei sunt: *Deos, quos non cognoverunt:* Antehac: *Cum non impertitus sit eos illis:* Sed eos impertitus est nationibus mundi: Dictum est enim *Deut.* IV. 19. *Quæ distribuit Dominus Deus tuus in terra omnibus populis. Et efferbuit ira Domini in terram ipsam*. Terram præ omnibus terris præstantissimam. *Ad inferendam ei omnem maledictionem*. Ut devastaretur per manum gentium, quæ in ea habitabant. Dictum est enim *Levit.* XXVI. 33. *Et desolabo ego terram, & desolabuntur inimici vestri habitantes in ea. Extirpavitque eos Dominus desuper terram in ira, & in furore, & indignatione magna, & projecit eos in terram aliam*. Isti sunt quatuor anguli terræ: *Ira, furore, indignatione terram aliam*. Alia expositio: Quatuor contra quatuor judicia mala. *Sicut die hac*. Ne res oblivioni detur a generationibus. Quasi dies iste erit tibi; Memorabunt illum de generatione in generationem, & unusquisque describet socio suo: Lamed: *Et projecit vos*. Magna & diversa ab omni Lamed, quæ est in lege. Ut doceare, quod diuturna illis erit captivitas. *Abscondita Domino Deo nostro*. Ista sunt tempora statuta captivitatum, quæ abscondita & obsignata sunt; sicuti dictum est per *Danielem* XII. 4. *Tu autem Daniel claude sermones, & signa librum usque ad tempus statutum:* Paritérque dictum est *Isai.* LXIII. 4. *Dies enim ultionis in corde meo:* Vel cor ori non manifestabit. *Et manifesta*. Hæc est pœnitentia, & opera bona. *Usque in æternum*. Vel in nostra captivitate. *Usque in æternum*. Sapientes nostri dixerunt: Cur punctatum est super לבנינו & לנו & super Ain, quæ est in עד? Docemur quod non fuerint puniti Israelitæ de occultis priusquam transierunt Jordanem: Et sic intelligitur. *Abscondita Domino Deo nostro, & manifesta* לנו ולבנינו punctata sunt, quasi non essent. *Erit autem quum venerint super te*. Futurum est, ut veniant super te. *Benedictio & maledictio:* Et benedictio antecedit maledictionem. *Reversusque fueris ad Dominum Deum tuum, & auscultaveris voci ejus*. Hinc dicebat R. Elieser. Si Israelitæ non facient

תשובה אין נגאלין. ושב יהוה ﭏהיך את
שבותך ורחמך. זה גולה של בבל. ושב
וקבצך מכל העמים . זה גלות טיטוס
ואספסיאנוס . אשר הפיצך יהוה אלהיך
שמה. זה טלטול אחר טלטול . אם
יהיה נדחך בקצה השמים. להביא אשר
באיי הים. משם יקבצך זה גלות ראשון.
ומשם יקחך . זה גלות שני . והביאך
יהוה ﭏהיך. זה כיבוש יהושע. וירשתה
זה כיבוש דוד. והטיבך והרבך מאבותיך.
שלא יוסיפו לדאבה עוד . ומל יהוה
ﭏהיך את לבבך ואת לבב זרעך. שנאמר
והסירותי את לב האבן מבשרכם. ועשיתי
את אשר בחקותי תלכו . למען חייך.
דכתיב כימי העץ ימי עמי . ונתן יהוה
ﭏהיך את כל האלות האלה על אויביך.
ﭏו המפורסמים שאויבין בפרהסיא כענין
אמר אויב ארדוף . ועל שונאיך אלו
שבסתר . כענין לא תשנא את אחיך
בלבביך ואומר כי יהיה איש שונא לרעהו
שהיתה שנאה טמונה בלבו . אשר רדפוך.
ﭏו שאר האומות שמצטרפין עם בני עשו
ובני ישמעﭏ שנאמר אהלי אדום וישעﭏים
מואב והגרים. גם אשור נלוה עמם.
ואתה תשוב . מעצמך . ושמעת בקול
יהוה והותירך יהוה ﭏהיך. כענין שנאמר
בכל עצב יהיה מותר . כי תשמע בקול
יהוה ﭏהיך לשמר מצותיו וחוקותיו הכתובים
לא נאמר ﭏא הכתובה זו עבודה זרה
שכל הכופר בה מודה בכל התורה
כולה. כי תשוב ﭏ יהוה ﭏהיך בכל לבבך
ובכל נפשך. שאפילו הוא נוטל את נפשך
אתה הוי מיחדו. בכל לבבך. ללמד שאין
ישראל נגאלין אלא מתוך שכפרו בעבודה
זרה . לעיני כל הגוים להקדיש
את השם הנכבד וכן הוא אומר וצרפתים
כצרוף את הכסף ובחנתים כבחון את

cient pœnitentiam, non redimentur. *Tunc reducet Dominus Deus tuus captivitatem tuam, & miserebitur tui.* Hæc est captivitas Babylonis: *Et revertetur & congregabit te ex omnibus gentibus:* Hæc est captivitas Titi & Vespasiani. *Ad quas disperserit te Dominus Deus tuus:* Hæc est deportatio post deportationem. *Si fuerit expulsio tua ad extremum cœli:* Ad includendum, qui erant in insulis maris: *Illinc congregabit te:* Hæc est captivitas prior: *Et illinc capiet te:* Hæc est captivitas secunda. *Introducetque te Dominus Deus tuus.* Hæc est subjugatio Josue: *Et hæreditabis eam.* Hæc est subjugatio David: *Et benefaciet tibi, & multiplicabit te præ patribus tuis:* Ut amplius mærore non afficiantur: *Et circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui:* Dictum est enim *Ezech.* XXXVI. 26. *Et auferam cor lapidem de carne vestra, & faciam ut in statutis meis ambuletis: Propter vitam tuam:* Scriptum est enim *Isai.* LXV. 23. *Secundum enim dies ligni erunt dies populi mei. Dabit autem Dominus omnes maledictiones istas super inimicos tuos.* Isti sunt manifesti, qui palam odio habent; Sicuti dictum est *Exod.* XV. 9. *Dixit inimicus: persequar: Et super odio habentes te:* Isti sunt inimici occulti. Sicuti dictum est *Levit.* XIX. 17. *Odio non habebis fratrem tuum in corde tuo.* Pariterque dictum est *Deuter.* XIX. 11. *At quum fuerit vir odio habens proximum suum:* sc. ut ejus odium sit reconditum in ejus corde: *Qui persecuti sunt te.* Istæ sunt reliquæ nationes, quæ coaluerunt cum filiis Esau, & filiis Ismael: Dictum est enim *Psal.* LXXXIII. 7. *Tabernacula Edom, & Ismaelitæ, Moab, & Agareni, etiam Assur venit cum illis. Reverteris itaque.* Per teipsum. *Auscultabisque voci Domini Dei tui. Et augebit te Dominus Deus tuus.* Sicuti dictum est *Prov.* XIV. 23. *In omni opere erit abundantia. Cum auscultaveris voci Domini Dei tui, custodiendo præcepta ejus, ac statuta ejus scripta.* Non dicit nisi scriptam: Hæc est Idololatria: Etenim qui abnegat Idololatriam, confitetur universam legem: *Quunque reversus fueris ad Dominum Deum tuum toto corde tuo, ac tota anima tua.* Vel si auferat animam tuam, tu eris illi addictus: *Toto corde tuo:* Docemur, quod Israelitæ non redimentur nisi propter abnegationem Idololatriæ in oculis omnium gentium ad sanctificandum nomen gloriosum: Et sic dictum est *Zachar.* XIII. 9. *Et uram eos sicut uritur argentum, & probabo eos sicut probatur aurum:* Docemur, quod na-

הזהב. מלמד שעתידין אומות העולם לומר להן לישראל עזבו את אלהיכם ועבדו את תועבותיהן ואם לאו תיהרגו כענין שנאמר ויסבר להשניא זמנין ודת. והם אומרים להם אם שכחנו שם אלהינו וגו'. כי עליך הורגנו כל היום וגו'. מה כתיב בתריה עורה למה תישן יהוה כי שחה לעפר נפשנו. קומה עזרתה לנו. כל המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום. אחר ארבעים שנה אמר להן משה לישראל היו יורעין כאילו היום קבלתם אותה מהר סיני שנאמר היום. לא נפלאת היא ממך אבל נפלאת מאומות העולם שנאמר מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל. ולא רחוקה היא. אין אתה צריך לפשפש אחריה בארצות הגוים. אמר להם משה לישראל אם מבקש אדם לעמוד על התורה תן דעתך עליה כשם שהפועל הזה נותן רעתו על מלאכתו ואת עומד עליה. וכן אמר ישעיהו הכל היום יחרוש החורש יפתח וישדד אדמתו. בתחלה הוא עושה תלמים רבים ואחר כך יפתח וישדד אדמתו שהוא עושה תלמים קטנים. הלא אם שוה פניה והפיץ קצח וכמון יזרק לא כשם שהוא זורע את הקצח הוא זורע את הכמון. יש ארץ שהיא יפה לקמח ויש היא יפה לשעורים. ויסרו למשפט עד שאתם עסלין בדרך ארץ עסקו בתורה והם אומרים אלהינו יורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו. אמר להם לא בחרוץ יודש קצח לא כשם שהוא דש את הקצח דש את הכמון לחם יודק לחם צריך שיודק. כי לא לנצח אדוש ידושנו. מהו עושה מביא מורינים שידוק אותו. אבל הקצח במטה. ומה אם אלו צריכים דעת כזה. התורה לא כל שכן לא נפלאת היא ממך. שלא עסקת בה. ולא רחוקה היא הא אם רחוקה צריך אתה לילך אחריך. תנן התם הוי גולה למקום תורה ואל תאמר היא תבוא אחרי. לא בשמים היא. אמר

nationes mundi dicent Israelitis; Deserite Deum vestrum, & colite abominationes, si minus, interficiemini, sicuti dictum est *Dan.* VII. 25. *Et putabit quod possit mutare tempora & leges*. Et illi eis respondebunt: *Si obliti sumus nomen Dei nostri &c. Quoniam propter te occidimur tota die:* Quid deinde scriptum est? *Exurge; quare obdormis Domine? quoniam humiliata est in pulvere anima nostra &c. Exurge; adjuva nos. Psal.* XLIV. 21. *Nam præceptum hoc, quod ego præcipio tibi*. Post quadraginta annos dixit Mose Israelitis: Scitote, quod quasi hodie accepistis hoc a monte Sinai; Dictum est enim: *Hodie. Non est separatum a te:* Sed separatum est a nationibus mundi: Dictum est enim *Psalm.* CXLVII. 19. *Qui annuntiat verbum suum Jacob, & statuta, & judicia sua Israel. Neque procul est illud*. Tibi non est necesse, ut scruteris post illud in terris gentium. Dixit Mose Israelitis: Si quis quærat persistere in lege, da mentem tuam super illam, sicut iste operarius dat mentem suam super opus suum, & in eo persistit: Et sic dixit *Isaias* XXVIII. 24. *Nunquid tota die arabit arans, proscindet, & sarriet terram suam?* In principio faciet sulcos magnos; & posthæc proscindet, & sarriet terram suam, ut faciat sulcos parvos: *Nonne quum adæquaverit faciem ejus, seret gith, & cyminum sparget?* Etenim non eo modo, quo serit gith, seret cyminum: Est terra, quæ est conveniens tritico, & est quæ est conveniens hordeo: *Et erudiet illum in judicio: Isai.* ibid. Dum vos operamini juxta consuetudinem terræ, occupamini in lege, & illi dicent: *Et docebis nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus. Isai.* II. 3. Dixit illis: *Non enim in serris triturabitur gith; Isai.* XXVIII. 27. Non eo modo, quo trituratur gith, triturabitur cyminum. *Panis autem comminuetur*. Panis erat comminuendus. *Verum non in perpetuum triturans triturabit illum*. Quid faciat? Adducet tribulas, ut eum comminuat. *Sed gith in virga:* Si hæc requirunt scientiam, lex quanto magis? *Non separatum est illud a te:* Ne in eo occuperis. *Neque procul est illud*. Si fuerit remotum, tibi necesse est, ut incedas post illud. Ibi legimus: Debes transmigrare ad locum legis, neque dices: Illa veniat post me. *Non in cœlo est*. Dicit R. Chijah; Non descendit de cœlo, sed tota data est de cœlo; illa humilitate & pietate & justitia, & rectitudine, & omni sapientia præstantior est: Alia expositio: *Non in cœlo est*.

Di-

רבי חייה לא ירד מן השמים אלא כולה ניתנה מן השמים היא הענוה והחסידות והצדקות והכשרות וכל חכמה מעולה היא. דבר אחר לא בשמים היא אמר רבי אחא לא תמצא תורה בגסי הרוח שבן רואין עצמן למעלה. והיכן היא והחכמה מאין תמצא. מאותן שעושין עצמן כאין. לאמר מי יעלה לנו השמים הא אם היתה בשמים. ויכולין אתם לעלות היה עליכם לעלות. ולא מעבר לים היא. לא תמצא תורה בפורשי הים שאין להם פניות לעסוק בתורה. דבר אחר לא תמצא תורה כמי שמרחיב לבו עליה כים במי שאוהב מלבושים נאים מצעות נאות מאכלות יפות. לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים. הא אם צריך אתה לעבור חייב אתה לעבור אליה על דבר אחד עלה הלל מבבל. כי קרוב אליך הדבר מאד. בזמן שבפיך לעשותו ובלבבך. וכן דוד אומר ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה בשנים מאות וארבעים ושמנה איברים תהא שמורה. ראה נתתי לפניך היום וגו'. בכל יום ויום יהו לפניך חדשים כיום שניתנו בו. את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע כענין שנאמר כי מוצאי מצא חיים. ואומר כל משנאי אהבו מות. אשר אנכי מצוך היום לאהבה את יהוה אלהיך ללכת בדרכיו. להיות רחום וחנון וחונן דלים ועובר על פשע וכן כיוצא בהם. והיית ורבית וברכת. בשכר שתבוא תירש. ואם יפנה לבבך ולא תשמע. אם תפנה לבך כמעט. לא תשמע הרבה. ולא עוד אלא שגורם לעצמו מה שגורם. ונדחת והשתחוית, ולבסוף שהוא עובדם. הגדתי לכם היום כי אבד תאבדון. בתחלה אבוד ואחר כך תאבדון. וכן הוא אומר כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד. העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ. מקום שאין לך כח לצאת מתחת מפרשם. החיים והמות נתתי לפניך. ושמא תאמר נותן לי רשות ללכת באי זה דרך שארצה תלמוד לומר ובחרת בחיים למען תחיה. אתה וזרעך. אין הנאה אלא לך ולבניך. לאהבה. גדול העושה מאהבה לעושה מיראה. לשמע בקולו. זה תלמוד תורה שנאמר מן השמים השמיעך את קולו ליסרך. ולדבקה

Dicit R. Acha: Non invenitur lex in ſuperbis, qui ſe putant ſuperiores: At ubi eſt? *Sapientia vero ubi invenitur?* *Job* XXVIII. 12. Vos facitis voſmetipſos, quaſi non ſit: *Ad dicendum: Quis adſcendet pro nobis in cœlum?* Si eſſet in cœlo, & poſſetis adſcendere in cœlum, eſſet in vobis ſatis, ut adſcenderetis? *Neque ultra tranſitum maris eſt illud.* Non invenitur lex in receſſibus maris, quia non eſt illi vacatio, ut in ea occupetur: Alia expoſitio: Non invenitur lex in eo, cujus cor dilatatur ſuper eam ſicut mare; In eo, qui amat veſtes elegantes, & ſtrata elegantia, cibos delicatos: *Ad dicendum: Quis transfretabit nobis tranſitum maris?* Si neceſſe eſſet, ut tranſires; tu ejus cauſa deberes tranſire. Unius rei cauſa adſcendit Hillel de Babel. *Sed propinquum eſt tibi verbum valde: In ore tuo, & in corde tuo ad faciendum illud.* Et ſic David dixit 2. *Sam.* XXIII. 5. *Firmum in omnibus atque munitum:* Si firmum in 248. membris erit munitum. *Vide, dedi coram te hodie &c.* Singulis diebus ſint in conſpectu tuo nova, ſicut in die quo data ſunt. *Vitam & bonum, & mortem & malum:* Sicuti dictum eſt *Prov.* VIII. 35. *Qui me invenerit, inveniet vitam.* Pariterque dictum eſt ibid. *Omnes qui me oderunt, diligunt mortem. Quoniam ego præcipio tibi hodie diligere Dominum Deum tuum, ambulare in viis ejus;* Ut ſis miſericors, & gratificans, & benignus pauperibus, & tranſiens ſuper peccatum, & his ſimilia. *Ut vivas, & multipliceris, & benedicas;* Propter mercedem adventus tui, hæreditabis. *At ſi averterit ſe cor tuum, & non audieris.* Si parum avertes cor tuum, non audies multa; & præterea efficiet ſibi ipſi; Quid efficiet? *Et impulſus ſis, & adoraveris.* In fine eos colet. *Denuntiavi vobis hodie, quod pereundo peribitis:* In principio: *Pereundo;* Et poſthæc: *Peribitis.* Et ſic dictum eſt *Iſai.* IX. I. *Primo tempore allevata eſt terra Zabulon, & terra Nephtali, & noviſſimo aggravata eſt. Teſtes aſſumſi contra vos hodie cœlum, ac terram:* Locum, unde tibi non eſt poteſtas egrediendi ſub eorum extenſione. *Vitam, & mortem dedi coram te.* Et fortaſſe dices; Dedit mihi facultatem incedendi qua via mihi libuerit: Idcirco dictum eſt: *Deligas ergo vitam, ut vivas tu, & ſemen tuum.* Non eſt conveniens niſi tibi, & filiis tuis. *Diligendo.* Præſtantior eſt, qui faciat ex amore præ illo, qui faciat ex timore; *Auſcultando voci ejus:* Hæc eſt doctrina legis. Dictum eſt enim *Deut.*

IV.

בו זה ייחוד השם . כי הוא חייך וארך ימיך אשר נשבע יהוה לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם . בזכותם אתה תירש.

סליק פיסקא

פרשת וילך משה

וידבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל . עניין זה מוקדם ומאוחר. שהוא ראוי לומר תחלה הן קרבו ימיך למות עד האזינו ואחרי כן אמר להם שירת האזינו . וכתיב ויבא משה וידבר את דברי השירה הזאת באזני העם הוא והושע בן נון. ולמה הסמיך העניין הזה וילך לשל מעלה על שהזכיר את האבות שנאמר אשר נשבע יהוה לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם . סמך לו וילך משה שהלך לו עם אבות העולם: ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא. מה תלמוד לומר היום. היום מלאו ימי מלמד שהקדוש ברוך הוא ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום . שנאמר את מספר ימיך אמלא. לא אוכל עוד לצאת ולבוא והלא כתיב לא כהתה עינו ולא נס לחה . לא לצאת ולבוא בתורה . נתן רשות ליהושע לדרוש לפניו . לא תעבור את הירדן הזה : לא חי ולא מת. יהוה אלהיך הוא עובר לפניך כעניין שנאמר ויעבר מלכם לפניהם ויהוה בראשם . הוא ישמיד . הבטחה היא לכם שאתם יורשים אותם . יהושע בן נון הוא עובר לפניך כאשר דבר יהוה והיכן דיבר שנאמר קח את יהושע בן נון. ועשה יהוה להם כאשר עשה וגו׳. זו הצרעה . אשר השמיד . שנאמר ואנכי השמדתי את האמורי מפניכם . ונתנם יהוה לפניכם. על מנת שאתם עושים ככל המצוה הוא נותנם לפניכם ומהו

IV. 30. *E cœlo audire fecit te vocem suam ad erudiendum te . Et adhærendo ei .* Hæc est appropiatio nominis Divini. *Ipse enim est vita tua, & longitudo dierum tuorum ; Quam juravit Dominus patribus tuis Abraham , Isaach , & Jacob , dare illis :* Propter eorum merita tu hæreditabis.

Finis textus.

Parascha, quæ inscribitur;
Et abiit Mose.

ET *abiit Mose , & locutus est omnia verba ista ad universum Israel .* Subjectum hoc præmissum est & postpositum; Etenim dicere conveniebat in principio subjecti: *Ecce appropinquarunt dies tui ad moriendum :* Usque ad locum : *Aurem præbete .* Et posthæc dixit eis canticum : *Aurem præbete .* Et scriptum est: *Et venit Mose , & locutus est verba cantici bujus in auribus populi .* Iste est Josue filius Nun: Et cur proximum est hoc subjectum: *Et abiit.* Superiori? Ut memoraret patres: Dictum est enim: *Quam juravit Dominus patribus tuis , Abraham , Jacob , & Isaach dare eis .* Huic proximum est *: Et abiit Mose .* Quod abierit ad patres mundi. *Et dixit ad eos: Filius centum & viginti annorum ego sum hodie , non possum amplius egredi, & ingredi .* Cur dictum est: *Hodie?* Hodie completi sunt dies mei . Docemur , quod Deus S. B. compleat annos justorum de die in diem: Dictum est enim *Exod.* XXIII. 26. *Et numerum dierum tuorum implebo . Non possum amplius egredi, & ingredi .* Atqui scriptum est *Deuter.* XXXIV. 7. *Non defecit oculus ejus, nec variata est* : Sed ad egrediendum, & ingrediendum in lege dedit potestatem Josue exponendi in conspectu suo: *Non transibis Jordanem istum .* Neque vivus , neque mortuus . *Dominus Deus tuus ipse transiturus est ante te .* Sicuti dictum est *Mich.* II. 13. *Et transibit rex eorum coram eis , & Dominus in capite eorum . Ipse exterminabit .* Fiducia sit vobis, quod eos eritis hæreditaturi : *Josue filius Nun transiturus est ante te , sicut locutus est Dominus .* At ubi locutus est? Ubi dixit : *Cape Josue filium Nun . Facietque Dominus illis , quemadmodum fecit &c.* Hic est crabro. *Quos exterminavi .* Dictum est enim *Amos* II. 9. *Ego autem exterminavi Amorrhæum a facie vestra . Quum ergo dederit eas Dominus coram vobis :* Cum conditione ut faciatis omne præceptum istud ; dabis eas coram vobis . Quodnam

המצוה לא תחיה כל נשמה. חזקו ואמצו. בתורה ובמצות ובמעשים טובים ובדרך ארץ. אל תיראו. מפני הענקים. ולא תערצו. מפני האימים. מפניהם אין אתה ירא אלא יהא מורא שמים עליכם. כי יהוה אלהיך הוא ההולך עמך. ותהיו קרושים כי קרוש הוא. לא ירפך. בארץ. ולא יעזבך בגלות. כענין שנאמר כי עבדים אנחנו ובעבדותינו לא עזבנו אלהינו. דבר אחר וילך משה להיכן הלך. וויעד את כל ישראל במקום שלא היה יהושע כדי לשבחו בפני בני ישראל שלא בפני יהושע. וכן מצאנו שמקצת שבחו של אדם אומרין בפניו וכולו שלא בפניו. וכן בשעה שדיברה מרים ואהרן במשה מה כתיב שם ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם כדי שלא לדבר בפני משה. דבר אחר וילך משה. מלמד שהלך אל אהל מועד וקיבץ שם כל ישראל לדבר בשביל יהושע. וכן הוא אומר וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד. ויקרא משה ליהושע אחר שדיבר לישראל שלא בפני יהושע חזר וקרא את יהושע. ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ. לכבדו בפניהם חזק ואמץ כדרך שאמר לישראל אמר לו ליהושע. תבוא. ולהלן הוא אומר כי אתה תביא אמר רבי יוחנן אמר לו משה ליהושע זקנים שבדור עמהם. כלומר התיעץ בהם וחוץ מהם אל תעשה דבר. אבל הקדוש ברוך הוא אמר לו כי אתה תביא. הכל יהו תחת רשותך טול מקל והך על קדקדן. דבר אחר לדור ואין שני דברים לדור. דבר אחר כי אתה תבוא. אתה תבוא ואני איני בא. ואתה תנחילנה אותם. הבטיחו שהוא חי עד שכובשין ועד שנוחלין. ויהוה הוא ההולך לפניך הוא יהיה עמך. הוא שאמר והיה העולם הוא שהוציא את ישראל ממצרים. הוא שעשה לנו את כל הנוראות הוא שיפיל את המלכים לפניך הוא קיים לדור דורים ולנצח נצחים. הוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים. לא ירפך

nam est hoc præceptum? *Vivum non relinques ullum spiritum. Deut.* xx. 16. *Confortamini & roboramini.* In lege, in præceptis, & in operibus bonis, & in via terræ. *Ne timeatis*: Propter Anakim. *Neque frangamini*: A facie Emæorum. Ab eorum facie non erit tibi timor, sed erit timor cœli super vos: *Dominus enim Deus tuus est qui pergit tecum. Et estote sancti, quia sanctus ille. Non dimittet te*: In terra: *Neque manum retrahet tibi.* In captivitate: Sicuti dictum est *Ezra* IX. 9. *Quia servi sumus, & in servitute nostra non dereliquit nos Deus noster.* Alia expositio: *Et abiit Mose*: Et congregavit universum Israel in loco, ubi non esset Josue, ut eum laudaret in conspectu filiorum Israel, ut hoc non fieret coram Josue. Et sic invenimus, quod partem laudis homini dicant in ejus conspectu, non autem totam in ejus conspectu: Et sic quando locutus est Mirjam & Aharon in Mosen; Quid scriptum est ibi? *Et vocavit Aharon, & Mirjam, & egressi sunt ambo.* Ne loquerentur in conspectu Mosis. Alia expositio: *Et abiit Mose.* Docemur, quod abierit in tabernaculum conventus, & ibi congregaverit universum Israel, ut loqueretur de Josue. Et sic dictum est: *Et perrexit Mose & Josue, & steterunt in tentorio conventus: Et vocavit Mose Josue.* Postquam locutus est ad Israel absente Josue, iterum vocavit Josue; *Dixit illi in oculis universi Israel: Fortis esto, ac validus esto.* Ut eum honoraret in eorum conspectu. *Fortis esto, ac validus esto*; Sicut dixit Israeli, ita pariter dixit Josue: *Ingredieris.* Et ibi dictum est: *Quia tu introduces.* Dicit R. Jochanan: Dixit Mose Josue & senioribus, qui erant in generatione cum eis: Quasi dicat: Consule cum illis, & remotis illis, nihil facies: At Deus S. B. ei dixit: *Quia tu introduces.* Omnes erunt sub tua potestate; Sume baculum, & percute super eorum verticem. Unum generationi, non autem duo generationi. Alia expositio: *Quia tu introduces*: *Tu introduces*; At ego non veniam: *Et tu facies hæreditare eos*: Confidunt, quod vivas, donec subigant, & hæreditent. *Et Dominus est qui incedit ante te; ipse erit tecum.* Ipse dixit: Et fuit mundus; ipse eduxit Israel de Ægypto; ipse fecit nobis omnia portenta; ipse fecit cadere reges coram te; ipse subsistit in generationibus generationum, & ad superandum victores: Ipse est primus, ipse est novissimus; & præter eum non est Deus: *Non dimittet te, neque manum*

num

ולא יעזבך לא תירא ולא תחת. ויכתוב משה את התורה הזאת שלא חסרת כלום. ויתנה ﭏ הכהנים בני לוי. שיהו מורים בהוראה לישרﭏ. וﭏ כל זקני בני ישראל אלו סנהדרין. ויצו משה אותם לאמר. להזהיר המצוה לדורות על פרשת המלך. מקץ שבע שנים. תנן התם במסכת סוטה בפרק אלו נאמרים ואלו נאמרים בלשון הקדש. מקרא בכורים וחליצה ברכות וקללות ברכת כהנים וברכת כהן גדול פרשת המלך ופרשת עגלה ערופה ומשוח מלחמה בשעה שהוא מדבר ﭏ העם. ותנן פרשת המלך. כיצד יום טוב האחרון של חג בשמינית במוצאי שביעית עושים לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה. שנאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות בבוא כל ישרﭏ לראות את פני יהוה אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכהן גדול נותנו למלך והמלך עומד ומקבל וקורא יושב. אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד ושבחוהו חכמים וכשהגיע לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא זלגו עיניו דמעה אמרו לו אל תירא אגריפס המלך אחינו אתה אחינו אתה. וקורא מתחלת אלה הדברים ועד שמע והיה אם שמוע. עשר תעשר. כי תכלה לעשר ברכות וקללות עד שהוא גומר את כולה. ברכות שכהן גדול מברך אותן המלך מברך ﭏא שהוא נותן של רגלים תחת מחלת העון. למדנו שמקץ שנאמר להלן מקץ שבע שנים תעשה שמטה. ומקץ שנאמר בספר ירמיה מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי מעמך ומקץ האמור כאן כולם סוף שבע שנים מלמד שאין השביעית משמטת אלא וכן מקץ שנתים ימים וכן ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך להוציא מלבן שאומר מקץ הוא תחלה שאין

num retrahet tibi, ne timeas neque confractus sis. Et scripsit Mose legem istam; In qua nihil deest. *Et dedit eam sacerdotibus filiis Levi.* Ut confiterentur in doctrina Israelitis; *Et omnibus senioribus filiorum Israel.* Isti sunt Synhedri. *Et præcepit Mose eis dicendo.* Ut generationes monerentur de sectione regis. *A fine septem annorum:* Legimus in tractatu *Sotah* in cap. VII. dicitur: Hæc & illa dicuntur lingua sancta; lectio primitivorum, & verba discalceationis, benedictiones & maledictiones, benedictio sacerdotum, & benedictio summi sacerdotis, sectio regis, & sectio vitulæ decollandæ; Et sacerdos unctus, quando loquitur ad populum; Et legimus: Sectio regis, quomodo? Die festo novissimo solennitatis tabernaculorum die octavo in exitu septimi faciebant ei suggestum ligneum in atrio, cui insidebat: Dictum est enim: *A fine septem annorum in stato tempore anno remissionis, solennitate tabernaculorum, in adventu universi Israelis ad apparendum coram Domino Deo tuo in loco quem elegerit, recitabit legem istam coram universo Israele in auribus eorum.* Minister Synagogæ sumebat librum legis, eumque dabat Segen, & Segen dabat summo sacerdoti, & summus sacerdos dabat regi, & rex stans accipiebat, & sedens legebat. Aggrippas rex stans accepit, & stans legit, eumque laudarunt sapientes: Et quando pervenit ad hunc locum: *Non poteris dare super te regem virum alienum, qui non sit frater tuus:* Ejus oculi distillarunt lacrymas; Dixerunt ei: Ne timeas Agrippas rex, frater noster tu es, frater noster tu es; Et legebat a principio: *Ista sunt verba:* Usque ad locum: *Audi, & erit si audieris; decimando decimabis; Quum perfeceris decimare:* Benedictiones, & maledictiones; usque ad locum ubi omnia absolvebat: Benedictiones, quibus summus sacerdos benedicebat, rex benedicebat; sed ille statuebat solennitates pro venia peccati. Docemur, quod *a fine*, quod ibi memoratur; *In fine septem annorum facies remissionem: Et a fine* quod memoratur in libro Jeremiæ: *In fine septem annorum dimittet quisque fratrem suum Hebræum, qui se vendiderit tibi, & serviet tibi sex annis, & dimittes eum liberum e domo tua:* Et *in fine*, quod hoc loco memoratur. In cunctis designatur finis septem annorum; Docemur, quod septimus non remitteret nisi in fine; & similiter. *In fine annorum dierum:* Pariterque: *Et fuit in fine quadraginta annorum, & dixit Absalom regi;* Ad exclu-

ממש בדבריהם. בבוא כל ישראל. כל הני למה לי צריכי דאי כתב רחמנא מקץ הוה אמינא נמני מהשתא. ואף על גב דלא מתרמי משמטה. כתוב רחמנא שנת השמטה. ואי כתב רחמנא שנת השמטה הוה אמינא בסוף שמטה שהוא סוף אלול. כתב רחמנא במועד. ואי כתיב רחמנא במועד הוה אמינא מראש השנה כתוב רחמנא בחג הסוכות. ואי כתב רחמנא בחג הסוכות הוה אמינא אפילו ביום טוב האחרון כתב רחמנא בבוא כל ישראל מאתחלתא דמועד מלמד שמוסיפין מחול על הקדש והשמטה נוהגת עד חג הסוכות של שנה שמינית. נגד כל ישראל באזניהם. שהיו מקשיבין לספר תורה מיכן אמרו כיון שנפתח ספר תורה אסור לדבר. וכן אתה מוצא בעזרא דכתיב וכפתחו עמדו כל העם. ואין עמידה אלא שתיקה שנאמר עמדו לא ענו עוד. ואומר ואזני כל העם אל ספר התורה. הקהל את העם. אם אנשים באים ללמוד ונשים לשמוע טף למה ליתן שכר למביאיהן שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, וגרך אשר בשעריך. אילו גירי צדק. למען ישמעו ולמען ילמדו. מלמד שהשמיעה מביאה לידי תלמוד והתלמוד מביא לידי יראה. ושמרו לעשות. והיראה מביאת לידי שמירה. את כל דברי התורה הזאת. שלא יאמר אדם הריני מקיים כל התורה חוץ ממצוה הזאת ודיי תלמוד לומר את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ושמעו ולמדו ליראה. גדולה היא יראת שמים שמשה הזהיר את ישראל ועתה ישראל מה יהוה אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את יהוה אלהיך. כל הימים לרבות ימות המשיח. עוברים את הירדן. כיון שאתם עוברים אתם יורשים. ויאמר יהוה אל משה הן קרבו ימיך למות. אמר לפניו רבונו של עולם בלשון שקילסתיך בו בלשון אתה אומר לי הן קרבו ימיך.

cludendum opinionem ejus qui dicat, quod מקץ sit principium; ut nihil sit solidi in eorum verbis. *In adventu universu Israelis*. Hæc omnia qua de causa? Si non scripsisset scriptura מקץ dixissem: Numerabo ab eo tempore. Licet non opposuerim ex remissione. Scribit textus: *Anno remissionis*. Si non scripsisset textus; *Anno remissionis;* Dixissem annum remissionis fuisse finem Elul: Scribit textus: *In stato tempore:* Si non scripsisset textus: *In stato tempore:* Dixissem; In principio anni. Scribit textus: *In solennitate tabernaculorum*. Si non scripsisset textus: *In solennitate tabernaculorum*. Dixissem: Vel in die festo novissimo: Scribit textus: *In adventu universi Israelis*. In principio stati temporis: Docemur quod adderent de profano sacro; & remissio observabatur usque ad solennitatem tabernaculorum anni octavi. *Coram universo Israel in auribus eorum:* Docemur, quod audirent librum legis: Hinc dixerunt: Postquam fuerit apertus liber legis vetitum erat loqui. Et sic tu deprehendis in Ezra; Scriptum est enim: *Et cum aperuisset eum, steterunt universus populus*. Et statio non est nisi silentium: Dictum est enim: *Steterunt, & non responderunt amplius*. Pariterque dictum est *Nehem.* VIII. 3. *Et aures omnis populi erant erectæ ad librum*. *Congregavit populum:* Si viri veniunt ad discendum, & mulieres ad audiendum, parvuli qua de causa? Ut daretur merces illis, qui eos deducerent; quia Deus S. B. non abnegat mercedem omni creaturæ. *Et peregrinus tuus, qui fuerit in portis tuis*. Isti sunt proselyti justitiæ. Ut audiant, atque ut discant: Docemur, quod auditio adduceret ad doctrinam, & doctrina adduceret ad timorem; *Et custodiatis ad faciendum:* Et timor adducit ad observationem: *Omnia verba legis hujus:* Nequis dicat; Ecce observabo universam legem excepto hoc præcepto, & satis erit: Idcirco dictum est: *Omnia verba legis hujus: Et filiis eorum, qui non norunt, audient, & discent ad timendum*. Præstans est timor Dei, eo quod Mose præmonuerit Israelitas: *Nunc autem Israel quid Dominus Deus tuus quærit abs te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum? Omnibus diebus*. Ad includendum dies Messiæ. *Transibitis Jordanem*. Postquam transieritis Jordanem, hæreditabitis; *Et dixit Dominus Mosi: Ecce appropinquarunt dies tui ad moriendum*. Dixit coram eo: Domine mundi. Lingua, qua te celebravi, eadem lingua mihi dicis; *Ecce appropinquant dies tui*.

שבחתי שמך הן ליהוה אלהיך השמים. ואתה אומר לי הן קרבו ימיך. אמר הקדוש ברוך הוא למשה אתה אמרת להם לישראל הן ליהוה אלהיך על שאני יחיד בעולמי כך אתה יחיד לי בעולמי. שכן בלשון יון קורין לחד הינא רבי אלעזר הקפר אומר הן שכל האותיות יש להן זוגות חוץ מן הא ונון. כיצד אט עשרה בח עשרה גז עשרה דו עשרה הא אין לה זוג. יצ הרי מאה כפ הרי מאה לע הרי מאה מס הרי מאה נ' אין לה זוג הוא שכתב הנך שוכב עם אבותיך. קרבו. ביעקב כתב ויקרבו ימי ישראל למות על כי לא השיגו ימי חיי אבותיו אברהם ויצחק. אברהם חיה שבעים וחמש ומאת שנה ויצחק ששים ומאת שנה יעקב שבע וארבעים ומאת שנה במשה כתיב הן קרבו ימיך לפי שנאמר ושני חיי עמרם שלש ושלשים ומאת שנה. וקהת חיה שבע ושלשים ומאת שנה. ולפי שלא השיג חיי אבותיו כתיב בו קריבה. וכן בדוד כתיב ויקרבו ימי דוד למות שלא הגיע לימי ישי. שנאמר והאיש בימי שאול זקן בא באנשים. היה בן שלשים שנה במלכו וארבעים שנה מלך בירושלם הרי שבעים. קרא את יהושע שלא יאמרו ישראל בחיי רבו לא היה מדבר ועכשיו הוא מדבר. וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד. באותה שעה נתגבר כחו של משה והיה מחזק את יהושע לעיני כל ישראל. נאמר כאן וילך משה ונאמר להלן וילך משה מה כאן הלך אל אהל מועד. אף להלן הלך אל אהל מועד. נתקבצו ישראל אצל משה רבינו בחדש החמישי יאמרו לו אהרן אחיך היכן הוא אמר להם הקדוש ברוך הוא גנזו לחיי העולם הבא ולא היו מאמינים לו. מה עשה הקדוש ברוך הוא הביא מטתו של אהרן תלויה בשמי שמים ומלאכי השרת אומרים תורת אמת היתה בפיהו וגו'. לכן נאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן. שם נתקבשה מיתתו של אהרן. וכן אתה מוצא בשמואל דכתיב ושמואל מת וגו'. וכתיב וימת

tui. Laudavi nomen tuum. *Ecce Domino Deo tuo cœlum*. Et tu mihi dicis: *Ecce appropinquarunt dies tui*. Respondit Deus S. B. Mosi; Tu dixisti Israelitis: *Ecce Domino Deo tuo*; Quia ego sum unicus in meo mundo, ita pariter tu eris unicus in meo mundo; Etenim Græce unicum appellant הינא. Rabi Eliesser Chepher dicit: הן: Etenim cunctis literis sunt compares, excepto הא & נון Quomodo? אט decem; בח decem; גז decem; דו decem; הא non est compar. יצ ecce centum, כפ ecce centum; לע ecce centum; מס ecce centum; נ' non est compar: Hoc est quod scriptum est: *Ecce tu dormies cum patribus tuis*. *Appropinquaverunt*: De Jacob scriptum est: *Et appropinquarunt dies Israel ad moriendum:* Quia non attigit dies vitæ patrum suorum Abraham, & Isaach; Abraham vixit 175. annis, Isaach 160. Jacob 147. De Mose scriptum est: *Ecce appropinquarunt dies tui*. Quia dictum est; *Et anni vitæ Amram tres & triginta & centum anni, & Levi septem & triginta & centum anni*; Et Cehath vixit centum & triginta septem annis. Et quia non attigit vitam patrum suorum, de eo memoratur appropinquatio. Et similiter de David scriptum est: *Et appropinquarunt dies David ad moriendum:* Quia non pervenit ad dies Isaì: Dictum est enim *Isai.* XVII. 12. *Et erat vir in diebus Saul senex & grandevus in viris*. Tum erat filius triginta annorum in regno suo, & quadraginta annis regnavit in Hierusalem; Ecce septuaginta: *Vocavit Josue*. Ne dicerent Israelitæ: Vivente magistro suo non est locutus, & nunc loquitur? *Et perrexit Mose & Josue, & steterunt in tentorio conventus:* Eo tempore roborata est virtus Mosis, & confirmavit Josue in oculis universi Israel: Dictum est hic: *Et abiit Mose*; Et memoratur ibi: *Et abiit Mose*. Sicut hic abiit in tentorium conventus; ita pariter hoc loco abiit in tentorium conventus; Et convenerunt Israelitæ ad Mosen magistrum nostrum mense quinto, eique dixerunt: Aharon frater tuus ubi est? Respondit eis. Deus S. B. eum abscondit in vita seculi futuri; At illi non crediderunt; Quid fecit Deus S. B.? Adduxit lectum Aharon appensum in cœlo cœlorum, & Angeli ministerii dicebant: *Lex veritatis fuit in ore ejus &c.* Idcirco dictum est: *Et filii Israel profecti sunt de Beeroth filiorum Jaacan in Moserah; Ibi mortuus est Aharon:* Ibi quæsita fuit mors Aharon; Et sic tu deprehendis in Samuele: Scriptum est enim: *Et Samuel mortuus est &c.*

שמואל ופלשתים נאספו וגו׳. נתבקש
שמואל והנה מת. וכן אתה מוצא ביהושע
כתיב בו שני פעמים. וימת יהושע עבד
יהוה בן מאה ועשר שנים. וכתיב וימת
יהושע בן נון עבד יהוה בן מאה לפי
שנאמר ויקברו אותו בגבול נחלתו עד
מצפון להר געש מלמד שנעש עליהם ההר
לבלעם. מה כתיב בתריה בספר שפטים.
ויעשו בני ישראל את הרע מלמד שנתבקש
יהושע ולא נמצא. וירא יהוה באהל
בעמוד ענן. לקדש את יהושע. ויאמר
יהוה אל משה. משה שמע יהושע
לא שמע. הנך שוכב עם אבותיך
וקם. מלמד שנתבשר בתחיית המתים.
הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה
אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה
הראה לו גליות ומעלם אשר מעלו. נכר
הארץ. מלמד שהם נקראים אלהי נכר. אשר
הוא בא שמה. כשם שגירשתי מפניהם
את יושבי הארץ כך אני עתיד לגרש את
אלה מפני מעשיהם. בקרבו. שלא גרם
להם לישראל גלות וטלטול אלא הכנענים
שהניחו בקרבם. וכן הוא אומר וישב גשור
ומעכת בקרב ישראל עד היום הזה. ועזבוני.
זה ייחוד השם. והפר את בריתי. זה
תלמוד תורה אשר כרתי אתו. וחרה אפי
בו ביום ההוא. זה יום חרבן הבית:
ועזבתים. כענין שנאמר עזבתי ביתי נטשתי
את נחלתי. והסתרתי פני מהם והיה
לאכול. תחת אשר אמרתי להם ומשלת
בגוים ובך לא ימשולו. ועתה והיה לאכול.
ומצאו רעות רבות וצרות. מניעות צרות
זו לזו כעין זיבורא ועקרבא דהאי צריך
חמימי והאי צריך קרירי. ואמר ביום ההוא
זה יום אורך הגלות. הלא על כי אין
אלהי בקרבי. וכן גדעון אומר למלאך בי
אדוני ויש יהוה עמנו ולמה מצאתנו כל
זאת ואיה כל נפלאותיו אשר ספרו לנו

&c. Pariterque scriptum est: *Et mortuus est Samuel, & Philistiim congregati sunt.* Quæsitus fuit Samuel, & ecce mortuus erat: Et sic tu deprehendis in Josue; de quo scriptum est duabus vicibus: *Et mortuus est Josue filius Nun servus Domini ætate centum & decem annorum.* Pariterque scriptum est: *Et mortuus est Josue filius Nun servus Domini ætate centum annorum.* Quia dictum est: *Et sepelierunt eum in termino hæreditatis Gad usque ad aquilonem montis Gaas.* Docemur, quod tremuerit mons, ut eos absorberet. Quid postea scriptum est in libro *Judicum? Et fecerunt filii Israel malum.* Docemur, quod quæsitus fuerit Josue, & non fuerit inventus. *Et apparuit Dominus in tentorio conventus in nube.* Ad sanctificandum Josue: *Et dixit Mose:* Mose audiebat, at Josue non audiebat: *Ecce tu dormiturus es cum patribus tuis; & surget.* Docemur, quod ei fuerit annuntiata resurrectio mortuorum. *Ecce tu dormies cum patribus tuis, & surget populus iste, & fornicabitur post deos alienos terræ, ad quam pergit.* Ostendit ei captivitates, & prævaricationes, in quibus prævaricaturi erant: *Alienos terræ:* Docemur, quod vocarentur dii alieni: *Ad quam pergit.* Sicuti expuli ab eorum conspectu habitatores terræ, ita pariter sum expulsurus istos propter eorum opera. *In medio ejus:* Nihil aliud effecit, ut Israelitæ exularent, & transmigrarent, nisi Chananæi, quos reliquerunt inter se. Et sic dictum est: *Et habitavit Gessur, & Machat in medio Israel usque ad diem istum. Et manum retrahet mihi.* Hæc est appropriatio nominis Divini. *Et solvam pactum meum:* Hæc est doctrina legis: *Quod pepigi cum eo. Et excandefiet ira mea in eum in die illo.* Hic est dies excidii domus. *Et manum retrabam eis.* Sicuti dictum est *Jerem.* XII. 7. *Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. Et occultabo faciem meam ab eis, & erit in devorationem.* Pro eo quod dixi eis: *Et dominaberis gentibus multis, & tibi non dominabuntur:* Et nunc: *Et erit in devorationem, & invenient eum mala multa, & angustiæ:* Consequentur angustiæ altera post alteram, e. g. crabro, & scorpio, quorum alter requirit calorem, & alter frigus. Et dictum est: *In die illo:* Hic est dies diuturnitatis exilii. *Quia non est Deus in medio mei:* Et sic Gideon dixit Angelo *Jud.* VI. 13. *Obsecro mi Domine, si Dominus est nobiscum, cur apprehenderunt nos hæc omnia?* Ubi sunt mirabilia ejus, quæ narraverunt patres nostri? &c.

אבותינו וגו׳. רבותינו אמרו כל שאינו
בהסתר פנים אינו מהם. שנאמר והסתרתי
פני מהם. כל שאינו בוהיה לאכול אינו
מהם. שנאמר והסתרתי פני מהם והיה
לאכול. ואנכי הסתר אסתיר פני מהם.
הרי אף שלש מאות ושלשים ושש מנין
הסֹתר אסֹתיר שנה למעלה ממה שאמר
דניאל אשרי המחכה ויגיע לימים אף שלש
מאות ושלשים וחמש. פני ביום ההוא.
אין יום שאין קשה מחבירו. על כל
הרעה אשר עשה. כי לא על חנם בא
עליהם. כי פנה אל אלהים אחרים. הוא
שגרם. ועתה כתבו לכם את השירה. אמר
רבא אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם
ספר תורה מצוה לכתוב לו לשמו. ולמדה
את בני ישראל שימה בפיהם. שתהא
מושמרת היא בפיהם ומסודרת. למען
תהיה לי השירה הזאת לעד. כמה עדים
להם לישראל השמים והארץ הם עדים
שנאמר העידותי בכם היום את השמים
ואת הארץ. הנביאים הם עדים. שנאמר
ואעידה בם ביד כל נביא וחוזה והם
עצמם עדים. שנאמר עדים אתם בכם.
שנאמר ואנכי היודע ועד השירה עדה
בישראל שנאמר למען תהיה לי השירה
הזאת לעד בבני ישראל. כי אביאנו אל
האדמה ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים
אחרים. הינו דאמרי אינשי מלי כריסיה
זני בישיה. ונאצוני והפר את בריתי. עד
שיכפרו בעיקר. והיה כי תמצאן אותו.
עתידות הנה למצוא אותו. וענתה השירה
הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי
זרעו. זו הבטחה טובה לישראל כי אין תורה
משתכחת מהם. כי ידעתי את יצרו אשר
הוא עושה היום בטרם אביאנו. כל שכן
משיבוא וישבע. הינו דאמרי אינשי בוצינא
מכניה ידיע. וכן אמר שלמה חנוך לנער
על פי דרכו. ואומר גם במעלליו יתנכר
נער אם זך ואם ישר פעלו. ויכתוב משה
את השירה הזאת. וכן היה דרך במקדש
שהיו ישראל אומרים שירה זו בשבתות

&c. Sapientes nostri dixerunt : Omnis qui non occultat faciem , non est ex illis . Dictum est enim : *Et abscondam faciem meam ab eis :* Quod non sit in essentia ad devorandum, non est ex illis: Dictum est enim: *Et abscondam faciem meam ab eis , & erit in devorationem . Et ego occultando occultabo faciem meam ab eis .* Ecce 1336. ex numero הסֹתר אסֹתיר annorum amplius quam dixit *Daniel* XII. 12. *Beatus qui expectat , & perveniet usque dies mille trecentos triginta quinque . Faciem meam in die illo :* Non est dies , qui altero non sit molestior : *Super omne malum , quod fecit .* Etenim non immerito adducet super eos : *Quia se convertit ad deos alienos .* Hæc est causa . *Et nunc scribite vobis canticum.* Dicit Raba : Vel si ejus patres ei relinquant librum legis , præceptum est , ut sibi scribat nomine suo . *Et doce illud filios Israel , pone illud in ore eorum .* Ut ponatur , & disponatur in eorum ore. *Ut sit mihi canticum istud in testem.* Quam multos testes constituit Israelitis ? Cœlum & terram ipsi sunt testes . Dictum est enim . *Testificor contra vos hodie cœlum & terram .* Prophetæ sunt testes : Dictum est enim: *Et testificabor contra eos per manum omnium prophetarum , & videntium .* Et ipsimet sunt testes : Dictum est enim ; *Testes vos contra vos .* Deus S. B. testis est in eos *Jer.* XXIX. 23. *Ego sum judex , & testis* : Canticum testatur contra Israel : Dictum est enim: *Ut sit mihi canticum istud in testem . Introducam enim eum in terram , & comedet , & saturabitur , & impinguabitur , & respiciet ad deos alienos :* Hoc est quod dicunt homines : Plenus venter omne genus malorum est : *Et rejicient me & dissolvent pactum meum ;* Donec abnegent fundamentum. *Eritque cum invenerit eum .* Futurum est , ut hæc eum inveniant . *Tunc respondebit canticum istud coram eo in testem ; non enim oblivioni erit ex ore seminis ejus .* Hæc est spes optima Israelitis , quod non dabitur in eis oblivioni lex : *Quia novi figmentum ejus , & quod ipse agitat hodie , antequam introduxerim eum :* Multo magis postquam introduxerim , comedet & saturabitur : Hoc est quod dixerunt Cucurbitu ex ejus filiis cognoscitur: Et sic dixit Salomon *Prov.* XXII. 6. *Adolescens juxta viam suam .* Pariterque dictum est ibid. XX. 11. *Ex studiis suis intelligitur puer, si munda & recta sunt opera ejus . Et scripsit Mose canticum istud .* Et hujusmodi erat consuetudo in sanctuario , ut Israelitæ dicerent canticum

בששה שבתות וסימן הז״ו לך כדרך שהיו קורין אותן במקדש כך קורין בבתי כנסיות ויצו את יהושע. כי אתה תביא ברשותך יהו יוצאים ובאים. ואנכי אהיה עמך. מיכן שהקדוש ברוך הוא אמר ליהושע כי אתה תביא טול מקל והך על קדקדם. דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור. ויהי ככלות משה לכתוב. על ספר עד תומם. זה ספר התורה. ויצו משה את הלוים. שהלוים היו שכיני שכינה. לקוח את ספר התורה הזה. שהיו לוקחין אותו ושמתם אותו מצד ארון ברית יהוה. מיכן אמרו דף היה יוצא מן הארון שעליו ספר התורה מונח. ויש אומרים מצדו מתוכו. היה מונח שהיו שני הלוחות ביחד והתורה מצד אחד בתוך הארון. כי אנכי ידעתי את מריך. במצרים. ואת ערפך. בארץ. הקשה. בגולה. הן בעודני חי עמכם. מלמד שהיו מתביישין ממשה יותר מכל נביא וחוזה. אף כי אחרי מותי. הקהילו אלי שאין אני בוש מאחד מכם. את הדברים האלה זו השירה. כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון. עד לאין די. וסרתם מן הדרך. מזידים. אשר צויתי אתכם. בהרבה מקומות. וקראת אתכם הרעה באחרית הימים. יש אחרית לימים רחוקים ויש אחרית לימים קרובים. כי תעשו את הרע בעיני יהוה להכעיסו במעשה ידיכם. זה עבודה זרה מלמד שאין הכעס רב יותר מעבודה זרה שכל המודה בה כופר בכל התורה. וכן ירמיהו אומר כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים וגו׳. וידבר משה באזני כל קהל ישראל. דברי תוכחות דבר להם שני פעמים חד לכתיבה וחד לקריאה לא נותר דבר אחד שלא אמר להם כדי לחזקם בתורת אל חי וקיים.

סליק פיסקא

cum istud in laudationibus, in sex laudationibus; & signum est הז״ו לך: Sicut legebant in sanctuario, ita pariter legebant in Synagogis: *Et præcepit Josue: Quia tu introduces*: Ex tua facultate egredientur, & ingredientur: *Et ego ero tecum*: Hinc probatur, quod Deus S. B. dixerit Josue: *Quia tu introduces*: Sume baculum, & percute super eorum vertices: Verbum unum generationi, non autem duo verba generationi: *Et fuit, quum finem fecisset Mose scribendi in libro donec absoluta essent*: Hic est liber legis: *Et præcepit Mose Levitis*. Quia Levitæ erant proximi Divinitati. *Cape librum legis hujus*; sc. quod eum sumserint. *Et ponite eum e latere arcæ fœderis Domini*. Hinc dixerunt; Tabula prominebat ab arca, in qua erat repositus liber: Et alii dicunt: *Ab ejus latere*; In ejus medio reponebatur; etenim duæ tabulæ erant simul; & liber legis erat in altero latere intra arcam: *Ego enim novi rebellionem tuam*: In Ægypto: *Et cervicem tuam*: In terra: *Duram*. In captivitate: *Ecce dum adhuc vivo vobiscum*. Docemur, quod pudore suffusi fuerint a Mose, magis quam ab omnibus prophetis, & videntibus: *Etiam quanto magis post mortem meam? Congregate ad me*. Quia ego non erubesco ab aliquo ex vobis: *Verba ista*: Hoc est canticum, *Novi enim quod post mortem meam corrupte agendo corrupte ageris*. Donec non sit, satis est: *Et divertetis a via*. Per contumaciam: *Quam præcepi vobis*: In multis locis. *Unde superveniet vobis malum in fine dierum*. Est finis diebus remotis, & est finis diebus proximis: *Quum feceritis malum in oculis Domini, ut indignetur in opera manuum vestrarum*: Hæc est Idololatria: Docemur, quod non irascatur magis quam propter Idololatriam; Etenim qui eam confitetur, abnegat totam legem. Et sic *Jeremias* dicit 11. 13. *Duo enim mala fecit populus meus; me dereliquerunt fontem aquæ vivæ &c. Et locutus est Mose in auribus universæ congregationis Israel*: Verba increpationis locutus est illis duabus vicibus, semel in describendo, & iterum in legendo; Nullum fuit reliquum verbum, quod eis non dixerit, ut eos confirmaret in lege Dei viventis, & æterni.

Finis textus.

Pa-

פרשת האזינו השמים

טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת. אמר רבי טוביהו ברבי אליעזר זכר צדיק לברכה תוכחת שהוכיח משה את ישראל כענין שנאמר אתם נצבים היום. מאהבה מסותרת מאהבה שהיה אוהבם כל השנים והיתה התוכחת מסותרת ולא היה מוכיחם ומתפלל עליהם כענין שנאמר ואתנפל לפני יהוה את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה וגו׳. דבר אחר טובה תוכחת שהוכיח משה את ישראל לפני מותו כענין שנאמר הקהילו אלי. מאהבה מסותרת שהיו כל הזקנים אוהבין אותם ולא הוכיחום. גדולה היא תוכחה שלא נתודע יוסף אל אחיו אלא מתוך תוכחה ולפי שראה משה רבינו שהתוכחה טובה לישראל העיד בהם בגלוי לפני השמים והארץ שנאמר האזינו השמים ואדברה האוזן לגוף כקנקן שבו מגמרין את הכלים שאדם מגמר תחתיו וכל הבגדים מתעשנין כך רמ״ח איברים שבאדם כולם חיים על ידי אוזן. שנאמר שמעו ותחי נפשכם. אם שמע אדם דברי תורה הכל נשמעין לו. בוא וראה שמשה שמע את התורה. וכיון שפתח לדבר נשתתקו העליונים והתחתונים והאזינו לדבריו כמו שכתב בענין שנאמר האזינו השמים ואדברה מלמד שהשמים מקלסין שנאמר השמים מספרים כבוד אל. ותשמע הארץ אמרי פי הארץ מקלטת דכתיב מכנף הארץ זמירות שמענו ושיתקם משה דכתיב האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. בוא וראה כמה גדולים הצדיקים שהם מושלים במעשיו של הקדוש ברוך הוא וכן דוד אומר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים. שהרי יעקב אבינו עשה את היום לילה שנאמר וילן שם כי בא השמש כדי שילן שם בא השמש. יהושע עשה את הלילה

Parascha, quæ inscribitur:
Aurem præbete cœli.

Melior est manifesta correptio, quam amor absconditus. Prov. XXVII. 5. Dicit R. Tobias bar R. Elieser (memoria justi sit in benedictionem). *Melior est correptio :* Qua increpavit Mose Israelitas; sicuti dictum est : *Vos statis hodie. Quam amor absconditus:* Præ amore, quo eos dilexit omnibus annis: Et fuit correptio occulta ; Nonne eos reprehendit, & oravit pro illis ? Sicuti dictum est: *Et oravi coram Domino quadraginta diebus , & quadraginta noctibus &c.* Alia expositio: *Melior est correptio.* Qua increpavit Mose Israelitas ante mortem suam; sicuti dictum est: *Congregamini ad me: Quam amor occultus.* Quo omnes seniores eos dilexerunt , & non reprehenderunt : Præstans est reprehensio; etenim non manifestatus est Joseph fratribus suis nisi propter reprehensionem. Et quia vidit Mose magister noster, quod esset optima reprehensio Israelitis, testificatus est in eos palam coram cœlo, & terra : Dictum est enim: *Aurem præbete cœli , & loquar .* Auris est corpori , sicut cantharus , in quo perficiuntur vasa, quibus homo perficitur , & omnes vestes profumantur , ita pariter 248. membra , quæ sunt in homine , omnia conservantur propter aurem. Dictum est enim: *Audite , & vivet anima vestra .* Si quis audiat verba legis, omnia illi exaudientur . Veni, & vide , quod Mose cum audisset legem , & quando incepit loqui, siluerunt superiora , & inferiora , & aurem præbuerunt ejus verbis: Sicuti scriptum est in subjecto: Dictum est enim : *Aurem præbete cœli & loquar :* Docemur , quod cœli laudaverint: Dictum est enim *Psal.* XVIII. 2. *Cœli enarrant gloriam Dei : Et audiat terra sermones oris mei :* Terra collaudavit . Scriptum est enim *Isai.* XXIV. 16. *A finibus terræ laudes audivimus* ; Et fecit eos tacere Mose: *Aurem præbete cœli, & loquar ; & audiat terra sermones oris mei.* Veni, & vide, quam sint præstantes justi , quod dominentur operibus Dei S. B. Et sic David dixit 2. *Sam.* XXIII. 3. *Dixit Deus Israel mihi , locutus est fortis Israel , dominator hominum :* Justus dominatur in timore Dei ; Etenim Jacob pater noster diem fecit noctem : Dictum est enim *Genes.* XXVIII. 11. *Pernoctavit ibi, quia occiderat sol :* Ut ibi pernoctaret , occidit sol . Et Josue noctem fecit diem . Dictum est enim *Jos.* X. 12. *Sol contra*

Ga-

יום . שנאמר שמש בגבעון דום וירח
בעמק אילון. משה עשה את הים יבשה
שנאמר ויעברו בני ישראל בתוך הים ביבשה
אלישע עשה את היבשה ים . שנאמר
כה אמר יהוה עשה את הנחל הזה
גבים וגו׳. אליהו עשה את החרף קיץ
שנאמר אם יהיה השנים האלה טל
ומטר כי אם לפי דברי. שמואל הרואה
עשה את הקיץ חורף . שנאמר הלא
קציר חטים היום אקרא אל יהוה ויתן
קולות ומטר. לכך נאמר האזינו השמים
ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי . לפי
שהצדיק מושל במעשה הגבורה ביראת
אלהים עליו . דבר אחר האזינו השמים.
לשון ריבוי לפיכך הקדים השמים לארץ.
וכן במעשה בראשית כתיב בראשית ברא
אלהים את השמים ואת הארץ . מפני
שמעשה שמים גדולים ועצומים ממעשה
הארץ. דבר אחר האזינו השמים האזנה
מקרוב ושמיעה מרחוק כענין שנאמר שמעו
רחוקים אשר עשיתי . לפי שהתורה ניתנה
מן השמים. לפיכך אמר האזנה בשמים
כאילו הוא עומד בשמים. אבל ישעיה
היה מדבר על ישראל בארץ ותועבותם
שעשו בארץ לכך אמר והאזיני ארץ. דבר
אחר למה קרא לשמים ולארץ לרצות
את שניהם . רבי תנחומא אמר למה
קרא לשמים ולארץ שעתיד הקדוש ברוך
הוא לגאול את ישראל על ידיהם שנאמר
רנו שמים כי עשה יהוה הריעו תחתיות
ארץ. דבר אחר למה קרא לשמים ולארץ׳
מפני שהתורה ניתנה על ידיהם שנאמר
מן השמים השמיעך את קולו ליסרך
ועל הארץ הראך את אשו . דבר אחר
למה קרא לשמים ולארץ שהמן ניתן מן
השמים. שנאמר הנני ממטיר לכם לחם
מן השמים והשליו מן הארץ שנאמר
ותעל השליו ותכס את המחנה . דבר
אחר למה קרא לשמים ולארץ. שנמשלו
ישראל ככוכבים וכעפר הארץ . דבר אחר
למה קרא לשמים ולארץ לפי שהם
עידיהם. שנאמר העידותי בכם היום את
השמים ואת הארץ . ובימי יהושע הם
העידו בעצמם שנאמר ויאמר יהושע אל

Gabaon ne movearis, & luna contra vallem Ajalon. Mose mare fecit aridum. Dictum est enim *Exod.* XIV. 16. *Et ingrediantur filii Israel in medium maris per aridam.* Et Elisæus aridum fecit mare: Dictum est enim 2. *Reg.* III. 16. *Hæc dicit Dominus; Facite alveum torrentis fossas &c.* Elias hyemem fecit æstatem: Dictum est enim 1. *Reg.* XVII. 1. *Si erit annis his ros, & pluvia nisi juxta verba mea.* Et Samuel hyemem æstatem fecit. Dictum est enim 1. *Sam.* XII. 17. *Nunquid non messis tritici est hodie? Invocabo Dominum, & dabit tonitrua, & pluvias.* Idcirco dictum est: *Aurem præbete cœli, & loquar, & audiat terra sermones oris mei.* Quia justus dominatur operi Dei, quia timor Dei est super eum. Alia expositio: *Aurem præbete cœli*; Propter dignitatem præcedunt cœli terram. Et similiter in opere creationis scriptum est: *In principio creavit Deus cœlum & terram*: Quia opus cœlorum est præstantius, & firmius opere terræ. Alia expositio: *Aurem præbete cœli.* Auris est proxima, & auditio est remota: Dictum est enim *Isai.* XXXIII. 13. *Audite qui longe estis, quæ fecerim.* Quia lex data est de cœlo; Idcirco memoratur auris in cœlo, quasi ipse steterit in cœlo. At Isaias loquebatur ad Israel in terra de abominationibus, quas fecerant in terra; Idcirco dixit 1. 2. *Auribus percipe terra*: Alia expositio; Cur vocavit cœlum & terram? Ad conciliandum ambo; R. Tanchuma dicit: Cur vocavit cœlum, & terram? Quia futurum est, ut Deus S. B. per ea redimat Israel: Dictum est enim *Isai.* XLIV. 23. *Laudate cœli, quoniam misericordiam fecit Dominus, jubilate extrema terræ.* Alia expositio: Cur vocavit cœlum & terram? Quia per ea data est lex: Dictum est enim *Deuter.* IV. 36. *E cœlo audire fecit te vocem suam, & super terram ostendit tibi ignem suum.* Alia expositio: Cur vocavit cœlum & terram? Quia manna data est de cœlo. Dictum est enim *Exod.* XVI. 4. *En ego pluam vobis panem de cœlo.* Et coturnices de terra; Dictum est enim ibid. *Et adscendens coturnix operuit castra.* Alia expositio: Cur vocavit cœlum & terram? Quod assimilati essent Israelitæ stellis cœli, & pulveri terræ: Alia expositio: Cur vocavit cœlum & terram? Ut essent eorum testes: Dictum est enim: *Testes assumsi contra vos hodie cœlum & terram:* Et tempore Josue testati sunt contra seipsos. Dictum est enim *Jos.* XXIV. 22. *Et dixit Josue ad universum populum:*

כל העם עדים אתם בכם וגו'. הנביאים העידו בהם שנאמר ויעד יהוה ביד כל נביא וחוזה. דבר אחר שהשמים והארץ אפטורפים של עולם מן השמים יורדין הגשמים והארץ מוציאה פירותיה. שאם חוטאין השמים נעצרין והארץ מלאה יבולה. דבר אחר האזינו השמים. הסתכלו בשמים ובארץ שמא גלגל חמה שנה מדתו שאינו עולה מן המזרח שמא הארץ שינת מדתה שאינה מוציאה פירותיה בעונתה שמא זרעתם חטים ויצאו שעורים שמא אמרה פרה אינה חורשת אינה דשה· כלום אמר החמור אינו הולך טעון. ואומר האותי לא תיראו נאם יהוה ואם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו. דבר אחר השמים והארץ מנהגו של עולם. יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו וגו'. כך ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה. ואבדתם מהרה וגו'. משה אמר האזינו השמים. ישעיה אמר שמעו שמים והאזיני ארץ ליתן האזנה ושמיעה לארץ. משה העיד בהם בישראל שני עדים אמר למחר אני מת. מי מעיד בהם עדים שהם קיימים לעולם אבל הקדוש ברוך הוא מלכותו לדורי דורים. העיד בהם את השירה שנאמר וענתה השירה הזאת לפניו לעד לעולם והוא עליהם מלמעלה. שנאמר וקרבתי אליכם למשפט. והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשמי לשקר. ואומר ואנכי היודע ועד נאם יהוה ואומר והיה יהוה אלהים בכם לעד יהוה מהיכל קדשו. יערף כמטר לקחי. כמו הרעיפו שמים ממעל. לקחי אין לקח אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. מה מטר חיים לעולם אף התורה חיים לעולם. ומה מים יורדין מלמעלה למטה כך התורה ירדה מלמעלה למטה. מה מים אין העולם מתקיימין זולתם. כך אין העולם מתקיים חוץ מן התורה. מה מים מי שאינו יודע לשוט בהם נבלע בהם כך דברי תורה כל מי שאינו יודע

lum: *Testes vos estis contra vos &c.* Prophetæ testati sunt contra eos: Dictum est enim 2. *Reg.* XVII. 13. *Et testificatus est Dominus per manum omnium prophetarum, & videntium.* Alia expositio; Eo quod cœli & terra sint curatores mundi. De cœlo descendunt pluviæ, & terra producit fructus suos; Si peccabunt, cœli claudentur, & terra coercebit proventum suum. Alia expositio: *Aurem præbete cœli.* Considerate cœlum, & terram; Num fortasse orbis solis variat rationem suam, neque adscendit ab oriente? Fortasse terra variat rationem suam? Num dicit vacca: Non arabo, neque triturabo? Num dicit asinus: Non incedam onustus? At dictum est *Jerem.* v. 22. *Me ergo non timebitis, ait Dominus, & a facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari præceptum sempiternum, quod non præteribit &c.* Alia expositio: Cœlum, & terra juxta consuetudinem mundi: *Manus testium erit in eo in principio ad interficiendum eum &c.* Et similiter: *Et claudat cœlum, ac non sit pluvia, neque terra det proventum suum, & pereatis subito. Deut.* XI. 17. Mose dixit: *Aurem præbete cœli:* Et *Isaias* dixit: *Audite cœli, & aurem præbe terra.* Ut tribuatur auris, & auditio cœlis, & auris & auditio terræ. Mose testatus est contra Israel duos testes, dicens: *Cras ego moriar.* Quis testabitur in eos? testes, qui in perpetuum subsistant? At Deus S. B. cujus regum subsistit in secula seculorum, testatus est in eos canticum: Dictum est enim: *Tum respondebit canticum istud coram eo in testem.* In perpetuum. Et erit super eos desuper. Dictum est enim *Malach.* III. 5. *Et accedam ad vos in judicio, & ero testis velox contra mendaces, & adulteros, & jurantes in nomine meo in vanum.* Pariterque dictum est. *Et ego judex & testis contra vos; dicit Dominus; Et sit Dominus Deus vobis in testem Dominus ex habitaculo sanctitatis suæ. Mich.* I. 2. *Emolumentum dabit, sicut pluvia, doctrina mea.* Sicuti dictum est: *Rorate cœli desuper.* לקחי; Non significat לקח nisi legem; Dictum est enim *Proverb.* IV. 2. *Donum bonum tribuam vobis, legem meam non rejicietis.* Sicut pluvia vivificat mundum, ita pariter lex vivificat mundum: Sicut aquæ desuper descendunt infra, ita pariter lex desuper infra descendit: Sicut mundus non conservatur nisi aquis exceptis illis, ita pariter mundus non conservatur nisi per legem. Sicut in aquis, qui nescit natare, absorbetur ab illis, ita pariter in verbis legis, qui ne-

להנות בהם נבלע. מה מים נמשכין בכל מקום אף דברי תורה נמשכין בכל מקום. מה מים טהרה לעולם אף דברי תורה טהרה לעולם. מה מים נשמרים בפחות שבכלים אף דברי תורה אין נשמרין לא בגוף שפל. מה מים אין הגדול בוש לומר לקטן תן לי לשתות אף דברי תורה יש רב שומע מן התלמיד יש גדול שומע טעם מן הקטן ואינו בוש. מה דגים שבים פותחין את פיהם לקבל טיפת המטר שיורדת מן השמים כך דברי תורה תלמיד חכם שומע מדרש או הגדה מצית אזנו לשמוע. תזל כטל אמרתי. מה הטל כל העולם שמחים בו כך דברי תורה שמחה לעולם. כשעירים עלי דשא. מה שעירים הללו יורדין על העשבים ומעלין אותן ומגדלים אותם כך דברי תורה מגדלין אותך ומעלין אותך יותר מן הכל. דכתיב סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה. וכרביבים עלי עשב. מה הרביבים יורדין על העשבים ומעדנין אותם ומפנקין אותן כך דברי תורה מעדנות ומפנקות אותך. דכתיב תתן לראשך לוית חן. ואומר כי לוית חן הם לראשך. יערף כמטר לקחי שתהא תורה משבעת את התלמידים. כשם שהמטר יורד בשופע יכול יהא עורפם כענין שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל תלמוד לומר תזל כטל אמרתי. בנחת ולא בזעף. וכן היה רבי מאיר אומר אם למדת תורה לשמה תזל כטל ואם לאו יערף כמטר ואין עריפה לא הריגה. דבר אחר יערף כמטר לקחי. תחלה תהא תורתך קשה עליך כמטר ולבסוף תזל בנחת. דבר אחר יערף כמטר לקחי מה מטר זה יורד על האילנות נותן טעם לכל אחד ואחד מהן לפי מה שהוא כך התורה יש שמחכמת ויש שעושה אותם חסידים. דבר אחר יערף כמטר לקחי כשם שהעיד בה את השמים ואת הארץ כך העיד בהם ארבע רוחות העולם. יערף כמטר לקחי. זו

nescit uti absorbetur ab illis: Sicut aquæ attrahuntur in omnem locum, ita pariter verba legis attrahuntur in omnem locum. Sicut aqua purificat mundum, ita pariter verba legis purificant mundum: Sicut aquæ asservantur in minimo, quod sit in vasis, ita pariter verba legis non asservantur nisi in corpore humili. Sicut in aquis, nemo erubescit dicere puero: Da mihi ad bibendum; ita pariter in verbis legis, est magister qui audit a discipulo, est magnus qui audit rationem a parvulo, & non erubescit: Sicut pisces, qui sunt in mari, aperiunt ora sua, ut accipiant guttam pluviæ, quæ descendit de cœlo; Ita pariter in verbis legis discipulus sapiens audiens expositionem, & allegoricam interpretationem erigit aures suas ad auscultandum. *Grate venient, sicut ros eloquia tua*. Sicut rore universus mundus lætatur, ita pariter verba legis lætificant mundum. *Quasi imbres super germen*. Sicut isti imbres descendentes super herbas, eas excitant & nutriunt, ita pariter verba legis præ omnibus te excitabunt & nutrient: Scriptum est enim *Prov.* IV. 8. *Arripe illam, & exaltabit te, & glorificabit te cum eam fueris amplexatus. Et quasi imbres super herbam*. Sicut imbres descendentes super herbas, eas lætificant & oblectant, ita pariter verba legis te lætificabunt & oblectabunt: Scriptum est enim *Prov.* I. 9. *Ut addatur gratia capiti tuo*. Pariterque scriptum est ibidem IV. 9. *Dabit capiti tuo augumenta gratiarum. Emolumentum dabit sicut pluvia doctrina mea*. Quod lex sit saturatura discipulos: Sicut quando pluvia descendit in affluentia, crederem quod eos decollaret? Sicuti dictum est *Deut.* XXI. 4. *Et decollabunt ibi vitulam in torrente*. Idcirco dictum est: *Grate venient sicut ros eloquia mea*. Placide, non autem cum ira. Et sic dicebat R. Meir; Si nomine suo addisces legem, grate veniet sicut ros; si minus: *Emolumentum dabit sicut pluvia*. Et עריפה non significat nisi occisionem: Alia expositio: *Emolumentum dabit sicut ros doctrina mea*. In principio difficilis erit lex tua super te, sicut pluvia, & in fine: *Grate venient*: Placide. Alia expositio: *Emolumentum dabit sicut pluvia doctrina mea*: Sicut pluvia ista descendens super arbores præbet gustum singulis, ita pariter lex alios facit sapientes, & alios facit pios: Alia expositio. *Emolumentum dabit sicut pluvia doctrina mea*. Etenim sicut testificatus est cœlum & terram, ita pariter in eos testificatur quatuor latera mundi:

Emo-

רוח מערבית שבאה מערפו של עולם שכולה ברכה . תזל כטל אמרתי. זו רוח צפונית שמזלת את העולם כזהב. כשעירים עלי דשא . זו רוח מזרחית שמטהרת את העולם כשעיר. וכרביבים עלי עשב. זו רוח דרומית שהיא מרבכת את העולם כרביב. כי שם יהוה אקרא. מלמד שלא רצה משה להזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא ﭏ לאחר אחד ועשרים דבר שהם אחת ושמנים אותיות כנגד פרשת ויהי בנסוע הארון שהיא חמשה ושמונים אותיות . אמר משה רבינו מלאכי השרת אין מזכירין שמו של הקדוש ברוך הוא לאחר שלשה תיבות שנאמר קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות . דיי להיות פחות משבעה במלאכי השרת מיכן אמר רבי שמעון בן יוחאי לא יאמר אדם ליהוה עולה ליהוה חטאת ﭏ קרבן ליהוה. מיכן שלא יהא אדם רשאי להזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא על חנם . כי שם יהוה אקרא . אמר להן משה לישרﭏ אני אספר תהלות יהוה ואגיד בשבחו ואתם הבו גודל לﭏהינו על גדולותיו ונוראותיו שלא ירדו אבותינו למצרים אלא בשביל שיעשה להם הקדוש ברוך הוא נסים כדי שיתגדל שמו בעולם. וכן הוא אומר ואולם בעבור זאת העמדתיך . ואומר כי שמענו את אשר הוביש יהוה . ונשמע וימס לבבינו לכך נאמר הבו גודל לﭏהינו ואומר ויברכו שם כבודך . הצור תמים פעלו . שצייר את עולמו בתחלה כענין ויצר יהוה ﭏהים את האדם . תמים פעלו. פעולתו שלימה כל באי העולם אינו יכול לומר אילו הייתי כראוי כן היה טוב אילו הייתי מהלך מראשי הייתי נאה ﭏ כל שעשה הקדוש ברוך הוא עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע . כי כל דרכיו משפט . הכל הוא במשפט. הכל הוא עשה בחכמה להיות יושב במשפט על כל אחד ואחד נותן לו את הראוי לו . ﭏ אמונה. לא ברא הקדוש ברוך הוא העולם ﭏ על

Emolumentum dabit sicut pluvia doctrina mea. Hoc est latus occidentale, eo quod veniat a cervice mundi, quod tota sit benedictio: *Grate venient sicut ros eloquia mea:* Hoc est latus aquilonare, quod illustrat aurum: *Sicut imbres super germen:* Hoc est latus orientale, quod purificat mundum sicut pluvia. *Et quasi imbres super herbam:* Hoc est latus australe, quod multiplicat mundum, sicut pluvia: *Quia nomen Domini invocabo.* Docemur, quod noluerit Mose memorare nomen Dei S. B. nisi post unum & viginti verba, quæ sunt quinque & octoginta literæ contra sectionem; *Et fuit quum proficisceretur arca.* Ubi sunt quinque & octoginta literæ. Dixit Mose magister noster: Angeli ministerii non memorant nomen Dei S. B. nisi post tres dictiones: Dictum est enim: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus exercituum.* Satis est ut sit minor septem Angelis ministerii: Hinc dicebat R. Simeon ben Jochai: Nemo dicet: Domino holocaustum, Domino sacrificium pro peccato, sed sacrificium Domino: Hinc probatur, nemini licuisse memorare nomen Dei S. B. in vanum. *Quia nomen Domini invocabo.* Dixit Mose Israelitis; Ego narrabo laudes Domini, & referam laudem ejus. *Et vos tribuite magnitudinem Domino Deo nostro:* Propter ejus magnitudinem, & propter ejus portenta; Etenim non descenderunt patres nostri in Ægyptum, nisi ut eis faceret Deus S. B. miracula in Ægypto, ut magnificaretur ejus nomen in mundo: Et sic dictum est *Exod.* IX. 16. *Verum enim vero pro causa constituit te.* Pariterque dictum est *Jos.* II. 10. *Audivimus, quod siccaverit Dominus.* Ibid. *Et quando audivimus, liquefactum est cor nostrum.* Idcirco dictum est: *Tribuite magnitudinem Domino Deo nostro;* Pariterque dictum est *Nehem.* IX. 5. *Et benedicant nomini gloriæ tuæ. Creatoris perfectum est opus:* Quod formaverit mundum suum a principio; sicuti dictum est *Genes.* II. 7. *Creavit vero Dominus Deus hominem: Perfectum est opus:* Opus ejus est perfectum: Omnis qui venit in mundum, non poterit dicere: Si essem sicut iste, esset bonum; si incederem capite, essem pulcher; sed omni quod fecit Deus S. B. non potest addi, neque detrahi: *Quia omnes viæ ejus sunt judicium:* Omnia sunt in judicio, omnia fecit in sapientia, ut sint in judicio; singulis dedit, quod sibi erat conveniens: *Deus fidus:* Non creavit Deus S. B. mundum nisi in fide. *Et non est iniquus:* Ostendit, quod non crea-

האמרת . ואין עול . מניד שלא ברא הקדוש ברוך הוא את האדם אלא להיות צדיק דכתיב לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר וגו'. צדיק וישר הוא . שהוא נוהג עם באי העולם בישרות . דבר אחר הצור תמים פעלו. פעולתו שלימה אין אדם יכול לומר מה ראה הקדוש ברוך הוא לשטוף דור המבול . לבלבל דור הפלגה. להפוך את סדום . לבלע קרח ועדתו. כי כל דרכיו משפט . שישב עליהם בדין ונתן לכל אחד ואחד כראוי לו . ﭏ אמונה אין נובה ﭏא בדין ואמונה. ואין עול . נובה את שלו באחרונה . צדיק וישר הוא · דכתיב כי צדיק יהוה צדקות אהב . דבר אחר הצור תמים פעלו . התקיף . תמים פעלו פעולת כל באי העולם שלימה לפניו. שכרן של צדיקים . ופורענותן של רשעים . הצדיקים שכרן שמור שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך · והרשעים שמור עונשן שנאמר הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי. אל אמונה מגיד הכתוב שכשם שהוא נותן לצדיק גמור שכר שמצוה קלה שעשה בעולם הזה לעולם הבא כך הוא נותן לרשע. ואין עול . כשם שהוא פורע מן הרשע על עבירה קלה שהוא עושה בעולם הזה לעולם הבא כך הוא פורע מן הצדיק מן העבירה שעשה בעולם הזה ובשעת פטירתו של אדם מצדיק עליו את הדין ואומר יפה דנתוני שנאמר למען תצדק בדברך תזכה בשפטיך . שחת לו ישרﭏ שנאמר שחתך ישרﭏ כי בי בעזרך. כל מקום שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה ועבודה זרה. לא בניו. לא נהגו מנהג בנים ששומעין מוסר אביהם ﭏא אוהבים מומם. דברים שהם להם מומם כענין שנאמר לשמצה בקמיהם דור עקש ופתלתול עקמנים אתם אין אתם מתכוונין ﭏא באור · משל לעץ מעוקם נתנו לאומן שיכוונו נתנו במכוון ולא נתיישר הכהו במעצר ולא נתיישר.

creaverit Deus S. B. hominem, nisi ut esset justus: Scriptum est enim *Eccles.* VII. 30. *Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum &c. Justus ac probus est ipse:* Quod observet rectitudinem cum omnibus venientibus in mundum: Alia expositio: *Creatoris perfectum est opus:* Ejus opus est perfectum, ut nemo possit dicere: Quid vidit Deus S. B. ut demergeret generationem diluvii, & confunderet generationem divisionis, ut everteret Sodomam, atque ut absorberetur Kore, & ejus congregatio? *Quia omnes viæ ejus sunt judicium*: Sedit contra eos in judicio, & dedit singulis, quod conveniebat: *Deus fidus*. Non exigit nisi in judicio, & veritate: *Et non est iniquus:* Exigit quod suum est in fine: *Justus & probus est ipse:* Scriptum est enim *Psal.* XI. 8. *Quoniam justus Dominus, & justitias dilexit*. Alia expositio. *Creatoris perfectum est opus:* Confirmatur: *Perfectum est opus:* opus omnium venientium in mundum perfectum est coram eo; sc. in mercede justorum, & in supplicio impiorum: Mercedem justorum asservat: Dictum est enim *Psal.* XXXI. 20. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te!* Impiis asservat supplicia: Dictum est enim *Deuter.* XXXII. 34. *Nonne est reconditum apud me, sigillatum in thesauris meis? Deus fidus*. Ostendit textus: Sicut dat justo perfectam mercedem præcepti levis, quod in hoc seculo fecerit, in seculo futuro, ita pariter dabit impio: *Et non est iniquus*: Sicut ulciscitur de impio pro peccato levi, quod in hoc seculo fecerit, in seculo futuro, ita pariter ulciscetur de justo pro peccato, quod fecerit in hoc seculo; & hora mortis hominis justificat super eo judicium, & dicit; Recte judicasti me. Dictum est enim: *Ut justificeris in sermonibus tuis, & vincas cum judicaris*. *Corrupte egerunt in seipsos:* Israelitæ; Dictum est enim *Ose.* XIII. 9. *Perditio tua Israel, tantummodo in me auxilium tuum*. Ubicunque memoratur corruptio non designat nisi rem turpem, & Idololatriam: *Non filii ejus:* Non observarunt consuetudinem filiorum, qui audiunt traditionem patrum suorum; Sed dilexerunt vitia sua, sc. ea quæ sibi sunt vitio; Sicuti dictum est: *Exod.* 32. 28. *Ad infamiam inter insurgentes eorum*. *Generatio perversa, & prava*. Perversi vos estis, vos non potestis dirigi nisi igne. Parabola de ligno contorto; Tradunt illi artifici, ut rectum faciat, neque fit rectum; Et percutit illud securi, & non fit

עשאוהו קליפין והשליכוהו לאור כך אמר משה לישראל פתלתולים אתם ואין אתם מתכוונין אלא באור. וכן הוא אומר ונתתיך ביד אנשים בוערים. ואומר והבאתי את השלישית באש ונו׳. הליהוה תגמלו זאת. אי ענייים למי אתם גומלים זאת למי שעשה עמכם נסים. עם נבל. ולא הבין כמה גבורות כמה נוראות נעשו לו. ולא חכם. על העתידות ליעשות להם בהכנסם לארץ. וכן הוא אומר ישראל לא ידע. על העוברות. עמי לא התבונן על העתידות. דבר אחר מפני מה עם נבל ולא חכם בתורה כדכתיב ימותו ולא בחכמה. הלא הוא אביך קנך. הוא אביך הוא קנך לו לעם שנאמר כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. הוא עשך ויכוננך. רבי מאיר אומר כרכא דכולא ביה. מלכיה ממנה. כהניה ממנה. לוייה ממנה. סופריה ממנה. שנאמר ממנו פנה ממנו יתד. הוא עשך ויכוננך. הוא שומרך כענין שנאמר כי גבוה מעל גבוה שומר. רבי יהודה אומר הוא עשך כוין כוין שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם. אי אפשר לך להתקיים אפילו שעה אחת. רבי שמעון בן בתירה היה דורש הוא עשך ויכוננך הושיבך על בסיסיך הלעיטך ביזת מצרים וביזת הים וביזת שבעה עממים. ונתן לך שנשבע לך. זכור ימות עולם. אמר להם זכרו מה שעשיתי לדורות הראשונים מה שעשיתי לאנשי דור המבול ולאנשי דור הפלגה ולאנשי סדום ועמורה. בינו שנות דור ודור. שאין לך דור שאין בו כדור המבול וכאנשי סדום ועמורה אלא שכל אחד ואחד נידון כפי מעשיו. שאל אביך ויגדך. אלו הנביאים כענין שנאמר ואלישע ראהו והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו. זקניך ויאמרו לך. אלו זקנים כענין שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. דבר אחר זכור ימות עולם.

fit rectum. Ex eo facit cortices, & injiciunt in ignem. Sic dixit Mose Israelitis; Perversi vos estis, neque recti fietis nisi igne. Et sic dictum est *Ezech.* XXI. 31. *Daboque te in manus hominum adurentium:* Pariterque dictum est *Zachar.* XIII. 9. *Et ducam tertiam partem per ignem &c. Nunquid Domino compensatis hoc?* Si respondetis: Cui vos compensatis hoc? Illi, qui dixit: Et fuit mundus; qui fecit vobiscum miracula. *Popule stulte, & non intelligens:* Quam multa miracula, quam multa portenta facta sunt illi! *Et non sapiens.* In iis, quæ illis facienda erant in eorum ingressu in terram; Et sic dictum est: *Israel non intelligit:* Præteritum: *Et populus meus non considerat:* Futura: Alia expositio: Cur popule stulte, & non sapiens in lege? Sicuti scriptum est *Job* IV. 21. *Morientur & non in sapientia. Nonne ipse pater tuus creavit te?* Ipse est pater tuus, ipse te acquisivit in populum. Dictum est enim *Psalm.* CXXXV. 4. *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in peculium sibi. Ipse fecit te, ac concinnavit te.* R. Meir dicit: Civitas tota in eo; Regum ex eo, sacerdotium ex eo, ordo Leviticus ex eo, ordo scribarum ex eo; Dictum est enim *Zach.* X. 4. *Ex ipso angulus, ex ipso paxillus. Ipse fecit te ac concinnavit te:* Ipse custodit te; Sicuti dictum est *Eccles.* V. 7. *Quia excelsum custodit.* R. Jehuda dicit: Fecit te ex foraminibus, quorum si una aperiatur, aut obstruatur, tibi impossibile est ut conserveris vel una hora. R. Simeon ben Bethera hunc textum exposuit: *Ipse fecit te, ac concinnavit te:* Fecit te sedere in basibus tuis. Gustandam tibi dedit prædam Ægypti, prædam maris, & prædam septem populorum, & dedit tibi, quod tibi juravit: *Memento dierum antiquorum:* Dixit eis: Mementote quid fecerim generationibus prioribus, quid fecerim viris generationis diluvii, & viris generationis divisionis, & viris Sodomæ & Gomorrhæ; Considerate varias generationes, nulla erit tibi generatio, sicut generatio diluvii, & sicut viri Sodomæ & Gomorrhæ; at omnes judicatæ sunt secundum opera sua. *Interroga patrem tuum, & notum faciet tibi.* Isti sunt prophetæ; sicuti dictum est 2. *Reg.* II. 12. *Elisæus autem videbat, & clamabat; pater mi, pater mi, currus Israel, & auriga ejus. Senes tuos, ac dicent tibi.* Isti sunt seniores, sicuti dictum est: *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel.* Alia expositio: *Memento dierum antiquorum.* Dixit eis: Quando Deus

אמר להם כל זמן שהקדוש ברוך הוא מביא עליכם ייסורין בעולם הזה תזכרו כמה טובות ונחמות עתיד ליתן לכם לעתיד לבוא. שאל אביך ויגדך. במה שניתן לך מהר סיני. זקיניך ויאמרו לך. במה שקיבלו זקנים מהר סיני שנאמר ואל משה אמר עלה אל יהוה אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל. בהנחל עליון גוים. כשהנחיל הקדוש ברוך הוא לאומות העולם פירש כל תחום אומה ואומה כדי שלא יהו מעורבבין בם בני גוג למגוג. בני גמר לגמר. בני מדי למדי. בני תובל לתובל. יצב גבולות עמים. רבי אלעזר הקפר אומר הרי הוא אומר ששים המה מלכות ושמנים פילגשים הרי מאה וארבעים ואבותינו לא ירדו למצרים אלא בשבעים נפש. וכאן גבולות עמים למספר בני ישראל זכו עמים ליטול שני תחומין. למספר בני ישראל. כי חלק יהוה עמו. כיון שהתחילו הדורות להיות פרים ורבים לא מצא בהם כאברהם אבינו ואף על פי כן יצא ממנו ישמעאל וכל בני קטורה היו רעים מן הראשונים. בא יצחק ויצא ממנו עשו וכל אלופי אדום חזרו להיות רעים מן הראשונים עד שבא יעקב והוליד מטה שלימה מיד הקדוש ברוך הוא הכיר את חלקו שנאמר כי חלק יהוה עמו וגו'. ואומר לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. וישראל חבל נחלתו. חבל זה גורל. וכן הוא אומר חבלים נפלו בנעימים חבל זה חוט המשולש זה יעקב שהיה שלישי לאבות. ועליו הכתוב אומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק. ימצאהו בארץ מדבר. אלו ישראל שנאמר אני ידעתיך במדבר וגו'. ואומר כענבים במדבר מצאתי לישראל. ובתוהו ילל ישימון במקום הצרות ובמקום נדודי חיות והאומות. יסובבנהו. לפני הר סיני שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר. יבוננהו בעשר הדברות. יצרנהו כאישון עינו. שלא להזיקו לא מן הקולות ולא מן הלפידים·

Deus S. B. adducet ſuper vos caſtigationes in iſto ſeculo, mementote quam multa bona & conſolationes daturus ſit vobis in ſeculo futuro: *Interroga patrem tuum, & notum faciet tibi*: Id quod tibi dedit de monte Sinai: *Senes tuos, & dicent tibi*. Quæ acceperunt ſeniores de monte Sinai: Dictum eſt enim: *Moſi dixit: Adſcende ad Dominum tu & Aharon, Nadab, & Abihu, & ſeptuaginta de ſenioribus Iſrael. Cum poſſeſſionem daret Excelſus gentibus:* Quando dedit poſſeſſionem Deus S. B. nationibus mundi, ſeparavit terminum ſingularum nationum, ne inter ſe miſcerentur filii Magog cum Magog, filii Gomer cum Gomer, filii Madi cum Madi, filii Thubal cum Thubal. *Statuit de terminis populorum*. R. Elieſer ben R. Joſe Galilæi dicit: Ecce dictum eſt *Cantic.* VI. 7. *Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ*. Ecce centum & quadraginta: Et patres noſtri non deſcenderunt in Ægyptum niſi in ſeptuaginta animabus: Et hoc loco: *Terminum populorum juxta numerum filiorum Iſrael*: Digni facti ſunt populi, ut acciperent duos terminos juxta numerum filiorum Iſrael: *Pars enim Domini eſt populus ejus*. Quando generationes inceperunt creſcere & multiplicari, non deprehenſus eſt in iis ſimilis Abraham patri noſtro; licet egreſſus fuerit ex eo Iſmael, & filii Cethuræ, fuerunt pejores prioribus: Venit Iſaach, & egreſſus eſt ab eo Eſau, & omnes duces Edom; rurſus fuerunt pejores prioribus, donec venit Jacob, & generavit tribum perfectam; ſtatim Deus S. B. cognovit partem ſuam; Dictum eſt enim: *Pars enim Domini eſt populus ejus &c.* Pariterque dictum eſt *Jerem.* X. 16. *Non eſt his ſimilis pars Jacob, qui enim formavit omnia, ipſe eſt. Iſrael funiculus hæreditatis ejus:* חבל eſt ſors: Et ſic dictum eſt: *Funes ceciderunt mihi in præclaris:* חבל eſt funiculus triplex; Hic eſt Jacob, qui fuit tertius in patribus; & de eo ſcriptum eſt *Eccleſ.* IV. 12. *Funiculus triplex difficile rumpitur*. *Invenit eum in terra deſerti*. Iſti ſunt Iſraelitæ, de quibus dictum eſt *Oſe.* XIII. 5. *Ego cognovi te in deſerto &c.* Pariterque dictum eſt ibid. IX. 10. *Quaſi uvas in deſerto inveni Iſrael*. *Et in eremo ſiticuloſi loci*. In loco tribulationum, & in loco turmarum ferarum, & nationum. *Circumtulit eum*: Coram monte Sinai: Dictum eſt enim *Exod.* XIX. 17. *Steteruntque in lacinia montis*. *Perſpicacem reddidit eum:* Decalogo: *Cuſtodivit eum ſicut pupillam oculi ſui*. Ne læderentur a tonitribus, neque a fulguribus:

Alia

דבר אחר ימצאהו . כגון ומצא להם.
הספיק להם מזונותם בארץ מדבר . ובתוהו
ילל ישימון במקום נחש שרף ועקרב הבאר
עולה והמן יורד וענני הכבוד מקיפין אותם .
שנאמר יסובבנהו יבוננהו נתן בהם בינה
יתירה. יצרנהו כאישון עינו . שנאמר כי
מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך.
כנשר יעיר קנו. כדרך שאין הנשר זה בא
על קנו בבת אחת ﭏא מפסע מאילן
לאילן ומסוכה לסוכה כדי שיעורו בניו
ויהיה בהם כדי לקבלו כך בשעה שנגלה
הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישרﭏ לא
נגלה להם מרוח אחת ﭏא מארבע רוחות
שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים.
ואומר ובמדבר אשר ראית אשר נשאך
יהוה ﭏהיך . ישאהו על אברתו . כשם
שהנשר נושה את גוזליו על אברתו ואינו
מתירא מעוף בעולם כך ישרﭏ לא יראין
מכל אומה ולשון . יהוה בדד ינחנו. אמר
להם הקדוש ברוך הוא כשהייתם יושבים
יחידים ולא נהנין מאומות העולם כך אתם
עתידין להושיבכם יחידים בעולם ואין אומות
העולם נהנין מכם כלום. ואין עמו ﭏ נכר.
שלא ישלטו עליכם שרי אומות כענין
שנאמר ואין אחד מתחזק עמי על ﭏה כי
אם מיכאל שרכם . דבר אחר יהוה בדד
ינחנו. כענין שנאמר וישכן ישרﭏ בטח בדד
עין יעקב . ואין עמו ﭏ נכר שלא יהו עמכם
עובדי ﭏ נכר כענין שנאמר והאלילים כליל
יחלף. ואומר ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא.
ירכיבהו על במתי ארץ זו ארץ ישראל
שהיא גבוהה מכל הארצות . ויאכל
תנובות שדי. ﭏו פירות ארץ ישרﭏ שהם
קלים לאכול מכל מאכל הפירות של
שאר הארצות . ויניקהו דבש מסלע . זו
סכנירת וחברותיה שמהם הפירות שמינות
עד מאד . ושמן מחלמיש צור אלו זיתי גוש

Alia expositio : *Invenit eum :* Quasi dicat : Et invenit eos : Suppeditavit eis alimenta in terra deserti ; *Et in eremo siticulosi loci*. In loco serpentis adurentis , & scorpionis fons adscendebat , & manna descendebat, & nubes gloriæ eos obtegebat : Dictum est enim : *Circumtulit eum , perspicacem reddidit eum ;* Dedit eis intelligentiam præstantem : *Custodivit eum sicut pupillam oculi sui :* Dictum est enim : *Quia Angelis suis mandavit de te , ut custodiant te in omnibus viis tuis . Sicut aquila festinat ad nidum suum*. Sicut aquila ista non proficiscitur ad nidum suum una vice, sed gradiens ab arbore ad arborem , a tabernaculo ad tabernaculum, ut excitentur filii sui , & in iis satis sit , ut possint accipere ; Ita pariter quando apparuit Deus S. ad dandam legem , non apparuit ab uno , sed a quatuor lateribus : Dictum est enim *Deuter.* XXXIII. 2. *Et dixit: Dominus de Sinai venit: Expandit alas suas , assumit eum :* Sicuti dictum est *Exod.* XIX. 4. *Quomodo tulerim vos super alas aquilarum*. Pariterque dictum est *Deut.* I. 31. *Et in deserto , quo vidisti , quod portavit te Dominus Deus tuus : Portat eum super pennas suas :* Sicut aquila portat prædam suam super pennas suas, neque timet ab ullo volucri , ita pariter Israelitæ non metuunt ab ulla natione & lingua : *Dominus solus duxit illum* . Dixit eis Deus S. B. Sicut vos soli habitatis, neque usum capitis a nationibus mundi , ita pariter eritis habitaturi soli in mundo , neque nationes mundi usum capient a vobis ; *Et non fuit cum eo deus alienus* : sc. quod vobis non dominabuntur principes nationum ; sicuti dictum est *Dan.* x. 21. *Et nemo est adjutor meus in omnibus his , nisi Michael principes vester* . Alia expositio : *Dominus solus duxit illum ;* Sicuti dictum est *Deuter.* XXXIII. 28. *Ut habitaret Israel in securitate solus sicut fons Jacob . Et non fuit cum eo deus alienus* : sc. quod non faciat vobiscum colentes deos alienos ; sicuti dictum est *Isai.* II. 18. *Et idola peritis conterentur*. Pariterque dictum est *Isai.* II. 11. *Exaltabitur autem Dominus solus in die illa . Collocavit eum super excelsa loca terræ :* Hæc est terra Israel , quæ ceteris terris est eminentior . *Comedit proventus agri* . Isti sunt fructus terræ Israel , qui sunt leves ad comedendum præ omni comestione fructuum reliquarum terrarum . *Eduxit ei mel e rupe :* Hæc est Scania , & ejus similes , ex quibus fructus sunt pinguissimi . *Et oleum e marmoreo lapide :* Hæc est oliva Gusc Cha-

חלב. מעשה שאמר רבי יהודה לבנו בסכנית צא והבא לנו קציעות מתוך החבית הלך ומצא את העבית שצף עליה דבש. מעשה שאמר רבי יהודה לבנו בצפורי צא והבא לנו גרגרות מתוך העליה הלך ומצא את העליה שצפה עליה דבש. חמאת בקר וחלב צאן. זה היה בימי שלמה כענין שנאמר ועשרים בקר רעי לבד מאיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים. דבר אחר חמאת בקר וחלב צאן עם חלב כרים ואילים בני בשן. אלו אומות העולם שכל ממונם נופל ביד ישרﭏ. עם חלב כליות חטה. ﭏ עשרת השבטים שהיו אוכלים כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק. ודם ענב תשתה חמר. כענין שנאמר השותים במזרקי יין וראשית שמנים ימשחו. דבר אחר חמאת בקר. ﭏ הכנענים. וחלב צאן. שכללן עם המלכיות שבאו והחזיקו בארץ ישרﭏ. עם חלב כרים ﭏ הגמונים שלהן. ואילים בני בשן ﭏ קנטרונין שלהם. ועתודים. ﭏ סנקליטין שלהן. עם חלב כליות חטה ﭏ המטרניות שלהם. ודם ענב תשתה חמר. שישרﭏ יורשין אותן באחרונה והם מנחילין אותם לבניהם וערבין להם כיין. וישמן ישורון ויבעט. אותו דור המבול. מרוב הטובה שהשביע להן הקדוש ברוך הוא מרדו שנאמר שורו עיבר ולא יגעיל. ואומר ישלחו כצאן עויליהם ואומר ישאו כתף וכנור. יבלו בטוב ימיהם ואומר מה שדי כי נעבדנו אמרו לא טיפת גשמים אנו צריכין שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה אמר להם הקדוש ברוך הוא הטובה שהשפעתי לכם בה אתם מכעיסים אותי בה אני טורדן מן העולם. שנאמר ויהי הגשם על הארץ. וימח את כל היקום וכן אתה מוצא בדור הפלגה שאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ

Chaleb. Historia, quam dixit R. Jehuda filio suo, in Scania; Egredere, & affer nobis caricas ex dolio: Abiit & invenit dolium, super quo natabat mel: Historia quam dixit R. Jehuda filio suo in Tsippori: Egredere, & affer nobis caricas ex cœnaculo: Abiit & invenit cœnaculum, quod super eo nataret mel. *Butyrum bovis*, *& lac ovis*. Hoc fuit diebus Salomonis, sicuti dictum est 1. *Reg.* IV. 23. *Decem boves pingues*, *& viginti boves pascuales*, *& centum arietes*, *excepta venatione cervorum*, *caprearum*, *atque bubulorum*, *& avium altilium*. Alia expositio: *Butyrum bovis*, *& lac ovis cum pinguedine saginatorum*, *& arietum Basanitarum:* Istæ sunt nationes mundi, quarum opes omnes ceciderunt in potestatem Israel: *Cum lacte*, *rene tritici*. Istæ sunt decem tribus, quæ comederunt saginatas ex ovibus, & vitulos in medio saginarii. *Et sanguine uvarum bibit vinum*. Sicuti dictum est *Amos* VI. 7. *Bibentes vinum in phialis*, *& optimo unguento delibuti*. Alia expositio; *Butyrum bovis*: Isti sunt Chananæi: *Et lac ovis*: Quod comprehensi fuerint in regnis, quæ venerunt, & roborata sunt in terra Israel. *Cum pinguedine saginatorum;* Isti sunt eorum duces: *Et arietum Basanitarum*: Isti sunt eorum irrisores. *Et arietum*: Isti sunt eorum judices. *Cum lacte rene tritici*. Istæ sunt eorum matronæ: *Et sanguine uvarum bibit vinum*. Quod Israelitæ eos hæreditabunt in fine, & ipsi facient hæreditare filiis suis, & miscebuntur cum illis sicut vinum. *Et impinguatus est Israel*, *& recalcitravit*. Hæc est generatio diluvii; Propter multitudinem bonorum, quibus eos saturavit Deus S. B. rebellarunt: Dictum est enim *Job* XXI. 10. *Bos eorum concepit*, *& non abortivit*. Pariterque dictum est ibid. *Egrediuntur quasi greges parvuli:* Et similiter dictum est ibid. *Tenent tympanum & cytharam: Ducunt in bonis dies suos:* Et similiter dictum est ibid. *Quis est omnipotens ut serviamus ei?* Dixerunt; Ne gutta quidem pluviarum nos indigemus: Dictum est enim *Genes.* II. 6. *Et vapor adscendit de terra*, *& adaquavit totam faciem terræ*. Dixit eis Deus S. B. Dona, quibus vos affluere feci, irritaverunt me, his vos detrudam de mundo: Dictum est enim: *Et fuit pluvia super terram: Et delevit omnem substantiam*. Et sic tu deprehendis de generatione divisionis: *Dixerunt: Veni*, *ædificemus nobis urbem*, *& turrim*, *cujus summitas cœlorum usque pertingat*, *& faciemus nobis nomen*, *ut non dispergamur super faciem totius terræ*.

לפיכך אמר להם הקדוש ברוך הוא אני אפזר אתכם בארבע פנות העולם שנאמר ויפץ יהוה אותם. וכן אנשי סדום שנאמר הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ויד ואביון לא החזיקה . וכתיב ותגבהינה ותעשנה תועבה ואסיר אתהן כאשר ראיתי: וכן ישראל מרוב שלותן חטאו . דכתיב המאת בקר וחלב צאן . וכתיב וישמן ישורון ויבעט . וכן הוא אומר כי אביאנו אל הארמה אשר נשבעתי לאבותיו זבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים. שמנת . בימי ירבעם . עבית . בימי אחאב . כשית . כל ימי יהוא. שמרוב שעבית כשית. כיון ששמן מבפנים נעשית כסלים מבחוץ. וכן הוא אומר כי כסה פניו בחלבו ויעש פימה עלי כסל . יטוש אלוה עשהו . כמידתן מדד הקדוש ברוך הוא להם שנאמר ויטש משכן שילה. וינבל צור ישועתו . וכנגדו אל תנאץ למען שמך אל תנבל כסא כבודך. יקניאוהו כזרים בתועבות . מלמד שהיו הולכין ועושין להם דברים של זרות כענין שנאמר וגם את מעכה אמו ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת ויכרות אסא את מפלצתה וישרוף בנחל קדרון . בתועבות יכעיסוהו . זה משכב זכור וכן הוא אומר תועבה עשו . יזבחו לשדים. אמר הקדוש ברוך הוא אלו דברים שהם מטיבים להם היו עובדין הייתי אומר על אחת כמה וכמה שהן עובדין לשדים. מה דרכו של שד כיון שנכנס באדם הוא כופה אותו על פניו. אלהים לא ידעום . מה שאין אחד מאומות העולם יודע מה הוא אלא כשהוא רואה אותו אומר צלם יהודי הוא זה . הדא הוא דכתיב לממלכות האליל ופסיליהם מירושלם ומשומרון . מלמד שירושלם ושומרון מספקת טופסין של עבודה זרה לכל האומות. חדשים מקרוב באו. בכל

ræ. Genes. XI. 4. Idcirco dixit eis Deus S. B. Ego diſpergam vos in quatuor latera mundi ; Dictum eſt enim : *Et diſperſit Dominus eos*. Et ſimiliter viri Sodomæ: Dictum eſt enim *Ezech.* XVI. 49. *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ , ſuperbia ſaturitas panis , & abundantia , & otium ipſius , & manum egeno , & pauperi non porrigebant* . Et ſcriptum eſt ibid. *Et elevatæ ſunt , & fecerunt abominationes coram me , & abſtuli eas ſicut vidiſti :* Ita pariter propter multitudinem tranquillitatis peccarunt : Scriptum eſt enim : *Butyrum bovis , & lac ovis* . Pariterque ſcriptum eſt : *Et impinguatus eſt , & recalcitravit* . Et ſic ſcriptum eſt ; *Introducam enim eum in terram , quam juravi patribus ejus , fluentem lacte , & melle , comedet autem , & ſaturabitur , & impinguabitur , & reſpiciet ad deos alienos . Impinguatus es :* Temporibus Jeroboam : *Incraſſatus es* . Temporibus Achab . *Oblitus es* . Cunctis diebus , quibus incraſſaberis , obliviſceris . Quando intus pingueſcit , fiunt ilia extrinſecus . Et ſic dictum eſt *Job* XV. 28. *Operuit faciem ejus craſſitudo , & de lateribus ejus arvina dependet . Dereliquit Deum factorem ſuum* . Juxta eorum menſuram metitus eſt eos Deus S. B. Dictum eſt enim : *Et dereliquit tabernaculum Silo : Ignoravit creatorem liberationis ſuæ:* Et contra id dictum eſt *Jerem.* XIV. 21. *Ne des nos in opprobrium propter nomen tuum , neque facias nobis contumeliam ſolii gloriæ tuæ . Zelum injecerunt ei per extraneos , per abominationes* . Docemur quod incederent , & facerent ſibi res extraneas; ſicuti dictum eſt 2. *Paral.* XV. 16. *Sed & Maacham matrem ſuam ejecit de imperio , eo quod in luco feciſſet ſimulacrum Priapi , & excidit Aſa ſimulacrum , & combuſſit in torrente Cedron , Per abominationes furorem injecerunt ei :* Hic eſt concubitus maſculi : Et ſic dictum eſt : *Abominationem fecerunt . Immolaverunt dæmoniis* . Dixit Deus S. B. Si res , quæ illis benefaciunt , colunt dicam quanto magis colent dæmonia ? Quænam eſt conſuetudo dæmonis? Quando ingreditur in hominem incurvat eum in faciem ſuam . *Idolis , quæ non noverunt* : Sicut nemo eſt nationibus mundi , qui ſciat , quid ſit , niſi quando ipſum viderit , dicens: Imago Judæi hæc eſt: Hoc eſt quod ſcriptum eſt *Iſai.* IX. 10. *Regna Idoli , & eorum ſculptilia de Hieruſalem , & de Samaria* . Docemur , quod Hieruſalem & Samaria ſuppeditaret typos Idololatriæ cunctis nationibus: *Novis a propinquo venientibus* : Singulis

יום ויום היו מתחדשים עבודות זרות.
לא שערום. לא שיערום אבותיכם אם
יש בהן צורך ואם אין בהם צורך . צור
ילדך תשי. הנחתם זכות אבותיכם שנאמר
הביטו אל צור חוצבתם. ותשכח אל מחולליך
שכחתם אמותיכם שנאמר ואל שרה
תחוללכם . דבר אחר צור ילדך תשי אין
צור אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר הצור
תמים פעלו. ילדך, שהביאך בעולם. כענין
שנאמר בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ
ותבל ומעולם ועד עולם אתה אל . תשי
כענין כי השה אלוה חכמה. ותשכח אל
מחוללך . שעשאך מחילין מחילין שאם
תעלה אחת מהן על גבי חברתה אין
איפשר לך לחיות . וירא יהוה וינאץ.
וירא. במעשיהם. וינאץ . במלכותם וכן
הוא אומר וינאץ בזעם אפו מלך וכהן,
מכעס בניו ובנותיו . אם כשהן מכעיסין
וקראין בנים אם לא היו מכעיסין על
אחת כמה וכמה שהיו נקראין בנים
חביבין . אמר רבי מאיר אין לך בכל
המלכים שמלך ימים קלים כזמרי שנאמר
ויתר דברי זמרי וקשרו אשר קשר הלא
הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי
ישראל. ולא אלא שבעה ימום . ויאמר
אסתירה פני מהם אמר הקדוש ברוך
הוא הריני מסלק שכינתי מביניהם להודיעם
מה יהא בסופם. אמר הקדוש ברוך הוא
הרי אני מוסרן למלכות משעבדין ומצערין
אותם להודיעם מה יהא בסופם . כי
דור תהפוכות. כשהיו דור תהפוכות הפכו
דברי אלהים חיים . לפיכך ויהפך להם
לאויב והוא נלחם בכם. בנים לא אמן
כם. אין בהם אמונה של כלום עמדתם
לפני ה׳ סיני אמרתם כל אשר דבר
יהוה נעשה ונשמע . חזרתם ואמרתם
אלה אלהיך ישראל. נכנסתם לארץ ואמרתם
אין אנו גולין מעתה ועד עולם בניתם
לכם בית המקדש ואמרתם שאינו חרב
לעולם . חזרתם ואמרתם אין לנו חלק

lis diebus innovabatur Idololatria : *In
quibus non occupati fuerunt patres ve-
stri*. Non occupati fuerunt in iis pa-
tres vestri , utrum in iis esset utili-
tas necne. *Creatoris nativitatis tuæ obli-
tus es*. Dereliquisti merita patrum ve-
strorum . Dictum est enim *Isai. At-
tendite ad petram unde excisi estis . Et
oblitus es Domini Dei tui*. Dereliquistis
merita matrum vestrarum . Dictum est
enim : *Et ad Saram , quæ peperit vos* .
Alia expositio : *Creatoris nativitatis tuæ
oblitus es* . צור non est nisi Deus S. B.
Dictum est enim . *Creatoris perfectum
est opus . Nativitatis tuæ* : Qui te addu-
xit in mundum ; Sicuti dictum est *Ps.*
xc. 2. *Priusquam montes fierent , aut
formeretur terra , & orbis , & usque in
seculum tu es Deus : Oblitus es* : Si-
cuti dictum est *Job* XXXIX. 17. *Priva-
vit enim eam Deus sapientia . Et obli-
tus es tui Creatoris* . Qui fecit te ex
foraminibus quorum si alterum super
alterum adscendat , impossibile est ut
vivas . *Videns autem Dominus rejecit :
Videns* eorum opera: *Rejecit* eorum re-
gna : Et sic dictum est *Thren.* II. 6.
*Et in indignationem furoris sui regem ,
& sacerdotem . Iratus est ejus filiis &
filiabus* : Si quando ad iram excitant ,
vocantur filii, quando ad iram non ex-
citant , quanto magis vocabuntur filii
dilecti ? Dicit R. Meir ; Non est tibi
in cunctis regibus, quod regnaverit bre-
viore tempore , quam Zimri ; Dictum
est enim 1. *Reg.* XVI. 20. *Reliqua au-
tem sermonum Zimri, & insidiarum ejus,
& tyrannidis , nonne hæc scripta sunt in
libro verborum dierum regum Israel ?*
At non regnavit , nisi septem die-
bus . *Et dixit : abscondam faciem meam
ab ipsis* . Dixit Deus S. B. Ecce remo-
vebo Divinitatem meam de medio eo-
rum , ut cognoscant , quid erit in eo-
rum fine : Dixit Deus S. B. Ecce ego
eos tradam regnis , ut eos servire fa-
ciant, ut affligant, ut cognoscant, quid
erit in eorum fine . *Nam generatio per-
versorum sunt* : Quando pervertitur ge-
neratio , pervertit verba Dei viventis .
Idcirco: Et conversus est in eos in ini-
micum , & pugnavit contra eos . *Filii
in quibus non est stabilitas* . In quibus
non est fides: Stetistis coram monte Si-
nai , & dixistis : *Omne quod locutus est
Dominus, faciemus, & obediemus*. Rursus
dixistis. *Isti sunt dii tui Israel*. Ingressi
estis in terram , & dixistis : Nos non
exulabimus nunc & in secula : Ædifica-
stis vobis domum sanctuarii , & dixi-
stis: Nunquam excidetur: Et rursus di-
stis: Non est nobis pars in David , ne-
que

בדוד ולא נחלה בבן ישי. דבר אחר לא אמון בם. רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר לא רצו ישראל לומר אחר הנביאים אמן בשעה שהיו מברכין אותם עד שפתח ירמיהו את פיו ואמר אמן בשעה שבירכו שנאמר ואען ואומר אמן יהוה. הם קנאוני בלא אל. אלו עבודה זרה שכינו על שם אלהים. כיעסוני בהבליהם. זה הכבואה ואפילו הבל היוצא מן הקדירה. ואני אקניאם בלא עם. אלו כשדים. שנאמר בהן הן ארץ כשדים זה העם לא היה. דבר אחר אלו שהן באין מברבריאה שהן מהלכין ערומין שאין לך בזוי ממי שהלך ערום. בגוי נבל אכעיסם אלו המינים שנאמר אמר נבל בלבו אין אלהים השחיתו התעיבו עלילה אין עושה טוב. אש קדחה באפי מלמד שהפורענות אינה יוצאה מלפני הקדוש ברוך הוא אלא באף כענין שנאמר עלה עשן באפו. ותיקד עד שאול תחתית. זו גיהנם וכן הוא אומר אך אל שאול תורד. ותאכל ארץ ויבולה. זו ארץ ישראל: ותלהט מוסדי הרים אלו הרי ירושלם שנאמר ירושלם הרים סביב לה. דבר אחר ותאכל ארץ אלו ארבע מלכיות שנידונין בה. אספה עלימו רעות. אמר הקדוש ברוך הוא אני מכנס כל פורענות שבעולם ומביאן עליהם בבת אחת. דבר אחר אספה עלימו רעות. מלמד שהיו כל הרעות מתאספות זאת אומרת אני באה עליהם וזאת אומרת אני באה עליהם. אמר להם הקדוש ברוך הוא המתינו שכל אחת ואחת עתידה לעשות את שלה. חיצי אכלה בם. אלו חצי כענין שנאמר בשלחי את חצי הרעב הרעים בהם אשר היו למשחית. דבר אחר חצי אכלה בם חצי כלין והם אינן כלין. וכן הוא אומר כי אני יהוה לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם. מזי רעב. שהיו מוזין ומושלכין באשפות מפני הרעב כענין שנאמר והעם אשר המה מתנבאים להם יהיו מושלכים בחוצות

que hæreditas in filio Isai: Alia expositio: *In quibus non est stabilitas*. R. Eliéser ben R. Jose Galilæi dicit: Noluerunt Israelitæ dicere post prophetas amen quando eis benedicebant; donec aperuerit Jeremias os suum, & dixerit amen, quando eis benedixit; Dictum est enim: *Et respondit, & dixit amen Deo; Ipsi zelum injecerunt mihi per non Deum:* Hæc est Idololatria, quæ respicit nomen Dei. *Furorem injecerunt mihi per vanitates suas:* Hæc est umbra, vel vapor egrediens ex olla. *Et ego zelum injiciam eis per non populum*. Isti sunt Chaldæi, de quibus dictum est *Isai.* XXIII. 13. *Ecce terra Chaldæorum talis populus non fuit*. Alia expositio: Isti sunt qui veniunt ex Barbaria, qui incedunt nudi; ut tibi non sit ignominia ab eo, qui incedat nudus: *Per populum stolidum furorem injiciam eis:* Isti sunt hæretici: Dictum est enim: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus: Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis, non est qui faciat bonum. Ignis arsit in cerebro meo:* Docemur, quod pœna non egrediatur a conspectu Dei S. B. nisi in furore; Sicuti dictum est 2. *Sam.* XXII. 9. *Adscendit fumus de furore ejus: Et combussit usque ad infernum infimum*. Hæc est Gehenna; Et sic dictum est *Isai.* XIV. 15. *Verumtamen ad infernum detraheris. Combussit terram, & proventus ejus:* Hæc est terra Israel; *Et flammam traxit usque ad fundamentum montium:* Hæc est Hierusalem: Dictum est enim *Psal.* CXXV. 2. *Hierusalem: montes in circuitu ejus:* Alia expositio: Ista sunt quatuor regna, cujus causa judicata sunt: *Augebo in eos mala*. Dixit Deus S. B. Ego congregabo omnia supplicia quæ sunt in mundo, & uno tempore super eos inducam: Alia expositio: *Augebo in eos mala:* Docemur; Omnia supplicia congregabuntur; Istud dicet: Ego veniam super eos: Et illud dicet: Ego veniam super eos. Dixit illis Deus S. B. Expectate donec singula faciant, quod suum est. *Sagittas meas consumam in eos:* Istæ sunt sagittæ famis: Sicuti dictum est *Ezech.* v. 16. *Quando immitto sagittas famis pessimas in eos, quæ erunt mortiferæ*. Alia expositio: *Sagittas meas consumam in eos:* Sagittæ meæ consumentur, & ipsi non absumentur. Et sic dictum est *Malach.* III. 6. *Ego enim Dominus, & non mutor, & vos filii Jacob non estis consumti. Inflationes famis:* Quod inflati, & projecti erunt in fimo propter famem: Dictum est enim *Jerem.* XIV. 16. *Et populi, quibus prophetant, erunt projecti*

ירושלם מפני הרעב והחרב ואין מקבר להמה המה נשיהם ובנותיהם ושפכתי עליהם את רעתם . דבר אחר מזי רעב מלשון ואתונא אזא יתירא. שהיו שרופין מן הרעב . ולחומי רשף תרגם עוף כמו ובני רשף ינביהו עוף . וקטב מרירי . לפי דרכנו למדנו שכל מי שהשד נכנס בו שהוא מרירי והיא בריה מהלכת בין החמה לצל . ושן בהמות אשלח בם . שתהא בהמתו נושכת והיא מעלה נימי כמו הזאב וכמו הערוד. וכמו שהיה מעשה שהיו הרחלות נושכות ביהודה . דבר אחר ושן בהמות אשלח בם שיהא רואה את החרב רודפת אחריו בשוק והוא יכול לברוח מפניה ולמלט את נפשו מרעה וחדרי הבית נופלין עליו והוא מת בה . עם חמת זוחלי עפר . אלו ארבע מלכיות שנאמר בהם נחש ועקרב וצמאון שאימתן מוטלות בעולם . דבר אחר עם חמת זוחלי עפר אלו הכינים שאין שלטונם אלא בעפר. מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה. מיכן אמרו בשעת הדבר כנס הרגל ובשעת הרעב פזר את הרגל . מחוץ תשכל חרב על מעשה שהיו עושין בחוצות כענין שנאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה ומספר חוצות ירושלם . ומחדרים אימה. על מה שעשו בחדרים הדא הוא דכתיב הראית בן אדם אשר זקני ישראל עושים בחשך איש בחדרי משכיתו . גם בחור גם בתולה . הייתי אומר שאתם לפני הבחור והבתולה בלא חטא. ועכשיו גם בחור גם בתולה יונק עם איש שיבה שטינפו מעשיהם איש שיבה ביונק קטן . אמרתי אפאיהם . אמרתי באפי איה הם . אשביתה מאנוש זכרם. שלא יהו בעולם אבל מה יעשה להם לולי משה בחירו. לולי יהוה שהיה לנו לולי יהוה הותיר לנו שריד. לולי כעס אויב. אמר הקדוש ברוך הוא מי גרם לי

in viis Hierusalem præ fame & gladio , & non erit qui sepeliat eos ; ipsi & uxores eorum , & filii , & filiæ eorum , & effundam super eos malum suum : Alia expositio: *Inflationes famis :* Juxta significatum de quo dictum est *Dan.* III. 22. *Et fornax erat accensa valde .* Sc. quod ex fame comburentur . *Et comestiones volucris .* Targum : *Comestiones volucris .* Sicuti dictum est: *Et filii aquilæ extollent volucrem : Et uredinem amarorum :* Juxta nostram consuetudinem docemur , quod dæmon ingrediatur in eum , qui est מרירי , & est creatura , quæ incedit inter solem , & umbram . *Ac dentem quadrupedum immittam in eos :* Quod ejus jumentum mordeat , & excitet ulcus , sicut lupus , & onager . Et narratur historia , quod oves morderent in Judæa . Alia expositio : *Et dentem quadrupedum immittam in eos :* Quod ipse videbit gladium insequentem in foro , & poterit fugere ab ejus conspectu , & liberare animam suam a malo , & conclavia domus cadant super eum , & ipse moriatur : *Cum veneno bestiolarum pulveris .* Ista sunt quatuor regna , de quibus dictum est *Deut.* VIII. 15. *Serpentis & scorpionis sitibundum .* Quod eorum timor incedat in mundo . Alia expositio : *Cum veneno bestiolarum pulveris :* Isti sunt vermiculi, qui non dominantur nisi in pulvere: *Deforis orbabit gladius , & e conclavibus terror :* Hinc dixerunt : Tempore pestilentiæ, introducit pedem , & tempore famis , dispergit pedem . *Deforis orbabit gladius :* Propter opera , quæ fecerunt foris, sicuti dictum est *Jerem.* XI. 13. *Secundum numerum civitatum tuarum erant dii tui , Juda , & secundum numerum viarum Hierusalem : Et e conclavibus terror :* Propter ea , quæ fecerunt in conclavibus : Hoc est quod scriptum est *Ezech.* VIII. 12. *Certe vides, fili hominis, quæ seniores domus Israel faciant in tenebris , unusquisque in abscondito cubiculi sui . Etiam juvenem , etiam puellam .* Dixerim , quod fueritis coram juvene , & puella sine peccato . Nunc autem : *Etiam juvenem , etiam puellam, parvulum cum viro sene ;* Quod inquinata sint opera viri senis , sicut opera lactantis parvuli : *Dixissem : Annibilabo eos : Dixissem* in furore meo , ubi sunt illi ? *Cessare faciam ex hominibus memorationem ipsorum :* Ne sint in mundo : Sed quid faciam de illis ? *Si non Mose electus ejus . Ps.* CXXIII. 2. *Nisi quia Dominus erat in nobis .* Ibid. *Nisi Dominus reliquisset nobis semen . Isai.* I. 9. *Si indignatio inimici collecta non fuisset :* Dixit Deus S. B. Quid effecit mihi

כעסן של אומות העולם ואין אנור אלא כנוס כענין שנאמר דברי אנור בן המשא נאם הגבר לאיתיאל לאיתיאל. פן ינכרו צרימו. בשעת צרתן של ישראל אומות העולם רואין אותן ועושין עצמם כאילו אינם מכירים אותם . וכן את מוצא בשעה שנברו אומות העולם על ישראל גמרו והסכימו בכל מקום שישראל בורחין שלא יהו מניחין אותם . בקשו לברוח למערב ולא הניחום שנאמר משא בערב ביער בערב תלינו ונו'. בקשו לברוח לדרום ולא הניחום שנאמר כה אמר יהוה על שלשה פשעי עזה ועל ארבעה לא אשיבנו על הנלותם גלות שלימה להסניר לאדום. בקשו לברוח למזרח ולא הניחום שנאמר על שלשה פשעי דמשק ועל ארבעה לא אשיבנו על דושם בחרוצות הברזל את הגלעד. בקשו לברוח לצפון. ולא הניחום דכתיב על שלשה פשעי צר ועל ארבעה לא אשיבנו על הסנירם גלות שלימה לאדום ולא זכרו ברית אחים . אבל כשישראל בשמחה אומות העולם עושין אותם אחים . וכן עשו אומר ליעקב אחי יהי לך אשר לך . וכן חירם אמר לשלמה מה הערים האלה אשר נתן לי אחי. פן יאמרו אומות העולם ידינו רמה ולא יהוה פעל . אנחנו פרענו להם מעצמנו ולא יהוה פעל כל זאת. וכן השוטים אומרים הלא בחזקינו לקחנו לנו. כי גוי אבד עצות המה. אמר הקדוש ברוך הוא איבד ישראל עצה טובה שניתן להם מהר סיני . ואין עצה אלא תורה שנאמר לי עצה ותושיה . ואין בהם תבונה. אין בהם דעת להסתכל ולומר אמש היה אחד ממנו רודף אלף מאומות העולם ושנים מניסין רבבה אבל עכשו אחד מן האומות רודף ממנו אלף . ורבי נחמיה דורשו כלפי האומות ונראין דברי רבי יהושע שדרשו כלפי ישראל לו חכמו ישכילו זאת . אין זאת אלא

hi indignationem nationum mundi ? Non est אנור nisi collectio : Sicuti dictum est *Prov.* XXX. I. *Verba congregantis filii vomentis: Visio quam locutus est vir , cum quo est Deus . Ut non abalienarent se inimici eorum :* Tempore tribulationis Israel nationes mundi eos intuentur, & considerant seipsos, quasi eos nunquam noverint : Et sic tu deprehendis , quando prævalent nationes mundi super Israel , includunt eos , & præveniunt in cunctis locis, quo fugiunt Israelitæ, neque eos deserunt: Si quærant fugere in occidentem , non permittunt: Dictum est enim *Isai.* XXI. 13. *Onus in Arabia , in saltu ad vesperam dormientis &c.* Si quærant fugere ad austrum, non permittunt . Dictum est enim *Amos* I. 6. *Super tribus sceleribus Gazæ , & super quatuor non convertam eum , eo quod transtulerit captivitatem perfectam , ut concluderent eam in Idumæa.* Si quærant fugere ad orientem , non permittunt . Dictum est enim ibid. *Super tribus sceleribus Damasci , & super quatuor non convertam eum, eo quod trituraverint in plaustris ferreis Galaad.* Si quærant fugere ad aquilonem , non permittunt ; Dictum est enim ibid. *Super tribus sceleribus Tyri , & super quatuor non convertam eum; eo quod concluserint captivitatem perfectam in Idumæa , & non sint recordati fœderis fratrum .* Quando vero Israelitæ sunt in lætitia , nationes mundi eos considerant ut fratres ; Et sic Esau dixit Jacobo : Et sic dictum est *Genes.* XXXIII. 8. *Frater mi , sit tibi quod tuum est .* Et similiter Hiram dixit Salomoni I. *Reg.* IX. 13. *Istæne sunt civitates quas dedisti mihi , frater mi ? Ne dicerent :* Nationes mundi : *Manus nostra excelsa est .* Et Dominus non fecit . Nos per nos ipsos ulti sumus ; *Et Dominus non fecit omne hoc :* Et sic stulti dixerunt : *Nunquid non in fortitudine nostra assumsimus nobis? Gens enim perdita consilio sunt.* Dixit Deus S. B. Perdidit Israel consilium bonum , quod datum est sibi a monte Sinai ; & non est consilium nisi lex ; Dictum est enim *Prov.* VIII. 14. *Meum est consilium & æquitas: Nec est in eis intelligentia :* Non est in ei mens considerandi , & dicendi . Quomodo unus ex nobis persequetur mille ex nationibus mundi, & duo fugent myriadem ? At hoc tempore unus ex nationibus persequitur ex nobis mille : Et R. Nehemia hoc exposuit de nationibus mundi . Et probabiliora videntur verba R. Jehosua, qui hoc exposuit de Israel . *Si sapientes essent saperent hoc :* Non significat זאת nisi legem:

תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. יבינו לאחריתם אמר הקדוש ברוך הוא אלו המתנתם שעה אחרת כשירד משה מהר סיני לא שלטה בהם כל אומה ולשון שנאמר לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו . כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי . איכה ירדף אחד אלף ושנים יניסו רבבה. אמר הקדוש ברוך הוא אלו קיימתם התורה הייתי עושה לכם הבטחה אחד רודף אלף. אם לא כי צורם מכרם . זה אברהם אבינו מכר את ישראל בגלות שבחר לו הגלות כדי שינצלו ישראל מדינה של גיהנם. ויהוה הסגירם . שהקדוש ברוך הוא הסכים על ידו שנאמר ביום ההוא כרת יהוה את אברם ברית לאמר . אם לא כי צורם מכרם ויהוה הסגירם. מלמד שהקדוש ברוך הוא מסרם ביד האומות לא מפני שהן גבורין אלא מרצון הקדוש ברוך הוא . כי לא כצורנו צורם ואויבנו פלילים . אמר ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם לא כתוקף שאתה בא עלינו את מביא על אומות העולם כשאתה מביא עלינו תקף אנו נוהגין עמהם במדת רחמים אבל הם אין מרחמין עלינו. ואויבינו פלילים. אמרו ישראל רבונו של עולם כתבת בתורתך והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו. לא אויב לו יעידנו ולא מבקש רעתו ידיננו . והנה אויבינו פלילים. כי מגפן סדום גפנם. רבי דורשו כלפי ישראל. אמר הקדוש ברוך הוא ואנכי נטעתיך שורק כולו זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה . כי מגפן סדום גפנם. של עמורה שנאמר ומשדמות עמורה . ענבימו ענבי רוש . בניו של אדם הראשון אתם שלא נצטווה אלא על מצוה אחת ובשעה קלה עבר עליה וגרם לו מיתה ולדורותיו, אשכלות מרורות למו . אלו הגדולים שבכם כענין שנאמר אין אשכל לאכול בכורה אותה

gem : Dictum est enim : *Hæc est lex , quam posuit Mose in conspectu filiorum Israel . Intelligerent finem suum .* Dixit Deus S. B. Si expectassent hora una , quando descendit Mose de monte Sinai, non dominata fuisset illis ulla natio , & lingua. Dictum est enim *Psal.* LXXXI. 14. *Si populus meus audisset me , Israel si in viis meis ambulasset pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem , & super tribulantes eos misissem manum meam. Quomodo persequeretur unus mille , & duo fugarent myriadem ?* Dixit Deus S. B. Si observassetis legem , dedissem vobis confidentiam , ut unus persequeretur mille . *Nisi quod creator eorum vendiderit eos:* Hic est Abraham pater noster, qui vendidit Israel in captivitate: quod sibi elegerit captivitatem , ut liberaret Israel a judicio Gehennæ : *Et Dominus tradiderit eos:* sc. quod Deus S. B. in sua manu anticipaverit : Dictum est enim *Genes.* XV. 18. *Die ipso pepigit Dominus fœdus cum Abraham , dicendo . Nisi quod creator eorum vendiderit eos , & Dominus tradiderit eos .* Docemur , quod Deus S. B. eos tradiderit in manus nationum, non quod sint fortiores , sed hoc fuit ex voluntate Dei S. B. *Nam non est sicut creator noster creator eorum , & inimici nostri sunt judices ?* Dixit Israel coram Deo S. B. Domine mundi : Non juxta potentiam , qua tu venis super nos , tu adducis super nationes mundi , quando tu adducis super nos potentiam, nos observamus proprietatem misericordiæ ; at illæ nostri non miserentur : *Et inimici nostri sunt judices :* Dixerunt Israelitæ : Domine mundi : Scriptum est in lege tua *Num.* XXXV. 23. *Et ipse non erat illi inimicus , neque quæsitor mali ejus .* Inimicus non testificabitur in eum , neque quæsitor mali judicabit eum: *Et nunc inimici nostri sunt judices ? Ex vite enim Sodomæ est vitis eorum .* Rabi exposuit de Israel . Dixit Deus S. B. *Ego te plantavi vineam electam, omne semen verum, quomodo conversa es mihi in pravum vinea aliena? Jerem.* II. 21. *Ex vite enim Sodomæ est vitis eorum .* Gomorrhæ . Dictum est enim : *Et ex seminibus Gomorrhæ. Uvæ eorum sunt uvæ veneni .* Vos estis filii primi hominis , cui non fuit mandatum nisi unum præceptum , & brevi tempore transgressus est illud , & causa fuit mortis sibi & generationibus suis . *Botri fellium sunt ipsis .* Isti sunt majorennes, qui sunt inter vos: Dictum est enim *Mich.* VII. 1. *Non est botrus ad comedendum , præcoces ficus desiderat anima mea , Iracundia*

dia

נפשי . חמרת תנינים יינם · אמר הקדוש ברוך הוא הכשרים שבהן ותלמידי חכמים שבהם חמתם קשה כתנינים. וראש פתנים אכזר . שונים שבכם אכזרים כפתן הזה שמרירתן כנוסה בתוך מיעיהן כנחש. הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי אלו פורעניות של הקדוש ברוך הוא עתיד להביא על אומות העולם שנאמר אשר חשכתי לעת צר ליום קרב ומלחמה. ואומר ועשה יהוה צבאות לכל העמים בהר הזה. חתום באוצרותי. מה זה חתום ואין חסר כלום כך לא אלו נטלו משלהם ולא אלו נטלו משלהם. שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך וגו׳ . וכן ברשעים הוא אומר הלא הוא כמוס עמדי חתום באוצרותי. לי נקם ושלם. אמר הקדוש ברוך הוא אני עתיד ליפרע לירושלם כענין שנאמר כי יום נקם ליהוה שנת שלומים לריב ציון . ואומר הנה כתובה לפני לא אחשה כי אם שלמתי ושלמתי על חיקם . לעת תמוט רגלם . בזמן שיביא הקדוש ברוך הוא שברם . כענין שנאמר תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך . כי קרוב יום אידם וחש עתידות למו . נקמת יהוה נקמת היכלו. כי ידין יהוה עמו . ידין עמים על שעשו בעמו . שנאמר אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. ואומר כי אעשה כלה בכל הגוים. ועל עבדיו יתנחם. אלו ישראל שלקחתי ממצרים להיות לי לעבדים וכבר משלו בם אומות העולם . יתנחם . אלו תנחומין. כי יראה כי אזלת יד ראה שהלכו בגולה. דבר אחר כי יראה יראה שכלתה פרוטה מידם . דבר אחר כי יראה כענין שנאמר וככלות נפץ יד עם קדוש

dia draconum est vinum eorum : Dixit Deus S. B. Ex piis qui sunt inter eos, & ex discipulis sapientum qui sunt inter eos , iracundia eorum molesta sicut draconum ; *Et virus basiliscorum sine clementia.* Discipuli, qui sunt inter vos, crudeles sicut iste basiliscus , qui amarum reddunt, quod ingreditur in eorum viscera , sicut serpens . *Nonne est reconditum apud me , & repositum in thesauris meis ?* Ista sunt supplicia , quæ adducturus est Deus S. B. super nationes mundi : Dictum est enim *Job* XXXVIII. 23. *Quæ præparavi in tempus hostis , in diem pugnæ & belli ?* Pariterque dictum est *Isai.* XXV. 6. *Et faciet Dominus exercituum in monte isto .* Sicut hoc sigillatum est, & nihil in eo deficit; Ita pariter isti non accipient de bonis suis , neque illi de bonis suis . Dictum est enim *Psal.* XXXI. 20. *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te! Perfecisti eis &c.* Et similiter de impiis dictum est: *Nonne est reconditum apud me, sigillatum in thesauris meis? Mihi est ultio , & retributio .* Dixit Deus S. B. Ego ulturus sum de Hierusalem ; Sicuti dictum est *Isai.* XXXIV. 8. *Quia dies ultionis Domino , annus retributionis judicii Sion .* Pariterque dictum est ibid. LXV. 6. *Ecce scriptum est coram me , non tacebo , sed reddam, & retribuam in sinu eorum. In tempore nutationis pedum eorum :* Quo tempore adducet Deus S. B. eorum mercedem: Sicuti dictum est *Thren.* IV. 22. *Completa est iniquitas tua , filia Sion ; non addet ultra , ut transmigret te , visitavit iniquitatem tuam filia Edom , discooperuit peccata tua . Nam propinqua est dies confractionis eorum , & festinant expectantia eos :* Ultionem Domini , ultionem templi . *Jerem.* L. 28. *Quia judicabit Dominus populum suum :* Judicabit populos in eo , quod fecerunt populo suo : Dictum est enim *Zachar.* I. 15. *Quia ego iratus sum parum , ipsi vero adjuverunt in malum .* Pariterque dictum est *Jerem.* XLVI. 28. *Quia ego consumam omnes gentes : Et ad servos suos revertetur :* Isti sunt Israelitæ, quos ego recepi ab Ægyptiis , ut essent mihi in servos , quia jam illis dominatæ sunt nationes mundi : *Revertetur .* Isti sunt consolati : *Quum viderit , quod abierit manus :* Vidit , quod abierint in captivitatem . Alia expositio : *Quum viderit .* Vidit quod absumtus esset obolus ab eorum manu. Alia expositio : *Quum viderit :* Sicuti dictum est *Dan.* XII. 7. *Et quum completa fuerit dispersio manus populi sancti, complebuntur universa hæc.*

Et

תכלינה כל אלה. ואפס עצור ועזוב כעניז
שנאמר כי ראה יהוה את עני ישראל
מורה אותם. ואפס עצור ואפס עזוב ואין
עוזר לישראל. ואומר וירא כי אין איש
וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו זרועו
וצדקתו היא סמכתהו. ואמר אי אלהימו.
רבי יהודה דורש כלפי ישראל עתידין הם
ישראל לומר היכן הם אלהיהם של אומות
העולם שהיו מקניטין את ישראל. צור חסיו
בו. שלא היו מניחין את ישראל לשקוט
אלא היו אומרים להם עזבו תורתכם
והתחברו לנו. וכן הוא אומר וכי יאמרו
אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים
המצפצפים והמהגים. וישראל אומר להם
הלא עם אל אלהיו ידרוש בעד החיים אל
המתים. אשר חלב זבחימו יאכלו. אלו הן
זבחי מתים. ישתו יין נסיכם. אלו נסכי
עבודה זרה. יקומו ויעזרוכם. שעתידין
כל אומות העולם לומר אך שקר נחלו
אבותינו הכל ואין בם מועיל. היעשה
לו אדם אלהים והמה לא אלהים. לכן הנני
מודיעם וגו'. ראו עתה כי אני אני הוא,
אני ראשון ואני אחרון. אני הוא שהוצאתי
אתכם ממצרים. אני הוא שפיזרתי אתכם
בין האומות אני שעתיד לקבצכם. ואין
לו שני כמו שאומות העולם אומרים שיש
חבר. ואין אלהים עמדי. הרי תשובה
לאומות. אני אמית ואחיה מחצתי.
מה מחיצה ורפואה באחד אף מיתה
וחיים באחד. מיכן תשובה לאומר אין
תחיית המתים מן התורה. ואין מידי
מציל אין אברהם מציל את ישמעל
ואין יצחק מציל את עשו מיום הדין.
שנאמר אח לא פדה יפדה איש לא
יתן לאלהים כפרו ויקר פריון נפשם וחדל
לעולם. יקרה היא לכל בני העולם
שמשעה שהן חוטאין אין להם תשלומין.
כי אשא אל שמים ידי. בוא וראה שהקדוש
ברוך הוא ברא את עולמו במאמר
והרשעים גורמין לישבע שנאמר כי אשא

Et non sit clausus ac relictus. Sicuti dictum est 2. *Reg.* XIV. 26. *Vidit enim Dominus afflictionem Israel amaram nimis, & quod consumti essent usque ad clausos carcere, & extremos, & non esset qui auxiliaretur Israel:* Pariterque dictum est *Isai.* LIX. 16. *Et vidit quia non est vir, & obstupuit, quia non est, qui occurrat, & salvavit sibi brachium suum, & justitia ejus confirmavit eum. Ac dixerit: Ubi est Deus eorum?* R. Jehuda exposuit de Israel, qui dicturus est: Ubi sunt dii nationum mundi, qui fastidient Israel? *Creator, quem asylum duxerunt?* Etenim Israelitæ non cessabunt quiescere, sed dicent illis: Deserite legem vestram, & adhærete nobis: Et sic dictum est *Isai.* VIII. 18. *Et quum dixerint ad vos: Quærite a Pythonibus, & a divinis, qui strident in incantationibus suis:* Et Israel respondebit: *Nunquid populus a Deo suo requiret, pro vivis a mortuis? Qui adipem hostiæ eorum comedebant.* Ista sunt sacrificia mortuorum: *Et bibebant vinum conspersionis eorum.* Ista sunt libamina Idololatriæ. *Surgat, & auxilietur vobis.* Futurum est, ut dicant nationes mundi: Tantummodo falsitatem hæreditarunt patres nostri, vanitatem, & non est in eis utilitas: Facit sibi homo deos, & illi non sunt dii; Idcirco ego facio illos cognoscere. *Videte nunc quod ego, ego sum ipse.* Ego primus, & ego novissimus; Ego sum qui eduxi vos de Ægypto, ego sum, qui dispersi vos inter nationes; ego vos sum collecturus: *Et non est Deus præter me:* Unus in mundo suo dominatur in operibus suis, & non est illi secundus, sicuti dicunt nationes mundi, quod sit ei socius; *Et non est Deus præter me:* Hæc est responsio nationibus: *Ego mortificabo, & vivificabo; Saucium feci:* Sicut saucium facit, & sanat eodem tempore, ita pariter eodem tempore mortificat, & vivificat: Hinc est responsum dicenti: Non est resurrectio mortuorum ex lege: *Et nemo est qui e manu mea liberet:* Abraham non liberabit Ismael, neque Isaach liberabit Esau a die judicii: Dictum est enim *Psalm.* XLIX. 8. *Frater non redimit, redimet homo, non dabit Deo placationem suam, & pretium redemtionis animæ suæ, & laborabit in æternum.* Grave erit cunctis filiis mundi, quibus postquam peccaverint, non erit compensatio. *Nam elevabo manum meam ad cœlum.* Veni & vide, quod Deus S. B. dicto creaverit mundum suum, & impii adigunt eum ad jurandum. Dictum est enim: *Nam elevabo ma-*

אל שמים ידי. ואין נשיאה אלא שבועה
שנאמר ואשא ידי לזרע בית יעקב ואמרתי
חי אנכי לעולם. מידת בשר ודם אם אינו
גובה אפטיאה שלו מן החיים אינו גובה
לעולם אלא הקדוש ברוך הוא אם אינו
גובה מן החיים גובה מן המתים. אם אינו
גובה בעולם הזה גובה לעולם הבא. לכך
נאמר חי אנכי לעולם. אשריהן לצדיקים
שאין נקפחת אוי לרשעים שאין גמולם
נשכח. אם שנותי ברק חרבי מלמד
שהפורענות יוצאה מלפני הקדוש ברוך
הוא כברק קלה. שאם עושין תשובה
מחזירה במהרה שנאמר אם שנותי ברק
חרבי ותאחז במשפט ידי שאין מדת הדין
חוזרת ריקם. אשיב נקם לצרי. אלו צוררי
יהודה וישראל. למשנאי אשלם. אלו המינים
שעובדין עבודה זרה שנאמר הלא משנאיך
יהוה אשנא וגו׳. וכתיב תכלית שנאה
שנאתים לאויבים היו לי שהם כופרין בייחוד
הקדוש ברוך הוא. אשכיר חצי מדם. וכי
החצים משתכרין אלא הריני משכיר את
החיות ואת העופות ממה שחצי עושות
וחרבי תאכל בשר. וכי החרב תאכל בשר
אלא אמר הקדוש ברוך הוא הריני מאכיל
את החיות ואת העופות ממה שחרבי
עושה כענין שנאמר ואתה בן אדם אמור
לצפור כל כנף עד ואכלתם בשר ושתיתם
דם ואומר בשר גבורים תאכלו עד ואכלתם
חלב לשבעה ושתיתם דם לשכרון מזבחי
אשר זבחתי לכם. וכל הפרשה. מדם חלל
ושביה. ממה שעשו בחללי עמי כענין
שנאמר ואבכה יומם ולילה את חללי בת
עמי. ושביה. ממה שעשו בש עמי כענ
שנאמר והיו שובים לשוביהם ורדו בנוגשיהם
מראש פרעות אויב. מלמד שאויבי ישראל
כולם תלויים בפרעה ראש האויבים. דבר
אחר מראש פרעות אויב כשהקדוש ברוך
הוא פורע מן האומות מביא עליהם
פורענותם ופורענות אבותם. הרנינו גוים

manum meam ad cœlum : Et elevatio non est nisi juramentum : Dictum est enim *Ezech.* xx. 5. *Et elevavi manum meam pro semine domus Jacob, & dixi: Vivo ego in æternum*. Proprietas carnis & sanguinis hæc est, si non exigat pœnam ex vivis, nunquam exiget; at Deus S. B. si non exigit a vivis, exigit a mortuis, si non exigit in hoc seculo, exigit in seculo futuro: Idcirco dictum est: *Vivo ego in æternum*. Beati justi, quorum merces non excidetur: Væ impiis, quorum retributio non oblivioni dabitur. *Si acuero fulgur gladii mei:* Docemur, quod ultio exeat a conspectu Dei S. B. levis sicut fulgur. Si enim faciant pœnitentiam, statim convertitur; Dictum est enim: *Si acuero fulgur gladii mei. Et apprehenderit judicium manus mea:* Etenim non est proprietas judicii, ut non revertatur inane. *Referam ultionem hostibus meis:* Isti sunt oppressores Juda, & Israel. *Et inimicis meas rependam*. Isti sunt hæretici, qui colunt Idololatriam; Dictum est enim *Psal.* cxxxix. 21. *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam? &c.* Pariterque scriptum est ibid. *Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi:* Isti sunt qui peculiariter negant Deum S. B. *Inebriabo sagittas meas sanguine*. Num sagittæ inebriantur? At ego inebriabo feras, & volucres, sicut sagittæ faciunt: *Et gladius meus devorabit carnem:* Num gladius devorabit carnem? Sed dixit Deus S. B. faciam, ut devorent feræ & volucres, sicut gladius facit. Sicuti dictum est *Ezech.* xxxix. 17. *Tu ergo fili hominis: Dic omni volucri, & universis avibus*; Usque ad locum: *Ut comedatis carnem, & bibatis sanguinem*. Pariterque dictum est ibid. *Carnes fortium comedetis*. Usque ad locum: *Et comedetis adipem in saturitatem, & bibetis sanguinem in ebrietatem de victima, quam ego immolabo pro vobis*. Et tota sectio: *De sanguine interfecti, & captivi*. Ex eo quod fecerunt in interfectis populi mei: Sicuti dictum est *Jerem.* ix. 1. *Et plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei: Et captivi*. Ex eo quod fecerunt in captivis populi mei; Dictum est enim *Isai.* xiv. 2. *Et erunt capientes eos, qui se ceperant, & subjicient exactores suos*. *A capite ultionum inimici*. Docemur, quod inimici Israel omnes pendeant a Pharaone capite inimicorum: Alia expositio: *A capite ultionum inimici*: Quando Deus S. B. ulciscetur de nationibus, adducet super eas ultiones & ultiones patrum suorum. *Ovate gentes populo ejus:* Futurum

עמו . עתידין אומות העולם ליתן שבח לבורא הכל על גלותם של ישראל. כי דם עבדיו יקום ונקם . שתי נקימות למה נקם על הדם נקם על החמס שנאמר מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרתה לעולם. ואומר וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט וגו׳. עד אשר שפכו דם נקי בארץ יהודה לעולם תשב וירושלם לדור ודור . ונקיתי דמם לא נקיתי ויהוה שוכן בציון . וכפר אדמתו עמו. מלמד ששפיכות דמים היא כפרתם. שנאמר שפכו דמם כמים סביבות ירושלם וכתיב עזרנו אלהי ישעינו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך. וכפר אדמתו עמו. וכן הוא אומר העם היושב בה נשוא עון. למדנו שהשירה הזאת יש בה עדות בכל דור ודור ויש בה לימות המשיח ויש בה לעתיד לבוא.

אשריהם ישראל שהם חשובים לפני קונם לדבר עליהם דברים אשר לא נאמרו על כל אומה ולשון אשרי העם שככה לו אשרי העם שיהוה אלהיו.

סליק פיסקא

ויבא משה. עד והוא והושע בן נון. יכול לפי שהצפה דעתו עליו פירש נבהה רוחו עליו תלמוד לומר הוא והושע בן נון הוא הושע. אף על פי שנתמנה פרנס על הצבור הוא הושע בצדקותיו כיוצא בו אתה אומר ודוד הוא הקטן הוא דוד עד שלא נכנס לגדולה והוא דוד אף על פי שנתמנה מלך. ויכל משה לדבר אף על פי שהיה זקן בן מאה ועשרים שנה קולו היה מהלך בכל מחנה ישראל. ויאמר אליהם שימו לבבכם מיכן אמרו צריך אדם לכוין את לבו ועיניו ואזניו לדברי תורה ואם לאו אין בידו מאומה.

rum est, ut nationes mundi dent laudem creatori omnium propter captivitatem Israel. *Quia sanguinem servorum suorum ulciscendo ulciscetur*. Duæ ultiones, qua de causa? Ulciscetur sanguinem, & ulciscetur violentiam. Dictum est enim *Obad.* I. 10. *Et propter iniquitatem in fratrem tuum Jacob, operiet te confusio, & peribis in æternum*. Pariterque dictum est *Joel* III. 2. *Congregabo omnes gentes, & deducam vos in vallem Josaphat &c.* Usque ad locum: *Pro eo quod effuderint sanguinem innocentem in terra sua; Et Judæa in æternum habitabitur, & Hierusalem in generationem, & generationem; Et mundabo sanguinem eorum, quem non mundaveram, & Dominus commorabitur in Sion: Et expiabit terram suam*, ac populum suum: Docemur, quod sanguinis sui effusio esset eorum expiatio. Dictum est enim *Psal.* LXXIX. 3. *Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem*. Pariterque scriptum est ibid. *Adjuva nos Deus salutaris noster, & propter gloriam nominis tui, libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum: Et expiabit terram suam* ac *populum suum*. Et sic dictum est *Isai.* XXXIII. 24. *Populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas*. Docemur, quod in hoc cantico sit testimonium in cunctis generationibus, & sit pro temporitas Messiæ, & sit pro seculo futuro: Beati Israelitæ, qui digni facti sunt coram creatore suo, ut de se dicernerentur ea, quæ de ulla natione & lingua non sunt dicta: Beatus populus, qui ita est ei, beatus populus, cui sit Dominus Deus suus.

Finis textus.

E*T venit Mose*: Usque ad locum; *Et Josue filius Nun*. Crederem; eo quod ejus mens eum respexerit: Expositio: Sublatus est ejus spiritus super eum. Idcirco dictum est: *Et Josue filius Nun*; Erat Josue, licet fuerit electus præfectus cœtui, erat Josue in justitia sua; Huic simile tu dicis: *Et David erat minimus*: Erat David priusquam ingrederetur ad magnificentiam, & David postquam fuit electus rex. *Et absolvit Mose loqui*; Vel si esset senex ætate centum & viginti annorum, ejus vox diffundebatur per omnia castra Israel: *Et dixit eis. Ponite in cordibus vestris*. Hinc dixerunt: Debet homo dirigere cor suum, & oculos, & aures ad verba legis, si minus, nihil erit in ejus

מעשה בחכם אחד שבא מלדקיא נכנס רבי אליעזר ורבי שמעון ורבי יוחנן בן ברוקה ישבו לפניו אמר להם קרבו לפני וקרבו לא זז מקרבן עד שקרבן לפני רגליו אמר להם צריכין אנו להחזיק טובה לדורות הבאים אחרינו וצריכין אנו להחזיק טובה לבניכם שיקיימו את התורה אחרינו אילו אינו אלא משה גדול העולם שאילולי אחרים קיימו את התורה מה היתה שוה. אשר אני מעיד בכם היום אשר תצוום את בניכם לשמור לעשות אפילו דבר הקל בתורה שאתם אומרים למה נכתבה יש חיים לעולם הזה ולעולם הבא . כענין שנאמר ואחות לוטן תמנע. ותמנע היתה פילגש . אמרה הואיל ואיני כדאי להנשא לו לאשה אהיה לו פילגש והרי דברים קל וחומר מה עשו שלא היתה בידו אלא מצוה אחת שהיה מכבד את אביו היו המלכים והשלטונים רצים להדבק בו על אחת כמה וכמה שהיו רצים להדבק ביעקב אבינו שקיים את כל התורה כולה . כי לא דבר רק הוא מכם. שאם הוא רק אינו רק לא מכם שאין אתם יודעין לדרוש אותו . כי הוא חייכם. מיכן פירוש לתלמוד שמארכת ימיו של אדם . וכן הוא אומר אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד. אשר אתם עוברים את הירדן. בשכר שתעברו אתם יורשים. וידבר יהוה אל משה בעצם היום הזה בשלשה מקומות הוא אומר בעצם היום הזה בא נח . אמר הקדוש ברוך הוא אם יכנס נח בלילה לתיבה עכשיו יהו כל הדור אומרים אילו היינו יודעין לא היינו מניחין אותו ליכנס. או היינו נוטלין פסילין וקרדומין ומבקעין את התיבה לכך אמר הקדוש ברוך הוא הריני מכניסם בעצם היום ומי שיש בו כח יבוא וימחה לכך נאמר בעצם היום הזה הוציא יהוה שלא יאמרו מצרים אילולי היינו יודעין לא היינו מניחין אותם לצאת ולא עוד אלא היינו לוקחין סייפים ותריסים ועושין עמהן מלחמה לכך אמר הקדוש ברוך הוא הריני מוציאם בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבוא וימחה שנאמר בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים . וכאן

ejus potestate. Narratur de quodam sapiente, qui venit de Laodicæa: ingressi R. Eliefer, & R. Jochanan ben Beroka sederunt coram eo; dixit eis: Accedite ad me; & accesserunt, non se commovit ad accedendum, donec accessit ad ejus pedes: Dixit illis: Necesse est, ut confirmemus bonum generationibus venturis post nos; & necesse est, ut confirmemus bonum filiis vestris, ut observent legem post nos: Quoniam non est nisi Mose maximus in mundo; Si alii non confirmarent legem, qui timor esset? *Quæ ego contestor in vos hodie quæ præcipietis filiis vestris observare faciendo. Deut.* XXXII. 46. Vel verbum leve, de quo vos dicitis: Cur scriptu est: est vita seculo huic, & seculo futuro? Sicuti dictum est *Genes.* XXXVI. 22. *Et soror Lotan Timna*; Et Timna fuit concubina. Dixit: Quoniam ego non sum digna, ut illi nubam in uxorem, ero illi concubina. Ecce argumentum a minori ad majus: Si Esau, in cujus potestate non fuit nisi præceptum unum, sc. ut honoraret patrem suum, reges & principes cupiebant ei adhærere, quanto magis cupierunt adhærere Jacob patri nostro, qui observavit totam legem? *Non enim verbum inane est vobis*: Si enim fuerit inane, non erit inane nisi vobis, qui ignoratis illud exponere. *Quia illud vivificabit vos*. Hinc exponitur de doctrina, quod proroget dies hominis: Et sic dictum est *Prov.* LII. 16. *Longitudo dierum in dextra ejus, & in sinistra illius divitiæ, & gloria. Quia vos transibitis Jordanem*: Propter mercedem transitus vestri, hæreditabitis. *Et locutus est Dominus ad Mosen in ipso die isto*: In tribus locis dictum est: *In ipso die isto*. In Noe: Dictum est enim: *In ipso die isto ingressus est Noe*. Dixit Deus S. B. Si ingrediatur Noe nocte in arcam, tunc dicet tota generatio. Si nos nossemus, non permisissemus ei, ut ingrederetur, & sumentes secures, & strigias findissemus arcam; Idcirco dixit Deus S. B. Ecce ego eos introducam in ipso die isto, & qui habet vires, veniat & prohibeat. Idcirco dictum est: *In ipso die isto ingressus est Noe*. Et de Ægyptiis dictum est: *In ipso die isto eduxit Dominus*. Ne dicerent Ægyptii: Si nos nossemus non permisissemus egredi; Et præterea accepissemus gladios & scuta, & fecissemus cum eis bellum; Idcirco dixit Deus S. B. Ecce educam eos in medio die; & qui habet vires ad impediendum veniat, & impediat: Dictum est enim; *In ipso die isto educam exercitus vestros de terra Ægypti.*

נאמר במשה בעצם היום הזה אמר הקדוש ברוך הוא אם אני מכניסו למשה במערה בלילה עכשו יהו ישראל אומרים אם היינו יודעין לא היינו מניחין אותו ליכנס במערה לכך אמר הקדוש ברוך הוא הריני מכניסו בחצי היום ומי שיש בידו למחות יבא וימחה. לכך נאמר בעצם היום הזה. עלה אל הר העברים הזה הר נבו אמר לו הקדוש ברוך הוא מעלה היא לך ואינה ירידה לך. אל הר העברים הזה דורשי רשומות אמרו הר שעלו בו עברים. הר נבו. הר שנקרא לו ארבע שמות. הר העברים. הר נבו. הר ההר. ראש הפסגה. שהיו ארבע מלכים מכתתין להיקרא על שמו. הר נבו שמתו בו שלשה נביאים שלא על ידי עבירה. וראה את ארץ כנען. רבי אלעזר אומר אצבעו של הקדוש ברוך הוא היה מיטטרונו של משה מלמד שהיה מראה לו כאילו באצבעו ואומר לו זה חלקו של יהודה. וזה חלקו של בנימן וזו ארץ אפרים וזו ארץ מנשה. ומת בהר. מלמד שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבון כל העולמים למה אני מת לא מוטב שיהו אומרים זה משה רבינו במראה ולא במשמע. זה משה שהוציאנו מארץ מצרים וקרע לנו את הים ועשה לנו כמה נסים. אמר לו הקדוש ברוך הוא ומת בהר אשר אתה עולה שמה גזירה שוה הוא לכל אדם. והאסף אל עמך. אצל אברהם יצחק ויעקב עמרם וקהת ולוי אבותיך ואצל אהרן ומרים. כאשר מת אהרן אחיך. מיתה שחמדת בה: ומה היא דכתיב והפשט את אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו. מלמד שהיה מפשיטו לאהרן לבושו ומלביש את אלעזר בנו וכן השני וכן השלישי באחרונה הלבישו בגדי מיתה. אמר לו משה. אחי עלה למטה ועלה. פשוט רגליך ופשט. עמץ עיניך ועמץ. אמר לו אהרן אחי אשריו של אדם שמת כמיתה זו. לפיכך נאמר כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר במיתה שחמדת בה. על אשר מעלתם בי. מי גרם לכם אתם גרמתם לכם

pti. Et hoc loco dictum est de Mose: *In ipso die isto*. Dixit Deus S. B. Si ego introducam Mosen in specum noctu, tunc Israelitæ dicent; Si nos novissemus, non permisissemus ingredi in specum: Idcirco dixit Deus S. B. Ecce ego eum introducam in medio die: Qui habet vires ad impediendum, veniat & impediat: Idcirco dictum est: *In ipso die isto*. *Adscende in montem Abarim*. Iste est mons Nebo. Dixit Deus S. B. Adscensus tibi erit, non autem descensus. *In montem Abarim istum*. Interpretes Biblici dixerunt: Mons, in quem adscenderunt fortes: *Mons Nebo*: Mons, qui vocatur quatuor nominibus: sc. mons Abarim, mons Nebo, Hor Hahar, & vertex Pasga; Eo quod quatuor reges contenderent, ut suo nomine vocaretur. Mons Nebo, eo quod ibi mortui fuerint tres prophetæ, in quibus non fuit peccatum. *Et vide terram Chanaan*. R. Eliezer dicit: Digitus Dei S. B. erat matrona Mosis; Docemur, quod ostenderit ei quasi digito, dicens: Hæc est pars Juda, hæc est pars Benjamin, & hæc est terra Ephraim, & hæc est terra Manasse. *Et morere in monte*. Docemur quod Mose dixerit coram Deo S. B. Domine mundorum; cur ego morior? Nonne melius est, ut dicant; Hic est Mose magister noster, adspectu, non autem auditu? Hic est Mose, qui eduxit nos de terra Ægypti, & consolidavit nobis mare, & fecit nobis tot miracula? Respondit ei Deus S. B. *Et morere in monte ad quem adscendis*: Decretum æquale cunctis hominibus: *Et congregare ad populum tuum*. Ad Abraham, Isaach, & Jacob, Amram, & Cehath, & Levi patres tuos, & ad Aharon, & Mirjam: *Sicut mortuus est Aharon frater tuus*, *&* *Mirjam*: Morte, quæ fuit gloriosa. Et cur scriptum est: *Et exuit Aharon vestibus suis, eisque induit Eleazarum filium ejus*. Docemur, quod exuerit Aharon veste sua, eaque induerit Eleazarum filium ejus, & similiter secunda, & tertia, in fine eum induit vestibus mortis: Dixit ei Mose: Frater mi, adscende in lectum; & adscendit: Exue pedes tuos: Et exuit: Claude oculos tuos; & clausit; Dixit ei Aharon frater mi; Beatus vir, qui moritur hujusmodi morte. Idcirco dictum est: *Sicut mortuus est Aharon frater tuus in Hor habar*: Morte sibi gloriosa. *Eo quod prævaricati estis in me*. Quis vobis fecit? Vos vobismetipsis effecistis, quod prævaricando prævaricati estis in medio

למעל מעל בתוך בני ישראל. בוא וראה כמה גדול הוא קדוש השם שלא נשא לו פנים הקדוש ברוך הוא למשה רבינו אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה הלא אתה הוא שאמרתי לך מה זה בידך ויאמר מטה . והרי דברים קל וחומר ומה אותם הניסים הראשונים שהם קשים לא עיכבת בהם הדבר הזה שהוא קל ביותר צריך היית לעכב . כי מנגד תראה את הארץ מלמד שלא יצא מן העולם עד שצררה הקדוש ברוך הוא לנשמתו בכנפיו שנאמר כי מנגד תראה את הארץ ולהלן הוא אומר בבן גדעון אשר נלחם אבי עליכם וישלך את נפשו מנגד ויצל אתכם. ושמה לא תבוא. כתוב אחד אומר ושמה לא תבואו וכתוב אחר אומר ושמה לא תעבור . מלמד שאמר משה לפני רבון של עולם אם איני עובר מלך אעבור הדיוט . אם איני עובר חי אעבור מת אמר לו הקדוש ברוך הוא ושמה לא תבוא ושמה לא תעבור. לא מלך ולא הדיוט. לא חי ולא מת. אל הארץ אשר אני נותן לבני ישראל. הבטחה שאני נותן את הארץ לישראל שהוצאתם ממצרים.

סליק פיסקא

פרשת וזאת הברכה

ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב . אמר טוביהו ברבי אליעזר זכרונו לברכה על שראה שלמה בן דוד בחכמתו שהתוכחה יפה היא לישראל בעולם אמר ולמוכיחים ינעם. נעימות מביא הקדוש ברוך הוא למוכיחים את ישראל אלו נביאי יהוה שהם מוכיחים את עם יהוה כדי להחזירם למוטב ועליהם על המוכיח ועל המקבל תוכחות. תבוא ברכת טוב. שנאמר וזאת הברכה ומנין שאף משה נתברך שנאמר ומברכך ברוך ומה נתברך דכתיב ובני משה גרשם ואליעזר. ובני גרשם רחביה הראש . ובני רחביה רבו למעלה. מאי למעלה. למעלה. משים רבוא. וזאת הברכה. לפי שהיה משה מוכיח את ישראל דברים קשים

dio filiorum Israel. Veni & vide, quam magna sit sanctificatio nominis, quod Deus S. B. non honoravit Mosen magistrum nostrum; dixit illi Deus S. B. Mosi: Hoc est quod dixi tibi. Quid est tibi in manu tua? Respondit: Virga. Ecce argumentum a minori ad majus: Si ipsi miracula priora, quæ erant difficilia, non impedisti, hoc quod est levissimum, poteris impedire? *Quoniam ex opposito videbis terram*. Docemur, quod non exierit de mundo, nisi prius Deus S. B. alligaverit ejus animam suis alis. Dictum est enim: *Quoniam ex opposito videbis terram*; Et dictum est de filio Gideonis *Judic.* IX. 16. *Quia pugnabit pater meus pro vobis; & animam suam dedit pro vobis, ut erueret vos*. *Et illuc non ingredieris*: Alter textus dicit: *Et illuc non ingrediemini*. Et alter dicit: *Et illuc non transibis*. Docemur, quod dixerit Mose coram Domino mundi. Si non transibo rex, transeam privatus, si non transibo vivus, transeam mortuus. Respondit ei Deus S. B. *Et illuc non ingredieris, & illuc non transibis*. Non rex neque privatus, neque vivus, neque mortuus: *In terram, quam ego do filiis Israel*. Confidentia sit, quod ego daturus sim terram Israelitis, quos eduxi de Ægypto.

Finis textus.

Parascha, quæ inscribitur:
Et hæc est benedictio.

QUI *arguunt eum laudabuntur, & super ipsos veniet benedictio bona*. *Proverb.* XXIV. 25. Dixit Tobias bar R. Elieser f. m. Quia vidit Salomon filius David in sua sapientia, quod increpatio conveniens esset Israelitis in mundo, dixit: *Qui arguunt eum laudabuntur*. Voluptatem adducet Deus S. B. iis, qui reprehendunt Israel: Isti sunt prophetæ Domini, qui reprehenderunt populum Domini, ut eos converterent ad benefaciendum, & hoc propter reprehensionem, atque ut acciperent reprehensionem: *Adducet benedictionem multam*: Dictum est enim: *Et hæc est benedictio*: Et unde probatur, quod etiam Mose fuerit benedictus? Ex eo quod dictum est: *Et benedicens tuus benedictus*. Et cur fuit benedictus? Scriptum est enim: *Et filii Mose Ghersom, & Eleazar; & filii Ghersom Rababia primus: Porro filii Rababia multiplicati sunt nimis*: Quid למעלה? Supra sexaginta myriades. *Et hæc est benedictio*. Quia Mose reprehendit Israel in principio verbis

מתחלה חזר ואומר להם דברי נחמות
וזאת הברכה אשר בירך משה איש
האלהים וכל הנביאים למדו ממשה להיות
מוכיחין את ישראל דברים קשים בתחלה
ואחר כך חוזרין ואומרים דברי נחמות.
הושע בן בארי אמר תן להם יהוה מה
תתן. ואומר הוכה אפרים שרשם יבש פרי
בל יעשון. וחוזר ואומר להם דברי נחמות
שנאמר ארפא משובתם אוהבם נדבה.
ואומר אהיה כטל לישראל. ואומר ילכו
יונקותיו ואומר ישובו יושבי בצלו. וכן יואל
בן פתואל אמר בתחלה דברים קשים שנאמר
שמעו זאת הזקנים יתר הגזם אכל הארבה
וחוזר ואומר להם דברי נחמות שנאמר
והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס וגו'.
וכן עמוס שנאמר שמעו הדבר הזה פרות
הבשן אשר בהר שמרון העושקות דלים.
פרות הבשן אלו בתי דינין שלהן. וחוזר
ואומר להם דברי נחמות שנאמר הנה
ימים באים נאם יהוה ונגש חורש בקוצר
ודורך ענבים במושך הזרע והטיפו ההרים
עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה. וכן מיכה
אומר להן לישראל דברים קשים שנאמר
שונאי טוב ואוהבי זרע גוזלי עורם מעליהם
וחוזר ואומר דברי נחמות. שנאמר מי אל
כמוך נושא עון ועובר על פשע לשארית
נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד
הוא ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו. תתן
אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת
לאבותינו מימי קדם. וכן ירמיהו אומר על
שבר בת עמי השברתי וגו'. וחוזר ואומר
להם דברי ניחומים שנאמר אז תשמח
בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו
וניחמתים ושמחתים מיגונם. ורויתי נפש
הכהנים דשן ועמי את טובי ישבעו נאם
יהוה. וזאת הברכה. ומי הוא המברך
ואת מי בירך. ומתי ברכם לפי שהיתה
ברכה לדורות. לפיכך הברכה נאמרה

bis duris, iterum eis dixit verba consolationis. *Et hæc est benedictio*, *qua benedixit Mose vir Dei*. Et omnes prophetæ didicerunt a Mose, ut in principio increparent Israel verbis duris, & posthæc dicerent eis verba consolationis: *Oseas* filius Beeri dixit IX. 14. *Da eis Domine? Quid dabis eis?* Pariterque dictum est ibid. *Percussus est Ephraim; radix eorum exsiccata est, fructum nequaquam facient*. Atque iterum eis dixit verba consolationis: Dictum est enim ibid. XIV. 7. *Sanabo contritiones eorum*, *diligam eos spontanee*. Pariterque dictum est: *Ero sicut ros Israeli*. Et similiter dictum est: *Ibunt rami ejus:* Et pariter dictum est: *Convertentur sedentes in umbra ejus:* Et similiter *Joel* filius Pathuel dixit verba molesta; Dictum est enim I. 2. *Audite hoc senes: Residuum erucæ comedit locusta*. Atque iterum dixit eis verba consolationis: Dictum est enim: *Et erit in die illo*, *stillabunt montes dulcedinem &c.* Et pariter *Amos*: Dictum est enim IV. I. *Audite verbum hoc vaccæ pingues*, *quæ estis in monte Samariæ*, *quæ calumniam facitis egenis: Vaccæ pingues*. Ista sunt eorum Synhedria; Et posthæc dixit eis verba consolationis: Dictum est enim: *Ecce dies venient; dicit Dominus*, *& comprehendet arator messorem*, *& calcator uvæ mittentem semen*, *& stillabunt montes dulcedinem*, *& omnes colles culti erunt*. Et sic *Michæa* dixit Israelitis verba molesta: Dictum est enim: *Odio habentes bonum*, *& amantes iniquitatem*, *qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis*. Atque iterum dixit verba consolationis: Dictum est enim: *Quis Deus similis tui*, *qui aufert iniquitatem*, *& transit peccatum reliquiam hæreditatis tuæ? Non immittet ultra furorem suum*, *quoniam volens misericordiam est: Revertetur & miserebitur nostri*, *deponet iniquitates nostras: Dabis veritatem Jacob*, *misericordiam Abraham quæ jurasti patribus nostris a diebus antiquis*. Et similiter *Jeremias* dicit: *Super contritionem filiæ populi mei contritus sum &c.* Atque iterum dicit verba consolationis: Dictum est enim XXXI. 13. *Tunc lætabitur virgo in choro*, *juvenes & senes simul; convertam luctum eorum in gaudium*, *& consolabor eos*, *& lætificabo a dolore*, *& inebriabo animam sacerdotum pinguedine*, *& populus meus bonis adimplebitur: dicit Dominus*. *Et hæc est benedictio*: Et quinam benedicebat, & quinam benedicebatur? Et quando benedixit? Quia erat benedictio in generationibus; Idcirco particulariter memo-

בפרט. מי המברך . ומתי ברכם שמשה
אמר לישראל כאב שנאמר האנכי הריתי
את כל העם הזה. וכשם שהאב מברך
לבניו לפני מותו כדרך שעשה יעקב אבינו
כן עשה משה רבינו . וזאת הברכה
אשר בירך משה איש האלהים . איני יודע
אי זה מהן תקדום את התפלה אם
הברכה אלא ממה שנאמר וזאת הברכה.
הא למדנו שהתפלה קדמה. וזאת הברכה
במקום שפסק יעקב אבינו בו התחיל משה
רבינו שנאמר בברכת יעקב וזאת אשר
דבר להם אביהם ויברך אותם . והתחיל
משה רבינו ואמר וזאת הברכה. דבר אחר
וזאת הברכה. לפי שבירכם למעלה ואמר
להם יהוה אלהי אבותיכם יסף עליכם ככם
אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם.
חזר ואמר וזאת הברכה . אילו אחרים
בירכו את ישראל היו ראויין לכך על אחת
כמה וכמה שבירכם משה. ראוי היה משה
לברך את ישראל וראויין היו ישראל להתברך
לפני משה. איש האלהים. זה אחד מעשרה
שנקראו איש האלהים . משה דכתיב כאן
איש האלהים . ואומר תפלה למשה
איש האלהים . אלקנה נקרא איש האלהים
שנאמר ויבא איש האלהים אל עלי ויאמר
לו כה אמר יהוה הנגלה נגליתי לבית אביך
בהיותם במצרים לבית פרעה. שמואל נקרא
איש האלהים שנאמר הנה נא איש האלהים
בעיר הזאת כל אשר ידבר בוא יבוא.
דוד נקרא איש האלהים שנאמר כמצות
דוד איש האלהים . שמעיה נקרא איש
האלהים שנאמר ויהי דבר יהוה אל שמעיה
איש האלהים לאמר . עדוא נקרא איש
האלהים שנאמר והנה איש אלהים בא
מיהודה בדבר יהוה לבית אל. אליהו נקרא
איש האלהים שנאמר ותאמר אל אליהו
הנביא הנה נא עתה זה ידעתי כי איש
אלהים אתה ודבר יהוה בפיך אמת . אלישע
נקרא איש האלהים שנאמר ואיש האלהים
בא אליו וגו׳ . את בני ישראל בזכות
ישראל אביהן וכן הוא אומר הקבצו
ושמעו וגו׳ . לפני מותו סמוך למיתה . וכן
הוא אומר הנה אנכי שולח לכם את

morata est benedictio: Quinam fuit benedicens? Et quando eis benedixit? Etenim Mose locutus est ad Israel sicut pater: Dictum est enim: *Ego concepi universum populum istum*. Et sicut pater benedicit filiis suis ante mortem, sicut fecit Jacob pater noster, ita pariter fecit Mose magister noster: *Hæc est benedictio, qua benedixit Mose vir Dei*. Ignoro quænam præcesserit, benedictione an oratio; Sed ex eo quod dicit: *Hæc est benedictio*. Ecce docemur, quod benedictio præcedat: *Hæc est benedictio*: Ab loco ubi cessavit Jacob pater noster, incepit Mose magister noster: Dictum est enim de benedictione Jacob *Genes.* XLIX. 28. *Et hæc sunt, quæ dixit iis pater eorum, benedixit iis*. Et incepit Mose magister noster dicens: *Hæc est benedictio*. Alia expositio: *Hæc est benedictio*: Quia supra eis benedixit, dicens. *Dominus Deus patrum vestrorum addat super vos sicut vos millies, & benedicat vobis, sicut dixit vobis*. Iterum dixit: *Hæc est benedictio*: Si alii benedixerunt Israeli, digni fuerunt, quanto magis debebat benedicere Mose? Dignus erat Mose, qui benediceret Israel, & digni fuerunt Israelitæ ut benedicerentur coram Mose; *Vir Dei*: Hic est unus ex decem, qui vocati sunt vir Dei: De Mose scriptum est hoc loco: *Vir Dei*: Et dictum est: *Oratio Mosis viri Dei*. Elcana vocatus est vir Dei: Dictum est enim I. *Sam.* II. 27. *Venit autem vir Dei ad Eli, & ait ad eum: Hæc dicit Dominus: Nunquid non aperte manifestatus sum domui patris tui, cum essent in Ægypto in domo Pharaonis?* Samuel vocatus fuit vir Dei: Dictum est enim I. *Sam.* IX. 6. *Ecce vir Dei est in civitate hac; omne quod loquitur, sine ambiguitate venit*. David vocatus fuit vir Dei: Dictum est enim *Nehem.* XII. 24. *Juxta præceptum David viri Dei*: Semanjah vocatus fuit vir Dei: Dictum est enim: *Et fuit verbum Domini ad Semanjah virum Dei, dicendo*: Ido vocatus est vir Dei: Dictum est enim 2. *Reg.* XXIII. 17. *Ecce vir Dei venit de Juda propter verbum Domini in Bethel*. Elias vocatus est vir Dei: Dictum est enim: *Et dices Eliæ prophetæ: Ecce nunc cognovi, quod vir Dei tu es, & loquitur Dominus in ore tua veritatem*. Elisæus vocatus est vir Dei: Dictum est enim: *Et vir Dei venit ad eum &c. Filiis Israel*: Propter meritum Israel eorum patris: Et sic dictum est: *Congregamini, & audite &c. Ante mortem suam*: Prope mortem. Et sic dictum est: *Ecce ego mitto vobis Eliam pro-*

אליה הנביא וגו'. ויאמר יהוה מסיני בא. מלמד שלא רצה משה רבינו לתבוע צרכי ישראל תחלה עד שפתח בשבחו של הקדוש ברוך הוא תחלה ואחר כך אמר צרכי ישראל. וזאת ליהודה. וללוי אמר. לבנימן אמר. ולבסוף חתם בשבחו של הקדוש ברוך הוא שנאמר אין כאל ישורון. וכן אתה מוצא בדוד שלא רצה לתבוע צרכי ישראל עד שפתח בשבחו של הקדוש ברוך הוא שנאמר שירו ליהוה שיר חדש כי נפלאות עשה. ואחר כך כי רוצה יהוה בעמו יפאר ענוים בישועה. ולבסוף הללויה הללו אל בקדשו. וכן אתה מוצא בשלמה שפתח בשבחו של הקדוש ברוך הוא. שנאמר יהוה אלהי ישראל אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. ואחר כך אמר רעב כי יהיה בארץ וגו'. ובאחרונה הוא אומר קומה יהוה למנוחתיך אתה וארון עוזך. וכן תקנו חכמים ונביאים שלא רצו לתבוע צורכיהן של ישראל אלא פתחו בשבחו של הקדוש ברוך הוא ברוך אתה יהוה אלהינו ואלהי אבותינו והם מגן ומחית והאל הקדוש. ואחר כך הוא אומר אתה חונן לאדם דעת והרוצה בתשובה עד מודים. ואחר כך מסיים בשבחו של הקדוש ברוך הוא עבודה והודאה וברכת כהנים. דבר אחר ויאמר יהוה מסיני בא מלמד שנגלה הקדוש ברוך הוא על ישראל מארבע רוחות העולם שנאמר יהוה מסיני בא זו רוח צפונית. וזרח משעיר למו זו רוח מזרחית. הופיע מהר פארן זה רוח דרומית. ואתא מרבבות קודש. זו רוח מערבית. דבר אחר ויאמר יהוה מסיני בא מלמד שנתן הקדוש ברוך הוא התורה בפרהסיא לא לישראל בלבד אלא לכל האומות. שנאמר לא מראש בסתר דברתי במקום ארץ חשך לא אמרתי לזרע יעקב תהו בקשוני אני יהוה דובר צדק מגיד מישרים דבר אחר ויאמר יהוה מסיני בא כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה הרעיש העולם כולו על יושביו שנאמר קול יהוה בכח קול יהוה בהדר. נכנסו כל האומות

prophetam &c. Et dixit: Dominus de Sinai venit. Docemur, quod Moſe magiſter noſter noluerit quærere neceſſitates Iſrael a principio, donec inceperit a laudibus Dei S. B. Et poſthæc memoravit neceſſitates Iſrael. *Hæc autem de Juda: Et ad Levi dixit: Ad Benjamin dixit:* Et in fine obſignat in laude Dei S. B. Dictum eſt enim; *Non eſt ſicut Deus Iſrael:* Et ſic deprehenditur in David, qui noluit quærere neceſſitates Iſrael, niſi prius enarravit laudes Dei S. B. Dictum eſt enim *Pſal.* CXLIX. 1. *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit.* Et poſthæc. *Quia beneplacitum eſt Domino in populo ſuo, & exaltabit manſuetos in ſalutem;* Et in fine: *Laudate Dominum laudate Deum in ſanctis ejus.* Et ſic tu deprehendis in Salomone, quod inceperit ab laude Dei S. B. 1. *Reg.* VIII. 23. *Non eſt ſimilis tui Deus in cœlo deſuper, & in terra ſubter:* Et poſthæc dixit: *Fames ſi oborta fuerit in terra &c.* Et in fine dixit: *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ. Pſal.* CXXXII. 8. Et ſic conſtituerunt ſapientes & prophetæ, ut nollent quærere neceſſitates Iſrael, ſed inciperent a laude Dei S. B. Benedictus tu Domine Deus noſter, Deus patrum noſtrorum: Scutum, & vivificans, & Deus ſanctus. Et poſthæc dicit: Tu gratificatus eſt homini ſcientiam, & deſideras pœnitentiam: Uſque ad locum: Confitemur. Et poſthæc deſinunt in laude Dei S. B. ſc. in cultu, confeſſione, & benedictione ſacerdotum. Alia expoſitio: *Et dixit: Dominus de Sinai venit.* Docemur, quod apparuerit Deus S. B. Iſraelitis a quatuor lateribus mundi: Dictum eſt enim: *Dominus de Sinai venit:* Hoc eſt latus aquilonare: *Et reſplenduit e Sehir:* Hoc eſt latus orientale. *Eluxit e monte Pharan:* Hoc eſt latus auſtrale. *Et venit ex myriadibus ſanctorum:* Hoc eſt latus occidentale. Alia expoſitio: *Et dixit; Dominus de Sinai venit:* Docemur, quod Deus S. B. palam dederit legem non Iſraelitis ſolum, ſed etiam omnibus nationibus: Dictum eſt enim *Iſai.* XLVIII. 16. *Non a principio in abſcondito locutus ſum; Non in loco terræ tenebroſæ locutus ſum ſemini Jacob; Fruſtra quærite me; Ego Dominus loquens juſtitiam, annuncians recta.* Alia expoſitio: *Et dixit: Dominus de Sinai venit:* Quando dedit Deus S. B. legem, contremuit univerſus mundus cum habitatoribus ſuis: Dictum eſt enim: *Vox Domini in virtute; Vox Domini in magnificentia.* Convenerunt omnes nationes ad Balaam dicentes: Videtur

אצל בלעם אמרו לו רואים אנו מחזיר הקדוש ברוך הוא את העולם לתוהו ובוהו . אמר להם לאו אלא תורה הוא נותן לעמו שנאמר יהוה עוז לעמו יתן . ענו כל האומות ואמרו יהוה יברך את עמו בשלום זו תורה שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום . דבר אחר ויאמר יהוה מסיני בא מלמד כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל חזר על כל האומות שיקבלוה ולא רצו לקבל . נגלה על בני עשו אמר להם מקבלין אתם את התורה אמרו מה כתוב בה לא תרצח. אמרו כל ברכותינו זאת היתה מיתה שהורישנו יצחק אבינו שנאמר ועל חרבך תחיה. ולא רצו לקבל . נגלה על בני עמון אמר להם מקבלין אתם את התורה אמרו לא מה כתוב בה לא תנאף אמרו לו כל עצמינו בניאופים שנאמר ותהרן שתי בנות לוט מאביהן ולא רצו לקבל . נגלה על בני ישמעאל ובני קטורה אמר להם מקבלין אתם את התורה אמרו לו מה כתוב בה לא תגנוב . אמרו לו כל עצמינו בגניבה זו ירושתם שהוריש להם אביהם שנאמר והוא יהיה פרא אדם ידו בכל . והיאך נקבל את התורה . כיון שבא אצל ישראל פתחו כולם ואמרו כל אשר דבר יהוה נעשה ונשמע . אמר הקדוש ברוך הוא אין אומה יכולה לקבל את התורה חוץ מישראל. דבר אחר ויאמר יהוה מסיני בא מלמד שכבוד של הקדוש ברוך הוא מלא עולמו . וכן הוא אומר התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו. מגיד שבכל מקום שהן הולכין הן נמצאין לפניו ואומר עשינו שליחותך וכן הוא אומר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם יהוה, דבר אחר ויאמר יהוה מסיני בא לשון נחת . וכן הוא אומר ויאמר פני ילכו והניחותי לך. יהוה מסיני בא שהניח כל ההרים הרמים ובא לסיני לתת תורה לעמו ישראל. וזרח משעיר למו שלא נכנסה

tur nobis, quod Deus S. B. sit restiturus mundum in solitudinem & in vastitatem. Respondit eis: minime; Sed legem dabit populo suo: Dictum est enim: *Dominus virtutem populo suo dabit:* Responderunt omnes nationes dicentes. *Dominus benedicat populo suo in pace:* Hæc est lex: Dictum est enim *Proverb.* III. 17. *Viæ ejus, viæ pulchræ, & omnes semitæ illius pacificæ*. Alia expositio; *Dominus de Sinai venit*: Docemur: Quando apparuit Deus S. B. ad dandam legem Israelitis, convocavit omnes nationes, ut eam acciperent, & noluerunt accipere. Apparuit filiis Esau, dicens: Accipitisne legem? Responderunt: Quid scriptum est in ea? *Non occides*. Dixerunt; Hæc est omnis nostra benedictio, quam in hæreditatem nobis reliquit Isaach pater noster. Dictum est enim *Genes.* XXVII. 40. *Et gladio tuo vives*. Et noluerunt accipere. Apparuit filiis Ammon, dicens: Accipitisne legem? Responderunt: Quid scriptum est in ea? *Non mœchaberis*. Dixerunt: Omne nostrum robur in scortationibus: Dictum est enim ibid. XIX. 36. *Gravidis factis duabus filiabus Lot a patre suo:* Et uoluerunt accipere: Apparuit filiis Ismael, & filiis Ceturæ, dicens: Accipitisne legem? Responderunt: Quid scriptum est in ea? *Non furaberis*. Dixerunt: Omnis nostra substantia est in furto, quod eis in hæreditatem reliquit eorum pater: Dictum est enim ibidem XVI. 2. *Is autem erat ferus homo manu sua in omni*. Et quomodo accipiemus legem? Quando venit ad Israel: Inceperunt omnes dicere: *Omne quod locutus est Dominus, faciemus, & obediemus*. Dixit Deus S. B. Nulla est natio, quæ possit recipere legem præter Israel. Alia expositio: *Et dixit: Dominus de Sinai venit*. Docemur, quod gloria Dei S. B. sit repletus ejus mundus: Et sic dictum est *Job* XXXVIII. 35. *Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & revertentia dicent tibi: Ecce adsumus?* Ostendit, quod quocunque irent, deprehenderentur in ejus conspectu. Pariterque dictum est: *Fecimus legationem tuam*. Et sic dictum est; *Cœlum & terram ego impleo: Dicit Dominus*. Alia expositio. *Dominus de Sinai venit*. Modo placido: Et sic dictum est *Exod.* XXXIII. 14. *Facies mea præcedet, & ducam te*. Alia expositio: *Dominus de Sinai venit*. Quod deseruerit omnes montes excelsos, & venerit in Sinai ad dandam legem populo suo Israel: *Et resplenduit de Sebir eis*. Quod non fuerit ingressa inter eos ulla natio & regnum.

בּיניהם אומה ועולם. הופיע מהר פארן. ארבע הופעות הן. הראשונה ממצרים שנאמר רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיע. השנייה מתן תורה שנאמר הופיע מהר פארן. השלישית זו נקמה שעתיד הקדוש ברוך הוא להופיע על אדום לרעה שנאמר אל נקמות יהוה אל נקמות הופיע. הרביעית זו הופעה של גוג ומגוג שנאמר מציון מכלל יופי אלהים הופיע. ואתא מרבבות קודש. אות הוא וניכר בכל רבבותיו וכן אומות העולם אומרין מה דודך מדוד היפה בנשים וגו'. מי לא ייראך מלך הגוים ולא ישבחך נאה מכל נאים יותר ויותר. מה כנסת ישראל אומרת להם דודי נאה ומשובח. הנני אומרת לכם מקצת שבחו. דודי צח ואדום. ראשו כתם פז. עיניו כיונים על אפיקי מים. לחיו כערוגת הבושם. שוקיו עמודי שש. חכו ממתקים. וזה בשעה שנגלה עליהם על הים כולם הכירוהו שנאמר זה אלי ואנוהו. לכך נאמר ואתא מרבבות קדש מימינו אש דת למו. מלמד שהיה הדבור יוצא מימינו של הקדוש ברוך הוא לשמאלו וחוזר ומקיף לשמאלן של ישראל והקדוש ברוך הוא מקבלו מימין וחוקקו על הלוחות שנאמר קול יהוה חוצב להבות אש. דבר אחר מימינו אש דת למו. מה האש כל המשתמש בה חם לו פירש ממנה צונן לו כך כל שהוא עוסק בתורה יש לו חיים. פירש ממנה כלו חייו. דבר אחר מימינו אש דת למו. מה האש ניתנה מן השמים אף התורה ניתנה מן השמים דבר אחר מימינו אש דת. מה האש חיים לעולם אף התורה חיים לעולם. דבר אחר מימינו אש. מה האש עושה רושם כך התורה כל המשתמש בה עושה בו רושם. הינו דתנן ודישתמש בתגא חלף. כל הנאות מדברי תורה נוטלין חייו מן העולם. דבר אחר מימינו

Eluxit e monte Pharan. Quatuor fuerunt coruſcationes: Prima ex Ægypto: Dictum eſt enim *Pſal.* LXXX. 1. *Qui regis Iſrael, intende, qui deducis velut ovem Joſeph, qui ſedes ſuper Cherubim, manifeſtare*. Secunda tempore latæ legis. Dictum eſt enim: *Eluxit e monte Pharan*. Tertia eſt ultio, qua Deus S. B. illuceſcet contra Edom in malum: Dictum eſt enim *Pſal.* XCIV. 1. *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum apparuit:* Quarta eſt coruſcatio Gog & Magog: Dictum eſt enim *Pſalm.* L. 2. *Ex Sion ſpecies decoris ejus Deus manifeſte veniet. Et venit ex myriadibus ſanctorum*: Signum fuit, & notum in omnibus noſtris ſapientibus: Et ſic nationes mundi dicunt; *Qualis eſt dilectus meus ex dilecto pulcherrima inter mulieres &c.* Quis non timeat te rex gentium? Et quis non laudat te pulcherrimum præ omnibus pulchris? Quid dixit eis congregatio Iſrael? *Dilectus meus venuſtus, & laudabilis*. Ecce dixi vobis partem ejus laudis: *Dilectus meus candidus & rubicundus; caput ejus aurum optimum; oculi ejus ſicut columbæ ſuper rivulos aquarum; genæ ejus ſicut areolæ aromatum; Crura illius columnæ marmoreæ; guttur illius ſuaviſſimum*. Et hoc fuit, quando apparuit illis ſuper mare, omnes eum cognoverunt: Dictum eſt enim: *Hic eſt Deus meus, & habitabo propter eum*. Idcirco dictum eſt: *Et venit ex myriadibus ſanctorum; a dextra ſua de medio ignis legem dedit eis*. Docemur, quod allocutio egrederetur ex dextra Dei S. B. ad ejus ſiniſtram, atque iterum converteretur ad ſiniſtram Iſrael, & Deus S. B. acciperet ad dextram, & ſculperet ſuper lapidibus: Dictum eſt enim *Pſalm.* XXIX. 7. *Vox Domini intercidentis flammam ignis:* Alia expoſitio: *A dextra ſua de medio ignis legem dedit eis*. Sicut qui utatur igne, ſi ab eo ſeparetur, frigeſcit; Ita pariter qui occupatur in lege, eſt illi vita; ſi ab ea ſeparetur, perit ejus vita. Alia expoſitio: *A dextra ſua de medio ignis legem dedit eis*. Sicut ignis datus eſt de cœlo, ita pariter lex data eſt de cœlo. Alia expoſitio: *A dextra ſua de medio ignis legem dedit*. Sicut ignis vivificat mundum, ita pariter lex vivificat mundum. Alia expoſitio: *A dextra ſua de medio ignis:* Sicut ignis facit ſignum, ita pariter ſi quis utatur lege, facit in eo ſignum: Hoc eſt quod legimus: Qui ſerviliter utitur lege, abit ab hoc mundo, omnes pulchritudines auferunt a verbis legis vitam ex mundo: Alia expoſitio: *A dextra ſua de medio ignis*

אש דת למו. מה האש כל המשתמש בה ניכר כך תלמידי חכמים ניכרין מכל הבריות בהליכתן ובעטיפתן ובדיבורן. דבר אחר אש דת למו מה האש אור לעולם אף דברי תורה אור לעולם שנאמר כי נר מצוה ותורה אור. התורה ניתנה בימין והישועה בימין שנאמר הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו. אש דת למו. כל היוצא מן האש אש אוכלתו. דבר אחר אש דת למו. כל העוסק באש אין אש של גיהנם שולטת בו. למו. להם לישראל ולא לכל אומה ולשון שנאמר לא עשה כן לכל גוי. דבר אחר ויאמר יהוה מסיני בא. אמר משה מסיני בא. וזרח משעיר למו. לישראל הוא שעיר הוא ארץ תימן. וכן אמרה דבורה יהוה בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום. וחבקוק אומר אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה. ואתא מרבבות קדש מרבבות המלאכים בא ליתן תורה לישראל. מימינו אש דת למו. התורה שהיא משולה באש. אף חובב עמים. מלמד שחיבב הקדוש ברוך הוא את ישראל יותר מכל האומות. כל קדושיו בידך אלו גדולי ישראל שהן נותנין נפשם על ישראל. אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך הכתוב לצדיקים לעתיד לבוא והם תכו לרגלך מתכתתין לרגליך לקיים דברי התורה. לרגלך בעבורך כמו ויברך יהוה אותך לרגלי. ישא מדברותיך שקיבלו עליהן את דברי התורה ואמר כל אשר דבר יהוה נעשה ונשמע דבר אחר אף חיבב עמים אף על פי שחיבב הקדוש ברוך הוא את האומות לא חיבב אותם כחיבת ישראל. כל קדושיו בידיך. שהן מוסרין עצמן על קדושת השם. והם תכו לרגליך שהם מתכתתין בגלות לקבל עול התורה והמצות. ישא מדברותיך. כדי שתתקיים דברותיך שהבטחתם. דבר אחר אף חובב עמים אפילו בשעה

ignis legem dedit eis: Sicut siquis utatur igne, innotescit, ita pariter discipuli sapientum innotescunt præ ceteris creaturis in eorum incessu, & vestitu, & verbis. Alia expositio: *De medio ignis legem dedit eis.* Sicut ignis illuminat mundum, ita pariter verba legis illuminant mundum: Dictum est enim: *Quia lucerna est præceptum, & lex lux.* Lex data est in dextra, & salvatio in dextra. Dictum est enim: *Salvavit sibi dextra ejus, & brachium sanctum ejus: De medio ignis legem dedit eis:* Omne quod egreditur ex igne, ignis consumit: Alia expositio: *De medio ignis legem dedit eis:* Qui occupatur in igne, ignis Gehennæ illi non dominatur: *Eis.* Israelitis, non autem omni nationi & linguæ: Dictum est enim: *Non fecit taliter omni nationi.* Alia expositio: *Et dixit: Dominus de Sinai venit.* Dixit Mose: *De Sinai venit: Resplenduit e Sebir eis:* sc. Israelitis: Sehir erat terra australis. Et sic dixit Debora *Judic.* v. 4. *Domine cum exires de Sebir, & transires per regiones Edom.* Et Habacuc dixit III. 2. *Deus ab austro veniet, & Sanctus de monte Pharan.* In æternum. *Et venit ex myriadibus sanctorum:* Ex myriadibus Angelorum: Venit ad dandam legem Israelitis: *A dextra sua de medio ignis legem dedit eis:* Lex quæ dominatur sicut ignis. *Etiam diligit populos.* Docemur, quod Deus S. B. diligat Israel præ cunctis nationibus. *Omnes sancti ejus sunt in manu tua.* Isti sunt proceres Israel, qui dederunt animas suas pro Israel. Dixit Mose coram Deo S. B. *Exod.* XXXII. 32. *Nunc autem si condones peccata eorum, & si non, dele me quæso de libro tuo scripto pro justis venturis: Et illi ducti sunt ad pedes tuos.* Verberati sunt propter te ad confirmandum verba legis: *Ad pedes tuos:* Propter te; sicuti dictum est: *Et benedicet Dominus tibi:* Mei causa: *Elevati sunt juxta mandatum tuum:* Quod in se acceperint verba legis: Dictum est enim: *Omne quod locutus est Dominus, faciemus, & obediemus.* Alia expositio: *Etiam diligit populos:* Vel si dilexerit Deus S. B. nationes, non dilexit eas, sicut dilexit Israel. *Omnes sancti ejus sunt in manu ejus.* Quod se tradiderint propter sanctificationem nominis Divini: *Et illi ducti sunt ad pedes tuos.* Percussi sunt propter te in captivitate, ut acciperent jugum legis, & præcepta: *Elevati sunt juxta mandatum tuum;* Ut confirmarent verba tua, in quibus eos confidere fecisti. Alia expositio: *Etiam diligit populos.* Vel tempore quo impletur ira con-

שתתמלא אף על ישראל זוכר חיבת השבטים ומרחמם. כל קדושיו בידך. כל קדושות שאהב הקדוש ברוך הוא בידך במקום שישראל שם. והם תכו לרגליך נושאים את עול הגלות. ישא מדברותיך ישא דבריו של הקדוש ברוך הוא בשמחה. דבר אחר אף חבב עמים. אלו שבטי ישראל כנון עמים הר יקראו. כל קדושיו בידיך התחמתם סביבות הר סיני. והם תכו לרגליך בתחתית ההר. ישא מדברותיך. ישראל. כמו ומדברך נאוה שאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה ונשמע. תורה צוה לנו משה הציווי הזה אינו אלא לנו בעבורנו כדי שנקבל התורה ונשמרה מורשה קהלת יעקב. לנו מורשה ולא לאומות. דבר אחר מורשה. משל לבן מלכים שפירש למדינה אפילו לאחר מאה שנה אינו בוש לחזור מפני שהוא אומר למלכות אבותי אני חוזר לירושת אבותי אני חוזר. קהלת יעקב. שתהיו עשויין אגודה אחת ולא תעשו אגודות אגודות. וכן הוא אומר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות. זה אוסר וזה מתיר זה שומר היום מקרא קדש וזה למחר. ויהי בישורון מלך. מגיד הכתוב כשישראל מושיב ישיבת זקנים מלמטה מלכות שמים מתקיימת מלמעלה. בהתאסף ראשי עם. אלו שבעים זקנים שנאמר קח את כל ראשי העם. יחד שבטי ישראל. שתהיו עושין אגודה אחת ולא תהיו עשויין אגודות אגודות. וכן הוא אומר ויתקבצו בני בנימן אחרי אבנר ויהיו לאגודה אחת. משל למה הדבר דומה למלך שהביא ספינות וחיברן ודיבקן במסמרין ובהוגנין ובנה פלטין עליהם. כל זמן שהספינות קיימות פלטין שלו קיימות. נפרדו הספינות נתפרדו הפלטין שלו כך כל זמן שעשויין ישראל אגודה אחת מלמטה מלכות שמים מתקיימת בהן. שנאמר הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה. דבר אחר ויהי בישורון מלך. זה משה. בהתאסף ראשי עם. אלו שבעים זקנים, שנאמר אספה לי שבעים איש,

tra Israel, recordatur dilectionem tribuum, eisque miseretur: *Omnes sancti ejus sunt in manu ejus*: Omnem sanctitatem, quam amat Deus S. B. in manu tua, in loco ubi sunt Israelitæ: *Et illi ducti sunt ad pedes tuos*. Portarunt jugum captivitatis: *Elevati sunt juxta mandatum tuum*. Elevarunt cum gaudio verba Dei S. B. Alia expositio: *Etiam diligit populos*: Istæ sunt tribus Israel; sicuti dictum est. *Populi montis vocabuntur*: *Omnis sancti ejus in manu tua*: Statuit eis terminum in circuitu montis Sinai: *Et illi ducti sunt ad pedes tuos*: In lacinia montis: *Elevati sunt juxta mandatum tuum*; Isti sunt Israelitæ: Sicuti dictum est *Cantic.* IV. 3. *Et eloquium tuum dulce*. Eo quod dixerint: *Omne quod locutus est Dominus, faciemus, & obediemus*. *Legem præcepit nobis Mose*. Hoc præceptum non fuit nisi nobis, propter nos, ut acciperemus legem, & observaremus: *Hæreditatem congregationis Jacob*. Nobis hæreditatem, non autem nationibus. Parabola de filio regum, qui abierit in provinciam, vel post centum annos non suffunditur pudore, quin revertatur; Quia dicit regno: Ad patrem meum ego revertor, ad hæreditatem patris mei ego revertor. *Congregationis Jacob*: Ut faciant unum, non multos fasciculos: Et sic dictum est *Deuter.* XIV. 1. *Non lacerabitis vos*. Non facietis fasciculos, fasciculos: Hic interdicit, & ille permittit; Hic observat hodie convocationem sanctam, & ille cras, *Fuit in Israel rex*: Ostendit textus; quando Israel constituit consessum seniorum in terra, regnum cœli confirmavit in cœlo: *Cum colligerentur duces populi*. Isti sunt septuaginta seniores: Dictum est enim: *Sume omnes duces populi*. *Simul tribus Israel*: sc. quod facturæ essent fasciculum unum non multos fasciculos: Et sic dictum est 2. *Sam.* II. 25. *Congregatique sunt filii Benjamin ad Abner, & conglobati sunt in unum cuneum*. Cuinam hoc simile est? Simile regi, qui educit naves, quas conjungit, & connectit clavis & funibus, & super his ædificat palatium: Quandiu naves subsistunt, subsistit palatium; si separentur naves, separatur etiam palatium: Ita pariter, quando Israelitæ faciunt fasciculum unum, confirmatur in iis regnum cœlorum. Dictum est enim *Amos* IX. 6. *Qui ædificat in cœlo adscensionem suam, & fasciculum suum super terram fundavit*. Alia expositio: *Fuit in Israel rex*. Hic est Mose. *Cum colligerentur duces populi*. Isti sunt septuaginta seniores: Dictum est enim: *Congrega mihi septuagin-*

יחד שבטי ישרﭏ. ﭏו הנשיאים. יחי ראובן וﭏ ימות. ויהי מתיו מספר. מה ענין זה אצל זה ﭏא משלו חכמים משל למה הדבר דומה למלך שבא אצל בניו והיו מלוין אותו. אמר להם כלום יש לכם עסק. אמרו לו הרי אנו מפייסין אותך שתתרצה לאחינו הגדול אמר להם אביהם בני הואיל ואתם תבעתם להתרצות לאחיכם הריני מתרצה לו לכך נאמר יחד שבטי ישרﭏ. וסמיך ליה יחי ראובן ואל ימות. שאילולי שבטים לא נתרצה המקום לראובן. רבי חנינה בן גמליﭏ אומר לעולם אין מחליפין לא זכות בחובה ולא חובה בזכות. ﭏא בראובן ודוד. יחי ראובן במעשה יוסף. וﭏ ימות במעשה בלהה. שמעי הולך בצלע ההר לעמתו. פירוש שמעי זכר לו מעשה הצלע. דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו. והקדוש ברוך הוא זכר לו מעשה ההר. דכתיב ואביגיל יורדת בסתר ההר. שלא נגע בה לעמתו. שלמה בנה את המלוא. אף על פי שסגר את פרץ עיר דוד אביו. והכמים אומרים אין מחליפין לא זכות בחובה ולא חובה בזכות. ﭏא נותנין שכר על הזכות ונפרעין על החובה. מה תלמוד לומר יחי ראובן והלא מת הוא אלא לא ימות לעולם הבא וכן הוא אומר ויחי עוד לנצח לא יראה השחת. וכן הוא אומר פחז כמים ﭏ תותר כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה. בעליתו עלה. בירידתו עשה תשובה. וכן הוא אומר ויהי בשכן ישרﭏ בארץ ההיא וילך ראובן וגו'. ויהיו בני יעקב שנים עשר מה שנים עשר לא נתן בהם עולה כך לא נמצא בו עולה בראובן. דבר אחר יחי ראובן וﭏ ימות. לעולם הבא שלא יתחייב. ויהי מתיו מספר בעולם הזה ﭏו גבורים בתורה גבורים בכח. וכן הוא אומר בארה בנו אשר הגלה תגלת פלנאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני שהיה

ginta viros. Simul tribus Israel. Isti sunt principes: *Vivat Ruben, & non morietur, & sit virorum ejus numerus.* Cur hoc subjectum prope illud? Quia parabolam dixerunt sapientes: Cuinam hoc simile est? Simile regi, qui invisit filios suos, & ipsi eum hospitio recipiunt; Dicit illis: Vobis omnibus est diligentia: Dicunt ei: Ecce nos te oramus, ut benevolus sis fratri nostro natu maximo. Respondet illis eorum pater; Quoniam vos filii petitis, ut ego sim benevolus fratri vestro, ecce ego gratificabor illi: Idcirco dictum est: *Simul tribus Israel:* Et proxime; *Vivat Ruben & non moriatur:* Si enim non fuissent tribus, non conciliatus fuisset Deus Rubeni. R. Chanina ben Gamaliel dicit: Nunquam merita commutantur in reatum, neque reatus in merita, nisi tantum in Ruben, & David: *Vivat Ruben.* Propter factum Joseph; *Et non moriatur:* Propter factum Bila. *Semei per jugum montis ex latere contra illum.* 2. *Sam.* XVI. 13. Expositio: Semei memorabat ei factum lateris. Dictum est enim *Psal.* XXXV. 15. *Et adversum me lætati sunt, & convenerunt.* Et Deus S. B. memoravit ei factum montis: Scriptum est enim: *Et Abigail descendit occulto de monte:* Ne ocurreret ei contra eum: *Salomon ædificavit Millo:* Quamvis *coæquavit voraginem civitatis David patris sui.* 1. *Reg.* XI. 27. Et sapientes dicunt: Non commutantur merita in reatum, neque reatus in merita; sed datur merces propter merita, & pœna propter reatum; Quid igitur dictum est: *Vivat Ruben, & non moriatur?* Nisi quod non moriatur in seculo futuro. Et sic dictum est *Ps.* XLIX. 10. *Et vivet adhuc in finem, non videbit interitum.* Et sic dictum est *Genes.* XLIX. 4. *Sed festinationem fecisti sicut aqua; haud superstitem reliquisti, nam adscendisti cubile patris tui, quo tempore mollis factus es;* In adscensu mollis factus est; in descensu fecit pœnitentiam: Et sic dictum est *Genes.* XXXV. 22. *Et fuit cum habitaret Israel in terra, abiit Ruben &c. Et fuerunt filii Jacob duodecim.* Sicut in duodecim non fuit peccatum, ita pariter in Ruben non fuit inventum peccatum. Alia expositio: *Vivat Ruben & non moriatur.* In seculo futuro ne damnetur: *Et sit virorum ejus numerus.* In hoc seculo: Isti sunt fortes in lege & fortes robore. Et sic dictum est 1. *Paral.* v. 6. *Beera filius ejus, quem captivum duxit Theglath-Phalasar rex Assiriorum, & fuit princeps Rubeni.* Sc. erat fortis in lege.

גבור בתורה. דבר אחר יחי ראובן פתח בראובן שהוא בכורו של יעקב. ולא ימות ולא יתחייב במעשה בלהה. ויהי מתיו מספר. אלא עם רב יהיו גדולים על שבט ראובן וכן הוא אומר בפלגות ראובן גדולים חקרי לב שאנשים גדולים יצאו מראובן. דבר אחר ויהי מתיו מספר אף על פי שלקחו נחלתם מעבר לירדן. ויהי מתיו מספר יחשב עם מספר בני ישראל כענין שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר. וזאת ליהודה ויאמר. לאחר שבירך את ראובן חזר לברך את יהודה מפני שהוא מלך. אמר וזאת ליהודה. שקולה ברכת יהודה כנגד כל השבטים שנאמר וזאת ונאמר בכל השבטים וזאת הברכה. דבר אחר וזאת ליהודה מלמד שהתפלל משה על שבטו של יהודה. שמע יהוה קול יהודה ואל עמו תביאנו. בשעה שיהא שבטו של יהודה נכנס בצרה יהא מתפלל לפניך ותהא מעלה אותם מתוכה. ואל עמו תביאנו. שנקבר עמהם לארץ. דבר אחר וזאת ליהודה. מלמד שהתפלל משה על שבטו של שמעון שנאמר שמע יהוה קול יהודה. ואין לשון שמע אלא שמעון כמא דאתמר כי שמע יהוה כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה על כן קרא שמו שמעון. אמר לפניו רבונו של עולם בשעה ששבטו של שמעון בצרה יהא שבטו של יהודה מתפלל לפניך ואתה מעלה אותם מתוכה. ואל עמו תביאנו מלמד שעירבן בנחלה. כענין שנאמר ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי. ידיו רב לו. שיהא מוצלח בכל. דבר אחר וזאת ליהודה מלמד שהתפלל עליהם על מלכי בית דוד. שמעו יהוה קול יהודה. בשעה שדוד מלך ישראל נכנס בצרה יהא מתפלל לפניך ותהא מעלה אותו מתוכה. וכן הוא אומר וידבר דוד ליהוה את דברי השירה הזאת וגו'. ואומר שמע אלהים קולי בשיחי.

ge. Alia expositio: *Vivat Ruben*. Incipit a Ruben, quia erat primogenitus Jacob. *Et non moriatur*. Ne damnetur propter factum Bila: *Et sit virorum ejus numerus*. Ejus viri ne numerentur, sed sit populus multus, sint præstantes super tribu Ruben; Et sic dictum est *Jud.* v. 16. *Diviso contra se Ruben, magna animorum reperta est contentio;* Præstantissimi viri egressi sunt ex Ruben: Alia expositio: *Et sit virorum ejus numerus*. Licet missi fuerint ad pugnandum trans Jordanem: *Et sit virorum ejus numerus*. Computetur cum numero filiorum Israel. Sicuti dictum est: *Et erit numerus filiorum Israel sicut arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur*. *Ose.* I. 10. *Et hæc de Juda dixit*. Postquam benedixit Ruben, iterum benedicit Juda, quia erat rex: Dixit: *Et hæc de Juda*: Quia æquiparata est benedictio Juda benedictioni omnium tribuum. Dictum est enim: *Et hæc de Juda*: At in ceteris tribubus dictum est: *Et hæc benedictio*. Alia expositio: *Et hæc de Juda*. Quis hoc fecit Rubeni, ut confiteretur factum Bila? Juda, qui confessus est factum Thamar: *Et hæc de Juda*. Docemur, quod oraverit Mose pro tribu Juda. *Audi Domine vocem Juda, & ad populum ejus deduc illum*. Quando tribus Juda ingredietur in angustiam, orabit coram te, ut ipsos ex ea educas. *Et ad populum ejus deduc illum*: Ut cum illis in terra sepeliatur. Alia expositio: *Et hæc de Juda*. Docemur, quod Mose oraverit pro tribu Simeon: Dictum est enim: *Audi Domine vocem Juda*: Et phrasis שמע non designat nisi Simeonem; sicuti dictum est *Genes.* XXIX. 33. *Quia audivit Dominus quod odio habita essem ego, dedit mihi etiam hunc; vocavitque nomen ejus Simeon*. Dixit coram eo: Domine mundi. Quando erit tribus Simeon in angustia, tribus Juda orabit coram te, & tu ipsos ex ea educes: *Et ad populum ejus deduc illum*: Docemur, quod essent commiscendi in hæreditate; Sicuti dictum est *Judic.* I. 3. *Et ait Juda Simeoni fratri suo: Adscende mecum in sortem meam: Manus ejus potentes sint ei*. Ut prosperetur in omnibus. Alia expositio: *Et hæc de Juda*. Docemur, quod de iis oraverit pro regibus domus David: *Audi Domine vocem Juda*. Quando David rex Israel ingredietur in angustiam, orabit coram te, & tu illum ex ea educes: Et sic dictum est: *Et dixit David Domino verba cantici hujus &c.* Pariterque dictum est *Psalm.* LXIV. 2. *Exaudi Deus orationem meam, quum deprecor*. *Et ad populum*

וﭏ עמו תביאנו . ושיחזירהו אצל אחיו בשלום בשעה שברח מפני אבשלום. וכן הוא אומר וכל הארץ בוכים וכל הפרשה. לכך נאמר וﭏ עמו תביאנו. ידיו רב לו. כעניין שאמר יעקב אבינו . יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך. ידיו רב לו . זו קשת וכן הוא אומר ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה בספר הישר. זה ספר בראשית שבו עניין אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים שנאמר תמות נפשי מות ישרים. והיכן אמר ידך בעורף אויביך. אי זו היא מלחמה שהיר כלפי עורף. הוי אומר זו קשת. וכאן הוא אומר ידיו רב לו . ידיו רב לו . איזה הוא מלחמה שהיא צריכה שתי ידים הוי אומר זו קשת. ועזר מצריו תהיה . כמו שנאמר עזרי מעם יהוה עושה שמים וארץ. וללוי אמר. אמר רבי שמעון בן ﭏעזר בכל מקום שהוא מזכיר שמו של שמעון ושל לוי כאחת שניהם שותין בכוס אחד שנאמר ארור אפם כי עז וגו׳. משל לשנים שלוו מן המלך ממון האחד חזר עוד ולוה מן המלך והשני פרע חובו וחזר עוד והלוה למלך הרי זה משובח. שמעון ולוי שניהם לוו מן הקדוש ברוך הוא שנאמר ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו. חזר לו שמעון ולוה בשטים שנאמר ושם איש ישרﭏ המוכה אשר הכה את המדינית זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני . אבל לוי פרע חובו במעשה העגל שנאמר ויעמד משה בשער המחנה ויאמר מי ליהוה אלי ויאספו ﭏיו כל בני לוי . ועוד הלוה את המלך בשטים שנאמר וירא פינחס בן ﭏעזר בן אהרן הכהן וגו׳ . עד ותעצר המגפה מעל בני ישראל לכך הכתוב משבח את לוי. שנאמר וללוי אמר תומיך ואוריך וגו׳ ראויים ללבוש אורים ותומים . לאיש חסידיך כעניין שנאמר

lum ejus deduc illum. Et restituit eum prope fratres suos in pace, quando fugit a facie Absalom: Et sic dictum est 2. *Sam.* XV. 23. *Et omnis terra flevit*, &c. *transibat*. Idcirco dictum est: *Et ad populum ejus deduc illum : Manus ejus potentes sint ei :* Sicuti dixit Jacob pater noster *Genes.* XLIX. 8. *Juda tu, confitebuntur tibi fratres tui, manus tua erit in cervice inimicorum tuorum: Manus ejus potentes sint ei*. Hic est arcus: Et sic dictum est 2. *Sam.* I. 18. *Et præcepit, ut docerent filios Israel arcum, sicut scriptum est in libro justorum :* Hic est liber Geneseos, ubi deprehenditur subjectum Abraham, Isaach, & Jacob, qui vocati sunt justi; Dictum est enim : *Moriatur anima mea morte justorum*. Et ubi dicitur: *Manus tua erit in cervice inimicorum tuorum*. Et quænam est pugna, quæ fit contra cervicem? Hoc dicitur de arcu. At hoc loco dictum est: *Manus ejus potentes sint ei*. Quænam est pugna, in qua sint necessariæ duæ manus? Dicendum est de arcu; *Et auxilium ab hostibus suis sit:* Sicuti dictum est *Psal.* CXXI. 2. *Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum, & terram. Ad Levi vero dixit*. Dicit R. Simeon ben Eliefer: Quando memorat simul nomen Simeon & Levi, ambo biberunt in uno calice: Dictum est enim *Genes.* XLIX. 7. *Maledicta ira eorum, quia fortis est* &c. Parabola de duobus, qui mutuati sunt a rege; Alter restituit, & præterea mutuatur a rege, & alter solvit debitum suum, & restituit, & præterea mutuo dat regi; Ecce hic laudatur. Simeon & Levi ambo mutuati sunt a Deo S. B. Dictum est enim *Genes.* XXXIV. 25. *Acceperunt duo filii Jacob, Simeon & Levi fratres Dinah, quilibet gladium suum :* Iterum Simeon mutuo accepit in Scithim. Dictum est enim *Num.* XXV. 14. *Porro nomen viri Israelis percussi, qui percussus est cum Midianitide, erat Zimri filius Salu princeps domus paternæ Simeonitarum*. At Levi solvit debitum suum in opere vituli; Dictum est enim *Exod.* XXXII. 25. *Stetitque Mose in porta castrorum, & dixit : Quicunque est pro Domino, ad me veniat; & congregati sunt ad eum omnes filii Levi :* Et præterea mutuatus est regi in Scithim: Dictum est enim *Num.* l. c. *Et videns Pinchas filius Eleazaris, filii Aharon sacerdotis* &c. Usque ad locum : *Restricta est plaga a filiis Israel*. Idcirco textus laudat Levi: Dictum est enim: *Ad Levi vero dixit*. *Thummim tui, & Urim tui* &c. Digni facti sunt, ut induerent Urim, & Thummim: *Viro pietatis tuæ:* Si-

כהניך ילבשו צרק וחסידיך ירננו . אשר נסיתו במסה . שניסיתיו עמך בנסיונו. תריבהו על מי מריבה . שלא נמצא במשה ואהרן שום דבר בעולם אלא מעשה מי מריבה . שנאמר שמעו נא המורים . האומר לאביו . וכי שבטו של לוי עבר עבודה זרה והא כתיב ויאספו אין כל בני לוי. אלא זה שהיה אביו מישראל או אמו מישראל. ואת אחיו לא הכיר. זה אחיו מאמו מישראל . ואת בניו לא ידע· זה בן בתו מישראל . כי שמרו אמרתך במצרים . ובריתך ינצורו זה ברית הר סיני. זובח לאלהים יחרם. יורו משפטיך שיהו כל ההוראות נתונות על פיהם. כענין שנאמר ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט. על פי התורה אשר יורוך . ותורתך לישראל על פי התורה אשר יורוך. ישימו קטורה באפך . זו קטרת שלפני לפנים. וכליל על מזבחך . אלו מנחות שאינן נאכלין. שנאמר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל . ברך יהוה חילו. למדנו שרוב הכהנים עשירים הם. וכן אמר אבא החרש . נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם זה זרעו של אהרן . ופועל ידיו תרצה מלמד שהם קריבים זבחים ומרצים את המקום. מחץ מתנים קמיו. כל מי שבא ומעורר על הכהונה יהא נופל כגון קרח ועדתו . קמיו . כענין שנאמר ויקומו לפני משה . שקמו לפניו בעזות מצח . ומשנאיו ששונאין אותו בלב. כענין שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך . מן יקומון . שלא יהיה להם תקומה. כגון עוזיה מלך יהודה ונתנגע. שנאמר וישב בבית החפשית ויהי מצורע עד יום מותו .

סליק פיסקא

לבנימן אמר ידיד יהוה חביב הוא חביב ביותר לכך נאמר ידיד יהוה. יבוא ידיד בן ידיד ויבנה

Sicuti dictum est *Psal.* CXXXII. 9. *Sacerdotes tui induantur justitiam*, *&* *sancti tui exultent*. *Quem probasti apud aquas tentationis:* Nihil inventum est in Mose & Aharon nisi factum aquarum tentationis: Dictum est enim: *Audite quæso rebelles*. *Qui dicit de patre suo*. Num tribus Levi coluit Idololatriam? Atqui dictum est: *Et congregati sunt ad eum omnes filii Levi:* At hic est pater ejus ex Israel, aut mater ejus ex Israel. *Fratres quoque suos non agnovit:* Hi sunt ejus fratres ex ejus matre Israelitide. *Et filios suos non cognovit*. Hic est filius filiæ ex Israelita. *Nam custodierunt eloquium tuum*. In Ægypto. *Et pactum tuum servabunt*. Hoc est pactum montis Sinai: *Immolans diis anathemati devobebitur*. *Docebunt judicia tua Jacob*. Sc. omnia documenta danda erunt ex eorum ore: Sicuti dictum est: *Et venies ad sacerdotes Levitas*, *&* *ad judicem*, *&* *juxta legem*, *quam docuerint te*. *Et legem tuam Israel*. *Juxta legem quam docuerint te*: *Ponent incensum coram te*. Hic est suffitus adyti; *Et holocaustum super altare tuum:* Ista sunt munera, quæ comedebantur: Dictum est enim *Levit.* VI. 23. *Et omne munus sacerdotis*, *totum comburetur*, *non comedetur*. *Benedic Domine copiæ ejus*. Docemur quamplurimos sacerdotes fuisse divites: Et sic dixit Aba Heres: *Junior fui*, *etenim senui*, *&* *non vidi justum derelictum*, *&* *semen ejus quærens panem*. *Psalm.* XXXVII. 25. Hoc est semen Aharon. *Et in opere manuum ejus tibi complaceas*. Docemur, quod ipsi offerrent sacrificia, & Deus ea acceptaret. *Disrumpe cingulum surgentium contra eum*. Qui veniat, & contendat de sacerdotio, cadet, sicut Kore, & ejus congregatio: *Surgentium contra eum*. Dictum est enim: *Et surrexerunt coram Mose*. Quod steterint in ejus conspectu impudenti fronte. *Et odio habentium eum:* Qui odio habeant in corde suo: Dictum est enim: *Non odio habebis fratrem tuum in corde tuo*. *Surgentium*; Qui eum odio habeat, ne sit illis subsistentia. Sicut Uzzias rex Juda, qui lepra percussus est. Dictum est enim 2. *Reg.* XV. 5. *Et habitabat in domo libera seorsum*, *&* *fuit leprosus usque ad diem mortis suæ*.

Finis textus.

AD Benjamin dixit: *Dilectus Domini:* Præ ceteris fuit dilectus: Idcirco dictum est: *Dilectus Domini*. Veniat dilectus, filius dilecti, & ædificet dile-

ידיד בחלק ידיד לידיד . ידיד זה שלמה שנאמר ויקרא שמו ידידיה. בעבור ידיד בן אברהם שנקרא ידיד שנאמר מה לידידי בביתי. ויבנה ידיד זה בית המקדש שנאמר נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה. לפני הקדוש ברוך הוא שנקרא ידיד שנאמר אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו. ישכן לבטח עליו במקדש ראשון . חופף עליו כל היום. זה בניין האחרון . ובין כתיפיו שכן. בניין משוכלל לעתיד לבוא. וכן יעקב אומר בנימן זאב יטרף . אלו קרבנות שנקרבות בבקר ובערב . דבר אחר ובין כתיפיו שכן. בין חרב בין שאינו חרב וכן הוא אומר כל ממלכות הארץ נתן לי יהוה אלהי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר ביהודה. ובין כתפיו שכן . הכתפים מקום גבוה שבשור וכן בית המקדש גבוה מכל הארצות שנאמר וקמת ועלית אל המקום. ואומר לכו ונעלה אל הר יהוה. ואומר קומו ונעלה ציון אל יהוה אלהינו. וכשאתה רואה בספר יהושע בכל התחומין הוא אומר וירד הגבול. וכאן הוא אומר ועלה הגבול. מלמד שהמקדש הוא בחלקו של בנימן לחלקו של יהודה שנאמר ובין כתפיו שכן . וכן דוד אומר הנה שמענוה באפרתה. בספר יהושע שהיה מאפרת. מצאנוה בשדה יער במי שנמשל בחיה שהיא ביער. ואי זה זה בנימן שנאמר בנימן זאב יטרף. ומפני מה זכה בנימן שתשרה עליו שכינה בחלקו . משלו משל חכמים למה הדבר דומה למלך שבא אצל בניו לפרקים כל אחד ואחד אומר אצלי ישרה. והקטן שבהם היה משתומם ואומר בלבו אני מה אומר איפשך שמניח אבי את אחי הגדולים ממני וישרה אצלי . והיתה נפשו עגומה. אמר להם המלך

dilectum in parte dilecti dilecto : *Dilectus* . Hic eſt Salomon : Dictum eſt enim 2. *Sam.* XII. 25. *Et vocavit nomen ejus* : *Dilectus Domino* . Quia dilexit filium Abraham , qui vocatus eſt dilectus : Dictum eſt enim : *Quid dilecto meo in domo mea?* Et ædificavit dilectum: Hæc eſt domus ſanctuarii : Dictum eſt enim *Jerem.* XII. 7. *Dedi dilectam animam meam in manum inimicorum meorum*. Quia Deus S. B. vocatur dilectus . Dictum eſt enim *Iſai.* V. I. *Cantate dilecto meo canticum patruelis mei vineæ meæ*. *Habitabit in ſecuritate ſuper eo*. In ſanctuario primo. *Proteget illum tota die*. Hoc eſt ædificium noviſſimum : *Et inter humeros ejus habitabit* . Ædificium , quod conſequetur tempore futuro : Et ſic Jacob dixit de Benjamin : *Lupus diſcerpens* . Iſta ſunt ſacrificia ; quia ſacrificia offerebantur mane & veſperi . Alia expoſitio : *Et inter humeros ejus habitabit*. Sive fuerit, ſive non fuerit dirutum : Et ſic dictum eſt *Ezra* I. 2. *Omnia regna dedit mihi Dominus cœli* , *& ipſe præcepit mihi* , *ut ædificarem ei domum in Hieruſalem* , *quæ eſt in Judæa* : *Et inter humeros ejus habitabit* . Humeri ſunt locus eminentior in bove , atque ita pariter domus ſanctuarii præ ceteris terris erat eminentior . Dictum eſt enim : *Et ſurges & adſcendes ad locum*. Pariterque dictum eſt : *Venite* , *& adſcendamus ad montem Domini* . Et ſimiliter dictum eſt: *Surgite* , *& adſcendamus in Sion ad Dominum Deum noſtrum* . Et ſicut tu vides in libro Joſuæ , quod in ſingulis terminis dicat: *Et deſcendit terminus*. At hoc loco dicit : *Et adſcendit terminus* . Docemur, quod ſanctuarium eſſet in portione Benjamin ad portionem Juda : Dictum eſt enim : *Et inter humeros ejus habitabit* . Et ſic David dixit *Pſalm.* CXXXII. 6. *Ecce audivimus eam in Ephratha* . In libro Joſue , quod eſſet ex Ephrath . *Et invenimus eam in campis ſilvæ*. Quinam aſſimilatus ei feræ, quæ ſit in ſilvis? Iſte eſt Benjamin: Dictum eſt enim : *Benjamin lupus diſcerpens* . Et qua de cauſa dignus factus eſt Benjamin , ut in ejus portione habitaret Divinitas ? Parabolam dixerunt ſapientes: Cuinam hoc ſimile eſt ? Simile regi , qui ſtatis temporibus inviſit filios ſuos ; unuſquiſque dicit : Prope me habitabit : Et natu minimus ex iis tacens dicit in corde ſuo : Quid ego dicam ? Impoſſibile eſt , ut deſerat pater meus fratres meos præ me natu maximos, & habitet apud me: Et ejus anima afflicta eſt: Dicit eis rex : Videte

ראיתם בני הקטן מעומד לו פניו משתנות
ונפשו עגומה עליו אצלו אני אוכל
ואשתה ולינתו אצלו כך הקדוש ברוך הוא
אמר בית הבחירה יהיה בחלק בנימן
שהוא קטן מכל השבטים. וכן אתה
מוצא שאמר לו משה לחובב בן רעואל
המדיני חותן משה נוסעים אנחנו אל
המקום אשר אמר יהוה אותו אתן לכם
לכה אתנו והטבנו לך כי יהוה דבר טוב
על ישראל. כיון שחילק יהושע את כל
הארצות לשבטים הניח ארץ חמש מאות
אמה על חמש אמות אמה דושנה של
ירחו לבני יתרו היו מבקשים עליהם
רחמים שיצליחו. עמים הר יקראו. אל
שבטי ישראל שהיו מתקבצין אל הר ציון:
שם יזבחו זבחי צדק שהיו מתנדבים זבחים
כשהיו באים בנמל בחלקו של זבולון
היו הספינות מתחברות. כי שפע ימים
יינקו. אלו הסחורות שהיו מביאין בחוצה
לארץ. וספוני טמוני חול. זה חלזון
שהיה בחלקו של זבולון שבו היו צובעין
את התכלת. חול. זה זכוכית לבנה
שהיתה בחלק זבולון. וכן הוא אומר
זבולון לחוף ימים ישכון. דבר אחר עמים
הר יקראו שהיו אומות העולם באין
בספינות בסחורה עד תחום זבולון. ואומר
הואיל ובאנו עד כאן נעלה אל הר יהוה
ונראה מה טובה של ירושלם והם
רואים את ישראל משתחוים לאל אחד
ואוכלים מאכל אחד ומיד הם אומרים
אין יפה להדבק שלא באומה זו ואין זזין
משם עד שמתגיירין. ומביאים זבחים
לשם. שנאמר שם יזבחו זבחי צדק. כי
שפע ימים יינקו. שנים שנותנין בשופע
ומעלים בשופע. ים ומלכות. וספוני
טמוני חול. זה חלזון שהיה ספון וטמון
בחול. אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי
מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד ושאלתי
בשלומו אמרתי לו רבי פרנסתך במה אמר
לי מחלזון. אמרתי לו וכי מצוי הוא חלזון
אמר לי השמים שיש מקום בים הגדול
שמושל בהרים וסממיות מקיפות אותו
ואין לך אדם שהולך לשם שאין סממיות
מכישות אותו ומת ונימק במקומו. ואמרתי

filium meum natu minimum ſtantem, ejus faciei color mutatur, & ejus anima afflicta eſt: Prope eum ego comedam, & bibam, & pernoctatio mea erit apud eum; Ita parite Deus S. B. dixit: Domus ſanctuarii erit in portione Benjamin, qui eſt natu minimus ex omnibus tribubus. Et ſic tu deprehendis: *Et dixerit Moſe ad Hobab filium Reuel Midianitam ſocerum Moſis: Proficiſcemur nos ad locum, de quo dixit Dominus: Illum dabo vobis: Veni nobiſcum, & benefaciemus tibi, quia Dominus locutus eſt bonum ſuper Iſrael. Num. x. 29.* Quando diviſit Joſue omnes terras tribubus, reliquit terram undiquaque quingentis cubitis patentem de pinguedine Jericho filiis Jethro; Ipſi quæſierunt ſuper eos miſericordiam, ut proſperarentur: *Populi montis vocabuntur*. Iſtæ ſunt tribus Iſrael, quæ congregabuntur ad montem Sion; *Et ibi immolabunt victimas juſtitiæ*. Etenim ſponte offerent victimas, quando venient in portum; in portione Zabulon naves erunt conjunctæ: *Quia affluentiam marium lactabunt*. Iſtæ ſunt merces, quæ adducentur ex locis extra terram. *Et occulta atque abſcondita in arena*. Hic eſt Chalſon, qui erat in portione Zabulon, quo tingebant hyacintum חול: Hoc eſt vitrum album, quod erat in portione Zabulon. Et ſic dictum eſt; *Zabulon in litore marium habitabit*. Alia expoſitio: *Populi montium vocabuntur*. Sc. quod nationes mundi venient navibus cum mercibus uſque ad terminum Zabulon: Et dicent. Quoniam uſque ad hunc locum venimus, adſcendemus ad montem Domini, & videbimus bona Hieruſalem: Et ipſi videbunt Iſraelitas adorantes Deum unum, & comedentes de cibo uno, & dicent: Non eſt conveniens, niſi adhærere iſti nationi; neque inde abibunt priuſquam proſelyti facti fuerint, & adduxerint Deo victimas; Dictum eſt enim: *Et ibi immolabunt victimas juſtitiæ*. *Quia affluentiam marium lactabunt*. Duo poſita ſunt in affluentia, & adſcendunt in affluentia, ſc. mare, & regnum. *Et occulta atque abſcondita in arena*. Hic eſt Chalſon, qui occultatur atque abſconditur in arena. Dicit R. Joſe: Aliquando profectus ſum a Cazib ad Tyrum, & inveni ſenem, eumque ſalutavi, dicens; Rabi; unde tibi victus? Reſpondit mihi: Ex Chalſon; Ei dixi; Quid? Inveniturne Chalſon? Reſpondit mihi: Per cœlum, eſt locus in mari magno, qui aſſimilatur montibus, & araneæ eum circundant, & nemo eſt, qui poſſit illuc ire, niſi eum devorent araneæ, &

mo-

השמים ניכר שהרי זה גנוז לצדיקים לעתיד לבוא. וספוני זו טרית. טמוני. זו חלזון. חול זו זהורית. וכל מי שהיה נוטל בגנבה לא היה נהנה מפרקמטיא שלו. שם יזבחו זבחי צדק. ולגד אמר. מלמד שתחומו של גד מרחיב והולך לכך נאמר ברוך יהוה שהוא מרחיב תחומו של גד כלפי מזרח. מלמד שהיה סמוך לספר. שכל סמוך לספר נמשל באריות מפני שהיו עומדין בפני האומות שלא יכנסו לארץ ישראל לכך נאמר כלביא שכן. וטרף זרוע אף קדקד. כדמתרגמינן ויקטל שלטונין עם מלכין. בוא וראה מה כתיב בדברי הימים ואלה הבאים לדוד לציקלג וגו'. ומן הגדי נבדלו אל דוד למצד מדברה גבורי החיל אנשי צבא למלחמה עורכי צנה ורמח ופני אריה פניהם וכצבאים על ההרים למהר. אשר עברו את הירדן בחדש הראשון והוא מלא על כל גדותיו ויבריחו את כל העמקים למזרחו למערב. וטרף זרוע לשעבר. אף קדקד לעתיד לבוא. וירא ראשית לו כי שם. שלקחו נחלה מעבר לירדן תחלה מכל ישראל שנאמר ויבואו בני גד ובני ראובן וגו'. ואומר עטרות ודיבון הם דיבון בתחלה. לכך נאמר וירא ראשית לו. כי שם חלקת מחוקק ספון וגו'. זה קברו של משה שנתונה בחלקו של גד לפיכך בחרו להם בני גד בארץ סיחון ועוג. ואם תאמר בחלקו של ראובן הוא שנאמר ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלה ואת קריתים. ואת נבו. וכתיב עלה אל הר העברים הזה הר נבו. ומהו חלקת מחוקק ספון זה קברו של משה שניתנה בחלקו של גד. מלמד שמלאכי השרת סבלוהו לארבעת מילין מחלקו של ראובן לחלקו של גד והם סופרין יבוא שלום ינוח על משכבו הולך נכוחו. ויתא ראשי עם. זה משה רבינו שבא בראש העם שנאמר לא אוכל עוד לצאת ולבוא. דבר אחר שעשה את התורה כולה אתין ותוין מאלף ועד תיו. צדקת יהוה

moritur, & tabescit in loco suo. Respondi: Per cœlum; Notum est quod recondatur justis in seculo futuro: Et ספוני: Hic est Tarit: טמוני: Hic est Chalson: חול: Hoc est coccinum. Siquis furto surripiat, non erit utilitas in ejus mercatura. *Et ad Gad dixit*. Docemur, quod terminus Gad pateret & produceretur: Idcirco dictum est: *Benedictus Dominus qui dilatat terminum Gad versus plagam orientalem*. Docemur fuisse proximum termino: Etenim qui proximus est termino, assimilatur leonibus; Eo quod consistant in conspectu nationum, ne ingrediantur in terram Israel: Idcirco dictum est: *Sicut leo habitavit: Et franget brachium, etiam verticem*. Sicut interpretamur: *Et occidet dominos cum regibus*. Veni & vide quid scriptum sit 2. *Paral.* XII. I. *Hi quoque venerunt ad David in Siclag &c. Sed & de Gadi transfugerunt ad David, cum lateret in deserto viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeum & hastam, facies eorum quasi facies leonis, & veloces quasi capreæ in montibus. Isti sunt qui transierunt Jordanem mense primo quando inundare consuevit super ripas suas, & omnes fugaverunt, qui morabantur in vallibus ad orientalem plagam, & occidentalem. Et franget brachium*. Pro tempore præterito: *Etiam verticem*. In seculo futuro: *Vidit principium sibi*. Quia portio hæreditatis suæ fuit trans Jordanem in principio præ cunctis Israelitis: Dictum est enim: *Et venerunt filii Gad, & filii Ruben &c.* Pariterque dictum est: *Atharot, & Dibon, Dibon in principio*. Idcirco dictum est: *Vidit principium sibi: quod ibi esset positio scribæ &c.* Hoc est sepulcrum Mosis, quod situm fuit in portione Gad, ideoque filii Gad elegerunt sibi terram Sihon & Gog: Si vero dicas fuisse in portione Ruben; Ex eo quod dictum sit: *Et filii Ruben condiderunt Hesbon, & Elealeh, & Ciriathaim, & Nebo*. Et scriptum est: *Adscende in montem Abarim istum, montem Nebo*. Quid vero significat: *Quod ibi esset positio scribæ?* Hoc est sepulcrum Mosis, quod situm fuit in portione Gad; Docemur, quod Angeli ministerii depertaverint per quatuor milliaria a portione Ruben, ad portionem Gad, dicentes: Veniat pax & requiescat super ejus cubili, & occurret ei. *Venit cum ducibus populi:* Hic est Mose magister noster, qui præcessit populum: Dictum est enim *Deut.* XXXI. 2. *Non possum amplius egredi & ingredi*. Alia expositio: Quod universam legem אתין ותוין, ab Aleph us-

עשה שכתב להם לישראל וכי יהיה בך אביון מאחד אחיך . באחד שעריך בארצך אשר יהוה אלהיך נותן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון . דבר אחר צדקת יהוה עשה . מלמד שהצדקה קשורה תחת כסא הכבוד שנאמר כה אמר יהוה שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות. גד גדוד יגודנו. מלמד שכשם שבא בראש תחלה כך לעתיד לבוא יבוא בראש . ולדן אמר דן גור אריה יזנק מן הבשן. מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשנים כמו שנאמר וזינקה דמה . כך היה חלקו של דן מתחלק לשני מקומות. שנאמר למטה בני דן למשפחותם יצא הגורל השביעי ויהי גבול נחלתו צרעה ואשתאול ועיר שמש. ואומר ויעלו בני דן וילחמו עם לשם. עד ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם. דבר אחר יזנק קופץ עם הר הבשן כשם שהאריה קופץ על הבהמה כך היו בני דן קופצין על האנשים במלחמה . וכן הוא אומר ומן הדני עורכי מלחמה שמונה ועשרים אלף ושש מאות . וכן ביהושע לבני נפתלי יצא הגורל . וכתיב וערי מבצר הצדים צור וחמת רקת וכנרת . זו גינוסר שפירותיה מתוקים כקול הכנור. ולנפתלי אמר שבע רצון מלמד שהיה נפתלי שמח בחלקו בימים ובכל עושר כדתנן באבות איזהו עשיר השמח בחלקו. ומלא ברכת יהוה זו בקעת גנוסר שהיו פירותיה מתוקים כדמפורש במסכת ברכות. שבע רצון. שהיו קוראין לפני הקדוש ברוך הוא והן נשמעין כענין שנאמר רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם. ים. רבי אומר ימה של טבריה . ודרום ירשה. מלמד שנטל חלק בים ונטל מלא

usque ad Thau. *Justitiam Domini fecit:* Quia scripsit Israelitis. *Quum fuerit apud te mendicus quispiam de fratribus tuis in una portarum tuarum in terra tua, quem Dominus Deus tuus dat tibi, non obfirmabis cor tuum, neque claudes manum tuam a fratre tuo mendico.* Alia expositio: *Justitiam Domini fecit.* Docemur quod justitia alligata sit sub throno gloriæ. Dictum est enim: *Sic dicit Dominus: Custodite judicium, & facite justitiam, quia juxta est salus mea, ut veniat, & justitia mea ut reveletur.* *Isai.* LVI. I. *Gad exercitum coget se in eum, & ipse exercitum coget postea.* *Genes.* XLIX. 19. Docemur; Sicut venit primus in principio, ita pariter veniet in principio in seculo futuro. *Et ad Dan dixit: Dan catulus leonis prosiliet e Bashan.* Quia Dan quoque proximus erat termino, idcirco dictum est: *Dan catulus leonis prosiliet e Bashan.* Sicut iste prosiliens egreditur, & in duos dividitur, sicuti dictum est; *Et exsiliet sanguis ejus.* Ita pariter portio Dan in duo loca dividebatur: Dictum est enim *Jos.* XIX. 40. *Tribui filiorum Dan per familias suas egressa est sors septima, & fuit terminus possessionis ejus Sara, & Esthaol, & civitas solis.* Pariterque dictum est ibid. *Et adscenderunt filii Dan, & pugnaverunt contra Lesem:* Usque ad locum: *Vocantes nomen ejus Lesem Dan ex nomine Dan patris sui.* Alia expositio. *Prosiliet.* Exsilit etiam montem Basan, sicut leo exsilit super jumentum, ita pariter filii Dan exsiliunt super viros in bello: Et sic dictum est I. *Paralip.* XII. 36. *De Dan etiam præparati ad prælium viginti octo millia sexcenti.* Et similiter in *Josue: Filiis Nephtali egressa est sors.* Et scriptum est: *Et civitates munitissimæ, Assedim, Ser, & Emath, & Recchath, & Cenereth.* Hæc est Ginnasar, cujus fructus sunt dulces sicut vox cytharæ. *Et ad Nephtali dixit: Saturitas beneplaciti.* Docemur, quod Nephtali lætatus fuerit portione sua in maribus & in cunctis opibus; Sicuti legimus in tractatu *Avoth.* Iste est dives, qui lætatur portione sua. *Et plenitudo benedictionis Domini.* Hæc est planities Ginnesar, cujus fructus erant dulcissimi, sicut exponitur in tractatu *Berachoth: Saturitas beneplaciti.* Sc. quod legerent coram Deo S. B. & exaudirentur, sicuti dictum est *Psal.* CXLV. 19. *Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet Mare.* Rabi dicit: Hoc est mare Tiberiadis. *Et meridiem hæreditabit.* Docemur, quod acceperit portionem in

חלקו בדרום. וכן הוא אומר ונפתלי אילה שלוחה ומתרגמינן בארע טבא יתרמי עדביה. ולאשר אמר זה הוא שנאמר בהם ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים. ברוך מבנים אשר. אין לך בשבטים שנתברך מבנים כאשר. יהי רצוי אחיו. שהיה מרצה את אחיו בשמן. וטובל בשמן רגלו. מלמד שארצו מושכת את השמש במעין. מעשה שנצרכו אנשי לודקיא לשמן ומינו להם פולמנטור אחד ואמרו לו צא וקנה לנו שמן במאה רבוא. הלך לו לצור אמרו לו לך לגוש חלב. הלך לשם אמר לו הלך אצל פלוני הלך לביתו ולא מצאו. אמר לו הלך הוא בשדה הלך אותו האיש ומצאו שהיה עוסק תחת הזית. אמר לו שמן במאה רבוא אני צריך אמר לו המתן עד שאגמור את השמן ואבוא. לאחר שגמר את זיתיו נטל את כליו ובא והוא היה סבור שהוא משחק בו כיון שהגיע לביתו הביא שמן ורחצו רגליהם נתן לפניו ואכל ושתה עמד ומדד לו שמן במאה רבוא. אמר לו רצונך עוד אמר לו אין עמי מעות אמר לו טול ואני אבוא עמך ואטול את מעותי. עמד ומדד לו בשמונה עשר רבוא. אמרו לא הניח לא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו. שמעו אנשי לדקיא שהוא בא קידמו לפניו שלשת מילין והיו מקלסין אותו. אמר להם לא לי נאוה קילוס זה אלא לאיש זה שכל זה שלו. ולא עוד אלא שאני חייב לו שמנה עשר רבוא כיוצא בו אמר שלמה. יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב. וכן שנו רבותינו זכרונם לברכה במסכת מנחות תקוע אלפא לשמן. ולכך היו אנשי תקוע חכמים שהשמן יפה לתלמוד. וכשם שהזית משכח התלמוד כך השמן מישב את התלמוד. ברזל ונחשת. מלמד שארצו של אשר מנעולה של ארץ ישרא׳. דבר אחר ברזל ונחשת כמו שנאמר ונתתי את שמיכם

in mari, & acceperit plenitudinem portionis suæ in meridie: Et sic dictum est *Judic.* v. 18. *Et Nephtali in regione Merome*. Et sic Jacob pater noster dixit *Genes.* XLIX. 21. *Nephtali sicut cerva missa*. Et interpretamur: *In terra bona projicietur sors ejus*. *Et ad Aser dixit*. Hoc est quod de illo dictum est *Genes.* XLVII. 2. *Et ex quibusdam fratrum suorum cepit quinque viros*: *Benedictus a filiis Asher*: Nulla est tibi ex tribubus quæ fuerit benedicta a filiis, nisi Asher: *Erit acceptus fratribus suis*: sc. quod erit acceptus fratribus suis pro oleo: *Et intinget in oleo pedem suum*: Docemur, quod ejus terra attraheret oleum, sicut fontem: Narratur, quod viri Laodicææ indigentes oleo, commiserint legato, eique dixerint; Egredere, & eme nobis centum myriades olei; Profectus est Tyrum, eique dixerunt: Abi ad Gusc-Chaleb: Cum illuc venisset; ei dixit: Confer te ad N. N. Abiit ad ejus domum & non invenit: Dixit ei: Proficiscere ad ejum agrum; Abiens invenit eum occupatum sub olea; eique dixit; Ego opus habeo centum myriadibus olei: Ei respondit: Expecta dum perficiatur oleum, & afferam. Postquam perfecit oleas suas, acceptis vasis profectus est; & ille putabat, quod se irrideret: Quando pervenit ad domum suam, attulit oleum, & lavit ejus pedes, & posuit coram eo, & comedit & bibit, & metitus est centum myriades olei, dicens: Sit tuum beneplacitum; Præterea ea dixit: Non sunt mihi nummi: Respondit; Accipe, & ego tecum veniam, & accipiam meam pecuniam: Surgens metitus est ei octodecim myriades: Dixerunt: Non licet; Non est camelus, & asinus in terra Israel sine mercede; Cum audissent viri Laodicææ eum adventare, occurrerunt ei tribus milliariis, eumque laudibus celebrarunt: Dixit illis: Mihi non convenit hæc laus, sed viro isti, cujus hæc omnia sunt: Et præterea ego illi debeo octodecim myriades; Huic simile dixit Salomon *Prov.* XIII. 7. *Et quasi dives cum nihil habeat, & est quasi pauper cum in multis divitiis sit*. Et sic legunt sapientes nostri f. m. in tractatu *Menachoth*: Tekoa prima est in oleo; Et hac de causa viri Thekoa sunt sapientes, quia oleum convenit doctrinæ; & sicut olea consequitur doctrinam, ita pariter oleum confirmat doctrinam. *Ferrum & æs*. Docemur, quod terra Asher esset sera terra Israel; Alia expositio: *Ferrum & æs*. Sicuti dictum est: *Et dabo cœlos vestros sicut ferrum*. *Seræ tuæ*. Sicuti dictum

כברזל. מנעליך כמו מן יקומון שלא יהו עליך. וכימיך דבאך. כלומר כדי ימיך יהו כל הארצות ראובות להביא כסף וזהב לארצך וקונות כל הארצות שמן מארץ אשר ומביאות את הכסף ואת הזהב לקנות. כענין שנאמר וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים. דבר אחר ברזל ונחשת שתהא ארצך מונעלת כבריח ברזל ונחשת שלא יוכלו להלחם בם. וכימיך דבאיך. כלומר בימי בחורותיך כך ימי זקנותך. מלשון דבאיך שהאיש דובב ושב לימי עלומיו. משמן בשרו ירזה. דבר אחר דבאך. ראבך כמו שמלה שלמה כלומר אפילוימי דבאך. יהו כימי בחורותיך. בענין שנאמר באיוב מי יתנני כירחי קדם. כימי אלוה ישמרני. וכן יעקב אומר מאשר שמנה לחמו. זה הר הכרמל שפירותיו מעדני מלך. לכך נאמר ברוך מבנים אשר שהכל מברכין את ארצו. כלומר מפי בניו מפי כל השבטים היה מבורך והיה רצוי אחיו שהיו כל השבטים היו רצים לבוא אל הר הכרמל. וכן הוא אומר ביהושע ויצא הגורל החמישי למטה בני אשר ופגע בכרמל. ברוך מבנים אשר. כמו תבורך מנשים. מעין ברכת אמהות כך מבנים מעין ברכת בנים יבורך. אשר יהי רצוי אחיו. כענין שנאמר במרדכי ורצוי לרוב אחיו לפי שיש מקום שהוא נאה בדבר אחד ואינו נאה בדבר אחר. אבל חלקו של אשר היו שוין הכל בו. לכך נאמר יהי רצויאחיו. אין כאל ישורון. כשם שאמר משה אין כאל ישורון. כך אמרה חנה אין קדוש כיהוה כי אין בלתך מלמד שאמרו ישראל למשה אמור לנו דבר זה מה היא מידת הכבוד. למעלה אמר להם אין כאל ישורון אין אתם יכולין להסתכל ולהתבונן במדת הכבוד של מעלה אמר להם אין כאל ישורון בכל דבר כלום. רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים. ממעשיו

ctum eſt : *Ex inſurgentibus* . Ne ſint contra te. *Et ſicut juventus tua ſenectus tua*. Quaſi dicat: Omnes terræ venient ad afferendum argentum & aurum in terram tuam, & ement omnes terræ oleum ex terra Aſer, & afferent argentum & aurum ad emendum: Sicuti dictum eſt *Geneſ.* XLVII. 14. *Collegit autem Joſeph omne arguntum inventum in terra Ægypti*. Alia expoſitio: *Ferrum & æs*. Erit terra tua clauſa, ſicut axis ferreus & æneus, ut non poſſint pugnare contra te. *Et ſicut juventus tua ſenectus tua:* Quaſi dicat: Sicut dies juventutis tuæ erunt dies ſenectutis tuæ. Ex phraſi דבאיך; quia vir loquitur, & revertitur dies juventutis ſuæ, ex oleo ejus caro roborabitur. Alia expoſitio: רבאך : *Moleſtia ſua*; Sicuti dicitur: שמלה שלמה: Quaſi dicat: Vel dies ſenectutis tuæ erunt ſicut dies juventutis tuæ. Sicuti dictum eſt in *Job* XXIX. 2. *Quis mihi tribuat, ut ſim juxta menſes priſtinos, ſecundum dies, quibus Deus cuſtodiebat me?* Et ſic Jacob dixit *Geneſ.* l. c. *De Asher pinguis erit panis ejus:* Hic eſt mons Carmel, cujus fructus oblectant regem: Idcirco dictum eſt: *Benedictus a filiis Asher*. Quia omnes benedicent ejus terram: Quaſi dicat: Ab ore filiorum ſuorum, ab ore omnium tribuum benedicetur. *Erit acceptus fratribus ſuis*: Omnes tribus current ad eundum ad montem Carmel: Et ſic dictum eſt in *Joſ.* XIX. 24. *Et egreſſa eſt ſors quinta tribui filiorum Aſer; & pervenit ad Carmel: Benedictus a filiis Asher:* Sicuti dictum eſt: *Eris benedicta a mulieribus*. Summa benedictionum matrum; Ita pariter *a filiis*. Summa benedictionis filiorum benedicetur. *Aſer erit acceptus fratribus ſuis:* Sicuti dictum eſt de Mardochæo *Eſther* X. 3. *Et acceptabilis plebi fratrum ſuorum*. Etenim eſt locus conveniens alicui rei, & non eſt alii rei conveniens; At in portione Asher omnia fuerunt æſtimanda; Idcirco dictum eſt: *Erit acceptus fratribus ſuis*. *Non eſt ſicut Deus Iſrael:* Sicut dixit Moſe: *Non eſt ſicut Deus Iſrael*. Ita pariter dixit Hanna 1. *Sam.* II. 2. *Non eſt ſanctus ſicut Dominus, neque eſt alius extra te*. Docemur quod dixerint Iſraelitæ Moſi. Dic nobis, quæ ſit proprietas gloriæ cœleſtis; Reſpondit eis; *Non eſt ſicut Deus Iſrael:* Vos non poteſtis conſiderare & intelligere proprietatem gloriæ cœleſtis; dixit eis: *Non eſt ſicut Deus Iſrael:* In cunctis rebus: *Inſiſtens cœlis in auxilium tuum, & in magnitudine ſua ſuper orbes cœleſtes:* Ex ejus operibus nos poterimus cognoſcere pro-

יכולין אנו לידע עומק שבחו אם המאורות שהם ברקיע השמים אין אתם יכולין להסתכל בהם כל שכן במידות כבודו. משל משלו לאחד שאמר מבקש אני לראות כבודו של מלך. אמרו לו הכנס למדינה וראה וילון פרוס על פתח המדינה ואבנים טובות ומרגליות קבועות בו ולא יכול לזוז עיניו ממנו. אמר לו אם הוילון שלו לא יכולת להסתכל במלך עצמו על אחת כמה וכמה. לכך נאמר רוכב שמים בעזרך. דבר אחר אין כאל ישורון. אחר שבירך משה את ישראל אמר להם אין כאל ישורון אין אלוה אחר להושיע כאלהיכם. ישורון. בזמן שאתם ישרים לפניו רוכב שמים הוא פודה ועוזר אותך אשר שם גובה לשמים אשר שם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח. בעזרך. בשעה שהוא בא לעזרו שולח עזרתו לעזרו משמי שמים. כענין שנאמר במצרים כחצות הלילה אני יוצא ובשעת מתן תורה כתוב ויש שמים וירד וירכב על כרוב ויעוף. ואומר דרכת בים סוסיך. ובגאותו שחקים. בשעה שהוא יוצא לעזרו מראה גאותו בשחקים כענין שנאמר מן שמים נלחמו. ואומר במורד בית חורון ויהוה השליך עליהם אבנים מן השמים. וכתיב ולא היה ביום ההוא לפניו ואחריו לשמוע יהוה בקול איש. שהקדוש ברוך הוא לבש גאות לעשות גדולות ונוראות לישראל. לכך נאמר רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים. והוא לשון כפול. כענין שנאמר ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח. וכתיב וימטר עליהם כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף. מעונה אלהי קדם. הקדוש ברוך הוא מעונו של עולם כענין שנאמר תפלה למשה איש האלהים יהוה מעון אתה היית לנו. אתה הוא מעון העולם שכל העולם מתקיים בך. כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוך. לכך

profunditatem ejus laudis: Si splendores, quæ sunt in firmamento nos non possumus considerare, quanto minus proprietatem ejus gloriæ? Parabola de quodam, qui dicit: Cupio ego videre gloriam regis. Dicunt ei: Ingredere civitatem, & videbis; Ingreditur civitatem, & inspicit velum extensum super porta civitatis, & lapides pretiosos, & margaritas in ea infixas; & non potest removere oculos suos ab ea; Dicunt ei: Velum regis tu non potes considerare, ipsum vero quanto minus? Idcirco dictum est: *Sedens in cœlo in auxilium tuum*. Alia expositio: *Non est sicut Deus Israel*. Postquam benedixit Mose Israel, dixit: *Non est sicut Deus Israel*: Non est Deus alius qui possit salvare sicut Deus vester: ישורון. Quando vos recti estis coram eo: *Sedens in cœlo*: Redimit & auxiliatur tibi, quia ponit altitudinem cœlis, & ponit nubem & currus ejus incedit super alas venti. *In auxilium tuum*. Quando venit ad ejus auxilium, immittit auxilium in auxilium ex cœlis cœlorum; Sicuti dictum est in Ægypto: *Quasi media nocte ego egredior*. Et quando data est lex; Scriptum est: *Et inclinavit cœlos, & descendit, & adscendit super Cherubim, & volavit*. *Psalm.* XVIII. 10. Pariterque dictum est *Habac.* III. 15. *Viam fecisti in mari equis tuis*, *Et in magnitudine sua super orbes cœlestes*. Quando egreditur ad ejus auxilium, apparet ejus magnificentia in orbibus cœlestibus: Sicuti dictum est *Judic.* v. 2. *De cœlo dimicatum est*. Pariterque dictum est *Jos.* x. 11. *Et cum essent in descensu Beth-horon, Dominus misit super eos lapides magnos de cœlo*. Pariterque scriptum est ibid. *Non fuit antea nec postea tam longa dies obediente Domino voci hominis*. Etenim Deus S. B. induit magnificentiam ut faceret magnalia & portenta Israel. Idcirco dictum est: *Sedens in cœlo, in auxilium tuum, & in magnitudine sua super orbes cœlestes*. Et hic est significatus duplex: Dictum est enim *Psalm.* LXXVIII. 23. *Et mandavit nubibus desuper, & januas cœli aperuit*. Pariterque scriptum est ibid. *Et pluit super eos sicut pulverem carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata*. *In habitaculum est Deus antiquus*. Deus S. B. est habitaculum mundi. Sicuti dictum est: *Oratio Mosi viro Dei: Domine habitaculum tu fuisti nobis*. Tu es habitaculum mundi; quia universus mundus in te confirmatur; Quia cœli, & cœli cœlorum non sustentabunt te. Idcirco dictum est: *In habitaculum est*

Deus

נאמר מעונה ﭏהי קדם. כמו מעונה וכמו מכונה. והוא מכון . ﭏהי קדם . ﭏהים שברא שמי קדם. ומתחת זרועות עולם. והוא בגבורתו ובמאמרו טובל שחקים מתחת זרועות עולם . יסודי הארץ ברוח דברו מעמיד הארץ והמים אשר מתחת לארץ שנאמר תולה ארץ על בלימה . אמר להם דברים שהם נעלמים מבני אדם כלומר מי שברא את העולם ומי שהוא סובלו הוא הוציאך ממצרים הוא הבטיחך לתת לך ארץ של שבעה עממים. ויגרש מפניך אויב. עתיד לגרש מפניך אויב. אילו היו על ראשי ההרים ואין לך כח לרדוף אחריהם הקדוש ברוך הוא מגרשם שנאמר ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את האמורי ואת הכנעני . ואומר וגרשתמו מפניך. רבי אומר ויגרש מפניך אויב אלו שבמחבואות . ויאמר השמד אלו שבורחין. בשאר מקומות שהקדוש ברוך הוא משמידם מפניך שהאימה נכנסת בהם ומשמידם. וישכן ישרﭏ בטח בדד . כיון שישראל עוברין את הירדן וכובשין את הארץ הם שוכבים לבטח יושבים פרזות בלי פחד . בדד . אין עמהם מלך מן האומות כי אם הנותרים מהם נותנין להם מס לישראל. עין יעקב כעין ברכה שבירכם יעקב אביהם כן בירכם משה רבינו. וכן הוא אומר והיה ﭏהים עמדי והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם . וכן בלעם אומר הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. אל ארץ דגן ותירוש. כעין ברכה שבירך יצחק ליעקב שנאמר ויתן לך הﭏהים מטל השמים. וכן אמר ישעיהו הרעיפו שמים ממעל לכך נאמר אף שמיו יערפו טל טללי ברכה וישע וצדק. אשריך ישרﭏ מי כמוך. ישראל אמרו מי כמוכה באלים יהוה מי כמוכה נאדר בקדש . ורוח הקדש אומרת אשריך ישרﭏ מי כמוך. וכן הוא אומר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. לכך נאמר אשריך ישראל. אין אומה שווה לך עם נושע ביהוה. עם

Deus antiquus: מעונה quasi habitaculum, & stabilitas. *Deus antiquus*. Deus qui creavit cœlos ab antiquo: *Et desubter brachia sempiterna*. Et ille fortitudine sua & dicto suo portat orbes cœlestes subter brachia mundi. Fundavit terram in spiritu verbi sui, stabilivit terram & aquas, quæ sunt sub terra; Dictum est enim *Job* XXVI. 7. *Et appendit terram super nihilum:* Dixit illis ea, quæ abscondita erant filiis hominum; Quasi diceret: Qui creavit mundum, & qui est ejus bajulus, ipse eduxit te de Ægypto, & ipse confidere te fecit, ut daret tibi terram septem populorum & fugavit a conspectu tuo inimicum, & futurum est, ut fuget a conspectu tuo inimicum: Si illi fuerint in vertice montium, tibi non est virtus, ut eos persequare; Deus S. B. eos fugabit: Dictum est enim *Exod.* XXIII. 28. *Et mittam perniciem ante te, quæ expellet Amorrhæum, & Chananæum*. Pariterque dictum est ibid. *Et expelles eos a præsentia tua*. Rabi dicit: *Et expellet a conspecto tuo inimicum*. Isti sunt in latibulis. *Et dixit: Annihilare:* Isti sunt qui fugerunt. In ceteris locis in quibus Deus S. B. eos exterminabit, terror ingredietur in eos, & exterminabit. *Ut habitaret Israel in securitate solus*. Postquam Israelitæ transierunt Jordanem, & subegerunt terram, habitarunt confidenter, & habitarunt dispersi sine timore. *Solus:* Non erat cum eis rex ex nationibus; sed qui reliqui fuerunt ex eis, dederunt tributum Israeli: *Oculus Jacob*. Juxta benedictionem, qua benedixit Jacob pater eorum, sic eis benedixit Mose magister noster: Et sic dictum est XLVIII. 21. *Et erit Deus vobiscum, & reducet vos ad terram patrum vestrorum*. Et sic Balaam dixit: *Ecce populus seorsim habitabit, & in gentibus non reputabitur*. *Num.* XXIII. 9. *In terra frumenti & musti*. Juxta benedictionem, qua benedixit Isaach Jacobo; Dictum est enim *Genes.* XXVII. 28. *Et det tibi Deus de rore cœli:* Et sic dixit Isaias, quod cœli desuper stillabunt; Idcirco dictum est: *Etiam cœli ejus stillabunt rorem, benedictionem, & salutem, & justitiam*. *Bene est tibi Israel, quis sicut tu?* Israelitæ dixerunt: *Quis sicut tu in diis Domine? Quis sicut tu*. Et spiritus sanctus respondebat: *Bene est tibi Israel, quis sicut tu?* Et sic dictum est: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te*. *Psalm.* XXXI. 20. Idcirco dictum est: *Bene est tibi Israel:* Non est natio similis tibi; *popule liberationis ejus in Domino*. Populus

שאין ישועתו אלא בהקדוש ברוך הוא וכן הוא אומר והושעתים ביהוה אלהיהם. מגן עזרך כענין מנני וקרן ישעי. ואשר חרב גאותך של הקדוש ברוך הוא גאותך הוא שאין אתה נלחם כנגד האומות כ, אם הקדוש ברוך הוא נלחם לך כענין יהוה ילחם לכם. ואומר כי ליהוה המלוכה ומושל בגוים. ויכחשו אויביך לך. בשעה שישראל בשלום אומות העולם מכחישין להם ועושין אותם אחים. כענין שאמר עשו ליעקב יש לי רב אחי יהי לך אשר לך. וכן חירם אמר לשלמה מה הערים האלה אשר נתת לי אחי. ואתה על במותימו תדרוך. אלו צוארי מלכיהם כענין שנאמר ויהי כהוציאם את המלכים האלה אל יהושע. עד שימו את רגליהם על צוארי המלכים האלה. דבר אחר ואתה על במותימו תדרוך כענין שנאמר ירכיבהו על במתי ארץ. שתהיו שולטנין על פליטין שלהם.

סליק פיסקא

ויעל משה מערבות מואב. עלייה היתה לו למשה. מערבות מואב אל הר נבו. אף על פי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו. חכמי ישראל דורשין את המקרא מדרשות הנשמעות באוזן והמתקבלות בדעת. מהו מערבות מואב. וכי לא היינו יודעים שמערבות מואב אדם עלה אל הר נבו אלא מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה שלשה המלכים העתידים לעמוד מרות המואביה. זה דוד וזרעו. אל הר נבו ראש הפסגה. מה הפסגה הזה מופרשת מן האשכול ואינה מופרשת כך קבורתו של משה. מותאמת מן ההר ואינה מותאמת והגיא ביניהם. אשר על פני ירחו מלמד שהראהו שלשה נביאים שעתידין לעמוד מן רחב הזונה. ויראהו יהוה את כל הארץ. מלמד שהראהו את ארץ ישראל מיושבת על שלותה וחזר והראה לו את המציקים המחזיקים אותה. את הגלעד. זה בית המקדש. שנאמר גלעד אתה לי ראש הלבנון אם לא אשיתך מדבר. ואת דן. מלמד שהראה לו שבטו של דן עובר עבודה זרה שנאמר ויקימו להם בני דן

lus, cui non est salvatio nisi in Deo S. B. Et sic dictum est *Ose.* I. 7. *Et salvabo eos in Domino Deo suo*. *Scutum auxilii tui*. Sicuti dictum est: *Scutum meum, & cornu salutis meæ*. *Qui est gladius magnificentiæ tuæ*; Deus S. B. est magnificentia tua; neque tu pugnabis contra nationes sed Deus S. B. pugnabit tibi; Sicuti dictum est; *Dominus pugnabit pro vobis*. Pariterque dictum est; *Quia Domino est regnum, & dominatio in gentibus*. *Et abnegabunt se tibi inimici tui*. Quando Israelitæ sunt in pace, nationes mundi se illis abnegant, & faciunt se fratres; Sicut dixit Esau Jacobo *Genes.* XXXIII. 8. *Frater sit tibi, quod tuum est*. Et sic Hiram dixit Salomoni I. *Reg.* IX. 13. *Istæne sunt civitates, quas dedisti mihi, frater? Et tu excelsa eorum triturabis*. Ista sunt colla eorum regum. Dictum est enim *Jos.* X. 24. *Cumque educti essent ad Josue*: Usque ad locum; *Posuerunt pedes suos super colla regum istorum*. Alia expositio; *Et tu excelsa eorum triturabis*. Sicuti dictum est *Deut.* XXXII. 13. *Collocavit eum super excelsa loca terræ*.

Finis textus.

E*T adscendit Mose ex Arboth Moab*. Adscensus fuit Mosi ex Arboth Moab ad montem Nebo; Licet textus non egrediatur a sensu literali, tamen sapientes Israelis exponunt textum expositionibus aure auditis, & menti traditis; Quid; *Ex Arboth Moab*? Num non erat nobis notum, quod ex Arboth Moab homo adscenderet in montem Nebo? Sed docemur, quod Deus S. B. ostenderit Mosi tres reges, qui nasci debebant de Ruth Moabitide; Hic est David, & ejus semen. *Ad montem Nebo in verticem jugi*: Sicut jugum istud separatum est a botro, & non est separatum, ita pariter sepulcrum Mosis erat separatum a monte, & non erat separatum, & vallis erat inter ea. *Quod est contra Jericho*. Docemur, quod ei ostenderit tres prophetas, qui nasci debebant de Rahab meretrice; *Et ostendit ei Dominus omnem terram*. Docemur quod ei ostenderit terram Israel quiescentem in securitate, atque iterum ei ostenderit devastatores eam possidentes; *Gilead*; Hæc est domus sanctuarii; Dictum est enim *Jerem.* XXII. 6. *Gilead tu mihi caput Lebanon, si non posuero te in solitudinem*. *Et Dan*. Docemur quod ei ostenderit tribum Dan colentem Idololatriam; Dictum est enim *Judic.* XVIII. 30. *Posueruntque sibi sculptile, & Jonathan*

את הפסל ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ. וחזר והראה לו גואל העתיד לעמוד ממנו זה היה שמשון שהיה משבט דן. ואת כל נפתלי. זה ברק בן אבינועם שעשה מלחמה עם סיסרא שנאמר ותשלח לברק בן אבינועם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה יהוה אלהי ישראל ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבולון. ואת ארץ אפרים ומנשה. זה יהושע בן נון שבא מאפרים שעשה מלחמה עם הכנענים. ומנשה. מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא את גדעון בן יואש שהיה משבט מנשה שעשה מלחמה עם מדין ועמלק. וכן הוא אומר ויאמר אליו בי אדוני במה אושיע את ישראל הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי. ואת כל ארץ יהודה. מלמד שהראה לו הקדוש ברוך הוא את דוד ואת מלכותו וכן הוא אומר ויבחר יהוה אלהי ישראל בי מכל בית אבי להיות מלך על ישראל לעולם כי ביהודה בחר לנגיד וגו'. עד הים האחרון. הראה לו פני מערב יושבת בשלותה וחזר והראה לו המציקים המחזיקים בה. דבר אחר עד הים האחרון הראה לו מה שעתיד להיות עם תחית המתים. דבר אחר ואת הנגב. מלמד שהראה לו קברי האבות שבמערת המכפלה. נאמר כאן נגב ונאמר להלן נגב. ויעלו בנגב ויבאו עד חברון. ואת הככר זה שלמה בן דוד שעשה כלי בית המקדש בככר הירדן יצקם המלך. בקעת ירחו. אלו המון גוג ומגוג שעתידין המוניה ליפול בבקעת ירחו. עיר התמרים. מלמד שהראהו הצדיקים בגן עדן וכן הוא אומר צדיק כתמר יפרח. עד צוער. זה גיהנם. מקום צער של רשעים שהיא סמוכה לגן עדן. דבר אחר עד צער אלו מצוקי ישראל הדרים עם המלכיות. ויאמר יהוה אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב אמר הקדוש ברוך הוא

than filium Gherson filii Manasse , & *filios ejus sacerdotes in tribu Dan usque ad diem captivitatis terræ* . Atque iterum ei ostendit liberatorem , qui nasci debebat ex eo ; Iste est Samson , qui erat de tribu Dan. *Et universum Nephtali*. Iste est Barac filius Abinoem , qui fecit bellum cum Sisara . Dictum est enim *Judic.* IV. 6. *Quæ misit & vocavit Barac filium Abinoem de Cedes Nephtali, dixitque ad eum: Præcepit tibi Dominus Deus Israel ; vade & duc exercitum in montem Thabor, tollesque tecum decem millia pugnatorum de filiis Nephtali , & de filiis Zabulon : Et terram Ephraim, & Manasse*. Iste est Josue filius Nun , qui venit ex Ephraim , ut faceret bellum cum Chananæis. *Et Manasse* . Docemur , quod ei ostenderit Deus S. B. Gideonem filium Joas , qui erat de tribu Manasse , quod faceret bellum cum Midian & Amalec . Et sic dictum est *Judic.* VI. 15. *Qui respondens ait : Obsecro mi Domine , in quo liberabo Israel? Ecce familia mea infima est in Manasse , & ego minimus in domo patris mei : Et universam terram Juda* . Docemur , quod ei ostenderit Deus S. B. David, & regnum ejus; Et sic dictum est I. *Paral.* XXVIII. 4. *Sed elegit Dominus Israel me de universa domo patris mei, ut essem rex super Israel in sempiternum, de Juda enim elegit principes &c. Usque ad mare postremum* . Ostendit ei faciem occidentis quiescentem in securitate sua, atque iterum ei ostendit devastatores eam possidentes; Alia expositio; *Usque ad mare postremum*. Ostendit ei quid futurum esset usque ad resurrectionem mortuorum ; Alia expositio ; *Et meridiem*. Docemur , quod ei ostenderit sepulcra patrum, quæ erant in spelunca duplici; Memoratur hic נגב ; Et memoratur *Num.* XIII. 23. *Et adscenderunt per meridiem , veneruntque ad Hebron . Et planitiem* . Hic est Salomon filius David , qui fecit vasa domus sanctuarii in planitie Jordanis . Dictum est enim I. *Reg.* VII. 46. *In campestri regione Jordanis fudit ea rex . Vallis Jericho* . Iste est Ammon, Gog, & Magog, quod casura esset ejus potentia in valle Jericho; *Urbis palmarum*. Docemur quod ei ostenderit justos in horto Eden ; Et sic dictum est *Psal.* XCII. 13. *Justus ut palma florebit*. *Usque ad Soar*. Iste est Gehenna locus doloris pro impiis, qui erat proximus horto Eden ; Alia expositio ; *Usque ad Soar:* Isti sunt qui lædunt Israel, sc. gloria prediti cum regnis; *Et dixit Dominus ei : Hæc est terra, de qua juravi Abraham, Isaach, & Jacob* . Dixit Deus S. B.

לאבות נשבעתי ולך הראיתיך בעיניך . מהו לאמר . אמר לו לך אמור להם לאבות העולם השבועה שנשבע הקדוש ברוך הוא לכם הרי כבר קיימת לבניכם. ושמה לא תעבור . לא מלך ולא הדיוט לא חי ולא מת. וכל כך למה כדי לעמוד עם מתי המדבר בתחיית המתים וכן הוא אומר ויתעבר יהוה בי למענכם בשבילכם כדי שאעמוד בראש כולכם בתחיית המתים. וימת שם משה עבד יהוה . והא הכתוב אומר וימת שם משה ﭏ עד כאן כתב משה ומיכן ואילך כתב יהושע . רבי מאיר אומר הרי הוא אומר ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה. איפשר שמשה נתן את התורה לישרﭏ כשהיא חסרה אפילו אות אחת אלא מלמד שהיה משה כותב מה שהקדוש ברוך הוא אומר לו כענין שנאמר ויאמר להם ברוך מפיו יקרא ﭏי את הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו . וימת שם משה. נאמר כאן וימת שם משה ונאמר להלן ויהי שם עם יהוה ארבעים יום וארבעים לילה . מה להלן עומד ומשרת אף כאן עומד ומשרת מלמד שהצדיקים אינן מתים . עבד יהוה. זה שבחו של משה שהנביאים נשתבחו בדבר זה שנאמר כי לא יעשה יהוה אלהים דבר כי אם גלה סודו ﭏ עבדיו הנביאים. על פי יהוה. שהקדוש ברוך הוא נוטל נשמתו של צדיק. נוטלה בנחת. משל משלו לנאמן שהיה בעיר בזמן שהוא בעצמו נוטל הפקדון להחזירו הוא יודע היכן הוא הפקדון מיד נטלו ומחזירו . אבל אם אמר לשלוחו לך והבא פקדונו של פלוני לפי שאינו יודע היכן הוא הופך התחתונים למעלה ואת העליונים למטה לפיכך הקדוש ברוך הוא משלח ברשע מלאך אכזרי אבל בצדיקים אינו כן ﭏ בנחת. ויקבור אותו בגיא בארץ מואב . אם נאמר בגיא מה תלמוד לומר בארץ מואב ﭏ מלמד שמת משה בתוך נחלתו של ראובן ונקבר בתוך נחלתו של גד. ומי קברו הוא קבר עצמו . שהיה רבי ישמעאל דורש שלש אתים שבתורה

S. B. Patribus juravit, at tibi ostendi in oculis tuis: Quid significat: *Dicendo?* Dixit ei: vade, dic patribus mundi, juramentum, quod juravit Deus S. B. pro vobis, ecce confirmatum est filiis vestris. *At illuc non transibis.* Non sicut rex, neque sicut privatus, neque vivus, neque mortuus: At hæc omnia qua de causa? Ut conservaret cum mortuis deserti in resurrectione mortuorum; Et sic dictum est *Deuter.* III. 26. *Et iratus fuerat Dominus contra me causa vestri.* Propter vos; ut præficiar in capite omnium vestrum in resurrectione mortuorum: *Et mortuus est ibi Mose servus Domini:* Ecce textus dicit: *Et mortuus est ibi Mose.* Hoc est quod dicit, quod usque ad hunc locum scripserit Mose, & hinc & ulterius scripserit Josue. R. Meir dicit: Ecce dictum est: *Et scripsit Mose legem istam, & dedit eam.* Impossibile est, quod dederit Mose legem Israelitis, quæ esset deficiens vel una litera; sed docemur, quod Mose scripserit, quod ei dixerit Deus S. B. Sicuti dictum est *Jer.* XXXVI. 18. *Dixit autem eis Baruch: Ex ore suo loquebatur quasi legens ad me omnes sermones istos, & ego scribebam in volumine atramento: Et mortuus est ibi Mose:* Dictum est hic: *Et mortuus est ibi Mose*; & dictum est ibi: *Et fuit ibi cum Domino quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.* Sicut ibi stans ministrabat, ita pariter hoc loco stans ministrabat; Docemur, quod justi non moriantur. *Servus Domini.* Hæc est laus Mosis, quod in hoc prophetæ laudati fuerint: Dictum est enim *Amos* III. 7. *Quia non facit Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas: Juxta mandatum Domini:* Quando Deus S. B. recipit animam justi, recipit in quiete: Parabola de viro fideli qui sit in civitate, quando per se ipsum sumit depositum ad restituendum, cognoscit ubi sit depositum, statim & accipit, & restituit; at si dicat suo legato; vade, & affer mihi depositum N. N. quia non cognoscit ubi sit depositum, invertit inferiora in superiora, & superiora in inferiora: Idcirco Deus S. B. mittit contra impium Angelum crudelem: At in justis non ita facit, sed placide. *Et sepelivit eum in valle in terra Moab.* Si dictum est: *In valle*; Cur dicendum erat: *In terra Moab?* Sed hoc dicit, quod mortuus fuerit in hæreditate Ruben, & sepultus fuerit in hæreditate Gad. Et quis eum sepeliit? Seipsum sepeliit: Rabi Ismael quæsivit mysteria in tribus אתים quæ

כרמפורש בפרשות נשא את ראש . מול
בית פעור . לכפר על מעשה פעור . ולא
ידע איש את קבורתו . יש אומרים אפילו
משה לא ידע את קבורתו . וכבר שלחה
מלכות של בית חצרה ושל בית פעור
ואמרו להם לכו ראו קבורתו של משה
היכן הוא הלכו ועמדו להם למעלה וראו
כאילו הוא למטה והלכו ועמדו למטה
וראו אותה כאילו היא למעלה . נחלקו
חציים למעלה וחציים למטה . של מטה
ראו את קבורתו כאילו היא למעלה . ושל
מעלה ראו אותה כאילו היא למטה .
לכך נאמר ולא ידע איש את קבורתו עד
היום הזה . ומפני מה לא נודע קבורתו
של משה כדי שלא יהו ישראל הולכין
ומניחין שם בית המקדש ומזבחים ומקטרים
שם . וכדי שלא יטמאו אומות העולם
את קברו בפסיליהם ובתועבותיהם . ומשה
בן מאה ועשרים שנה . זה אחד מארבעה
שמתו בן מאה ועשרים שנה ואלו הן
משה והלל הזקן ורבן יוחנן בן זכאי ורבי
עקיבא . משה היה במצרים ובמדין
שמנים שנה ופירנס את ישראל ארבעים
שנה . הלל הזקן עלה מבבל בן ארבעים
שנה ושימש את החכמים ארבעים שנה
ופירנס את ישראל ארבעים שנה . רבן
יוחנן בן זכאי עסק בפרקמטיא ארבעים
שנה ולמד ארבעים שנה ולימד ארבעים
שנה . וכן רבי עקיבא . ששת דברים
ניתנו למשה שלא ניתנו לשום בריה׃
לא כהתה עינו . ולא נס לחה . קולו
היה נשמע בכל המחנה . ראה את כל
הארץ מה שלא איפשר לכל בריה׃
דבר עמו הקדוש ברוך הוא פנים בפנים .
ולא קם נביא עוד בישראל כמשה . לא
כהתה עינו . מיכן שעיניהם של מתים
כהות . ולא נס לחה . כי קרן עור פניו .
שלא נשתנה ארמות פניו מדמות שהיה
מהר סיני עדיין כאילו חי ועומד ומשרת
בפני אל חי . אשריהם של צדיקים שבוראם
אוהבם בעולם הזה ובעולם הבא . אשרי
ילוד אשה שבחר בו הקדוש ברוך הוא׃
ויבכו בני ישראל אל משה בערבות מואב .
מלמד שלא זז הענן ממקום שהיה על
המשכן לא נסע ממקומו . לכך נאמר

ſunt in lege, ſicut exponitur in Paraſcha: *Numera capita e regione Beth Pehor*. At expiandum factum Pehor: *Et non cognovit vir ſepulchrum ejus*: Sunt qui dicunt: Vel Moſe ipſe non cognovit ſepulcrum ſuum: Et jam miſit regnum domus Chaſera & domus Pehor, eiſque dixerunt: Venite, videte ſepulcrum Moſis, ubi ſit: Venerunt, & ſupra ſtantes viderunt, quaſi infra eſſet, & venerunt & infra ſtantes, viderunt ipſum, quaſi ſupra eſſet: Diviſi in duas partes, altera ſupra, & infra altera; Qui infra ſtabant, inſpexerunt ejus ſepulchrum, quaſi ſupra eſſet, & qui ſupra ſtabant, inſpexerunt, quaſi infra eſſet: Idcirco dictum eſt: *Et non vidit vir ſepulchrum ejus uſque ad diem iſtum*: Et qua de cauſa non innotuit ſepulchrum Moſis? Ne venientes Iſraelitæ ibi extruerent domum ſanctuarii, ibique immolarent, & adolerent; & ne nationes mundi polluerent ejus ſepulcrum ſuis ſculptilibus, & abominationibus: *Et Moſe ætate centum & viginti annorum*: Hic fuit unus ex quatuor, qui mortui ſunt ætate centum & viginti annorum, & iſti fuerunt Moſe, & Hillel ſenior, & Raban Jochanan ben Zachai, & R. Akiba: Moſe in Ægypto & in Midian vixit octoginta annis, & rexit Iſrael quadraginta annis: Hillel ſenior adſcendit ex Babylone ætate quadraginta annorum, & miniſtravit ſapientibus quadraginta annis, & rexit Iſrael quadraginta annis. Raban Jochanan ben Zachai operam dedit mercaturæ quadraginta annis, & didicit quadraginta annis, & docuit quadraginta annis: Et ſimiliter R. Akiba: Sex data ſunt Moſi, quæ nulli creaturæ data ſunt: *Non obſcuratus eſt ejus oculus; neque variata eſt formas ejus*. Vox audiebatur per univerſa caſtra; vidit univerſam terram, quod non fuit poſſibile ulli creaturæ: Locutus eſt cum eo Deus S.B. facie ad faciam: *Neque ſurrexit propheta amplius in Iſrael ſicut Moſe*: *Non obſcuratus eſt ejus oculus*: Hinc probatur, quod oculi mortuorum obſcurentur: *Neque variata eſt forma ejus*. Quia reſplendebat cutis ejus faciei: Neque mutatus eſt rubor ſuæ faciei ex colore, qui ſibi fuerat a monte Sinai; Erit quaſi vivus, & ſtans miniſtrat coram Deo vivente: Beati juſti, quos eorum creator amat in hoc ſeculo, & in ſeculo futuro. Beatus natus muliere, quem elegit Deus S. B. *Et fleverunt filii Iſrael Moſe in Arboth Moab*. Docemur, quod commota fuerit nubes a loco ſuo, quæ erat ſuper tabernaculum non receſſit a loco ſuo. Idcir-

בערבות מואב . שלשים יום משבעה באדר עד שבעה בניסן. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה בשבעה באדר נולד משה בשבעה באדר מת. בשבעה בניסן ויתמו ימי בכי אבל משה כמה שנאמר ביהושע עברו בקרב המחנה וצוו את העם לאמר הכינו לכם צדה כי בעוד שלשת ימים. וכתיב והעם עלו מן הירדן בעשור לחדש. הראשון. ויהושע בן נון. למה נקרא שמו בן נון שהיתה בו בינה יתירה. וכן הוא אומר כי סמך משה את ידיו עליו. הקדוש ברוך הוא אמר לו וסמכת את ידך עליו והוא סמך את שתי ידיו . מיכן שאין הרב מתקנא בתלמידיו . וישמעו אליו בני ישראל. אין לך משמע גדול מזה. ויעשו כאשר צוה יהוה את משה ועדיין לא ניתן מוראו עליהם. ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. רבותינו אמרו בישראל לא קם אבל באומות קם . ואי זה זה בלעם. אלא הפרש שהיה משה מדבר עמו מעומד שנאמר ואתה פה עמוד עמדי. ובלעם היה מדבר עמו כשהוא נופל שנאמר נופל וגלוי עינים . משל משלו חכמים למה הדבר דומה משה דימוהו לשר גדול שאין יודע מה יציאות יצאו בשולחן המלך . ובלעם דמוהו לטבחו של מלך שהוא יודע ומה יציאות יצאו על שלחנו של מלך. טוביהו ברבי אלעזר זכרונו לברכה אמר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. מה תלמוד לומר בישראל והלא ביאשיהו כתיב וכמוהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל יהוה. למה נאמר כאן בישראל אלא כך פירושו של פסוק ללמדך שמימות משה לא עמד נביא באומות העולם. לפי שביקש משה רבינו רחמים שלא תשרה שכינה על אומות העולם לכך נאמר כאן בישראל . כלומר ידענו שאומות העולם אין שכינה שורה עליהן אלא אפילו בישראל שעתידין לקום בהם נביאים . כענין שנאמר נביא אקים להם מקרב אחיהם. כך אפילו הכי לא קם נביא עוד בישראל כמשה. ומהו ולא

circo dictum eſt: *In Arboth Moab. Triginta diebus:* A die ſeptima Adar uſque ad ſeptimam Niſan: Et ſic dixerunt ſapientes noſtri f. m. Die ſeptima Adar natus eſt Moſe, & die ſeptima Adar mortuus eſt; die ſeptima Niſan: *Et completi ſunt dies luctus mœſtitiæ Moſis:* Sicuti dictum eſt in Joſue: *Tranſite per medium caſtrorum, & imperate populo, ac dicite: præparate vobis cibaria quoniam poſt diem tertiam &c.* Et ſcriptum eſt: *Et populus adſcenderunt ex Jordane die decima menſis primi: Et Joſue filius Nun:* Cur vocatur ejus nomen *filius Nun?* Eo quod in eo eſſet excellens intelligentia: Et ſic dictum eſt: *Quia impoſuit Moſe manus ſuas ſuper eum:* Deus S. B. dixit: *Et impones manum tuam ſuper eum.* Et ipſe impoſuit ambas manus: Hinc probatur, quod magiſter non æmuletur diſcipulo. *Et obedierunt ei filii Iſrael.* Non eſt tibi obedientia iſta præſtantior. *Et fecerunt, ſicut præcepit Dominus Moſi*; & adhuc non datus eſt timor ejus ſuper eos: *Et non ſurrexit propheta amplius in Iſrael ſicut Moſe:* Sapientes noſtri dixerunt: In Iſrael non ſurrexit, at in nationibus ſurrexit: Et quinam fuit? Balaam. Sed exponitur, quod Moſe ſtans cum eo loqueretur; Dictum eſt enim: *Et tu hic ſeſta mecum.* At Balaam loquebatur cum eo, quando cadebat: Dictum eſt enim *Num.* XXIII. 5. *Cadens, & apertus oculis.* Parabolam dixerunt ſapientes: Cuinam hoc ſimile eſt? Aſſimilarunt Moſen principi magno, qui non noſcit quot exitus facti ſint in menſa regis: Et Balaam aſſimilarunt lanio regis, qui cognoſcit quot exitus facti ſint in menſa regis: Tobias bar R. Elieſer f. m. dicit: *Et non ſurrexit propheta amplius in Iſrael ſicut Moſe.* Cur dictum eſt: *In Iſrael?* Atqui de Iſaia ſcriptum eſt 2. *Reg.* XXIII. 26. *Similis illi non fuit ante eum qui reverteretur ad Dominum.* Cur dictum eſt hoc loco: *In Iſrael?* At ſic eſt expoſitio textus; ut doceare, quod a diebus Moſis non ſurrexerit propheta in gentibus mundi; quia oravit Moſe magiſter noſter Deum ne habitaret Divinitas in nationibus mundi; Idcirco dictum eſt hoc loco: *In Iſrael:* Quaſi dicat; cognoſcent nationes mundi, quod Divinitas non habitet in eis: At in Iſrael futurum eſt, ut ſurgant in iis prophetæ: Sicuti dictum eſt: *Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum:* Ita pariter vel hoc loco: *Non ſurrexit propheta amplius in Iſrael ſicut Moſe:* Quid ſignificat: *Non ſurrexit?* Quaſi dicat: Non ſur-

קם כלומר לא קם ולא יקום עוד אלא שדיבר הכתוב בלשון קצרה . אשר ידעו יהוה פנים אל פנים. זה הוא שאמר הראיני נא את כבודך . אפילו בעולם הזה אין אתה רואה שנאמר ופני לא יראו זה עולם הזה המשילו בפנים . והעולם הבא המשילו באחוריים . שנאמר וראית את אחורי לפי שהעולם הזה לפני העולם הבא הוא נקרא פנים . וכן הוא אומר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני . ואומר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו . ואימתי הראהו הקדוש ברוך הוא כבודו סמוך למיתה שנאמר וראית את אחורי למדנו שהמתים רואים וכן הוא אומר לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה לכך נאמר אשר ידעו יהוה פנים אל פנים . לכל האותות והמופתים אשר שלחו יהוה לעשות בארץ מצרים. בפני עצמה. ולכל ארצו. בפני עצמה . הא למדת שהיכה כל אחד ואחד בפני עצמו . ולכל היד החזקה. זו מכת בכורות. וכן הוא אומר כי בחוזק יד הוציא יהוה אתכם מזה. ולכל המורא הגדול זו קריעת ים סוף . וכן הוא אומר וירא ישראל את היד הגדולה רבי אליעזר אומר לכל האותות והמופתים בענין שנאמר והרביתי את אותותי ואת מופתי בארץ מצרים ואומר אשר שם במצרים אותותיו ומופתיו בארץ חם . ולכל היד החזקה להביא מעשה הר סיני. ולכל המורא הגדול להביא מעשה המדבר בענין שנאמר המוליכך במדבר הגדול והנורא אשר עשה משה זה שיבור הלוחות שנאמר ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם. דבר אשר עשה משה זו העמדת החמה בענין שנאמר ונך אותו ואת בניו ואת כל עמו. דבר אחר אשר עשה משה זו העמדת החמה שנאמר היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים. ונאמר ביהושע ביום תת יהוה את האמורי . מיכן אמרו כשם שעמדה חמה ליהושע כך עמדה לו למשה. לעיני

surrexit neque surget amplius: Sed loquitur textus modo brevi; *Quem norit Dominus facie ad faciem:* Hoc est quod dictum est: *Ostende mihi quæso gloriam tuam.* Vel in hoc seculo tu non videbis: Dictum est enim: *Et faciem meam non videbunt:* Hoc seculum assimilarunt faciei; Et seculum futurum assimilarum posterioribus: Dictum est enim. *Et videbis posteriora mea:* Quia seculum hoc præcedit seculum futurum, ideoque vocatur פנים: Et sic dictum est: *Non erunt tibi dii alii coram me:* Pariterque dictum est: *Et rependes inimicis suis in facie ejus ad perdendam illum.* At quando ostendit Deus S. B. gloriam suam? Prope ejus mortem: Dictum est enim: *Et videbis posteriora mea.* Docemur quod mortui videant: Et sic dictum est *Psalm.* XXII. 30. *In conspectu ejus cadent omnes, qui descendunt in terram, & anima ejus non vivet.* Idcirco dictum est: *Quem norit Dominus facie ad faciem: In omnibus signis & portentis, quæ miserat eum Dominus ad faciendum in terra Ægypti:* Seorsim; *Et toti terræ ejus;* Seorsim; Ecce docemur quod seorsim singulos percusserit. *Et in omni manu forti:* Hæc est clades primogenitorum: Et sic dictum est *Exod.* XIII. 3. *Quia in fortitudine manus ejus eduxit vos Dominus vos abhinc. Et in omni terrore magno:* Hæc est consolidatio maris Suph; Et sic dictum est; *Et vidit Israel manum magnam.* R. Elieser dicit; *In omnibus signis & portentis;* Sicuti dictum est *Exod.* VII. 3. *Et multiplicabo signa mea, & miracula mea in terra Ægypti.* Pariterque dictum est; *Sicut posuit signa sua & portenta sua in Ægypto in terra & in Cham: Et in omni manu forti.* Ad includendum factum montis Sinai; *Et in omni terrore magno:* Ad includendum factum deserti; Sicuti dictum est *Deut.* VIII. 15. *Qui duxit te per desertum magnum & terribile. Quæ fecerat Mose.* Hæc est fractio tabularum. Dictum est enim *Deut.* IX. 17. *Et projeci eas e duabus manibus meis, confregique eas in conspectu oculorum vestrorum.* Alia expositio. *Quæ fecerat Mose.* Hæc est statio solis; Dictum est enim; *Percussimusque eum, ac filias ejus &c.* Alia expositio: *Quæ fecerat Mose;* Dictum est enim; Hæc est statio solis; Dictum est enim *Deut.* II. 25. *Ipso die isto incisiam dare pavorem tui & formidinem tui in faciem populorum sub toto cœlo.* Et dictum est in *Josue* X. 12. *In die qua tradidit Amorhæum.* Hinc dixerunt; Sicut constitit sol Josue; ita pariter constitit Mosi; *In oculis*

כל ישרא׳ כענין שנאמר או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים ככל אשר עשה לכם יהוה אלהיכם במצרים לעיניך. ואומר כי עיניכם הרואות את כל מעשה יהוה הגדול אשר עשה. ואומר הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך. היינו לעיני כל ישראל. לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד.

lis universi Israel : Sicuti dictum est *Deut.* IV. 34. *Vel an miraculum fecerit Deus, veniendo ad capiendum sibi gentem de medio gentis cum tentationibus, & signis, & miraculis, & bello, & manu valida, & brachio extento, & timoribus magnis, secundum omne quod fecit vobis Dominus vester in Ægypto, in conspectu oculorum tuorum.* Pariterque dictum est *: Quia oculi vestri videarunt omnia opera Domini magna, quæ fecit.* Pariterque dictum est *Exod.* XIX. 9. *Ego venio ad te in densitate nubis, ut audiat populus, cum locutus fuero tecum.* Sc. in oculis universi Israel. *Omnis consummationis vidi finem; latum mandatum tuum nimis. Psal.* CXIX. 96.